

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

**NİZÂMÎ'NİN DÖRT MESNEVÎSİNİN MENSÛR TERCÜMESİ [HEFT PEYKER,
İSKENDERNÂME, HÜSREV Ü ŞÎRÎN, LEYLÂ VÜ MECNÛN, İNCELEME-
EDİSYON KRİTİKLİ METİN]**

DOKTORA TEZİ

Hamza KOÇ

ŞUBAT - 2016

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

**NİZÂMÎ'NİN DÖRT MESNEVÎSİNİN MENSÛR TERCÜMESİ [HEFT PEYKER,
İSKENDERNÂME, HÜSREV Ü ŞÎRÎN, LEYLÂ VÜ MECNÛN, İNCELEME-
EDİSYON KRİTİKLİ METİN]**

DOKTORA TEZİ

Hamza KOÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

ŞUBAT - 2016

TRABZON

ONAY

Hamza KOÇ tarafından hazırlanan “Nizâmî’nin Dört Mesnevîsinin Mensûr Tercümesi [Heft Peyker, İskendernâme, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, İnceleme-Edisyon Kritikli Metin]” adlı bu çalışma 21.03.2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM (Başkan)

Doç. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ (Danışman)

Doç. Dr. Mücahit KAÇAR (Üye)

Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA (Üye)

Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU (Üye)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../2016

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Hamza KOÇ
10.02.2016

ÖN SÖZ

Millî kültürümüz açısından büyük önem taşıyan klâsik Türk edebiyatı metinleri, sadece bu alan araştırmacılarının değil aynı zamanda bütün vatandaşlarımızın da ilgilenmesi gereken önemli miraslarımızdandır. Arap alfabesine aşina olmayanların bu mirastan istifade edebilmesi, eski harfli bu metinlerin çeviri yazı ile günümüz alfabesine aktarılmasına ve incelenmesine bağlıdır. Bu düşünceyle başladığımız bu çalışmada amacımız, Nizâmî'nin dört mesnevîsine yapılan mensûr tercümenin çeviri yazılı metnini kültürümüze kazandırmaktır. Zira Türkler, klâsik Türk edebiyatının kuruluş aşamasında kendilerine Fars edebiyatını örnek almışlar ve bu bağlamda Fars edebiyatından birçok eser tercüme etmişlerdir. Klâsik Türk şairlerinin kendilerine örnek aldığı sanatçılardan birisi de Nizâmî'dir. Çalışmamızın ana konusunu, Nizâmî'nin *Hamse*'sini oluşturan mesnevîlerden *Mahzenü'l-Esrâr* hariç diğer dört mesnevîye yani *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn*'a yapılan mensûr tercümenin çeviri yazı ile günümüz alfabesine aktarımı oluşturmaktadır.

Özellikle bu saha çalışanlarının malumudur ki yanlışsız bir metin ortaya koymak oldukça zordur. Bu sebeptendir ki samimi bir dikkat ve gayret sarf etmemize rağmen ortaya çıkabilecek eksik ya da yanlışlardan dolayı yapılacak hoşgörölü ve yapıcı eleştiriler, bizim için ileriki çalışmalarımızda yol gösterici olacaktır.

Bu önemli çalışma konusunu seçmemde bana yardımcı olan, çalışmam boyunca maddî ve manevî yardımlarını esirgemeyen ve başından itibaren çalışmamı takip eden değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ'ye ve değerli fikirleri, tavsiyeleri ve birikimleriyle çalışmama ışık tutan ve her zaman beni destekleyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA, Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU, Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM, Prof. Dr. Hasan Ali ESİR, Doç. Dr. Mücahit KAÇAR, Doç. Dr. Beyhan KESİK ve Yrd. Doç. Dr. S. Cem BAHADIR'a sonsuz teşekkür ederim.

Şubat 2016

Hamza KOÇ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI

GİRİŞ.....	1-7

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NİZÂMÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	8-68
1.1. Nizâmî'nin Hayatı.....	8
1.2. Nizâmî'nin Edebî Kişiliği.....	24
1.3. Nizâmî'nin Eserleri.....	33
1.3.1. Hamse.....	33
1.3.1.1. Mahzenü'l-Esrâr	34
1.3.1.2. Hüsrev ü Şîrîn	39
1.3.1.3. Leylâ vü Mecnûn.	46
1.3.1.4. Heft Peyker	54
1.3.1.5. İskendernâme	59
1.3.2. Dîvân	65

İKİNCİ BÖLÜM

2. NİZÂMÎ'NİN DÖRT MESNEVÎSİNE YAPILAN MENSÛR TERCÜMENİN İNCELENMESİ.....	69-139
2.1. Şekil Özellikleri.	69
2.1.1. Mensûr Tercümenin İçinde Yer Alan Beyitler.....	69

2.1.2. Dil ve Üslûp	74
2.1.3. Deyim ve Atasözleri.....	76
2.1.3.1. Deyimler	76
2.1.3.2. Atasözleri.....	80
2.2. Muhteva Özellikleri	82
2.2.1. Mensûr Tercümelerin Özetleri	82
2.2.1.1. Heft Peyker	82
2.2.1.2. İskendernâme	87
2.2.1.3. Hüsrev ü Şîrîn	95
2.2.1.4. Leylâ vü Mecnûn.	101
2.2.2. Tahkiye Unsurları.....	107
2.2.2.1. Anlatım Teknikleri.....	107
2.2.2.1.1. Anlatma-Gösterme Tekniği	108
2.2.2.1.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği	110
2.2.2.1.3. Mektup Tekniği.	113
2.2.2.1.4. Özetleme Tekniği	115
2.2.2.1.5. Geriye Dönüş Tekniği	116
2.2.2.1.6. Montaj Tekniği	117
2.2.2.1.7. İç Monolog Tekniği	118
2.2.2.1.8. İç Çözümleme Tekniği	119
2.2.2.1.9. İç Diyalog Tekniği.....	121
2.2.2.2. Bakış Açısı	122
2.2.2.2.1. Hâkim Bakış Açısı.....	122
2.2.2.2.2. Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı	124
2.2.2.2.3. Müşahit Anlatıcıya Ait Bakış Açısı.....	125
2.2.2.3. Zaman	126
2.2.2.4. Mekân	129
2.2.2.4.1. Somut Mekânlar	131
2.2.2.4.2. Soyut Mekânlar.....	133
2.2.3. Dinî ve Ahlâkî Unsurlar	134

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NİZÂMÎ'NİN MESNEVÎLERİ İLE BU MESNEVÎLERE YAPILAN MENSÛR TERCÜMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI..... 140-193

- 3.1. Nizâmî'nin Heft Peyker'i ile Mensûr Heft Peyker Tercümesinin Karşılaştırılması..... 140
- 3.1.1. Nizâmî'nin Heft Peyker'inde Olup Mensûr Heft Peyker Tercümesinde Olmayan Bölümler..... 141
- 3.1.2. Mensûr Heft Peyker Tercümesinde Olup Nizâmî'nin Heft Peyker'inde Olmayan Bölümler..... 149
- 3.1.3. Nizâmî'nin Heft Peyker'i ile Mensûr Heft Peyker Tercümesi Arasındaki Vaka Farklılıkları..... 150
- 3.2. Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i ile Mensûr Hüsrev ü Şîrîn Tercümesinin Karşılaştırılması..... 158
- 3.2.1. Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inde Olup Mensûr Hüsrev ü Şîrîn Tercümesinde Olmayan Bölümler 158
- 3.2.2. Mensûr Hüsrev ü Şîrîn Tercümesinde Olup Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inde Olmayan Bölümler 174
- 3.2.3. Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i ile Mensûr Hüsrev ü Şîrîn Tercümesi Arasındaki Vaka Farklılıkları..... 175
- 3.3. Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'u ile Mensûr Leylâ vü Mecnûn Tercümesinin Karşılaştırılması 181
- 3.3.1. Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Olup Mensûr Leylâ vü Mecnûn Tercümesinde Olmayan Bölümler 181
- 3.3.2. Mensûr Leylâ vü Mecnûn Tercümesinde Olup Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Olmayan Bölümler 187
- 3.3.3. Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'u ile Mensûr Leylâ vü Mecnûn Tercümesi Arasındaki Vaka Farklılıkları 191

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. NİZÂMÎ'NİN DÖRT MESNEVÎSİNE YAPILAN MENSÛR TERCÜMENİN METNİ..... 194-746

4.1. Mensûr Tercümenin Nûshalarının Tavsifi	194
4.1.1. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Nûshası.....	194
4.1.2. Ankara Milli Kütüphane Nûshası.....	195
4.1.3. Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Nûshası.....	196
4.1.4. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Nûshası.	198
4.2. Mütercim Hakkında	199
4.3. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol	200
4.4. Metinde Kullanılan Çeviri Yazı Alfabesi	202
4.5. Metin.....	203
4.5.1. Tercüme-i Heft Peyker	203
4.5.2. Tercüme-i İskendernâme.....	333
4.5.3. Tercüme-i Hüsrev ü Şîrîn.....	548
4.5.4. Tercüme-i Leylâ vü Mecnûn.....	655
SONUÇ	747
YARARLANILAN KAYNAKLAR	750
EKLER	755
ÖZGEÇMİŞ	763

ÖZET

Klâsik Türk edebiyatında büyük etkiye sahip olan Nizâmî'nin *Hamse*'sini ihtiva eden mesnevîlerden *Mahzenü'l-Esrâr* hariç diğer dört mesnevîye yani *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn*'a yapılan mensûr tercümenin çeviri yazı ile günümüz alfabesine aktarımını ve incelenmesini kapsayan bu çalışma, giriş, dört ana bölüm, sonuç, yararlanılan kaynaklar ve eklerden oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümünde, çeviri yazı çalışmalarının önemi vurgulanmış, kullanılan yöntem ve teknikler belirtilmiş ve tezin bölümlerine yönelik kısa açıklamalar yapılmıştır. Birinci bölümde, Nizâmî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında geniş çaplı bilgi verilmiştir. İkinci bölümü, mensûr tercümenin şekil ve muhteva açısından incelenmesi oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde Nizâmî'nin mesnevîleri ile bu mesnevîlere yapılan mensûr tercümeler karşılaştırılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise mensûr tercümenin nüshaları tavsif edilmiş, metnin hazırlanmasında izlenen yol belirtilmiş ve metinde kullanılan çeviri yazı alfabesi verilerek Arap alfabeli metnin günümüz alfabesine aktarımı yapılmıştır. Sonuç bölümünde, tez çalışmasının değerlendirmesi yapıldıktan sonra çalışmada elde edilen veriler özetlenmiş, çalışmanın Türk edebiyatındaki yeri ve önemi belirtilmiş ve ardından çalışmada yararlanılan kaynaklar ve ekler sunulmuştur.

Nizâmî'nin *Hamse*'sini oluşturan mesnevîler, klâsik edebiyatımızda telif ya da tercüme olarak en çok kaleme alınan mesnevîlerdendir. Nizâmî'nin dört mesnevîsine yapılan bu mensûr tercüme, aynı zamanda bu anlatılara akıcı bir roman üslûbu kazandırmış ve çalışmanın önemini bir o kadar daha artırmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mensûr Tercüme, Heft Peyker, İskendernâme, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn.

ABSTRACT

This study includes literary prose translations of four masnavi poems from Nizâmî's *Hamse*, *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* and *Leylâ vü Mecnûn* (excluding *Mahzenü'l-Esrâr*) to the current alphabet through transcriptions. These works had a considerable influence on classical Turkish literature. It also includes examinations of these works in an introduction, four chapters, a conclusion, references and an appendix.

The introduction emphasizes the importance of transcription and its methods and techniques. It also presents brief explanations of the sections of thesis. Detailed information about Nizâmî's life, literary identity and his literary works is given in the first chapter. The second chapter examines the literary prose translation in terms of form and content. The third chapter compares Nizâmî's masnavi poems and their literary prose translations. The fourth and last chapter, the copies of literary prose translation were described. The method used for the preparation of text was pointed out and the text written in Arabic alphabet was transferred to the current alphabet through providing the transcription alphabet used in the text. The conclusion evaluates the thesis and summarized its data, emphasizing the importance and place of the study in Turkish literature. The references and appendix are also presented.

The masnavi poems in Nizâmî's *Hamse* are among the most translated and anthologized masnavi poems in classical Turkish literature. This literary prose translation of Nizâmî's four masnavi poems provides a fluent novelistic style for these narratives and increases the importance of the study.

Key Words: Literary prose translation, *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*.

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen madde
b.	: bin (oğlu)
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
H.	: Hicrî
Hız.	: Hazreti
İA	: İslâm Ansiklopedisi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
M.	: Miladî
mm.	: milimetre
ö./öl.	: ölümü
s.	: sayfa
TA	: Türk Ansiklopedisi
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
Yay.	: Yayınları
yy.	: yüzyıl

GİRİŞ

İnsanların birbirleriyle iletişim kurabilmelerinde en önemli vasıta dildir. Bu sebeple insanoğlu; kültürlerini, dillerini, duygu ve düşüncelerini, gelenek ve göreneklerini gelecek kuşaklara aktarabilmek için yazı denilen işaret sistemini kullanmıştır.

Bilindiği üzere Türkler, birçok alfabe kullanmış bir millettir. Arap alfabesi, Türklerin uzun süreli kullandıkları alfabelerden biridir. Bu alfabenin kullanılmaya başlandığı dönemden 1928’de gerçekleşecek olan Latin alfabesinin kabulüne kadar geçen geniş zaman diliminde kültür hazinemizin mirası olan binlerce eser kaleme alınmıştır. Kültür devrimi ve harf inkılâbı, Osmanlı kültürel mirasını eski harflere aşina olmayanların erişimine açmayı zorunlu hâle getirmiştir. Dil, kültür ve edebiyat tarihimizde müstesna bir yere sahip olan el yazması metinlerimiz, sadece ülkemiz kütüphanelerinde değil dünyanın çeşitli kütüphanelerinde de mevcut durumdadır. Millî değerlerimiz açısından büyük önem taşıyan bu metinler, sadece bu alan araştırmacılarının değil aynı zamanda bütün Türk vatandaşlarının da okuması ve ilgilenmesi gereken miraslarımızdandır. Bu mirası okuyup anlayabilmek ve gelecek kuşakların da bunlardan istifade edebilmesini sağlamak, bu metinlerin transkripsiyon edilmesine ve üzerinde yapılacak çalışmalara bağlıdır. Böylece alan araştırmacısı, kendini geliştirmesinin yanında hem alanına katkı sağlamış hem de toplumu zengin kültür kaynaklarımız açısından bilgilendirmiş olacaktır. Bu hizmet, ulusal kültürümüzün biçimlenmesinde ve aydınlatılmasında da büyük öneme sahiptir. Bu çalışmalar ayrıca klâsik sanatçılarımızın duygu ve düşüncelerini aktarmak için asırlar boyu kullanmış oldukları eski harfli metinleri yeni harflere dönüştürmekte ve bu sahayla ilgilenen ya da ilgilenmeyen bütün insanlığa kültürel değerleri aktarmada, yorumlamada ve aydınlatmada bir bakış açısı kazandırmaktadır.

Araştırılmaya ve yorumlanmaya muhtaç çok geniş bir kültürü içinde barındıran klâsik Türk edebiyatı, Türklerin İslâmiyet’i kabul ettikten sonra oluşturdıkları ve yüzyıllarca hüküm sürerek önemli sanatçılar yetiştirmiş bir edebiyattır. Klâsik Türk şairlerinin eserlerinde günlük hayattaki dilden ağır bir dil kullanmaları, bu edebiyatın

anlaşılmasını güçleştirmiş ve açıklanmaya ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Bu yüzden klâsik Türk edebiyatı; hayalleri, mazmunları ve ağır üslûbu sebebiyle çoğu kez hayattan kopuk ve soyut olmakla eleştirilmiş ve anlaşılmadığı gerekçesiyle bazen de yüksek zümre edebiyatı olarak adlandırılmıştır. Klâsik Türk edebiyatı, sanatkârâne bir üslûbun ürünüdür ve klâsik Türk şairinin amacı her zaman daha iyiyi, sanatlı ve süslü bir üslûpla söylemek olmuştur. Bu da klâsik Türk şairlerini, edebî sanatları ve mazmunları sıkça kullanmaya itmiştir. Bu yüzden klâsik Türk edebiyatının anlam derinliğini ve mazmunlarını anlamak, belli bir bilgi ve kültür birikiminin yanında bu edebiyatı besleyen önemli temel kaynakların da iyi bilinmesini gerektirmektedir.

Klâsik Türk edebiyatının en önemli kaynaklarından biri hiç şüphesiz tarihsel geçmişi ve sunmuş olduğu zengin edebî eserlerle klâsik Türk edebiyatına büyük katkı sağlamış olan Fars edebiyatıdır. Farsların İslâmiyet'i kabul etmeden önceki zengin gelenekleri, kültürleri ve edebiyatlarının yanı sıra İslâmiyet'i kabul ettikten sonra oluşturdukları yeni edebiyatlarının da olabildiğince zengin ve büyüleyici olması, Fars edebiyatının klâsik Türk edebiyatını etkilemesindeki önemli ölçütler olmuştur. Türkler, İslâm medeniyeti ve edebiyatıyla temasa geçerek kendileri de bu bağlamda bir medeniyet kurmuş ve bulundukları coğrafi bölge gereğince eskiden beri siyasî ilişkiler içinde bulundukları Farsların edebiyatıyla da etkileşime girmişlerdir. Yıllarca Fars edebiyatının etkisinde kalarak gelişimini sürdüren klâsik Türk edebiyatı, temelinde İslâm felsefesi olan ve muhtelif kaynaklardan beslenen bir edebiyattır. Klâsik Türk şairleri, ilk aşamada kendilerine Fars şairlerini örnek almışlar ve onların eserlerini Türkçeye tercüme ederek zengin bir edebiyatın temellerini atmışlardır.

Toplumların birbirlerini tanımalarında, ilmî ve fikrî gelişmelerde köprü görevini yerine getirmiş olan tercüme faaliyeti, kültürler arası etkileşimde önemli bir rol üstlenmiştir. Telif (özgün) olmayışı yönüyle zaman zaman olumsuz eleştirilere maruz kalsa da bu etkinlik klâsik Türk edebiyatında kendine önemli bir yer edinmiştir.¹

Türkler, Farslardan öğrenmiş oldukları yeni din sebebiyle hem Fars kültürü ve edebiyatından hem de bu kültür ve edebiyat üzerinde tesiri olan Arabî unsurlardan

¹ Vesile Albayrak Sak, "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Geleneğe Mantıku't-Tayr Tercümeleri", **Turkish Studies**, 7 (4), (2012), s. 657

etkilenmişlerdir. Ayrıca Kurân-ı Kerîm ve dinî metinler için de doğrudan Arap kaynaklarına yönelmişlerdir. Ancak özellikle manzum eserlerde Fars şiirini model almışlardır. Tıpkı Farısların edebiyat anlayışlarını değıştirdiklerinde ilk örneklerin Arap edebiyatından tercüme olması gibi, Anadolu sahasında İslâmî dönem klâsik Türk edebiyatının oluşumunda da ilk manzum örneklerin özellikle mesnevîlerin büyük ölçüde Fars edebiyatındaki eserlerden tercüme ya da adapte olduğu gözlemlenir.² Türklerde on üçüncü yüzyıldan sonra hız kazanan tercüme faaliyeti, ilerleyen zaman içinde Türkçe ilim ve edebiyat dili olarak varlığını ortaya koydukça yaygınlaşmıştır.³

Divan edebiyatı döneminde Türk şairleri, Farsça söyleyen şairlerin konunun ortaya konusu ve beyan tarzı bakımından kendi ölçülerine göre önem arz eden eserlerini Türk diline çevirdiler ve bunda başarılı da oldular. Bu eserlerle birlikte, Divan edebiyatının cansız sükûtu ve skolastikliği kırıldı ve nispeten yeni bir parıltı ve berraklığa kavuştu.⁴

Klâsik Türk edebiyatının çeşitli devrelerinde, model alınan edebiyatların dili ile yazılmış eserleri tercüme, telif-tercüme vb. adlar verilen çeviri yoluyla dilimize kazandırma işlemi, edebiyat tarihimizde belki de kesintisiz bir şekilde takip edilebilen bir eylemdir. Özellikle klâsik dönem şairlerimizin şiirde üstat kabul ettikleri İranlı şair ve yazarların eserlerinden büyük ölçüde etkilendikleri; mesnevî edebiyatımızda pek çok konunun ortak İslâm medeniyeti dairesindeki milletlerin edebiyatları ile örtüştüğü hatta ilk dönem ürünlerinden bir kısmının birebir tercüme edildiği de bir gerçektir. Ancak bu tercüme faaliyeti çoğunlukla bugün anladığımız şekilde bir çeviri etkinliği olmayıp ortak konu etrafında eser telifi, yani ortak bir konunun mesnevî formunda yeniden yazımı şeklindedir.⁵

Edebiyatımızda büyük etkiye sahip olan Nizâmî, eserleri Türkçeye tercüme edilen ve klâsik Türk şairleri tarafından örnek alınan önemli sanatçılardandır. Nizâmî, sanatı ve edebî şahsiyetiyle sadece İslâm medeniyetlerinde değil aynı zamanda dünya

² Ayşe Yıldız, “Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevîlerde Tercüme Meselesinin Klâsik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi”, **Turkish Studies**, 4 (7), (2009), s. 943

³ Nurgül Sucu, “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 19, (2006), s. 129

⁴ Asgar Dilberipur, “Türk Edebiyatında Nizâmî’nin Takipçileri ve Hamse’sine Nazire Yazarlar” (Çev. M. Fatih Köksal), **Türklük Bilimi Araştırmaları**, 8, (1999), s. 201

⁵ Ayşe Yıldız, a.g.e., s. 947

medeniyetlerinde de önemli bir yere sahiptir. Şairliğinin yanında güçlü bir felsefî kimliğe de sahip olan Nizâmî, işlediği konularla evrensel olabilmeyi ve bütün insanlığa seslenebilmeyi rahatlıkla başarabilmiştir. Nizâmî; eserlerinde ilmi, adaleti, cömertliği ve sosyal düzeni kendine rehber edinmiş, toplum menfaatini ve en önemlisi Allah’a itaati hayatın gayesi olarak görmüş zengin bir karaktere sahiptir. Ona göre toplum, bu özelliklere sahip bireylerle refaha kavuşacaktır. Bu yüzden eserlerinde adaletli hükümdar, olgun insan, kötülöklere ve haksızlığa karşı mücadele gibi sosyal ve ahlâkî unsurları ön plana çıkarmıştır. Doğu edebiyatında bugün de devam eden büyük bir edebî geleneğin kurucusu olan Nizâmî, lirik, didaktik ve epik şiirin eşsiz örneklerini vermiş, çağdaşı ve ondan sonra gelen birçok şairi etkilemiştir.

Nizâmî; eserlerine hükümdar, devlet adamı, yönetici gibi ön plana çıkan şahsiyetlerin yanında sıradan insanı da yerleştirmiş ve böylece hümanizmin ve demokrasinin önemini vurgulamıştır. Tartışılmaz bir yaratıcılığa sahip olan Nizâmî, her dönem için geçerli insanî problemlere ışık tutması ve sosyal meselelere çözüm getirmesi sayesinde eserlerine ölümsüzlük kazandırmıştır. Nizâmî, yaşadığı dönemin siyasî çalkantılarından uzak durmaya çalışmış, içinde yaşadığı toplumsal aksaklıklardan hareketle ideal insan, ideal toplum ve ideal yöneticinin nasıl olması gerektiğini vurgulamıştır. Onun ideal toplumu aslında manevî olgunluktur ve İslâmî hayat tarzından başka bir şey değildir. Eserlerinde görölen toplumsal denge anlayışı, yardımlaşma, doğruluktan hiçbir zaman taviz vermemek, nefis ve kötölöklere mücadele bunun en önemli göstergesidir.

Birçok Türk şair, eserini kaleme alırken az ya da çok Nizâmî’den etkilenmiştir. Bu etkinin klâsik Türk edebiyatının son devirlerine kadar devam etmiş olması ve Türkiye kütüphanelerindeki Nizâmî’nin eserlerinin el yazması nüshalarının çokluğu, onun ne kadar büyük bir şair olduğunun göstergesidir. Felsefî düşünceleri ve eserlerinde işlediği evrensel konulardan hareketle aslında onun etkisinin hâlâ devam ettiğini söylemek yanlış olmaz.

Nizâmî gibi evrensel ve büyüklüğü tartışılmaz bir ekolden önemli izler taşıyan klâsik Türk edebiyatı, nazım ve nesir olmak üzere iki kolda gelişimini sürdürmüş ve her iki alanda da önemli örnekler vermiştir. Klâsik Türk edebiyatı sanatçıları, başarıyı her ne kadar manzum eserlerdeki muvaffakiyetle ölçmüşler ve nesri ikinci plana itmişlerse de geriye dönüp baktığımızda sayıca hiç de hafife alınamayacak kadar mensûr metinlere sahip

bir edebiyatımız olduğunu görürüz. Bu durum, her ne kadar ikinci plana atılsa da mensûr eserler yönünden zengin bir klâsik Türk edebiyatının göstergesidir.

Türklerin İslâmiyet’i kabulünden sonra ortaya koydukları ilk mensûr eserler dinî metinlerdir. İslâm dini bireyin bütün davranışlarını ve toplumun her türlü faaliyetini düzenlediği için, bu dinin ilke ve kurallarının geniş halk kitlelerine ulaştırılmasında nesir en büyük görevi yüklenmiştir. Nesre ait diğer türler gelişinceye kadar, uzun süre nesir, sadece dinî konularda başvuru bir araç olmuştur. Kur’ân tefsirleri, hadis kitapları, dinin inanç sistemini konu alan akaid kitapları, toplum ve bireyin hayatını düzenleyen fıkıh, ahlâk ve tasavvuf kitapları dinî metinleri oluşturan mensûr ürünlerdir.⁶

Klâsik Türk edebiyatında dinî-tasavvufî eserlerin yanı sıra aşk konulu metinler de önemli bir yere sahiptir. Bu metinler, daha çok mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmalarının yanında mensûr halk hikâyesi biçiminde de işlenmiş ve her kesimin rahatlıkla okuyup anlayabileceği ve istifade edebileceği bir formata sokulmuştur. Dil ve üslûp bakımından oldukça sade ve akıcı olmaları, bu eserlere sürükleyici bir hikâye özelliği kazandırmış ve bu gelenekte önemli yapıtlar yazılmıştır.

Eski Türk Edebiyatında hikâye, en geniş ifadesiyle “bir olayın anlatımı” şeklinde düşünülmüş, manzum olsun mensûr olsun bir olayı anlatan tarih, masal, efsane, lâtife, destan, menkıbe vs. gibi tahkiye esasına dayanan bütün eserler genel olarak hikâye adıyla adlandırılmışlardır. Aynı zamanda hikâye türünden bir eser de destan, kıssa, efsane, menkıbe, lâtife, tarih, nevâdir vb. gibi isimlerle de anılabilmektedir. Bunun yanında bir hikâyenin değişik terimlerle de adlandırıldığı görülmektedir.⁷

Klâsik Türk edebiyatında hikâyelerin en büyük amacı okuyucuyu eğlendirirken düşündürmek, onları dinî, ahlâkî yönden eğitmek ve olgun birer insan olmalarını sağlamaktır. Klâsik Türk edebiyatı sanatçıları hikâyeleri, kıssadan hisse çıkartılacak tarzda kaleme almışlar ve her hikâyeden mutlaka bir hisse çıkartılmasını hedeflemişlerdir. Bazı hikâyelerde ise yazar başta veya sonda çıkartılacak hisseyi açıkça belirtmiştir. Yani klâsik

⁶ Süleyman Çaldak, “Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, 77–78, (2006), s. 76

⁷ Hasan Kavruk, **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, 1. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1998, s. 7

Türk edebiyatında hikâye, şiir gibi amaç değil okuyucuyu eğitmek ve ona belli bir mesaj vermek için bir araç olarak kullanılmıştır.⁸

Daha önce de belirtildiği üzere kütüphanelerimiz ister manzum ister mensûr olsun yeni harflere aktarılmayı ve üzerinde yapılacak çalışmaları bekleyen sayısız el yazması metinlerle doludur. Bu metinler, kütüphanelerin tozlu raflarına terk edilmemeli ve bilinçli bir vatandaş ve araştırmacı olarak hak ettikleri değerle incelenip ilim dünyasına kazandırılmalıdır. Bu düşünceyle başlanılan bu çalışmada, Nizâmî'nin *Hamse*'sini oluşturan mesnevîlerden *Mahzenü'l-Esrâr* hariç aşk ve tarih konulu diğer dört mesnevîye yani *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn* hikâyelerine yapılan mensûr tercümenin yeni harfli metnini ve incelenmesini kültür âlemine kazandırmak amaçlanmaktadır. Bu vesileyle çalışma dört ana bölüme ayrılmış ve bu bölümlerde şu hususlar üzerinde durulmuştur:

Birinci bölümde Nizâmî'nin tartışmalı olan doğum ve ölüm tarihleriyle doğum yeri açıklığa kavuşturulmaya çalışılmış; ardından künyesi; Türk mü Fars mı olduğu; tahsili; mensubu olduğu dinî fırka; ailesi, yaptığı evlilikler ve oğlu Muhammed'e olan bağlılığı; yaşadığı dönemde hüküm süren devlet adamları ve meslektaşlarıyla olan münasebetleri; kabrinin bulunduğu yer; eserlerindeki orijinallliği ve yaratıcılığı; şairlik gücü ve şiir teknik ve sanatı bakımından çağdaşlarıyla mukayesesi; mesnevî nazım şeklindeki başarısı; ideal toplum, ideal insan ve ideal yönetici anlayışı; dinî fikirleri ve dünya görüşü; Fars, Türk ve dünya edebiyatındaki yeri ve etkisi; muhtelif şair ve yazarların *Hamse*'si hakkındaki görüşleri; eserlerinin kaynakları, yazılış tarihleri, kime sunuldukları, beyit sayıları, hangi vezinle yazıldıkları, özetleri, taş baskıları, ilmî neşirleri ve hangi dillere çevirilerinin yapıldığı hakkında uzun bilgiler verilmiş, kısaca şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri, detaylı ve açıklayıcı bir şekilde sunulmuştur.

İkinci bölümde mensûr tercüme; metnin içine ustalıkla yerleştirilen ve hikâye kahramanının iç dünyasını yansıtan beyitler; akıcı, sade ve sürükleyici dil ve üslûp; duyguların daha etkili bir biçimde sunulmasına yardımcı olan ve tercüme diline canlılık, zenginlik ve hareketlilik kazandıran ayrıca günümüzde bile sıkça başvurduğumuz deyim ve atasözleri gibi şekil özellikleri ile mensûr tercümelerin özetleri; anlatıma çeşitlilik

⁸ Kavruk, a.g.e., s. 8

kazandıran ve estetik dokuyu meydana getiren önemli unsurlardan olan anlatma-gösterme, tasvir, mektup, özetleme, geriye dönüş, montaj, iç monolog, iç çözümleme ve iç diyalog gibi anlatım teknikleri; hikâyedeki olayların okuyucuya kimin gözünden ve ağzından ulaştığını gösteren hâkim, kahraman anlatıcı ve müşahit anlatıcıya ait bakış açısı; hikâyelerin kuruluşunda önemli rol oynayan temel elemanlardan biri olan zaman; hikâyedeki olayların şekillenmesinde ve gerçeklik olgusu kazanmasında mühim bir unsur olarak karşımıza çıkan somut ve soyut mekânlar ve metinde genel olarak namus, nefisle mücadele, adalet, iyilik, cömertlik, merhamet ve karşılaşılan zorluklar karşısında Allah’a dua edip yardım isteme ve benzeri önemli dinî ve ahlâkî unsurlar gibi muhteva özellikleri bakımından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Mensûr tercümelerin her yönüyle ele alınmaya çalışıldığı bu bölümde, okuyucunun kendisini hikâyelerin içindeymiş gibi hissetmesi ve metne vakıf olması amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde Nizâmî’nin mesnevîleri ile bu mesnevîlere yapılan mensûr tercümeler karşılaştırılmıştır. Mesnevîlerin Türkiye Türkçesine yapılan çevirilerinden yararlanılan bu bölümde, hikâyeler olay örgüsü bakımından mukayese edilmiş ve mensûr tercümelerdeki eksiklik, fazlalık ve vaka farklılıkları belirtilerek okuyucunun Nizâmî’nin eserlerini daha yakından tanıması hedeflenmiştir.

Dördüncü ve son bölümde ise edisyon kritik yöntemiyle karşılaştırılan nüshalar; başı ve sonu, arşiv numarası, yazar ve müstensih adı, telif ve istinsah tarihi, bulunduğu yer, koleksiyon, iç ve dış boyutu, yaprak ve satır sayısı, yazı ve kağıt türü, mürekkep rengi, cilt özellikleri, fiziksel durumu ve benzeri özellikler bakımından tavsif edilmiş, metnin hazırlanmasında nasıl bir yol izlendiği belirtilmiş ve ardından metinde kullanılan çeviri yazı alfabesi verilerek eski harfli metnin yeni harflere aktarılmış şekli sunulmuştur. Bu bölümü çalışmadan elde edilen “Sonuç”, “Yararlanılan Kaynaklar” ve nüshaların ilk varaklarından ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshasında yer alan minyatürlere örneklerin verildiği “Ekler” takip etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. NİZÂMÎ’NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Nizâmî’nin Hayatı

Selçuklu Dönemi İran Edebiyatının en meşhur mesnevî şairlerinden biri olan ve ilk ‘hamse’yi ortaya koyan Nizâmî-yi Gencevî’nin hayatıyla ilgili en tartışmalı ve şimdiye kadar kesinlik kazanamamış mevzulardan ilki, doğum tarihidir. Şairin doğum tarihine dair, tezkire yazarlarından hiçbiri net bir bilgi vermez, ancak hangi yıl, kaç yaşında öldüğüne dair değişik bilgiler aktarırlar. Bu bilgilerin çoğu da doğru olmayan, kaynaktan kaynağa aktarılırken bozulan rivayetlerle malûldür.⁹

Şiirlerindeki sağlam ve akıcı üslûbu, değişik konulardaki kapsamlı bilgisi, güçlü bir yaratıcılığın ürünü olan zengin ve orijinal mazmunları ile İran edebiyatının birinci derecedeki şairleri arasında yer alan Nizâmî’nin yaşamı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Hatta bu büyük şairin doğum yeri, doğum ve ölüm tarihi gibi belli başlı hususlarda günümüzde bile birbirinden oldukça farklı görüşler ileri sürülmektedir.¹⁰

Yavuz Akpınar, eserlerini Farsça yazmış olan Nizâmî’nin doğum ve ölüm tarihlerinde tereddütler olduğunu söyler. Bunun sebebini de bizzat Nizâmî’nin, mesnevîlerinin yazılış tarihleri ve kendi yaşı hakkında ayrı ayrı bazen de çelişen tarihler vermiş olmasına bağlar. Daha sonraki devirlere ait *Devletşah* ve *Heft İklim* gibi Nizâmî hakkında bilgi veren tezkirelerin çoğunun doğru olmayan, ağızdan ağza aktarılırken bozulan söylentilerle dolu olduğunu, bu bakımdan güvenilir bilgilerin daha çok şairin eserlerinden elde edilebileceğini ifade eden Akpınar, doğum ve ölüm tarihlerinde 5-10 yıl kadar ihtilaf bulunan Nizâmî hakkında son zamanlarda Azerbaycan’da yapılan

⁹ Nazir Akalın, “Nizâmî-yi Gencevî’nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri”, **Bilgi**, 7, (1998), s. 68

¹⁰ Abdüsselam Bilgen, “Nizami’nin Hamsesindeki Eğitici ve Öğretici Nitelikteki Öğütler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 35 (1), (1991), s. 15

araştırmalardan elde edilen bilgilere göre şairin 1141 tarihinde doğduğu bilgisinin ağırlık kazandığını belirtir.¹¹

A. Bağirov da tezkirelerin ağızdan ağza aktarılırken bozulan söylentilerle dolu olduğuna dikkat çekerek Nizâmî'nin doğum tarihi için en güvenilir kaynakların yine şairin eserleri olduğunu söyler ve şairin 1140 tarihinde doğduğunu belirtir.¹²

Mehmet Kanar, Nizâmî hakkında gerek tezkirelerin verdiği bilgilerin gerekse yapılan yeni araştırmalarda elde edilen sonuçların yeterli olmadığını, son derece sınırlı da olsa hayatına dair en sağlıklı bilgilerin eserlerindeki bazı ifadelerle dayandığını söyler ve şairin doğum tarihi hakkındaki genel kanaatin 535-540 (1141-1145) yılları arası olduğunu ifade eder. Bunu, UNESCO'nun 1141 tarihini esas kabul ederek şairin doğumunun 850. yılına rastlayan 1991 yılını Nizâmî yılı ilan etmesi bilgisiyle destekler.¹³

Ahmed Ateş, *İkbâlnâme, Mahzenü'l-Esrâr, Leylâ vü Mecnûn ve Şerefnâme*'de bulunan bazı beyitlerden hareketle şairin doğum tarihini tespit etmeye çalışmıştır. Nizâmî'nin doğum tarihiyle ilgili olarak kaynaklarda birbirinden farklı bilgilere rastladığını fakat yaklaşık 607 (1211)'den sonra yazdığı bilinen *İkbâlnâme*'sinde bulunan ve bazı yazma nüshalarda farklı şekillerde kaydedilmiş olan bir beytin eserin yazıldığı tarih itibarıyla şairi 60 yaşında gösterdiğini, bundan hareketle şairin 547 (1152) civarında doğmuş olabileceğini söyler. Diğer taraftan 572 (1176/1177) yılında tamamladığı *Mahzenü'l-Esrâr*'ında genç olduğu için tenkide maruz kaldığını kaydettiğini, dolayısıyla bu sıralarda 25 yaşlarında olduğu farz edilirse doğum tarihi olarak 547 (1152) yılının bulunacağını belirtir ve ne olursa olsun doğum tarihinin bugün umumiyetle kabul edilen 535 (1140) tarihinden biraz daha sonra 545 (1150) yıllarında olmasının çok muhtemel olduğunu ifade eder.¹⁴

Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* mesnevîsini Türkçeye çeviren M. Nuri Gençosman, *Mahzenü'l-Esrâr*'da Nizâmî'nin gerek memleketini gerekse doğum tarihini belirten oldukça güvenilir işaretler bulunduğu dikkat çektikten sonra Nizâmî'nin Genceli olup

¹¹ Yavuz Akpınar, "Nizami", *TDEA içinde*, 7, İstanbul: Dergah Yay., 1990, s. 70, 71

¹² A. Bağirov, "Nizami", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi içinde*, 6, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 2006, s. 639

¹³ Mehmet Kanar, "Nizâmî-i Gencevî", *TDVİA içinde*, 33, Ankara: TDV, 2007, s. 183

¹⁴ Ahmed Ateş, "Nizâmî", *İA içinde*, 9, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1964, s. 318

buraya derin bir sevgi ile bağılı bulunduğunu her vesile ile tekrarladığını ve şairin *Mahzenü'l-Esrâr*'ını Hz. Peygamber'in dünyadan göçtüğü tarihten 570 yıl sonra kaleme aldığını belirtir. Bu kayıttan hareketle *Mahzenü'l-Esrâr*'ı hicri 580 tarihinden sonra yazmaya başladığı ve eser sonundaki açık tarihten de 582 (1186)'de bitirdiği sonucuna varıldığını aktarır. Yine metinde şairin 40 yaşının erginliğini idrak etmiş bulunduğunu söylediğinden, doğum tarihinin ortalama bir hesaplama 540 (1145) olarak ortaya çıktığını ifade eder.¹⁵

Rüstem Aliyev, Nizâmî'nin doğum yılının 1141 olarak kabul edildiğini fakat *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevîsinde bulunan bazı otobiyografik bilgilerden hareketle başka bir tarihe varma imkânının olduğunu belirtir. Zira şair *Hüsrev ü Şîrîn*'ini yazma gerekçesinden bahsederken şöyle demektedir: “*Felek tılsımı Arslan burcunda yaratmış / Fakat kendim yünden bir Arslanım, ne faydası varmış? / Düşmanla çarpışabilecek Arslan değilim / Sadece kendimi kollarım, bunu bilirim.*” Rüstem Aliyev bu satırlardan hareketle şairin Arslan burcunda doğduğu kanaatine varır. Başka bir yerde de şairin, mesnevî üzerinde çalışmaya başladığında 40 yaşında olduğunu yazdığını bildirir. Buradan hareketle eserini kaleme almaya 575 yılında başladığına göre Nizâmî'nin 535 (1140) yılında doğduğunun sahih bir biçimde saptanmış olacağını söyler.¹⁶

Nazir Akalın, Nizâmî'nin doğum tarihi üzerinde tezkire yazarları ve edebiyat tarihçilerinin bizzat şairin kendi eserlerine dayanarak değişik gerekçeler bulup mantık yürüttüklerini ve birbirinden farklı neticelere vararak bir hayli spekülasyonlar yaptıklarını söyler. Akalın'ın verdiği bilgilere göre şairin doğum tarihini Zebîhullah Safâ *Târîh-i Edebiyat Der Îrân* adlı eserinde 530 (1135), *Hamâse Serâyî Der Îrân* adlı eserinde 535-540 (1140-1145), Vahîd Destgirdî 533-540 (1138-1145), Edward G. Browne ve Wilhelm Bacher 535 (1140), Rızâzâde Şafak, Zehrâ Hânlerî ve Nazmi-yi Tebrîzî 535 (1140), Alî Ekber Dehhüdâ 530 (1135), Mîr Hidâyet Hisârî 531 (1136), Şiblî Nu'mânî 533 (1138) olarak tespit etmişlerdir. Nazir Akalın bu bilgileri sıraladıktan sonra doğruya en yakın olarak 540 (1145) tarihinin genel kabul gördüğünü belirtir.¹⁷

¹⁵ Nizâmî, **Mahzen-i Esrâr**, (Çev. M. Nuri Gençosman), Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1946, s. II

¹⁶ Rüstem Aliyev, **Nizâmî Gencevî**, (Çev. E. Emiraslan), Bakü: Yazıcı Yayınevi, 1991, s. 25, 26

¹⁷ Akalın, a.g.e., s. 68, 69

Ali Nihat Tarlan, Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinin Türkçeye çevirisinde,¹⁸ Sabri Sevsevil yine Nizâmî'nin *Hüsrev ü Şîrîn* mesnevîsinin Türkçeye çevirisinde¹⁹ ve Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*²⁰ adlı çalışmasında şairin 533-540 (1138-1145) yılları arasında doğduğu konusunda hemfikirdirler. Yılmaz Öztuna ise Nizâmî'nin 1150 yılında doğduğunu bildirmektedir.²¹

Nizâmî'nin doğum tarihi gibi tartışmalı olan doğum yeri için hemen hemen bütün kaynaklar Gence'yi göstermektedir. Ahmed Ateş, şairin Gencevî nisbesinin gösterdiği gibi Gence şehrinden olduğunu söyler ve Ahmed Emîn Râzî, Takîyüddîn Ahvadî, Lütfuli Beg Âzer ve Alî İbrahim Han gibi bazı tezkire yazarlarının ve edebiyat tarihçilerinin Nizâmî'yi Kum şehrinden göstermelerini asılsız bulur. Nizâmî'nin Kum şehrinde doğduğuna dair kendisine atfedilen beyitlerin *İkbâl-nâme*'nin yeni nüshalarında görüldüğünü ve bunların esere sonradan eklendiğini belirten Ahmed Ateş, şairi ne olursa olsun İran asıllı göstermek isteyen bazı edebiyat tarihçileri tarafından üzerinde ısrarla durulan Kum şehrinde doğması veya aslen Kumlu olması keyfiyetinin hiçbir esasa dayanmadığını, daha garibi de Bâtınî-İsmâîlî fikir cereyanlarının düşmanı olan Nizâmî'nin kendi devrinde böyle cereyanların merkezi olan Farahan, Tafrâş ve Kum şehirlerine nispet edilmeye çalışılmasının kasten uydurulmuş olduğunu göstermeye کافی bir delil teşkil ettiğini savunur. Ayrıca Râvendî'nin *Râhatü's-Sudûr* adlı eserini kanıt göstererek bahsi geçen Tafrâş isminin Nizâmî zamanında Tabraş olduğuna dikkat çeker ve bu durumun zikri geçen beyitlerin eserine sonradan eklendiğini kanıtlamaya yeteceğini söyler.²²

Nazir Akalın, Ahmed Ateş'in hem tezkirelerde hem de edebiyat tarihlerinde yer alan, şairin aslen yani baba tarafından Kumlu olduğu, babasının Gence'ye göç ettikten sonra şairin de Gence'de doğduğu ve buradan şöhretini etrafa yaydığı kaydını yanlış anladığını ifade eder. Ayrıca Nizâmî'nin Gence'de doğup tahsilini orada yaptığı, ömür boyu oradan hiçbir yere ayrılmadığı ve Kum'a hiç gitmediği hatta uydurma olduğu ilmen kabul edilse bile söz konusu beyitlerde dahi şairin Kum'a karşı sadece hasretini dile

¹⁸ Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. Ali Nihat Tarlan), 2. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1989, s. V

¹⁹ Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrîn*, (Çev. Sabri Sevsevil), İstanbul: Maarif Basımevi, 1955, s. II

²⁰ Agâh Sırrı Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Ankara: TTK Basımevi, 1959, s. 11

²¹ Yılmaz Öztuna, "Nizâmî", *TA içinde*, 25, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1977, s. 297

²² Ateş, a.g.m., s. 318

getirdiği gün gibi aşîkar olduğı hâlde Ahmed Ateş'in tezkire yazarları ve edebiyat tarihçilerini tutarsız bir şekilde eleştirdiğini belirtir. Nazir Akalın, Nizâmî'nin doğum yeri olarak Alî Şîr Nevâî, Abdünnebî, Lûtfali Beg Âzer, Rızâ Kulîhân Hidâyet, Şemseddîn Sâmi, Mahmûd Hidâyet, Nazmi-yi Tebrîzî, Zebîhullah Safâ, Sâdık Rızâzâde Şafak, Zekeriyâ Kazvînî, Molla Câmî, Edward Browne, Mîr Hidâyet Hisârî, R. Âzâde ve Abdülmuhammed Âyetî gibi tezkireci ve edebiyat tarihçilerinin Gence'yi gösterdiklerine dikkat çekerek netice itibariyle hemen hemen bütün kaynakların şairin doğum yerinin Gence olduğunda ittifak ettiklerini söyler.²³

Sabri Sevsevil ve M. Nuri Gençosman da Nizâmî'nin Gence'de doğup büyüdüğünü kaydetmektedir. Bazı tezkireciler şairin Kum şehrinde doğup büyüdüğünü Gence'ye sonradan gittiğini iddia ederlerse de bu bilgi onlara göre yanlıştır. Zira Kum Şîi yatağıdır. Nizâmî ise koyu bir Sünnî'dir. Eğer Kumlu olmuş olsaydı şiirlerinde biraz olsun Şîilik kokusu bulunurdu. Yalnız onun ecdadı Iraklıdır ve şair Irak'ı şiirlerinde sık sık anmıştır; esasen tezkirecileri şaşırtan taraf da bu olmuştur. Bir de bazı *Hamse* metinlerinin üzerinde Nizâmî-yi Kummî diye yanlış bir isnadın yer alması, bu sakat düşüncenin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.²⁴

Nizâmî'nin adı kaynaklarda farklı şekillerde kaydedilmiştir: Nizâmeddin Ebû Muhammed b. Ebû Yûsuf (*Devletşah*), Yusuf b. Mü'eyyed (*Tezkire-i Meyhâne*) veya Ebû Muhammed Nizâmeddin Ahmed İlyas b. Ebû Yûsuf b. Mü'eyyed el-Mutarrizî (*Mecma'ü'l-Fusahâ*) vb. bunlara birer örnektir. Yukarıda verilen şekil onun *Leylâ vü Mecnûn*'unda bulunan kendi ifadesine ve Katip Çelebi'nin *Keşfü'z-zünûn*'undaki kayıtlara dayanmaktadır. Yine *Leylâ vü Mecnûn*'unda bulunan bir başka beyitten asıl adının Veys veya Üveys olduğu istintac edilmek istenmiş ise de bu doğru değildir. Bu beyitte şair peygamber sevgisi bakımından kendisini Üveys-i Karanî'ye benzetmektedir. Birtakım kaynaklarda da Nizâmî'nin adı Nizâmî-yi Mutarrizî şeklinde kaydedilir ve kendisinin Kıvâmî-i Mutarrizî'nin kardeşi olduğu ileri sürülür. Başka birtakım kaynaklarda ise bu son şahıs onun amcası olarak gösterilir ve ekmekçi olduğu söylenir. Şiirlerinde bütün ailesinden bahseden Nizâmî, böyle şair bir kardeşi olsaydı herhâlde onu da zikredecek vesileyi kolayca bulurdu. Bundan dolayı bu husustaki rivayetler tamamıyla mesnetsiz

²³ Akalın, a.g.e., s. 69-71

²⁴ Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrîn*, s. I, II ve Nizâmî, *Mahzen-i Esrâr*, s. I

görülmektedir. Yine kendi eserlerinde hiçbir şekilde teyit edilmeyen seyyid olduğu hakkındaki rivayet de böyledir. Babası Yusuf'un içtimai mevkii ve varsa resmî vazifesinin ne olduğu bilinmemektedir. Annesini ise *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinin bir beytinde reîse-i Kürd şeklinde zikrediyor ki buradaki reîse kelimesini bazı müellifler annesinin adı şeklinde anlamak istemişlerdir. Yine *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinin bir beytinden Ömer adlı bir dayısı olduğu anlaşılmaktadır. Annesi, babası ve dayısı bu eserin yazılış tarihi olan 584 (1188) yılında ölmüş bulunuyorlardı.²⁵

Nizâmî'nin babasının Türk olduğu konusunda bütün kaynaklar ittifak hâlinde fakat şairin Türk mü Fars mı olduğu konusu uzun zaman tartışılmıştır. İran'da şairin Fars olduğunu açıkça söyleyen ve iddia eden bir tezkire yazarı, edebiyat tarihçisi ve araştırmacıya rastlanmamasına rağmen Azeri edebiyat araştırmacıları, sürekli olarak şairin Türk olduğu üzerinde ısrarla durmuş ve çeşitli tezler ileri sürmüşlerdir. Aksine İranlı araştırmacılar, şairin Türk olmasından dolayı hakkında araştırma ve inceleme bile yapmayı gerekli görmemişlerdir.²⁶

Yavuz Akpınar'ın aktardığı bilgilere göre Azerbaycan'da sürdürülen çalışmalar, Nizâmî'nin sırf Farsça yazdığı için İranlı bir şair olarak kaydedilmesinin yanlış bir düşünce olduğunu açığa çıkarmıştır. Nizâmî hemen bütün şark edebiyatında -daha çok Türk ve İran edebiyatında- en büyük üstatlardan biri olarak kabul edilmiş ve bu edebiyatlar üzerinde derin ve sürekli bir tesir icra etmiştir. Ancak bu, onun daha çok Azerbaycan'a ait olduğu gerçeğini değiştirmez.²⁷

Mehmet Emin Resulzade, Nizâmî'nin Azerbaycanlıların sadece memleketçilik değil millî duygularını dahi kabartacak bir isim olduğunu, bu isimle sadece Azerbaycanlıların değil bütün Türklerin övünmeleri gerektiğini, dilinin Farsça olmasına rağmen Türklüğün hiçbir şairde Nizâmî'de olduğu kadar idealleştirilemediğini söyler. Ayrıca “*Güzel ile büyüğe Türk, güzellik ile büyüklüğe Türklük, güzel ve büyük söze Türkçe, güzellik ve büyüklük diyarına Türkistan*” diyen Nizâmî'nin yaşadığı zaman ve şartlarda

²⁵ Ateş, a.g.m., s. 318, 319

²⁶ Akalın, a.g.e., s. 73

²⁷ Akpınar, a.g.m., s. 71

dilin önemli olmadığını, önemli olan şeyin hissiyat olduğunu ve his bakımından Nizâmî'nin Türklüğünü ispat eden delilin bir değil bin olduğunu aktarır.²⁸

Rüstem Aliyev de Nizâmî ve çağdaşlarının eserlerini Farsça yazdığını ve sırf bu yüzden şairi Fars veya Tacik sayma çabalarının yanlış olduğunu belirtir. Ona göre Nizâmî Azerbaycan şairidir çünkü onu Azerbaycan ve onun kadim halkı yetiştirmiştir. Zira şair defalarca Türk olduğunu bildirmiştir. Nizâmî, dördüncü mesnevîsi *Heft Peyker*'de çağdaşları ve hemşerilerinden şikâyetçi olarak şöyle diyor: “*Torkiyemra der in habeş neherend / Lağərem dugba-yeh’eş nehorend.*” Bütün baskılarda yer alan ve gerçek olduğu hiçbir kuşku doğurmayan bu beyit, Nizâmî'nin milliyetçe Türk olduğunun en açık kanıtıdır.²⁹

Nazir Akalın'ın verdiği bilgilere göre Hamid Araslı da Nizâmî'nin Türkçe düşünüp Farsça yazdığını hatırlattıktan sonra şairin eserlerini okuyan İranlıların “*Bûy-i Türk mî-âyed!*” (*Türk kokusu geliyor*) dediklerini aktarır ve “*Bûy-i Türk*” ifadesinin, Türk şairlerinin eserlerine özel bir tesir kazandırdığını ve Nizâmî'nin eserlerine karşı duyulan sevgiyi de aynı ifadenin içerdiği mananın derinleştirdiğini belirtir. Nuşabe Araslı ise Türk hayatının Türk halkına ait geçim tarzının, Türk tefekkürünün Nizâmî'nin eserlerinde sık sık yer aldığını, şairin “Türk” sözünü etnik manası ile kullandığını, Türk kelimesinin “güzellik”, “koçaklık”, “yiğitlik” anlamlarını da göz önünde bulundurduğunu ve Türk milletinin sözlü edebiyatından da geniş ölçüde yararlandığını ileri sürer.³⁰

Nizâmî, zamanında gelişen ve etrafa dehşet saçan İsmâîlilere karşı Sünnî olan Türk soyundan Selçukluları ve Azerbaycan atabeylerini desteklemiştir. Bu durum onun Türklüğü kadar dinî ve ahlâkî inançlarıyla da ilgilidir.³¹ Nizâmî, koyu bir Sünnî ve hakiki bir Müslüman olmakla beraber İran tarihine, İran adet ve ananelerine içten bağlıdır. Eserlerinde sık sık İran'dan, İran büyüklerinin adalet ve kahramanlıklarından övgüyle bahseder. Onun bu hâli ona haset edenler tarafından bir töhmet vesilesi olarak ele alınmış ve şair dedikodulara ve tarizlere uğramıştır.³²

²⁸ Mehmet Emin Resulzade, *Azerbaycan Şairi Nizâmî*, Ankara: Millî Eğitim Basımevi, 1951, s. 34

²⁹ Aliyev, a.g.e., s. 20, 21

³⁰ Akalın, a.g.e., s. 73

³¹ Akpınar, a.g.m., s. 72 ve Bağirov, a.g.m., s. 640

³² Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrîn*, s. V

Nizâmî tahsilini Gence medreselerinde tamamlamıştır. Çok iyi bir öğrenim gören Nizâmî, Arapça, Farsça Süryanice, Pehlevîce ve İbranice bildiğini *İkbâlnâme*'sinde bildirir. Ayrıca Ermenice ve Gürcüce de bildiği tahmin edilmektedir. Yabancı dil bilmesi, mesnevîlerini yazarken eski kitaplardan değişik kaynaklardan faydalanmasını kolaylaştırmış, ufkunu genişletmiştir. Yine *İkbâlnâme*'de kendisinden sevgi ve takdirle bahsettiği Hâce İmad (İmadüddin)'ın Nizâmî'nin üzerinde tesiri olduğu açıktır. Eserlerinde o zamanın birçok şair ve âlimi gibi değişik mevzularda kitaplar okuduğundan, bilgisini genişlettiğinden söz eder. Tarih, dinler tarihi, felsefe, astronomi, tıp vs. gibi değişik ilim dallarında ansiklopedik bilgi sahibi olduğu mesnevîlerinde yeri geldikçe -biraz da övünmek maksadıyla- bu gibi mevzular hakkında fikir beyan etmesinden, kritik yapmasından, açıklamalarda bulunmasından anlaşılır.³³

Gençliğinde vakitlerini aklî ve naklî ilimleri öğrenmekle geçiren Nizâmî, Arap ve Fars dillerini öğrenerek kendi devrinin ilmî meselelerine, özellikle Azerbaycan, Yakın ve Orta Şark halklarının tarihine, sözlü ve yazılı edebiyatına, aynı zamanda antik Yunan ve Hint felsefelerine, astronomiye, tababete, matematiğe ve diğer ilimlere aşina olmuştur. Nizâmî, zamanında geçerli olan nazarî ve tatbikî ilimlerin çoğunda kendisini yetiştirmesine rağmen daha çok ilahiyat ve edebiyatla uğraşmış ve edebî ve bedîî ağırlıklı ürünler kaleme alarak kültürel derinliğini ortaya koymuştur. Bazı âlimler şairin eserlerinden hareketle çok mükemmel bir medrese eğitimi gördüğü, başta fıkıh olmak üzere tarih, edebiyat, felsefe, mantık, tıp, hukuk, astronomi ve coğrafya gibi ilimlerde uzmanlaşacak derecede geniş malumat edindiği, zahirî ilimlerin hemen hepsinde söz sahibi olduğu sonucunu çıkarırlar. Nizâmî, edebiyat, tıp, felsefe, musikî ve astronomi gibi zamanında rağbette olan ilimlerin tamamında malumat sahibi olduğunu eserlerinde gösterdiği için VI/XII. asır İran ve Azerbaycan kültürlerinin de yansıtıcısı durumundadır. Nitekim eserlerinde onlarca darbü'l-meseli, irsâl-i mesel üslûbuna sokmuş ve millî destan ve hikâyelere telmihte bulunmuştur.³⁴

Ahmed Ateş, Nizâmî'nin Gence gibi küçük ve her zaman Hristiyan Gürcülerin taarruzuna maruz bulunan bir hudut şehrinde astronomi ve felsefe sahasında son derece geniş ve esaslı bilgileri nasıl elde ettiğine hayret ettiğini söyler ve çağdaşı ve dostu Hâkânî-

³³ Akpınar, a.g.m., s. 71 ve Bağirov, a.g.m., s. 639

³⁴ Akalın, a.g.e., s. 71

yi Şîrvânî misali olmasa onun ilk gençlik çağını herhâlde hiç olmazsa Bağdat gibi mühim bir kültür merkezinde geçirdiğini kabul etmek gerektiğini fakat eserlerinde bu durumu teyit edecek bir kaydın bulunmadığını ifade eder. Şairin genç yaşta anne ve babasını kaybettikten sonra eğitimi ile dayısı Ömer'in meşgul olduğu yolunda bazı rivayetlerden bahseden Ahmed Ateş, bu rivayetlere ne dereceye kadar değer vermek gerektiği konusunda tereddütlü cümleler kullanır. Bazı kaynakların (meselâ *Devletşah*) Nizâmî'nin Ahî Ferec Zencânî'nin müridi olduğu konusundaki kayıtlarını hem zaman hem de mekân bakımından imkânsız bulan Ahmed Ateş ayrıca Kazvî'nin, Nizâmî'nin 40 yaşındayken Şeyh Cemal Mavsîlî'nin müridi olduğu ve 50 yaşında sülûk ile meşgul bulunduğu bilgisini de eserleriyle teyit edilemediği için dayanaksız bulur.³⁵

Nizâmî, tahminen 1169-1172 yılları arasında bir şiirini okuyup beğenen Derbend hükümdarı Seyfeddin Muzaffer'in kendisine bağışladığı, adı Âfak (Appak) olan köle bir Kıpçak kızıyla evlenmiş ve bu hanımından Muhammed adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Âfak'ı çok sevmiş olan Nizâmî, *Hüsrev ü Şîrîn*'de onun genç yaşta öldüğünü (kendisi o zaman yaklaşık 40 yaş civarında olmalıdır) bildirir. Nizâmî'nin üç defa evlendiği, ömrünün son yıllarında eşlerinin ölümü sebebiyle yalnız kaldığı, taliinden şikâyet ettiği, mesnevîlerinde zaman zaman uygun bir fırsat bulduğunda kendisi hakkında verdiği malumattan anlaşılmaktadır. Ömer adında bir dayısı olduğunu da *Leylâ vü Mecnûn*'da açıklamıştır. Oğlu Muhammed'i (doğumu 1174 olabilir?) çok sevdiği, tahsil ve terbiyesine önem verdiği aynı mesnevîden anlaşılmaktadır. Hatta oğlunun şair olmasına mani olduğunu ima eden beyitleri vardır. Şîrvânşâh Ahsitan'ın kendisine sipariş etmiş olduğu *Leylâ vü Mecnûn*'u yazmak istemediğini fakat oğlu Muhammed'in ısrarı üzerine yazmaya başladığını bu eserin baş kısmında bildirmiştir.³⁶

Nizâmî ilk eşinin ölümünden sonra yaptığı iki evliliği de son eseri *İkbâlnâme*'de zikretmiştir. Kendisinin esfle söylediğine göre *Leylâ vü Mecnûn*'u yazarken ikinci eşini ve *İkbâlnâme*'yi yazarken de aslen bir cariye olan üçüncü eşini kaybetmiştir.³⁷ İkinci eşine karşı kuvvetli bir gönül bağının olup olmadığına dair bir bilgi yoktur. Üçüncü eşini de sevmişse de bu bağlılık asla Âfak'a olan aşk derecesini bulamamış ve o hassas kalpte açılan boşluğu dolduramamıştır. Bazıları şairin bir mısraındaki İkbâl kelimesinden onun bu

³⁵ Ateş, a.g.m., s. 319

³⁶ Akpınar, a.g.m., s. 71 ve Bağirov, a.g.m., s. 639, 640

³⁷ Ateş, a.g.m., s. 320

isimde bir çocuğu daha olduğunu zannetmişseler de bu İkbâl'den onun *İkbâlnâme* adlı eseri kast olunmuştur.³⁸

Mehmet Emin Resulzade'nin aktardığı bilgilere göre Hicri 7. yüzyılın başlarında kaleme alınan *Lübâbü'l-Elbâb* adlı tezkirenin yazarı Muhammed Avfi, eserinde naklettiği aşağıdaki mersiye den Nizâmî'nin küçük yaşta ölmüş bir oğlu daha olduğunu bildirmektedir:

*Cennet güzelleriyle bir yastığa baş koyan
Yavrum, güzel yüzünle mezâre oldun revân*

*Meyvesini hayatın, yavrucuğum dermedin,
Vardın cennetlik oldun, cehennemlik olmadan,*

*Ömür daha çekmedi yanağına bir hat senin
Kim yazdıydı başına bu kazâyı bî-amân?*

*Toprak gözümden akan kanlı yaşla ıslansa,
Kimseye gelmez garip, ey benim canımda can!*

*Su vermemek tarlaya nasıl mümkün olur ki?
Yüzündeki sebzelik toprakta tutmuş mekân!*

Yukarıdaki şiirden hareketle Nizâmî'nin Muhammed'den başka bir oğlunun daha doğmuş olduğuna hükmedilebilir fakat bu mersiye nin yabancı bir gence yazıldığını iddia edenler de vardır.³⁹

Ahmed Ateş'in verdiği malumata göre Nizâmî'nin ilk tahsil senelerinden sonra şairlik mesleğine girip 572 (1116/1117)'de *Hamse*'sinin ilk mesnevîsi olan *Mahzenü'l-Esrâr*'ı yazdığı zamana kadar nasıl bir hayat geçirdiği bilinmemektedir. Sonraki eserlerinde çok sıkı bir riyazet hayatı geçirdiğini ve bir köşede oturup çok sade yiyecekler

³⁸ Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrîn*, s. II

³⁹ Resulzade, a.g.e., s. 51, 52

ile kanaat ettiğini bildiren Nizâmî, binlerce defa halvete çekilip kırktan fazla çile çıkardığını söylemektedir. Ancak bu halvet ve çilelerine ne zaman başladığı malum değildir. Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*'ı yazarken de (572/1176-1177) böyle bir zâhid hayatı geçirmekte olduğu kabul edilebilir. Eserlerinde zâhidâne bir hayat geçirmekte olduğuna dair oldukça fazla kayıt bulunan Nizâmî, zühdden dolayı padişahların yakınında bulunmadığını, dünyadan el çekmiş ve bir avuç arpa ununu kendine azık edinmiş bir insan olduğunu söyler. Bununla beraber yine kendi sözleri arasında onun bir müddet hükümdarların sarayına gittiğini gösterebilecek: “*Bir müddet hizmetten uzak kaldıysam da hükümdarın işinden fâriğ olmadım.*” şeklinde bir kayıt vardır.⁴⁰

Yavuz Akpınar ve A. Bağirov da Ahmed Ateş'e paralel olarak Nizâmî'nin Gence'de mütevazı bir hayat sürdüğünü, zaman zaman eserlerinin büyüüne kapılan, halk arasındaki şöhretini duyan, şairliği ve şahsiyetini takdir eden hükümdarların tekliflerini kabul edip saray hayatına girmediklerini ve kendi başına serazat yaşamayı, saray hayatına tercih ettiğini söylerler. *Mahzenü'l-Esrâr*'ı yazdıktan sonra kasideleri ve mesnevîlerinden elde ettiği kazançla geçimini sağlayan Nizâmî, yaratılış itibariyle gösterişe, şöhrete, debdebeye düşkün değildi. Aza kanaat etmiş, evinde zaman zaman uzlete çekilerek, bazen de bir derviş gibi çileye girerek mütevazı bir hayat sürmüştür. Halk arasındaki hürmet ve şöhretinin, adı etrafında oluşan rivayetlerin şairliği kadar biraz da bu hayat tarzına bağlı olduğu düşünülebilir.⁴¹

Nizâmî, *Mahzenü'l-Esrâr*'ını yazıp Erzincan'da hüküm süren Mengüceklilerden Malik Fahreddin Behrâmşâh'a götürüp bizzat takdim etmek istemiş fakat yolların asayişsizliği sebebiyle eserini ona göndermek zorunda kalmıştır. Behrâmşâh, adını ebedileştireceğini kolayca anladığı bu esere karşılık Nizâmî'ye 500 altın dinar, 5 rahvan katır, tam koşumlu 5 at ve kıymetli elbiseler göndermiştir. O zaman Behrâmşâh'ın yanında bulunanların bile çok fazla gördükleri bu ihsan, Nizâmî'nin eseri karşılığında elde ettiği ilk mühim servet olmalıdır.⁴²

Gence'de oturarak yazdığı kısa şiirleri ve mesnevîlerini türlü vesilelerle civar hükümdarlara gönderen Nizâmî, memduhlarının birçokları tarafından davet edilmiş ise de

⁴⁰ Ateş, a.g.m., s. 319

⁴¹ Akpınar, a.g.m., s. 71, 72 ve Bağirov, a.g.m., s. 640

⁴² Ateş, a.g.m., s. 319

Gence'den ayrılmamıştır. Sadece bir defasında *Hüsrev ü Şîrîn*'i yazdıktan ve Azerbaycan atabeyi Şemseddin Muhammed Cihân Pehlivân'ın ölümünden (582/1186) bir müddet sonra Gence'ye 30 fersahlık mesafeye gelmiş olan Tuğrul II. b. Arslan (573-590/1177-1190) haberci göndererek kendisini davet etmiş ve Nizâmî de bunu kabul etmek zorunda kalıp onun yanına gitmiştir. Nizâmî'nin açıkça anlattığına göre hükümdar geldiğini haber alınca, zâhidliğine hürmeten içki meclisini kaldırmış, çalgıcı ve şarkıcılara izin vererek bütün gününü Nizâmî'ye ayırmıştır. Nizâmî de onun hakkındaki methiyelerini ve son mesnevîsini kendisine okumuş ve hilat alıp hemen memleketine dönmüştür. Yine Nizâmî'nin anlattığına göre konuşma sırasında Sultan Tuğrul ona Cihân Pehlivân'ın kendisine iki köyü verip vermediğini sormuş, o da atabeyin vakitsiz ölümü dolayısıyla eline hiçbir şeyin geçmediğini söylemiştir. Bunun üzerine sultan, Nizâmî'ye Hamduniyân kasabasının verilmesine dair bir ferman yazdırmış ve bunu Kızıl Arslan'a da imza ettirmiştir.⁴³

Yılmaz Öztuna ise Ahmed Ateş'in aksine Nizâmî'nin Gence'den hiç ayrılmadığını iddia etmektedir. Ona göre Irak Selçuklu sultanı II. Tuğrul Gence'ye 30 fersahlık mesafeye geldiği zaman büyük şairle tanışmak üzere kendisini davet etmiş fakat Nizâmî özür dileyerek kabul etmemiştir. Bunun üzerine Sultan, Gence'ye gelip şairi ziyaret etmiştir.⁴⁴

Nizâmî, Erzincan Hâkimi Fahrüddin Behrâmşâh bin Dâvûd (öl. 622/1225), Azerbaycan Atabeyi Cihân Pehlivân Ebû Câfer Şemsüddîn Muhammed bin İldeniz (öl. 581/1185), Tuğrul bin Arslan Selçûkî (öl. 590/1194), Kızıl Arslan bin İldeniz (öl. 587/1191), Ebu'l-Muzaffer Ahsitan bin Minuçihr Şîrvânşâh (öl. VI/XIII. asrın yarısı) ve Azerbaycan Atabeyi Nusretüddîn Ebûbekr bin Muhammed Cihân Pehlivân (öl. 607/1210), Musul Hâkimi Melikü'l-Kahr İzzüddîn Mes'ûd İbn-i Nûreddîn Arslan (öl. 610/1213), Aksungurlulardan Alaüddîn Kerp Arslan (öl. ?) ile görüşmüş, onların destek ve himayesini görmüştür.⁴⁵

Nazir Akalın'ın aktardığı bilgilere göre Molla Abdurrahman Câmî, *Nefehatü'l-Üns* adlı eserinde Nizâmî'nin, yazdığı mesnevîleri zamane sultanlarının istekleri ve ricaları üzerine kendilerine armağan etmiş olduğunu ve hiçbir hükümdarın meddahlığına ve

⁴³ Ateş, a.g.m., s. 320

⁴⁴ Öztuna, a.g.m., s. 297

⁴⁵ Akalın, a.g.e., s. 72

dalkavukluğuna tenezzül etmediğini kaydeder. Hând Emîr ve Lûtfalî Âzer, şairin gençlik döneminin başından ömrünün sonuna kadar diğer şairler gibi dünyevî sebeplerle nefis ve hevâsına tabi olmadığını, sultanların ve devlet büyüklerinin sohbetine iltifat etmediğini; Rızâ Kulihân Hidâyet, gençliğinin başlangıcından itibaren devlet büyüklerinin ve sultanların işret âlemlerine ve meclislerine girmediğini, kendi zaviyesinde münzevî yaşadığını, ancak aklı başında devlet adamları ve sultanların onun hizmetiyle müşerref olup sohbetinden istifade ettiklerini, şairin de mesnevîlerini onların isteği üzerine söylediğini belirtirler. R. Âzâde ise şairin hiçbir zaman sarayda bulunmak istemediğini, zahîrî parıltıların aldatici olduğu kanaatine çok çabuk vardığını, temiz nefsinin ona “*arpa çöreğine kanaat edip öz kapısının arslanı olma*”yı benimsettiğini söyler. Şairin kendisi de *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsindeki “*Sakın kimsenin ekmeğini kabul edip onun köpeği olma; kimsenin sofrasına kedi gibi yanaşma. Bir meşale gibi kendi alın terinle kazandığını ye. Mum gibi kendi hazinen ile geçin. Nizâmî gibi ol, onun gibi yaşa ki cihan sultanı sana kölelik etsin.*” sözleriyle, mihnetsiz yaşadığını açıklar.⁴⁶

Bazı kaynaklar Nizâmî’nin Hâkânî ile hacca gittiğini, yolda hangisi daha önce ölürse diğerinin ona mersiye yazmasına karar verdiklerini yazar fakat bu rivayetin nereden çıktığı belli değildir. Nizâmî’nin Hâkânî için yazdığı ve “*Yalnız Hâkânî benim için mersiye söyleyecektir diyordum, ne yazık ki nihayet ben Hâkânî’ye mersiye söyledim.*” beyti bugüne kadar gelmiş olan bir mersiyesi olduğunu gösterir fakat bu iki büyük şairin görüşmesi herhâlde Hâkânî Gence’ye gittiği zaman vukua gelmiş olmalıdır.⁴⁷

Nizâmî’nin ölüm tarihi de doğum tarihi gibi tezkire ve edebiyat tarihlerinde ihtilaflıdır. Hatta Kâtip Çelebi ve Rızâ Kulihân Hidâyet gibi musanniflerin ve Zebîhullah Safâ gibi bir edebiyat tarihçisinin iki ayrı eserinde veya bir eserin değişik yerlerinde bile şairin ölüm tarihi farklı şekillerde kaydedilmiştir. Nizâmî’nin ölüm tarihini Abdünnebî 502 (1108), Zekeriyâ Kazvînî 570 (1174), Devletşah 576 (1180), Lûtfalî Âzer 589 (1193), Şiblî Nu’mânî 596 (1199), Rızâ Kulihân Hidâyet *Mecma’u’l-Fusehâ*’da 576 (1180), *Riyâzü’l-Ârifîn*’de 596 (1199), Katip Çelebi 576 (1180), 596 (1199), 597 (1200), Muhammed Kudretullah Gupâmevî 602 (1205), Zebîhullah Safâ *Târîh-i Edebiyat Der Îrân*’da 614 (1217), *Hamâse Serâyî Der Îrân*’da 599 (1202), 602 (1205), 619 (1222), Ali Ekber

⁴⁶ Akalın, a.g.e., s. 72, 73

⁴⁷ Ateş, a.g.m., s. 320

Dehhüdâ ve Abdülmuhammed Âyetî 614 (1217), Takîyüddîn Kâşî ve Muhammed Ali Terbiyet 606 (1209) olarak gösterirler. Bu tarihlerden ilki yani Abdünnebî'nin kaydettiği tarih şairin doğumundan en az 28 yıl önceki bir tarih olup tamamen akıl ve mantık dışı görünmekte ve araştırmacıları büyük bir tereddüde sürüklemektedir.⁴⁸

Nizâmî, sakin ve zâhidâne hayatının oldukça erken zamanlarında çok yaşlandığı hissine kapılmış görünmektedir. İlk ifadelerini 584 (1188)'te aşağı yukarı 40 yaşlarında kaleme aldığı *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinde gördüğümüz bu duygu, git gide kuvvetlenmiştir. 597 (1200/1201)'de yani 50-53 yaşlarında kaleme aldığı *Şerefnâme*'de “Yaşlı eski bülbülün kırmızı gül gibi olan yanağı sararmış, boyu iki büklüm olmuş, ayakları hareket edemez hâle gelmiş idi.” sözleriyle kendini iyice ihtiyarlamış olarak tasvir eder. Ayrıca gençlik gittikten sonra hayatın tadı kalmadığını söyler. Nizâmî, bir aralık kendisini bu duyguya o kadar kaptırır ki toprağından otların fışkırdığını görecektir olan genç bir “Farsça konuşan keklikten” kendisini hatırlamasını ister. Yaklaşık 60 yaşlarında kaleme aldığı *İkbâl-nâme*'sinde ise yine aynı duygulara değindikten sonra ihtiyarlık sebebiyle bu eserini tamamlayamayacağından korkar. Yine aynı eserin sonunda bulunan ve Nizâmî'ye ait olup olmadığı hâlâ tartışma konusu olan bir parça da belki aynı ruh hâleti içinde açıklanmalıdır. Şair birçok büyük hakîmlerin ölümünü anlattıktan sonra “Nizâmî, bu destan tamam olunca gitmek azmi ile hemen adım attı... Yol azmi ile tokmağı davula vurduğu zaman 63 yaşından 6 ay fazla idi... Bu konuşma sırasında iken onu uyku bastırды, uyanıklığı hiç olmamış idi derdin.” anlamındaki beyitleri sıralar. E. Berthels, üslûp bakımından Nizâmî'nin kaleminden çıkmış gibi görünen, en eski ve en muteber bütün *Hamse* nüshalarında bulunan bu beyitlerin onun oğlu Muhammed tarafından eklendiğini ileri sürmüştür fakat Nizâmî'nin yukarıda açıklanan ruhî durumu göz önünde bulundurulursa bu parçanın ölümünden az bir zaman önce bizzat kendisi tarafından yazılıp esere eklendiği kabul edilebilir. Böylece kendisini gittikçe daha kuvvetli bir ihtiyarlık duygusuna teslim eden Nizâmî'nin ölüm tarihi için 576 (1180/1181)'dan 602 (1205/1206)'ye kadar pek muhtelif yıllar gösterilmektedir. Her hâlde en güvenilir gibi görünen kaynaklarda bulunan 576 (1180/1181) tarihi imkânsızdır. Çünkü Nizâmî'nin üç mesnevîsi bu tarihten sonra yazılmıştır.⁴⁹

⁴⁸ Akalın, a.g.e., s. 74

⁴⁹ Ateş, a.g.m., s. 320

Nazir Akalın'ın verdiği bilgilere göre Edward G. Browne da şairin ölüm tarihinin 576 (1180/1181)'dan 596 (1199)-599 (1203)'a kadar değişik yıllarda gösterildiğini söyler ve sonuçta son tarihin hepsinden daha doğru olduğunu ifade eder. Nizâmî'nin ölümünün 576 (1180/1181)'dan 598 (1202)'e kadar değişik tarihlerde zikredildiğini belirten Nazmi-yi Tebrîzî ise son tarih hariç diğer tarihlerin hiçbirinin doğru olmadığını çünkü Nizâmî'nin 597 (1201)'de *İskendernâme*'yi kaleme aldığı için hayatta olduğunu belirtir. Muhammed Ali Terbiyet ve Mahmûd Hidâyet de Nazmi-yi Tebrîzî'nin görüşlerine iştirak eder ve Nizâmî'nin 597 (1201)'den sonra ölmüş olabileceğini savunur.⁵⁰

Mehmet Kanar ise Nizâmî'nin ölüm tarihiyle ilgili olarak kaynaklarda 570-614 (1174-1217) yılları arasında çeşitli tarihlerin verildiğini fakat eserlerinin yazılış tarihinden hareketle 60 yaşlarında iken 597-611 (1201-1214) yılları arasında öldüğünü söylemenin mümkün olduğunu ifade eder.⁵¹ Doğum tarihi gibi ölüm tarihinde de tereddütler olduğunu ifade eden Yavuz Akpınar'a⁵² göre Nizâmî'nin ölüm tarihi 1209, Rüstem Aliyev'e⁵³ göre 1202, A. Bağirov'a⁵⁴ göre 1203, Abdülkadir Karahan,⁵⁵ Agâh Sırrı Levend⁵⁶ ve Mehmet Emin Resulzade'ye⁵⁷ göre 1204, Yılmaz Öztuna'ya⁵⁸ göre 1214 ve Ali Nihat Tarlan⁵⁹ ve Sabri Sevsevil'e⁶⁰ göre ise 599-602 (1203-1206) yılları arasındır.

Son zamanlarda Azerbaycan'da yapılan kazılarda bulunan Nizâmî'nin mezar kitabesi, bütün tereddütleri bertaraf edecek gibi görünmüş fakat kûfî yazısıyla yazılmış olup Nizâmî'nin tam adını elde bulunan hiçbir kayda ve bizzat Nizâmî'nin sözlerine uymayan bir şekilde, Nizâmeddin Ebû Muhammed b. İlyas b. Yusuf b. Zeki olarak kaydeden ve 4 Ramazan 605 (12 Mart 1209) tarihini gösteren bu kitabe maalesef yeni tereddütlere sebep olmaktadır. Çünkü bizzat Nizâmî'nin eserlerinde bulunan İlyas adı baba adı olmakta, böyle bir metinde bulunmaması gereken dil yanlışları görülmekte ve bu kitabenin yazısı muasır olan mevsûk hiçbir kitabeye uymamaktadır. Bunlardan başka

⁵⁰ Akalın, a.g.e., s. 74

⁵¹ Kanar, a.g.m., s. 183

⁵² Akpınar, a.g.m., s. 70

⁵³ Aliyev, a.g.e., s. 36

⁵⁴ Bağirov, a.g.m., s. 639

⁵⁵ Abdülkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul: İÜEF Yay., 1980, s. 76

⁵⁶ Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 11

⁵⁷ Resulzade, a.g.e., s. 56

⁵⁸ Öztuna, a.g.m., s. 297

⁵⁹ Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. Ali Nihat Tarlan), s. VII

⁶⁰ Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrin*, s. II

kitabenin sahte olduğunu gösteren bir delil daha vardır ki o da şudur: Nizâmî'nin mezar kitabesi ile aynı zamanda büyük şair Hâkânî'nin mezar kitabesi de bulunmuştur. 595 tarihini yani Nizâmî'nin bu sözde mezar kitabesinden 10 yıl önceki tarihi içeren bu taş, aynı yazı ile yazılmıştır. Hâkânî'nin Tebriz'de öldüğü bilindiğine göre bu taşın Kuzey Azerbaycan'da bulunması ve Nizâmî'nin taşındaki aynı hatalı yazı ile yazılmış olması ancak her ikisinin de sahte olması ile izah edilebilir. Böylece sözde mezar kitabesi ile onun gösterdiği tarih bertaraf edilince yine Nizâmî'nin eserlerine başvurmak gerekiyor. *Hamse*'nin son eseri olan *İkbâlnâme* Musul atabeylerinden İzzüddîn Mes'ûd b. Arslanşâh'a (607-615/1211-1218) ithaf edilmiş olduğundan bu sırada çok yaşlı olan Nizâmî'nin birkaç sene içinde vefat etmiş olması ihtimali düşünülecek olursa onun ölüm tarihi olarak 610 (1213/1214) yılı gösterilebilir.⁶¹

Nazir Akalın'ın verdiği malumata göre tezkire yazarlarından Lutfali Âzer, Nizâmî'nin Gence'de medfun olduğunu, Nazmi-yi Tebrîzî ise türbesinin Gence'de bulunduğunu ve gönül sahiplerinin ziyaretgâhı hâline geldiğini bildirir. Abdünnebî de bahsi geçen türbenin Gence dışında olduğunu kaydeder.⁶²

Mehmet Emin Resulzade'ye göre Nizâmî'nin türbesi, Bakü'den Gence'ye giden demiryolu üzerindeki Genceçay köprüsünü geçtikten sonra sol yanda, yoldan yaklaşık 2-3 kilometrelik mesafedeki çölün ortasında gözüken harabededir. Türbe hâlâ yıkıntıları baki kalan Kızıl Arslan Kalesi'nin yakınındadır. Bazı kaynaklarda "İskender Münşi mahalli" adı verilen bu yer şimdiki hâlde Ahmedlu adında bir köyün çevresindedir. Türbenin, Zapiski Vostochnogo Otdeleniya Arkeologičeskago Obşçestva adındaki Rusça derginin XXI-034-035-036 numaralı cildinde iki fotoğrafı vardır. 1922'de Genceli aydınlardan bir grup Nizâmî'nin hatırasını anmak için harekete geçmiş ve çölde yalnız hâlde kalan Nizâmî'nin kabrini Gence'nin merkezine getirmeye çalışmışlardır. Bunun için Nizâmî'nin kabri açılmış ve içinden Nizâmî'nin iskeletiyle beraber bir de kadın iskeleti (belki de güzel Âfak'ın iskeleti) çıkarılmıştır. Bütün bu çalışmalara rağmen Sovyet İlimler Akademisi tarafından gönderilen komiser M. A. Mirbagirov'un aldığı tedbirlerle şairin iskeleti tekrar eski kabrine geri konulmuştur.⁶³

⁶¹ Ateş, a.g.m., s. 320, 321

⁶² Akalın, a.g.e., s. 75

⁶³ Resulzade, a.g.e., s. 322-325

Sabri Sevsevil ise Gence Rusların eline geçinceye kadar şairin türbesinin ziyaretgâh olduğunu, sonradan Azerbaycan'ın maarifperver zevatının toplanıp şairin kabrini Gence'nin dışından, o ıssız harap yerden alarak şehrin içine naklettiklerini ve ona layık bir türbe yaptıklarını kaydetmektedir.⁶⁴

Ahmed Ateş ve Mehmet Kanar da Nizâmî'nin türbesinin Gence şehrinde olduğunu söylemektedir. Zamanla harap olan bu türbenin yerinde şimdi yeni Azerbaycan mimarisinin en güzel eserlerinden biri sayılabilecek olan bir türbe yapılmıştır.⁶⁵

1.2. Nizâmî'nin Edebî Kişiliği

Nizâmî, edebî şahsiyeti bakımından İran coğrafyasının sınırlarını aşarak bütün dünyada derin yankılar uyandıran bir şairdir. Bu bakımdan İranlı, Azerbaycanlı ve Avrupalı âlimler, Nizâmî'yi edebî dehâ olarak kabul ederler. İran manzumeciliğinde, kendisinden önce 'model' olarak Firdevsî örneği bulunmasına rağmen, destansı şiiri zirveye taşımak, Nizâmî'ye nasip olmuştur.⁶⁶

Nizâmî, Firdevsî'nin destansı şiir türünü zirveye taşımakla kalmamış, manzum aşk hikâyelerinin en büyük ustası unvanını kazanmış, Fars edebiyatında hamse türünün kuruculuğu payesini elde etmiştir. Fars edebiyatının dâhi şairi olarak tanınmasında onun konuları işleme tekniğindeki mahareti, anlatım gücü, yeni manalar ve mazmunlar bulması, anlatımda estetiğe önem vermesi, güçlü tasvirleri, ruh tahlillerindeki derinlik, hayal gücündeki enginlik, üslûbundaki parlaklık ve kültür zenginliği rol oynamıştır. Olayları, kavramları ve duyguları ifade ederken edebî sanatlardan yararlanarak bunları zengin bir tablo içine yerleştirmesi sebebiyle her beyti kendi içinde bir bütünlük ve güzellik arz eder. Ancak ilk defa kendisinin ortaya koyduğu kavram ve terkipler eserlerinin anlaşılmasını güçleştirdiğinden birçok beyti şerhe muhtaçtır.⁶⁷

Doğu edebiyatçıları Nizâmî'yi, eserlerine yazılan nazirelerden de görüleceği gibi şairlikte yeni İran edebiyatının mürşidi olarak tanımış ve kendisini mesnevîcilerin imamı

⁶⁴ Nizâmî, **Hüsrev ve Şîrîn**, s. II

⁶⁵ Ateş, a.g.m., s. 321 ve Kanar, a.g.m., s. 183

⁶⁶ Akalın, a.g.e., s. 76

⁶⁷ Kanar, a.g.m., s. 183

ve Doğu efsanesi yazarların şeyhi saymışlardır. Bu bakımdan onların nazarında Nizâmî, eni boyu ölçülemeyen bir yaratıcıdır; klâsik tabirle mucittir. Bunun en büyük belgesi olmak üzere kendisinden sonra hiçbir şaire onun kullandığı konu, vezin ve şekil dışında bir destan yazmanın nasip olmadığı ileri sürülmektedir.⁶⁸

Nizâmî, İran edebiyatında önemli bir merhaleyi temsil eder. Övgü tarzının artık zirvesine ulaştığı, destanî hikâyeciliği teşvik edecek sebeplerin ortadan kalktığı bir sırada Nizâmî, mesnevîleriyle bütün İran edebiyatına yeni bir yön vermiş ve buna büyük bir hız kazandırmıştır ki bu da manzum destanî olmayan hikâyecilik yani mesnevî tarzıdır. Kendi eserleri şüphesiz mesnevî tarzının en yüksek noktasını teşkil etmektedir. Duygu ve ruh tahlilleri, asıl hikâyeler içinde onların gerekli birtakım unsurları gibi görünür fakat şunu da kabul etmek gerekir ki Nizâmî, mesnevîlerine yerleştirdiği uzun tevhit, münacât, naat ve eserin takdim edildiği kimseler için methiye gibi bölümlere biraz fazla yer vermiştir. İfadesinin bütün canlılığına, okuyucunun karşısına her an serdiği yeni yeni levhalara rağmen okuyucu bunlardan bir an önce kurtulup asıl hikâyeye geçmek istemektedir. Sonraları bu iki unsur yani hikâyeden önceki bölümlerle duygu ifadeleri yavaş yavaş hareketin yerini alınca mesnevî tarzı Nizâmî'nin göstermiş ve bizzat tatbik etmiş olduğu esaslardan çok uzaklaşmış ve gerilemeye başlamıştır.⁶⁹

Nizâmî, sade klâsik İran edebiyatında değil bütün cihan edebiyatında müstesna yer tutan parlak bir şairdir. Onun şiiri, hem kendi yarattığı yeni şekil-aşk efsanesi; hem bu şekil ile tam bir ahenkte bulunan mana-ruhî tahlil; hem kendisine mahsus keskin bir ifade-remizlerin dili; hem hiçbir şeyi gözden kaçırmayan kavrayışlı görüş-kudretli tasvir; hem yükseklerde uçan geniş fantezi-parlak teşbih; hem de tesadüfe yer vermeden her şeyi inceleyerek anlatan ve tek bir köke bağlayan kavrayışlı felsefe-vahdaniyetçi görüşle, eni boyu ölçülemeyen üstün bir eserdir.⁷⁰

Çağının her yönden âlim ve fazıl şahsiyeti olan Nizâmî, yaratıcılık sanatında kimseyi örnek almamış orijinal bir şairdir; kendi tabiriyle zamanının hiçbir gülüne ondan daha hoş sesli bir bülbül konmamıştır. Her bilgide bir defter, her nüktede bir esere sahip

⁶⁸ Resulzade, a.g.e., s. 83

⁶⁹ Ateş, a.g.m., s. 325, 326

⁷⁰ Resulzade, a.g.e., s. 31

olan Nizâmî, kendisinden daha iyi bir gül ağacı tanımamış ve orijinallliğini kastederek benliğini kendimde buldum demiştir.⁷¹

Nizâmî'nin şairlik gücü çok yüksektir. Onun necip, müstakil ve vakur bir dehâya sahip bir şair olduğunda Avfî, Kazvînî, Devletşah ve Lütfali Beg Âzer gibi tezkire yazarları ve Hafız, Câmi gibi büyük üstatlar hemfikirdirler. Salahiyet sahibi yazarlar, onu gelmiş geçmiş bütün İran şairlerine tercih etmiş ve mukayese için karşısına sadece Sâdî ve Firdevsî'yi çıkarabilmişler; çok titiz bir tetkik ve tahkik sonucunda da üstünlük vasıflarının çoğunu onda bulmuşlardır. Sanatın her vadisinde üstat olan Nizâmî, özellikle didaktik ve lirik konularda en seçkin ve en mükemmel örnekleri vermiştir. Teşbih ve istiarelerinde parlak, mazmun ve nüktelerinde orijinal olan Nizâmî'nin buluş ve görüşlerine hayran olmamak elde değildir. Mübalağa sanatının çeşitli örneklerini o da vermiştir fakat bunlar soğuk değil zevkle okunan şeylerdir. Nizâmî'de ağızdan ağza dolaşan, bayağılaşmış fikir ve mazmun yoktur. Fikirlerini kelime cevherleriyle işlemesini pek iyi bilen Nizâmî'nin eserlerinde şekil ve mana güzellikte birbiriyle yarış hâlinedir. Bu yüzden eserleri okunurken derin bir zevk ve muhabbetle kendinden geçmemek elde değildir. Yeri geldikçe söz sanatlarına da başvurur fakat bunlar kaleminden öylece çıkıverir yani söz sanatlarını hüner göstermek maksadıyla kullanmaz. Nizâmî zamanla unutulmuş kelimeleri, tabirleri ve atasözlerini kullanarak onlara yepyeni bir renk ve taptaze bir canlılık katmakla da çağdaşlarından ayrılır. Yazdığı şiirlerin manasına ve zevkine her okuyan birden vakıf olamaz. O inceliği ve gizliliği kavramak biraz da Doğu kültürünü ve Farsçanın derinliğini bilmekle mümkündür. Bu incelik ve derinlik, tarihi bir olaya ve kıssaya değindiğinde daha da güç bir hâl alır. Bu ciheti bilmeyenler şairin ta'kide düştüğünü zanneder. Hâlbuki beyitler, ehlinin elinde bir bülbül gibi dile gelirler.⁷²

Nizâmî, eserlerinin hemen tamamında, şairliği ile övünür; ancak sonra pişmanlık duyarak Allah'a tövbe eder ve haddini bildiğini itiraf eder. *Mahzenü'l-Esrâr*'ında, kendisinin "serseri sözler" söylemediğini, cevher satanların üstünde bir cevherci olduğunu, nüktelerini açıkladığında sesini kıyamet sûru gibi çınlabileceğini, sanatının cadıların sabrını tükettiğini, sihrinin melekleri aldatan bir büyü olduğunu, kullandığı sihr-i helal sanatının seher nimeti olup Harut'un nüshasını bozduğunu; *Leylî u Mecnûn*'unda dilinin

⁷¹ Resulzade, a.g.e., s. 241, 242

⁷² Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrin*, s. V, VI

kılıcının fesahatte İlsâ mucizesi gibi ölüleri dirilttiğini, sözlerinin ateş gibi hararetili olduğunu, şiirin suyunu, kendisinin ırmağından aldığını ve kendi zamanında hakiki şöhretini bulduğunu; *Dîvân*'ında gazellerinin kulaklara bir organun sesi gibi aksettiğini, ince nüktelerinin zevklere erguvan renkli şarap gibi tesir ettiğini; Hazret-i Muhammed nasıl peygamberlerin sonu ve en büyüğü ise kendisinin de şairlerin sonu ve en büyüğü olduğunu, güzel ve fasih şiirlerinin Davud'un güzel sesle okuduğu Zebûr ayetleri gibi okunduğu zaman Zerdüş'tün *Zend*'ini okuyan ateşperest rahiplerinin dillerinin kesileceğini, onların utanıp susacaklarını söyler. Ancak kendisini bu kadar övmesine rağmen söylediklerinden rücû eder ve "*Şairlik nedir ki onunla övüneyim. O eski yalanlardan vücuda gelen bir şeydir.*" der. Kendisinin kimseye kötülük etmemesi, kimse hakkında su-i zan beslememesi ve kendisine güzel ahlâk ihsan etmesi için Allah'a dua eder. Gönünün de, dininin de kırılıp gittiğini, yalın ayak, başı kabak bir hâlde, yine de uçbeyliği sevdasında olduğunu itiraf eder ve kendisini mahir bir düzenbaza benzetir. Hatta daha da ileri giderek: "*Ben pisliğinden ve iğrençliğinden dolayı çeke çeke cehennem çukuruna sürüklenen bir köpeğim.*" der.⁷³

Şiir teknik ve sanatında çağdaşlarına denk hatta çağdaşlarından üstün bulunan Nizâmî, yaradılıştaki özellik ve karakterindeki istiklâl sayesinde kendini sarayların yıpratıcı etkisinden kurtararak edebiyata mahrum kaldığı muhtevayı verebilmiş ve bu suretle büyük bir reformun mucidi olmuştur. Sarayın ferdî zevk ve kaprislerine değil topluluğun sosyal ve fikrî ihtiyaçlarına seslenmiştir. *Hamse*'sindeki mesnevîleriyle Nizâmî, sadece Firdevsî usulündeki kahramanlık destanını hissî aşk efsanesi şekline koymakla kalmamış aynı zamanda yüksek sanat kalıbı içinde sosyal büyük fikirler telkin eden ve siyasî yüksek maksatlar güden ölmez eserler yaratmıştır. Nizâmî, şiir ile hikmeti, sanatkârlıkla ülkücülüğü mesut bir şekilde birleştirerek sanatkârlık bakımından asrındaki büyük boşluğu doldurmuş idealist ve mücahit bir şairdir. Onun şiirleri dış ile iç güzelliğin ahenginden doğan eşsiz eserlerdir.⁷⁴

Nizâmî'ye göre sözün ve şiirin şuurlara, fikirlere, hislere tesiri çok büyüktür. Ona göre, sözün gördüğü işi, başka hiçbir vasıta göremez. Söz, ülkeler fetheder; acizliği, tembelliği ortadan kaldırır; zahmete ve harekete ruh verir. Güzel ahlâkî keyfiyetleri düzene

⁷³ Akalın, a.g.e., s. 76

⁷⁴ Resulzade, a.g.e., s. 243

sokar; insanı çirkin emellerinden uzaklaştırır. Şaire göre, söz dizerek kafiye tartanlar, iki âlemin hazinesini sözle açarlar. Bu hazinenin anahtarı, söz erlerinin dilleri altındadır. Söz erleri arşın bülbülleridir. Söz erenleri sır perdesi ve Peygamberin ışığının gölgesidirler. Allah katının merkez noktasının önüne ve arkasına önce peygamberler sonra da şairler dizilmiştir. Peygamberler hakikatin özünü, şairler de dış kabuğunu teşkil ederler. Nizâmî, şair olmak için gerekli yetkiyi elde etmedikçe şairliğe yeltenmekten kaçınmanın; fikirlerden nasiplenebilmek için de sözü ihtiyatla seçip beğenmenin zaruri olduğunu ileri sürer. Şaire göre her ilmin dili, dili başka bir üslûba çevrildiğinde manaları başka bir elbise giyinir; şiir de yazıldığı dilden başka bir dile çevrildiğinde bütün güzelliğini ve hususiyetini kaybeder. Dolayısıyla şiir, bir dilden başka bir dile çevrilemez.⁷⁵

Nizâmî, aşk ve kahramanlık hikâyelerinin her ikisinde de üstattır. Kelimelerin seçiminde, ele aldığı konuya uygun ibareleri bulmakta maharetini ortaya koyar, yeni mana ve mazmunları ibda ve inşa etmede zevk-i selim sahibi olduğunu rahatlıkla gösterir. Tabîî olayların ayrıntı ve inceliklerini tasvir ederken en uygun teşbih ve istiareleri kullanır. Şair, manzumelerinin giriş bölümlerinde, güneşin doğuşu ve batışı, gecede gökyüzü ve yıldızlar, bahar ve yazın vasfı, kar ve yağmur yağması, av ve savaş sahnelerinin tasvirlerinde olduğu kadar; aşka tutulma, gönül verme, ayrılık acısı, kavuşma sevinci, âşıkın maşukun ölümünde ağlayıp inlemesi, yeminler, şikâyetler vb. gibi derunî hâller ve ruhî etkileşimlerin tasvirlerinde de son derece başarılı bir üslûp ortaya koyar.⁷⁶

Nizâmî, zamanına nazaran roman tekniğinde büyük başarı göstermiştir. Üslûbunun akıcılık ve sürükleyiciliği, olayların birbirine sıkı bağlantısı ve şahısların zaman ve mekâna haiz oldukları hüviyete göre konuşturulması pek mükemmeldir. O, bir kadını konuştururken bir psikolog gibi kadın ruhunun bütün inceliklerini ortaya çıkarır, gizli hislerine tercüman olur, sevgilerini, kinlerini yine kendi tabirleriyle pek ustaca söyler. Eserleri bu bakımdan o kadar mükemmeldir ki ufak bir değişiklik onları sahneye koymak ve filme çekmek gayet mümkündür.⁷⁷ Nizâmî'nin edebiyattaki reformu sadece manzum roman alanındaki şekle ait bir özellik göstermekle kalmaz; o, asıl güzel dış şekillerini yüksek iç manalarla canlandıran bir sanat okulu olmakla da kıymetlidir.⁷⁸

⁷⁵ Akalın, a.g.e., s. 76

⁷⁶ Akalın, a.g.e., s. 76

⁷⁷ Nizâmî, **Hüsrev ve Şîrîn**, s. VI

⁷⁸ Resulzade, a.g.e., s. 243

Nizâmî’de belki de Doğu’nun hiçbir şairine nasip olmayan bir fikir nizamı vardır. Bu nizam daha açık bir tabirle bu manzume inceliklerine varıncaya kadar ahenkli bir ideoloji ve dünyayı görüş sisteminden ibarettir. Öyle bir sistem ki bundan 800 yıl önce düşünülmüş olmasına rağmen yaşadığımız bu sıkıntılı günlerde bile güncel denecek kadar tazedir. Her büyük ve gerçek sanatkâr gibi Nizâmî de millîlik ve mahallîlik damgasını taşımakla beraber, yarattığı edebî şekilleriyle telkin ettiği fikir alanında millî çerçeve dışına çıkmış, bütün insanlığı içine alan duygularla heyecanlanmış; milletlerin ve memleketlerin üstünde olduğu gibi devirlerle asırların bile ötesine geçen yüksek ve dünyayı içine alan bir kaygıya cevap olacak sözü bulmaya çalışmıştır.⁷⁹

İranlıların eski rivayetlerini, düşünce ve geleneklerini toplayıp şuurlu bir şekilde ırkçılık yaparak *Şehnâme*’yi yazan Firdevsî’ye karşılık Nizâmî, kaynağı İslâmiyet olan insan ve adalet sevgisine sonuna kadar açık, müsamahakâr bir dünya görüşünü edebiyata getirmiştir. Firdevsî’den konu itibarıyla yararlı olsa da ondan çok farklı eserler ortaya koyan Nizâmî, insanın ve cemiyetin birçok meselesini, beşerî olan değerleri ve mevzuları edebiyata getirmiş ve Firdevsî’nin hazır tiplerine karşılık dolgun, inandırıcı, canlı vasıfları yeteri derecede taşıyan karakterleri tasvir etmiştir. Tarihî olayları konu olarak işlese de insana ve cemiyete yönelmesi, Nizâmî’ye çağının cemiyetini eleştirme imkânı vermiştir. Böylece idealize ettiği bir dünyayı ve tipleri canlandırdığı gibi insana psikolojik ve içtimai bir varlık olarak bakabilmiş ve insanı böyle değerlendirebilmiştir.⁸⁰

Nizâmî’nin dünya görüşü her türlü çirkinlikten uzak durma üzerine kurulmuştur. O, temiz insan hayatı, kâmil şahsiyet ve kâmil toplum arayışındadır. Onun eserlerinde devamlı bu kâmilliği elde etmenin yolları araştırılmakta, sorgulanmaktadır. Nizâmî, eserlerinde dolaylı ya da doğrudan ideal toplumu ele almakta, ideal toplumun esaslarını irdelemekte ve gerekli unsurları bazen tarihî kahramanların bazen de sıradan insanların diliyle ortaya koymaktadır.⁸¹

Nizâmî’nin ideal toplum anlayışının temelini demokrasi anlayışı oluşturmaktadır. XII. yy’da onun kadar halkı seven, yönetici gruba karşı onları savunan ve onların haklarını

⁷⁹ Resulzade, a.g.e., s. 32

⁸⁰ Akpınar, a.g.m., s. 72 ve Bağirov, a.g.m., s. 640

⁸¹ Reha Yılmaz, “Nizami Gencevi’de İdeal Toplum-İdeal Yönetim Anlayışı”, **Journal of Qafqaz University**, 20 (2), (2007), s. 27

müdafa eden başka bir şaire rastlamak mümkün değildir. Allah'ın mutlu bir hayat için yarattıklarının, insan eliyle bela ve musibete tabi tutulmasını bir türlü kabul edememiş ve sanatının bütün gücüyle bununla mücadele etmiştir. Allah'ın yarattığı insanları çeşitli karakter giydirek bazısını çoban, bazısını bahçıvan kisvesinde ibretli dersler veren birer kahraman olarak ortaya koymuştur.⁸²

Nizâmî'nin eserlerinde adalet de önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu konuda yöneticiler üzerinde özellikle durmuş ve âdil yönetici tipini çizmeye çalışmıştır. Ona göre yönetici ideal insan olmalı, toplum üyelerine örnek teşkil etmeli, onlar arasında adaletli davranarak sosyal barışı kurmalı, sosyal birliği devam ettirmeli, konulan kurallar doğrultusunda herkese aynı açıdan yaklaşmalı ve kurulan dengeyi bozmamaya özen göstermelidir. Aksi hâlde toplumda bozulma başlayacak, bunun sonucunda belki de toplum-devlet yıkılacak, yok olup gidecektir.⁸³

Nizâmî'yi diğer şairlerden ayıran en önemli özelliklerden biri de nefsinin terbiye âlemindeki yükselişi ve bilgisidir. Bu yüzden ona Şeyh Nizâmî de derler. Fakat o, postu tuzak yapmış, riya kisvesine bürünmüş rehber şeklinde bir yol kesici değil, tarikatın hikmet ve sırlarla dolu âlemine dalmış, zikrin ve tevhidin gerçek zevkini tatmış bir mürşid-i kâmilidir. Çok zor ve çok engelli bir yol olan Allah yolunda merteye merteye ilerleyerek seyr-i sülûku tamamlamış, Allah'a ermiş bir bahtiyardır. Onun tekkesi miskinlik ve uyuşukluk yuvası değil ahlâk ve irfan ocağı ve şiir ve hikmet dershanesiydi. O, büyük bir şair ve hakîm olduğu kadar yüksek ruhlu, kâmil bir insandı. Onun feyiz ve kudret kaynağı sırlarla dolu bir âlemdir. Sözüyle, özüyle güzel ahlâkın en seçkin vasıflarıyla insanlık timsalidir. O, ruhunu İlahî aşkın ve peygamber sevgisinin neşesine bırakmış, maddenin dar ve kahredici çemberinden kurtularak kendini maneviyatın huzur ve mutluluk veren avucuna atmıştır. Dünyanın fani hevesleri onu aldatmamış, hırs ve menfaat gibi gizli emeller onun gönlüne yerleşmemiştir.⁸⁴

Dinî fikirleri bakımından da dikkate değer bir şair olan Nizâmî, *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinde belki biraz da yersiz olarak kâinatın ebediliğini iddia eden Bâtînî-İsmâîlî

⁸² Reha Yılmaz, a.g.e., s. 30

⁸³ Saim Yılmaz, "Nizami Gencevî'de Adaletli Yönetici İdeası", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 18, (2001), s. 202

⁸⁴ Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrin*, s. III, IV

firkasına karşı onun bilakis İslâm anlayışına uygun olarak yaratılmış olduğunu derin bir düşünce gücü ve şairlik hüneriyle ispat etmeye çalışır. Onun bu düşüncesi kendini yağmur, bulut vb. gibi basit tabiat olaylarını sıradan fizik kanunlarıyla açıklamaktan bile uzaklaştırır ve bunlarda İlahî kudretin bir tezahürünü buldurur. Bu anlayış ilk bakışta bugün teferruatta saçma gibi görünür fakat “*Kendiliğinden sebep söylemek yersizdir, insan kendi zannı ile yol yürümemelidir; perde içinde yolu bilmeyen bizler, perdenin dışındaki nakışları okuyoruz. Korkarım ki bu perde kaldırılınca -kıyamet kopup gerçekler açıkça görölünce- yanlış okuyanlara yanlış iş yaparlar.*” derken aklî melekelerin imkânı hususunda en yeni felsefe cereyanlarının varmış olduğu noktaya ulaştığı meydandadır. Böylece o, bazen görünüşte biraz hatalı olmakla beraber en yüksek düşünce merhalelerine erişmiş ve sünnet ehlinin telakkilerini bu seviyeden müdafaa etmiş bir şair ve mütefekkidir.⁸⁵

Nizâmî aynı zamanda bir iffet timsalidir. En açık aşk sahnelerini ve en gerçekçi mevzuları bile daima son derece edep ve ahlâk dairesinde tasvir etmiş, eserlerinin bir yerinde bile müstehcen bir kelime kullanmamış ve takva sahibi olma özelliğini başkalarının gibi riya ile, kötü ve aşağı emellerle asla kirletmemiştir. O, bir meslek icabı olarak değil samimiyetin ve yüksek aşk ve heyecanın bir belirtisi olarak muttaki olmuştur. Bu özelliği gerek münacatlarında gerek tevhide dair olan şiirlerinde bütün açıklığıyla gözlere çarpar. Güzelleri methederken hüsn-i mutlak olan Allah’ı terennüm etmiş, şarap meclislerini tasvir ederken sadece edebî bir geleneğe uymakla kalmıştır ve bu övgülerin ve tasvirlerin günah olduğuna inandığı için de eserlerinin baş tarafında bu hâllerinden ötürü Allah’tan af dilemiştir.⁸⁶

Ferdî hayatın geçici olduğunu filozofça düşüncülerinde daima ileri süren Nizâmî, dünyanın keder ve sıkıntı için değil neşe ve sevinç için yaratıldığını düşünür. İnsanı, kendi cinsine karşı kötü muamelelerden alıkoymak için sık sık dünyanın faniliğinden bahseden Nizâmî, bir şair görüşü ile hayatın övücüsüdür. Güzellik, neşe ve sevinç içinde yaşamak Nizâmî’nin en sevdiği şeydir. Bu yüzden Nizâmî, hayat güzelliğinin en büyük neşesini, bir insanın başkalarına faydalı olmasında görür. Kendi kendini yükseltmek manen tezkiye-yi nefiste bulunmak, başkalarının değil kendi ayıplarını görmek, şairin ısrarla telkin ettiği ahlâk kurallarındandır. Şair bu yüzden egoizmin üstüne çıkan yani menfaat gütmeyen bir

⁸⁵ Ateş, a.g.m., s. 325

⁸⁶ Nizâmî, **Hüsrev ve Şîrin**, s. IV, V

hayat tasavvur eder. Maddî olan her şeye maneviyata hizmeti nispetinde değer verir. Ona göre zenginliğin kendi kendine bir değeri yoktur.⁸⁷

Alçakgönüllü, insanları seven, dalkavukluktan hoşlanmayan dürüst bir şair olan Nizâmî, eserlerinde çeşitli vesilelerle ifade ettiği gibi daima sade ve gösterişten uzak bir yaşamı tercih etmiş ve maddî çıkar beklentisiyle asla bir hükümdara övgüde bulunmamış hatta zaman zaman onları eleştirmekten de çekinmemiştir. Her ne kadar hamsesini oluşturan mesnevîlerin her birisini bir hükümdara sunmuş ve karşılığında onlardan bazı armağanlar kabul etmiş ise de çağdaşı olan birçok ünlü şairin aksine, şairliği bir geçim kapısı olarak görmemiştir. Eserlerini genellikle hükümdarların ricası üzerine kaleme alan şair, onları överken aşırılığa kaçmamaya özen göstermiş, bu tutumuyla da söz konusu hükümdarların saygı ve güvenini kazanmıştır.⁸⁸ Görüştüğü hükümdarların Nizâmî'ye olan izzet ve ikramları karşısında; Hâkimî-yi Hâkânî (ö. ?), Enverî (ö. 583/1187), Reşîdüddîn-i Vatvat (ö. 583/1187), Cemâlüddîn-i Isfahânî (ö. 588/1192) ve Zahîr-i Fâryâbî (ö. 598/1201) gibi şairler kıskanç bir tavır takınarak şairi tenkîd ederler.⁸⁹

Nizâmî; büyüklüğüne, irfan ve kemaline rağmen hayatında çok hırpalanmış ve çok hücumlara maruz kalmıştır. Onu çekemeyen meslektaşları gerek şahsı gerek eserleri hakkında durmadan dedikodu yapmışlar, ona haksız yere tarizde bulunmuşlardır. Pek temiz ve güzel ahlâklı bir insan olan Nizâmî ise onlara asla karşılık vermemiş sadece onlar için “Onların hâli tıpkı deryaya kerpiç atan bir adamın hâline benzer. Onlar edip geçiniyorlar ama yaptıkları çerağ ile, değil memleket dışına çıkmak iki üç fersah bile gidemezler, edebî ışıkları o kadar fersizdir, o kadar zayıftır ve o çerağların pervaneleri yine kendileridir.” cümlelerini kullanmış, çaresiz kaldığı zamanlarda bile ne “Gözleri kör olsun, nefesleri tutulsun.” gibi haklarında bedduada bulunmuş ne de bir şiir söyleyerek üzüntüsünü dile getirmiştir.⁹⁰

Nizâmî, gerek kendi zamanında gerek sonraki devirlerde İran edebiyatı üzerinde büyük etki yapmış bir sanatçıdır. Sâdî, Hâfız, Câmî ve Mevlânâ gibi büyük şairler onun tesiri altında kalmışlar, ondan fikir, mazmun ve nükteler almışlar, mısralar ve beyitler bile

⁸⁷ Resulzade, a.g.e., s. 255-257

⁸⁸ Bilgen, a.g.e., s. 19

⁸⁹ Akalın, a.g.e., s. 77

⁹⁰ Nizâmî, **Hüsrev ve Şîrîn**, s. VII

iktibas etmişlerdir. Bilhassa *Hamse*'sini taklit eden şairler pek çoktur fakat bunların başında Emir Hüsrevî Dihlevî, Hâcû-yı Kirmânî ve Câmî gibi üstatlar geldiği hâlde hiçbiri buna muvaffak olamamıştır.⁹¹

Nizâmî'nin romantik kisveye bürünmüş gizemli ruhu, eşsiz sanatının büyüyle az zamanda yalnız İran edebiyatının içine aldığı sahaya yayılmakla kalmamış, aynı zamanda yaratmış olduğu sanat çeşidi, bütün Doğu'da Fars ve Türk edebiyatının en meşhur temsilcileri tarafından taklit olunmuştur.⁹²

Klâsik Fars edebiyatından daha sonra vücuda gelen klâsik Türk edebiyatı üzerinde de Nizâmî etkisi çok büyüktür. Çağatay sahası Türk şiirinin önemli temsilcisi Ali Şir Nevâî de dâhil olmak üzere birçok Türk şairi Nizâmî'yi ya tercüme etmiş ya da ona nazire yazmıştır. Bunların arasında orijinalliği ve belki de üstünlüğü bir kısım taklitçilerce kabul edilen *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsiyle meşhur Fuzûlî de vardır.⁹³

1.3. Nizâmî'nin Eserleri

Nizâmî'nin bir *Dîvân*'ı ve yaklaşık 35.000 beyitlik beş mesnevîden oluşan *Hamse*'si vardır. *Penç-Genc* diye bilinen *Hamse* içerisindeki eserler, yazılış sırasına göre, *Mahzenü'l-Esrâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylî u Mecnûn*, *Heft Peyker* ve *İskendernâme* (*Şerefnâme+İkbâlnâme*) adlarını taşırlar.⁹⁴

1.3.1. Hamse

Arapça hams (beş) kelimesinin müennesi olan hamse, beş mesnevîden oluşan külliyat anlamında ilk defa Nizâmî-yi Gencevî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Heft Peyker* ve *İskendernâme* adlı Farsça eserleri hakkında kullanılmıştır. *Penc Genc* (beş hazine) adıyla da anılan bu mesnevîlerin taklit edilmesiyle sayıları artmaya başlayan bu tür eserlere “hamse” adı verilmiştir. Hamse yazan şairlere “hamse-nüvis” veya

⁹¹ Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrîn*, s. VII

⁹² Resulzade, a.g.e., s. 81

⁹³ Resulzade, a.g.e., s. 82

⁹⁴ Akalın, a.g.e., s. 78

“sahib-i hamse”, yazdığı mesnevî sayısı beşten fazla olan şairlere de “sahib-i sitte, sahib-i seb‘a” gibi isimler verilmiştir.⁹⁵

Nazir Akalın’ın aktardığı bilgilere göre Muhammed Avfi, *Hamse*’yi kastederek mecazî bir ifadeyle Nizâmî’nin, faziletlerin ve parlaklıkların hazinesini dünyalılar arasında anlatım yoluyla dağıttığını ve onların başına parlaklıklar saçtığını belirtir. Abdünnebî, Nizâmî’nin *Penç-Genc* kitabında dercettiği parlaklık ve inceliklerin hiç kimseye nasip olmadığını, bu eserin nev-i beşerin fevkinde olduğunu belirttikten sonra, o büyük din ve yakîn erbabından sonra, onun istimdadı olmaksızın hamse söylemek isteyenlerin, bîdebâne olarak ortaya çıktığını ve arzularına ulaşamadığını, buna ömürlerinin de yetmediğini ileri sürerken; Emîn Ahmed Râzî de, eşi benzeri bulunmayan gönül çekici bir eser olarak nitelendirdiği *Hamse*’yi, Nizâmî’nin tac ü taht erbabının arzusu üzerine nazmettiğini, *Penç-Genc*’in ay ve güneş ışığı gibi dünyayı ve dünyalıları aydınlattığını söyler. Molla Câmi ise, *Nefehatü’l-Üns*’de, *Penç-Genc*’deki mesnevîlerin efsane şeklinde olmalarına rağmen hakikatlerin keşfini ve maarifi açıklamaya bir bahane olduklarını; *Bahârîstân*’da da, Nizâmî’nin fazilet ve kemâlatını şerhe ihtiyaç olmadığını, *Penç-Genc* isimli eserine kimseye nasip olmayan güzellik ve incelikler doldurduğunu, böyle bir eserin beşer kudretinin yetişemeyeceği bir harika olduğunu söyler. Lûtfalî Beg Âzer de Nizâmî’nin şairlik mertebesinin çok yüksek olduğunu, onun söz diyarının dört rûknünden biri olduğunu, şairin mukaddes ruhunun hümâsı göğsünden pervaz ettikten sonra fazılların, ariflerin ve şairlerin, onun hayâlatının ürünü olan beş kitabını toplayıp “hamse” diye adlandırdıklarını ifade eder. Memmedaga Sultanov ise Nizâmî’yi sanat semasına yükselten şeyin onun *Hamse*’si olduğunu söyledikten sonra, *Hamse*’yi bir hikmet hazinesi olarak telakki etmekte, bu eserin hem şairin yaşadığı devirde hem de sonraki asırlarda en meşhur klâsiklerin ilham kaynağı olduğunu, onun tesirinde yazılan hamselerden hiçbirinin Nizâmî’nin seviyesine yükselemediğini kaydeder.⁹⁶

1.3.1.1. Mahzenü’l-Esrâr

Aruzun müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün kalıbıyla yazılan ve yaklaşık 2400 beyitten ibaret olan mesnevî, ahlâkî konularda yazılmış olup Erzincan’da hüküm süren Mengücek

⁹⁵ Tahsin Yazıcı ve Cemal Kurnaz, “Hamse”, *TDVİA içinde*, 15, Ankara: TDV, 1997, s. 499

⁹⁶ Akalın, a.g.e., s. 79

sülalesinden Fahredden Behrâmşâh'a ithaf olunmuştur. Eserin yazılış tarihine dair olan beyit, çeşitli nüshalarda 501 (1107), 552 (1157), 559 (1163) ve 589 (1193) yıllarını gösterecek şekillerde farklı olarak kaydedilmiştir fakat bunların hiçbirini kabul etmek mümkün değildir. İlk tarihler, eserin ithaf edildiği Behrâmşâh'ın hükümdar olduğu yıllardan eskidir. 589 tarihi ise Nizâmî'nin üçüncü mesnevîsi *Leylâ vü Mecnûn*'un yazılış tarihi olan 584 (1188)'ten sonradır. Bu durumda eserin yazılış tarihi bazı nüshalarda görüldüğü üzere 572 (1176) olmalıdır.⁹⁷

Nazir Akalın'ın verdiği bilgilere göre eserin yazılış tarihini, Muhammed Ali Terbiyet 559 (1163) yılının 24 Rebiyülevvel Perşembe günü olarak gösterirken; Edward Browne 561 (1165-1166), Zebîhullah Safâ, Rızâzâde Şafak ve Abdülmuhammed Âyetî 570 (1174), Şiblî Nu'mânî de 575 (1179) olarak kabul ederler.⁹⁸

Bunların haricinde eserin yazılış tarihiyle ilgili olarak Mehmet Emin Resulzade⁹⁹ 559 (1163-1164), Mehmet Kanar¹⁰⁰ ve Nazir Akalın¹⁰¹ 570 (1174) veya 572 (1176), Rüstem Aliyev,¹⁰² Yılmaz Öztuna,¹⁰³ Yavuz Akpınar¹⁰⁴ ve A. Bağirov¹⁰⁵ 1177 ve zikri geçen mesnevîyi Türkçeye çeviren M. Nuri Gençosman¹⁰⁶ ise 582 (1186) şeklinde farklı bilgiler ileri sürmüşlerdir.

Mesnevînin yazılış tarihinde olduğu gibi beyit sayısında da muhtelif bilgiler vardır. Nazir Akalın'ın aktardığı bilgilere göre mesnevî, Ali Ekber Dehhüdâ, Zehrâ Hânlerî ve Zebîhullah Safâ'ya göre 2260; Nazmi-yi Tebrîzî'ye göre ise 2400 beyitten ibarettir.¹⁰⁷

Mesnevînin beyit sayısı ile ilgili olarak ayrıca Mehmet Emin Resulzade¹⁰⁸ 2263, Ahmed Ateş,¹⁰⁹ Mehmet Kanar¹¹⁰ ve Yılmaz Öztuna¹¹¹ ise 2400 şeklinde farklı rakamlar kaydetmektedirler.

⁹⁷ Ateş, a.g.m., s. 322

⁹⁸ Akalın, a.g.e., s. 79

⁹⁹ Resulzade, a.g.e., s. 119

¹⁰⁰ Kanar, a.g.m., s. 184

¹⁰¹ Akalın, a.g.e., s. 79

¹⁰² Aliyev, a.g.e., s. 35

¹⁰³ Öztuna, a.g.m., s. 297

¹⁰⁴ Akpınar, a.g.m., s. 72

¹⁰⁵ Bağirov, a.g.m., s. 640

¹⁰⁶ Nizâmî, **Mahzen-i Esrâr**, s. II

¹⁰⁷ Akalın, a.g.e., s. 79

Nizâmî, bu mesnevîsini yazarken kendisinin ve edebiyat tarihi araştırmacılarının belirttiğine göre, kendisinden önce aynı konu üzerinde mesnevî yazmış olan Senâî-yi Gaznevî'nin (ö. 545/1150) *Hadîkatü'l-Hakîka* adlı eserinden faydalanmıştır. Senâî, hikâyelerinde Nizâmî'den önce zühd, öğüt, hikmet ve tasavvuf mazmunlarını ön plana çıkarır. Nizâmî ise manzumesinde riyakar vaizlerin öğütlerinin aksine acı, sert ve itab edici sözlere yer verir.¹¹²

Behrâmşâh, adını ebedîleştireceğini anladığı bu esere karşılık Nizâmî'ye, o devirde başlı başına bir servet sayılabilecek 1 cariyeye, 5000 altın, yükleri çeşitli eşyalardan oluşan bir sürü deve, beş baş ester, tam koşumlu 5 at ve kıymetli elbiseler vermiştir.¹¹³

Hamse'nin ilk mesnevîsi olan *Mahzenü'l-Esrâr*, kendisinden sonra gelen dört mesnevîden şekil itibarıyla bambaşkadır. *Mahzenü'l-Esrâr*, ne bir aşkın macerasını ne de bir hükümdarın dünyayı tutmasını anlatır; ne bir hikâye ne bir masal ne de bir destandır. Bu bakımdan bu mesnevînin *Hamse*'deki diğer mesnevîlerle benzerliği yoktur. Onlarla ortaklığı sadece yazıldığı mesnevî tarzıyla telkin ettiği Nizâmî'ce fikirlerdir. *Mahzenü'l-Esrâr*, *Hamse*'deki diğer mesnevîler gibi şekil bakımından bir bütünlük göstermez fakat bu, onun mana bakımından bir bütünlükten uzak kaldığını ifade etmez, aksine *Mahzenü'l-Esrâr*'ın yazılışındaki asıl gaye şairden ziyade hakîm ve şeyh Nizâmî'nin ahlâkçı fikirlerini içten bir bağlılıkla okuyuculara telkin etmektir. Bu yönüyle esere din yayan mukaddes bir kitap diyebiliriz.¹¹⁴

Nizâmî mesnevîye, âdet üzere Cenab-ı Hakk'a hitap eden bir hamd ve münacatla başlamaktadır. Bu bölümde Nizâmî, bütün varlıkların Allah'tan geldiğinden, zayıf toprağın onun bayrağı altına sığındığından, varlığının belli bir şekil ve sureti olmadığından, kimseye benzemediğinden, değişmediğinden ve baki olduğundan yani kısaca Allah'ın sıfatlarından bahsetmektedir. Hazret-i Peygamber'in na'tının yer aldığı sonraki bölümde onun, hükmü kıyamete kadar sürecek olan en büyük bilgi ve hidayet sahibi olduğundan, miraç

¹⁰⁸ Resulzade, a.g.e., s. 119

¹⁰⁹ Ateş, a.g.m., s. 322

¹¹⁰ Kanar, a.g.m., s. 184

¹¹¹ Öztuna, a.g.m., s. 297

¹¹² Akalın, a.g.e., s. 79

¹¹³ Akalın, a.g.e., s. 79

¹¹⁴ Resulzade, a.g.e., s. 119

mucizesinden ve çeşitli konulardaki övgülerinden söz etmektedir. Hazret-i Peygamber'in övgüsünden sonra mesnevînin sunulduğu Behrâmşâh'ın methi yer almaktadır. Bu bölümün ardından şair sözün şeref ve faziletini anlatmaya çalışmıştır. Şaire göre yaratılış perdesinin açılmasıyla varlık sahnesine ilk gelen söz olmuştur. Söz yani şiir söylemekteki sır perdesi, peygamberliğin bir gölgesidir. Mahlûklar arasında kıdem farkı gözetilirken Allah'ın huzurunda ilk safta peygamberler ikinci safta ise şairler durmuşlardır. Nizâmî, şiir ve şairin derece ve şerefini tayin ettikten sonra İlahî aşkla coşan sihirli bir şair olarak kendi portresini çizmiştir. Burada Nizâmî'nin peygamberler derecesine çıkardığı şair, heveslerine değil kalbine bağlı olan şairdir. Böyle bir mukaddimeden sonra Nizâmî, son derece güzel benzetme ve tasvirlerle süslü bir iki fasılda kendisiyle hasbîhâl ederek Allah'a kavuşuyor ve onunla baş başa kalıyor. Maddî ilgilerden sıyrılıp kendisini Allah'ın huzurundaymış gibi hissediyor ve hakiki aydınlığa erişiyor. Bu mutluluğunu isteğine ermiş bir adam sevinciyle anlatan Nizâmî, kendi kendine yükselerek ruhunun Hazret-i Peygamber gibi miraç ederek Hak'la temasa geldiğini söylüyor ve vahiy değilse de kendisine ilham olunan hikmetleri yaymaya koyuluyor ki mesnevînin asıl telkinci makaleleri de burada başlamaktadır.¹¹⁵

Didaktik ve felsefî şiirin en güzel örneklerinden biri olan *Mahzenü'l-Esrâr*'da adalet, doğruluk, mertlik, yiğitlik, alçakgönüllülük vs. gibi İslâm ahlâkının da yücelttiği umumi beşeri değerler işlenmiştir. Ana fikir bakımından birbirine bağlı yirmi makaleden oluşan mesnevîde tarihten örnekler ve manzum hikâyeler de yer almaktadır.¹¹⁶

Birinci makale; sözün değeri, şairlik mertebesi, ölçülü söz söyleme ve edebiyat yapmanın niteliği, gerçekleri dileyip anlamının ve kalbî yönelişin gerekliliği, kalbin terbiyesi gibi konulardan oluşur. İkinci makale; adalet, insafı olma ve Hakk'ı hoş tutmanın ölçülerinden bahseder. Üçüncü makale; dünyevî olayların karışıklığından dolayı manevî ilgilerin bozulmasını dile getirir. Dördüncü makale; hükümdarın reayasının hak ve hukuklarını gözetmesi hakkındadır. Beşinci makale; müşevveş durumlar karşısında insanın güçsüzlüğü ve aczinden, altıncı makale; varlık âleminde cereyan eden olaylardan ibret almadan, yedinci makale; eşref-i mahlûkat olan insanın diğer bütün canlı yaratıklara üstünlüğünden, sekizinci makale; yaratılışı kavrayışı bakımından aklın işlevlerinden, dokuzuncu makale; insanın dünya gailelerinden nasıl kurtulabileceğinden, onuncu makale;

¹¹⁵ Resulzade, a.g.e., s. 120, 121

¹¹⁶ Akpınar, a.g.m., s. 72

ahir zamanın gelip çatması ve belirtilerinden, on birinci makale; insanın dünyada karşılaştığı zorlukları nasıl yenebileceğinden, on iki ve on üçüncü makaleler; dünyanın insanı aldatmasına fırsat vermeden onu terk etmek gerektiğinden ve onun vefâsızlığından, on dördüncü makale; gafletten uyanmanın şartlarından, on beşinci makale; insanın yaratılışı ve bir sınıfın ötekine üstünlüğünden, on altıncı makale; insanın mesleğinde hızla ilerlemesi ve dileklerinin nasıl kabul edilebileceğinden, on yedinci makale; kulluğun gerekleri, tecrit ve halvete çekilmenin faziletlerinden, on sekizinci makale; ahireti karşılama konusunda insanların gidişatından, on dokuz ve yirminci makaleler; zamane insafsızlarının tenkidi ve zamane çocuklarının vefâ ve himmetinden bahseder. Şair aynı zamanda 40 yıllık ömrünü de bu eserinde tenkit eder.¹¹⁷

Osmanlı, İran ve Çağatay sahasında *Mahzenü'l-esrar* geleneğine bağlı mesnevîlerde planın yanı sıra konuların bir kısmı da ortaktır. Mesnevîlerdeki ortak hikâyelerin belli başlı kaynakları Kuran-ı Kerim, İslâm Tarihi, Mevlânâ'nın *Mesnevî'si*, Feridüddin Attar'ın *Tezkiretü'l-evliyâ'sı*, *Mantiku't-tayr'ı*, Sadi'nin *Gülîstan* ve *Bostan'ı*, Fuzûlî'nin *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsidir. Mesnevîlerde yer alan hikâyeler dinî ve ahlâkî mahiyettedir. Dolayısıyla bu üç coğrafyada yaşayan insanların kültür birliği yani ortak din ve moral değer anlayışları, Nizâmî'nin *Mahzenü'l-esrâr*'ına nazire sayılan mesnevîlerde açıkça görülmektedir.¹¹⁸

Mahzenü'l-Esrâr'a İran edebiyatında, Emîr Hüsrev Dihlevî (ö. 725/1324) *Matla'u'l-Envâr*, Hâcû-yı Kirmânî (ö. 753/1352) *Ravzatü'l-Envâr*, Kâtibi-yi Nişâbûrî (ö. 838/1434) *Gülşen-i Ebrâr*, Molla Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492) *Tuhfetü'l-Ahrâr*, Urfi-yi Şîrâzî (ö. 999/1590) *Mecmâ'u'l-Ebkâr*, Feyzi-yi Hindî (ö. 1004/1595) *Merkez-i Edvâr*, Melik-i Kumî (ö. 1025/1616) *Menbâ'u'l-Enhâr* adlı mesnevîlerini nazire olarak kaleme alırlar.¹¹⁹

Çağatay sahasında Ali Şîr Nevâî'nin *Hayretü'l-ebrâr'ı*, Anadolu sahasında Ahmed-i Rıdvan'ın *Mahzenü'l-esrâr'ı*, Hayalî'nin *Ravzatü'l-envâr'ı*, Rahmî'nin *Gül-i Sad Berg'i*,

¹¹⁷ Akalın, a.g.e., s. 80, 81

¹¹⁸ İsmail Hakkı Aksoyak, "Mahzenü'l-Esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevîlerdeki Ortak Hikâyeler", **Bilig**, 3, (1996), s. 188

¹¹⁹ Akalın, a.g.e., s. 80

Azerî İbrahim Çelebi'nin *Nakş-ı Hayâl*'i, Alî'nin *Tuhfetü'l-uşşâk*'ı, Cinanî'nin *Riyazü'l-cinân*'ı, Nevizade Atayî'nin *Nefhatü'l-ezhâr*'ı, *Mahzenü'l-esrâr* geleneğine bağlıdır.¹²⁰

1869'da Caunpûr'da taş baskısı yapılan eserin Vahîd-i Destgirdî (Tahran 1313/1934), Rus müsteşriki Evgenii E. Berthels'in tashihiyle Abdülkerim Ali b. Alizâde (Bakü 1960) ve Hüseyin Pejmân Bahtiyârî (Tahran 1344/1965) tarafından tenkitli neşirleri hazırlanmıştır. *Mahzenü'l-Esrâr*'ı nazire, taklit ve tercüme yoluyla Türkçeye ilk aktaran şair, VIII. (XIV.) yüzyılda yaşayan ve "Türkî-gûy" diye anılan Haydar Harizmî'dir. M. Nuri Gençosman da mesnevîyi Türkçeye tercüme etmiştir (Ankara 1946). Eseri Gh. H. D. Darab İngilizceye (London 1945), K. A. Lipskerov ve S. V. Shervinsti Rusçaya (Moskova 1959) ve Dj. Mortazavi Fransızcaya (Paris 1987) çevirmiştir. Ayrıca esere birçok şerh yazılmıştır.¹²¹

1.3.1.2. Hüsrev ü Şîrîn

Ahmed Ateş, Nizâmî'nin ikinci mesnevîsi olan *Hüsrev ü Şîrîn*'in muhtelif nüshaları birbirinden çok farklı olduğu için yazılış tarihi ve kime ithaf edildiğinin kesin bir şekilde tespit edilemediğini fakat eski nüshalara bakılacak olursa Sultan Tuğrul bin Arslan'a (573-590/1177-1194) ithaf edildiğini belirtmektedir.¹²²

Nazir Akalın'ın verdiği bilgilere göre Abdünnebî ve Edward Browne, şairin bu mesnevîsini Atabek İldeniz'in ikinci oğlu olan Muhammed ve Kızıl Arslan'a ve yine İran Selçuklularının son hükümdarı Tuğrul bin Arslan'a takdim ettiğini söylerler. Şair de mesnevîsinin başında Tuğrul bin Arslan'ı metheder fakat Atabek Şemsüddin Ebû Cafer Mehmed İbn-i İldeniz ve Muzafferüddin Kızıl Arslan hakkında da birer methiye söyler. Şiblî Nu'mânî ise Nizâmî'nin bu mesnevîsini yazmaya başladığı zaman daha kitabın başındayken sesinin her tarafa yayıldığını ve bu haberi alan Tuğrul bin Arslan'ın, hatıra kalması için bu kitabı kendi adına yazmasını istediğini kaydetmektedir.¹²³ Mehmet Emin

¹²⁰ Aksoyak, a.g.e., s. 182

¹²¹ Kanar, a.g.m., s. 184

¹²² Ateş, a.g.m., s. 322

¹²³ Akalın, a.g.e., s. 81

Resulzade ise *Hüsrev ü Şîrîn*'in Azerbaycan padişahlarından Atabek Muhammed Cihan Pehlivan'a ithaf olunduğunu belirtmektedir.¹²⁴

Nazir Akalın'ın aktardığı bilgilere göre Şiblî Nu'mânî, *Hüsrev ü Şîrîn* tamamlandığı zaman Atabek Muhammed bin İldeniz'in vefat ettiğini ve kardeşi Kızıl Arslan'ın onun yerine tahta oturduğunu; Kızıl Arslan'ın, Nizâmî'nin saraya çağırılması için emirler verdiğini; şairin gelişini haber alınca da onun zahitliğine ve manevî şahsiyetine hürmeten hazır olan eğlence ortamını kaldırıp şarkı ve çalgı seslerini iptal ettiğini, kendisinin de bizzat yerinden kalkıp saygı merasimini ifa ederek ona layık olan yeri gösterdiğini, beraber sohbet ettikten sonra Nizâmî'nin Kızıl Arslan için yazdığı kasideyi bir râvînin ayağa kalkarak okuduğunu, kasideden sonra da *Hüsrev ü Şîrîn*'in okunmaya başlandığını, Kızıl Arslan'ın elini şairin omzuna koyarak tam bir şevkle dinlediğini ve arada bir ona “*Aferin*” dediğini, sonunda da “*Siz bana yepyeni bir hayat bağışladınız ve ismimi ebedî kıldınız, şimdi size borçluyum.*” diyerek kendisine Hamduniyân kasabasını ödül olarak verdiğini nakletmektedir.¹²⁵

Hüsrev ü Şîrîn'in yazılış tarihi hususunda da kaynaklarda muhtelif bilgiler göze çarpmaktadır. Nazir Akalın'ın verdiği bilgilere göre Edward Browne mesnevînin yazılış tarihi olarak 571 (1175-1176) yılını gösterirken; Muhammed Ali Terbiyet eserin 576 (1180)'da nazmedildiğini belirtmektedir. Eserin tenkitli bir neşrini hazırlayan Abdülmuhammed Âyetî ise şairin bu mesnevîsini 580-581 (1184-1185) yılında yazmaya başladığını, Atabek Kızıl Arslan'ın ölüm yılı olan 587 (1191) yılına kadar da tasarrufta bulunduğunu kaydetmektedir.¹²⁶

Rieu katalogunda yer alan bir *Hüsrev ü Şîrîn* nüshasının 567b varağını kaynak gösteren ve mesnevînin bazı nüshalarında tamamlanma tarihi olarak 576 (1180-1181) yılını veren bir beyit görüldüğünü belirten Ahmed Ateş, mesnevînin en sonunda atabey Muhammed Pehlivan'ın ölümü (582/1186) üzerine yazılmış bir parça olduğunu ve ayrıca eserde 587 (1191)'de vukua gelen hadiselerden de bahsedildiğini ileri sürerek yukarıdaki tarihi doğru bulmaz ve mesnevîye 576 (1180-1181)'da başladığını ve eserin 587 (1191)'de tamamlandığını veya mukaddimelere ilaveler ile muhtelif zamanlarda muhtelif

¹²⁴ Resulzade, a.g.e., s. 129

¹²⁵ Akalın, a.g.e., s. 81

¹²⁶ Akalın, a.g.e., s. 81

hükümdarlara ithaf edildiğini kabul eder.¹²⁷ Bunların dışında Sabri Sevsevil¹²⁸ 571 (1175), Yavuz Akpınar,¹²⁹ A. Bağirov,¹³⁰ Ali Nihat Tarlan¹³¹ ve Mehmet Emin Resulzade¹³² 576 (1180), Mehmet Kanar¹³³ 576 (1180-1181) ve Yılmaz Öztuna¹³⁴ 587 (1191) şeklinde farklı tarihler kaydetmektedirler.

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbıyla yazılan *Hüsrev ü Şîrîn*'in beyit sayısında da değişik rakamlar ileri sürülmüştür. Mesnevînin beyit sayısı Ahmed Ateş¹³⁵ ve Yılmaz Öztuna'ya¹³⁶ göre 5700, Mehmet Kanar'a¹³⁷ göre 5700 ile 7700 arası, Sabri Sevsevil'e¹³⁸ göre 6500, Ali Nihat Tarlan'a¹³⁹ göre 6512 ve Mehmet Emin Resulzade'ye¹⁴⁰ göre ise 6966'dır.

Hüsrev ü Şîrîn Sâsânîlerin 23'üncü padişahı Hüsrev Perviz ile sevgilisi Şîrîn'e ait eski bir hikâye üzerine işlenmiş manzum bir romandır. Bu hikâye parça parça olarak eski kitaplardan Câhiz'in *Kitâbü'l-Mehâsin ve'l-Ezdâd*'ı, Ebû Mansur-ı Seâlibî'nin *Gurerü'l-Ahbâr*'ı, Ebû Ali Miskeveyh'in *Nedîmü'l-Ferîd*'i, İbn-i Nebâte'nin *Serihu'l-Uyûn*'unda nesir ile ve meşhur İran şairi Firdavsî'nin *Şehnâme*'sinde nazım ile, birbirine benzer şekillerde kaydolunmuştur. Nizâmî, bu hikâyeyi tamamıyla nazma çeken ilk şairdir. Kendine mahsus ruhî tahlil ve yaratıcılık sanatı sayesinde dünya edebiyatının ölmez konusunu teşkil eden aşk üzerine yazılmış destanlar arasında ona seçkin bir yer temin etmiştir.¹⁴¹

Mesnevînin Nizâmî'deki şekliyle esas çerçevesi şöyledir: Çocuğu olmayan İran hükümdarı Hüzmüz'ün Tanrı'ya yakarışları ve adakları sonunda dünyaya gelen oğlu Hüsrev, büyük bir itina ile büyütülüp delikanlılık çağına vardığında bir gece rüyasında

¹²⁷ Ateş, a.g.m., s. 322, 323

¹²⁸ Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrîn*, s. IX

¹²⁹ Akpınar, a.g.m., s. 72

¹³⁰ Bağirov, a.g.m., s. 640

¹³¹ Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. Ali Nihat Tarlan), s. VI

¹³² Resulzade, a.g.e., s. 129

¹³³ Kanar, a.g.m., s. 184

¹³⁴ Öztuna, a.g.m., s. 297

¹³⁵ Ateş, a.g.m., s. 322

¹³⁶ Öztuna, a.g.m., s. 297

¹³⁷ Kanar, a.g.m., s. 184

¹³⁸ Nizâmî, *Hüsrev ve Şîrîn*, s. IX

¹³⁹ Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. Ali Nihat Tarlan), s. VI

¹⁴⁰ Resulzade, a.g.e., s. 129

¹⁴¹ Resulzade, a.g.e., s. 129

gördüğü dedesi Enûşirevân'dan kendisine Allah tarafından şu dört şeyin ihsan edileceği müjdesini alır: Emsalsiz güzellikte bir sevgili, adı Şebdîz olan harikulâde bir at, Bârbed adında bir mûsikişinas ve muhteşem bir taht. Hüsrev gün görmüş, ülkeler dolaşmış maharetli bir ressam olan nedimi Şâpûr'dan Ermen melikesi Mihîn Bânû'nun Şîrîn adında dünyalar güzeli bir yeğeni ve onun da Şebdîz adlı bir atının bulunduğunu öğrenir. Hakkında duydukları ile Şîrîn'e âşık olan Hüsrev, Şîrîn'i istemek için Şâpûr'u Ermen diyarına gönderir. Şâpûr, Hüsrev'in resimlerini yaparak Şîrîn'in görebileceği yerlere asıp onun ilgi ve merakını uyandırır. Daha sonra da rahip kılığı ile ortaya çıkar ve gerçeği anlatır. Şîrîn de resimlerine bakarak Hüsrev'e âşık olur. Hüsrev'in bir yüzüğü ile beraber resmini Şîrîn'e veren Şâpûr, Hüsrev'i bulmak üzere onun ülkesi Medâin'e gitmesini söyler. Şîrîn, erkek kıyafetine girip avlanmak bahanesiyle atı Şebdîz'e binip saraydan ayrılır ve Medâin yolunu tutar. Diğer tarafta memleketinin kumandanlarından Behrâm-ı Çûbîn'in entrikası yüzünden babası ile arası açılan Hüsrev, sadık bendelerine Şîrîn gelecek olursa onu ücra bir köşkte ağırlamaları için talimat verip kıyafetini değiştirerek Ermen ülkesine doğru yola çıkar. Yolda bir göl kenarında konaklar ve gölde yıkanmakta olan Şîrîn'i görür. Ancak ikisi de değişik kıyafetlere girmiş olduklarından birbirlerini tanımazlar ve aksi istikamette yollarına devam ederlerse de bir süre sonra durumun farkına varırlar. Şîrîn, Mihîn Bânû'dan izinsiz ayrıldığı için Ermen'e dönemeyeceğini düşünerek Medâin'deki köşkte Hüsrev'in geri dönüşünü beklemeye başlar. Hüsrev ise Mihîn Bânû'nun misafiri olarak Ermen'de hasretle Şîrîn'i beklemekte ve yanından ayırmadığı Bârbed'in nağmeleriyle teselli bulmaktadır. Daha sonra Medâin'de olduğu öğrenilen Şîrîn'i almaya gönderilen Şâpûr, onu bulur, birlikte Ermen'e doğru yola çıkarlar. O sırada babasının, kumandanı Behrâm-ı Çûbîn tarafından tahttan indirildiği haberini alarak Medâin'e giden Hüsrev, Çûbîn'in tertipleri ve onun askeri karşısında tutunamayıp yeniden Ermen'e hareket eder. Öte yandan Ermen'e varan Şîrîn orada Hüsrev'i bulamayınca perişan olur. Ancak bir gün kendini oyalamak için ava çıktığında Hüsrev'le karşılaşır. İki sevgili günlerini av ve içki âlemleriyle geçirmekte iken Hüsrev Şîrîn'den vuslat ister. Mihîn Bânû'nun kendisine öğüt verip yemin ettirmiş olması dolayısıyla Şîrîn bu teklifi reddeder ve ona her şeyden önce mertlik gereği olarak taç ve tahtını kurtarmasını söyler. Şîrîn'in bu sözleriyle gönlü kırılan Hüsrev, bir çare aramak ümidiyle Bizans diyarına gider. Kendisini çok iyi karşılayan Rum kayseri onu kızı Meryem ile evlendirir ve tahtını kurtarması için 50000 kişilik bir ordu ile Medâin'e gönderir. Behrâm-ı Çûbîn'i zorlu bir savaşla yenen Hüsrev orada yeniden tahtına oturur. Ancak Meryem ile yaptığı gönülsüz evlilik ona Şîrîn'in

aşkını unutturamamıştır. Bu arada Mihîn Bânû ölmüş, Şîrîn Ermen melikesi olmuştur. Hüsrev'e yaptığı gönül kırıcı muameleden pişmanlık duymakta ve hâlâ onun aşkıyla yanmaktadır. İçinde bulunduğu ruh hâliyle ülkeyi yönetemeyeceğini anladığından bir yıl sonra tahtını yakınlarından birine bırakarak Medâin'deki köşkte inzivaya çekilir. Bu arada Hüsrev, Şâpûr'u araya koyarak çektiği hasrete dayanamadığını ve görüşme dileğini Şîrîn'e iletir. Şîrîn ise onun bu talebini artık başkası ile evli olduğu için geri çevirir. Bu arada maceraya başka bir yön veren olaylar içinde yeni bir şahıs ortaya çıkar. Çocukluğundan beri taze sütle beslenmeye alışkın olan Şîrîn, çevre otlaksız olduğundan süt bulmakta zorluk çekmektedir. Şâpûr'dan buna bir çare bulmasını ister. Şâpûr da Çin'de kendisiyle birlikte aynı üstattan ders gören arkadaşı Ferhâd'ı ona getirir. Şîrîn'in isteği üzerine işe başlayan Ferhâd, bir ay içinde sarp kayalar arasında bir su yolu açıp Şîrîn'in köşkü önünde yaptığı havuz ve çeşmeye uzaktaki otlaklardan taze süt akıtmaya başlar. Fakat Ferhâd daha sesini ilk duyduğu anda Şîrîn'e âşık olmuştur. Onun yaptığı işe mükâfat olarak verdiği mücevherleri kabul etmez. Ümitsiz aşkının ıstırapı ile kırlara, dağlara düşer. Gizli tutmak istediği aşkı kısa zamanda herkes tarafından duyulur. Durumu öğrendiğinde Ferhâd'ı kısıkanan Hüsrev, onu huzuruna çağırıp para ve servet teklifiyle onu bu sevdasından vazgeçirmeye çalışır. Razi edemeyince başardığı takdirde Şîrîn'den uzak durmayı vaad ederek baştan başa sert kayadan ibaret olan Bîsütûn dağını delip ordunun geçebileceği bir yol açmak gibi olmayacak bir işle oyalamak ister. Şîrîn'in aşkından aldığı güçle işe girişen Ferhâd, her kazma vuruşunda dağın bir parçasını indirir. Şîrîn'in ve atı Şebdîz'in tasvirlerini kayalara işleyen Ferhâd'ın yaptığı iş dillere destan olur. Duyduğu merakla onun çalışmasını seyretmeye gelen Şîrîn'in bir ara atı sakatlanıp yuvarlanmak üzere iken Ferhâd onu atıyla birlikte havada yakalayıp köşke götürür. Bu arada açmakta olduğu yolu neredeyse dağın öbür ucuna ulaştırabileceği korkusu Hüsrev'e Ferhâd'ı aradan kaldırma çarelerini düşündürür. Bu maksatla ona Şîrîn'in öldüğü haberini yollar. Duyduğu haberle yıkılan Ferhâd derin bir ıstırapla hemen can verir. O sırada Hüsrev'in karısı Meryem de ölür. Bu iki ölüm dolayısıyla Hüsrev ile Şîrîn birbirlerine iğneleyici birer başsağlığı mektubu yazarlar. Yaptıklarından özür dileyip Şîrîn ile yeniden bir araya gelmek isteyen Hüsrev, onun bu teklife uzak durması karşısında kendisini avutmak için Şeker adlı genç bir kızla evlenir. Fakat bir müddet sonra Hüsrev, Şeker'den bıktığı gibi Şîrîn'in de inadı kırılır. Neticede Hüsrev ve Şîrîn büyük bir düğünle evlenirler. Hüsrev'in; Şîrîn, taht, Bârbed ve Şebdîz'e sahip olacağına dair rüyası böylece gerçekleşmiş olur. Bu şekilde yaşayıp giderlerken Şîrîn'in tesiriyle değişen, varlık ve hayatın faniliği hakkında felsefi

düşüncelere kapılan Hüsrev, Şîrîn'le beraber inzivaya çekilir. Hüsrev'in Meryem'den doğan ve tahtın varisi olan kötü ruhlu oğlu Şîrûye öteden beri Şîrîn'e göz koymuştur. Gayesine ulaşmak için babası Hüsrev'i bir gece öldürtür. Şîrîn'e gizlice haber gönderip onu kendisiyle evlenmeye zorlar. Şîrîn bu teklifi kabullenmiş görünerek Şîrûye'yi oyalar. Hazırlanan türbeye Hüsrev'in tabutu büyük bir merasimle götürülür. Tek başına türbeye giren Şîrîn, belinden çıkardığı hançerle tabutun başında ona sarılmış olarak hayatına son verir.¹⁴²

Bazı edebiyat tarihçileri tarihî bir rivayete dayanan bu mesnevîyi Doğu'daki ilk manzum roman olarak kabul etmektedirler. Kahramanlarının psikolojilerine dikkat etmesi, başkahramanlarının şahsiyetindeki değişme ve gelişmeleri dinamik olarak tasvir etmesi, Nizâmî'nin mesnevî yazmadaki başarısının bir göstergesidir. Aşk konulu mesnevînin başkahramanlarından olan Şîrîn'in, belirgin vasıflarla işlenmesi ve sevgisine son derece sadık, fedakar, mert ve asil bir kadın olması gibi özellikleri bakımından dünya edebiyatının belli başlı kadın tipleri arasında yer almaktadır. Nizâmî'nin bu eserinde prototipini çizdiği Ferhâd ise daha sonra yazılacak olan mesnevîlerde daha da geliştirilmiş ve aşkı uğruna canını feda eden yiğit ve iradeli bir insan olarak sembolleşmiştir. Hüsrev daha arka planda ve zayıf karakterli, kararsız birisi olarak canlandırılmıştır. Bu sebeple bazı şairler Ferhâd'ı ön plana çıkartarak başkahraman yapmışlar ve hikâyeyi *Ferhâd u Şîrîn* şekline sokmuşlardır.¹⁴³

Nizâmî'nin eseri bileşik yapısı, tip ve olayların zenginliği, olayların gelişmesinde keskin dönüşlerin bolluğu bakımından yeni çağın geniş konulu ünlü romanlarıyla boy ölçüşebilir. Bu bakımdan Azerbaycan şairi dünya edebiyatı klâsiklerini birkaç asır önlemiştir. Fakat burada önemli olan baş ve ikinci dereceden kahramanlarının tanıtımı yöntemi, konunun mana zenginliğidir. Orta çağlarda kaleme alınan bu eserin şaşırtıcı bir yanı da fantezi unsurun tamamen önemsiz rol oynaması her şeyin doğması ve doğal yolla gelişerek ilerlemesidir. Nizâmî'de konunun tertibinde temel ilke kendiliğinden gelişen olaylardır. Tiplerin ihtirazları, çıkarları, durumu ve tabiatı, nihayet onların düştüğü durumlar olayların harekete geçmesine hizmet etmektedir.¹⁴⁴

¹⁴² Mustafa Erkal, "Hüsrev ve Şîrîn", *TDVİA içinde*, 19, İstanbul: TDV, 1999, s. 53, 54

¹⁴³ Akpınar, a.g.m., s. 72, 73

¹⁴⁴ Aliyev, a.g.e., s. 60, 61

İran edebiyatında Nizâmî'nin bu eserine nazire yazan şairler arasında; Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1324), Asafî (ö. 920/1514), Hâce Şihâbüddîn (ö. 922/1516), Hâtifi-yi Isfahânî (ö. 938/1531), Ahî (ö. 947/1540), Kâsımî (ö. 979/1571), Mevlânâ Vahşî el-Yezdî (ö. 992/1584), Urfî-yi Şîrâzî (ö. 999/1590), Kevserî (ö. 1015/1606), Şapûr (ö. 1020/1611), Asâf Hân (ö. 1021/1612), Şerîf Kâşî (ö. 1026/1617), Maşrıkî (ö. 1050/1640), Hindû (ö. 1055/1645), İbrâhîm Ethem (ö. 1061/1650), Nâmî (1204/1790), Şihâb-ı Turşîzî (ö. 1215/1800)'yi sayabiliriz. Bunların yanı sıra hikâyeyi; Arifî (IX/XIV. yy) *Ferhâdnâme*, Vahşî-yi Bafkî (ö. 991/1583) *Ferhâd u Şîrîn*, Bezmî de (XI/XVII. yy) *Şîrîn u Ferhâd* adlarıyla işlerler.¹⁴⁵

Hüsrev ü Şîrîn hikâyesini Türk edebiyatında Nizâmî'ye nazire olarak yazan ilk şair, Kıpçak şairi Kutb'dur (VIII/XIV. yy). Daha sonra Fahrî (ö. ?) ve Şeyhî (ö. 1431) tarafından tercüme-taklit yolu ile nazireler kaleme alınır. Şeyhî'den sonra *Hüsrev ü Şîrîn* hikâyesini edebiyatımızda işleyen diğer şairler şunlardır: IX/XV. yy.da Ahmed Rıdvân, X/XVI. yy.da Muîdî ve Hayâtî, XI/XVII. yy.da Hamîdîzâde Celîlî (ö. 977/1569) ve İmâmzâde Ahmed (ö. 977/1569), Halîfe (ö. 980/1572), Mahvî (ö. 988/1580), XII/XVIII. yy.da Fasîh Ahmed Dede (ö. 1111/1699), XIII/XIX. yy.da Sâlim, XIV/XX. yy.da Âzerî şairi Mustafa Ağa Nâsır... Hikâyeyi ayrıca, Alî Şîr Nevâî, Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Şehzâde Korkud (Harîmî) (ö. 918/1512), Ârif Çelebi (XI/XVI. yy) ve Nâkâm (ö. 1324/1906) gibi şairler de *Ferhâd u Şîrîn* başlığı altında işlerler.¹⁴⁶ İsmail Ünver, yukarda ismi geçen Hayâtî'ye ait olduğu bilinen *Hüsrev ü Şîrîn*'in Ahmed Rıdvân'dan intihal edildiğini tespit etmiştir.¹⁴⁷

Hüsrev ü Şîrîn'in taş basmaları, 1249/1883'te Bombay'da, 1288/1871'de Lahor ve Lucknow'da, 1881'de Cawnpore'da yapılır. Eserin ilmî neşirleri ise 1317/1938 yılında Vahîd Destgirdî tarafından, 1960 yılında L. A. Hetakurov tarafından, 1343/1964 yılında Hüseyin Pejmân Bahtiyârî tarafından, 1353/1974 yılında da Abdülmuhammed Âyetî tarafından gerçekleştirilir. 1957 yılında Astalin Âbâd isimli bir müellif tarafından Tacikistan'da seçilmiş bir metni neşredilir. *Hüsrev ü Şîrîn* 1935'te Rusçaya, 1947 yılında da Azerbaycan Türkçesine manzum olarak çevrilir. 1981 ve 1982 yıllarında da eserin filoloji ve bedîî tercümeleri Bakû'de yayınlanır. Nizâmî'nin bu ölümsüz eseri, Sabri

¹⁴⁵ Akalın, a.g.e., s. 82

¹⁴⁶ Akalın, a.g.e., s. 82

¹⁴⁷ İsmail Ünver, "Ahmed-i Rıdvân", *Belleten*, 50 (196), (1986), s. 89, 90

Sevsevil tarafından 1943 yılında dilimize çevrilir ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın Şark-İslâm Klâsikleri serisi içerisinde yayınlanır. Bir yıl sonra da Ali Nihad Tarlan tarafından ayrı bir tercümesi İstanbul'da neşredilir.¹⁴⁸

1.3.1.3. Leylâ vü Mecnûn

Nizâmî, üçüncü mesnevîsi olan *Leylâ vü Mecnûn*'u aruzun mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün kalıbıyla yazmıştır. Şair bir gün yeni bir mesnevî yazmayı düşünürken Şirvânşâh Celâlüddeve Ahsitan bin Minuçîhr'den Leylâ ile Mecnûn hikâyesini nazmetmesini isteyen bir mektup almış; o zaman yaşının ilerlemiş olmasından ve zayıflığından dolayı bunu kabul etmek istememiş fakat oğlu Muhammed'in ricası üzerine bu mesnevîyi yazmıştır.¹⁴⁹

Nizâmî, dört ay içerisinde tamamladığı *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinin bitiş tarihini bizzat belirtmesine rağmen kaynaklar bu tarihi farklı şekillerde kaydetmektedirler. Muhammed Ali Terbiyet, Şiblî Nu'mânî, Zebîhullah Safâ, Rızâzâde Şafak ve Edward Browne ittifakla Nizâmî'nin belirttiği 584 (1188) tarihini gösterirken; Zehrâ Hânlerî 585 (1189) ve Ali Ekber Dehhüdâ da 588 (1192) tarihini kabul ederler.¹⁵⁰

Ahmed Ateş'in aktardığı bilgilere göre Nizâmî, başta hikâyenin mevzuunu çok dar bulmuş ve hikâyeyi parlak hükümdar meclislerinden, eğlence âlemlerinden ve bahçelerden de yoksun görmüştür fakat eseri yazmaya başlayınca mevzu çok kolay ilerlemiş, kendi söylemiş, gönlü cevap vermiş; kendi kazmış, kaynak su vermiş, böylece 4 aydan az bir zamanda 584 yılı Recebinin sonunda (24 Eylül 1188) eserini tamamlamıştır. Mevzu, şairi o kadar cezbetmiştir ki şair, başka işleri olmasaydı mesnevîyi 14 gecede tamamlayabileceğini söylemektedir.¹⁵¹ Ayrıca Yavuz Akpınar,¹⁵² A. Bağirov,¹⁵³ Mehmet Kanar,¹⁵⁴ Yılmaz Öztuna,¹⁵⁵ Ali Nihat Tarlan,¹⁵⁶ Abdülkadir Karahan,¹⁵⁷ Agâh Sırrı

¹⁴⁸ Akalın, a.g.e., s. 82

¹⁴⁹ Ateş, a.g.m., s. 323

¹⁵⁰ Akalın, a.g.e., s. 82, 83

¹⁵¹ Ateş, a.g.m., s. 323

¹⁵² Akpınar, a.g.m., s. 72

¹⁵³ Bağirov, a.g.m., s. 640

¹⁵⁴ Kanar, a.g.m., s. 184

¹⁵⁵ Öztuna, a.g.m., s. 297

¹⁵⁶ Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. Ali Nihat Tarlan), s. VI

¹⁵⁷ Karahan, a.g.e., s. 76

Levend,¹⁵⁸ Mehmet Emin Resulzade¹⁵⁹ ve Rüstem Aliyev¹⁶⁰ de mesnevînin 584 (1188)'te yazıldığı hususunda Ahmed Ateş ile hemfikirdirler.

Leylâ vü Mecnûn'un beyit sayısı da kaynaklarda değişik şekillerde kaydedilmektedir. Beyit sayısını 4000 olarak kabul eden müellifler, sonraki beyitlerin başkaları tarafından ilave edildiğini öne sürerken şairin: “*În çâr hezâr beyit ekser / Şod gofte be çâr mâh kemter*” (*Bu eser dört bin küsür beyittir. Dört aydan daha az bir zamanda söylendi.*) beytine atıfta bulunarak iddialarını desteklemeye çalışmışlardır. Mesnevînin beyit sayısını Berât Zencânî 4583, Abdülmuhammed Âyetî 4700, Nazmi-yi Tebrîzî 5100 olarak gösterirken Hüseyin Pejmân Bahtiyârî ise *Zeyd ile Zeyneb* hikâyesi ve Selâm-ı Bağdâdî'nin Mecnûn'u görmeye geldiğini anlatan 723 beyitlik bölümlerin başka şairler tarafından eklendiğini söylemekte ve mesnevînin aslının 4000 beyit olduğunu belirtmektedir.¹⁶¹ Ahmed Ateş de bizzat Nizâmî'nin söylediği üzere mesnevînin 4000 küsür beyit olduğunu fakat bugün elde bulunan nüshalarda 5100 kadar beyit tespit edildiğini ve esere bir kısmı Nizâmî'ye ait olması muhtemel olan pek çok ilaveler yapıldığını kaydetmektedir.¹⁶² Ayrıca mesnevînin beyit sayısı ile ilgili olarak Mehmet Emin Resulzade¹⁶³ 4613, Agâh Sırrı Levend¹⁶⁴ ve Ali Nihat Tarlan¹⁶⁵ 4718, Mehmet Kanar¹⁶⁶ 5000 ve Yılmaz Öztuna¹⁶⁷ ise 5100 şeklinde farklı rakamlar kaydetmektedirler.

Leylâ vü Mecnûn teminin kaynağı, Arap geleneğine bağlıdır. Hikâyenin asıl önemli kahramanı olan Mecnûn, güçlü bir ihtimale göre (ölümü yaklaşık olarak 690-700) Kays bin el-Mülevvah el-Âmirî adında bir şairdir. Ona Mecnûn denilmesinin sebebi aşkı yüzünden aklını kaybetmesindendir. Sevgilisi Leylâ ise Mehdî bin Sa'd el-Âmirî'nin kızıdır. Yani her ikisi de akrabadırlar. Başka bir söylentiye göre Kays, kuruntuya dayalı, gerçekte yaşamamış bir şair olup onun diye tanıtılan şiirler, amcasının kızını sevmekle beraber

¹⁵⁸ Levend, **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, s. 11

¹⁵⁹ Resulzade, a.g.e., s. 143

¹⁶⁰ Aliyev, a.g.e., s. 35, 36

¹⁶¹ Akalın, a.g.e., s. 83

¹⁶² Ateş, a.g.m., s. 323

¹⁶³ Resulzade, a.g.e., s. 144

¹⁶⁴ Levend, **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, s. 11

¹⁶⁵ Nizâmî, **Leylâ ile Mecnûn**, (Çev. Ali Nihat Tarlan), s. VI

¹⁶⁶ Kanar, a.g.m., s. 184

¹⁶⁷ Öztuna, a.g.m., s. 297

durumunu açıklamak istemeyen şair bir Emevî prensinindir fakat Mecnûn diye tanıtılan Kays'a mal edilmiştir.¹⁶⁸

Bir Arap halk hikâyesi olan *Leylâ vü Mecnûn*'u, Ebu'l-Fereci'l-İsfâhânî, Halid bin Külsüm, Ebû Bekrî'l-Vâlibî (*Dîvânu Mecnûn ve Leylâ*), İbnü'l-Müberred (*Nüzhetü'l-Müsâmir fî Ahbâri Mecnûni Benî Âmir*), Şemsüddîn Ali bin Tulunu's-Sâlihî (*Bastu Sâmiu'l-Müsâmir fî Ahbâri Mecnûni Benî Âmir*) gibi yazarlar değişik şekillerde ve bölük pörçük bir hâlde eserlerinde işlemişlerdir.¹⁶⁹

Charles Pellat, bu hikâyenin Benî Âmir'in temsil ettiği Kuzey Araplarının Güney Araplarına karşı bir tepkisi olduğunu, platonik aşk hikâyelerinin Güney Araplarından Benî Uzre'ye mahsus olmadığını, Cemîl el-Uzrî aşkına benzer bir hikâyeye onların da sahip bulunduğunu gösterme eğiliminden doğduğunu ileri sürer.¹⁷⁰

Nizâmî, doğrudan doğruya Arap kaynaklarından faydalanan hikâyesini kaleme alan ilk şairdir. O, Arap kaynaklarındaki söylentilerden bazısını değiştirerek, kendiliğinden bazı motifler de ekleyip konuya uygun hikâyelerle süsleyerek eserini meydana getirmiştir.¹⁷¹ Nizâmî'de şehir hayatı da hikâyeye girer. Kays ile Leylâ mektepte birbirlerini görüp severler. Kays'ın babası zengindir. Nevfel Nizâmî'de kahramanlığı ile ün salmış bir askerdir ve Leylâ'yı Mecnûn'a almak için onun kabilesi ile savaşır. Kays'ın rakibi İbn Selâm'dır, Leylâ'yı onunla evlendirirler lakin Leylâ kocasını yanına yaklaştırmaz. Kays'ın dayısı Selim Âmirî onunla ailesi arasındaki teması sağlar, çölde Mecnûn'u ziyaret ederek ona haber ve yiyecek götürür. Selâm-ı Bağdadî Mecnûn'un çöl hayatını bize tanıtır, Mecnûn'un şiirlerini toplayıp yayan odur.¹⁷²

Hamse'sinin en güzel mesnevîsi olarak kabul edilen *Leylâ vü Mecnûn*'un özeti şu şekildedir: Arabistan'da Âmirî kabilesi şeyhinin yıllarca çocuğu olmaz. Birçok yalvarış ve yakarıştan sonra Allah kendisine bir erkek çocuk nasip eder ve adını Kays koyar. Mükemmel bir bakım ve terbiyenin ardından 10 yaşına giren Kays, eğitimi için okula verilir. Okulda Leylâ ile tanışır ve birbirlerine âşık olurlar. Kays ile Leylâ'nın aşkları

¹⁶⁸ Karahan, a.g.e., s. 73, 74

¹⁶⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, 18. Baskı, İstanbul: Kapı Yay., 2009, s. 289

¹⁷⁰ İsmail Durmuş, "Leylâ ve Mecnûn", *TDVİA içinde*, 27, Ankara: TDV, 2003, s. 159

¹⁷¹ Levend, *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, s. 31

¹⁷² Mustafa Kutlu, "Leylâ ve Mecnûn", *TDEA, içinde*, 6, İstanbul: Dergah Yay., 1986, s. 89

günden güne etrafa yayılır ve Leylâ'ya olan vurgunluğundan dolayı Kays'a Mecnûn lakabı verilir. Leylâ'nın ailesi durumu öğrenince kızlarını okula göndermezler. Leylâ'nın hasretine daha fazla dayanamayan Mecnûn ise her gün onun mahallesine gider ve uzaktan da olsa Leylâ'yı görmeye çalışır. Oğlunun bu hâlini gören Âmirî şeyhi, yanına söz bilir birkaç kişi alır ve Leylâ'yı babasından istemeye giderler. Leylâ'nın babası Mecnûn'un akıl sağlığının bozuk olduğunu ileri sürerek kızını onlara vermez. Bunun üzerine babası, bir ümitle Mecnûn'u Kâbe'ye götürür ve dua eder fakat bu da aşk derdine ilaç olmaz. Mecnûn, kendisinden geçmiş bir şekilde her gün Leylâ'nın kabilesine gider ve onun adına gazeller okur. Bu durumdan bıkip usanan kabile halkı Mecnûn'un babasına haber gönderir ve oğlunu kabilelerinden çekmediği takdirde onu öldüreceklerini söylerler. Oğluna zarar gelmesinden korkan babası, Mecnûn'a ne kadar nasihat etse de çare olmaz. Bu sırada İbn-i Selâm adında Bağdatlı bir tacir, Leylâ'yı görüp âşık olur ve babasından ister. Babası Leylâ'yı İbn-i Selâm'a verir fakat kızının sağlığı gereği düğün için mühlet ister. Bir gün Nevfel adında bir yiğit çölden geçerken kendinden geçmiş bir şekilde yerde yatan Mecnûn'a denk gelir, hikâyesini öğrenir ve ona Leylâ'ya kavuşma hususunda söz verir. İyilikle kızı babasından ister fakat ret cevabını alınca savaşa girerler. İlk savaşta Nevfel başarılı olamaz ve barış ister. Yenilgiyi gururuna yediremeyen Nevfel, Mecnûn'un da sitemi üzerine daha fazla asker toplar ve tekrar Leylâ'nın kabilesi üzerine yürür. Savaş esnasında Mecnûn, sevgilisi Leylâ'nın kabilesinin mağlup olmasını istemediği için savaşı kazanmaları hususunda dua eder fakat bu sefer Leylâ'nın babası savaşı kaybeder. Nevfel'e kızını bir deliye vermemesi için yalvarır ve eğer verirse de kızını kesip köpeklere atacağını söyler. Mecnûn'un savaş esnasında göstermiş olduğu delice davranışları da aklını karıştırdığı için Nevfel, Leylâ'nın babasının isteğini geri çevirmez. Bu olay üzerine insanlara artık büsbütün küsen Mecnûn, kabilesini terk eder ve çöllere düşer. Kendi başına avare avare gezerken Leylâ'nın İbn-i Selâm ile evlendiği haberini alır. Bu haberle can evinden vurulan Mecnûn, Leylâ'nın vefâsızlığına ait yanık gazeller okur. Bir gün Mecnûn'un babası, oğlunun hasretine daha fazla dayanamaz, çöllere düşüp onu bulur ve kabilesine dönmesi hususunda ona nasihat eder fakat Mecnûn bunu kabul etmez. Birkaç gün sonra babasının ölüm haberini alan Mecnûn, mezarına giderek babası için mersiyeler söyler. Mecnûn'un artık insanlarla hiçbir ilgisi kalmaz. Düşüğü kalktığı sadece hayvanlardır. Onlarla dostluk kurar ve dertlerini onlarla paylaşır. İnsanlardan ve insanî ilgilerden tamamıyla uzaklaşarak kendini tabiata veren Mecnûn, tam bir yalnızlaşma hâlindeyken Leylâ tarafından bir haberci gelir ve ona bir mektup verir. Mektupta Leylâ

sözde evlenmişse de gerçekte hâlâ Mecnûn'a sadık kaldığını ve gönlünün daima onunla olduğunu söylemektedir. Bir gün dayısı ve annesi Mecnûn'u görmeye gelir. Ona eve dönmesi hususunda ne kadar yalvarsalar da Mecnûn kabul etmez. Üzüntü içinde eve dönen dayısı ölür. Annesi bir kere daha Mecnûn'un yanına gelir ve eve dönmesi için tekrar ona yalvarır fakat Mecnûn yine kabul etmez. Hayal kırıklığıyla eve dönen annesi de bir müddet sonra ölür. Mecnûn, annesinin mezarına gelip mersiyele söyler ve arkasındaki hayvanlarla tekrar çöle döner. Leylâ ile Mecnûn bir gün bir fırsatını bulup buluşurlar. Leylâ kocasına kalpten bağlı olmasa da bir gören olur korkusuyla Mecnûn'a uzaktan bakar ve kendisi için okuduğu şiirlerle kendinden geçer. Görüşmenin ardından Leylâ kabilesine Mecnûn da çöle döner. Burada şair, Mecnûn'u gönülden anlayan iki hâl ehliyle tanıştırır. Bunlardan biri Bağdatlı Selâm'dır ki başından geçen macera ile aşkın ne olduğundan haberi vardır. Bu adam Mecnûn'un hâlini duymuş, kendisini ziyaret etmiş, söylediği şiirleri yazarak Bağdat'a götürmüş ve edipler arasında yaymıştır. İkincisi de amcasının kızı Zeynep'e âşık iken arzusuna erememiş Zeyd'dir ki Mecnûn'la dost olmuş, onu anlamış ve kendisine candan yardım etmiştir. Bir gün İbn-i Selâm hastalanarak ölür. Arap âdetine göre dul kalan Leylâ, herkesten ayrılıp kendi hâline kalma fırsatını yakalar. Görünüşte ölen kocasına gerçekte ise sevdiği yârinden ayrı kalışına ağlar. Zeyd, Mecnûn'un yanına gelip İbn-i Selâm'ın ölüm haberini verir ve Leylâ'nın buluşmak için kendisini çağırdığını söyler. Bu habere çok sevinen Mecnûn, Leylâ'nın çadırına gider ve iki âşık birbirine kavuşur. Görüşmenin ardından Mecnûn çöle döner, Leylâ ise hastalanıp ruhunu teslim eder. Bu acı haberi alan Mecnûn, günlerce Leylâ'nın mezarı başında ağlar ve nihayet sevgilisine kavuşmak üzere orada can verir. Zeyd'in teşebbüsü ve kabile halkının iştirakiyle Mecnûn'u Leylâ'nın yanına defnederler. Bir gün Zeyd rüyasında Leylâ ile Mecnûn'u cennette güzel bir köşkte, kol kola, neşe ve sevinç içinde görür ve dünyada kavuşamadılarsa da ahirette kavuştular diyerek Allah'a şükreder.¹⁷³

Leylâ ve Mecnûn mesnevîleri, aşkın üstünlüğünü ve gücünü göstermek; onun insanı olgunlaştırışını, dış hayatın sıkıntılarından kurtarışını, cemiyetin ayıplamalarına aldırış etmeyen, kural dışı yaşayan bir rind hâline getirişini anlatmak amacıyla yazılmıştır. Bu mesnevîlerde hikâyeden evvel ya da sonra, kıssalarla yahut hikâyenin içinde, şahıs ve olaylar ile sık sık aşkın insanlara etkisinden, aşk karşısında insanların çaresizliğinden, aşkın ilahîliğinden bahsedilmiştir. Şairler, sadece Mecnûn'u değil hikâyedeki bütün

¹⁷³ Resulzade, a.g.e., s. 144-149

şahısları aşkın hamurunda yoğurmuşlardır. Nevfel gibi hırçın, haşın, savaşçı olarak gösterdikleri şahsı dahi aşk karşısında boynu bükük, yumuşak; ihtişamlı bir sultan olduğu söylenen İbnü's-Selâm'ı da melâmet ehli bir kişi hâline getirmişlerdir.¹⁷⁴

Şair bu mesnevîsini, devrinin edebî zevk ve anlayışlarını göz önünde bulundurarak kaleme almış, tahkiyeye dayalı eserlerde görülen anlatım tekniklerini rahatça kullanabilmiştir. Bunun için olsa gerek, yazıldığı devirde büyük kitleler tarafından beğenilip takdir edilen, asırlar boyu kendisine nazireler yazıldığı hâlde aşılamamış bir şaheser olan mesnevî, yazıldığı kültür dairesine giren toplulukların duygularını, düşüncelerini, hayallerini, heyecanlarını estetik bir yapı içerisinde başarı ile harekete geçirebilmiştir.¹⁷⁵

Vakayı ustalıkla hareket ettiren; metin halkalarını kronolojik sıraya riayet göstererek birbirine bağlayan ve olay örgüsünü uzun soluklu bir çerçeveye oturtan şair, şahıs kadrosunu, fertlerin hikâyede yüklendikleri rollere göre oluşturur; tip ve karakter bakımından Leylâ ve Mecnûn dışında -çünkü onlar yuvarlak tiptir- düz (yalıncat) tiplere oldukça geniş bir manevra alanı sağlar. Şairin, Leylâ ve Mecnûn tipleriyle, dış davranışlarından çok iç yaşantılarıyla öne çıkan karakterlere ehemmiyet verdiği ve sathilikten uzak derin kişiliklere itibar ettiği, anlaşılması ve kavranması zor, ayrıntılı insan portreleri çizmek istediği, bunu da çok karmaşık bir sentezleme metodu ile gerçekleştirdiği; oldukça durağan bir seyir izleyen zamanı ise başarı ile kullanamadığı; ancak mekân unsurunu, hikâyenin şahıs kadrosunu oluşturan fertlerin içinde bulundukları ruhî durumlara göre şekillendirdiği ve başarı ile işlediği müşahade edilir. Eserde, hikâyenin olay örgüsünü estetik açıdan sekteye uğratan en önemli faktör, fikir unsurudur. Şair hikâyede uygun bir vesile bulur bulmaz hemen tefekkürü ön plana çıkarır ve vakanın seyir çizgisini kesintiye uğratar.¹⁷⁶

Nizâmî, *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinde insanın kalbindeki derin zikzakları, ihtiras ve yüksek duyguların fırtınasını, aydın, doğal insanî çabalarla karanlık orta çağ hayatının

¹⁷⁴ Zülfü Güler, "Leylâ ve Mecnûn Hikâyelerinde Aile", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (1), (1999), s. 102

¹⁷⁵ Akalın, a.g.e., s. 83

¹⁷⁶ Akalın, a.g.e., s. 83

uyuşmuş ve acımasız kanunlarıyla mücadelesini ve çarpışmasını müstesna bir ustalıkla ortaya koymuştur.¹⁷⁷

Nizâmî'nin tasvir ettiği Mecnûn, kendini ideale tamamiyle vakfetmiş, samimi ve fedakâr bir idealist sembolüdür. Âşık, mümin veya mücahidin; maşuk, Allah veya idealin timsalidir. Kays, sıradan insanların, hareketlerine akıl erdiremediklerinden mecnûn dedikleri, kendinden geçen bir mümin, bir mücahittir. Fenafillâhlığın veya ideal vurgunluğunun bir timsalidir.¹⁷⁸

Nizâmî'nin eserini inceleyenler, onun *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsini, *Hamse*'sini teşkil eden diğer mesnevîlerinden gerek konuyu işleyiş gerek tasvirlerdeki başarısı bakımından daha güzel ve daha başarılı bulurlar. Bunda, konunun acıklı olmasının da büyük payı vardır. Çünkü Nizâmî, Mecnûn'un aşkını ilâhîleştirmiş ve ona tasavvufî bir tat kazandırmıştır.¹⁷⁹

Gönüllerde acıma ve duygusallık uyandıran ve benzeri diğer uzrî şiirlerden daha dokunaklı ve platonik bir nitelik taşıyan *Leylâ ve Mecnûn* lejandı, asıl tasavvufî derinlik ve güzelliğini, ilâhî aşka çözülmüş yönelişi, İran edebiyatında kazanmıştır. Aslında şiire ve muhayyilenin serâzat çalışmasına pek uygun olan Farsça, bu temiz, şefkatli ve derin anlamları kapsamaya elverişli aşk hikâyesini, kendi alanında dünya edebiyatının ön saftaki eserlerini oluşturmaya güç yetirebilen bir dil olmak özelliğini taşımakta idi. Bu bakımdan *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesinin İran edebiyatında geniş akisler yapmış ve şaheserler doğurmuş olması doğaldır.¹⁸⁰

İran edebiyatında Nizâmî'nin bu mesnevîsine nazire yazdığı hâlde onun yakaladığı şöhrete ulaşamayan şairler arasında şu isimleri sayabiliriz: Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1325), Kâtibî-yi Nişâbûrî (ö. 839/1436), Merâgî-yi Tebrîzî (ö. ?), Molla Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492), Nizâmüddîn Ahmed Süheylî (ö. 908/1502), Mektebî-yi Şîrâzî (ö. 918/1512), Kutbüddîn Emîr Hâc (ö. 923/1517), Hâtîfî-yi Isfahânî (ö. 927/1520), Âhî-yi Meşhedî (ö. 927/1520), Hilâlî-yi Esterâbâdî (ö. 940/1533), Kemâlüddîn-i Zamîrî (ö.

¹⁷⁷ Aliyev, a.g.e., s. 78

¹⁷⁸ Resulzade, a.g.e., s. 149

¹⁷⁹ Levend, **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, s. 32

¹⁸⁰ Karahan, a.g.e., s. 75

973/1565), Mîrzâ Muhammed Kâsımî (979/1571), Nüvîdi-yi Şîrâzî (ö. 998/1590), Sarfi-yi Keşmîrî (ö. 1003/1594), Feyzî-yi Hindî (ö. 1004/1595), Rûhu'l-Emîn-i Isfahânî (ö. 1047/1637), Münîr-i Lahorî (ö. 1054/1644), Kâşif-i Şîrâzî (ö. 1060/1650), Ali Rıza Tecellî (ö. 1088/1676), Muhammed Nâmî (ö. 1204/1789), Mehdî Bîg (ö. 1241/1799), Sabâ-yi Kâşânî (ö. 1238/1822)... Feyzî-yi Hindî dışında Nizâmî'ye nazire yazan şairlerin hemen hepsi eserlerini onun tercih ettiği vezinle kaleme almışlardır.¹⁸¹

Aynı konuyu Türk edebiyatında ilk defa işleyen şair X/XV. asırda yaşamış olan Edirneli Şâhidî'dir. Daha sonra sırasıyla Alî Şîr Nevâî (ö. 907/1501), Ahmed Sinan Behîştî (ö. ?), Hamdullah Hamdi (ö. 909/1503), Ahmed Rıdvân (ö. ?), Kadîmî (ö. ?), Hamîdîzâde Celîlî (ö. 977/1569), Ahmed Sevdâî (ö. 999/1590), Hakîrî-yi Tebrîzî (ö. ?), Fuzûlî-yi Bağdâdî (ö. 963/1556), Lârendeli Hamdî (ö. ?), Celâlîzâde Sâlih (ö. 973/1565), Hâlife (ö. 986/1572), Atâyî (ö. ?), Kafzâde Fâizî (ö. 1031/1621), Örfî Mahmûd Ağa (ö. 1186/1772)... Bunlardan başka Kul Ata Azerî, Türkmen şairi Andelîb, Azerî şairi Nâkâm da *Leylî u Mecnûn* mesnevîlerini hep Nizâmî'den etkilenererek yazarlar, onunla boy ölçüşmeye kalkışır ama Fuzûlî-yi Bağdâdî dışında bunlardan hiçbiri, onun edebî ve bedîî seviyesine yükselecek derecede eser ortaya koyamaz.¹⁸²

Eser 1870 yılında Lucknow'da müstakil olarak, 1881'de Tahran'da *Hamse*'nin içinde resimli ve taş baskısı olarak, 1886'da Bombay'da, 1890'da da Lahor'da *Hamse*'nin içinde basılır. Eserin İstanbul kütüphanelerinde 100'e yakın yazma nüshası bulunmaktadır. *Leylî u Mecnûn*'un tenkitli neşrini, Vahîd Destgirdî 1317/1938 tarihinde Tahran'da; 1940'da Evgenii Eduardoviç Berthels Taşkent'te; 1965 yılında Ejder Alioğlu, Ali Asgarzâde ve F. Baybayof Moskova'da; yine 1965 yılında E. Eleskerzâde ve S. Babayev Moskova'da; Hüseyin Pejmân Bahtiyârî 1347/1968'de Tahran'da gerçekleştirirler. Eserin en son tenkitli ilmî neşri ise Berat Zencânî tarafından 1374/1995 yılında yapılır. Tahran Üniversitesi yayınları arasında yayınlanan bu neşirde, araştırmacı hicrî VIII. asırda istinsah edilmiş olan yazmalar üzerinde çalışmış ve gerçekten kıymetli bir çalışma ortaya koymuştur. 1826 yılında James Atkinson tarafından İngilizceye manzum olarak, 1938 yılında P. Antokolsky tarafından Rusçaya mensûr olarak tercüme edilen eser, 1905 yılında Fransızcaya da çevrilir. 1947 yılında Samed Vurgun'un manzum olarak Azerbaycan

¹⁸¹ Akalın, a.g.e., s. 84

¹⁸² Akalın, a.g.e., s. 84

Türkçesine kazandırdığı eseri, Ali Nihad Tarlan, 1943 yılında; M. Faruk Görtünca da 1966 yılında mensûr olarak Türkçeye çevirir ve İstanbul'da neşrederler.¹⁸³ Mesnevînin manzum olarak günümüz Türkçesine çevirisi ise 2013 yılında A. Naci Tokmak tarafından gerçekleştirilir.¹⁸⁴

1.3.1.4. Heft Peyker

Fâ'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün kalıbıyla yazılan ve Nizâmî'nin dördüncü mesnevîsi olan *Heft Peyker*, Ahmed Ateş'in verdiği bilgilere göre Meraga'nın Türk hâkimi Alaaddin Körp Arslan bin Aksungur'un arzusu üzerine yazılmış ve ona ithaf edilmiştir.¹⁸⁵

Mesnevî, bizzat Nizâmî'nin kaydettiği üzere 593 yılı Ramazan ayının 14'ünde yani 31 Temmuz 1197'de tamamlanmıştır.¹⁸⁶ Nazir Akalın'ın verdiği bilgilere göre ise Edward Browne eserin yazılış tarihini 595 (1198-1199) olarak kaydetmektedir.¹⁸⁷

Beyit sayısı hemen hemen bütün kaynaklarda 5600 civarında gösterilirken bu sayı Ali Nihat Tarlan'da¹⁸⁸ 5136, Mehmet Emin Resulzade'de¹⁸⁹ ise 4968 olarak belirtilmektedir.

Nizâmî, bu mesnevîsinde ilkin Behrâm'ın çocukluk ve gençlik yıllarını, babası Yezdigird'in zalimliğini ve kendisini Yemen meliki Nu'mân'ın yanına göndermesini, Nu'mân'ın Behrâm'la olan dostluğunu ve ona Havernak sarayını yaptırmasını anlatır, daha sonra yedi iklim prenseslerinin, sahip oldukları yıldızların rengine uygun olarak içinde yedi kümbet bulunan bir saray yaptırarak onlarla evlenmesini, onlardan her gece bir hikâyeye dinlerken vezirinin bu durumdan istifade ederek halkı ezdiğini duyarak onu idam ettirmesini, ülkenin ıslahı için nasıl çalıştığını ve av serüvenlerini hikâyeyeleştirir. Şair bu eserinde, Behrâm'a prenseslerin dilinden öyle orijinal hikâyeler anlattırır ki okurken estetik

¹⁸³ Akalın, a.g.e., s. 84

¹⁸⁴ Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. A. Naci Tokmak), İstanbul: Say Yay., 2013

¹⁸⁵ Ateş, a.g.m., s. 323

¹⁸⁶ Ateş, a.g.m., s. 323

¹⁸⁷ Akalın, a.g.e., s. 85

¹⁸⁸ Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. Ali Nihat Tarlan), s. VII

¹⁸⁹ Resulzade, a.g.e., s. 153

bir yaşantıya kapılmamak imkânsızdır.¹⁹⁰ Yapılan araştırmalar, Nizâmî'nin bu hikâyelerde Azerbaycan-Türk masallarından geniş ölçüde yararlandığını açığa çıkarmaktadır.¹⁹¹

Behrâm menkıbelerinin elimizde bulunan en eskileri Taberî ve Seâlibî gibi Arap tarihleriyle Firdevsî'nin *Şehnâme*'sindeki rivayetlerdir. Tarihlerdeki rivayetler çoğunlukla tarihî hadiselerle dayanan epizotlardan meydana gelmektedir fakat bunlar az çok destanlaşmıştır. Daha eski ve kayıp kaynaklara dayanan bu rivayetler, sonunda Arap ve İslâm tesirlerine de maruz kalmıştır. Tarihlerdeki epizotların aralarında hiçbir bağıları yoktur. Sonra gittikçe meydana çıkan ve başlı başına bir mevzu olan Behrâm-Cariye epizodu, bunlardan bazılarında çekirdek hâlinde mevcuttur.¹⁹²

Gerek tarihlerde gerek *Şehnâme*'de diğer vakalar arasında zikredilen menkıbe, Nizâmî'de müstakil bir hâle gelmiştir. Nizâmî'nin hikâye anlatmadaki ustalığı ve geniş hayal gücünün doruk noktasına ulaştığı eserin özetini şöyledir: Behrâm dünyaya gelince müneccimlerin tavsiyesi üzerine Yemen hükümdarı Nu'mân'a teslim edilir. Behrâm'ın terbiyesine çok özen gösteren Nu'mân, onun için Havernak köşkünü yaptırır. Bir zaman sonra hükümdarlığı terk eden Nu'mân'ın yerine oğlu Münzir geçer ve Behrâm'ın eğitimiyle o ilgilenir. Av ve eğlenceyle günlerini gün eden Behrâm, bir gün avlanırken bir mağarada büyük bir hazine bulur ve bu hazineyi Münzir, babası Yezd-gürd ve ihtiyaç sahipleri arasında paylaştırır. Behrâm yine bir gün Havernak'ın içini gezerken gizli odalarından birine girer ve yedi iklim hükümdarlarının yedi kızına ait resimleri görüp onlara âşık olur. Bu arada babası Yezd-gürd ölür ve İran'ın önde gelen devlet adamları, yabancı memlekette büyüyen Behrâm'ın ülkeyi yönetemeyeceğini düşünerek tahta başkasını oturturlar. Behrâm, Münzir'in yardımıyla İran'a yürür ve bir müsabaka neticesinde iki aslanın arasından babasının tacını almak suretiyle tahtı ele geçirir. Halka şefkat ve adaletle muamele eden Behrâm, kısa zamanda herkes tarafından sevilir. Behrâm'ın Fitne adında çalgı çalan çok güzel bir cariyesi vardır; onu çok sevdiği için yanından hiç ayırmaz, nereye giderse kendisiyle götürür. Bir gün Behrâm, Fitne ile beraber ava çıkar, birkaç tane gûr avlar, bazılarını da öldürmeden yakalar fakat Fitne ağzını bile açmaz. Bunu içine atan Behrâm, biraz sonra bir gûr daha görür ve Fitne'ye “Bunu nasıl

¹⁹⁰ Akalın, a.g.e., s. 85

¹⁹¹ Akpınar, a.g.m., s. 73

¹⁹² Hikmet T. İlaydın, “Behrâm-ı Gûr Menkabeleri, *Mîr Ali Şîr Nevâî* ile *Hâtîfî*'nin Eserleri Arasında Müşterek Bazı Hususiyetler Hakkında”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, 5, (1935), s. 278

öldüreyim?” diye sorar. Fitne ise ayağını başına bağlamasını ister. Behrâm dediği gibi yapar fakat Fitne takdir edecek yerde “Herkes çok yaptığı işte kâmil olur.” cevabını verir. Sarhoş olan Behrâm, sinirlenir ve öldürmesi için Fitne’yi hizmetlisine teslim eder fakat Fitne “Behrâm ayılınca bu kararından dönecektir.” diyerek hizmetliyi kandırır. Bunun üzerine hizmetli onu تنها bir yerde bulunan altmış katlı köşküne götürür. Aradan bir hafta geçince Behrâm hizmetliden Fitne’yi sorar. Hizmetli Fitne’yi öldürdüğünü söyleyince Behrâm’ın gözleri yaşarır. Bu arada Fitne yeni doğan bir buzağıyı her gün köşkün üst katına çıkarıp indirmeye başlar ve yavru büyüse de bu işe alışır. Bir gün hizmetli, Fitne’nin teşvikiyle Behrâm’ı köşküne davet eder. Behrâm, binanın yüksekliğinden şikâyet edince hizmetli Fitne’nin koskoca bir ineği her gün üst kata çıkarıp indirdiğini söyler. Behrâm bu vakayı gözüyle gördükten sonra Fitne’ye “Sen bu ineğin doğduğu günden beri tekrar ede ede bu işe alışmışsın.” der. Bunun üzerine Fitne, Behrâm’ın eski sözünü hatırlatır. Fitne’yi sesinden tanıyan Behrâm, yüzünü açar ve karşısında onu görünce çok sevinir. Fitne’yi sarayına götürüp nikâh kıyar ve hizmetliyi de ödüllendirir. Bundan sonra Behrâm bütün işlerini veziri Nersî ve onun çocuklarına bırakıp eğlenceye dalar. Bundan istifade eden Çin Hakan’ı İran’a saldırsa da Behrâm karşısında bozguna uğrar. Günler sonra Behrâm, Havernak’ta resimlerini gördüğü yedi güzeli hatırlar. Hepsini babalarından ister ve her biri için ait oldukları iklime münasip olan seyyarenin renginde ayrı bir köşk yaptırır. Behrâm her gününü ayrı bir köşkte geçirmeye başlar ve her kız uyku saati gelirken kendisine bir masal anlatır. Bu masallar köşkün, dolayısıyla yıldızın iklimin ve kızın rengini methetmekle bitirilir. Bu sırada Nersî öldüğünden bütün işleri üzerine alan Râst-Rûşen adlı yeni vezir, devletin yönetimini berbat etmiş, ne ordudan ne de hazineden eser kalmıştır. Hatta bu vezir Hakan’la işbirliği yaptığından memleket ikinci bir baskına daha uğramak üzeredir. Behrâm bir gün avda bir çobandan ibret alıp aklını başına toplar ve veziri öldürtür. Hakan da bunu duyunca geri döner. Bunun üzerine Behrâm, eğlence hayatını bırakır ve devletin yönetimiyle ilgilenir. Nihayet bir av günü bir gûru takip ederken girdiği mağarada kaybolur.¹⁹³

Nizâmî’nin eserini yarı yarıya yedi güzelin söylediği masallar oluşturmaktadır. Diğer kısımlar Behrâm’ın destanî hayatından ibarettir fakat bu destanî kısmın da masala temayül eden parçaları vardır. Behrâm-Cariye epizodunda bu temayül açıkça görülmektedir. Muhtelif kaynaklardan alınan epizotlar arasında açıkça görüldüğü gibi bir

¹⁹³ İlaydın, a.g.e., s. 279, 280

bağ veya devamlılık yoktur. Bunların bir kısmı Taberî ve Seâlibî gibi kaynaklarda, bir kısmı Firdevsî’de, birkaç tanesi de *Câmiü’l-Hikâyât*, *Siyasetnâme* (Nizâmü’l-mülk) gibi eserlerde mevcuttur. Bunların üzerinde Nizâmî’nin tasarrufları da vardır fakat bütün bu tasarruflar esere hâkim bir esas fikir temin edememektedir. Destan-masal ikiliği şöyle dursun destanî kısım bile dağınıklıktan kurtulamamaktadır. Konunun masallaşmaya temayülünden başka bu masalların ilave tarzı da orijinaldir. O zamanın coğrafya ve nücum bilgilerine dayanan bu tarz çok cazip ve şairanedir. Eserin tanzirlerinde bilhassa bu tarzın etkili olduğu düşünülebilir. Kısacası Nizâmî; konuyu müstakil hâle getirme, destan-masal unsurlarını yan yana kullanma ve masalları ilave ediş tarzı gibi özelliklerinden ötürü konunun olgunlaşmasında ikinci dönüm noktası durumundadır.¹⁹⁴

Heft Peyker, Nizâmî’nin ek hikâyelerde ağır basan fantazi unsurunun önemli rol oynadığı eserlerinden biridir. Bunlarda efsane ve masal tiplerinin ve ucubelerin fazla oluşu boşuna değildir. Hikâyelerin masal biçiminde bulunmasına rağmen Nizâmî, burada eşsiz bir duygu eğiticisi, okuyucuyu etkilemek için tüm sanat türlerini üstün bir beceriyle kullanan üstat olduğunu kanıtlamıştır.¹⁹⁵

Heft Peyker hikâyesinin tasavvuftaki yedi sülûk anlamıyla ilgili olduğunu kabul edenler de vardır. Bu düşüncede olanlar için Behrâm’ın kayıplara karışmasında şüphesiz sûfice bir remiz görülebilir. Böyle olmasa bile *Behrâm-ı Gûr* menkıbesindeki yedi güzel masallarının tasavvuf sisteminin de etkili olduğu Âsur-Bâbil medeniyetinden gelen eski sâibî (yıldıza tapanlar) dini ve nücum bilgisiyle münasebette olduğu inkar edilemez. Bu sistemde haftanın yedi günü, yedi gezegenin adı ile adlandırılıyordu. Âsurlular da bu yıldızlara taparlardı ve onların adına birer mabet yapmışlardı. Bu Allah-yıldızlar; Zühal, Müşterî, Merih, Güneş, Zühre, Utarid ve Kamer idi.¹⁹⁶

Bu kadar muhtelif ve rengârenk unsurları sihirli kalemile birbirini takip eden ve ayrılmaz harikalar âlemi hâlinde okuyucularının önüne seren Nizâmî, mesnevîde hikâye anlatma sanatı ve muhayyile genişliği derecesine erişilmemiş bir yüksekliğe varmıştır.¹⁹⁷

¹⁹⁴ İlaydın, a.g.e., s. 280, 281

¹⁹⁵ Aliyev, a.g.e., s. 83

¹⁹⁶ Resulzade, a.g.e., s. 157, 158

¹⁹⁷ Ateş, a.g.m., s. 323, 324

Heft Peyker'e İran edebiyatında; Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1325) *Heşt Behişt*, Hâtîfî-yi Isfahânî (ö. 927/1520) *Heft Manzâr*, Feyzî-yi Hindî (ö. 1004/1595) de *Heft Kişver* adlı mesnevîleriyle nazire yazarlar.¹⁹⁸

Türk edebiyatında ise bazen müstakil bir eser olarak bazen de hamselerin içinde karşımıza çıkan *Heft Peyker* mesnevîsi, Nizâmî'nin eserine benzetilerek ya da Nizâmî'nin eseri tercüme edilerek oluşturulmuştur. Aşkî'nin *Heft Peyker*'i, Nevâî'nin *Seb'a-i Seyyâre*'si, Behiştî'nin *Heft Peyker*'i, Ahmed-i Rıdvân'ın *Heft Peyker*'i, Atâyî'nin *Heft H'ân*'ı ve Subhizâde Feyzî'nin *Heft Seyyâre*'si Türkçe yazılıp metinleri elde bulunan mesnevîlerdir. Ayrıca Emin Yümnî'nin mensûr bir *Heft Peyker* çevirisi vardır. İran edebiyatından özellikle de Câmî'den yaptığı tercümeleriyle edebiyatımıza birçok eser kazandıran Bursalı Lâmi'î Çelebi'nin de kaynaklarda *Heft Peyker* tercümesi olduğu yazmaktadır. İrlanda'da bulunduğu söylenen tek yazma nüshanın XVI. yüzyıl şairlerinden Abdî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Lâmi'î'nin *Heft Peyker*'inin bir başka nüshasının Fatih Millet Kütüphanesi Lâmi'î Külliyyatı'nın içinde olduğu söylene de söz konusu külliyyatta *Heft Peyker* mesnevîsi bulunmamaktadır. Bu durumda Lâmi'î'nin *Heft Peyker* tercümesi eserle ilgili yeni bilgilere ulaşana dek ele geçmemiş *Heft Peyker* mesnevîleri arasında sayılacaktır. Eski kaynaklarda sözü edilen Ulvî, Kudsî Çelebi, Hayâtî (XV. yy.) ve Trabzonlu Ramazan (XVI. yy.)'ın *Heft Peyker* mesnevîleri de henüz ele geçmemiştir.¹⁹⁹ Günay Kut, ismi geçen şairlerden Ulvî'nin *Heft Peyker*'i ile Aşkî'nin *Heft Peyker*'inin aynı eser olduğunu tespit etmiştir.²⁰⁰ İsmail Ünver de Hayâtî'ye ait olduğu bilinen *Heft Peyker*'in Ahmed Rıdvân'ın eseri olduğunu ortaya çıkarmıştır.²⁰¹

1873 yılında Lucknow'da taş baskısı yapılan *Heft Peyker*'in ilk tenkitli neşrini 1934 yılında H. Ritter ve J. Rypka birlikte yaparlar. Ardından 1317/1938 yılında Vahîd Destgirdî, 1941 yılında Berthels'in mukaddimesiyle S. Eyvanof, I. Avratovski ve P. Lavnik 1344/1965 yılında Hüseyin Pejmân Bahtiyârî üç neşrini daha gerçekleştirirler. 1338/1959 yılında da Muhammed Muîn tarafından bir şerhi yapılır ve Tahran'da yayınlanır.²⁰²

¹⁹⁸ Akalın, a.g.e., s. 85

¹⁹⁹ Hanzâde Güzelova, "Abdî'nin Bilinmeyen Bir Mesnevîsi: Heft Peyker Tercümesi", **Bilig**, 38, (2006), s. 36, 37

²⁰⁰ Günay Kut (Alpay), "Aşkî ve Heft Peyker Çevirisi", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 1972, (1973), s. 127-151

²⁰¹ Ünver, "Ahmed-i Rıdvân", s. 93-95

²⁰² Akalın, a.g.e., s. 85

Eser C. E. Wilson tarafından 1924 yılında İngilizceye, 1941 yılında M. Arif ve Muhammed Rahim tarafından ayrı ayrı iki defa Azerî Türkçesine, 1959 yılında R. Ayvanof tarafından Rusçaya çevrilir, 1983 yılında da Azerî Türkçesiyle gerçekleştirilen filoloji ve bedîî tercümeleri Bakü’de yayınlanır. *Heft Peyker*’in Türkiye Türkçesinde yayınlanmış bir tercümesi yoktur. Ancak 1991 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans tezi olarak Mesut Yıldız tarafından bir tercümesi yapılır.²⁰³

1.3.1.5. İskendernâme

Aruzun fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûlün fe‘ûl kalıbıyla yazılan ve Nizâmî’nin son mesnevîsi olan *İskendernâme*, *Şerefnâme* ve *İkbâlnâme* olmak üzere iki bölümden müteşekkildir. Ahmed Ateş ve Ali Nihat Tarlan’ın verdiği bilgilere göre mesnevînin birinci kısmı olan *Şerefnâme*, Azerbaycan atabeylerinden Nusretüddîn Ebû Bekir bin Muhammed’e (587-607/1191-1210), ikinci kısmı olan *İkbâlnâme* ise Musul atabeylerinden İzzüddîn Mes‘ûd II. b. Arslan’a (607-615/1211-1218) ithaf olunmuştur.²⁰⁴

Eserin her iki kısmının ayrı ayrı olarak kime ithaf edildiği konusunda farklı rivayet ve iddialar olduğunu söyleyen Nazir Akalın ise *Şerefnâme* bölümünün bir iddiaya göre Azerbaycan atabeyi Nusretüddîn Ebû Bekir bin Muhammed (ö. 607/1210), başka bir iddiaya göre de ilk Musul atabeyi İzzüddîn Ebu’l-Feth Mes‘ûd (ö. 615/1218) adına; *İkbâlnâme* bölümünün de yine bir rivayete göre Musul hâkimi Melik İzzüddîn Ebu’l-Feth Mes‘ûd, başka bir rivayete göre de Nusretüddîn Ebû Bekir Bîşkîn adına yazıldığını bildirmektedir. Yine Nazir Akalın’ın naklettiği bilgiye göre Muhammed Ali Terbiyet eserin tamamının Herâtüddîn Ebû Bekir bin Cihan Pehlivan adına yazıldığını kaydetmektedir.²⁰⁵ Mehmet Emin Resulzade²⁰⁶ ve Yılmaz Öztuna²⁰⁷ da eserin tamamının Nusretüddîn Ebû Bekir bin Muhammed adına nazmedildiğini aktarmaktadırlar.

İskendernâme’nin yazılış tarihi hususunda kaynaklarda muhtelif bilgiler mevcuttur. Ahmed Ateş ve Mehmet Kanar mesnevînin birinci kısmı olan *Şerefnâme*’nin 597 (1200-1201), ikinci kısmı olan *İkbâlnâme*’nin de 607 (1211)’den sonra kaleme alındığı hususunda

²⁰³ Akalın, a.g.e., s. 85

²⁰⁴ Ateş, a.g.m., s. 324 ve Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. Ali Nihat Tarlan), s. VII

²⁰⁵ Akalın, a.g.e., s. 85, 86

²⁰⁶ Resulzade, a.g.e., s. 159

²⁰⁷ Öztuna, a.g.m., s. 297

hemfikirdirler.²⁰⁸ Rüstem Aliyev ise *Şerefnâme* bölümünün 1199, *İkbâlnâme* bölümünün de 1201 yılında yazıldığını kaydetmektedir.²⁰⁹ Mesnevînin tamamının yazılış tarihi Mehmet Emin Resulzade’de²¹⁰ 1200, Yılmaz Öztuna’da²¹¹ 1201, Yavuz Akpınar’da²¹² 1203, A. Bağirov’da²¹³ da 1208 olarak nakledilmektedir. Nazir Akalın’ın verdiği bilgilere göre Muhammed Ali Terbiyet eserin bütünüünün 592 (1195), Edward Browne da 587 (1191) yılında tamamlandığını belirtmektedir. Abdülhamîd Âyetî ise *Şerefnâme*’nin 597 (1200-1201), *İkbâlnâme*’nin ise 603 (1206) yılında tamamlandığını aktarmaktadır.²¹⁴

İskendernâme’nin beyit sayısı hususunda da farkı bilgiler göze çarpmaktadır. Ahmed Ateş’e²¹⁵ göre mesnevînin ilk bölümü olan *Şerefnâme*’nin beyit sayısı 7100, ikinci bölümü olan *İkbâlnâme*’nin beyit sayısı 3700; Mehmet Kanar’a²¹⁶ göre *Şerefnâme*’nin beyit sayısı yaklaşık 10000, *İkbâlnâme*’nin beyit sayısı 3700; Ali Nihat Tarlan’a²¹⁷ göre *Şerefnâme*’nin beyit sayısı 6836, *İkbâlnâme*’nin beyit sayısı 3684; Mehmet Emin Resulzade’ye²¹⁸ göre ise *Şerefnâme*’nin beyit sayısı 6896, *İkbâlnâme*’nin beyit sayısı da 3644’tür.

Bu konuda ilk yazılı eser Suriye efsanesidir. VI.-VII. yy.da yazılan “İskender’in Ye’cüc ve Me’cüc’e karşı yaptığı seddin hikâyesi”dir.²¹⁹ Arap edebiyatında bu konu “*Sîretü’l-İskender*” gibi mensûr eserler yanında tefsir ve tarih kitaplarında da işlenmiştir. Adının Kur’ân-ı Kerîm’de geçmiş olması, Zülkarneyn hakkında bazı rivayetlerin İslâmiyet’ten önce de Araplar arasında bilindiğini göstermektedir. Nitekim konuyla ilgili ayetlerin tefsirinde Beyzâvî, Fahreddin er-Râzî ve Âlûsî gibi bazı müfessirler Zülkarneyn’in İran ve Rûm meliki olduğunu kaydederek. Hatta Araplar arasında anlatılan bir halk hikâyesini Ebû İshak es-Sûrî *Kıssatü’l-İskender* adıyla mensûr bir kitap hâline getirmiştir. Aynı hikâye, Sâsânîler döneminde bir İranlı veya Farsça bilen bir Süryânî

²⁰⁸ Ateş, a.g.m., s. 324 ve Kanar, a.g.m., s. 184

²⁰⁹ Aliyev, a.g.e., s. 36

²¹⁰ Resulzade, a.g.e., s. 159

²¹¹ Öztuna, a.g.m., s. 297

²¹² Akpınar, a.g.m., s. 72

²¹³ Bağirov, a.g.m., s. 640

²¹⁴ Akalın, a.g.e., s. 86

²¹⁵ Ateş, a.g.m., s. 324

²¹⁶ Kanar, a.g.m., s. 184

²¹⁷ Nizâmî, *Leylâ ile Mecnûn*, (Çev. Ali Nihat Tarlan), s. VII

²¹⁸ Resulzade, a.g.e., s. 159

²¹⁹ Semra Kapsal, Rekin Ertem, “İskendernâmeler”, *TDEA içinde*, 4, İstanbul: Dergah Yay., 1981, s. 417

tarafından Yunancadan Orta Farsçaya (Pehlevîce), oradan Arapçaya, Arapçadan da yeni Farsçaya çevrilmiştir. Günümüze kadar gelen bu çeviri baştan ve sondan eksiktir.²²⁰

Nazir Akalın'ın Muhammed Ali Terbiyet'ten aktardığı bilgilere göre Nizâmî'nin *İskendernâme*'si, şairin Yunanca uydurma bir kıssadan alıp iktibas ettiği bir destandan ibarettir. Bu kıssa Yunancadaki *Kallistenes*'tir ve onun münşilerinden biri de İskender'dir. Bu hikâyenin asıl nüshası ve Pehlevîce tercümesi ortadan kaybolmuş; Süryânî, Habeşî, Arabî, Çağatay Türkçesi ve Farsça tercümeleri kalmıştır. Bunların eski el yazması metinleri mevcuttur ve defalarca basılmıştır, yaygındır.²²¹

Şerefname'nin başında mehtaplı bir geceden bahseden şair, o gecede başını dizlerinin arasına koymuş ve uykuya dalmış olduğunu anlatır. Uykuda meyvedar hurma ağaçlarıyla dolu bir bağ görmüştür. O taze meyvelerden koparıp oradan geçenlere vermektedir. Ansızın uykudan uyanır. O an ezan vakti gelmiştir, bir mum yakar ve kendi kendine işsiz oturmanın yakışık almadığını, yeni bir kitap yazmak gerektiğini düşünür. Sonra *İskendernâme*'yi yazmaya başlar.²²²

Nizâmî'den evvel bu konu meşhur İran şairi Firdevsî tarafından yazılmıştır. Nizâmî, bizzat bu cihete işaret etmektedir. Yalnız şu var ki Firdevsî, İskender'den, eski İran şahlarının tarihini teşkil eden *Şehnâme*'sinde kısmen bahsetmiştir. Nizâmî ise eserini, baştan başa idealize ettiği bu kahramana hasretmiştir ve bilhassa belirttiği gibi konuyu tamamıyla yeni cepheden ele almıştır.²²³

Nizâmî'nin bu mesnevîsi esasta Firdevsî'nin *Şehnâme*'de işlediği İskender kıssasına bir naziredir. Firdevsî, olayları kahramanlık serüvenleri şeklinde işlerken Nizâmî, hakikati arayan, yüksek idealler ve düşünceler peşinde koşan doyumsuz bir ruhun gerçeklerini dile getirir. Bunu yaparken bilgi dolu bir şiir dili ve estetiği ortaya koyar. Eserini İslâmî bir endişesiyle düzenler, ayet ve hadislerle sembolik bir hikmet kanaviçesi

²²⁰ İsmail Ünver, "İskender", *TDVİA içinde*, 22, İstanbul: TDV, 2000, s. 557

²²¹ Akalın, a.g.e., s. 86

²²² Akalın, a.g.e., s. 86

²²³ Resulzade, a.g.e., s. 159

işler. Nitekim eserde “âb-ı hayât” mazmunu “ilm”den, “Aristo” da “akıl”dan başka bir şey değildir.²²⁴

Firdevsî, İran’ı baştan başa istila ederek hükümdar sülalesine son veren İskender’i Dârâ-yı Ekber’in, Makedonya kralı Filip’in kızından doğan oğlu olarak gösterdikten sonra onun seferlerini ve bu seferlerdeki maceralarını, bu arada Âb-ı hayât’ı aramak için karanlıklar diyarına gitmesini, oradan döndükten sonra Ye’cüc ile Me’cüc’e karşı set yaptırmasını, nihayet ölümünü, efsanevî destan çerçevesi içinde tasvir eder.²²⁵

Nizâmî, İskender’in soyu hakkında gerek Firdevsî’nin gerek bazı tarihlerin kaydettiği söylentileri kabul etmez. Onu, Makedonya kralı Filip’in oğlu olarak kaydetmekle beraber peygamberlik payesine yükseltir. *Şerefnâme*’de İskender, İran’ı istila ettikten ve Dârâ’nın kızını alarak İran tahtına geçtikten sonra yol üstüne rastlayan memleketleri istila ederek Hindistan’a ve Çin’e varır. Oradan Kıpçak çöllerine ve Rusya’ya geçerek Ruslarla savaşı. Nihayet Âb-ı hayât’ı aramak için girdiği karanlıklar diyarından meysus ve mahrum Rûm’a döner. *İkbâlnâme*’de ise Rûm’a dönen İskender, ibadetle meşgul bir mümindir; Zülkarneyn’dir. Yunan hakîmleriyle dünyanın yaratılışı hakkında münazaralarda bulunduktan sonra kendisine “vahy” erişir. Peygamberlik davasıyla tekrar cihanı dolaşmaya çıkar. İkinci defa Hindistan’dan geçtikten sonra kuzeyde Ye’cüc ile Me’cüc’e karşı set yaptırır. Nihayet Rûm’a dönerken “hatif”ten bir ses işitir. Öleceğini anlar; vasiyetnamesini yazdıktan sonra ölür.²²⁶

İskendernâme’nin asıl özü bu olmakla beraber şair bu özü ballandırmış, tellendirmiş ve kendi zevkince süslemiştir. Bunu yaparken Nizâmî, sanat bakımından olduğu gibi hikmet noktasından da “İskenderliği” idealize etmiştir. Bu gayretle o bazen anakronizme (tarih yanılgısı) de düşmüştür. Mesela İskender’i bir Müslüman gibi Kâbetullah’ı ziyarete götürmüş ve bir Türk veya Kafkasyalı gibi onu Ruslarla çarpıştırmış ve Berde kraliçesi güzel Nüşabe’yi Rus vahşilerinin esaretinden onun eliyle kurtarmıştır.²²⁷

²²⁴ Akalın, a.g.e., s. 86

²²⁵ Agâh Sırrı Levend, “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Ahmed Rızvân’ın İskendernâme’si”, *Türk Dili*, 1 (3), (1951), s. 143

²²⁶ Levend, “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Ahmed Rızvân’ın İskendernâmesi”, s. 143, 144

²²⁷ Resulzade, a.g.e., s. 161, 162

Nizâmî, tarihî hadiseyi vesile bilerek idealindeki devlet düzenini, âdil padişahı, ahlâk anlayışını anlatır. Şairin en olgun eseri olarak kabul edilen *İskendernâme*'nin *İkbâlnâme* kısmı adeta bir siyasetname örneğidir. Dünyada zulmü kaldırmak ve insanlığı saadete ulaştırmak gibi yüce arzularla yaşayan İskender, kahramanlıkla manevî kudreti ve kılıçla ilmi birleştirmiştir. Nizâmî, bu kahramanını idealindeki padişah olarak tahayyül eder. *İkbâlnâme*'de İskender'in Kuzey seferinde eşit haklara sahip, âdil bir düzende yaşayan rahat ve mutlu insanlarla karşılaşması, dünya edebiyatında da görülen ütopyik (hayâlî) bir devlet düzenidir. Burada yalan ve hile bilinmez, düşmanlık yoktur, insanlar paraya ve şöhrete düşkün değillerdir, uzun ömürlüdürler ve ölümlere yas tutmazlar... Bu, Nizâmî'nin idealize ettiği dünyadır.²²⁸

Nizâmî, bu eserde Büyük İskender'e “cihangir”, “âlim” ve “peygamber” gözüyle bakar. Bu bakış açısına göre eser üç bölüme ayrılmış gibi gözükür. *Şerefnâme* bölümünde ülkeler fatihi bir hükümdarı okuyucunun karşısına çıkaran şair, *Hirednâme* bölümünde derin bir bilgiye sahip olan büyük bir âlimi, *İkbâlnâme* bölümünde ise Hızır'la arkadaşlık eden bir peygamberi takdim eder.²²⁹

Halkların ve devletlerin birleştiricisi olan Büyük İskender, çoğu zaman kanlı savaşlarla amacına ulaşmış olsa da o bunu hâkimiyet ihtirası ve toprak sahibi olma hırsını tatmin etmek için yapmamıştır. Onun orduları ya devletlerarası ilişkilerde adaleti temin etmiş ya da memleketin içinde düzeni sağlamıştır.²³⁰

Nizâmî, *Mahzenü'l-Esrâr*'ındaki hikmetleri ve *Hüsrev ü Şîrîn* ile *Heft Peyker*'indeki sanatı, *Leylâ vü Mecnûn*'undaki rûhî tahlil ile yoğurarak hem sanat hem de fikir bakımından yüksek olan *İskendernâme*'sini vücuda getirmiştir. *İskendernâme*, öyle bir anıt eserdir ki onu ne zaman unutturur ne yağmurlar yıkar ne de rüzgârlar uçurur. Şöyle ki Nizâmî'nin söyleyişince İskender, vaktiyle karanlıklar ülkesinde aramış olduğu dirlik çeşmesini *Hamse*'nin sonuncu hazinesini teşkil eden bu anıt eserde yani *İskendernâme*'de bulmuştur.²³¹

²²⁸ Akpınar, a.g.m., s. 73

²²⁹ Akalın, a.g.e., s. 86

²³⁰ Aliyev, a.g.e., s. 87

²³¹ Resulzade, a.g.e., s. 162

İskendernâme, Nizâmî'nin sanatının parlak başarısı, malzeme bolluğu ve tabiatıyla ele alınan ilkelerin muazzam boyutları bakımından ansiklopedik genişliği bulunan bir eserdir. Bu mesnevîde şairin diğer eserlerinde hissedilen aynı heyecanı ve aynı düşünceleri görmek mümkündür. Nizâmî bunları tekrar tekrar ele almaktan çekinmemiş, tam aksine bunların yayılmasına her bakımdan yardımcı olmayı ve bunları çağdaşlarının ve gelecek nesillerin hafızasına sağlam bir biçimde yerleştirmeyi kendisine borç bilmiştir.²³²

Şerefnâme ve *İkbâlnâme*, İran şiirine taze bir soluk kazandırır. Nitekim her konunun başında kullanılan *Sâkînâme* ve *Muganninâme*'ler daha önceki mesnevîlerin hiçbirinde görülmez. *Şerefnâme*'de *Sâkînâme*'nin iki beytinden sonra öğüt verici sözler gelir ve daha sonra hikâyeye geçilir. *İkbâlnâme*'de ise *Muganninâme*'nin ilk iki beytinde muganniye hitap edilir ve sonra hikâyeye geçilir. *İkbâlnâme*'de şairin filozoflara ilmî münakaşalar yaptırması, kendisinin ne ölçüde hikmet ve felsefeye vakıf olduğunu ortaya koyar.²³³

Nizâmî'nin bu eserine İran edebiyatında Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 725/1325) *Âyine-i İskenderî*, Molla Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492) *Hirednâme-i İskenderî*, Hâtifi-yi Isfahânî (ö. 927/1520) *Timûrnâme*, Feyzî-yi Hindî (ö. 1004/1595) *Akbarnâme*, Râî Hidâyetullah (XI/XVI. yy) *İskendernâme*, Ebû İshak Sâbûrî de *Kıssa-i İskender* adlı eserlerini nazire olarak kaleme alırlar. Son eser mensûrdur.²³⁴ Hind edebiyatında Gokulaprasada'nın *Kâr-nâme-i Skenderî*'si ile Cemaleddin'in *Kıssa-i Skender*'i de aynı konuyu ele alır.²³⁵

Türk edebiyatında da Nizâmî'nin *İskendernâme*'sine ilk nazire yazan şair Ahmedî-yi Kirmânî (ö. 815/1412)'dir. Ayrıca Ali Şir Nevâî (ö. 906/1500) *İskendernâme*; Cemâlî, Ahmed Rıdvan ve Hayâtî *Kıssa-i İskender*; Nevâlî *Hikâyet-i İskender*; Figânî (ö. 939/1532) *İskendernâme* adlı eserleriyle aynı konuyu işlerler.²³⁶ Hayâtî'ye ait olduğu bilinen *Kıssa-i*

²³² Aliyev, a.g.e., s. 91

²³³ Akalın, a.g.e., s. 86

²³⁴ Akalın, a.g.e., s. 87

²³⁵ Pala, a.g.e., s. 238

²³⁶ Akalın, a.g.e., s. 87

İskender'in Ahmed Rıdvân'ın eseri olduğu tespit edilmiştir.²³⁷ Figânî'nin de *Şehnâme* vezniyle *İskendernâme* yazdığı bildirilmekte ise de bu eser elde bulunmamaktadır.²³⁸

Esere İran'da Sirâcüddîn Ali Arzû, Muhammed Mühendis, Muhammed Nasîr, Muhammed Gufran, Bedrüddîn Ali, Mir Hüseyinalî, Hamîd bin Cemâl Buhârî ve Molla Sadullâh Penâhî tarafından çeşitli şerhler kaleme alınır. Eserin Şark taş basmaları, 1269/1852'de Calcutta'da, 1282/1865'te Lucknow'da, 1875'te Bombay'da, 1878'de Cawnpore'da yapılır.²³⁹

Şerefnâme'nin ilk tenkitli neşrini 1316/1937 yılında Vahîd Destgirdî gerçekleştirir. Daha sonra 1947 yılında E. A. Alizâde, F. Babayef tarafından iki ayrı neşri ve 1344/1965 yılında Hüseyin Pejmân Bahtiyârî tarafından bir edisyon kritiği daha yapılır. *İkbâlnâme*'nin ilk tenkitli neşrini ise Calcutta'da A. Sprenger, Muhammed Şusterî ve Ahmed Ali'den müteşekkil üç kişilik bir araştırmacı grubu 1852 yılında yapar. Bu edisyon kritik 1969 yılında ikinci defa yayınlanır. Daha sonra ise 1317/1938 yılında yine Vahîd Destgirdî yeni bir neşrini gerçekleştirir. 1947 yılında da E. Alizâde ve Berthels'in danışmanlığında F. Babaev tarafından iki neşri daha yapılır.²⁴⁰

İskendernâme, 1881'de W. Clarke tarafından İngilizceye, 1941'de S. M. Stislavski tarafından Rusçaya çevrilmiştir. 1966 yılında Ali Abbasof tarafından Azerî Türkçesine çevrilen eserin, 1982 yılında manzum olarak bedîî tercümesi, 1983 yılında da filoloji tercümesi gerçekleştirilir. *Şerefnâme* ise müstakil olarak 1920 yılında Evgenii Eduardoviç Berthels tarafından Rusçaya tercüme edilir. Eserin Türkiye Türkçesine tercümesi yoktur.²⁴¹

1.3.2. Dîvân

Nizâmî'nin kaside, gazel, terkeb-i bend, terci-i bend, rubai ve kıt'alarını ihtiva eden mükemmel bir dîvânının olduğu her zaman iddia edilmiş fakat bu dîvân eksiksiz olarak

²³⁷ Ünver, "Ahmed-i Rıdvân", s. 88, 89

²³⁸ Ünver, "Ahmed-i Rıdvân", s. 99

²³⁹ Akalın, a.g.e., s. 87

²⁴⁰ Akalın, a.g.e., s. 87

²⁴¹ Akalın, a.g.e., s. 87

günümüze intikal edememiştir. Bugün elde bulunan şaire ait çok az miktardaki kaside, gazel ve rubailer, çeşitli cönklerden ve tezkirelerden derlenerek bir araya getirilmiştir.²⁴²

Nazir Akalın'ın aktardığı bilgilere göre Emîn Ahmed Râzî, *Heft İklîm* adlı eserinde Nizâmî'nin o kadar yaygın olmadığını söylediği gazel ve rubailerinden örnekler verir; Muhammed Avfî ise *Lübâbü'l-Elbâb*'da şairin mesnevîlerinden başka çok az şiirinin rivayet edildiğini söyleyerek Nişâbûr'da bir büyüğün naklettiği üç gazelini iktibas eder. Bu gazellerden üçüncüsü Edward Browne'nın iddiasına göre şairin oğlunun ölümüne dairdir. Molla Abdurrahman Câmî de *Bahâristân* adlı eserinde şairden çok az şiir rivayet edildiğini söyler ve bir gazelini örnek verir. Rızâ Kulîhân Hidâyet ise *Mecmâ'u'l-Fusehâ*'da, *Hamse* dışında şairin birkaç bin beyitlik bir *Dîvân*'ı olduğunu söylendiğini ve kendisinin bu eseri görmediğini bildirir. Abdülmuhammed Âyetî şairin *Dîvân*'ının *Hamse*'sinin şöhretinin gölgesinde kaldığı için unutulup gittiğine dikkat çeker. *Dîvân*'ın beyit sayısı Devletşah'ın *Tezkiretü's-Şuarâ*'sında, Lütfali Âzer'in *Âteşkede-i Âzer*'inde kaydettiğine göre 20000 beytin üzerindedir. Zebîhullah Safâ, 20000 beyit olduğu söylenen bu *Dîvân*'daki şiirlerin pek azının günümüze kadar gelebildiğini, bunlara ilaveten eski cönklerde de şaire ait birçok şiire rastlandığını belirtir. Bugün çeşitli tezkire ve cönklerde bulunan Nizâmî'ye ait şiirler 800 kadardır.²⁴³

Ahmed Ateş ise Nizâmî'nin 20000 beyit kadar tutan bir *Dîvân*'ı olduğunu kaydeden kaynakları yazarların, bahsi geçen eseri görmediklerini söylediklerini ifade ettikten sonra Edward Browne'nın İran edebiyatında aynı mahlası taşıyan başka birçok şair bulunduğu için tezkire müelliflerinin yanlış yapma ihtimalini ileri sürdüğünü belirtir ve bu iddiayı, şairin 584 (1188)'te yazdığı *Leylâ vü Mecnûn*'da, *Dîvân*'ının varlığından bizzat haber verdiği bilgisiyle çürütür. *Dîvân*'ın *Leylâ vü Mecnûn*'un yazılış tarihi olan 584 (1188) yılından önce bizzat Nizâmî tarafından toplandığına muhakkak nazarı ile bakmak gerektiğini söyleyen Ahmed Ateş, eserin tezkirecilerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere daha X. (XVI.) asırda kaybolduğunu ve bugün bu eserin gayet cüzî parçalarını ihtiva eden ve üç nüshadan ibaret olan bir *Dîvân-ı Nizâmî*'nin bulunduğunu ifade eder. Yaklaşık 1200'er beyit içeren Bodleian ve Berlin nüshalarından başka türlü tezkire ve mecmualarda zikredilen ve *Dîvân* nüshalarında bulunmayan birçok şiire tesadüf edildiğini, böyle

²⁴² Akalın, a.g.e., s. 87

²⁴³ Akalın, a.g.e., s. 87

mecmuaların da en mühimlerinin Ayasofya kütüphanesinde 4819 ve 2051 numarada yer aldığını belirten Ahmed Ateş, bu şiirlerin çoğu zaman münferit hâlde *Armağan* mecmuasının muhtelif sayılarında neşredildikten sonra J. Rypka tarafından da *Çend Gazel-i Tâze ez-Nizâmî-yi Gencevî* adı altında 2051 numaradaki 25 gazelin neşredildiğini ifade etmektedir.²⁴⁴

Nazir Akalın; Ahmed Ateş'in, Devletşah'ın ve diğer tezkire yazarlarının 20000 beyitlik *Dîvân*'ı görmediklerini söylediklerini ileri sürerek eserin X. (XVI.) asırda kaybolduğu sonucuna varmasının ilmî bir tutarsızlık arz ettiğini söylemektedir. Akalın'a göre bu tutarsızlığın sebebi; Ateş'in, *Dîvân*'ı görmediklerini açıkça söylemeyen Avfî ve Devletşah'ı kaynak göstermesi ve Devletşah'ın 900 (1494)'de öldüğüne göre *Dîvân*'ın X. (XVI.) asırdan önce kaybolmuş olmasının gerekliliğidir. Eğer *Dîvân* X. (XVI.) asırda veya daha sonra kaybolmuş ise Devletşah'ın eseri görmüş olması gerektiğini söyleyen Akalın, tezkire yazarının *Dîvân*'ı görüp görmediğine ilişkin bir beyanı olmadığı için bu noktanın karanlık olduğunu ancak Devletşah'ın Nizâmî dîvânında insanın ruhunu okşayan gazellerin, akrostişli ve sanatkârâne birçok şiirin bulunduğunu söylediği, bir de gazel iktibas ettiği göz önüne alınırsa tezkire yazarının eseri görmüş olmasının imkân dâhiline girdiğini belirtmektedir. Muhammed Avfî (ö. 635/1237), Molla Câmî (ö. 898/1492) ve Emîn Ahmed Râzî'nin (ö. ?, *Heft İklîm*'in telif tarihi: 1002/1593) ifadelerine dayanarak Ahmed Ateş böyle bir iddiada bulunmuş olsaydı *Dîvân*'ın kaybolduğu yolundaki yorumunun belki daha tutarlı kaynaklara ircâ etmiş olabileceğini ifade eden Akalın, nitekim bu kaynaklarda ilk ikisi X. (XVI.) asırdan önce ölmüş, sonuncusu ise eserini XI. (XVII.) asrın başında tamamlamış olan tezkire yazarlarının, şairin *Dîvân*'ını görmediklerini değil sadece ondan çok az şiir rivayet edildiğini söylediklerini ve bu tezkire yazarlarının ilk ikisinin X. (XVI.) asırdan önce sonuncusunun ise XI. (XVII.) asırda öldükleri göz önüne alınırsa Ahmed Ateş'in iddiasının haklı bir zemine oturmuş olacağını fakat Ateş, bunlara dayanarak iddiasını öne sürseydi o zaman da *Dîvân*'ın X. (XVI.) asırda değil VII. (XIII.) asırdan önce kaybolduğunu söylemesinin gerektiğini kaydetmektedir. Vahîd Destgirdî'nin hazırladığı *Gencîne-i Gencevî* adlı Nizâmî dîvânının mukaddimesinde bu dîvânın Şâh Abbas-ı Kebîr (995-1038/1586-1628) zamanına kadar İran Devlet Kütüphanesinde bulunduğunun ve Sâib-i Tebrîzî'nin (ö. 1080/1669) de bizzat oluşturduğu antolojiye bu dîvândan bir kaside ve birkaç beyit aldığını söylemesinin Ahmed Ateş'in

²⁴⁴ Ateş, a.g.m., s. 324, 325

iddiasını yaralayan en önemli hususlar olduğunu belirten Akalın, bu durumda *Dîvân*'ın XI. (XVII.) asra kadar saklı kaldığı ancak Devletşah dışında diğer tezkire yazarlarının o tarihe kadar eseri görememelerinin söz konusu olduğunu ifade etmektedir.²⁴⁵

Vahîd Destgirdî tarafından tertiplenen ve *Gencîne-i Gencevî* adı verilen dîvân 1200 beyitten ibarettir. Vahîd Destgirdî, Ayasofya Kütüphanesinde kayıtlı olan mecmualardan başka beş nüsha daha ele geçirerek adı geçen eseri hazırlamış ancak ele geçirdiği nüshaların özelliklerini zikretmemiş, Nizâmî'nin dîvânına ait olduğu bütün dokümanı üç bölüme ayırmıştır. Birinci bölüme kesinlikle Nizâmî'ye ait olan şiirleri, ikinci bölüme şüpheli şiirleri, üçüncü bölüme de kesinlikle Nizâmî'ye ait olmayan şiirleri yerleştirmiştir.²⁴⁶

Destgirdî'nin neşrettiği dîvân esas alınmak suretiyle toplam 38 nüsha toplayan ve hepsini karşılaştıran Saîd Nefîsî, 1381/1961 yılında, 1900 beyitlik bir dîvân daha ortaya koyar ve eseri *Ahvâl u Âsâr Kasâyid u Gazeliyyât-ı Nizâmî-yi Gencevî* adıyla neşreder. Destgirdî'nin *Gencîne-i Gencevî* adındaki neşri, 1944 yılında Ali Nihat Tarlan tarafından Türkçeye tercüme edilir. Ancak bu tercümede, Destgirdî'nin kesinlikle Nizâmî'ye ait olduğunu zapt ettiği şiirler tercüme edilir, diğerleri dikkate alınmaz. Ali Nihat Tarlan'ın tercümesinde toplam 214 beyitten ibaret 5 kaside, 306 beyitten ibaret 55 gazel, 5 beyitten ibaret 1 mersiye, 4 beyitten ibaret 1 kıt'a ve 18 beyitten ibaret 9 rubai vardır.²⁴⁷

Şairin dîvânına ait şiirlerden bir kısmı 1890 yılında R. Âzâde tarafından önsöz, tertip, şerh ve lügatçe ile birlikte 331 beyitten ibaret 54 gazel, 22 beyitten ibaret 11 rubai, 121 beyitten ibaret 5 kaside parçası hâlinde Azerî Türkçesine manzum olarak çevrilerek *Lirika* başlığı altında yayınlanır. Muhammed Aka Sultânzâde, Nizâmî'nin doğumunu 536/1141 olarak kabul ederek 1981 yılında 840. doğum yıldönümü münasebetiyle, şaire ait 655 beyitten ibaret 102 gazeli *Gazeliyyât* adı altında Bakü'de neşreder.²⁴⁸

²⁴⁵ Akalın, a.g.e., s. 88

²⁴⁶ Akalın, a.g.e., s. 88

²⁴⁷ Akalın, a.g.e., s. 88, 89

²⁴⁸ Akalın, a.g.e., s. 89

İKİNCİ BÖLÜM

2. NİZÂMÎ'NİN DÖRT MESNEVÎSİNE YAPILAN MENSÛR TERCÜMENİN İNCELENMESİ

2.1. Şekil Özellikleri

2.1.1. Mensûr Tercümenin İçinde Yer Alan Beyitler

Akıcı ve sürükleyici bir üslûba sahip olan mensûr tercümede zaman zaman kahramanın iç dünyasını ve ruh hâlini yansıtan beyitler kullanılmıştır. Mensûr metnin akışını ve bütünlüğünü bozmadan büyük bir ustalıkla hikâyeye yerleştirilen ve hikâyenin içeriğiyle de uyumlu olan bu beyitler, aynı zamanda okuyucuya şiirsel bir zevk tattırmakta ve metne estetik bir boyut kazandırmaktadır. Mensûr metnin içinde yer alan bu beyitlerden şairleri tespit edilebilenler, dipnot sistemiyle belirtilmiştir.

Behrâm-ı Çûbîn taraftarı birkaç kişi, babasıyla Hüsrev'i birbirine düşürmek için gizlice bir miktar akçeyi Hüsrev'in adıyla sikkeler ve etrafa yayar. Hüsrev'in adıyla sikkelenmiş akçeleri gören Hürmüz, gazaba gelir ve Hüsrev'in yakalanıp öldürülmesini emreder. Hüsrev'in adamlarından birkaçı, durumdan haberdar olur ve kaçması hususunda Hüsrev'i uyarır. Ne yapacağını bilemeyen Hüsrev, atına biner ve av bahanesiyle Ermen şehrine doğru yola koyulur. Yolda aynı bahaneyle sarayından ayrılan Şîrîn'le karşılaşır. Şîrîn yol tozundan kirlenen vücudunu yıkamaktadır. Bir an göz göze gelirler. Şîrîn, Hüsrev'i fark eder etmez gölden çıkar ve üstünü giymeye başlar. Kendisinden sıkıldığını anlayan Hüsrev, üstüne varmayı münasip görmez ve gölden uzaklaşır. Bir müddet sonra geri gelir fakat Şîrîn çoktan atına binip uzaklaşmıştır. Arkasından yetişmek için ne kadar çaba sarf etse de Şebdîz'i yakalamak mümkün değildir. Aynı beyti Şîrîn de Hüsrev'in kendisine küsüp Rûm'a gitmesi üzerine söylemiştir:

Bilmedim nakd-i vaşlı çaldırdım

Gitdi cānānım elden aldırdım (T 111a, A 11b ve T 118b, M 119a, TDK 7b, A 21a)

Uzun bir maceranın ardından birbiriyle buluşan Hüsrev ile Şîrîn, her gün meclis kurup eğlence düzenler ve sohbet ederler. Hüsrev ile Şîrîn'in bu derece yakınlaşması Mehîn Bânû'yu tedirgin eder ve cümle âleme rezil olmak korkusuyla huzursuz olur. Bunun üzerine Şîrîn'i yanına çağırır, nefsinin arzularına aldanmamasını tenbih eder ve aralarında nikah olmadan beraber olmaktansa ayrı kalmanın daha makbul olacağını söyler:

Baîa âlām-ı hicri yeg gelir yâriñ vişâlınden

Vişâl ümmîdi yegdir vaşl olup hicr ihtimâlınden (TDK 4b)

Bir gece mecliste eğlenirken Hüsrev, içindeki aşk ateşine daha fazla dayanamaz ve Şîrîn'den vuslat talep eder. Şîrîn ise aralarında nikah olmadan bunu kabul edemeyeceğini söyleyerek gururunu incitici sözlerle Hüsrev'i tersler. Bunun üzerine Şîrîn'e küsen Hüsrev, Behrâm-ı Çûbîn'den tahtını geri almakta kendisine yardım edebileceği düşüncesiyle Kayser'in yanına Rûm'a gider. Hüsrev'i çok iyi karşılayan Kayser, onu kızı Meryem'le evlendirir ve tahtını geri almasında ona yardım eder. Bu durumdan haberdar olan Şîrîn, Hüsrev'in gidişinden kendisini sorumlu tutar ve gece gündüz kanlı göz yaşı döker:

Gitdiñ ammâ ki koduñ hasret ile cānı bile

*İstemem sensiz olan şöhet-i yârânı bile*²⁴⁹ (T 118b, M 119a, TDK 7b, A 21a)

Aynı mektepte okuyan Leylâ ile Mecnûn kısa sürede birbirlerine âşık olurlar. Günden güne aralarındaki aşk ateşi ziyadeleşir ve gizlice buluşup sohbet etmeye başlarlar. Bu durumdan haberdar olan akrabaları, her ne kadar Leylâ ile Mecnûn'a bunun edepsizlik olduğu ve yol yakınken ve kimse duymadan yanlışlarından dönmeleri gerektiği hususunda nasihat etseler de Leylâ ile Mecnûn bu nasihatlere kulak asmaz ve şöyle karşılık verirler:

Gel ey nâşih kı pendi hâl-i dilden bî-habersin sen

*Beni dīvâne kıldı ol perî bilmem ne dersin sen*²⁵⁰ (T 137b, M 135a, TDK 29b)

²⁴⁹ Bu beyit 17. yy. şairlerinden Neşâtî'ye aittir. (bkz. Mahmut Kaplan, **Neşâtî Dîvânı**, İzmir: Akademi Kitabevi, 1996, s. 156)

Leylâ ile Mecnûn arasındaki aşk daha fazla gizli kalamaz ve bütün memlekete yayılır. Utancından ne yapacağını şaşırان Leylâ'nın babası, bir daha kızını mektebe göndermek şöyle dursun obadan bile dışarı çıkarmaz. Birbirlerinden ayrı kalan Leylâ ile Mecnûn, gözlerinden kanlı yaşlar dökerler. Bir anlık da olsa Leylâ'yı görebilmek ümidiyle obasına yaklaşan Mecnûn, Leylâ'nın babası tarafından dövdürölür. Çaresiz kalan Mecnûn'un artık tek dostu, Leylâ'ya haber götüren ve onun saçının kokusunu getirip kendisine taze hayat bahşeden seher yelidir:

Ey nesîm-i şehirî cānda yerîñ var seniñ

Bülbül-i bî-dile gülden haberîñ var seniñ (T 138a, M 135b, TDK 30a)

Leylâ'nın hasretiyle yanıp tutuşan Mecnûn, uzaktan da olsa Leylâ'nın bulunduğu obayı izleyerek gönlüne teselli vermeye çalışır ve bulunduğu dağdan havalanıp Leylâ'nın obasına konan güvercinlere imrenerek şöyle der:

Ey kebüter saña reşk etmemeye çāre mi var

Küy-ı yāre varacağ bāl ü periñ var seniñ (T 138a, M 136a, TDK 30b)

Aşk ateşiyle yanıp tutuşan Mecnûn; çöllerde düşer, yemekten içmekten kesilir ve insanlarla bağlarını koparır. Bir gün Arap beylerinden Nevfel adında bir hükümdar, av için çöllerde dolaşırken Mecnûn'un avazını işitir. Yanına gelip Mecnûn'u insan kıyafetinden çıkmış vaziyette görünce yanındakilere sorup hikâyesini öğrenir. Mecnûn'a acıyan Nevfel, başını okşar ve onunla konuşmaya çalışır. Mecnûn'un ağzından ise Leylâ'dan başka bir söz çıkmaz. Nevfel ve yanındakilerin ısrarı üzerine sadece hâline münasip birkaç beyit okur. Beyitlerin etkisinde kalan Nevfel, Mecnûn'a Leylâ ile kendisini kavuşturma hususunda söz verir. Mecnûn, Nevfel'in verdiği söze sevinse de bunun mümkün olacağına inanmaz ve Nevfel'e kendisini boş vaatlerle ümitlendirmemesini söyler:

²⁵⁰ Bu beyit, 16. yy. Mevlevî dervişlerinden Bursa Yenişehirli Şûrî-i Meczûb'a aittir. (bkz. İlhan Genç, **Esrâr Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., 2000, s. 267). Bir başka kaynak ise bu beytin Münirî'ye ait olduğunu belirtmektedir. (bkz. Semra Tunç, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 1985 Numaralı Şiir Mecmuası" **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 18, (2005), s. 49)

Geri mahzûn olacak hâtırımı şâd etme

Yine vîrân olacak gönlümü âbâd etme (T 144a, M 140a/b, TDK 36b)

Mecnûn, Nevfel'in verdiği söze itimat etmez. Mecnûn'un kendisine inanmadığını gören Nevfel, Mecnûn'a verdiği sözü yerine getirmeden başka işe girişmeyeceği hususunda Allah'a yemin eder. Nevfel'in ant içtiğini gören Mecnûn, az da olsa ümitlenir:

Egler faķîri va 'de-i vaşlîñ ne hâl ise

*Cândır umar efendi ne deñli muhâl ise*²⁵¹ (T 144a, M 140b, TDK 36b)

Leylâ'nın gittikçe artan güzelliği dillere destan olur ve bunu duyan ileri gelenler, onunla evlenebilmek için ellerinden ne gelirse yaparlar. Talepler karşısında Leylâ'nın babası onu İbn-i Selâm'la evlendirmeye karar verir. İbn-i Selâm'la rızası alınmadan evlendirilen Leylâ, Mecnûn'a verdiği sözü düşünerek şayet kendisine el sürmeye kalkarsa canına kıyacağını söyleyip İbn-i Selâm'ı kendisinden uzak tutar. İbn-i Selâm ise zamanla her şeyin düzeleceğine inanır ve Leylâ'nın güzelliğini uzaktan seyretmeye razı olur. Kabile halkı arasında yayılan bu dedikodu, İbn-i Selâm'ın kınanıp ayıplanmasına sebep olur:

'Âşîka ta 'n etmek olmaz mübtelâdır n'eylesin

*Âdeme mihr ü muhâbbet bir belâdır n'eylesin*²⁵² (T 150a, M 146b, TDK 43b/44a)

Bir gün İbn-i Selâm'ın kabilesinden bir Arap, bir iş için çölden geçerken Mecnûn'un avazını işitir ve yanına gelerek ona Leylâ ile İbn-i Selâm'ın evlendiği haberini verir. Bu haberi işiten Mecnûn, çılgına döner ve başını taştan taşla vurarak feryat etmeye başlar. Aklına Leylâ ile ettikleri sohbetler ve birbirlerine verdikleri sözler gelir:

Ķanı hâk-i rehiñ âhımla ber-bâd etdigim demler

*Añılmaz mı ser-i kûyuñda feryâd etdigim demler*²⁵³ (T 150b, M 147a, TDK 44b)

²⁵¹ Bu beyit 16. yy. şairlerinden Taşlıcalı Yahyâ'ya aittir. (bkz. Mehmed Çavuşoğlu, **Yahyâ Bey, Dîvân**, İstanbul: İÜEF Yay., 1977, s. 523)

²⁵² Bu beyit 17. yy. şairlerinden Nef'î'ye aittir. (bkz. Metin Akkuş, **Nef'î Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yay., 1993, s. 324)

²⁵³ Bu beyit 16. yy. şairlerinden Trabzonlu Sırrî'ye aittir. (bkz. İbrahim Kutluk, **Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-Şu'arâ**, C. 1, 2. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK Yay., 1989,

Uzun zamandır Leylâ'dan haber alamayan ve aşkıyla yanıp tutuşan Mecnûn, bir gece ellerini Allah'a açar ve Leylâ'dan kendisine bir haber ulaştırması için dua ve niyazda bulunur. Gece rüyasında yerden bir ağacın bitip dallanıp budaklandığını ve bir kuşun gelip bu ağaçta bir müddet durduktan sonra üzerine gelip ağzından bir cevher bırakıp gittiğini görür. Bu rüyayı, müjdeli bir haber alacağı şeklinde yorumlayan Mecnûn, sevinerek Leylâ tarafından esen sabah rüzgârına şöyle der:

Katı sür'atle gelirsiñ der-i dil-dârimdan

Yine ey bād-ı şabâ bir haberin var gibi (T 154b, M 151a, TDK 48a)

Mecnûn'un aşkıyla yanıp tutuşan Leylâ, bir gün obasının kenarında oturup ağlarken yanından nur yüzlü bir ihtiyar geçer. Leylâ'yı bu hâlde gören ihtiyar, kim olduğunu ve niçin ağladığını sorar. Leylâ da kendini tanıtır ve bir yandan İbn-i Selâm'ın nikahı altında olduğu için bir yandan da babasının bedduası korkusuyla bir yere gidemediği için elinden hiçbir şey gelmediğini ve dolayısıyla çaresizliğine ağladığını söyler:

Ne 'azm-i terk-i diyâr etmege mecâlim var

*Ne kıdırim ki tûram bir ğarîb hâlim var*²⁵⁴ (T 155a, M 151b, TDK 48b)

Bu beytin ardından derdini ve sırrını paylaşacak bir dostunun bulunmadığından ve kafeste hapsolünmüş bir kuş gibi eli kolu bağlı olduğundan yakınarak şu beyti okur:

Yaşımdan özge âhıma hem-dem bulunmadı

*Sâyemden özge sırrıma mahrem bulunmadı*²⁵⁵ (T 155a, M 151b/152a, TDK 48b)

Leylâ, hâlini ihtiyara anlatıp bir süre sohbet ettikten sonra ondan Mecnûn'un ne hâlde olduğunu sorar. İhtiyar da Mecnûn'un aşk ateşiyle çöllere düşüp yabanî hayvanlarla dost olduğunu ve yakın zamanda babasının vefat ettiğini söyler. Bu haberler üzerine bir

s. 470 ve bkz. Murat Yüksel, **Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri**, C. 1, (Osmanlı Dönemi), 1. Baskı, Trabzon: Yunus Dergisi Yay., 1993, s. 36)

²⁵⁴ Bu beyit 16. yy. şairlerinden Bursalı Cinânî'ye aittir. (bkz. Cihan Okuyucu, **Cinânî, Hayatı, Eserleri, Dîvânının Tenkidli Metni**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yay., 1994, s. 291)

²⁵⁵ Bu beyit 15. yy. şairlerinden Şeyhî'ye aittir. Mensûr tercümedeki beytin ilk mısraında “özge” olarak geçen kelime, Şeyhî'de “ayrı” şeklindedir. (bkz. Mustafa İsen ve Cemal Kurnaz, **Şeyhî Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yay., 1990, s. 275)

müddet kendinden geçen Leylâ, ihtiyardan tekrar ziyaretine gelmesini ve yazacağı mektubu Mecnûn'a iletmesini ister. Bunu kabul eden ihtiyar, birkaç gün sonra tekrar gelir ve Leylâ'nın yazdığı mektubu gizlice alır. Uzun uğraşlar sonunda Mecnûn'u bulan ihtiyar, mektubu koynundan çıkarıp ona uzatır. Mektubu alan Mecnûn'un ilk tepkisi şöyledir:

Dilâ ol nâme-i ser-beste kim dil-dârdan geldi

*Dağı açılmadık bir goncadır gül-zârdan geldi*²⁵⁶ (T 155b, M 152b, TDK 49a)

Mektubun başında Allah'a hamt ettikten sonra Mecnûn'un hâl ve hatırını soran Leylâ, ardından aşkı ile dağlara düşüp yabanî hayvanlarla sohbet ettiğinden haberdar olduğunu, elinden gelse kendisinin de çöllere düşüp gözlerinden kanlı yaşlar dökebileceğini ve uğrunda can ve baş verebileceğini söyler:

Cânlar fedâ muhabbet-i cânâna ser degil

*Erbâb-ı 'aşka terk-i ser etmek hüner degil*²⁵⁷ (T 156a, M 152b, TDK 49b)

2.1.2. Dil ve Üslûp

Nizâmî'nin dört mesnevîsine yapılan tercümenin mensûr biçimde olması birçok yönden önem arz etmektedir. Ağır, ağıdalı üslûbu ve derin mazmunları sebebiyle sürekli eleştiri konusu hâline gelen klâsik Türk şiirinin aksine bu mensûr tercüme, *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn*'a akıcı ve sürükleyici bir roman üslûbu kazandırmıştır. Mensûr tercümenin hikâye ve roman tekniğine uygun bir biçimde yapılmış olması ve anlatılacak bölümlerin öncesinde bir nevî olayı özetleyici başlıkların kullanılması, okuyucunun merak duygusunu uyanık tutmuş ve metnin halkaları arasında kopukluk olmasını engellemiştir. Gerek şahıs kadrosu ve gerekse olay örgüsü bakımından zengin olan hikâyelerde kahramanların rolleri de başarıyla işlenmiştir.

²⁵⁶ Bu beyit 17. yy. şairlerinden Veysî'ye aittir. Mensûr tercümedeki beyitte “*dilâ*” olarak geçen kelime, Veysî'de “*hoşâ*” şeklindedir. (bkz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz, “On Sekizinci Yüzyıldan Bir Kırkambar: Elifîzâde Feyzî Mecmuası”, *Turkish Studies*, 8 (9), (2013), s. 850)

²⁵⁷ Bu beyit 16. yy. şairlerinden Bâkî'ye aittir. (bkz. Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yay., 1994, s. 279)

Mensûr tercümenin tamamına bakıldığında oldukça sâde ve anlaşılır bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Metinde Türkçe kelimelerin kullanımına oldukça özen gösterilmiş, Arapça ve Farsçanın ağır kelime ve tamlamalarına çok başvurulmamış ve anlaşılmayı güçleştirecek süslü ve sanatlı ifadelerden kaçınılmıştır. Tercümede kullanılan kelime hazinesinin günümüz Türkçesine yabancı olmaması, günlük halk diline yakın bir dil kullanılmaya dikkat edilmesi ve anlatılmak istenenin dolaylı ya da hayalî unsurlarla değil de doğrudan ve etkili bir şekilde sunulması tercümenin her kesim tarafından rahatlıkla okunup anlaşılabilmesini sağlamıştır. Konuşma üslûbunun yakalandığı cümleler, anlatımı hareketlendirmesinin yanında aynı zamanda sıcak ve samimi bir anlatımın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Dolayısıyla mensûr tercümede halkın kullandığı günlük dil malzemesinden geniş ölçüde yararlanıldığını söylemek gayet mümkündür.

Hikâyelerdeki maddî ve manevî aşk, lirik ve dramatik bir üslûpla başarılı bir şekilde sunulmuştur. Ayrıca metinde verilmek istenen didaktik unsurlar bazen direkt bir biçimde bazen de okuyucuyu zora sokmayacak şekilde somutlaştırılarak aktarılmaya çalışılmıştır. Bu da okuyucunun eserden rahatlıkla istifade edebilmesini sağlamıştır. Zaman zaman hikâyeye içinde hikâyeye anlatma tekniği de kullanılarak anlatılan hikâyeye desteklenmiş ve zenginleştirilmiştir. Hikâyelerdeki monolog, iç monolog ve diyaloglarda da başarılı bir üslûp göze çarpmaktadır. Mensûr tercümenin genelinde dikkat çeken coşkulu anlatım, okuru olayların içine çekmekte ve anlatımın etkileyiciliğini artırmaktadır. Ayrıca renkli ve ayrıntılı bir şekilde yapılan tasvirler de üslûba canlılık kazandıran diğer önemli unsurdur.

Klâsik Türk edebiyatında, tahkiyeye dayalı anlatım tekniğine uygunluğu nedeniyle sıklıkla tercih edilen nazım şekillerinden biri olan mesnevîler, düzenleniş itibariyle kendi içinde bir sisteme tâbi tutulmuştur. Bağımsız eser olarak hazırlanan mesnevîler genellikle giriş bölümü (mukaddime), asıl konunun işlendiği bölüm (asıl bölüm) ve bitiş bölümü (hâtime) olarak ortak bir planla tertip edilmiştir.²⁵⁸ Metnimizi oluşturan mensûr tercümeye bakıldığında, giriş bölümlerinin tercümesinin yapılmayıp direkt asıl konunun işlendiği bölüm yani olay örgüsünün anlatıldığı ana bölümden (âgâz-ı destân) tercümeye başlandığı görülmektedir.

²⁵⁸ Sevdâ Önal, “Sebeb-i Teliflerdeki Ortak ve Farklı Temalar”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 35, (2007), s. 106, 107

Bir eserin dil ve üslûbunun değerlendirilmesinde şüphesiz eserde kullanılan terkiplerin de büyük önemi vardır. Mensûr tercümede bazen belli kavramları karşılamak için birden fazla sözcüğün bir araya getirilerek tamlamaların oluşturulduğu görülmektedir. Böylece okurun zihninde farklı çağrışımların oluşması sağlanarak hem anlam hem de derinlik bakımından tercüme zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Mensûr tercümede ağırlıklı olarak ikili ve üçlü terkiplerin kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu terkipler aynı dile ait kelimelerden mürekkep olduğu gibi farklı dillere ait kelimelerin bir araya getirilmesiyle de oluşturulmuştur. Bazen de mensûr tercümede anlatımı güçlendirmek, zenginleştirmek ve daha çekici hâle getirmek için ikileme ve pekiştirmelere başvurulmuştur. Böylece ses ve ahengi artırmak ve üslûba canlılık ve akıcılık kazandırmak hedeflenmiştir. Ayrıca metinde zaman zaman çok işlek olmayan arkaik Türkçe kelimelerin kullanıldığı da görülmektedir.

2.1.3. Deyim ve Atasözleri²⁵⁹

Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Toplumbilim, ruhbilim, eğitbilim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlâk, folklor... gibi birçok konuları ilgilendiren ve birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, deyiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımlarından pek önemli dil yapılarıdır.²⁶⁰

Oldukça sâde ve anlaşılır bir dilin kullanıldığı mensûr tercümede, günümüzde bile sıkça başvurduğumuz deyim ve atasözlerine rastlamak mümkündür. Atasözü ve deyimlerin kullanılmasıyla metnin anlatımına doğallık katılmış, soyut unsurlar somutlaştırılmış ve böylece tercüme, dil ve üslûp bakımından zenginleştirilmiştir. Gerek hikâyenin akışı içerisinde gerekse ders verilmek istenen bölümlerde kullanılan atasözü ve deyimler, anlamı kuvvetlendirme ve konuyu daha özlü bir şekilde aktarma bakımından dikkat çekicidir.

2.1.3.1. Deyimler

Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya

²⁵⁹ Deyim ve atasözleri konusunda, “Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2**, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1989”dan yararlanılmıştır.

²⁶⁰ Aksoy, a.g.e., C. 1, s. 13

da tümce²⁶¹ şeklinde tanımlanabilen deyimler, bir dilin zenginliğinin ve canlılığının en önemli göstergelerinden biridir.

Mensûr tercümenin üslûbunda önemli bir yere sahip olan deyimler, ifadeye derinlik ve hareketlilik kazandıran önemli unsurlardandır. Deyimlerin anlatılan hikâyeye uygunluğu bakımından başarılı bir şekilde kullanılması, aynı zamanda eserin dilinin daha akıcı ve anlaşılır olmasını sağlamıştır. Metinde aşk, mutluluk, güzellik, dostluk, vefâ, yalnızlık, ayrılık, özlem, korku, ölüm vs. konulu birçok deyim kullanılmıştır. Metinde göze çarpan önemli deyimleri ve deyim niteliğindeki ifadeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- ağızlarına almadılar* (ağızına almamak) (T 114b, M 116a, TDK 3a, A 16a)
‘aqlım başımdan gidip (aklı başından gitmek) (T 97a, M 57a, TDK 125b)
‘aqlımı başıma devşirip (aklını başına devşirmek/toplamak) (T 17a, M 77a)
‘aqlını başına getirmege (aklını başına getirmek) (T 139b, M 137a, TDK 31b)
alır göz ile bakdıkda (alıcı gözüyle bakmak) (T 137b, TDK 29b)
altından girip üstünden çıkıp (altından girip üstünden çıkmak) (T 20b)
baş vermek (başını vermek) (T 27a, M 88b, A 53b)
başımı alıp çıkıp giderim (başını alıp gitmek) (T 133a, M 131b, TDK 24a, A 41a)
başına kaçmağa (başına kakmak) (T 142a, TDK 34b)
bel bağlayayım (bel bağlamak) (T 150b, M 147b, TDK 44b)
bir kulağına girdiği gibi öbür kulağından çıkıp gitdi (bir kulağından girip bir (öbür) kulağından çıkmak) (T 137b, M 135a, TDK 29b)
boğazımdan bunuñ gibi yemekler geçmekden kalıp (boğazından geçmemek/boğazına dizilmek) (T 157a, M 154a, TDK 51a)
boyunlarına borç kırmayıp (boynunda kalmak) (T 104a, M 110b, A 2b)
cân atıp (can atmak) (T 30a, M 93a, A 58b)
cânı boğazına geldi (canı ağzına gelmek) (T 86a, TDK 111a)
cânıma minnet idi (canına minnet) (T 17b, M 78a)
cânım saña pek ısındı (canı ısınmak) (T 32a, M 96a, A 62a)
cânına cân katıp (cana can katmak) (T 24b, M 85b, A 50a)
cânına tāk deyip (canına tak demek (etmek)) (T 120b, M 120b, TDK 10a, A 23b)

²⁶¹ Aksoy, a.g.e., C. 1, s. 50

cānından bî-zār eylerdi (canından bezmek/bıkmak, usanmak) (T 20b)

cānlarını dişlerine alıp (canını dişine takmak (almak)) (T 46a, M 7a, TDK 59b)

cihānı seniñ başıña teng edip (dünya başına dar olmak) (T 54a, M 16a, TDK 70a)

çeñeler çalmağa (çene çalmak) (T 122a, M 123a, TDK 12a, A 26b)

defterini dürmüşdü (defteri dürülmek) (T 58b, M 19b, TDK 75b)

derdi tāzelenip (derdini deşmek) (T 131a, TDK 21b, A 37b)

diline düşüp (dile (dillere) düşmek) (T 137b, M 135a, TDK 29b)

diller döküp (dil dökmek) (T 122a, M 123a, TDK 12a, A 26b)

dillerde dāstān olmuşidi (dillere destan olmak) (T 159b, M 156b, TDK 53a)

dünyā kaç bucağ idüğünü bildirmek (dünyanın kaç bucak (köşe) olduğunu anlamak (öğrenmek)/dünyayı anlamak/Hanya'yı Konya'yı anlamak) (T 52b, M 13b, TDK 68a)

dünyāları kendisine verdiler (dünyalar onun olmak) (T 146b, M 142b, TDK 39b)

el çekip (el çekmek) (T 118b, M 119a, TDK 7b, A 21a)

eli altındayım (eli altında olmak) (T 141a, TDK 33a)

elim ayağım boşanıp (eli ayağı boşanmak/gevşemek) (T 19a, M 80a)

eline çünkü böyle fırsat girdi (eline fırsat geçmek) (T 160a, M 157b, TDK 53b)

el üstünde tutarlardı (el üstünde tutulmak/ellerde gezmek) (T 23b, A 48a)

etek silkdi (etek silmek) (T 118b, M 119a, TDK 7b, A 21a)

eylediği iş anıñ da yanına kalmayıp (yanına kâr kalmak) (T 59a, M 20a, TDK 76b)

göklere çıkarırlar (göklere çıkarmak (uçurmak)) (T 95b, TDK 124a)

göñlü düşdü (gönlü düşmek) (T 64b, M 27a, TDK 84a)

göñlüne āteşler düşüp (içine (yüreğine) ateş düşmek) (T 22b, M 84b, A 47a)

göñlünü egletmek (gönül eğlendirmek) (T 141b, TDK 34a)

göñlünü yıkip (gönül yıkmak/kalp kırmak) (T 25b, M 87a, A 51b)

göñüllerini ele aldı / hātırını ele alıp (gönlünü (hatırını) hoş etmek) (T 59a, M 20b, TDK 76b ve T 57a, TDK 74a)

göreceğim geldi (göreceği gelmek) (T 160b, TDK 54b)

gözden geçirmek/gözden geçirip (gözden geçirmek) (T 20b, M 82a)

gözden nihān olup (gözden kaybolmak) (T 108a, M 111a, A 7b)

göz kuyruğuyla bakdığından (göz kuyruğuyla bakmak) (T 39b, M 105b, A 74a)

gözleri aydın olup (gözün aydın) (T 136b, TDK 28b)

gözlerine ašlā uyku gelmeyip (gözüne uyku girmemek) (T 82b, M 45a, TDK 106b)

gözü gönü açılmağ (gözü gönü açılmak) (T 27a, M 89a, A 53b)
gözü gözüne rāst geldiği gibi (göz göze gelmek) (T 23b, M 85a, A 48a)
gözü korkup (gözü korkmak) (T 85a, M 48a, TDK 109b)
gözüne girip (gözüne girmek) (T 120a, M 120b, TDK 9b, A 23a)
gözü yollarda kaldı (gözü yolda kalmak) (T 131b, TDK 21b, A 38a)
gülmeden kırıp geçirirdi (gülmekten kırılmak) (T 38b, M 104a, A 72a)
haddini bildirir (haddini bildirmek) (T 48b, M 9a, TDK 62b)
hakkindan gelir (hakkindan gelmek) (T 81b, TDK 105b)
hasret çekerler (hasret çekmek) (T 58b, M 19b, TDK 76a)
hâtırına ağır gelip (hatırı kalmak/gücüne gitmek) (T 3a, M 64b)
hâtırına gelip (hatırına gelmek/aklına gelmek) (T 33a, M 97b, A 63b)
hâtırını hoş edip (hatırını hoş etmek/gönlünü hoş etmek) (T 39a, M 105a, A 73b)
hâtır yıkmak (hatırını kırmak) (T 25b, M 87a, A 51b)
hayrete taldıñ (hayrete düşmek) (T 27b, M 89b, A 54a)
ipliği bāzāra çıkıp (ipliği pazara çıkmak) (T 54b M 16b, TDK 71a)
işini tamām eyledi (işini bitirmek) (T 73b, M 35b, TDK 95a)
kanımızı döküp (kan dökmek) (T 54b, TDK 71a)
kanına girip (kanına girmek) (T 57a, M 18b, TDK 73b)
kanına şuşamış (kanına susamak) (T 47a, M 8b, TDK 61a)
kapımızdan reddedip (kapı dışarı etmek) (T 22a, M 84a, A 46b)
kılına zarar gelmeyip (kılına dokunmamak) (T 98a, TDK 127a)
korkuya düşdü (korkuya düşmek) (T 30b, M 93b, A 59a)
kulağ verip (kulak vermek/kulak tutmak) (T 115b, M 117a, TDK 4b, A 17b)
kulaqlarını burmağla (kulağını çekmek) (T 128b, M 128a, TDK 18b, A 34b)
küpelerine aşkı edip (kulağına küpe olmak) (T 115b, M 117a, TDK 5a, A 17b)
ocağına şular şalıp incirler dikeyim (ocağını söndürmek/ocağına incir dikmek) (T 22b, M 84a, A 46b)
ortalıktan hicāb perdesi kalkdıkda (ortalıktan utanma ve arlanmayı kaldırmak/ar namus tertemiz) (T 18b, M 79a)
ömrümü çürütdüm (ömür çürütmek) (T 31b, M 95b, A 61b)
parmağını ısırp (parmak ısırarak/parmağı ağzında kalmak) (T 30b, M 93b, A 59a)
rāhat yüzünü göremediler (rahat yüzü görmemek) (T 163b, M 160b)

serçe seniñ gözüñe şāhīn görünmegin (gözünde büyümek)(T53b, M 15a, TDK 69b)
söz geçiremeyip (söz geçirmek) (T 83a, M 45b, TDK 107b)
suyu çıkmakla (suyu çıkmak) (T 107a, A 6b)
yakayı ele verip (yakayı ele vermek) (T 39a, M 104b, A 73a)
yemekden içmekden kesilip (yemeden içmeden kesilmek) (T 37a, M 103a, A 70b)
yerinde yeller eser (yerinde yeller esmek) (T 111a, A 11a)
yetmiş iki dereden şu getirip (bin (kırk) dereden su getirmek) (T 23b, A 48b)
yoldan çıkıp (yoldan çıkmak) (T 100a, M 60b, TDK 130a)
yüregi ağzına gelip (yüreği ağzına gelmek) (T 30a, M 92b, A 58a)
yüregi kopup (yüreği çarpmak/yüreği hoplamak) (T 86a, TDK 111a)
yüregime taş basıp (yüreğine taş basmak) (T 19a, M 79b)
yüregini dāğlayıp (yüreğini dağlamak/yüreği yaralı) (T 142a, TDK 34b)
yüregi pāre pāre oldu (yüreği (ciğeri) parçalanmak) (T 148b, M 145a, TDK 42b)
yüz çevirdiler (yüz çevirmek) (T 51b, M 12b, TDK 66b)
yüz sürüp (yüz sürmek) (T 23b, M 85a, A 48b)
yüzüne bakmañ (yüzüne (bir daha) bakmamak) (T 22b, M 84b, A 46b)
yüzüne gülüp (yüzüne gülmek) (T 118a, M 118b, TDK 7a, A 20b)
yüz vermekle (yüz vermek) (T 117a, TDK 6a, A 19a)

2.1.3.2. Atasözleri

Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözü en büyük yargıcıdır.²⁶²

Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını, gözlemlerini genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran, birtakım töreleri, inanışları yansıtan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler²⁶³ şeklinde tanımlanabilen atasözlerine mensûr tercümede çok fazla yer verilmemiş, bazen de lafızlarıyla değil

²⁶² Aksoy, a.g.e., C. 1, s. 15

²⁶³ Aksoy, a.g.e., C. 1, s. 37

manalarıyla kullanılmışlardır. Metinde günümüzde bile sıkça başvurduğumuz atasözü ve atasözü niteliğinde söylenmiş ifadeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Ādem bōstānda bitmez. (Can bostanda bitmez.) (T 27b, M 89b, A 54a)

Ādem eger iyilik eger kemlik her ne ederse elbetde bir gün yoluna gelip cezāsını görse gerekdir. (İyilik eden iyilik bulur.) (T 128a, M 127b, TDK 18a, A 33b)

Ādem kendi derdini ḥakīminden şaklamayıp beyān eylemek gerekdir tā ki ol da aña göre devāsını tedārik edip çāresini göre. (Derdini söylemeyen (saklayan) derman bulamaz.) (T 108a, M 111a, A 8a)

Bir gönüle iki muḥabbet şıgmaz ve iki nāzenīniñ ḥātırını gözetmek olmaz. (Bir koltuğa iki karpuz sığmaz.) (T 121b, M 122a, TDK 11a, A 25b)

Birkaç gün daḥı şabreylesinler şoñu selāmetdir. (Sabrın sonu selâmettir.) (T 132b, M 131a, TDK 23b, A 40a)

Elem çekmeyip şabreyle ki her gāmıñ şoñu sürür ve her zulmetiñ āḥiri nūr olup cihānda kimse dā'imā miḥnetde kalmayıp elbetde bir gün murādı ḥāşıl ve cānānına vāşıl olur. (Sabreden derviş muradına ermiş.) (T 118b, M 119a, TDK 7b, A 21a)

Faşl-ı bahār ve mevsim-i gül ü gül-zār olmadıkça bāğiñ bülbülleri feryāda gelmediği gibi her şeyiñ bir mevsimi ve her işiñ bir vakti vardır. (Terazi var, tartı var; her bir şeyin vakti var/Terazi tartıyla, her şey vaktiyle/Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter.) (T 117a, TDK 6a, A 19a)

Gel seniñle egri oturup toğru söyleşelim. (Eğri oturalım doğru konuşalım.) (T 121a, M 121b, TDK 10b, A 24b)

Hiç olur mu ki güneşi balçık ile sıvamağ istersiz (Güneş balçıkla sıvanmaz.) (T 66a, M 28b, TDK 85a)

Nitekim atalar demişler kim eşek öldükde köpeğin günü toğar. (Eşegin ölümü köpeğe düğündür.) (T 128b, M 128a, TDK 18b, A 34b)

Şoñ peşmānlık fā'ide vermez. (Son pişmanlık fayda vermez.) (T 151b, M 148b, TDK 45b)

Uyur yılanıñ kuyruğunu başmak 'āķil işi degildir. (Uyuyan yılanın kuyruğuna basma.) (T 53a, M 15a, TDK 69a)

Vaķti gelmedikçe gül bitmez ve şabāh olmadıkça hurūs ötmez. (Terazi var, tartı var; her bir şeyin vakti var/Terazi tartıyla, her şey vaktiyle/Her şeyin vakti var, horoz bile vaktinde öter.) (T 118b, M 119a, TDK 7b/8a, A 21b)

Zīrā evvel cān şoñra cānāndır. (Önce can sonra canan.) (T 22a, M 83b, A 46a)

2.2. Muhteva Özellikleri

2.2.1. Mensûr Tercümelerin Özetleri

2.2.1.1. Heft Peyker

Uzun yıllar çocuk hasretiyle yanıp tutuşan Acem hükümdarı Yezd-gürd'ün bir gün bir erkek çocuğu dünyaya gelir ve adını Behrâm koyar. Talihine bakan âlimlerin, Arabistan'da büyütölüp terbiye edilmesini tavsiye etmeleri üzerine Yezd-gürd, oğlu Behrâm'ı Arabistan hâkimi Numan'a teslim eder. Numan, dört yaşına giren Behrâm'ın, Arabistan'ın sıcak iklimine dayanamayacağını düşünerek havası güzel ve ılıman bir yerde büyük bir saray yaptırmak ister. Uzun arayışlar sonunda Rûm'dan Sinimmar adlı usta bir mimar getirir ve beş yıl süren çalışmalar sonunda Havernak adında gösterişli bir saray yaptırır. Numan, sarayı çok beğenir ve karşılığında Sinimmar'a hesapsız mal ve hazine verir. Sinimmar, yarısını bile aklına getirmediği bu yüklü hazine karşısında şaşkına döner ve Numan'a, bilseydim daha güzelini yapardım, der. Bu söz üzerine sinirlenen Numan, mal ve hazine sevdasına düşüp Havernak'tan daha güzel bir saray yapar korkusuyla Sinimmar'ı sarayın damından atıp öldürtür.

Sarayın yapımı tamamlandıktan sonra Behrâm gelip saraya yerleşir. Bir gün Numan; Behrâm ve diğer dostlarıyla sarayda oturup pencerelerinden etrafı seyrederken yanındakilere, dünyada bundan daha zevk verici bir şey var mıdır, diye sorar. Yanında olan veziri, Allah'ı bir bilip anlamak senin memleketinde olan her şeyden daha evlâdır; eğer Allah'tan haberdar olsaydın dünyanın gelip geçici zevklerine gönül bağlanmazdın, şeklinde karşılık verir. Bu sözden ziyade etkilenen Numan, tacını ve tahtını bırakıp çöllere düşer ve ortalıktan kaybolur. Oğlu Münzir ne kadar arasa da babasını bulamaz. Birkaç gün yas tutar ve çaresiz babasının yerine tahta oturur. Halka adaletle hükmeden Münzir, Behrâm'la eskisinden daha ziyade ilgilenir ve onu oğlu Numan'dan ayırmaz. Böylece Behrâm ve süt kardeşi Numan, şehzadelere lazım ne kadar ilim varsa hepsini öğrenirler.

Behrâm, büyüyüp gençlik dönemlerine gelince gûr denilen yaban eşiği avına merak salar. Bu yüzden kendisine Behrâm-ı Gûr lakabı verilir. Bir gün yine gûr avlarken yolu bir mağaraya düşer ve yüklü miktarda hazineyle karşılaşır. Behrâm; develere yükletip Havernak'a getirdiği bu hazineyi babası Yezd-gürd, Münzir, süt kardeşi Numan ve Arabistan halkı arasında paylaşır.

Behrâm, bir gün sarayın içinde gezerken kapalı bir odaya rast gelir. Hizmetliden odanın anahtarını alıp içeri girer ve yedi iklim hükümdarının yedi kızının tasvirini görür. Resimleri nakşeden nakkaş, ortalarına da Behrâm'ın suretini çizmiş ve ayrıca bu suretleri buraya boş yere çizmediğini ve Allah'ın emriyle bu kızların Behrâm'a eş olacaklarını yazmıştır. Behrâm bu suretlerin her birine ayrı ayrı âşık olur, odayı kilitleyip anahtarı hizmetliye teslim eder ve kimseye vermemesi hususunda onu uyarır.

Behrâm, bir gün Münzir ve süt kardeşi Numan'la Yemen sahralarında avlanırken İran'dan babasının ölüm haberi gelir. Acem halkı, Behrâm'ın Arap diyarında yetiştiği için memleketin ahvalinden anlamayacağı ve mallarını Arap halkı arasında paylaşacağını korkusuyla tahta Kisra'yı oturtmuştur. Behrâm, bu haberi duyunca çok sinirlenir. Önce asker toplayıp Acem memleketini perişan etmeyi düşünse de daha sonra bu düşüncenin yanlış olduğuna karar verir ve Acem halkını affeder.

Babasının taç ve tahtına başkasının sahip olmasına daha fazla dayanamayan Behrâm, Münzir ve Numan'ın yardımıyla asker toplar ve Acem memleketine doğru yürür.

Acem halkının durumdan haberdar olması üzerine Kisra, Behram'a kendi isteğiyle padişah olmadığını ve halkın Yezd-gürd neslinden gelen bir padişah istemediği için tahta onların ısrarı üzerine oturduğunu izah eden bir mektup yazar. Behrâm, mektubun karşılığında halka adaletle hükmedeceği sözünü verir ve Kisra'ya, iki aç aslan arasından padişahlık tacını kim alırsa taht onun olsun şeklinde bir teklif yapar. Kisra başta kabul etmese de razı olur. Behrâm, ertesi gün iki aslan arasından şahlık tacını kapar ve tahta oturur.

Behrâm ilk olarak devletin işlerini düzene sokar ve halkın ne ihtiyacı varsa görür. Memlekette bolluk olur ve halk Allah'a şükürü unuttur. Bunun üzerine dört yıl kıtlık ve kuraklık yaşanır fakat Behrâm halkın ihtiyacını hazineden karşılar ve hiç kimsenin açlıktan ölmesine izin vermez. Allah'a dua eder, affını diler ve tekrar memleketinde bolluk yaşanır.

Behrâm bir gün cariyesi Fitne'yi yanına alır ve ava çıkar. Karşılıklarına bir gûr çıkar ve Behrâm Fitne'ye, bu gûru nasıl avlamamı istersin, diye sorar. Fitne, öyle avla ki başı ile ayağını bir yere getir, der. Behrâm dediği şekilde gûru avlar fakat Fitne beğenecek yerde bunun bir maharet olmadığını, talim yapa yapa bu mertebeye ulaştığını söyler. Behrâm, Fitne'nin sözlerine sinirlenir ve onu öldürmesi için hizmetlisine teslim eder. Fitne, hizmetliye Behrâm'ın bir anlık sinirle bu kararı verdiğini, aslında kendisini çok sevdiğini ve bir müddet sonra pişman olacağını söyleyerek hizmetliden biraz sabretmesini ister. Hizmetli dayanamayıp kabul eder ve Fitne'yi köşkünde saklamaya karar verir. Behrâm ise bir anlık sinirle verdiği karardan dolayı pişman olmuştur. Günlerde bir gün hizmetlinin su sığırı yavrular ve Fitne her gün buzağıyı merdivenlerden köşkün üst katlarına çıkarmayı kendisine adet edinir. Buna öyle alışır ki buzağı büyüyünce bile onu yukarıya taşıyacak güce ulaşır. Fitne, hizmetliden Behrâm'ın köşk tarafına ava geldiği bir gün onu evine davet etmesini ister. Hizmetli, bütün hazırlıklarını yapar ve Behrâm'ın av için köşküne yakın bir yere geldiğini görünce onu meclisine davet eder. Behrâm, hizmetlinin davetini kabul eder ve köşke gelir. Behrâm, yaşlı hizmetlinin köşkün yüksek merdivenlerinden yukarı çıkmasına hayret eder. Hizmetli ise asıl hayret edilecek şeyin bunun değil bir cariyenin bu merdivenlerden koca bir su sığırını yukarı çıkarması olduğunu söyler. Behrâm ise gözüyle görmedikçe buna inanmayacağını söyler. Bunun üzerine Fitne, yüzünü örter ve kocaman su sığırını kucağına alarak merdivenlerden yukarı çıkarır. Behrâm şaşkına döner ve Fitne'ye bunun güçle değil talimle olduğunu söyler. Fitne ise, koca bir su sığırını yukarı çıkarmak talim ile oluyor da bir gûru avlamak neden talim ile olmuyor, karşılığını verir.

Behrâm, Fitne'yi sesinden tanır ve bu söz üzerine aralarında yaşanan macerayı hatırlar. Yüzündeki örtüyü kaldırınca Fitne'yi görür ve çok sevinir. Hizmetliyi Fitne'yi öldürmediği için ödüllendirir ve Fitne'yi alıp sarayına götürerek kendisine nikâhlar.

Behrâm ve halk, kendilerini eğlenceye öyle kaptırır ki asker silah tutmayı bile unuttur. Bu durum cihan padişahlarının kulağına gidince her biri Behrâm'ın tahtına dış bilemeye başlar. İlk olarak Çin hükümdarı Hakan, askerini toplar ve Acem memleketine yürür. Bundan haberdar olan Behrâm, askerinden ümidini keser ve güvendiği üç yüz adamını yanına alarak kayıplara karışır. Çin hükümdarı Hakan kan dökmeden gelip Behrâm'ın tahtına oturur ve Behrâm'dan yüz kat ziyade kendini şaraba ve eğlenceye verir. Behrâm, bir gece ansızın gelir ve Hakan'ın askerini bozguna uğratar. Behrâm'ın bu başarısı tüm cihana yayılır ve bütün padişahlar Behrâm'a kulluk arz ederler.

Behrâm bir gün sarayında otururken aklına Havernak'ta gördüğü güzellerin tasviri gelir. Bu kızlara olan aşkı gittikçe ziyadeleşir ve yedi iklim padişahına mektup göndererek kızlarını ister. Hepsi de korkularından Behrâm'ın isteğini olumlu karşılar ve kızlarını Behrâm'a verirler. Behrâm yine bir gün eğlence meclisinde iken Şîde adlı bir mimar, Behrâm'a yedi güzel için her biri bir yıldız mensup ve her biri farklı renkte yedi kubbeli bir köşk yapabileceğini söyler. Behrâm başta bu dünyanın gelip geçici olduğunu, nefsin arzularına aldanılmaması gerektiğini söyleyip bu teklifi reddetse de sonradan mimarı yanına çağırıp yedi kubbeli köşkü yapmasını ister. Köşklerin yapımı tamamlandıktan sonra her iklimin güzeli gelip köşklerine yerleşir. Behrâm her gün farklı renkte olan bir köşke gider, orada bulunan güzelle akşama kadar eğlenir ve her güzelden hikâyeler dinler.

Behrâm, cumartesi günü siyah renkli elbisesini giyer ve siyah renkli köşke gider. Akşama kadar Hint padişahının kızıyla eğlenip yatma vakti yaklaşınca Hintli güzelden bir hikâye anlatmasını ister. Hikâye, elindeki nimetin değerini bilmeyip daha fazlasına talip olan ve neticesinde elindekini de kaybedip pişmanlığından siyah elbiseler giyen bir padişah hakkındadır. Hikâyeyi çok beğenen Behrâm, Hint güzelini tebrik eder ve kızı koynuna alarak uykuya varırlar.

Behrâm, pazar günü sarı renkli köşke gider ve Rûm güzeliyle akşama kadar eğlenir. Yatma vakti yaklaşınca ondan da bir hikâye anlatmasını ister. Hikâye, Azrak adlı bir

kocakarı yüzünden aldığı cariyelerle bir türlü uyuşamayan bir padişahın en son aldığı cariyenin, kadını saraydan kovdurması üzerine cariyeye ile mutlu bir hayat sürmesi hakkındadır. Hikâye içinde hikâye anlatma tekniğinin kullanıldığı bu hikâyede Hz. Süleyman ile Belkıs kıssası da dikkat çekicidir. Behrâm hikâyeyi beğenir ve Rûm güzelini koynuna alarak uyurlar.

Behrâm, pazartesi günü yeşil renkli köşke gider ve Harezm şahının kızıyla akşama kadar eğlenip sohbet eder. Ahşam olup istirahat için yatağa girdiklerinde Behrâm, Harezm güzelinden bir hikâye ister. Hikâye, ilk görüşte âşık olduğu güzel karşısında nefsinin heveslerine aldanmayan Bişr'in Kudüs'e gidip ibadetle meşgul olması, memleketine dönerken aynı zamanda âşık olduğu güzelin kocası Meliha ile olan maceraları, yolculukları esnasında suda boğularak ölen Meliha'nın eşyalarını teslim etmek için hanımını bulması ve olanları anlatması üzerine kadının talebiyle nikâhlanmaları hakkındadır. Behrâm, anlattığı hikâyeden dolayı Harezm güzeline aferinler eyler ve koynuna alıp uyurlar.

Behrâm, salı günü kırmızı elbisesini giyer ve kırmızı renkli köşke gider. Sıklâb padişahının kızıyla akşama kadar eğlendikten sonra yatma vakti gelince her zamanki âdeti üzere kızıdan bir hikâye anlatmasını ister. Hikâye, bir padişahın kızının kimseyle evlenmek istemediği için babasından izin alarak yüksek bir dağda köşk yaptırıp oraya yerleşmesi, köşkün etrafını tılsımlarla çevirmesi ve kendisine eş olmak isteyen kişinin ancak bu tılsımları geçtikten sonra isteğini kabul edeceğini söylemesi üzerine bir şehzadenin ilim öğrenerek tılsımları çözmesi ve kızla evlenmesi hakkındadır.

Behrâm, Çarşamba günü mavi elbisesini giyer ve mavi renkli köşke gider. Mağrib padişahının kızıyla akşama kadar eğlenen Behrâm, ondan da bir hikâye ister. Hikâye, ticaretle uğraşan Mâhân adlı Mısırlı bir tüccarın bir gece dostlarıyla şarap içip eğlenirken ortağı zannettiği bir kişinin şehir dışından getirdiği malları gümrüğe yakalanmadan geçirmeleri gerektiğini söylemesi üzerine ardından gitmesi, ardından gittiği bu kişinin arkadaşı olmadığını anlayıp yaşadığı korkunç olaylar neticesinde bir daha işlememek üzere günahlarından tövbe ve istiğfar etmesi ve Hızır aleyhisselamın yardımıyla memleketine geri dönerek hayatının geri kalanını salih bir kul olarak geçirmesi hakkındadır. Behrâm hikâyeyi çok beğenir ve Mağrib padişahının kızını koynuna alarak uyurlar.

Behrâm, perşembe günü sandal renkli elbisesini giyer ve sandal renkli köşke gider. Çin padişahının kızıyla akşama kadar eğlendikten sonra kendisine bir hikâye anlatmasını ister. Hikâye, Hayr ile Şerr arasında geçen maceralar üzerine kuruludur. Şerr bir içim su karşılığında Hayr'ın gözlerini çıkarır ve nesi varsa alıp kaçar. Çöl ortasında yaralı ve susuz kalan Hayr'ın imdadına Türkmen adlı bir adamın kızı yetişir. Hayr'ı obasına götürür ve tedavi eder. Türkmen, kızını Hayr'la evlendirir ve bütün malını ona verir. Hayr, bir padişah ve vezirinin kızlarını kendi gözünü iyileştiren yaprakla tedavi eder ve o kızlarla da nikâhlanır. Kızını iyileştirdiği padişahın ölümü üzerine halkın isteğiyle padişah olur ve üç kızla mutlu bir hayat sürer. Şerr ise yaptıklarının cezasını bulur ve Hayr'ın bir adamı tarafından hançerlenerek öldürülür. Behrâm, hikâyeyi çok beğenir ve Çin padişahının kızını koynuna alarak uyurlar.

Behrâm, cuma günü beyaz elbisesini giyer ve beyaz renkli köşke gider. Akşama kadar Kısra'nın kızıyla eğlendikten sonra âdeti üzere ondan da bir hikâye anlatmasını ister. Hikâye, hiç günaha girmeyen genç bir tüccarın, bahçesine giren çengî kızlarla gönül eğlendirmek istemesi üzerine çeşitli yollarla Allah tarafından uyarılması ve tövbe ederek helal yoldan kızla evlenip nefsiyle olan imtihanını kazanması hakkındadır. Behrâm hikâyeyi beğenip kızı koynuna alır ve sabaha kadar eğlenirler.

Behrâm, bu âdet üzere her gün bir köşke gider ve her bir güzelden hikâyeler dinler. Halkına adalet üzere hükmeder ve işlerini görür. Behrâm'ın şöhreti bütün âleme yayılır ve bütün cihan padişahları ona kulluklar arz eder. Bu şekilde sürüp giden ömrü bir gün son bulur ve ahirete göç eder.

2.2.1.2. İskendernâme

Rivayete göre Hz. İshak aleyhisselam silsilesinden Feylekos namında bir padişah vardır. Rûm ülkesinde ne kadar şehir varsa hepsi bu padişahın emri altında olup kendisi Makedonya'da hüküm sürerdi. Hesapsız asker ve hazineye sahip olan Feylekos, daima halka adaletle hükmeder ve şöhreti bütün cihana yayılır. Bunu duyan Acem hükümdarı Dârâ, Feylekos'un hükümdarlığını kıskanır ve adam göndererek ondan haraç ister. Feylekos, başta karşı koymak istese de kendisinden önceki padişahların âdeti üzere ve

ortada düşmanlık olmaması düşüncesiyle haraç göndermeyi kabul eder. Haracı alan Dârâ ile Feylekos arasında dostluk peyda olur ve her yıl Feylekos Dârâ'ya haraç verir.

Yıllarca çocuk hasreti çeken Feylekos'un bir gün bir erkek çocuğu dünyaya gelir ve adını İskender koyar. Şehzadelere layık bir şekilde büyütülen İskender, Likomas adlı bir âlimden ne kadar ilim varsa öğrenir. Likomas, ölümü yaklaşınca İskender'i yanına çağırır ve oğlu Aristo'yu ona emanet eder. Babası öldükten sonra tahta oturan İskender, Aristo'yu veziri yapar ve bütün sorunları onunla istişare ederek çözer. Devletin işlerini düzene sokan İskender, daima halkına adaletle hükmeder. Günden güne şöhreti bütün cihana yayılır ve âlem padişahları İskender'e kulluklar arz eder.

Bir gün İskender, sarayında oturup yanında bulunanlarla sohbet ederken Mısır halkından birkaç kişi gelir ve Zengîlerin, memleketlerini yakıp yıktığı haberini vererek İskender'den yardım isterler. İskender biraz düşündükten sonra durumu Aristo'ya danışır. Aristo, bahtının açık olduğunu ve Allah'ın izniyle galip geleceğini söyler. Bunun üzerine İskender askerini toplar ve Zengîlerin üstüne yürür. Günler süren savaşın ardından zor da olsa savaş kazanır ve Mısır'a giderek İskenderiye denilen şehri bina eder.

İskender, Zengîlerle yaptığı savaştan eline geçen ganimetin birazını Dârâ'ya gönderir fakat Dârâ hasedinden ganimeti getiren elçiye pek iltifat etmez hatta rencide edici sözlerle elçiyi geri gönderir. Elçi gelir ve durumu olduğu gibi İskender'e anlatır. İskender, anlatılanları duyunca Dârâ'ya sinirlenir ve kin besler. Bir gün Dârâ tarafından bir elçi gelir ve İskender'e zamanı geçen haracı vermesi gerektiğini söyler. İskender, elçiye artık haraç vermeyeceklerini söyler ve kırıcı sözlerle onu Dârâ'ya geri gönderir. Dârâ mektupla aynı isteğini tekrarlasa da İskender mektubun cevabında aynı karşılığı verir. Bunun üzerine Dârâ, askerini toplar ve İskender'in üstüne yürür. Günler süren savaşın sonunda Dârâ, İskender'le gizlice anlaşılan hizmetlileri tarafından öldürülür ve neticede ordusu mağlup olur. İskender, hizmetlilerle yaptığı anlaşmadan dolayı pişman olur ve henüz canını teslim etmeyen Dârâ'yı savaş meydanında yaralı bir hâlde bularak ondan af diler. Dârâ, İskender'den kendisini bu hâlde düşürenleri öldürmesini, Acem tahtına oturup halka adaletle hükmetmesini ve kızı Ruşeng'le evlenmesini ister ve ancak bu şekilde hakkını helal edeceğini söyler. İskender, Dârâ'nın vasiyeti üzerine iki hizmetliyi halkın huzurunda asarak öldürtür, Acem tahtına oturup halkına adaletle hükmeder ve Dârâ'nın kızı Ruşeng'le

evlenir. Bütün bunlardan sonra Acem memleketinde ne kadar ateşhane varsa hepsini yerle bir eder ve Hz. İbrahim aleyhisselamın dinini yayar.

İskender bir müddet Acem memleketinde kaldıktan sonra cihanı gezme arzusuna düşer. Ruşeng'i ve ne kadar hazinesi varsa tamamını Rûm'a gönderip memleketi Aristo'ya teslim etmek istese de Aristo bu kadar geniş memleketi sahip çıkmakta zorlanacağını söyler ve Acem topraklarını yine Acem padişahları neslinden gelen şehzadeler arasında paylaştırmamanın daha mantıklı olacağını söyler. Bu fikri beğenen İskender, Acem memleketini şehzadeler arasında paylaştırır. Askerini alır ve ilk olarak Kâbe-i Mükerreme'ye giderek hac ibadetini yerine getirir. İskender, Arabistan'da iken Azer-âbâd şehrinde bir haberci gelir ve Ermen memleketinde Devali denen bir padişahın halka zulmettiğini ve ateşe taptığını söyler. İskender zaman kaybetmeden askerini alır ve Ermen'e gider. Devali bir müddet karşı koysa da yenileceğini anlar ve af diler. İskender, Devali'yi affeder ve aynı hataları yapmaması şartıyla memleketini ona bağışlar.

İskender, Ermen'den ayrılır ve Berde denilen şehrin yakınlarına gelerek çadırlarını kurar. Berde'yi çok beğenen İskender, yanındakilere bu şehrin hükümdarının kim olduğunu sorar. Yanındakiler de Berde'nin Nüşabe adlı bir kadın hükümdara ait olduğunu, güç ve kuvvette nice cihan padişahlarını dize getirdiğini ve yüzünü hiçbir erkeğin görmediğini söyler. İskender bunları duyunca Nüşabe'yi görme arzusuna düşer. Birkaç gün sabreder ve Berde'nin güzelliklerini seyrederek ve avlanarak gönlünü eğlendirir. Nüşabe ise İskender'in, sarayına yakın bir yerde konakladığını duyunca hizmetkârlarıyla İskender'e ve ordusuna yiyecek ve içecek gönderir. Bunu her gün tekrarlaması üzerine İskender'in Nüşabe'yi görme arzusu daha da artar ve kıyafetini değiştirerek elçi kılığında Nüşabe'nin sarayına gider. Elçi âdeti üzere kılıcını belinden çıkarmaması ve yer öpmemesi üzerine Nüşabe, gelenin İskender olduğunu anlar. İskender her ne kadar inkâr etse de hazinesinde sakladığı İskender suretini getirterek bunu kanıtlar. İskender ne yapacağını şaşırır ve Nüşabe'nin kendisine zarar vereceğinden endişe eder fakat Nüşabe buna cesaret edemez. Karşılıklı meclisler kurup eğlenceler düzenlerler ve sohbet ederler.

İskender, ertesi gün devlet erkânını toplar ve Rûm'a dönmeden önce dünyayı gezme arzusunda olduğunu söyler. Devlet erkânı olumlu karşılar ve hazırlıklar yapılır. İskender, askerine ayak bağı olacağı ve askerinin gönülsüz savaşacağı düşüncesiyle elde

edilen ganimetleri bulundukları yere gömdürür ve kimse almasın diye Belinas'a tılsım yaptırarak oradan ayrılırlar. İlk olarak Elbürz denilen yere gelen İskender, gördüğü dağın büyüklüğü karşısında hayran kalır. Birkaç gün orada konaklar ve halkın dertlerini dinler. Halkın bir alay haramiden ve Kıfçak denilen bir kavimden şikâyeti üzerine bir şeyhin duasıyla sorunlarını çözer ve Serir Kalesine giderek Keyhüsrev'in tahtını, kadehini ve mezarını ziyaret eder.

İskender, Serir Kalesi'nden ayrılmak üzereyken İstahr'dan bir haberci gelir ve Keykavus neslinden bir şehzadenin Rey denilen şehirde halkı da yanına alarak isyan çıkardığını ve çevre şehirlere yürüyerek Horasan'ı ele geçirdiğini söyler. Bu haberi duyunca çok sinirlenen İskender, askerini yanına alarak zaman kaybetmeden yola çıkar ve ilk olarak Gilan şehrine gelir. İsyan edenleri öldürdükten sonra Rey şehrine geçer ve ne kadar ateşe tapan varsa onları da helak eder. Birkaç gün Rey'de kalan İskender, düşmanın Horasan'a kaçtığını öğrenince oradan ayrılır ve Horasan'a geçer. Bütün düşman askerini ve isyan çıkaran şehzadeyi kılıçtan geçirir ve bunun şükürü için Heri denilen şehri bina eder.

Bütün Acem şehirlerini gezen İskender, tekrar devlet erkânını toplayarak Hindistan'a ve Çin'e sefer eylemek istediğini söyler. Hepsi de padişahın fikrine sıcak bakar ve hazırlıklara başlarlar. Uzun yolculuğun ardından Hindistan'a yaklaşan İskender, başta savaş yapmayı düşünse de daha sonra itaat edebileceğini düşünerek Keyd-i Hindî'ye bir elçi gönderir. Keyd, bir önceki gece gördüğü korkulu rüyanın da tesiriyle İskender'e karşı koymaya cesaret edemez ve memleketini ve canını bağışlaması karşılığında ona kızını, her şeyi bilip anlayan iki üstat âlimi ve ne kadar içilirse içilsin eksilmeyen şarap kâsesini hediye olarak vereceğini söyler. İskender, Keyd-i Hindî'nin itaat etmesine sevinir, hediyeleri kabul eder ve kızını alarak Hz. İbrahim aleyhisselamın şeriatı üzere nikahlar. Keyd-i Hindî'nin kızını ve bütün hazinesini Rûm'a gönderen İskender, oradan Kannuç'a geçer ve Fûr-ı Hindî ile savaşıp tahtını ele geçirir.

Hindistan'dan ayrılan İskender, Çin'e yürür. Çin hükümdarı Hakan, İskender'in yaklaştığı haberini alınca ne yapacağını şaşırır ve bütün askerine savaş hazırlığı yapmasını emreder. Hakan'ın savaş hazırlığı yaptığını öğrenen İskender, maksadının savaşmak değil Çin memleketini gezmek olduğunu belirten bir mektup yazar. Mektubu alan Hakan, biraz olsun rahatlar ve mektubun cevabında İskender'e itaat edeceğini belirtir. Her ne kadar

İskender maksadının savaş olmadığını belirtse de Hakan'ın içi rahat değildir. Bir gün elçi kılığına girer ve İskender'in huzuruna gider. Bir müddet sohbet ettikten sonra Çin Hakan'ı olduğunu açıklar ve İskender'e gerçek maksadının ne olduğunu anlamak için elçi kılığına girdiğini söyler. İskender başta kızsada Hakan'ı affeder ve bir yıllık mahsul karşılığında memleketini bağışlayacağını söyler. Hakan sevinir ve bu sözü karşılığında İskender'le bir anlaşma imzalamak ister. İskender'in anlaşmayı imzalaması üzerine iki padişah arasındaki düşmanlık ortadan kalkar ve iki asker birbiriyle kaynaşır. Bir gün Hakan, eğlence meclisi tertip eder ve İskender'i davet eder. İskender, davete icabet eder ve Hakan tarafından kendisine sesi güzel bir cariye, hızlı koşan bir at ve avcı bir kuş hediye edilir.

İskender, tam Çin'den ayrılıp Horasan'a ve İstahr'a uğradıktan sonra memleketi Rûm'a dönme hazırlığı içindeyken Devali gelir ve Rus askerinin Ermen ve Berde'yi ele geçirip Nüşabe'yi esir ettiğı haberini verir. Bu kara haberi işiten İskender, Nüşabe ile geçen güzel günlerini hatırlar ve esir düşmesine çok üzölür. Zaman kaybetmeden askerini toplar ve Hakan'ın verdiğı ata binerek Rus askeri üzerine yürür. Rus askerinin başı Kıyıl, İskender'in, üzerine yürüdüğünden haberdar olur ve kendi emri altında olan memleketlerden asker toplar. Günler süren savaşın ardından İskender galip gelir ve Nüşabe'yi esaretten kurtararak Devali ile nikâhlar. Rus askerinden elde edilen ganimet, devlet erkânı ve asker arasında paylaşılır. İskender ganimetin bir miktarını da Nüşabe ve Devali'ye vererek onları memleketlerine gönderir.

Birkaç gün Rus memleketinde kalan İskender, bir gün meclis kurar ve yanındaki âlimlere bundan sonra gidilecek yer hususunda fikirlerini sorar. Her birinin ağzından farklı yer isimleri çıkar. Son olarak âlimlerden biri âb-ı hayâtın bulunduğı Zulmât ülkesine gitmeyi önerir. İskender, öyle bir yerin olmadığını ve âb-ı hayât ile ilmin, Zulmât ile de bu ilmin yazı altında olmasının kastedildiğini söyler. Âlim, söylediğinin doğru olduğı hususunda ısrar eder ve diğler âlimler de onu destekler. Bunun üzerine İskender, bütün askerini toplar ve âb-ı hayâtı aramaya koyulur. Askerinin çoğunun yarı yolda hastalanması üzerine aralarından güçlü ve kuvvetlileri seçer ve hasta ve yaşlıları hazinelerle beraber bir mağaraya bırakarak yola devam eder. Uzun bir yolculuğun ardından Zulmât denilen yere gelirler. İskender, beraberinde olan Hızır aleyhisselâmı yanına çağırır ve hızlı koşan bir at ve özelliğı su bulmak olan bir cevher vererek âb-ı hayâtı araştırmasını ve bulunca haber vermesini ister. Hızır aleyhisselâm, âb-ı hayâtı bulur ve içerek ölümsüzlüğe kavuşur.

İskender'e haber vermek için suya işaret koymak ister fakat su kaybolmuştur. Bunun Allah tarafından bir işaret olduğunu anlar ve bir daha İskender'e görünmez. Bu hususta diğer bir rivayet ise şöyledir: Âb-ı hayâtı aramaya Hızır ve İlyas aleyhisselam birlikte giderler. Âb-ı hayâtı ararken dinlenmek için bir su kenarına gelirler. Yiyeceklerini çıkarıp yedikleri esnada biri, sofralarında bulunan pişmiş balığı elinden kaydırıp suya düşürür ve balık canlanır. Âb-ı hayâtın bu su olduğunu anlarlar ve içerek ölümsüzlüğe kavuşurlar. İskender'in sudan nasibi olmadığı kendilerine malum olunca bir daha İskender'e görünmezler ve ortadan kaybolurlar. İskender günlerce âb-ı hayâtı arar fakat bulamaz. Hızır aleyhisselamı da kaybetmesi üzerine çaresiz geri döner ve Bulgar şehrini bina eder. Bulgar'dan ayrılıp Rûm'a gelen İskender, bütün âlimleri yanına çağırır ve Yunan, Fars, Hint ve Arapça dillerinde ne kadar kitap varsa tercüme edilip tek bir kitap hâline getirilmesini ister. Âlimler tercüme yapar ve İskender'e sunarlar. Tercüme beğenen İskender, zaman zaman odasına kapanır, kitaptan okur ve ibadetle meşgul olur. İskender bilgiye çok önem verdiği için aynı kitaptan halka da dağıtır ve ilim öğrenenlerin mertebesini yüceltir.

Bir gün İskender'in çok değer verdiği ve hiçbir zaman yanından ayırmadığı cariyesi sıtma hastalığına yakalanır. Duruma çok üzülen İskender, ne kadar hekim getirdiyse hiçbiri hastalığına derman bulamaz. Çaresiz bir şekilde sarayın damından etrafı seyrederken koyunlarını gütmekte olan yaşlı bir çoban görür ve hizmetlilerden çobanı yanına getirmelerini ister. İskender yanına gelen çobana durumu anlatır ve ondan gönlüne teselli verecek bir hikâye anlatmasını ister. Çobanın anlattığı hikâye şöyledir: Bir gün şehzadenin birinin sevdiği kız, sıtma hastalığına yakalanır. Ne kadar hekim çağırdıysa hiçbiri hastalığına çare bulamaz ve hepsi de kızın yakında öleceğini söyler. Şehzade, sevdiği kızın ölümüne şahit olmaktansa ondan önce ölmeyi tercih eder ve çöle gidip vahşi hayvanların elinde parçalanmaya karar verir. Şehzadenin çok sevdiği bir dostu, buna engel olmak için yüzünü gizleyerek yol kesici kılığına girer ve şehzadeyi yakalayarak bir odaya hapseder. Günlerce şehzadenin sevdiği kızın tedavisi için çaba sarf eder ve kızı iyileştirir. Bir eğlence meclisi düzenler ve ikisini bir araya getirir. Hikâyeyi dinleyen İskender, çok beğenir ve bu esnada cariyenin iyileştiği haberi gelir. Bunun üzerine İskender, çobana iltifatlar eder ve hazineler bağışlar.

Bir gün Yunan asilzadelerinden Arşimeşidiş isminde bir âlim, İskender'in veziri Aristo'nun yanına gelir ve ilim öğrenmek istediğini söyler. Aristo, Arşimeşidiş'in isteğini kabul eder ve diğer öğrencilerinden ziyade onunla ilgilenir. İskender, Arşimeşidiş'in kısa zamanda birçok ilmi öğrendiğini görünce kendisine Hakan tarafından hediye edilen cariyeyi ona verir. Arşimeşidiş cariyenin güzelliği karşısında hayran kalır ve günlerini cariyeyle geçirerek ders okumaya gelmez olur. Aristo bunun üzerine cariyeyi geri alır, ona bir bardak şerbet içirerek içindeki ahlâtı dışarı çıkarır ve Arşimeşidiş'e geri verir. Yüzü solan ve çirkinleşen cariyeyi gören Arşimeşidiş kızı tanımaz. Aristo, kızıdan çıkan ahlâtı gösterir ve bunlara âşık olup meylettiğini söyler. Ahlâtı gören Arşimeşidiş, kapıldığı nefsi arzularından dolayı tövbe eder ve ders okumaya devam eder.

Bir gün Şam vilayetinin padişahı ölür ve zapt ettiği kalelerle bütün malı kızı Mariya'ya kalır. Mariya'nın kadın olmasını fırsat bilen çevre memleket padişahları, devletine göz koyar ve hazinesini elinden alırlar. Durumu şikâyet etmek üzere İskender'in dergâhına gelen Mariya, önce veziri Aristo ile görüşüp durumu anlatmak ister fakat Aristo'yu birçok kişiye ders verir hâlde görünce şikâyetten vazgeçip ilim öğrenmeye karar verir. Kısa zamanda kimya ve birçok ilmi öğrenen Mariya, durumunu Aristo'ya anlatır ve İskender'den de izin alarak memleketine geri döner. Asker toplayıp memleketini ve mallarını geri alan Mariya kimya ilmi vasıtasıyla hazineler peyda eder ve kısa zamanda zengin olur. Mariya'nın kimya bildiği ve yanına asker topladığı tüm cihana yayılır ve durumdan haberdar olan İskender, kendisine de isyan edebileceğini düşünerek Mariya ve devletini ortadan kaldırmak ister. Aristo'nun, öğrencisi olduğunu ve ondan zarar gelmeyeceğini söylemesi üzerine İskender kararından vazgeçer. Mariya ise Aristo'nun talimatı üzerine İskender'e hazineler gönderir ve kulluklar arz eder.

Bir gün beş kuruşa muhtaç bir fakir, Rûm'a gelir ve az zamanın içinde zengin olur. Bunu çekemeyenler, durumu İskender'e anlatır ve adamı teftiş etmesini isterler. İskender adamı yanına çağırır ve kısa zamanda zengin olmasının hikmetini sorar. Adam, karısının hamile olduğu için etraftan çorba aramaya çıktığını, bulamaması üzerine bir viraneye girip bir zengî ile tanıştığını ve çorba ve hazineyi ondan alıp eve geldiğinde bir oğlunun dünyaya geldiğini söyleyerek başından geçen macerayı anlatır. İskender, çocuğun talihine baktırır ve hazinenin Allah tarafından çocuğa bağışlandığını öğrenir. Bunun üzerine fakiri kendisine arkadaş edinir ve mal ve hazine vererek evine gönderir.

Bir gün bütün âlimler İskender'in huzurunda toplanır ve her biri birbirinden üstün olduğu hususunda sözlü kavgaya tutuşurlar. Sonunda Aristo, bütün ilimleri kendisinden öğrendiklerini ve dolayısıyla hepsinin hocası olduğunu söyleyerek kavgayı noktalar. Mecliste bulunan Eflatun, Aristo'nun bu şekilde gururlanmasına sinirlenir ve meclisten ayrılarak ilimle meşgul olur. Günler süren uğraşın ardından öyle bir saz peyda eder ki ilk perdesini çaldığında bütün hayvanlar gelip uykuya dalar ve ikinci perdesini çaldığında da kalkıp sahraya giderler. Bu vesileyle Eflatun'un şöhreti bütün âleme yayılır. Aristo bunu duyar ve o da bir saz peyda eder fakat ilk perdesini çaldığında gelip uykuya varan hayvanlar, ikinci perdesini çaldığında uyanmazlar. Aciz kalır ve Eflatun'un yanına giderek öğrencisi olmaya karar verir. Eflatun'dan sazın sırrını öğrenen Aristo, özür diler ve bir daha ilmiyle gururlanmayacağı hususunda söz verir. İskender ise Eflatun'un ilmine hayran kalır ve ona yüce mertebeler verir.

Bir gece İskender ibadetle meşgul olurken kendisine vahiy gelir ve halkı doğru yola iletmesi hususunda vazifelendirilir. Bunun üzerine tahta oğlunu oturtur ve askerinden yüz bin kişiyi yanına alarak yola çıkar. İskenderiye ve Mısır'a gelip konaklar ve hikmetle bir ayna peyda eder. Bir dağın başına diktığı bu aynadan bir aylık yoldan gelen düşman askerini görür ve karşılık verirdi. Bir gün İskender mecliste oturup yanındakilerle sohbet ederken bir kişi gelir ve Kudüs-i Şerif'te bir zalimin halka zulmettiği ve can ve mallarına kastettiği haberini verir. İskender askerini alıp Kudüs'e gider ve bahsedilen zalimi ve askerini helak eder. Kudüs'ten batıya doğru ilerleyen İskender, Efrenc ve Endülüs'e gelerek halkı Hak yoluna davet eder. Buradan ayrılır ve birçok çöl ve deniz geçerek Şeddad'ın yaptırdığı İrem bağlarına gelir. Bağları gezerken Şeddad'ın mezarını bulur ve mezarın girişinde, dünyanın gelip geçici zevklerine aldanılmaması gerektiği ve herkesin muhakkak bir gün bu fani dünyadan göçeceği hususunda nasihat içeren levhayı okur. Oradan ayrılan İskender, birçok yeri daha gezer ve halkı Hak yoluna davet eder. Günlerde bir gün yine gezerken gaptten bir ses gelir ve artık bu dünyadan göçme vaktinin geldiğini haber verir. Bu sesi duyan İskender, Rûm'a dönmek ister fakat Zor şehrinde geçerken hastalanarak yataklara düşer. Aristo'ya haberci gönderir ve bütün hekimleri de yanına alarak gelmesini ister. İskender'in yanına gelen Aristo, hastalığının çok ilerlediğini görür ve artık çok geç olduğunu anlar. Durumu fark eden İskender, Aristo ve geride kalanlara nasihatler ederek ruhunu teslim eder. İskender'in ölümü bütün halkı üzer. Cenazesini altın tabuta koyarlar ve İskenderiye şehrine götürerek defnederler.

2.2.1.3. Hüsrev ü Şîrîn

Acem padişahlarından adaletiyle meşhur Nuşirevan'ın ölümü üzerine yerine oğlu Hürmüz geçer ve babası gibi halka adaletle hükmeder. Yıllardan beri çocuk hasretiyle yanıp tutuşan Hürmüz, fakir fukaraya ihsanda bulunur ve kurbanlar keserek Allah'tan bir çocuk ister. Duası kabul olunan Hürmüz'ün bir erkek çocuğu dünyaya gelir ve adını Hüsrev-i Pervîz koyar. Küçük yaşta ilim öğrenmeye başlayan Hüsrev, on beş yaşına girdiğinde şehzadelere lazım gelen ne kadar ilim ve marifet varsa hepsini öğrenmiş olur. Hürmüz, sık sık avlanmaya çıkan Hüsrev'in yanlış yapmasından korkar ve tedbir mahiyetinde, her kim bir başkasının bağ ve bahçesini bozar ya da evine girip namahrem hatununu görürse kim olursa olsun cezalandırılacaktır, şeklinde tellallarla bütün memlekete haber salar. Bunu duyan Hüsrev, cezalandırılmaktan korkar ve daha dikkatli hareket eder.

Bir gün Hüsrev, yanına birkaç hizmetli alarak ava çıkar. Avlanırken yolu güzel bir köye düşer ve saraya dönmeyip o gece bir köylünün evinde misafir olarak kalır. Meclis kurulup eğlenceler düzenlenirken Hüsrev'in atı bir köylünün bahçesini talan eder, hizmetlilerinden biri bağa girip meyvelerden koparır ve çengînin sazı köy halkını rahatsız eder. Bunu duyan fitneciler hemen Hürmüz'ün yanına gider ve Hüsrev'i şikâyet eder. Hürmüz, bunun üzerine Hüsrev'in tahtını evinde misafir kaldığı köylüye verir ve atını, hizmetlisini ve çengîyi cezalandırır. Hüsrev kendisine de zarar vereceğinden korkar ve gençlik hevesiyle yapılan bir hata olduğunu söyleyerek babasından af diler. Hürmüz dayanamaz ve oğlunu kucaklayarak bağrına basar.

Hüsrev o gece yatağına girer ve rüyasında dedesi Nuşirevan'ı görür. Dedesi, uğradığı hakaretlerden ve kaybettiği şeylerden dolayı üzülmemesini söyler ve bunlara karşılık Şîrîn denen bir güzele, Bârbed denen bir çengîye, Şebdîz denen bir ata ve yüce bir tahta sahip olacağı müjdesini verir. Uykusundan uyanan Hüsrev, çok sevinir ve dedesinin ruhuna dualar okur.

Bir gün Hüsrev, her zamanki âdeti üzere meclis kurar ve sohbet arkadaşlarını yanına çağırır. Her birinden birer hikâye dinledikten sonra sıra Şâvur'a gelir. Şâvur dua ederek söze başlar ve başta Ermen şahı Mehîn Banu ve devletinden bahsettikten sonra yeğeni Şîrîn'in güzelliğini tasvir eder. Hüsrev işittiği bu güzellik karşısında kulaktan âşık

olur ve gece gündüz Şîrîn'i hayal eder. Sonunda dayanamaz ve Şâvur'u yanına çağırarak içini döker. Şâvur, sizi ona âşık ettiğim gibi onu da size âşık etmesini bilirim, diyerek Hüsrev'in gönlüne teselli verir.

Şâvur verdiği söz üzerine zaman kaybetmeden yola koyulur ve günler süren zahmetli yolculuğun ardından Ermen dağlarına gelir. Bir harabede yatıp dinlendikten sonra kalkar ve Şîrîn'in eğlence yapacağı mesireyi öğrenir. Eline kalem kâğıt alarak Hüsrev'in suretini çizer ve bir ağacın dalına asar. Şîrîn, cariyelerini de yanına alarak eğlenmek için mesireye gelir. Eğlendikleri esnada gözü ağacın dalındaki surete ilişir ve cariyelerinden sureti yanına getirmelerini ister. Surete bakar bakmaz kendinden geçer ve âşık olur. Durumu fark eden cariyeler, Mehîn Banu'dan korktukları için Şîrîn'e fark ettirmeden sureti alıp yok ederler. Her gün farklı farklı yerlerde eğlence düzenleyen Şîrîn, hepsinde de Hüsrev'in suretini görür. Cariyeler her ne kadar sureti gizlemeye çalışsalar da Şîrîn'in âşık olmasını engelleyemezler ve Şîrîn'in gazabından korktukları için çaresiz sureti övme yoluna giderler. Şîrîn, aşkıdan mest olmuş bir şekilde otururken keşiş kılığına giren Şâvur, eğlence meclisinin önünden geçer. Şîrîn, derdine çare bulacak tek kişinin Şâvur olacağını düşünür ve cariyelerden ona suretin kime ait olduğunu sormalarını ister. Şâvur ise bu önemli bilgiyi sıradan kişilerle paylaşamayacağını söyleyerek sorularını cevaplamaz. Şîrîn, çaresiz bir şekilde sureti eline alır ve Şâvur'un yanına gelerek yalvarmaya başlar. Şâvur dayanamaz, suretin Acem padişahı Hürmüz'ün oğlu Hüsrev'e ait olduğunu açıklar ve Hüsrev'in de kendisine âşık olduğunu söyler. Ardından kendisini buraya Hüsrev'in gönderdiğini ve suretleri kendisinin çizdiğini itiraf eder. Uzun uzun sohbet ettikten sonra Şîrîn, Şâvur'a Hüsrev'le nasıl buluşacağını sorar ve ondan aşkına bir çare bulmasını ister. Şâvur ise Hüsrev'in yüzüğünü Şîrîn'e verir ve av bahanesiyle Şebdîz'e binip kaçarak kendisini Medayin yolunda beklemesini ya da acele ederse Medayin'e gidip kendisine verdiği yüzüğü göstererek sarayda Hüsrev'le buluşmasını ister.

Şîrîn avlanmak için Mehîn Banu'dan izin alır ve ertesi gün cariyelerini de yanına alarak ava çıkar. Herkes av için bir tarafa yönelince Şîrîn hızla ortadan kaybolur. Cariyeler Şîrîn'i Şebdîz'in kaçırdığını düşünerek peşinden giderlerse de yetişemezler ve Mehîn Banu'ya gelerek acı haberi verirler. Haberi alan Mehîn Banu üzülür ve günlerce Şîrîn'in yasını tutar. Şîrîn zahmetli yolculuğuna devam ederken Hüsrev, yolunu gözler ve bir an bile babasının hizmetinden ayrılmaz. Bir gün Hüsrev'e kin besleyenler, onu babasına

düşman etmek için Hüsrev adına akçe sikkeleyip memlekete yayarlar. Hüsrev'in adıyla sikkelenmiş akçeleri gören Hüzmüz, gazaba gelir ve Hüsrev'i öldürmek ister. Durumdan haberdar olan Hüsrev taraftarı birkaç kişi, el altından ona haber gönderir ve kaçmasını ister. Hüsrev, sarayındaki hizmetlilere birkaç gün ava gidip saraya gelmeyeceğini söyler ve gelen misafir olursa en iyi şekilde ağırlamalarını tenbih eder. Yanına birkaç kişi alarak kaçan Hüsrev, bir gölde yıkanmakta olan Şîrîn'i görür fakat ikisi de birbirlerini tanımazlar ve yollarına devam ederler. Günler süren yolculuğun ardından Şîrîn Medayin'e, Hüsrev de Ermen'e gelir. Birkaç gün sonra Hüsrev'in, babasından korktuğu için Ermen'e kaçtığını öğrenen Şîrîn, göl kenarında karşılaştığı kişinin Hüsrev olduğunu anlar ve çok üzülür. Elinden bir şey gelmez ve oturup Hüsrev'i beklemeye karar verir. Sarayın havasından şikâyet eden Şîrîn, cariyelerden kendisi için havadar bir yerde köşk yaptırmalarını ister. Şîrîn'i çekemeyen cariyeler bir mimar çağırarak onu büyücü olarak tanıtır ve hastalanıp ölmesi için havası ağır bir yerde bir köşk yapmasını isterler. Mimar köşkü kısa zamanda yapar ve Şîrîn köşke yerleşir. Köşkün kendisini öldürmek için yaptırıldığını anlasa da Hüsrev gelene kadar sabretmeye karar verir. Hüsrev ise Mehîn Banu tarafından çok iyi karşılanır ve hizmetinde asla kusur edilmez. Bir gün Hüsrev, Mehîn Banu ile meclis kurup eğlenirken Şâvur gelir ve Şîrîn'in Medayin'e gittiği haberini verir. Hüsrev bu haberi duyunca yolda karşılaştığı güzelin Şîrîn olduğunu anlar ve onu geri getirmesi için Şâvur'u Medayin'e gönderir. Hüsrev, Şîrîn'in yolunu gözlerken Medayin'den babası Hüzmüz'ün kör olduğu ve tahtın boş kaldığı haberi gelir. Hüsrev haberi alır almaz atına biner ve Medayin'e giderek babasının tahtına oturur. Diğer taraftan Şîrîn de Ermen'e gelir ve Mehîn Banu'ya kavuşur fakat Hüsrev'in Medayin'e döndüğünü öğrenince çok üzülür.

Hüsrev, babasının tahtına oturur oturmaz devlet işlerini düzene sokar ve halka adaletle hükmetmeye başlar. Hüzmüz'ün ordu kumandanı Behrâm-ı Çûbîn, Hüsrev'in tahta oturduğunu öğrenince onu çekemez ve tahtın kendisine layık olduğunu düşünerek askeriyle beraber Hüsrev'in üzerine yürür. Hüsrev, Behrâm-ı Çûbîn'e karşı koyamayacağını anlar ve yanına birkaç kişi alarak tekrar Ermen'e kaçır. Ermen'e yaklaşan Hüsrev avlanmakta olan Şîrîn'le karşılaşır ve iki âşık birbirine kavuşur. Bir müddet sohbet ettikten sonra Şîrîn Hüsrev'i sarayına davet eder. Daveti kabul eden Hüsrev, saraya gelir ve Mehîn Banu tarafından padişahlara layık bir şekilde ağırlanır. Sürekli meclis kurup eğlenen Hüsrev ile Şîrîn arasındaki aşkı daha öncesinden fark eden Mehîn Banu, Şîrîn'i yanına çağırır ve nefsine aldanmaması hususunda ona nasihat eder. Şîrîn de aralarında nikâh olmadan yanlış

bir şey yapmayacağı hususunda Mehîn Banu'ya söz verir. Bir gece yine Hüsrev ile Şîrîn meclis kurup eğlenirken Hüsrev, Şîrîn'den vuslat talep eder fakat Şîrîn verdiği sözü düşünerek Hüsrev'in teklifini reddeder. Şîrîn'e küsen Hüsrev, Behrâm-ı Çûbîn'den tahtını geri almakta kendisine yardım edebileceğini düşünerek Kayser'in yanına Rûm'a gider. Hüsrev'i çok iyi karşılayan Kayser, onu kızı Meryem'le evlendirir ve tahtını geri almakta ona yardımcı olur. Tahtını geri alan Hüsrev mutlu olsa da aklında hep Şîrîn vardır fakat Kayser'in hatırı için çaresiz Meryem'in yüzüne gülmek zorunda kalır. Hüsrev'in bir sabah ansızın çıkıp gittiğini öğrenen Şîrîn ise perişan olur ve gözlerinden kanlı yaşlar dökerek yeme içmeden kesilir. Şîrîn'i bu hâlde gören Mehîn Banu ve Şâvur ise teselli vererek gönlünü rahatlatmaya çalışırlar.

Bir zaman sonra Mehîn Banu hastalanır ve ölür. Şîrîn, Mehîn Banu'nun yerine tahta oturur ve devlet işlerini düzene sokar. Padişahlığının üzerinden bir yıl geçen Şîrîn'in Hüsrev'e olan hasreti günden güne ziyadeleşir. Bir gün tahtını güvendiği bir adamına teslim eden Şîrîn, yanına Şâvur'u ve birkaç hizmetlisini alarak Medayin'e gelir ve sarayına yerleşir. Bunu duyan Hüsrev çok sevinir fakat Kayser'i ve Meryem'i düşünerek yanına gidemez. Çaresiz gizli gizli Şâvur'la Şîrîn'e selamlar gönderir.

Bir gün Hüsrev, divan ehlini toplayıp devlet işlerini görüşürken bir haberci gelir ve Çin'e firar eden Behrâm-ı Çûbîn'in öldüğü haberini verir. Bu güzel haber üzerine Hüsrev, düşman askerinden emin olur ve Bârbed denilen sazendeyi meclisine nedim yaparak eğlenceler düzenler. Hüsrev, Bârbed'in sazını dinledikçe aklına Şîrîn gelir ve günden güne ona olan aşkı ziyadeleşir. Buna daha fazla dayanamayan Hüsrev çaresiz Meryem'in yanına gider ve Şîrîn'i saraya getirmek için ondan izin ister. Meryem, bu teklife şiddetle karşı çıkar ve kabul etmez. Bir gün Hüsrev, Şâvur'u yanına çağırır ve Şîrîn'le buluşmak istediğini söyleyerek onu gizlice sarayına getirmesini ister. Şâvur, Şîrîn'in yanına gelir ve Hüsrev'in gizlice buluşup hasret gidermek istediğini söyler. Bu haberi duyan Şîrîn bunca zamandır kendisini arayıp sormayan Hüsrev'e kızar ve isteğini kabul etmez.

Sadece kendi koyunlarından sağılan sütle beslenen Şîrîn, bir gün Şâvur ile sohbet ederken koyunların otlatıldığı yer ile kendi bulunduğu sarayın bir hayli uzak ve yolların sarp olduğunu söyleyerek sütün geç geldiğinden dert yanar ve buna bir çare bulmasını ister. Şâvur bu konuda üzölmeye gerek olmadığını ve Ferhâd adlı bir mühendisin koyunların

bulunduğu yer ile saray arasına bir yol yapıp buna çare bulabileceğini söyler. Şîrîn bu habere çok sevinir ve Şâvur'dan Ferhâd'ı bulup getirmesini ister. Şîrîn saraya gelen Ferhâd ile bir perde arkasından konuşur ve yapacağı işi anlatır. Ferhâd, Şîrîn'in sesini duyar duymaz kendinden geçer ve daha fazla dayanamayarak saraydan çıkar. Bir ay gibi kısa bir zamanda denilen işi bitiren Ferhâd, Şîrîn tarafından hesapsız altın ve cevherle ödüllendirilir fakat Şîrîn'in aşkıyla deli divane olduğundan altınları almaz ve dağlara düşer.

Ferhâd'ın Şîrîn'e olan aşkı gün geçtikçe artar ve dillere destan olur. Bunu duyan Hüsrev, ilk başta onu öldürmeyi düşünse de Allah katında vebale girmekten korkar ve bu düşünceden vazgeçer. Ferhâd'ı yanına çağırarak Şîrîn'e olan aşkıdan vazgeçmesi karşılığında hesapsız mal ve hazine vermeyi teklif eder fakat Ferhâd kabul etmez. Bunun üzerine Hüsrev, Ferhâd'a ordunun rahat gelip geçmesi için saray yolu üzerinde olan Bîsütûn dağı kesmesi karşılığında Şîrîn'den vazgeçeceğini söyler ve Ferhâd da düşünmeden bu teklifi kabul eder. Ferhâd'ın bu teklifi kabul etmesi üzerine sevinen Hüsrev, dağı kesmeyi başaramayacağını düşünerek rahatlar. Ferhâd ise zaman kaybetmeden Bîsütûn dağına gelir ve külüngünü eline alarak kazmaya başlar. Ferhâd'ın, aşkıyla dağları deldiğinden haberdar olan Şîrîn, biraz süt alır ve Bîsütûn'a giderek Ferhâd'ı ziyaret eder. Ferhâd, Şîrîn'in ziyaretinden çok memnun kalır ve eskisinden daha ziyade işine sarılır. Bunu duyan Hüsrev, Ferhâd'ın işi başaracağından korkar. Biraz olsun onu işinden alıkoymak için büyücü bir kadın bulur ve Bîsütûn'a giderek Şîrîn'in öldüğü haberini vermesini ister. Kocakarıdan Şîrîn'in ölüm haberini alan Ferhâd, onsuz bir dünyada yaşamaktansa ölmeyi tercih eder ve canına kıyar. Ferhâd'ın öldüğünü öğrenen Şîrîn çok üzülür ve günlerce yas tutar. Şîrîn'in Ferhâd için yas tuttuğunu öğrenen Hüsrev, alay yollu bir mektup yazar ve Şîrîn'e gönderir. Birkaç gün sonra da Meryem hastalanarak ölür ve bu sefer Şîrîn aynı karşılıktaki bir mektupla cevap verir. Yaptığı hatanın farkına varan Hüsrev, Şîrîn'den vuslat talep etse de Şîrîn, bu teklifi geri çevirir.

Bir gün Hüsrev, devlet erkânı ile cihan güzelleri hakkında sohbet ederken Isfahan'da Şeker isminde bir güzelin varlığından haberdar olur. Şeker'i çok merak eden Hüsrev, kimseye duyurmadan Isfahan'a gider ve Şeker'in misafiri olur. Biraz olsun Şîrîn'e olan aşkını unutmak istediği için Şeker'i alarak sarayına getirir ve günler süren düğünün ardından evlenirler. Hüsrev'in Şeker'le evlendiğini öğrenen Şîrîn ise çok üzülür ve Hüsrev'in vuslat teklifini kabul etmediği için pişman olur.

Sarayda canı sıkılan Hüsrev, bir gün yanına birkaç hizmetli alır ve ava çıkar. Şîrîn, Hüsrev'in kendisine yakın bir yerde avlandığını duyunca onu sarayına davet eder ve ziyafetler verir. Uzun bir ayrılığın ardından Hüsrev yine vuslat talep eder fakat Şîrîn, Meryem ve Şeker'le evlendiği için Hüsrev'e sitem eder ve aralarında nikah olmadan bu teklifi kabul edemeyeceğini söyler. Hüsrev, Şîrîn'in bu cevabı üzerine saraydan ayrılır ve gelip Şâvur'a dert yanar. Şâvur biraz sabretmesini söyler ve Hüsrev'e teselli verir. Şîrîn bir müddet sonra yaptığına pişman olur ve gece vakti erkek kıyafetine bürünerek Hüsrev'in sarayına gelir. Gece yarısı Şâvur'u bulup durumu anlatır ve ertesi gün kurulacak eğlence meclisinde uzaktan da olsa Hüsrev'i izlemek istediğini söyleyerek kendisini gizlemesini ister. Hüsrev o gece rüyasında elinde bir mumla güzel bir bahçeyi gezdiğini görür ve sabah Şâvur'u yanına çağırıp rüyasını yorumlamasını ister. Şâvur mumun Şîrîn'e, bahçenin de eğlence meclisine işaret olduğunu söyler. Bunun üzerine Hüsrev bir meclis tertip edilmesini emreder ve eğlenceye başlarlar. Uzaktan meclisi izleyen Şîrîn, sazandelerin söylediği aşk türkülerine daha fazla dayanamaz ve içindeki aşk ateşinin tesiriyle elinde olmadan feryat eder. Hüsrev'in bu avazı işitmesi üzerine Şâvur gelir ve durumu ona anlatır. Bunun üzerine Hüsrev meclisi dağıtır ve ulemasını yanına çağırarak Şîrîn'i kendisine nikâh eder. Birbirine kavuşan iki âşık böylece mutlu bir hayat sürmeye başlarlar.

Bir gün Hüsrev, rüyasında Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kendisini İslâm'a davet ettiğini görür. Hüsrev'in, başım kesilmedikçe dinimden dönmem, karşılığını vermesi üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) elindeki kamçıyla bir kere Hüsrev'e vurur. Bu dehşetle uyanan Hüsrev, günlerce rüyanın etkisinden kurtulamaz. Bir gün Şîrîn'i yanına alıp Keyhüsrev'den kendi zamanına kadar gelen bütün Acem hükümdarlarının hazinelerini gezer. Yeryüzündeki hazineleri seyrettikten sonra yeraltındaki hazineleri de açtırır ve gümüşten yapılmış bir levha görür. Levhada ahir zamanda dürüst ve sözünde sadık bir peygamber geleceği yazılıdır. Hüsrev bu yazıyı okuyup levhada olan surete bakınca suret ile rüyasında gördüğü kişinin aynı olduğunu anlar ve korkuya kapılır. Yanında olanlardan suretin kime ait olduğunu sorar ve Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu cevabını alır. Hüsrev'in korkuya düştüğünü gören Şîrîn, ona İslâm'ı kabul etmesini tavsiye eder ve böylelikle bütün halkın da İslâm'a girmesine vesile olacağını söyler. Hüsrev, atalarının dinini terk edemeyeceğini söyleyerek İslâm'ı kabul etmez. Hz. Muhammed (s.a.v.) bütün padişahlara olduğu gibi Hüsrev'e de bir mektup gönderir ve ateşe tapmayı bırakıp İslâm'ı kabul etmesini ister. Hüsrev mektubu yırtar ve gelen elçiyi hakaretlerle geri gönderir. Elçi gelir

ve olanları Hz. Muhammed (s.a.v.)'e anlatır. Hz. Muhammed (s.a.v.), bizim mektubumuzu yırttığı gibi Allah da onun devletini yıkıp yerle bir etsin, der.

Bir gün Hüsrev, inancı üzere bir ateşhaneye gider. Meryem'den olan oğlu Şîrûye, bunu fırsat bilip el altından birkaç kişiyle anlaşarak babasının tahtına oturur ve Hüsrev ile Şîrîn'i yakalatıp bir zindana hapsedtirir. Bir gece ikisinin de uyuduğu esnada Şîrûye bir adam gönderir ve Hüsrev'i hançerletir. Uykusundan uyanan Şîrîn, Hüsrev'in cansız bedeniyle karşılaşır ve gözlerinden kanlı yaşlar döker. Şîrîn'e âşık olan Şîrûye ona Hüsrev'den ziyade mal ve hazine vereceğini ve yanına alacağını vaat eder. Şîrîn, hapisten çıkabilmek ve cenazeye katılabilmek için teklifi kabul etmiş gibi görünür. Hüsrev'i defnettikleri esnada türbede bulunanları dışarı çıkarır ve koynundaki hançeri göğsüne saplar. İçeri girenler Şîrîn'in intihar ettiğini görür ve Hüsrev'le ikisini bir yere defnederler. Bunun üzerine altı ay geçer ve Şîrûye de cezasını bularak Acem devleti son bulur.

2.2.1.4. Leylâ vü Mecnûn

Arap vilayetinde Benî Âmir adında önde gelen bir kabile vardır. Adaletli, cömert ve misafirperver olan kabile reisi daima malını Hak yolunda harcar ve gelen geçene ikramda bulunur. Yıllarca çocuk hasretiyle yanıp tutuşan kabile reisinin duası kabul olunur ve bir gün bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Daima el üstünde tutulan çocuğa Kays ismi verilir ve özenle büyütülür. Babası yedi yaşına gelen Kays'ın eğitiminde çok hassas davranır ve ilim öğrenmesi için onu mektebe gönderir. Kays mektepte bir başka kabile reisinin kızı Leylâ ile tanışır ve daima birlikte ders okurlar. Leylâ ile Kays'ın arasındaki bu yakınlık gittikçe aşka dönüşür ve ders okumayı unuturlar. Günden güne aralarındaki aşk ateşi ziyadeleşir ve gizlice buluşup sohbet etmeye başlarlar. Bu durumdan haberdar olan akrabaları her ne kadar Leylâ ile Kays'a bunun edepsizlik olduğu, yol yakınken ve kimse duymadan yanlışlarından dönmeleri gerektiği hususunda nasihat etseler de Leylâ ile Kays bu nasihatlere kulak asmaz. Sonunda Leylâ'nın babası bu aşktan haberdar olur ve artık Leylâ'yı mektebe göndermez. Durumdan haberdar olan Kays, çok üzülür ve zaman zaman arkadaşlarıyla Leylâ'nın obasına giderek onu görme ümidiyle beyitler okur. Kays'ın bu hâlini gören halktan bazıları üzülür, bazıları da ayıplayarak ona Mecnûn ismini verirler.

Mecnûn'un babası, oğlunun durumundan haberdar olur ve kabile büyükleriyle yapılan istişareler neticesinde Leylâ'yı babasından istemeye karar verirler. Leylâ'nın babası ilk başta Leylâ'nın yaşının küçük olduğunu ve çeyizini daha hazırlamadıklarını bahane etse de ısrar üzerine Mecnûn gibi deli divane bir kişiye kız veremeyeceğini söyler. Mecnûn'un babası çaresiz kabilesine geri döner ve oğluna Leylâ'dan vazgeçmesi hususunda nasihat eder. Mecnûn bu kötü haberi duyunca aşkı daha da ziyadeleşir ve aklını yitirmeye başlar. Babası, Mecnûn'u bulunduğu durumdan kurtarmak için çevresindekilerin tavsiyesi üzerine Kâbe-i Mükerreme'ye götürür fakat Mecnûn bu dertten kurtulmak yerine aşkının ziyadeleşmesi için dua eder. Babası ümidini keser ve gözü yaşlı geri döner.

Mecnûn, Kâbe-i Mükerreme'den döner dönmez eski adeti üzere Leylâ'nın bulunduğu obaya gelir ve beyitler okumaya devam eder. Bunu duyan münafıklar kabilenin ırz ve namusu elden gidiyor bahanesiyle Mecnûn'u Leylâ'nın babasına şikayet ederler. Leylâ'nın babası gazaba gelir ve Mecnûn'u öldürmelerini emreder. Benî Âmir kabilesinden birkaç kişi bunu duyar duymaz gelip Mecnûn'un babasına haber verir. Mecnûn'un babası ve kabilesi ne kadar arasa da Mecnûn'u bulamaz. Bir gün Benî Sâd kabilesinden bir kişi çölden geçerken Mecnûn'la karşılaşır. Kim olduğunu ve böyle ıssız yerde tek başına ne yaptığını sorup sohbet etmek ister fakat Mecnûn'un ağzından tek bir kelime bile alamaz. Mecnûn'un kabilesine yaklaşıncı halkın kaybolmuş birinin ardından ağladığını görür. Yanlarına gidip nasıl biri olduğunu sorunca çölde karşılaştığı kişi olduğunu anlar ve babasını alarak Mecnûn'un yanına götürür. Babası Mecnûn'un perişan hâlini görünce çok üzülür ve onu alıp kabileye getirir. Anne ve babasının hatırı için birkaç gün kabilede kalan Mecnûn, aşk ateşine daha fazla dayanamaz ve tekrar çöllere geri döner.

Bir gün Benî Esed kabilesinin önde gelenlerinden İbn-i Selâm, avlanırken Leylâ'ya rast gelir ve ilk görüşte âşık olur. İçindeki aşk ateşine daha fazla dayanamayan İbn-i Selâm, kabile büyükleriyle durumu istişare eder ve Leylâ'yı babasından istemeye karar verirler. İbn-i Selâm, Arap vilayetinde olumlu yönleriyle tanınan ve sevilen biri olduğu için babası düşünmeden Leylâ'yı ona verir fakat hasta olduğu için birkaç gün sabretmelerini ister. Leylâ'nın babasından gelen bu haber İbn-i Selâm'ı çok sevindirir ve erkenden düğün hazırlıklarına başlar. Babasının kendisini İbn-i Selâm'a verdiğini öğrenen Leylâ ise çok üzülür ve gül yüzü günden güne sararıp solmaya başlar.

Bir gün Arapların önde gelenlerinden Nevfel adlı bir hükümdar, ava çıkar ve çölde beyitler okuyup ağlayan Mecnûn'la karşılaşır. Mecnûn'un hâline acıyan Nevfel, yanına gelir ve onunla konuşmak ister fakat Mecnûn'un ağzından hâline münasip beyitlerden başka söz çıkmaz. Beyitlerden çok etkilenen Nevfel, yanındakilerden Mecnûn'un derdini öğrenir ve Leylâ ile kendisini kavuşturacağı hususunda ona söz verir. Mecnûn, bunun mümkün olamayacağını söyler ve boş yere kendisine ümit vermemesini ister. Nevfel yeminler ederek Mecnûn'u ikna eder ve alıp kabilesine getirir. Bir zaman sonra asker toplar ve Leylâ'nın kabilesi üzerine yürür. İlk olarak elçi gönderip güzellikle Leylâ'yı ister fakat Leylâ'nın babası şiddetle karşı çıkar ve iki ordu arasında büyük bir savaş başlar. Savaşı uzaktan izleyen Mecnûn, Leylâ'nın kabilesine zarar gelmesini istemez ve Nevfel'in yenilmesi için dua eder. Duasının kabul olması üzerine Nevfel'in ordusu yenilir ve Nevfel çaresiz barış yapmak zorunda kalır. İki ordu arasında barış yapılır ve Nevfel kabilesine geri döner. Nevfel'in barış yaptığını duyan Mecnûn üzülür ve sözünü tutmadığı için Nevfel'e sitem eder. Hem savaşı kaybetmesi hem de Mecnûn'un sitemi Nevfel'in gücüne gider ve tekrar asker toplayıp Leylâ'nın kabilesi üzerine yürür. Bu sefer de Leylâ'nın duası kabul olur ve Nevfel galip gelir. Leylâ'nın babası, Nevfel'in huzuruna gelir ve eğer Leylâ'yı alıp Mecnûn'a verirsiniz bütün âlem bir deli için bir kavmi helak ettiğinizden dolayı sizi ayıplar, der. Leylâ'nın babasının sözleri Nevfel'i etkiler ve bu hususta kararı ona bırakır. Nevfel'in tekrar barış yaptığını duyan Mecnûn, feryat ederek tekrar çöllere düşer, Leylâ ise gözlerinden kanlı yaşlar döker.

Mecnûn kendinden geçmiş bir şekilde çöllerde gezerken üç ceylan yakalamış bir avcıya denk gelir. Ceylanların gözlerini Leylâ'nın gözlerine benzeten Mecnûn, çok etkilenir ve onları bırakması için avcıya yalvarır. Avcı ise geçimini bu işle sağladığını ve ailesinin kendisinden yiyecek beklediğini söyler. Bunun üzerine Mecnûn, giysilerini çıkarıp satması için avcıya verir ve ceylanları serbest bırakmasını ister. Mecnûn'un teklifini daha kârlı bulan avcı, ceylanları serbest bırakır. Bağları çözülen ceylanlar çöle doğru koşar ve Mecnûn da artlarına düşüp peşlerinden gider.

Bir gün Mecnûn, çöllerde gezerken sıcağın bunalır ve dibinde havuz bulunan bir ağacın gölgesine oturur. Sudan içip ağacın dalındaki kargayla sohbet ederken karşıdan yaşlı bir kadının, zincire vurduğu bir adamla geldiğini görür. Kadın yaklaşınca adamı neden zincire vurduğunu sorar. Hiçbir yerden geliri bulunmayan ve çalışacak güce de sahip

olmayan kadın, kendisi gibi fakir olan bu adamı zincire vurup esirdir diye dolaştırarak merhametli insanlardan para istediğini ve kazançlarını da aralarında bölüştüklerini söyler. Mecnûn bunu duyunca aşk esiri olduğu için asıl zincire layık olanın kendisi olduğunu söyler ve kadına kazandığı tüm paranın kendisine ait olacağını teklif ederek adamı serbest bırakmasını ister. Kadın hem tüm kazancın kendisine ait olacağını hem de Mecnûn'un esir olmak için daha münasip bir kıyafette olduğunu düşünerek teklifini kabul eder. Mecnûn ile yaşlı kadın bu şekilde kabile kabile dolaşırken Leylâ'nın bulunduğu obaya gelirler. Leylâ, Mecnûn'u avazından tanır ve hasretle yüzüne bakar. Mecnûn, Leylâ'yı görünce Nevfel ile gelip babasının askerini perişan ettiği için ondan özür diler ve ağlamaya başlar. Sonunda aşk ateşiyle zincirlerini kırar ve çöllere geri döner. Yaşlı kadın daha parasını vermediği zincirlerin kırıldığını görünce Mecnûn'un arkasından feryat eder. Leylâ ise Mecnûn'un bu hâline çok üzülür ve yaşlı kadına zincirlerin parasını vererek zararını karşılar.

Leylâ'nın gittikçe artan güzelliği dillere destan olur ve bunu duyan ileri gelenler, onunla evlenebilmek için babasına hediyeler gönderir ve kızını isterler. Talepler karşısında sinirlenen İbn-i Selâm, yanındaki adamlardan birkaç kişiyi, hediyelerle beraber nişanlısı Leylâ'nın babasına gönderir. Leylâ'nın babası da önceden verdiği söz üzere kızını İbn-i Selâm'a nikâh eder ve gelen adamlarla gönderir. İbn-i Selâm'la rızası alınmadan evlendirilen Leylâ, şayet kendisine dokunursa canına kıyacağını söyleyerek İbn-i Selâm'ı kendisinden uzak tutar. İbn-i Selâm ise zamanla her şeyin düzeleceğine inanır ve Leylâ'nın güzelliğini uzaktan seyretmeye razı olur. Bir gün İbn-i Selâm'ın kabilesinden bir Arap bir iş için çölden geçerken Mecnûn'un avazını işitir ve yanına gelerek ona Leylâ ile İbn-i Selâm'ın evlendiği haberini verir. Bu haberi işiten Mecnûn, çılgına döner ve başını taştan taşa vurarak feryat eder. Mecnûn'un hâlini gören adam söylediğine pişman olup sözünü çevirmeye çalışsa da Mecnûn kendisini yerden yere vurmaya devam eder.

Bir gün Mecnûn'un babası tekrar nasihat edip oğlunu kabileye getirmek düşüncesiyle yollara düşer. Günlerce arayıp en sonunda bir adamın yardımıyla Mecnûn'un bulunduğu mağaraya gelir. Çıplak bir şekilde yerde yatan Mecnûn'a getirdiği elbiseleri giydirir ve kucığına alıp başını okşar. Ardından yaşlandığını ve yarın bir gün ölünce kabilenin başında kimsenin kalmayacağını söyleyerek nasihat eder ve kabileye dönmesi için yalvarır. Mecnûn ilk başta babasının sözlerini mantıklı bulup kabul etme yoluna gitse de içindeki aşk ateşi buna müsaade etmez. Babası çaresiz bir şekilde kabilesine geri döner

ve günlerce hasta yattıktan sonra ruhunu teslim eder. Bir gün bir avcı, çölde gezerken Mecnûn'a rast gelir ve babasının öldüğü haberini verir. Bu haberi alan Mecnûn, çok üzülür ve sora sora babasının mezarına gelerek kanlı gözyaşları döker. Birkaç gün babasının mezarını bekleyen Mecnûn, kalkar ve tekrar çöllere düşer. Vahşi hayvanlarla dost olan Mecnûn, daima onlarla yatıp kalkar ve ziyaretine gelen kişilerin getirdiği yemeği yemeyip hayvanlar arasında paylaşır.

Leylâ'nın hasretine daha fazla dayanamayan Mecnûn, bir gece Allah'a Leylâ'dan haber alabilmek için dualar eder ve gözyaşları dökerek uykuya varır. Sabaha güzel bir rüyayla uyanan Mecnûn, karşıdan atlı bir ihtiyarın geldiğini görür. Leylâ'dan bir haber getirebileceği ümidiyle ihtiyara kim olduğunu ve nereden gelip nereye gittiğini sorar. Leylâ'dan haber getirdiğini söyleyen ihtiyar, koynundan Leylâ'nın mektubunu çıkarıp Mecnûn'a verir. Mektubu alıp okuyan Mecnûn, biraz olsun Leylâ'nın hâinden haberdar olduğu için çok mutlu olur ve kendi hâlini anlatan bir mektup yazarak ihtiyarla Leylâ'ya gönderir. Mektubu alan Leylâ da çok sevinir ve bu iyiliğinden dolayı ihtiyara dua eder.

Bir gün Mecnûn'un dayısı Selim-i Âmirî yanına giyecek ve yiyecek alarak Mecnûn'un ziyaretine gider. Uzun arayışlar sonunda Mecnûn'u bir dağda vahşi hayvanlarla sohbet ederken bulur ve yanına giderek ona giyecek ve yiyecek vermeye çalışır fakat Mecnûn kabul etmez. Bir miktar sohbet ettikten sonra Mecnûn, kabilesindeki akrabalarının hâl ve hatırını sorar ve ardından annesini çok özlediğini söyleyerek ağlamaya başlar. Selim-i Âmirî Mecnûn'un annesine olan özlemine daha fazla dayanamaz ve kabileye giderek annesini alıp Mecnûn'un yanına getirir. Mecnûn annesini görünce çok sevinir ve bir müddet sohbet ederler. Ardından annesi onu alıp kabileye götürmek ister fakat Mecnûn kabul etmez. Annesi, çaresiz bir şekilde kanlı gözyaşları dökerek kabileye geri döner ve birkaç gün sonra Mecnûn'un hasretiyle o da ruhunu teslim eder.

Mecnûn'a olan hasretine daha fazla dayanamayan Leylâ, bir gece herkes uykudayken yatağından kalkar ve Mecnûn'u görebilmek ümidiyle obasından ayrılır. Yolda bir ihtiyara rastlar ve Mecnûn'un nerde olduğunu sorar. İhtiyarın birkaç gün önce bir dağda gördüğünü söylemesi üzerine kulağından inci küpelerini çıkarıp ihtiyara verir ve hasretini dindirmek için Mecnûn'u yanına getirmesini ister. İhtiyar, Mecnûn'u bulup Leylâ'nın olduğu yere getirir fakat Leylâ, gören olur korkusuyla Mecnûn'a uzaktan bakmakla yetinir

ve birkaç beyit okumasını ister. Mecnûn'un aşk ateşiyle söylediği beyitleri duyan Leylâ ağlamaya başlar. Leylâ'nın ağladığını gören Mecnûn da feryat etmeye başlar ve dayanamayarak dağın yolunu tutar.

Bir gün Leylâ, arkadaşlarıyla sohbet ederken amcasının kızını sevip kavuşamayan ve aşkı yüzünden beyitler okuyan Zeyd'den söz açılır. Zeyd'in söylediği beyitlerden çok etkilenen Leylâ, onu çok merak eder ve arkadaşlarından onu bulup getirmelerini ister. Arkadaşları Zeyd'i bulup getirir ve Leylâ başından geçen aşk macerasını bir de onun ağzından dinler. Hâline çok acıyan Leylâ, Zeyd'i kendisine dost edinir ve Mecnûn'a haber götürüp getirmede ondan yardım alır.

Bir gün İbn-i Selâm hastalanıp ölür. Kabilesinde ne kadar halk varsa hepsi toplanır ve İbn-i Selâm için feryat eder. Bu hâli gören Leylâ da ağlayıp matem eder fakat her ne kadar İbn-i Selâm için ağlar görünse de feryadı Mecnûn içindir. İbn-i Selâm'ın öldüğünü öğrenen Zeyd ise zaman kaybetmeden Mecnûn'a gelip haber verir. Mecnûn ilk başta sevinse de herkesin bir gün öleceğini düşünerek yanlış yaptığını anlar ve İbn-i Selâm'ın ölümüne üzülür. Zeyd'e haber verdiği için teşekkür eden Mecnûn, Leylâ ile buluşmak istediğini söyler ve bu hususta kendisine yardım etmesini ister. Zeyd'den Mecnûn'un buluşma isteğini alan Leylâ, İbn-i Selâm'ın ruhu için fakirlere pilav dağıttığı bir gün bunun mümkün olabileceğini söyler. Zeyd bu haber üzerine sevinir ve Mecnûn'u alarak Leylâ'nın pilav dağıttığı yere getirir. Leylâ herkesin tasına pilav koyarken Mecnûn'a sıra gelince bir kepçe ile vurup tasını kırar. Bunu gören Mecnûn herkese gösterdiği muamelenin aynısını kendisine göstermediği için çok sevinir ve o sevinçle dağın yolunu tutar. Arapların geleneklerine göre kocasının ölümünden sonra iki yıl babasının evine gitmeyip yas tutan Leylâ, bu sürenin dolması üzerine eşyalarını toplar ve kabilesine döner. Kabile halkının bir iş için farklı bir yere gitmesini fırsat bilen Leylâ, Zeyd ile Mecnûn'a haber gönderir ve onu alıp kabileye getirmesini ister. Zeyd zaman kaybetmeden Mecnûn'u alır ve Leylâ'nın yanına getirir. Uzun müddet sohbet edip hasret giderdikten sonra Mecnûn, Leylâ'ya veda eder ve tekrar dağın yolunu tutar.

Bir gün Leylâ hastalanır ve yataklara düşer. Kızını bu hâlde gören annesi çok üzülür ve Leylâ'yı iyileştirmek için çareler arar. Leylâ ise annesine ölümünün çok yakın olduğunu ve Mecnûn'u kendisine emanet ettiğini söyler. Bir müddet sonra da “canan”

diyerek ruhunu teslim eder. Leylâ'nın ölümü üzerine bütün kabile halkı bir araya toplanır ve günlerce yas tutarlar. Leylâ'nın ölüm haberini alan Zeyd, mezarında gözyaşı döktükten sonra ağlayarak Mecnûn'un yanına gelir ve Leylâ'nın öldüğünü haber verir. Zeyd'den bu acı haberi işiten Mecnûn, kendinden geçer ve bayılır. Bir müddet sonra kalkar ve Zeyd'le beraber Leylâ'nın mezarına gelir. Günlerce Leylâ'nın mezarında ağlayan Mecnûn bir gün Allah'tan canını almasını ve kendisini Leylâ'ya kavuşturmasını ister. Duası kabul olunan Mecnûn, Leylâ'nın mezarı başında can verir. Mecnûn'u bekleyen vahşi hayvanlardan korkan halk, bir yıl boyunca Mecnûn'un cesedine yaklaştırmaya cesaret edemez. Mecnûn, bir yıl boyunca cansız bedeniyle Leylâ'nın mezarında kalır. Mecnûn'un öldüğünü anlayan vahşi hayvanların dağılması üzerine akrabaları gelir ve kemiklerini alarak onu da Leylâ'nın yanına defnederler.

Bir gece Zeyd, rüyasında Leylâ ile Mecnûn'u cennet bahçesinde birbirleriyle sohbet edip eğlenirken görür. Bir ihtiyar ise sürekli onlara hizmet etmektedir. Zeyd, bağdaki ihtiyardan Leylâ ile Mecnûn'un dünyada iken ömürlerini aşk yolunda harcadıkları hâlde neden bu nimete layık görüldüklerini sorar. İhtiyar ise dünyada iken birbirlerine kavuşamadıkları için çok zahmet çektiklerini ve Allah'ın da onları bu nimete kavuşturduğunu söyler. Bu rüya üzerine uyanan Zeyd, Leylâ ile Mecnûn'un ahirette kavuştuklarını anlar ve Allah'a şükreder.

2.2.2. Tahkiye Unsurları

2.2.2.1. Anlatım Teknikleri

Anlatım teknikleri, anlatıma çeşitlilik ve hareketlilik kazandıran önemli unsurlardandır. Çünkü bir metinde anlatılacak şey kadar anlatım biçimi de önemlidir. Mensûr tercümelerde tahkiyenin karmaşık bir yapıda olmadığı görülmektedir. Bunun yanında başta *Heft Peyker* ve *Leylâ vü Mecnûn* hikâyeleri olmak üzere tercümelerin genelinde hikâye içinde hikâye anlatma tekniği göze çarpmaktadır. Kahramanların çerçeve hikâyelerinin içinde yer alan bu hikâyeler, ana hikâyeyi destekleyen ve zenginleştiren önemli bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Mensûr tercümelerde farklı anlatım tekniklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu teknikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

2.2.2.1.1. Anlatma-Gösterme Tekniği

Destan, masal, halk hikâyesi, hikâye ve romanda vaka asıl unsurdur, diğerleri vakanın etrafında birleşerek eseri vücuda getirirler. Vaka da anlatma vasıtasıyla dikkatlere sunulur.²⁶⁴ Anlatma yönteminde, genellikle olayların geçmiş zamanda olup bittiği duygusu uyandırılır. Diğer yandan olan bitenin ancak bir rehberin kılavuzluğuyla daha anlamlı olacağı, okuyucuya bir yol göstericinin, tarif edicinin mutlak gerekliliği düşüncesi ağır basar.²⁶⁵ Anlatma yönteminde anlatıcının mutlak egemenliği vardır ve anlatım sorunu, onun tasarrufuyla çözülür. Bu yöntemin ağırlıklı olarak kullanıldığı metinlerde, okuyucuyu eserin dünyasına sokmak kolay değildir. Çünkü söz konusu metinlerde yer alan bilgilerin yaşantıya dönüştürülmesi, dolayısıyla beşerî sıcaklığın elde edilmesi pek kolay olmamaktadır.²⁶⁶

Mensûr tercümelerde kullanılan anlatma tekniğinde, olaylar anlatıcının ağzından nakledilir ve okuyucu bu bilgileri belli bir mesafeden öğrenir. Böylece olayların başından sonuna kadar etkisini hissettiren anlatıcı, dikkati kendi üzerine çeker ve hikâye ile okuyucu arasında bir kopukluğa neden olur. Bu tekniğin kullanıldığı bölümlerde anlatıcı, hikâyeye rahatça müdahale edebilmiş ve olaylar arasında kolayca geçiş yapabilmıştır.

Rāviyān-ı aḥbār bu yüzden rivāyet eylerler ki zamān-ı kadīmde ‘Acem vilāyeti pād-şāhlarından Yezd-gürd nāmında bir pād-şāh var idi. Ḥaḳḳ’ıñ emri ile bu pād-şāhıñ bir evlādı mu‘ammer olmazdı. Günlerde bir gün pād-şāhıñ bir oğlu dünyāya gelip adını Behrām kodu. (T 2b, M 63b)

Anlatma tekniğinin kullanıldığı yukarıdaki bölümde okuyucu ilk etapta Acem diyarında hüküm süren Yezd-gürd’ün başından geçen olayların anlatılacağını düşünür. Görüldüğü gibi Yezd-gürd hakkında ayrıntıya girilmemiş sadece çocuk özlemiyle yanıp tutuştuğu bilgisi verilmiştir. Anlatma tekniğinin bir özelliği olarak Yezd-gürd’ü muhayyilesinde canlandırmak ve bazı bölümleri kendi zihninde tamamlamak hep okuyucuya bırakılmıştır. Okuyucu Behrām’ın Arap diyarında büyüyeceğini, geri gelip

²⁶⁴ Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, 3. Baskı, Ankara: Akçağ Yay., 1998, s. 11

²⁶⁵ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, 1. Baskı, Ankara: Öncü Basımevi, 2003, s. 139

²⁶⁶ Mehmet Tekin, **Roman Sanatı**, 10. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012, s. 209

babasının tahtını Kisrâ'nın elinden alacağını ve yedi köşkte yedi güzelle meclisler kurup eğlenceler düzenleyeceğini hep anlatıcıdan öğrenir.

Gösterme yönteminin tipik uygulamaları, bir romanda yer alan diyalog parçalarıdır. Okuyucu, bu parçalarda yer alan olay, duygu ve düşüncelere doğrudan tanık olur. Diyaloglar, olayların akışına göre ya sırf diyalog olarak verilir yahut konuşmaların arasına birtakım bağlantı cümleleri yerleştirilerek verilir.²⁶⁷ Bunda yazar-anlatıcı, olabildiğince ortalarda görünmemeye, kendini belli etmemeye ve arka planda kalmaya çalışır. Bu, canlı yaşantıları ve hayatı daha gerçekçi bir biçimde sunmada etkili bir yöntemdir. Gösterme yöntemi, olup biten her şeyin bütün ayrıntılarıyla olduğu gibi, dışardan en az müdahaleyle sergilenmesidir. Anlatıcının açık tavrından çok, anlatılan şeyin kendisi ön plandadır.²⁶⁸

Bu yöntemde gerçekçilik durumu daha belirgindir. Okuyucu, olaylara aracısız olarak bizzat tanık oluyormuş duygusuna kapılır. Kişilerin ruhsal durumları ve etkenleri okuyucunun gözü önünde ve okuduğu zaman dilimi içinde oluyor havasındadırlar. Bu yöntem, olan bitenin “şimdi” zaman diliminde cereyan ettiği duygusunu uyandırır.²⁶⁹

Herîfdir bu hâli gördükde hayrân olup behey dîvâne! Bunca zamândan beri ‘aşkıyla nâlân u ser-gerdân olduğun güzeliñ şüretini niçin bozduñ dedikde Mecnûn’dur cevâb verip ben cânânımla bir olup aramızda senlik benlik kalkmışdır. Anıñ için bozdum dedi. Herîfdir katı a’lâ tatalım ki cânânla bir olup ortañızdan ikilik kalkmış ola. Ya Leylâ şüretini bozmağa borç ne? ‘Aql yatımı üzere kendi şüretiñi mahv edip cânânıñ şüretini hâli üzere komağ gerek idi dedikde Mecnûn’dur herîfe cevâb verip sen bir söz añlamaz âdeme beñzersin gibi. Behey yâdigâr! Ben cânânla bir olup ol benim qalbime girip gönümde gizlenip benim vücûdum aña qaftân gibi olmuşdur demek isterim. Yoḥsa ben anıñ qalbine girip ol baña esbâb gibi olacaḡ degildir kim sen dedigiñ gibi edem. O benim cânımdır. Bu seniñ gördüğün gerçi şüretâ Mecnûn’dur ammâ ḥaḡîḡatde Leylâ’dır. Bu sözü gerçekten ‘aşık olanlar bilir. Seniñ bildigiñ söz degildir deyip çekilip yoluna revâne oldu. (T 152b, M 149b/150a, TDK 46b/47a)

²⁶⁷ Tekin, a.g.e., s. 212

²⁶⁸ Çetin, a.g.e., s. 140

²⁶⁹ Çetin, a.g.e., s. 141

Yukarıdaki örnek metinde kullanılan gösterme tekniği, hikâyede anlatıcının ön plana çıkmasını ve okuyucunun anlatıcıya yoğunlaşmasını engellemiştir. Bu teknik sayesinde hem okuyucunun dikkati hikâyeye yönlendirilmiş hem de kendisini olayların içinde hissetmesi sağlanmıştır. Aynı zamanda okuyucunun hikâyedeki kişilerin konuşmalarına şahit olması sağlanarak gerçeklik olgusu arttırılmış ve tercümeyle hareketlilik kazandırılmıştır. Böylece okuyucu anlatma tekniğindeki geçmiş zaman olgusundan kurtulmuş ve olayların şimdiki zamanda gerçekleştiği izlenimine kapılmıştır.

2.2.2.1.2. Tasvir (Betimleme) Tekniği

Betimleme, bir nesnenin, bir yerin ve bir kişinin görünüşünü, hareketlerini, kişide uyandırdığı izlenimleri anlatmayı ve gözlemlenenleri zihinde canlandırmayı amaçlayan bir anlatım tarzıdır. Bu tarz anlatıma kısaca sözcüklerle resim yapmak da denilebilir. Yazar dış dünyadan duyu organlarıyla edindiği izlenimleri kendi yarattığı evrende canlandırır ve dil aracılığıyla okura sunar. Okuyucu görmediği bu evrenin içine girer ve onunla özdeşleşir; bu evrenin kendine özgü gerçekliğine katılır.²⁷⁰

Anlatıcı, mensûr tercümelerde anlattığı hikâyelere gerçekçi bir nitelik kazandırabilmek için tasvir tekniğini çok sık kullanmış fakat başta şahıs tasvirleri olmak üzere genelde abartıya düşmüştür. Buna rağmen tasvir tekniğini yerinde ve zamanında kullanması, metne renk ve canlılık kazandırmıştır. Böylece okuyucuda merak duygusunu uyanık tutmayı ve okuyucuyu metnin içine çekebilmeyi başarmıştır.

Mensûr tercümelerde anlatıcının daha çok şahıs, tabiat, mekân ve hayvan tasvirlerine yer verdiği görülmektedir. Bunu yaparken öznel tasvir metodunu kullanan anlatıcı; teşbih, istiare ve mübalağa sanatına da oldukça sık başvurmuştur. Aynı zamanda bu tekniği uygularken tabiat unsurlarından faydalanmış ve kelimeleri titizlikle seçmiştir. Anlatıcı, tasvir metodunu uygularken kişi ya da nesneleri çeşitli söz kalıplarıyla mümkün olduğunca olumlu ya da olumsuz özellikleriyle ön plana çıkarmıştır. Yani kişiler ya da nesneler ya göz kamaştırıcı güzellikleriyle ya da mide bulandırıcı çirkinlikleriyle metinde yer alırlar. Aşağıdaki örnekte Leylâ, akranlarından üstün bir kişi olarak ve genellikle klâsik edebiyatımızın benzetme unsurları ve mazmunları kullanılarak tasvir edilmiştir:

²⁷⁰ Şerif Aktaş ve Osman Gündüz, **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, 10. Baskı, Ankara: Akçağ Yay., 2008, s. 204

Günlerde bir gün Kays'dır Leylâ'yı alır göz ile bakdıkda gördü kim ruhları gül saçları sünbül kaşı kemer beñi 'anber gamzesi hançer gözleri hūnī sīmīn-ten kāfūrī-beden bir māh-tābdır ki gündən güne hūsnu ziyāde olup gitmede. (T 137b, M 135a, TDK 29b)

Metinde kötü karakterli tiplerin tasvirinde de aşırıya kaçıldığı görülmektedir. Bunların tasviri için çirkin ve kötü ifadelerin kullanılması, tasvir tekniği bakımından dikkat çekici bir unsurdur. Aşağıdaki metin bunu güzel bir şekilde örneklendirmektedir:

Gördü kim ol şanem-i sīmīn-ten dedigi bir 'ifrītdir ki şekl-i murdārını gören ādemiñ mi'desi bulanıp niçe yıllar iştiḥāsı bozulur. Gözleri şanki cehennem kıyusudur ki içi kanla ve çapaḳla tolmuş ve burnunuñ sümükleri ve ağzınıñ şalyaları ortalığı almış. Saçı fetīl fetīl olup içinde yılan ve 'afārīt 'akrebler yuvalar yapmış. Ağzı mağāra kadar var. Dişleri bōstāna dikilen eşek başına beñzer. Tuṭaḳlarınıñ biri yerde ve biri gökde 'ālemi yutmaḳ ister. Arkası bükülmüş ḳarnı eski ḫarār gibi sōkülmüş memeleri ḳaṭrān ṭulumu eli ayağı arslan pençesi gövdesi ḫod keler derisi. (T 33a/33b, M 98a, A 64b)

Anlatıcının fizikî tasvirlerdeki başarısı ruhsal tasvirlerde de göze çarpmaktadır. Bu anlamda anlatıcı, hikāye kahramanlarının fizikî özellikleri, ruhsal özellikleri ve mekân arasında sanatsal bir bağ kurabilmeyi başarmıştır. Aşağıdaki bölüm, Ferhad'ın Şîrîn'e âşık olduktan sonraki ruh hâlini güzel bir şekilde tasvir etmektedir:

Çünkü Ferḫād Şîrîn'in ḫuzūrundan ḳalkıp verdiği cevāhirleri yere saçdı. Nigārīñ 'aşḳı ḳalbine muḫkem te'sîr edip bir ān bir yerde ṭurmaḡa ṣabr u ḳarārı ḳalmamışdı. Nā-çār yaḳasını çāk edip feryād ederek ṭaḡlara düşüp çekilip gitdi. Ḥālī perîşān olup ne elinden derdine bir çāre eylemek gelirdi ve ne hicr-i yāre ṣabredip taḫammül edebilirdi. Zîrā 'aşḳ deryāsı mevce gelip başından aşmışdı ve Şîrîn'in zülfü sevdāsı boynuna ḳat ḳat ṭolaşmışdı. (T 123a, M 123b/124a, TDK 12b, A 27b)

Mensûr tercümelerde tabiat önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabiat tasvirlerine oldukça sık başvuran anlatıcının detaya girse de başarılı olduğu söylenebilir. Şöyle ki tabiat tasvirlerinin yer aldığı cümleleri okuyan okuyucu, betimlenen yeri bir resim tablosu gibi gözünde canlandırabilmektedir. Aşağıdaki örnekte de görüldüğü üzere anlatıcı, bazen abartıya düşüp betimlediği yeri cennetle karşılaştırabilme rahatlığına varabilmiştir.

Andan şoñra şağa ve şola baqđım. Cennete beñzer bir bāğ-çe gördüm ki ancılayın bāğ-çe ‘ömrümde ne görmüş ve ne işitmiş idim. İçinde dürlü dürlü çiçekler açılmış her biri bir rengde kokuşu dünyâyı tutmuş sünbülleriniñ zülfü büklüm büklüm olup karanfillere şarılmış. Yer yer ‘aşıklar āyīni gibi servler göklere çıkıp üstüne yāsemenler aşılmış. Bir taraftan āb-ı hayāt gibi şular ‘aķık ve inciye beñzer çaķıllardan çağlayıp akar ve bir tarafında laţif havzlar içinde gümüşe beñzer balıklar toprağı misk ü ‘anber taşları şanki gevher eţrāfında zümürred gibi tağlar ve her tarafı toptolu yemişler ağaçlarında hoş şadālı kuşlar tırmadan ötmededir. (T 17b, M 77a/77b)

Anlatıcının tasvir konusundaki başarısı, mekân tasvirlerinde de dikkat çekmektedir. Belli ülkeler, şehirler, saraylar ya da köşklerin yanı sıra eğlence meclislerinin tasviri de sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu mekânların tasvirinde anlatıcı oldukça canlı ve hareketli bir üslûp kullanmıştır. Metinlerde yer alan hikâyelerin sosyal hayat bağlamında önemli bir parçası olan bu meclisler ve meclislerde ön plana çıkan sazendeler, hanendeler, sakiler, içkiler ve eğlenceler anlatıcı tarafından özenle tasvir edilmiştir:

Kış vaktiniñ tamām ortası olmağla meclis-i şāhīyi tertīb edip ocaklar sarāyda yanıp ortalığa gümüş mankallar konup içine ‘ūd u ‘anberler atılıp peşkünlere tabağlar çatılıp ba‘dehū simātlar çekilip kiminiñ içi dürlü dürlü yemekler ve kiminiñ de kışın nev-zuhūr bulunan meyvelerden ‘aşık ile ma‘şūk yüzüne beñzer yarısı al ve yarısı şarı elmalar ve gügercin kanı gibi bāde ile dolmuş şurāhīler ve yer yer billūr şīşelerle tırfanda içilen zerrīn kadehler konulup bir zīnet verildi ki ne bāğa hācet ve ne bōstāna minnet kaldı. Pes Behrām şāhdır gelip nedīmleriyle karār edicek sīm-ten sākīler elinden cāmlar tolu alınıp boş verilmege başlandı. Sāzendeler bir taraftan faşıllar edip çengīler de bir koldan rakşa girip kelleler germ ve sīneler nerm olduğdan şoñra biraz da muşāhabet olunup herkes kendi hālince laţif nükteli sözler söylemege başladılar. (T 14a, M 73b)

Mensûr tercümelerde dikkat çeken bir başka tasvir çeşidi ise hayvan tasvirleridir. Anlatıcı, hayvan tasvirlerine şahıs ve tabiat tasvirleri kadar sık başvurmamış ve detaya inmemiştir. Aşağıdaki metinde Şebdîz için yapılan tasvir bunu örneklendirmektedir:

Mehîñ Bânû'nuñ hesâba gelmez tuhfelerinden ğayrı bir siyâh atı vardır ki şabâ ayâğı tozu kopdukda yetişilmek muhâl olup önüne tağ gelse kuş gibi uçar şu geldikde hod anı da bî-pervâ geçer. Adına Şeb-dîz derler. (T 105b, A 5a)

2.2.2.1.3. Mektup Tekniği

Mektup, hem bir anlatım biçimidir hem de bir türün adıdır. İlk önceleri bir haberleşme aracı olan mektup, daha sonraları yaygın bir yazışma aracı olarak büyük kabul görmüş; özel ve genel konuların dile getirilmesinde önemli rol oynamıştır. Mektup, kimi zaman ‘diplomatik’ mesajları taşıyarak toplumlar arası ilişkilerin yeni bir boyut kazanmasında etkili olmuş; kimi zaman bireysel duyguların sıcaklığını taşımış; kimi zaman felsefî, psikolojik ve lirik derinliğiyle sanatın gelişmesine destek vermiştir. Kısacası mektup, insanlık tarihinin şekillenmesinde -yerine göre- bir belge değeri taşımış; tarihin, kültürün ve edebiyatın oluşumunda rol oynamıştır.²⁷¹

Mensûr tercümelerin tamamında kullanılan mektup tekniğinde anlatıcı, taraflar arasındaki mektuplaşmaları ustaca metne yerleştirmiş ve bu teknikle esere farklı bir zenginlik kazandırmıştır. Mektup tekniği, mensûr tercümelerin özellikle aşk konulu olanlarında bir zaruret olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira hikâye kahramanlarının bulundukları zamanın toplumsal değerleri gereği görüşmemesi, anlatıcıyı bu tekniği kullanmaya zorlamıştır. Çünkü birbirleri hakkında ikinci ya da üçüncü ağızlardan haber alabilen âşıklar, duygularını ancak mektup yoluyla ifade edebilmişlerdir. Mektup aynı zamanda birbirlerine olan özlemlerine daha fazla dayanamayan âşıkların sabır ve tahammülünü koruyan önemli bir unsur olarak da dikkat çekmektedir. Çünkü âşk, sevgilisinden gelen mektubu, sadakatin bir göstergesi olarak görür ve acılarını dindirir.

Hikâyelerde mektubu götüren kişinin beraberinde cevapla döndüğü görülmektedir ve mektup metnlerinin genellikle “nâme” kelimesi geçen bölüm başlıklarının ardından verildiği dikkat çekmektedir. Aynı zamanda anlatıcı, mektubun alıcı üzerinde bıraktığı etkilere yer vermeyi de ihmal etmemiştir.

²⁷¹ Tekin, a.g.e., s. 244

Mektup tekniği, hikâyelerde gerektiğinde kullanılmıştır. Behrâm'ın Kistrâ ile ve kızlarını istemek için yedi iklim hükümdarlarıyla yaptığı mektuplaşmalar; İskender'in Dârâ, Keyd-i Hindî ve Çin Hâkân'ı ile yaptığı mektuplaşmalar; Hüsrev ile Şîrîn arasındaki mektuplaşmalar; Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hüsrev'i İslâm'a davet için gönderdiği mektup ve Leylâ ile Mecnûn arasındaki mektuplaşmalar bu tekniğin kullanıldığı önemli yerlerdendir. Aşk konulu tercümelerde birbirinden ayrı kalan âşıklar, okuyucunun merak duygusunu arttırmıştır. Okuyucunun, âşıkların bir daha kavuşamayacağını düşündüğü bu bölümlerde mektup tekniği devreye girmiş ve bu merakı ortadan kaldırmıştır. Ayrıca anlatıcı, bu tekniği kullandığı bölümlerde mümkün mertebe aradan çekilmiş ve kahramanların iç dünyalarını ve düşüncelerini aktarmaya çalışmıştır.

İçindeki aşk ateşine daha fazla dayanamayan Leylâ, bir gece vakti obasından kaçar ve yaşlı bir adama rast gelir. Yaşlı adamdan Mecnûn hakkında bilgi alan Leylâ, ondan bir gün obasına gelerek yazdığı mektubu alıp Mecnûn'a götürmesini ister. Yaşlı adam isteğini yerine getirir ve mektubu alıp Mecnûn'a ulaştırır. Mektubu alan Mecnûn, sevinçten ne yapacağını şaşırır ve hiç vakit kaybetmeden Leylâ'nın mektubuna aşk dolu cümlelerle şöyle karşılık verir:

Nâmeniñ ibtidâsında Hâk Te'âlâ Hâzretine hamd ü şenâdan soñra demiş ki ey güzellik bâğının gülü ve muhabbet gül-zârının sünbülü ve ey derdli gönölümün dermânı ve bu mübtelânın cân u cânânı efendim sulţânım! Lütfuñuzdan bu derd-mendlerini yâd ve haste gönölünü şâd edip nâme göndermişsiz. Gelip vâşıl oldu. 'Ömr ü devletiñiz hüsñünüz gibi ber-karâr olup Hâk Te'âlâ Hâzreti gül cemâliñizi şoldurmayıp dâ'imâ cihân bâğında ter ü tâze ede. Eger bu bî-çâreleri ahvâlinden su'âl olunursa Hâk'a yüz biñ şükrler ki hâlâ derd-i 'aşkıñız yine evvelki gibi ber-karâr olup günden güne ziyâde olmağdadır. Ricâm odur ki 'aşkıñızdan Hâk Sübhânehü ve Te'âlâ bir lahza gönölümü hâlî kılmazın belki lahza lahza ziyâde eylesin. Niçe demdir ki hasretiñiz âteşi 'alevlenip dâ'imâ yüregimi dâğlamadadır ve firâkıñız insânla şöhet eylemege taħammül etdirmeyip kuluñuzu âvâre edip tağlara düşürmüşdür ve başıma cihân ğamlarını üşürmüşdür. Hâlâ işim âh ü efgân ve hâlim evvelkiden yüz kat ziyâde perîşân olup sulţânımla vişâl bu cihân bâğında biter yemiş olmadığımı bilip başımı taşdan taşa çaldım ve ğam u miñnet deryâsına taldım. Hemân Hâk Te'âlâ Hâzreti sâyeñizi üstümüzden eksik eylesin. Taraf-ı şerîfiñizden esen bād-ı

şabāyla kanā‘at edip eğleniriz ve benim sulţānım hüsniñüz bāğınıñ eţrāfını bādlar almışlar. Hele Hakk’a çok şükrlr ki bāğ-bān ‘aşkıñız uğratmayıp taşrada kalmışlar. ‘Ömrüñüz ziyāde ola deyip sözünü tamām eylemiş. (T 156b, M 153a/153b, TDK 50a/50b)

2.2.2.1.4. Özetleme Tekniği

Özetleme tekniği, gereksiz ayrıntıyı silen, dolayısıyla esere derli toplu bir görünüm kazandıran bir yoldur. Bu yöntemle olaylar ve kişiler, bariz yön ve çizgileriyle tanıtılır, anlatılır. Sonuçta sayfalar boyu sürececek -belki de okuyucuya sıkıcı gelecek- tanıtma meselesi, birkaç satır veya paragrafla çözümlenmiş olmaktadır.²⁷²

Özet anlatı, ayrı bir aktarma yöntemi değil hem anlatma hem de gösterme yöntemlerinde kullanılabilen bir tekniktir. Özetleme, roman olaylarını bütün ayrıntılarıyla değil; ana hatlarıyla sergileme tarzıdır. Bu teknikte önemli olayların geçmediği zaman dilimleri ve gereksiz ayrıntı ve unsurlar atlanır.²⁷³

Anlatıcı, mensûr tercümelerde bu teknikten oldukça fazla yararlanmıştır. Özetleme tekniğiyle gereksiz olayları içine alan günleri, haftaları hatta yılları sadece birkaç cümleyle özetleyebilmiştir. Mesela Hüsrev’in dünyaya gelişinden on beş yaşına kadar olan uzun hayat dilimi, bu teknik kullanılarak özetlenmiştir:

Âhir Hakk Te‘ālā Hazretleriniñ kemāl-i kereminden hātūnu hāmile olup ayı günü tamām olduğdan soñra bir mübārek vaktde cihāna bir oğlu gelip pād-şāha müjde eylediler. Şād u handān olup şeh-zādeniñ adını Hüsrev-i Pervîz kodu ve bu ni‘metiñ şükrü için muhtāclara in‘ām ü ihsānlar eyleyip cümle halk niçe günler şenlikler ve şād-mānlıklar eylediler. Andan soñra dāyeler şeh-zādeyi nāz u niyāz ile terbiyeye başladılar. Günden güne güzellenip hüsni güneş gibi ziyālanıp tamām yedi yaşına girdikde her nesneyi bilip añlamağa başladı. Pes üstād hācelerdir gelip şeh-zādeye ‘ilm ü ma‘rifet ta‘lîmine meşgûl oldular. Az zamāniñ içinde okuyup yazmağı tamām eyleyip on yaşına girdikde ata binmek ve ok atmak ve gürz şallamak ve sâ‘ir dil-āverlere lâzım ne kadar hüner varsa cümlesini birer birer öğrenip hançeri bî-emān oku āfet-i cān olup mızrāğı katı taşta igne atlasa geçer

²⁷² Tekin, a.g.e., s. 250

²⁷³ Çetin, a.g.e., s. 143

gibi geçip kılıç ile çaldığını iki biçirdi. Pes şeh-zāde bu hāl üzere on beş yaşına girdikde cemî' hünlerde kâmil olup dā'imā binip inip eṭrāfı seyr ü temāşā edip şayd u şikār eylemege başladı. (T 103b, M 109b/110a, TDK 1b/2a, A 1b/2a)

2.2.2.1.5. Geriye Dönüş Tekniği

Geriye dönüş tekniği, hem romanın yapısının kuruluşunda hem olayların yüzeysel veya ayrıntılı olarak sunulmasında hem de kahramanların çizilip tanıtılmasında önemli rol oynayan bir yöntemdir.²⁷⁴

Romanda bir kahramanın veya bir olayın geçmişi hemen romanın başında anlatılmaz. Aradan bir süre geçtikten, okuyucunun merak duygusu kamçılandıktan sonra, bahse konu olan kahraman veya olayla ilgili bilgiler -geçmişe dönülerek- verilir.²⁷⁵

Anlatıcı, mensûr tercümelerde az da olsa olayları anlatırken zamanla oynamıştır. Şöyle ki bazı olay ya da kahramanlar hakkında verdiği kısa bilgileri, okuyucunun merak duygusunun hat safhaya ulaştığı bölümlerde geriye dönüş tekniğini kullanarak genişletmiştir. Böylece olayların iç yüzünü aydınlatmış ve kahramanları geniş bir şekilde tanıtmıştır. Bu teknikle anlatıcı, hem geçmiş ile şimdi arasında bir bağ kurmuş hem de hikâyelerin hacminde tasarrufa gitmiştir. Anlatıcı bu tekniği bazen de hikâyeye yeni dâhil olan kahramanları tanıtmak için kullanmıştır. Bu bilgiler genellikle kahramanın karakteristik özellikleri ve toplumdaki yeri hakkındadır. Böylece okuyucuya hikâyeye yeni giren bu karakterin ilerleyen bölümlerde nasıl hareket edeceği hakkında işaretler vermiştir.

Anlatıcı, olayların kronolojik sırasına çok müdahale etmemiş fakat anlattığı bölümlere anlam kazandırmak ve okuyucunun merakını gidermek için bazen geçmişe dönük bilgiler vermiştir. *Heft Peyker*'de Hint padişahının kızının anlattığı hikâyede devamlı siyah giyen padişah hakkında başta kısa bilgiler verilip daha sonra siyah giyme sebebinin açıklanması, *Hüsrev ü Şîrîn*'de hikâyeye sonradan dâhil olan ve Hüsrev'i katleden Şîrûye'nin Hüsrev'in eski karısı Meryem'den olma oğlu olduğunun belirtilmesi ve Hüsrev'in, oğlu Şîrûye tarafından öldürülmesine sebep olarak hikâyenin sonunda Hz.

²⁷⁴ Tekin, a.g.e., s. 263

²⁷⁵ Tekin, a.g.e., s. 254

Muhamed'in (s.a.v.) İslâmiyet'e davet mektubunu yırtmasının gösterilmesi, *Leylâ vü Mecnûn*'da Leylâ'nın İbn-i Selâm'la evlendiğini öğrenen Mecnûn'un eskiye dönmesi ve Leylâ'nın başkasıyla evlenmeyeceği hususunda kendisine verdiği sözleri hatırlatması geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı önemli bölümlerdendir.

Rivāyet olunur ki Hüsrev ile Şîrîn bir araya geldikten sonra niçe zamān zevk u şafâda olup bu köhne cihānda demler sürüp 'âlemler eylediler. Âhîr-kâr 'ömrleri tamām olup her biri bir tarîkla cihāndan göçdüklerini bu yüzden rivāyet eylemişlerdir ki Hüsrev'in Meryem bānūdan bir oğlu olmuş idi ki adına Şîrûye derlerdi. Ğāyetle yaramaz bir oğlan olmağla Şîrîn'e 'âşık olup āh n'olaydı nigār-ı nāzenîn bir tarîkla elime gireydi diyü dā'imā fıkırde idi. Hüsrev de Şîrûye'yi gördükçe bu oğlandan hayr gelmez. Elbette bir gün bizim başımıza bunun yüzünden bir fesād gelmesi muḳarrerdir deyip ne tedbîr edeceğini bilmezdi. (T 134a, M 132a, TDK 25a/25b, A 42a)

Yukarıdaki örnek metinde görüldüğü üzere hikâyeye sonradan dâhil olan ve babası Hüsrev'i katleden Şîrûye'nin, Hüsrev'in eski karısı Meryem'den olma oğlu olduğu, okuyucunun çok sonradan öğrendiği bir bilgidir. Anlatıcı bu bilgiyi Hüsrev'in Meryem'le olan beraberliğinin anlatıldığı bölümde aktarmamış, hikâyenin ilerleyen bölümlerinde vermeyi tercih etmiştir.

2.2.2.1.6. Montaj Tekniği

Montaj tekniği, bir romancının, genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahî nitelikli bir metni bir söz veya yazıyı, "kalıp hâlinde" eserinin terkiğine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir. Bu teknik, bir bakıma bizim edebiyatımızda köklü bir geleneği bulunan "iktibas" sanatını hatırlatmaktadır.²⁷⁶

Zaman zaman montaj tekniğinin kullanıldığı mensûr tercümelerde, montajlanan ifadelerin genellikle atasözü olduğu dikkat çekmektedir. Anlatıcı, montaj tekniğini bazen de gelenek ve inanışlar hakkında bilgi verirken kullanmıştır. Leylâ'nın, kocası İbn-i Selâm öldükten sonra Arap geleneklerine göre iki yıl boyunca anne babasının evine gitmeyip yas

²⁷⁶ Tekin, a.g.e., s. 264, 265

tutması buna güzel bir örnektir. Anlatıcı sözlerine bir dayanak olarak kullandığı bu teknikle hem anlamı kuvvetlendirmiş hem de metne estetik bir boyut kazandırmıştır.

Nüşabe İskender'in buncılayın inkârını görüp bir vechle kendisini ilzâm eylemeğe kâdir olmadıkda ey şehr-yârım! Hiç olur mu ki güneşi balçık ile sıvamağ istersiz deyip karşısında tûran cāriyelere emredip varîñ İskender'in şûretini getiriñ diyü fermân eyledikde hemân-dem cāriyelerdir varıp hâzînededen bir harîr getirip Nüşabe'ye verdiler. (Güneş balçıkla sıvanmaz) (T 66a, M 28b, TDK 85a/85b)

2.2.2.1.7. İç Monolog Tekniği

Anlatım düzeyinde söz, iki şekilde işlevini yerine getirir: Ya sese dönüşür; dışa yansır yahut sese dönüşmeksizin, insanın iç dünyasında görevini yerine getirir. Sonuç olarak insanın, 'iç' ve 'dış' olmak üzere iki konuşma tarzına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Anlatımda, her iki konuşma tarzı da, yerine göre kullanılmaktadır ve yine her ikisi de insan için bir ifade etme, meram anlatma yoludur. Çünkü insan, özelliği gereği her zaman sesli konuşmayan, bazı sorunları iç dünyasında, bu dünyanın kendine özgü mantığı ve yine kendine özgü konuşma tarzıyla çözmeye çalışan bir varlıktır. İnsanın bu özelliğini dikkate alan romancılar, onun iç dünyasında şekillenen duygu ve düşünceleri dışa yansıtmak için "iç monolog" tekniğini bulmuş ve uygulamışlardır. "İç monolog" (interior monologue) okuyucuyu, kahramanın iç dünyasıyla karşı karşıya getiren bir yöntemdir. Yöntemin uygulandığı bölümlerde yazarın -daha doğrusu anlatıcının- varlığı ortadan kalkar; muhtemel yorum ve açıklamalar, okuyucuya bırakılır.²⁷⁷

İç konuşma yöntemi, kişilerin ruhsal durumlarını, suç, yanlışlık ve günahlarını, itiraflarını, beklentilerini, hayal kırıklıklarını, özlemlerini, tasavvur ve tahayyüllerini sergilemede oldukça yararlı bir yöntem. İnsan, gündelik hayatta da her şeyi dışa vuramayabilir, başkalarına söyleyemediği bazı şeyleri kendi kendine söyler ve iç itiraflarda bulunur. İç konuşmada kişi, iç dünyasını aracısız olarak doğrudan doğruya sergiler.²⁷⁸

²⁷⁷ Tekin, a.g.e., s. 289

²⁷⁸ Çetin, a.g.e., s. 221

İç monolog tekniği, mensûr tercümelerde en sık başvurulan tekniklerden biridir. Bu teknik sayesinde anlatıcı, hikâye kahramanının iç dünyasında yapmış olduğu konuşmaları, metne müdahale etmeksizin okuyucuya aktarmıştır. Özellikle konusu aşk olan hikâyelerde karşımıza çıkan bu teknik, anlatıma doğallık kazandırmış ve dolayısıyla kahramanın duygu ve düşüncelerini gerçekçi bir yolla yansıtmıştır. Bu sayede okuyucu hem kahramanın iç dünyasına girebilmiş hem de onu daha iyi anlama imkânı yakalamıştır.

Aşk konulu hikâyeler başta olmak üzere iç monologlarda muhatap olarak alınan genelde kader ve felektir. Hikâye kahramanı, içinde bulunduğu kötü durumdan kaderi ve feleği sorumlu tutar ve ona sitem eder. Mesela *Leylâ vii Mecnûn* tercümesinde Leylâ ile Mecnûn hep gizli haberleşir ve buluşurlar. Durumun ortaya çıkmasıyla Mecnûn'un ailesinin, Leylâ'yı babasından istemeleri ve kötü haberle dönmeleri neticesinde Mecnûn'un kaderinden dert yanması, Mecnûn'un çöllerde aşkını rahatça haykırabilirken Leylâ'nın İbn-i Selâm ve etrafındakilerin duymasından korkarak duygu ve düşüncelerini iç dünyasında dile getirmesi buna güzel birer örnektir. Aşağıdaki örnek metinde Hüsrev'in, Şîrîn'den vazgeçmesi hususunda Ferhâd'ı ikna edememesi ve ardından gönlünü muhatap alarak yaptığı iç konuşma verilmiştir:

Âhîr Hüsrev gördü kim her ne şorarsa altında kalmayıp geregi gibi cevâbını vermekde 'âciz degildir. Bundan ziyâde söyletmegi münâsib görmeyip göñlünden bu gûne dedi kim biz buña mâl vermekle başa çıkarız şanırdıñ olmadı. Bu kadar altın nazarına çöp kadar görünmeyip aşlâ iltifât eylemedi. Andan soñra belki sözle ilzâm ederiz diyü su'âle çekdik aña da cevâb verip hiçbir su'âlimizden 'âciz kalmadı. Hemân bunu söyletmeyip bir 'aẓîm işe şalmağ gerekdir. Ola ki bu yüzden şıkletini üstümüzden def' edebileydik deyip dedi kim ey Ferhâd!... (T 124a/124b, M 125a, TDK 14b, A 29b)

2.2.2.1.8. İç Çözümleme Tekniği

İç çözümleme (interior analysis) yöntemi, en kısa tanımla, anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demektir.²⁷⁹ Bunda romanı aktaran kişi araya girerek roman kişinin iç dünyasını, ruhsal durumunu, neler duyup neler düşündüğünü, tavır, davranış ve hareketlerinin ruhsal ve düşünsel sebeplerinin ne

²⁷⁹ Tekin, a.g.e., s. 284

olduğunu, hangi duygu ve düşünceler sonucu birtakım eylemlerde bulunduğunu; yani bir bütün olarak onun psikolojisini bize dışardan bir gözlemci olarak aktarır. Biz, roman kişinin ruhsal durumunu anlatıcının gözlemlerine ve aktarmalarına göre biliriz. Roman kişilerinin olaylar karşısındaki ruhsal tepkileri, düşünceleri, duyguları, korkuları, heyecanları ya da olaylar sonucunda kendi ruhları üzerinde meydana gelen bazı etkiler, değişimler sergilenir. Yani kişinin bir durum, olay ve olgu karşısındaki ilk tepkileri ve maruz kaldığı olaylar ve durumlar sonucunda kendisinde, ruhunda, iç dünyasında meydana gelen değişimler ve yenilikler, sebep ve sonuçlarıyla verilir. Kişilerin ruhsal durumları, bütün boyutlarıyla tasvir edilir.²⁸⁰

Aşk konulu hikâyelerin ağırlıklı olarak psikolojik derinlikte olması, anlatıcının çoğu yerde bu tekniği uygulamasına zemin hazırlamıştır. Anlatıcı, zaman zaman okuyucu ile hikâye kahramanının arasına girmiş ve kahramanın psikolojisini yansıtmaya çalışmıştır fakat bu tekniği uygularken kendi yorumlarını metne katmaktan da kaçınmamıştır. Mecnûn'un, Leylâ'nın ölüm haberini alması neticesinde oluşan ruh hâli, bu tekniğin uygulandığı önemli noktalardan birisidir:

Mecnûn'dur bu mâtem haberini işitdiği gibi âh edip bir na'ra urdu ki ortalığı zelzeleye verip arkası üstüne yıkıldı ve niçe zamân meyyit gibi yatıp ba'dehû kalkıp feryâd ü figânlar edip taşlarla döğünmege başlayıp Zeyd ile Leylâ'nın mezârına cân atdı. Varıp mezârı üstüne düşüp 'aklı başından gitdi. Bir zamândan sonra kalkıp mâtemler eyledi ve niçe günler mezârı başında bekleyip yine tağlara düşdü. Mecnûn'ın bundan sonra artık şabr u taḥammülü kalmayıp feryâd eyledikçe yanında olan ḥayvânlar cümle ürküşüp kaçarlardı ve her gün Leylâ'nın mezârı üstüne gelip feryâd ü figân eyledikçe âvâzı 'âlemi tutup herkes ḥâline merḥamet eder oldu. Bir yerde karar etmeyip gece gündüz nâlelerle cihânı tutup firâk-ı yâr ile ḥâli diger-gün ve kendi gâyet zebûn olmuşidi. Bu hâl üzere niçe zamân geçip âḥir Leylâ'nın firâkı bî-çâre Mecnûn'a kâr edip cânân gamıyla tākati tāk olmuşidi. (T 163a, M 160a)

²⁸⁰ Çetin, a.g.e., s. 218, 219

2.2.2.1.9. İç Diyalog Tekniği

“İç diyalog”, bir anlamda “iç monolog”a benzer. Roman kahramanının, doğal olarak içinde bulunduğu psikolojik duruma göre, kendi kendisiyle -sanki karşısında birisi varmış gibi- konuşması, tartışmasıdır. “İç diyalog”u şekillendiren cümleler, gramer kurallarına uygun olarak vücut bulur. Cümlelere, genellikle konuşma havası hâkimdir. Cümleler, kişinin o anki psikolojisine göre, telaş ve heyecanına, sevinç ve kederine göre şekillenir ve öylece okuyucuya yansır.²⁸¹ Kişi, karşılıklı konuşmaları kendi iç dünyasında temsil ettirir. Yani gerçekte karşısında kimse yoktur. Ama o, var kabul eder ya da zanneder. İçinden kendi kendine konuşarak gözünün önündeki hayalî kişilerle diyaloga geçer.²⁸²

Pes Mecnûn'dur bu haberi işitdikden soñra dīvāneligi dahı ziyāde olup Leylā'yı hātırına getirip hayāline der idi ki neydi ol seniñle aralıqda fırsat düşüp bir yerde görüşdükde ben niyāz etdikçe sen nāz edip ben nā-ümmīd olup seniñ zülfüñ ne ihtimāldir ki ben perīşānıñ eline gire dedikçe baña niçe va‘deler verip dürlü dürlü ‘ahd ü peymānlar edip Hāk Te‘ālā baña ol günü göstermesin ki senden ğayrı kimse benim hüsnum bāğına gire. Eger ibrāma uğrarsam kendimi helāk eylerim diyü eyledigiñ kavı ü qararı unudup şimdi kendi ihtiyārıñla varıp bir nā-dānı vaşlıñ bāğında kām-rān eylediñ. Tatalım ki ben āvāreden muhabbetiñ kalkıp uşanmışsın. Ya ol eyledigiñ ‘ahd ü peymānlar hep cümle yalan yerlere mi idi? Qanı seniñ ol serv-i hırāmānlar gibi şalındıkça yoluñda pāy-māl olduklarım? Hep hevāya mı gitdi? Beyt: Qanı hāk-i rehiñ āhımla ber-bād etdigim demler/Añılmaz mı ser-i kūyuñda feryād etdigim demler. Şimdi benim mahzūn göñlüme bu cins ğam u ğuşşa tohmunu ne yürekle ekdiñ ve elimde olan etegiñ ucunu kanğı el ile çekdiñ ve benim başıma şahrāları dar edip kendiñ varıp ağıyārla yār olduñ? Hoş hemān sen sağ olup cihān bāğında dā’imā güller gibi ter ü tāze ol. Ben de bunda bahār bulutları gibi inleyip ağlayayım ve dağlar gibi cevriñ yüküne bel bağlayayım. Sen bī-vefā olup muhabbetiñ bahār çiçekleri gibi birkaç gün içinde perīşān olduysa da ben yine saña vefā-dār olup serv gibi dā’imā ber-qarārım deyip kendi kendiyile buña beñzer niçe söz söyleyip feryādlar eylerdi. (T 150b, M 147a/147b, TDK 44b)

²⁸¹ Tekin, a.g.e., s. 282

²⁸² Çetin, a.g.e., s. 222, 223

Yukarıdaki metinde Mecnûn, sanki karşısında Leylâ varmış gibi onunla diyaloga geçmektedir. Cümlelerde baştan sona kendisini hissettiren karşılıklı konuşma havası hâkimdir. Metin aynı zamanda Mecnûn'un psikolojisini yansıtmaları bakımından iç diyalog tekniğinin önemini gözler önüne sermektedir.

2.2.2.2. Bakış Açısı

Bakış açısı bir roman ya da hikâyede olayların okuyucuya kimin gözünden ve ağzından ulaştığı sorusuyla ilgili kavramdır. Her şeyden önce bir anlatım sanatı olan roman, anlatılacak bir hikâye ile bunu kendi sözleriyle okuyucuya sunacak bir anlatıcıdan oluşur. Bu bakımdan anlatıcı romanın ayrılmaz bir parçasıdır.²⁸³ Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir.²⁸⁴

Bir metinde neyin anlatıldığı kadar nasıl ve hangi bakış açılarıyla anlatıldığı da önemlidir. Çünkü bir metindeki anlatıcının niteliği, okuyucunun esere bakış açısını etkileyen önemli unsurlardandır. Bu durumda belli bir olaya bağlı edebî metinlerde anlatılan hikâyenin yanında anlatıcı da önemli bir paya sahiptir diyebiliriz.

Mensûr tercümelerde anlatıcı, monotonluğu kırmak için farklı bakış açıları kullanmıştır. Hikâyelerde en çok kullanılan bakış açısı, hâkim bakış açısıdır. Hikâyelerin olağanüstü olaylar ve varlıklar içermesi, anlatıcıyı daha çok bu bakış açısını kullanmaya zorlamıştır. Dolayısıyla farklı bakış açıları, farklı üslubu da beraberinde getirmiştir.

2.2.2.2.1. Hâkim Bakış Açısı

Temel karakteri itibarıyla 'her şeyi bilme' esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır. Böyle bir imkânla donatılmış (techiz edilmiş) anlatıcı figür, adeta 'Tanrı gibi', her şeyi bilir, görür, sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir.

²⁸³ Ünal Aytür, **Henry James ve Roman Sanatı**, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yay., 1977, s. 17

²⁸⁴ Aktaş, a.g.e., s. 84

Kelimenin tam anlamıyla o, her şeyin üstünde ve her şeye hâkimdir. Böyle bir güç ve yetenekle donatılmış anlatıcı (the omniscient narrator), aslında gerçek dünyaya ait olan yazara, yarattığı kurmaca (gerçeksi) dünyada yer alan kahramanlarının duygu ve düşüncelerini sunma/anlatma yönünde geniş imkânlar sağlar. O, Tanrısal konumu (olympian position) itibarıyla hem anlatıcı dünyasındaki karakterleri hem de anlatının dışında kalan okuyucuyu yönlendirebilir. İsterse kahramanların zihinlerine, iç dünyalarına girer, gizli kalmış duygu ve düşünceleri dışa vurabilir. Hatta olayları hızlandırıp yavaşlatabilir. Bütün bu yetenek ve yönlendirmeler, onun doğal yapısının gereğidir kuşkusuz. Bir romancı, isterse, onun söz konusu gücünden en geniş ölçüde yararlanabilir.²⁸⁵ Burada anlatıcı nakledilmek istenilen itibarî âlem ile ilgili her şeyi bilen ve gören bir mevkidedir. Daha değişik bir ifadeyle o, itibarî âleme böyle bir noktadan bakmakta ve müşahadelerini nakletmektedir. O, itibarî âlemde sınırsız bir güce sahiptir. Vaka ve şahıs kadrosu ile ilgili geçmişe ve geleceğe ait her şeyi en ince teferruatına kadar bilmekte, onlar arasından yaptığı bir seçimi dikkatlere sunmaktadır. Bu durumda o, itibarî âlemin hâkim mevkindedir. O, anlattıklarını nasıl, nereden, kimden öğrendiğini söylemek ve belirtmek mecburiyetinde değildir. Uymak zorunda olduğu kaideleri eser vasıtasıyla ifade edilmek istenen mesajda, eserin estetik gayesinde ve okuyucunun muhayyilesinde cisimleştirilmek istenilen itibarî âlemde, kısacası eserin kendisinde aramak yerinde olur.²⁸⁶

Daha önce de belirtildiği üzere mensûr tercümelerde anlatıcının en sık kullandığı bakış açısı, hâkim bakış açısıdır. Anlatıcı, bu bakış açısını kullanarak kahramanların iç dünyalarına rahatça girebilmiş ve gizli kalmış duygu ve düşüncelerini ayrıntılı olarak okuyucuya aktarma imkânını yakalamıştır. Aşağıda örnek olarak verilen metinde görüleceği üzere anlatıcı, Ferhâd'ın Şîrîn'e olan duygularını ve aşkın Ferhâd üzerindeki tesirlerini bu bakış açısını kullanarak rahatça ifade edebilmiştir:

Çünkü Ferhâd Şîrîn'in huzûrundan kalkıp verdiği cevâhirleri yere saçdı. Nigârî'nin 'aşkı kalbine muhkem te'sîr edip bir ân bir yerde turmağa sabr u kararî kalmamışdı. Nâ-çâr yakasını çâk edip feryâd ederek tağlara düşüp çekilip gitdi. Hâli perîşân olup ne elinden derdine bir çâre eylemek gelirdi ve ne hicr-i yâre şabredip tahammül edebilirdi. Zîrâ 'aşk deryâsı mevce gelip başından aşmışdı ve Şîrîn'in zülfü sevdâsı boynuna kat kat tolaşmışdı.

²⁸⁵ Tekin, a.g.e., s. 57, 58

²⁸⁶ Aktaş, a.g.e., s. 94, 95

Pes yiyip içmekden kesilip ve insânla şöhet eylemekden çekilip tağlarda hayvân gibi ot otlayıp Mecnûn gibi vahşîlerle ülfet eylemeğe başladı. Bu hâl üzere hayrân u giryân tağlarda âh der âh işidirdi ve âdem gördükde vahşî gibi bir tarafa kaçıp giderdi ve gözlerinden akan kanlı yaşlardan tağları lâle-zâra döndürüp âh eyledikçe tütünü göklere çıkıp bulutlara dönerdi. Âteş-i ‘aşkla yanmış çenâra dönüp tağlarda kalmışdı ve nîlûfer gibi boğazına dek gözyaşı seylerine talmışdı. Hicr-i cânânla hâli dige-gün ve derd-i ‘aşkla lâle gibi bağı hûn olup tenhâlarda ne gözü yaşından gayrı bir hem-demi var ve ne gölgesinden özge bir mûnis ü mahremi var idi. Ne nâ-murâdîñ hâl-i zârından kimseniñ haberi var ve ne Şîrîn derd-mendiñ tağlara düşdüğünden haber-dâr idi. (T 123a, M 123b/124a, TDK 12b/13a, A 27b)

2.2.2.2.2. Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı

Anlatma esasına bağlı itibarî metinlerde vaka, şahıs kadrosu ve mekâna ait hususiyetler kahramanlardan biri tarafından nakledilir. Bu durumda anlatıcı, söz konusu kahramanın müşahade kabiliyeti, tecrübesi ve bilgi seviyesi ile sınırlıdır. Kısacası anlatıcı kahramanlardan birisiyle aynîleşir. Böylece metnin yapısı ve üslûbu üzerinde kahraman-anlatıcının kültür seviyesi, mizacı, dikkati ve içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar etkili olur. Zira metinde nakledilen her şeyi onun duyu organları ile idrak ettiği ve değerlendirdiği tarzda karşımıza çıkar. Yani “kahraman-anlatıcı” itibarî âleme ait her türlü görünüşü dışa aksettirmede aracı durumundadır. Onun, yazarın muhayyilesindeki itibarî âleme yönelik dikkati dile ait unsurlarla birleşerek metne vücut verir. Dile ait unsurların seçimi de, bu itibarî varlığa verilen mizaç ve kültüre göre seçilecektir. Kahraman-anlatıcı itibarî âleme ait bir varlıktır. Bunun beşerî bir varlık olan yazardan çok farklı olduğunu bir daha belirtelim. Ancak bu farklılık yazar ile “kahraman-anlatıcı” arasında bazı temel münasebetlerin kurulmasına mani değildir. Yazarın neden böyle bir itibarî varlık yaratmaya ihtiyaç duyduğu sorusu eserin tekevvünü ve gayesi hakkında kanaat sahibi olmamıza zemin hazırlar.²⁸⁷

Mensûr tercümelerde kahraman-anlatıcı; yaşadığı olayları anlatmada, kendi iç dünyasını ifade etmede, karşılıklı konuşmalarda ve mektuplaşmalarda karşımıza

²⁸⁷ Aktaş, a.g.e., s. 100

çıkılmaktadır. Hâkim bakış açısından sonra en çok kullanılan bakış açısı budur. Aşağıda *Heft Peyker* tercümesinin ilk hikâyesinden alınan bölümde görüleceği üzere olay, hikâye kahramanı tarafından nakledilir:

Çünkü dervîşden bu sözü işitdim. Dervîşin bu sözü yüregime ig olup aşlını bilmege bir cins gönülüm düşdü ki deli dîvâne olup ‘aql dâ’iresinden çıkayazdım ve gelene geçene ol kadar şordum ve bir çâre aradım aşlâ ne görmüş var ve ne işitmiş var. ‘Âkıbet nâ-çâr olup bunu fîkr eyledim ki yanıma bir miqdâr cevâhir ve altın alıp bir gece kimse görmeden atıma binip ol şehre varam ve bu hikâyenin aşlı nedir arayıp bulam dedim ve bir gece cümle sarây halkı gâfil yatırlarken dedigim gibi yanıma vâfir cevâhir ve altın aldım ve kıyâfetimi tebdîl edip bir misâfir şekline girip şehrin bir tenhâ kapısından çıkıp bir miqdâr yolcularla yoldaş olup Çin vilâyetine vardım. Vilâyet-i Medhûşân diyü şora şora bulup günlerde bir gün ol şehre varıp içine girdim. (T 16a/16b, M 75b/76a)

2.2.2.2.3. Müşahit Anlatıcıya Ait Bakış Açısı

Anlatma esasına bağlı bazı metinlerde, anlatıcının kahramanlardan daha az malumatı olduğu görülür. Bu gruba giren eserlerde ve yazı parçalarında anlatıcı, vaka içinde yer alan eserlerde ve yazı parçalarında anlatıcı, vaka içinde yer alan şahıs kadrosunu teşkil eden fertleri bir kamera tarafsızlığıyla izler; onların geçmişi, ruh hâlleri hakkında bilgi vermeden yaptıklarını gözler önüne serer. Anlatıcı vaka zincirine vücut veren unsurları belirli bir mesafeden tespit etmek ve bu husustaki müşahadelerini nakletmek durumundadır. O, müşahadelerini kendisine göre değerlendirdiği gibi bazı bilgi kaynaklarıyla da zenginleştirebilir.²⁸⁸

Aşağıdaki örnek metinde görüleceği üzere anlatıcı, müşahit bakış açısını kullanmış ve izlenimlerini tarafsız bir şekilde sunmuştur. Hikâye kahramanı İskender’in ruh hâline ya da geçmişine ait bilgilere yer vermemiş ve gördüklerini belirli bir mesafeden nakletmiştir.

Çünkü şabâh olup iki ‘askerdir yerlerinden turup deryâlar gibi mevc urmağa başladılar. Bu taraftan İskender emreyledi kim cümle ‘asker yerli yerinde karar edip şaf

²⁸⁸ Aktaş, a.g.e., s. 113

bağlayıp turalar. Pes bunca pād-şāhlar her biri kendi ‘askeriyle fermān olunan tarafda qarār edip başdan başa gök demire garğ olmuş iki yüz fīli ‘askeriñ önüne dizip ardlarına dil-āverler durdu ve İskender’iñ tahtını bir beyāz fīliñ üstüne kırdular. Çıkıp üstünde qarār eyledi. ‘Acem ‘askeri sağ kılda durup Hind ve Çīn ve Türkistān halkı şol tarafa durdular. Rus ‘askeri de bölük bölük şaf bağlayıp cümle sağ ve şolu tertīb edip ser-dārları olan Kıyıl ‘askeriñ orta yerinde qarār eyledi. Pes İskender’iñ kūs u sūrnāları çalınmağa başlayıp şadāsı ortalığa zelzele verdikde Rus ‘askeriniñ çañları da cūş u hurūşa geldi. Atlarñ kişnemesi ve dil-āverleriñ na‘rasından kıyāmetler kopup hāy u hūyla ‘ālem tılduğda nā-gāh Rus ‘askerinden bir dil-āver meydāna ‘azm eyledi. (T 84b, M 47b, TDK 109a/109b)

2.2.2.3. Zaman

Romanda kendisine yer verilen olayların geçtiği, olup bittiği, cereyan ettiği nesnel, vak’a ve anlatma zaman dilimlerini karşılayan bir kavramdır. Roman, bir zaman sanatıdır ve geniş bir zamana yayılan olay, durum, olgu, yaşantı, duygu, hayal ve düşünce unsurlarının sergilenmesidir.²⁸⁹

Kurmaca metinlerde anlatılan olaylar ne olursa olsun, kimin başından geçerse geçsin belirli bir zaman ve yerde geçer. Kişiler çevreden ayrı düşünülemez. Onların kişiliklerinin oluşumunda çevrenin ve içinde yaşadıkları zamanın büyük etkisi vardır. Bu zaman bir an parçası da olabilir, çok uzun bir zaman koridorunu da içine alabilir. Bu zamana *olay zamanı* adını veriyoruz. Bunun dışında bir de *öyküleme zamanı* vardır. Bu zaman saat rakkası gibi işleyen bir zaman yerine zamanı aralayıp betimleme ve çözümlemelerle genişletilen, bilinç akımı yöntemiyle dakikalara sığdırılan geniş bir zaman dilimidir. Yazar olayı ele alış, anlatış ve yorumlayış tarzına göre zamanı kullanma açısından birtakım bireysel kullanımlarda bulunabilir. Söz gelişi olayları başlangıç tarihinden itibaren kronolojik olarak anlatacağı gibi zamanda atlamalar ya da sıçramalar yaparak anlatabilir ya da vakanın herhangi bir yerinde sonundan, ortasından başlayıp başa döner, sonra başlanılan zamanla birleştirebilir. Yani aynı çizgiyi sürdürmeyebilir.²⁹⁰

²⁸⁹ Çetin, a.g.e., s. 157

²⁹⁰ Aktaş ve Gündüz, a.g.e., s. 362, 363

Anlatma esasına bağı bir eserde metindeki fiiller vasıtasıyla ifade edilen zamanın arkasında vaka veya vaka zincirinin meydana getirdiğı bir zaman dilimi ve yerine göre, onların anlatıcı rolünü yüklenmiş fiktif kahraman tarafından idrak edildiğı bir an mevcuttur.²⁹¹ Zaman ögesinin, her halükârda romanda önemli bir işleve sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü zaman, eserin kuruluşunda rol oynayan temel elemanlardan biridir. Bu sebepten dolayıdır ki anlatı nitelikli her eser, yazılışımdan itibaren “zamanın buyruğı” altındadır ve bu durum bir bakıma romanın varlık nedenidir.²⁹²

Mensûr tercümelerin başında yer alan “*Rāviyān-ı aḥbār ve nāḳılān-ı āṣār bu yüzden rivāyet ve bu gūne ḥikāyet eylerler ki...*” ifade grubu, anlatılacak olan hikâyei zamana bağlayan bir ön deyiştir. Anlatıcı bu ifadeyle olayların önceden vuku bulunduğunu ve bunları idrak etme döneminden sonra hikâye ettiğini belirtmektedir.

Hikâye edilen olay, anlatıcının dışındadır. Olaylar kesin yani rakamsal bir tarihle başlamasa da bir başlama zamanı vardır. Hepsi de tercümeleri yapılan hikâyelerin kahramanlarının dünyaya gelmesiyle başlar. Olayların zamanı çoğu kere anlatıcı tarafından, “*zamān-ı sâbıḳda, zamān-ı ḳadīmde, bir mübārek zamānda, fülān zamānda, ol zamānda, bir zamānda, geçmiş zamānlarda, az zamānıñ içinde, bir niçe zamān, ol dem, bir gün, günlerde bir gün, niçe gün, birkaç gün, bir gece, ol gece, bir yılıñ içinde, niçe yıl, birkaç yıldan ṣoñra, bir mübārek sā‘atde...*” vb. belirsizlik ifade eden ölçülerle gösterilmiştir. Yani anlatıcı, olayları okuyucunun zihnine taşıyabilmek için zamanı bir araç olarak kullanmıştır diyebiliriz. Anlatıcı, bazen de olayların kronolojik zamanında farklı zaman tünelleri de açarak hikâyeleri zenginleştirmiştir.

Anlatıcı, her ne kadar zamanı belirsiz işaretlerle okuyucuya aktarsa da bazı bölümlerde hikâye kahramanlarının tarihî kişilikleri göz önünde bulundurularak zamanı saptamak mümkündür. Mesela aşağıdaki metinde anlatıcı tarafından kesin bir tarih verilmese de olayların Makedonya kralı İskender ile Acem hükümdarı Dârâ zamanında geçtiğı tarihî bilgiler ışığında anlaşılabilir. Diğer hikâyeler için de geçerli olan bu

²⁹¹ Aktaş, a.g.e., s. 118, 119

²⁹² Tekin, a.g.e., s. 135

durumda zamanı, kahramanların yaşadıkları dönemler göz önünde bulundurarak açığa çıkarmak mümkündür.

Rivāyet olunur ki çünki Dārā buncılayın yer götürmez ‘asker cem’ eyledi. Hemān yerinden kalkıp cihāna zelzele vererek kandesin Yunan diyü İskender’iñ başına ‘ālemi ʔar edip dünyā kaç bucağ idüğünü bildirmek kaşdıyla ‘azm eyledi. (T 52b, M 13b, TDK 68a)

Hikâyelerde geçen zaman sadece kronolojik bir süreci ifade etmez. Bazen de kahramanların içinde bulundukları ruh hâline göre şekillenir. Mesela Leylâ’nın Mecnûn ile görüşebilmek için akşam vaktini beklemesi ve bu kısacık zaman diliminin kendisine yıllarca bekleyecekmiş gibi uzun gelmesi bunun güzel bir örneğidir.

Zamanın değişimini takip etmek okuyucu için oldukça zordur. Bunun nedeni anlatıcının, okuyucunun hayal dünyasına sunduğu her olayın merkezine hikâyelerin baş kahramanlarını yerleştirmesidir. Olayların hikâye kahramanlarının çevresinde gelişmesi, zamanın kahramanlarla ilgisi nispetinde kurguda yer almasına sebep olmuştur. Dolayısıyla anlatıcının anlatış hızını belirleyen etmen de budur. Olaylar birbiri ardınca gelişmiş fakat her zaman baş kahramanlar çevresinde cereyan etmiştir. Anlatıcının sadece önemli anları sunması, zaman aralıklarının okuyucuyu şaşırtacak derecede fazla olmasına neden olmuştur. Anlatıcı da bunu engellemek için zaman aralıkları arasında köprü vazifesi gören geçişler yapmak zorunda kalmıştır. Hikâyelerde çeşitli başlıklarla ayrılan olayları birbirine bağlama görevini de yine anlatıcının kendisi üstlenmiştir.

Hikâye kahramanlarının doğumu ile gençlik yılları arasındaki zaman dilimi oldukça kısa tutulmuştur. Şöyle ki hikâye kahramanları kısa sürede büyüyebilir ve bütün ilimleri ve hüneleri öğrenebilirler. Bu bölümde anlatıcı, özetleme tekniğini kullanmış ve kısa zamanda kahramanların olgunluk çağına ulaşabilmiştir. Aşağıda örnek olarak verilen metinde görüleceği üzere Hüsrev’in doğumu ile on beş yaşı arasındaki zaman dilimi sadece birkaç cümleyle özetlenmiştir. Burada anlatıcının önem verdiği husus zaman değil Hüsrev’in büyümesi ve padişahlara layık ilim ve hüneleri öğrenmesidir:

Âhir Hâk Te‘ālā Hâzretleriniñ kemâl-i kereminden hâtûnu hāmile olup ayı günü tamām olduğdan soñra bir mübârek vaktde cihāna bir oğlu gelip pād-şāha müjde eylediler.

Şād u ḥandān olup şeh-zādeniñ adını Hüsrev-i Pervîz kodu ve bu ni‘metiñ şükrü için muhtâclara in‘âm ü ihsânlar eyleyip cümle halk niçe günler şenlikler ve şād-mânîlikler eylediler. Andan sonra dāyeler şeh-zādeyi nāz u niyāz ile terbiyeye başladılar. Günden güne güzellenip ḥüsnü güneş gibi ziyālanıp tamām yedi yaşına girdikde her nesneyi bilip añlamağa başladı. Pes üstād ḥ‘ācelerdir gelip şeh-zādeye ‘ilm ü ma‘rifet ta‘lîmine meşgûl oldular. Az zamānıñ içinde okuyup yazmağı tamām eyleyip on yaşına girdikde ata binmek ve ok atmak ve gürz şallamak ve sâ‘ir dil-āverlere lâzım ne kadar hüner varsa cümlesini birer birer öğrenip ḥançeri bî-emān oku āfet-i cān olup mızrāğı katı taşā igne atlasa geçer gibi geçip kılıç ile çaldığını iki biçerdi. Pes şeh-zāde bu ḥāl üzere on beş yaşına girdikde cemî‘ hünerde kāmîl olup dā‘imā binip inip eṭrāfi seyr ü temāşā edip şayd u şikār eylemeğe başladı. (T 103b, M 109b/110a, TDK 1b/2a, A 1b/2a)

Yukarıdaki durum çoğu yerde karşımıza çıkmaktadır. Mesela anlatıcının, Ferhād’ın Bîsütûn dağına kısa sürede delmesinden ziyade asıl aktarmaya çalıştığı nokta, Şîrîn uğruna bunu göze alması ve başaracağına olan inancını okuyucuya yansıtmasıdır. Yani anlatıcı, bu tip durumlarda zamanı soyut işaretlerle vermiş ve okuyucuyu zamandan ziyade olay üzerine yoğunlaştırmayı başarmıştır.

Diyalog anlatımıyla verilen bölümlerde ise zaman, geçmiş zaman olmaktan çıkmış ve olayın gerçekleştiği zamanla kahramanların konuşma zamanı aynı noktada toplanmıştır diyebiliriz. Bu durum anlatılanların gerçeğe uygun olmasını sağlamış ve anlatıcıyla kahramanın bütünleşmesini sağlamıştır.

2.2.2.4. Mekân

Duden sözlüğüne göre mekânın anlamları, 1-Bir yapının duvarlarla çevrili kısmıdır, 2-Bir amaç uğruna kullanılmak üzere ayrılmış alan veya meydan, 3-coğrafi ve politik alan, 4-evren anlamlarında kullanılmaktadır. Aslında otuz kadar farklı kullanım alanları söz konusu edilmektedir.²⁹³

²⁹³ Fatih Tepebaşılı, **Roman İncelemesine Giriş**, 1. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi Yay., 2012, s. 65

Edebiyatta ise mekân değişik şekillerde ortaya çıkar. Bunlar örneğin soyutlamalar, ülkeler veya şehirleri, doğaya ait köşeler, yerler, yollar veya diğer unsurları, alanlar, binalar ve parçaları, nesneler, vücut veya organlar olabilirler. Öyle ya da böyle, hele hele anlatı sanatına dayalı eserlerde muhakkak niceliği ve niteliği farklı olmak koşuluyla mekân/lardan bahsedilir.²⁹⁴

Mekân, romana özgü olay ya da olayların ve roman kişilerinin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yerdir.²⁹⁵ İtibarî bir eserde mekânın da itibarî olması tabiidir. Vaka zincirini meydana getiren halkaların mahiyeti ve ona iştirak eden şahıs kadrosundaki fertlerin içinde bulundukları şartlar bu itibarî mekânın şekillenmesine tesir eden faktörlerdendir. Anlatıcının durumu, tanıtılan yere göre, bulunduğu mevki mekânın tanıtılmasında ehemmiyetli rol oynar. Bunun için mekân tasviriyle ilgili satırlar ve pasajlar üzerinde dururken bu mahallin kim tarafından ne zaman görüldüğünü ve kime anlatılmakta olduğunu araştırmak gerekir. Ayrıca mekânla eserde nakledilen vaka zinciri arasındaki münasebeti gözden uzak tutamayız. Metinde ifade edilen şartlarda ve belirtilen zaman zarfında, eserde anlatılan vaka zincirinin zuhuru için nasıl bir mekâna ihtiyaç vardır sualı, itibarî âlemin bazı hususiyetlerini anlamamıza yardım ettiği gibi bizi, eserde tatbik edilen yapma ve yaratma tarzının eşiğine kadar götürür.²⁹⁶ Bütün bu hususiyetleriyle mekân, anlatma esasına bağlı eserlerde, metin halkalarının teşekkülünde ehemmiyetli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Hatta bazı eserlerde, şahıs kadrosunu teşkil eden fertlerden biriyle mekân arasında varlığı müşahade edilen çok yönlü alışveriş, mekânı vakanın kahramanlarından biri hâline getirir. Denilebilir ki böylece mekân şahıslaşır.²⁹⁷

Metin halkaları arasındaki münasebetler ağı üzerinde dururken bu yazı halkalarını birleştiren unsurlar arasında mekâna ait hususiliklerin de bulunduğunu unutmamak, mekânla birlikte vaka parçasının değişip değişmediğine dikkat etmek ve mekânda merkezîleşmelerin olup olmadığını gözden kaçırmamak gerekir. Öyle ki vaka zincirinin yanıbaşında, mekânda bir zincirleme veya kendi içine kapanma hadisesinden dahi söz edilebilir. Eserlerde, zaman meselesinde gördüğümüz gibi mekânda da bir seçme işlemiyle karşılaşırız. Anlatıcı, naklettiği vaka zincirine, okuyucu üzerinde bırakmak istediği intibaya

²⁹⁴ Tepebaşılı, a.g.e., s. 65

²⁹⁵ Çetin, a.g.e., s. 165

²⁹⁶ Aktaş, a.g.e., s. 141

²⁹⁷ Aktaş, a.g.e., s. 145, 146

ve şahıs kadrosunu teşkil eden fertlerin durumuna göre, biraz da devrin edebiyat anlayışına ait hususilikleri ya birkaç cümleyle tanıtır, ya yer ismi zikretmekle yetinir veya mekânı dolduran varlık kadrosunu renk ve şekilleriyle birlikte tasvir eder. Unutmamak gerekir ki sağlam bir itibarî yapıda fazla hiçbir şey yoktur; şayet varsa, kusur olarak nitelendirilmelidir.²⁹⁸

Eserin bütünü dikkate alınarak mekânda görülen değişikliklerin değeri üzerinde durmak, itibarî yapının hususiyetlerini nakledilen vaka zincirinin gelişmesini ve anlatma biçimini daha iyi kavramamıza yardım edebilir. Zira birçok eserde mekânda değişiklik metnin ritmine tesir eder. Okuyucuda merak ve heyecan uyandıran pasajlar arasında mekân tasvirleri, diğer fonksiyonları yanında, yumuşamayı sağlayan unsur vazifesiyle de karşımıza çıkabilirler. Nihayet mekân tasvirleri, itibarî âlemin üzerinde yaşadığımız dünyayla alakasını da farklı ölçülerde dikkatlere sunar. İtibarî âleme has unsurlar içinde yaşadığımız kâinata ait olanlarla bir bakıma kavranabilir duruma gelir.²⁹⁹

Mensûr tercümelerde anlatılan olaylar, ister gerçek olsun ister olağanüstü olsun mutlaka soyut ya da somut bir mekâna ihtiyaç duymuştur. Çünkü anlatıcı için önemli olan mekânın gerçeğe uygun olup olmadığı değil, olayların şöyle ya da böyle bir yerde gerçekleşmesidir. Bu yüzden okuyucunun dikkatini olay üzerinde yoğunlaştıran anlatıcı, çevreyi ikinci planda tutmuştur. Yani anlatıcı için mekân, hikâyelerin tamamlayıcı bir unsuru değil çerçevesi mahiyetindedir. Anlatıcı, bazı yerlerde de mekânı duyguların yansıtılması hususunda bir araç olarak kullanmıştır. Hikâyelerde yer alan bu mekânları somut mekânlar ve soyut mekânlar olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür.

2.2.2.4.1. Somut Mekânlar

Somit mekân, roman kişilerinin gerçek hayatta olduğu gibi içinde bulundukları, yaşayıp hareket ettikleri, gündelik yaşantılarını ve her çeşit faaliyetlerini sürdürdükleri, bu evrene ait somut, bildiğimiz mekânlardır.³⁰⁰

²⁹⁸ Aktaş, a.g.e., s. 147, 148

²⁹⁹ Aktaş, a.g.e., s. 148

³⁰⁰ Çetin, a.g.e., s. 166

Mensûr tercümelerde somut mekânlar; köy, şehir, ülke, deniz, nehir, dağ, çöl (sahra), oba, bahçe... gibi geniş mekânlar ve saray, köşk, kümbet, kulûbe, çadır, ev, mektep, oda, kabir, mağara, zindan... gibi dar mekânlar olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Mekân unsuru, anlatıcı tarafından hikâye kahramanlarının psikolojisine ve içinde bulundukları duruma göre değişik bakış açılarıyla ifade edilmiştir. Söz gelimi İskender ve askerinin ilgili hikâyede geçen mağaraya bakış açısıyla oraya dua ve ibadet edip halktan uzak kalma maksadıyla giren şeyhin bakış açısı farklıdır. Aynı şekilde kendisine çölleri mesken tutan Mecnûn ile onu bu tercihten ötürü ayıplayan Zeyd'in çöle bakış açısı farklıdır. Buradan hareketle anlatıcı, hikâye kahramanlarının psikolojisini yansıtmada mekândan yararlanmıştır diyebiliriz.

Anlatıcı, mekânlardan bahsederken betimleme tekniğinden oldukça fazla yararlanmıştır. Şâvur, Hüsrev'e Şîrîn ve Mehî'n Banu hakkında bilgi verirken onların ilkbaharı Mukan'da, yazı Ermen dağlarında, sonbaharı Abhaz'da ve kışı da Berde'de geçirdiklerini söyler fakat bu yerlerden sadece Mukan'ı tasvir eder:

Her yılıñ dört fâslına münâsib birer yeri kendisine qarâr-gâh edip fâsl-ı bahâr ve mevsim-i gül-zâr olduğda Muğan derler bir yer vardır ki bülbülli nâlân çemenleri dil-ber perçeminden perîşân gülleri ter toprağı 'anber taşları cevher şuyu Kevşer Cennet'den nişân verir bir yer olmağın bahârı anda geçirip hevâlar dağı ziyâde şıcağ olduğda Ermen tağlarına göçüp hazân vakti yaklaşdıkdâ Abhaz'a gelip kış mevsimi geldikde Berde' dedikleri şehrde qarâr eyleyip dâ'imâ zevk u şafâyla 'ömr sürmekdedir. (T 105b, A 4b)

Mensûr tercümelerde ayrıca ülke, şehir, deniz, nehir, dağ vs. bağlamında ismi geçen somut mekânları şu şekilde sıralayabiliriz: Acem, Arabistan, Rusya, Rûm, Çin, Hindistan, Yemen, Irak, Yunanistan, Mısır, Makedonya, Habeşistan, Türkistan, Tataristan, Bulgaristan, Hıtâ, Tibet, Harezmi, Mağrib, Fireng (Efrenk), Medâyin, Rey, Isfahan, Amul, Keşmir, Kudüs-i Şerif, Musul, Babil, Azer-âbâd, Istahr, Merv, Tiflis, Horasan, Gilan, Heri, Kannuç, Şam, Bağdat, İskenderiye, İskender-âbâd, Kandeher, Kirman, Şehrizor, Endülüs, Kâbe-i Mükerrime, Harem-i Şerif, Deryâ-yı Muhît, Ceyhun, Necid, Elbürz, Bîsütûn...

2.2.2.4.2. Soyut Mekânlar

Mekânın, illâ ki gerçek (bildik, tanıdık) bir yer olması gerekmez; olayların cereyan edeceği çevre ‘hayalî’ veya ‘ütöpik’ (idealize edilerek tasarlanmış) olabilir. Masallarda geçen ‘Kafdağı’ ile “Çîn ü Mâçîn” yörelerinin nerede bulunduğu belli değildir. Aslında, o günün anlatı anlayışına göre bu, çok da önemli değildi. Anlatıcı, o zamanın insan bilincinde hazır kalıp hâlinde yer alan bu mekânları, kendi beğenisine ve muhayyile gücüne göre şekillendirir. Zaten bu bağlamda önemli olan vakanın sergilenmesidir; vakanın geçtiği çevre ikinci planda kalmaktadır. Anlatıcıya düşen görev, merak ve ilgiyi sürekli kılmaktır. Mekânın, hatta vakanın gerçek olup olmaması, o kadar önemli değildir.³⁰¹

Mensûr tercümelerde hayalde üretilmiş, yeryüzünde olmayan birçok soyut mekân örneği vardır. *Heft Peyker*’de anlatılan ilk hikâyede yer alan Medhûşân şehri, devamlı siyah giyen padişahın macerasının anlatıldığı aynı hikâyede geçen ütöpik mekânlar, Mâhân’ın başından geçen olayların anlatıldığı bölümdeki fantastik mekânlar, hikâyelerde tasvirleri yapılan ve çoğu zaman cennetle kıyaslanan ya da cennete teşbih edilen metafizik mekânlar, hikâyelerin çoğunda farklı şekillerde zikredilen Kâf Dağı, İskender ve askerinin âb-ı hayâtı aramak için gittiği Zulmât ülkesi, bunların önemli örneklerindendir. Aşağıda devamlı siyah giyen padişahın başından geçen olayların anlatıldığı hikâyeden alınan bölümde detaylı şekilde tasvir edilen mekân, soyut mekân için güzel bir örnektir. Medhûşân şehri halkının neden siyah giydiğine vakıf olmak isteyen padişah, şehre gider ve bir kasapla tanışır. Kasapla iyi bir dostluk kuran padişah, ondan bu sırrın hikmetini öğrenmek ister. Kasap onu bir viraneye götürür ve orada asılı bulunan sepete binmesini ister. Sepete binen padişah, yüksek bir dağın tepesine çıkar. Dağ o kadar yüksektir ki dağın zirvesinden yeryüzü avuç içi kadar küçük görünmektedir. Padişah korkup pişman olmuştur fakat elinden bir şey gelmez. Bir müddet sonra büyük bir kuş gelir ve dağa konar. Kuş tam kalkıp havalanmak üzereyken kuşun ayağına yapışır ve kuşla beraber birçok dağ ve tepeler aşar. Uçmaktan yorulan kuş alçalmaya başladığı esnada padişah güzelliği tarifsiz bir bahçe görür ve ellerini bırakıp aşağı atlar. Bir yeri kırılmadığı için Allah’a şükreden padişah, bahçenin güzelliği karşısında hayran kalmıştır:

³⁰¹ Tekin, a.g.e., s. 165

Andan şoñra şağa ve şola baqđım. Cennete beñzer bir bāğ-çe gördüm ki ancılayın bāğ-çe ‘ömrümde ne görmüş ve ne işitmiş idim. İçinde dürlü dürlü çiçekler açılmış her biri bir rengde kokuşu dünyâyı tutmuş sünbülleriniñ zülfü büklüm büklüm olup karanfillere şarılmış. Yer yer ‘aşıklar āyīni gibi servler göklere çıkıp üstüne yāsemenler aşılmış. Bir taraftan āb-ı hayāt gibi şular ‘akıl ve inciye beñzer çaķıllardan çağlayıp akar ve bir tarafında laţif havzlar içinde gümüşe beñzer balıklar toprağı misk ü ‘anber taşları şanki gevher eţrāfında zümürrüd gibi tağlar ve her tarafı toptolu yemişler ağaçlarında hoş şadālı kuşlar turmadan ötmededir. El-kışsa çünkü bu kadar derd ü zahmetden şoñra elime böyle bir yer girdi. Define bulmuş Mağribīye dönüp Haķķ’a yüz biñ şükrler edip yüzümü topraklara sürdüm. Eţrāfını gezinip temāşā eyledim ve şekerden tatlı yemişlerinden yiyip şovuk şularından içdim ve bir serv dibinde ol gece ahşamlamağa karar verdim. (T 17b, M 77b)

Hikâyelerde mekân unsurunun somut ya da soyut olması çok önemli değildir. Şurası kaçınılmaz bir gerçektir ki mekân, hikâyelerde yer alan olağanüstü olayların somutlaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Okuyucu mekânın devreye sokulmasıyla anlatılanları daha iyi ve daha kolay anlamıştır diyebiliriz. Mensûr tercümelerde dikkati çeken diğerk önemli nokta ise mekâna genellikle anlatıcı gözünden bakılmasıdır. Bunun sebebi şüphesiz hikâyelerde çoğunlukla hâkim bakış açısının kullanılmasıdır. Çünkü hâkim konumda yer alan anlatıcı her şeyi gören, bilen ve sezen kişidir. Dolayısıyla olayların gerçekleşeceği mekânı kendi tasvir yeteneğine göre çizip tanıttak olan kişi de odur. Sonuç olarak hikâyelerin başından sonuna kadar olay zincirine bağılı olarak bir yer değiştirme olgusu hâkimdir diyebiliriz. Hikâyelerdeki mekân unsuru aynı zamanda hikâye kahramanlarının kişisel ve ruhsal özelliklerine tesir eden önemli bir ayrıntı olarak da dikkat çekmektedir. Şöyle ki mekân kavramı nesnel bir gerçekliğı yansıttmasının yanında kahramanların yaşadıkları psikolojik değişim sürecini de okuyucuya aktaran önemli bir işlev üstlenmiştir.

2.2.3. Dinî ve Ahlâkî Unsurlar

Genelde aşk kavramının ön plana çıktığı hikâyelerde yeri geldikçe dinî ve ahlâkî unsurlardan oldukça fazla yararlanıldığı görülmektedir. Metinde genel olarak namus, nefisle mücadele, adalet, iyilik, cömertlik, merhamet, verilen nimetlere şükür ve

karşılaşılan zorluklar karşısında Allah’a dua edip yardım isteme vb. önemli dinî ve ahlâkî unsurlar göze çarpmaktadır. Metinde ön plana çıkan bu unsurları şu şekilde sıralayabiliriz:

Heft Peyker’de Yezd-gürd’ün, *İskendernâme*’de Feylekos’un, *Hüsrev ü Şîrîn*’de Hüzmüz’ün ve *Leylâ vü Mecnûn*’da da Benî Âmir kabilesi reisinin çocuk sahibi olabilmek için Allah’a dua ve ilticâda bulunmaları ve dualarının kabulü neticesinde şükür mahiyetinde fakir fukaraya iyilik yapmaları ve kurban kesmeleri.

Münzir’in babası Numan’ın, dostlarıyla sohbet edip Havernak adlı sarayın pencerelerinden etrafı seyrederken yanındakilere, dünyada bundan daha zevk verici bir şey var mıdır, diye sorması üzerine vezirinin, Allah’ı bir bilip anlamak senin memleketinde olan her şeyden üstündür, eğer Allah’tan haberdar olsaydın dünyanın gelip geçici zevklerine aldanmazdın, şeklinde karşılık vermesi.

Behrâm’ın padişahlık tahtına oturup memleketi düzene sokması neticesinde bolluk ve bereketin yaşanması ve halkın bütün bu nimetlere karşı şükrü unutup Allah tarafından kıtlıkla cezalandırılmaları. Bunun üzerine halkın içinde bulunduğu sefaletle acıyan Behrâm’ın, Allah’a yalvarıp af dilemesi ve bolluk ve bereketin tekrar geri gelmesi.

Behrâm’ın, Çin hükümdarı Hakan’a galip gelmesinin, kendisinin ya da ordusunun gücüyle değil ancak Allah’ın yardımıyla mümkün olduğunu söylemesi.

Şîde adlı mimarın Behrâm’a, yedi iklim hükümdarlarının kızlarıyla eğlenmesi için yedi köşk yapmayı teklif etmesi üzerine Behrâm’ın, dünyanın gelip geçici zevklerine ve nefsin arzularına aldanılmaması gerektiğini söyleyerek başta bu teklifi reddetmesi.

Hint güzelinin anlattığı hikâyede elindeki nimetin değerini bilmeyen ve nefsinin eline düşüp daha fazlasını isteyen padişahın elindeki nimeti kaybetmesi ve pişman olması.

Rûm güzelinin anlattığı hikâyede Hz. Süleyman aleyhisselam ve Belkıs’ın yalandan kaçınıp birbirlerine doğruları söylemeleri üzerine bu davranışlarının karşılığında Hz. Allah’ın hasta olan çocuklarını iyileştirmesi.

Harezmi güzelinin anlattığı hikâyede Bişr'in bir güzelle karşılaşp ilk görüşte âşık olması üzerine Allah'tan korkup nefsinin vesvesesine aldanmaması ve tövbe için Kudüs-i Şerif'e gidip ilim ve ibadetle meşgul olması. Bu davranışı karşılığında da Allah tarafından helal bir şekilde kızla evlenme nimetiyle ödüllendirilmesi. Aynı hikâyede Bişr'in yol arkadaşı Meliha'nın bütün sorularını Allah'ın hikmeti mucibince açıklaması ve ona, iyilik düşünürsen iyilik görürsün, şeklinde nasihat etmesi.

Sıklâb padişahının kızının anlattığı hikâyede genç bir şehzadenin âşık olduğu günele ulaşabilmek için girdiği zorlu yolda dostlarından helallik isteyip dualarını alması.

Mağrib padişahının kızının anlattığı hikâyede Mâhân-ı Mısırî'nin kendisini cinlerin şerrinden korumak için etrafına daire çizmesi ve dualar okuyarak uyuması. Aynı hikâyede Mâhân-ı Mısırî'nin başından geçen korkunç olaylar neticesinde bir daha işlememek üzere günahlarından tövbe etmesi ve Hızır aleyhisselamın himmetiyle memleketine dönerek hayatının geri kalanını salih bir kul olarak geçirmesi.

Çin güzelinin anlattığı hikâyede Türkmen adlı bir çobanın kızının, gözlerinden yaralı hâlde bulduğu Hayr'ı alıp evine götürmesi ve anne babasının duasını alması. Hayr'ın da kendisini tedavi eden Türkmen'e ve kızına dua etmesi ve iyileşip sağlığına kavuştuğu için Allah'a şükretmesi. Aynı hikâyede Hayr'a kötülük edip gözlerini çıkaran Şerr'in en sonunda cezasını bulması ve Hayr'ın veziri tarafından hançerlenerek öldürülmesi.

Kisrâ'nın kızının anlattığı hikâyede hiç günaha girmeyen genç bir tüccarın, bahçesine giren çengî cariyelerle gönül eğlendirmek istemesi üzerine çeşitli yollarla Allah tarafından uyarılması ve tövbe ederek kızla helal yoldan evlenip nefsiyle olan imtihanını kazanması.

İskender'in Zengî askerini mağlup edebilmek için Allah'a dua edip yardım istemesi ve galip gelmesi neticesinde bunu Allah'tan bilip şükretmesi.

İskender'in, Allah'ın yardımıyla Acem hükümdarı Dârâ'yı mağlup etmesi ve Mecûsilerin ateşhanelerini harap ederek Hz. İbrahim aleyhisselamın dinini yayması.

İskender'in Kâbe-i Mükerrreme'yi ziyaret ederek hac ibadetini yerine getirmesi ve bu kutsal mekânda yapılan duaların kabul olacağına inanarak Allah'tan affını talep etmesi.

İskender'in, savaşların dua ve ilticâ ile değil de güç ve kuvvetle kazanıldığına inanan askerine, duanın tesirini kanıtlamak amacıyla kırk gün kırk gece haramîlerle yaptığı savaşta galip gelememesi neticesinde mağarada yaşayıp ibadetle meşgul olan bir şeyhten dua istemesi ve Allah'ın yardımıyla savaşı kazanarak duanın gücünü göstermesi.

İskender'in Rey ve Horasan'da isyan çıkaran düşman askerini ortadan kaldırması üzerine Allah'a şükür mahiyetinde Heri şehrini bina etmesi.

İskender'in Hindistan'dan ayrılıp üzerine yürüdüğünden haberdar olan Çin hükümdarı Hakan'ın, İskender'e yazdığı mektupta, kısacık dünya hayatında barış ve huzurla geçinip gitmeyi talep etmesi ve Allah'tan gelip yine Allah'a döneceğiz (Bakara/156) mealindeki ayeti hatırlatan cümleler kullanması.

İskender'in, Rus askeri üzerine yürürken yolda başı açık bir şekilde gezen Kıpçak kadınlarına rast gelmesi ve âdetleri gereği örtünmeyi kabul etmeyen bu kavmi, Belinas'ın talebiyle tılsım yaparak Allah yoluna döndürmesi.

Berber çıktıkları aramada Hızır ve İlyas aleyhisselamın âb-ı hayâtı bulup içmesiyle ölümsüzlüğe kavuşmaları ve Hızır aleyhisselamın İskender'e yerini haber vermek için suya işaret koymak istemesi üzerine suyun ortadan kaybolması ve bunun Allah tarafından bir işaret olduğunu anlayarak gözden kaybolması.

Rûm'a dönen İskender'in Yunan, Fars, Hint ve Arapça dillerinde ne kadar kitap varsa tercüme ettirip tek bir kitap hâline getirtmesi, zaman zaman odasına kapanıp ilim ve ibadetle meşgul olması ve halkı da bu hususta teşvik etmesi.

Aristo'dan ders okuyan Arşimeşidiş'in ilmindeki başarısından ötürü kendisine hediye edilen güzel cariye yüzünden derslere devam etmemesi üzerine Aristo vasıtasıyla hatasını anlayıp nefsi arzularına kapıldığından dolayı tövbe etmesi ve derslere gelmesi.

İlmiyle gururlanan Aristo'nun, Eflatun'un icat ettiği meşhur sazı icat etmeye çalışması fakat başarılı olamaması üzerine Eflatun'a öğrenci olması ve tövbe ederek bir daha ilmiyle gururlanmayacağı hususunda söz vermesi.

İskender'in bir gece ibadetle meşgul olurken Allah tarafından kendisine vahiy gelmesi ve halkı Hak yoluna davet etmesi hususunda peygamberlikle vazifelendirilmesi. Bu amaçla çıktığı yolculukta İrem bağlarına gelen İskender'in, Şeddâd'ın mezarını bularak mezarın girişinde, dünyanın gelip geçici zevklerine aldanılmaması gerektiği ve herkesin bir gün mutlaka bu fani dünyadan göçeceğini yazılı olduğu levhayı okuyup ibret alması.

Hüsrev'in babası Hürmüz'ün, halkın hak ve hukukunu gözetme adına, her kim bir başkasının bağ ve bahçesini bozar ya da evine girip namahrem hatununu görürse kim olursa olsun cezalandırılacaktır, şeklinde tellallarla bütün memlekete haber salması.

Hüsrev ile Şîrîn'in birbirlerine olan aşkını öğrenen Mehîn Banu'nun, Şîrîn'i yanına çağırıp nefsinin gelip geçici arzularına aldanmaması gerektiği hususunda nasihat etmesi ve bir zaman sonra eğlence meclisinde eğlenirken Hüsrev'in vuslat talep etmesi üzerine Şîrîn'in, aralarında nikâh olmadan bu isteğini yerine getiremeyeceğini söylemesi.

Hüsrev'in, Şîrîn'e olan aşkıdan dolayı Ferhâd'ı öldürmek istemesi fakat Allah katında günahsız bir insanı öldürmenin büyük vebal olacağını düşünerek vazgeçmesi.

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hüsrev'in rüyasına girmesi ve ateşe tapmaktan vazgeçip İslâmiyet'i kabul etmesi hususunda onu uyarması. Hüsrev'in, rüyasını anlatması üzerine Şîrîn'in Hüsrev'e İslâm dinine girmeyi tavsiye etmesi ve böylelikle Acem halkının da Müslüman olmasına vesile olacağını söylemesi.

Hüsrev'in, Hz. Muhammed (s.a.v.) tarafından gelen İslâm'a davet mektubunu yırtması ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bedduası neticesinde oğlu Şîrûye tarafından katledilip Acem devletinin son bulması.

Mecnûn'un babasının, dualarının kabul olacağını ümit ederek oğlunu, bulunduğu durumdan kurtarmak için Kâbe-i Mükerreme'ye götürüp dua etmesi. Mecnûn'un ise aksine içindeki aşkı ziyadeleştirmesi için Allah'a yalvarması.

Leylâ'nın kavmi ile Nevfel arasında yapılan savaşta Mecnûn'un, Leylâ'nın babasının; Leylâ'nın da Nevfel'in galip gelmesi için Allah'a dua etmeleri.

Leylâ'nın, yazdığı mektubu Mecnûn'a götüren yaşlı adama dua etmesi ve yaptığı bu iyilikle hac ibadeti kadar büyük bir sevap işlediğini söylemesi.

Mecnûn'la buluşan Leylâ'nın, gören olacağını düşünüp töhmet altında kalmaktan korkması ve hâlâ İbn-i Selâm'ın nikahı altında olduğunu söyleyerek Mecnûn'a uzaktan bakmakla yetinmesi.

Leylâ ile Mecnûn'un dünyada birbirlerine kavuşmadan ölmeleri ve dostları Zeyd'in, rüyasında ikisini cennette birbirine kavuşmuş hâlde görmesi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. NİZÂMÎ'NİN MESNEVÎLERİ İLE BU MESNEVÎLERE YAPILAN MENSÛR TERCÜMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Nizâmî'nin mesnevîleri ile bu mesnevîlere yapılan mensûr tercümelerin karşılaştırıldığı bu bölümde, hikâyeler olay örgüsü bakımından mukayese edilmiş ve tercümelerdeki eksiklik, fazlalık ve vaka farklılıkları tespit edilerek ilgili başlık altında belirtilmiştir. Nizâmî'nin mesnevîleri, âgâz-ı destân yani asıl konunun işlendiği bölümden itibaren tercüme edildiği için karşılaştırmalara bu bölümlerden başlanmıştır ve aynı şekilde hâtime bölümleri de mensûr tercümelerde yer almadığı için karşılaştırmaya dâhil edilmemiştir. Yapılan karşılaştırma çalışmasında, Nizâmî'nin ilgili mesnevîsinin Türkiye Türkçesine çevirisinden yararlanılmıştır. Türkiye Türkçesine çevirisi olmayan *İskendernâme* ise karşılaştırmaya tâbi tutulmamıştır.

3.1. Nizâmî'nin Heft Peyker'i ile Mensûr Heft Peyker Tercümesinin Karşılaştırılması

Heft Peyker'in Türkçe çevirisi³⁰² için tez çalışmasının bulunduğu Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi'yle iletişime geçilmiş fakat bütün girişimlere rağmen kütüphanenin tamiratta olması ve kaynakların kolilerden çıkartılamayacağı gerekçesiyle bu çalışma temin edilememiştir. Ayrıca tezin yazarı Mesut Yıldız'la da bağlantı kurulmaya çalışılmış ve bu anlamda hizmet verdiği son kurumlarla irtibata geçilmiş ancak kendisine ulaşılamamıştır. Dolayısıyla Nizâmî'nin *Heft Peyker*'i ile mensûr *Heft Peyker* tercümesinin karşılaştırılmasında Nizâmî'nin mesnevîsi için Mehmed Emin Yümni'nin Farsçadan çevirip Aytekin Yıldız'ın hazırladığı çalışmaya [*Genceli Nizamî, Heft Peyker, Yedi Sûret, (Farsçadan Çeviren:*

³⁰² Mesut Yıldız, **Nizâmî Gencevî, Heft Peyker Mesnevîsi ve Türkçe Çevirisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992

Mehmed Emin Yümni, Hazırlayan: Aytekin Yıldız), 1. Baskı, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2013] başvurulmuş ve elde edilen veriler ilgili başlık altında sunulmuştur.

3.1.1. Nizâmî'nin Heft Peyker'inde Olup Mensûr Heft Peyker Tercümesinde Olmayan Bölümler

- Behrâm'ın müneccimlerin ittifakıyla Arabistan'a gönderilme sebebinin açıklandığı bölüm. (Müneccimler istişare meclisini kurup: “Şayet bu çocuk burada yetişirse pederinin tabiat ve ahlâkı, rehâvet ve saflığı mutlaka ona da sirayet eder. Saltanat tahtına geçtiğinde babası gibi saf biri olur, ahâlîde vefâsızlığa ve hoşnutsuzluğa yol açar. Bunun çaresini şimdiden düşünmeli.” derler ve Behrâm'ın Arabistan hükümdarı Numan'ın yanında yetiştirilip terbiye edilmesi hususunda görüş birliğine varırlar.)

- Behrâm'ın annesinin, oğluyla beraber Arabistan'a gitmek için Yezd-gürd'e yalvardığı bölüm. (Behrâm'ın, Arabistan hükümdarı Numan'ın elinde büyütülüp terbiye edileceğini öğrenen annesi: “Gözümün nurunu benden ayırırsan ayrılık acısı ve hicran zehiriyle öleceğim kesindir. Ey ülkeler fetheden hükümdar! Benim ciğerimi benden koparırsan helak olurum. Lütfen zayıf hâlîme ve ciğerimin yanmışlığına merhamet et! Ben cariyenizi de beraberinde gönder. Evladını kimse anası gibi besleyemez. Bu aciz kulunuza izin vermenizi istirham ediyorum.” şeklinde Yezd-gürd'e yalvarıp gözyaşı döker. Bu durum karşısında kalbi yumuşayan Yezd-gürd, annesinin de oğlu Behrâm'la Arabistan'a gitmesine izin verir.)

- Behrâm'ın eğlence hayatına dalıp hükümet işlerini ağırdan alması üzerine Nizâmî'nin araya girerek bir yöneticide bulunması gereken vasıfları aktardığı bölüm. (Bu bölümde Nizâmî devleti yönetenlere seslenerek şöyle nasihat eder: “Bir hükümdarı Cenâb-ı Hak kendi kullarına yönetici yapıp onların devletle olan işleri ile şahsî işlerini düzenlemeye görevlendirdiğinde kesinlikle ahâli ve askerî rahatlarını kendi rahatına tercih etmesi gerektiği herkesin malumudur. Böyle olmalı ki hem Allah'ın hem de kullarının kendisinden hoşnut olması için uykuyu ve istirahatı terk edip daima gerek seçkinlerin gerekse sıradan halkın kalplerini kazanmaya gayretle çalışıp çabalamalıdır. Tâ ki hem dünyada hükümdarlık gereklerini en güzel şekilde icra etmiş hem de ahiret maaşını yani hükümdarlık görevinin ecir ve mükâfatını almış olsun. Maazallah bir hükümdar

görevinde rehâvete kapılıp vurdumduymazlık yolunu tutarak Allah'ın kullarının işlerinden gaflet edip içip eğlenceye düşerek hükümetin gemini başkalarının eline verirse sonu vahim olup dünya ve ahirette kötü namla anılır gider. Halkın kalbi o hükümdara karşı soğuyup devlette zayıflık belirir. Diğer devletler o ülkeyi ele geçirmeyi düşünüp fırsat gözetirler.”)

- Çin Hakan'ının Behrâm'dan gelen mektup üzerine vezirleri ve devlet ileri gelenleriyle istişare ettiği bölüm. (Behrâm, bir gün eğlence meclisi düzenlerken aklına Havernak'ta suretlerini gördüğü yedi iklim hükümdarının kızları gelir. Bunun üzerine bir mektup yazarak Çin Hakan'ına gönderir ve kızıyla beraber yedi senelik vergi ve bir o kadar da hazine göndermesini ister. Mektubu alan Çin Hakan'ı biraz düşündükten sonra vezirlerini ve devlet erkânını toplayıp bu durumu istişare eder ve fikirlerini söylemelerini ister. İş bilen birinci veziri ayağa kalkar ve dua ettikten sonra Behrâm'la savaşmanın bir işe yaramayacağını ve isteklerini yerine getirmenin münasip olacağını söyler. Diğer ileri gelenlerin de veziri desteklemeleri üzerine Çin Hakan'ı, kızıyla beraber yedi senelik vergiyi ve hesapsız hazineyi gelen elçiyle beraber Behrâm'a gönderir.)

- Hint padişahının kızının anlattığı birinci hikâyede, güzeller şahının siyah giyen hükümdara, gönül eğlendirmesi ve vakit geçirmesi için kitap verdiği bölüm. (Hint padişahının kızının anlattığı hikâyede siyah giyen hükümdar, uzun zaman sohbet edip eğlendikten sonra güzeller şahından vuslat talep eder. Güzeller şahı vuslat için sabretmesi gerektiğini ve zamanı gelince onu vuslatıyla ödüllendireceğini söyleyerek her gece ona cariyelerinden birini bağışlar. Beş gece güzeller şahının cariyeleriyle gönül eğlendiren hükümdarın artık sabrı kalmamıştır. Güzeller şahından tekrar vuslat talep eder fakat şah ona yine cariyelerinden birini teklif eder. Bu durumdan sıkılan hükümdar, artık cariyeye istemediğini söyleyince güzeller şahı ona bir kitap verir ve incelemesini ister. Kitabın içinde insanın içine ferahlık bahşeden; envai çeşit meyve, ağaç ve çeşmelerin yer aldığı bir bahçe ve güzeller şahının görenleri mest eden resimleri vardır. Siyah giyen hükümdar, güzeller şahının akla durgunluk veren resimlerini görünce kendinden geçer ve bayılır. Bir müddet sonra kendine gelen hükümdar, güzeller şahını, resimdeki elbisesiyle görünce şaşkına döner.)

- Hint padişahının kızının, hikâyesini bitirmesinin ardından Behrâm'a siyah rengin fazileti ve esrariyle alakalı söylediği cümlelerin yer aldığı bölüm. (Behrâm, Hint

padişahının kızının anlattığı hikâyeden pek müteessir olup biraz da şaşırarak tefekküre dalar. Bunun üzerine kız, edalı ve şirin bir dille Behrâm'a şöyle der: "A benim sevgili Behrâm'ım! Ben bu hikâyeyi validemden dinledim. O siyahlara bürünmüş kadın vefat edip kefenlenme ve defin işleri bittikten sonra validem de ara sıra siyah elbise giymekten hoşlanırdı. Zira o hikâyeyi aklına getirir ve şaşırır kalırdı. Şimdi cariyeniz de bu siyah elbiseyi giymiş olduğum için bu hikâye hatırıma geldi. Bu sebeple size anlattım. Siyah renk elbise gerçekten de makbul ve arzulanan bir renk, üstelik çok da yakışıyor. Ayrıca mübarek ve kıymetlidir. Eğer saygı duyulacak bir renk olmasaydı, âb-ı hayât dedikleri su karanlıklar içinde bulunmazdı. Siyah renk sevilen, kabul gören bir renk değilse gençlikte saçın ve sakalın siyah olmaması lazım gelirdi. Velhasıl siyahın makbul ve mübarek bir renk oluşuna bu saydıklarım yeterli delildir ki dünya ve içindekileri gören gözün bebekleri de siyah renkte yaratılmıştır. Bu sebeple siyah renk diğer renkler içinde makbuldür. Gece de siyah renkte olduğundan istirahat zamanı, güven veren, içip eğlenme vaktinin başlangıcı, mutluluk ve sevincin mayası olmuştur.")

- Rûm padişahının kızı Hümâ'nın hikâyesini bitirmesinin ardından Behrâm'a sarı rengin hikmetlerinden bahsettiği bölüm. (Hikâyenin sonunda padişahla beraber olan cariyenin yüzü sararır ve öleceğinden endişe ederek korkmaya başlar. Padişah hemen kendini toparlayarak kızı iyileştirmeye çalışır. Kız yarım saat kadar baygın kaldıktan sonra kendine gelip oturur. Sararıp solan benzi gittikçe eski kırmızı halini alır. Kız hayatından ümidini kesmişken böyle âdeta yeni bir hayata kavuşmasına çok sevinir ve Allah'a şükreder. Ardından Behrâm'a dönerek şöyle der: "Allah'a hamd ve şükrolsun! Cenâb-ı Hak cariyenize merhamet edip sülalemizden bize genetik olarak geçen büyük bir beladan beni korumuş oldu. Ümit ederim ki doğum zamanı geldiğinde de yine bu beladan kurtulurum. Ömür boyu padişah efendimizle neşe ve eğlence içinde vaktimi geçiririm." Rûm padişahının kızı Hümâ, hikâyeyi buraya kadar anlattıktan sonra Behrâm'a sarı renkle ilgili şu cümleleri söyler: "Evet padişahım! O sarılık, sararma hali belayı kızdan giderdi. Hakikaten sarı renk aziz ve kıymetlidir. Ateşin nuru sarı, meşalelerin ışıkları sarı olduğu için kadir ve kıymet bulmuşlardır. Musa aleyhisselamın meşhur öküzü sarı renkte olduğu için o kadar paha verdiler. Hem de dünya malının kıymetlisi, onsuz dünyadaki işlerin kesintiye uğrayacağı, insanın neşe, sürur ve mutluluk kaynağı, övünme sebebi, hatta gözbebeklerinden daha değerli olan altın dediğimiz madenin sarı renkte olması yeterli bir

delildir. Sizin gibi yedi iklime sahip, şahlar şahı yüce bir padişah altının sayesinde meramınıza nail oldunuz.”)

- Harezmi padişahının kızı Peri'nin hikâyesini tamamladıktan sonra Behrâm'a yeşil rengin üstünlüğünden bahsettiği bölüm. (Hikâyenin sonunda Meliha'nın eşi, ölen kocasının eşyalarını getiren Bişr'e bu güzel davranışından dolayı izdivaç teklif eder. Zaten Meliha'nın davranışlarından bıkmış, âdetâ ölümüne sevinmiştir. Bişr, aylardır aşkıyla mest olduğu güzelin Meliha'nın eşi olduğunu görünce çok şaşırır ve Allah'ın kendilerini bu şekilde kavuşturmalarına hayran kalır. Bişr'in daha önceden de kendisine âşık olması ve izdivaç teklifini kabul etmesi üzerine kız: “Sararmış olan taze hayatımın yeniden yeşillik ve tazelik bulması özellikle teşekkürü gerektiren bir durumdur.” der. Geciktirmeden hemen o gün Bişr, sevinç ve iştiaqla Meliha'nın eşini nikahlar. Böylece ömür boyu gönül ferahlığı ve huzur içinde vakitlerini geçirirler ve sararmış olan taze ömürleri tekrar tazelenip yeşillik bulur. Harezmi padişahının kızı Peri, hikâyeyi bu şekilde Behrâm'a rivayet ederek naklettikten sonra: “Evet sultanım! İşte anlattığım hikâyeyi bu şekilde işitmiştim. Hakikaten de yeşil her renkten makbuldür. Bitkiler taze ve yeşilken güzel ve kıymetlidir. Zümrüt de yeşil renk olduğu için pahalıdır. Yeşillik ise insanın gözlerine cila verir bir renktir.” diyerek yeşil rengin diğer renklerden üstün olduğunu belirtir.)

- Sıkılab padişahının kızı Nesrin Pûş'un Behrâm'ı kırmızı renkli köşke davet etmek için gönderdiği mektup. (Behrâm, yeşil köşkten ayrılınca bir hizmetli gelir ve Nesrin Pûş'un mektubunu ona verir. Mektup aynen şöyledir: “Cihanı süsleyen şahlar şahı, şah-ı âlempenâh, yedi iklimin sultanı, taç ve tahtın sahibi, yedi güzeli okşayan, yani muhabbet nişanı olan zat, içip eğlenme ikizlerinin şahı sevgili Behrâm'ıma, sultanıma haddim olmayarak farz olan muhabbetimin ifadesi mektubu takdim etmeye şu şekilde cesaret eyledim ki sırf sevgimi göstermek için zat-ı şahanelerini karşılamaya filan sergerdeyi yollayıp bir kat elbiseyi de sandığa koyarak gönderdim. Lütf edip kabul buyurmaları cariyelerinin dileğidir. O hususta emir, irade ve ferman sevgili Behrâm'ımdır.”)

- Sıkılab padişahının kızı Nesrin Pûş'un anlattığı hikâyede üç şehzadenin, babası tarafından imtihanı ve başlarından geçen maceralar nakledilir. Bu şehzadelerden ilk ikisinin yani büyük ve ortanca olanın hikâyesi mensûr tercümede yoktur. Hikâye şöyle gelişir: Serendib memleketlerinin âlim, idrak ve anlayış sahibi, makamı yüce bir padişahı

vardır. İlim ve hünere meraklı olan bu padişahın çok sevdiği ve tahsilleri için teşvik ederek sürekli çalışıp çabalamalarını istediği üç oğlu vardır. Nihayet bu üç çocuk, babasının da desteğiyle okuyup ilim sahibi olur. Her gün padişah, çocuklarını huzuruna çağırıp ilimler, fenler ve hikmetle alakalı bahisler açarak eğlenip geçinirlerdi. Padişah bu şekilde çocuklarının fazilet ve olgunluklarına şahit olunca Allah’a şükreder ve onları iki hususta imtihan etmeye karar verir. Önce padişahlığı gizlice ayrı ayrı çocuklarına teklif edecek şayet kabul ederlerse ham olduklarına kanaat getirip marifet ve hünelerlerini tamamlamaları ve olgunluğa erişmeleri için kendilerine başka bir yol arayacaktır. Eğer padişahlığı kabul etmeyerek kâmil ve bilge olduklarını görürse üçünü de saraydan kovacak, yolculuk sıkıntısına dayanıp dayanamadıklarını yoklayacaktır. Padişah bu düşüncesi üzere gizlice üç oğluna da ayrı ayrı padişahlığı teklif eder fakat üçü de kendilerini bu vazifeye layık görmedikleri için bu teklifi kabul etmezler. Padişah, oğullarının bu cevabına gönülden sevinse de sıra ikinci imtihana gelmiştir. Teklifini reddettikleri gerekçesiyle üç oğlunu da sarayında görmek istemediğini söyleyerek şehirden kovar. Üç kardeş bir araya gelir ve babalarının hem padişahlık teklifinin hem de saraydan kovulmalarının kendileri için bir imtihan olduğuna kanaat getirirler. Çaresiz, hazırlıklarını tamamlarlar ve babalarının nasihatlerini dinleyip vedalaşarak yola koyulurlar. Birkaç gün süren yolculuğun ardından büyük bir şehre gelirler ve burada dinlenip istirahat etmeye karar verirler. Büyük olan şehzade, ilim ve hüneriyle şehrin padişahını çok etkiler ve padişahın da ısrarıyla ona vezir ve damat olarak orada kalır. Ortanca ve küçük şehzade birkaç gün ağabeylerinin yanında kaldıktan sonra tekrar yola koyulurlar. Gece gündüz yollarına devam eden iki kardeşin bir gün karşılarına bir yol ayrımı çıkar. Ortanca olan sol yoldan küçük olan ise sağ yoldan gitmeye karar verir ve birbirlerine veda ederler. Küçük kardeşinden ayrılarak mahzun ve gamlı bir şekilde yoluna devam eden şehzade, büyük bir şehre gelir ve handa bir oda kiralar. Şehrin padişahının güzel, alımlı ve emsaline az rastlanır bir kızı vardır. Kim bir hafta padişaha misafir olup da bir haftadan sonra padişah o kimseyi öldürmezse kızını ona verecektir. Şimdiye kadar gerek bu şehirde gurbette olanlardan gerekse yerlilerden, gerek küçük gerek büyüklerden, gerek şehzadelerden gerek fakirzadelerden üç bini aşkın kişi bu düşünce, bu hülya ve bu rüya ile padişaha misafir olup bir haftanın sonunda katledilmişlerdir. Şehzade: “Elbette bunda bir şey vardır.” diyerek kızı görmeyi arzulayıp padişaha misafir olur. Padişah şehzadeyi gördüğünde halindeki asalet ve nezaketine şahit olarak bir hayli güzel söz ve iltifattan sonra ikramlarda bulunur ve istirahat edeceği odayı gösterir. Şehzade tam uykuya varacağı esnada padişahın kızı içeri girer ve şehzadeyi

imtihan amaçlı onunla beraber olmak ister. Meğer padişah elinde kılıçla odanın kapısında beklemekte ve içerde olanları dinlemektedir. Şehzade kızın bütün ısrarlarına rağmen nefesine galip gelir ve kızla birlikte olmayı reddeder. Padişah şehzadenin bu davranışından dolayı onu tebrik eder ve kızıyla evlendirir. Padişahın vadesi tamam olup eceliyle bekâ yurduna göçünce şehzade yerine geçip hükümet ve hükümdarlık işleriyle meşgul olarak gerek ileri gelenlerin gerekse de avam tabakasının kalplerini kazanmaya başlar. Hikâyenin geri kalanı üçüncü şehzadeye aittir ki mensûr tercümedeki dördüncü hikâyeye de budur. O da ilgili bölümde anlatıldığı üzere bir padişahın kızının yaptığı tılsımları çözerek ve dört sorusuna gereği gibi cevap vererek kızla evlenir. İkinci ve üçüncü şehzade her ne kadar mutlu olsalar da birbirlerinden haberleri olmadığı için üzgündürler. Ağabeylerinin nerede olduğunu bildikleri için ikisi de ona mektup yazar ve ikinci şehzade küçüğünden, küçüğü de abisinden haberi olup olmadığını sorar. Ağabeyleri kardeşlerinden gelen mektupları okuyup iyi olduklarına sevinir ve ikisine de birbirlerinin ne durumda olduklarını anlatan birer mektup yazar. Üç kardeş bu şekilde birbirlerinden haberdar olur ve mutlu olduklarına sevinirler. Ardından birer mektup da babalarına yazarak mutluluklarını onunla da paylaşırlar. Babaları, oğullarından gelen bu mektupları alınca çok sevinir ve ayrılık acısından solan yanakları kavuşma haberiyle gül gibi kızarıp evvelkiden daha güzel bir hâl alır. Nesrin Pûş, Behrâm'ın hikâyeyi çok beğendiğini anlayınca kırmızı rengi övmek için Behrâm'a şöyle der: “Evet a benim muhabbetli şahım! Cariyenizin de bu hikâyeden kastı, kırmızı rengi methetmektir. Onun için insan ferahladığı vakit yüzü kızarır. Matem ve keder esnasında da sararır. Hakikatte kırmızı renk, pek makbul ve hem de güzel bir renktir. Hatta şarap da ahmer yani kırmızı olduğundan insanın ferahlamasını sağlar. Kan da kırmızı olduğundan onu can diye tabir ederler. Sarı altına sarı denilmez de kırmızılık şerefîyle kırmızı-kızıl altın derler ve yakut dahi kırmızı olduğu için kıymetlidir. İnsan sevinç ve ferahlık sebebiyle kırmızı yüzlü, al yanaklı olur. Gül de kırmızı olduğundan her çiçekten üstündür.”

- Mağrib padişahının kızı Âzeryûn'un Behrâm'ı mavi renkli köşke davet etmek için gönderdiği mektup. (Behrâm, kırmızı renkli köşkten ayrılıp mavi renkli köşke giderken yolda iki yüz kadar mavi elbiseli hizmetçi görür. Hizmetçiler Behrâm yaklaşıncaya ellerinde bulunan birer tabak firuze taşını ayağına saçarlar. Behrâm atından inip yaprakları firuzeden yapılmış bir ağacın altındaki tahta oturur. Saf ve leziz bir şerbet getirilerek Behrâm'a içirildikten sonra genç bir hizmetçi gelir ve elindeki mavi renkli mektubu Behrâm'a verir.

Mektupta yazılanlar şöyledir: “Ey yiğitlik barınağı padişah! Ey âlemi aydınlatan güneş! Yani deniz ve karanın sultanı! Taht ve tacın layığı! Adalet ve iktidar sahibi! Yedi güzel ile ziynetli, sevgili ve muhabbetli Behrâm Şah’a arz ve ifade olunur ki bugünü neşeye parıltı katan bu yeni günü ben dilberinizin harem dairemde geçireceklerini bildiğim için mübarek, hükümdarlık özelliklerinin sahibi zatınızı karşılamaya hizmetçileri göndererek gönlümün ricasını ifade eden nâmemi takdim etmeye cesaret edildi. Lütfen ve merhametle kabul buyurmalarını niyaz ederim. O hususta emir ve ferman sevgili, muhabbetli Behrâmcıgımdır.”)

- Mağrib padişahının kızı Âzeryûn’un, hikâyesinin ardından Behrâm’a mavi rengin güzelliklerinden bahsettiği bölüm. (Hikâyenin sonunda Mahan, vezirleriyle istişare ederek Çin’e saldırmaya karar verir. Çin’e saldırdığı gün tesadüf eseri Çin hükümdarı ölmüş, halk ise mavi renkli taziye elbiselerini giyerek cenaze merasimine katılmıştır. Savaşmaya gerek kalmadan ülkeyi ele geçiren Mahan, babasını Çin diyarına hükümdar yapar ve hayatının geri kalanını neşeyle geçirir. Âzeryûn, hikâyesini tamamladıktan sonra Behrâm’a dönerek: “Evet a benim Behrâmcıgım! İşte Mahan’ın sergüzeşt-i ahvali böyle idi.” der. Behrâm da Âzeryûn’un yanağından öpüp: “Hakikaten pek güzel ve acayip bir hikâye idi. Velâkin ne tuhaf tesadüf eylemişti ki Mahan’ın Çin’e vardığı gün Çin şahı vefat etmişti.” karşılığını verir. Bunun üzerine Âzeryûn mavi renkle ilgili şu cümleleri söyler: “Evet! Mahan şehre yaklaşıp da bütün ahâlinin mavi renkte elbise giydiklerini görünce hemen anladı. O mavi renk hoşuna gitti. Hem de hakikaten mavi renk, güzel bir renktir. Göze parlaklık veren bir renktir. Gök bile mavi olduğundan yüksek olmuş ve şeref bulmuştur. Firuze taşı mavi olduğundan kıymetli ve özellikle mavi gözlü olan güzelleri daha ziyade sevip methederler.”)

- Kısra’nın kızı Dürüstî’nin Behrâm’a sandal ağacının faziletinden ve renginin hoşluğundan bahsettiği bölüm. (Hikâyede anlatıldığı üzere Hayr’ı ve evlendiği prensesi sandal ağacının yaprakları iyileştirir. Hayr, hikâyenin sonunda padişah olur ve ömür boyu saltanat sürer. Üç dört ayda bir av bahanesiyle atına binip beş yüz kadar atlı ile gidip o sandal ağaçlarının dibinde inerek gölgesinde dinlenir ve o ağaçlara hitaben: “Ey mübarek ağaçlar! Yaşayınız, daimi kalınız! Gözlerimin nuruna kavuşmasına, padişahın kızının iyi olmasıyla benim de şahın damadı ve en sonunda da padişah olmama siz vesile oldunuz.” derdi. Hayr’ın emriyle o ağaçların etrafında yüksek ve gönle safa veren bir köşk yapılır ve

Hayr ekserî vaktini o köşkte geçirirdi. Kisra'nın kızı Dürüstî hikâyesini tamamladıktan sonra Behrâm'a şöyle der: "Evet a sevgili, muhabbetli Behrâm'ım! İşte Hayr o sandal ağaçlarının vasıtasıyla hem göz buldu hem de padişah oldu. Hakikaten de sandal ağacı pek çok dertlere yarar bir ağaçtır. Rengi ise insanın pek hoşuna gider. Hem de gerçekten güzel bir renktir. 'İnanmazsanız bakınız!' diyerek giydiği nazik, hoş ve sandal ağacının renginde olan ince gömleğini göğsünün bir tarafına çekip: 'Bak, beyaz ile sarıca olan renk birlikte ne güzel görünüyor!' der.)

- Çin padişahının kızı Leğman'ın Behrâm'a beyaz rengin faziletinden ve yüceliğinden bahsettiği bölüm. (Hikâyesini tamamlayan Leğman, Behrâm'a dönerek: "Şimdi benim bu hikâyeden maksadım o ki bahtı kara olan insan sabır ve tahammül ederse kesinlikle o bahtındaki siyahlık beyazlığa dönüşecek ve geleceğinin parlak güneşi ümitsizlik karanlıklarından doğacaktır. Onun için güneş beyaz yaratılmıştır ki saadete delildir ve hakikaten beyaz renk pek güzeldir ve gündüz de beyaz olduğundan her iş görülür ve yüz aklı, insanın saadet ve talihini gösterir." der.)

- Çin, Hindistan, Harezmi, Rûm, Mağrib ve Sıkkab hükümdarlarının Behrâm'a yazdığı mektup. (Behrâm, Çin padişahının kızı Leğman'la eğlendikten sonra beyaz köşkten ayrılır ve hükümet işlerini görmek üzere sarayına döner. Bir müddet sonra bir elçi gelir ve elindeki mektubu Behrâm'a uzatır. Behrâm, mektubu vezirine vererek yüksek sesle okumasını ister. Mektup şu şekildedir: "Mutlak hikmet sahibi ve tek Hak padişah olan Allah Celle Celalühü Hazretleri, her an ve zaman yedi ülkenin şahlarının şahı, yedi güzel tacın sahibi, yedi yıldızın bahtına sahip olan güzel yüzlü padişah ve cihanın sahibi yiğit ve dilaver oğlumuzu saltanat ve hükümdarlık tahtında aynı halde devamlı kılsın! Amin! Sırf çok nurlu yüzlerini ve eşsiz cemalini görmek arzusunda bulunduğumuz için cümlemiz ittifakla adalet yayan padişahın huzurlarına yüz sürmek üzere yola çıkarak filan mevkide yerleştik. Tac sahibi padişahın emir ve fermanlarını beklemekteyiz." Behrâm, bu mektuptan altı cihan hükümdarının (Kisra vefat etmiş bulunuyordu) kendisini ziyaret etmek istediğini anlar ve karşılama töreni için hazırlık yapılmasını emreder. Bütün hazırlıklar tamamlanır ve hükümdarların gelmesi beklenir. Behrâm'ın yüce saltanatına şahit olan hükümdarlar, ondan kızlarını görmek için izin isterler. Behrâm izin verir ve kendisi de Kisra'nın kızı Dürüstî'nin yanına giderek sohbet ederler.)

3.1.2. Mensûr Heft Peyker Tercümesinde Olup Nizâmî'nin Heft Peyker'inde Olmayan Bölümler

- Yezd-gürd'ün vezirlerinin ve devlet erkânının Behrâm'ı, babasının ölümünden haberdar etmemelerinin ve padişah olmasını istememelerinin sebebinin açıklandığı bölüm. (Vezirler ve devlet erkânı, Yezd-gürd'ün ölümü üzerine bir araya gelerek: “Her ne kadar Behrâm dilaver bir şehzade ise de Araplar arasında kaldığı için onların huyunu tutup Acem memleketinin ahvalini bilmez. Eğer getirip babası yerine padişah edersek devlet büyüklerine itaat etmeyip hepimizin malını Arap halkı arasında paylaştırır. Padişah olması münasip olmadığı için babasının ölümünden kendisini haberdar etmeyelim.” derler.)

- Allah'ın nimetlerine şükür unutmaları sebebiyle Behrâm'ın halkının kıtlıkla cezalandırıldığı bölüm. (Behrâm, padişah olup tahta oturduktan sonra halkın işlerini yoluna koyarak adalet ve düzeni sağlar. Bolluğa erişen halk, bütün gam ve kederlerini bir kenara bırakarak kendilerini eğlence hayatına kaptırır ve Allah'ın nimetlerine şükür unuttur. Bunun neticesinde öyle büyük bir kıtlık yaşanır ki adetâ yerde yeşil bir ot bile bitmez. Behrâm, halkın açlıktan birbirini yediğini duyunca kendisine mahsus ambarını açtırır ve halka dağıtarak dört yıl süren kıtlıkta kimsenin açlıktan ölmesine izin vermez. Bir gün Behrâm, bir fakirin açlıktan öldüğünü duyunca çok üzülür ve Allah'tan af diler. Gaipten gelen bir sesle dört yıl boyunca halka merhametle muamele ettiği için affedildiğini öğrenir. Ardından tekrar bolluk ve bereket yaşanır. Behrâm, fakirlerin ihtiyaçlarını kendi hazinesinden karşılar ve halktan haraç ve vergiyi yedi yıla dek kaldırır.)

- Behrâm'ın, ülkesini işgal eden Çin Hakan'ının hâlinde haberdar olup uygun zamanda saldırmak için el altından haberciler ve gözcüler görevlendirdiği bilgisi Nizâmî'nin eserinde yoktur.

- Münzir'in, memleketinin ahvalini görüp gözetmek üzere Arabistan'a dönmek için Behrâm'dan izin istediği bölüm. (Münzir, babası Yezd-gürd'ün taç ve tahtını geri almasına yardım etmek için Behrâm'la beraber Arabistan'dan İran'a gelmiştir. Çin Hakan'ıyla yapılan savaşın zaferle sonuçlanması üzerine Münzir, saltanatının daim olması hususunda Behrâm'a dua eder ve memleketine dönmek için ondan izin ister. Behrâm, Münzir'in talebine olumlu karşılık verir ve akla hesaba gelmez hazine ile onu memleketine uğurlar.)

3.1.3. Nizâmî'nin Heft Peyker'i ile Mensûr Heft Peyker Tercümesi Arasındaki Vaka Farklılıkları

- Behrâm, bir gün Havernak Sarayı'nı gezerken kapısı kilitli bir oda görür. Daha önce hiç girmediği bu odanın anahtarını hizmetliden ister ve içine girer. Odanın içinde yedi iklim padişahının yedi kızı, suretleriyle beraber tasvir edilmiştir. Çok etkilenen Behrâm, suretlerin üzerinden gözlerini alamaz. Baştan ayağa kadar hayran hayran özlemle bakarken her birinin başı ucunda yazılı birer levha olduğunu fark eder. Mensûr tercümede Çin Hakan'ının kızı bu levhada Yağmâ olarak tanıtılırken Nizâmî'nin eserinde bu kızın ismi Lesman/Leğman'dır. Behrâm, yedi kızın suretini temaşa ettikten sonra odayı kilitler. Mensûr tercümede anahtarı hizmetliye verip kimseyi odaya sokmaması hususunda onu uyarırken Nizâmî'nin eserinde ise anahtarı kendi cebine koyar.

- Behrâm'ın, babasının ölümünden haberdar olması iki eserde farklı şekilde gerçekleşir: Mensûr tercümede Behrâm Yemen'de avlanıp gününü gün ederken Acem tarafından gelen bir haberle babasının öldüğünü öğrenir. Nizâmî'nin eserinde ise Behrâm, Münzir ile sohbet ederken uzun zamandır babasından haber alamadığını ve babasının kendisini unuttuğundan endişe ettiğini söyler. Münzir her ne kadar aksini iddia edip meşgul olduğundan kaynaklanabileceğini söylese de bu teselli Behrâm'ı tatmin etmez ve derhal İran'a bir ulak gönderir. Az zamanda İran'a gidip dönen ulağın Behrâm'a naklettikleri şöyledir: "İran'a gittiğimde şehre girmeden önce bir çiftçiye rastladım. Şehrin ahvalini sorduğumda yabancı olduğumu anladı ve şehre girersem yakalanıp öldürüleceğimi söyleyerek beni uyardı. Her ne kadar sebebini sormama rağmen söylememesi üzerine daha da şüphelenip gece gizlice şehre girdim. Sabah, halktan biriymiş gibi dikkat çekmeden orada yaşayan evli bir arkadaşımın evine gittim. Durumu kendisinden sormam üzerine arkadaşım, Yezd-gürd'ün beş yıl önce vefat ettiğini, hasta yatağında yatarken vezirlerine, mektup gönderip oğlum Behrâm'ı çağırın, demelerine rağmen onu sevmedikleri için oyaladıklarını ve sonunda padişahın vefat ettiğini söyledi." der.

- Çin Hakan'ı, Behrâm'ın eğlence hayatına dalıp devlet işlerini bir kenara bıraktığını duyunca askerini toplayıp Acem memleketine yürür. Halkın savaşmak için gönülsüz olması üzerine Behrâm üç yüz dilaverini yanına alarak kayıplara karışır. Behrâm'ın kaçtığını zanneden vezirler ve devlet erkânı el altından Çin Hakan'ına mektup

gönderip kulluk arz ederler. Bir zaman sonra ani bir gece baskınıyla Behrâm, Çin Hakan'ını bozguna uğratar. Tekrar saltanat tahtına oturan Behrâm, mensûr tercümede devlet ileri gelenlerini hainliklerine rağmen affederken Nizâmî'nin eserinde ise birkaçını çarşı ve sokaklarda gezdirip şehrin ortasında dâr ağacına astırır, bazılarını sürgün edip memleketinden uzaklaştırır, bazılarını da azarlayarak hapse attırır.

- Behrâm'ın, Rûm Kayser'inin ve Hint padişahının kızlarını alması iki eserde farklı şekilde gerçekleşir. Mensûr tercümede Behrâm, Rûm Kayser'ine mektup göndererek kızını ister. Mektuba olumlu karşılık veren Kayser, kızıyla beraber çeyizini de göndererek Behrâm'a kulluk arz eder. Nizâmî'nin eserinde ise Kayser, Behrâm'ın mektubunu reddederek savaşmaya karar verir. Kayser'in bu tavrına sinirlenen Behrâm, yanına bir miktar asker alıp Rûm'un yolunu tutar ve daha ilk karşılaşmada Kayser'in askerini helak eder. Behrâm, kendisinden aman dileyen Kayser'i affeder, adaletli bir yönetim sergileyeceğine söz vermesi karşılığında tekrar Rûm diyarını ona teslim eder ve kızını alarak İran'a geri döner. Behrâm, mensûr tercümede Hint padişahının kızını da mektup göndererek babasından ister ve herhangi bir zorlukla karşılaşmaz. Nizâmî'nin eserinde ise Behrâm, Hint padişahının kızını kolay alamayacağını bilincindedir. Zira Hindistan'daki kadar yiğit, pehlivan ve cesur adam hiçbir ülkede bulunmaz. Bu yüzden kıyafetini değiştirerek elçi kılığına girer ve bir mektupla beraber Hindistan'ın yolunu tutar. İran şahı tarafından elçi geldiğini duyan Hint padişahı, Behrâm'ın methini daha önce işitse de mübalağa zannederek söylenenlere inanmaz ve Behrâm adını duydukça sıkılırdı. Behrâm, saraya varınca birkaç hizmetli onu karşılar ve dinlenmesi için ziynetli bir odaya götürerek ikramda bulunur. Ertesi gün Behrâm, Hint padişahının huzuruna çıkar ve elindeki mektubu ona verir. Padişah da mektubu vezirine uzatarak yüksek sesle okumasını ister. İçinde yazılanları duyan Hint padişahı, gazaba gelir ve hiç kimsenin Hindistan memleketinden değil vergi bir çöp bile istemeye cesaret edemeyeceğini söyler. Bunun üzerine Behrâm, İran padişahının kendisine sözlü olarak şunları ilettiğini söyler: "Hint padişahı benim nâmemden canı sıkılıp kızarsa benim tarafımdan kendisine de ki; kızmak para etmez, darılmak beyhude. Her şeyi akıl ve anlayışla görsün. Maslahat olan, yararlı şeylerden ayrılmasın. Şayet benim gerek piyade gerekse atlı yiğitliğimden habersizse onu aydınlat ve şöylece haber ver ki; işte beni elçilik vazifesiyle göndermiş bulunuyor. Bir meydanda kendi nam yapmış ve yiğit pehlivanlarından yüz adamını ayırıp tek başına bu elçimle savaştı. Eğer sizinkiler elçime galip gelirlerse benim de sizinle muharebe etmemem

gerekir. Yok bizim elçimiz sizin yüz adamınızı mağlup ederse o zaman nurlu görüşlerinize gizli olmaya ki bütün Hindistan'ı harap ederim.” Hint padişahı, her ne kadar elçi zannettiği Behrâm'ın sözlerine inanmayıp mübalağa olduğuna kanaat getirse de bu teklifi kabul eder. Ertesi gün Behrâm meydana çıkar ve çarpışmak için önüne kim gelirse yerle bir eder. Bu durum karşısında Hint padişahı, birkaç veziriyle durumu istişare eder ve elçinin Behrâm ya da kardeşi olduğundan şüpheyi düşüğünü söyler. Vezirler şüphanin yersiz olduğunu ve Behrâm'ın Hindistan'a gelmeye tenezzül etmeyeceğini söylerler. Bunun üzerine Hint padişahı, elçiyi çok sevdiğini ve tekrar Behrâm'a dönmemesi için onu kendisine veliaht yapmaya karar verdiğini açıklar. Hâlâ elçinin Behrâm ya da kardeşi olduğu hususunda şüpheyi düşse de kızını ona vermeye karar verir ve her hâlükârda doğru iş yapacağını düşünür. Bunun üzerine veziriyle Behrâm'a haber gönderir ve İran'a dönmek şartıyla kızını ona vereceğini söyler. Behrâm kızla evlenmeyi kabul eder fakat İran'a dönmek zorunda olduğunu söyler. Hint padişahı çaresiz, kızını Behrâm'a verir ve ertesi gün eğlence ve şenlikler düzenlenir. Zifaf gecesine Behrâm, kızın odasına girip vakar içinde, kızın yüzüne bakmaksızın odada kurulmuş olan tahtın üzerine oturur. Bir taraftan kıza kavuştuğu için mutlu olsa da diğer taraftan İran'a nasıl döneceğini düşünmektedir. Behrâm'ın sessiz bir şekilde oturup yüzüne bakmadığını gören kız, kendisini beğenmediğini düşünerek ağlamaya başlar. Behrâm, kıza neden ağladığını sorar, kız ise: “A benim sultanım, nasıl ağlamayayım? Gözlerimdeki yaşı niçin çağlamayayım. Feleğin bunca zulüm ve kötülüğünden nasıl ah edip inlemeyeyim? Önce muhabbet bâdesi içirmez, zehir sıkıntısı çektirir. Senin muhabbetini, aşkını dağ gibi benim kalbime yüklemiş de senin kalbini dağ gibi dayanıklı kılmış, hüznü kalbime meylettirmez. Seni bana sevdirdiğinin zerresi kadar da beni sana sevdireydi ne olurdu?” şeklinde karşılık verir. Behrâm, Hint padişahının kızının ağlamasına dayanamayıp: “Ey âfet-i devran, ağlama!” diyerek kucığına alıp gözlerini siler ve yüzünden öptükten sonra: “Ey benim derdimin dermanı! Ey benim sitemkâr güzelim, ağlama! Ben seni sevmez değilim. Senin içindir bu tahtı, saltanatı terk edişim. Bu içine girdiğim kınanacak durumlar ve gaflette oluşum senin için. Ben seni sevmez değilim lâkin kendi hâlimi düşünürüm.” der. Kız, Behrâm'ın kendisi için bu kadar güzel sözlerle iltifat ettiğini görünce hemen boynuna sarılır ve: “Sen neyi, niçin düşünüyorsun?” diye sorar. Behrâm: “İnsan kendi sırrını herkese söyler mi ki ben de sırrımı şimdi sana söyleyeyim.” karşılığını verir. Kız: “Evet, kimse sırrını kimseye söyleyemez lâkin sadık dostuna vefâkar eşine söylemek zannederim kötü bir şey değildir.” der. Behrâm: “Peki senin sadık bir dost, vefâlı bir eş olduğunu nasıl bileyim ki sırrımı sana

açıklayayım?” der demez kız ayağa kalkıp tebessüm ederek: “A benim sevgili Behrâm’ım! A benim sevgili sultanım! Sana benim sevgimi ve benim namımı, nişanımı veren Allah senin muhabbet ve namını, nişanını, ilerde nasıl buraya gelip beni alacağını da bana ihsan eylemiştir.” der. Behrâm, kızın kendisini tanıdığını görünce kendisinin Behrâm olduğunu nerden anladığını sorar. Kız: “Filan vakitte Behrâm’ın tebdil-i kıyafetle buraya geleceğini, tıpkı yaşadığımız şekilde beni alacağını rüyamda gördüm. Şimdi de sanki o rüyayı görüyor gibiyim. O vakitten beri senin yakışıklılığına ve yüz güzelliğine âşık olup bu vakti beklerdim. Allah’a şükürler olsun ki size kavuşma nimetine nail oldum.” der. Behrâm, bunun üzerine sırrını kıza açıklayıp olan biteni anlatır ve Hindistan’dan çıkıp İran’a nasıl gideceklerini sorar. Kız: “Bir hafta kadar sabretmeliyiz. Zira filan büyük bayramımız Dertli Günü şehirde kimse kalmaz, şehirden çıkıp buradan dört saatlik uzak bir yere giderler. Onlar giderken biz bir bahaneyle burada kalırız. Gittiklerinde de birer ata binip kaçarız.” der. Behrâm her ne kadar firar etmeyi şânına yakıştırmasa da başka çareleri yoktur. Bayram günü herkesin şehir dışına çıkmasını fırsat bilerek atlara binerler ve İran yolunu tutarlar. Hint padişahı ve beraberindekiler döndüklerinde Behrâm’ı ve kızı sarayda bulamayınca kaçtıklarını anlar ve bir miktar askerle peşlerine düşerler. Nihayet sabahın erken saatlerinde onların bulunduğu yere yaklaşırlar. Behrâm uzakta toz toprağı görünce peşlerine düştüklerini anlar. Süratle giyinip kuşanarak atına biner ve kızı dağın üst tarafına götürerek muharebe konusundaki hüner ve marifetlerini seyretmesini ister. Kız ise kurtulmaları için dua etmektedir. Hint padişahı, Behrâm’ı görünce: “Ey nankör! Akılsız sefih! İyiliğin mükâfatı bu muydu? Kabahat sende değil, bende! Senin gibi divaneyi imtihan etmeden kendime damat eyledim. Şimdi sen de belanı bulursun.” der. Behrâm da yüksek sesle karşılık vererek: “Hayır hayır padişahım, nankör de değilim, akılsız sefih, ya da divane de değilim. Kendi işini bilir adamlardanım. Size damat oldum ise iftihar etmelisin zira bilmiş ol ki; Behrâm diye işittiğin kişi benim. Benden başkasının cesaret edip tebdil-i kıyafetle elçi olarak Hindistan’a gelmesi kolay değildir. Hem de demeyiniz ki Behrâm kızı alıp kaçtı. Kaçmak niyetinde olsaydım, bu gece burada sizi beklemek için oturmayıp gece de yoluma devam ederdim. Sadece sizi beklemek için burada kaldım. Şimdi de benimle savaşmaya niyetiniz varsa işte meydan! Cesaret eden varsa buyursun, nasıl savaşaacağını görsün.” der. Hint padişahı, bu sözleri duyunca sinirlense de bir müddet düşünür ve anlaşılmaktan başka çaresinin olmadığını anlar. Atından iner ve cesaretinden dolayı Behrâm’ı kucaklayıp alnından öper. Kız da dağdan inip babasının elini öper ve rüyasını anlatır. Hint padişahı bu rüyadan etkilenerek Behrâm’a: “Artık Cenâb-ı Hak

kızımı sana kısmet eylemiş, buna ben karışamam.” der. Şehre dönmelerini rica etse de Behrâm kabul etmez ve bir miktar askerle İran’a dönerler.

- Behrâm, bir gün meclis kurup eğlenirken Havernak Sarayı’nın mimarı Sinimmar’ın talebesi Şide gelir ve yedi iklim hükümdarının kızları için birer köşk yapmayı teklif eder. Mensûr tercümede Behrâm, ilk etapta dünyanın fani olup gelip geçici zevklerine aldanılmaması gerektiğini ve bütün bunların nefsin arzusu olduğunu söyleyerek bu teklifi reddeder. Ardından Şide’ye: “Allah’a ibadet edecek köşkü nerede yapalım?” der. Behrâm, Şide’ye bu karşılığı verse de Havernak Sarayı’ndaki odada yazılanlar aklına gelir ve bir hafta sonra mimarı yanına çağırarak köşkleri yapmasını ister. Nizâmî’nin eserinde ise Behrâm, bu tekliften çok memnun kalır ve derhal hazine kapısını açarak bir an evvel köşklerin bitirilmesini emreder.

- Rûm padişahının kızı Hümâ’nın anlattığı ikinci hikâyede Iraklı padişahın, cariyeleriyle arasını bozan kocakarıya verdiği ceza iki eserde farklılık gösterir. Mensûr tercümede kocakarı saraydan kovulurken Nizâmî’nin eserinde bir odaya hapsedilir. Aynı kocakarı mensûr tercümede yeşil elbiseler giyerek duası alınacak ihtiyar bir kadın kılığına girer ve padişaha, cariyesiyle beraber olma yolunu gösterir. Nizâmî’nin eserinde ise hapisten çıkarılan kocakarı padişahla bozuk olan arasını düzeltir ve padişaha, cariyeyi kendisiyle beraber olmak için nasıl ikna edebileceğini söyler. Padişahın bu fikri kocakarıdan aldığını öğrenen cariyeye, mensûr tercümede padişahla beraber olmak için bir şart ileri sürmezken Nizâmî’nin eserinde kocakarının uzak bir yere -ki burası Hindistan’dır- sürgün edilmesiyle buna razı olacağını belirtir.

- Mağrib padişahının kızı Âzeryûn’un anlattığı Mısırlı tüccar Mahan’ın hikâyesi iki eserde farklı şekilde sonlanır. Mensûr tercümede Mahan, başından geçen korkunç olaylar neticesinde bir daha işlememek üzere günahlarından tövbe eder ve Hızır aleyhisselamın himmetiyle memleketine dönerek hayatının geri kalanını salih bir kul olarak geçirir. Nizâmî’nin eserinde ise Mahan, yaşadığı korkunç olaylar sebebiyle aklını yitirir. Bir gün ava çıkan bir padişah, Mahan’a rastlar ve onu alıp sarayına getirir. Mahan bir yolunu bulup saraydan kaçsa da padişah arkasından bir asker gönderip onu geri getirmesini ister. Arkasından giden asker, açlıktan kendini kaybeden Mahan’ın bir ot yiyip bayılmasını fırsat bilerek ellerini bağlar ve onu tekrar saraya getirir. Gözlerini açan Mahan, yediği ot

vesilesiyle divanelikten kurtulup kendine gelmiştir. Padişah, Mahan'ın aklının başına geldiğini görünce çok şaşırır ve yediği otun onu iyileştirdiğini anlar. Aynı ottan kendisinin de divane olan kızına yedirir ve kızı da iyileşir. Allah'a şükreden padişah, buna Mahan'ın vesile olduğunu düşünür ve onu kızıyla evlendirip veziri yapar. Bir zaman sonra padişah vefat eder ve Mahan yerine geçip tahta oturur. Devleti günden güne güçlenir ve büyümeye başlar. Bir gün Çin'den bir elçi gelir ve Çin hükümdarının haraç istediğini söyler. Mahan durumu vezirleriyle istişare eder ve Çin'e saldırmaya karar verir. Meğer Çin'e saldıracakları gün Çin hükümdarının cenaze merasimi düzenlenmektedir. Savaşmaya gerek kalmadan ülkeyi ele geçirir ve babasını o memlekete hükümdar yapar. Kendisi de hayatının geri kalanını neşe ve mutluluk içerisinde geçirir.

- Mensûr tercümede altıncı hikâyeyi yani Hayr ile Şerr'in macerasını Çin padişahının kızı Leğman anlatırken Nizâmî'nin eserinde Kısra'nın kızı Dürüstî anlatır. Bu hikâye iki eserde küçük farklılıklar arz eder. Mensûr tercümede Hayr, gözlerini iyileştiren ve kendisini kızıyla evlendiren çobanın ölümünden sonra şehre giderken Nizâmî'nin eserinde ise çobanın ailesiyle beraber şehre taşınır. Mensûr tercümede Hayr, padişahın sara hastası kızını ve vezirinin kör kızını iyileştirerek ikisiyle evlenir. Nizâmî'nin eserinde ise sadece padişahın hem sağır hem de kör kızını iyileştirir ve onunla evlenir. Yine mensûr tercümede Şerr'i öldüren Hayr'ın adamlarından biriyken Nizâmî'nin eserinde çobandır.

- Yedinci ve son hikâyeyi yani bir bâzergân (tüccar) ile çengî kızların macerasını mensûr tercümede Kısra'nın kızı Dürüstî anlatırken Nizâmî'nin eserinde ise Çin padişahının kızı Leğman anlatmaktadır. Genç tüccarla çengi kızın bir türlü vuslat zevkini tadamamaları iki eserde farklı sebeplerden kaynaklanır. Mensûr tercümede sırasıyla; genç tüccarın iri cüssesi sebebiyle eski ve dayanıksız olan köşkün çökmesi, bir kuşu avlamak için ağaca çıkan siyah bir kedinin genç tüccarla kızın üstüne düşmesi, sırığa dizilen su kabaklarının iplerinin fareler tarafından kemirilip düşürülerek genç tüccarla çengî kıza korku vermesi ve bir kurdun avlamak için peşine düştüğü tilkileri genç tüccarla çengî kızın üstüne salması iki âşığın vuslatına mani olur. Nizâmî'nin eserinde ise sırasıyla; köşkün çatısına konan kargaların tuğlaları düşürerek genç tüccarla çengî kıza korkutması, selvi ağaçlarına sarılıp asılan kabakların saplarının kemirgenler tarafından ısırılıp yere düşürülerek ses çıkarması, bir kurdun avlamak için bahçe içinde kovaladığı tilkileri genç tüccarla kızın üzerine salması ve çengî kızın tekrar genç tüccarla buluşmak için köşke

gitmesi üzerine karaltı halinde gördüğü üç dört kişiden korkması iki sevgilinin kavuşmasını engeller. Aynı hikâyede çengî kızlar, eğlencelerine almayı vaat ederek bahçıvanı kandırır ve bahçeye girerler. Nizâmî'nin eserinde ise bahçeye giren kızlar, kapıyı kilitler ve bahçıvanı dışarıda bırakırlar. Bahçıvan, o sinirle kapıyı ne kadar çalsa da kapı açılmaz ve geri döner. Mensûr tercümede çengî kızla bir türlü vuslata eremeyen genç tüccar, daha önce böyle bir günaha bulaşmadığı için yaşadıklarının Allah tarafından bir işaret olduğunu anlar ve çengî kıza nikah kıyarak onunla helal yoldan beraber olur. Hikâyenin devamı Nizâmî'nin eserinde şöyle şekillenir: Bahçeye alınmayan bahçıvan, durumu haber vermek üzere genç tüccarın evine gider fakat onu evde bulamayınca dönüp bahçenin kapısında uyuyakalır. Meğer o gece padişah kılık değiştirip birkaç vezir ve askeriyle şehri dolaşmaktadır. Bahçenin önünde bir adamın uyuduğunu görünce uyandırıp kim olduğunu sorar. Bahçıvan kim olduğunu söyler ve yaşadığı macerayı başından sonuna kadar anlatır. Padişah üç veziri ve iki askeriyle su yolundan bahçeye girer ve gözcülük yapan dadıyla köşkte çengî kıza bekleyen genç tüccarı bağlar. Bir müddet çengî kızların havuz başındaki eğlencelerini seyrederek fakat bir şey yapmadan dadıyı ve genç tüccarı alarak sarayına döner ve bir odaya hapseder. Sabah olup ortalık aydınlanınca bütün kızlar köşke gidip genç tüccarı arar fakat su yolunda gözcülük yapan dadıyla ikisi ortalarda yoktur. Çaresiz evlerine döner ve meselenin kokusunun çıkmasını beklerler. Padişah, genç tüccarı hapsedtiği odadan çıkarır ve sorguya çeker. Genç tüccar, padişahın affına sığınarak başından geçen macerayı olduğu gibi anlatır. Anlatılanlardan çok etkilenen padişah, genç tüccarın harama bulaşmaması için Allah'ın inayetiyle bu engellerle karşılaştığını anlar ve bütün masrafları hazineden karşılayarak çengî kızla ikisini evlendirir. Kızın babasını üçüncü vezirlikten birinci vezirliğe yükseltir, genç tüccarı ise ikinci veziri yapar.

- Behrâm'ın hikâyesi iki eserde farklı şekilde noktalanır. Mensûr tercümede her gün farklı bir köşkte gününü gün eden Behrâm'ın şöhreti bütün cihana yayılmıştır. Bir gün Allah'ın emriyle ömrü son bulur ve ahirete göç eder. Nizâmî'nin eserinde ise hükümet işlerini veziri Râst Rûşen'e teslim eden Behrâm, yirmi beş yıl boyunca usanmadan haftanın her günü farklı bir köşke gider ve yedi iklim hükümdarının yedi kızıyla gönül eğlendirir. Yedi kızdan sadece Kisra'nın kızı Dürüstî hamile olup bir erkek çocuk doğurur. Behrâm, çok mutlu olur ve oğluna babasının ismini verir. Behrâm'ın veziri Râst Rûşen, pek hain ve gaddar bir adam olduğu için vekaleti alır almaz akıbetini düşünmeyerekten haddini aşmaya başlar ve halka zulmeder. Behrâm'ın vezirlerinin kimini zindana attırır, kimini azleder,

kimini sürgüne gönderir hatta kimini katleder. Devletin hazinesinden de elinden geldiği kadar alıp harcar. Artık benden başkası yoktur, diyerek istediğini alır, yapar, yakar, yıkar. Önceden her bir evden içip eğlenme, saz ve tanbur sesi gelirken artık her bir evde değil her bir köşe bucakta ağlama ve inleme sesleri göğşe çıkar. Herkesi soyup mallarını ve eşyalarını yağma etmeye başlar. O yirmi beş sene zarfında memlekette tek bir zengin adam kalmaz. Sonunda dayanamayıp bütün halk ve asker dağılarak her biri bir tarafa kaçar. Diğer taraftan Behrâm, içip eğlenmekle meşguldür. Her gün bir köşke gidip eğleniyor, benim vezirim iş görüyor, zannederek gönlünü ferah tutuyordu. Râst Rûşen bununla da kalmaz Çin padişahına şu muhtevada bir mektup yazar: “Behrâm’ın işi bitti. Zira gece gündüz içip eğlenmekle meşguldür. Hükümeti bırakmıştır. Ne askeri kalmış ne de ahalisi. Ne hazinesi kaldı ne de adaleti. Şimdi fırsattır ve buranın ele geçirilmesi pek kolaydır. Gelirsen ben sizin memlekete girmenizi sağlayarak size uyarım.” Çin padişahı ise zaten evvelden beri Behrâm’la aralarında soğukluk olduğundan bu fırsatı kaçırmayarak sayısız askerle Çin’den kalkıp İran tarafına yola koyulur. Beri taraftan Râst Rûşen, Çin padişahının geleceğini duyunca Behrâm’a şöyle haber gönderir: “Artık hep içip eğlenmekten vazgeçesin. Zira memleketin elinden gitti. Çin şahı antlaşmasını ve ahdini bozarak bu tarafa gelmektedir.” Behrâm, bu haberi işitince son derece öfkelenip köşkten çıkar ve hükümet sarayına gelir. Yirmi beş sene önce mamur olarak gördüğü şehir artık harabedir. Hazineye para kalmamış, askerlerden ve vezirlerden bir nefer yoktur. Behrâm, bütün bunların sebebini sorsa da Râst Rûşen hepsine bir kılıf uydurup kendisini haklı çıkarır. Ne yapacağını şaşırان Behrâm, tedbirsiz kalır. Ertesi gün can sıkıntısından atına binip yapayalnız ava çıkar. Av esnasında su ararken köpeğini ağaca asmış bir çobana rast gelir. Behrâm, ağaçta asılı köpeği görünce çobandan sebebini sorar. Çobanın anlattıkları çok dikkat çekicidir: “Oğlum bu köpeğin kabahati pek çoktur. Şöyle ki bu köpek, benim emin ve sadık bir hayvanım idi ve benim koyunlarımı kurtlardan son derece korurdu. Hatta bazı gündüzleri koyunlarımı götürüp otlamaya bırakırdım. Akşam olunca bu benim nazlı, güzel sadığım koyunları önüne katıp mekânıma getirirdi. Bundan bir ay evvel bir gün baktım ki koyunlarımdan yedi tane eksiktir. Bu duruma ziyadesiyle hayret ettim. Tekrar tekrar sayıyordum yine eksik geliyordu. Bir hafta geçtikten sonra tekrar saydığımda yedi tane daha eksik geldi. Benim de şaşkınlığım ve hayretim artıp, bunda bir iş vardır, diye dikkatle muhafaza etmeye başladım. Geçen gün koyunlarımı otlatmaya götürüp kendim de orada kaldım fakat uykuya dalmış gibiyim. Arası çok geçmeden uzaktan koca bir kurt görünüp geldi. Bizim nazlı köpek ise kurdu görünce karşıladı. Kurt dişi, bizim köpek de erkek olduğundan

birbirleriyle uyuşmuşlar da haberim yokmuş. Gidip kurda yanaşıp işini gördükten sonra gelerek kendisi uyumuş gibi yaptı ve kurt susma hakkı olarak koyunların en semizini alıp ayak hakkı olarak götürdü. Ben buna şahit olduğumda artık gel de dayan yahut sabret! Hemen kalkıp köpeği tutarak bu ağaca astım ve öldürmek istedimse de, bari azapla öldüreyim, diye her gün ekmek ve su vermediğim gibi yüz de kamçı vururum. Dün de kurdun pususunda oturup onu da öldürdüm.” Behrâm, çobandan bu sözleri işitince: “Bu bana pek büyük bir nasihat ve ibret oldu. İşte şimdi bir çobandan hükümeti öğrendim.” der ve gazapla şehre döner. Vezirlerini dinleyip olan biteni anlayınca vekil olarak tayin ettiği Râst Rûşen’i ve bütün adamlarını şehrin meydanında astırır. Behrâm’ın gaflet uykusundan uyanıp vezirini astığını öğrenen Çin padişahı ise korkup geri döner ve Behrâm’a bir özür mektubu yazar. Behrâm, elli yaşında tekrar hükümet işleriyle meşgul olur ve altmış üç yaşına kadar ülkesini adaletle yönetir. Yedi köşkü yıktırır ve yedi güzeli sarayına getirip haremine koyar. Bir gün can sıkıntısından birkaç veziriyle ava çıkıp avcılıkla meşgul olurken gördüğü güzel bir ceylanın arkasından koşturur ve bir mağarada kaybolur. Vezirler ne kadar ararsa da Behrâm’ı bulamazlar ve hatiften gelen bir sesle asıl mekânına gittiğini öğrenirler. Yedi güzel ise memleketlerine döner ve hayatlarının geri kalanını Behrâm’ın hasretiyle geçirirler. Behrâm’ın yerine de oğlu Yezd-gürd geçer.

3.2. Nizâmî’nin Hüsrev ü Şîrîn’i ile Mensûr Hüsrev ü Şîrîn Tercümesinin Karşılaştırılması

Nizâmî’nin *Hüsrev ü Şîrîn*’i ile mensûr *Hüsrev ü Şîrîn* tercümesinin karşılaştırılmasında, Nizâmî’nin mesnevîsi için Sabri Sevsevil’in çalışması [*Nizâmî, Hüsrev ve Şîrîn, (Çev. Sabri Sevsevil), İstanbul: Maarif Basımevi, 1955*] esas alınmış ve elde edilen veriler ilgili başlık altında sunulmuştur.

3.2.1. Nizâmî’nin Hüsrev ü Şîrîn’inde Olup Mensûr Hüsrev ü Şîrîn Tercümesinde Olmayan Bölümler

- Büzürg Ümmîd’in vafına dair olan bölüm. (Bu bölümde Nizâmî, Büzürg Ümmîd’i kendisinden akıl ve zeka bakımından çok şeyler beklenen, yeryüzünü adım adım gezmiş, fikri ile gökleri karış karış ölçmüş, gizli sırları öğrenmiş ve gök hazinelerinin

anahtarını elde etmiş önde gelen bir âlim olarak tavsif etmiş ve Hüsrev'in ondan birçok alanda ilim ve hikmet öğrendiğini belirtmiştir.)

- Adaletinden ötürü Hürmüz'ün övüldüğü bölüm. (Bu bölümde Nizâmî, avlandıktan sonra yaptıkları hatalardan dolayı oğlu olmasına rağmen Hüsrev'i ve beraberindeki hizmetçileri cezalandıran Hürmüz'ü övmüş ve cihana adalet dağıtan ateşperest bir hükümdardan görülen bu davranış karşısında Müslümanların çok daha fazlasını yapmaları gerektiğini vurgulamıştır.)

- Şebdîz'in soyuyla ilgili bilgilerin aktarıldığı bölüm. (Nizâmî'nin eserinde verdiği bilgilere göre Şâvur, Şebdîz'in soyuyla ilgili bilgileri, dinlenmek için girdiği kilisedeki bir rahipten öğrenmiştir. Rahibin verdiği bilgilere göre kilisenin eteğinde bir mağara ve mağaranın içinde de siyah bir taş vardır. Her asırda bir kısırak, döl almak için yüz fersah yol katederek mağaraya gelir ve kendisini şehvetle o siyah taşa sürterek Allah'ın emriyle gebe kalırdı. Onun tohumundan hasıl olan her tayın devrandan ve rüzgârdan daha süratli olduğunu söyleyen rahip, Şebdîz'in de o taşın soyundan geldiğini nakletmiştir.)

- Şîrîn'in gölde yıkanırken Hüsrev'le göz göze geldiği esnada kalbinden geçen duyguların aktarıldığı bölüm. (Nizâmî'nin eserine göre Şîrîn, yol tozundan kirlenen vücudunu yıkarken kendisini izlemekte olan Hüsrev'i fark eder fakat düşman korkusundan dolayı elbiselerini değiştiren Hüsrev'i tanımaz. Onu ilk görüşte gönlünü kaptıran Şîrîn, kendi kendine: “Eğer bu benim âşık olduğum şehzade değilse gönlümü nasıl aldı götürdü?” der. Bu esnada gönül arzusu Şîrîn'in aklını çeler ve ona: “Dalda asılı gördüğün bir suret idi, bu ise parlayan bir candır; o bir haber idi, bu ise hakikattir.” diyerek kendi gülüyle şekeri karıştırmasını ister. Ardından yine kendi kendine: “Bu fikirden vazgeç, iki mihraba namaz kılınmaz, sakinin bir dolaşmasıyla iki şarap içilmez, iki Tanrı'ya birden tapılmaz, eğer bu genç nazlı padişahsa burası ona böyle bir şey sormak yeri değildir, benim için münasip olan onun beni perde arkasında görmesidir çünkü perdesizler lekelenirler, zaten bu iş henüz meydana çıkmamıştır, nasıl olur da bu hayasızlığı yaparım.” diyerek hızla üzerini giyer ve oradan uzaklaşır.)

- Şâvur'un Şîrîn'le Medâyin'e gidememe sebebini Hüsrev'e açıkladığı bölüm. (Nizâmî'nin, eserinde belirttiğine göre Şâvur'un Şîrîn'le Medâyin'e gidememe sebebi, bir müddet rahatsızlanmasıdır.)

- Hüsrev'in, Mehîn Banu ile düzenlediği eğlence meclisinde yapılan Bersem Ayini'nin anlatıldığı bölüm. (Nizâmî'nin, eserinde verdiği bilgilere göre Hüsrev, yemek vakti gelince Mubid'den Bersem Ayini'nin yapılmasını ister. Hüsrev'in sofraya her oturduğunda yapılmasına çok özen gösterdiği bu ayin, dua okunmasından ve yemeklerin tadına bakılmasından ibarettir. Ayine göre Mubid, elinde bir tutam bersem otu olduğu hâlde yemekleri muayene eder ve sonra verdiği işaretle yemeğe başlanırdı.)

- İçki meclisinde Hüsrev'in arslan öldürdüğü bölüm. (Bir gün Hüsrev ile Şîrîn, etrafı gezerken yeşil çimenlerle kaplı güzel bir yere gelirler. Cenneti andıran bu mesîrede münasip bir yer bulurlar ve padişahın otağını oraya kurarlar. Sakinin elinden şaraplar içildiği esnada ormanda yetişmiş iri bir arslan ortaya çıkar ve kükreyerek eğlence meclisini birbirine katar. Arslan, meclis ehlinin kaçışması üzerine bütün azgınlığıyla Hüsrev'e saldırır. Hüsrev, sarhoşluk hâliyle zırhsız ve kılıcsız sadece bir gömlekle arslana hamle eder ve yumruğunu kulak memelerine kadar bir yay gibi çekerek arslana öyle bir vurur ki hayvan baygın bir şekilde yere düşer. Ardından arslanın başını kesmelerini ve postunu soymalarını emreder. Bu olaydan sonra artık içki meclislerinde padişahların ellerinde kılıç bulundurmaları âdet olur. Şîrîn, Hüsrev'in arslanı yere vurmasını bahane ederek elini öper. Hüsrev ise: "Şeker ele değil ağza yakışır." diyerek Şîrîn'in dudaklarına bir buse kondurur.)

- Hüsrev'in, Şîrîn'in, Şâvur'un ve on kızın efsane söylediği bölüm. (Gündüzden daha parlak bir geceydi. Hayat verici bir rüzgâr, kandili söndürmeyecek derecede hafif hafif esiyor, yeryüzü ve hava misk gibi kokuyordu. Hüsrev, Feridun'un tahtına oturmuş, gönlü Şîrîn'in güzel yüzünü kıble yapmıştı. Şîrîn'in parlak yüzü onu, çerâğdan ve mumdan müstağni etmişti. Birkaç güzel yüzlü köle tahtın etrafında ayakta durmuş, Şâvur da tahtın önünde Hüsrev'e olan saygısını göstermek ve hizmette kusur etmemek için dikkat kesilmişti. Hüsrev, her güzelin sırayla birer efsane söylemelerini emretti.

Frengis'in Efsanesi: Feridun toprağı kazdı ve Baht'ın yer altında saklamış olduğu hazineyi çıkardı.

Süheyl'in Efsanesi: Bir şahin ansızın gece misafiri olarak geldi ve bir selvinin dibinde oynayan sülünü avladı.

Acebnûş'un Efsanesi: Bahçeye bir cennet kuşu geldi ve bahçede açmış olan amber kokulu gülü gagası ile kaptı.

Feleknâz'ın Efsanesi: Bizim cihana açılan tek bir gözümüze bir göz daha aşına oldu ki iki göz, aydınlığı bir gözden daha iyi görür.

Hemîlâ'nın Efsanesi: Yoldan susamış, genç bir arslan çıktı ve gül bahçesinin çimenleri arasından akan berrak sudan içti.

Hümâyûn'un Efsanesi: Bir padişahın bahtı, yağmacıların gözünden kaçan kıymetli bir lâli kapmaya geldi ve o güzel taşı alarak tâcının bir köşesine koydu.

Sementürk'ün Efsanesi: Bir gün felek, sadefinden ayrı düşen parlak bir inciye padişahlık dizisine bağladı ve onu başka bir yakuta eş yaptı.

Perîzâd'ın Efsanesi: Gökten bir güneş ansızın, bir av sahasında oynamakta olan bir ayın önüne geldi ve onu kendi çemberine çekti.

Hutenhatun'un Efsanesi: Latif bir selvi ağacı ansızın, yalnız başına olan güzel bir şimşir ağacının yanına vardı. Zira selvi ile şimşirin bir arada bulunması hoş olur.

Gevherimülk'ün Efsanesi: Saadet, ikbale kollarını açtı ve Müşterî ile bir müddet yalnız kalan Zühre'yi bir burçta birleştirdi.

Şâvur'un Efsanesi: Şîrîn, bir kadeh içinde bal idi. Sonunda o balın yağı padişah oldu. Ben o hünerli sanatkârim ki neticede onların helvasını zafran aldım. Şâvur bu efsanenin ardından Hüsrev ile Şîrîn'i tebrik eder ve birbirlerinden ayrılmamalarını ve birbirlerini gücendirmemelerini söyler.

Şîrîn'in Efsanesi: Gönlümün aşksız olduğu bir zamanda Şâvur işin çaresine bakmaya geldi ve hediye olarak getirdiği aşkla gönlümü parça parça etti. Aşkın başa gelmesi her ne kadar bir alın yazısı ise de bana bu alın yazısını Şâvur yazmıştır. O güzel yüzün aşkı kalbime tesir etmeye başlayınca yüzüm nakışlı, al bir kumaş gibi renklendi. Bana şarap ve meze sunan Hüsrev, öyle bir cihangirdir ki onun katında padişahlar padişahı köledir. Başım onun gölgesinde tâca kavuşsun. Baht ona nedim ve devlet ona rehber olsun.

Hüsrev'in Efsanesi: Bir çayırılıkta siyah bir arslan vardı. Bir gün bir geyik, kükreyen bu arslanın yoluna çıkar ve boynuna kement atarak onu yakalar. Ben o arslanım ki Şîrîn beni avlamak için boynuma zülfünden bir zincir takmıştır. Eğer Şîrîn benim elimden tutmazsa bir mum gibi ufak bir esintiyle söner giderim fakat kükremiş bir arslan benimle savaşa gelse Şîrîn benim tarafımda olunca onu bir anda yere sererim.

Hüsrev'in efsanesini dinledikten sonra Şîrîn'in ruhu tekrar aşk ateşiyle yanar ve gönlü Hüsrev'e karşı yumuşar. İki âşık sabaha kadar eğlenirler ve güneşin doğuşuyla sahradan şehir tarafına göç ederler.)

- Hüsrev'in Şîrîn'e küsüp Rûm Kayser'inin yanına giderken bir kiliseye uğraması ve kilisedeki rahiplerden öğrendiği bazı hususların anlatıldığı bölüm. (Hüsrev, Rûm'a doğru at sürerken adını önceden işittiği bir kiliseye uğramaya karar verir. Kiliseye varınca bir hakîm rahip ona gaybı bilen padişah adını verir. Hüsrev kilisedeki rahiplerden yıldızların seyrine dair bazı şeyler ve birçok hikmetler öğrenir. Rahiplerden öğrendiği fikirlerle de devletini saadete kavuşturur.)

- Mehîn Banu'nun ölümünün ardından okuyucuya nasihat edilen bölüm. (Nizâmî bu bölümde feleğin düzenbazlığından, fani dünyanın gelip geçici nimetlerine ve nefsin kötü arzularına aldanılmaması gerektiğinden, gurur ve kibrin fenalığından, kanaatin yüceliğinden ve herkesin muhakkak bir gün ölümü tadacağından vs. bahseder.)

- Behrâm-ı Çûbîn'in ölüm haberini alan Hüsrev'in yas tuttuğu bölüm. (Behrâm-ı Çûbîn'in ölümünü günlerin zulmüne bir misal olarak kabul eden Hüsrev, yanındakilere; gururun, kibrin, zulüm ve haksızlığın fenalığı; başkasının aybını örtmenin, güzel ahlâkın ve her şeyde ölçülü olmanın fazileti vb. hususlarda hakîmâne sözlerle dolu bir konuşma yapar ve gözlerinden kanlı yaşlar dökerek müteessir bir şekilde tahtından iner. Behrâm-ı Çûbîn için üç gün yas tutan Hüsrev, ne saltanatla alâkadâr olur ne de bir kadeh şarap içer.)

- Hüsrev'in düzenlediği eğlence meclisinde Bârbed'in çaldığı otuz makamın ismi ve hususiyetleri hakkında bilgilerin verildiği bölüm. (Şîrîn'in aşkıyla kendinden geçen Hüsrev, Bârbed'in derdine derman olacağını düşünür ve meclisine getirilmesini emreder. Elinde sazıyla sarhoş bir bülbül gibi içeri giren Bârbed, çaldığı yüz makamdan otuzunu seçer ve dinleyenleri mest eder. Birinci makam "*genc-i bâd-âverd*"den okumaya başlayınca, her nefeste dudağı biz hazine saçardı; ikinci makam "*genc-i gâv*"dan terennüm edince, yeryüzü hem öküzünü hem hazinelerini bahşederdi; üçüncü makam "*genc-i sûhte*"den makam tutturunca, çıkarılan her âh, yüz hazineyi yakardı; dördüncü makam "*şâdrevânî mürvârid*"den okuyunca, sanırsın ki dudakları inci saçardı; beşinci makam "*taht-ı takdîsî*"den çalınca, cennet bahçelerinden kapı açardı; altıncı ve yedinci makamlar

“*nakûsî ve evrengî*”den mızrabı vurunca, taht yükselen nağmelerin tesiriyle bir çan gibi ses verirdi; sekizinci makam “*hokka-yî kâvus*”tan şeker gibi tatlı nağmeler verince, şeker onun tatlı ahengine meftun olur ve buse kondururdu; dokuzuncu makam “*mâh berkûhan*”dan okuyunca, ayı dalların üstüne indirirdi; onuncu makam “*müşkdâne*”den perde tutunca, meclis misk kokusundan Hutun şehrine dönerdi; on birinci makam “*ârâyiş-i hûrşîd*”den makam alınca güneş, tam bir ay kendini süslerdi; on ikinci makam “*nîmrûz*”dan okuyunca, akıl öğleye kadar kendinde olmazdı; on üçüncü makam “*sebz-der-sebz*”den ses verince, kuru bahçeden çimen biterdi; on dördüncü makam “*kufl-i Rûmî*”yi ahenge getirince, Rûm ve Zenbar’ın hazinelerini açardı; on beşinci makam “*servistân*” bestesine geçince, sabah rüzgârı bir yıl selvilikten geçmezdi; on altıncı makam “*serv-i sehî*”den çalınca, fidan boylular ona candan köle olurdu; on yedinci makam “*nûşîn-bâde*”yi perdeye bağlarsa, tatlı şarabın humarını dağıtırdı; on sekizinci makam “*râmiş-i cân*”ı terennüm ederse, felek neşeden canını feda ederdi; on dokuzuncu makam “*nâz-ı nevrûz yahut sâz-ı nevrûz*”u perdeye çekince, baht o gün bayram yapardı; yirminci makam “*miskûye*”yi çalınca, birden bire bütün sarayın içi misk ile dolardı; yirmi birinci makam “*mihr-i ganî*”den nağmeyi yenileyince, dinleyenler hayranlığından kendinden geçerdi; yirmi ikinci makam “*mürvâyi nîk*”e makamı düşürünce, o yılın falı hep uğurlu olurdu; yirmi üçüncü makam “*şebdîz*”i geceleyin tutturunca, artık bütün âfâk uyumazdı; yirmi dördüncü makam “*şeb-i Ferruh*”a besteyi çekerse, o geceden daha mesut bir geceyi kimse görmezdi; yirmi beşinci makam “*ferruh-rûz*”u çalarsa, ki Hüsrev’in en sevdiği makamdır, dünya saadet içinde kalırdı; yirmi altıncı makam “*gonce-i kebk-i derî*”den nağmeyi yükseltince, keklik yürüyüşlü dilberin naz ve işvesine kimse bakmaz olurdu; yirmi yedinci makam “*nacirgâh*”tan ahenge başlayınca, ne kadar müstesna güzel varsa kendisine müsahhar ederdi; yirmi sekizinci makam “*kîn-i Siyâvüş*”ten mızrabı vurunca, kulaklar dinlemeye can atardı; yirmi dokuzuncu makam “*kîn-i İreç*”e başlayınca, cihanın İreç’e olan kini yeniden tazelenirdi; otuzuncu makam “*bâğ-ı şîrîn*”i tatlı tatlı çalınca, acı ağacın meyvesi tatlılanırdı. Bârbed, bu şekilde her nağmeyi çalışında Hüsrev ona aferin der ve her aferin deyişte de ayrı bir hazine ihsan ederdi. Nizâmî, verdiği bu bilgilerin ardından yazdığı hiçbir eser karşısında hükümdarlardan bir ihsan beklemediğini ve yoksulluğuyla beraber daima hakikati söylediğini belirtir.)

- Hüsrev’in, Meryem’in yanına giderek Şîrîn’i saraya getirmeyi teklif etmesi üzerine Meryem’in Hüsrev’i intiharla tehdit ettiği bölüm. (Hüsrev’in, Şîrîn’i saraya

getirme teklifine çok sinirlenen Meryem, babası Kayser'in ve Hüsrev'in tahtına ve yüce Allah'a yemin ederek Hüsrev'e şu sözleri söyler: “Eğer Şîrîn bu memlekete ayak basarsa, siyah ipi boynuma takar ve yaptığın bu zulümden ötürü kendimi asarım.”)

- Hüsrev'in Ferhâd'a tuzak kurarak onu hile ile öldürmesinin ardından okuyucuya nasihat edilen bölüm. (Nizâmî bu bölümde okuyucuya, hile ile bir yere varılamayacağından, hile yapanın muhakkak bir gün cezasını çekeceğinden ve insanın hile yaparak mertebesini düşürmemesi gerektiğinden bahsederek öğüt verir.)

- Ferhâd'ın, gözlerinden kanlı yaşlar dökerek Bîsütûn dağına dert yandığı bölüm. (Ferhâd bu bölümde Bîsütûn dağına seslenir ve şöyle yalvarır: “Ey dağ! Gerçi taşın sert ise de cömertlik göster ve parça parça ol. Hâlîme acı da benim için biraz olsun yüzünü yumuşat ve ağır darbelerimin altında gevşe. Yoksa sevgilimin başı için söylüyorum bu can bu bedende bulundukça senin cefandan kaçmam ve seninle çarpışmak için icap ederse canımı bile feda ederim.”)

- Hüsrev'in kurnazlıkla Şîrîn hakkında malumat aldığına dair bilgilerin aktarıldığı bölüm. (Hüsrev'in binden fazla adamı vardı ki her biri Şîrîn'den haber alma hususunda bir başka vazifeyle görevlendirilmişti. Eğer Şîrîn parmağını burnuna dokundursa hemen Hüsrev'e haber yetiştirirler ve onu bilgilendirirlerdi.)

- Ferhâd'ın ölümünün ardından okuyucuya nasihat edilen bölüm. (Nizâmî bu bölümde iyi huylu ve güzel ahlâklı olmanın erdeminden, dünyanın gelip geçici nimetlerine aldanılmaması gerektiğinden, kibir ve gururun fenalığından ve herkesin bir gün muhakkak ölümle hemhâl olacağından vs. bahsederek okuyucuya öğüt verir.)

- Hüsrev'in adaleti ve cömertliğiyle ilgili hususların aktarıldığı bölüm. (Hüsrev'in şan ve şöhreti göklere kadar yükselir ve o zamana kadar kimseye nasip olmayan bir saltanata kavuşur. Bütün halkıyla görüşmeye karar verdiği bir günde beş sınıf insanı huzuruna toplar. Huzurunda ilk safı zenginler; ikinci safı muhtaçlar ve fakirler; üçüncü safı takatsiz kalmış, mezarın kenarından bir kıl ile kurtulmuş hastalar; dördüncü safı ayaklarındaki zincirler gönüllerine bir çivi gibi batan esirler ile mahpuslar ve beşinci safı ise katiller oluşturur ki bu safta kimse birbirine nasılsın diye sormazdı ve önlerine af

ümidine düşmeleri için de bir kurtuluş çizgisi çekilmişti. Bu saflardaki zenginler, fakirleri görünce kendi hâllerine şükreder, fakirlerin gözü hastalara ilişkin sağlıklarından ötürü hamd ü senada bulunur, hasta olanlar ayakları zincirli olanlara bakınca serbest oluşlarından dolayı hâllerinden memnun kalır, ayakları zincirli olanların gözü katillere değince dudakları Allah’a şükür için kımıldar ve katiller de kurtuluş ümidini görünce onların da gözleri ümit ışığı ile parlardı. Hüsrev’in sarayı, her sene bu merasimi düzenler ve halk, âdil bir idare sayesinde mesut ve müreffeh bir şekilde yaşırdı.)

- Hüsrev’in şarap içmek için taht-ı takdîsîye oturduğu bölüm. (Hüsrev bir gün bahtına minnettarlık için taht üzerinde şarap sofrası kurdurur. Dört tarafı hükümdarların bûsegâhı olan taht-ı takdîsînin üzerinde sabit ve seyyar olan bütün yıldızlar, en küçük mesafeler hesaplanarak resmedilmişti. Şöyle ki Hüsrev’in tahtına bakan bir kimse Keyhüsrev’in câm-ı cihannümâsı gibi âlemin esrarını öğrenirdi. Burada Nizâmî araya girerek cömertliğin faziletinden, paylaşmanın güzelliğinden ve dünya hazinesinin çekilen zahmete değmediğinden bahsederek okuyucuya öğüt verir ve bu öğütlere istinaden Hüsrev’in hazine saçmakta güneşi bile geçtiğini söyler. Şöyle ki Hüsrev, gözünde bir toprak kadar değeri olmayan hazineleri gülererek dağıtırdı. Günde iki defa boyları uzun sofralar kurdurur, yemeği sahan dolusu, şarabı kâse ile verirdi. Sofrasında her çeşit nimet olduğu için misafirler hangisinden yiyeceğini şaşırırdı. Meclisini nefis kokularla donatan Hüsrev, sabah kahvaltılarında üzerine parlak inciler ekilen taze kebab yerdi. Bu kebab, gümüşten yapılmış ve içinde mis gibi ödağacı yakılan bir fırında pişerdi. Altın bir sofraya üzerine konan ve bin yedi yüz miskal ağırlığında olan bu kebaptan Hüsrev, küçücük bir parça alır ve gerisini altın sofraya ve fırınla beraber sarayda toplanan muhtaçlardan birine bağışlardı. Ertesi gün ortalık aydınlanınca yeniden fırın ve sofraya yaptırır ve yine o âdetini tekrarlardı. Bütün hayatı boyunca bu tarzda yaşamayı tercih eden Hüsrev, zamanı gelince saltanatın elden gideceğini ve haşmet ve debdebenin bir işe yaramayacağını bilirdi.)

- Hüsrev’in Şeker’i görmek için gittiği Isfahan şehrinin ve yerlilerinin tavsif edildiği bölüm. (Hüsrev’in izlenimlerine göre Isfahan şehri Rûm’dan daha kalabalıktır ve karşılaştığı insanların hepsi güzel yüzlü, neşeli ve şendir.)

- Hüsrev’in, Şeker zannederek saray cariyelerinden biriyle eğlenirken tavsif edildiği bölüm. (Hüsrev, güzellikte harika sözleriyle gönülleri büyüledi. Boyca herkesten uzun,

başı ve gerdanı ise daima göze çarpardı. Taze bir badem içinden daha latif bir vücuda sahip olan Hüsrev, endamındaki tenasüple boy atmış bir fidana benzerdi. Arzu atının topal olduğu bir gecede bile en az otuz fersah yol alır yani en isteksiz olduğu gecede bile otuz kere vuslat zevkini tadardı. En az içtiği gün kırk batman şarap içerdi.)

- Şîrîn'in yalnız kalıp ağladığı ve seher vaktinin övüldüğü bölüm. (Hüsrev, Şîrîn'in en iyi dert ortağının Şâvur olduğunu anlayınca, Şîrîn'in yalnız kalıp kendisinden başka bir şey düşünmemesini sağlamak için Şâvur'u yanına çağırır ve ona sarayında hususî bir makam verir. Böylece yalnız kalan Şîrîn, gece gündüz gözyaşı döker ve acılarını paylaşacak bir dostunun olmamasından dert yanar. Yine sabah olmak bilmeyen bir gece Şîrîn, o kadar sıkılır ki gece ona bir yıl kadar uzun gelir. Seher vaktine kadar ağlayıp inler ve Allah'a dua ve ilticâda bulunur. Burada Nizâmî araya girer ve seher vaktinin sırlarını okuyucuyla paylaşır. Şöyle ki: "Her ne istersen seher vaktinde bulursun. Hazinesinin bulunduğu kaleye yol bulan insan, o hazineyi seher vaktinin anahtarı ile açmıştır, çünkü murat kalelerini orada fethederler, anahtar oradadır, işleri orada açarlar. Ruhların hayat bulduğu o mübarek zamanda dillerde tesbih gülü biter ve her bahtiyar yaradılışlının dili o zaman Halık'ı zikir ile meşgul olur. 'Dil kuşu tesbih ile tahmid ediyorsa dilsiz olan nasıl tesbih edebilir', deme zira tesbih ve takdislerin gönderildiği o İlahî dergahta dilsizlerin de dilini bilirler.")

- Hüsrev ile Şîrîn'in gerdeğe girdiği bölüm. (Aralarında kıyılan nikahın ardından Hüsrev, Şîrîn'i hareme gönderir. Bir zaman sonra Şîrîn, nazik bir dille Hüsrev'i hareme davet eder. Davete icabet eden Hüsrev, o kadar eğlenir ve o kadar şarap içer ki hizmetliler onu Şîrîn'in odasına omuzlar üstünde götürürler. Şîrîn, Hüsrev'in sarhoşluk yüzünden yanına gelemediğini anlayınca, ona bir latife yapmaya karar verir. Hüsrev'in sarhoşluğunun derecesini anlamak için anne dediği, ailesinden kalma çirkin bir kocakarıyı süsler ve gelin gibi yanına gönderir. Hüsrev, durumu fark eder gibi olsa da sarhoşluk kâbusu onu o derece şaşırtmıştır ki kocakarıyı sevgilisi Şîrîn zanneder ve ona sarılır. Hüsrev'in çirkin bir kocakarıyı tanıyamayacak kadar sarhoş olduğunu anlayan Şîrîn, bütün haşmet ve cazibesıyla hareminden çıkar ve güzelliğiyle Hüsrev'i mest eder. Genç sevgilisinin cilvelerini gören Hüsrev, çılgına döner ve o şaşkınlık ve sarhoşlukla uyuyakalır. Âdeti üzere seher vakti uyanır ve gözü olgun bir hurma gibi duran Şîrîn'e ilişir. Bütün bir gece ve gündüz uyumayan Hüsrev ve Şîrîn, vuslat âleminde zevk sürerler ve

ertesı gün baygın bir hâlde uyuyakalırlar. Tatlı uykularından uyanan iki âşık, temizlenerek ibadetle meşgul olur. Hüsrev bir gün hususi odasına geçer ve güzellikleriyle göz kamaştıran Hümâyûn, Hemîlâ, Sementürk ve Hutenhâatun'u yanına çağırır. Bunlardan Hümâyûn'u Şâvur'a, Hemîlâ'yı Nekîsâ'ya, Sementürk'ü Bârbed'e ve Hutenhâatun'u da Büzürg Ümmîd'e bahşeder ve ardından Mehîn Banu'nun bütün mülkünü Şâvur'a verir. Bundan sonra hayatını hep zevk ve eğlenceyle geçiren Hüsrev'in, saçına beyaz bir kıl haberci gibi düşünce aklı başına gelir ve yaptığı keyfî hareketlerden utanarak nefsi arzularından uzaklaşır. Siyah saçlarındaki ak vesilesiyle evvelce gördüğü rüya aklına gelir ve mamur gönlü harap oluverir. Çünkü dünyada her şeyin mamur olduktan sonra haraba yüz tutacağını anlamıştır. Burada Nizâmî araya girer ve gençliğin elbette bir gün elden gideceğinden ve dünya hayatının son bulacağından bahsederek okuyucuya öğüt verir.)

- Şîrîn'in, Hüsrev'e adalet ve ilme dair öğüt verdiği bölüm. (Bir gün Hüsrev ile Şîrîn eğlenmek için bir mesîreye giderler ve adalet ve ilim hakkında sohbet etmeye başlarlar. Bir an fırsatını düşüren Şîrîn, Hüsrev'e döner ve zevk u safâyı bırakıp ilimle meşgul olunması gerektiğinden, ibadet ehli kulların bedduasının şiddetinden, padişahların halkın gönlünü hoş tutmak için ellerinden geleni yapmalarının zorunluluğundan, saltanattan dolayı gururlanmamanın ehemmiyetinden, bu dünyadan muhakkak bir gün göçüleceğini düşünerek ahiret için hazırlık yapılmasının öneminden ve ölen padişahların bu dünyadan amellerinden başka bir şey götüremediklerinden bahsederek nasihat eder.)

- Hüsrev ile Büzürg Ümmîd arasında geçen soru-cevap diyalogunun aktarıldığı bölüm. (Şîrîn'in öğütlerinden ziyade etkilenen Hüsrev, bir gün Büzürg Ümmîd'i yanına çağırır ve himmetiyle kendisini büyük bir ümide kavuşturmasını ister. Ardından Hüsrev ile Büzürg Ümmîd arasında şu yolda bir soru-cevap diyalogu başlar:

İlk Kıymıldanış: Hüsrev, ârifler katında da çok kıymetli bir bilgi olduğunu söyleyerek Büzürg Ümmîd'den ilk yaratılan şeyi haber vermesini ister. Büzürg Ümmîd ise kulların, esrar perdesinin dışında kalan acizler oldukları için hakikatleri bilmekten mahrum bırakıldıklarını ve evveli evvelden başkasının bilemeyeceğini söyler.

Feleğin Ne Olduğu: Hüsrev, kendisini de çok düşündüren felek meselesi için Büzürg Ümmîd'e içinde canlı olan bu âlemin dışında kim olduğunu sorar ve ondan felek hususunu açıklamasını ister. Hikmetle konuşan Büzürg Ümmîd, feleğin nasıl olduğunu Allah'tan başkasının bilemeyeceğini, toprak âleminde gelip giden her şeyden

bahsedilebileceğini fakat aşinası olunmayan bir konuda pervâsızca konuşmanın doğru olmadığı için sırları gizli konuşan yüksek fikirlilerin feleğe dair olan bahisleri de kapalı tuttuğunu söyler.

Yıldızlar Âlemi: Hüsrev, yıldızların hangi bineğe bindiklerini bilmediğini fakat her yıldızın bir cihan ve her birinin bir yeri göğü olduğunu işittiğini söyler. Bunun üzerine Büzürg Ümmîd, bunu kendisinin de duyduğunu fakat iddiayı ispat eden bir delil göremediğini ve bu hakikatlerin sırrına erişmek istediye de felekî ilimlerin bunun imkânsız olduğunu gösterdiğini aktarır.

Mebde ve Meâd: Hüsrev'in dünyaya nereden geldiklerini, niçin geldiklerini ve nereye gideceklerini sorması üzerine Büzürg Ümmîd, bulunduğumuz yerden yol çok uzaktır, yolu görmeden menzili nasıl gösterebiliriz diyerek bu sırrın perdeden dışarı çıkamayacağını ve bir defa bu tuzaktan kurtulursan ne olduğunu ve nereden geldiğini o zaman anlayacağını söyler.

Cihandan Geçmek: Hüsrev, ebedî uykuya yatan dostlarının gördükleri rüyayı kimseye söylemedikleri için hayrette kaldığını, hepsinin de: "Bizim gibi toprağa gel." dediği hâlde hiçbirinin: "Ben böyle gittim, sen şöyle gel." demediğini söyler. Bunun üzerine Büzürg Ümmîd, ahiret âleminin bedelinin bu dünya olduğunu, o âlemin terennümünün bu âlemin sazına sığamayacağını, bu yüzden çıkarılacak her sesin ahenksiz düşeceğini ve ateşe üflenirse alevlenip su dökülürse söneceğini söyler.

Ruhun Bekâsı: Hüsrev tekrar Büzürg Ümmîd'e döner ve şöyle sorar: "Eğer cihan vücut gibi ruhu da yiyecekse neden bizimle rüyada cenkleşiyor? Yok eğer bedenden ayrılan ruh bâkî ise bu kadar insanın ruhu nereye gitti?" Büzürg Ümmîd de cesetsiz ruh görmenin imkânsız olduğunu, ne cesetsiz ruhtan sual sorulabileceğini ne de pergel olmadan kalemin hareket edebileceğini, dolayısıyla ruh, ten pergelinden alâkasını kesince feleğin pergelinin harekete geçeceğini söyler.

Uykuda Kalıpların Nasıl Görüldüğüne Dair: Hüsrev bu cevabın ardından sorularına şöyle devam eder: "Eğer ruhun bekâsı varsa vücutların yaratılması manasız değil midir? Uykuda gördüğüm bu nakışlar ve bu nakışları koruyan kimdir?" Büzürg Ümmîd bu soruya şöyle karşılık verir: "Bu kadar şahit ile sabittir ki senin ölmüş hayallere bir alışkanlığın vardır. Fikir uykuya yatınca o alışkanlık eseri olan nakışlar ve suretler zâhir olur."

Öldükten Sonraki Dirilme Devresini Hatırlamaya Dair: Hüsrev'in öldükten sonra bu cihanın olaylarını hatırlayıp hatırlayamayacağını sorması üzerine Büzürg Ümmîd, geçen

gecenin konuşmasını hatırlayamayan bir kimsenin bu geceyi de unutabileceğini dolayısıyla bir gün bu dünyadan göçünce buradan da bir şey hatırlayamayacağını söyler.

Yeryüzünün ve Havanın Nasıl Olduğuna Dair: Hüsrev, Büzürg Ümmîd'den hızlı feleğin dönüşüne, yeryüzüne ve havaya dair açıklamalar yapmasını isteyince Büzürg Ümmîd, havanın bir rüzgâr olup başka bir rüzgârdan dalgalandığını, yeryüzünün bir toprak olup zerre kadar kıymeti olmadığını ve cihanda ilk yaratılanın yeryüzü, yeryüzünün son yaratılanının da insan olduğunu söyler.

İtidal Yoluyla Sıhhati Korumaya Dair: Hüsrev'in, bir doktordan ister gibi birkaç tavsiye istemesi üzerine Büzürg Ümmîd: "Ne aç kalacak kadar az ne de zarar verecek kadar çok ye." diyerek öğüt verir.

Canın Vücuttan Nasıl Çıktığına Dair: Hüsrev'in: "Canlar yuvalarından nasıl uçarlar?" sorusu üzerine Büzürg Ümmîd, görülmemiş bir şeyden bahsedilemeyeceğini ancak işitilenlerden konuşulabileceğini söyler ve bu konuyla ilgili canları bir zincir gibi birbirine bağlı olan dört Mubid'in söylediklerini aktarır:

Birinci Mubid'in Misal Getirmesi: Canın vücuttan çıkması bir kimsenin rüyada kendisini denizin derinliklerine atmasına benzer. Kurtulmak için ne kadar çabalasa da fayda etmez. Kan ter içinde uykudan uyanınca, rüyada gördüğü bir korkudan ibaret kalır.

İkinci Mubid'in Misal Getirmesi: Canın vücuttan çıkması, Allah'ın göklere kadar yükselttiği bir köşke benzer ki ağır vücutlu biri oradan aşağı düşerken can korkusuyla elini köşkün saçağına atar, orada öyle kalsa kol kuvveti kesilecek, aşağı düşse felaket büyük olacak. O ıstıraplı tutuş, her ne kadar onun elini gevşetirse de yine saçağı sıkı sıkı tutar fakat sonunda güçsüz kalınca hem kendisi hem saçak yere düşer.

Üçüncü Mubid'in Misal Getirmesi: Canın vücuttan çıkması öyle bir şeydir ki bir çoban, sürüsünü güderken bir kurt gelir ve bir koyun kapar, çoban kurtla savaşılmaya başlar. Bir taraftan kurt gücü yettiği kadar çeker, diğer taraftan da çoban koyunu kurtarmaya çalışır. Kuvvette kurt üstün gelince de çobana feryat edip yaka yırtmak düşer.

Dördüncü Mubid'in Misal Getirmesi: Canın vücuttan çıkması öyle bir sırdır ki naz haclesinde oturan bir adama benzer. Adamın yanında ise ay parçası gibi bir gelin vardır fakat birden kendisine delilik ârız olan bu gelinin ne güzelliğini hatırdan çıkarmak ne de deliliğinden ötürü onunla birleşmek mümkündür. Sonunda delilik artınca adam bir âhunun aslandan kaçışı gibi ondan kaçır.

Hz. Muhammed'in Peygamberliğine Dair: Söz peygamberlere intikal edince Hüsrev, Büzürg Ümmîd'e Arabistan'da peygamberlik davasında bulunan şahsın kim

olduğunu sorar ve kendi diniyle onun dini arasındaki farkı açıklamasını ister. Büzürg Ümmîd, Hüsrev'in bu sorusuna şöyle karşılık verir: "O İlahî bahis bizim mevzumuzun içine girmez. Bu insanlar ancak bu kubbenin altındaki hadiselerden bahsedebilirler. O zatın sesi ise bu kubbenin dışındadır. O ne yıldızlardan ne de yüksek feleklerden söz açar çünkü bu ikisi suret, o ise hakiki musavvirin şakirdidir. O, bu dokuz feleğin üstünde uçar, ben o makamlara aşına bir insan değilim ki bu sırdan bahsedebileyim. Ey padişah! Arapların dini ile oynama! Zira o hak bir dindir, hak ile oynanmaz." Bu sözün tesirinden Hüsrev'in vücudu ateşler içinde yansa da talihi olmadığı için Hz. Muhammed'in (s.a.v.) dini ona nasip olmaz. Şîrîn, Büzürg Ümmîd'in söz hazinesinin kapısını Hüsrev'e açtığını görünce kendisine de Kelile ve Dimne'den birkaç hikmet söylemesini ister:

Kelile ve Dimne'den Kırk Fıkra ile Kırk Hikmet: Bir gül gibi açılan Büzürg Ümmîd, kırk fıkra ile kırk hikmet söyler.

Öküz ile Aslan: Öküzün o hilekâr aslandan kendisini koruduğu gibi sen de kendini nefisinden koru.

Maymunun Dülgerliği: Maymunun elinden dülgerlik gelemeyeceği gibi nefisten de yararlılık gelmez. Bu yüzden nefisine uyma.

Tilki ile Davul: Riyâ ve hile ile hayattan ancak tilkinin o patlak davuldan ettiği istifade kadar istifade edebilirsin.

Hırkasını Hırsıza Çaldıran Cimri Zahit: Hırkasını hırsıza kaptıran zahit gibi cimri olma ki üzüntüler sana el uzatmasın.

Karga ile Yengeç: Karganın yılanı yaptığıının, başına gelmesini istemiyorsan kimsenin evinde dostluk terbiyesini bozma.

Balıkçıl ile Yengeç: Hile yaparsan cezan, balıkçılın yengeçten gördüğü olur.

Tavşan ile Aslan: Tavşanın faiz yiyen aslana yaptığından ibret al ve faizcilik yapma

Üç Balık ve Birinin Oltadan Kurtuluşu: Tıpkı tecrübeli balığın oltaya düşmekten kurtulduğu gibi bu toprak zindandan kurtulmak da ancak nefisini öldürmekle mümkündür.

Çakal, Kurt ve Karganın Deveyi Öldürmek için Birleşmeleri: Çakal, kurt ve karga tecrübeli balığın yaptığıını yaptılar ve devenin ölümüne sebep oldular.

Alaca Karabatak ile Deniz Dalgası: Tıpkı alaca karabatağın deniz dalgasından kurtulduğu gibi düşmanlarından kurtulman da ancak tedbirle mümkündür.

Kaz ile Kaplumbağa: Birçok baş, dil yüzünden toprağın altına girmiştir. Kaplumbağa ile kazlar kıssası da buna bir örnektir.

Kuş, Maymun ve Yıldız Böceği: Bu dünya zindanından ehliyetli olan insanlardan, daima ahmak kuşun o birkaç maymundan gördüğünü görürsün.

Bilgili Tacir ile Bilgisiz Tacir: Bilgili tacirin, bilgisiz tacirin malını yiyemediği gibi hile ile bir kimsenin malı yenmez.

Kurbağa, Yılan ve Gelincik: Eğer bilgili bir adama hile kapısını açarsan yılanı öldüren kurbağa gibi sen de başını verirsin.

Demir Yiyen Fare ile Çocuk Kapan Doğan: Hileyi bırak ve hilekâr adamın sözlerini dinleme! Farenin demir yemesi hile ile olduğu gibi doğanın çocuğu uçurması da hile iledir.

Kadın ile Çadır Yakan Nakkaş: Hile yaparsan o çadır yakan nakkaşa benzersin.

İlaç ile Zehiri Karıştıran Hekim: Âlimin elinden içilen ilaçla vücut sıhhat bulur, cahilin elinden içilen ilaç ise zehir olur.

Boynu Halkalı Güvercin ile Güvercinlerin Tuzaktan Kurtuluşları: Tıpkı o süslü kuşun o tuzaktan kurtuluşu gibi hayatın hadiselerinden de ancak bilgi sayesinde kurtulmak mümkündür.

Karga, Fare, Âhu ve Kaplumbağanın Muahede Yapması: Havai olma! Tuzaktaki fareden ve ağzını kapayan kargadan vefâ dersi al!

Fare ile Zahit ve Altın Bulma: Zulümle kimsenin tarlasından bir arpa tanesi bile alma. Çünkü fare, zahitten bir parça tanesi aldı ve yerine altın verdi.

Yayın Kirişini Yediği için Can Veren Kurt: Yay tutan kurt gibi mağrur olma. Zira felek ansızın kalbine ok saplar.

Karga ile Baykuş: Hırsı bırak! Zira hırs yükünü taşıyan bir adam, karganın baykuşla uyuşamadığı gibi akıl ile uyuşamaz.

Tavşanın Filleri Çeşme Başından Kovalaması: Gurur yüzünden düşmanını küçümseme, bak ki tavşan, filleri nasıl iki paralık etti.

Oruç Tutan Kedi ile Turaç ve Tavşan: Hırstan ve riyâdan yüz çevirmek lâzımdır. Bak, kedi oruç sayesinde nasıl bir rızık buldu.

Hırsızın Köpek Yerine Zahidin Koyununu Kapması: Kimin tabiatında hilekârlık olursa koyununa köpek damgası vurulur.

Zevce, Zevce ve Hırsız: Kadının hırsız korkusundan kocasına sarıldığı gibi sen de fitneden kaç ve vefâya sarıl.

Dev, Hırsız ve Zahit: Eğer düşmanların birbirlerine düşerlerse, zahidin devden ve hırsızdan kurtulduğu gibi sen de kurtulursun.

Kadın, Dülger ve Kaynana: Uyanık ol! Karısının fendi ile kalp gözü kör olan dülger gibi olma.

Fare Soyundan Olan Bir Kızın Fareyi Seçmesi: Eğer kötü değilsen kötü ile arkadaş olma! O insan yiyen fare soyundan gelen kız gibi...

Maymun ile Kaplumbağa: Dünyadan kurtulmak, başını ondan başka tarafa çevirmekle mümkündür. Zira maymun da kaplumbağadan bu tedbirle kurtuldu.

Tilkinin Eşeği Aldatması ve Onu Aslana Teslim Etmesi: Hayatta eşek gibi gafil olmamak lâzımdır. Zira gaflet yüzünden eşeğin ciğerini tilki yedi.

Verisiyeyi Düşünen Zahit ile Yağ ve Bal Küpü: Alınması şüpheli olan alacakları düşünme. O derviş adamın hazır helvayı düşündüğü gibi hazıra bak.

Zahidin, Suçsuz Olan Gelinciği Öldürmesi: Riyâkâr olan zahide arka çevir; böylesi kişiler o zahide benzer ki masum olan bir gelinciği öldürmüştür.

Erkek Güvercinin Dişi Güvercini Öldürmesi: Erkek güvercinin dişi güvercini öldürmesi gibi, bir şeyin esasını anlamadan kimseye kötü zanda bulunma.

Farenin, Kedinin Tuzağını Kemirerek Kesmesi: Farenin o kediyi işkenceden kurtardığı gibi bu zindana benzeyen dünyadan kendini akıl sayesinde kurtar.

Padişah ve Şehzade ile Turfay Kuşu: Turfayın kafesten uçtuğu gibi bu kafesten dışarı uç ki orada kalmayasın.

Zahit Çakal ile Canavarların Aslan Önünde Kovuculuk Etmeleri: Zahit çakalın o aslanın hışmından emniyette kaldığı gibi sen de kılıçtan ancak doğruluk sayesinde emniyette kalabilirsin.

Seyyah, Kuyumcu ve Yılan: Sen iyilik yap ve zalim düşmandan korkma. Seyyah, yaptığı iyilik sayesinde canını o yılandan kurtardı.

Tacirin, Çiftçinin, Şehzadenin ve Zenginin Dört Çocuğu: Tacirin çocuğundan şehzadenin çocuğuna kadar herkesin rızkı, küpüne göre konulmuştur.

Aslanın Ava Gitmesi ve Yavrularının Av Olması: Kan dökmek için diş bileme. Zira o kan dökücü aslanın yavruları, bu yüzden telef olmuştur.

Büzürg Ümmîd'in anlattığı bu hikmetli hikâyelerden çok etkilenen Hüsrev, yaptığı haksızlıklardan dolayı pişmanlık duyar ve adalet sarayını yeniden kurar.)

- Hakîm Nizâmî'nin nasihat ve hikmet söylediği bölüm. (Bu bölümde Nizâmî gönlüne seslenir, takdire layık sözleriyle kendisini Büzürg Ümmîd'le karşılaştırır ve yüz tane Büzürg Ümmîd'e hikmet dersi verebileceğini söyleyerek ilmini över. Ardından

kâinatın sırlarını, hadiselerin iç yüzlerini ve değişmelerini bildiğini, bütün felek zayicesini cetvel cetvel hikmet usturlabıyla hallettiğini ve eğer dilerse bu eski âlemi baştan ayağa kadar açıklayabileceğini söyler. Sözlerine Allah'ın zatını överek devam eden Nizâmî, onun vücudunun evveli ve âhîrinin olmadığını ve insanın ancak mânâ yoluyla kendini bilirse Allah'ı da bilebileceğini belirtir.)

- Hüsrev'in Şîrûye tarafından öldürtülmesi üzerine Nizâmî'nin benzetme yaptığı bölüm. (Bu bölümde Nizâmî, Hüsrev'i güneş gibi açılan ve letâfetiyle cihana ümit veren bir gül fidanına benzetir. Ansızın korkunç ve sarhoş bir bulut, elinde kılıçla güllerin kanını dökmeye gelir; öyle müthiş bir dolu yağdırır ki o gül fidanından ne bir dal kalır ne de bir yaprak. Uykusundan uyanan bahçıvan, bahçede ne gül görür ne de gül fidanı. Gülün derdinden gül suyu gibi kanlı gözyaşı döker.)

- Hüsrev'in cenaze töreninde Şîrîn'in, Bârbed'in ve Büzürg Ümmîd'in tavsif edildiği ve Şîrîn üzerinden bütün kadınların övüldüğü bölüm. (Hüsrev'in öldürülmesi cariyeye ve köleler dahil herkesi çok üzmüştür. Bârbed, elinden mızrabı atmış, bir kalem gibi parmaklarını kesmiştir. Büzürg Ümmîd'in ümidi kırılmış, bir söğüt yaprağı gibi titremekte ve bitkin bir sesle feryat etmektedir. Şîrîn ise cevher küpelerini kulağına takmış, saçlarını halka halka omzuna atmış, mahmur gözlerine sürme çekmiş ve bir gelin gibi parmaklarına kına yakmıştır. Bu güzelliğiyle Hüsrev'in tabutu arkasından sarhoş bir hâlde gidiyordu. Öyle ki o âfeti gören kendini kaybediyordu. Herkes Hüsrev'in ölümünden müteessir olmadığına hükmetmişti. Hatta Şîrûye bile Şîrîn'in kendisini sevdiği zannına kapılmıştı. Bu bilgilerin ardından Nizâmî: "Şîrîn'e ne mutlu, onun tatlı ölümü ne mutlu bir ölümdür, onun can alış ve can verışı ne mutludur, âşıklara aşk yolunda böyle ölmek yakışır, canan için işte böyle can verilir." diyerek her kadın olanın nâmert olmayacağı ve kadınların ruh itibarıyla vefâlı ve sadık oldukları üzerinden kadınları över. Ayrıca Nizâmî'nin eserine göre Hüsrev ile Şîrîn'in mezarı başında şu sözlerin yazıldığı bir levha vardır: "Katı toprakta yatan Şîrîn'den başka hiçbir kimse, kendisini başkası için öldürmemiştir.")

- Cihanın yerildiği ve Nizâmî'nin, oğlu Mehmed'e (Muhammed'e) nasihat ettiği bölüm. (Nizâmî bu bölümde Hüsrev ile Şîrîn'in ölümü üzerine kimseye vefâ göstermeyen cihana gönül bağlanmaması gerektiğini, kim olursa olsun herkesin muhakkak bir gün ölümü tadacağını, insana yol göstermek için kemale ermiş, mürşitlerin mürşidi olmuş

aklının yeteceğini, dünyanın insanı aldatan gelip geçici zevklerle dopdolu olduğunu ve yapılan bütün iyilik veya kötülüklerin karşılığının ahirette alınacağını söyleyerek okuyucuya nasihat eder ve Derbent hükümdarının kendisine bağışladığı Âfâk'ı, genç yaşta dünyadan göç etmesi vesilesiyle Şîrîn'le karşılaştırarak över. Ardından yedi yaşındaki oğlu Muhammed'e "gözümün bebeği" şeklinde hitap eder ve boş ve manasız şeylerden uzak durmasını, İlâhî bir ilim öğrenmek için gayret etmesini ve öğrendiği ilimle meclislerde hikmet ve irfan ışıkları saçmasını öğütler.)

- Hz. Muhammed'in (s.a.v.) mucizelerinden birkaçının aktarıldığı bölüm. (Hüsrev'in, Şîrîn'in İslâm dinini kabul etme teklifini geri çevirmesinin ardından Nizâmî araya girer ve Hz. Peygamberin bazen ayı ikiye bölüp bazen de onu gökten indirip hırkasında saklaması, bazen bir kayaya sır söyleyip bazen de bir taşın ona cevap vermesi, kudret ve ulviyeti ile dağı yerinden oynatması, heybetiyle toprağı yel gibi uçurması, ihsanıyla hazineleri değersiz bırakması, rüzgârının kalplere hayat vermesi vb. mucizelerinden bahsederek ne kadar büyük bir peygamber olduğunu gösterir.)

- Hüsrev'in, kendisine gönderilen İslâm'a davet mektubunu yırtması sonucu Hz. Peygamberin bedduasıyla gerçekleşen mucizelerin aktarıldığı bölüm. (Hüsrev'in, Hz. Peygamber tarafından mektupla gelen elçiye hakaretle geri göndermesi üzerine sarayı yerle bir olur, Dicle üzerine kurulu olan demir köprü sel tarafından yıkılır, ateş saçan bir samyeli rüzgârı Şebdîz ve Gülgûn'u alıp götürür, askeri Zikar savaşında mahvolup gider ve kara kuşu bir güvercin tarafından parçalanır. Nizâmî, bu bilgilerin ardından bu mucizeleri gördükleri hâlde hâlâ İslâmiyet'i kabul etmeyen taş yürekli olanlarından, Hz. Peygamberin şeriatının, haşmet ve heybetinin büyüklüğünden ve onun saltanatının kıyamete kadar devam edeceğinden bahsederek okuyucuya nasihat eder.)

3.2.2. Mensûr Hüsrev ü Şîrîn Tercümesinde Olup Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'inde Olmayan Bölümler

- Behrâm-ı Çûbîn'in tavsif edildiği bölüm. (Mensûr tercümede verilen bilgilere göre Behrâm-ı Çûbîn, Hürmüz'ün ordusunun kumandanı olup yine padişahlar neslinden gelmektedir. Gayet dilaver ve yiğit bir kumandan olan Behrâm-ı Çûbîn, ne zaman bir

tarafa asker göndermek gerekirse Hürmüz tarafından görevlendirilir ve gönderildiği yerden zafer ve yüz aklığı ile dönerdi.)

- Hüsrev'in bir gece sarayında eğlence meclisi tertip edip Şîrîn'i davet eylemeden önce kalbinden geçen duyguların aktarıldığı bölüm. (Hüsrev, bir gece sarayında eğlence meclisi hazırlatır ve ola ki bir sebepten Şîrîn'in cariyeleri meclisi tenhalar da fırsatını bulup sevdiğimin mühürlü hazinesine vasıl olurum düşüncesiyle Şîrîn'i sarayına davet eder.)

- Hüsrev'in, Ferhâd'ı Bîsütûn dağına kazmaya gönderdikten sonra, her gün işinde ne kadar ilerlediğinden haberdar olabilmek için ardınca gözcüler görevlendirdiği bilgisi, Nizâmî'nin eserinde yoktur.

- Ferhâd'ın ölümüyle ilgili ikinci bir rivayetin anlatıldığı bölüm. (Rivayete göre Ferhâd, Azrak isimli büyücü kadından Şîrîn'in ölüm haberini alınca, elinde olan külüngünü havaya atar ve külüng yere düşerken başını altına tutarak intihar eder.)

3.2.3. Nizâmî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i ile Mensûr Hüsrev ü Şîrîn Tercümesi Arasındaki Vaka Farklılıkları

- Hüsrev'in doğumundan gençlik çağına kadar olan dönemdeki yaş kesitleri iki eserde farklı verilmiştir. Yani mensûr tercümede Hüsrev'in yedi, on ve on beş yaşlarındaki maharetlerine değinilirken Nizâmî'nin eserinde bu yaş aralıkları beş, altı, dokuz, on ve on dördtür. Şöyle ki mensûr tercümede Hüsrev'in yedi yaşında her nesneyi bilip anladığı, üstat hocalardan ilim öğrenip az zamanda okuma yazmayı öğrendiği; on yaşında ata binmeyi, ok atmayı, gürz sallamayı ve bir dilavere lâzım ne kadar hüner varsa hepsini öğrendiği; on beş yaşına girdiğinde ise etrafı gezip avlandığı belirtilirken Nizâmî'nin eserinde beş yaşında acayip şeylere bakıp ibret aldığı; altı yaşında bir fidan gibi boy atıp etrafında gördüklerinin sebebini ve hikmetini sormaya başladığı; dokuz yaşından sonra mektebi bırakıp aslan ve ejderhalarla boy ölçüşmeye başladığı; on yaşına girdiğinde otuz yaşındakileri yere serdiği, kuvvette aslanlarla pençeleştiği, direği kılıcı ile bir vuruşta ikiye böldüğü, ok ile kıldaki düğümü çözdüğü, mızrakla zırhın halkasını kopardığı, yayını hedefe çekince muhakkak isabet ettirdiği, on yayı bir anda çekebilen bir adamın onun yayını zorlukla çektiği, bir kement atışla on kişiyi kaptığı, bir ok atışla dokuz kılıcın kabzasını birden vurduğu,

düşmanlarının onun kılıcı karşısında söğüt yaprağı gibi titrediği, mızrağını taşa şimşek gibi sapladığı, süngüsünü mermerin içine işletebildiği; on dört yaşına basınca ise artık gözünün gizli şeyleri araştırdığı ve hayatın iyi ve kötü taraflarını hesapladığı aktarılmaktadır.

- Hüsrev'in düşmanlarından birkaçı bir araya gelir ve Hüsrev ile babası Hürmüz'ün arasını bozmak için Hüsrev'in adıyla bir miktar akçeyi sikkeleyip memlekete yayarlar. Hüsrev'in adıyla sikkelenmiş akçeleri gören Hürmüz, gazaba gelir ve Hüsrev'in yakalanıp öldürülmesini emreder. Bu durumdan Hüsrev'i gizlice haberdar eden ve kaçması gerektiğini söyleyenler iki eserde farklı kişilerdir. Mensûr tercümede bunlar, şehzadenin taraftarı birkaç kişi olarak belirtilirken Nizâmî'nin eserinde Hüsrev'i kaçması hususunda uyaran kişi Büzürg Ümmîd'dir.

- Cariyelerden kendisi için köşk yaptırmalarını isteyen Şîrîn'in bu isteği iki eserde mimara farklı şekilde arz edilir. Mensûr tercümede cariyeler, mimarı kapıya çağırıp gizlice Babil şehri cadılarından aralarına bir sihirbaz geldiğini, her gün gözünü gördükçe bağrırlarını kan eylediğini ve kendileriyle aynı sarayda kalmak istemeyip başka bir yerde köşk istediğini söylerler. Nizâmî'nin eserinde ise cariyeler, mimarı bir köşeye alırlar ve aralarında Babil'den gelen tecrübe görmüş bir cadı olduğunu, eğer zemine: "Ey zemin kalk!" dese onun parça parça havada görülebileceğini ve eğer feleğe: "Dur!" dese feleğin kıyamete kadar bir ayak üzerinde kalacağını belirterek kendilerinden havası çok sıcak bir yerde köşk yaptırmalarını istediğini ve bundan maksadının da insanların oraya az gidip cadılıklarını anlamasınlar diye olduğunu söylerler.

- Hürmüz'ün tahtının boş kalma sebebi iki eserde farklılık gösterir. Tahtın boş kalma sebebi mensûr tercümede Hürmüz'ün gözlerine mîl çekilip kör edilmesi iken Nizâmî'nin eserinde gözlerine mîl çekilip öldürülmesidir.

- Hüsrev'in Şîrîn'e küsüp Rûm Kayser'inin yanına gitme sebebi iki eserde farklı şekilde nakledilmiştir. Bu durum, mensûr tercümede Şîrîn'in, Hüsrev'in vuslat talebine olumsuz karşılık vermesi neticesinde gerçekleşirken Nizâmî'nin eserinde ise şöyledir: Gece düzenlenen eğlence meclisinin etkisiyle sarhoş uyanan Hüsrev, tekrar Şîrîn'den vuslat talep eder. Şîrîn, Hüsrev'in vuslat talebini reddetmekle kalmaz: "Sen saltanatı elde etmeye bak, ben işte buradayım; sen onu ele geçir ki ben nasıl olsa eldeyim; ben saltanatsız

murat sürmek istemem; ben ve saltanat beraber olmalıyız; sen padişahlık mülkünü ele geçir, padişahlık olursa ben nasıl olsa senin olurum; eğer benimle düşüp kalkmaktan zevk alırsan korkarım ki padişahlıktan olursun; eğer padişahlığa tekrar kavuşmak istiyorsan beni bu yolda kaybetse de ne çıkar; cihan sana soyundan kalmış eski bir mülktür, başkalarının eline geçmesi büyük ayıp olur; cihanı, gayret edip koşturan kazanır; gençsin, arslansın, padişahsın, büyüksün ve bu yüzden taç sahibisin; fitnenin ayağını memleketten kes, kudretini göster ve tâcını, tahtını çalan Behrâm-ı Çûbîn'in vücudunu kılıçla parça parça et!" diyerek onur kırıcı sözlerle önce babasının tahtını geri almasını söyler.

- Hüsrev'in Şîrîn'e küsüp Rûm Kayser'inin yanına gidişi mensûr tercümede Mehî'n Banu ve Şîrîn'in haberi olmadan, gizli bir şekilde gerçekleşirken Nizâmî'nin eserinde Şîrîn, Hüsrev'in gidişine bizzat şahittir. Şîrîn'in ateşli sözleriyle gazaba gelen Hüsrev, hışmından Şebdîz'in üstüne atlar ve sert bir dille Şîrîn'e aşağıdaki sözleri söyleyerek Rûm'un yolunu tutar: "Ben gidiyorum gecen hayırlı olsun. Önüme ister derya çıksın ister ateş, beni yolumdan döndüremez. Bundan sonra beni uyuyacak sanma, artık sadece kükremiş bir arslan gibi savaşmakla meşgul olacağım. Bana akıl mı öğretiyorsun? Ben ki yakan bir ateşim, bana yanmayı mı tarif ediyorsun? Bazen murada eremezsin diye korkutup bazen de mertlik mi öğretiyorsun? Beni senin aşkın taçtan etti. Eğer senin sevdan başta olmasaydı dertli başım taçsız kalmazdı. Felek gibi başıma kement atıp aşkına esir ettin sonra da benden yüz çevirdin. Önce bana şarap verip sarhoş ettin ve sarhoşlukla ayaklarımı bağladın sonra da kalk, uyan düşmanlarına saldır diyorsun. Çekilip gitmeye ve kendi işimin peşinden koşmaya karar verdim. Bundan sonra senin nasihatini hatırlayıp çalışmaktan geri kalmam. Beni kendi hâlimden haberdar ettin, iyi kötü her şeyi kısaca bildirdin. Benim önceden tâcım da tahtım da vardı. Beni bedbaht ve çaresiz bırakan sensin. Eğer senin gamın benim eteğimi tutmasaydı hangi rûzgâr beni bu toprağa düşürürdü? Gitmeyi hatırlamıyor değildim. Hem öyle saygısız misafir de değilimdir. Önüme sofraya koyduğün müddetçe oturdum fakat mademki ekmeğimi torbama koydun artık gidebilirim."

- Hüsrev ile Behrâm-ı Çûbîn'in yaptıkları savaşta, Hüsrev'in yanında olan ve saldırmak için usturlaba bakarak kuvvetli talii gözetenler mensûr tercümede hükemâ olarak tanıtılırken Nizâmî'nin eserinde bu kişi Büzürg Ümmîd'dir.

- Şîrîn, sütün daha kolay gelebilmesi için köşkü ile koyunların otladığı yer arasına bir yol yapan Ferhâd'a kıymetli inciler ve cevherler bahşeder. Mensûr tercümede Ferhâd, bu cevherleri alıp yere saçarken Nizâmî'nin eserinde ise Şîrîn'in ayakları altına serper.

- Hüsrev, Ferhâd ile münazarada aciz kalması neticesinde düşüncelerini ("Biz buna mal vermekle başa çıkarız sandık, bu kadar altın gözüne çöp kadar görünmeyip asla iltifat etmedi. Belki sözle yola getiririz diye suale çektik her sorumuza gereği gibi cevap verip hiçbirinin altında kalmadı. Bunu daha fazla konuşturmayıp büyük bir işe salmak gerekir. Belki bu vesileyle bundan kurtuluruz.") mensûr tercümede kendi kendine dile getirirken Nizâmî'nin eserinde ise yanındaki ileri gelenlere dönerek söyler.

- Hüsrev, Ferhâd'ı altın ve cevherle kandıramayacağını anlayınca, ona Bîsütûn dağını ortadan kaldırması karşılığında Şîrîn'den vazgeçeceğini söyler. Teklifi kabul eden Ferhâd'a Bîsütûn dağını göstermek için dağa kadar kılavuzluk eden mensûr tercümede bir hizmetli iken Nizâmî'nin eserinde bu kişi bizzat Hüsrev'in kendisidir.

- Bîsütûn dağına giderek kazmaya başlayan Ferhâd, mensûr tercümede sadece Hüsrev ile Şîrîn'in suretlerini dağa nakşederken Nizâmî'nin eserinde suretleri dağa nakşedilenler Hüsrev, Şîrîn ve Şebdîz'dir.

- Bir gün Şîrîn, Bîsütûn'u kazan Ferhâd'ı ziyaret etmek ister fakat yolculuk için Gülgûn'un haricinde bir atın eyerlenmesini ister. Bunun sebebi mensûr tercümede yolda rast geldiği kişilerin Gülgûn'dan kendisini tanımalarını engellemek içinken -ki bu yüzden kıyafetini de değiştirmiştir- Nizâmî'nin eserinde ise Gülgûn'un yerinde olmayışıdır.

- Şîrîn'in öldüğü yolundaki yalan haberi Ferhâd'a ileten kişi, mensûr tercümede Şîrîn'in komşusu olarak kendini tanıtan Azrak isimli büyücü bir kocakarı iken Nizâmî'nin eserinde ise asık suratlı, çatık kaşlı, gaddarlığından kasap gibi kan dökücü bir adamdır.

- Ferhâd'ın ölümü üzerine Hüsrev'den gelen taziye mektubunu alan Şîrîn, mensûr tercümede herhangi bir tepki göstermezken Nizâmî'nin eserinde sevinçten yüzü ay gibi parlar ve mektubu üç defa öptükten sonra mührünü kaldırarak açar.

- Meryem'in ölümü iki eserde farklı sebepler neticesinde gerçekleşir: Mensûr tercümede hastalanıp yataklara düşen Meryem, verilen bütün ilaçlara rağmen ruhunu teslim eder. Nizâmî'nin eserinde ise Meryem'in ölümü şairin de belirttiği gibi biri zayıf ihtimal olmak üzere iki rivayet üzerine kuruludur. Zayıf ihtimale göre Şîrîn, Hüsrev ile aralarına girdiği için Meryem'i zehirleyerek öldürür. Bu rivayetin ardından Nizâmî söze şöyle devam eder: "Sen işin doğrusunu istersen bil ki Şîrîn, maddî bir zehirle değil teveccüh kuvvetinin ve ruh himmetinin zehirli tesiriyle Meryem'i dünyadan göndermiştir. Bu kuvvet ve himmet sayesinde Hint fakirleri kuru daldan taze meyve düşürürler. Aydan ufak ufak yuvarlaklar yapan efsuncular, himmet oyunları ile türlü harikalar gösterirler. Meryem ölünce gebe kadınların Çengi Meryem denilen ot sayesinde doğum güçlüğünden kurtuldukları söylenir."

- Hüsrev, Şeker'in güzelliğinden bahsedilmesi üzerine onu görme arzusuna düşer ve Isfahan'a gitmeye karar verir. Mensûr tercümede Hüsrev'i Isfahan hükümdarı karşılayıp bir hafta sarayında misafir ederken Nizâmî'nin eserinde ise Hüsrev şehre varınca bağ ve bahçeli güzel bir yer bulur ve otağını oraya kurdurur.

- Mensûr tercümede Şeker, Hüsrev'in ağız kokusu için ona bir yıl boyunca süt içmesini tavsiye ederken Nizâmî'nin eserinde ise sûsen (susam) ve sarımsak yiyerek bu durumdan kurtulabileceğini söyler.

- Av bahanesiyle Şîrîn'in köşkü tarafına giden Hüsrev'in mensûr tercümede ayaklarının altına halılar serilir, üzerine altın ve cevherler saçılır ve Şîrîn koluna girerek onu köşküne çıkarır. Yüzünü örterek cariyeler gibi hizmet eden Şîrîn, leziz yemekler ve şaraplarla Hüsrev'e ziyafet verir. Nizâmî'nin eserinde ise olaylar farklı şekilde gelişir: Şîrîn, köşküne yaklaşan Hüsrev'i görünce hizmetçilerine köşkün kapısını kilitlemelerini ve kapıda nöbet tutmalarını emreder. Cariyelerin ellerine etrafa saçmak için altın dolu tepsiler verir, yolun geçilecek kısmına halı ve kilimler döşetir ve yollara çekidüzen verdirerek gül suyu serptirir. Şîrîn, elinde bir demet nergisle sarhoş bir vaziyette köşkün kapısına gelen Hüsrev'i görünce yere düşer ve kendini kaybeder. Aklını başına toplayınca ne yapacağını şaşırان Şîrîn, kendi kendine: "Eğer onu köşke almazsam sonra hicranına dayanamam, ciddiyetimi kaybedersem de cümle âleme rezil olurum, yanlış bir şey yapmamaya çalışacağım." der. Hüsrev ise köşkün kilitli kapısıyla karşılaşınca çok üzülür, ne dönüp

gidebilir ne de kilidi koparıp atabilir. Cariyelerden birini yanına çağırır ve Şîrîn'in yanına gidip kapıyı açmasını, ondan özür dilemeye geldiğini ve bir kez olsun onu görmek istediğini söylemesini ister. Yukarıdan Hüsrev'in acıklı konuşmalarını duyan Şîrîn, âh çeker ve işbilir bir cariyesine atlas, büyük çadırı dışarı çıkarmasını ve köşkün tam karşısına kurmasını emreder. Cariye çadırı dışarı çıkarır, içini silip süpürür, önüne altı ayaklı altın tahtı kurar ve Şîrîn'in: "Eğer misafirimizsen naz göstermeyip seni nereye oturtursak oraya otur, ben seni görmek için köşkün kenarına gelir, şanına ve kudretine hürmeten yer öperim, konuşulması gereken şeyleri konuşur ve konuştuklarımızı da zamanı gelince tatbik ederiz." dediğini söyler. Ardından cariyeleriyle Hüsrev'e gül şerbeti gönderir, kendisi de süslenerek köşkün duvarına yaklaşır, köleler gibi Hüsrev için yer öper ve Şebdîz'in ayaklarına ve Hüsrev'in başına inciler saçar. Şîrîn'le konuşan Hüsrev, mensûr tercümede yüzünün örtülü olmasından dert yanarken Nizâmî'nin eserinde ise hem köşkünün kapısını yüzüne kapamasına hem de yüzünün örtülü olmasına sitem eder. Şîrîn'in her iki eserde de Hüsrev'in sitemlerine verdiği karşılık, namusunu korumak ve halkın dedikodusundan emin olmak şeklinde aynıdır.

- Şâvur, Şîrîn'in köşkünden eli boş dönen Hüsrev'in, o gece gördüğü güzel rüya üzerine eğlence meclisi düzenlemeyi teklif eder. Av yerinde tertip edilen eğlence meclisinde Hüsrev ve Şîrîn'in duygularına tercüman olan sâzendelerin isimleri mensûr tercümede söylenmemiş ve bu bölüm birkaç cümleyle özetlenmiştir. Nizâmî'nin eserinde ise Şîrîn'in duygularına tercüman olan Nekîsâ'nın ve Hüsrev'in duygularına tercüman olan Bârbed'in dillerinden karşılıklı dörder nağme verilmiştir. Bu gazeller ve nağmeler vasıtasıyla Hüsrev yaptıklarından ötürü özürler dilemiş ve gönlünü yakan hasret ateşinden bahsetmiş, Şîrîn ise Hüsrev'e olan sadakatini ve vuslat arzusunun içini nasıl kemirdiğini anlatmış, böylece iki âşık duygularını açık bir şekilde dile getirmiştir.

- Şîrîn'in, Hüsrev'in mezarında can vermesi, iki eserde küçük farklılıklar arz eder. Mensûr tercümede Şîrîn, türbeye girdiğinde içerdekileri: "İşim var!" diyerek dışarı gönderir. Belinden bir hançer çıkarıp göğsüne saplar ve can verir. Bir zamandan sonra içeri giren halk, Şîrîn'in cansız bedeniyle karşılaşır. Nizâmî'nin eserinde ise Şîrîn türbeyi silip süpürmek bahanesiyle içerdekileri dışarı çıkarır, elindeki hançerle tabutun yanına gider, Hüsrev'in göğsünü açar ve yarasını bulur. Ciğerinin üzerinde açılan o yarayı öper ve Hüsrev o yarayı nerden yedi ise hançeri kendi ciğerinin o noktasına saplayıverir. Ardından

Hüsrev'i kucağına alır, dudağını dudağına, omzunu omzuna koyar ve bütün kuvvetiyle bağırır. O kadar ki dışarıdakiler bu sesi duyar ve içeri girerler.

3.3. Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'u ile Mensûr Leylâ vü Mecnûn Tercümesinin Karşılaştırılması

Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u ile mensûr *Leylâ vü Mecnûn* tercümesinin karşılaştırılmasında, Nizâmî'nin mesnevîsi için Ali Nihat Tarlan'ın çalışması [*Nizâmî, Leylâ ile Mecnûn, (Çev. Ali Nihat Tarlan), 2. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1989*] esas alınmış ve elde edilen veriler ilgili başlık altında sunulmuştur.

3.3.1. Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Olup Mensûr Leylâ vü Mecnûn Tercümesinde Olmayan Bölümler

- Benî Âmir kabilesinin reisi hakkında bilgi verildikten sonra okuyucuya nasihat edilen bölüm. (Bu bölümde Nizâmî, sürekli evlat hasretiyle yanıp tutuşan Benî Âmir kabilesinin reisi üzerinden okuyucuya seslenir ve şöyle öğüt verir: “İsteklerin zamanında eline geçmezse bil ki onda bir hikmet vardır. Kendi düşüncene göre iyi veya kötü saydığın şeyler, iyice dikkat edersen daima iyidir, dileklerini elde edip bahtiyar olanlar görürsün fakat dikkatle bakarsan farkına varırsın ki onlar bu şekilde bahtiyar olmasalardı daha iyi olacaktı. Birçok isteğin ele geçmemesi insan için daha hayırlıdır. Herkes dileği peşinde hararetle koşuyor; fakat kendisi için hayırlı olan nedir bilmiyor. Gaybın ne olduğunu kimse anlamıyor ve kilit sandığın birçok şey, anahtar çıkıveriyor.”)

- Mecnûn'un babasının, oğlunu Kâbe-i Mükerreme'ye götürürken yolda çöl halkına kum gibi altın ve inci saçtığı ve Mecnûn'un kutsal topraklarda aşk belasından kurtulmak yerine aşkının ziyadeleşmesi için dua ettiğini dönüştürme kabile halkıyla paylaştığı bölüm mensûr tercümede yer almaz.

- Keklik ile karınca hikâyesinin anlatıldığı bölüm. (Babasının kabileye dönmesi için ikna etmeye çalıştığı Mecnûn, babasına dönerek şöyle der: “Ben şimşek gibiyim, gülersem muhakkak yanarım, onun için gülmüyorum. Bana, niye gülmüyorsun diyorlar. Dertliliğin nişanı ağlamaktır. Korkuyorum neşeden gülersem, içimin yanışı ağzımdan kaçıp gider.”)

Ardından keklik ile karınca arasındaki macerayı misâl getirir ki hikâye şöyledir: Bir keklik ağzına bir karınca almış, zavallı hayvana eziyet ederken karınca aniden kakhahalarla gülmeye başlar ve kekliğe: “Sen kakhahalarla gülmeyi bilmezsin.” der. Keklik gülmeye başlar ve: “Bu benim işimdir, senin işin değildir.” der. Keklik gülmek için ağzını açar açmaz karınca o kıskaktan kurtulur ve yoluna devam eder. Mecnûn hikâyesinin ardından sözlerini şöyle sürdürür: “Böyle gülen insanda ağırbaşlılık kalmaz ve yerinde olmayan gülüş, ağlamaya bedeldir. Nasıl ki yük taşıyan eşek, ömrü oldukça çalışacaktır ve ancak ölünce kurtulacaktır, ben de mihnet için yaratıldığım için rahatlık istemem yanlış olur. Âşık, kılıçtan ve canının yağma edilmesinden korkmaz. Benim ay gibi güzel sevgilim bulutla örtüldükten sonra bana yaşamak haramdır. Bu ateş içinde yanan canımdan ben memnunum. Böyle heder olmuş bir canım var, bırak bu canımdan ne istersin?”)

- Nevfel’in tatlı sözlerle Mecnûn’u teselli etmeye çalıştığı bölüm. (Nevfel’in mağlup olup barış yaptığını öğrenen Mecnûn, acı sözlerle ona sitem eder. Nevfel, biraz olsun Mecnûn’u sakinleştirebilmek için ona şöyle teselli verir: “Kimse yardıma gelmiyordu, askerim azdı. Onun için bir harp hilesi düşünerek barış yaptım ve yurduma döndüm. Barış yaptığımı bakarak savaşmaktan vazgeçtiğimi sanma, kabilelerden daha fazla asker toplayıp muradını yerine getireceğim.”)

- Leylâ’nın babasının Nevfel’i, Leylâ’yı öldürmekle tehdit ettiği bölüm. (Leylâ’nın babası, savaşı kaybetmesinin ardından kızını Mecnûn’la evlendirmemesi hususunda Nevfel’i ikna etmeye çalışır ve ardından ona şöyle der: “Eğer benim ıstırabımı anlar ve beni bu mecburiyetten kurtarırsan sen de vicdanî mesuliyetten kurtulmuş olursun. Yoksa Allah’a yemin olsun ki şimdi gider kızımı öldürürüm. Senin nazından da sana niyaz etmekten de kurtulurum. O ay gibi gelinin başını keser, bu yolda köpeklerle atarım; böylece onun yüzünden çektiğim şerefsizlik ve onun yüzünden çıkan savaşlar da barışlar da sona ermiş olur. Evladımı böyle arzusu hilâfına ifrit gibi bir insan yiyeceğine bir köpek yesin daha iyidir. İnsan ağzının açtığı yara binlerce merhemle dâhi onarılmaz.”)

- Mecnûn’un, avcının elinden kurtardığı sığın geyiği ile Leylâ’ya haber gönderdiği bölüm. (Mecnûn, avcının elinden kurtardığı geyiğe bir baba şefkatiyle yaklaşır; onu okşar, sever, tepeden tırnağa kadar tımar eder ve incinmiş yerlerini ovar. Ardından geyiğe dua eder ve sevgilisi Leylâ’nın diyarında otladığı zaman ona şu haberi iletmesini ister: “Ben

düşmanlarımla benim için temenni ettikleri hâlde düştüm. Yani senin istediğin hâldeyim. Sen benden uzak, ben senden uzak. Ben hasta, sen hasta. Araya girip bizi birleştirecek bir ihtiyar yok. Ortada hedefe isabet edecek bir ok yok. Senden bir koku getirmeyen rüzgârın adını bile anmam. Senden bir iz taşımayan bir hatıra, hatırımdan geçmez.”)

- Mecnûn’un sohbet edip içini döktüğü kargadan, hâlini Leylâ’ya arz etmesini istediği bölüm. (Bu bölümde Mecnûn, kargayla dertleştikten sonra ondan şu cümlelerle hâlini sevgilisine anlatmasını ister: “Sevgilim, sensiz kendime malik değilim. Eğer sen imdadıma yetişmezsen ben mahvolurum. Bana: ‘Korkma, ben sana yardımcıyım.’ demiştin. Bu ümitle öleceğimden korkuyorum. Bir gün gelirsin fakat ben ölmüş, senin sevgini kendimle beraber mezara götürmüş olurum. Göz kör olunca tutiyâ ona fayda vermez. Kurt, kuzuyu kaptıktan sonra çoban istediği kadar feryat etsin. Sel bir evin temelini yıktıktan sonra duvarı ister kerpiçten ister çelikten olsun. Ekin kuraklık yüzünden meyvesiz kaldıktan sonra ister ona su ver ister verme.”)

- Mecnûn’un babasının ölümü üzerine okuyucuya nasihat edilen bölüm. (Nizâmî bu bölümde dünyadayken ahiret âlemi için hazırlık yapanların ölünce huzur ve saadete kavuşacağından, üç beş günlük dünya hayatında rahatlığın hakiki müminlere haram olduğundan, dolayısıyla ruhun dünya alâkalarından temizlenmesi gerektiğinden, herkesin muhakkak bir gün ölümü tadacağından, bu yüzden dünyaya dört elle sarılmanın yanlış olduğundan ve iyilik edip kötülükten kaçınılmasının öneminden zirâ iyilik veya kötülük edenin mutlaka karşılığını alacağından bahsederek okuyucuya öğüt verir.)

- Mecnûn’un Zühre ve Müşterî yıldızına yalvardığı bölüm. (Nizâmî bu bölümde seyyâreleri, burçları ve menzilleri çeşitli özellikleriyle tasvir ettikten sonra Mecnûn’un ağzından Zühre ve Müşterî’ye hitâben şöyle yalvarır: “Ey talih yıldızı, ey sevinç ve saadet arayanların meşalesi, ey şairlerin hâmisî, ey geceleri aydınlatan ve ey insana devlet ve saadet getiren parlak Zühre! Her arzusun anahtarı senin elindedir. Senin cür’anda her kadehin şarabı ve taç sahiplerinin yüzüğünde de senin adın vardır. Murat alma sarayının kraliçesi ve zevk sahibi insanların gönlünü açan sensin. Senin güzel huyun, güzel kokular satanların amberidir. Latifsin, bana bir lütufta bulun ve ümit kapısını aç. Cana ilaç olan o sevgilimden bana bir koku getir zirâ zamanıdır.” Ardından Müşterî yıldızı ufuktan kendini gösterince ona da şöyle ilticâda bulunur: “Ey her vaadini yerine getiren saadet yıldızı! Sen

bakanların canına can katarsın ve senin paranda cihan fatihliği yazılmıştır. Fetih ve zafer üzerine hâkim olan sensin ve âlemin karar ve nizâmı seninle kâimdir. Benim talihim de seninle yükselecektir. Gönlüm bütün kuvvetini senden alıyor. Bana lütuf ve sevgi ile bak ve elinden gelirse derdime bir çare bul.”)

- Mecnûn’un annesinin ölümü üzerine vefâsız dünyanın tenkit edildiği ve okuyucuya öğüt verildiği bölüm. (Nizâmî bu bölümde Mecnûn’un annesinin ölümü üzerine dünyayı şu sözlerle eleştirir ve ardından okuyucuya şöyle nasihat eder: “Bu ahdinde vefâ etmeyen dünya, tohum eken çiftçiye benzer. Bir iki tohum atar, yetiştirdi mi biçer. Her gece bir mum yakar, canına dumandan dâğ vurur; sabah olunca üfler, kendi yaktığını kendi söndürür. Dünya insana daima hasret dâğı vurur. Demiri güneşte kızdırır, herkese ölüm ve mahrumiyet dâğı yapıştırır. O, işte böyle bir taraftan var ettiğini bir taraftan yok eder. Ayağın bu felek düğümüne bağlı kaldıkça nereye gitsen bu düğüm ayağındadır. Bu düğümünden ancak bu dört attan (dört unsur) inip yaya kaldığın zaman (öldüğün zaman) kurtulursun. Can ipi gibi düğümünden kurtul. Sıtma bağı gibi düğüm düğüm olma. Ödağacı yanarken dumanları kıvrım kıvrımdır. Sen öyle olma, göbek miski gibi insana ferah vermeye çalış.”)

- Mecnûn’un, annesinin ölümünden haberdar olduğu bölüm. (Mecnûn, annesinin ölümünden habersiz, yalnız başına şiirler okuyarak dağlarda dolaşırken dayısı Selim-i Âmirî gelir ve mâtem gözyaşları dökerek annesinin hayata gözlerini yumduğunu söyler. Bu acı haber üzerine Mecnûn, ağlayarak anne babasının türbesine koşar ve yüzünü mezarlarının toprağına sürer. Mecnûn’un feryadını işiten akrabaları, birer birer koşup gelir ve onu sakinleştirerek kabilesine götürmek isterler fakat Mecnûn derin bir âh çekerek tekrar çölün yolunu tutar. Gönlünde gam, ciğerinde kan, arkasında birkaç vahşi hayvan, kimsesiz bir şekilde dolaşmaya başlar. Zerre kadar hayır bulamadığı bu âlemde kaçıp kurtulmak yani ölmek ister. Nizâmî, Mecnûn’un ahvalini bu şekilde naklettikten sonra okuyucuya seslenir ve ölümün en büyük hakikat olduğundan ve herkesin muhakkak bir gün ölümü tadacağından, ahiret hayatı için azık hazırlamanın gerekliliğinden, kısacık dünya hayatında gurur ve kibrin fenalığından, alçakgönüllü olmanın erdeminden ve rızık kaygısıyla Allah’tan başkasına köle olmanın yanlışlığından bahsederek öğüt verir.)

- Mecnûn'un, Selâm-ı Bağdâdî ile dost olduğu bölüm. (Selâm-ı Bağdâdî, Bağdat'ın zenginlerinden âşık bir delikanlıdır. Mecnûn'un Bağdat'a kadar ün salan şiirlerini duyunca şiire hevesli olduğu için onu görme arzusuna düşer. Bir gün devesine biner ve çöllerde mesafeler kat ederek Mecnûn'u bulur. Birbiriyle uzun müddet sohbet ettikten sonra Mecnûn'un, nereden ve niçin geldiğini sorması üzerine Selâm-ı Bağdâdî: "Garibâne şiirlerini duyup seni görmeye geldim, bu yüzden çöllerde avare avare dolaşıyorum, bundan sonra yanında kalıp emrinden dışarı çıkmayacağım, okuduğun şiirleri ezberleyip kalbimi onlarla dolduracağım, benim küstahlığımı affedip beni kendine dost edin ve şiirlerini dinlememe müsaade et, farzet ki ben de şu yırtıcı hayvanlardan biriyim, benim gibi bir gencin kölen olması sana zarar vermez, ben de aşkın taşı altında ezilmişim, ben de âşık olup sefâlete düşmüşüm." şeklinde karşılık verir. Mecnûn, Selâm-ı Bağdâdî'nin talebine gülererek şöyle cevap verir: "Ey güzel, nazlı ve zengin genç! Yol tehlikelerle doludur, geri dön. Sen benimle arkadaşlık edemezsin zira benim çektiğimin yüzde birini çekemezsin. Ben seninle değil ancak vahşi hayvanlarla arkadaşlık edebilirim. Kendime bile mukayyet olamazken seninle nasıl uyuşuruz? Şeytan bile benden bucak bucak kaçarken benim arkadaşlığım sana fayda vermez. Ben vahşiyim sen ise dostluk arıyorsun, o yüzden kendin gibi birini ara bul. Demir gibi metin olsan benim feryadıma tahammül edemezsin, cana can katan bir su olsan benim ateşimi söndüremezsin. Bir post içine ikimiz sığmayız zira ben kendimi öldürmek isterim. Benim için bu kadar yollar aşmışsın. Yoluna köle olayım aziz dostum, hakikaten meşakkat çektin. Mademki aradığın o kimsesiz ve bedbaht zavallıyı buldun, biraz konuşur, 'Allah yardımcın olsun.' der, geçer gidersin. Korkarım ki şimdi iyilikle beni terk etmezsen sonunda meşakkatime dayanamayıp kaçmaya mecbur olacaksın." Selâm-ı Bağdâdî, Mecnûn'a o derece müştaktır ki bu nasihatler asla kulağına girmez ve Mecnûn'un yanında kalmak için ısrarını sürdürür. Mecnûn dayanamaz ve Selâm-ı Bağdâdî'nin yanında kalmasına izin verir. Ardından Selâm-ı Bağdâdî yanında getirdiği azığı çıkarır ve güzel bir sofraya kurar. Mecnûn'a yemesi konusunda ısrar eder fakat Mecnûn kabul etmez. Selâm-ı Bağdâdî, Mecnûn'un bir lokma bile yemediğini görünce ona teselli vermek ister ve aşk belasına sabretmesi gerektiğini, elbet bir gün muradına ereceğini, dünyanın her zaman böyle kalmayıp muhakkak bir gün murat kapısını açacağını, kendisinin de yaralı bir âşık olduğunu ve Allah'ın lütfuyla bu beladan kurtulduğunu ve gençlik ateşiyle kanının kaynadığını dolayısıyla ihtiyarlayınca bu ateşin söneceğini söyler. Bu sözler Mecnûn'u hayli kızdırır ve şöyle karşılık verir: "Sen beni sarhoş ve hevâperest bir mecnûn mu zannediyorsun! Ben büyük bir aşk padişahıyım ve vicdanım huzurunda

utanılacak hiçbir şey yapmadım. Bu fani şehvetlerden temizlenerek tamamen masum bir hâle geldim, nefsin her türlü pisliklerinden kurtuldum, heva ve hevesimi yendim. Aşk bir ateş ve ben onun içinde yanan bir ödağacıyım. Aşk gelip varlığımın evinde oturunca ben pılımı pırtımı toplayıp orayı terk ettim. Eğer bende bir varlık görüyorsan o benim değil sevgilimin varlığıdır. Eğer gökyüzündeki yıldızlar eksilirse benim de çektiğim ısırap aşkı eksiltebilir. Nasıl ki yerdeki kumları sayamıyorsun, işte benim de gönlümdeki aşkı çıkarıp atamazsın. Benimle arkadaşlık etmek istiyorsan haddini bil ve böyle münasebetsiz şeyler söyleme.” Mecnûn’un bu sert çıkışının ardından Nizâmî söze girer ve okuyucuya şöyle nasihat eder: “Kimseye karşı küstahlık etme zira arkasından özür dilemeye mecbur olursun. Yay sert olsun gevşek olsun pervasızca alıp çekmeye kalkışmak hatadır. Eğer gevşek ise bir işe yaramaz, sert ise çekemezsin mahcup olursun.” Mecnûn ile Selâm-ı Bağdâdî bir müddet beraber yaşarlar. Mecnûn’un, misafirine yegane hediyesi gazelleridir. Mecnûn’un her söylediği beyti dinleyip ezberine alan Selâm-ı Bağdâdî; yemek, içmek ve uyumak zaruretinde olduğu için yemeği tükenince Mecnûn’a veda etmek zorunda kalır. Mecnûn onu vahşi hayvanların arasından geçirir ve yolcu eder. Selâm-ı Bağdâdî, Mecnûn’dan dinlediği şiirler ezberinde Bağdat’ın yolunu tutar. Nerede yeni bir kaside okusa duyanlar hayran olur.)

- Leylâ’nın kocası İbn-i Selâm’ın ölümü üzerine okuyucuya nasihat edilen bölüm. (Nizâmî bu bölümde hiçbir hadisenin sebepsiz ve maksatsız olmadığından; tedbirin kuldân, takdirin Allah’tan olduğundan; insanın çok istediği bir şeyin hayırsız, hiç istemediği bir şeyin de hayırlı olabileceğinden ve cihan alacaklısının verdiği borcu mutlaka bir gün alacağından yani herkesin muhakkak bir gün canını teslim edip bu dünyadan göç edeceğinden bahsederek okuyucuya öğüt verir.)

- Mecnûn’un ölümü üzerine okuyucuya öğüt verilen bölüm. (Bu bölümde Nizâmî, herkesin bir gün mutlaka ölüm geçidinden geçeceğinden, ölmeden önce dünya ile alâkayı kesmenin öneminden yani ölmeden önce ölünmesinin gerekliliğinden, dünya nimetlerine bağlanmanın yanlışlığından ve ebedî âlemde yüce makamlar elde etmek için dünya imtihanını kazanmanın ehemmiyetinden bahsederek okuyucuya ders verir.)

3.3.2. Mensûr Leylâ vü Mecnûn Tercümesinde Olup Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'unda Olmayan Bölümler

- Mecnûn'un güvercinlere imrendiği bölüm. (Vuslat ateşiyle yanıp tutuşan Mecnûn, Leylâ'nın kabilesi tarafından obaya yaklaştırılmadığı için uzaktan da olsa Leylâ'yı görebilmek ümidiyle bulunduğu dağdan hasret gözüyle Leylâ'nın obasına bakar. Leylâ'nın aşkı gönlünde o derece yer etmiştir ki yanından havalanıp Leylâ'nın obasına konan güvercinlere bile imrenir hâle gelmiştir. Bir gün yine bu güvercinlere bakarak: “Keşke benim de sizin gibi kanatlarım olsaydı da uçup cananıma varabilseydim.” der ve ağlaya ağlaya kabilesinin yolunu tutar.)

- Leylâ'nın, güzel bir bahar günü düzenlenen eğlence meclisinden kalkıp bir ağaç dibinde ağlamasının sebebini soran kabile kızlarına, başının ağrıdığı bahanesini söylediği ve Leylâ'yı Mecnûn'a olan aşkıdan dolayı annesine şikayet eden kızıdan, Leylâ'nın annesinin bu sırrı saklamasını istediği bölüm, Nizâmî'nin eserinde yer almaz.

- Leylâ'nın, kendisini İbn-i Selâm'a vereceklerinden haberdar olduğu bölüm. (İbn-i Selâm'a nikah olunacağını öğrenen Leylâ'nın yüreğinde yara üstüne yara açılır, gam ve kederi arttıkça artar ve ağlayıp inlediği için gül yüzü günden güne sararıp solmaya başlar.)

- Nevfel'in askerinin Mecnûn'a serzenişte bulunduğu bölüm. (Nevfel, ikinci kez asker toplayıp Leylâ'nın kabilesiyle savaşmaya giderken çölde Mecnûn'la karşılaşır ve ikna ederek onu da yanına alır. Mecnûn, savaş esnasında her zamanki âdeti üzere Leylâ'nın kabilesinin galip gelmesi için dua eder ve Nevfel'in askerini savaştan men etmek için onları taşa tutar. Mecnûn'un arzusunu yerine getirmek için savaşan askerler, onun bu hâline şaşırırlar ve bu zahmete kendisi için katlandıklarını söyleyerek bu hareketinden dolayı ona serzenişte bulunurlar.)

- Nevfel'in devlet büyükleri tarafından teselli edildiği bölüm. (Nevfel, askerinin mağlup olmaya başladığını görünce Arap kabileleri arasında şanının yerle bir olacağını düşünerek barış yapmaya karar verir. Leylâ'nın kabilesinin barış teklifini kabul etmesi üzerine ordusunu alarak karargâhına geri döner. Barış yapması gücüne gitmiş ve gururuna dokunmuştur. Devlet ileri gelenleri; galip ve mağlup olmanın Allah'ın elinde olduğu için

elem çekmemesi gerektiğini, askerlerinin sayı bakımından karşı tarafa göre az olduğundan yenilmesinin gayet doğal olduğunu ve yapılacak başka bir savaşta kolaylıkla galip gelebileceğini söyleyerek Nevfel'i teselli ederler.)

- Leylâ'nın kabilesi ile Nevfel arasındaki savaşta Leylâ'nın ruh hâlinin tasvir edildiği bölüm. (Nevfel'in, Mecnûn için asker toplayıp kabilesi üzerine yürüdüğünü öğrenen Leylâ, çok sevinir ve babasının Nevfel ile başa çıkamayacağını düşünerek vuslata olan inancı artar. Savaş esnasında Leylâ, Nevfel'in ordusunun galip gelmesi için dua ve ilticâda bulunur fakat ilk savaşta Mecnûn'un duası kabul olur ve Nevfel yenilir. Bu duruma çok üzülen Leylâ, Nevfel'in ikinci kez asker toplayıp gelmesiyle teselli bulur fakat her ne kadar Nevfel bu sefer galip gelse de Leylâ'yı zorla alıp Arap halkı arasında kötülükle anılmaktan korkar ve Leylâ'nın babasını affeder. Leylâ, Nevfel'in tekrar barış yaptığını duyunca dünya başına yıkılır ve vuslata olan inancı yerle bir olur.)

- Yaşlı kadının, zincirlerini kırarak dağın yolunu tutan Mecnûn'un ardından feryat ettiği bölüm. (Mecnûn, hâlini Leylâ'ya arz ettikten sonra kendini tutamaz ve zincirlerini kırarak dağa doğru yol alır. Bunu gören yaşlı kadın, zinciri daha yeni yaptırdığını, parasını bile vermediğini ve kendisiyle daha bir akçe bile kazanamadıklarını söyleyerek Mecnûn'un arkasından feryat koparır. Leylâ ağlayarak yaşlı kadını sakinleştirmeye çalışır ve zincirin parasını vererek onu sevindirir. Yaşlı kadın da Leylâ'ya dualar ederek oradan ayrılır.)

- Leylâ ile İbn-i Selâm'ın düğününde Leylâ'nın, kendisini tebrik eden kabile kadınlarını gönlünden: "Ağzınız kurusun!" şeklinde beddua ettiği; İbn-i Selâm'ın, Leylâ'nın çeyizleriyle beraber babasının evinden getirildiğini haber alması üzerine müjdecilere cevherler saçtığı ve İbn-i Selâm'ın gerdek odasında Leylâ'nın güzelliğini görerek bayılması üzerine gülsuyu ile ayıltıldığı bölüm Nizâmî'nin eserinde yoktur.

- Leylâ'nın Mecnûn'a olan aşkının duyulması üzerine İbn-i Selâm'ın, dostları tarafından ayıplandığı bölüm. (İbn-i Selâm'la evlendikten sonra Leylâ'nın aşkı günden güne ziyadeleşir ve gece gündüz Mecnûn tarafından esen rüzgârla konuşarak gönlüne teselli vermeye çalışır. Leylâ'nın bu hâlini gören İbn-i Selâm'ın, içindeki aşk ateşinden dolayı elinden bir şey gelmez ve sabretmekten başka bir çaresinin olmadığını anlar. Leylâ'nın aşkı kabile halkı arasında duyulunca dostları İbn-i Selâm'ı: "Bu kadar zahmetle

elde ettiğin güzele niçin sahip olmuyorsun, senin yüzüne karşı yabancı bir herifin aşkı için feryat eden bir kadını melek bile olsa babasının evine gönder!” şeklinde ayıplarlar fakat İbn-i Selâm’ın kalbindeki aşkın büyüklüğü buna müsaade etmez.)

- Leylâ ve Mecnûn’un Zeyd ile dost olduğu bölüm. (Amcasının kızına âşık olan Zeyd, bütün çabalarına ve araya adamlar sokmasına rağmen fakir olduğu için sevdiğine kavuşamaz. İçindeki aşk ateşiyle günden güne perişan olan Zeyd, sevdiği kızın zengin bir adama verildiğini duyunca kendini tamamen kaybeder ve Mecnûn gibi hâline münasip beyitler söylemeye başlar. Bir gün Leylâ, kabile kadınlarıyla bir araya gelip sohbet ederlerken söz dönüp dolanıp Zeyd’e gelir ve gazellerinden birkaç beyit okurlar. Beyitler Leylâ’nın çok hoşuna gider ve yanındakilerden Zeyd’in hikâyesini sorup öğrenir. Zeyd ile tanışmak isteyen Leylâ, güvendiği bir adamıyla ona haber gönderir ve yanına davet eder. Zeyd ile buluşan Leylâ, hikâyesini bir de Zeyd’in ağzından dinler ve onu kendisine dost edinir. Bu şekilde sık sık bir araya gelip sohbet ederler ve Mecnûn’a bir haber göndermek gerektiğinde Leylâ, Zeyd’den yardım alır. Bir gün Zeyd, Mecnûn’un ziyaretine gidip sohbet ederlerken ona şöyle der: “Eğer amacın aşk cevherine sahip olmaksa kendine çekidüzen verip uslu edepli olsan maksadına daha kolay erişmez miydin? Böyle vahşi hayvanlar gibi insanlardan uzaklaşıp çöllerde dolaşmanın ne anlamı var? Allah’a hamd olsun ben de âşığım fakat ne insanlardan kaçıyorum ne de yeme içmeden kesiliyorum ve içimdeki aşkın eksildiğini de görmedim. Sen nasıl bir sevdaya düştün ki ömrünü böyle yerlerde heba ediyorsun?” Mecnûn, Zeyd’in kendisini bu şekilde ayıplamasına şöyle karşılık verir: “Ey Zeyd! Sen bana bu sözleri söyleyecek adam değilsin. Eğer bana sevgilimden haber getirdiysen başım üstünde yerin var fakat beni böyle ayıplamaya geldiysen güle güle. Beni kendi hâlime bırak, bu senin anlayacağın mesele değildir. Yeme içme kaydında olan kimse, aşkın tadını almamıştır ve âşık olmayı ancak nefsinin bir gereksinimi sanmıştır. Aşk öyle bir hümâdır ki gölgesi kimin başına düşerse onu padişah yapar ve o kişi ne yeme içme ne de giyinme derdine düşer. Öyle bir şarap içer ki kıyamete kadar sarhoş olup ayılmaz ve açlık nedir bilmez. Sen bunun gibi aşkı rüyada bile göremezsin ve bu sırra vakıf olamazsın. Sana bundan bahsetmek bile haramdır, edebinle ol.” Zeyd, Mecnûn’un bu sözlerinden çok etkilenir, özür diler ve Leylâ’nın yanına giderek Mecnûn’dan duyduklarını bir bir anlatır.)

- Zeyd'in, İbn-i Selâm'ın ölüm haberini Mecnûn'a iletlediği ve Leylâ ile Mecnûn'un Zeyd vasıtasıyla iki kere buluştuğu bölüm. (Zeyd, İbn-i Selâm'ın ölüm haberini alır almaz sevineceğini umarak Mecnûn'un yanına koşar. Mecnûn, Zeyd'in verdiğı müjdeli habere ilk başta çok sevinir fakat herkesin muhakkak bir gün öleceğini düşünerek yanlış yaptığını anlar ve İbn-i Selâm'ın ölümünden dolayı ağlayıp sızlamaya başlar. Bir müddet sohbet ettikten sonra Mecnûn, Leylâ ile görüşmek istediğini söyler ve Zeyd'den yardım ister. Leylâ, Mecnûn'dan görüşme talebiyle gelen Zeyd'e, ancak İbn-i Selâm'ın ruhu için fakirlere yemek dağıttığı bir günde görüşebileceklerini söyler. Zeyd, bu güzel haberi alır almaz Mecnûn'a gelir, tanınmaması için onu bir dilenci kıyafetine sokup eline de kırık bir çanak verir ve Leylâ'nın yemek dağıttığı mahallin yolunu tutarlar. Mecnûn, fakirlerin arasına girer ve sabırla sıranın kendisine gelmesini bekler. Nihayet sıra Mecnûn'a gelir fakat Leylâ pilav koymak yerine bir kepçe vurarak Mecnûn'un çanağını kırar. Mecnûn sevgilisinin, kendisine farklı bir ihsanda bulunduğunu görünce çok sevinir ve Allah'a şükrederek tekrar çölün yolunu tutar. Arapların âdeti üzere İbn-i Selâm'ın ölümünün ardından iki yıl daha kocasının evinde kalan Leylâ, eşyalarını toplar ve anne babasının evine doğru yol alır. Yolda Mecnûn'a rastlar ve müsait bir zamanda tekrar görüşmek üzere sözleşirler. Kabilesine gelen Leylâ, anne babasıyla hasret giderir ve hâl hatırlarını sorarak sohbet ederler. Mecnûn ise sevgilisiyle tekrar buluşabilmek için Allah'a yalvarmaktadır. Bir gece sabaha kadar dua ve ilticâda bulunan Mecnûn, güneşin doğuşuyla Zeyd'den müjdeli haberi alır. Kabile halkı zaruret için bir yere gitmiş, kabile تنها kalmıştır. Zeyd, Mecnûn'u alıp Leylâ'nın yanına getirir ve iki âşığı tekrar birbirine kavuşturur. Leylâ ile Mecnûn, hayli zaman sohbet ettikten sonra ayrılık vakti gelir ve gözyaşı dökerek birbirlerine veda ederler.)

- Zeyd'in Leylâ ile Mecnûn'u rüyasında gördüğü bölüm. (Bir gün Zeyd, dünyada vuslata eremeyen Leylâ ile Mecnûn'un ahiretteki âkıbetini merak eder ve bu düşünceyle uykuya dalar. Rüyasında iki âşığı cennet bahçesinde sohbet ederken görür. Bir ihtiyar da durmadan onlara hizmet etmektedir. Zeyd dayanamayıp ihtiyara sorar: "Bu taht üzerindeki iki âşık, dünyada ömürlerini aşk yolunda hebâ etmelerine rağmen nasıl bu makama lâıık görüldüler?" İhtiyar, onların dünyadayken muratlarına eremeyip hiçbir gün rahat yüzü göremediklerini ve bu yüzden ahirette Allah'ın bu lütfuyla ödüllendirildiklerini söyler. Bu hâlde rüyasından uyanan Zeyd, dünyada kavuşamayan iki âşığın ahirette vuslata nâil olduklarını anlar ve Allah'a şükreder.)

3.3.3. Nizâmî'nin Leylâ vü Mecnûn'u ile Mensûr Leylâ vü Mecnûn Tercümesi Arasındaki Vaka Farklılıkları

- Mensûr tercümede, dünyaya yeni gelen Mecnûn'un büyütölüp terbiye edilmesiyle anne babası ilgilenirken Nizâmî'nin eserinde ise Mecnûn, bir sütnineye teslim edilir.

- Mecnûn'un doğumundan okul çağına kadar olan dönemdeki yaş kesitleri iki eserde farklı verilmiştir. Yani mensûr tercümede Mecnûn'un üç ve yedi yaşlarındaki maharetlerine değinilirken Nizâmî'nin eserinde bu yaş aralıkları bir, yedi ve ondur. Şöyle ki mensûr tercümede Mecnûn'un üç yaşına girdiğinde tatlı sözlerle anne babasını meftun edip bütün gün bülbül gibi şakıdığı ve yedi yaşına geldiğinde her nesneyi bilip anladığı belirtilirken Nizâmî'nin eserinde ise bir yaşına girdiğinde güzelliğinin arttığı, aşkın iki eliyle ona su verdiği ve kendisinde aşk cevherinin parladığı, yedi yaşına gelince lâle gibi yanağının etrafında menekşe renginde tüy belirdiği ve yüzünü uzaktan görenlerin onu okuyup üflediği ve on yaşına vardığında güzelliğinin halk arasında masal hâline geldiği ve babasının onu görünce sevincinden ne yapacağını bilemediği aktarılmaktadır. Yani Mecnûn'un okula verilme yaşı mensûr tercümede yedi iken Nizâmî'nin eserinde ondur.

- Mecnûn'un, arkadaşlarını da yanına alarak Leylâ'yı görmeye gittiği gün yaşananlar iki eserde farklılıklar arz eder. Mensûr tercümede ümitle Leylâ'nın obasına doğru bakan Mecnûn, obanın ineklerinin açıldığını, Leylâ'nın da ayın on dördü gibi avluda oturup hasret gözüyle etrafa baktığını görür. Obanın etrafında kimsenin olmadığını fırsat bilen Mecnûn, hemen Leylâ'nın yanına gelir ve aşk ateşiyle kendinden geçerek figân koparmaya başlar. Mecnûn'un arkadaşları kabile halkının duyup gelmesinden korkarlar ve Mecnûn'u alarak evlerine dönerler. Nizâmî'nin eserinde ise arkadaşlarını yanına alan Mecnûn, şiirler okuyarak Leylâ'nın kabilesine gelir ve çadırına girer. Birbirini uzaktan gören iki âşık, kendilerinden geçer ve hasret ateşiyle âh çekmeye başlarlar. Bir zaman bu şekilde birbirlerine hâllerini arz ettikten sonra kabilenin duymasından korkar ve ayrılırlar.

- Mecnûn'un babasının, Leylâ'yı kabilesinden istediği bölüm iki eserde farklılık göstermektedir. Mensûr tercümede Leylâ'nın babası, ilk olarak kızının yaşının küçük olduğunu ve çeyizini daha hazırlamadıklarını bahane ederek Leylâ'yı vermek istemez. Bunun üzerine Mecnûn'un babası, çeyiz istemediklerini söyler ve nikahı şimdi kıyıp kızı

daha sonra vermelerini teklif eder. Mecnûn'un babasının ısrarı üzerine çaresiz gerçeği söylemek zorunda kalan Leylâ'nın babası, Mecnûn'un delilik alâmeti gösterdiğini ileri sürerek kızını vermez. Nizâmî'nin eserinde ise Leylâ'nın babası, kızının yaşını ve çeyizini bahane etmeden adıyla bir mecnûna kız veremeyeceğini ve Arap kavmi arasında rezil olmaktan korktuğunu söyleyerek gelenleri geri çevirir.

- Mensûr tercümede Nevfel, iki âşığı birbirine güzellikle kavuşturmak ve kan dökmek için savaşa başlamadan önce Leylâ'nın kabilesine bir kere elçi gönderir. Nizâmî'nin eserinde ise elçinin Leylâ'nın kabilesine gönderilme sayısı ikidir.

- Mensûr tercümede Mecnûn, çölde karşılaştığı avcıya, yakaladığı üç ceylanı azat etmesi karşılığında üzerindeki elbiseleri verir. Nizâmî'nin eserinde Mecnûn'un, yakaladığı iki ceylanı serbest bırakması karşılığında avcıya verdiği şey ise ceylan gibi koşan atıdır. Birkaç gün sonra Mecnûn, bu sefer sığın geyiği avlayan başka bir avcıya rastlar. Mensûr tercümede geyiği salıvermesi için avcıyı, canından başka verecek bir şeyi olmadığını söyleyerek ikna eden Mecnûn, Nizâmî'nin eserinde ise birkaç eşya ve silahını vererek razı eder.

- İbn-i Selâm'ın gerdek gecesi Leylâ'ya sahip olmak istemesi üzerine Leylâ'nın tokat atarak söylediği sözler iki eserde küçük farklılıklar arz eder. Mensûr tercümede Leylâ: "Benim vuslatım arzusunda olma, sana asla boyun eğmem, hiçbir şeye gücüm yetmese bile kendimi zehirleyip intihar ederim." diyerek yeminler ederken Nizâmî'nin eserinde: "Eğer bir daha böyle bir harekete cesaret edersen kendine de bana da büyük felaket hazırlamış olursun. Beni sanatı ile süsleyen ve yaratan Allah'a yemin ederim ki kılıcınla kanımı döksen bile benim visalime nâil olamayacaksın." şeklinde karşılık verir.

- Mecnûn'un babası, yaşlanıp ölümünün yakın olduğunu anlayınca kabilesinin başıboş kalacağından ve malının mülkünün yağma edileceğinden korkar. Bu yüzden tekrar oğlunu arayıp bulup kabileye getirmek için ikna etmeye karar verir. Mensûr tercümede Mecnûn'un babası, oğlunu aramaya tek başına giderken Nizâmî'nin eserinde ise yanında kabile halkından bir iki genç vardır.

- Mecnûn'un vahşi hayvanlarla dostluk kurduğu bölüm, hikâye içinde hikâye anlatma tekniğinin kullanıldığı önemli yerlerdendir. Mecnûn'un vahşi hayvanlarla kurduğu dostluğa misâl olarak anlatılan hikâyede bir padişah öfkelenildiği kişileri, parçalatıp öldürtmek için vahşi hayvanların önüne yem olarak attırır. Mensûr tercümede padişahın gazabına sebep olan kişiler vahşi aslanların önüne atılırken Nizâmî'nin eserinde ise azgın ve yırtıcı köpeklere yem edilir.

- Mecnûn'un hasretinden deliye dönen Leylâ, bir gece kimse duymadan obadan dışarı çıkar ve hayli yol gittikten sonra bir kenarda oturur. Amacı yolda rastladığı bir kişiden Mecnûn'un ahvalini sormak ve buluşmaları için yardım talep etmektir. Ümitsiz bir hâlde yolun kenarında beklerken aniden bir ihtiyar çıkagelir ve Leylâ'nın derdine derman olur. Mensûr tercümede Leylâ ile Mecnûn'u birbirlerine kavuşturan bu kişi, ihtiyar bir kimse olarak tanıtılırken Nizâmî'nin eserinde ise Leylâ ile Mecnûn'un mektuplarını birbirlerine getirip götüreren yaşlı adamdır.

- Mensûr tercümede, Leylâ'nın ölümünden haberdâr olan Zeyd, kanlı gözyaşları dökerek mezarına gider ve hayli zaman feryat ettikten sonra çölün yolunu tutup dostu Mecnûn'un yanına gelir. Zeyd'in perişan hâlini gören Mecnûn, şaşkına döner ve neden matem elbisesi giydiğini sorar. Ağlamaktan konuşmaya dermanı kalmayan Zeyd, bir süre sonra kendini toplar ve gözyaşları içerisinde Leylâ'nın bu âlemden göçtüğünü söyler. Nizâmî'nin eserinde, Mecnûn'un bu acı haberi kimden aldığı belli değildir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. NİZÂMÎ'NİN DÖRT MESNEVÎSİNE YAPILAN MENSÛR TERCÜMENİN METNİ

4.1. Mensûr Tercümenin Nüshalarının Tavsifi

4.1.1. İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Nüshası

Başı : Bu Kitāb Heft Peyker'ın İbtidāsı Behrām-ı Gūr Dūnyāya Geldikde Babası Yezd-gürd Şāh Tertīb İçin 'Arab Begi Olan Nu'mān'a Verdigidir. Rāviyān-ı aḥbār bu yüzden rivāyet eyler ki zamān-ı qadīmde 'Acem vilāyeti pād-şāhlarından Yezd-gürd nāmında bir pād-şāh var idi.

Sonu : Zeyd'dir uyğudan uyanıp hele bî-çāre Mecnūn ile Leylā dūnyāda biri birine vāşıl olamadılar ise ḥālā bu ni'mete erip şafāda imişler deyip Ḥaḳ Te'ālā Ḥāzretine şükrler olsun ki bunları bu ḥālde gördüm diyü şükrler eyledi. Bu maḥalde Şeyḥ Nizāmī ḥamsesinden Leylā vü Mecnūn tercümesi de tamām oldu. Qad temme fī ğurre-i Şaferü'l-ḥayr. 1197

Arşiv Numarası	: H. 1115
Yazar Adı	: -
Müstensih Adı	: -
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi	: -
İstinsah Tarihi	: H. 1197/M. 1782
İstinsah Yeri	: -
Bulunduğu Yer	: İstanbul
Koleksiyon	: Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları
DVD Numarası	: -
Boyut (Dış-İç)	: 310–210 mm.

Yaprak Sayısı	: 163
Satır Sayısı	: 29
Yazı Türü	: Talik
Mürekkep Rengi	: Kırmızı ve siyah
Kâğıt Türü	: Aharlı ince

Cilt Özellikleri: Eserde Osmanlı üslûbunda işlenmiş, etkileyici ve anlatılan hikâyeyi güzel bir şekilde yansıtan 63 minyatür vardır. Serlevhaları ve cetvelleri müzehhep olan eserin miklepli, kahverengi deri sıvama ve kabartma yaldızlı bir cildi vardır.

Fiziksel Durumu: Eserin fiziksel durumunda herhangi bir bozukluk yoktur.

Eser; Nizâmî'nin *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîlerine yapılan mensûr tercüme olup eserin mütercimi belli değildir. Eserin 1b-41a varakları arasında *Heft Peyker*, 42b-102b varakları arasında *İskendernâme*, 103b-135b varakları arasında *Hüsrev ü Şîrîn* ve 136b-163b varakları arasında da *Leylâ vü Mecnûn* tercümesi yer almaktadır.

4.1.2. Ankara Milli Kütüphane Nüshası

Başı : Tercüme-i İskendernâme. Bu Dāstān İskender'îñ Dünyāya Geldigini Beyān Eyler. Rāviyān-ı aḥbār ve nāḳılān-ı āṣār bu yüzden rivāyet ve bu gūne ḥikāyet eylerler ki Rūm vilāyeti pād-şāhlarından Ḥazret-i İṣḫāḳ 'aleyhi's-selām silsilesinden bir pād-şāh-ı nām-dār var idi ki adına Feyleḳos derler idi.

Sonu : Zeyd'dir uyḳusundan uyanıp Mecnûn'la Leylâ dünyāda biri birine vāṣıl olamadılar ise ḥālā bu ni'mete erip ṣafāda imişler deyip Ḥaḳ Te'ālā ḥazretine çok şükrler ve mecīd ḥamd ü ṣenālar eyledi deyip bu maḥalde Şeyḫ Nizāmī ḥamsesinden Leylâ vü Mecnûn tercümesi tamām oldu.

Arşiv Numarası	: 06 Mil Yz A 1859
Yazar Adı	: -
Müstensih Adı	: -

Dili	: Türkçe
Telif Tarihi	: -
İstinsah Tarihi	: H. 1115/M. 1703
İstinsah Yeri	: -
Bulunduğu Yer	: Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon	: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu
DVD Numarası	: 95
Boyut (Dış-İç)	: 260X150-195X85 mm.
Yaprak Sayısı	: 160
Satır Sayısı	: 25
Yazı Türü	: Talik
Mürekkep Rengi	: Siyah ve kırmızı
Kâğıt Türü	: Suyolu filigranlı

Cilt Özellikleri: Eserin; kenar cetvelleri yaldızlı, salbek şemseli, zencirekli, miklebli ve kahverengi meşin kaplı mukavva bir cildi vardır. Konu başları ve keşideler de kırmızıdır.

Fiziksel Durumu: Şirazesı dağınık ve muhtelif yerlerindeki varakları eksik olan eserin bazı sayfalarında da mürekkep dağılmıştır.

Eser; Nizâmî'nin *İskendernâme*, *Heft Peyker*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîlerine yapılan mensûr tercüme olup eserin mütercimi belli değildir. Eserin 1b-60b varakları arasında *İskendernâme*, 61b-106b varakları arasında *Heft Peyker*, 107b-130b varakları arasında *Hüsrev ü Şîrîn* ve 131b-158a varakları arasında da *Leylâ vü Mecnûn* tercümesi yer almaktadır.

4.1.3. Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Nüshası

Başı : Tercüme-i Hüsrev ü Şîrîn. Râviyân-ı aḥbâr ve nâḳılân-ı âşâr bu yüzden rivâyet ve bu güne ḥikâyet ederler kim 'Acem diyârı pād-şâhlarından Nüşîrevân derler bir şehir-yâr-ı nâm-dâr var idi.

Sonu : Pes İskender'dir Aristo'yu ve sâ'ir hükemāya niçe vaşiiyetler edip Rûm'da vâlidisine bir nâme gönderip cânını Hâk Te'alâ Hazretiniñ emrine teslîm eyledi. Cümle a'yân-ı devlet mâtemler edip ağlaştılar ve kefeni 'ūd u 'anber ile mu'a'ttar edip altın tâbûta koyup meyyitini ol mağalden kaldırıp Mısır'a götürüp İskenderiye'de defneylediler. Bu mağalde İskendernâme dahı şeyh Nizâmî hâmsesinden tamâm olup kıssası âhir oldu. Fî ğurre-i şehr-i Zî'l-hicce 1244. Sûdehu'l-fakîr ilâ rahmeti rabbihi'l-kadîr Halîl eş-Şükrü be-kıssa-i Gürün harremellâhü ceddehü 'ale'n-nâri ve rahmetullâhi ve berekâtühü li-ebeveyhi ve li-esâtizihi bi-hürmeti Muhammedin nebiyyi'l-muhtâr.

Arşiv Numarası	: Yz. A 147
Yazar Adı	: -
Müstensih Adı	: Halil Şükrü
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi	: -
İstinsah Tarihi	: H. 1244/M. 1828
İstinsah Yeri	: Gürün
Bulunduğu Yer	: Türk Dil Kurumu-Ankara
Koleksiyon	: Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları
DVD Numarası	: 955
Boyut (Dış-İç)	: 270X140-200X85 mm.
Yaprak Sayısı	: 136
Satır Sayısı	: 25
Yazı Türü	: Nestalik
Mürekkep Rengi	: Siyah ve kırmızı
Kâğıt Türü	: Üç kap filigranlı

Cilt Özellikleri: Söz başları ve cetvelleri kırmızı mürekkepli olan eserin sırtı ve kenarları kahverengi meşin ve satırları ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içerisindedir.

Fiziksel Durumu: Eserin fiziksel durumunda herhangi bir bozukluk yoktur.

Eserin 1b-27a varakları arasında *Hüsrev ü Şîrîn*, 28b-54b varakları arasında *Leylâ vü Mecnûn* ve 55b-134a varakları arasında da *İskendernâme* tercümesi yer almaktadır.

4.1.4. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Nüshası

Başı : Rāviyān-ı aḥbār ve nāqılān-ı āṣār bu yüzden rivāyet ve bu gūne ḥikāyet eylerler ki ‘Acem diyārı pād-şāhlarından Nūṣirevān derler bir şehir-yār-ı nām-dār var idi.

Sonu : Ḥātimetü’l-Kitāb: Bu ḥāl üzere Behrām şāh her gün bir köşke gidip aḥşama dek sāzende vü çengīlerle ‘İş ü ‘işretler edip aḥşam olduğda uyḡusu gelince biraz ḥikāye diñleyip zevḡ u şafālar eylerdi ve şevketi yedi iḡlīm dōrt gūşeye yayılıp cihān şāhları emrine rām olup dā’imā ḥarāc u ḥazīne gönderirlerdi ve eger bir taraftan biri nev‘an muḥālefet şūreti gösterse hemān-dem üstüne varıp geregi gibi gūşmāller verirlerdi ve ḥalkā ‘adl ü dād edip niçe zamān pād-şāhlıḡ edip cihān ḥalkı sāyesinde rāḥat oldular. ‘Āḡıbet bir gün bu cihān-ı fāniden göçüp āḡirete gitdi. Bu maḥalde Şeyḡ Nizāmī ḥamsesinden Heft Peyker adlı kitāb āḡire erip tamām oldu.

Arşiv Numarası	: 06 Hk 4941
Yazar Adı	: -
Müstensih Adı	: -
Dili	: Türkçe
Telif Tarihi	: -
İstinsah Tarihi	: -
İstinsah Yeri	: -
Bulunduğu Yer	: Milli Kütüphane-Ankara
Koleksiyon	: Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi
DVD Numarası	: 1468
Boyut (Dış-İç)	: 248X154-184X98 mm.
Yaprak Sayısı	: 78
Satır Sayısı	: 21
Yazı Türü	: Nesih
Mürekkep Rengi	: Siyah ve kırmızı
Kâğıt Türü	: Saykallı cedid yerli

Cilt Özellikleri: Serlevhası ile cetvelleri yaldızlı ve süslemeleri renkli olan eser, kahverengi meşin karton bir cilt içerisinde. Söz başları kırmızı ve duracaklar yaldızlıdır.

Fiziksel Durumu: Kurt yenikli ve dağınık olan eserin şirazesini bozuk, kenarları yıpranmış, bazı yaprakları ise tamir görmüş ve lekeli.

Eserin 1b-45b varakları arasında *Hüsrev ü Şîrîn*, 46a-77b varakları arasında ise *Heft Peyker* tercümesi yer almaktadır. *Heft Peyker* tercümesinin baş tarafı (Rûm padişahının kızının anlattığı hikâyede yer alan Hz. Süleyman ve Belkıs arasındaki hadiseye kadar olan kısım) eksiktir.

4.2. Mütercim Hakkında

Yukarıda verilen bilgilere göre sadece Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'nde yer alan nüshanın müstensihisi bellidir. Tavsifi yapılan bu dört nüshadan başka sadece *Leylâ vü Mecnûn* tercümesinin yer aldığı iki nüsha daha mevcuttur. Bunlardan İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Tercüman Gazetesi Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonunda Y-184 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüshanın temmet kaydı: “*Bu maḥalde Şeyḥ Nizāmī ḥamsesinde Leylâ vü Mecnûn tercümesi tamâm oldu. Sene biñ iki yüz yigirmi ikide Aḥmed Ağa yazdı. Şevvâl sene 1222. ‘Attâr Aḥmed Ağa-zâde Seyyîd Dervîş Hamza. Bi-medîneti Rusçuk. Sene 1227 19 Zi’l-ka‘de.*” şeklindedir. Hicrî 1222, miladî 1807 yılında Ahmed Ağa'nın yazdığı ve hicrî 1227, miladî 1812 yılında Attar Ahmed Ağazade Seyyid Derviş Hamza'nın istinsah ettiği tahmin edilen bu nüsha yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır.³⁰³ Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde 19 H.K. 3142/1 arşiv numarasıyla kayıtlı olan nüshanın temmet kaydı ise: “*Bu maḥalde Leylâ ile Mecnûn’uñ ḥikâyeti tamâm oldu. Ruḥları’çün fâtiḥa şalevât. Temmetü’l-kitâb fî sene şemân ve sittîn ve mi’eteyn ba‘de’l-elf fî Muḥarrem yevm-i penc-şenbe.*” şeklindedir. Hicrî 1268, miladî 1851 yılında istinsah edildiği anlaşılan ve müstensihisi belli olmayan bu nüsha, çeviri yazı alfabesiyle basılmıştır.³⁰⁴ Verilen bilgilere göre en erken istinsah edilen nüsha 06 Mil Yz A 1859 arşiv numaralı Ankara Milli Kütüphane nüshasıdır. (H. 1115/M. 1703) Bu bilgidен hareketle ismi geçen Halil Şükrü, Ahmed Ağa ve Attar Ahmed Ağazade

³⁰³ Nesibe Yazgan, **Rusçuklu Ahmed Ağa'nın Hikâye-i Leylâ ile Mecnûn'u**, Devam Etmekte Olan Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

³⁰⁴ Beyhan Kesik ve Şermin Baka, **Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi**, İnceleme-Sadeleştirme-Metin-Tıpkıbasım, İstanbul: Büyüyenay Yay., 2015

Seyyid Derviş Hamza'nın müstensih olduğu kanaatine varılabilir. Yapılan kapsamlı araştırma neticesinde zikredilen bu müstensihlerle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Süleymaniye ve Çorum nüshaları da edisyon kritikli metinde karşılaştırmaya dâhil edilmemiştir.

4.3. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yol

Metnin çeviri yazısında, eski Türk edebiyatı incelemelerinde yararlanılan transkripsiyon harfleri kullanılmıştır. Transkripsiyon harfleri, “Metinde Kullanılan Çeviri Yazı Alfabeti” başlığı altında verilmiştir.

Nizâmî'nin *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîlerine yapılan mensûr tercümede nüshalar incelenmiş ve ismi geçen hikâyeler teker teker kıyaslandığında sağlam olan ve bütün tercümelerin yer aldığı ayrıca minyatürlerle de zenginleştirilmiş Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshası esas alınmıştır. Bunun yanında sağlam bir metin ortaya koyabilmek için bütün nüshalar karşılaştırılmış, farklılıklar tespit edilerek dipnotla gösterilmiş ve aslına en uygun ifade tercih edilerek edisyon kritikli bir metin oluşturulmuştur. Karşılaştırılan bu nüshalardan İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi nüshası “T”, Ankara Milli Kütüphane nüshası “M”, Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi nüshası “TDK” ve Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi nüshası ise “A” şeklinde adlandırılmıştır.

Çeviri yazılı metinle el yazması metinler arasında rahatlıkla bağlantı kurabilmek ve metnin takibini kolaylaştırmak amacıyla varak numaraları köşeli parantez “[]” işaretiyle gösterilmiştir. “[T 3a], [M 63b], [A 52a], [TDK 72b]” gibi.

Çeviri yazı sırasında “*pād-şāh-pādişāh*, *āsmān-āsumān*, *āf-tāb-āfītāb*, *şükr-şükür*, *‘īş-‘ıyş*” vb. gibi iki biçimde de okunması mümkün olan kelimelerin yazılışında “*pād-şāh*, *āsmān*, *āf-tāb*, *şükr* ve *‘īş*” gibi kelimelerin Arapça veya Farsça orijinal şekilleri alınarak yazımda birlik sağlanmıştır.

“*Serāy, ğonce*” vb. kelimeler “*sarāy, ğonca*” şekliyle yazılarak böyle kelimelerde hem kalınlık-incelik uyumuna dikkat edilmiş hem de yazımda birlik sağlanmıştır.

Arapça ve Farsça edatlar ve ön ekler, eklendikleri kelimelerden kısa çizgi ile ayrı yazılmışlardır: “*ser-efrāz, nā-gehān, mā-‘adā*” gibi.

Yapım eki işlevi taşıyan Farsça ekler, sonuna geldikleri kelimelerden kısa çizgi ile ayrı yazılmışlardır: “*bār-gāh, gül-zār*” gibi.

Birleşik sıfat ve birleşik isimler, kelimelerin arasına kısa çizgi konularak ayrı yazılmışlardır: “*dil-āver, dil-nevāz, şeh-zāde, şeh-r-yār*” gibi.

Birleşik sıfatlarla kurulan tamlamalarda sıfatla isim arasına kısa çizgi konulmuştur: “*‘tūṭī-i hoş-ġuftār, dil-ber-i šīrīn-reftār, āf-tāb-ı ‘ālem-tāb*” gibi.

Arapça ve Farsça kelimelerde, araya bazı ek veya edatlar getirilerek iki kelimenin tekrarlanmasıyla oluşturulan kelime gruplarında bu kelime ve ekler kısa çizgiyle birbirlerinden ayrı yazılmışlardır: “*māl-ā-māl, reng-ā-reng*” gibi.

Atıf vâvları duruma göre “u, ü, vü, ve” biçiminde yazılmış ve vâv-ı ma‘dûleler de “” işaretleriyle gösterilmiştir: “*‘İş u nūş, ceng ü cidāl, nāle vü efġān, ħ‘āb*” gibi.

Kalın ünlü ile başlayan kelimelerde “d” sesi genellikle “ط” ile gösterilmektedir. “ط” harfinin çeviri yazıda “Ṭ/ṭ” simgesiyle gösterilmesinden dolayı bu kelime, metne bağlı kalınarak “Ṭ/ṭ” işaretleriyle yazılmıştır: “*‘toġurmak, ṭurmayıp, toġunup, ṭaġ*” gibi.

Türkçenin gramer yapısı gereği ünsüz sertleşmesi ses olayının gerçekleşmesi gereken yerlerde metne bağlı kalınmıştır: “*gerekdir, öğrettiler, olduğda, gitdi, etdi*” gibi.

“ile, için” edatlarıyla “-idi, -imiş, -ise” gibi “i-” fiil çekimleri, metnin asıl imlasında elif ile yazılmışlarsa kendisinden önceki kelimedenden ayrı; elifsiz yazılmışlarsa kendisinden önceki kelimeye bitişik olarak okunmuşlardır: “*şeh-zāde ile, devlet için, sözlerle, anıñçin, var idi, defne imiş, her ne ise, gelirse*” gibi.

Özel isimler büyük harfle başlatılmış ve bu isimlere gelen ekler kesme işaretiyle (') ayrılmıştır: “*Behrām’ı, İskender’i, Hüsrev’e, Şīrīn’i, Leylā’nıñ, Mecnūn’dan*” gibi.

18 ve 19. yüzyıllarda Türkçenin fonetik bakımdan bugünkü şeklini aldığı düşünüldüğünden metnin çeviri yazısında seslerin modern şekilleri tercih edilmiştir: “oldu, dedi, verdi, etdi, sordu, uçdu, gördü, buldu” gibi.

4.4. Metinde Kullanılan Çeviri Yazı Alfabeti

ء ا	a, e, ’	ش	ş
آ	ā, a	ص	ş
ب	b, p	ض	đ, ž
پ	p	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	s	ع	‘
ج	c	غ	ġ
چ	ç	ف	f
ح	ḥ	ق	ḳ
خ	ḫ	ك	g, k, ñ
د	d	ل	l
ذ	ẓ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	o, ō, ö, u, ū, ü, v
ژ	j	ه هـ	a, e, h
س	s	ي	ı, i, ĩ, y

4.5. Metin

4.5.1. Tercüme-i Heft Peyker³⁰⁵

[M 63b] Bİ-İSMİHİ TE‘ĀLĀ SÜBHĀNEHÜ³⁰⁶

[T 2b] BU KİTĀB HEFT PEYKER’İN İBTİDĀSİ BEHRĀM-I GÜR’UN³⁰⁷ DÜNYĀYA
GELDİKDE BABASI YEZD-GÜRD ŞĀH TERBİYET³⁰⁸ İÇİN ‘ARAB BEĞİ OLAN
NU‘MĀN’A VERDİGİDİR

Rāviyān-ı aḥbār bu yüzden rivāyet eylerler³⁰⁹ ki zamān-ı qadīmde ‘Acem vilāyeti pād-şāhlarından Yezd-gürd nāmında bir pād-şāh var idi. Ḥaḳḳ’ın emri ile bu pād-şāhın bir³¹⁰ evlādı mu‘ammer olmazdı.³¹¹ Günlerde bir gün pād-şāhın bir oğlu dünyāya gelip adını Behrām ḳodu ve³¹² ḥükemāsını ḥuzūruna da‘vet edip bunlara dedi kim evlādım yaşamadığından ḥatırım melūl ü perīşandır. Ḥālā vücūda gelen oğlumuñ ṭālī‘ini görüñ. ‘Acebā sağ olup taḥta lāyık olur mu dedikde ḥükemā daḥı şeh-zādeniñ ṭālī‘ini yoḳlayıp cümlesi ittifāḳ eylediler ki dünyāya gelen şeh-zādeyi ‘Arabistān vilāyetine gönderip ol ṭarafda terbiye olunursa³¹³ ḡāyet dil-āver ü bahādır olup adı cihānda meşhūr olur dediklerinde Yezd-gürd şāh³¹⁴ ḥükemānıñ sözüne rāzī olup ‘Arabistān vilāyetine göndermege ḳā‘il oldu. Pes diyār-ı ‘Arab ḥākimi olan Nu‘mān’a ādem gönderip ḥuzūruna da‘vet eyledi. Günlerde bir gün Nu‘mān gelip pād-şāha buluṣduḳda Yezd-gürd şāh Nu‘mān’a buyurdu kim oğlum Behrām’ı³¹⁵ diyār-ı ‘Arab’a götürüp terbiye eyle ve³¹⁶ pād-

³⁰⁵ Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi nüshasında *Heft Peyker* tercümesi bulunmadığı için edisyon kritikli metinde karşılaştırmaya dāhil edilmemiştir. / Bu kısımdan (305. dipnot) yani mensūr tercümenin başından 1148. dipnota kadar olan kısım kopuk varaklar nedeniyle A nüshasında yoktur.

³⁰⁶ Bi-ismihī Te‘ālā Sübhānehū: T’de yok

³⁰⁷ Gür’un: Gür T

³⁰⁸ terbiyet: tertīb T

³⁰⁹ eylerler: eyler T

³¹⁰ bir: M’de yok

³¹¹ olmazdı: olmaz idi T

³¹² ve: T’de yok

³¹³ olunursa: olunur ise T

³¹⁴ şāh: T’de yok

³¹⁵ Behrām’ı: Behrām M

³¹⁶ götürüp terbiye eyle ve: gönderip terbiye eyle T

şāhlar ādābını ta‘līm eyle diyü muḥkem tenbīh edip şeh-zādeyi Nu‘mān’a verdi. Nu‘mān daḥı pād-şāhın fermānı baş üzere deyip ciger-gūşe-i şāh-ı ‘Acem olan Behrām’ı alıp diyār-ı ‘Arab’da terbiyesine başladı. Bu ḥāl üzere dört yıl geçdikde bir gün Nu‘mān oğlu Münzīr’e dedi ki bu vilāyetiñ hevāsı ziyāde³¹⁷ ışıcaqdır. Şeh-zāde-i [M 64a] ‘Acem ise bir tāze ḡoncadır. Qorqarım bu vilāyetiñ hevāsına tākāt getiremeye. İmdi benim oğlum var eṭrāfı araşdır. Ola ki bir hevāsı güzel laṭīf yer bulaydıñ ki şeh-zāde için anda³¹⁸ bir sarāy binā edelim dedikde Münzīr babasının emri³¹⁹ ile eṭrāfı gezerken yeri yüksek hevāsı ḥūb ve dürlü dürlü ağaçları var cennete beñzer bir yer bulup Ḥudā’ya ḥamd edip babası Nu‘mān’a gelip emrleri olan yeri buldum dedikde Nu‘mān da³²⁰ varıp gördükde oğluna taḥsīn ü āferīnler edip şeh-zāde için ol maḥalde bir sarāy yapıdırmağa üstād dülgerler araşdırmağa başladı.

BU MAḤAL NU‘MĀN RŪM’DAN SĪNĪMMĀR ADLI BİR³²¹ ÜSTĀD GETİRİP ḤAVERNAQ DEDİKLERİ BİNĀYI YAPDIRDIĞI BEYĀN OLUNUR³²²

Çünkü Nu‘mān bir üstād taleb eyledi kim ol yerde bir sarāy binā ede. Her ne kadar aradılar ise bulamadıklarından³²³ ba‘zılar Nu‘mān’a dediler ki³²⁴ Rūm vilāyetinde eli tīz hūnerli bir³²⁵ üstād vardır. Sām neslinden adına Sinimmār derler. Cihānda ādem kādir olmadığı niçe binālar yapmışdır kim insān temāşasında ḥayrān kalır³²⁶ ve hem üstād naḳḳāşdır. Gözler görmedik naḳşlar eyler. Murād olunan sarāyı binā eylerse ol eyler dediklerinde Nu‘mān’dır Sinimmār’a ādem gönderip vāfir māl ü menāl va’d edip ḥuzūruna da‘vet eyledi. Günlerde bir gün Sinimmār gelip Nu‘mān’a buluşduḡda Nu‘mān ol bulduḡları [T 3a] yerde bināsını murād eyledigi sarāyı³²⁷ Sinimmār’a dedikde Sinimmār’dır

³¹⁷ ziyāde: T’de yok

³¹⁸ anda: M’de yok

³¹⁹ emri: emr M

³²⁰ Nu‘mān da: Nu‘mān’dır M

³²¹ bir: M’de yok

³²² olunur: eyler M

³²³ bulamadıklarından: bulamadıklarında T

³²⁴ dediler ki: dedi kim M

³²⁵ hūnerli bir: bir hūnerli T

³²⁶ kalır: olur T

³²⁷ bināsını murād eyledigi sarāyı: bināsın murād eyledigi T

başım üzere deyip sarāy bināsına başladı ve tamām beş yılda altın ve lāciverd ile münakkaş oğalarla ve zībā köşkler ve şādırvānlarla gözler görmedik ve kulaklar işitmedik bir sarāy yaptı kim ‘aql anıñ temāşasında hayrān kalırdı³²⁸ ve dīvārlarını āyīne gibi berrāk u mücellā etmegın her vaktde bir dürlü görünürdü.³²⁹ Meşelā güneş toğup ‘ālem rūşen olduķda dīvārları³³⁰ altın hall ile şıvanmış gibi görünüp hevā bulutlu olduķda buludī görünüp³³¹ gecelerde yıldızların ‘aksi dīvāra doķunduķda altın yaldızlı pūllar mīhlanmış zann [M 64b] olunurdu. El-kışşa çünki³³² Sinimmār sarāyı bu vech üzere tamām eyledi. Nu‘mān temāşasına varıp üstāda şad hezār taḥsīn ü āferīnler edip ol ķadar altın ve cevāhir iḥsān eyledi kim üstādın ḥātırına o mertebe iḥsānıñ yarısı bile gelmezdi. Pes Sinimmār Nu‘mān’dan bu iḥsānı³³³ gördükde yer öpüp pād-şāhım eger³³⁴ ben ķuluña bu ķadar iḥsān edeceğını³³⁵ bileydım sarāyı bundan yüz ķat daḥı a‘lā binā eylerdim dedi. Nu‘mān bu sözü işitdikde ḥātırına ağır gelip dedi kim çünki bundan güzel sarāy yapmağa ķādir idiñ niçin yapmadıñ? Biz saña iḥsānda ķuşūr mu ederdik diyü ğāyet ğāzaba geldi ve fıkır eyledi kim cā’iz ki bu üstād ğayrı pād-şāh yanına varıp māl sevdāsıyla bundan daḥı zībā bir³³⁶ sarāy yapa da bizim³³⁷ sarāyımızıñ ķadri ķalmaya. Pes yanında olanlara emreyledi kim Sinimmār’ı³³⁸ tıutup sarāyıñ dāmından aşıağı atalar. Ḥıdmet-kārlar fermān üzere Sinimmār’ı tıutup sarāyıñ dāmından aşıağı³³⁹ [T 3b] atdılar. Aşıağı³⁴⁰ düşüp ḥurd oldu ve cihānda Nu‘mān’ın adı Ḥavernaķ yapıdıran Nu‘mān diyü kıyāmete dek ķaldı.³⁴¹

³²⁸ kalırdı: olurdu M

³²⁹ görünürdü: görünür idi T

³³⁰ dīvārları: dīvārlar T

³³¹ hevā bulutlu olduķda buludī görünüp: T’de yok

³³² çünki: M’de yok

³³³ Nu‘mān’dan bu iḥsānı: Nu‘mān’ın bu iḥsānını T

³³⁴ eger: M’de yok

³³⁵ edeceğını: edeceğin M

³³⁶ sevdāsıyla bundan daḥı zībā bir: sevdası ile bundan zībā bir daḥı M

³³⁷ bizim: bir T

³³⁸ Sinimmār’ı: Sinimmār M

³³⁹ atalar. Ḥıdmet-kārlar fermān üzere Sinimmār’ı tıutup sarāyıñ dāmından aşıağı: T’de yok

³⁴⁰ aşıağı: M’de yok

³⁴¹ ve cihānda Nu‘mān’ın adı Ḥavernaķ yapıdıran Nu‘mān diyü kıyāmete dek ķaldı: T’de yok

BU MAHAL HAVERNAK DEDİKLERİ SARAYIN VAŞFINI VE NU'MÂN'IN 'ÂLEMDEN ĞÂ'İB OLDUĞUNU BEYÂN EYLER

Çünkü Havernağ tamām olup nāmı³⁴² cihānda meşhūr oldu. Her taraftan bölük bölük halk temāşāsına gelip gördüklerinde üstādına şad hezār āferīn derler idi. Nu'mān ol sarayı zībā döşemeler³⁴³ ile döşeyip Behrām şāhı ol sarāya götürdü. Şeh-zādedir sarāya³⁴⁴ gelip karar edicek gördü kim āsmāna ser çekmiş bir zībā saraydır ki 'aql temāşāsında hayrān olur. Pencerelelerinden dünyā görünüp bir tarafında aķarşular ve bir tarafında³⁴⁵ dürlü dürlü yemişli ağaclar üzerinde güzel şadālı kuşlar ve bir tarafı yeşil ibrişim teli³⁴⁶ gibi çemenler arasında la'l reng lāle-i nu'mānī vü şakāyıklar ve sâ'ir yerleri dahı dürlü dürlü çiçeklerle³⁴⁷ toptolu keklikler ve süñülünler şalınmada her tarafından³⁴⁸ yel esdikçe dimāğı misk ü 'anber rāyihası ile³⁴⁹ mu'aţtar eyler. Pes oturup zevk u şafāya meşgūl oldu. [M 65a] Günlerde bir gün Nu'mān³⁵⁰ Behrām şāh ve sâ'ir nedīmleriyle³⁵¹ Havernağ'da oturup pencerelerinden etrāfı seyrederken yanında olanlara dünyāda bundan a'lā³⁵² zevk u şafālı ne olsa gerekdir? Ādem böyle yerde dā'imā şād olmak gerekdir dedikde Hāzret-i Īsā 'aleyhi's-selām dīninde Nu'mān'ın bir 'ākıl vezīri var idi ki ol maħalde hāzır idi. Dedi kim ey pād-şāh! Hāzret-i Hāķ Te'ālā'yı bir³⁵³ bilip ańlamak seniñ vilāyetiñde olan cemī'eşyādan hezār mertebe yegdir. Eger Cenāb-ı Hāķ'dan haber-dār olaydıñ bu dünyā-yı fānīniñ bāğ u bāğ-çesinden ve zevk u temāşāsından göñlü kaldırıp hemān Hāzret-i Hāķķ'a bağlardıñ³⁵⁴ dedikde bu āteşli sözden Nu'mān'ın demir gibi pek olan kalbi³⁵⁵ mūm gibi

³⁴² nāmı: T'de yok

³⁴³ döşemeler: döşeme M

³⁴⁴ sarāya: M'de yok

³⁴⁵ tarafında aķarşular ve bir tarafında: taraftan aķarşular ve bir taraftan T

³⁴⁶ teli: tel T

³⁴⁷ çiçeklerle: çiçekler ile T

³⁴⁸ tarafından: taraftan T

³⁴⁹ ile: M'de yok

³⁵⁰ Nu'mān: Nu'mān ve: T

³⁵¹ nedīmleriyle: nedīmlerle T

³⁵² a'lā: M'de yok

³⁵³ bir: T'de yok

³⁵⁴ bağlardıñ: bağlar idiñ M

³⁵⁵ demir gibi pek olan kalbi: teymür gibi pek olan göñlü T

eriyip hemān-dem kaşrdan indi ve şahrā yolunu³⁵⁶ tutup māl ü menāl ve evlād ü şāhlığını terk edip perī gibi gözden gā'ib oldu ve kimse bilmedi ki nice oldu ve³⁵⁷ nereye gitdi. Oğlu Münzir eṭrāfı çok araşdırdı ve³⁵⁸ çäre olup bulamayıcak zarūrī dönüp geldi ve niçe günler babasınıñ mātemini edip siyāh libāslar giydi. Āhır gördü ki tāt u³⁵⁹ taḥtdan ferāğat güç³⁶⁰ mātem libāslarını çıkarıp babası Nu'mān yerine pād-şāh oldu. Vilāyet-i 'Acem'de pād-şāh olan³⁶¹ Yezd-gürd şāh tarafından kendisine ḥıl'atler ve muḳarrer-nāmeler gelip³⁶² ḥalka ḥükümet ü 'adl ü dād etmege başladı ve Behrām şāhi cānı gibi 'azīz tutup babasından ziyāde terbiyesine meşgūl oldu³⁶³ ve bu Münzir'in bir oğlu var idi ki anıñ da³⁶⁴ adı³⁶⁵ Nu'mān idi. Şeh-zāde Behrām ile süd ḳardaş³⁶⁶ idiler. İki si biri birinden aşıla bir ān ve bir zamān ayrılmayıp bile okuyup bile gezerler idi. El-ḳışsa Behrām'a³⁶⁷ niçe yıl sarāy-ı Ḥavernāḳ'da üstād ḥ'āceler 'Arabī ve Fārisī ve Yunanī dilleri ta'līm edip ve yazı³⁶⁸ yazmak ve sā'ir 'ulūmu öğretmekde idiler. Münzir şāh ise nücūm u uşṭurlāb 'ilminde üstād olmağın şeh-zādeye felek 'ilmini ve sā'ir riyāziyyāt³⁶⁹ 'ilmlerini kendisi öğretmeğın şeh-zāde her 'ilmde [M 65b] māhir ü üstād olmuşıdi. Bundan soñra şeh-zāde şeh-süvärlara ve dil-āverlere³⁷⁰ lāzım olan ata binmek ve çevgān ile ṭop oynamak ve ok atmak gibi hūnerleri birer birer öğrenmekde idi. Hiçbir hūner ḳalmamışdı³⁷¹ ki Behrām şāh anı öğrenmeye. Cümlesinde şöyle māhir ü üstād³⁷² olmuşıdi ki bir ḳatı pek ṭaşa ok atsaydı³⁷³ ḳumāşdan

³⁵⁶ şahrā yolunu: şahrāy M

³⁵⁷ ve: M'de yok

³⁵⁸ eṭrāfı çok araşdırdı ve: çok araşdırdı M

³⁵⁹ tāt u: tāt M

³⁶⁰ güç: ve T

³⁶¹ olan: T'de yok

³⁶² ḥıl'atler ve muḳarrer-nāmeler gelip: ḥıl'at ü muḳarrer-nāmeler geldi M

³⁶³ oldu: T'de yok

³⁶⁴ da: daḥı T

³⁶⁵ adı: nāmı M

³⁶⁶ ḳardaş: ḳarındaşı M

³⁶⁷ Behrām'a: Behrām T

³⁶⁸ yazı: yaz M

³⁶⁹ riyāziyyāt: riyāzāt T

³⁷⁰ şeh-süvärlara ve dil-āverlere: şeh-süvä r ü dil-āvere T

³⁷¹ ḳalmamışdı: ḳalmamış idi T

³⁷² māhir ü üstād: üstād ü māhir M

³⁷³ atsaydı: atsa idi T

igne geçer gibi geçip giderdi³⁷⁴ ve mızrâğının önünde darı dânesi olsa halka gibi kapardı. ‘Arab halkı şeh-zâdeniñ bu dil-âverliğini gördükde du‘âlar edip zür-ı bāzūsuna şad hezâr taḥsîn ü âferînler eyler idi.

[T 4a] BU MAḤAL BEHRÂM ŞÂHIÑ ŞİKÂRA GİTMEGE BAŞLAYIP GÜR AVINA MÂ’İL OLDUĞUNU BEYÂN EDER³⁷⁵ GÜR YABAN EŞEGİ DEMEKDİR BEHRÂM ŞÂH GÜR AVINA MÂ’İL OLDUĞUNDAN ADINA BEHRÂM-I GÜR DEDİLER NİTEKİM BEYÂN OLUNUR³⁷⁶

Çünkü Behrâm şâh cümle hünelerleri öğrenip binip inmege başladı. Şayd u şikâra mâ’il olup dâ’imâ süd kardaşı³⁷⁷ Nu‘mân ve babası Münzir ile şahrâ vü beyâbânı geşt ü güzâr etmekden³⁷⁸ hâlî olmayıp şabâ-refitâr bir aşkar atı var idi ki³⁷⁹ aña binip şikâr eylerdi³⁸⁰ ve dâ’imâ gür avına mâ’il olup yabanda gezen gûrların kimini ok ile urup ve kimini daḥı³⁸¹ kemend ile diri avlardı³⁸² ve degme gür aşkarın önünden kaçıp halâş olmak muḥâl idi. Bu tarz üzere gûrların kanları ile şahrâyı lâle-zâr etmekde idi ve ‘âdeti bu idi ki dört yaşına varmadık³⁸³ küçük gûruñ avını kendiye ḥarâm edip öldürmezdi lâkin kemend ile tutup kendi adını oyluğuna dâğ urup şaliverirdi. Şahrâ vü beyâbânda şeh-zâdeniñ dâğlı niçe biñ gûru sürü sürü gezerlerdi.³⁸⁴ Şeh-zâdeniñ nişanlı gûrlarından biri avcılarının dāmına düşdükde avcılar şeh-zâdeniñ dâğını gördükde öpüp yine şahrâya şaliverip incitmezlerdi.³⁸⁵

³⁷⁴ giderdi: gider idi T

³⁷⁵ eder: eyler M

³⁷⁶ Gür Yaban Eşegi Demekdir Behrâm Şâh Gür Avına Mâ’il Olduğundan Adına Behrâm-ı Gür Dediler Nitekim Beyân Olunur: Başlığın bu bölümü T nüshasında “Gür yaban eşegi demekdir. Behrâm şâh ise gür avına mâ’il olduğundan adına Behrâm-ı Gür dediler. Nitekim beyân olunur” şeklinde olup başlıktan ayrı olarak metin bölümünde yer almaktadır.

³⁷⁷ kardaşı: karındaşı M

³⁷⁸ güzâr etmekden: güzârdan M

³⁷⁹ ki: M’de yok

³⁸⁰ eylerdi: eyler idi T

³⁸¹ daḥı: M’de yok

³⁸² avlardı: avlar idi T

³⁸³ kanları ile şahrâyı lâle-zâr etmekde idi ve ‘âdeti bu idi ki dört yaşına varmadık: M’de yok

³⁸⁴ şeh-zâdeniñ dâğlı niçe biñ gûru sürü sürü gezerlerdi: T’de yok

³⁸⁵ incitmezlerdi: incitmezler idi T

BU KİŞŞA BEHRÂM'IN ŞİKÂRDA BİR GÜR İLE ARSLANI OĞ İLE URDUĞUDUR³⁸⁶

Günlerde bir gün Behrâm şâh Münzir ve Nu'mân ve niçe dil-âverler Yemen şikâr-gâhına 'azm eylemiş idi.³⁸⁷ Av yerine varılıp her taraftan avlar göründükçe kimi kemend ile ve kimi³⁸⁸ oğ ile urulup [T 4b] avlanırken nâ-gâh bir taraftan bir toz belirdi. Hemân-dem şeh-zâde aşkarı³⁸⁹ koparıp ol cânibe akarşu eser yel gibi revân³⁹⁰ olup yetişdikde anı³⁹¹ gördü kim bir arslan bir gür tutup yere urmuş ve üstüne çıkıp yırtmak ister. Behrâm anı gördükde bir tîr-i ser-tîz çıkarıp gezleyip arslanla gûra atdıkdâ oğ arslanı ve gûru geçip gezine varınca yere garğ oldu. İkisini de bir demde helâk eyledi. Münzir ve Nu'mân ve sâ'ir 'Arab dil-âveri şeh-zâde-i 'Acem'in bu zûr-ı bâzûsunu gördükde yüz biñ âferînler edip andan soñra şeh-zâdeniñ lağabı şîr-i zûr Behrâm-ı Gür kodular. Ol gün şikârdan dönölüp yine Havernak'a geldikde Münzir şâh buyurdu kim üstâd nakğâşlar gelip köşkûñ bir dîvârına gûru ve gûruñ üstünde arslanı ve şeh-zâdeniñ oğı ikisini bile gezine varınca yere garğ olduğunu nakş edeler. Gelip bu şüretleri dîvâra bir dürlü nakş eylediler kim görenler Behrâm'ın zûr-ı kuvvetine âferînler edip taşsîn eylediler.

BU MAHAL BEHRÂM ŞÂH ŞİKÂRA GİTMEGE BAŞLAYIP BİR DİŞİ GÜR BEHRÂM'IN ÖÑÜNDEN KAÇIP ARDINA DÜŞDÜKDE BİR EJDERİN ÜSTÜNE GELİP EJDERİ HELÂK EDİP DEFİNE BULDUĞU BEYÂN OLUNUR

Bir gün Behrâm kendi nedîmleri ile Havernak'da şikâr için binip avlanır iken nâ-gâh öñüne bir dişî gür çıkagelip arkasından kıyruğuna varınca benek benek alaca bir güzel şüretli hayvân olmağın şeh-zâdedir gördüğü gibi bî-ihtiyâr mâ'il olup avlamak ister. Gür da şeh-zâdeye göründüğü gibi yine eser yel gibi kaçıp gider. Behrâm şâhdır at boynuna düşüp gür ardına düşer. Şeh-zâde kıvar gür kaçır. Bu hâl üzere tâ şabâhdan öyle vaktine dek Behrâm şâh at segirdip gûru kıva kıva 'askerinden cüdâ olur. Öyle mahalli olduğda

³⁸⁶ Bu başlık T nüshasında yoktur.

³⁸⁷ Günlerde bir gün Behrâm şâh Münzir ve Nu'mân ve niçe dil-âverler Yemen şikâr-gâhına 'azm eylemiş idi: M'de yok

³⁸⁸ kimi kemend ile ve kimi: kimini kemend ile ve kimini M

³⁸⁹ aşkarı: aşkar M

³⁹⁰ eser yel gibi revân: gibi revâne M

³⁹¹ Bu kısımdan (391. dipnot) 392. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

gürdur kaçarak âdem ayağı başmamış bir mağāra öñüne geldikde Behrām šāh da gūruñ ardınca gelip görür kim mağāra apısında ara aa beñzer bir ejder büklüm büklüm olup yatmış. Ağzı bir mağāra apısı adar var. Nefes alıp verdikçe burnundan ıan tütün göklere direk direk olup ıar. Gruñ yavrusunu yiyip urma uyuya varmış. Behrām šāh bu hāli gördükde elini oyluuna oyup bir zamān ta‘accbde aldı ve tadr kendiye orulu avıñ üzerine getirdiğine ayrān olup ālībā gruñ bu mel‘n yavrusunu yiyip cānına āteř bırakmışdır ki bizim öñmzce açıp bizi bu yere getirmekden maşsdu hāl dili ile bu zālinden dādımı alıver demek ister. Eger bu ejderden orup dönersem yarın ıyāmet gn ur-ı Hā’da ne cevāb vereyim? Heri bād ābād deyip Tengri’ye şıınıp terkeşinden bir atal demrenli o ıarıp gezleyip ejderiñ gözleri budur deyip atdda hemān-dem o ejderiñ iki gözlerine rāst gelip yelegine dek afasına gömülür. Ejder Behrām elinden bu zamı yiyicek dünyā başına ar olup cān evliyle bir sehm-nā na‘ra urup ortalığı zelzeleye verdikde řeh-zāde hemān-dem ařardan³⁹² [M 66a] şıyırılıp inip³⁹³ ejderiñ başına bir ılı alıp işini tamām eyler.³⁹⁴ Ejderdir yılıp cān verdikde Behrām šāh Hā’a o³⁹⁵ şükrler edip aner ile arnını yardda arnından gruñ yavrusu daı ermemiř³⁹⁶ ıdda gr kendiye bu mağāraya dād almak için getirdiği Behrām yanında şübhesiz ma‘lm³⁹⁷ olur. Bundan şora ařd eder kim tekrār aşara binip gru uta. Meger gr ol maalde Behrām šāh ile ejderiñ cengine uzağdan baıp amamış idi. Ol dem řeh-zādeyi süvār olup yine³⁹⁸ kendi üstüne geldiğini göricek andesin mağāra deyip mağāranıñ iine aar. řeh-zāde daı gruñ ardınca mağāraya girip anı görür ki niçe srevān küpler ağızlarına dek³⁹⁹ toptolu altın bir defne imiř. [T 5a] Gr çünki řeh-zādeyi⁴⁰⁰ mağāranıñ iine or. Kendisi iz azıdıp⁴⁰¹ gözden ā’ib olur. Behrām šāh gru ā’ib edince mağāradan ařra ıar. řeh-zādeniñ idmet-kārları řeh-zādeyi av ardı şıra ā’ib edip ha şunda ha

³⁹² 391. dipnottan buraya (392. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³⁹³ inip: M’de yok

³⁹⁴ eyler: eyledi M

³⁹⁵ o: M’de yok

³⁹⁶ arnından gruñ yavrusu daı ermemiş: arnında daı gruñ yavrusu M

³⁹⁷ ma‘lm: T’de yok

³⁹⁸ şeh-zādeyi süvār olup yine: şeh-zāde görüp süvār olup T

³⁹⁹ dek: değin T

⁴⁰⁰ şeh-zādeyi: şeh-zāde T

⁴⁰¹ iz azıdıp: endār urup T

bunda diyü eṭrāfı araṣdırırlarken⁴⁰² ol yere çıkagelirler. Şeh-zādeniñ bu ciger-dārlığını görüp biñ taḥsīnler edip her biri du‘ālar eyler.⁴⁰³ Andan soñra şeh-zāde emreder⁴⁰⁴ ḥazīneyi mağāradan taşra çıkarıp ḥırmən ḥırmən yıǵarlar ve şehirden develer⁴⁰⁵ getirip üç yüz at genç kuvvetli ve iri develere⁴⁰⁶ yükledip Ḥavernak’a ‘azīmet ederler. Sarāya geldikde on deve yükünü ‘Acem tahtında pād-şāh olan babası Yezd-gürd şāha armağan gönderip ve on deve yükünü Münzir ile oğlu⁴⁰⁷ Nu‘mān’a verip ğayrısını sâ’ir ḥavāşş ü nüdemāya⁴⁰⁸ ve şehir halkına bahş eyler. Cümlesi şeh-zādeye du‘ālar eylerler.

BU DĀSTĀN BEHRĀM-I GŪR ḤAVERNAK’DA BİR KAPALI OṬANIÑ İÇİNDE YEDİ İKLĪM PĀD-ŞĀHLARI KIZLARINIÑ ŞŪRETLERİNİ⁴⁰⁹ GÖRŪP CĀN U GÖÑÜLLER İLE ‘ĀŞİK OLDUĞUDUR Kİ BEYĀN OLUNUR⁴¹⁰

Behrām şāh bir gün Ḥavernak’da oturup kendi zevk u şafāsında iken gönlü sarāyın içini⁴¹¹ gezmek⁴¹² isteyip oṭa oṭa gezerken kapısı [M 66b] kapanık bir oṭanıñ önüne gelir ki bundan evvel⁴¹³ Behrām ol oṭanıñ içine girmemiş idi. Pes ol dem Behrām ol oṭanıñ anahtarını⁴¹⁴ isteyicek bir ḥādim ileri gelip anahtarı Behrām şāhın eline⁴¹⁵ şundu. Behrām şāh oṭayı açıp içine girdikde [T 5b] görür kim gözler görmedik bir güzel oṭa. Eṭrāfı dürlü dürlü nakşlar ile nakş olunmuş şöyle ki bağan ādemiñ gözü ḥıyrelenir. Eṭrāfı⁴¹⁶ seyrederken bir dīvārında görür kim bir⁴¹⁷ üstād yedi dāne ayıñ on dördüne beñzer nāzenīn

⁴⁰² av ardı sıra ğā’ib edip ha şunda ha bunda diyü eṭrāfı araṣdırırlarken: ol kadar aradılar. Soñra ğā’ib edip eṭrāfı araṣdırırlar iken T

⁴⁰³ eyler: eylediler M

⁴⁰⁴ emreder: emredip M

⁴⁰⁵ develer: deve M

⁴⁰⁶ at genç kuvvetli ve iri develere: genç iri develeri T

⁴⁰⁷ oğlu: M’de yok

⁴⁰⁸ nüdemāya: nüdemā T

⁴⁰⁹ şüretlerini: şüretlerin T

⁴¹⁰ Görüp Cān u Göñüller ile ‘Āşık Olduğudur ki Beyān Olunur: Görüp ‘Āşık Olduğudur M

⁴¹¹ içini: içinde T

⁴¹² gezmek: M’de yok

⁴¹³ bundan evvel: ol günden beri M

⁴¹⁴ anahtarını: anahtarın T

⁴¹⁵ anahtarı Behrām şāhın eline: anahtarın Behrām şāha T

⁴¹⁶ eṭrāfı: eṭrāfını T

⁴¹⁷ bir: T’de yok

yañağı gül saçı sünbül gämzesi cādū beñleri hindū kızlar⁴¹⁸ şüreti taşvîr eylemiş.⁴¹⁹ Evvelkisi Hind pād-şāhının kızıdır adı Fūrek Bānū'dur⁴²⁰ diyü yazılmış. İkincisi⁴²¹ Çîn pād-şāhının kızıdır nāmı Yağmā'dır. Üçüncüsü H̱arezm pād-şāhının kızıdır ismi Nāz-perī'dir.⁴²² Dördüncüsü Sıqlāb şāhının kızıdır⁴²³ ismi⁴²⁴ Nesrīn-pūş'dur. Beşincisi Mağrib pād-şāhının kızıdır ismi⁴²⁵ Āzeryūn'dur.⁴²⁶ Altıncısı Kisrā'nın kızı Dürüstī'dir. Yedincisi Kayşer-i Rūm'ün⁴²⁷ kızı Hümā'dır diyü her biri aşl u nesli⁴²⁸ ile beyān olunmuş ve⁴²⁹ bunların ortasında naqqāş pür-hüner⁴³⁰ bir güzel erkek şüreti dahı taşvîr eylemiş ki⁴³¹ henüz taze şakalı yetişir⁴³² bir taze dil-āver cüvān ki üstüne Behrām şāhın şüretidir diyü yazmış⁴³³ ve şöyle taşvîr eylemiş ki bu kızlar⁴³⁴ şeh-zādeyi ortaya⁴³⁵ almışlar. 'Aşkla⁴³⁶ hayrān şeh-zāde ise bunların hüsününe bakıp temāşasıyla handān ve o üstād⁴³⁷ naqqāş bu meclisün üstüne yazmış ki ben bu şüretleri bu maħalde⁴³⁸ bī-ma'nā yere yazmadım. Belki hük-m-i nücüm ile şöyle bildim ki⁴³⁹ Hāqq'ın emri ile bu kızlar Behrām şāha çift olsalar gerekir⁴⁴⁰ diyü hatm-i kelām eylemiş. Behrām şāh çünkü bu sözü okudu. Ol kızların

⁴¹⁸ kızlar: kızların M

⁴¹⁹ eylemiş: eylemiş ve M

⁴²⁰ Fūrek Bānū'dur: Fūrek'dir T

⁴²¹ ikincisi: ikinci T

⁴²² Üçüncüsü H̱arezm pād-şāhının kızıdır ismi Nāz-perī'dir: Üçüncü H̱arezm şāhının kızıdır ismi Nāz-perver'dir T

⁴²³ kızıdır: kızı T

⁴²⁴ ismi: M'de yok

⁴²⁵ ismi: M'de yok

⁴²⁶ Āzeryūn'dur: Āzeryūn T

⁴²⁷ Yedincisi Kayşer-i Rūm'ün: Yedinci Rūm'ün T

⁴²⁸ biri aşl u nesli: birini aşlı ve nesli T

⁴²⁹ ve: T'de yok

⁴³⁰ pür-hüner: M'de yok

⁴³¹ ki: T'de yok

⁴³² yetişir: yetişip M

⁴³³ yazmış: yazılmış T

⁴³⁴ bu kızlar: M nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴³⁵ ortaya: orta M

⁴³⁶ 'aşkla: 'aşkile M

⁴³⁷ üstād: M'de yok

⁴³⁸ bu maħalde: bunda M

⁴³⁹ Belki hük-m-i nücüm ile şöyle bildim ki: M'de yok

⁴⁴⁰ gerekir: gerek M

muhabbeti gönlüne girip⁴⁴¹ her birine biñ cānla ‘āşık oldu. Bundan şöñra oṭadan ṭaşra çıkıp⁴⁴² kapısını yine kilīdleyip anahtarını⁴⁴³ ḥādime verip benden ğayrı kimse bu oṭaya girmesin diyü muhkem tenbīhler eyledi. Gāh gāh Behrām šāh ol oṭaya tenhāca varıp kızların temāşasıyla gönlünü eglendirip ḥayāliyle uykuya varırdı.⁴⁴⁴

[M 67a] BU MAḤAL BEHRĀM ŠĀHA BABASINIŇ MEVTİ ḤABERİ GELDİĞİDİR

Behrām šāh ‘Arab vilāyetinde Münzir ve⁴⁴⁵ oğlu Nu‘mān ile gāh Yemen şikār-ğāhlarında geşt ü güzār edip⁴⁴⁶ gāh Ḥavernak’da ‘İş u nüş edip zevk u şafāda iken günlerde bir gün ‘Acem tarafından ḥaber geldi kim babası Yezd-gürd šāhın ‘ömrü āḥir olup dünyādan āhirete gitmiş.⁴⁴⁷ Belli başlılar bir yere gelip müşāvere eylerler ki šāhımızın taḥṭı ḥālī ḳaldı. Yerine bir pād-šāh lāzımdır. Gerçi oğlu Behrām šāh bir dil-āver şeh-bāzdır⁴⁴⁸ lākin ‘Arab arasında durmağla anların ḥüyunu tutup bu vilāyet aḥvālını bilmediginden šāh olması münāsib degildir. Eger getirip babası yerine pād-šāh eylersek vilāyet devletlilerine ri‘āyet etmeyip belki niçesinin māl ü⁴⁴⁹ cānına ḳaşd eyler ve ḥazīne mālını ‘Arab ḥalkına üleşdirip manşıblarımızı hep kendi yanında olanlara verir. Pes münāsib oldur ki babasının öldüğünü kendisine bildirmeyip bir ‘ākıl ü iḥtiyār⁴⁵⁰ kimseyi bunda šāh edelim diyü ḳavl ü ḳarār edip Kisrā nāmında bir ‘ākıl ü ‘ālim kimse var idi ki ol vilāyetde her ne ḳadar müşkil iş olsa aña danışırldı. Getirip šāhlık tācını başına ve kemerini beline ḳuşadıp ‘Acem vilāyetine [T 6a] šāh eylediler ve⁴⁵¹ cümlesi emrine boyun verip ḳulluğuna⁴⁵² bel bağladılar. Çünkü bu ḥaberi Behrām šāh işitdi. Cihān gözüne siyāh görünüp niçe günler yas ve mātem eyledi ve niyyet eyledi ki varıp dünyāyı babasının ‘askeri başına ṭar ede. Yine

⁴⁴¹ girip: girdi M

⁴⁴² çıkıp: çıkıp ve M

⁴⁴³ anahtarını: anahtarın yine T

⁴⁴⁴ varırdı: vardı T

⁴⁴⁵ ve: M’de yok

⁴⁴⁶ edip: edip ve M

⁴⁴⁷ gitmiş: gidip T

⁴⁴⁸ şeh-bāzdır: šāh-bāzdır M

⁴⁴⁹ māl ü: māl M

⁴⁵⁰ ‘ākıl ü iḥtiyār: ‘ākıl M

⁴⁵¹ ve: T’de yok

⁴⁵² ḳulluğuna: ḳulluğa T

dönüp fikr eyledi ki⁴⁵³ gâzab ile hareket olunmayıp eger anlar haṭā eyledilerse baña lāyık olan⁴⁵⁴ anlarıñ haṭāsına bakmayıp ‘afv ü keremle mu‘āmele eylemekdir ve eger anlar benim haḳḳımda taḳṣīrāt⁴⁵⁵ edip beni babam tāc u taḥtına lāyık görmedilerse baña münāsib olan oldur ki kerem edip ḳuşūrlarını ‘afv edip cürmlerini⁴⁵⁶ bağışlamaḳdır. Her kim ki bed-‘ahd olup yaramazlık eylerse yine kendisi utanır diyü şabreyledi.

BU DĀSTĀN BEHRĀM ŞĀHIŃ ‘ASKER CEM‘ EDĪP ‘ACEM MEMLEKETİNE GİTDİGİNİ⁴⁵⁷ BEYĀN EDER

Çünkü Behrām şāh babası tāc u taḥtını [M 67b] taleb eylemek murād eyledi. Münzīr ve oğlu Nu‘mān şeh-zādeye yardım edip ḥazīne vü cebe-ḥāne açdılar. ‘Askere ḥesābsız māl ü⁴⁵⁸ silāḥ verip pūr-silāḥ mükemmel yarar ve⁴⁵⁹ maşlahat-güzār ‘asker ile bir mübārek zamānda ḳalkıp kūslar ve zūrnālar şadāsı göklere ḡulḡule ve yerlere⁴⁶⁰ zelzele vererek ḳandesin [T 6b] diyār-ı ‘Acem diyü revāne oldular. Behrām şāhiñ böyle ejder gibi ağız açıp babası tāc u taḥtını almaḳ niyyetiyle yola ḳıḳdığını ‘Acem vilāyetinde olanlar işitdikde⁴⁶¹ ‘ālimler ve belli başlılar pād-şāh yanına cem‘ olup müşāvere eylediler ve sözü bir yere getirip Behrām şāha bir nāme yazıp birḳaç ihtiyār ādemleri elçilikle⁴⁶² gönderdiler. Behrām şāh da yakın gelmişidi. Çünkü nāme ile gidenler Behrām şāhiñ ordusuna erişdiler. Bār-gāh ḳapısına varıp ḳapıcılara kendilerini ‘Acem şāhından geldiklerini⁴⁶³ deyip şāha buluşmaḡa izn istediler. Ḳapıcılar da Behrām şāha nāme ile ādemler geldigini⁴⁶⁴ i‘lām edip Behrām⁴⁶⁵ şāh da gelsinler diyü destūr vericek yüz dürlü ḳorḳuyla⁴⁶⁶ bār-gāha girip yer öpdüler ve

⁴⁵³ ki: T’de yok

⁴⁵⁴ olan: T’de yok

⁴⁵⁵ taḳṣīrāt: taḳṣīr T

⁴⁵⁶ cürmlerini: cürmlerin M

⁴⁵⁷ ‘Asker Cem‘ Edip ‘Acem Memleketine Gıtdigini: ‘Askeri ‘Acem Memleketine Gıtdigin T

⁴⁵⁸ māl ü: māl M

⁴⁵⁹ ve: M’de yok

⁴⁶⁰ ve yerlere: verdi ve eṭrāf-ı ‘āleme T

⁴⁶¹ olanlar işitdikde: olanlara ḡaber vāşıl olup işitdiklerinde T

⁴⁶² elçilikle: elçilik ile T

⁴⁶³ ‘Acem şāhından geldiklerini: T’de yok

⁴⁶⁴ nāme ile ādemler geldigini: ādemleriñ nāme ile geldiklerini T

⁴⁶⁵ Behrām: T’de yok

⁴⁶⁶ ḳorḳuyla: ḳorḳu ile T

nāmeyi öpüp⁴⁶⁷ Behrām şāha şundular. Behrām da nāmeniñ mührünü giderip yanında olan kâtiblere verip okuyuñ⁴⁶⁸ diyü emreyledi.

BU MAHAL KİSRĀ'NİÑ NĀMESİDİR

Nāmeniñ evvelinde Hāḡ Te‘ālā Ḥāzretlerini⁴⁶⁹ yād edip ba‘dehū Behrām şāha ve Münzīr’e⁴⁷⁰ ve oğlu Nu‘mān’a selāmdan şoñra demiş ki⁴⁷¹ ben ki aşlında Kīsrā adlı bir hūner-ver⁴⁷² ‘āḡil ve cihān görmüş ‘ālim kimse idim. Ḥattā hūnerim ve ‘aḡlīm⁴⁷³ beni tāc u tahta lāyık gördü. Cemī‘ ḡalḡa imām olup müşkilleri olduḡda gelip benden su‘āl ederler idi.⁴⁷⁴ Her birine cevāb-ı bā-şavāb verdigimden⁴⁷⁵ ḡalḡ baña ikrām ü ta‘zīm eyleyip başları üzere tutarlar idi⁴⁷⁶ ve bende pād-şāhlıḡ sevdāsı olmayıp ferāḡat ḡuşesinde oturmuşidim. Zīrā pād-şāhlıḡıñ niçe dürlü zevḡ u şafāsı varsa⁴⁷⁷ şafāsından ziyāde ḡam u ḡuşşası olduḡunu bilip añlamış idim lākin babañ⁴⁷⁸ öldükde vilāyet ḡalḡı başıma üşüp beni kendi ḡālime ḡomayıp ḡālā aramızda senden ‘āḡil [M 68a] ü ihtiyār kimse yoḡdur elbette. Gel pād-şāhımız olup ‘aḡl u tedbīriñle içimizde ḡükümet edip vilāyetimizi zabṭ u rabṭ eyle dediklerinde nā-ḡār sözlerini ḡabūl edip pād-şāhları⁴⁷⁹ oldum. Zīrā pād-şāh vilāyetiñ cānı gibidir. Eger pād-şāh olmasa ḡalḡıñ işleri müşkil olup biri birine cevṛ u ḡulm eylemekle ‘ālem ḡarāb olup cihānıñ niḡām u intizāmı bozulurdu. Sen ise bu mes’elelerden⁴⁸⁰ ḡaberiñ yoḡ kendi ‘ālemiñde şāḡrāda ḡūr avlayıp aḡarşular⁴⁸¹ kenārında kebāb u şarāb ile zevḡ u şafāda olup geceler olduḡda yüksek köşklerde yatıp ḡalḡıñ ḡam u ḡuşşası fikrinde degilsin.

⁴⁶⁷ öpüp: M’de yok

⁴⁶⁸ okuyuñ: okuñ M

⁴⁶⁹ Ḥāzretlerini: Ḥāzretini T

⁴⁷⁰ Münzīr’e: Münzīr T

⁴⁷¹ demiş ki: M’de yok

⁴⁷² bir hūner-ver: pūr-hūner M

⁴⁷³ hūnerim ve ‘aḡlīm: hūner ü ‘aḡlīm M

⁴⁷⁴ ederler idi: edip M

⁴⁷⁵ verdigimden: vermekden T

⁴⁷⁶ tutarlar idi: ṭutduları T

⁴⁷⁷ varsa: var ise T

⁴⁷⁸ añlamış idim lākin babañ: añlamışidim lākin T

⁴⁷⁹ pād-şāhları: pād-şāh T

⁴⁸⁰ mes’elelerden: mes’eleden T

⁴⁸¹ aḡarşular: aḡarşu M

Ben ise gāh dostlar ğamını çekip gāh düşmenler fikrinde olup bir ān rāhatım yokdur. Pek az ğamım budur ki tāt u taht için seniñ gibi pād-şāha kılıç çekem ve saña demem ki tāt u tahta lāyık degilsin. Belki pād-şāh oğlu pād-şāh-zādesin ve tāt u⁴⁸² taht seniñ atañ mīrāsıdır lākin babañ zālīm olup re‘āyā vü halkıñ feryādını diñlemediginden vilāyet halkı cümle andan bī-zār olmuşlar idi ve şimdi anıñ neslinden kimse pād-şāh olduğunu istemezler.⁴⁸³ Çünkü halk seniñ pād-şāh olmaña rāzī degildir.⁴⁸⁴ Saña da lāyık olan budur ki bu sevdādan ferāġat edesin ve⁴⁸⁵ istediğın yerde saña mülk verip haqqıñda genc ü⁴⁸⁶ hazīne dirīġ etmeyip māl ü firāvān vereyim ve⁴⁸⁷ göñlün nice isterse öyle edeyim diyü hatm-i kelām eylemiş. Çünkü kātīb nāmeyi evvelinden āhirine dek okuyup tamām eyledi. Behrām şāh ğazaba gelip derūnu āteş ile tıldı lākin kendisini⁴⁸⁸ zabt edip [T 7a] bir miqdār fıkı eyledi. Ba‘dehū gelen ādemlere dönüp⁴⁸⁹ bu yüzden cevāb verdi kim:

CEVĀB-I BEHRĀM ŞĀHDİR⁴⁹⁰

Nāmede yazılan cümle evvelinden āhirine dek ma‘lūmumuz oldu. Cümleñ ittifākı ile olan sözün güzel lākin bize hazīne vü māl verelim demişler. Ma‘lūmları olsun ki bizim yanımızda altın ve gümüş topraġla berāberdir. Bizim⁴⁹¹ istediğimiz [M 68b] babamız tahtıdır altın ve hazīne degildir ve eger babam zālīm olup vilāyet halkına yaramazlık ve zulm eylediyse biz anıñ yerine iyilik ederiz. Bir kimseniñ babası kem olsa oğlu da kem olmak lāzım gelmez. Görmez misiz ki şabāh geceden doğar ve la‘l ü cevāhir taş ve topraġdan çıkar ve babamıñ kemliği ve yaramazlığı benden sorulmaz. Halk andan zulm gördülerse bizden ‘adl görürler ve⁴⁹² babam ölüp āhirete gitmiştir. Ölmüş kimseyi kemlik

⁴⁸² tāt u: tāt M

⁴⁸³ istemezler: kimse istemez T

⁴⁸⁴ degildir: degillerdir M

⁴⁸⁵ ve: M nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁸⁶ genc ü: genc M

⁴⁸⁷ vereyim ve: verelim T

⁴⁸⁸ kendisini: kendisin T

⁴⁸⁹ dönüp: T’de yok

⁴⁹⁰ şahdır: şah T

⁴⁹¹ bizim: T’de yok

⁴⁹² ve: T’de yok

ile yād eylemek pād-şāhlara⁴⁹³ ve ‘ākıllere düşer iş degildir. Ol sözlerden ferāğat edip ğayrı bir ma‘kūl sözünüñüz var ise anı görelim ve biz eger bundan evvel kendi ‘ālemimizde olup zevk u şafāya meşğūl olduksa ol zamānda⁴⁹⁴ işimiz olmadığından kendi hevāmızda⁴⁹⁵ ve seyr ü şafāmızda idik lākin şimdiki pād-şāhlık tahtında biz anları birağıp halkıñ işine takayyūd ederiz. Ahmağ olanlar ‘ākılleri kendiler gibi mest ü harāb ve⁴⁹⁶ ḥ‘āb-ı ferāğatde maşlahatdan haberleri⁴⁹⁷ yokdur şanırlar. Andan haberleri yokdur ki ḥ‘ābları⁴⁹⁸ ḥ‘āb-ı hargūş olup azacığ bir şey olsa hemān uyanıp o⁴⁹⁹ iş her ne ise ‘ilācını görürler. Biz de bundan şoñra zevkımız birağıp siziñ umūruñuzu görüp mecrūhlarıñıza merhem urup evvelden olan cūrm ü günāhıñıza bakmayıp kimseniñ māl ü mülküne ve cānına⁵⁰⁰ kaşd eylemeziz ve biz mālı kendi kılıcımızla⁵⁰¹ düşmenden alırız ve niçeleriñize manşib verip hürmetler eyleriz ve siziñ yerleriñize bī-gāneler⁵⁰² kıomayıp her biriñizi⁵⁰³ mümkün olduğu kadar kendimizden hoşnūd ederiz diyü sözün tamām eyledi. Çünkü elçilikle⁵⁰⁴ gelenler bu sözleri diñlediler. Başları⁵⁰⁵ olan⁵⁰⁶ ihtiyār kıalkıp Behrām şāha du‘ā edip dedi ki pād-şāhım buyurduğıñuz⁵⁰⁷ sözleriñ⁵⁰⁸ cümlesi şavābdır ve tāt u taht siziñ haqqıñız olduğunda şübhe yokdur. Zīrā devr-i Ādem’den bu zamāna⁵⁰⁹ gelince pād-şāh oğlu pād-şāhsız lākin babañız öldükde biz cümle ihtiyārlar ile hālā şāh olan Kisrā ile ‘ahd ü peymān⁵¹⁰ eylemişizdir ki [M 69a] mādām bizler sağ olduğça kendisinden yüz çevirmeyip dostuna dost düşmenine

⁴⁹³ pād-şāhlara: pād-şāhlar M

⁴⁹⁴ zevk u şafāya meşğūl olduksa ol zamānda: zevk u şafāda olduksa T

⁴⁹⁵ hevāmızda: hevāmıza M

⁴⁹⁶ ve: M’de yok

⁴⁹⁷ ḥ‘āb-ı ferāğatde maşlahatdan haberleri: ḥ‘āb ü ferāğatde maşlahatdan haberi T

⁴⁹⁸ ḥ‘ābları: ḥ‘āblar M

⁴⁹⁹ o: ol T

⁵⁰⁰ māl ü mülküne ve cānına: mālına mülküne cānına M

⁵⁰¹ kılıcımızla: kılıcımız ile M

⁵⁰² bī-gāneler: bi-gāne T

⁵⁰³ biriñizi: biriñize M

⁵⁰⁴ elçilikle: elçilik ile T

⁵⁰⁵ başları: başlar T

⁵⁰⁶ olan: M’de yok

⁵⁰⁷ buyurduğıñuz: buyurduğıñ M

⁵⁰⁸ sözleriñ: sözleriñiz T

⁵⁰⁹ zamāna: āna T

⁵¹⁰ ‘ahd ü peymān: ‘ahd M

düşmen olayız. Şimdi ol ‘ahdi bozmağa cümlemize bir hüccet gerekir⁵¹¹ yohsa eger ‘ahd korkusu olmasa⁵¹² cümle söz şāhibi ihtiyārlar size itā‘at edip emriñize rām olurlardı⁵¹³ dedikde Behrām šāh bunlara cevāb verip dedi ki ḥaḳīḳat pād-šāhiñızdan yüz çevirmek lāyık degildir. ‘Āḳıl ol kimsedir ki vefā-dār olup efendisine ḥıyānet eylemeye lākin siziñ pād-šāhiñız olan ihtiyārıñ başından tācı öyle alayım ki bir kılmı bile incitmeyeyim⁵¹⁴ ve baña pād-šāh olmağa müdārā vü ‘özr beyān eylemek lāzım degildir. Ben tā Cemşīd’e varınca šāh oğlu šāhım. Taht benim bunca yıldan beri eski mīrāşım iken benim tahtımda ḡayrı⁵¹⁵ kimseler pād-šāh olsun da ben āḥir diyār pād-šāhları yanında olup ḡāḥ ḥarçlıgım Münzīr ḥazīnesinden ve ḡāḥ yiyeceğim⁵¹⁶ Nu‘mān maṭbahından ola. Bunu azacıḳ ḡayreti olan kimse bile ḳabūl [T 7b] eylemez ve pād-šāhlar⁵¹⁷ yerine lāyık olan yine pād-šāhlar⁵¹⁸ neslinden gerekir ki ‘asker peydā edip düşmen ile ceng ü cidāle ḳādir olup ḳal‘alar feth ede.⁵¹⁹ Cihān-dārılık resmini olur olmaz cihān görmüş çok yaşamış ḳocalar bilmez lākin size ben kendi zūr u ḳuvvetimi⁵²⁰ gösterip ceng ü cidāl ile⁵²¹ ḳahr u ḡalebe eylemeyem. Ḥātırıñız için şart u ‘ahd üzere re’yiñize muvāfıḳ bir ḳavl edelim. Çünkü söz şāhibi⁵²² ihtiyārlar ‘ahdimizi gidermege bir hüccet gerekir demişler. Hüccet oldur ki yarın şabāḥ olduḳda tahtı meydāna ḳurup tācı üstüne ḳosunlar ve cümle ‘asker etrāfına cem‘ olup iki dāne vaḥşī ādem görmedik arslana yemek vermeyip aç tahtıñ iki tarafına bağlasınlar.⁵²³ Her kim arslanlardan ḳorḳmayıp varıp tācı başına giyip⁵²⁴ tahta oturursa ol⁵²⁵ pād-šāh olsun dedi. Bu ḳavl üzere ḳarār verilip⁵²⁶ nāme yazılıp elçilikle gelen ādemlerle⁵²⁷ Kisrā’ya

⁵¹¹ gerekir: gerekir ki T

⁵¹² olmasa: olmazsa T

⁵¹³ olurlardı: olurlar idi M

⁵¹⁴ incitmeyeyim: incitmeyem T

⁵¹⁵ ḡayrı: ḡayr M

⁵¹⁶ yiyeceğim: yiyecek T

⁵¹⁷ pād-šāhlar: pād-šāh T

⁵¹⁸ pād-šāhlar: pād-šāh M

⁵¹⁹ ede: ede ve M

⁵²⁰ zūr u ḳuvvetimi: zūr-ı ḳuvvetimi M

⁵²¹ ile: ve T

⁵²² şāhibi: şāhibi ve M

⁵²³ iki tarafına bağlasınlar: yanına ḳosunlar M

⁵²⁴ arslanlardan ḳorḳmayıp varıp tācı başına giyip: varıp ol M

⁵²⁵ ol: T’de yok

⁵²⁶ verilip: edip M

⁵²⁷ ādemlerle: ādemler ile M

gönderdiler. Bunlar çünkü Behrām şahın kendilerine olan muhabbetli sözlerini işitdiler. Cān u dilden mā'il olup her biri⁵²⁸ tāt u tahta lāyık Behrām şahdır [M 69b] diyü yāl ü bāl⁵²⁹ ve şecā'at ü ciger-dārlığını söyleşip bunuñ gibi ejderiñ öñüne kimse tıramaz diyü medh ü⁵³⁰ şenā ederek Kisrā huzūruna gelip Behrām şahın nāmesin verdiler ve ağızdan da Behrām şahın⁵³¹ cümle söylediği sözleri⁵³² bi't-tamām söylediler. Kisrā bu cevābı işidicek tāt taht üzere⁵³³ birağıp aşağı indi ve istemem ol tāt u taht ki⁵³⁴ ādem anıñ için cānını arslana bir loğma ede. Hiç 'ākil olan⁵³⁵ bunu ihtiyār eyler mi ki taht sevdāsıyla⁵³⁶ kendisini iki aç arslanıñ ortasına⁵³⁷ birağa dedi. Taht Behrām şaha mübārek olup gelip otursun.⁵³⁸ Ben de sāye-i devletinde gayrılar gibi geçinirim dedikde⁵³⁹ yanında olanlar dediler ki ey bizim⁵⁴⁰ tāt u tahta lāyık olan⁵⁴¹ pād-şahımız! Siz aşlında tāt u taht istemez iken bizim ibrāmımızla⁵⁴² kabūl eylediñiz ve yine ferāğat eylemeli olıcağ bizim ittifākımız ile ferāğat buyurursuz. Behrām'ın şartı üzere şabāh tahtı meydāna kūrıp iki tarafına iki aç arslanı⁵⁴³ bağlayalım ve muqaddem kendisine teklif edelim.⁵⁴⁴ Eger kōrkup varmazsa taht yine⁵⁴⁵ sizindir ve eger varıp arslanlar arasında helāk olursa yine⁵⁴⁶ güzel ve eger arslanı öldürüp tāt alırsa ol vakt pād-şah olsun lākin katı uzakdır diyü sözlerini⁵⁴⁷ tamām eylediler ve şabāha bakıp tırdular.

⁵²⁸ her biri: heri T

⁵²⁹ yāl ü bāl: yāl M

⁵³⁰ medh ü: medh M

⁵³¹ nāmesin verdiler ve ağızdan da Behrām şahın: M'de yok

⁵³² sözleri: sözlerini T

⁵³³ tāt taht üzere: tāt u tahtı üzerine T

⁵³⁴ tahtı ki: tahtı ki üzerine birağıp aşağı indi ve istemem ol tāt u tahtı ki T

⁵³⁵ olan: T'de yok

⁵³⁶ sevdāsıyla: ile M

⁵³⁷ ortasına: T'de yok

⁵³⁸ otursun: otursun dedi T

⁵³⁹ dedikde: T'de yok

⁵⁴⁰ ey bizim: bizim ey bizim T

⁵⁴¹ olan: M'de yok

⁵⁴² ibrāmımızla: ibrāmımız ile M

⁵⁴³ aç arslanı: arslan M

⁵⁴⁴ edelim: eyleyelim T

⁵⁴⁵ yine: M'de yok

⁵⁴⁶ yine: yine M

⁵⁴⁷ sözlerini: sözlerin M

BU MAĞAL BEHRĀM ŖĖHIŖ MEYDĀNDA İKİ ARSLAN ORTASINDAN TĀCINI⁵⁴⁸ KAPDIĞIDIR

Çünkü āf-tāb-ı ‘ālem-tāb kulle-i Kāf’dan baş kaldırıp cihān nūruyla⁵⁴⁹ mūnevver olduğda tağtdır meydāna⁵⁵⁰ kurulup tēc-ı Ŗāhīyi Ŗstüne Ėodular. Hemān-dem Ėaranlık yerde yatmıŖ ādem görmemiŖ iki dāne aĖ⁵⁵¹ arslanı biŖ zağmetle getirip taĖtıŖ iki Ėarafına bağladılar. Ba‘dehū ‘Arab ve ‘Acem ‘askeri sŖvār olup bōlŖk bōlŖk temāŖāya Ėıkıp uzağdan tağtı orta yere Ėodular.⁵⁵² Bir zamāndan ŖoŖra Behrām Ŗāh ve Kistrā da gelip iĖtiyārların Ėavl Ŗ Ėararı Ŗzere ve cŖmleniŖ ittifāķı⁵⁵³ bunuŖ Ŗzerine oldu ki evvel Behrām Ŗāh vara. Pes Behrām Ŗāh hemān-dem dāmen-der-meyān edip bī-pervā taĖt cānibine revān⁵⁵⁴ oldu. Çünkü tağta yaĖlaŖdı. [T 8a] Hemān-dem⁵⁵⁵ bir kerre na‘ra urup⁵⁵⁶ arslanlardır bu heybetli Ŗadāyı iŖidicek ŖrkdŖkleri gibi Behrām Ŗāh dilīr-āne ŖıĖrayıp ortalarından tēcı Ėapıp alır. AĖ arslanlar ortalarından ĖŖnki bir ādem gōrŖrler. Hemān-dem bendlerin Ėırıp bir ŖĖurdan pehlevānlar gibi Behrām Ŗāhın Ŗzerine Ėamle eylerler tā ki cihānı başına Ėar edip pāre pāre eyleyeler. Hemān-dem Behrām Ŗāh dilīr-āne emān zamān vermeyip bir bir gŖrz ile ikisiniŖ kellelerini Ėurd-ı Ėām edip Ŗerlerinden emīn olıcak temāŖāya Ėuran Ėalk taĖsīn Ŗ āferīnler eylerler. Çünkü Behrām Ŗāh arslanları helāk eyledi. Tēcı başına giyip Ėıkıp pād-Ŗāhlık tağtına Ėarār eyledi. İbtidā Kistrā [T 8b] ve ardınca ‘ālimler ve sōz ŖāĖibi iĖtiyārılar birer birer Behrām Ŗāhın etegiŖ ŖpŖp bī‘at eylediler ve sā‘ir Ėalk dağı bōlŖk bōlŖk gelip ĖulluĖ ‘arz eylediler. CŖmle iki ‘asker bir olup Behrām Ŗāha bende oldular. Ŗāh da bunlara Ėālli Ėālince iltifātılar edip buyurdu ki Cenāb-ı ĖaĖķ bizi bu maĖāma lāyık gōrŖp kemāl-i kereminden elimizde ŖunuŖ gibi Ėayvānları zebŖn eyledi. Bundan ŖoŖra biz de cŖmleŖizi bir ĖoŖĖa gōrŖp kimseyi rencīde eylemeziz. Meger ŖĖru ola yāĖŖd ādem ŖldŖrŖp fesād eden kimseleri ki anların ĖaĖķından gelmek lāzımdır ve size

⁵⁴⁸ ortasından tēcını: ortasında tēcı M

⁵⁴⁹ nūruyla: nŖru ile M

⁵⁵⁰ meydāna: meydānda T

⁵⁵¹ dāne aÇ: M’de yok

⁵⁵² Ėodular: aldılar M

⁵⁵³ ittifāķı: ittifāķı ile T

⁵⁵⁴ revān: revāne T

⁵⁵⁵ hemān-dem: T’de yok

⁵⁵⁶ Bu kısımdan (556. dipnot) 557. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nŖshasında yoktur.

‘adl ü inşâf kapısını açıp biriñizi incitmeyeyiz deyip ululara hıl‘atler giydirip sâ’ir halka in‘âmlar eyledi. Anlar da şâha du‘âlar edip yerli yerine gitdiler.

BU MAHAL BEHRÂM ŞÂH TAHTA OTURUP İBTİDÂ HÜKÜMETE BAŞLADIĞIDIR

Çünkü Behrâm şâha pād-şāhlık muḳarrer oldu. Bir mübârek vaktde pād-şāhlık tahtına oturup cümle ‘âlimler ve belli başlılar ve sâ’ir halk kapısına cem‘ oldular. Kânûn-ı memleket ve umûr-ı devlet görölmege başlanıp yeñiden âyîn ü kânûnlar ḳurup altın ve akçeyi nāmı ile sikkelediler ve taraf taraf haberler gidip ḳal‘a begleri ve vilâyet zābıtları hazineleler getirip her birine hıl‘atler verilip yine kendi maḳâmlarına giderlerdi ve sâ’ir ‘asker halkıniñ ‘ulûfeleri ve hıdmetleri yeñilenip rûz-nāmeye ḳaydolunurdu ve gelen halkıñ da‘vâları görölüp halkı rencide edeniñ haḳḳından gelinmege başlanıp cihāna tâze revnaḳ verdiler. Bu üslûb üzere halk rāhatda olup pād-şāha du‘âlar edip her tarafda yiyip içip zevḳ u şafāya başladılar. Çünkü bolluḡa erişdiler. Miḥnet ü ḡam hâtırlarından gidip ni‘met ü mālâ ve ucuzluḡa i‘timād edip maḡrûr oldular ve Hāḳ Te‘ālâ Hāzretleriniñ kendilere in‘ām eylediḡi ni‘metiñ ḳadrini bilmeyip gereḡi gibi şükrünü eylemediler.⁵⁵⁷ [M 70a] Pes Hāḳ Te‘ālâ Hāzretleri bunlarıñ üzerinden ni‘meti giderip bunlara⁵⁵⁸ ḳaḫt gönderdi.

BU MAHAL KİTLİK YILINI BEYÂN EDER

Hāḳ Te‘ālâ şaḳlasın bir cins kıtlık oldu ki yerde⁵⁵⁹ aṣlâ bir yeşil ot bitmeyip bir dāne [T 9a] bulunmadı. Halk açlıḡdan biri birini yemege başladı.⁵⁶⁰ Bu hāli Behrâm şāha i‘lām edip pād-şāhım kıtlıḡdan halkıñ hāli harāb olup âdem âdemi yemege başladı dediler. Pes Behrâm şāh buyurdu ki kendisi için maḥşûş olan anbarı⁵⁶¹ açıp halka üleşdireler ve şehirden şehre emînlere fermānlar yazılıp zaḫîreler getirdiler⁵⁶² ve narḫ ile şatılıp akçesi olanlar bahāsı ile alıp⁵⁶³ fuḳarāya ḳarnı toyacaḳ ḳadar müft verirlerdi.⁵⁶⁴ Şöyle ki ol

⁵⁵⁷ 556. dipnottan buraya (557. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵⁵⁸ giderip bunlara: gidip bunlar T

⁵⁵⁹ yerde: yerden M

⁵⁶⁰ açlıḡdan biri birini yemege başladı: açlıḡından biri birini yemege başladılar M

⁵⁶¹ anbarı: anbarın T

⁵⁶² zaḫîreler getirdiler: zaḫîreleri getirdiler T

⁵⁶³ bahāsı ile alıp: bahāsını verip T

kıtlıkda⁵⁶⁵ kimse acından ölmedi ve bir miqdārın şahrālarda gezen kuşlara nafaқа olsun diyü dökerlerdi.⁵⁶⁶ Bu hāl üzere tamām dört yıl kıtlık olup fuқarānıñ ve vahşī cān-āverleriñ rızqları pād-şāh hāzīnesinden olup kimse acından helāk olup günāhı üstüme қalmasın diyü Behrām şāh taraf taraf ādemler⁵⁶⁷ koyup sa'yılar eyler idi. Günlerde bir gün bir faқīr ādem bir yerde açlığından helāk olduğunu gelip Behrām şāha haber verdiklerinde Behrām şāhdır⁵⁶⁸ ziyāde perīşān olup eylediği taқşīriñ 'öзrünü eylemek için Cenāb-ı Hāқ Celle Celālühū Hāzretlerine⁵⁶⁹ niyāz edip dedi ki ey cümle mevcūdātı yoқdan var eden ve cümlesiniñ⁵⁷⁰ rızqlarını veren Cenāb-ı müte'āl! Қullarıña seniñ gibi rızқ vermek senden gayrı kimseniñ elinden gelmez. Ben қuluñ ne mertebe sa'y eylesem қādir degilim ki⁵⁷¹ şahrāda gezen bir hayvāna rızқ verem. Sen ol Қādir Қayyūm'sun ki her gün mahlūқātıña yeñi yeñi rızqlar ihsān edersin. Eger bu kıtlıқdan ba'zı cānlılar⁵⁷² helāk olursa anlarda⁵⁷³ benim taқşīrim yoқdur. Günāhlarını üstüme yazma diyü tazarru' u niyāzda iken gaybdan bir āvāz⁵⁷⁴ geldi ki Cenāb-ı [M 70b] Hāқ Te'ālā seniñ re'yiñ güzel olup hāқa merҳamet üzere olduğundan bu kıtlığı giderdi.⁵⁷⁵ Çünkü sen bu dört yıl içinde kıtlıқdan bir faқīriñ bile açlığından helāk olmasına rāzī olmayıp her hālde şūkr üzere olup şabreylediñ. Cenāb-ı Hāқ da⁵⁷⁶ dört yıla dek bu vilāyetlerden ölümü қaldırıp kimseyi öldürmese gerekdir dedi. Çünkü Behrām şāh bu āvāzı işitdi. Dört yanına baқıp kimseyi⁵⁷⁷ görmeyicek bildi ki Hāқ tarafındandır. Hāқ'a çok şūkrler eyledi ve⁵⁷⁸ bundan soñra yine⁵⁷⁹ bolluқ olup 'ālem günden güne güzellenmege başladı. Aşhāb-ı rivāyet şöyle naқl eylemişler⁵⁸⁰ ki dört

⁵⁶⁴ verirlerdi: verirler idi T

⁵⁶⁵ ol kıtlıқda: M'de yok

⁵⁶⁶ dökerlerdi: dökerler idi T

⁵⁶⁷ ādemler: ādemleri T

⁵⁶⁸ haber verdiklerinde Behrām şāhdır: dediklerinde M

⁵⁶⁹ Hāzretlerine: Hāzretine T

⁵⁷⁰ eden ve cümlesiniñ: edip ve cümleñiñ T

⁵⁷¹ ki: M'de yok

⁵⁷² cānlılar: cān-āverler T

⁵⁷³ anlarda: anlara M

⁵⁷⁴ āvāz: āvāze M

⁵⁷⁵ giderdi: giderdi ve M

⁵⁷⁶ da: T'de yok

⁵⁷⁷ kimseyi: kimse M

⁵⁷⁸ eyledi ve: edip T

⁵⁷⁹ yine: M'de yok

⁵⁸⁰ eylemişler: eylemişlerdir M

seneniñ içinde ašlā bir ādem āhirete gitmedi ve ‘ālem bir vechle ma‘mūr oldu ki šahrālar ve tağlar ‘imāret ile ʔolup Rey dedikleri vilāyetden Işfahān dedikleri⁵⁸¹ vilāyete varınca ev ev üstüne idi. El-‘ahdetü ‘ale’r-rāvī. Pes bu hāl üzere halk yine⁵⁸² zevk u şafāya meşğul olup sürür ile aqarşular kenārında ve yeşil çemenli mesārelerde yiyip içip sāz u söze başladılar ve⁵⁸³ māl-dār olan devletliler kendi akçeleriyle şafālarında olup fuqarānıñ harçlığını pād-şāh hāzīnesinden verirlerdi⁵⁸⁴ ve Behrām šāh buyurdu ki halk günlerini iki bölük edip şabāhdan öyleye dek kār ü kesb edip öyleden aqşama dek şenlik ile ‘īş u⁵⁸⁵ nūşda olalar ve re‘āyānıñ üzerinden yedi yıla dek harāc u⁵⁸⁶ teklīfī kaldırıp⁵⁸⁷ anları da şād edip her biri kendi ‘āleminde oldu. Pes ‘asker tā’ifesi de cebe vü cevşeni hātırlarından giderip ceng ü cidāl yerine zevk u şafāya başladılar ve Behrām šāh buyurdu ki eṭrāf ü eknāfdan kendileri için sāzendeler ve güzel āvāzlı oyuncu çengīler cem‘ edeler. Pes altı biñ ‘aded⁵⁸⁸ dürlü dürlü sāzende vü çengīler cem‘ olunup her gün bir yerde gāh söz ü sāz⁵⁸⁹ ve gāh şayd u şikār edip⁵⁹⁰ kendi ‘ālemlerinde oldular.⁵⁹¹

BU DĀSTĀN BEHRĀM ŞĀHİŇ ÇENGĪ CĀRİYELER İLE ŞİKĀRA GİTDİĞİ HİKĀYEDİR

[T 9b] Behrām šāh bir gün şikār kaşdı ile aşkara süvār olup šahrāya gitmişlerdi. Bir sürü gūra rāst gelip her biri birer şan‘atla şikār eylemege başladılar [T 10a] ve ol gün kendi hāşş çengī cāriyelerinden Fitne derler bir cāriyesi var idi ki ġamzesi hançer ve kaşları kamer yañağı gül-i ter ve beñleri ‘anber ve dudakları şeker sözleri gevher sīmīn-ten nāzik-beden bir āfet-i cān ve fitne-i devrān idi ki gören ādemiñ ‘aklı çāk olup mecnūn olurdu ve güzelliginden ġayrı āvāzı hoş rakķāş çengī idi. Çengini ele alıp ırladıķda gökde uçan

⁵⁸¹ dedikleri: dedikler M

⁵⁸² halk yine: gine halk M

⁵⁸³ ve: M nüshasında tekrarlanmıştır.

⁵⁸⁴ verirlerdi: verirler idi T

⁵⁸⁵ ‘īş u: ‘īş M

⁵⁸⁶ harāc u: M’de yok

⁵⁸⁷ kaldırıp: kaldırıp ve T

⁵⁸⁸ ‘aded: T’de yok

⁵⁸⁹ söz ü sāz: söz T

⁵⁹⁰ edip: ile T

⁵⁹¹ Bu kısımdan (591. dipnot) 592. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

kuşları indirip çağlayıp akan ırmaqları diñdirirdi. Behrām šāh ziyāde aña meftūn olduğundan ekşer yanından ayırmayıp her ne tarafa gitse bile gidip bir ān ve bir zamān ansız olmazdı. Şikārlarda šāha çeng çaliverip dürlü dürlü fitneler eyler idi. Ol gün pād-šāh ava muḳayyed iken šāha šīve vü ‘işveler edip pād-šāhım bir miḳdār ārām ediñ diyü çengi ele alıp sihr-i efsūnla teşhīre başladı. Pād-šāhdır bir miḳdār sâzı diñleyip dururken uzakdan bir gūr görünüp Behrām šāh şu gūru saña nice avlayıvereyim dedikde fitne-i zamān da pād-šāhım ayağını başıyla mīḥlayıverin der. Behrām šāh bu güç teklīfi gördükde hemān-dem at kıparıp gūra yaklaştıkda zenberek yayına bir küçücük taş koyup gūruñ kulağı tozuna atar. Gūruñ başı sersem olup ayağıyla başını kaşıyıp ağrıyı gidermek istedikde hemān-dem Behrām šāh başını kaşıtmayıp bir okile ayağını başıyla mīḥlayıkor. Andan soñra Behrām šāh dönüp çenginiñ yanına gelip nicesin işte gūru dedigiñ gibi urdum dedikde çengi pād-šāhım siz böyle işi çok eylemişsizdir. Eyleye eyleye idmān yetiştirmeden olur. Yoḥsa zūr-ı bāzūdan degildir diyicek Behrām šāh taḥsīn ü āferīn yerine bu sözü işitdikde ḥatırına güç gelip cāriyeye gāzab eyler ve gāzabını def edemeyip fikr eyler ki buña ne eylesem eger urup öldürürsem⁵⁹² [M 71a] zen kısmını öldürmek dil-āverlere lāyık degildir deyip⁵⁹³ yanında ol dem aşil-zāde arslan gibi dil-āver⁵⁹⁴ bir kapıcı var idi. Yanına çağırıp al bu cāriyeyi götür ve⁵⁹⁵ işini tamām eyle diyü emreyledikde⁵⁹⁶ hemān-dem kapıcı⁵⁹⁷ fermān üzere gelip çengiği alıp evine götürür ve⁵⁹⁸ kaşd eyler ki başını teninden cüdā edip pād-šāhın fermānını yerine getire. Çengidir gözlerinden kanlı yaşlar döküp kapıcıya yalvarmağa başlar ki benim nā-ḥaḳ yere kanımı döküp günāhımı boynuña⁵⁹⁹ alma ki ben pād-šāhın eglencesi ve⁶⁰⁰ her demde mūnis-i ḥāşş ḥidmet-kārı idim. Bir vechle ki⁶⁰¹ sarāyda ve seyr ü şikārda⁶⁰² bir ān bensiz olmazdı. Şeytāna uyup fikr eylemeden ağzımdan

⁵⁹² 591. dipnottan buraya (592. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵⁹³ deyip: diyü M

⁵⁹⁴ dil-āver: T’de yok

⁵⁹⁵ ve: M’de yok

⁵⁹⁶ emreyledikde: emreyledi M

⁵⁹⁷ kapıcı: kapıcıdır T

⁵⁹⁸ alıp evine götürür ve: evine götürüp M

⁵⁹⁹ boynuña: T’de yok

⁶⁰⁰ ve: T’de yok

⁶⁰¹ ki: M’de yok

⁶⁰² sarāyda ve seyr ü şikārda: seyr-i şikārda T

bir söz⁶⁰³ çıktı. Pād-şāh da⁶⁰⁴ baña⁶⁰⁵ ğazab edip siyāset için saña verdi. Pes ‘acele ile beni öldürmeyip birkaç gün şabreyle ve pād-şāh yanına varıp yalan yere emriñiz üzere cāriyeyi öldürdüm de. Eger pād-şāh şād olup mesrūr olursa ol vaktde gel beni öldür. Kırım saña helāl olsun ve eger maḥzūn olup elem çekerse kōrkma ki bundan saña da baña da zarar olmayıp şoñu selāmetdir dedi.⁶⁰⁶ Bu sözleri tamām edip kōynundan bir kīse çıkarıp içinden⁶⁰⁷ yedi dāne gözler görmedik la‘l pāre çıkardı kim her biri bir iklīm ḥarācı degerdi ve kápıcıñıñ öñüne kın bahāsı kōdu. Kápıcı çünki bu sözleri [T 10b] diñledi ve cevāhirleri gördü. Bu kavle rāzī olup öldürmekden ferāgat eyledi ve cāriyeye olmaya ki seni bunda kimse duya. Şakın kimseye ben pād-şāhñ cāriyesi idim demeyip şoranlara şehirde bir kimseniñ cāriyesi idim beni şatdı de⁶⁰⁸ ve⁶⁰⁹ kendiñi muḥkem şakla diyü tenbīhler eyledi ve bir haftadan şoñra Behrām şāhñ⁶¹⁰ ḥuzūruna vardı. Şāh kápıcıyı gördükde saña verdigimizi n’eyleyip nice eylediñ diyü şordu. Kápıcı da pād-şāha du‘ālar⁶¹¹ edip işini tamām eyledim emriñiz⁶¹² üzere helāk eyledim dedikde pād-şāh eyledigine nādım olup iki gözlerinden yaşlar revān oldu. Kápıcı bunu gördükde göñlü şād olup cāriyeniñ re’yine āferīnler eyledi. Rivāyet [M 71b] olunur ki kápıcıñıñ bir ma‘mūr köyü var idi ki kendiniñ cümle ḥānedānı ol köyde olurdu ve eviniñ içinde göğüñ bir⁶¹³ kātına çıkmış bir⁶¹⁴ yüksek köşkü var idi ki tamām altmış ayak nerdübān ile çıkılırdı. Çengī cāriyeyi ol köşke koyup kimse görmesin diyü şaklayıp takayyüdler eylerdi. Ol günlerde evde⁶¹⁵ bir dişi şu şıgırı vardı.⁶¹⁶ Bir güzel yavru toğurdu ki cāriye sevindi.⁶¹⁷ Pes cāriye⁶¹⁸ buzağıyı oḥşayıp⁶¹⁹

⁶⁰³ söz: sözdür T

⁶⁰⁴ da: T’de yok

⁶⁰⁵ baña: M’de yok

⁶⁰⁶ dedi: dedi ve M

⁶⁰⁷ içinden: içinde M

⁶⁰⁸ de: T’de yok

⁶⁰⁹ ve: M’de yok

⁶¹⁰ şāhñ: şāh M

⁶¹¹ kápıcı da pād-şāha du‘ālar: kápıcı pād-şāha du‘ā M

⁶¹² eyledim emriñiz: edip emrleri M

⁶¹³ bir: birkaç T

⁶¹⁴ bir: M’de yok

⁶¹⁵ evde: odada M

⁶¹⁶ vardı: var idi ki T

⁶¹⁷ ki cāriye sevindi: M’de yok

⁶¹⁸ cāriye: T’de yok

⁶¹⁹ buzağıyı oḥşayıp: buzağını oḥşayıp M

kucağına alıp köşkün nerdübânından yukarı çıkarıp indirmege başladı.⁶²⁰ Bütün gün bunu kendisine iş güç edip her ân ve her zamân yukarı⁶²¹ götürüp aşağı indirmekden bir ân tek тұrmazdı. Gide gide buzağı iri şu şığırı olup⁶²² üç yaşına girmişdi.⁶²³ Yine bu⁶²⁴ cāriye evvelki gibi zahmetsiz köşke çıkarıp indirirdi. Şu şığırı⁶²⁵ büyüdükçe cāriyenin de idmāndan gücü kuvveti⁶²⁶ ziyāde olmakda idi. Günlerde bir gün cāriye ile kapıcı⁶²⁷ köşkte oturmuşlardı. Ol dem cāriye kulağından cevāhir küpesini⁶²⁸ çıkarıp kapıcının önüne kodu. Dedi ki bu küpeyi götürüp bāzārda şat ve bahāsiyla pād-şāh meclisine lāzım olan eşyayı hāzırlayıp köşke zīnet ver. Bir gün pād-şāh bu tarafa şikāra çıkdıklarını⁶²⁹ gözedip⁶³⁰ var üzengisine şarılıp köşke⁶³¹ da‘vet eyle. Seniñ ibrāmını gördükde alçağ gönüllüdür köşküne be-her-hāl gelse gerekdir. Ol zamân seniñ de bizim de işimiz biter dedikde kapıcı baş üstüne deyip küpeleri⁶³² alıp varır çārşūda deger bahāsiyla⁶³³ şatıp pād-şāha münāsib ne kadar meclis esbābı varsa cümlesini birer birer hāzırlayıp müheyyā eyler⁶³⁴ ve köşkünü dürlü dürlü döşemelerle döşeyip pād-şāhın ol tarafa şikāra⁶³⁵ çıkmasına bakar.

⁶²⁰ başladı: başladı. Bir ân tek тұrmazdı. Gide gide buzağı bir iri şu şığırı olup T

⁶²¹ her ân ve her zamân yukarı: her ân her zamân yukarıya T

⁶²² indirmekden bir ân tek тұrmazdı. Gide gide buzağı iri şu şığırı olup: indirirdi ve buzağı T

⁶²³ girmişdi: girmişidi M

⁶²⁴ bu: M’de yok

⁶²⁵ şu şığırı: şığır M

⁶²⁶ idmāndan gücü kuvveti: idmānında gücü ve kuvveti T

⁶²⁷ ile kapıcı: kapıcı ile T

⁶²⁸ cevāhir küpesini: küpesin T

⁶²⁹ çıkdıklarını: çıkdıkların T

⁶³⁰ gözedip: görüp M

⁶³¹ şarılıp köşke: şarıl köşke çağır T

⁶³² küpeleri: küpeler M

⁶³³ bahāsiyla: bahāsı ile M

⁶³⁴ varsa cümlesini birer birer hāzırlayıp müheyyā eyler: var ise cümlesin müheyyā edip birer birer hāzırladı T

⁶³⁵ şikāra: şıkar M

BU DĀSTĀN BEHRĀM ŠĀHIŅ ĶAPICINIŅ KÖŞKÜNE VARIP VE ÇENGİ⁶³⁶
CĀRİYENİŅ ŞU ŞİĞIRINI KÖŞKE ÇIKARDIĞI HİKĀYETDİR⁶³⁷

Günlerde bir gün Behrām šāh šikāra binip eṭrāfı gezinip⁶³⁸ avlanırken yolu ol köye uğrar. Eṭrāfı çayır çemen bir göñül eglendirecek yer gördükde bu köy kimiñdir diyü sorar ve⁶³⁹ ol demde kapıcı pād-šāhıñ yanına yakın olmağın⁶⁴⁰ ileri gelip yer öper. Pād-šāhıñ bu kullarına olan heṣābsız iḥsānlarınıñ biri budur ki kuluñuz gelip bunda zībā köşkler ve bağlar ve bağ-çeler peydā etmişimdir ki her biri bir cennetden nişān verir. Bir miqdār teṣrīf buyursañız haṣṣ olunurdu ve hem bu kuluñuzu hākden kaldırıp başını göklere erişdirirdiñiz diyü niyāz eyledikde pād-šāh da gördü ki [T 11a] bir güzel ‘işret eyleyecek yerdir. Olsun şikārdan döndükde varalım dedikde kapıcı tekrār yer öpüp dönüp pād-šāhıñ şikārdan dönmesine bağıdı ve gelip köşkü Rūmī ve Çīnī döşemelerle döşeyip ‘ūd u ‘anber yakıp dürlü dürlü zīnetlerle tezyīn eyledi. Bir zamāndan sonra pād-šāh şikārdan dönüp köşke at ayağı altına rengīn kumāşlar döşeyip cevāhirler saçdı. Pād-šāhdır atdan inip ayak ayak nerdübāndan köşke çıkdıkda gördü kim cümle mermerlerle yapılmış bütün ‘ālem seyrolunur bir güzel köşkdür. Geçip şadırında karar eyledikde ibtidā buḥūr u gülāb u şerbetler gelip ba‘dehū simātlar çekildi. Yemek yendikten sonra sāķīler gelip şarāblar tolup içilmege başlandı. Bundan sonra pād-šāh kapıcıya hitāb edip dedi ki ne güzel yaldızlı münakkaş yüksek köşküñ vardır lākin bir cins yüksek ki gögüñ birkaç katına çıkmış gitmişsin. Bu altmış yaşıñdan sonra kocalığıñla bu altmış ayak nerdübānı nice inip çıkarsın dedikde pād-šāh için du‘ālar edip hele dedikde pād-šāhım ben inip çıksam ol kadar ‘aceb degildir ammā bir ġarībdır ki ay pāresine beñzer bir kız vardır. Dağ kadar bir büyük cāmūsı kucağına alıp bu altmış ayak nerdübānı çıkarıp yine aşağı indirir dedi. Pād-šāh kapıcıdan bu hikāyeyi işitdikde parmağın ısırp hey kişi bu ne olmaz işdir. Meger var ise efsündür. Ben bu efsāneye i‘timād etmem tā ki getirip gözüm karşıısında çıkarmayınca dedi. Cāriye ise bu aralıkda şu şıgırını hāzırlayıp müheyyā eylemişlerdi. Kapıcı pād-šāhdan bu sözü işidip aşağı indi. Cāriyeye dedi ki işte murādıñ hāşıl olmağa çok kalmadı. Hemān

⁶³⁶ ve çengī: M’de yok

⁶³⁷ Çıkardığı Hikāyetdir: Çıkardığıdır T

⁶³⁸ eṭrāfı gezinip: M’de yok

⁶³⁹ sorar ve: şordu M

⁶⁴⁰ Bu kısımdan (640. dipnot) 641. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

durma dībā vü zībālarını giyip cādū gözleriñe sürmeler çekip sihrler ta‘līm eyle ve sünbül zülfüñe hoş kokuğu yağlar sürüp her birin bir yedi başlı ejder eyle ve muraşşa‘ saç bağlarını şaliverip yüzüñe kâfūrī niķāb tutup şıgırı arslana göster dedikde hemān-dem ‘ayyāre-i zamān dağı yüz biñ efsūnla kendisini ārāste edip ve şıgırı yerden kapıp ayak ayak tā pād-şāhıñ öñüne dek çıkardı. Behrām šāh bunu görüp ta‘accübe vardı. Kız çünki şıgırı pād-şāh öñüne⁶⁴¹ [M 72a] kodu. Yüz biñ ‘işve vü nāz ile pād-şāha du‘ālar⁶⁴² eyledikten soñra dedi ki ben yapıyālñız huzūruñuza çıkardığım tuhfeyi cihānda kimdir ki zūr-ı bāzū ile bu⁶⁴³ köşkten aşığı indire? Pād-şāh cevāb verip dedi⁶⁴⁴ ki ey hūrī şüretli nāzenīn! Hāķ Te‘ālā seni yavuz nazarlardan şaklasın ki kuvvet ü hüsnüñden ğayrı sözün de şekerden tatlı bī-bedelsin lākin bu kuvvet saña neden gelmişdir diyeyim. Bu şıgır henüz toğduķda⁶⁴⁵ tā bu vakte gelince her zamān bu köşke çıkara çıkara⁶⁴⁶ idmān eylemişsindir tā kim şimdi de bī-pervā çıkardıñ. Bunda seniñ zūruñuñ dağı yokdur. Ta‘līm ile olmuşdur dedikde kız hemān-dem yer öpüp pād-şāhım bu söz inşāfdan dūrdur. Ben faķīreñiz⁶⁴⁷ şöyle büyük şıgırı buraya çıkardıķda anıñ adını ta‘līm koyup idmāndır dersiz ya niçin siz⁶⁴⁸ bir küçücük⁶⁴⁹ ğuru urduķda kimse ta‘līmdir demeye ķadır degildir [T 11b] dedikde pād-şāh kışşayı bilip çengī Fitne olduğunu ańlayıcaķ yerinden şıçrayıp yüzünden niķābı⁶⁵⁰ kaldırdıķda bir⁶⁵¹ māh-pāre zāhir olup biri birine şarıldılar ve⁶⁵² köşkü tenhālayıp firāķ ğünleriñ⁶⁵³ muķāsebesine başlayıp pād-şāh dönüp dedi ki biz eger saña bu yeri başıña bir zamān zindān eyledikse biñ ķat ‘özrünü ederiz. Ne çāre taķdīr böyle imiş. Gerçi ğāzab ile saña bir sitem eyledik lākin haķīķatde biz cānımızı⁶⁵⁴ kıydıķ. O zamān bu zamāndır durup

⁶⁴¹ 640. dipnottan buraya (641. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁴² du‘ālar: du‘ā T

⁶⁴³ zūr-ı bāzū ile bu: zūr ile M

⁶⁴⁴ verip dedi: verdi T

⁶⁴⁵ toğduķda: T’de yok

⁶⁴⁶ çıkara: M’de yok

⁶⁴⁷ ben faķīreñiz: faķīriñiz T

⁶⁴⁸ siz: T’de yok

⁶⁴⁹ küçücük: küçük M

⁶⁵⁰ şıçrayıp yüzünden niķābı: şıçrayacaķ yüzünden niķābın T

⁶⁵¹ bir: gördüğü T / M nüshasında tekrarlanmıştır.

⁶⁵² ve: M’de yok

⁶⁵³ ğünleriñ: ğünleri M

⁶⁵⁴ biz cānımızı: M’de yok

oturdukça seniñ ğamıñla⁶⁵⁵ yüregim yanar deyip Fitne de ‘özü beyân eylemege⁶⁵⁶ başlayıp dedi ki sa‘âdetli⁶⁵⁷ pād-şāhım! Ol zamānki devletle bir gūruñ ayağını başıyla mīhladıñız.⁶⁵⁸ Yerler degil gökler bile⁶⁵⁹ pād-şāhımın ol dil-āverligine şad hezār taḥsīn ü āferīn eyledi.⁶⁶⁰ Ben cāriyeñiz egerçi küstāhlıqla ol sözü söyleyip⁶⁶¹ şüretā begenmedim demek idi⁶⁶² lākin murādım devletli pād-şāhıma göz degmesin diyü yaramaz nazarları kār etmesin maşlaḥatı için idi.⁶⁶³ Yoḥsa ben ne bī-çāreyim ki taḥsīn ü āferīn demeyip⁶⁶⁴ pād-şāhımın zūr-ı bāzūsuna⁶⁶⁵ bahāne bulup begenmemeye kādır⁶⁶⁶ olam dedikde pād-şāh da⁶⁶⁷ Fitne’den bu sözü işidip⁶⁶⁸ gerçekleyip⁶⁶⁹ [M 72b] seniñ vefā-dār olduğıña şahidler çokdur dedi ve Fitne’niñ bu sözü pād-şāhın gönlüne hoş gelip⁶⁷⁰ Fitne’ye muḥabbeti bir iken biñ⁶⁷¹ oldu. Pes⁶⁷² andan soñra pād-şāh kاپıcıyı çağırıp āferīnler⁶⁷³ edip gönlünü şad eyledi ve eger sen şaḳlamasañ⁶⁷⁴ bu bizim eglencemiz zāyi‘ olurdu deyip hezār dürlü iḥsānlar eyledi ve çengīyi bile alıp sarāyına revāne oldu. Çünkü sarāya geldiler. ‘Ulemāsını yanına da‘vet edip cāriyeyi kendiye nikāḥ edip zevk u şafāya başladılar ve eski ğamları ferāmūş edip bir niçe rüzgār bu dünyā-yı⁶⁷⁵ nā-pāy-dārda murād alıp⁶⁷⁶ murād verdiler.

⁶⁵⁵ ğamıñla: fikriñden M

⁶⁵⁶ ‘özü beyân eylemege: ‘özü T

⁶⁵⁷ sa‘âdetli: M’de yok

⁶⁵⁸ başıyla mīhladıñız: başına mīhlayıñoduñuz M

⁶⁵⁹ bile: daḥı T

⁶⁶⁰ dil-āverligine şad hezār taḥsīn ü āferīn eyledi: dil-āverliklerine taḥsīn ü āferīnler eylediler M

⁶⁶¹ cāriyeñiz egerçi küstāhlıqla ol sözü söyleyip: cāriyeyiñ egerçi küstāhlıqla o edip M

⁶⁶² demek idi: M’de yok

⁶⁶³ pād-şāhıma göz degmesin diyü yaramaz nazarları kār etmesin maşlaḥatı için idi: pād-şāhımın ğam u kederini gidermek idi M

⁶⁶⁴ taḥsīn ü āferīn demeyip: T’de yok

⁶⁶⁵ pād-şāhımın zūr-ı bāzūsuna: M’de yok

⁶⁶⁶ kādır: ne kādır T

⁶⁶⁷ da: M’de yok

⁶⁶⁸ Fitne’den bu sözü işidip: T’de yok

⁶⁶⁹ gerçekleyip: M’de yok

⁶⁷⁰ gelip: geldi M

⁶⁷¹ biñ: iki biñ T

⁶⁷² pes: M’de yok

⁶⁷³ āferīnler: āferīn M

⁶⁷⁴ şaḳlamasañ: şanıp şaḳlamasañ M

⁶⁷⁵ bu dünyā-yı: T’de yok

⁶⁷⁶ murād alıp: M’de yok

BU DĀSTĀN ÇĪN PĀD-ŞĀHI HĀKĀN ‘ASKER İLE GELİP VE⁶⁷⁷ BEHRĀM ŞĀH TAHTINI BIRAĞIP GİTDİĞİDİR

Rivāyet olunur ki çünkü Behrām şāh şarāba dōşenip dā’imā kendi şafāsında olmağla cemī‘ vilāyet halkı da yiye içip zevk u şafāya dalıp bugünümüz⁶⁷⁸ yarına kılsın demediler. Bu haberdir vilāyet vilāyet yayılıp her tarafda Behrām şāh mest-i müdām olup⁶⁷⁹ kılıcını kadehe değışdi derlerdi. Pes memleketi etrafında olan pād-şāhlarıñ her biri Behrām şāhıñ tahtına dış bilemege başladılar. Behrām şāh ise bu işden haberi⁶⁸⁰ yok kendi ‘āleminde idi. Günlerde bir gün ÇĪn vilāyetiniñ pād-şāhı ki Hākān derlerdi üç yüz biñ gök demire ğark olmuş ‘asker ile seyler gibi akip geldigini Behrām şāha dediklerinde Behrām şāhdır bu haberi işitdikde mestlik uykusundan uyanır lākin ne fā’ide ki ‘asker tā’ifesiniñ eli silāh tutmağı bile unutup her biri zevk u şafāya daldığından Behrām şāh ‘askere⁶⁸¹ i’timād etmeyip ve vilāyet uluları māl ü mülkleri ğāret olmak⁶⁸² kōrkusuyla⁶⁸³ hep ÇĪn pād-şāhına el altından kulluklar ‘arz edip mektūblar göndermişler ve her biri hā’in olup kendi pād-şāhlarından yüz çevirmişler.⁶⁸⁴ Behrām şāh bu hāli görünce ‘askerinden ümmīdini kesip bu cins ‘askerle⁶⁸⁵ böyle işe karşı tūmak ‘ākıl işi degildir diyü⁶⁸⁶ kendiye maḥşūş bir miqdār ādem ile şehrden çıkıp⁶⁸⁷ uzak yerlere gider. Çünkü bu haber yayılıp herkes Behrām şāh tāt u tahtını ceng ü cidālsiz birağıp kaçdı diyü söyleşmege başladılar. Hākān’a müjdeler varır ki bahtıñız kutlu imiş. [T 12a] Geldiñizi işitdigi Behrām şāh kōrkusundan kaçıp nā-bedīd oldu. Buyuruñ tāt u taht siziñdir dediklerinde Hākān’dır bu müjdeyi işidicek bī-pervā ceng ü cidālsiz gelip Behrām şāhıñ tahtına oturdu ve aślā Behrām şāh nere gitdi nice oldu anı bulmayınca bize rāḥat yokdur demeyip ‘iş u nūşa meşğūl olup bu vechle mest-i lā-ya‘kıl

⁶⁷⁷ ve: T’de yok

⁶⁷⁸ zevk u şafāya dalıp bugünümüz: dalıp bugünüm M

⁶⁷⁹ mest-i müdām olup: mest ü müdām olup Behrām şāh M

⁶⁸⁰ işden haberi: işlerden haber M

⁶⁸¹ ‘askere: ‘asker T

⁶⁸² mülkleri ğāret olmak: mülkü M

⁶⁸³ kōrkusuyla: kōrkuları ile T

⁶⁸⁴ çevirmişler: döndürmüşler M

⁶⁸⁵ ‘askerle: ‘asker ile T

⁶⁸⁶ diyü: bu M

⁶⁸⁷ çıkıp: gidip T / Bu kısımdan (687. dipnot) 688. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

oldu ki evvel kendisi Behrām şāha ʿaʿn ederken andan yüz mertebe ziyāde şarāba dōşendi. Pes Behrām şāhdır uzak yerlerde şikār ile eglenip dāʿimā el altından ulaqlar gelip Hākānʼdan haberin almakdan ġāfil olmazdı. Bir gün Hākānʼın bī-pervā ʿİş u nūşa boşanıp ve üç yüz biñ ʿaskeri düşmenden emīn olup şehriñ öñünde dōşenip her biri felege kelek sīmurgā siñek demeyip Behrām kılıcımız kōrkusundan kaçdı ortalık bize kaldı diyü gurūr ile mest oldukların iʿlām eylediler. Ol vaktde Behrām şāhıñ yanında ʿaskerinden ancak üç yüz atlı var idi lākin her biri kār-dīde vü ceng-āzmūde bir dil-āver olup niçe kerre cenge girip rūzgār görmüş dil-āverler idi. Şöyle ki maḥallinde her biri biñ ādem yerine tūrurdu ve Behrām şāh ḥaşmını böyle ġāfil gördükde diledi ki bir gece varıp ʿālemi bunlarıñ başına teng ede. Yanında olan dil-āverlere bu aḥvāli bildirip bunlar daḥı ḥāzır u āmāde olup tūrular. Bir karanlık gecede ki ʿālem bir siyāh kuzğuna dönmüşidi. Leşker ġāfil ve mest ü lā-yaʿkıl iken dün yarısında hemān-dem Behrām şāh yanında olan üç yüz dil-āverler ile belā-yı nā-gehān gibi çābük geldikde bir bir naʿralar urup ḥamleler eylediler. Çünki ol ġāfil ü mest yatan ʿasker dün yarısında tatlı uykuda iken gök gürüldüsü gibi naʿraları işidicek ve şimşek gibi kılıçlarıñ yalabımasını ve yağmur yerine kızıl kan yağmasını gördüler. Hemān-dem ürküşüp yerlerinden tūrup atlarına binince niçeleri helāk olup nā-gehān başlarına bir kıyāmet kōpdu ki hiç nereden geldigini bilmeyip karanlık gece biri birine bir kılıç oynadılar ki dillerle taʿbīr olunmaz. Bu taraftan Behrām şāh ise kılıç ile çaldığını beline varınca ḥıyār gibi iki şakḳ edip ve yanında olan dil-āverler de ġāh ok ġāh kılıç ġāh mızrāk ile ʿālemi fenāya verdiler. El-kışşa ol gecede Behrām şāhıñ amānsız oku her kime doḳundu ise zamān vermeyip kumāşdan igne geçer gibi ādemlerden geçerdi ve bir taraftan girip beş on kişiniñ öbür tarafından çıkıp giderdi. Kılıç ḥod başlarına ölüm āteşi yağardı ve ḥalk öñünden [T 12b] bölük bölük ne belā-yı siyāhdır diyü kaçardı. El ayak ise dülger yongası dökülmede idi ve bunun taşvīri budur ki üstād naḳş eyler. Bu ḥāl üzere çünki şabāḥ oldu. Güneş bir legen tolu kan gibi zāhir oldu.⁶⁸⁸ [M 73a] Behrām şāh ve yanında olan dil-āverler düşmen kanıyla⁶⁸⁹ arḳalarındaki olan zırhlar ḥūna⁶⁹⁰ boyanıp evvel bahārda yetişen⁶⁹¹ ergüvān dallarına dönmüş. Her biri yedi başlı bir⁶⁹² ādem ejderhāsı olmuş.

⁶⁸⁸ 687. dipnottan buraya (688. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁸⁹ kanıyla: kanı ile M

⁶⁹⁰ zırhlar ḥūna: zırhları T

⁶⁹¹ evvel bahārda yetişen: Mʼde yok

⁶⁹² yedi başlı bir: bir yedi başlı M

Düşmen ‘askeri zebûn olup kaçmağa yüz dutmuş⁶⁹³ bir bahâne isterlerdi.⁶⁹⁴ Behrām şāh [T 13a] bu hālī⁶⁹⁵ gördükde hemān-dem kendi⁶⁹⁶ ‘askerine na‘ra urup cümlesi yanına cem‘ olup üç yüz dil-āver kendiye kafā-dār olduğu gibi der demez sağı ve şolu⁶⁹⁷ yerinden koparıp şāhları üstüne bırağıp ‘askeri birbirine⁶⁹⁸ katdı. Hemān-dem düşmen ‘askeriniñ kalbine hamle edip yürüyünce Hākān⁶⁹⁹ gördü kim Behrām’ın karşısında⁷⁰⁰ тұrulmaz bir belā-yı siyāhdır.⁷⁰¹ Hemān at boynuna düşüp⁷⁰² kandesin Çīn diyü kaçdı. ‘Askerdir bu hālī gördükleri gibi yüz dutup biri birin başarak⁷⁰³ Hākān’ın ardı sıra kaçmağa başladılar. Behrām şāh ve yanında olan dil-āverler bir miqdār ardlarından kovup andan soñra döndüler ve⁷⁰⁴ gelip Hākān’ın çadırlarına kondular. Çünkü Behrām şāh Hākān’ı bozdukdan soñra gelip bār-gāhına qarār eyledi. Re‘āyā vü halk Behrām şāha du‘ālar edip⁷⁰⁵ düğün bayram eylediler ve⁷⁰⁶ Behrām şāh Hākān’ın tağlar gibi yığılmış duran⁷⁰⁷ hazīnesin zabt edip kendiyle⁷⁰⁸ bile olan dil-āverlere ve sālir fuqarāya bahş eyledi.⁷⁰⁹ Andan soñra dīvān edip cümle ehl-i dīvān yanına cem‘ oldular. Behrām şāh ağız açıp bunlara ‘itāb ü hīṭāb⁷¹⁰ edip cümle ehl-i dīvāna⁷¹¹ dedi ki ey begler ve ulular! Pād-şāhlar ‘askeri anıñ için besleyip ‘ulūfe verirler ki bir taraftan bir düşmen zūhūr eyledikde cümlesi yolunda cān ve başın⁷¹²

⁶⁹³ yüz dutmuş: T’de yok

⁶⁹⁴ isterlerdi: isterler M

⁶⁹⁵ hālī: hāl M

⁶⁹⁶ kendi: T’de yok

⁶⁹⁷ sağı ve şolu: sağa ve şola T

⁶⁹⁸ birbirine: biri birine T

⁶⁹⁹ yürüyünce Hākān: yürüdünce Hākān’dır M

⁷⁰⁰ karşısında: karşısına M

⁷⁰¹ bir belā-yı siyāhdır: T’de yok

⁷⁰² hemān at boynuna düşüp: hemān-dem at başın çevirip T

⁷⁰³ ‘Askerdir bu hālī gördükleri gibi yüz dutup biri birin başarak: ‘Asker bu bir belā-yı siyāhdır diyü gördükleri gibi biri birini başıp T

⁷⁰⁴ ve: M’de yok

⁷⁰⁵ edip: edip ve M

⁷⁰⁶ ve: M’de yok

⁷⁰⁷ duran: T’de yok

⁷⁰⁸ kendiyle: kendi ile T

⁷⁰⁹ bahş eyledi: üleşdirdi T

⁷¹⁰ ‘itāb ü hīṭāb: hīṭāb ü ‘itāb M

⁷¹¹ cümle ehl-i dīvāna: M’de yok

⁷¹² ve başın: M’de yok

verip geregi⁷¹³ gibi çalışıp merdânelik göstereler.⁷¹⁴ Sizden kim Hâkân ‘askerini bozmağda bize yardım eyledi ve ben sizi kağı cengde şaf bozduğunuza gördüm veya sizden kim varıp bir kal’a aldı?⁷¹⁵ Yine böyle iken söze gelseñiz kimiñiz Rüstem neslinden geçinip⁷¹⁶ kimiñiz Keyhüsrev aşlına yapışsınız ve kimiñiziñ adı arslan ve kimiñiziñ lağabı⁷¹⁷ kaplandır lâkin bir iş başa geldiginde biriñizden⁷¹⁸ bir erlik [M 73b] görmedik diyü vâfir ‘itâb eyledikde⁷¹⁹ cümlesi kendi cânlarından ümmîdi kesip⁷²⁰ zâhir şimdi hep bizi birer birer⁷²¹ öldürür diyü hayret üzere iken Behrâm şâh tekrâr⁷²² bunlarıñ cürmlerini⁷²³ bağışlayıp dedi ki⁷²⁴ egerçi siz benim yolumda cân ve baş ile çalışmadıñız ise ve el altından Hâkân’a ‘ubûdiyyet nâmesi gönderip kulluklar⁷²⁵ ‘arz eylediñiz ise de⁷²⁶ yine baña düşen lütf u keremdir deyip cümle cürmlerin bağışladı.⁷²⁷ Bahtımız bize yâr olup Cenâb-ı Hâkâ’ıñ ‘avnıyla⁷²⁸ üç yüz âdem ile Hâkân’ı bozup kaçırдық. Bu ni‘metiñ şükrü için siziñ de cümle suçlarıñızı bağışladık. Korkusuz varıñ şafâñızda oluñ dedikde cümle begler ve ulular yeñiden hayât bulup henüz dünyâya gelmişe dönüp bir uğurdan pād-şâha du‘âlar edip alkışlar eylediler. Bundan soñra ‘Arabistân begi olan Münzir Behrâm şâh ‘asker çekip babasınıñ tâc u tahtını taleb eylemege geldikde bile gelip⁷²⁹ ol zamândan beri bir ân pād-şâhdan ayrılmayıp dâ’imâ bile idi. Yerinden kalkıp Behrâm şâha du‘âlar edip dedi ki Cenâb-ı Hâkâ Te‘âlâ devletli pād-şâhıma tâc u tahtını mübârek eylesin ve dâ’imâ düşmenlerini hor u haķîr eylesin. Bu kulları ki bu kapınıñ ihsânıyla perverde olmuşdur ve ‘izzet ü devleti sâye-i sa‘âdetiñizde bulmuşdur. Hîdmetlerine lâyıķ gördüklerinden hayli

⁷¹³ geregi: gerek T

⁷¹⁴ göstereler: eyleyeler M

⁷¹⁵ aldı: aldıñız dedi M

⁷¹⁶ geçinip: geçinip ve T

⁷¹⁷ lağabı: dağı M

⁷¹⁸ başa geldiginde biriñizden: göründükde biriñizde de M

⁷¹⁹ görmedik diyü vâfir ‘itâb eyledikde: gelmez diyü vâfir ‘itâb eyledi M

⁷²⁰ kesip: kaķı edip M

⁷²¹ birer birer: bir bir M

⁷²² tekrâr: T’de yok

⁷²³ cürmlerini: cürmlerin M

⁷²⁴ dedi ki: dedikde T

⁷²⁵ nâmesi gönderip kulluklar: nâme gönderip kulluk M

⁷²⁶ de: M’de yok

⁷²⁷ yine baña düşen lütf u keremdir deyip cümle cürmlerin bağışladı : T’de yok

⁷²⁸ ‘avnıyla: ‘avnı ile M

⁷²⁹ gelip: M’de yok

zamāndır⁷³⁰ ki kapılarına kul edip [T 13b] şeref-i⁷³¹ hizmetlerinde idim. Hālā pīr ü ihtiyār oldum. Gerçi kapıñızdan ayrılmak hemān ölmekdir baña lākin birkaç gün varıp vilāyetimiñ aḥvālını göreyim. Yine fermāñız olduğda gelip ḥāk-pāyiñize yüz süreyim diyü Behrām şāhdan vilāyetine gitmege izn istedikde Behrām şāh baş üstüne deyip⁷³² ḥazīne-dārlara fermān eyledikde ḥazīneden kīse kīse altınlar ve reng reng Rūmī ve Ḥaṭāyī zerdūz dībālar ve dürlü dürlü kıymetli cevāhirler getirip Hindī kılıçlar ve Dāvūdī zırhlar ‘Arabī atlar ve niçe Türkistān güzeli kara kaşlı şırma saçlı ince belli oğlanlar ve sīm-ten beden ve kāfūrī-ten gözleri cādū beñleri hindū şūḥ u şīve-kār Ḥaṭāyī cāriyeler verip ve kendi muraşşā‘ tāclarından giydirip cevāhirli kemerlerinden kemer kuşadıp buyurdu ki şāhlara lāyık bir ağır hıl‘at getirip giydirirler ve bütün ‘Arabistān memleketini kendiye bağışlayıp emri yazılıp eline verdiler. Münzir de pād-şāhıñ etegin öpüp bu kadar ni‘metle ḳandesin ‘Arabistān diyü çekilip vaṭanına gitdi. Behrām şāh da ‘askerini tertīb edip her maşlahatın bir ādeme ısmarlayıp kendi zevḳ u şafāsında oldu ve Ḥākān’ıñ üç yüz biñ ‘askeri ile Behrām şāh elinde bozulduğu yedi iḳlīm dört güşeye yayılıp cihān pād-şāhları ḳorḳuya düşüp her biri Behrām şāha ḥazīne gönderip ḳulluḳ ‘arz eder oldular. Pes Behrām şāh da oturup ‘İş u nūşun eylerken günlerde bir gün muḳaddemā Ḥavernaḳ’da bir ḳapalı oṭada yedi iḳlīm pād-şāhlarının kızları şüretini görüp ‘aşık olmuşidi ve ol demde ḥaṭırına gelip göñlüne yeñi şevḳlar ve tāze muḥabbetler düşicek ibtidā Kisrā’nıñ kızını almak isteyip lākin ol vaktde Kisrā ölmüşidi. Anasına ḥaber göndericek işidip dürlü dürlü cihāzlarla ‘arabası altından tekerlegi gümüşden ḳoçu ile gelip Behrām şāh da içeri girdikde ḥüsnünü taşvīrden yüz ḳat ziyāde bulup ‘āleminde oldu. Bundan şoñra Ḥākān’a nāme yazıp biraz oḫşayıp biraz ḳorḳutdu ve vāfir ḥazīne vü māl ile kızını istedi. Nāmedir Ḥākān’a vardıkda istediginden ziyāde ḥazīnelerle ve dürlü dürlü tuḥfelerle duḫter-i pākīze aḫterini gönderip ḳulluḳlar ‘arz eyledi. Andan şoñra Ḳayşer’e nāme yazılıp anıñ kızını da istedikde ol da hezār ḳulluḳlar ‘arz eyledi. Ḥesābsız cehīzlerle kızını gönderip ‘özrler diledi. Andan şoñra Maḡrib pād-şāhına da nāme yazılıp anıñ kızı da geldi. Şoñra Hind pād-şāhına daḫı nāme gider. Ne ḳışşayı dırāz edelim! Bu üslūb üzere şüretleri görülen kızların yedisini de birer birer alıp cümlesiniñ vāşıl olup her biri ile südün şekere ḳatıp zevḳ u şafālar eyledi.

⁷³⁰ zamāndır: zamāndandır T

⁷³¹ şeref-i: şeref-i sa‘ādetiñizde bulmuşdur T

⁷³² Bu kısımdan (732. dipnot) 733. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

BU DĀSTĀN BEHRĀM ŠĀHIŊ MECLĪSĪ VAŞFINDADIR Kİ YEDİ KÖŞK YAPILMAK SEVDĀSINDA OLMUŞDUR

Bir şabāh ki āf-tāb-ı ‘ālem-tābīŋ çerāğı Maşrık şem‘-dānına dikilip nūru ile gecenīŋ karanlığı cihāndan gitmişidi. Behrām šāh buyurdu ki güzeller çehresi gibi gözlere nūr ve göñüllere sürūr verir bir meclis-i šāhāne tertīb edip pād-šāhīŋ cümle muşāhibleri ol meclis-i hāşa hāzır olup bir ‘ālem [T 14a] edeler. Pes ol zamānda bāğ u bōstānīŋ çerāğı sönmüş ve vāfir şular külçe külçe gümüşe dönmüş. Bāğlar bülbülsüz ve hārlar gülsüz tağlar kākum kürke bürünmüş ve felek bulutdan sincaba girmiş. Kış vaktiniŋ tamām ortası olmağla meclis-i šāhīyi tertīb edip ocağlar sarāyda yanıp ortalığa gümüş mankallar konup içine ‘ūd u ‘anberler atılıp peşkūnlere tabağlar çatılıp⁷³³ ba‘dehū simātlar çekilip⁷³⁴ kiminiŋ içi dürlü dürlü yemekler ve kiminiŋ de⁷³⁵ kışın nev-zuhūr⁷³⁶ bulunan meyvelerden ‘āşık ile ma‘şūk yüzüne⁷³⁷ beñzer yarısı al ve yarısı şarı elmalar ve gügercin kanı gibi⁷³⁸ bāde ile dolmuş şurāhīler ve yer yer billūr şişelerle tūrfanda içilen⁷³⁹ zerrīn kadehler konulup bir zīnet verildi ki ne bāğa hācet ve ne bōstāna minnet kaldı. Pes⁷⁴⁰ Behrām šāhdır gelip nedīmleriyle karar edicek sīm-ten⁷⁴¹ sākīler elinden cāmlar tolu alınıp boş verilmege başlandı. Sāzendeler bir⁷⁴² taraftan faşıllar⁷⁴³ edip çengīler de bir koldan rakşa⁷⁴⁴ girip⁷⁴⁵ kelleler germ ve⁷⁴⁶ sīneler nerm olduğdan şöñra⁷⁴⁷ biraz da muşāhabet olunup herkes kendi hālince laţīf nūkteli sözler söylemege başladılar. İçlerinden biri dedi ki Hāk Te‘ālā devletli pād-šāhımızıŋ [T 14b] ‘ömrünü uzun eyleye. Hiç böyle şevket ü salţanat ve bu güne

⁷³³ 732. dipnottan buraya (733. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷³⁴ ba‘dehū simātlar çekilip: T’de yok

⁷³⁵ de: M’de yok

⁷³⁶ nev-zuhūr: T’de yok

⁷³⁷ yüzüne: nūruna M

⁷³⁸ gibi: M’de yok

⁷³⁹ içilen: M’de yok

⁷⁴⁰ pes: T’de yok

⁷⁴¹ nedīmleriyle karar edicek sīm-ten: nedīmler ile karar edicek sīmīn-ten T

⁷⁴² sāzendeler bir: sāzendeler de bu T

⁷⁴³ taraftan faşıllar: taraflardan faşıl M

⁷⁴⁴ rakşa: birer rakşa M

⁷⁴⁵ girip: girip biraz temāşā T

⁷⁴⁶ ve: M’de yok

⁷⁴⁷ olduğdan şöñra: olduğda M

cem‘iyyet⁷⁴⁸ ü ülfet cihān hüsrevlerinden birine müyesser olmamışdır. Hakk’a çok şükr ki cümlemiz sāye-i sa‘ādetinde ve kıtlu deminde emn ü emān üzere olup şıhhat ü selāmetle geçinmekdeyiz⁷⁴⁹ ve haqīkatde cihān dirliği dedikleri mizāc-ı şahīl olup düşmen korkusu olmayıp kifāyet kadar mālā mālīk⁷⁵⁰ olmaqdır. Qalanı cümle⁷⁵¹ lāfdır. Hamd Allāh’a ki bizim⁷⁵² seniñ gibi pād-şāhımız olduqdan soñra ne ğam cümlesi biz kıllarında mevcūddur. Hemān⁷⁵³ pād-şāhımız dā‘imā ter ü tāze olup⁷⁵⁴ ve yaramaz göz degmeyip⁷⁵⁵ ve felegiñ gerdişinden cem‘iyyetimiz perīşān olmayıp⁷⁵⁶ şād u hürrem olsun⁷⁵⁷ ve eger bizim cānımız fedā olursa da olsun tek hemān pād-şāhımız dünyāda tırduqça şād-mān⁷⁵⁸ olsun diyü sözün tamām eyledi. Cümle nedīmler sözün begenip [M 74a] göñüllerinden ğamı giderip⁷⁵⁹ ‘īş u nūşa başladılar ve ol meclisde⁷⁶⁰ bir üstād var idi ki adına Şīde derlerdi.⁷⁶¹ Nakķāşlık ‘ilminden⁷⁶² haber-dār olup üstād-ı hırde-kār idi. Mermerleri oyup dürlü dürlü resimler edip yapıdğı şādırvān köşkleri insān gördükde hayrān olup bunuñ gibi iş insān elinden gelmez. Varsa⁷⁶³ bunu yapan ya cindir ya⁷⁶⁴ perīdir derlerdi. Bundan ğayrı nücūm ‘ilminden haber-dār olup hiçbir ‘ilm yok idi⁷⁶⁵ ki anı öğrenmemiş ola ve bir şan‘at yok idi⁷⁶⁶ ki anıñ elinden gelmeye. Cümle bu ‘imleri ve şan‘atları Havernak’ı yapan Sinimmār’a niçe yıllar hıdmet edip andan öğrenmişidi. Çünkü ol meclisde Behrām şāhıñ⁷⁶⁷

⁷⁴⁸ cem‘iyyet: hamiyyet T

⁷⁴⁹ geçinmekdeyiz: geçinilmedeyiz M

⁷⁵⁰ mālā mālīk: māl ü mülk T

⁷⁵¹ cümle: M’de yok

⁷⁵² bizim: M’de yok

⁷⁵³ hemān: T’de yok

⁷⁵⁴ olup: olup şād hürrem olsun M

⁷⁵⁵ degmeyip: degmesin M

⁷⁵⁶ olmayıp: olmasın M

⁷⁵⁷ şād u hürrem olsun: M’de yok

⁷⁵⁸ dünyāda tırduqça şād-mān: dünyā durduqça dursun şād u hāndān T

⁷⁵⁹ giderip: gidip T

⁷⁶⁰ meclisde: maħalde M

⁷⁶¹ derlerdi: derler idi T

⁷⁶² ‘ilminden: ‘ilminde T

⁷⁶³ varsa: var ise T

⁷⁶⁴ ya cindir ya: cindir veyā M

⁷⁶⁵ yok idi: yoğidi T

⁷⁶⁶ ve bir şan‘at yok idi: bir şan‘at yoğidi T

⁷⁶⁷ şāhıñ: T’de yok

sürürünü görüp münâsebet düşürüp pād-şāha bir hüner gösterip yanına yakın⁷⁶⁸ olmak için⁷⁶⁹ yer öpüp pād-şāha du‘ālar edip dedi ki eger pād-şāhımın⁷⁷⁰ emri olursa bir mübârek vaktde tılsım edip yedi dāne kubbe yapayım ki her biri bir⁷⁷¹ yıldıza mensûb olup her biri⁷⁷² bir dürlü rengde ola ve āfet anın dā’iresine uğramaya ve her köşkün döşemeleri ve cümle⁷⁷³ esbābı köşk ne rengde boyanmış ise ol rengde olup pād-şāhımın⁷⁷⁴ sarāyında olan yedi iklīm pād-şāhlarının duhterleri her biri bir⁷⁷⁵ köşkte ola ve pād-şāhım haftanın her bir gününü bir köşkte geçirip her gün bir nāzenīn ile ‘İş u⁷⁷⁶ nūşlar edip ğamsız ve ğuşşasız⁷⁷⁷ demler süreler dedikde Behrām şāh cevāb verip dedi ki⁷⁷⁸ tūtalım ki seniñ⁷⁷⁹ dedigiñ gibi yedi dāne köşk yapıp her birinde niçe zevklar edeyiz lākin çünki dünyā fānī olup ölüm emr-i muqarrer olacak. Bu kadar zahmet çekip⁷⁸⁰ bu hāy u hūya⁷⁸¹ degmez ve hem bunların cümlesi⁷⁸² nefsiñ hevāsıdır. Hāḡ Celle ve ‘Alā Ḥazretine kulluḡ edip ‘ibādet edecek⁷⁸³ köşkü nerede yapalım dedi. Pād-şāh bu cevābı verip gerçi şūretā köşkü⁷⁸⁴ yapmağa rāzī olmadı lākin göñlüne Şīde’niñ bu sözünden şevḡ düşdü. [M 74b] Zīrā muḡaddemā⁷⁸⁵ Ḥavernaḡ’da bir ḡapalı odanın içinde kızların taşvīrini gördükde Sinimmār yazmışdı⁷⁸⁶ ki Behrām şāh bu güzelleri⁷⁸⁷ alıp her birine birer köşk yapıp her gün⁷⁸⁸ birinde zevḡ u şafālar eylese gerekdir. Pes bu söz Behrām şāhın ḡātırında idi. Ḥakīmden bu sözü

⁷⁶⁸ yakın: T’de yok

⁷⁶⁹ olmak için: olmağı için M

⁷⁷⁰ pād-şāhımın: pād-şāhın T

⁷⁷¹ bir: M’de yok

⁷⁷² her biri: T’de yok

⁷⁷³ cümle: M’de yok

⁷⁷⁴ pād-şāhımın: pād-şāhın T

⁷⁷⁵ duhterleri her biri bir: her biri birer T

⁷⁷⁶ ‘İş u: ‘İş M

⁷⁷⁷ ğuşşasız: demsiz T

⁷⁷⁸ dedi ki: T’de yok

⁷⁷⁹ seniñ: sen M

⁷⁸⁰ çekip: M’de yok

⁷⁸¹ hāy u hūya: hāy hūya T

⁷⁸² bunların cümlesi: bunlar M

⁷⁸³ edecek: edeceğini T

⁷⁸⁴ köşkü: köşk M

⁷⁸⁵ muḡaddemā: bir miḡdār T

⁷⁸⁶ yazmışdı: yazmışıdı T

⁷⁸⁷ güzelleri: güzeller M

⁷⁸⁸ birer köşk yapıp her gün: bir köşk yapıp her T

işitdikde ibtidā çokluk rızā vermeyip kâ'il olmadı ammā gitdikçe gönlünde yer edip Şīde'niñ dedigi köşkleri⁷⁸⁹ yaptıрмаğa mā'il oldu lākin [T 15a] tiziye evvelki gibi⁷⁹⁰ verdiği cevāba muhālif söz söylemekden şakınıp bu sözü kalbinde gizleyip kimseye açmadı. Bunuñ üzerine bir hafta geçdikden sonra Şīde'yi tenhā çağırıp geçende dedigiñ köşkleri bize yapıver dedikde Şīde fermān pād-şāhımıñdır deyip andan sonra Behrām şāh⁷⁹¹ buyurdu ki cümle ne kadar mühimmāt lāzım ise bulup hāzır müheyyā edeler. Pes Şīde'dir dāmen-der-meyān edip bir kıutlu tālī'de köşkleri yapmağa mübāşeret edip her kıubbeyi hākīmāne bir yıldızıñ hareketi üzere bağlayıp yedi dāne gözler görmedik ve ol vakte gelince pād-şāhlar mālīk olmadık köşkleri kāmīl iki yılıñ içinde tamām eyledi. Pes muqaddemā Şīde'niñ üstādı olan Sinimmār Nu'mān'a Havernaķ'ı yapıdıkda faķiri dāmdan atıp pāre pāre eylediği halk içinde söylenip Nu'mān'ın üstünde leke kıaldığın Behrām şāh gördükde Şīde yapıdık köşkleriñ muķābelesinde Amul dedikleri vilāyeti ihsān edip dedi ki eger üstādıñ Nu'mān 'uķūbet eyledi ise bizim saña olan ihsānımız Nu'mān'ın üstādıñ eylediği 'uķūbetiñ 'özüñü eyler. Ne anıñ eylediği buhliden idi ve ne bizim eyledigimiz keremdendir taķdīr böyle imiş diyü i'tizār eylemiş. Şīde de yer öpüp pād-şāha du'ālar ve şenālar eyledi.

BU MAHAL YEDİ KUBBENİN RENGLERİNİ BEHRĀM ŞAHIN SEYRİNE VARDIĞINI BEYĀN EDER

Çünkü köşkler tamām olup silinip süpürüldü. Her biri ne rengde ise ol rengde olan döşemeler döşendi. Behrām şāh seyrine varıp gördü ki felege beñzer yedi dāne kıubbeli köşkler ki ne gözler görmüş ve ne kıulaķlar işitmiş. Her biri bir cennetden nişān verir ve her biri bir yıldız mensūb bir rengde. **Zūhal** yıldızında olan köşk siyāh boyalarla boyanıp başdan başa siyāh döşemelerle döşenmiş. **Müşterī** yıldızına mensūb olan köşk şandal renginde olup döşemesi de hep kendi renginde idi. **Merīķ** yıldızına mensūb olan köşk kıırmızı boyalarla boyanmışıdı. **Güneş'e** mensūb köşk altın şarısı idi. **Zühre'ye** mensūb olan köşk şāfī beyāz idi. **'Uķārid yıldızına** mensūb olan köşk gömgök idi. **Ay'a** mensūb olan köşk yemyeşil idi ve andan sonra her pād-şāhın duķter-i pākīze aķter-i gelip yerinde kıarār

⁷⁸⁹ köşkleri: köşkler T

⁷⁹⁰ gibi: M'de yok

⁷⁹¹ Bu kısımdan (791. dipnot) 792. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

eyledi. Behrām şāh da haftanın her bir gününde birer köşke gidip ‘îş u nüşdan şöra aḥşam olduğda her biri pād-şāhı eglendirip ‘aşk u şevk verir birer hikāye söyler idi.

BU MECLİS BEHRĀM ŞĀH CUM‘A ERTESİ GÜN SİYĀH KÖŞKE GİDİP HİND PĀD-ŞĀHİ KIZININ HİKĀYESİDİR

Çünkü köşkler tamām olup Behrām şāhdır her gün birine varıp ‘ālem eylemek murād eyledi. İbtidā cum‘a ertesi siyāhlar giyip siyāh köşke [T 15b] revāne olup aḥşama dek ‘îş u nüş edip şafālar eyledikten şöra çünkü aḥşam oldu. Behrām şāh Keşmīrī güzelinden bir hikāye istedi. Hemān-dem bānū-yı Hind’dir söze gelip ibtidā pād-şāha du‘ālar edip andan şöra hicābla dedi ki ben cāriyeñiz daḥı küçücük iken bir ‘ābide vü şāliḥa vü dīn-dār ḥātūn var idi. Adına Zāhīde derler idi. Ayda bir kerre bize gelip kalırdı ve her yüzden dürlü dürlü hikāyeler söylerdi lākin bu ḥātūn dā’imā başdan başa siyāh libāslar giyip günlerde bir gün dā’imā mātemli gibi libāslar giydiğiniñ aşlını sorup ne sebebdendir ki⁷⁹² [M 75a] dā’imā böyle⁷⁹³ āb-ı ḥayāt gibi siyāhlar içindesin? Bize bunuñ sebebini söyle⁷⁹⁴ diyü ibrām eyledikde nā-çār olup⁷⁹⁵ dedi ki bunuñ aşlı ferec ba‘de’ş-şidde kışşasından uzun bir hikāyedir. Gerçi i‘timād olunmaz ammā ḥātırınıñız için söyleyeyim deyip dedi ki ben aşlında⁷⁹⁶ fülān pād-şāhın cāriyesi idim.⁷⁹⁷ Bu pād-şāh dā’imā fuḥarāyı gözedip ni‘meti ‘ālem ḥalkına çekilmiş idi.⁷⁹⁸ Bay u gedā dā’imā [T 16a] gelip lūtf u keremine müstağrak olurlardı ve misāfirlere ziyāde mā’il olduğundan misāfir konacak maḥşuş bir sarāy yapıdırıp pāk döşemelerle döşedip⁷⁹⁹ ve çābük⁸⁰⁰ ḥidmet-kārlar koyup gelip giden misāfirlere ḥidmet ederlerdi ve her kim⁸⁰¹ gelse pād-şāh bunlara ta‘ām çekip yiyip içdikden şöra ne taraftan gelip ne tarafa gitdiğini sorup gezdiği yerlerde görüp

⁷⁹² 791. dipnottan buraya (792. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁹³ böyle: T’de yok

⁷⁹⁴ söyle: deyiver M

⁷⁹⁵ nā-çār olup: M’de yok

⁷⁹⁶ söyleyeyim deyip dedi ki ben aşlında: T’de yok

⁷⁹⁷ cāriyesi idim: cāriyesi idim söyleyeyim dedi ki ben anın cāriyesi iken T

⁷⁹⁸ çekilmiş idi: çekilmişidi M

⁷⁹⁹ döşedip: döşeyip T

⁸⁰⁰ çābük: çok M

⁸⁰¹ kim: kim ki T

işitdiği şeyleri⁸⁰² söyletmekden hazz eylerdi. Anlar da kendi vilâyetlerinde olan şeylerden ve başlarından geçen hikâyeleri deyip dürlü dürlü hikâyeler⁸⁰³ söylerlerdi. Pād-şāhdır dā'imā 'ömrünü böyle şöhetlerle⁸⁰⁴ geçirirken günlerde bir gün tahtından gā'ib oldu. Hiç kimse bilmedi ki nice olup nereye⁸⁰⁵ gitdi. Bunuñ üzerine bir zamān geçdikden şoñra günlerde bir gün yine çıkagelip lākin bütün esbābını gömlegine⁸⁰⁶ varınca siyāhlara boyayıp çokluğ söylemez olmuş ve kimseye rāz-ı derūnunu⁸⁰⁷ açmayıp dā'imā tenhālarda⁸⁰⁸ oturup āh vāh eylerdi. Beni ziyāde sevdiğinden bir gece ayağını oğarken felekden şikāyet edip⁸⁰⁹ dedi ki benim gibi pād-şāha bu rūzgārıñ eylediği sitem hiçbir pād-şāha olmuş degildir. Beni böyle siyāh esbāblar içinde dā'imā esīr ü mātem eyledi dedikde yüzümü ayağına sürüp dedim ki ey cihān şāhlarıñıñ güzīdesi! Yeryüzünde olanlardan kim kādirdir ki felege karşı koya? Dā'imā anıñ işi gücü hālka sitem eylemekdir lākin lūtf eyleyip⁸¹⁰ kendi ahvālīñizi bu cāriyeñizden gizlemeyip rāzıñıza mahrem ediñiz⁸¹¹ dedikde dönüp dedi ki sen bizim eski 'ādetimizi bilirdiñ ki [M 75b] dā'imā gelip geçen misāfırlara 'acīb⁸¹² hikāyetler söyledip eglenirdik. Günlerde bir gün 'ālemi kalbur gibi gözden geçirmiş bir merd-i gārīb geldi ki cümle esbābı başdan başa hep siyāh idi. Konup mühimmātı görüldükden şoñra esbābıñ niçin siyāhdır diyü⁸¹³ aşlını bundan şorduğda pād-şāhım bunuñ aşlı⁸¹⁴ söylenmez ve kimseye keşf olunmaz. 'Ankādān haber vermek gibidir. Ğayrı söz söyleşelim dedikde 'özü ü⁸¹⁵ bahāneyi birağıp lūtf eyle sebebini söyle diyü yalvardığımda döndü⁸¹⁶ dedi ki pād-şāhım bu sözde beni ma'zūr buyuruñ. Bu hikāye siziñ

⁸⁰² şeyleri: şeyler T

⁸⁰³ hikâyeler: 'acā'ibler M

⁸⁰⁴ şöhetlerle: şöhetle M

⁸⁰⁵ nereye: nere T

⁸⁰⁶ lākin bütün esbābını gömlegine: bütün esbābını gömlege T

⁸⁰⁷ derūnunu: derūnu T

⁸⁰⁸ tenhālarda: tenhāda M

⁸⁰⁹ edip: M'de yok

⁸¹⁰ eyleyip: ediñ M

⁸¹¹ ediñiz: ediñ M

⁸¹² 'acīb: 'aceb T

⁸¹³ diyü: T'de yok

⁸¹⁴ aşlı: aşı M

⁸¹⁵ söz söyleşelim dedikde 'özü ü: söyleyelim dedikde 'özü M

⁸¹⁶ yalvardığımda döndü: yalvardı T

gibi pād-şāhlara yarar şey degildir. Bu kışşanın aşlını ol kimse bilir⁸¹⁷ ki benim gibi siyāhlar giye dedikde aşlını bilmege daḥı ziyāde hırşa düşüp tekrār üstüne sürüp yalvardım. Çünkü benim böyle bī-ḳarār olduğumu gördükde ḥicāba düşüp dedi ki Çīn vilāyetinde bir şehir vardır ki ol şehre şehir-i Medhūşān⁸¹⁸ ve ḥalkına siyeh-pūşān derler. Cümle ḥalkı güzellikte her biri bir ay pāresine beñzer lākin başdan başa siyāh libāslar⁸¹⁹ giyerler. Her kim ki⁸²⁰ ol şehre varıp şuyundan içerse ve⁸²¹ benim düşdügüm maḥmūrluğa düşerse cümle başımdan geçen kışşayı bilip⁸²² añlar ve illā yıllarla söylesem ne şerḥ u beyāna şıgar ve ne işiden kimse inanıp añlar deyip artık söylemedi. O⁸²³ gece ḳalıp⁸²⁴ şabāḥ çekilip yoluna revāne oldu. Çünkü dervīşden bu sözü işitdim.⁸²⁵ Dervīşin bu sözü⁸²⁶ yüregime ig olup aşlını bilmege bir cins göñlüm düşdü ki deli dīvāne olup ‘aḳl dā’iresinden [T 16b] çıḳayazdım ve⁸²⁷ gelene geçene ol ḳadar şordum ve⁸²⁸ bir çāre aradım aşlā ne görmüş var ve ne işitmiş var. ‘Āḳıbet nā-çār olup bunu fikr eyledim ki yanıma bir miḳdār cevāhir ve altın alıp bir gece kimse görmeden atıma binip ol şehre varam ve bu ḥikāyenin aşlı nedir arayıp bulam dedim ve bir gece cümle sarāy ḥalkı gāfil yatırlarken dedigim gibi yanıma vāfir cevāhir ve altın aldım ve ḳıyāfetimi⁸²⁹ tebdīl edip bir misāfir şekline girip şehrin bir tenhā ḳapısından çıkıp bir miḳdār yolcularla yoldaş olup Çīn vilāyetine vardım. [M 76a] Vilāyet-i Medhūşān diyü şora şora bulup⁸³⁰ günlerde bir gün ol şehre varıp içine girdim. Dervīş dedigi gibi gördüm cümle ḥalkı güzel şüretli maḥbūb ādemler lākin başdan başa cümlesi siyāhlara ḡarḳ olmuş. Vardım bir kār-vān-sarāyda oṭa tutup ḳondum ve tamām bir yıla dek şehir ḥalkını araşdırıp⁸³¹ kendi rāzıma bir maḥrem aradım. Āḥir bir ḳaşşāb yigidi⁸³²

⁸¹⁷ bilir: bilirdi T

⁸¹⁸ Medhūşān: Medhūşān derler T

⁸¹⁹ siyāh libāslar: libāsların siyāh T

⁸²⁰ ki: M’de yok

⁸²¹ ve: M’de yok

⁸²² bilip: T’de yok

⁸²³ o: ol M

⁸²⁴ ḳalıp: ḳalkıp T

⁸²⁵ dervīşden bu sözü işitdim: T’de yok

⁸²⁶ dervīşin bu sözü: M’de yok

⁸²⁷ ve: M’de yok

⁸²⁸ ve: M’de yok

⁸²⁹ ḳıyāfetimi: ḳıyāfeti T

⁸³⁰ bulup: buldum T

⁸³¹ araşdırıp: araşdırdım T

buldum ki güzel hūylu tatlı dilli kimseniñ ‘aybını fāş etmeyip herkesiñ hakkında iyilik söyledir. Anıñla āşinā olduk ve oṭama çağırıp gāh cevāhir ve gāh altın verip muḥabbetler gösterdim. Ol da baña muḥabbet edip ekşer gelip giderdi ve⁸³³ biri bizimle yār u hem-dem⁸³⁴ olup eglenirdik ve dā’imā hakkında iḥsānı⁸³⁵ mebzūl edip her gün bir⁸³⁶ tuḥfe verirdim. Gide gide buña ol kadar altın ve cevāhir verdim ki ḥesābı yok.⁸³⁷ Bundan yüz bulup⁸³⁸ bir gün beni evine da‘vet eyledi. Varıp yemek yendikten sonra ne kadar altın ve cevāhir verdim ise yanına daḥı vāfir⁸³⁹ tuḥfeler koyup cümlesini⁸⁴⁰ getirip öñüme kodu ve ‘özrlr edip dedi ki ben bir⁸⁴¹ ḳanā‘at şāḥibi kimseyim. Her gün ḳaşşāblığımla⁸⁴² birkaç akçe kazanıp anıñla geçinirim. Böyle cevāhirleriñ ki her birini ādem vāfir zaḥmetle peydā eder.⁸⁴³ Ben bunlarıñ ādemisi degilim. Lütf edip alınız yine siziñ olsun ve bir ḥidmetiñiz varsa⁸⁴⁴ buyuruñ baş üstüne göreyim⁸⁴⁵ dedikde cevāb verip dedim⁸⁴⁶ ki hey birāder bu ḥāmlığı⁸⁴⁷ gider. Bu seniñ cevāhir dedigiñ ne olsa gerekdir? Bizim yanımızda taş ve topraḡla berāberdir deyip⁸⁴⁸ koynumdan bir ol kadar daḥı çıkarıp kodum. Çünkü ḳaşşāb benim böyle cevāhir ve altın⁸⁴⁹ saçdığımı gördü. Dedi ki ben seniñ eylediğiñ eski iḥsānlarıñ altından çıkmadan⁸⁵⁰ sen ṭurmayıp⁸⁵¹ bir ol kadar şey daḥı⁸⁵² verirsiñ. Bu

⁸³² yigidi: yigidin T

⁸³³ gelip giderdi ve: gelirdi M

⁸³⁴ yār u hem-dem: yār-ı hem-dem T

⁸³⁵ iḥsānı: iḥsān T

⁸³⁶ bir: birer T

⁸³⁷ ḥesābı yok: M’de yok

⁸³⁸ bundan yüz bulup: T’de yok

⁸³⁹ vāfir: M’de yok

⁸⁴⁰ cümlesini: cümlesin T

⁸⁴¹ bir: M’de yok

⁸⁴² ḳaşşāblığımla: ḳaşşāblığım ile T

⁸⁴³ zaḥmetle peydā eder: himmetle peydā eyler M

⁸⁴⁴ varsa: var ise T

⁸⁴⁵ göreyim: görelim T

⁸⁴⁶ dedim: dedi T

⁸⁴⁷ ḥāmlığı: cevābları M

⁸⁴⁸ deyip: dedi T

⁸⁴⁹ benim böyle cevāhir ve altın: böyle benim böyle altın ve cevher T

⁸⁵⁰ ben seniñ eylediğiñ eski iḥsānlarıñ altından çıkmadan: seniñ eski eylediğiñ iḥsānlarıñ altından çıkamam T

⁸⁵¹ ṭurmayıp: durmadan M

⁸⁵² daḥı: T’de yok

lūṭfuñ⁸⁵³ ḥicābı altında kaldım. Ne çäre eylesem? Eger böyle eylemekden bir maḳṣūduñuz⁸⁵⁴ var ise buyuruñ yüz biñ cānla çalışalım dedi. Çünkü bu ḥālî görüp bundan tamām mertebe emīn oldum ve kendimiñ pād-şāh olup tāt u taḥtımı bırağıp geldigimi bir beyān edip bu şehir ḥalkınıñ mātemleri [M 76b] yoğiken niçin bunlar böyle dā'imā siyāh libāslar⁸⁵⁵ giyerler? Maḳṣūdum bunuñ aşlına ermekdir diyü⁸⁵⁶ bundan kışşanıñ aşlını şordum. Çünkü kaşşāb benden bu sözü işitdi. Hemān-dem kuzu kurdan ürker gibi bekleyip bir zamān başını ḥayret deryāsına daldırdı ve kendisini aldırıp⁸⁵⁷ ḥicābından yüzüme bakamadı. Niçe zamāndan soñra dönüp buyurduñuz güzel⁸⁵⁸ yerindedir. Olsun cevābını verip bu kışşayı size bildireyim lākin gece karanlık olup 'ālem ağıyardan ḥālî olduḡda [T 17a] yine buraya buyuruñ ol vaḳtde āgāh olursuz dedi. Ben de kalkıp oṭama geldim ve⁸⁵⁹ aḥşam ne zamān olur diyü muntazır oldum tırdım. Çünkü aḥşam olup 'ālem siyāh oldu. Ol dem hemān kandesin kaşşāb diyü evine cān atdım. Varıp kapısını çaldıḡda taşra çıkıp buyuruñ şöyle gezelim diyü gitdi. Ben de yanınca gidip şehirden taşra çıkıp⁸⁶⁰ vāfir yer gidince beyābānda bir vīrāneye yetişdik ki içinde ins ü cinden kimse yok.⁸⁶¹ Bir tenhā korḡunç yer idi. Bu vīrāneniñ ortalıḡ yerinde bir ḡubbe var. İçine girdik. Ortasında uzun ip ile aşlı bir sepet var idi. Kaşşāb ol sepedi alıp yanıma ḡodu⁸⁶² ve azacıḡ bu sepet içine girip oturuñ ki kışşayı nihāyetine erip⁸⁶³ añlarsız dedi. Çünkü ol sepediñ içine girdim. Hemān⁸⁶⁴ ḡımıldanıp yerinden⁸⁶⁵ benimle⁸⁶⁶ hevāya çıḡdı. Güyā bir şāhīn idi ki şikārın alıp yuvasına ṭoḡru çekildi gitdi. El-ḡışsa ol ḡadar hevāya çıḡdı ki tā feleklere dek gitdi.⁸⁶⁷

⁸⁵³ lūṭfuñ: lūṭf M

⁸⁵⁴ maḳṣūduñuz: maḳṣūduñ T

⁸⁵⁵ libāslar: libās T

⁸⁵⁶ diyü: M'de yok

⁸⁵⁷ daldırdı ve kendisini aldırıp: daldırıp T

⁸⁵⁸ güzel: T'de yok

⁸⁵⁹ ve: T'de yok

⁸⁶⁰ buyuruñ şöyle gezelim diyü gitdi. Ben de yanınca gidip şehirden taşra çıkıp: T'de yok

⁸⁶¹ ins ü cinden kimse yok: ins cinden kimse yokdur T

⁸⁶² ol sepedi alıp yanıma ḡodu: sepeti olup yanıma getirdi M

⁸⁶³ bu sepet içine girip oturuñ ki kışşayı nihāyetine erip: şu sepete giriñ kışşayı tıyup M

⁸⁶⁴ hemān: hemān-dem T

⁸⁶⁵ ḡımıldanıp yerinden: M'de yok

⁸⁶⁶ benimle: T'de yok

⁸⁶⁷ ol ḡadar hevāya çıḡdı ki tā feleklere dek gitdi: hevāya ol ḡadar gitdi ki tā feleklere çıḡdı M

Sepetden⁸⁶⁸ bağıdım yeryüzü⁸⁶⁹ gözüm⁸⁷⁰ bir el ayası kadarınca görünüp  turur.⁸⁷¹  ayrete vardım l kin ne   re kimden meded isteyeyim?⁸⁷²   ir-k r sepet gide gide gelip bir min re gibi y ksek⁸⁷³ m l n üzerine  onup  ar r eyledi. G y  bir  u  idi gelip⁸⁷⁴ yuvasına  ondu. Eyledigim i e pe  m n olup e   nlar eyledim f  ide vermedi.  a a ve  ola ba ındım⁸⁷⁵ olmadı bir   re bulamadım.   ir gördüm ki bir işdir olmamak gerek idi çünki oldu. Hem n bu a   re  abrdır diyü  abredip Cen b-ı⁸⁷⁶  a  'ın l tfuna  ı ınıp ola ki [M 77a]  a  Te     bir yerden⁸⁷⁷ bir  al    apısını a ıp⁸⁷⁸ bu d mdan  al   olaydım diy ⁸⁷⁹ m l n üstünde oturdum. Bir zam ndan  o ra anı gördüm ki  a  kadar bir büyük  u  z hir oldu. Bundan gönlüme  or u düşüp gele gele gelip m l n üstüne  ondu da hızla geldiginden  andım ki m l yere⁸⁸⁰ yığıldı. Bir zam ndan  o ra  a lımı başıma devşirip  u a ba dım. Gördüm ki her bir  anadı ber ber  en r ağacı kadar var ve ayakları gemi diregi gibi⁸⁸¹ uzun. Ağzı bir ma  ra kadar var. V fir  a ınıp silkendi ve her  a ındı  a ye leri⁸⁸² dibinden inci ile⁸⁸³  olu  ade ler d k l p her tüyü  opdu  a yeryüzüne göbek göbek miskler dökülürdü. Bunu f kr eyledim ki  u  u du u gibi⁸⁸⁴ ayağına pek yapı am.   m ddir ki bu  u  sebebiyle bir sel mete eri em. Eger böyle eylemezsem   l müşkil olur.  ayrı yüzden bu m lden inmege   re yok dur diyü bunu  üzerine  ar r verdim.  u  dur bir zam ndan  o ra  anatlarını⁸⁸⁵ biri birine urup uçmak istedi. Hem n-dem⁸⁸⁶ göz

⁸⁶⁸ sepetden: M'de yok

⁸⁶⁹ yeryüzü: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁸⁷⁰ gözüme: T'de yok

⁸⁷¹ kadarınca görünüp  turur: kadar görünüp M

⁸⁷² isteyeyim: isteyem M

⁸⁷³ bir min re gibi yüksek: yuvasına  onar gibi bir M

⁸⁷⁴ gelip: M'de yok

⁸⁷⁵  a a ve  ola ba ındım:  a a  ola ba dım T

⁸⁷⁶   re  abrdır diyü  abredip Cen b-ı:  abr   redir diyü  abredip M

⁸⁷⁷ yerden: yere T

⁸⁷⁸ açıp: a a ve T

⁸⁷⁹ diyü: ve M

⁸⁸⁰ yere: M'de yok

⁸⁸¹ ber ber  en r ağacı kadar var ve ayakları gemi diregi gibi: bir iki iri  en r ağacına be zer ve ayakları gemi diregi gibidir T

⁸⁸² ye leri: yelekleri T

⁸⁸³ inci ile: inciyle M

⁸⁸⁴ gibi: dem T

⁸⁸⁵  anatlarını:  anadların T

yumup Tañrı'ya⁸⁸⁷ şıgınıp iki elimle kuşuñ ayağına pek şarıldım. Kuşdur ayakların⁸⁸⁸ devşirip kanatlarını⁸⁸⁹ açıp hevāya çıkdı gitdi ve benden aślā kocunmayıp⁸⁹⁰ gūyā ayağında bir sivri siñekçesine idim. Bu hāl ile şabāhdan öyle vaktine dek uçup niçe tağlar ve deryālardan⁸⁹¹ geçdi. Çünkü güneşin sıcaklığından⁸⁹² arkası kızdı. Hemān-dem hevādan yap yap aşağı inmege başladı. Bu hāl gördükde kuşa⁸⁹³ du'ālar⁸⁹⁴ eyledim ve yere yaklaştıkda bakdım çemenleri ibrişim teline beñzer toprağı misk ü⁸⁹⁵ 'anber koğar bir güzel yerdir. Hemān-dem iki elimi kapıp şalıverdim. Bir miqdār [T 17b] zedelendim. Bir zamāndan şoñra kalkdım gördüm ki bir yerim kırılmamış. Haqq'a çok şükrler⁸⁹⁶ eyledim. Andan şoñra şağa ve⁸⁹⁷ şola bakdım. Cennete beñzer bir bāğ-çe gördüm ki ancılayın bāğ-çe 'ömrümde ne görmüş ve ne işitmiş idim.⁸⁹⁸ İçinde dürlü dürlü çiçekler açılmış her biri bir rengde koğusu dünyāyı tutmuş sünbüllerinin zülfü büküm büküm olup karanfillere şarılmış. Yer yer 'aşıklar āyini⁸⁹⁹ gibi servler göklere çıkıp üstüne yāsemenler aşılmış. Bir tarafından āb-ı hayāt gibi şular 'aķık ve inciye beñzer çaķıllardan [M 77b] çağlayıp akar ve bir tarafında⁹⁰⁰ laţif havzlar içinde gümüşe⁹⁰¹ beñzer balıklar toprağı misk ü 'anber taşları şanki gevher etrafında zümürred gibi tağlar ve her tarafı toptolu yemişler ağaçlarında hoş şadāl⁹⁰² kuşlar turmadan ötmededir.⁹⁰³ El-ķışşa çünkü bu kadar derd ü zahmetden şoñra elime böyle⁹⁰⁴ bir yer girdi. Define bulmuş Mağribiye dönüp Haqq'a yüz biñ şükrler edip

⁸⁸⁶ hemān-dem: M'de yok

⁸⁸⁷ Tañrı'ya: Tengri'ye T

⁸⁸⁸ ayakların: ayağını M

⁸⁸⁹ kanatlarını: kanadların T

⁸⁹⁰ kocunmayıp: gücenmeyip T

⁸⁹¹ deryālardan: deryālar M

⁸⁹² sıcaklığından: ısıcağığından M

⁸⁹³ gördükde kuşa: üzere gördüğüm T

⁸⁹⁴ du'ālar: du'ā M

⁸⁹⁵ misk ü: misk M

⁸⁹⁶ şükrler: şükr T

⁸⁹⁷ ve: M'de yok

⁸⁹⁸ 'ömrümde ne görmüş ve ne işitmiş idim: gördüğüm 'ömrümde görmedim ve ne görülmüş işitdim T

⁸⁹⁹ āyini: T'de yok

⁹⁰⁰ tarafından: tarafından T

⁹⁰¹ gümüşe: kusa M

⁹⁰² şadāl: nakl M

⁹⁰³ turmadan ötmededir: turma ötmede T

⁹⁰⁴ böyle: M'de yok

yüzümü topraklara sürdüm. Etrâfını gezinip temâşâ eyledim ve şekerden tatlı yemişlerinden yiyip şovuk şularından⁹⁰⁵ içdim ve bir serv dibinde ol gece ahşamlamağa karar verdim. Çünkü ahşam olup ‘âlem siyâh libâslarını⁹⁰⁶ giyindi. Bir zamândan sonra⁹⁰⁷ bir taraftan bir ses belirdi. Gide gide yaklaşıp anı gördüm ki hesâbsız ay pâresi gibi⁹⁰⁸ kızlar yañaqları gül saçları sünbül tudaqları lâleniñ bağrını yakar gamzeleri kılıcı kılıca çakar kollarında altın bilezikler ve⁹⁰⁹ kulaqlarında inci⁹¹⁰ aşkılı cevâhir küpeler⁹¹¹ her biriniñ elinde bir kâfurî bal mûmu serv-i hırâmânlar⁹¹² gibi şalını şalını gelmekte ve kiminiñ başında döşeme ve altın taht ve sâ’irleri⁹¹³ meclis esbâbı. Pes bunlardır gelip bağ-çeniñ bir güzel yerinde döşemeleri döşeyip bir tarafına tahtı kurdular ve sâ’ir meclis esbâbını hâzır ü müheyyâ edip durdular. Çok geçmeden anı gördüm ki yüzü niķâblı bir nigâr-ı nâzenîñ zâhir olup yanınca bir sürü kızlar ki kaşları⁹¹⁴ kurulmuş siyâh tozlu⁹¹⁵ yaya ve çehreleri bedr olmuş aya beñzer ve her biriniñ ellerinde kollar gibi birer kâfurî⁹¹⁶ bal mûmu var idi. Hezâr ‘izz ü nâzla gelip tahtıñ üstünde⁹¹⁷ karar eyledi. Başdan başa câriyeler el bağlayıp ol fitne-i zamânıñ ve âfet-i devrânıñ fermânına gül gibi kulağ dutup durdular.⁹¹⁸ Andan sonra niķâbı çehresinden kaldırdıkda anı gördüm ki bulut altından bir mâh-pâre zâhir oldu. Kıyâs eyledim ki gökde olan ay yere indi yâhûd ahşam tolunan güneş niķâbıñ altından toğdu ve bağ-çeniñ içi göklere [M 78a] dönüp sâ’ir câriyeler yıldızlar idi⁹¹⁹ nigâr-ı nâzenîñ ay ya güneş idi. Pes andan sonra meclis ârâste olup sâķiler kan dökmege başladı.⁹²⁰ Andan sonra nâzenîñ başın kaldırıp karşısında tûran⁹²¹ câriyelerden birine hitâb

⁹⁰⁵ şularından: şuyundan T

⁹⁰⁶ libâslarını: libâsı M

⁹⁰⁷ sonra: M’de yok

⁹⁰⁸ gibi: T’de yok

⁹⁰⁹ ve: M’de yok

⁹¹⁰ inci: T’de yok

⁹¹¹ küpeler: küpe M

⁹¹² hırâmânlar: hırâmân T

⁹¹³ sâ’irleri: sâ’ir T

⁹¹⁴ kaşları: kaşlar M

⁹¹⁵ tozlu: kurulu M

⁹¹⁶ kollar gibi birer kâfurî: kolları M

⁹¹⁷ nâzla gelip tahtıñ üstünde: nâz ile gelip tahtıñ üstüne T

⁹¹⁸ fermânına gül gibi kulağ dutup durdular: gün gibi kulaqları gibi verdiler T

⁹¹⁹ yıldızlar idi: yıldızlar T

⁹²⁰ başladı: başladılar M

⁹²¹ tûran: olan T

edip buyurdu ki var şu bāğ-çeniñ eṭrāfını araşdır. Bu gece bu bāğda bir nā-mahrem kimse vardır şanırim. Eger bir⁹²² şaklanmış ādem bulursañ ḥuzūrumuza getir dedikde hemān-dem cāriye⁹²³ fermān üzere bāğ-çeyi gezerek gelip beni serviñ⁹²⁴ dibinde göricek parmağını⁹²⁵ ııırdı ve gel seni bānū-yı devrān ister gidelim diyü elime yapışdı. Ḥuzūr-ı bānūya varmak benim de cānıma minnet idi. Hemān kalkıp cāriyeniñ ardına düşüp ḥuzūruna vardıkda yer öpüp kaçd eyledim ki aşıağı oturam. Nigār-ı ‘ālem söze gelip [T 18a] beri geliñ⁹²⁶ ḥidmet-kārlar ṭuracak yer⁹²⁷ siziñ yeriñiz degildir. Siz bizim misāfirimizsiz. Misāfire⁹²⁸ ikrām eylemek lāzımdır ve bizde benlik yokdur alçağ göñüllüyüz. Lüṭf edip yukarı⁹²⁹ buyuruñ diyü taḥtūñ üstünü⁹³⁰ gösterdikde dedim ki ey nāzenīn! Bu sözü ben faķīre söylemeñiz ne münāsebet? Hiç Belķīs taḥtına dīvler çıkıp oturmağ olur mu? Aña yine bir Süleymān gerek. Size de hem-dem olmağa yine⁹³¹ bir ‘ālī-şān kimse gerekdir. Bizcileyin faķīre taḥtūñiz dibinde bir nefes oturmağ⁹³² bütün ‘ömründe sermāye-i iftiḥār olur.⁹³³ ‘Ömrüñüz dā’im ola lüṭf etdiñiz dedikde dönüp dedi ki⁹³⁴ özr ü⁹³⁵ bahāneyi koyup beri geliñiz⁹³⁶ taḥt üstü siziñ yeriñiz olduğunda şübhe yokdur. Misāfirler bizim başımızıñ⁹³⁷ tācıdır. Hele bir miķdār yanımıza buyuruñ soñra niçe yüzden dahı iḥsānlarımızı görüñ. El-kıışsa vāfir yer gāvğāsı eyledik.⁹³⁸ Āḥir bir ay pāresi gibi cāriye gelip kolumdan yapışıp nāzenīniñ yanına çıkarıp kendisi yine varıp maķāmında⁹³⁹ ṭurdu. Pes nigār-ı nāzenīn dönüp ḥāl ü ḥāṭır sorup şafā geldiñiz kademler getirdiñiz dedikde ben de nigāra du‘ālar edip Ḥaķ Te‘ālā ‘ömrüñüzü

⁹²² bir: M’de yok

⁹²³ cāriye: cāriyedir T

⁹²⁴ serviñ: serv T

⁹²⁵ parmağını: parmağın M

⁹²⁶ beri geliñ: T’de yok

⁹²⁷ yer: yerde ṭurmañ T

⁹²⁸ misāfire: T’de yok

⁹²⁹ yukarı: yukarıya T

⁹³⁰ üstünü: üstüne T

⁹³¹ yine: T’de yok

⁹³² bir nefes oturmağ: oturmağ bir nefes T

⁹³³ olur: eder T

⁹³⁴ dönüp dedi ki: T’de yok

⁹³⁵ özr ü: özr M

⁹³⁶ geliñiz: geliñ M

⁹³⁷ başımızıñ: başımız M

⁹³⁸ vāfir yer gāvğāsı eyledik: M’de yok

⁹³⁹ maķāmında: maķāmına M

mezîd eylesin ve lütfünüz dâ'im olsun. Bu bende-i bî-miḳdârînızı ḥâkden ḳaldırdıñız dedim. Andan soñra emr [M 78b] eyledi perî şüretli cāriyeler yāḳūt⁹⁴⁰ kāseler ve pîrûze⁹⁴¹ ṭabaḳlarla misk ü⁹⁴² 'anber ḳoḳulu dürlü dürlü lezîz yemekler getirip andan soñra sāḳîler ḥidmet kemerlerin ḳuşanıp muraşşa' ḳadeḥlerle şarāblar şunmaḡa başladılar. Çünki birḳaç piyāle nûş eyledim. Geçen miḥnetleri cümle ferāmûş eyledim. Andan soñra nigār-ı nāzenîn işāret edicek hemān-dem meydāndır açılıp etrāfına altın şem'-dānlı kāfūrî-mūmlar dizilip sāzendeler biri biriyle dem-sāz ü hem-āvāz⁹⁴³ olup şevḳla bir ser-āḡāz eylediler ki şadā-yı dil-nevāzları göklere çıkıp Zühre işidip dem-beste vü ḥayrān ḳaldı ve birḳaç māh-pāre raḳḳāşlar da ben 'āşık-ı şeydānîñ göñlünü çār-pāre edip ṭāvus-ı ra'nālar gibi cevelān ve pervāne gibi devrān⁹⁴⁴ edip bir mertebede şīveler ve bir derecede⁹⁴⁵ 'işveler eylediler ki 'aḳllar çāk çāk oldu. Bir zamāndan soñra raḳşlar tamām olup yine sāḳîlere izn olduḡda piyālelerdir yürümege başladı. Ben ise⁹⁴⁶ bir taraftan 'aşḳ-ı nāzenîn ve bir yañadan keyfiyyet-i şarāb ü sāz ile artık ihtiyārim⁹⁴⁷ elden gidip nigār-ı nāzenîniñ⁹⁴⁸ ayaḡına yüz urdum ve meydān-ı muḥabbetde niçe piyādeler sürdüm.⁹⁴⁹ Nāzenîn ise her vechle güler yüz gösterip şeftālûlar verip tekellüf ü ortadan⁹⁵⁰ ḳaldırıp beni dīvāne eylemekde idi. Dönüp dedim ki ey maḥbûblarıñ şāhı ve ey güzelleriñ māhı!⁹⁵¹ Ḥaḳ yaramaz gözü üstünüzden dūr eylesin. İsm-i şerîfiñiz nedir ve⁹⁵² ḳaḡı bağîñ gülü ve ḳaḡı bōstānîñ sünbülüsüz?⁹⁵³ Bu ḳuluñuza beyān buyursañız diyü yalvardıḡda biñ dürlü lüṭfla⁹⁵⁴ söze gelip dedi ki ey yār-ı hem-dem ve ey ḡarîb-i ḥoş-ḳadem!⁹⁵⁵ Benim adıma Türktāz derler⁹⁵⁶ ve bu⁹⁵⁷ şehriñ pād-

⁹⁴⁰ yāḳūt: yāḳūtî T

⁹⁴¹ pîrûze: pîrûzî T

⁹⁴² misk ü: misk T

⁹⁴³ hem-āvāz: hem-āḡāz T

⁹⁴⁴ devrān: pervāzlar M

⁹⁴⁵ derecede: derece T

⁹⁴⁶ ise: M'de yok

⁹⁴⁷ ihtiyārim: ihtiyārim ḳalmadı ve T

⁹⁴⁸ nigār-ı nāzenîniñ: nigārîñ M

⁹⁴⁹ yüz urdum ve meydān-ı muḥabbetde niçe piyādeler sürdüm: düşdüm ve yüzümü pāyine sürdüm ve niçe piyādeyi meydān-ı muḥabbetde büründüm T

⁹⁵⁰ ortadan: aradan T

⁹⁵¹ māhı: pād-şāhı M

⁹⁵² ve: T'de yok

⁹⁵³ gülü ve ḳaḡı bōstānîñ sünbülüsüz: gül ve ḳaḡı bağ-çe sünbülüsüz ve M

⁹⁵⁴ lüṭfla: lüṭf ile T

⁹⁵⁵ ḥoş-ḳadem: ḥoş-dem M

şahınıñ kızımı ve bu bāg-çe seyrān-gāhımdır. Her dem bunda gelip eglenirim dedi ve gitdikçe meclisdir kızıp şeftālūnuñ biñi bir pūla oldu. Yüregim deryālar gibi cūş u hūrūşa gelip ihtiyārım elden gitdi.⁹⁵⁸ Hemān-dem kollarımı boynuna şarıp mestāne üstüne [T 18b] düşdükde nigārdır yalvarıp nefsiñe zebūn olup ḥaddi⁹⁵⁹ geçme ve bu gecelik şeftālūya kanā‘at edip andan ziyādesini⁹⁶⁰ isteme ki nedāmete düşmeyesin ve karşıda⁹⁶¹ tūran cāriyelerden [M 79a] her⁹⁶² kangısını isterseñ⁹⁶³ anıñla şabāḥa dek ‘ālemde ol dedi. El-kışşa bu ḥāl üzere dün yarısına dek ‘īş u nūşlar olup⁹⁶⁴ āḥir mestlikler ziyāde olıcaḡ ol güzeller şāhı sāzendelere ve sākīlere işāret edip hemān taşu tırağı⁹⁶⁵ devşirip dağıldılar. Kendisi de kalkıp bir māh-pāre güzel cāriyeyi baña verip al bunuñla zevḡ u⁹⁶⁶ şafāda ol diyü vedā‘ edip gitdi. Cāriyedir elime yapışıp ben de ardına düşüp puple dōşekler bırağılmış bir güzel yere vardık. Dōşege girip niçe demler sürüp tā kuşluklara dek yatdık. Andan soñra meh-pāredir kalkıp baña⁹⁶⁷ vedā‘ edip yine aḡşam görüşürüz diyü gitdi. Ben de kalkıp āb-ı ḥayāt gibi şularla yunup Ḥaḡḡ’a kulluklar eyledim. Andan soñra⁹⁶⁸ gördüm ki gül-şen yārsız ḡalıp māh-pārelerden nām u nişān ḡalmamış. Bir taraftan fırḡat-i cānān ve bir yañadan ḡumār-ı şarābdan baş aḡrıları⁹⁶⁹ tamām mertebe beni almış. Gelip bir⁹⁷⁰ aḡaç dibinde aḡşam oluncaya dek yatdım. Çünki aḡşam olup cihān yine miskī şālını büründü.⁹⁷¹ Hemān-dem meh-pāreler her taraftan görünüp yine dōşemelerdir dōşenip altın taḡtdır ḡuruldu. Meclis tertīb olunup sāzendeler sāzlara düzen verdiler.⁹⁷² Bir zamāndan

⁹⁵⁶ benim adıma Türktāz derler: bizim adımız Türktāz’dır T

⁹⁵⁷ bu: M’de yok

⁹⁵⁸ cūş u hūrūşa gelip ihtiyārım elden gitdi: cūş u hūrūş ve ihtiyārım elden gidip M

⁹⁵⁹ ḥaddi: ḥaddiñden T

⁹⁶⁰ ziyādesini: ziyādesin T

⁹⁶¹ düşmeyesin ve karşıda: düşmeyesiz ve ḡarşızda M

⁹⁶² her: T’de yok

⁹⁶³ isterseñ: göñlüñ tūtarsa M

⁹⁶⁴ olup: olunup T

⁹⁶⁵ tırağı: tırağı da T

⁹⁶⁶ zevḡ u: T’de yok

⁹⁶⁷ baña: beni M

⁹⁶⁸ andan soñra: T’de yok

⁹⁶⁹ şarābdan baş aḡrıları: şarāb ve baş aḡrısı T

⁹⁷⁰ bir: T’de yok

⁹⁷¹ şālını büründü: şālı örtündü T

⁹⁷² sāzendeler sāzlara düzen verdiler: sāzlara düzen verildi T

şoñra āfet-i devrān da çıkagelip⁹⁷³ taht üzerinde⁹⁷⁴ karar eyledi. Karşısında olan cāriyelere buyurdu ki dün geceki misāfirimizi bulñ nice oldu dedikde ben de yerimden kalkıp⁹⁷⁵ vardım yine taht üzerine çıkıp oturdum. Geçen geceki gibi yemekler yenip⁹⁷⁶ sākīler elinden tölular içilip sāzende vü çengīler ‘ālemi velveleye verip kelleler germ ve sīneler nerm olup ortalıkdan⁹⁷⁷ hicāb perdesi kalkdıkda nāzenīndir lūtfunu geçen geceden ziyāde edip gizlice cāriyelere göz kıpdı. Hemān-dem cümlesi meclisden gidip bir nigār ve bir ben kaldım. Bu hālī gördükde ihtiyārım elden gidip kollarımı zūlfu gibi ince beline şardım ve çekip yārelī göğsüm üstüne alıp kaşd eyledim ki teni tene ulaştırıp şekeri süde kıtam.⁹⁷⁸ Nāzenīndir benim böyle göz [M 79b] kızdırıp şunduğumu gördükde gül yüzünü⁹⁷⁹ yüzüme sürüp dedi ki ey bī-vefā! Şaķın şaķın haddi geķip küstāhlık eyleme ki sen de biz de zārāra uğrarız ve⁹⁸⁰ şeftālū faşlını kıoyup kıayısı vaşlınıñ⁹⁸¹ sevdāsında⁹⁸² olma ki dahı zamānı degildir. Dedim ki ey nigār-ı nāzenīn! Güzel başıñ için olsun ben haste-i bī-çāreye⁹⁸³ ve derd-mend-i āvāreye bir dermān eyle ki muhabbetiñ deryāsı taşdı ve ‘aşķıñ ırmaķları başdan aşdı ve zūlfuñ zencīri ben⁹⁸⁴ dīvāneye kıat kıat dolaşdı. Lūtf eyle beni bu girdāb-ı hayretde kıoma ve ‘aşķıñ āteşlerine⁹⁸⁵ yakıp yandırma. Bu üftādeñizden bu kıadar kaçıp ve her gecemi yarına şalıp yārelī⁹⁸⁶ sīneme dāğ üzere dāğ yakmağa sebep nedir bilsem ve dermān arayıp⁹⁸⁷ bir çāre bulsam. Eger böyle nāz hançeri⁹⁸⁸ ile sīnemi⁹⁸⁹ delik delik eylemekden maķşūdunuz bu esīriñizi öldürmek ise işte boynum işte kıılıcım⁹⁹⁰ tek öldür.

⁹⁷³ çıkagelip: çıkıp gelip T

⁹⁷⁴ taht üzerinde: tahtda M

⁹⁷⁵ kalkıp: kıurup M

⁹⁷⁶ geceki gibi yemekler yenip: gece gibi yemeklerdir çekilip yendikde T

⁹⁷⁷ ortalıkdan: ortalıkda T

⁹⁷⁸ kıtam: kıatdım ve T

⁹⁷⁹ yüzünü: yüzün M

⁹⁸⁰ ve: T’de yok

⁹⁸¹ vaşlınıñ: M’de yok

⁹⁸² sevdāsında: sevdāsıyla T

⁹⁸³ bī-çāreye: bī-çare M

⁹⁸⁴ zencīri ben: zencīrin T

⁹⁸⁵ āteşlerine: āteşine M

⁹⁸⁶ gecemi yarına şalıp yārelī: gece ferdālara şalıp yāreler M

⁹⁸⁷ arayıp: aranıp T

⁹⁸⁸ hançeri: hançer M

⁹⁸⁹ sīnemi: T’de yok

⁹⁹⁰ ise işte boynum işte kıılıcım: işte kıılıcıñ M

Yüz biñ cānım da⁹⁹¹ olsa [T 19a] cümlesini uğruña fedā ederim. Ādem senden cān u⁹⁹² cihānı şaķınır mı benim devletli sulţānım dedikde nigār-ı nāzenīn çünki benim feryādımı diñledi. Cevāb verip eger bu hām teklīflerden vazgeçip şabreylerseñ vaķtı geldikde āteşiñe şu serperiz ve seniñle zevķ u şafā⁹⁹³ yoluna gideriz ve eger sözüm tutmayıp ‘acele eylerseñ nedāmet āteşlerine yanıp yakılırsıñ ve soñ peşīmānlık fā’ide vermez. Biz saña niçe yüzden⁹⁹⁴ lūţfumuzu mebzūl eyledik. Ne kadar şeftālūlar isterseñ al ve elleriñi zūlfüm gibi boynuma şal ve nefsiñ tekāzāsını karşımda⁹⁹⁵ duran cāriyelerden ķangısını begenirseñ anlardan al⁹⁹⁶ dedikde nā-çār olup ķoçmağa ķarār verip hātırınca oldum ve dahı ötesi için yüregime taş başıp oruç tıtdım. Bir zamāndan soñra yine şarāb başıma çıkıp eski ķavl ü⁹⁹⁷ ķarārı unutup mestāne şarılıp yalvarmağa başladım. Çünki nāzenīn benim böyle geçkinligimi⁹⁹⁸ gördükde dünyāda mişli bulunmaz bir perīye şarılıp⁹⁹⁹ işāret edip elime verdi ve kendi meclisden¹⁰⁰⁰ kalkıp geldiği yola gitdi. Cāriye ile çünki yine dün geceki yere vardık. Yüzüne bakıp gördüm ki bir āfet-i devrāndır ki hūsnü [M 80a] dün geceki meh-pāreden yüz ķat ileri.¹⁰⁰¹ Hemān şafāsında olup tā şabāħa dek gül-şekeri süte ķarışdırdım ve gāh şuyula āteşi¹⁰⁰² barışdırdım. Gāh kiraz tıtaķlarından¹⁰⁰³ şafālanıp gāh dürrāķī şeftālūlarından çerezlenip gāh turunçlarını¹⁰⁰⁴ ohşayıp gāh gül hırmenine yüzümü¹⁰⁰⁵ sürüp niçe yüzden ‘ālemini eyledim. Çünki şabāħ olup cāriyedir beni vedā‘ edip gitdi. Ben hāste-i bī-çāre yārsız gül-şende ķalıp ‘aceb¹⁰⁰⁶ ahşam olduķda yine bahtım

⁹⁹¹ da: M’de yok

⁹⁹² cān u: cān M

⁹⁹³ serperiz ve seniñle zevķ u şafā: seperiz ve seniñ M

⁹⁹⁴ niçe yüzden: T’de yok

⁹⁹⁵ karşımda: karşıda M

⁹⁹⁶ anlardan al: anıñla eyle M

⁹⁹⁷ ķavl ü: ķavl M

⁹⁹⁸ benim böyle geçkinligimi: böyle geçkinligi M

⁹⁹⁹ perīye şarılıp: perī M

¹⁰⁰⁰ meclisden: meclisinden M

¹⁰⁰¹ ileri: ileri ve T

¹⁰⁰² olup tā şabāħa dek gül-şekeri süte ķarışdırdım ve gāh şuyula āteşi: ol şabāħa dek gāh şekeri süde ķarışdırdım ve gāh şuyula T

¹⁰⁰³ tıtaķlarından: dudaklardan M

¹⁰⁰⁴ turunçlarını: turunçların T

¹⁰⁰⁵ yüzümü: yüzüm M

¹⁰⁰⁶ ‘aceb: T’de yok

uyanıp meh-pāreler görünür mü diyü ḥasretle¹⁰⁰⁷ intizārlar çekdim. Aḥşam olup yine her
tarafdan mäh-pāreler¹⁰⁰⁸ yüz gösterip geldiler ve¹⁰⁰⁹ ‘îş ü ‘işretler¹⁰¹⁰ eyledik. El-kışşa bu
ḥāl üzere niçe geceler ‘ālemler eyledik.¹⁰¹¹ Āḥir bir gece yine ol meh-pāre cāriyelerdir
gelip ortalığı döşeyip¹⁰¹² tahtlar kuruldu ve meclis tertib olunup ‘ādet üzere altın ve¹⁰¹³
gümüş şem‘-dānlar dizilip bir zamāndan şoñra āfet-i devrān da gelip tahtında qarār eyledi.
Sāzendeler faşla ser-āğāz edip sāķīler de şarāb-ı ergüvānī şunmağa başladılar. Nāzenīndir
dönüp qarşısında duran cāriyelere bizim yārānımızı tīz bulup meclise getiriñ diyü fermān
eyledikde sīmīn-tenlerdir gelip beni hezār i ‘zāz¹⁰¹⁴ ikrāmıla bānū-yı devrānıñ yanına getirip
nigārdır beni gördüğü gibi ayağa¹⁰¹⁵ kalkıp kendi eliyle oturacak yerimi¹⁰¹⁶ düzeldip
buyuruñ dedikde ben de kulluklar ‘arz¹⁰¹⁷ edip geçip oturdum. Süfrelerdir döşenip dürlü
dürlü yemekler çekildi ve her birinden murād üzere yenip simātılar kalkıp sāķīler kāse kāse
şarāba el urup ben ḥasteyi yine mest ü rüsvāy eyledikleri gibi¹⁰¹⁸ dīvāne gōñlüm¹⁰¹⁹
zencīrlerin¹⁰²⁰ kırıp meydān-ı muḥabbete girdi¹⁰²¹ ve elim ayağım boşanıp tutar yerim
kalmadı ve bütün endāmıma lerzeler¹⁰²² düşüp yine isteme vaktleri geldi göründü.¹⁰²³
Hemān-dem yine bī-iḥtiyār ince beline şarılıp pek қоçdum. Çünkü mäh-pāre yine¹⁰²⁴ benim
bu ibrāmımı gördükde dedi ki ey yār-ı bī-vefā! Niçin¹⁰²⁵ böyle ‘acele edip qadriñi yerlere

¹⁰⁰⁷ ḥasretle: ḥasret ile M

¹⁰⁰⁸ yine her tarafdan mäh-pāreler: mäh-rūlar her tarafdan T

¹⁰⁰⁹ ve: M’de yok

¹⁰¹⁰ ‘îş ü ‘işretler: ‘îş ‘işret T

¹⁰¹¹ eyledik: eylediler T

¹⁰¹² meh-pāre cāriyelerdir gelip ortalığı döşeyip: mäh-pāre cāriyelerdir gelir ortalık döşenip M

¹⁰¹³ ve: M’de yok

¹⁰¹⁴ i ‘zāz: T’de yok

¹⁰¹⁵ ayağa: ayak üzere T

¹⁰¹⁶ yerimi: yerin T

¹⁰¹⁷ ‘arz: M’de yok

¹⁰¹⁸ gibi: T’de yok

¹⁰¹⁹ gōñlüm: gōñlümdür M

¹⁰²⁰ zencīrlerin: zencīrleri T

¹⁰²¹ girdi: girip M

¹⁰²² lerzeler: lerze T

¹⁰²³ göründü: T’de yok

¹⁰²⁴ yine: gine M

¹⁰²⁵ niçin: M’de yok

urursuñ? Saña biz bî-sebeb [M 80b] bu kadar lütf u ihsân eylemişken¹⁰²⁶ hiç senden bir şey mi şakınırız ve seniñle [T 19b] cevır ü cefâ yoluna mı gideriz? Lâkin bir zamân dahı¹⁰²⁷ şabredip şakın bağılı hâzîneniñ mührünü kâldırmağ sevdâsında olmayıp eliñi¹⁰²⁸ çek ki bir demlik râhat için benim yüzümden¹⁰²⁹ niçe yıllar yüzüñe miñnet kâpıları açılmaya ve birkaç gün dahı bekleyip vuşlat dâ'iresine uğrama ki murâdıña vâşıl olup seniñle niçe yıllar zevk u şafâlar edip¹⁰³⁰ murâd alıp murâd verelim dedikde dedim ki ey benim gözüm nûru göñlüm sürûru! Şusuz olana şu gösterip yine içme dersin. Âdem buña nice şabreylesin? Sen de bir kerrecik¹⁰³¹ inşâfa gele.¹⁰³² Seniñ hod¹⁰³³ yüzüñü¹⁰³⁴ gören dîvâne olup tağlara düşer. Şabr nerede kalır ki¹⁰³⁵ niçe¹⁰³⁶ bir epsem ol diyü şeker tutağlarını ıştırırın. Şabra dermânım kâlmayıp her ne lütfüñ var ise hemân şimdi ihsân edip lütf eyle. Bu gece bir kerre murâdıma erişdir de andan¹⁰³⁷ soñra isterseñ biñ pâre eyle. Ben bağı yufka miñnet görmüş derd-mendim. Cefâña taħammül edemeyip hasretiñle cânım boğazıma gelip çıkmaga az kâlmışdır. Sen ise tırup baña¹⁰³⁸ yâr-ı miħribânım şabreyle seniñle soñra şafâlar ederiz diyü niçeye¹⁰³⁹ dek baña tavşan¹⁰⁴⁰ uykuları verip beni böyle yalan sözlerle aldadıp ferdâlara¹⁰⁴¹ şalarsın. Eger bu gece de ben şusuzu çeşme-i vaşlıñdan maħrûm gönderip şusuz korsañ taħkîk bunu¹⁰⁴² bilmiş ol ki¹⁰⁴³ bende artık şabra dermân kâlmayıp derdiñden helâk olurum. Pes nâzenin dönüp¹⁰⁴⁴ dedi ki misâfirlerin¹⁰⁴⁵ nâzını pād-şâhlar

¹⁰²⁶ eylemişken: eylemişken T

¹⁰²⁷ dahı: T'de yok

¹⁰²⁸ eliñi: eliñ M

¹⁰²⁹ benim yüzümden: M'de yok

¹⁰³⁰ zevk u şafâlar edip: şafâlar eyleyip T

¹⁰³¹ kerrecik: gececik T

¹⁰³² inşâfa gele: inşâf eyleye M

¹⁰³³ hod: T'de yok

¹⁰³⁴ yüzüñü: yüzüñ M

¹⁰³⁵ ki: M'de yok

¹⁰³⁶ niçe: T'de yok

¹⁰³⁷ andan: M'de yok

¹⁰³⁸ baña: saña M

¹⁰³⁹ niçeye: niçe M

¹⁰⁴⁰ tavşan: hoş T

¹⁰⁴¹ aldadıp ferdâlara: öldürüp ferdâlar M

¹⁰⁴² taħkîk bunu: M'de yok

¹⁰⁴³ ki: T'de yok

¹⁰⁴⁴ nâzenin dönüp: dönüp nâzenin T

bile çekegelmişdir. Sen de çünkü bunda yanımıza gelip bize misâfir olduñ. Ne kadar nâz eylerseñ¹⁰⁴⁶ biz de çekip cefâña taḥammül eyleriz lâkin ol söyledigñ söz olmaz. Sen anı katı çok arayıp pek geç bulursuñ. Eger sende vefâ olaydı benden ğayrısına meyl eylemezdiñ. Sen ise ol kaydda olmayıp her gece bir cāriyeyi ḳoynuña alıp bile yatdıñ. Seniñ bize muḥabbetiñ ne kadar olduĝu bundan bilinip añlandı. Bizimle de bir¹⁰⁴⁷ gece yatsañ şabāḥ uşanıp yine bir¹⁰⁴⁸ ğayrı [M 81a] sevdāya düşersiñ. İmdi katı çok zamān ister ki dedigñ murād ḥāşıl ola. Andan ğayrı yanımızda ne kadar ḥācetiñ varsa¹⁰⁴⁹ söyle cümlesini ḥāşıl edelim ve saña ğayrı gecelerdeki¹⁰⁵⁰ gibi bu gece de sākī olan cāriyeyi¹⁰⁵¹ vereyim. Anıñla def-i ārzū edip şafā¹⁰⁵² eyle. Çünkü ol āfetiñ bu aldatma sözünü işitdim.¹⁰⁵³ İşitmezlenip od kül¹⁰⁵⁴ gibi oldum ve yine ibrām etegini elden bırakmayıp dedim ki ey nigār-ı nāzenīnim! Bizim işimizi böyle güç eyledikçe olanca¹⁰⁵⁵ şabr u ḳarārımı tār ü mār¹⁰⁵⁶ edersiñ. Hiç olur mu ki senden el çekem. Hemān ‘öḫr ü¹⁰⁵⁷ bahāneyi ber-ṭaraf edip rām ol ve illā mümkün degildir ki¹⁰⁵⁸ zülfüñ kemendini elden şalıverem. Hemān bu gece ya bu taḥt üzere benim murādım mūmunu yaḳarsıñ ya beni bu taḥt gibi dört mīḥla çārmīḥa¹⁰⁵⁹ gerip helāk eylersiñ yohsa bir¹⁰⁶⁰ vechle elimden ḳurtuluş yokdur. Elbette ve elbette bu gece¹⁰⁶¹ benim murādım mūmunu yaḳıp şem‘-dān-ı muḥabbete dikmedikçe¹⁰⁶² olmaz. Zīrā ğamıñla niçe günlerdir¹⁰⁶³ yüregim eriyip yanmaḳdadır deyip

¹⁰⁴⁵ misâfirleriñ: misâfiriñ M

¹⁰⁴⁶ eylerseñ: eylerseñ de T

¹⁰⁴⁷ bir: M’de yok

¹⁰⁴⁸ yine bir: gine M

¹⁰⁴⁹ varsa: var ise T

¹⁰⁵⁰ gecelerdeki: geceler M

¹⁰⁵¹ sākī olan cāriyeyi: sākīyi T

¹⁰⁵² edip şafā: M’de yok

¹⁰⁵³ işitdim: işidip T

¹⁰⁵⁴ od kül: ve uvaḳ gül T

¹⁰⁵⁵ olanca: M’de yok

¹⁰⁵⁶ tār ü mār: tār mār M

¹⁰⁵⁷ ‘öḫr ü: ‘öḫr M

¹⁰⁵⁸ ki: M’de yok

¹⁰⁵⁹ mīḥla çārmīḥa: mīḥla ile çārmūga M

¹⁰⁶⁰ bir: bu M

¹⁰⁶¹ bu gece: T’de yok

¹⁰⁶² mūmunu yaḳıp şem‘-dān-ı muḥabbete dikmedikçe: mūmu yanıp şem‘-dān-ı muḥabbete dikilmedikçe M

¹⁰⁶³ günlerdir: günlerdir ki M

hemân el urdum ki belindeki kemeri¹⁰⁶⁴ çözüp hâzîneye vâşıl olam ve inci kâsesinde la‘l ezip esbâbını sürûha boyayam. Benden mühlet isteyip o and bu and ki bu gecelik de şabredip yarın gece seni¹⁰⁶⁵ murâdıña erişdireyim diyü [T 20a] yalvarmağa başladı. Ben ise bu seniñ dükenmez yarınki geceleriñ beni öldürdü.¹⁰⁶⁶ Bu gece olmayınca olmaz deyip¹⁰⁶⁷ bir elim zülfünde ve bir elim kemerinde vâfir ceng ü cidâl¹⁰⁶⁸ eyledik. Tâ ol maḥalle erişdi ki nâzenin yorulup boğuşmağdan ferâğat edip nâ-çâr baña râm olup hoş imdi murâdını ḥâşıl edeyim lâkin azacığ gözüñü yumup ṭur ki kemerimi çözüp şeker hâzînesini saña açıp ḥâzır ü müheyyâ¹⁰⁶⁹ eyleyeyim. Andan soñra beni bir uğurdan bağıña başıp şafâya başlayıp gözleriñi¹⁰⁷⁰ aç dedikde ben de bu efsûna inanıp nigârımı elimden şalıverdim ve gözlerimi yumup körler gibi bir laḥza¹⁰⁷¹ durdum. Bir zamândan soñra aç gözüñü dedikde ben de tamâm-ı germiyyet ile hele bu gece murâdına vâşıl oldum. Şimdi cânânı¹⁰⁷² sîneme şarıp zevkını eylerim. Artık ölürsem de ğam [M 81b] degildir deyip¹⁰⁷³ gözümü açdıķda kendimi muḳaddemâ vîrânede içine girdigim¹⁰⁷⁴ sepet içinde bulup ne nigâr var ve ne bâğ-çeden âşâr.¹⁰⁷⁵ Hemân gözlerimden kanlı yaşlar revân olup âh¹⁰⁷⁶ ü efgân¹⁰⁷⁷ eyledim. Bir zamândan soñra sepetdir aşâğı inip yerini bulduķda hemân eski yâr-ı ğarım¹⁰⁷⁸ kaşşâb ileri gelip beni koçdu ve dedi ki¹⁰⁷⁹ saña yıllarla bu ḥikâyeyi söylesem ḥaḳîkat-i ḥâle¹⁰⁸⁰ vâşıl olamayıp i‘timâd eylemezdiñ. Şimdi görüp tamâm-ı kışşaya vâķıf olduñ ve bu şehir ḥalkı cümle bu mekkâreniñ dâmına düşüp her biri derdiyle¹⁰⁸¹ siyâhlar giydiğini añladıñ dedi.

¹⁰⁶⁴ kemeri: kemerin T

¹⁰⁶⁵ seni: sen de T

¹⁰⁶⁶ bu seniñ dükenmez yarınki geceleriñ beni öldürdü: dükenmez seniñ yarın geceleriñ beni öldürüp T

¹⁰⁶⁷ deyip: diyü M

¹⁰⁶⁸ ceng ü cidâl: ceng M

¹⁰⁶⁹ saña açıp ḥâzır ü müheyyâ: ḥâzır müheyyâ M

¹⁰⁷⁰ gözleriñi: gözüñü M

¹⁰⁷¹ körler gibi bir laḥza: bir laḥza körler gibi M

¹⁰⁷² cânânı: cânâna M

¹⁰⁷³ ğam degildir deyip: ne ğam diyü T

¹⁰⁷⁴ vîrânede içine girdigim: vîrâne içinde girdigim M

¹⁰⁷⁵ bâğ-çeden âşâr: bâğ-çe M

¹⁰⁷⁶ olup âh: T’de yok

¹⁰⁷⁷ ü efgân: efgânlar M

¹⁰⁷⁸ eski yâr-ı ğarım: yâr-ı ğarım eski T

¹⁰⁷⁹ dedi ki: M’de yok

¹⁰⁸⁰ ḥaḳîkat-i ḥâle: ḥaḳîkate T

¹⁰⁸¹ derdiyle: derdi ile T

Ben de ey birâder! Bize de çâre yokdur. Hemân getir siyâh libâslar giyeyim¹⁰⁸² dedim. Meger kaşşâb benim başıma gelecek¹⁰⁸³ hâli bildiginden bir kat siyâh libâs hâzırlamış idi.¹⁰⁸⁴ Getirip giydim ve ol gece içinde atıma binip kaşşâbı vedâ¹⁰⁸⁵ edip âh ü efgânla¹⁰⁸⁵ şehrimde geldim. Râvî-yi kışşa Zâhîde Hâtûn sözünü tamâm bu maħalle getirdikde¹⁰⁸⁶ dedi ki çünkü bu fakîre¹⁰⁸⁷ de ol pād-şâh-ı ‘ālî-şânın cāriyesi idim. Ben de efendim giydigi libâslar giyip dâ’imâ esbâbımı siyâh eyledim dedi.¹⁰⁸⁸ Çünkü Hind pād-şâhının kızı hikâyesini¹⁰⁸⁹ tamâm eyledi. Behrâm şâhdır âferînler¹⁰⁹⁰ edip koynuna aldı.

BU MECLİS BEHRÂM ŞÂHIN¹⁰⁹¹ BÂZÂR GÜNÜ ZERRİN KÖŞKE GİDİP VE RÛM PÂD-ŞÂHI KIZINI HİKÂYE SÖYLEMESİDİR¹⁰⁹²

Çünkü şabâh olup güneş toğdu.¹⁰⁹³ Maşrıķ meydânına dikilip¹⁰⁹⁴ altın cebeli ziyâ¹⁰⁹⁵ ‘askeri ‘âlemi tıttı. Behrâm şâh zerâfet-i zerdûz kumâşlar giyip zerrîn tâcla müzerkeş atlara¹⁰⁹⁶ binip zerrîn köşke ‘azm eyledi.¹⁰⁹⁷ [T 20b] Köşke varıp aħşamlara dek altın kadehler meydânda devr edip gâh sâzlar çalıp gâh rakķâşlar pervâz edip niçe dürlü ‘âlemler eyledi. Çünkü aħşam olup altın şem‘-dânlarla kâfûrî-mümlar yanıp bânû-yı Rûm’ile bir dōşege girmek zamânı yaklaştıkda Behrâm şâh nâzenîn-i Rûmîden bir hikâye istedi. Mâh-pâre de yâķût tudaķlarından incileri saçıp ibtidâ pād-şâha du‘âlar eyledi. Andan soñra hikâyeye başlayıp dedi:

¹⁰⁸² giyeyim: giyelim T

¹⁰⁸³ gelecek: gelen T

¹⁰⁸⁴ libâs hâzırlamış idi: libâslar hâzırlamış idi M

¹⁰⁸⁵ efgânla: efgân ile T

¹⁰⁸⁶ tamâm bu maħalle getirdikde: bu maħalle irgürdükde T

¹⁰⁸⁷ fakîre: fakîr T

¹⁰⁸⁸ giydigi libâslar giyip dâ’imâ esbâbımı siyâh eyledim dedi: girdigi libâsa girip dâ’imâ böyle siyâhlar girdim M

¹⁰⁸⁹ pād-şâhının kızı hikâyesini: pād-şâhın kızı hikâyeyi M

¹⁰⁹⁰ âferînler: âferîn M

¹⁰⁹¹ şâhın: şâh T

¹⁰⁹² söylemesidir: söyledigidir T

¹⁰⁹³ toğdu: doğar T

¹⁰⁹⁴ dikilip: dikilir T

¹⁰⁹⁵ ziyâ: M’de yok

¹⁰⁹⁶ zerâfet-i zerdûz kumâşlar giyip zerrîn tâcla müzerkeş atlara: zerdûz dîbâlar giyip tâcla bir kula ata M

¹⁰⁹⁷ Bu kısımdan (1097. dipnot) 1098. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

CĀRIYE ALAN PĀD-ŞĀH HİKĀYESİDİR

‘İrāk vilāyeti şehrlerinden birinde bir pād-şāh var idi. Güzel yüzlü ve iyi hūylu olup her ne kadar hüner var ise cümlesi elinden gelip her yüzden maḥbūb u maḥbūl idi lākin bu pād-şāh kendi ṭālī‘ini öyle bulmuşidi ki ‘avratlarla huşūmet olup dā’imā aralarında ‘adāvet eksik olmaya. Bu sebeble ‘azm ü cezm eylemişidi ki hiçbir ‘avrat ile çift olmayıp dā’imā ergen olup yalnız ola. Pes bu ḥāl üzere niçe zamān geçip āḥir-kār yalnızlık cānına taḥ edip çār nā-çār bir nāzenīn ile çift olmağa meyl eyleyip niçe māh-pāre cāriyeleri aldı lākin birisi de gönlüne göre olmadığından biri ile de geçinemeyip yine sarāydan taşra reddeyleydi. Zīrā her ne zamān ki bir cāriye alsa haftasına varmadan ve dahı mābeynlerinde bir hoşça ülfet olmadan evvel dünyāda olmaz teklīflere başlayıp pād-şāhı cānından bī-zār eylerdi. Pād-şāh da bunlar şovuyup reddeyleydi. Meger bu pād-şāhın sarāyında Azrak cādūdan nişān verir bir kocaḥarı var idi. Her gelen māh-pāreye diller döküp gāh Çīn şāhı ve gāh felekler māhı diyü biñ dürlü sözlerle cāriyenin altından girip üstünden çıkıp gönlünü büyüdüp uçururdu ve gelen derd-mend de ḫarının efsūnunu gerçek şanıp aḥşama varmadan yüz biñ dürlü nāza başlayıp maḡrūr olurdu. Pād-şāh da bunları böyle gördükçe igrenip yanına yaklaşmazdı. El-kışşa pād-şāh mizācına münāsib bir cāriye bulamayıp dā’imā ḥalk içinde cāriye alıp şatmaḫla meşhūr olup herkes bir güne söz söyleyip kimse kocaḥarının mekrini bilmezdi. Āḥir pād-şāh ‘āciz olup cāriye almaḫdan ferāḡat eyledi. Günlerde bir gün bir dellāl gelip pād-şāha ḥaber verdi ki yakınlarda Çīn vilāyetinden bir māl-dār ḥāce bāzergān gelip vāfir perī şüretli cāriyeler getirdi ve içlerinde bir cāriye var ki aḡırınca altın ve cevāhir ister lākin ḥüsnde ayın on dördüne beñzer ṭuṭaḫları mercān dişleri inci yañaḡı gül şacı¹⁰⁹⁸ [M 82a] sünbül püskürme beñli uzun boylu ince belli bir pençe-i āf-tābdır ki gülse güller¹⁰⁹⁹ açılır söylese şekerler şacılar. Dünyāda mişli görülmemiştir. Ben ki bunca yıldır dellālim¹¹⁰⁰ bu kadar cāriye gördüm hiç buña beñzer bir āfete ne şataşdım¹¹⁰¹ ve ne gördüm. Eger pād-şāhım bir kerre görse¹¹⁰² şanırim ki tamām murādınca¹¹⁰³ olup ṭabī‘atleri raḡbet ede ve

¹⁰⁹⁸ 1097. dipnottan buraya (1098. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

¹⁰⁹⁹ güller: göñüller T

¹¹⁰⁰ dellālim: M’de yok

¹¹⁰¹ ne şataşdım: şataşmadım T

¹¹⁰² görse: T nüshasında tekrarlanmıştır.

¹¹⁰³ murādınca: mizācları üzere M

ğayrı¹¹⁰⁴ cāriye aramağdan ferāğat buyururlardı¹¹⁰⁵ dedikde pād-şāh kulağdan ‘āşık olup gözden geçirmek murād eyledi.¹¹⁰⁶ Hemān-dem dellāle¹¹⁰⁷ buyurdu ki bāzergānı cümle cāriyeleriyle¹¹⁰⁸ huzūruna getirip seyretdire.¹¹⁰⁹ Pes dellāl¹¹¹⁰ varıp bāzergānı cümle cāriyeleri¹¹¹¹ ile pād-şāhın huzūruna getirdi. Pād-şāhdır cümle cāriyeleri¹¹¹² birer birer gözden geçirip gördü ki her biri [T 21a] bahānesiz bir ālāy güzel māh-pāredir lākin dellālīn¹¹¹³ dedigi cāriye haqīkatde hüsñü öbür cāriyelerden¹¹¹⁴ yüz kāt ziyāde bir pençe-i āf-tābdır ki cihāna¹¹¹⁵ mişli gelmemiş. Pād-şāh almağa tālīb olup bāzergāna bu cāriye a‘lā a‘lā güzel lākin¹¹¹⁶ hüsñünden ğayrı hüneri nedir söyle. Andan şoñra bahāsı her ne ise verelim dedikde bāzergān dedi ki¹¹¹⁷ hüsñü ne kadar kemālde ise hep hünerleri de aña göre olup¹¹¹⁸ hiçbir şan‘at yokdur ki elinden gelmeye ve aşlā ‘aybı ve kuşūru yokdur ancak şu kadar ‘aybı vardır ki erkek sevmeyip yanına ādem yaklaştırmaz ve kimseye rām olmadığından her kim ki benden biñ¹¹¹⁹ dürlü rağbetle aldı ise ertesi gün getirip yine¹¹²⁰ baña reddeyledi¹¹²¹ ve eger bir iki güne dek rām olur diyü alıkoşalar hemān murādlarını¹¹²² duyduğda kendini öldürmek isteyip nā-çār geri gönderirlerdi ve sa‘ādetli pād-şāhımı da işitdim ki hiç cāriye murādları üzere olmayıp¹¹²³ beğenmezler imiş ve her aldıklarını birkaç günden şoñra yine verirlerimiş. Bu cāriye de erkek beğenmeyip kimseye rām olmaz. Öyle

¹¹⁰⁴ tabī‘atleri rağbet ede ve ğayrı: ğayr M

¹¹⁰⁵ cāriye aramağdan ferāğat buyururlardı: cāriyeyi aramağdan ferāğat buyurular T

¹¹⁰⁶ gözden geçirmek murād eyledi: M’de yok

¹¹⁰⁷ dellāle: dellāl T

¹¹⁰⁸ cāriyeleriyle: cāriyeleri T

¹¹⁰⁹ seyretdire: seyreyleye M

¹¹¹⁰ dellāl: dellāldır T

¹¹¹¹ cāriyeleri: cāriyeler T

¹¹¹² cāriyeleri: cāriyelerin T

¹¹¹³ māh-pāredir lākin dellālīn: māh-pāreler lākin dellāl M

¹¹¹⁴ haqīkatde hüsñü öbür cāriyelerden: haqıında hüsñü öbürlerden T

¹¹¹⁵ bir pençe-i āf-tābdır ki cihāna: pençe-i āf-tābdır ki cihānda T

¹¹¹⁶ bu cāriye a‘lā a‘lā güzel lākin: a‘lā güzelli T

¹¹¹⁷ ki: kim M

¹¹¹⁸ göre olup: göredir M

¹¹¹⁹ biñ: T’de yok

¹¹²⁰ yine: M’de yok

¹¹²¹ reddeyledi: reddeylediler T

¹¹²² murādlarını: murādların T

¹¹²³ murādları üzere olmayıp: M’de yok

olunca eger alsañız da yine¹¹²⁴ hazz etmeyip baña reddeylersiz. Pes hemān alıp¹¹²⁵ yine reddeylemiş gibi tıutup bundan ferāğat buyuruñ ve ğayrılarından her kancısını begenirseñiz akçe pıl lāzım degil alıp hareme getirsınler dedi. Pād-şāh¹¹²⁶ bu sözü işitdikde tekrār cāriyelere cümle birer birer¹¹²⁷ bakıp lākin gōñlü hiçbirine meyl etmeyip¹¹²⁸ bu cāriyede kaldı. Hayrete varıp eger alsam rām olmaz almasam¹¹²⁹ hod gōñlüm düşdü yine¹¹³⁰ olmaz. Ne çāre eylesem diyü vāfir fikr edip āhır pād-şāhıñ şevk¹¹³¹ āteşi parlayıp [M 82b] yanına varmamak üzere almağa rāzī olup her ne kadar ‘aybı varsa da¹¹³² cümle ‘aybları¹¹³³ ile makbūlümdür diyü buyurdu ki bāzergāna¹¹³⁴ ağıınca akçe vereler ve cāriyeyi hareme götüreler. Cāriyedir hareme vardıkda cümle işi gücü görüp gözetmeye başlayıp ikdām üzere olup yatıp kalmakdan ğayrı sālir işine aślā kıl kondurmazdı. Kocağarı pād-şāhıñ yine bir taze cāriye aldığını işidicek hemān-dem kalkıp yanına varır¹¹³⁵ ve bunu da ğayrı cāriyeler gibi ahmağ şanıp sihr u¹¹³⁶ efsūna başlayıp ey Hıṭā güzeli ve Çīn şāhı hānım cānım diyü öñünce yuvalandığı gibi cāriye bu mekkāreniñ efsūnunu aňlayıp hemān ğazaba gelip ben nāzlı hānım cānım¹¹³⁷ degilim. Benim adım sānım¹¹³⁸ ne ise anıñla çağır diyü bu¹¹³⁹ kırıya bir iyi zevrak aldırır. Pād-şāh da¹¹⁴⁰ bu hālī görüp ğayrı¹¹⁴¹ cāriyelerle dirlik düzenlik olmadığının aślı bu mel‘ūneniñ efsūnu olduğunu bildikde¹¹⁴² hemān-dem

¹¹²⁴ yine: M’de yok

¹¹²⁵ alıp: M’de yok

¹¹²⁶ pād-şāh: M’de yok

¹¹²⁷ cāriyelere cümle birer birer: cümle cāriyeleri bir bir T

¹¹²⁸ etmeyip: eylemeyip M

¹¹²⁹ almasam: eger almasam T

¹¹³⁰ yine: gine M

¹¹³¹ edip āhır pād-şāhıñ şevk: eyleyip āhır pād-şāhıñ şevkı T

¹¹³² varsa da: var ise de T

¹¹³³ ‘aybları: ‘aybı M

¹¹³⁴ bāzergāna: tā bāzergāna T

¹¹³⁵ kocağarı pād-şāhıñ yine bir taze cāriye aldığını işidicek hemān-dem kalkıp yanına varır: T’de yok

¹¹³⁶ gibi ahmağ şanıp sihr u: gibi ol kocağarı ahmağ şanıp sihr T

¹¹³⁷ hānım cānım: hān cān M

¹¹³⁸ sānım: şānım T

¹¹³⁹ bu: M’de yok

¹¹⁴⁰ pād-şāh da: pād-şāhdır T

¹¹⁴¹ ğayrı: ğayr M

¹¹⁴² olduğunu bildikde: olduğı bilindikde T

seḥḥāreyi sarāydan sürüp bir daḥı içeri¹¹⁴³ kımazlar. Cāriye¹¹⁴⁴ bu belāyı şavdıktan sonra pād-şāhın sarāyını zabt edip ne kadar ḥidmet varsa¹¹⁴⁵ cümlesini kendi görüp pād-şāhın tamām mertebe tutup kıpmada gönlüne girer lākin yine rām olmayıp ḥazīnesi evvelki gibi mührlü kıturdu.¹¹⁴⁶ Gecelerden bir gecede pād-şāh yatıp ayağını cāriyenin dizine kıoyup nāzenin de pād-şāhın ayağını ovup dürlü dürlü ḥikāyeler¹¹⁴⁷ ve biri birine gizli gūşeler edip ‘arz-ı ḥāller olunurken pād-şāh dönüp māh-pāreye¹¹⁴⁸ [A 45a] dedi kim ey benim pençe-i āf-tābım ince belli [T 21b] boyu uzun¹¹⁴⁹ servim yār-ı mihribānım şīve-kārım! Senden bir şey şorsam gerek ammā şakınıp yalan söyleme tōgrusu her nice ise öyle söyle tā ki¹¹⁵⁰ seniñ tōgru sözüñden benim işim de tōgru ola.¹¹⁵¹ Zīrā gerçek sözle¹¹⁵² nice egri işler tōgrulur. Nitekim rivāyet olunur ki:¹¹⁵³

ḤAZRET-İ SÜLEYMĀN ‘ALEYHİ’S-SELĀM İLE BELKĪS ḤİKĀYESİDİR¹¹⁵⁴

Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ile Belkīs’in bir evlādı vardı.¹¹⁵⁵ Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleriniñ emri ile eli ve ayağı¹¹⁵⁶ sağ olmayıp bir şey kıutamazdı ve yere başamazdı. Günlerde bir gün Belkīs Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selāma dedi ki bilmem ne ḥikmetdir

¹¹⁴³ içeri: içeriye T

¹¹⁴⁴ cāriye: cāriyedir T

¹¹⁴⁵ varsa: var ise T

¹¹⁴⁶ gibi mührlü kıturdu: mührlü kıtur T

¹¹⁴⁷ ḥikāyeler: ḥikāyeleri T

¹¹⁴⁸ 305. dipnottan yani mensûr tercümenin başından buraya (1148. dipnot) kadar olan kısım kopuk varaklar nedeniyle A nüshasında yoktur.

¹¹⁴⁹ uzun: M ve A’da yok

¹¹⁵⁰ gerek ammā şakınıp yalan söyleme tōgrusu her nice ise öyle söyle tā ki: gerekdir ammā tōgru söyle tōgrusu her nice ise öyle söyle baña T / gerek ammā şakınıp yalan söyleme tōgrusunu söyle her nice ise öyle söyle tā ki A

¹¹⁵¹ tōgru ola: tōgrula A

¹¹⁵² sözle: söz ile M

¹¹⁵³ Nitekim rivāyet olunur ki: Niteki rivāyet olunur ki M / Bu kısım T nüshasında başlığa dāhil edilmiştir.

¹¹⁵⁴ Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ile Belkīs Ḥikāyesidir: Nitekim Rivāyet Olunur ki Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selāmdan T

¹¹⁵⁵ Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ile Belkīs’in bir evlādı vardı: Belkīs’in bir evlādı olup T / Çünkü Ḥazret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām ile Belkīs’in bir evlādı var idi M

¹¹⁵⁶ Ḥazretleriniñ emri ile eli ve ayağı: Ḥazretiniñ emri ile eli ayağı T

ki bizim evlādımız böyle eli ve ayağı şaķat olup¹¹⁵⁷ derdine bir çāre bulamadık.¹¹⁵⁸ Cebrā’īl [M 83a] ‘aleyhi’s-selām saña Cenāb-ı Hāķ’dan vaħy ile¹¹⁵⁹ geldikde su’āl eyle ki bu derdiñ çāresi nedir? Belki Cenāb-ı Hāķ Celle Şānuhū Hāżretlerinden bir dermān haberini¹¹⁶⁰ getire dedikde Hāżret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām bu sözü¹¹⁶¹ ma’ķūl görüp Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām gelmesine muntazır oldu. Birķaç günden şoñra Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selām nāzil olduķda Hāżret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām evlādımızıñ derdine bir¹¹⁶² çāre bulunmayıp çāresi¹¹⁶³ nedir diyü Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāma su’āl eyledikde¹¹⁶⁴ Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmdır gidip Cenāb-ı Hāķ’dan dermānla tekrār¹¹⁶⁵ gelip Hāżret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selāma müjde getirip haber verdi¹¹⁶⁶ ki er ve ‘avrat bir yere oturup söz söyleşdikde her birisi ne söylerse yalan söylemeyip gerķek söyleye tā ki gerķek sözüñ bereketiyle¹¹⁶⁷ evlādınıñ marazı gidip sağ ola dedi. Pes Hāżret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām¹¹⁶⁸ Belķīs’a Cebrā’īl ‘aleyhi’s-selāmiñ¹¹⁶⁹ getirdigi ‘ilācı beyān eyledi. Belķīs bu sözden şād olup evlādınıñ derdine ‘ilāc bulunduğuna¹¹⁷⁰ mesrūr oldu ve Hāżret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selāma¹¹⁷¹ dedi ki benden ne şorarsañız şoruñ tā ki Allāh-ı ‘aẓīmü’s-şān Hāżretleriniñ emri üzere gerķegi ne ise anı söyleyeyim dedi. [A 45b] Hāżret-i Süleymān ‘aleyhi’s-selām¹¹⁷² dedi ki hiç dünyāda benden ğayrı kimseye¹¹⁷³ ragbet edip meyl eylediñ mi dedikde Belķīs dedi ki¹¹⁷⁴ bu ķadar güzel yüzlü ve tatlı sözlü ve hūyuñ¹¹⁷⁵ mergūb ve

¹¹⁵⁷ eli ve ayağı şaķat olup: eli ayağı sağ olmayıp T / eli ayağı şaķat olup M

¹¹⁵⁸ bulamadık: bulunmadı M, A

¹¹⁵⁹ saña Cenāb-ı Hāķ’dan vaħy ile: daħı Cenāb-ı Hāķ ‘Azze ve ‘Alādan T

¹¹⁶⁰ Cenāb-ı Hāķ Celle Şānuhū Hāżretlerinden bir dermān haberini: Cenāb-ı Allāh Celle Şānuhū Hāżretinden bu dermān haberin T

¹¹⁶¹ sözü: söz M

¹¹⁶² evlādımızıñ derdine bir: evlādınıñ derdine M / evlādınıñ derdine bir A

¹¹⁶³ çāresi: çāresini M

¹¹⁶⁴ ‘aleyhi’s-selāma su’āl eyledikde: ‘aleyhi’s-selāmdan su’āl eyledi T

¹¹⁶⁵ dermānla tekrār: tekrār dermānla T

¹¹⁶⁶ müjde getirip haber verdi: bu haberi getirdi M, A

¹¹⁶⁷ sözüñ bereketiyle: söz berekātıyla M, A

¹¹⁶⁸ ‘aleyhi’s-selām: A’da yok

¹¹⁶⁹ ‘aleyhi’s-selāmiñ: ‘aleyhi’s-selāmdan haber T

¹¹⁷⁰ bulunduğuna: bulunduğundan M, A

¹¹⁷¹ ‘aleyhi’s-selāma: ‘aleyhi’s-selām T

¹¹⁷² ‘aleyhi’s-selām: M’de yok

¹¹⁷³ ğayrı kimseye: ğayrıya T

¹¹⁷⁴ dedikde Belķīs dedi ki: dedi Belķīs dedi ki T / dedikde Belķīs M

sā'ir işiñ hep¹¹⁷⁶ cümle maḥbûb iken ve¹¹⁷⁷ Haḫ Celle ve 'Alā seni sā'ir ḳulları üzerine¹¹⁷⁸ peygamberlik ile 'azîz ḳılıp ins ü cin ve¹¹⁷⁹ cümle ḫayvânâtı emriñe rām¹¹⁸⁰ ve ḫükmüñe muṭî' eyleyip bu 'izzet ü sa'âdet ki saña müyesser olmuştur. Dünyâda bir kimseye daḫı müyesser olmamışken¹¹⁸¹ her ḳaçan bir tâze cüvân¹¹⁸² görsem muḳtezâ-yı ṭabî'at üzere n'olaydı¹¹⁸³ benim erim de böyle tâze cüvân olaydı diyü ârzü eylerim dedikde ma'sûm bu sözü işitdiği gibi¹¹⁸⁴ eline şîḫḫat gelip Belḳîs'a âvâz edip¹¹⁸⁵ ana elim iyi oldu dedi. Çünki Belḳîs kendiniñ gerçek sözüyle ma'sûmuñ eli iyi olduğunu gördükde¹¹⁸⁶ dönüp Ḥazret-i Süleymân 'aleyhi's-selâma dedi ki¹¹⁸⁷ ey ins ü cin ve dîv ü perî ve vuḫûş-ı tıyûr sulṭânı!¹¹⁸⁸ Benim toḡru sözümle ma'sûmuñ eli iyi oldu. Sizden de bir su'âlim var. [M 83b] Ḥâṭır-ı şerîfiñize güç gelmesin tâ ki anıñ cevâbıyla ma'sûmu ayaklandırırsınız.¹¹⁸⁹ Siz¹¹⁹⁰ 'aceb bu ḳadar ḫazîne vü māl şāḫibi iken hiç kimseniñ mālına meyl edip şu da benim olsa diyü¹¹⁹¹ ârzü eylemeñ olur mu dedikde Ḥazret-i Süleymân 'aleyhi's-selâm dedi ki bizde olan [T 22a] māl ü emlâke¹¹⁹² kimse mālîk degildir ki ârzü edeyiz lâkin bu ḳadar mülk ü emlâk ve ḫazîne vü māl¹¹⁹³ şāḫibi olup dünyâda buncılayın ni'met bizden ḡayrı kimsede bulunmazken¹¹⁹⁴ yine bir âdem ḫuzûrumuza¹¹⁹⁵ geldikde bize 'aceb ne pîşkeş

¹¹⁷⁵ ḫüyuñ: ḫûb A

¹¹⁷⁶ hep: T'de yok

¹¹⁷⁷ ve: T ve M'de yok

¹¹⁷⁸ üzerine: üzere T, A

¹¹⁷⁹ ve: A'da yok

¹¹⁸⁰ rām: M'de yok

¹¹⁸¹ olmamışken: olmamışiken T, M

¹¹⁸² cüvân: cüvân ki M

¹¹⁸³ n'olaydı: M'de yok

¹¹⁸⁴ gibi: T'de yok

¹¹⁸⁵ âvâz edip: uzadıp M, A

¹¹⁸⁶ Belḳîs kendiniñ gerçek sözüyle ma'sûmuñ eli iyi olduğunu gördükde: Belḳîs kendiniñ sözüyle gerçek olduğundan ma'sûmuñ eli iyi oldu gördükde netîcesine vâsıl oldu T / kendiniñ gerçek sözüyle ma'sûmuñ eli iyi olduğunu gördükde M

¹¹⁸⁷ Süleymân 'aleyhi's-selâma dedi ki: Süleymân 'aleyhi's-selâma T / Süleymân'a dedi ki M

¹¹⁸⁸ dîv ü perî ve vuḫûş-ı tıyûr sulṭânı: dîv perîniñ Süleymân'ı M / dîv ü perîniñ sulṭânı A

¹¹⁸⁹ ayaklandırırsınız: ayakları iyi ola M

¹¹⁹⁰ siz: T ve A'da yok

¹¹⁹¹ diyü: deyip T

¹¹⁹² dedi ki bizde olan mal ü emlâke: bizde olan mālā T

¹¹⁹³ ḫazîne vü māl: ḫazîne A

¹¹⁹⁴ bulunmazken: bulunmaz iken T

getirdi diyü açmazdan eline bakarım dedikde¹¹⁹⁶ ma‘şümüñ ayağına da şihhat gelip kalkıp baba ayağım iyi oldu dedi.

El-kışşa pād-şāh bu hikāyeyi cāriyeye söyledikten sonra¹¹⁹⁷ dedi ki çünkü iki gerçek söz bereketiyle¹¹⁹⁸ Cenāb-ı Hāk Te‘ālā ma‘şümüñ elinde ve¹¹⁹⁹ ayağında olan zahmeti giderip şihhat verdi. Bize de lāzım olan seniñle yalan söyleşmeyip gerçeği her ne ise anı¹²⁰⁰ söyleşelim [A 46a] deyip dedi ki ey benim cānım! Ben saña bu kadar mā’il olup derdiñle bağrım hūn iken niçin böyle şovukkanlı olup benden kaçıp¹²⁰¹ rām olmazsıñ. Bunuñ şahih cevābını senden isterim dedikde kız da nā-çār doğrusunu söylemege karar verip dedi ki bizim aşl u¹²⁰² neslimizde ve kavm ü kabilemizde tecrübe olunmuş bir şey vardır. Dişi kısmından her kim ki yanına erkek yaklaşmağa rāzī oldu ise hāmile olup evlād doğurduğa elbette helāk olagelmışdir. Hattā ben cāriyeñiz de dünyāya geldikde anam beni doğurduğu sâ‘at ölmüşdür. Pes erlere yakın olmağ sebeb-i helāk olunca ‘akıl olan hiç kendi ihtiyārıyla helākini¹²⁰³ ister mi? Benim yanımda cānımdan ‘aziz bir şey yogiken varıp anı böyle belāya ihtiyārımla¹²⁰⁴ bırakmağa rāzī degilim. Zīrā evvel cān sonra cānandır. Çünkü ibrām eylediñiz ben de ‘aybım üzerinde¹²⁰⁵ olan perdeyi kaldırıp haqīkat-i hāli¹²⁰⁶ huzūr-ı devletiñize ‘arz eyledim. Bundan sonra murād-ı şerifiñiz olursa bu ‘aybımla kabūl buyuruñ ve isterseñiz reddeyleñ. Bu huşuşda faķireñiz¹²⁰⁷ nā-çārım deyip andan sonra pād-şāha dedi ki ben kendi rāzımı şaklamayıp devletiñize ‘arz eyledim. Şehr-yār-ı cihānımdan da¹²⁰⁸

¹¹⁹⁵ yine bir ādem huzūrumuza: gine huzūrumuza bir ādem M, A

¹¹⁹⁶ dedikde: dedi ki M

¹¹⁹⁷ El-kışşa pād-şāh bu hikāyeyi cāriyeye söyledikten sonra: Pes pād-şāh bu hikāyeyi söyledi ba‘de M / Pes pād-şāhdır hikāyeyi cāriyeye söyledikten sonra A

¹¹⁹⁸ bereketiyle: berekātiyla A

¹¹⁹⁹ ve: M’de yok

¹²⁰⁰ anı: A’da yok

¹²⁰¹ kaçıp: kaçınıp M, A

¹²⁰² aşl u: aşlımızda ve T

¹²⁰³ ihtiyārıyla helākini: helākini helākini T

¹²⁰⁴ ihtiyārımla: ihtiyārıyla M

¹²⁰⁵ ben de ‘aybım üzerinde: ‘aybım M / ben de ‘aybım üstünde A

¹²⁰⁶ hāli: hāl T

¹²⁰⁷ faķireñiz: faķireñize M

¹²⁰⁸ da: dağı T / M’de yok

niyâz eylerim ki rāzlarını¹²⁰⁹ şaḳlamayıp beyân buyurular ki bunca zamāndan beri bu kadar güneş yüzölü cāriyeleri biñ dürlü rağbetle alıp zer ü zīvere [M 84a] ğarḳ edip bu kadar nāz ü ni‘metden şoñra daḫı¹²¹⁰ ḥüsñü bâğ-çesinden bir gül¹²¹¹ ḳoparmadan ve zülfü sünbülünden bir ḳoḳu almadan¹²¹² yerlere çalıp niçe ḥaḳāretle ḳapıñızdan reddeylemeniñ sebebi¹²¹³ nedir dedikde pād-şāh dedi ki her ne kadar ḳız aldım sa cümlesi kendiyi¹²¹⁴ görmüş mağrūr olup bizim ḳadrimizi bilmeyip ḥidmetlerinde ḳuşūr eylerlerdi ve¹²¹⁵ ḥiçbiri bizimle muḳayyed olmayıp goñülleri nice isterse öyle ederler¹²¹⁶ ve yine böyle iken dünyāda olmadıḳ teklīfler edip gāh şöyle gāh böyle derlerdi. [A 46b] Pes biz de bu ḥālī gördükde ḳapımızdan reddedip mizācımıza münāsib bir nāzenīn aradıḳ tā ki seni aldık. Gerçi senden murād olmadıḳ lākin ḥidmetimizde¹²¹⁷ aṣlā ḳuşūr ḳomayıp gün-be-gün ḥidmetiñi artırıp ziyāde eylemekdesin. Biz de¹²¹⁸ saña meyl ü muḥabbet edip kendimize hem-dem eyledik. Bir ān sensiz olmağa ḳādir degilim diyü ortalıḳ yerde¹²¹⁹ bunuñ gibi vāfir nāz ü niyāzlar oldu lākin ḳız aṣlā yaklaṣdırmayıp ḳuşaḡını daḫı pek baḡlardı ve ḥasretle pād-şāhıñ yüregini dāḡlardı. Bu ḥāl üzere niçe zamān geçip bir gün muḳaddemā sarāydan sürülen fertüte-i cihān ve seḥḥāre-i devrān [T 22b] pād-şāhıñ cāriyesiyle¹²²⁰ niçe zamān geçinip lākin kendiyi bir ṭarīḳla¹²²¹ rām edemeyip çāresinde ‘āciz ü ḥayrān ḳaldığından ḥaber-dār olıcaḳ hemān-dem kīn almağa bundan a‘lā fırşat olmaz. Varıp ocaḡına şular şalıp incirler dikeyim ol da görsün ādemi¹²²² sarāydan sürdürmek nice imiş deyip yeşil ‘abālar giyip bir elinde mercān tesbīḥi¹²²³ ve bir elinde bir¹²²⁴ hezārān degnek lā-ḥavle diyerek pād-şāh

¹²⁰⁹ rāzlarını: rāzıñızı M

¹²¹⁰ daḫı: daḫı ve T

¹²¹¹ gül: gülü M

¹²¹² almadan: eylemeden M

¹²¹³ reddeylemeniñ sebebi: reddeylemege sebeb M, A

¹²¹⁴ cümlesi kendiyi: cümlesini kendi T

¹²¹⁵ eylerlerdi ve: eylerler idi M

¹²¹⁶ ederler: eder T / ederlerdi A

¹²¹⁷ ḥidmetimizde: ḥidmetimiz T

¹²¹⁸ biz de: M’de yok

¹²¹⁹ diyü ortalıḳ yerde: bu ortalıḳ yere T / diyü ortada M

¹²²⁰ cāriyesiyle: cāriye ile M, A

¹²²¹ ṭarīḳla: ṭarīḳile T

¹²²² ādemi: T’de yok

¹²²³ mercān tesbīḥi: mercān tesbīḥ M / cān tesbīḥ A

¹²²⁴ ve bir elinde bir: ve bir T / bir elinde bir M

sarâyına varıp kapıcılara ben yedilerin eşi ve erenlerin yoldaşım. Pād-şāha buluşup tenhāda bir gizli sözüm vardır dedikde kapıcılar da pād-şāha devletli pād-şāhım kapıya şu kıyāfetde du‘āsını alacak bir ihtiyār hātūn gelip size bir¹²²⁵ gizli sözü varmış dediklerinde izin olup halvet-i hāşşa¹²²⁶ girdikde pād-şāha du‘ālar edip eger¹²²⁷ cāriyeyi rām edip murād almak isterseñiz çāresi oldur ki bir güzel nāzenīn cāriye alıp gözü karşısında her zamān¹²²⁸ gülüp oynayıp [M 84b] her gece bir yerde yatıp ‘ālemler edīñ ve birkaç gün yüzüne bakmañ. Cāriye buña taḥammül edemeyip elbetde size rām olur.¹²²⁹ Ol vaḳtde murādīñız da¹²³⁰ hāşıl olur deyip çıkıp gider. Pād-şāh kocaḳarınıñ¹²³¹ sözünü begenip hemān-dem bir nāzenīn cāriye alıp anıñla gülüp oynamāğa başlar¹²³² [A 47a] ve dā’imā bile oturup gecelerde ḳoynuna alıp zevḳ u şafāda olur ve eski māh-pāreye çokluḳ iltifāt etmeyip hep yeñi nāzenīn ile muḳayyed olur.¹²³³ Eski kızdır bu ḫālī gördükde¹²³⁴ kışḳanıp kendisi de pād-şāhla yatıp ḳalkmak sevdāsına düşüp ārzū eyler¹²³⁵ ve egerçi böyle olduğundan göñlüne āteşler düşüp derdle yanıp¹²³⁶ yakılır lākin pād-şāha¹²³⁷ ḫidmetinde yine evvelkiden ziyāde iḳdām edip aşlā bir şeyde ḳuşūr ḳomaz ve bu tūfān varsa¹²³⁸ ol ḳoca mel‘ūneniñ tennūrundan peydā¹²³⁹ olmuşdur diyü şübheye varır. Ne¹²⁴⁰ çāre bu ḫāl üzere birkaç gün şabredip bir gece pād-şāhıñ tenhā fırsatını¹²⁴¹ düşürüp yanına varıp der ki ey pād-şāh-ı cihān-penāhım! Geçen gecelerde gerḳek söz söylemek gerek diyü ḳavl ü¹²⁴² ḳarār

¹²²⁵ bir: M’de yok

¹²²⁶ olup ḫalvet-i hāşşa: alıp hātūn hāşşa T

¹²²⁷ eger: egerçi M

¹²²⁸ her zamān: hezār M

¹²²⁹ olur: olup T, A

¹²³⁰ da: M ve A’da yok

¹²³¹ pād-şāh kocaḳarınıñ: pād-şāh da ḳarınıñ M

¹²³² başlar: başladı M

¹²³³ olur: olup T

¹²³⁴ gördükde: görüp T

¹²³⁵ sevdāsına düşüp ārzū eyler: ārzūsunda olur M, A

¹²³⁶ düşüp derdle yanıp: düşe derdle yanıp T / düşüp derdiyle yatıp M

¹²³⁷ pād-şāha: pād-şāh T, A

¹²³⁸ varsa: var ise T

¹²³⁹ mel‘ūneniñ tennūrundan peydā: mel‘ūneniñ tennūrundan zāhir T / mel‘ūnuñ sözünden peydā M

¹²⁴⁰ ne: T’de yok

¹²⁴¹ bir gece pād-şāhıñ tenhā fırsatını: pād-şāhıñ tenhā fırsatın M / bir gece pād-şāhıñ tenhā fırsatın A

¹²⁴² ḳavl ü: ḳavl M

buyurup bir hikāye de¹²⁴³ söylemiş idiñiz. Şimdi sa‘adetli pād-şāhımdan bir şey şorsam gerek. Mübārek başıñız için gerçeğini¹²⁴⁴ söyleyip bu¹²⁴⁵ cāriyeñizi mesrūr buyuruñ. Hāk Te‘ālā devletli pād-şāhıma dünyālar turdukça ‘ömrler verip yaramaz gözü sāye-i sa‘adetiñizden dūr eylesin. Eger bu cāriyeleriniñ hıdmetinden uşandılarsa¹²⁴⁶ Allāh’dan revā mıdır ki beni¹²⁴⁷ böyle ejderiñ ağzına birağalar ki¹²⁴⁸ her nefes alıp verdikçe beni yakıp yandırıp külümü göklere şavurur. Eger murād-ı hümāyūnuñuz¹²⁴⁹ bu cāriyeñizi öldürmekse¹²⁵⁰ bārī fermān edip kılıçla boynumu¹²⁵¹ ursunlar tā kim bir sā‘at evvel ölüp¹²⁵² bu belādan halāş olayım. Güzel başıñız için söyleñiz ki bu yolu size kim¹²⁵³ gösterip benim kanıma girdi? Tatlı cānından bulsun. Eger şaklamayıp toğrusunu söylerseñiz pād-şāhımıñ¹²⁵⁴ güzel başı için emrlerine¹²⁵⁵ rām olup murād-ı hümāyūnlarından yüz döndürmeyeyim¹²⁵⁶ diyü yalvardıkda pād-şāhdır cāriyeniñ bu¹²⁵⁷ andlarını görüp kendiye rām olacağını bildikde hākīkat-i hāli söyleyip [A 47b] dedi ki çünkü seniñ āteşi- i ‘aşkıñ göñlümüzde günden güne ziyāde¹²⁵⁸ olup seni rām eylemege bir çāre bulamadık. Bir gün bir kocağarı gelip bize bu dermānı sağlık verip¹²⁵⁹ dedi ki her ne kadar tab‘-ı şerīfiñize güç ise de [T 23a] birkaç gün perhīz edip bir gayrı cāriye alıp anıñla şafāda oluñ. Bu¹²⁶⁰ seniñle bizim ortamızda gayret-i āteşi¹²⁶¹ üfürüp yalıñlandırdı. Hāk‘a çok şükr ki dedigi ‘ilāc rāst

¹²⁴³ buyurup bir hikāye de: buyurup ve bir hikāye de M / buyurup ve bir hikāye A

¹²⁴⁴ gerçeğini: gerçeğin M, A

¹²⁴⁵ bu: ve T

¹²⁴⁶ uşandılarsa: uşandılar ise T

¹²⁴⁷ beni: T’de yok

¹²⁴⁸ ki: T’de yok

¹²⁴⁹ murād-ı hümāyūnuñuz: murādıñız M

¹²⁵⁰ öldürmekse: öldürmek ise T, M

¹²⁵¹ kılıçla boynumu: kılıçla boynum M / kılıç ile boynum A

¹²⁵² bir sā‘at evvel ölüp: helāk olup T

¹²⁵³ kim: M’de yok

¹²⁵⁴ pād-şāhımıñ: pād-şāhıñ M, A

¹²⁵⁵ emrlerine: emrine M

¹²⁵⁶ döndürmeyeyim: döndürmeyem T

¹²⁵⁷ cāriyeniñ bu: bu cāriyeniñ T

¹²⁵⁸ Bu kısımdan (1258. dipnot) 1278. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

¹²⁵⁹ sağlık verip: haber verdi T

¹²⁶⁰ bu: diyü A

¹²⁶¹ ortamızda gayret-i āteşi: ortamızdağı āteşi A

gelip seniñ muhabbetiñ¹²⁶² âteşi üstünde olan tütün de¹²⁶³ gidip tamām parlayıp yüz gösterdi. Çünkü bizim ʔālī‘imiz kuvvetli olup böyle nev-rūza erişdik. Artık berdel‘acūz şovuğundan ne gam çekeriz? Hemān seniñle ‘ālemde olalım dedikde nāzenīndir kıışsanıñ aşlına vāşıl olup¹²⁶⁴ pād-şāha rām oldu. Pes bunca zamāndan beri olan ʔasretler bir demde hevāya gidip şekerler sütlere katılıp zevk u şafāda oldular ve bu dünyāda niçe zamān demler sürüp bu ʔikāyeyi yādigār ʔodular. Çünkü nāzenīn-i Rūm ʔikāyesini tamām eyledi. Behrām şāh tāhsīn ü āferīnler edip ʔucağına alıp uykuya vardılar.

BU MECLİS BEHRĀM ŞĀHIÑ BĀZĀR ERTESİ GÜNÜ¹²⁶⁵ YEŞİL KÖŞKE GİDİP HĀREZM ŞĀH KIZINIÑ HĀKĀYE SÖYLEMESİDİR¹²⁶⁶

Çünkü şabāḥ olup yeşil felek otağına altın ‘alemlı güneş şancāğı dikildi. Behrām şāh yeşil libāslar giyip zümürrüd rengli¹²⁶⁷ köşke ‘azīmet edip faşl-ı bahār olmağın şahrā ve ʔağlar¹²⁶⁸ başdan başa yeşil atlazlara girip¹²⁶⁹ her ʔarafa bağıdıkça gözlerine nūr¹²⁷⁰ ve ʔalblerine¹²⁷¹ sürür vererek köşke ʔoğru¹²⁷² varıp aḥşama dek zevk u şafālar eyledi.¹²⁷³ Çünkü aḥşam olup¹²⁷⁴ uyḥular gelmege¹²⁷⁵ başlayıp istirāḥat için döşege girdiklerinde Hārezm [T 23b] güzelinden bir ʔikāye istedi. Nigār-ı nāzenīndir söze başlayıp ibtidā pād-şāha du‘ālar edip andan şoñra dedi ki:

¹²⁶² muhabbetiñ: muhabbet T

¹²⁶³ tütün de: tütünden T

¹²⁶⁴ aşlına vāşıl olup: aşlımı bilip T

¹²⁶⁵ Şāhiñ Bāzār Ertesi Günü: Şāh Bāzār Ertesi Gün A

¹²⁶⁶ Hākāye Söylemesidir: Hākāyesidir T

¹²⁶⁷ rengli: rengi A

¹²⁶⁸ şahrā ve ʔağlar: şahrāda A

¹²⁶⁹ atlazlara girip: atlaslar ʔonanıp T

¹²⁷⁰ nūr: T’de yok

¹²⁷¹ ʔalblerine: ʔalbine A

¹²⁷² ʔoğru: A’da yok

¹²⁷³ eyledi: eyler A

¹²⁷⁴ olup: olur A

¹²⁷⁵ uyḥular gelmege: uykuya varmağa T

BİŞR'LE MELİHÂ HİKÂYESİDİR

[A 48a] Rûm vilâyetinde bir ‘âbid ü şâlih kimse vardı ki adına Bişr derlerdi.¹²⁷⁶ Her ne kadar ‘ilm varsa¹²⁷⁷ cümlesini öğrenip her birinde üstâd olmuşdi ve ğâyet dîn-dâr olduğundan halk ta‘zîm edip el üstünde tutarlardı. Günlerde bir gün bir yoldan geçip giderken bir hâtûna râst gelip Bişr’e yaklaştıkda olacak var hemân-dem¹²⁷⁸ [M 85a] rûzgârdır hâtûnuñ yüzünde olan niķâbı¹²⁷⁹ serpdikde yüzü açılıp Bişr’iñ gözü gözüne râst geldiği gibi¹²⁸⁰ ğamzesi okları çāk cigerine şaplanıp görür kim bir pençe-i âf-tâbdır ki niçe¹²⁸¹ biñ tevbeyi bir demde bozup harâb eylemiş. Bir serv boylu ince belli âfetdir ki ğamzesi sihrle¹²⁸² niçe ‘âşıķ-ı üftâdeniñ uyķusunu kaçırılmış ve niçe bî-çâreyi Mecnûn edip başına kuşlar yuva yapıp yavrular¹²⁸³ uçurmuş. Dudakları gül yaprağından ter ağzınıñ şuyu şanki şeker gözleri hōd¹²⁸⁴ bir nergis-i ra‘nâdır ki her gūşesinde niçe fitneler uyķuya varıp gizlenmiş ve kirpikleri demreni zehirle şuvarılmış oklardır ki kaşı¹²⁸⁵ yayına gizlenmiş kâfûrî-gerdeninde olan beñler yâsemiñ¹²⁸⁶ lâle gibi dâğ-dâr eyler. Zülfünüñ her bir¹²⁸⁷ teli niçe müslümânı suçsuz günâhsız ber-dâr eyler. Bişr-i derd-menddir bu endâmla bu çehreyi gördükde bî-ihtiyâr bir kerre âh eyledi ki felek âyînesin siyâh eyledi. Mâh-pâredir hemân-dem niķâbını yüzüne¹²⁸⁸ çekip ‘acele ile yoluna revâne oldu. Bişr’iñ¹²⁸⁹ nâ-gehân başına böyle bir¹²⁹⁰ kıyâmet kōpıcaķ hayrete dalıp¹²⁹¹ fikre varır ki ‘aceb ne eylesem? Eger vişâl

¹²⁷⁶ vardı ki adına Bişr derlerdi: var idi ki adına Bişr derler idi T

¹²⁷⁷ varsa: var ise T

¹²⁷⁸ 1258. dipnottan buraya (1278. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

¹²⁷⁹ yüzünde olan niķâbı: yüzünden niķâbını alıp T

¹²⁸⁰ geldiği gibi: gelip T / geldiği A

¹²⁸¹ ki niçe: kim T

¹²⁸² sihrle: sihrli T

¹²⁸³ yavrular: yavruları T

¹²⁸⁴ şanki şeker gözleri hōd: şeker şanki gözleri hūb T

¹²⁸⁵ kaşı: M’de yok

¹²⁸⁶ gerdeninde olan beñler yâsemiñ: gerdânında olan beñleri yâsemiñin T / gerdânında olan beñleri yâsemiñ A

¹²⁸⁷ bir: M’de yok

¹²⁸⁸ niķâbını yüzüne: niķâb ile yüzünü T

¹²⁸⁹ Bişr’iñ: Bişr T

¹²⁹⁰ bir: M’de yok

¹²⁹¹ dalıp: varıp M

ārzüsunda olup bu hātūnuñ ardına düşersem Allāh'dan revā degildir ve eger şabredip¹²⁹²
 açmaz kırsam o da güç ve bir de buña ha birkaç gün¹²⁹³ şabreyledikden şoñra şeytān baña
 vesvese verip belki gine bir günāha sebeb ola ve benim bunca yıldan beri eyledigim 'ibādāt
 u¹²⁹⁴ t̄ā'āt bir demde hevā ola.¹²⁹⁵ Pes erlik oldur ki şehveti terk edip ve şeytāna karşı
 koyup [A 48b] yaramazlıktan perhīz edip bu şehrden çıkıp Kudūs-i Şerīf'e gideyim ve¹²⁹⁶
 bir zamān¹²⁹⁷ anda Hakk'a 'ibādet ü t̄ā'at edeyim tā ki Hakk Te'ālā lūtfundan ve
 kereminden baña bu¹²⁹⁸ güç işi āsān edip derūnumda olan hārāma meyl eylemek lekesini
 giderip beni evvelki hālime kıya deyip bu niyyet üzere¹²⁹⁹ yol mühimmātını görüp şehrden
 çıkıp Kudūs-i Şerīf'e gider. Günlerde bir gün ol maķām-ı mübāreke varıp Cenāb-ı Hakk
 Te'ālā dergāhına yüz sürüp tazarru' u niyāz¹³⁰⁰ eyler ve kendisinden muķaddemā hātāyla
 şadır olan günāha kāt kāt tevbe vü istiğfār edip niçe günler gözlerinden kanlı yaşlar döker.
 Hakk Te'ālā Hāzretleri tevbesini kabūl edip du'āsını müstecāb eyler. Pes derūnundan
 şeytānıñ vesvesesini giderip kalbi açılıp nūra ğarķ olur. Kendiye bu hāl geldikte Cenāb-ı
 Hakk'a çok şükrler edip tekrār vilāyetine 'azīmet eyler ve bir kimse ile yoldaş olup yola
 çıkar lākin yoldaş olduđu ādem bed-hūy olup her söze karşı koyup öyle degildir belki
 böyledir ve şöyle gerekdir diyü yetmiş iki dereden şu getirip diredmez. Kendi [T 24a]
 sözünü cümleden üst çıkarır bir 'inādcı ādem idi. Pes Bısr'le yola girip muşāhabete
 başlayıp Bısr'e adıñ nedir bize deyiver biz de saña adımız nedir¹³⁰¹ söyleyelim dedikte
 Bısr de benim adım Bısr'dir sen ne¹³⁰² kırsañ kı dedi. Pes herīf de benim adıma Melīhā
 derler. Ben cümle halkıñ imāmıyım ve yerde gökde ne varsa¹³⁰³ cümlesini bilirim ve cemī'
 halkıñ 'aķl u re'y ile bulduķları ne kıadar mes'ele varsa¹³⁰⁴ hep kendi 'aķlımla¹³⁰⁵ bulup ne

¹²⁹² şabredip: şabredersem M

¹²⁹³ ve bir de buña ha birkaç gün: vere buña birkaç T

¹²⁹⁴ 'ibādāt u: 'ibādāt M

¹²⁹⁵ bir demde hevā ola: bir de hevāya gide T

¹²⁹⁶ gideyim ve: gidip A

¹²⁹⁷ zamān: zamān da T

¹²⁹⁸ bu: bir T

¹²⁹⁹ üzere: üzerine M

¹³⁰⁰ Bu kısımdan (1300. dipnot) 1334. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

¹³⁰¹ adımız nedir: adımızı T

¹³⁰² adım Bısr'dir sen ne: Bısr'dir adım deyip sen T

¹³⁰³ varsa: var ise T

¹³⁰⁴ cümlesini bilirim ve cemī' halkıñ 'aķl u re'y ile bulduķları ne kıadar mes'ele varsa: T'de yok

¹³⁰⁵ 'aķlımla: 'aķlıyla T

kadar harām ü helāl varsa¹³⁰⁶ cümlesinden āgāh olup ve bu felegiñ¹³⁰⁷ altında ne kadar tağ
 ve taş ve deryā vardır ve ma‘den ve sā‘ir şeyler varsa her birisinin aşlını faşlını gereği¹³⁰⁸
 gibi bilip ve neden olmuştur ve hāşşası nedir hep cümle ma‘lūmumdur ve göklerde ne
 varsa¹³⁰⁹ anı da bilip ne olup ve ne olacaqdır cümlesine vākıfım ve her ne zühūr edecekse
 [A 49a] ben anı niçe yıl muḳaddem bilip añlamışımdır ve hasteleriñ nabzına yapışıp
 qarūresini gördükde hasteligi nedir ve devāsı nedir ve¹³¹⁰ ne gerekir hep ma‘lūmum olup
 ne kadar tılısmāt ve simyā vü kimyā ve garīb ‘ilmler varsa cümlesini¹³¹¹ aşı ile bilip taşı
 cevāhir ve bakırı altın ederim. Hāşıl-ı kelām dünyāda bir şey yokdur ki ben anı bilmemiş
 olam. Hālā yeryüzünde baña beñzer bir ādem dahı yokdur diyü¹³¹² ol kadar esdi şavurdu
 ki¹³¹³ Bişr herifñ lāf ü güzāfına hayrān olup kaldı. Nā-gāh bir tağ üstünden bir kara bulut
 zāhir olup Melīhā’dır gördükde Bişr’e niçin bulutuñ ba‘zısı siyāh olup¹³¹⁴ ba‘zısı beyāz
 olur? Bunuñ hikmetini¹³¹⁵ bize beyān eyle dedikde Bişr dedi ki Allāh-ı ‘azīmü’ş-şāniñ
 emridir. Kimini siyāh edip ve kimini beyāz eyler.¹³¹⁶ Bunu sen de bilirsñ su’ālñ ma’nası
 nedir? Pes Melīhā dedi ki buncılayın söz bahānedir. Hemān aşlını bilmedigiñ şeye Allah’ıñ
 emridir dersiñ lākin her şeyiñ aşlını bilmek gerekdir. Siyāh bulutuñ aşı yerden¹³¹⁷ buḫār
 çıkdıkda eger ol buḫār yanık olursa siyāh bulut peydā olur ve eger buḫār yanık olmayıp
 mizācında ruṭūbet ve yaşlık olursa¹³¹⁸ ol vaḳt de beyāz olur dedi. Bundan soñra bir
 taraftan rüzgār esdi.¹³¹⁹ Pes Melīhā yine¹³²⁰ dönüp Bişr’e bu rüzgār niçin eser? Hevā kendi
 hālinde tırurken anı kımıldadıp oynadan nedir beyān eyle dedikde Bişr¹³²¹ bu da Allāhu

¹³⁰⁶ harām ü helāl varsa: helāl ü harām var ise T

¹³⁰⁷ felegiñ: felek A

¹³⁰⁸ deryā vardır ve ma‘den ve sā‘ir şeyler varsa her birisinin aşlını faşlını gereği: deryā vü ma‘den var ise ve
 sā‘ir şeyler her birisinin aşı ve faşlını gerek T

¹³⁰⁹ varsa: var ise T

¹³¹⁰ nedir ve: A’da yok

¹³¹¹ varsa cümlesini: var ise cümle T

¹³¹² diyü: T’de yok

¹³¹³ ki: T’de yok

¹³¹⁴ olup: olur ve A

¹³¹⁵ hikmetini: hikmeti nedir A

¹³¹⁶ Kimini siyāh edip ve kimini beyāz eyler: Kimisini siyāh edip kimini beyāz eder T

¹³¹⁷ yerden: yerden bir T

¹³¹⁸ olursa: var ise T

¹³¹⁹ bir taraftan rüzgār esdi: bir rüzgār esdi bir taraftan A

¹³²⁰ yine: A’da yok

¹³²¹ Bişr: Bişr de T

Te‘ālā’nıñ emridir. Hiç dünyāda Hakk’ıñ emri olmadıkça bir şey olmaz dedikde Melihā behey ādem! Ben saña hikmet şorarım sense¹³²² tırup baña ahmaqlar cevābını¹³²³ verirsin. Ma‘lūmuñ olsun ki rüzgār yerden buhār çıkdıkda hevāyı oynadıp andan peydā¹³²⁴ olur dedi. Bundan soñra Melihā göklere çıkmış bir yüksek tağ görüp Bişr’e bu tağ niçin sā’ir tağlardan yüksekdir dedikde Bişr de¹³²⁵ Hakk Te‘ālā kimini yüksek ve kimini alçaq yaratmışdır dedi. Melihā yine¹³²⁶ aslı budur ki bulutdan ‘azīm [A 49b] yağmurlar yağdıkda seyller olup tağlara uğradıkda alçaq tağları yıkayıp taşını toprağını gidere gidere küçük olmuşdur ammā yüksek tağlara seyl uğrayamayıp¹³²⁷ anıñ’çin yüksek kalmışdır dedikde Bişr’dir Melihā’ya haykırıp behey herif! Epsem olup Hakk Te‘ālā’nıñ¹³²⁸ yarattığı şeylere cebiñden söz söyleme. Ben seniñ dediğin ‘ilmi senden ziyāde bilirim lākin şunuñ aslı şu ve bunuñ aslı budur deyip Hakk Te‘ālā Hāzretlerinin¹³²⁹ yarattığı şeylerin hikmetine söz söylemek gerekmez zīrā¹³³⁰ edebsizlikdir. Edeb oldur ki cümleyi Hakk’dan bilip Hakk’ıñ emridir demek gerek ve her şeyde aslı şudur diyü kendi ‘aqlınca küstāhlık [T 24b] etmemek¹³³¹ gerek. Belki ğalaṭa düşüp bir haṭā edesin diyü vāfir naşīhat eyledi lākin aslā¹³³² Melihā’nıñ kulağına girmeyip yine bildiginden kalmadı ve¹³³³ dürlü¹³³⁴ [M 85b] dürlü sözler söyleyip lāf u güzāfı¹³³⁵ elden kōmadı. Bir gün bunlar bir otsuz ve şusuz bir beyābān¹³³⁶ yerde vāfir yer gidip ğāyet yoruldu ve harāretten şuşayıp tākātleri tāk oldu. Āhir hele gide gide beyābāndan çıkıp bir laṭif çemenli yere geldiler. Gördüler ki bir büyük ağacıñ¹³³⁷ dibinde bir hūsrevānī iri küpü yere gömüp ağzına dek āb-ı hayāt gibi şovuk

¹³²² sense: sen T

¹³²³ cevābını: cevābın T

¹³²⁴ hevāyı oynadıp andan peydā: hevā anı oynadıp andan T

¹³²⁵ Bişr de: T’de yok

¹³²⁶ yine: A’da yok

¹³²⁷ uğrayamayıp: uğramayıp T

¹³²⁸ Te‘ālā’nıñ: Te‘ālā A

¹³²⁹ Hakk Te‘ālā Hāzretlerinin: T’de yok

¹³³⁰ zīrā: A’da yok

¹³³¹ küstāhlık etmemek: söz söylememek A

¹³³² aslā: A’da yok

¹³³³ ve: T’de yok

¹³³⁴ 1300. dipnottan buraya (1334. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

¹³³⁵ sözler söyleyip lāf u güzāfı: sözler söyleyip lāf güzāfı T / söz söyleyip lāf u güzāfı A

¹³³⁶ bir otsuz ve şusuz bir beyābān: otsuz şusuz bir yaban T, M

¹³³⁷ ağacıñ: ağaç M

şuyla¹³³⁸ doldurmuşlar. Pes Melîhâ Bîşr'e şordu ki bu küpü niçin böyle yere gömüp ağzına dek âb-ı hayât gibi¹³³⁹ şuyla¹³⁴⁰ doldurmuşlardır? Bunuñ¹³⁴¹ sebebi nedir beyân eyle dedikde Bîşr de hayr şâhiblerinden bir âdem yoldan gelen şusuzlar içsin¹³⁴² diyü koyup yere anıñ için¹³⁴³ gömmüşdür ki bir âfet yetişip kırılmaya dedi. Pes Melîhâ bu cevâbı işitdikde dönüp Bîşr'e dedi ki eger seniñ her sözün böyle ise cümlesi yañlıştır. Hiçbir söz añlar âdem degil imişsiñ. Belki aşlı budur ki bu maħal avcılar yeridir ve bu küpü şuyla tıdudurup yere gömdüklerine sebep¹³⁴⁴ şahrâdan şusuz hayvânlar gelip bu küpden şu içelim dedikde avcılardır gizlenip uzağdan oğla vurup¹³⁴⁵ [A 50a] şikâr eylerler¹³⁴⁶ ve kebâb edip bu ağaç gölgesinde şafâlanmak içindir.¹³⁴⁷ Cevâb verdikde böyle ver ki¹³⁴⁸ sözünü işiden Bârekallâh! Ne¹³⁴⁹ güzel bildi hiç hâtırımıza gelmezdi diyü taħsîn eyleyeler.¹³⁵⁰ Pes Bîşr dedi ki¹³⁵¹ herkesiñ halka bir şanışı vardır. Ben kimse hakkında¹³⁵² yaramaz şanmayıp böyle dedim. Saña da¹³⁵³ lâzım olan iyi şanmağdır tâ ki¹³⁵⁴ iyilik göresin ammâ eger halka yaramaz zanneylerseñ sen de yaramazlık görürsün deyip ağacıñ gölgesinde¹³⁵⁵ oturup yanlarında bulunan yiyecek mağûlesi her ne ise¹³⁵⁶ ortaya getirip yediler ve ol şovuk şudan içip Hakk'a şükrleri eylediler.¹³⁵⁷ El-hakk bir şovuk tatlı turna gözü şâfi¹³⁵⁸ şu idi ki şusuzlarıñ cânına cân katıp tâze hayât bağışlardı. Andan sonra Melîhâ Bîşr'e sen yerinden

¹³³⁸ şuyla: şu ile T

¹³³⁹ ağzına dek âb-ı hayât gibi: M ve A'da yok

¹³⁴⁰ şuyla: şu ile T

¹³⁴¹ bunuñ: bu M

¹³⁴² içsin: için T

¹³⁴³ anıñ için: anıñ'çin M, A

¹³⁴⁴ yere gömdüklerine sebep: yere gömdüklerinde bâ'ış T / gömdüklerine sebep M

¹³⁴⁵ vurup: urup T, M

¹³⁴⁶ eylerler: eyleyip M, A

¹³⁴⁷ şafâlanmak içindir: şafâlanırlar diyü T

¹³⁴⁸ ver ki: ver diyü tâ kim T

¹³⁴⁹ ne: M'de yok

¹³⁵⁰ eyleyeler: eylerler T

¹³⁵¹ Bîşr dedi ki: dedi Bîşr ki A

¹³⁵² kimse hakkında: Hakk'dan M

¹³⁵³ da: M'de yok

¹³⁵⁴ ki: kim T, A

¹³⁵⁵ deyip ağacıñ gölgesinde: diyü ağacıñ gölgesine M / deyip ağacıñ gölgesine A

¹³⁵⁶ mağûlesi her ne ise: mağûlesini M

¹³⁵⁷ şükrleri eylediler: şükreylediler T, M

¹³⁵⁸ El-hakk bir şovuk tatlı turna gözü şâfi: Ancak bir şovuk şâfi turna gözü gibi T

kalķıp biraz öte var. Benim gövdem ġāyet kirlenmiřdir.¹³⁵⁹ řu řuya girip yunup pāk ü pākīze¹³⁶⁰ olayım. Andan řońra bu kúpü kırayım tā ki bir daķı ġayvānlar řuya gelmeyip avcılarını¹³⁶¹ duzaġına düşmeyeler dedikte Biřr behey ādem! řu ġaltı kıoyup edebińle ol. Yazık deġil midir ki böyle laťif řuyu kirińle telvīř [M 86a] edip murdār¹³⁶² edesin ve bir ādemiń ġayrını bozup bī-ma‘nā yola gidesin? Bu ne olmaz iřdir diyü vāfir söyledi lākin çāre olup ‘inādcıyı¹³⁶³ sözünden döndüremeyip hemān-dem Melīġā’dır kendi řab‘ında olan¹³⁶⁴ yaramazlıġı izġār edip řuya girmek için řoyunmaġa bařladı. Biřr’dır gördü ki¹³⁶⁵ olmaz. Bir miķdār geri¹³⁶⁶ çekilip arķasını Melīġā’ya döndü.¹³⁶⁷ Melīġā’dır Biřr gitdikden řońra hemān fırřatdır deyip řoyunup kendisini kúpüń içine atdı. Meger bu kúp deġil¹³⁶⁸ dibi bucaġı yok bir ‘azīm řarnıç imiř.¹³⁶⁹ Daldıġı ġibi boġulup ġarķ oldu ve dibinde kalıp bir daķı yukarı¹³⁷⁰ çıkamadı. Biřr’dır řu ġerīf ‘acebā řu řabāġati eder mi deyip¹³⁷¹ azacıķ oturup ba‘dehū olmaya ki ġarām-zāde řu řuyu [A 50b] murdār edip kúpü kıra. Varıp men‘ edeyim ve ol řāfī řuyu ġerīfiń murdār kiriyle¹³⁷² mülevveř¹³⁷³ olmaķdan ġıfz edeyim¹³⁷⁴ deyip tekrār yerinden kalķıp kúpüń yanına [T 25a] vardıkda Melīġā’dan ařlā nām u¹³⁷⁵ niřān bulamayıp esbābı meydānda kendi ġā’ib olmuř. Hiç deġildir ġerīf řuda boġulmuřdur deyip aġacıń bir dalını kesip ‘acebā¹³⁷⁶ řu deriń midir diyü dalgıçlar kıā’idesi üzere dibini yokladı. Gördü ki ġayli derińdir. Kendisi üstād yüzġüç olmaġla hemān-dem řoyunup daldı

¹³⁵⁹ kirlenmişdir: kirlenmiş T

¹³⁶⁰ pāk ü pākīze: pāk pākīze T / pākīze M

¹³⁶¹ gelmeyip avcılarını: gelip T / gelmeyip avcılar M

¹³⁶² telvīř edip murdār: murdār edip telvīř T

¹³⁶³ olup ‘inādcıyı: edip ‘inādcı T

¹³⁶⁴ olan: T’de yok

¹³⁶⁵ ki: M ve A’da yok

¹³⁶⁶ geri: gerice A

¹³⁶⁷ döndü: döndürüp T

¹³⁶⁸ deġil: deġil imiş T

¹³⁶⁹ şarnıç imiş: şarnıç imiş ve T, M

¹³⁷⁰ yukarı: yukarıya A

¹³⁷¹ deyip: diyü M, A

¹³⁷² kiriyle: kiri ile M, A

¹³⁷³ mülevveş: mülevveş kirli T

¹³⁷⁴ ġıfz edeyim: döndüreyim M, A

¹³⁷⁵ nām u: nām M

¹³⁷⁶ ‘acebā: M’de yok

ve eṭrāfını araşdırıp gördü ki bir gūşede boğulup kalmış. Çekip taşra çıkardı ve taş ve¹³⁷⁷ toprağla başdırakoyup hüzünle başı ucuna geçip dedi ki ey derd-mend-i bī-çāre! Kānı seniñ o ‘aql u fikriñle¹³⁷⁸ dünyānıñ dört bucağını ve yedi gūşesini bilip añlayıp deryālar dibinde ne kadar şey varsa cümlesinden haber verirdiñ? Niçin bu küpüñ böyle bir deriñ kuyu¹³⁷⁹ olduğunu bilmediñ ve dünyāda ne kadar şey zuhūra gelirse¹³⁸⁰ sen anı olmazdan niçe yıl evvel bilip añlarken niçin böyle yerde helāk olacağını bilmeyip bir vaşiiyet kılmadıñ ve benim ‘aql u ma‘rifetimi¹³⁸¹ begenmeyip her ne kadar hūner varsa¹³⁸² hep eliñden gelirken kuyunuñ deriñ olduğunu duydukda yüzüp taşra çıkmadıñ ve bu¹³⁸³ küp avcılar tūzağıdır deyip içini kiriñle [M 86b] murdār edip kırmağa niyyet eylediñ idi? İşte o¹³⁸⁴ yaramaz şanıñ başıña uğrayıp kendiñ ol dāma düşdüñ ve kendi¹³⁸⁵ vücūduñu küp yerine kırıp helāk eylediñ. Hāḫḫ’a çok ḥamd olsun ki ben kimseyi yaramaz şanmayıp ḥalkı hep iyi şandığım bereketiyle seniñ girdiğiñ yere girip yine selāmetle taşra çıkıp seni de çıkardım. Herkes kendi eylediği işiñ cezāsını görür deyip andan şoñra esbābını¹³⁸⁶ bir yere getirip devşirirken içinden¹³⁸⁷ bir kīse çıkıp mührünü bozup açıp bakdıķda görür ki tamām¹³⁸⁸ biñ dāne altındır. Yine mührleyip [A 51a] lāyık olan budur ki bunuñ nesi varsa ve bu altını cümle götürüp vārişine¹³⁸⁹ vereyim ve başına gelen vāḳı‘ayı bir bir deyivereyim. Eger ben de bunuñ gibi yaramazlık edip altınına¹³⁹⁰ tama‘ edersem anıñ düşdüğü kuyuya düşüp bir belāya uğrarım deyip cümle nesi varsa¹³⁹¹ bir yere bağlayıp yola girdi ve birkaç günden şoñra şehre varıp bir iki gün evinde rāḥat edip dostlarıyla¹³⁹² görüşdükdən şoñra

¹³⁷⁷ ve taş ve: ve taş T / taş ve M

¹³⁷⁸ o ‘aql u fikriñle: ol ‘aql u fikriñ T / ol ‘aql u fikriñle A

¹³⁷⁹ kuyu: T’de yok

¹³⁸⁰ gelirse: gelse A

¹³⁸¹ ‘aql u ma‘rifetimi: ‘aqlımı ve ḥırfetimi T / ‘aql ma‘rifetimi M

¹³⁸² varsa: var ise T

¹³⁸³ bu: M’de yok

¹³⁸⁴ işte o: o T / işte ol A

¹³⁸⁵ dāma düşdüñ ve kendi: ādeme düşdüñ ve kendiñ M

¹³⁸⁶ görür deyip andan şoñra esbābını: görüp andan şoñra eşyāsını T / görür deyip andan şoñra eşyāsını M

¹³⁸⁷ içinden: içinde M

¹³⁸⁸ bakdıķda görür ki tamām: görür kim T

¹³⁸⁹ budur ki bunuñ nesi varsa ve bu altını cümle götürüp vārişine: oldur ki bunuñ nesi var ise ve bu altını götürüp vārişe T / budur ki bunuñ nesi varsa ve bu altın cümle götürüp vārişine A

¹³⁹⁰ altınına: altına A

¹³⁹¹ uğrarım deyip cümle nesi varsa: uğrayıp giriftār olmayayım deyip cümle nesi var ise T

¹³⁹² evinde rāḥat edip dostlarıyla: anda rāḥat edip dostları ile T

muḳaddemā Melīhā maḥallesini deyivermişidi. Pes Bişr'dir cümle eşyāsını¹³⁹³ alıp dedigi maḥalleye varıp su'āl ederek evini bulup ḳapısını ḳaldıkda bir mäh-pāre ḥātūn ḳapıya gelip kimdir o dedikde Bişr ḳadıncığı¹³⁹⁴ ḳapıya çıkar söyleyecek sözüm vardır ve hem efendiden verecek emānet vardır. Eger içeri¹³⁹⁵ girilmek mümkün ise gireyim dedikde¹³⁹⁶ ḥātūndur ḳapıyı açıp Bişr'i¹³⁹⁷ içeri alıp bir şuffe kenārında buyuruñ diyü¹³⁹⁸ yer gösterip kendisi niḳābla¹³⁹⁹ ḳarşısına geḳip sözüñüz ne ise¹⁴⁰⁰ buyuruñ dedikde Bişr'dir tamām-ı ḥikāyeyi söyleyip Ḳudūs-i Şerīf'den¹⁴⁰¹ ḳıḳdıkda kendiyle nice¹⁴⁰² yoldaş olup ve yolda 'arz eylediği ma'rifeti birer birer naḳl edip ve¹⁴⁰³ bī-ma'nā yere eylediği 'inādları¹⁴⁰⁴ söyleyip dā'imā bed-ḥūy olduğundan ḥalkı da hep yaramaz şanıp¹⁴⁰⁵ herkesiñ ḥaḳḳında eylediği yaramaz şanmaları¹⁴⁰⁶ beyān edip āḥir-kār söz eslemeyip şu cins bir şuya girip boğulduğunu deyip ve altınla sâ'ir eşyālarını¹⁴⁰⁷ [T 25b] ortaya ḳoyup yanında bulunan bunlar idi¹⁴⁰⁸ alıñ dedikde ḥātūn yoldaşınıñ öldüğünü işitdikde mātemler edip ağladı. Andan soñra dönüp Bişr'e dedi ki ey Allāh-ı [M 87a] 'azīmü's-şānıñ maḳbūl ḳulu! Ḥaḳ senden rāzī olsun. Āferīn ḥelāl-zāde imişsiñ¹⁴⁰⁹ ki kimsesi olmayan derd-mendlere böyle lūtf eylediñ. Seniñ eylediğiñ merdāneliği dünyāda kim eyler? Bārekallāh! Ādem ḥaḳīḳatde ol kimsedir ki anı dünyā mālı yolundan ḳıḳarıp azdırmaya ve emānete ḥıyānet etmeyip [A 51b] maḥalline erişdire.¹⁴¹⁰ Melīhā'nıñ ḥaḳḳında söyledigiñ sözleriñ cümlesi¹⁴¹¹ gerḳekdir.

¹³⁹³ eşyāsını: eşyāsın T, M

¹³⁹⁴ ḳapıya gelip kimdir o dedikde Bişr ḳadıncığı: ḳapı bekleyip kimdir o dedikde ḳarıncığı T

¹³⁹⁵ içeri: içeriye T

¹³⁹⁶ dedikde: M'de yok

¹³⁹⁷ ḳapıyı açıp Bişr'i: Bişr'i T / ḳapıyı açıp Bişr M

¹³⁹⁸ kenārında buyuruñ diyü: kenārında buyuruñ deyip M / kenārına buyuruñ diyü A

¹³⁹⁹ kendisi niḳābla: kendisini niḳābla T / kendisi niḳāb ile A

¹⁴⁰⁰ ne ise: nedir M

¹⁴⁰¹ Ḳudūs-i Şerīf'den: Ḳudūs'den M, A

¹⁴⁰² nice: M'de yok

¹⁴⁰³ birer birer naḳl edip ve: bir bir naḳl edip T

¹⁴⁰⁴ 'inādları: 'inādlarını T

¹⁴⁰⁵ hep yaramaz şanıp: hep yaramaz şandığından T / yaramaz şanıp M

¹⁴⁰⁶ yaramaz şanmaları: 'inādlarını söyleyip ve yaramaz şanlarını T

¹⁴⁰⁷ ve altınla sâ'ir eşyālarını: altınla sâ'ir şeylerini T / ve altınla sâ'ir şeylerini A

¹⁴⁰⁸ bunlar idi: bunlar idi diyü T

¹⁴⁰⁹ ḥelāl-zāde imişsiñ: ḥelāl-zādeliğine M, A

¹⁴¹⁰ erişdire: erişdire ve T, A

¹⁴¹¹ sözleriñ cümlesi: sözler M, A

Belki biñ meretebe¹⁴¹² söyledigiñden ziyâdedir. Dâ'imâ işi gücü halkı incidip¹⁴¹³ herkesiñ göñlünü yıkip bir âlây telbîslik idi ve bu maħallede er ve 'avratdan¹⁴¹⁴ anıñ elinden ve dilinden incinmemiş kimse yokdur.¹⁴¹⁵ Dâ'imâ halkı yılan gibi şokardı ve ben niçe¹⁴¹⁶ zamândan beri anıñ nikâhı altındayım. Hiç ağzından bir kerre¹⁴¹⁷ bir tatlı söz işitmedim. Dâ'imâ işi hâtır yıkmak idi. Çünkü Hâk Te'âlâ anı bu halkıñ üzerinden def¹⁴¹⁸ edip kaldırdı. Eger iyi eger¹⁴¹⁹ kem cânına rahmetler olsun. Bize şimden şoñra lâzım olan anı bir daħı¹⁴²⁰ yaramazlığıla yâd eylememekdir. Pes giden gidip kalan kaldı. Hâlâ sen bir şâlih dîn-dâr âdemsin. Nikâhıñla¹⁴²¹ beni almağa rağbet eylerseñ¹⁴²² senden iyi âdem olmaz. Allâhu Te'âlâ Hâzretleriniñ¹⁴²³ emri üzere nikâh edip anıñ yerine erim ol. Mülk ü emlâkim çokdur.¹⁴²⁴ Aşlâ¹⁴²⁵ bir şeye ihtiyâcım yokdur ve hüsñüm de vardır. Baħ eger begenirseñ al ihtiyârıñ elindedir diyü niķâbını açdıķda Bişr-i derd-mend¹⁴²⁶ gördü kim muķaddemâ 'aşķıyla terk-i diyâr eyleyip çıkıp gitmesine sebep olan¹⁴²⁷ nigâr-ı nâzenîndir. Bî-ihtiyâr bir kerre âh edip arķası üstüne yıkıldı. Bir zamândan şoñra 'aklı başına gelip ķalkıp oturdu ve kendiniñ böyle âh eylediginden hiçâba düşüp dedi ki ey perî şüretli melek! Ben seni ibtidâ görüp hüsñüñe tķâķat getiremeyip 'aklım gitme degildir.¹⁴²⁸ Belki sen çak fülân zamânda fülân şoķaķdan¹⁴²⁹ geķerken ķazâyıla¹⁴³⁰ rûzgâr niķâbını açdıķda ol vaktde görüp biñ cânla

¹⁴¹² meretebe: M'de yok

¹⁴¹³ incidip: incidip ve M

¹⁴¹⁴ 'avratdan: 'avrat T

¹⁴¹⁵ yokdur: ķalmamışdır ve T

¹⁴¹⁶ şokardı ve ben niçe: şoķar idi ve ben ki bunca M

¹⁴¹⁷ bir kerre: A'da yok

¹⁴¹⁸ üzerinden def: üzerinde ref M

¹⁴¹⁹ eger: ve eger M / ve ger A

¹⁴²⁰ bir daħı: T'de yok

¹⁴²¹ nikâhıñla: nikâhla T, A

¹⁴²² eylerseñ: olursañ M

¹⁴²³ Hâzretleriniñ: Hâzretiniñ T

¹⁴²⁴ çokdur: vâfirdir M, A

¹⁴²⁵ aşlâ: M'de yok

¹⁴²⁶ derd-mend: derd-menddir A

¹⁴²⁷ olan: olduğu M, A

¹⁴²⁸ degildir: degil T

¹⁴²⁹ şoķaķdan: şoķaķda A

¹⁴³⁰ ķazâyıla: ķazâ ile geķerken T / ķazâyile M

saña ‘âşık u üftâde¹⁴³¹ olmuşidim ve şeytân beni bir¹⁴³² olmaz sevdâya düşürmesin diyü¹⁴³³ bu vilâyetden çıkıp Kudüs-i Şerîf’e [M 87b] gitmişidim. Cenâb-ı Hakk’ın lûtfunu gör ki toğrulugum ve şalâhım bereketiyle seni¹⁴³⁴ baña helâl yüzden müyesser eyledi dedikde hâtûn da¹⁴³⁵ Bîşr’in kendiye muḳaddemâ ‘âşık olduğunu bilip ve yaramaz yola gitmeyip böyle tedbîr ile def [A 52a] edip hâlâ kendiye rağbeti olduğunu gördükde Bîşr’e muḥabbeti bir iken on olup hemân-dem maḥallesi cemâ’atini çağırıp Allâhu Te‘âlâ’nın buyruğu üzere nikâh olup¹⁴³⁶ bir yere geldiler ve birbirinden¹⁴³⁷ niçe zamân murâd alıp murâd verdiler ve bu hikâyeyi yâdigâr ḳodular. H’arezm şâhının kızı hikâyesini tamâm eyledikde Behrâm şâh¹⁴³⁸ taḥsîn ü âferînler edip döşege alıp rāḫat oldular.¹⁴³⁹

BU MECLİS BEHRÂM ŞÂH ŞALI GÜNÜ KIRMIZI RENGLİ KÖŞKE GİDİP VE SIKLÂB PÂD-ŞÂHI KIZINIŃ HİKÂYE SÖYLEDİGİDİR¹⁴⁴⁰

Çünkü şabâḥ olup felek gül-şeninde güneş gülü açıldı. Behrâm şâh¹⁴⁴¹ kırmızı libâslar giyip kırmızı köşke [T 26a] ‘azîmet eyledi.¹⁴⁴² Andan sonra¹⁴⁴³ aḫşama dek şurâḫîniñ kızıl kanını akıdıp ‘îş u nûşlar ve zevḳ u şafâlar olundu.¹⁴⁴⁴ Zamân-ı rāḫat ve vaḳt-i istirâḫat olduğda Behrâm şâh¹⁴⁴⁵ tarîḳ-ı mu’tâde üzere¹⁴⁴⁶ nigâr-ı nâzenînden bir hikâye istedikde nigâr-ı¹⁴⁴⁷ nâzenîn de evvel¹⁴⁴⁸ pād-şâha âdâb-ı tamâm ile du‘â vü şenâ ve medḫ eyledikde¹⁴⁴⁹ andan sonra dedi ki:¹⁴⁵⁰

¹⁴³¹ ‘âşık u üftâde: ‘âşık-ı üftâde T, A

¹⁴³² bir: T’de yok

¹⁴³³ diyü: deyip T

¹⁴³⁴ seni: M’de yok

¹⁴³⁵ da: daḫı T

¹⁴³⁶ olup: olunup T, A

¹⁴³⁷ birbirinden: biri birinden M, A

¹⁴³⁸ şâh: şâhdır T, M

¹⁴³⁹ oldular: oldu M

¹⁴⁴⁰ Hikâye Söyledigidir: Hikâyesidir T

¹⁴⁴¹ şâh: M ve A’da yok

¹⁴⁴² eyledi: edip M, A

¹⁴⁴³ andan sonra: M ve A’da yok

¹⁴⁴⁴ olundu: oldu M

¹⁴⁴⁵ şâh: T’de yok

¹⁴⁴⁶ tarîḳ-ı mu’tâde üzere: M ve A’da yok

¹⁴⁴⁷ nigâr-ı: M ve A’da yok

PĀD-ŞĀH KIZI HİKĀYESİDİR¹⁴⁵¹

Zamān-ı qadīmde bir pād-şāh-ı ‘ālī-şānīñ nāz u niyāzla beslenmiş bir duhter-i pākīze ahteri vardı ki¹⁴⁵² ne gözler görmüş ve ne kulaqlar işitmiş bir mäh-pāre idi. Bağçede şalınsa serviñ belini¹⁴⁵³ bükerti ve bir kimseye baksa ğamzesi göñlüne¹⁴⁵⁴ āfet tohumunu ekerdi. Ağzı ğonca dudağı şeker¹⁴⁵⁵ beñi ‘anber zūlfü fitne gözü hūnī yañağı gül saçı sūnbül beli kıldan ince ādem biñ cānla ‘āşık olur görünce. Bir pençe-i āf-tāb idi ki dillerle ta‘bīr olunmaz ve cihānda mişli bulunmaz¹⁴⁵⁶ ve hūsnünden ğayrı her¹⁴⁵⁷ ne qadar hūner varsa¹⁴⁵⁸ cümlesini öğrenip [T 26b] kalemle¹⁴⁵⁹ naķş eylediği taşvīrlerde ‘aķllar hayrān olup ve¹⁴⁶⁰ sā’ir tılısmāt ü nūcūm ve ne qadar ‘ulūm-ı ğarībe varsa¹⁴⁶¹ varaķ varaķ okuyup öğrenmiş idi.¹⁴⁶² Bu hūsnle ve bu qadar hūnerle ‘ālemde ğüneş gibi şū‘le verip¹⁴⁶³ [M 88a] cihānda meşhūr olmuşıdı. [A 52b] Pes¹⁴⁶⁴ eṭrāf ü eknāfda olan pād-şāh u şeh-zādelar kulaķdan ‘āşık olup her biri taḥşīl kemerini yedi ķat ķuşanıp kimi cihān¹⁴⁶⁵ mālārını ‘arz edip ve kimi ‘asker¹⁴⁶⁶ ü dil-āverlik ğösterip babasından istediklerinde kızdır

¹⁴⁴⁸ nāzenīn de evvel: nāzenīn daḥī ibtidā T

¹⁴⁴⁹ ādāb-ı tamām ile du‘ā vū şenā ve medḥ eyledikde: du‘ālar edip M, A

¹⁴⁵⁰ dedi ki: şūrū‘ edip hikāye söylemekdir T

¹⁴⁵¹ Pād-şāh Kızı Hikāyesidir: Sıķlāb Pād-şāhı Kızı Hikāye Söylemesidir T

¹⁴⁵² nāz u niyāzla beslenmiş bir duhter-i pākīze ahteri vardı ki: bir duhter-i pākīze ahteri vardı ki nāz u niyāz ile beslenmiş idi ki T

¹⁴⁵³ belini: belin A

¹⁴⁵⁴ kimseye baksa ğamzesi göñlüne: kimse yüzüne baksa ğamzesi göñlünde T

¹⁴⁵⁵ ğonca dudağı şeker: ğonca ve dudağı şeker T / ğonca A

¹⁴⁵⁶ ādem biñ cānla ‘āşık olur görünce. Bir pençe-i āf-tāb idi ki dillerle ta‘bīr olunmaz ve cihānda mişli bulunmaz: āf-tāb idi ki dillerle ta‘bīr olunmaz ve cihānda mişli bulunmaz. Görünce ādem biñ cānla ‘āşık olurdu ve bir pençe-i āf-tāb idi ki vaşfi mümkün değil T

¹⁴⁵⁷ her: M ve A’da yok

¹⁴⁵⁸ hūner varsa: hūneri var ise T

¹⁴⁵⁹ kalemle: kalem ile T

¹⁴⁶⁰ ve: T’de yok

¹⁴⁶¹ ve ne qadar ‘ulūm-ı ğarībe varsa: ne qadar var ise T / ve ne qadar ‘ulūm-ı ‘Arabiyye var ise M

¹⁴⁶² öğrenmiş idi: öğrenmiş M / öğrenmişıdı A

¹⁴⁶³ ‘ālemde ğüneş gibi şū‘le verip: ğüneş gibi ‘ālemde bir olup M / ‘ālemde ğüneş gibi bir olup A

¹⁴⁶⁴ pes: T ve M’de yok

¹⁴⁶⁵ cihān: M’de yok

¹⁴⁶⁶ ‘asker: ‘askeri M

rızā vermeyip ve bunların birine de varmayıp babasını bu kadar nām-dār şehir-yârlarla¹⁴⁶⁷ karşılaşmakta ‘âciz ü hayrân edip ‘âleme bir fitne¹⁴⁶⁸ şaldı ve kendisini ‘âlem halkı istediklerini gördükde bir yüksek taş üzerinde felegiñ bir katına çıkmış¹⁴⁶⁹ bir kulle yapıdırıp varıp anda sâkin olmağa babasından izn istedi.¹⁴⁷⁰ Gerçi babası kendi yanından ayrıldığına¹⁴⁷¹ rızā vermezdi lâkin n’eylesin¹⁴⁷² hâtırından çıkamayıp nâ-çâr izn verdikde¹⁴⁷³ kızdır hemân kendisine lâzım ne kadar şey varsa cümlesini hâzırlayıp¹⁴⁷⁴ babasını vedâ‘ edip varıp¹⁴⁷⁵ ol kullede karar eyledi ve yazlarda ve kışlarda ne kadar şey lâzım ise cümlesini içine koyup yanında hıdmet-kâr ü cāriyeden kapıcı ve kal’a huddāmından kimse kırmayıp cümlesini taşra sürüp¹⁴⁷⁶ kapısını kapayıp tek ve tenhâ ol kal’aniñ içinde kaldı ve kapıya tılsım ile bir şan‘at eyledi ki bir ‘âkil üstâd eger bir ay fikr edip dermân¹⁴⁷⁷ arasaydı bulamayıp ‘âciz ü hayrân olurdu ve kal’aniñ yoluna niçe dürlü tılsımlar¹⁴⁷⁸ eyledi. Bir vechle ki ins ü cinden¹⁴⁷⁹ kimse içine girmeye bir çäre bulamazlardı.¹⁴⁸⁰ Yoluñ sağında ve şolunda kimi taşdan yonulma¹⁴⁸¹ ve kimi tuçdan dökülme hesâbsız şüretler yapıdırıp kiminiñ¹⁴⁸² elinde keskin kılıç ve kiminiñ elinde¹⁴⁸³ büyük gürz ve sâ’ir âlât-ı harble yoluñ üzerine¹⁴⁸⁴ dizilip hemân-dem bir âdem yaklaştığı gibi tılsımlardır harekete gelip ellerinde olan kılıçlarla emân ü¹⁴⁸⁵ zamân vermeyip iki päre

¹⁴⁶⁷ şehir-yârlarla: şehir-yâr ise T

¹⁴⁶⁸ ‘âciz ü hayrân edip ‘âleme bir fitne: ‘aczi açdı ve ‘âleme bir fitne vü velvele T

¹⁴⁶⁹ üzerinde felegiñ bir katına çıkmış: üzerine felegiñ birkaç katına çıkıp T/üzere felegiñ bir katına çıkmış M

¹⁴⁷⁰ varıp anda sâkin olmağa babasından izn istedi: anda olmağa anda olmağa babasında izn istedikde M / varıp anda olmağa babasından izn istedi A

¹⁴⁷¹ ayrıldığına: ayrıldığını istemeyip T

¹⁴⁷² n’eylesin: ne eylesin T

¹⁴⁷³ verdikde: verip T

¹⁴⁷⁴ kendisine lâzım ne kadar şey varsa cümlesini hâzırlayıp: kendisine lâzım ne kadar şey var ise cümlesini hâzırlayıp T / kendine lâzım ne kadar şey varsa cümle hâzır edip M

¹⁴⁷⁵ varıp: M’de yok

¹⁴⁷⁶ sürüp: sürüp ve T

¹⁴⁷⁷ dermân: M ve A’da yok

¹⁴⁷⁸ tılsımlar: tılsım T, M

¹⁴⁷⁹ ins ü cinden: insden A

¹⁴⁸⁰ bir çäre bulamazlardı: bir çäre bulamazlar idi M / çäre bulamazlardı A

¹⁴⁸¹ yonulma: A’da yok

¹⁴⁸² yapıdırıp kiminiñ: yaptılar M

¹⁴⁸³ kiminiñ elinde: kiminde M / kimisinde A

¹⁴⁸⁴ yoluñ üzerine: yol üzere M, A

¹⁴⁸⁵ emân ü: emân M

eylerlerdi. Ancağ bir ādeme bir yol öğretmişidi ki niçe biñ dürlü zahmetle ol yoldan tılsımlardan şavışıp gāh gāh gelip babası [A 53a] tarafından ba‘zı haber getirip götürürdü.¹⁴⁸⁶ Andan soñra nāzenīn eline kıl qalem¹⁴⁸⁷ alıp bir ھاړīr üstüne başdan ayağa varınca kendi şüretini ašlā kuşursuz taşvīr edip şüretiñ üstüne [M 88b] iri yazıyla yazdı ki her kim¹⁴⁸⁸ beni isteyip dilerse işte mekānım buncılayın metīn ü müstaḥkem bir qal‘adır ki böyle yere gelmek degme ādemiñ işi degildir. Evvelā biñ cānla merdlik kemerini kuşanıp himmetle bu yola gire. Andan soñra anıñla¹⁴⁸⁹ dört şartımız vardır tā kim bilip añlayıp aña göre ‘amel ede. Evvelki şart budur ki baña¹⁴⁹⁰ çift olmağa t̄alib olan kimse bir¹⁴⁹¹ büyük ādem olup ḥalk içinde adı ve sanı¹⁴⁹² belli bir kimse ola. İkinci şart budur ki gelip ‘aql u fıkrla bu tılsımları açıp fetḥ ede. Üçüncü şart¹⁴⁹³ budur ki çünkü bu tılsımları bozup qal‘a dibine gele ‘aqla¹⁴⁹⁴ bula ki bu qal‘anıñ qapısı nerededir.¹⁴⁹⁵ Dördüncü şart budur ki bu işler tamām olduqdan soñra şehre vara. Ben de babam sarāyına¹⁴⁹⁶ varıp andan birkaç su‘ālīm vardır.¹⁴⁹⁷ Eger her su‘ālīme geregi gibi cevāb verirse¹⁴⁹⁸ ol vaq̄tde biz de şarta vefā edip ol ‘azīz ü muḥterem kimseye ḥātūn olmağa rāzī¹⁴⁹⁹ olurum. Eger bu şartları yerine getiremeyip¹⁵⁰⁰ [T 27a] helāk olursa ve bu yolda bu sevdādan qatl olunursa¹⁵⁰¹ günāhı ve¹⁵⁰² vebālī boynuna olsun¹⁵⁰³ deyip sözünü tamām eyledi. Andan soñra bu ھاړīri devşirip kendisine gelip giden ādeme qal‘adan atıp var bu şüreti şehriñ qapısında¹⁵⁰⁴ bir

¹⁴⁸⁶ getirip götürürdü: getirirdi M

¹⁴⁸⁷ qalem: qalemi T

¹⁴⁸⁸ yazıyla yazdı ki her kim: yazı ile yazı yazdı ki her kim ki T / yazıyla yazdı ki her kim ki A

¹⁴⁸⁹ anıñla: M’de yok

¹⁴⁹⁰ baña: T’de yok

¹⁴⁹¹ bir: bu A

¹⁴⁹² adı ve sanı: adı şanı T / adı sanı M

¹⁴⁹³ şart: M’de yok

¹⁴⁹⁴ ‘aqla: ‘aql ile T

¹⁴⁹⁵ nerededir: neredir M

¹⁴⁹⁶ babam sarāyına: babama T

¹⁴⁹⁷ su‘ālīm vardır: su‘āl ederim T

¹⁴⁹⁸ geregi gibi cevāb verirse: murādım üzere cevāb verirse gerek gibi olursa T

¹⁴⁹⁹ rāzī: rāziye M

¹⁵⁰⁰ getiremeyip: getiremezse M, A

¹⁵⁰¹ helāk olursa ve bu yolda bu sevdādan qatl olunursa: M ve A’da yok

¹⁵⁰² ve: M ve A’da yok

¹⁵⁰³ olsun: olsun qatl olup helāk olur M, A

¹⁵⁰⁴ qapısında: qapısından M

yüksek yere aşip¹⁵⁰⁵ her kim ki benim vaşım ârzüsunda ola bakıp bu şartlar eger¹⁵⁰⁶ elinden gelirse ne güzel baña t̄alib olur.¹⁵⁰⁷ Ya budur ki şartları yerine getirip baña vāşıl ola yāhūd bu yolda cānını fedā ede dedikde emri üzere o¹⁵⁰⁸ kimse taşvīri alıp ve hezār¹⁵⁰⁹ zahmetle t̄ılsımları geçip gelip¹⁵¹⁰ şehriñ kapısına aşar. Pes bu haberdir cihāna yayılıp her taraftan bu kadar şāh-zāde vü nām-dār kimseler bu ârzüyle gelip ol güzel şüreti¹⁵¹¹ gördüklerinde biñ cānla t̄alib olup lākin üstünde yazılan şartı okuduklarında niçesi elimizden gelmez¹⁵¹² katı güç işdir¹⁵¹³ [A 53b] hoş şöyle bir¹⁵¹⁴ māh-pāreye vāşıl olup sīneye şarmağ da var ammā bu yolda baş vermek de haylice zūrlu deyip geri çekildi ve niçeler de be¹⁵¹⁵ ne [M 89a] olsa gerek ben o¹⁵¹⁶ t̄ılsımları hep gürzle¹⁵¹⁷ kırarım deyip dāmen-der-meyān edip yola girdiklerinde¹⁵¹⁸ kimi evvelki hamleye t̄ākat getiremeyip keskin kılıçlarla¹⁵¹⁹ başı kesilip kimi de zārāfetle bir ikisini¹⁵²⁰ geçdikde hemān öteden dur bilmez t̄ılsımıñ biri¹⁵²¹ kūh-ı Elbürz gibi bir¹⁵²² gürzle gelip hurd-ı hām edip¹⁵²³ ve kimi de bir niçesini açıp bir¹⁵²⁴ hayli yer geçdikde elbette bir yerde¹⁵²⁵ bir haṭā eylediği gibi helāk olması muḳarrer idi. Kimse bu şartıñ¹⁵²⁶ ‘uhdesinden gelmege ḳādir olamayıp herkes ‘āciz

¹⁵⁰⁵ aşip: aşakoyup T

¹⁵⁰⁶ eger: T’de yok

¹⁵⁰⁷ ne güzel baña t̄alib olur: baña t̄alib ola M / baña t̄alib olur A

¹⁵⁰⁸ o: ol M, A

¹⁵⁰⁹ hezār: T’de yok

¹⁵¹⁰ gelip: M’de yok

¹⁵¹¹ şāh-zāde vü nām-dār kimseler bu ârzüyle gelip ol güzel şüreti: şāh-zāde-i nām-dār kimseler bu ârzü ile gelip ol şüret-i ḥüsnü T

¹⁵¹² gelmez: gelip niçesi gelmez deyip T

¹⁵¹³ işdir: iş M, A

¹⁵¹⁴ şöyle bir: şöyle A / T’de yok

¹⁵¹⁵ be: bu T

¹⁵¹⁶ gerek ben o: gerekdir ben o T / gerek ben ol A

¹⁵¹⁷ gürzle: gürzile T

¹⁵¹⁸ girdiklerinde: girdikde T, A

¹⁵¹⁹ kılıçlarla: kılıçla M, A

¹⁵²⁰ ikisini: iki şey T

¹⁵²¹ dur bilmez t̄ılsımıñ biri: ṭurulmaz t̄ılsımıñ biri T / dur bilmez t̄ılsımıñ biri bir M

¹⁵²² bir: M ve A’da yok

¹⁵²³ edip: olup T

¹⁵²⁴ bir: M ve A’da yok

¹⁵²⁵ yerde: yerinde M, A

¹⁵²⁶ şartıñ: ‘ahdiñ A

ü hayrân kaldı. El-kışşa bu hâl üzere niçe zamân geçip niçe¹⁵²⁷ tâze cüvânlar bu sevdâ ile baş verip cānân derken cāndan çıkdılar ve helāk olan âdemleriñ başlarını kesip şehriñ bedenlerine dizerlerdi. Ol hūnī kızın cevriyle helāk olan kimseleriñ kellelerinden kal‘anın bedenleri tolup ceng için hāzır olan ‘asker¹⁵²⁸ gibi kat kat oldu. ‘Uşşāk bu hāli gördükde yine¹⁵²⁹ ‘ibret almayıp o¹⁵³⁰ edemedi ammā ben edip varıp kız alırım dedikde¹⁵³¹ dostları behey âdem! Koç başın sağ olsun tek hemân bulunmayan dünyāda kız olsun. Şu olmaz sevdādan vazgeç¹⁵³² diyü ne kadar naşîhat ederlerse de ašlā sözleri te’sîr etmeyip o da gayrılar gitdiği yola gidip helāk oldu¹⁵³³da¹⁵³³ anın başına da bir çäre edip bir gedige yerleşdirirlerdi.¹⁵³⁴ Rivāyet olunur ki bu şehirde bir šāh-zāde vardı.¹⁵³⁵ Güzel yüzlü ‘ākıl ü¹⁵³⁶ hūnerli bir šāh-bāz dil-āverdi.¹⁵³⁷ Günlerde bir gün gözü gönlü açılma¹⁵³⁸ için şikār kaşdıyla binip şehrdan taşra çıkarken şüret duran kapıya uğrar ve bu kışşayı¹⁵³⁹ niçe zamāndır işidip lākin muḳayyed olmamışdı.¹⁵³⁹ Hele bir kerre görmüş olalım ‘acebā ne kıyāfetde ola diyü yanına yaklaştıkda gördü ki dīvāra bir şüret aşılmış ve kapının üstünde olan kal‘a dīvārının [A 54a] her bir bedeni âdem başlarıyla et bolluğunda¹⁵⁴⁰ kesāda düşmüş başçı teknesine dönmüş. Yanına varıp şürete alır gözle¹⁵⁴¹ bakdıkda görür kim bir güzel şüretidir ki dünyāda [M 89b] mişli görölmemiş bir cins bī-naẓîr taşvîr olunmuş ki kalemlele tahrîr olunmaz. Şeh-zādedir bī-iḥtiyār Bârekallāh ol üstādın kalemine ki buncılayın [T 27b] taşvîr yazmış diyü taḥsîn edip biñ cānla¹⁵⁴² ol şüret-i zībāya ‘āşık olup bī-karār olur ve niçe zamân hayrete talıp karşısında bakıp kalır ve ol güzel şüretiñ uğrunda

¹⁵²⁷ geçip niçe: M’de yok

¹⁵²⁸ ‘asker: ‘askeri M

¹⁵²⁹ yine: gine M / A’da yok

¹⁵³⁰ o: ol T

¹⁵³¹ dedikde: dedikçe M, A

¹⁵³² vazgeç: geç T, M

¹⁵³³ sözleri te’sîr etmeyip o da gayrılar gitdiği yola gidip helāk oldu¹⁵³³da: sözlerinde te’sîr olmayıp birer birer ol mehlekeye gidip helāk olduklarında T

¹⁵³⁴ gedige yerleşdirirlerdi: keder erişdirirlerdi T / gedige yerleşdirdiler M

¹⁵³⁵ šāh-zāde vardı: pād-šāh şeh-zāde var idi T / pād-šāh-zāde var idi M

¹⁵³⁶ ‘ākıl ü: ‘ākıl T, A

¹⁵³⁷ dil-āverdi: dil-āver idi T, M

¹⁵³⁸ ve bu kışşayı: bu kışşayı muḳaddemā M

¹⁵³⁹ olmamışdı: olmamışidi M

¹⁵⁴⁰ bolluğunda: bolluğundan T

¹⁵⁴¹ gözle: göz ile T

¹⁵⁴² cānla: cān ile T

kesilen başlara bakıp fıkır edip der ki ne çäre eylesem nice etsem? Eger bu ârzûdan vazgeçmek istersem derd-i ‘aşk beni helâk eder¹⁵⁴³ ve eger vişâl ümmîdiyle bu¹⁵⁴⁴ yola girersem bu başlara gelen hâl benim başıma da gelir. Bir de der ki ha gelirse gelsin. Benim bir¹⁵⁴⁵ başım gitmekle dünyâ¹⁵⁴⁶ yıkılacak degile uğur olsun ben de bu işe girerim. Belki çâresi benim elimde ola ve gine dönüp der ki bu işi kolay görüp ‘acele eylememek gerekdir. Hayli müşkildir.¹⁵⁴⁷ Buña şabredip te’ennî ile bir çäre aramağ gerekdir¹⁵⁴⁸ diyü vâfir düşünüp âhîr-kâr ey hûnî-i sitem-kâr! Vaşlını ne pek bahâlî eylemişsiñ. Âdem böstânda bitmez deyip bir âh eyler ki tütünü göklere çıkar ve seyr ü¹⁵⁴⁹ şikârdan ferâğat edip bu ğamla¹⁵⁵⁰ dönüp sarâyına gelir ve sırrını kimseye açmayıp mizâcım bozuldu diyü hastelîge urur ve her gün çîn-i şabâhdan¹⁵⁵¹ kalkıp varıp yalnız ol şüretiñ karşısında durup bir miğdâr seyreyledikten soñra yine¹⁵⁵² sarâyına dönüp bir dermân arar lâkin bir çäre bulamayıp ‘âciz ü hayrân kalıp bu ğamla ne gündüzü gündüz ve ne gecesi gece olup günden güne ğamdan arıklayıp gül cemâlî şolmağa başlar ve niçe i’timâd eylediği ‘âkıl dostlarına tenhâda¹⁵⁵³ sırrını açıp bu derdiñ ‘ilâcî nedir diyü her birinden bir çäre şorar.¹⁵⁵⁴ Âhîr-kâr bir gün haber alır ki fülân şehriñ fülân yerinde¹⁵⁵⁵ bir vîrânede taş ve kerpiçden çatılmış [A 54b] bir¹⁵⁵⁶ kulübede bir üstâd pîr vardır ki ne kadar ğarîb ‘ilmler varsa cümlesini gereği¹⁵⁵⁷ gibi bilir bir hâkîm-i kâmilidir. Halkdan el çekip¹⁵⁵⁸ etek silkip ol güşeyi ihtiyâr eylemişdir. Eger buña bir çäre olursa andan olur¹⁵⁵⁹ [M 90a] dediklerinde

¹⁵⁴³ eder: eyler T, A

¹⁵⁴⁴ ve eger vişâl ümmîdiyle bu: eger vişâl ümîdiyle M

¹⁵⁴⁵ bir: M ve A’da yok

¹⁵⁴⁶ dünyâ: dünyâ bütün T

¹⁵⁴⁷ Hayli müşkildir: Halli müşkildir T / A’da yok

¹⁵⁴⁸ gerekdir: gerek M, A

¹⁵⁴⁹ seyr ü: M’de yok

¹⁵⁵⁰ bu ğamla: A’da yok

¹⁵⁵¹ çîn-i şabâhdan: çîn-i seher şabâhdan M

¹⁵⁵² yine: gine M, A

¹⁵⁵³ tenhâda: تنها M

¹⁵⁵⁴ şorar: şordu M

¹⁵⁵⁵ bir gün haber alır ki fülân şehriñ fülân yerinde: bu şehriñ fülân yerinde haber alır T

¹⁵⁵⁶ bir: T’de yok

¹⁵⁵⁷ vardır ki ne kadar ğarîb ‘ilmler varsa cümlesini gereği: var ki ne kadar ğarîb ‘ilmler var ise cümlesini gerek T

¹⁵⁵⁸ çekip: çekip halkdan T

¹⁵⁵⁹ andan olur: meger andan ola M, A

şeh-zâdedir¹⁵⁶⁰ çünkü ol hünerli kimseyi işidip sîmurğuñ âşiyânesinden nişân¹⁵⁶¹ aldı. Hemân-dem tebdîl-i kıyâfet edip kandesin pîr diyü dedikleri şehre ‘azîmet edip günlerde bir gün ol şehre varıp sağlık verdikleri nişânları birer birer bulup pîriñ huzûruna girer.¹⁵⁶² Elini¹⁵⁶³ öpüp sizden ‘ilm öğrenmege geldim. Lûtf edip bu kuluñuzu şâkirdlige¹⁵⁶⁴ kabûl buyuruñ der.¹⁵⁶⁵ Pîr de bunuñ böyle¹⁵⁶⁶ yalvardığına bakıp ve alnında ululuk nişânını gördükde olsun oğul diyü şâkirdlige kabûl eyler. Şeh-zâdedir pîriñ kulluğuna bel bağlayıp hizmetinde olur ve ‘ulûm-ı ġarîbiyye¹⁵⁶⁷ okumağa başlayıp niçe zamân ol âb-ı hayât çeşmesinden şular içip niçe ġarâ’ib şeyler öğrenir.¹⁵⁶⁸ Âhîr¹⁵⁶⁹ bir gün nigârîñ ġal‘asını ve yolunda olan tılsımları birer birer huzûr-ı pîre ‘arz edip derdine bir¹⁵⁷⁰ çâre istedikde pîr de cümlesiniñ ‘ilâclarını¹⁵⁷¹ birer birer beyân eyler.¹⁵⁷² Hemân-dem şeh-zâdedir pîriñ elini öpüp himmet dileyip yola girer. Günlerde bir gün şehre gelip birkaç gün sarâyında oturup¹⁵⁷³ tılsımları bozmağ için niçe dürlü âletler peydâ edip okuyup üfürecek efsûnları tekrâr tekrâr okuyup¹⁵⁷⁴ tamâm mertebe hâtırına aldı. Andan şoñra niçe du‘âsı mağbûl âdemlere şöyle bir güç işe girsem gerekdir diyü¹⁵⁷⁵ du‘âlar etdirip himmetler aldı. Andan şoñra ben evvelâ kendi¹⁵⁷⁶ cânımdan geçip [T 28a] şoñra bu işe başladım demege işâret olsun diyü¹⁵⁷⁷ başdan başa kırmızı libâslar giydi. Şehr halkı şeh-zâdeniñ bu hâlini gördüklerinde ferâġat buyuruñ olmaz sevdâdır bunca zamândan beri bu kadar âdem helâk olup kimse buña bir çâre [A 55a] bulamamışdır. Size de belki bir hâl ola. Lûtf edip bu

¹⁵⁶⁰ şeh-zâdedir: kâmil-i şeh-zâdedir T

¹⁵⁶¹ sîmurğuñ âşiyânesinden nişân: sîmurğu âşiyânesinden haber T

¹⁵⁶² girer: girip M

¹⁵⁶³ elini: eli A

¹⁵⁶⁴ şâkirdlige: şâkird edip T

¹⁵⁶⁵ der: ve bu T / M’de yok

¹⁵⁶⁶ böyle: T’de yok

¹⁵⁶⁷ ġarîbiyye: ‘Arabiyyeyi T / ‘Arabiyye M

¹⁵⁶⁸ ġarâ’ib şeyler öğrenir: ġarîb şeyleri öğrenir T / ġarâ’ib şeyler öğrendi M

¹⁵⁶⁹ âhîr: âhîr-kâr T

¹⁵⁷⁰ bir: M’de yok

¹⁵⁷¹ ‘ilâclarını: ‘ilâcını A

¹⁵⁷² eyler: edip T

¹⁵⁷³ oturup: oturup ve T

¹⁵⁷⁴ efsûnları tekrâr tekrâr okuyup: efsûnlar tekrâr-be-tekrâr okuyup T / efsûnları A

¹⁵⁷⁵ diyü: T’de yok

¹⁵⁷⁶ evvelâ kendi: evvel M / evvel kendi A

¹⁵⁷⁷ diyü: M’de yok

işden vazgeçin dediklerinde şeh-zāde de bunlara¹⁵⁷⁸ cevāb verip beni kendi hālime koyup muḳayyed olmañ. Belki Hāḳ Te‘ālā fethini bize¹⁵⁷⁹ müyesser edip bu belāyı bizim elimizle¹⁵⁸⁰ halkın üzerinden kaldırıp bunca zamāndan beri helāk¹⁵⁸¹ olan kimselerin ḳanı bizim yüzümüzden alına yāhūd biz de anlar gibi bu yolda baş¹⁵⁸² [M 90b] vereyiz. Ha bizim başımız da¹⁵⁸³ yabanda ḳalmaz anı da bir yere yerleşdirirler ben buña da rāzīyim dedikde halk¹⁵⁸⁴ şeh-zādenin ğurūru olmayıp böyle tevekkül¹⁵⁸⁵ ile ‘azīmet kemerini beline muḳkem ḳuşandığını gördüklerinde her biri gönül yardımı¹⁵⁸⁶ edip du‘ālar eylediler ve Hāḳ Te‘ālā’nın ‘avnı seniñle bile¹⁵⁸⁷ olsun diyü himmet eylediklerinde erenlerin¹⁵⁸⁸ himmeti şeh-zādeye yedi ḳat oḳ geçmez ḳılıç kesmez cebe olup şeh-zāde de bunlarla¹⁵⁸⁹ helālleşip pād-şāh huzūruna varıp izn istedi.¹⁵⁹⁰ Pād-şāh da şartları zāhir okuyup añlamışsızdır buyuruñ hemān er olup yerine getiriñ dedikde şeh-zādedir dāmen-der-meyān edip ḳal‘a tarafına revāne olup tılsımlara yaklaşdıkda tılsımlardır harekete gelip şeh-zādenin üstüne ḳamle eylediklerinde şeh-zāde efsūnlar okuyup¹⁵⁹¹ üfürmege başladı ve her birini birer āletle bozup cümle tılsımları feth edip ḳal‘anın¹⁵⁹² dibine vardı. Andan sonra şeh-zādenin yanında tılsımdan bir ṭabl vardı.¹⁵⁹³ Hemān-dem bir iki kerre çaldıkda şadāsından ḳal‘anın bir ḳat dīvārı yere berāber yıkılıp ḳapıdır zāhir oldu. Ḳızdır bu hāli gördükde iş tamām oldu dönüp şehre var ben de varırım diyü şeh-zādeye işāret edip ḳulle üstünden ḳol şaldı. Şeh-

¹⁵⁷⁸ şeh-zāde de bunlara: şeh-zāde bunlara T / şeh-zāde M

¹⁵⁷⁹ fethini bize: bize fethini T

¹⁵⁸⁰ elimizle: elimiz ile T

¹⁵⁸¹ helāk: M’de yok

¹⁵⁸² anlar gibi bu yolda baş: anın yolunda anlar gibi baş T

¹⁵⁸³ bizim başımız da: bizim de başımız T

¹⁵⁸⁴ halk: M’de yok

¹⁵⁸⁵ tevekkül: gönül M

¹⁵⁸⁶ yardımı: yardımlığı T

¹⁵⁸⁷ bile: T’de yok

¹⁵⁸⁸ erenlerin: erenler T / anların A

¹⁵⁸⁹ şeh-zāde de bunlarla: şeh-zāde bunlar ile T

¹⁵⁹⁰ istedi: istedikde M

¹⁵⁹¹ añlamışsızdır buyuruñ hemān er olup yerine getiriñ dedikde şeh-zādedir dāmen-der-meyān edip ḳal‘a tarafına revāne olup tılsımlara yaklaşdıkda tılsımlardır harekete gelip şeh-zādenin üstüne ḳamle eylediklerinde şeh-zāde efsūnlar okuyup: T’de yok

¹⁵⁹² ḳal‘anın: ḳal‘a T, A

¹⁵⁹³ vardı: var idi T, M

zâdedir bu hâli gördükde¹⁵⁹⁴ Hakk'a hamd ü şenâ¹⁵⁹⁵ edip şehre döndü. Çünkü şehriñ
kapısına erişdi. Nigârîñ taşvîrini kaldırıp dürüp devşirip¹⁵⁹⁶ koynuna kodu ve şehir
bedenlerinde ne kadar [A 55b] başlar varsa¹⁵⁹⁷ cümlesini kaldırdı. Şehir halkı şeh-zâdeye
tahsîn ü âferînlere edip du'âlar eylediler ve Hakk'a hamd olsun ki¹⁵⁹⁸ buncılayın fesâd siziñ
yüzünüñden kalkıp 'âlem halkı bu mekrden¹⁵⁹⁹ halâş oldular. Bundan sonra bânü-yı devrân
siziñ biñ baş¹⁶⁰⁰ hakkıñızdır. Eger bir dahı 'inâd u muhâlefet¹⁶⁰¹ ederse cümlemiz da'vâcı
oluruz dediler. Şeh-zâde hele su'âline de¹⁶⁰² cevâb verelim andan sonra himmetiñizle¹⁶⁰³ iş
odur ki Allâh oñara deyip sarâyına gitdi. Pâd-şâh tarafından kal'aya gümüş tekerlekli¹⁶⁰⁴
altın 'araba gidip nâzenîndir 'arabaya binip şehre geldi. [M 91a] Babasıyla görüşüp bunca
zamândan beri olan ahvâli¹⁶⁰⁵ birer birer beyân edip dedi ki muqaddemâ gelen dil-âverler
ma'rifet ü hüner şâhibleri olmadıklarından zûr-ı bâzüyla¹⁶⁰⁶ olur şanıp ikdâm eyledikleri
gibi her biri bir tarîkla¹⁶⁰⁷ helâk oldular ammâ bu şeh-zâde¹⁶⁰⁸ Bârekallâh hüner ise ancak
olur! Hakk yaramaz nazarlardan şaklasın.¹⁶⁰⁹ Bu yola girdikde 'acele etmeyip fikrle¹⁶¹⁰ yap
yap gelip¹⁶¹¹ kimini dil-âverlikle ve kimini efsûn u esmâyyla¹⁶¹² bozup kapıyı bulmakda hod
bir tedbîr eyledi ki 'akllar¹⁶¹³ hayrân olur. Hakk budur ki şartları hep geregi¹⁶¹⁴ gibi yerine

¹⁵⁹⁴ şeh-zâdedir bu hâli gördükde: şeh-zâdedir bu hâli görüp T / şâh-zâdedir bu hâli gördükde M

¹⁵⁹⁵ hamd ü şenâ: hamd M, A

¹⁵⁹⁶ kaldırıp dürüp devşirip: dürüp kaldırıp T

¹⁵⁹⁷ başlar varsa: baş var ise T

¹⁵⁹⁸ olsun ki: edip A

¹⁵⁹⁹ bu mekrden: bunlardan T

¹⁶⁰⁰ siziñ biñ baş: siziñ baş T / biñ baş M

¹⁶⁰¹ 'inâd u muhâlefet: muhâlefet ü 'inâd T / muhâlefet M

¹⁶⁰² hele su'âline de: su'âline A

¹⁶⁰³ himmetiñizle: himmetiñiz ile T

¹⁶⁰⁴ tekerlekli: tekerlek T

¹⁶⁰⁵ ahvâli: su'âle T

¹⁶⁰⁶ bâzüyla: bâzü ile T

¹⁶⁰⁷ tarîkla: tarîkile T

¹⁶⁰⁸ bu şeh-zâde: şâh-zâde M

¹⁶⁰⁹ şaklasın: emîn eylesin T

¹⁶¹⁰ fikrle: fikr ile M

¹⁶¹¹ gelip: A'da yok

¹⁶¹² esmâyyla: esmâ ile T

¹⁶¹³ 'akllar: 'akl M

¹⁶¹⁴ şartları hep geregi: hep şartları gerek T / şartları geregi M

getirip ancak dördüncü şart kaldı lakin o¹⁶¹⁵ hayli müşkil su'âldir. Degme âdemiñ öyle bilmecedan haberi yokdur dedi.¹⁶¹⁶ Pād-şāhdır dördüncü şart nedir diyü şordukda¹⁶¹⁷ pād-şāhım dört su'âldir yarın ma'lûm-ı devletiñiz olur [T 28b] deyip¹⁶¹⁸ şeh-zâdeye haber gönderdi ki güzel¹⁶¹⁹ hep şartımız üzere tılsımları feth edip kal'aya yol bulduñuz.¹⁶²⁰ Yarınki gün sarāya teşrîf buyurursuz.¹⁶²¹ Sizden dört su'âlimiz vardır. Eger anlara da¹⁶²² cevâb verebilirseñiz artık 'özü ü¹⁶²³ bahānemiz yokdur nikāha rızā veririz dedi. Bu hâl üzere ahşam olup herkes rāhatda oldular. Çünkü şabāh olup¹⁶²⁴ güneşiñ nūruyla cihān rüşen oldu. [A 56a] Ehl-i dīvān pād-şāh sarāyında¹⁶²⁵ cem' olup andan sonra şeh-zâdeye âdem gönderip da'vet eylediler. Şeh-zâdedir geldikde saçılar saçılıp pād-şāh da i'zâz ü ikrāmı¹⁶²⁶ yanına alıp bir yere oturdular. Andan sonra ortaya simâtlar döşenip yemekler¹⁶²⁷ çekildi. Yendikten sonra du'âlar¹⁶²⁸ olunup herkes dağılıp meclis tenhâ kaldıkda¹⁶²⁹ pād-şāhdır kalkıp haremeye gidip kızınıñ yanına vardı ve işte şeh-zâde taşrada seniñ su'âliñe muntazırdır. Ne soracaksañ sor da¹⁶³⁰ biz de dağdağadan hâlâş olalım dedikde hemān-dem nigār-ı nāzenīn kulağındaki¹⁶³¹ küpesinden iki dāne küçük¹⁶³² inci çıkarıp hazīne-dārınıñ eline verip var bunu şeh-zâdeye götürüp ver ve baña cevābını¹⁶³³ getir dedi. Hazīne-dār da incileri alıp emri üzere¹⁶³⁴ götürüp şeh-zâdeye¹⁶³⁵ verdi. Şeh-

¹⁶¹⁵ o: ol M

¹⁶¹⁶ bilmecedan haberi yokdur dedi: bilmece bilmeden haberi yokdur dedi T / bilmecedan haberi yokdur M

¹⁶¹⁷ diyü şordukda: dedikde T

¹⁶¹⁸ deyip: deyip ve M, A

¹⁶¹⁹ şeh-zâdeye haber gönderdi ki güzel: şeh-zâde haber gönderdi güzel T / şāh-zâdeye haber gönderdi ki M

¹⁶²⁰ bulduñuz: bulduğunuz T

¹⁶²¹ buyurursuz: buyurasız M

¹⁶²² da: M'de yok

¹⁶²³ 'özü ü: 'özü M

¹⁶²⁴ olup: oldu T

¹⁶²⁵ sarāyında: sarāyına M, A

¹⁶²⁶ ikrāmı: ikrām ile M

¹⁶²⁷ döşenip yemekler: T'de yok

¹⁶²⁸ yendikten sonra du'âlar: neden sonra du'â T

¹⁶²⁹ kaldıkda: oldukda T

¹⁶³⁰ soracaksañ sor da: soracağın varsa sor da M

¹⁶³¹ kulağındaki: kulağında olan M

¹⁶³² küçük: A'da yok

¹⁶³³ götürüp ver ve baña cevābını: götür ver ve baña cevābını T / götürüp ver ve baña cevābın A

¹⁶³⁴ incileri alıp emri üzere: incilerin emri üzere alıp T

¹⁶³⁵ şeh-zâdeye: şāh-zâdeye T, M

zâdedir incileri eline alıp¹⁶³⁶ nigârın murâdını añlayıp ol iki inciniñ¹⁶³⁷ yanına üç inci dahı koyup al cānım [M 91b] bunuñ cevâbı budur diyü hâzîne-dâra verdikde ol da içeri¹⁶³⁸ haremeye götürüp nigârıñ eline verdi. Mâh-pâredir inciniñ beş olduğunu¹⁶³⁹ gördükde bir havan içine koyup dögdü ve bir avuç şekerle karışdırıp tekrâr şeh-zâdeye gönderdi. Şeh-zâdedir yine¹⁶⁴⁰ bundan nigârıñ murâdını¹⁶⁴¹ añlayıp bir fincan süt isteyip getirildikde şekerle karışmış inci ufağını südüñ içine döküp bu su’âliñ de cevâbı budur deyip içeri¹⁶⁴² gönderdi. Nigârdır bunu gördükde südü içip gördü ki şeker eriyip süde karışmış ve¹⁶⁴³ inci ufağı dibine çöküp kalmış. Andan soñra nâzenin parmağındaki yüzüğü¹⁶⁴⁴ çıkarıp gönderdi. Şeh-zâdedir¹⁶⁴⁵ i’zâzla alıp parmağına takıp koynundan bir iri şeffâf bî-naẓîr¹⁶⁴⁶ inci çıkarıp bunuñ cevâbı da budur diyü içeri¹⁶⁴⁷ gönderdi. [A 56b] Nigârdır inciyi gördükde kulağında¹⁶⁴⁸ küpesinde bir iri inci var idi ki şeh-zâdeden gelen inciye tamām mertebe beñzeyip aşıla birbirinden farkı yoğidi.¹⁶⁴⁹ Hemân-dem çıkarıp öbür inciniñ yanına koyup yine¹⁶⁵⁰ şeh-zâdeye¹⁶⁵¹ gönderdi. Çünkü şeh-zâde¹⁶⁵² ol iki inciniñ aşıla birbirinden¹⁶⁵³ farkı olmadığını¹⁶⁵⁴ gördükde bir gök boncuğ isteyip ol iki inciniñ yanına koyup içeri¹⁶⁵⁵ gönderdi. Nigârdır incilerin yanında boncuğu gördükde gülüp pād-şāha dedi ki¹⁶⁵⁶ işte su’âlîme de cevâb verdi. Artık ‘özr ü bahâne eylemege yer kalmadı. Hakk’a çok

¹⁶³⁶ incileri eline alıp: incilerin eline aldı ve T

¹⁶³⁷ inciniñ: inci T

¹⁶³⁸ içeri: içeriye T

¹⁶³⁹ olduğunu: olduğun M

¹⁶⁴⁰ yine: gine M, A

¹⁶⁴¹ bundan nigârıñ murâdını: bundan murâdını T / bundan nigârıñ murâdın A

¹⁶⁴² deyip içeri: diyü içeriye T / diyü içeri A

¹⁶⁴³ ve: T’de yok

¹⁶⁴⁴ nâzenin parmağındaki yüzüğü: nâzenindir parmağından yüzüğün T

¹⁶⁴⁵ şeh-zâdedir: şāh-zâdedir T, M

¹⁶⁴⁶ bî-naẓîr: T’de yok

¹⁶⁴⁷ içeri: içeriye: T

¹⁶⁴⁸ kulağında: kulağından M

¹⁶⁴⁹ birbirinden farkı yoğidi: biri birinden fark yoğdu M, A

¹⁶⁵⁰ yine: gine M, A

¹⁶⁵¹ şeh-zâdeye: şeh-zâde T

¹⁶⁵² şeh-zâde: şāh-zâde T, M

¹⁶⁵³ birbirinden: biri birinden M, A

¹⁶⁵⁴ olmadığını: yok birbirine beñzer deyip T

¹⁶⁵⁵ içeri: içeriye T

¹⁶⁵⁶ pād-şāha dedi ki: T’de yok

şükrlər¹⁶⁵⁷ ki kendime berāber er¹⁶⁵⁸ buldum ki cihānda mişli bulunmaz. Hemān taşraya teşrīf buyurup nikāh eyleñ diyü¹⁶⁵⁹ izn verdikde pād-şāh bu su’ālden ve cevābdan biz bir şey¹⁶⁶⁰ aňlamadıq. Bunun aşlı nedir¹⁶⁶¹ bize bildir dedikde nigār-ı nāzenīn dedi ki muḳaddemā iki inci¹⁶⁶² göndermekden murādım ādemiñ ‘ömrü dünyāda pek azdır hemān iki gün¹⁶⁶³ ḳadardır demege işāret eylemişdim.¹⁶⁶⁴ Ol da yanına üç inci ḳoyup baña¹⁶⁶⁵ beş inci göndermekden murādı eger ‘ömr seniñ¹⁶⁶⁶ dedigiñden ziyāde bile olsa meşelā beş gün bile olsa yine¹⁶⁶⁷ tīz geçer demege işāret etmişdi.¹⁶⁶⁸ Andan şoñra incileri [T 29a] dögüp şekerle ḳarışdırıp göndermekden murādım bu idi ki ādemde olan nefsiñ¹⁶⁶⁹ niçe yaramaz ārzuları vardır ki bu şeker¹⁶⁷⁰ inci ufağına ḳarışdıǵı gibi ḳarışmışdır.¹⁶⁷¹ Ḳaṅǵı ‘āḳıldır ki bunu birbirinden¹⁶⁷² ayırmaǵa ḳādir ola demişdim.¹⁶⁷³ Ol da sūt ḳatıp baña göndermekden maḳşūdu nefsiñ yaramaz ārzuları bir kimse ile çift olup bir yere geldikde ve sūt şeker¹⁶⁷⁴ ḳatıldıkda cümle eriyip maḥvolup gider demege işāret etmişdi.¹⁶⁷⁵ Ben de sūdū içip aña varmaǵa rāzī olup bu ma’nāyı bildirmek için parmağımdan yüzüğü mü çıkarıp gönderdim. [A 57a] Ol da parmağına ḫaḳıp ḳabūl eyledi ve ol iri inci¹⁶⁷⁶ göndermekden murādı nice bu inciniñ eşi yoǵsa¹⁶⁷⁷ benim de dünyāda eşim yoḳdur demek idi. Ben de ḳulağımdaki

¹⁶⁵⁷ şükrlər: şükr T, M

¹⁶⁵⁸ er: T ve A’da yok

¹⁶⁵⁹ buyurup nikāh eyleñ diyü: buyuruñ nikāh eyleñ T / buyuruñ nikāh eyleñ diyü M

¹⁶⁶⁰ bu su’ālden ve cevābdan biz bir şey: biz bu su’āl ü cevābdan bir şey ḫişşe-mend olup T / bu su’āl ü cevābdan biz bir şey M

¹⁶⁶¹ aşlı nedir: aşlını T

¹⁶⁶² inci: inci M, A

¹⁶⁶³ gün: T’de yok

¹⁶⁶⁴ eylemişdim: eylemişdim M, A

¹⁶⁶⁵ inci ḳoyup baña: inci¹⁶⁶²yi ḳoyup baña T / inci ḳoyup M

¹⁶⁶⁶ seniñ: sen M, A

¹⁶⁶⁷ bile olsa yine: olsa gine M, A

¹⁶⁶⁸ etmişdi: etmişdi T, M

¹⁶⁶⁹ ādemde olan nefsiñ: ādemiñ nefsinde T / ādemde nefsiñ A

¹⁶⁷⁰ şeker: şekerle M

¹⁶⁷¹ Bu kısımdan (1671. dipnot) 1689. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

¹⁶⁷² birbirinden: biri birinden A

¹⁶⁷³ demişdim: demişdim T

¹⁶⁷⁴ şekerle: şekerle T

¹⁶⁷⁵ etmişdi: etmişdir T

¹⁶⁷⁶ murādı: T’de yok

¹⁶⁷⁷ yoǵsa: yoǵise T

inci¹⁶⁷⁸ yanına koyup göndermekden murādım işte bu inci seniñ gönderdigiñ inciniñ eşi olduğu gibi ben de saña eşim demek idi. Ol da gördükde yanına ol gök boncuğu koyup göndermekden¹⁶⁷⁹ murādı bu idi ki¹⁶⁸⁰ bu iki eşe yaramaz göz degmesin demek idi. Çünkü pād-şāhdır kızınıñ rızāsını gördükde¹⁶⁸¹ şād olup taşra çıktı ve ‘ulemāsını da‘vet edip kızını şeh-zādeye¹⁶⁸² nikāh eyledi ve niçe günler düğünler olup bir mübārek vaktde iki ‘aşık bir yere gelip südü şekere katıp nefsleriniñ yaramaz yere olan ārzūlarını giderdiler¹⁶⁸³ ve niçe zamān demler sürüp bu hikāyeyi yādigār kodular. Çünkü nigār-ı nāzenīn hikāyesini tamām¹⁶⁸⁴ eyledi. Behrām şāhdır taḥsīn ü āferīnler edip koynuna alıp südü şekere katdı.¹⁶⁸⁵

BU MECLİS BEHRĀM ŞĀH ÇİHĀR-ŞENBE GÜNÜ GÖK RENGLİ KÖŞKE GİDİP VE MAGRİB PĀD-ŞĀHİ¹⁶⁸⁶ KIZINIÑ HİKĀYE SÖYLEDİGİDİR¹⁶⁸⁷

Çünkü şabāḥ olup gökyüzünden geceniñ zulmeti gidip güneş nūruyla cihān rūşen oldu. Behrām şāhdır fīrūze rengli libāslar giyip āsmānī¹⁶⁸⁸ köşke gidip [T 29b] aḥşama dek ‘īş u nūşlar eyledi.¹⁶⁸⁹ [M 92a] Çünkü aḥşam olup altın şem‘-dānlarla köşkūñ içi āsmāna döndü. Behrām şāhdır pençe-i āf-tābdan bir hikāye istedi. Nāzenīn de evvelā pād-şāha du‘ālar edip andan soñra hikāyeye başlayıp dedi ki:¹⁶⁹⁰

¹⁶⁷⁸ inci: küpeyi T

¹⁶⁷⁹ göndermekden: gönderip T

¹⁶⁸⁰ bu idi ki: A’da yok

¹⁶⁸¹ gördükde: gördü A

¹⁶⁸² kızını şeh-zādeye: şeh-zādeye kızını T

¹⁶⁸³ giderdiler: giderip T

¹⁶⁸⁴ tamām: da‘vet ü tamām T

¹⁶⁸⁵ südü şekere katdı: uykuya vardı A

¹⁶⁸⁶ pād-şāhı: şāhı A

¹⁶⁸⁷ Söyledigidir: Söyledigi Beyān Olunur T

¹⁶⁸⁸ āsmānī: āsmānī giyip āsmānī T

¹⁶⁸⁹ ‘īş u nūşlar eyledi: ‘īş u nūş eyledikde T / 1671. dipnottan buraya (1689. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

¹⁶⁹⁰ başlayıp dedi ki: şürū‘ eyledi T / başlayıp dedi M

MĀHĀN-I MİŞRÎ HİKĀYESİDİR¹⁶⁹¹

Rivāyet olunur ki Mısr diyārında¹⁶⁹² māl-dār bir tāze cüvān bāzergān vardı ki adına Māhān derlerdi.¹⁶⁹³ Tamām delikānlılığını çağı olmağın yārānıyla ‘İş u nüş ve zevk u şafā ve şöḥbet [A 57b] etmekden¹⁶⁹⁴ bir ān ve bir zamān ḥālī olmayıp her gece bir dostunda kalıp şabāhlara dek gāh sāz u söz ve gāh hāy u hūy¹⁶⁹⁵ edip gündüz olduğda ḥod¹⁶⁹⁶ hemān çīn-i şabāḥdan bir miqdār alışveriş edip¹⁶⁹⁷ alacağını alıp şatacağını¹⁶⁹⁸ satıp ḥesāb ü kitābını görüp andan soñra sâ’ir işini yoldaşlarına ışmarlayıp yārānla bir gül-şene aḳarşular¹⁶⁹⁹ gibi cān atıp aḥşama dek şarāb-ı ergüvānīyle¹⁷⁰⁰ cāna cān katıp niçe yüzden zevk u şafālar eylerdi.¹⁷⁰¹ Günlerde bir gün dostlarından biri bāğ-çesine da‘vet edip bir ālāy tāze cüvānlar ile aḥşama dek gāh sāzlarla¹⁷⁰² güzel āvāzlarla dem-sāz olup¹⁷⁰³ gāh laṭīfe ve şakalar¹⁷⁰⁴ olup niçe dürlü demler sürdüler ve bāğda gece şöḥbeti bir başka ‘ālemdir diyü cümle yārān ittifaḳ edip ol gece bāğ-çede¹⁷⁰⁵ kalmağa karar verdiler. Çünkü¹⁷⁰⁶ aḥşam oldu. Māh-tāba karşı aḳarşu kenārında oturup biri birine sākīlik edip şarāb şunmağa başladılar. Bir taraftan bülbüllerin feryād ü fiğānı ve bir yañadan sāzların şadāsı yaḳaları çāk edip bu tarzla¹⁷⁰⁷ şöḥbet olunurken şārābdır Māhān’ın başına çıkıp artık oturup turmağa kararı kalmayıp bir miqdār gezineyim diyü meclisden kalkıp çayır çemen üzere

¹⁶⁹¹ Bu başlık M nüshasında yoktur.

¹⁶⁹² Mısr diyārında: Mısr’da M, A

¹⁶⁹³ cüvān bāzergān vardı ki adına Māhān derlerdi: beg yigit var idi ki bāzergānlık edip adına Māhān derler idi T

¹⁶⁹⁴ çağı olmağın yārānıyla ‘İş u nüş ve zevk u şafā ve şöḥbet etmekden: zamānı olmağın yārānla ‘İş u nüşa ve zevk u şöḥbet etmege mā’il olup T / vaḳti olmağın yārānla ‘İş u nüş ve zevk u şöḥbet etmekden A

¹⁶⁹⁵ sāz u söz ve gāh hāy u hūy: sāz ve gāh söz ve gāh hāy u hūy T / sāz u söz ve gāh hāy hūy M

¹⁶⁹⁶ ḥod: T’de yok

¹⁶⁹⁷ alışveriş edip: M ve A’da yok

¹⁶⁹⁸ şatacağını: T’de yok

¹⁶⁹⁹ aḳarşular: aḳarşu T

¹⁷⁰⁰ ergüvānīyle: ergüvānī ile M, A

¹⁷⁰¹ eylerdi: eyler idi T

¹⁷⁰² cüvānlar ile aḥşama dek gāh sāzlarla: cüvānlar aḥşama dek gāh sāzlar T / cüvānlar ile aḥşama dek gāh sāzlar A

¹⁷⁰³ olup: olup ve M, A

¹⁷⁰⁴ laṭīfe ve şakalar: laṭīfeler T

¹⁷⁰⁵ bāğ-çede: bāğda A

¹⁷⁰⁶ verdiler çünkü: verip T

¹⁷⁰⁷ bu tarzla: bir tarz ile T

vāfir yer¹⁷⁰⁸ gitdikde nā-gāh gördü ki¹⁷⁰⁹ bāzergānlığa gitmiş bir yoldaşı var idi. Karşısından¹⁷¹⁰ çıkagelip Māhān'la görüştüde Māhān da be hoş¹⁷¹¹ geldiñ şafā geldiñ böyle yapıyālñız gece vaktinde buraya nice geldiñ diyü şordukda bāzergān da Hakk'a hamd olsun bu seferde aqçemiziñ¹⁷¹² biri on hayr edip vāfir metā'a bozdum ve şihhat ü selāmetle [M 92b] şehre yaklaştıkda yükleri bir tenhā yere indirip cümle hidmet-kārlarımı¹⁷¹³ hep anda bırağıp ben saña yalñız cān atdım tā ki kimse ahvālimizi duymaya.¹⁷¹⁴ Gece içinde¹⁷¹⁵ eve vardıkda seniñ bu gece bāğda kaldığını [A 58a] haber alıp hemān buraya 'azīmet edip geldim. Aşlā hāl hātır şoruşacak zamān degildir. Hemān kimse tuymadan yanıma düşüp varalım¹⁷¹⁶ ve niçe tuhfe metā'lar vardır ki¹⁷¹⁷ bu gece seniñle gümrükden kaçırıp oraya buraya sepişdirelim¹⁷¹⁸ dedikde Māhān da bāzergān degil mi fā'ideyi işitdiği gibi mesrūr olup iyi dediñ birāder deyip yārānına haber etmeyip kimse tuymadan bāğ-çeniñ bir tenhā tarafından çıkıp herīfñ peşine düşüp gider.¹⁷¹⁹ Dedigi yer kadar gidip kararı geçdikde Māhān fikre varıp behey¹⁷²⁰ cānım yol ne pek uzandı deyip cā'iz¹⁷²¹ ki ben keyifli olmağla baña böyle uzak göründü. Yoldaşım yolu bilmeyecek degile¹⁷²² deyip açmaz koyup bu tarz üzere turmadan çekilip giderler. El-kışsa tā ol zamāna dek [T 30a] giderler ki şabāh hūrūslar¹⁷²³ ötecek vakt olur. Hemān ol demde Māhān'ın öñünden yoldaşı gā'ib olur.¹⁷²⁴ Māhān'dır¹⁷²⁵ bu hālī gördükde ayılıp 'aklı başına gelir. Āh vāhlar eder lākin ne çāre?

¹⁷⁰⁸ yer: M'de yok

¹⁷⁰⁹ gitdikde nā-gāh gördü ki: gitdiler nā-gāh gördüler T / gitdikde nā-gāh gördü A

¹⁷¹⁰ karşısından: karşısında M

¹⁷¹¹ be hoş: hoş T / bir hoş M

¹⁷¹² aqçemiziñ: aqçemiz M, A

¹⁷¹³ hidmet-kārlarımı: hidmet-kārimı T / hidmet-kārları M

¹⁷¹⁴ duymaya: tuymayıp bir T

¹⁷¹⁵ içinde: A'da yok

¹⁷¹⁶ varalım: varayım T

¹⁷¹⁷ ki: T ve A'da yok

¹⁷¹⁸ sepişdirelim: sepişdireyim A

¹⁷¹⁹ gider: gidip M

¹⁷²⁰ behey: be M, A

¹⁷²¹ cā'iz: cā'izdir M

¹⁷²² bilmeyecek degile: bilir A

¹⁷²³ giderler ki şabāh hūrūslar: giderler ki şabāh hūrūsları M / giderler şabāh hūrūsları A

¹⁷²⁴ Māhān'ın öñünden yoldaşı gā'ib olur: yoldaşı Māhān'ın öñünden gā'ib olur T / yoldaşı Māhān'ın öñünden gā'ib M

¹⁷²⁵ Māhān'dır: Māhān da M

Heṣābsız yer¹⁷²⁶ gitmekle katı bī-tāb olmuşıdi. Nā-çār bir taş¹⁷²⁷ dibine şıgınıp uykuya varır. Bir zamāndan soñra gün toğup güneşin sıcağıyla¹⁷²⁸ ortalık kızdıķda Māhān da uyanıp şağa şola baķdıķda görür ki¹⁷²⁹ otsuz¹⁷³⁰ şusuz bir taşlı dikenli yerdir ki ašlā ins ü cinden¹⁷³¹ ve ḥayvānātdan nām u nişān yok. Her diken gözüne bir siyāh yılan görünüp ve taşlar güneş ḥarāretinden yanıp siyāh olmuş bir yerd¹⁷³² ki insāna vahşet ve ḥayvāna dehşet gelirdi. Nā-çār yola girip bir taraftan şusuzluķdan cigeri kebāb olup¹⁷³³ ve bir yañadan ašlā ins ü cinden nām u nişān yok kōrkunç yerlerden geçdikde yüregi ağızına gelip gāh ucu bucağı yok beyābānlar geçip gāh menāre¹⁷³⁴ gibi tağlar aşır biñ zahmetle aḥşama dek gidip çünki aḥşam olup ortalığı rahmet kapladı. [A 58b] Māhān-ı [M 93a] derd-mend bir mağāra bulup içine girip biñ dürlü kōrkuyula oturup¹⁷³⁵ ḥayret ile tūrurken nā-gāh kulağına bir ādem sesi toķunup şanki ölmüş tenine¹⁷³⁶ ḥayāt geldi. Hemān¹⁷³⁷ cān atıp mağāradan taşra çıkıp yola indikde¹⁷³⁸ anı gördü kim uzakdan bir karı ile bir koca arķalarına birer yük çalı yüklenip tūrmadan muşāḥabet edip geliyorlar.¹⁷³⁹ Kocadır Māhān'ı gördükde hemān-dem ileri sürüp yanına gelip kimsin ve böyle vaķtde bunuñ gibi beyābān¹⁷⁴⁰ yerde ne ararsın? Bu yerler elbette dīvler ve yırtıcı cān-āverler yeridir ve her dürlü āfetle¹⁷⁴¹ toptoludur. Ne 'aql ile buraya geldiñ dedikde Māhān da bir merd-i ġarībim bir belāyla şehrimden¹⁷⁴² ayrılıp düşdüm. Kendi ihtiyārimla gelmedim. Dün gece bir miķdār yārānla bir bāğ-çede idik. Biraz gezinmege kālķdıķda¹⁷⁴³ bāzergānlığa gitmiş bir

¹⁷²⁶ yer: pek T

¹⁷²⁷ taş: kaya M, A

¹⁷²⁸ sıcağıyla: ısıcağı ile M / sıcağı ile A

¹⁷²⁹ şağa şola baķdıķda görür ki: şağa ve şola baķdıķda gördü ki M / şağa ve şola baķdıķda görür ki A

¹⁷³⁰ otsuz: bir otsuz T

¹⁷³¹ ins ü cinden: ins ü cin T / ins cin A

¹⁷³² yerd: yer idi M

¹⁷³³ şusuzluķdan cigeri kebāb olup: şusuzluķ cigerin kebāb edip T

¹⁷³⁴ menāre: menāreler T

¹⁷³⁵ kōrkuyula oturup: kōrku ile oturup ve T

¹⁷³⁶ tenine: tenine bir T

¹⁷³⁷ hemān: hemān-dem M, A

¹⁷³⁸ indikde: yetişdikde T / girdikde M

¹⁷³⁹ geliyorlar: gelirler M

¹⁷⁴⁰ beyābān: yaban M, A

¹⁷⁴¹ elbette dīvler ve yırtıcı cān-āverler yeridir ve her dürlü āfetle: dīvler ve yırtıcı cān-āverlerle M, A

¹⁷⁴² şehrimden: şehrden M

¹⁷⁴³ kālķdıķda: kālķdım da M

ortagım vardı.¹⁷⁴⁴ Nā-gāh¹⁷⁴⁵ çıkagelip vāfir metā‘ getirdim gel gidelim dedikde ben de ardına düşüp şabāha dek gitdik. Hurūslar¹⁷⁴⁶ ötdükde gözümde gā’ib oldu. Tañrı¹⁷⁴⁷ ‘aşkına baña bir yol gösterip haste cānıma bir dermān eyleñ dedikde kocadır Māhān’ın bu ğarīb hikāyesini işitdikde dedi ey derd-mend-i bī-çāre! Anañ babañ alķışı başında imiş ki seniñ ol yoldaşım dedigiñ ādem yiyici bir dīvdır ki¹⁷⁴⁸ adına Hābīl-i Beyābānī derler. İşi gücü dā’imā seniñ gibi derd-mendleri birer řarīķla bu beyābāna¹⁷⁴⁹ düşürüp āķir-kār¹⁷⁵⁰ helāk eyler. Bizim de başımıza bir ğarīb hāl gelip bir řarīķla buraya düşdük. Menzilimize vardıkda saña söyleyelim. Hele saña Hāk Te‘ālā’nın lūtfu olup bize rāst geldiñ. Şimden soñra hiç kōrkmayıp bizimle bile olup biri birimizle¹⁷⁵¹ yār-ı hem-dem olup arķa yardım olalım deyip yola girdiler. Māhān da bunlarıñ ardına düşüp gitdi. Yolda aşlā söz söyleşmeyip çekilip gitdiler. Tā ol vakte dek gitdiler ki¹⁷⁵² şabāh [A 59a] yakın olup hurūslar ötmek zamānı olduķda hemān-dem karı ile koca ikisi de Māhān’ın gözünden gā’ib olup [T 30b] nā-bedīd oldular.¹⁷⁵³ Māhān yine¹⁷⁵⁴ bu hāli gördükde cān başına şıçrayıp [M 93b] kōrkuya düşdü ve yürümekden tākati tāk olup¹⁷⁵⁵ bir taş dibinde şabāha dek yatdı. Çünkü şabāh olup ‘ālem rūşen olduķda gördü ki dūnkü günden daħı ziyāde şarp cümle tağ ve taş aşlā yol iz yok bir ğarīb yere gelmiş ve bir gün bir gece yemek¹⁷⁵⁶ yemeyip karını pek acıķmış idi.¹⁷⁵⁷ Nā-çār olup¹⁷⁵⁸ yerden ot kōkleri çıkarıp¹⁷⁵⁹ bir miķdār çōplenip biñ dürlü zaķmetle yola girdi ve aķşam oluncaya dek āh vāhla niçe tağ ve depe¹⁷⁶⁰ geçdi. Aķşam olduķda yine bir kıaya kōltuğuna siñip bir miķdār yatdı. Bir zamāndan soñra

¹⁷⁴⁴ vardı: var idi T, M

¹⁷⁴⁵ nā-gāh: T’de yok

¹⁷⁴⁶ hurūslar: hurūs T, A

¹⁷⁴⁷ Tañrı: Tengri A

¹⁷⁴⁸ ki: A’da yok

¹⁷⁴⁹ bu beyābāna: beyābāna T / buraya A

¹⁷⁵⁰ āķir-kār: M ve A’da yok

¹⁷⁵¹ bile olup biri birimizle: olup biri birimize T / olup biri birimizle A

¹⁷⁵² ol vakte dek gitdiler ki: şol vakte dek T, A

¹⁷⁵³ oldular: oldu A

¹⁷⁵⁴ Māhān yine: gine M / Māhān gine A

¹⁷⁵⁵ olup: olmuşıdi M / olmuşdu A

¹⁷⁵⁶ yemek: T ve M’de yok

¹⁷⁵⁷ acıķmış idi: acıķmışıdi A

¹⁷⁵⁸ olup: M ve A’da yok

¹⁷⁵⁹ çıkarıp: çıkarıp yer idi T

¹⁷⁶⁰ vāhla niçe tağ ve depe: vāh ile niçe tağ ve depeden T

kulağına bir at tapırdısı¹⁷⁶¹ gelip gūyā kendisine gaybdan Hızır erişip şanki ölmüşiken yeñiden hayāt¹⁷⁶² buldu. Yerinden şıçrayıp bakdıkdā¹⁷⁶³ gördü ki bir atlı kimsedir ki gāyet eşkin bir ata binmiş ve yedeginde de bir at var¹⁷⁶⁴ turmadan geliyor. Nā-gehān altındaki at bir uğurdan Māhān'ı göricek ürküp duravardı. Üstünde olan¹⁷⁶⁵ ādem de dört yanına bakıp Māhān'ı gördükde hemān-dem¹⁷⁶⁶ dalkılıç olup üstüne sürdü ve¹⁷⁶⁷ behey¹⁷⁶⁸ herīf! Bu vaktde bunda¹⁷⁶⁹ ne ararsın hırsız mısıñ? Dağı yoldaşıñ var mıdır? Tīz¹⁷⁷⁰ söyle yohsa başıñı keserim dedikde Māhān da ey şeh-bāzım!¹⁷⁷¹ Allāh için olsun baña kıyma. Bir vākı'aya uğramış ġarībim diyü¹⁷⁷² bütün hikāyesini beyān eyledi. Çünkü ol kimse Māhān'dan bu hikāyeyi¹⁷⁷³ işitdi. Parmağını ısırp ta'accüb eyledi ve dedi ki¹⁷⁷⁴ ey derd-mend-i bī-çāre! Ellerinden iyi halāş olmuşsun. Kendiñe lā-havle okuyup üfür ki selāmetle buncılayın belādan kurtulmuşsun.¹⁷⁷⁵ Ol seniñ [A 59b] karı koca dedigiñ iki dāne ādem yiyici dīvdır ki erkeğiniñ adına Ġilā ve dişisiniñ adına Hīlā derler.¹⁷⁷⁶ İşleri¹⁷⁷⁷ oldur ki seniñ gibi ādemleri böyle girdāba düşürüp helāk eylerler.¹⁷⁷⁸ Hakk'a çok şükreyle ki saña zararları toğunmamış. Ben¹⁷⁷⁹ bunca zamāndır ki anlarıñ ardına düşüp bu beyābānlarda¹⁷⁸⁰

¹⁷⁶¹ kulağına bir at tapırdısı: bir at patırdısı T

¹⁷⁶² erişip şanki ölmüşiken yeñiden hayāt: erişdi şanki ölmüş idi tekrār cān M / erişdi şanki ölmüşidi tekrār cān A

¹⁷⁶³ bakdıkdā: kalkdıkdā T

¹⁷⁶⁴ yedeginde de bir at var: yedeginde bir at vardır T

¹⁷⁶⁵ olan: T'de yok

¹⁷⁶⁶ hemān-dem: A'da yok

¹⁷⁶⁷ ve: T'de yok

¹⁷⁶⁸ behey: M ve A'da yok

¹⁷⁶⁹ bunda: M'de yok

¹⁷⁷⁰ tīz: M'de yok

¹⁷⁷¹ şeh-bāzım: šāh-bāzım A

¹⁷⁷² diyü: dağı A

¹⁷⁷³ hikāyeyi: hikāyeleri M, A

¹⁷⁷⁴ ve dedi ki: dedi ki M / ve dedi A

¹⁷⁷⁵ kurtulmuşsun: kurtulmuş olasın T

¹⁷⁷⁶ dāne ādem yiyici dīvdır ki erkeğiniñ adına Ġilā ve dişisiniñ adına Hīlā derler: ādem yiyici dīvlerdir ki erkeğine Ġilā ve dişisine Hīlā derler T / dāne ādem yiyici dīvdır ki erkeğiniñ adına Ġilā ve dişisiniñ adına Hīlā derlerdi M

¹⁷⁷⁷ işleri: işler M

¹⁷⁷⁸ eylerler: eyler T, A

¹⁷⁷⁹ ben: T'de yok

¹⁷⁸⁰ beyābānlarda: beyābānda T, A

aramağdayım. Ola ki ele getirip helāk edeydim¹⁷⁸¹ tā ki halk anlarıñ şerrinden emīn olalar. Hemān tırma Tengri'ye şıgınıp şu yedege bin ki¹⁷⁸² sencileyin [M 94a] bir ġarīb kimseye rāst gelirsem bindireyim diyü yanıma almışidim ve bolay ki ol mekkārelere rāst gelip¹⁷⁸³ elimdeki kılıçla iki pāre edeydim dedikde¹⁷⁸⁴ Māhān da niçe günler ol beyābānda yayan¹⁷⁸⁵ yürümekden tākati tāk olmuşidi. Ol atlıdan bu lūtfu gördükde hemān-dem ol yel ayaqlı ata binip herīfīñ ardına düşüp şimşek gibi gitmege başladılar.¹⁷⁸⁶ Biraz gidip niçe tağ ve derbend geçip bir zamāndan¹⁷⁸⁷ şöñra bir cennete beñzer güzel şahrāya erişdiler ki¹⁷⁸⁸ başdan başa yeşil çemen içinde yer yer lāleler¹⁷⁸⁹ sünbüller açılmış ve her taraftan sāzlar şadāsı gelip ġulgūle ile tölmuş ve meş'ale vü mūmlarla göklere dönmüş. Bir ālāy ādem bölük bölük oturup kimi öteden bize geliñ diyü el şalar ve kimi beriden buraya konuñ¹⁷⁹⁰ diyü çağırıp da'vet eyler lākin Māhān'ın öñünde olan atlı¹⁷⁹¹ hiç bunlara bakmayıp ve birine de ašlā cevāb vermeyip eser yel gibi ol şahrāyı¹⁷⁹² geçip gitdi. Vāfir yer¹⁷⁹³ gitdikden şöñra bir yere dağı geldi ki ādem xanı ile ortalık boyanmış bir ceng ü cidāl ki hāy u hūy¹⁷⁹⁴ dünyāyı dutup kuma vardı hā¹⁷⁹⁵ diyü bir kızılca [T 31a] kıyāmetdir ki hiç dünyāda mişli görölmemiş. Māhān-ı derd-mend bu hāli gördükde yüregi kōpup cānı¹⁷⁹⁶ ağzına geldi lākin öñünde olan atlı bu cengi de gördükde hiç aldırmayıp bir kenārından geçip gitdiler. [A 60a] Bir zamāndan şöñra qarşıdan vāfir meş'aleler göründü. Bir kütürdü bir ġulgūle idi ki işidenleriñ yüregi kōpardı.¹⁷⁹⁷ Yakın geldiklerinde Māhān 'acebā bunlarda ne şekil¹⁷⁹⁸ belā

¹⁷⁸¹ edeydim: edeyim T

¹⁷⁸² şıgınıp şu yedege bin ki: şükreyle ki ben T

¹⁷⁸³ ve bolay ki ol mekkārelere rāst gelip: ol mekkārelere rāst gelip bolay ki T / ve bolay ki ol şikārelere rāst gelip M

¹⁷⁸⁴ dedikde: dedi A

¹⁷⁸⁵ yayan: T'de yok

¹⁷⁸⁶ başladılar: başladı T

¹⁷⁸⁷ geçip bir zamāndan: geçdikden T

¹⁷⁸⁸ ki: T'de yok

¹⁷⁸⁹ lāleler: A'da yok

¹⁷⁹⁰ konuñ: geliñ T

¹⁷⁹¹ atlı: atları A

¹⁷⁹² şahrāyı: şahrāya T

¹⁷⁹³ yer: A'da yok

¹⁷⁹⁴ ceng ü cidāl ki hāy u hūy: ceng ü cidāldır hāy hūy T / ceng ü cidāldır ki hāy u hūy A

¹⁷⁹⁵ hā: hāy T

¹⁷⁹⁶ cānı: cān A

¹⁷⁹⁷ kōpardı: kōpar idi T

ola diyü baqdıqda gördü ki¹⁷⁹⁹ her biri menâre qadar bir âlây zengîler başdan başa qatrâna boyanmış libâslar giyip kiminiñ fîl gibi hırıtumu var yere şarkmış kimi de şu şıgırı gibi boynuzlu ve kimi de ejder şüretinde bir qorqunç ‘askerdir ki gören kimseniñ ‘aqlı çāk olur. Elllerinde tencere qapağı qadar pūllu defler var ki şadāsından kıyāmet qopar bir hāy u hūydu¹⁸⁰⁰ ki dillerle ta‘bīr olunmaz. Māhān-ı faḡīriñ altındaki at bu şadāyı işitdigi gibi kişneyip¹⁸⁰¹ iki ayağı üstüne qalkdı ve buñlarıñ āhengine göre rakşa girip [M 94b] gāh o tarafa gāh bu tarafa atlamağa başladı. Māhān-ı derd-mend bu hāli gördükde yine¹⁸⁰² neye uğradığını bilip kendiniñ ol Hızır şandığı yādigār da¹⁸⁰³ bir dīv olduğunu añlayıp Tañrı‘ya¹⁸⁰⁴ şıgınıp nā-çār ellerini atıñ yelesine pek şarıp¹⁸⁰⁵ oyluğunu muhkem kışıp lā-havle demeye başlayıp gāh ‘aqlı başına¹⁸⁰⁶ gelir gāh giderdi gāh gözlerini¹⁸⁰⁷ yumup gāh da at ‘acebā beni nereye urur diyü yine¹⁸⁰⁸ açardı. Bir zamāndan soñra gözünü açıp baqdıqda ne gördü? Meger kendiniñ ol at dedigi yedi başlı çatal kıyruqlu bir ejder imiş ki ağzından āteşler şacıp haykırap gider. Māhān’ıñ cān başına şıçrayıp ‘āciz ü hayrān qaldı. N’eylesin teslīmden ġayrı bir çāre yok. Bu hāl üzere vāfir yer gidip ol hengāme eden zengîler de¹⁸⁰⁹ ayrılmayıp Māhān’ıñ qorqduğunu gördükçe dahı ziyāde şamata edip kimi sağına ve kimi şoluna gezerlerdi. El-kışşa Māhān-ı derd-mendi sağdan ve¹⁸¹⁰ şoldan dürlü dürlü maşharalığa alıp topa tutulmuş maymuna döndürdüler. Şabāh vaḡti yaḡın olup hurūs ötecek zamān [A 60b] olduğda hemān-dem altındaki ejder¹⁸¹¹ ve öñündeki¹⁸¹² atlı ve hāy u hūy eden zengîler cümlesi bir uğurdan ġā‘ib olup kimse qalmadı. Bī-çāre Māhān yine¹⁸¹³

¹⁷⁹⁸ şekil: müşkil T, M

¹⁷⁹⁹ ki: kim M, A

¹⁸⁰⁰ hāy u hūydu: hāy hūydu T

¹⁸⁰¹ kişneyip: kişnedi ve T

¹⁸⁰² yine: gine M / A’da yok

¹⁸⁰³ da: A’da yok

¹⁸⁰⁴ Tañrı‘ya: Tengri‘ye A

¹⁸⁰⁵ şarıp: şarıp ve M, A

¹⁸⁰⁶ ‘aqlı başına: başına ‘aqlı A

¹⁸⁰⁷ gözlerini: gözlerin M

¹⁸⁰⁸ yine: T’de yok

¹⁸⁰⁹ zengîler de: zengîlerden T

¹⁸¹⁰ ve: M ve A’da yok

¹⁸¹¹ ejder: at T

¹⁸¹² öñündeki: öñünce olan M, A

¹⁸¹³ yine: gine M / A’da yok

bu gece de böyle bir¹⁸¹⁴ ‘azīm varṭa şavıp ḥar ḥar şoluyarak bir gūşeye çekilip yatdı. Bir zamāndan şoñra şabāḥ olup güneşin ısıcağı gine¹⁸¹⁵ ortalığı kızdırdıkda Māhān’dır uyanıp gözlerini¹⁸¹⁶ ovarak yerinden kalkıp şağı şolu bir göz terāzūsuna urdukdā gördü kim ucu bucağı yok şamşāfī kırmızı kum döşenmiş bir berr ü beyābāndır ki güneşin şıcağından¹⁸¹⁷ kızıp dört tarafını āteş tutmuş. Hiçbir şıgınıp gölgelenecek yer de yok. Nā-çār āh u nāle ile yola düşüp biñ dürlü¹⁸¹⁸ zahmetle aḥşama dek ol şahrāyı tutup gitdi. Āḥir aḥşam yakın olduḡda bir çayırılı çemenli şu kenārı göründükde hemān-dem Māhān-ı derd-mend tāze cān bulup gelip ol şudan ḡana ḡana içip yüzünü¹⁸¹⁹ yudu. [M 95a] Şanki ḡoca idi cūvān oldu. Ḥaḡḡ’a ḡamd edip bir yatacak yer araşdırmaḡa başlayıp [T 31b] dedi ki her gece sevdādan gözūme niçe ḡayāller görünüp uçuklu oldum. Bu gece bir tenhā yere girip olur olmaz ḡayāli kendime kılavuz şanıp¹⁸²⁰ ardına düşmeyeyim deyip gezerken bir büyük maḡāra bulup içine girdi ve bir gūşesinde yatıp eṭrāfına dā’ire çizip niçe du’ālar okuyup üfürdü. Şabāḡa dek dīvler ve cinler¹⁸²¹ şerrinden emīn olup rāḡat eyledi. Şabāḡ olduḡda yerinden kalkıp hele Ḥaḡḡ’a çok şükr ki bu gece bir mekre şataşmayıp şunda bir pāre rāḡat üzere yatdım deyip eṭrāfına baḡdı. Gördü ki maḡāranın bir tarafında aḡçe ḡadar bir delikten aydınlık geliyor. ‘Acebā bu aydınlık nereden geliyor?’¹⁸²² Bunun ötesi¹⁸²³ ne ola deyip eliyle cehd edip ḡazdı ve eṭrāfını bolladıp baş şıḡacak ḡadar olduḡda başını şokup gördü ki ötesi meger cennete beñzer bir¹⁸²⁴ bāḡ-çe imiş. [A 61a] Hemān-dem iḡdām edip dahı ziyāde ḡazıp biñ zahmetle öteye¹⁸²⁵ geçip bāḡ-çeye girdi. Gördü kim dünyāda¹⁸²⁶ görölmedik ve aşlā¹⁸²⁷ işidilmedik bir bāḡ-çedir ki dillerle ta’bīr olunmaz. Bir tarafı yemiş

¹⁸¹⁴ bir: A’da yok

¹⁸¹⁵ gine: T’de yok

¹⁸¹⁶ gözlerini: gözlerin M, A

¹⁸¹⁷ bir berr ü beyābāndır ki güneşin şıcağından: yatır bir beyābāndır ki güneşin ısıcağından M, A

¹⁸¹⁸ āh u nāle ile yola düşüp biñ dürlü: āh vāhla yola düşüp biñ dürlü T / āh u nāle ile yola düşüp biñ M

¹⁸¹⁹ yüzünü: yüzün M, A

¹⁸²⁰ kılavuz şanıp: kılaḡuz T

¹⁸²¹ dīvler ve cinler: cinler ve dīvler M, A

¹⁸²² ‘Acebā bu aydınlık nereden geliyor?: ‘Aceb bu aydınlık nereden gelir? M, A

¹⁸²³ ötesi: ortası T

¹⁸²⁴ cennete beñzer bir: bir cennete beñzer T

¹⁸²⁵ öteye: öte M, A

¹⁸²⁶ dünyāda: M’de yok

¹⁸²⁷ aşlā: T ve A’da yok

ağaçları ve bir tarafı bōstān. Yer yer āb-ı hayāt gibi şular çağlayıp akar. Ortasına¹⁸²⁸ kırmızı parmaklıklar çekilip üstüne aşmalarla toptolu kameriyyeler¹⁸²⁹ yapılmış ve ağaçlarında ol kadar meyveler¹⁸³⁰ var ki dallarının her biri ‘ābidler gibi kimi rükū‘a ve kimi sücūda varmış ve¹⁸³¹ nāzenīn yañağı gibi¹⁸³² elmalar ‘āşık çehresinden nişān verir. Ayvalar dil-ber tuțağı gibi dürrākī¹⁸³³ seftālūlar nārılar hōd her biri bir¹⁸³⁴ la‘l hōkkaşına beñzer. Şeker armudları¹⁸³⁵ ise her biri bir meşrebe-i cüllāb incirlerini¹⁸³⁶ şorarşāñ bir tabağ sükkerī mümessek pālūdedir. Kayısıları hōd¹⁸³⁷ cāna cān kıatar. Kirasları ise¹⁸³⁸ yāķūta taş atar. Üzüm şalkımları¹⁸³⁹ şanki şarābla tolmüş şurāhīlerdir.¹⁸⁴⁰ Kıavunları hōd birer kelle şeker¹⁸⁴¹ kıarpuzlarını derseñ hōd kıarlı buzlu [M 95b] kāse kāse şerbet.¹⁸⁴² El-kışşa Māhān bu¹⁸⁴³ bāğı böyle bir cennet-i zībā gördükde ‘aķlı başından gidip ‘aceb bekçişi var mı¹⁸⁴⁴ ki soñra yāķayı ele veririz deyip bir iki kerre bāğ-çe-vān¹⁸⁴⁵ diyü çağırdı. Gördü kim aşlā gelir gider yok. Bildi ki tenhādır. Hemān-dem kıoyulup meyvelerden devşirip yemege başladı. Birkaç gün idi ki bir şey yememişdi.¹⁸⁴⁶ Murād üzere yemişe girip¹⁸⁴⁷ şuyun aķıdarak yiyip şafālanırken nā-gāh kıulağına bir kıorķunç āvāz¹⁸⁴⁸ geldi ki ey hārām-zāde!

¹⁸²⁸ ortasına: ortası M

¹⁸²⁹ kameriyyeler: kameriyyelerle T

¹⁸³⁰ meyveler: yemiş T, A

¹⁸³¹ kimi rükū‘a ve kimi sücūda varmış ve: kimi rükū‘a varmış ve kimi secdeye inip M / rükū‘a varmış kimi secdeye A

¹⁸³² gibi: T’de yok

¹⁸³³ dürrākī: M’de yok

¹⁸³⁴ bir: A’da yok

¹⁸³⁵ armudları: emrūdları M

¹⁸³⁶ incirlerini: incirleriñ T

¹⁸³⁷ hōd: M ve A’da yok

¹⁸³⁸ kirasları ise: kiraslar ise T / kirasları A

¹⁸³⁹ şalkımları: şalkımı T

¹⁸⁴⁰ şurāhīlerdir: şurāhīler M

¹⁸⁴¹ şeker: sükker T, M

¹⁸⁴² hōd kıarlı buzlu kāse kāse şerbet: kıarlı buzlu kāse kāse şerbetler T

¹⁸⁴³ bu: M ve A’da yok

¹⁸⁴⁴ var mı: var mıdır M

¹⁸⁴⁵ bāğ-çe-vān: bāğ-vān A

¹⁸⁴⁶ gün idi ki bir şey yememişdi: gün yok. Bildi ki bir şey yokdur. Diş bilemişdi T

¹⁸⁴⁷ girip: girdi T

¹⁸⁴⁸ āvāz: şadā T

Çek eliñi¹⁸⁴⁹ işte vardım dedikde Māhān-ı derd-mend zāhir bu āvāz bizedir. ‘Acebā yine ne belādır ki¹⁸⁵⁰ geldi ola diyü havfla dört yanına bakınca¹⁸⁵¹ gördü kim bir ihtiyār kimse eline bir şopa almış āteş gibi hışmla erişip hemān göz açdırmadan¹⁸⁵² Māhān-ı bī-çāreye girişip bir iki ilişdirdi ve dedi ki ey hārām-zāde! [A 61b] Niçe zamāndır ki ben bu bāğa bağrım yağın eridip ‘ömrümü¹⁸⁵³ çürütdüm ve ırmağ gibi terler ağıdı bu mertebeye getirdim. Her bir dalı¹⁸⁵⁴ baña cānımdan sevgili bir oğul gibi iken sen kimsin ki bī-pervā girip yemişlerini devşirmek için dalların¹⁸⁵⁵ burup kırasın? Yoḥsa bu bāğ seniñ babañdan ḳalma mīrāşıñ¹⁸⁵⁶ mıdır ki yemişlerini yiyip istediğiñ gibi atıp tutasın ve bu bōstānı¹⁸⁵⁷ böyle ḳarış muruş edip tarlaya şıḡır girmişe döndürmüşsün? [T 32a] Behey¹⁸⁵⁸ hayvān! Sen bunu eşek ahır yāḥūd deve tāmı mı şandıñ diyü gelberi eyledikde Māhān-ı derd-mend feryād edip ey güzel yüzlü tatlı sözlü babacığım! Tengri ‘aşḳına biraz şabreye ki ben¹⁸⁵⁹ belāya uğramış bir derd-mendim. Başımdan geçeni saña söyleyeyim dedikde pīr de¹⁸⁶⁰ dögmekden ferāḡat edip şopasına tayanıp söyle görelim ne yüzden sitem görüp ne şekil¹⁸⁶¹ belāya uğramışsıñ dedi. Māhān-ı derd-mend ḳocadan bu mülāyemeti¹⁸⁶² gördükde vaḳ‘asını çāḳ evvelinden¹⁸⁶³ bāğa girinceye dek birer birer¹⁸⁶⁴ beyān edip her gün bir dürlü mekre ve her sā‘at bir¹⁸⁶⁵ gūne zaḥmete uğrayıp gāh [M 96a] dīv eline düşüp¹⁸⁶⁶ gāh ejderlere binip başına bir sürü cinler üşüp gāh taḡ ve şahrālar aşip āḫir bāğa girip açlık cānına kār etmegın nā-çār bu edebsizlige el urduḡunu beyān eyledi. Pīrdir Māhān’dan bu ḥikāyeleri işidip

¹⁸⁴⁹ eliñi: eliñ M, A

¹⁸⁵⁰ yine ne belādır ki: gine ne belā M, A

¹⁸⁵¹ bakınca: bakdıḳça M

¹⁸⁵² açdırmadan: açdırmayıp T

¹⁸⁵³ ‘ömrümü: ‘ömrüm M, A

¹⁸⁵⁴ dalı: dal T

¹⁸⁵⁵ dalların: dalları M, A

¹⁸⁵⁶ ḳalma mīrāşıñ: ḳalmış mīrāş T

¹⁸⁵⁷ tutasın ve bu bōstānı: tatarsın ve bu sitāyişi T

¹⁸⁵⁸ behey: be M

¹⁸⁵⁹ ki ben: M’de yok

¹⁸⁶⁰ pīr de: pīrdir T

¹⁸⁶¹ şekil: müşkil T

¹⁸⁶² Māhān-ı derd-mend ḳocadan bu mülāyemeti: Māhān ḳocadan mülāyemet M

¹⁸⁶³ çāḳ evvelinden: evvelinden çāḳ M

¹⁸⁶⁴ birer birer: bir bir T

¹⁸⁶⁵ bir: bu T

¹⁸⁶⁶ düşüp: düşüp ve T

hayrân oldu ve dedi ki ey derd ü gama mübtelâ olmuş kimse! Ol seniñ gezip yürüdügün şahrâlar Kâf tağı etekleridir. Ne kadar dīvler ve¹⁸⁶⁷ cinler ve sâ'ir ervâh-ı habîşe varsa¹⁸⁶⁸ anda mekân tutup dâ'imâ fesâd u şerr¹⁸⁶⁹ edip dürlü dürlü mekrle halkı birer dâma düşürüp¹⁸⁷⁰ başına dünyâda olmadık belâlar üşürüp helâk eylerler [A 62a] ve gâhî ellerine sencileyin bir âvâre girdikde kimi anası ve kimi babası şüretine¹⁸⁷¹ ve kimi de bir dostu yâhûd hayr şâhibi bir âdem kıyâfetine girip esirgeyip saña kılavuz¹⁸⁷² olup seni bir selâmete çıkarayım diyü dürlü dürlü efsûnlar edip¹⁸⁷³ her biri bir yoldan gidip niçe günler de¹⁸⁷⁴ ser-gerdân ederler. Âhîr bir gün¹⁸⁷⁵ bir yardan uçurup anı da helâk ederler. Hakk'a çok şükrler eyle ki Hakk Te'âlâ'nın tevfiķi saña yâr olup ellerinden selâmetle halâş olup bu mekâna geldiñ. Artık bir dahı anlar saña yol bulamazlar. Bu yere tılsım çekilmiştir. Dīv ü¹⁸⁷⁶ cinden kimse ol tılsımı geçemezler. İmdi şimden soñra hemân¹⁸⁷⁷ saña lâzım olan vilâyet ârzüsünü ve vañan hevâsını gönölünden çıkarmak gerekdir. Zîrâ eger 'anķâyla olsañ bu yerlerden¹⁸⁷⁸ ol diyâra varamazsın. Nâ-çâr bunda kalıp eglenmelisin. İşte ben ise bir pîr ü ihtiyâr kimseyim. 'Ömrüm âhire erişip dünyâda birkaç günlük 'ömrüm kalmıştır ve bu gördüğün bağ benim kendi mülkümdür ve bunda yakın yerde bir şehir vardır. Anda da niçe mülk ü emlakim ve māl ü esbâbım vardır. Şöyle ki¹⁸⁷⁹ cihânda aślâ bir şeye ihtiyâcım yoktur. Hemân bu kadar var¹⁸⁸⁰ ki 'ömrüm içinde hiç evlâd yüzü¹⁸⁸¹ görmeyip evlâda hasretim. Seni böyle bir şeh-bâz dil-âver yigit gördükde cânım saña pek ışındı. Eger kâ'il olursañ¹⁸⁸² seni oğul edinip bu bağı ve sâ'ir nem varsa¹⁸⁸³ hep saña bildireyim ve bir boyu

¹⁸⁶⁷ dīvler ve: T'de yok

¹⁸⁶⁸ varsa: var ise T

¹⁸⁶⁹ fesâd u şerr: şerr u fesâd M

¹⁸⁷⁰ birer dâma düşürüp: bir dâma düşürüp ve M

¹⁸⁷¹ kimi anası ve kimi babası şüretine: kimi anası babası şüretine girip T / anası babası şüretine girip M

¹⁸⁷² kılavuz: kulağuz T

¹⁸⁷³ edip: edip ve M, A

¹⁸⁷⁴ günler de: günler M

¹⁸⁷⁵ bir gün: anı da T

¹⁸⁷⁶ dīv ü: dīv T

¹⁸⁷⁷ hemân: T'de yok

¹⁸⁷⁸ bu yerlerden: buradan T

¹⁸⁷⁹ ki: M'de yok

¹⁸⁸⁰ aślâ bir şeye ihtiyâcım yoktur. Hemân bu kadar var: bir şeye ihtiyâcım kalmamıştır ammâ bu kadar vardır T

¹⁸⁸¹ yüzü: T'de yok

¹⁸⁸² kâ'il olursañ: kâbil olursa T

uzun¹⁸⁸⁴ serv-i nāzenīn kız alıvereyim. Dā'imā anıñla zevk u şafāda [M 96b] ol. Ben de 'ömrüm āhīr oluncaya dek size bakıp gönlüm egleyeyim. Sen de beni babalığa qabūl edip hātırımı¹⁸⁸⁵ gözedesin ve tāzelik hevāsıyla benden uşanıp āhīr yere gitmeyesin dedikde Māhān pīrden bu güzel [A 62b] sözleri işitdikde dedi ki¹⁸⁸⁶ hey baba! Ne demekdir ki¹⁸⁸⁷ sencileyin mübārek ihtiyārı babalığa qabūl eylemeyip kaçam?¹⁸⁸⁸ [T 32b] Hāk Te'ālā senden rāzī olsun. Ben ölmüş iken¹⁸⁸⁹ bu mekāna gelmekle tāze hayāt buldum. Bundan soñra saña oğul olmak degil kuluñ kurbānıñ olup her ne kadar emriñ varsa¹⁸⁹⁰ buyuruñ¹⁸⁹¹ cümlesini biñ cānla göreyim ve 'ömrüm olduğça seniñle bile olup āhīr yerlere gitmeyeyim. Pes pīr de Māhān'ın bu sözlerinden¹⁸⁹² şād olup el tutuşdular ve 'ahd ü peymān edip biri biriyle baba oğul olup¹⁸⁹³ görüşdüler. Andan soñra pīr Māhān'a artık seniñle bizim ortamızda olan yabancılık gitdi. Kalk saña bāğıñ öbür tarafında¹⁸⁹⁴ niçe köşkler vardır göstereyim deyip yerinden kalkdı. Māhān da ardına düşüp vardılar. Gördü¹⁸⁹⁵ kim şāfī āyīne gibi mücellā şummākī mermerlerle¹⁸⁹⁶ yapılmış köşkler. Cümle altın ve lāciverdle nakş olunmuş yer yer şādırvānlar fışkırp akar. Şāhlara¹⁸⁹⁷ mahşūş bir zībā sarāydır¹⁸⁹⁸ ki ne gözler görmüş ve ne kulaklar işitmiş. Ābnūşdan ve hām gümüşden tahtlar kurulmuş ve ibrişim halılar döşenmiş. Pīrdir Māhān'a bir dölābdan¹⁸⁹⁹ yemekler ve şerbetler çıkarıp ziyāfetler eyledi. Māhān da murād üzere ol¹⁹⁰⁰ ta'āmlardan yiyip Hāk'a çok şükrler edip pīre du'ālar eyledi. El-kışsa Māhān ol güzel bāğda pīr ile aḥşama dek şöhetler edip

¹⁸⁸³ varsa: var ise T

¹⁸⁸⁴ uzun: M'de yok

¹⁸⁸⁵ hātırımı: hātırım M

¹⁸⁸⁶ dedi ki: dedikde T

¹⁸⁸⁷ ki: T'de yok

¹⁸⁸⁸ kaçam: kaçınam M, A

¹⁸⁸⁹ ölmüş iken: ölmüşiken T

¹⁸⁹⁰ varsa: var ise T

¹⁸⁹¹ buyuruñ: buyur M, A

¹⁸⁹² sözlerinden: sözünden M, A

¹⁸⁹³ olup: oldular T

¹⁸⁹⁴ öbür tarafında: eṭrāfında M

¹⁸⁹⁵ gördü: gördüler T

¹⁸⁹⁶ şummākī mermerlerle: şummākī mermerle T / şāfī mermerlerle M

¹⁸⁹⁷ şāhlara: T nüshasında tekrarlanmıştır.

¹⁸⁹⁸ sarāydır: yerdir T

¹⁸⁹⁹ Māhān'a bir dölābdan: bir dölābdan Māhān'a M / dölābdan Māhān'a A

¹⁹⁰⁰ ol: M'de yok

niçe¹⁹⁰¹ ‘ālemler eylediler. Çünkü aḥşam yakın oldu. Pīr dedi ki ey sa‘ādetli oğlum!¹⁹⁰² Sen bu bāğda ҡalıp zevk u şafāda ol. Ben şehre varıp seniñ için yemekler pişirdip¹⁹⁰³ esbāblar getireyim ve dahı her ne ҡadar levāzım varsa¹⁹⁰⁴ cümlesini görüp hep alıp geleyim. Pīrlıkdir¹⁹⁰⁵ belki bu gece eglenmeli olup gelemesem şaķın göñlüne nesne [A 63a] gelmesin ve ҡorkuya düşüp hātırıñ perīşān olmasın. İşte şu büyük ağacıñ¹⁹⁰⁶ üstüne çık ki anda bir ādem yatacak ҡadar yer yapılmışdır¹⁹⁰⁷ yatıp rāḥat ol ve¹⁹⁰⁸ işte nerdübānı budur deyip ipden [M 97a] yapılmış bir nerdübānı vardı¹⁹⁰⁹ anı da gösterip dedi ki üstüne çıkdıktan soñra nerdübānı çekip yukarı¹⁹¹⁰ alıp bī-pervā ‘ālemiñde ol. Eger cihān ḥalkı bir yere gelseler saña¹⁹¹¹ el erişdirmeye ҡadır olamazlar ammā saña da gerekdir ki olur olmaz¹⁹¹² mekr ü efsūna aldanıp aşağı inmeyesin deyip niçe yüzden vaşıyyet ü naşīḥatler¹⁹¹³ edip şehirden ṭarafa revāne oldu. Çünkü Māḥān bāğda tenhā ҡaldı. Bir zamān başını fikr deryāsına şalıp düşündü. Āḥir ortalık ҡaranlık olduḡda hemān-dem ol nerdübāndan ağacıñ üstüne çıkıp nerdübānı da¹⁹¹⁴ yukarı¹⁹¹⁵ çekip aldı. Gördü kim bir laṭīf taḥt var. Üstüne¹⁹¹⁶ atlas minder bırağılmış ve sağ ve şolunda dallar arasına¹⁹¹⁷ soḡralar aşılımış içine dürlü dürlü çerezler¹⁹¹⁸ ҡonulmuş. Māḥān-ı derd-mend bunlardan bir miḡdār yiyip niçe gecelerdi¹⁹¹⁹ ki ҡara yerlerde ҡara ṭopraq üzerine¹⁹²⁰ biñ dürlü ḥavḡla yatıp rāḥat

¹⁹⁰¹ niçe: M’de yok

¹⁹⁰² oğlum: oğul M

¹⁹⁰³ pişirdip: pişirip T, M

¹⁹⁰⁴ varsa: var ise T

¹⁹⁰⁵ pīrlıkdir: pīrlıkde T, M

¹⁹⁰⁶ ağacıñ: ağaç T

¹⁹⁰⁷ ҡadar yer yapılmışdır: ҡadar yer yapılmış yer vardır M / yer yapılmış yer vardır A

¹⁹⁰⁸ yatıp rāḥat ol ve: varıp anda rāḥat ol T

¹⁹⁰⁹ nerdübānı vardı: nerdübān var idi T

¹⁹¹⁰ yukarı: yukarıya T

¹⁹¹¹ saña: T’de yok

¹⁹¹² ammā saña da gerekdir ki olur olmaz: T’de yok

¹⁹¹³ naşīḥatler: naşīḥat T

¹⁹¹⁴ da: M ve A’da yok

¹⁹¹⁵ yukarı: yukarıya T

¹⁹¹⁶ üstüne: üstünde T

¹⁹¹⁷ arasına: arasında T, A

¹⁹¹⁸ çerezler: çerez A

¹⁹¹⁹ miḡdār yiyip niçe gecelerdi: miḡdārın yiyip niçe gecelerdi T / miḡdār yiyip niçe geceler idi A

¹⁹²⁰ ҡara ṭopraq üzerine: ҡara ṭopraq üzere M / kuru ṭopraq üzere A

olmamışdı.¹⁹²¹ Ol gece bî-bāk ü¹⁹²² bî-pervā ol hevā-dār yerde yatıp henüz uykuya vardıkda kulağına bir ses geldi.¹⁹²³ Başını kaldırıp aşağı bakdıkdā¹⁹²⁴ anı gördü kim bağ-çeniñ bir tarafından hesābsız mäh-pāre nāzenīn¹⁹²⁵ kızlar görünüp her biriniñ elinde birer kāfūrī-müm serv-i hūrāmānlar¹⁹²⁶ gibi şalınıp gelmekde. Çünki bağiñ şuffesine geldiler. Hemān-dem ibrişim halılar ve dībā maḳ‘adlar döşeyip¹⁹²⁷ bir altın muraşşa‘ taht kırdular. Başları olan pençe-i āf-tāb geçip ol taht üzere [T 33a] qarār eyledi. Peşkünler döşeyip [A 63b] üstüne¹⁹²⁸ muraşşa‘ fağfūrī tabaqlar ve yāḳūt u firūze kāseler dizilip andan soñra sākīler şarāb-ı ergüvānī şunmağa başlayıp sāzendeler sāzlarını ele alıp faşillara ve raḳḳāş çengīler de zülflerin ‘āşık göñlü gibi perīşān edip cilvelere ve bel kıрмаğa başlayıp¹⁹²⁹ bağiñ içine bir cins velvele bırağıp yeñi başdan fitneler şaldılar ki görenler yaḳalarını çāk edip deli dīvāne olurlardı.¹⁹³⁰ Māhān-ı derd-mend ise ağaçdan bu temāşāyı gördükde ‘aḳlı başından gidip¹⁹³¹ ‘aceb ben de bu meclis-i zībāya ne tarīḳla varabilsem diyü ağzınıñ şuları on [M 97b] yerden aḳmağa başladı ve yine¹⁹³² pīriñ naşīḥati ḥātırına gelip ḥavf edip epsem olurdu. Bir zamāndan soñra nigār-ı nāzenīniñ¹⁹³³ gözü ağaç üstünde Māhān’a toḳunup gördü ki bir yabancı ādem durmadan kendileriniñ meclisine¹⁹³⁴ ḥayrān olmuş bakıp durur. Görmezlenip kendi ‘āleminde oldu. Āḥir şarāb keyfi ile kelleler germ ve sīneler nerm oldukda yanında olan mäh-pāre cāriyelerden birine dedi ki şu ağaçda bir ādem var.¹⁹³⁵

¹⁹²¹ olmamışdı: olmamışidi M, A

¹⁹²² bî-bāk ü: bî-bāk T

¹⁹²³ geldi: gelip T

¹⁹²⁴ bakdıkdā: bakdı T

¹⁹²⁵ tarafından hesābsız mäh-pāre nāzenīn: tarafından hesābsız mäh-pāreler ve nāzenīnler T / tarafından hesābsız mäh-pāre nāzenīn M

¹⁹²⁶ birer kāfūrī-müm serv-i hūrāmānlar : bir kāfūrī serv-i hūrāmān T / bir kāfūrī-müm serv-i hūrāmānlar M

¹⁹²⁷ döşeyip: döşenip T

¹⁹²⁸ döşeyip üstüne: döşenip üstüne T / döşeyip üste M

¹⁹²⁹ sāzendeler sāzlarını ele alıp faşillara ve raḳḳāş çengīler de zülflerin ‘āşık göñlü gibi perīşān edip cilvelere ve bel kıрмаğa başlayıp: sāzendeler de sāzlarını ele alıp faşıla ve raḳḳāş çengīler de zülflerin ‘āşık göñlü gibi perīşān edip cilvelere ve bel kıрмаğa başlayıp M / T’de yok

¹⁹³⁰ olurlardı: olurdu T / olurlar idi M

¹⁹³¹ gördükde ‘aḳlı başından gidip: görüp ‘aḳlı başından gitdi T

¹⁹³² yine: gine M, A

¹⁹³³ nāzenīniñ: nāzenīn T

¹⁹³⁴ durmadan kendileriniñ meclisine: durmadan kendileriniñ meclise T / durma kendileriniñ meclisine A

¹⁹³⁵ şu ağaçda bir ādem var: var şu ağaçda bir ādem T / var şu ağaçda bir ādem var M

Ahşamdan beri bizim şöhetimizi göz terāzūsuna urup¹⁹³⁶ bakıp durur. ‘Aceb bu bāğın bāğ-bānı mıdır? Biz bunca zamandır ki bu bāğa gelip egleniriz¹⁹³⁷ hiç gece bunda bāğ-bāna rāst gelmedik. Varsa¹⁹³⁸ bir merd-i ġarīb misāfir olmak gerekdir.¹⁹³⁹ Var da‘vet eyle meclisimize gelsin. Uzaqdan bakıp¹⁹⁴⁰ şöhetimize hasret çekecegine gelip temāşā eylesin. Biliriz kim ġarībın ħalbi şınık ve ħātırı¹⁹⁴¹ haste olur. Ĥātırıcısını ele alıp ġarīb-nüvāzlık edelim ve¹⁹⁴² gönlünü hoş edip¹⁹⁴³ bilece oturup başından geçeni şoralım dedikde cāriyedir fermān üzere Māhān’ın olduğu ağacın altına varıp [A 64a] aşağıdan bülbül gibi çağırıp bānū-yı devrānıñ da‘vetini dedikde Māhān’ın cānı da hemān kılca ħalıp¹⁹⁴⁴ ol meclise varmağa biñ cānla mūm idi. Nerdübānı şaliverip aşağı indi ve nigārın ħuzūruna varıp yer öpüp du‘ālar eyledi ve murād eyledi ki¹⁹⁴⁵ cümleden aşağı otura. Hemān-dem nigār¹⁹⁴⁶ lütfı edip beri geliñ diyü yanına da‘vet edecek cāriyeler de ħoltuğuna girip i‘zāz ü ikrāmı¹⁹⁴⁷ tahta çıkardılar. Nigārdır yanına alıp hoş geldiñiz ħadimler getirdiñiz deyip ol ağaç üstüne çıktığınıñ aşlını şorup adıñız nedir dedi. Māhān da cümle başından¹⁹⁴⁸ geçen mācerāyı birer birer¹⁹⁴⁹ ħuzūr-ı nigāra ‘arz edip beyān eyledikde nāzenin vāfir acıyıp vāh vāh ne yavuz zaħmetler şavmıssız.¹⁹⁵⁰ Ĥaḡ Te‘ālā ‘ivāzların ede deyip cāriyelere buyurdu ki peşküde olan lezīz yemeklerden bir iki tabaḡ getirip Māhān’ın önüne ħodular. Buyuruñ diyü teklīf edip kendi eliyle bir altın ħadeḡi¹⁹⁵¹ şarāb-ı ergüvānīyle tıldurup Māhān’a şundu. [M 98a] Yine¹⁹⁵² sākīlerdir meydāna girip mecliste olanlara kāse kāse şarāblar

¹⁹³⁶ urup: ħoyup T

¹⁹³⁷ egleniriz: gideriz M, A

¹⁹³⁸ varsa: var ise T

¹⁹³⁹ gerekdir: gerek T

¹⁹⁴⁰ bakıp: M’de yok

¹⁹⁴¹ ħātırı: ħātır A

¹⁹⁴² edelim ve: edip T

¹⁹⁴³ gönlünü hoş edip: M ve A’da yok

¹⁹⁴⁴ ħalıp: varıp T

¹⁹⁴⁵ ki: kim M

¹⁹⁴⁶ nigār: nigārdır T

¹⁹⁴⁷ girip i‘zāz ü ikrāmı: giricek i‘zāz ü ikrām ile T

¹⁹⁴⁸ başından: başdan T

¹⁹⁴⁹ birer birer: bir bir A

¹⁹⁵⁰ vāh vāh ne yavuz zaħmetler şavmıssız: āh vāh ne yavuz zaħmetler şavmıssın T

¹⁹⁵¹ ħadeḡi: ħadeḡ A

¹⁹⁵² yine: gine M, A

şunmağa başlayıp¹⁹⁵³ bir tarafından da sâzendeler¹⁹⁵⁴ ser-âgâz edip çengîler de rakşa girip ortalıkda demler sürülmeğe başlandı. Giderek Mâhân¹⁹⁵⁵ biri biri ardı sıra şunulan şarâbdan mest olup ve bir tarafından sâz u rakkaşlar¹⁹⁵⁶ cünbüşünden cüş u hürüşa gelip yüzü gözü açıldı. Nâzenî'nin ise her yüzden lûtfîlar gösterip mülâyemetler eylerlerdi. Hemân-dem nigâra şarılıp gül yüzünden şeftâlûlar almağa başladı. Nâzenî'ndir hay küstâh ne işlersin şakın dedikde Mâhân da benim 'ömrüm vallâh ol sen dedigîñ olmaz lâkin ğurbetde geze geze kara bağrım yanıp yüregim delik delik olmuştur.¹⁹⁵⁷ Seniñ ol kâfûrî-teniñi¹⁹⁵⁸ bir pâre şarayım bir miqdâr hâretim gitsin diyü şarıldı ve belinden kavrayıp¹⁹⁵⁹ altına aldı [A 64b] ve murâd eyledi ki¹⁹⁶⁰ mızrâğını erenler meydânına dike. Gördü kim ol şanem-i sîmîn-ten dedigi [T 33b] bir 'ifrîtdir ki şekl-i murdârını gören âdemiñ mi'desi bulanıp niçe yıllar iştiyhâsı bozulur. Gözleri şanki cehennem kuyusudur ki içi kanla ve çapağla¹⁹⁶¹ tolmuş ve burnunuñ sümükleri ve ağzınıñ şalyaları ortalığı almış.¹⁹⁶² Şacı fetîl fetîl olup içinde yılan ve 'afârît¹⁹⁶³ 'akrebler yuvalar yapmış. Ağzı mağâra kadar var. Dişleri böstâna¹⁹⁶⁴ dikilen eşek başına beñzer. Tuğaklarınıñ biri yerde ve¹⁹⁶⁵ biri gökde 'âlemi yutmağ ister. Arkası bükülmüş karnı eski harâr gibi sökülmüş memeleri kağrân tulumu eli ayağı arslan pençesi gövdesi hüd keler¹⁹⁶⁶ derisi. Mâhân-ı miskîn bu hâli görünce cân başına şıçrayıp yüregi ağzına gelip¹⁹⁶⁷ ejder pençesine düşmüş âhû gibi dem-beste vü hayrân kaldı. Gerçi hayli belâya şataşmışdı¹⁹⁶⁸ lâkin hiç böyle bir dâma tutulmuş degildi.¹⁹⁶⁹ Her ne kadar kaçmağa

¹⁹⁵³ başlayıp: başlayıp ve M, A

¹⁹⁵⁴ tarafından da sâzendeler: tarafından sâzende T / bir tarafından sâzendeler M

¹⁹⁵⁵ Mâhân: Mâhân'a A

¹⁹⁵⁶ rakkaşlar: rakşlar T

¹⁹⁵⁷ olmuştur: olup T

¹⁹⁵⁸ teniñi: teniñe M, A

¹⁹⁵⁹ kavrayıp: kaldırıp T

¹⁹⁶⁰ ki: kim M, A

¹⁹⁶¹ çapağla: çapağ ile T / çapağla M

¹⁹⁶² almış: almış ve M

¹⁹⁶³ 'afârît: M ve A'da yok

¹⁹⁶⁴ böstâna: böstânda T

¹⁹⁶⁵ ve: T ve A'da yok

¹⁹⁶⁶ keler: arslan pençesi gövdesi hüdükler T

¹⁹⁶⁷ gelip: geldi T, M

¹⁹⁶⁸ şataşmışdı: şataşmış idi T

¹⁹⁶⁹ degildi: değil idi T

sa'y eylediyse çäre bulamadı. Zîrâ 'ifrî't ayağını¹⁹⁷⁰ şarıp kollarını boynuna tölâyıp derdi¹⁹⁷¹ ki ey bî-vefâ! Ahşamdan beri cemâlime müştâk olup bu kadar niyâz eylerken şimdi kaçmanın aşlı nedir? Benim kemer belimi koşup göğsünde olan [M 98b] yâreleriñe merhem gibi şarmak isterken hâlâ böyle¹⁹⁷² nefret eylemeniñ ma'nâsı nedir? Niçin tudağım şarâbını içmezsiñ ve zülfüm sünbülünü¹⁹⁷³ kôküp cânıña şafâlar vermezsın? İmdi seniñle bu gece şabâhlara dek niçe demler¹⁹⁷⁴ 'âlemler eylesem gerekdir. Kâtı çok zamândır ki elime seniñ gibi bir tâze cüvân girmede ve vaşlım gülünü kimse dermedi. Pes seniñle şekeri süde kâtıp murâdım üzere rûzgârda bir şafâ sürsem gerekdir. Mâhân-ı bî-çäre ise kôrkusundan ödü yarılıp gâh¹⁹⁷⁵ 'aqlı başına gelip feryâd ü figânlar edip gâh gine giderdi. Tâ şabâha dek bu 'azâbla mu'azzeb olup hürûs ötecek vâkt olduğı gibi yine bunlar da¹⁹⁷⁶ bir uğurdan gâ'ib [A 65a] olup nâ-bedîd oldular. Çünkü şabâh oldu. Mâhân-ı derd-mend gördü kim ortalık bir gayrı yüzden olmuş. Ol kendiye baba olduğı koca da bir dîv imiş ki ol bâğı¹⁹⁷⁷ dâm-ı tezvîr kırmuş. Hâkîkatde bir vîrâne imiş ki içinde yer yer dikenler bitip her tarafı yılan ve çıyanlarla toptolu. Altın ve muraşsa' kâseler¹⁹⁷⁸ köpek yalağı ve cüzâmlar çanağı imiş ki içi mühmelâtla dolu ve şarâb-ı ergüvânî¹⁹⁷⁹ şandığı kan imiş ve ibrişim hâlilar hûd¹⁹⁸⁰ eski haşır ve pelâs imiş. El-hâşıl bir murdâr ve¹⁹⁸¹ çirkin yer imiş ki kâlemlerle tahrîr olunmaz. Pes Mâhân'a Hâk Te'âlâ'nın tevfiķı erişip 'îş u nûş¹⁹⁸² ve sâ'ir ne kadar hâram varsa¹⁹⁸³ cümlesine derûn-ı dilden tevbe vü istiğfârlar edip yüzünü yerlere sürüp zâr zâr ağladı ve el kaldırıp du'â vü tazarru'lar eyledi ki¹⁹⁸⁴ eger bu belâdan hâlâş olup bir dahı vaţanına varırsa artık zühd ü şalâh yoluna gide. Hemân ol vâktde başdan başa

¹⁹⁷⁰ ayağını: ayağına T

¹⁹⁷¹ derdi: der idi T

¹⁹⁷² böyle: M'de yok

¹⁹⁷³ sünbülünü: sünbülün M / sünbülü A

¹⁹⁷⁴ şabâhlara dek niçe demler: şabâha dek niçe demler ve T / şabâhlar dek niçe demler M

¹⁹⁷⁵ gâh: geh T

¹⁹⁷⁶ yine bunlar da: gine bunlar M / gine bunlar da A

¹⁹⁷⁷ bâğı: bâğ M

¹⁹⁷⁸ kâseler: kâse T

¹⁹⁷⁹ dolu ve şarâb-ı ergüvânî: dolu imiş o şarâb-ı ergüvânî T / dolu ve şarâb-ı ergüvân M

¹⁹⁸⁰ ve ibrişim hâlilar hûd: ibrişim hâlilar M / ibrişim hâlî hûd A

¹⁹⁸¹ ve: T ve M'de yok

¹⁹⁸² nûş: nûşa A

¹⁹⁸³ varsa: var ise T

¹⁹⁸⁴ du'â vü tazarru'lar eyledi ki: du'âlar eylerdi T

yeşiller giymiş bir nūrānī ihtiyār zāhir oldu ki çehresinden gözlere nūr ve kalbe sürūr gelir. Ey oğul! Hāk Te‘ālā du‘ānı kabūl edip ben Hızır nebī ‘aleyhi’s-selāmım. Seni halāş eylemege geldim dedi. Māhān kendiye Hızır erişdigini gördükde¹⁹⁸⁵ Hākḳ’a ḥamd edip şād oldu. Pes Hızır ‘aleyhi’s-selām yum gözüñü dedikde Māhān da gözünü yumdu. Ba‘dehū aç gözüñü dedikde¹⁹⁸⁶ gözüñ açıp kendisini muḳaddemā¹⁹⁸⁷ ol yārānla otururken ortağı şūretinde dīv gelip [T 34a] götürdüğü yere geldi. Kendini¹⁹⁸⁸ bāğ-çe kapısında bulup gördü kim Hızır ‘aleyhi’s-selām gā’ib olmuş. Yüzünü yerlere sürüp Hākḳ’a çok şükrler eyledi ve evine gelip gördü kim cümle aḳrabā vü müte‘allikātı gök¹⁹⁸⁹ mātem libāsları giyip kendiden ümmīdi kesmişler. Māhān’ı¹⁹⁹⁰ sağ ve sālīm gördüklerinde¹⁹⁹¹ cümlesi şād olup mesrūr oldular. Māhān da eylediği tevbe üzere ber-ḳarār olup [A 65b] bir dahı hevā vü heves yoluna gitmedi ve niçe zamān bu cihānda sağ ve sālīm¹⁹⁹² olup bu ḥikāyeyi yādigār ḳodu.¹⁹⁹³ Mağrib şāhınıñ kıızı ḥikāyesini tamām eyledikde Behrām šāh taḥsīn ü āferīnler edip ḳoynuna aldı ve¹⁹⁹⁴ uyḳuya vardı.

BU MECLİS BEHRĀM ŠĀH PENC-ŞENBE GÜNÜ ŞANDAL RENGLİ KÖŞKE GİDİP VE¹⁹⁹⁵ ÇİN PĀD-ŞĀHI KIZINIŃ ḤİKĀYE SÖYLEMESİDİR¹⁹⁹⁶

Çünkü¹⁹⁹⁷ şabāḥ olup cihān rüşen olduğda Behrām šāh şandal rengli libāslar giyip şandal köşke¹⁹⁹⁸ revāne oldular. Aḥşama dek ‘īş u nūşlar edip ‘ālemler¹⁹⁹⁹ eylediler. Çünkü

¹⁹⁸⁵ gördükde: bildikde M, A

¹⁹⁸⁶ Bu kısımdan (1986. dipnot) 2000. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

¹⁹⁸⁷ gözüñ açıp kendisini muḳaddemā: A’da yok

¹⁹⁸⁸ yere geldi kendini: A’da yok

¹⁹⁸⁹ müte‘allikātı gök: ta‘allükātı T

¹⁹⁹⁰ Māhān’ı: Māhān A

¹⁹⁹¹ gördüklerinde: gördükde T

¹⁹⁹² ve sālīm: A’da yok

¹⁹⁹³ ḳodu: ḳodular T

¹⁹⁹⁴ taḥsīn ü āferīnler edip ḳoynuna aldı ve: taḥsīnler edip ḳoynuna alıp A

¹⁹⁹⁵ ve: T’de yok

¹⁹⁹⁶ söylemesidir: söyledigidir A

¹⁹⁹⁷ çünkü: T’de yok

¹⁹⁹⁸ köşke: köşküne A

¹⁹⁹⁹ ‘ālemler: ‘ālem T

aḥşam olup rāḥat vakti geldikde Behrām šāh Çīn güzelinden bir ḥikāye istedi. Nigār-ı nāzenīn de ibtidā pād-şāha du‘ālar edip andan sonra²⁰⁰⁰ [M 99a] ḥikāyeye başlayıp dedi ki:

ḤAYR VE ŞERR ADLI İKİ ĀDEMİN [T 34b] ḤİKĀYESİDİR Kİ ZİKR OLUNUR²⁰⁰¹

Bir zamānda²⁰⁰² iki dāne tāze cūvān kendi²⁰⁰³ şehirlerinden çıkıp bir ġayrı şehre gitmek için²⁰⁰⁴ biri biriyle yoldaş oldular. Biriniñ adına Ḥayr ve biriniñ adına Şerr derlerdi²⁰⁰⁵ ve her biriniñ işi gücü de adına göre olup²⁰⁰⁶ Ḥayr bir saḥī kerīm ādem olup²⁰⁰⁷ bugünüm yarına kılsın demeyip Şerr ise içinden bāzārly bir baḥl herīf idi. Pes her biri kendisine lāzım olan zād u zevādeyi ḥāzırlayıp hegbelerine doldurup yola revāne oldular. İki üç gün gidip Ḥayr gönlü istedikçe hegbesinde olan şeyden yiyip yoldaşına da verirdi.²⁰⁰⁸ Şerr ise kendi zaḥīresini ne kendi yerdı ve ne yoldaşına koḡudurdu.²⁰⁰⁹ Gide gide bunlar bir gün bir otsuz şusuz beyābāna erişdiler ki ışıcaḡdan şanki bir kızmış tava idi ki içine giren ḥarāretten yanıp kebāb olurdu. Şerr beyābānıñ ḥayli²⁰¹⁰ uzun olup içinde şu bulunmayacağını haber alıp yola girmezden evvel maṭarasını ve yanında sâ’ir şu koyacak nesi varsa hep cümle doldurup [A 66a] yoldaşından gizlemişdi.²⁰¹¹ Ḥayr ise kışşadan haberi yok bir iki gün gidip yanında olan şuyu²⁰¹² dükenip şusuz kaldı. Şerr ise gāḥ gāḥ gizlice kendiniñ şuyunu çıkarıp içerdı. Ḥayr gördü kim yoldaşınıñ şuyu var lākin ḥūyu yaramaz olduğundan yüzü şuyunu dökmeyip cānına cebr²⁰¹³ edip şusuzluḡa taḥammül

²⁰⁰⁰ 1986. dipnottan buraya (2000. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

²⁰⁰¹ ki zıkr olunur: M ve A’da yok

²⁰⁰² zamānda: vaktde M, A

²⁰⁰³ kendi: T’de yok

²⁰⁰⁴ ġayrı şehre gitmek için: ġayr şehre gitmek üzere M

²⁰⁰⁵ biriniñ adına Şerr derlerdi: birine Şerr derler idi T / biriniñ Şerr derlerdi M

²⁰⁰⁶ işi gücü de adına göre olup: işi ve gücü de adına göre idi T

²⁰⁰⁷ olup: idi T

²⁰⁰⁸ yiyip yoldaşına da verirdi: yiyip yoldaşına da verir idi T / yiyip ve yoldaşına verirdi A

²⁰⁰⁹ yerdı ve ne yoldaşına koḡudurdu: yer idi ve ne yoldaşına koḡutmaya verir idi T

²⁰¹⁰ ḥayli: T’de yok

²⁰¹¹ evvel maṭarasını ve yanında sâ’ir şu koyacak nesi varsa hep cümle doldurup yoldaşından gizlemişdi: muḡaddem maṭarasına ve yanında bulunan sâ’ir şu koyacak nesnelere şu tıldurup yoldaşından gizlemiş idi T

²⁰¹² şuyu: şu M, A

²⁰¹³ cebr: şabr T

eyledi. Āhīr²⁰¹⁴ şusuzluḡ cānına kār edip cigerini kebāb eyledi. Nā-çār herīfden bir içim şu istemege qarār verip lākin müft vermeyeceğini bildiginden yanında ḡāyet güzel iki dāne la‘l var idi ki degme yerde bulunmazdı.²⁰¹⁵ Koynundan çıkarıp herīfīñ öñüne koyup²⁰¹⁶ birāder şusuzluḡdan yüregim kebāb ve cigerim bī-tāb olup²⁰¹⁷ baña bir içim şucaḡız ver. Eger müft verirseñ kerem eylemiş olursuñ pek lütfdür ve eger bahā isterseñ ḡod işte bu iki cevher ki cihānda mişli bulunmaz al seniñ olsun. Zīrā şusuzluḡdan bir adım atmaḡa tākātım kalmadı. Pes Şerr Ḥayr’īñ dermān-deligini göricek içinde olan yaramazlığı²⁰¹⁸ izhār edip [M 99b] dedi ki bu sevdādan ferāḡat edip taşdan şu çıkarıp içmek²⁰¹⁹ ārzūsunda olma. Zarāfetle elimden şuyu²⁰²⁰ almaḡıçın cevāhiri verip²⁰²¹ şehre vardıkda bir içim şu nedir ki anıñ bahāsı bunuñ gibi iki dāne la‘l ola diyü da‘vā edip geri almak istersiñ. Ben böyle ḡileleri niçe kerre görüp bunuñ gibi zararlara çok uğramışımdır.²⁰²² Şatılıḡ şuyum yokdur deyip şu vermedi. Ḥayr’dır andlar içip yemīnler eyledi ki geri istemek degil bir daḡı aḡzıma alıp saña cevāhir verdim bile demeyeyim deyip niçe niyāz²⁰²³ edip yalvardı lākin herīfe aślā te’şīr etmeyip hep seniñ bu andlarıñ yalandır şusuzluḡuñdan²⁰²⁴ yalan yere and içersin. Ben bunuñ gibi sözlere²⁰²⁵ inanmam. Hiç başıñ aḡrıtmā. Eger bahāsıyla şu [A 66b] alayım derseñ bu cevāhirle²⁰²⁶ ben saña şu vermem ki gine²⁰²⁷ benden²⁰²⁸ istediḡiñ vaḡtde geri almaya ḡādir olursuñ.²⁰²⁹ Bana²⁰³⁰ bir²⁰³¹ cevher gerekdir ki aślā da‘vā edip

²⁰¹⁴ āhīr: āhīr-kār T, A

²⁰¹⁵ bulunmazdı: bulunmaz idi T

²⁰¹⁶ herīfīñ öñüne koyup: T’de yok

²⁰¹⁷ kebāb ve cigerim bī-tāb olup: kebāb kebāb oldu M / kebāb oldu A

²⁰¹⁸ yaramazlığı: yaramazlığını T

²⁰¹⁹ çıkarıp içmek: çıkarmak M, A

²⁰²⁰ elimden şuyu: şuyu elimden T

²⁰²¹ verip: verip de M

²⁰²² uğramışımdır: uğrayıp T

²⁰²³ demeyeyim deyip niçe niyāz: demeyem deyip niçe niyāz T / demeyeyim deyip niyāzlar A

²⁰²⁴ yalandır şusuzluḡuñdan: şusuzluḡuñdandır M / yalandır şusuzluḡuñdur A

²⁰²⁵ sözlere: söze M, A

²⁰²⁶ cevāhirle: cevherle M

²⁰²⁷ gine: T’de yok

²⁰²⁸ benden: M ve A’da yok

²⁰²⁹ ḡādir olursuñ: ḡādīrsin M, A

²⁰³⁰ bana: M ve A’da yok

²⁰³¹ bir: ne T

geri²⁰³² almağa kâdir olmayasın dedikde Hayr ol geri alınmak mümkün [T 35a] olmayan cevâhir nedir beyân eyle. Eger bende varsa saña vereyim dedi. Pes Şerr ol cevher seniñ²⁰³³ iki gözleriñdir ki bu²⁰³⁴ cevherlerden ‘azîzdir. Eger çıkarıp baña vermeğe rāzî olursañ ne güzel. Saña bir içim şu verip seni murādına ırgüreyim ve illâ saña şu degil²⁰³⁵ gözüñe şıkmağa koruk bile vermem dedi. Hayr²⁰³⁶ herîfiñ bu yaramazlığını gördükde behey âdem! İnşâfiñ yok mudur? Tengri’den korkmaz mısıñ ki²⁰³⁷ bir içim şu için benim iki gözlerimi çıkarıp cihânda beni gözsüz kımak istersin? Ya benim gözüm çıkmadan saña²⁰³⁸ ne hâşıl olur? Allâh ‘aşkına olsun bu hâm teklîfden ferâgat edip şu iki cevheri al ve sâ’ir yanımda ne kadar şey varsa hep seniñ olsun²⁰³⁹ ve vilâyetimde olan mâl ü mülküm için saña bir temessük vereyim ki vardıkda anları da alasın²⁰⁴⁰ tek baña bir içim şu ver. Vallâh soñra da‘vâ eylemeyeyim. Ben bu bāzârdan biñ cânla hoşnûdum. Şusuzluğdan helâk olmak mertebesine vardım dedikde Şerr dedikleri mel‘ûn bu sözü işitdikde baña böyle uzun uzadıya maşal²⁰⁴¹ söyleme. Zârûreti olan âdemiñ bu cins [M 100a] niyâz ü feryâdı çok olur. Böyle söz benim bir kulağımdan girerse²⁰⁴² bir kulağımdan çıkar. Ben saña diyeceğimi²⁰⁴³ dedim. Eger şu murādına gözlerini çıkartmaya²⁰⁴⁴ rāzî olursuñ ve illâ muhâldir dedikde²⁰⁴⁵ Hayr gördü kim herîfiñ sözü bî-ma’nâ. Nâ-çâr şusuzluğa şabredip bir iki adım gitdikde artık tākati tāk olup dermânı kalmadı. Âhir kazâyâ rızâ verip Şerr’e dedi ki gel âdem emr Allâh’ın [A 67a] başımıñ yazısı böyle imiş. Gözlerimi al çıkar tek²⁰⁴⁶ baña bir içim şu ver deyip yine gönlünden belki şu²⁰⁴⁷ herîf şu kabâhâti eylemez ola. Ğarañı benimle bāzâr

²⁰³² geri: T’de yok

²⁰³³ cevâhir nedir beyân eyle. Eger bende varsa saña vereyim dedi. Pes Şerr ol cevher seniñ: T’de yok

²⁰³⁴ bu: T ve M’de yok

²⁰³⁵ degil: degil ki T

²⁰³⁶ dedi Hayr: dedikde Hayr’dır bu T / dedi M

²⁰³⁷ ki: T’de yok

²⁰³⁸ saña: T’de yok

²⁰³⁹ bu hâm teklîfden ferâgat edip şu iki cevheri al ve sâ’ir yanımda ne kadar şey varsa hep seniñ olsun: T’de yok

²⁰⁴⁰ anları da alasın: anlar da seniñ olsun M

²⁰⁴¹ uzadıya maşal: uzadı meşel T

²⁰⁴² girerse: girse M

²⁰⁴³ diyeceğimi: diyecegi A

²⁰⁴⁴ çıkartmaya: çıkartmağa M / çıkarmağa A

²⁰⁴⁵ dedikde: A’da yok

²⁰⁴⁶ tek: T’de yok

²⁰⁴⁷ yine gönlünden belki şu: gine gönlünden belki M, A

pekiştirmekdir diyü teslîm olduğda Şerr hemân hançerini²⁰⁴⁸ eline alıp Hayr-ı derd-mendiñ iki gözünü²⁰⁴⁹ çıkardı. Bî-çâre âh edip gözlerinden kanlar revân olduğda²⁰⁵⁰ hemân-dem Şerr cevâhirleri alıp ve dahı yanında ne varsa cümlesini dürüp²⁰⁵¹ devşirip Hayr’a bir içim şu vermeden bırağıp kaçdı. Hayr’dır Şerr kendiye böyle mel’anet edip her nesi varsa alıp²⁰⁵² gözlerini çıkarıp yine²⁰⁵³ bir içim şu vermeden helâk olsun diyü bırağıp gittigini bildikde kana yuvalanıp âh ü efgânlar edip Cenâb-ı Hâk’den meded istedi. Meger ol tarafda konar göçer evli Türkmenlerden bir mâl-dâr Türkmen var idi ki koyunu ve şıgırı ve at ve devesi²⁰⁵⁴ hesâbsız olup yapyalñız kendi eviyle otlu şulu yerlerde gezerdi.²⁰⁵⁵ Hikmet Allâh’ın birkaç gün idi ki ol yere yakın bir yere gelip konmuş idi ve bu Türkmen’in bir kıızı vardı²⁰⁵⁶ ki ince belli uzun boylu siyâh saçı²⁰⁵⁷ topuqlarını döger gamzeleri görenleriñ bağırını deler. Gözleri cādū beñleri hindū zülfü ‘anber-bū²⁰⁵⁸ sîm-ten kâfurî-beden bir pençe-i âf-tâb idi ki cihânda mişli görülmemiş idi. Kızdır kondukları yerden bir²⁰⁵⁹ hayli uzak yerde bir şovuk şu vardı.²⁰⁶⁰ Varıp ol şudan maıarasını doldurup²⁰⁶¹ obaya toğru ırakdan geçip giderken nâ-gâh kulağına ince ince bir haste âdem nâle vü feryadı geldi.²⁰⁶² ‘Aceb ne ola diyü sürüp yanına geldikde gördü kim bir âdemdir ki iki gözleri çıkıp kana ğark olup yatır. [M 100b] Durmadan Hâk’a tazarru‘ edip feryâd eyler. Başı ucuna varıp vâh saña [T 35b] ne oldu²⁰⁶³ ve seni kim mecrûh eyledi dedikde Hayr da ey mübârek kimse! Benim hikâyem²⁰⁶⁴ pek uzundur lâkin şusuzluğdan helâk olmalıyım.²⁰⁶⁵ Eger²⁰⁶⁶

²⁰⁴⁸ Şerr hemân hançerini: Şerr hemân hançerin T / hançeri Şerr hemân M

²⁰⁴⁹ gözünü: gözlerini de M / gözün de A

²⁰⁵⁰ olduğda: oldu T

²⁰⁵¹ cevâhirleri alıp ve dahı yanında ne varsa cümlesini dürüp: cevâhirlerin ve yanında bulunanı alıp nesi var ise T

²⁰⁵² varsa alıp: var ise alıp T / varsa alıp ve A

²⁰⁵³ yine: gine M, A

²⁰⁵⁴ koyunu ve şıgırı ve at ve devesi: koyun ve şıgır ve at ve devesi T / koyunu ve şıgırı ve at devesi M

²⁰⁵⁵ gezerdi: gezip T

²⁰⁵⁶ vardı: var idi T

²⁰⁵⁷ saç: saçlı T

²⁰⁵⁸ gözleri cādū beñleri hindū zülfü ‘anber-bū: gözler cādū beñler hindū ve zülfü ‘anber bir T

²⁰⁵⁹ bir: M ve A’da yok

²⁰⁶⁰ uzak yerde bir şovuk şu vardı: yerde bir şovuk şu var idi ki T

²⁰⁶¹ doldurup: doldura T

²⁰⁶² geldi: gelip M, A

²⁰⁶³ ne oldu: n’oldu M

²⁰⁶⁴ hikâyem: hikâyetim A

baña bir şu tedârik edebilirseñ ne güzel [A 67b] ve illâ hemân bir iki nefesden sonra helâk olurum dedikde hemân kız²⁰⁶⁷ elinde olan maṭarayı şunuverip²⁰⁶⁸ Ḥayr da ol âb-ı ḥayât gibi laṭîf olan şudan içdikde tâze cân buldu. Andan sonra kızdır çıkan gözlerini²⁰⁶⁹ yerden alıp Ḥaḳḳ'ın zikriyle²⁰⁷⁰ Bismillâh kelime-i şerîfesiyle²⁰⁷¹ yerine kodu ve bir dest-mâl ile pek bağlayıp koltuğuna girip yerinden kaldırdı ve eline yapışıp gel seni obaya götürüyüm deyip yapça yapça²⁰⁷² elinden yederek götürüp gitdi. Obaya yaklaştıkda bir ḥidmet-kârîñ eline verip sen bu ḥasteyi yapça yapça ardım sıra getir deyip kendisi anasının yanına varıp yolda şöyle bir mecrûḥ âdeme râst geldim diyü kıışsayı beyân eyledikde anası kızım niçin öyle derd-mendi görüp yine²⁰⁷³ yaban yerde birağıp²⁰⁷⁴ geldiñ? Buraya getirseñ ne vardı ḥayra girerdik.²⁰⁷⁵ Belki çâre edip bir²⁰⁷⁶ 'ilâc edeydik ve ḥaste göñlüne râḥat²⁰⁷⁷ vereydik dedi. Kız da ḥasteyi birağıp gelmedim²⁰⁷⁸ belki koltuğuna girip getirdim ve yolda ḥidmet-kâra râst gelip eline verdim ben kendim²⁰⁷⁹ göreyim siziñ de rızâñız var mıdır²⁰⁸⁰ diyü ileri geldim. Ol da şimdi gelir dedikde²⁰⁸¹ anası buncılayın ḥayra kim râzî olmaz? Pek güzel eylemişsiñ çoklar yaşa deyip bir zamândan sonra ḥidmet-kârdır²⁰⁸² Ḥayr-ı derd-mendi elinden yederek getirdi. Hemân-dem kızdır obanın bir güşesinde yer yapıp oturddu ve çorba getirip öñüne kodu. Ḥayr ise ısıcaḳdan tākātı tāk olup yâresinden ḥod cigeri kebâb olmuşdu.²⁰⁸³ Bir iki kaşıḳ çorba içip âh vâhla bir miḳdâr başını yaşıḳa kodu. Bir

²⁰⁶⁵ olmalıyım: oldum T

²⁰⁶⁶ eger: T ve A'da yok

²⁰⁶⁷ kız: M'de yok

²⁰⁶⁸ şunuverip: şunuverdi T

²⁰⁶⁹ gözlerini: gözleri M, A

²⁰⁷⁰ zikriyle: zikri ile T

²⁰⁷¹ Bismillâh kelime-i şerîfesiyle: M ve A'da yok

²⁰⁷² yapça: M'de yok

²⁰⁷³ görüp yine: görüp de gine M, A

²⁰⁷⁴ birağıp: birağıdıñ T

²⁰⁷⁵ getirseñ ne vardı ḥayra girerdik: getirmediñ ne var idi ḥayra girer idik T

²⁰⁷⁶ bir: T'de yok

²⁰⁷⁷ râḥat: 'ilâc ü râḥat T

²⁰⁷⁸ gelmedim: geldim T

²⁰⁷⁹ eline verdim ben kendim: eline verdim ben geldim T / verdim ben kendim M

²⁰⁸⁰ var mıdır: var mı A

²⁰⁸¹ dedikde: diyü ḥaber verdikde T

²⁰⁸² ḥidmet-kârdır: T'de yok

²⁰⁸³ olmuşdu: olmuşidi M

zamāndan şöña²⁰⁸⁴ ahşam olup Türkmen'dir şahrādan²⁰⁸⁵ gelip bir güşede bir mecrūh haste²⁰⁸⁶ gördükde bu ādem nereden geldi ve neden mecrūh olmuş diyü şordukda gerçi Hayr'ın geregi²⁰⁸⁷ gibi [M 101a] başından geçen mācerāyı bilmezlerdi ancak kız yolda buldum iki gözlerini çıkarmışlar. Gördüm [A 68a] ki bir mecrūh ādemdir merhamet edip getirdim²⁰⁸⁸ dedikde Türkmen de iyi varmışsın kızım getirip hayra girmişsin ber-hurdār ol deyip hazz eyledi. Andan şöña oturup yemek yediler. Türkmen söze gelip dedi ki ata ve dedelerimizden²⁰⁸⁹ işidegelmişizdir ki fülān yerde iki çatal bir büyük ağaç vardır. Hāşşası oldur ki bir dalının yaprağını döğüp şıkıp²⁰⁹⁰ şuyunu bir gözsüz ādemiñ gözüne çekseler Hāḡ Te'ālā'nın emri ile gözleri açılıp rüşen olur ve öbür²⁰⁹¹ dalının yaprağını döğüp şuyunu bir tutarlıklılı²⁰⁹² ādeme içirseler bi-iznillāh şifā bulur dedikde kız da²⁰⁹³ babasına niyāz edip yalvardı ki kerem edip bize ol ağacın yaprağından bir miqdār yaprak getir ki şu mecrūh kimseniñ derdine bolay ki bir dermān edeydik dedikde Türkmen de olsun deyip şabāh olduğda varıp ol dedigi ağaçdan bir avuç²⁰⁹⁴ yaprak getirdi. Hemān-dem kızdır kollarını şıgayıp yaprağı muhkem [T 36a] döğdü ve şuyunu şıkıp cibresini giderip pāk eyledi. Andan şöña hasteniñ gözünde olan kanları ısıcaḡ şuyla²⁰⁹⁵ yıkayıp²⁰⁹⁶ ba'dehū ol şuyu akıdıp çıkan gözleri yerine koyup muhkem bağlayıp yatıraḡodu. Beş güne dek açmayıp tamām beş gün olduğda bağı çözüp açdıḡda Hāḡḡ'ın emri ile gözlerine şıḡḡat gelip bi-'ayniḡ evvelki gibi olmuş. Hayr-ı derd-mend gözlerine şıḡḡat gelip tekrār dünyāyı gördükde yüzünü²⁰⁹⁷ yerlere sürüp Hāḡ Te'ālā'ya çok şükrler edip kıza ve babasına du'ālar

²⁰⁸⁴ şöña: T'de yok

²⁰⁸⁵ Türkmen'dir şahrādan: şahrādan Türkmen'dir M, A

²⁰⁸⁶ bir mecrūh haste: mecrūh hasteyi T / mecrūh haste A

²⁰⁸⁷ mecrūh olmuş diyü şordukda gerçi Hayr'ın geregi: mecrūhdur deyip şordu. Gerçi Hayr'ın gerek T

²⁰⁸⁸ merhamet edip getirdim: T'de yok

²⁰⁸⁹ Türkmen söze gelip dedi ki ata ve dedelerimizden: Türkmen'dir söze başlayıp ata ve dedemizden T / Türkmen söze başlayıp ata ve dedelerimizden M

²⁰⁹⁰ şıkıp: M ve A'da yok

²⁰⁹¹ öbür: ol bir T

²⁰⁹² tutarlıklılı: tutalıklı T

²⁰⁹³ da: M ve A'da yok

²⁰⁹⁴ avuç: iki üç T

²⁰⁹⁵ şuyla: şu ile T

²⁰⁹⁶ yıkayıp: yuyup M, A

²⁰⁹⁷ yüzünü: yüzün M, A

eyledi. Pes cümlesi Hayr'ın gözü iyi olduğuna²⁰⁹⁸ şād olup mesrūr oldular. Kız gördü kim Hayr bir taze güzel cüvandır²⁰⁹⁹ 'aşık olup muhabbetler eyledi. Hayr da gerçi kızın yüzünü görmemişti. Zīrā gözü iyi olduğdan sonra yanına geldikçe yüzünü örtüp göstermezdi lākin tatlı sözlerini²¹⁰⁰ [A 68b] ışidip ve boyu bosu yerinde olup kendini üstüne pervāne olduğundan ol da [M 101b] kıza muhabbetler edip üftādesi oldu.²¹⁰¹ Pes çünkü Hayr'ın gözü iyi oldu. Her gün Türkmen'le gidip koyunu ve sā'ir tavarları otladıp kurd şerrinden ve gayrı yırtıcı cān-āverlerden şakınıp çobanlık ederdi. Türkmen Hayr'ın böyle çābūk hīdmet-kār olduğunu gördükde cān-ı gönülden muhabbet²¹⁰² edip cümle eşyāsını Hayr'a ışmarlayıp kendi oturup 'āleminde oldu. Hayr da bī-pervā her şabāh şahrāya gidip hayvānları otladıp²¹⁰³ aḥşam olduğda obaya gelip Türkmen'in haremine girip çıkardı. Bir gün Türkmen Hayr'dan ol beyābānda seniñ gözünü kim çıkardı diyü şordukda²¹⁰⁴ Hayr da Şerr'le nice yoldaş olup yola çıktıklarını ve şusuz kalıp bir içim şu için iki la'l verdikde kār il olmayıp gözlerini istedigini ve āḥir-kār hem gözünü²¹⁰⁵ çıkarıp ve hem la'l ve sā'ir esbābını nesi varsa hep alıp yine²¹⁰⁶ bir içim şu vermeden bırakıp kaçdığını bir bir beyān eyledikde Türkmen ziyāde acıyıp Allāh Allāh! Dünyāda böyle mel'un ādem olur mu imiş? Vāh saña ne yavuz zulm olmuş deyip dahı ziyāde hürmetler eyledi ve²¹⁰⁷ Türkmen'in kızı da Hayr'a gönülünden muhabbet edip da'imā hīdmetler eylerdi lākin gine²¹⁰⁸ yüzünü göstermeyip niķābla görünürdü. Hayr da kıza²¹⁰⁹ biñ cānla 'aşık olup meftūn olmuşdi. Bu hāl üzere bir zamān geçip kızın 'aşkıyla hayrān gezerken bir gün²¹¹⁰ fikr eyledi ki ben bir faķīr hīdmet-kār olup bunların yanında sefīl ser-gerdān²¹¹¹ geçinirken ne ihtimāldir ki bu

²⁰⁹⁸ olduğuna: olduğundan M

²⁰⁹⁹ cüvandır: cüvān T

²¹⁰⁰ sözlerini: sözünü M, A

²¹⁰¹ edip üftādesi oldu: eyledi M, A

²¹⁰² cān-ı gönülden muhabbet: cānla muhabbetler M, A

²¹⁰³ otladıp: otarıp M, A

²¹⁰⁴ şordukda: şordu T

²¹⁰⁵ gözünü: gözün A

²¹⁰⁶ esbābını nesi varsa hep alıp yine: nesi var ise alıp hem yine T / nesi varsa hep alıp yine M

²¹⁰⁷ ve: M nüshasında tekrarlanmıştır.

²¹⁰⁸ gine: T'de yok

²¹⁰⁹ kıza: M'de yok

²¹¹⁰ gezerken bir gün: olurken bir gün T / gezerken M

²¹¹¹ sefīl ser-gerdān: M ve A'da yok

kıızı baña vereler? Zîrā böyle güzel kıza t̄alib olan kimseden cihān māl̄larını²¹¹² isterler. Pes baña münāsib olan budur ki bu sevdādan ferāğat edip yanlarından ayrılıp vilāyetime gideyim ve anda olan mülk ü emlākimi cümle nağd edeyim. Tengri Te‘ālā²¹¹³ öldürmeyip yine bu taraflara gelmek naşīb²¹¹⁴ olursa belki ol zamānda rāzī olurlar²¹¹⁵ deyip birkaç gün [A 69a] bu fikrde olup²¹¹⁶ āhir bir gece şahrādan gelip cümlesi bir yere²¹¹⁷ derildiklerinde Hayr Türkmen’e dedi ki²¹¹⁸ ey benim gibi garīblere merḥamet eden²¹¹⁹ babacığım! Tengri Te‘ālā [M 102a] senden rāzī olsun ki bu gözlerimi tekrār yerine getirmege sen²¹²⁰ sebep olduñ [T 36b] ve ben helāk olup gitmişken²¹²¹ t̄aze cānı seniñ eliñden buldum²¹²² ve bunca zamāndır ki seniñ ni‘metiñle geçinip kapıñda dururum. Bunlarıñ şükrünü etmek bir vechle benim²¹²³ elimden gelmez ve dünyāda ‘ömrüm oldukça²¹²⁴ saña ḥidmet eylesem bu ni‘metiñ şükrü dükenmez.²¹²⁵ Hemān Cenāb-ı²¹²⁶ Haḫ Te‘ālā kendi lütf u kereminden saña dünyāda ve āhiretde ḥesāba gelmez hayrlar vere. Niçe zamāndır ki vilāyetimden ayrılıp ğurbete düşdüm. Hālā lütfuñdan ricā ederim ki baña ızñ veresiz²¹²⁷ vilāyetime gidem ve ‘ömrüm oldukça du‘ā-yı hayrıñızda olup güzel zikriñizi edem²¹²⁸ ve eger Tengri Te‘ālā öldürmeyip bir dahı bu taraflara şalarsa yine gelip²¹²⁹ siziñle görüşeyiz. Sizden de ricā ederim ki beni gönülden çıkarıp unutmayasız ve tuz etmek ḥaḫkını²¹³⁰ ḥelāl edip himmet ile yollayasız deyip niyāz eyledi. Çünkü Türkmen ve s̄a’ir evde olanlar Hayr’ıñ ayrılmāğa

²¹¹² māl̄larını: māl̄ların M

²¹¹³ Tengri Te‘ālā: Tañrı T

²¹¹⁴ yine bu taraflara gelmek naşīb: gine bu taraflara gelmek M, A

²¹¹⁵ olurlar: olalar M, A

²¹¹⁶ birkaç gün bu fikrde olup: T’de yok

²¹¹⁷ yere: yerde M

²¹¹⁸ ki: A’da yok

²¹¹⁹ merḥamet eden: merḥametli T

²¹²⁰ sen: T’de yok

²¹²¹ gitmişken: gitmiş iken M, A

²¹²² t̄aze cānı seniñ eliñden buldum: t̄aze cān buldum seniñ eliñden T

²¹²³ etmek bir vechle benim: etmege benim bir vechle T

²¹²⁴ ‘ömrüm oldukça: oldukça ‘ömrüm āhir olunca T

²¹²⁵ bu ni‘metiñ şükrü dükenmez: biñde birini ‘ivaż eylemem T

²¹²⁶ Cenāb-ı: T ve M’de yok

²¹²⁷ veresiz: veresiz ki M, A

²¹²⁸ olup güzel zikriñizi edem: olam T

²¹²⁹ yine gelip: gine gelip M / gine A

²¹³⁰ ḥaḫkını: ḥaḫkı T

icāzet istedigini işitdiler.²¹³¹ Cümlesi²¹³² bir uğurdan feryād ü figānlarla hāy hāy edip ağlaşdılar. Zīrā niçe zamāndan beri bir yerde olup alışdıklarından ayrıldığına rāzī degiller idi. Hayr da bunların ağladığını gördükde²¹³³ bile ağlayıp nā-gāh ortalıkda ‘azīm muşībet olup²¹³⁴ efgānlar eylediler. Andan sonra Türkmen ortalığı tenhālayıp Hayr’ı yanına çağırdı²¹³⁵ ve naşīhat edip dedi ki ey oğul! Vilāyetiñe gidip ne işlersiñ? Maqşūduñ²¹³⁶ dünyāda birkaç gün geçinmek olduğdan sonra bunda bizimle bile²¹³⁷ geçinip gitseñ olmaz mı? Allāhu Te‘ālā’ya hamd olsun işte benim²¹³⁸ bu kadar mālım var. Aşlā cihānda bir şeye ihtiyācım yokdur ve evlād ü ensābdan [A 69b] ancak bir kızım vardır ki güzellikde dünyāda²¹³⁹ mişli bulunmaz. Eger bizim yanımızda kalmağa rāzī olursañ Haqq’ın emri²¹⁴⁰ üzere kızımı saña nikāhla²¹⁴¹ verip seni dāmād edeyim ve her ne kadar mālım varsa²¹⁴² cümlesini²¹⁴³ eliñe teslīm edip²¹⁴⁴ ben de cihānda ‘ömrüm olduğça siziñ arañızda geçinip gideyim dedi. Çünkü Hayr bu sözü işitti. Şād olup mesrūr oldu. Körüñ de²¹⁴⁵ Allāh’dan istediği iki gözdü²¹⁴⁶ ol da hāşıl oldu. Pes Haqq’a çok şükrler edip [M 102b] ve Türkmen’in elini öpüp biñ cānla yanında kalmağa rāzī oldu. Andan sonra rāhat ile yatıp²¹⁴⁷ şafāda oldular. Çünkü şabāh olup cihān rūşen oldu. Türkmen yerinden kalkıp kızı²¹⁴⁸ nikāh edip Hayr’a verdi. Bir mübārek vaqtden iki ‘aşık bir yere gelip biri birinden murād alıp murād verdiler ve eski ğamları unutup yeñi²¹⁴⁹ başdan zevk u şafāya başladılar. Andan

²¹³¹ işitdiler: T’de yok

²¹³² cümlesi: cümle M, A

²¹³³ ağladığını gördükde: ağladığın görüp T

²¹³⁴ olup: oldu ve T

²¹³⁵ çağırdı: çağırıp T

²¹³⁶ maqşūduñ: maqşūd M, A

²¹³⁷ bile: A’da yok

²¹³⁸ benim: T’de yok

²¹³⁹ vardır ki güzellikde dünyāda: vardır ki güzellikde T / vardır güzellikde dünyāda A

²¹⁴⁰ emri: emr M

²¹⁴¹ kızımı saña nikāhla: seniñ taht-ı nikāhıña T

²¹⁴² varsa: var ise T, M

²¹⁴³ cümlesini: cümle M, A

²¹⁴⁴ edip: edeyim T

²¹⁴⁵ de: T’de yok

²¹⁴⁶ gözdü: göz idi M

²¹⁴⁷ yatıp: olup T

²¹⁴⁸ Türkmen yerinden kalkıp kızı: Türkmen’dir yerinden kalkıp kızın T

²¹⁴⁹ yeñi: iki T

şoñra Türkmen ne kadar hayvânâtı varsa²¹⁵⁰ cümlesini²¹⁵¹ Hayr'a teslîm eyledi. Hağ Te'ālā Hayr'ın mālına bereket verip az zamānıñ içinde māl²¹⁵² rızkı bir ol kadar dañı olup dā'imā laṭīf²¹⁵³ çayırılı çemenli akarşulu yerlerde konup göçüp 'ālemde oldular. Bir gün yolları muḳaddemā kendi gözüne 'ilāc olan ağaç olduğı²¹⁵⁴ yere uğradıkda Türkmen Hayr'a gösterip seniñ gözüne 'ilāc eyledigimiz²¹⁵⁵ ağaç budur dedikde Hayr²¹⁵⁶ gördü kim her bir dalı bir gemi direğine beñzer bir büyük gölgeli²¹⁵⁷ ağaçdır. Üstünde gāyet güzel yaprakları var. Hemān-dem belki bir vaḳtde lāzım olur [T 37a] deyip her bir dalından vāfir yaprak alıp hıfz eyledi ve ol yerden göçüp²¹⁵⁸ bir gāyı yere gitdiler. Bu hāl üzere niçe zamān geçip bir gün Türkmen'in 'ömrü āñir olup āñirete gitdi. Birkaç gün yas ve mātemler edip ba'dehū yine kendi²¹⁵⁹ işlerine meşğul oldular. Günlerde bir gün Hayr'ın yolu bir²¹⁶⁰ şehre uğrayıp varayım şu şehri²¹⁶¹ göreyim deyip sürüp şehre [A 70a] geldi ve biraz eglenip iştidi ki şehir pād-şāhının gāyetde güzel bir kıızı varmış²¹⁶² lākin cinler şergil olup tutarlık²¹⁶³ marazına mübtelā imiş. Vāfir 'ilāc eylemişler lākin hiçbirisi de²¹⁶⁴ fā'ide vermeyip ašlā bir çāre bulamamışlar. Pād-şāh vilāyet vilāyet ādemler gönderip her nerede bir üstād ḥakīm yāñūd cin da'vet edip nüṣṣa yazar ādem var ise her birini getirtmiş olmamış hiçbirisi de bir çāre edememiş.²¹⁶⁵ Nā-çār olup dellāl çağırıp²¹⁶⁶ her kim ki kıızıma bir dermān edip

²¹⁵⁰ varsa: var ise T, M

²¹⁵¹ cümlesini: cümle M, A

²¹⁵² zamānıñ içinde māl: zamān içinde T

²¹⁵³ laṭīf: lūṭf-ı Hağ ile T

²¹⁵⁴ olan ağaç olduğı: olunan ağaç olan T

²¹⁵⁵ eyledigimiz: olunan T

²¹⁵⁶ Hayr: Hayr'dır M

²¹⁵⁷ gölgeli: T'de yok

²¹⁵⁸ göçüp: T'de yok

²¹⁵⁹ kendi: M'de yok

²¹⁶⁰ bir: bu T

²¹⁶¹ şehri: şehre uğrayam T

²¹⁶² bir kıızı varmış: bir kıızı var imiş T / kıızı varmış M

²¹⁶³ tutarlık: turalık T

²¹⁶⁴ de: T'de yok

²¹⁶⁵ Pād-şāh vilāyet vilāyet ādemler gönderip her nerede bir üstād ḥakīm yāñūd cin da'vet edip nüṣṣa yazar ādem var ise her birini getirtmiş olmamış hiçbirisi de bir çāre edememiş: Pād-şāh vilāyet vilāyet ādemler gönderip her nerede bir üstād ḥakīm yāñūd cin da'vet edip nüṣṣa yazar ādem varsa her birini getirtmiş olmamış biri de bir çāre edememiş A / T'de yok

²¹⁶⁶ çağırıp: çağırılmış ki M, A

derdine bir çäre ederse kızımı aña verip²¹⁶⁷ kendime dāmād ederim²¹⁶⁸ ve cihān mällarını verip bir ‘ālī mertebeye [M 103a] irgüreyim lākin kıızı gördükden şöıra eger ‘ilācı²¹⁶⁹ fā’ide vermezse başını kesip helāk ederim dedikde niçeler bu sevdāyla²¹⁷⁰ baş ve cāndan çıkmışlar ve yine²¹⁷¹ de bir çäre bulunmayıp hālā ol hāl üzere kalmış. Hayr çünkü halkdan²¹⁷² bu haberi işitdi. Hayr ola deyip pād-şāh sarāyına gelip kapıcılara ben²¹⁷³ pād-şāhın kıızına ‘ilāc edip ol marazı andan gideririm²¹⁷⁴ lākin bende kıız tāmā’ı olmayıp hemān hasbī ‘ilāc ederim. Şihhat buldukdan şöıra²¹⁷⁵ baña kendi vilāyetime gitmege izn verip kıızı kendiler murād eyledikleri kimseye²¹⁷⁶ versinler dedikde²¹⁷⁷ kapıcılar da bu haberi pād-şāha i‘lām edip pād-şāhım kapıya bir ādem gelip şöyle söylüyor fermānınız nedir dediler. Pād-şāh da getirin görelim deyip Hayr’ı pād-şāh hūzūruna getirdiler.²¹⁷⁸ Yer öpüp pād-şāha du‘ālar²¹⁷⁹ eyledikde²¹⁸⁰ pād-şāh dağı²¹⁸¹ adın nedir diyü şordu.²¹⁸² Ol da cevāb verip Hayr’dır dedikde pād-şāh²¹⁸³ bu adı fāl tutup ümmīdimiz oldur ki adın Hayr olduğu gibi işin de²¹⁸⁴ hayr ola deyip buyurdu ki²¹⁸⁵ hādimler Hayr’ı hareme götüreler. Pes Hayr çünkü hareme vardı. [A 70b] Gördü kim pād-şāhın kıızı ay pāresine beñzer bir mäh-tābdır²¹⁸⁶ lākin

²¹⁶⁷ kızımı aña verip: kızım aña veririm ve T

²¹⁶⁸ ederim: edineyim M, A

²¹⁶⁹ kıızı gördükden şöıra eger ‘ilācı: kıızı gördükden şöıra eger ‘ilāc M / eger kıızı gördükden şöıra ‘ilācı A

²¹⁷⁰ dedikde niçeler bu sevdāyla: niçeler bu sevdā ile T

²¹⁷¹ yine: gine M, A

²¹⁷² halkdan: bu halkdan M / T’de yok

²¹⁷³ ben: T’de yok

²¹⁷⁴ gideririm: giderir idim T

²¹⁷⁵ ederim şihhat buldukdan şöıra: ederdim deyip andan şöıra şihhat buldukda T

²¹⁷⁶ kimseye: kimesneye T

²¹⁷⁷ dedikde: dedi M, A

²¹⁷⁸ söylüyor fermānınız nedir dediler. Pād-şāh da getirin görelim deyip Hayr’ı pād-şāh hūzūruna getirdiler: diyor fermānınız nedir dediler. Pād-şāh da getirin görelim deyip Hayr’ı pād-şāh hūzūruna getirdiler A / T’de yok

²¹⁷⁹ du‘ālar: du‘ā M, A

²¹⁸⁰ eyledikde: eyledikde şu güne inşallāh ifākat bulur diyor fermānınız nedir dediler. Pād-şāh da getirin görelim deyip Hayr’ı pād-şāh hūzūruna getirdiler. Tekrār yer öpüp pād-şāha du‘ālar eyleyip T

²¹⁸¹ dağı: M ve A’da yok

²¹⁸² şordu: şordukda T

²¹⁸³ dedikde pād-şāh: deyip pād-şāh da T

²¹⁸⁴ de: dağı T

²¹⁸⁵ ki: kim M, A

²¹⁸⁶ mäh-tābdır: nāzenīndir T

yemekden içmekden kesilip hilâle dönmüş ve²¹⁸⁷ gece gündüz uyku yüzü görmediginden şararıp şolmuş. Hemân-dem ol ağaç yaprağını yanında hâzırlamış idi.²¹⁸⁸ Dögüp içine şü koyup ezdi. Andan soñra cibresini süzüp bir kâse²¹⁸⁹ şerbet edip kıza içirdi. Kızdır şerbeti içdiği gibi bedenine rāhat gelip uykuya vardı. Hayr bu hâli gördükde taşra çıkıp otaşına gitdi. Pes kız niçe zamāndan beri uykusuz olmağın üç gün üç gece uyuyup andan soñra kalkdı. Gördü kim vücūdunda olan ağırlık gidip göñlü gözü açılmış. Yemek getirdiler yedi ve pād-şāha müjdeler edip pād-şāhım²¹⁹⁰ çok şükrler²¹⁹¹ ki bānūnuñ hasteligi def oldu dediklerinde pād-şāh da şād olup hareme varıp²¹⁹² gördü kim nāzenīne şıḥhat gelip marazı gitmiş ve beti beñzi yerine gelip gül yüzü açılmış. Haḫḫ’a ḥamd edip mesrūr oldu ve yine taşra çıkıp tahtına²¹⁹³ oturdu. Pād-şāh²¹⁹⁴ gitdiği gibi nigār-ı nāzenīn [M 103b] bir ḥādime dedi ki ben hicāb edip pād-şāha kendim diyemedim. Sen var benim tarafımdan söyle ki bunca zamāndan beri şart edip her kim kızıma ‘ilāc [T 37b] edip ifākat bulursa kendime dāmād edip ‘izzet ü ikrām ile merātib-i ‘āliyye nā’il ederim²¹⁹⁵ ve eger görüp de ‘ilāc edemezse başını keserim buyurup bu ‘ahd üzere niçe bī-çāreleri öldürüp helāk eylediler idi.²¹⁹⁶ Pes şimdi ‘ilāc eden ādem ḥaḫḫında niçin ‘ahde vefā buyurmazlar dedi. Ḥādım de gelip bu haberi pād-şāha dedi. Pād-şāhdır baş üstüne benim de fikrimden²¹⁹⁷ geçen bu idi deyip buyurdu kim varıp Hayr’ı ‘izzet ü ikrāmla ḥuzūruna²¹⁹⁸ getireler. Birkaç ādem varıp Hayr’ı pād-şāh yanına [A 71a] getirdiler.²¹⁹⁹ Pād-şāh da²²⁰⁰ Hayr’a ta’zīmler edip yerinden kalkıp yanına aldı ve buyurdu ki²²⁰¹ kendi ḥıl’atlerinden bir ḥıl’at getirip giydirdiler ve

²¹⁸⁷ hilâle dönmüş ve: helāke yüz dönmüş M

²¹⁸⁸ hâzırlamış idi: hâzırlamış idi M, A

²¹⁸⁹ kâse: kâseye T

²¹⁹⁰ Yemek getirdiler yedi ve pād-şāha müjdeler edip pād-şāhım: M’de yok

²¹⁹¹ şükrler: şükr T

²¹⁹² varıp: vardı M

²¹⁹³ tahtına: tahta M

²¹⁹⁴ pād-şāh: pād-şāh da M

²¹⁹⁵ edip ifākat bulursa kendime dāmād edip ‘izzet ü ikrām ile merātib-i ‘āliyye nā’il ederim: ederse kendime dāmād edip ‘izzet ü ikrām edeyim M / ederse kendime dāmād edinip ‘izzet ü ikrāmlar edeyim A

²¹⁹⁶ eylediler idi: eyledi idi M

²¹⁹⁷ benim de fikrimden: bizim de fikrimizden T

²¹⁹⁸ varıp Hayr’ı ‘izzet ü ikrāmla ḥuzūruna: Hayr’ı pād-şāh yanına T/Hayr’ı varıp ‘izzet ü ikrāmla ḥuzūruna A

²¹⁹⁹ Birkaç ādem varıp Hayr’ı pād-şāh yanına getirdiler: T’de yok

²²⁰⁰ pād-şāh da: pād-şāhdır M, A

²²⁰¹ ve buyurdu ki: buyurdu kim M / ve buyurdu kim A

‘ulemāsını da‘vet edip kızını Ḥayr’a nikāḥ edip bir maḥşūş sarāy döşediler ve Ḥayr’ı ḥadem ü ḥaşemle kendi sarāyına götürüp niçe gün düğünler olup altın ‘araba ve²²⁰² gümüş tekerlekli çoçuyla pād-şāhın kızını Ḥayr’ın sarāyına götürüp bir mübārek vaktde içeri²²⁰³ koyup ikisi bir yere gelip ‘ālemde oldular ve²²⁰⁴ pād-şāh tarafından Ḥayr’a ta‘yīnler ve iltifātlar olunup ḥalk içinde²²⁰⁵ şān u şevketler buldu ve pād-şāhın bir vezīri var idi.²²⁰⁶ Anıñ da gāyet²²⁰⁷ güzel bir kıızı var idi²²⁰⁸ lākin gözüne āfet erişip kör olmuşdu.²²⁰⁹ Ḥayr’dan niyāz edip şöyle bir güzel kıızım vardır lūtf edip gözüne bir ‘ilāc eyleñ size vereyim deyip pād-şāh da ızın verdikde ol kıza²²¹⁰ da ‘ilāc eyleyip gözü açılıp anı da Ḥayr’a verdiler. Ḥayr’dır Türkmen kızını ve pād-şāh kızını ve vezīr kızını²²¹¹ bir yere cem‘ edip her gece biriyle ‘ālem edip zevk u şafāda oldu ve Ḥayr’a²²¹² cemī‘ ḥalk muḥabbetler edip i‘zāz ü ikrām²²¹³ ederlerdi. Bu ḥāl üzere niçe zamān geçip günlerde bir gün pād-şāh āhirete gitdikde cümle ḥalk ittifāk edip Ḥayr’ı yerine pād-şāh eylediler. Ḥayr da bunlara ‘adl ü dād edip cümle ḥalkı kendisinden²²¹⁴ hoşnūd eyledi.²²¹⁵ Günlerde bir gün Ḥayr kendi²²¹⁶ nedīmleriyle binip bāğ-çesine²²¹⁷ giderken nā-gāh yolda Şerr’e rāst gelip gördü kim durmadan bir cehūd ile alışveriş eyler.²²¹⁸ Pes Ḥayr yanında olanlara şu ḥerīfī tutup ardımca bāğ-çeye getirin diyü fermān edip çekilip bāğ-çeye vardıkda emri üzere Şerr’i getirdiler. Şerr’in ise [A 71b] aślā Ḥayr’dan haberi yok ol şahrāda şusuz ölüp gitmiş şanırdı. Bī-pervā gelip yer öpüp pād-şāha du‘ālar eyledi. Ḥayr’dır²²¹⁹ Şerr’e adın nedir diyü

²²⁰² olup altın ‘araba ve: edip altın ‘araba T / olup altın ‘araba A

²²⁰³ içeri: içeriye T

²²⁰⁴ ve: M’de yok

²²⁰⁵ içinde: içinde de iltifātlar olunup T

²²⁰⁶ var idi: T’de yok

²²⁰⁷ anıñ da gāyet: anıñ daḥı gāyetde T / anıñ da gāyetde M

²²⁰⁸ var idi: olup A

²²⁰⁹ olmuşdu: olmuşidi T, M

²²¹⁰ verdikde ol kıza: verdikde ol kız M / verdi ki ol kıza A

²²¹¹ ve vezīr kızını: vezīr kızını M / T’de yok

²²¹² Ḥayr’a: Ḥayr da M

²²¹³ edip i‘zāz ü ikrām: edip ve i‘zāz ü ikrām T

²²¹⁴ kendisinden: kendiden M, A

²²¹⁵ eyledi: eyledi ki T

²²¹⁶ kendi: T’de yok

²²¹⁷ Bu kısımdan (2217. dipnot) 2232. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

²²¹⁸ durmadan bir cehūd ile alışveriş eyler: bir cehūdile ṭurma alışveriş eder T

²²¹⁹ Ḥayr’dır: Ḥayr ve T

şordukda Şerr cevāp verip Mübeşşir'dir dedi. Hayr adın ne ise doğrusunu söyle yoḥsa seni öldürürüm.²²²⁰ Pes Şerr adım ḥuzūr-ı 'izzetiñizde'²²²¹ beyān olunandır. İsterseñiz i'timād buyuruñ isterseñiz öldürüñ dedikde²²²² Hayr ey ḥarām-zāde! Seniñ adın Şerr degil midir? Fülān yerde bir içim şu için benim gözümü çıkarıp nem varsa alıp beni helāk olsun²²²³ diyü birağıp kaçıp gitmediñ mi? İşte Tengri Te'ālā beni ol belādan ḥalāş edip pād-şāhlık mertebesini lütf eyledi.²²²⁴ Şimdi nicesin dedikde Şerr Hayr olduğunu bilip yüzünü yerlere sürüp ağladı ve²²²⁵ ben kemlik eyledimse adıma münāsib iş²²²⁶ işledim. Siziñ ism-i şerifiñiz Hayr'dır. Pes ḥayrıñıza ben mücrimi 'afv buyuruñ²²²⁷ dedikde Hayr da suçundan geçip 'afv eyledi. Şerr şād olup sürürla pād-şāh ḥuzūrundan çıkdıkda pād-şāh ādemlerinden bir eli ḥayrlı²²²⁸ kimse pād-şāhımız bir kerīm devletlidir. [T 38a] Saña merḥamet edip 'afv eylediye²²²⁹ lākin sen şersin. Seniñ vücūduñu dünyādan gidermek gerekdir deyip ḥerīfiñ boynunu urdu ve ḳoynunda bir kīse içinde evvel Hayr'dan aldığı iki dāne la'l bulunup pād-şāha getirip Şerr'i öldürdüğünü dedikde pād-şāh da cezāsını bulmuş la'l seniñ olsun deyip ol kimseye bağısladı ve Hayr niçe zamān cihānda pād-şāhlık edip ḥayr ile añıldı. Çīn pād-şāhının kıızı ḥikāyeyi tamām eylediginde Behrām şāh āferīnler edip ḳoynuna aldı.

BU MECLİS BEHRĀM ŞĀH CUM'Ā GÜNÜ BEYĀZ KÖŞKE GİDİP KİSRĀ'NIN KIZI HİKĀYE SÖYLEMESİDİR

Çünkü [A 72a] gecenin zulmeti cihāndan gitmege başlayıp şabāḥ yeri ağardı. Behrām şāh beyāzlar giyip beyāz köşke revāne oldular. Aḥşama dek 'İş u nüşlar edip niçe yüzden 'ālemler eylediler.²²³⁰ Çünkü aḥşam oldu.²²³¹ Behrām şāh Kīsrā'nın kızına bir

²²²⁰ Hayr adın ne ise doğrusunu söyle yoḥsa seni öldürürüm: T'de yok

²²²¹ ḥuzūr-ı 'izzetiñizde: ḥuzūruñuzda T

²²²² dedikde: dedi T

²²²³ nem varsa alıp beni helāk olsun: her nem var ise alıp beni ölsün T

²²²⁴ pād-şāhlık mertebesini lütf eyledi: pād-şāh eyledi A

²²²⁵ ve: T'de yok

²²²⁶ iş: T'de yok

²²²⁷ buyuruñ: eyleñ T

²²²⁸ eli ḥayrlı: ḥayrlı elli T

²²²⁹ eylediye: eyledi ise T

²²³⁰ niçe yüzden 'ālemler eylediler: 'ālem eyledi T

²²³¹ çünkü aḥşam oldu: aḥşam oldu çünkü A

hikāye söyle dedikde nāzenīndir ibtidā pād-şāha du‘ālar edip andan şoñra hikāyeye²²³² [M 104a] başlayıp dedi ki:²²³³

BİR BĀZERGĀNİN ÇENGİ KIZLARLA OLAN²²³⁴ MĀCERĀSIDIR

Anam cāriyeñiz ki rüzgār görmüş [T 38b] bir ihtiyār hātūn idi. Hikāyet edip der idi ki kendiyle²²³⁵ bir yılda doğup bir yerde büyüdüğümüz hātūnlardan bir hātūn var idi. Dahı kızlığımız çağı ve tazeligimiz hengāmında iken bir gece beni maħallemiz kızlarından birkaç kızla²²³⁶ oyuna da‘vet edip varıp misāfir olduk ve cümlemiz bir yere gelip gülüp oynadık. Ahşam olduğda bize dürlü dürlü lezīz yemekler çekip²²³⁷ yendikden şoñra oturup birbirimizle²²³⁸ bilmecele söyleşip laţifeler eydişdik. Kış gecelerinden bir uzun gece idi.²²³⁹ Bir zamāndan şoñra laţif helvālarla tabağ tabağ çerezler gelip²²⁴⁰ yendikden şoñra her birimiz birer maşal²²⁴¹ söylemek üzere ittifāk edip içimizde bir şūh kız var idi ki sözü gāyetde güzel bir şīve-kār²²⁴² olup laţife eyledikçe her birimizi gülmeden kırıp²²⁴³ geçirirdi.²²⁴⁴ Nevbet aña geldikde ‘āşıkāne bir²²⁴⁵ hikāyeye başlayıp dedi ki bir zamānda bir taze cüvān bāzergān var idi ki hünerli ve ma‘rifetli olup sözü şekerden tatlı ve²²⁴⁶ güzellikte hod Yūsuf-ı şānī idi. Bu tazelikle bile aşlā harām olan şeylerden birine el uzatmayıp dā‘imā pāk ü²²⁴⁷ pākīze olup dahı bir nāzenīn ile çift olmayıp ergen idi ve babasından mīrāş kalma şehrden taşra bir bāğ²²⁴⁸ var idi. Şanki cennetden bir pāre olup

²²³² 2217. dipnottan buraya (2232. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

²²³³ başlayıp dedi ki: başladı T

²²³⁴ Kızlarla Olan: Kızlarla T / Kızları ile Olan M

²²³⁵ ki kendiyle: dahı kendiyle T / ki kendi ile M

²²³⁶ kızla: kızlar T

²²³⁷ lezīz yemekler çekip: yemekler çekilip T

²²³⁸ birbirimizle: biri birimiz ile M / biri birimizle A

²²³⁹ gece idi: gece olmağla M, A

²²⁴⁰ helvālarla tabağ tabağ çerezler gelip: helvālar tabağ tabağ çerez getirip M, A

²²⁴¹ maşal: meşel T

²²⁴² şīve-kār: şīve-kārım T

²²⁴³ kırıp: kırar M, A

²²⁴⁴ geçirirdi: geçirir idi T

²²⁴⁵ bir: T’de yok

²²⁴⁶ ve: T’de yok

²²⁴⁷ pāk ü: pāk M

²²⁴⁸ bāğ: bāğ T

toprağı ‘anber taşı gevher hevāsı güzel tarzı bī-bedel içinde akarşular [A 72b] çağlayıp akar. Her tarafı yemiş ağaçlarıyla²²⁴⁹ toptolu bir zībā bāğ-çe idi ki şehir devletlileri ol bāğa ārzūlar edip āh şu²²⁵⁰ fülānīn bāğı benim olsaydı artık dünyāda gayrı bāğ u bāğ-çeyi n’eylerdim derlerdi.²²⁵¹ Pes bāzergāndır haftada bir gün²²⁵² bir kerre ol bāğa varıp biraz içinde gezinip yemişlerinden yiyip eglenirdi ve bāğ-bāna şakın seyirciden kimseyi bāğa uğradıp yemişlerini yemesinler²²⁵³ ve olur olmaz kimse içine girip bir fesād eylesin diyü muhkem [M 104b] tenbīhler eylerdi.²²⁵⁴ Günlerde bir gün bāzergān bāğa varıp gördü kim kapısı muhkem kapanıp içinde sāzendelerin āvāzı ‘ālemi tutup bir sürü nāzenīn kız²²⁵⁵ bāğın içine velvele birağıp kimi bülbüller gibi feryāda gelip ve kimi de zūlfünü²²⁵⁶ sūnbül gibi perīşān edip rakşa girip bāğda olan ağaçları da cümle rakşa getirmişler. Ortalık yerde bir kıyāmet kıpır kıpmış ki ta‘bīr olunmaz. Bāğ-bān-ı bī-çāre de bu temāşāyı gördükde ha efendimden yiyeceğim bir kötek değil mi? Ādem böyle şöhbete cānını verir deyip nāzenīnler şevkına peşe-gīr olup dāmenin der-meyān eylemiş ve māh-pāreler²²⁵⁷ elinden birkaç cām şarāb-ı ergūvānī içip mest olup efendim beni dahı on yıla dek āzād eylemezse de eylesin. Āzādlık bulunur ammā siziñ gibi kādıncıklar her zamān bāğa gelmez deyip ortalık yerde alıp verip bir gūşede yıkılmış. Bāzergāndır bu hāy u hūyu işitdikde bu temāşā²²⁵⁸ iyi temāşā bunuñ aşlı ne ola? ‘Aceb dellāk kızları²²⁵⁹ bizim bāğ-çeye teferrüce mi geldiler? Zīrā ne kadar kıl varsa²²⁶⁰ hep bunda gibi deyip bir²²⁶¹ iki kerre bāğ-çe-vān diyü çağırığördü lākin hiç gelir gider kimse yok.²²⁶² Āteş olup şu mel‘ūn bu yaramazları bāğ-çeye doldurup da kendi ne cehenneme gitmiş [T 39a] ola diyü eline bir taş alıp kapıya

²²⁴⁹ ağaçlarıyla: ağaçları ile M

²²⁵⁰ şu: M ve A’da yok

²²⁵¹ derlerdi: derler idi T

²²⁵² bir gün: T ve A’da yok

²²⁵³ yemesinler: yemesin M, A

²²⁵⁴ eylerdi: edip T / eyledi A

²²⁵⁵ kız: kızlar M, A

²²⁵⁶ zūlfünü: zūlfü T

²²⁵⁷ māh-pāreler: māh-pāre T

²²⁵⁸ bu temāşā: M ve A’da yok

²²⁵⁹ kızları: kızlar A

²²⁶⁰ varsa: var ise T

²²⁶¹ bir: A’da yok

²²⁶² çağırığördü lākin hiç gelir gider kimse yok: çağırdı gördü kim hiç gelir gider yok M, A

birkaç kerre urdu²²⁶³ lākin yine²²⁶⁴ hiç ses gelmedi. Bāzergāndır bu āvāza [A 73a] biraz kulağ urup diñledi. Giderek tazelik hevāsı cūş u ħurūşa gelip ġazabı gidip bunları görmek ārzūsuna düşüp²²⁶⁵ bāğın etrāfını dolaşıp bir girecek yer aradı. Çāre olup bir gedik bulamadı. Āħir gördü ki olmaz hemān bāğın bir tarafında olan çalıları²²⁶⁶ söküp içeri²²⁶⁷ girdi. Meger kızlar bāğa girdikde bir iki kız gözcü koyup bir yerden yakayı ele verip başılmayalım demişlerdi. Kızın birisi bāzergānın dīvārı yarıp içeri girdigini gördükde geliñ kızlar bāğa ħırsız girdi diyü çağırıldıkda²²⁶⁸ birkaç kızdır segirdip kimi yāsemen çubuğuyla ve kimi gül destesiyle [M 105a] bāzergāna girişdiler. Bāzergāndır behey kızlar! Ben²²⁶⁹ ħırsız degilim bāğ şāhibiyim dedikde bağa bağa ħırsızlığından ġayrı telbīsliği de²²⁷⁰ vardır deyip derd-mendi yumruğla ve çimdikle²²⁷¹ tamām eylediler. Āħir bir iki söz añları behey²²⁷² cānım! ħırsız nereden girmiş bu kızlar nereye gitdi varıp²²⁷³ bakayım diyü geldikde gördü kim ħerīf bāğ şāhibiyim diyor. Bāğın nişānlarını şordular. Āħir bildiler ki gerçek bu bāğın şāhibi imiş.²²⁷⁴ Her biri eline ve²²⁷⁵ ayağına düşüp eyledikleri küstāhlıktan ‘özrlr dilediler. Vallāh efendim ma‘zūr olsun. Biz siziñ kim olduğunuzu bilmeyip yabancı şandık ve²²⁷⁶ bilmezlikle bir iş etdik.²²⁷⁷ Lūtf edip bize ħātırcığıñ kalmasın dediklerinde bāzergān da gördü kim bir ālāy sīmīn-beden māh-pārelerdir. Yüregi oynayıp göñlü çekip suçlarını ‘afv eyledi. Kızlardır hemān-dem ħ‘āceniñ girdiği yeri çalı çırpı²²⁷⁸ ile kapayıp muħkem eylediler ve²²⁷⁹ kendileriniñ kim olduklarını ħ‘āceye beyān edip dediler ki biz bu

²²⁶³ urdu: varıp urdu T

²²⁶⁴ yine: gine de M, A

²²⁶⁵ ārzūsuna düşüp: ārzūsunda olup T

²²⁶⁶ çalıları: çalıyı M, A

²²⁶⁷ içeri: içeriye T

²²⁶⁸ çağırıldıkda: çağırdı ve M

²²⁶⁹ ben: T’de yok

²²⁷⁰ ġayrı telbīsliği de: mā-‘adā telbīsliği de T / ġayrı telbīsliği M

²²⁷¹ yumruğla ve çimdikle: yumruğ ve çimdik ile T

²²⁷² behey: be M, A

²²⁷³ bu kızlar nereye gitdi varıp: ve nereden gitdi ve bu kızlar nice oldu T

²²⁷⁴ şāhibi imiş: şāhibi imiş ve M

²²⁷⁵ ve: M ve A’da yok

²²⁷⁶ ve: T’de yok

²²⁷⁷ etdik: eyledik M, A

²²⁷⁸ çalı çırpı: çalı ve çırpı T

²²⁷⁹ ve: T’de yok

şehriñ zurefâlarından biraz âlüfte [A 73b] çengî kızlarız.²²⁸⁰ Bugün gördük ki hevâ güzel şehrden taşra bir yere gitmege kavlı ü karar edip bir yere geldik ve şehrden taşra çıkıp bize bir tenhâ bâğ-çe olsa ki eşkıyâ gelip huzûrumuzu uçurmasa diyü gezerken bu²²⁸¹ bâğa gelip bâğ-çe-vân bizim sâzlarımızı²²⁸² gördükde yok yok bunda olmaz efendi döger diyü bizi içeri²²⁸³ komayıp ‘inâd eyledikde yalvarıp kimimiz baba ve kimimiz ağa deyip gülüm sünbülüm bâğ-çe-vân çelebi diyü niyâz edip n’eylersek²²⁸⁴ eyledik altından girip üstünden²²⁸⁵ çıktık. Hâtırını hoş edip bâğa girdik. Meger derd-mend bir âlüfte cân imiş. Bizimle alışıp şöhetler edip cüş u hurûşa geldi ve²²⁸⁶ kendi âhengine göre türküler yırlayıp hayli²²⁸⁷ kaşmerlik eyledi. Hâlâ şu ağaç dibinde h’âb-ı nâzdadır deyip bâzergâna gösterdiler. Bâzergân gördü kim bâğ-çe-vân mest ü lâ-ya‘kıl durmadan har har uyumada.²²⁸⁸ Ğazaba gelip murâd eyledi ki²²⁸⁹ bir depme urup [M 105b] kaldıra. Yine²²⁹⁰ kızlardır niyâz edip efendim²²⁹¹ lütf edip tehevvue gelmeñ. Biñ yılıñ bir başıdır koñ faķir siziñ eyyâm-ı devletiñizde bir gün râhat eylesin deyip bâzergânıñ koltuğuna [T 39b] girdiler ve buyuruñ bugün bizimle şöhet edip içimizden her kañımıza meyl ederseniz²²⁹² siziñ olsun. Bir tenhâ güşeye götürüp murâdıñız üzere şafâsını sürüñ dediler. Bâzergân-ı faķiriñ ‘ömründe bu maķûle kabâhate el urduğı yoğdu²²⁹³ lâkin kızlarıñ tatlı sözüyle şeytân azdırıp biñ cânla²²⁹⁴ bu kavle râzî olup kızlarla meclise geldi. Biraz oturup kimi sâzını ele alıp kimi rakşa girip şîrîn-kârlıklar edip bâzergânıñ şalâhı ocağına şular²²⁹⁵

²²⁸⁰ âlüfte çengî kızlarız: âlüfte çengîleriz T / çengî âlüfte kızlarız M

²²⁸¹ bu: T’de yok

²²⁸² sâzlarımızı: sâzlarımız M

²²⁸³ içeri: içeriye T

²²⁸⁴ n’eylersek: n’eylerse M, A

²²⁸⁵ üstünden: üstüne M, A

²²⁸⁶ geldi ve: gelip T

²²⁸⁷ yırlayıp hayli: ırlayıp haylice T

²²⁸⁸ Bâzergân gördü kim bâğ-çe-vân mest ü lâ-ya‘kıl durmadan har har uyumada: Bâğ-çe-vân gördü kim mest-i lâ-ya‘kıl turmadan har har uyumada T / Bâzergân gördü kim bâğ-çe-vân mest ü lâ-ya‘kıl durmadan har har uyurda M

²²⁸⁹ ki: kim M

²²⁹⁰ yine: M ve A’da yok

²²⁹¹ efendim: T’de yok

²²⁹² kañımıza meyl ederseniz: kañımıza meyl ederseñ T / kañımızı isterseñiz M

²²⁹³ yoğdu: yoğidi T

²²⁹⁴ sözüyle şeytân azdırıp biñ cânla: sözleriyle şeytândır azdırıp biñ cân ile T

²²⁹⁵ şular: âteş M

kodular. Bir zamāndan şoñra [A 74a] kalkıp serv-i hırāmānlar gibi bāğ-çeniñ içini²²⁹⁶ gezinmege başladılar. Giderek bāğñ içinde mermerle yapılmış bir havz var idi ki içi şāfī şuyla toptolu āyīne gibi mücellā idi.²²⁹⁷ Kızlardır ol havzı gördükleri gibi harāretten gövdeleri terlemişdi.²²⁹⁸ Hemān-dem bāzergānñ gözü karşısında birer birer soyunup ibrişim fuṭalar tutunup havza girdiler. Gümüş tenlerini yuyup şırma saçlarını²²⁹⁹ tağıtdılar ve cilverler edip birbirine şaķın kız yılandır diyü laṭīfeler²³⁰⁰ eydişdiler. Bāzergāndır bunları seyreyledikçe şabr u kararī tār ü mār²³⁰¹ olup hırşından²³⁰² ditremege başladı ve her birine bakdıķça bir yüzden meftūn olup içlerinden ķangısını ihtiyār edeceğini o da²³⁰³ bilemeyip şaşıp ķaldı. Egerçi²³⁰⁴ cümlesi hep birbirinden a‘lā olup şu şöyledir²³⁰⁵ diyecek yerleri yoğdu²³⁰⁶ lākin içlerinde bir şūḥ u²³⁰⁷ şīve-kār ķengī var idi ki cümlesiniñ mümtāzı olup bir serv-i nāz ‘işve-bāz fitne-i cihān²³⁰⁸ ve ‘ayyāre-i devrān idi ki dürlü dürlü şīvelerle bāzergānñ goñlünü ğayrılardan ziyāde uğurlayıp kendi cānına şular gibi akıtmışdı.²³⁰⁹ Ğünkü kızlar havzdan taşra çıķdılar. Libāslarını²³¹⁰ giyip gelip bāzergānla bir yere oturdular ve şöḥbetler edip şaķalar eylediler. Kızlar gerçi bāzergānñ açmazdan ķengīye şık şık göz kuyruğuyla bakdığından murād yerini añladılar lākin bilmezlige urup bāzergāna [M 106a] dediler ki efendim sultānım içimizden kime meyl eylediñizse²³¹¹ işāret buyuruñ tā ki anı siziñle bir tenhā yere götüreyiz siz de şafāda oluñ diyü ağızını aradıķlarında bāzergān-ı derd-mendiñ söze ķudreti olmayıp ḥasret gözüyle ķengīye bakdıķda [A 74b] hemān-dem

²²⁹⁶ serv-i hırāmānlar gibi bāğ-çeniñ içini: serv-i hırāmān gibi bāğ-çeniñ içine T

²²⁹⁷ şāfī şuyla toptolu āyīne gibi mücellā idi: şāfī āyīne gibi şu ile toptolu bir yanından akıp bir yanından gelirdi T / şuyla toptolu āyīne gibi mücellā idi M

²²⁹⁸ terlemişdi: derlemiş idi T / terlemiş idi M

²²⁹⁹ saçlarını: saçlar M

²³⁰⁰ birbirine şaķın kız yılandır diyü laṭīfeler: biri birine şaķın kız yilandan diyü laṭīfe M / biri birine şaķın kız yilandan diyü laṭīfeler A

²³⁰¹ tār ü mār: tār mār T

²³⁰² hırşından: M ve A’da yok

²³⁰³ o da: M’de yok

²³⁰⁴ egerçi: ve ger T

²³⁰⁵ birbirinden a‘lā olup şu şöyledir: biri birinden a‘lā olup şu şöyle M, A

²³⁰⁶ yoğdu: yoğidi T

²³⁰⁷ şūḥ u: şūḥ T

²³⁰⁸ fitne-i cihān: T’de yok

²³⁰⁹ akıtmışdı: akıtmış idi T / akıtmış idi M

²³¹⁰ libāslarını: libāsların T

²³¹¹ eylediñizse: eylediñiz ise T

bāzergānıñ koltuğuna girip buyuruñ diyü qaldırdılar ve çengīye de²³¹² qalkı kız²³¹³ seni kocaya verelim deyip ikisini bir yere getirip çalkılarla tahtadan yapılmış bir küçük köşk var idi. İçine koyup qapıyı üzerlerine qapadılar. Bāzergāndır çengī ile tenhā qaldıqda benim ‘ömrüm adıñ nedir diyü şordu.²³¹⁴ Qız da Bahtiyār’dır deyip biraz ortalık yerde iki taraftan biri birine²³¹⁵ muhabbetler ‘arz edip şeftālünüñ biñi bir pūla olduqda bāzergān-ı bī-çāre şerm ü hicābı ardına atıp²³¹⁶ cūş u hurūşa geldi ve bahtım yār oldu deyip çengīniñ zūlfüne şarılıp belinden qavrayıp altına aldı ve murād eyledi ki mūmunu şem‘-dān-ı muhabbete dikip çengīniñ gözün aydın ede. Bāzergān bir güçlü kuvvetli şeh-bāz [T 40a] yigit olup zūrla kızın üstüne geldikde köşk meger çokdan yapılp eski olmağın bāzergānıñ hamlesine tākāt getiremeyip hemān bir taraflı güldüredik yıkılıp bāzergānla çengī şallaq mallaq birer tarafa düşdüler. Bāzergān-ı derd-mend hicābından bir tarafa kaçıp çengī de gamla qalkıp yoldaşları yanına²³¹⁷ varıp qaşlarını çatıp çengini eline alıp derdli derdli nāleler edip firāk türküleri yırlayıp²³¹⁸ gözlerinden inci dānesi gibi yaşlar akıtdı. Qızlar çengīniñ bu mātemiñi gördükde behey²³¹⁹ kız! Ne qara qazāya uğradıñ söyle görelim. Bāzergān çelebiyi n’eylediñ?²³²⁰ Yüregimizi yakma dediklerinde çengīdir āh edip dostlar benim başıma gelen hāller düşmānlar²³²¹ başına gelmesin. Yerlere geçecek köşk yıkılıp çelebimden ayrıldım diyü hāy hāy edip ağlamağa başladı. Qızlardır acıyıp vāh vāh ne yavuz hayflar²³²² olmuş cānım diyü [M 106b] tesliyetler verdiler. Birkaçı qalkıp bāzergān-ı derd-mendi maḥzūn bir ağaç gölgesinde bulup [A 75a] öyle olur efendim sulṭānım²³²³ elem çekmeñ. Biz siziñ mübārek²³²⁴ hātırınıñ için bu gece evlerimize gitmeyip bunda yatarız ve çengī ile sulṭānımı bir yere getirip bir qına gecesi eyleriz deyip gönülünü ele aldılar ve hātırını şād edip meclise

²³¹² ve çengīye de: çengīye de M / ve çengīye A

²³¹³ kız: T’de yok

²³¹⁴ şordu: şorup T, A

²³¹⁵ biri birine: birbiriyle T

²³¹⁶ atıp: birağıp M, A

²³¹⁷ gamla qalkıp yoldaşları yanına: gamile qalkıp yoldaşlarına T / gamla yoldaşları yanına A

²³¹⁸ yırlayıp: ırlayıp T

²³¹⁹ behey: bre M / be A

²³²⁰ n’eylediñ: ne eylediñ T

²³²¹ hāller düşmānlar: hālleri düşmenleriñ T / hāller düşmenler A

²³²² ne yavuz hayflar: ne hayflar T / be yavuz hayflar A

²³²³ sulṭānım: M ve A’da yok

²³²⁴ mübārek: M’de yok

geldiler ve sâzlar çalıp şöhetler eylediler.²³²⁵ Çünkü ahşam olup ‘âlem ağıyârdan hâlî oldu. Hemân-dem kızlar çengîniñ eline yapışıp bâzergâna verdiler ve şafâda oluñ deyip kendiler çekilip bir güşede meclis kurup oturdular. ‘Āşık u ma‘şūk bir ağaç dibine gelip biri birinden Һasretle²³²⁶ şeftālūlar aldılar. Bâzergân-ı derd-mendiñ ise gözü kızıp²³²⁷ aşıla şabr u qarâra mecâli Һalmamış idi. Hemân-dem çengîniñ beline şarılıp altına aldı ve²³²⁸ kaşd eyledi kim cānı cāna Һatıp atıp Һuta. Meger ağaç üstünde bir büyük kedi varmış.²³²⁹ Ağacıñ bir dalında²³³⁰ gözü bir kuşa rāst gelince yap yap gelip bir uğurdan kuşuñ üstüne atladığı gibi kendisini zabt edemeyip dalıñ üstünden teker meker olup bâzergânla çengîniñ üstüne düşdükde bunlardır ürküşüp bâzergân bir Һarafa kaçıp kız da yoldaşlarına gider. Varıp meclise oturup yanıp yakılıp Һasret türkülerine başladıkda kızlardır behey²³³¹ kız! Yine²³³² ne belāya uğradıñ dediklerinde²³³³ çengî-yi bî-çāre āh zālīm Һara kedi! Allāh’dan bulsun. Beni uçuklu etdi.²³³⁴ Şabāh şehre vardıkda boyumca²³³⁵ bir nüsha yazdırayım deyip²³³⁶ başına gelen hālî beyān eyledikde kızlardır behey kız! Öyle olur ağaçlar tekin degildir. Niçin oraya vardıñız gayrı yer yok muydu? Allāh bilir cin midir perî midir size kedi şüretinde görünmüş. İyi ki çarpılmamışsıñız²³³⁷ deyip Bâzergân çeleebiyi vardılar gördüler kim süd dökmüş kedi gibi bir güşeye girmiş. Gel efendim cānım deyip [A 75b] Һoltuğuna girdiler. Behey cānım! Böyle şeh-bāz²³³⁸ dil-āver [M 107a] iken niçin olur olmaz kütürdüden Һorkup kaçarsız²³³⁹ deyip tekrār ikisini bir yere getirip kendiler²³⁴⁰ yine meclislerine²³⁴¹ gitdiler. Bu kerredir bâzergânla çengî bağ-çe-vānıñ Һulübesi dibine gelip

²³²⁵ sâzlar çalıp şöhetler eylediler: şöhetler edip sâzlar çaldılar T

²³²⁶ Һasretle: Һasret T

²³²⁷ derd-mendiñ ise gözü kızıp: derd-mendiñ ise gözü T / derd-mend ise gözü kızıp M

²³²⁸ ve: T’de yok

²³²⁹ varmış: var imiş T, M

²³³⁰ dalında: dalından T

²³³¹ behey: be M, A

²³³² yine: gine M, A

²³³³ dediklerinde: dedikde T

²³³⁴ etdi: eyledi M, A

²³³⁵ boyumca: T’de yok

²³³⁶ deyip: T’de yok

²³³⁷ çarpılmamışsıñız: çarpılmamışsınız M, A

²³³⁸ şeh-bāz: şāh-bāz M

²³³⁹ kaçarsız: kaçarsın T

²³⁴⁰ getirip kendiler: getirdiler T

²³⁴¹ yine meclislerine: gine meclise M / gine meclislerine A

bundan iyi tenhā yer olmaz [T 40b] deyip oturdular. Bāzergān-ı derd-mend ise iki kerredir nigārı²³⁴² elden aldırmağın şabr u qarāra mecālī kalmayıp tākati tāk olmuşdu.²³⁴³ Hemān-dem fırsat gānīmetdir deyip istedi ki bülbulü güle kondura. Meger bāğ-çe-vān dedikleri uğursuz geçen yıldan kalma birkaç dāne şu kabağını²³⁴⁴ bir ipe dizip bir sırığa geçirmişidi.²³⁴⁵ Ol demde bir kesegen gelip tırmadan ipini kesermiş.²³⁴⁶ Bāzergān-ı bī-çāre kızla şekerı sūte²³⁴⁷ katacak vakt olduğu gibi hemān-dem yukarıdan kabağlar bir uğurdan boşanıp her biri²³⁴⁸ tavul gibi şadālar verip ortalığa velvele düşdükdə bunlardır yine²³⁴⁹ ürküşüp bāzergān hiç degildir varsa şubaşıyla ‘asesbaşı bāğ-çeyi davulla²³⁵⁰ basıp bizi tasha tıtdular. Nice olur hālımız?²³⁵¹ Ne olmaz yerde yakayı ele verdik. Yarın halka²³⁵² ne yüzle çıkayım deyip yalın ayak başı kabağ çıkıp²³⁵³ gitdi. Çengī de biñ dürlü havfla yoldaşları yanına²³⁵⁴ varıp biraz şoluyup gördü kim ardından gelir gider yok. Āh vāhlar edip felekden şikāyet türkülerine başlayıp figānlar eyledikde kızlardır yine ne belāya uğradınız²³⁵⁵ yine²³⁵⁶ aranızdan kara kedi mi geçdi diyü şorduklarında çengī başımıza taşlar mı yağdı bilmem ne kıyāmet kopardı dedikde pes kızlardır meclisden kalkıp varıp haqīkat-i hālī bildiler ve şu kabağı olduğunu görüp aıladılar. Bāzergān-ı bī-çāreyi bulup öyle olur çelebim diyü tesliyetler²³⁵⁷ verdiler ve tekrār iki nā-murādı bir yere getirip sizler şafāınızda olup²³⁵⁸ aşıla şubaşı korkusunu hātıra getirmeñ. Biz bu²³⁵⁹ bāğıñ kapısını bekleyip [A 76a]

²³⁴² nigārı: nigārın T

²³⁴³ olmuşdu: olmuşidi T

²³⁴⁴ kabağını: kabağı A

²³⁴⁵ geçirmişidi: geçirmiş imiş M, A

²³⁴⁶ ipini kesermiş: ol ipi keser imiş T

²³⁴⁷ kızla şekerı sūte: kız ile sūdū şekere T

²³⁴⁸ her biri: T’de yok

²³⁴⁹ yine: gine M, A

²³⁵⁰ varsa şubaşıyla ‘asesbaşı bāğ-çeyi davulla: var ise şubaşıyla ‘asesbaşı bāğ-çeyi tavul ile T / varsa ‘asesbaşıyla şubaşı bāğ-çeyi davulla M

²³⁵¹ hālımız: hāl M, A

²³⁵² halka: halka yine A

²³⁵³ kabağ çıkıp: kabā kaçıp M, A

²³⁵⁴ yoldaşları yanına: yoldaşlarına T

²³⁵⁵ yine ne belāya uğradınız: ne belāya uğradık T / ne belāya uğradınız A

²³⁵⁶ yine: gine M, A

²³⁵⁷ tesliyetler: tesliyet T

²³⁵⁸ şafāınızda olup: şafāda oluñ T / şafāda olup M

²³⁵⁹ bu: M’de yok

gözcülük edelim ve her birimiz bir yola şurup görüp g zedelim dediler. B zerg n-ı derd-mend tekr r vuşlat-ı c n n  rz suna düşüp  eng  ile el ele [M 107b] verip bir g  eye gitdiler. B   n bir  arafında²³⁶⁰ bir  ık y semenlik var idi. Anın altına gelip²³⁶¹ bundan iyi yer olmaz deyip  ar r eylediler²³⁶² ve biri birine şarılıp  arma dılar. B zerg n-ı b -  reni n ise başına  fet u urulma  um gibi gelmenin²³⁶³    kerredir ki nig rini²³⁶⁴ elden aldırıp artık şabr u  ar rı  almayıp mecn na dönmüş.²³⁶⁵ Hem n-dem benim serv-i rev nım  p  ecek v kt degildir. Kim bilir yine²³⁶⁶ bir  arafdan bir kütürdü z h r ede de ortal  da²³⁶⁷ bir  rk nd  ola deyip  eng yi altına alıp kemerini²³⁶⁸ çözüp demler sürecek v kt olduğu gibi elbette engel eksik degil.²³⁶⁹ Yine²³⁷⁰ bir bel  yüz g  terdi.²³⁷¹ Meger b   n bir g  esinde biraz tilkiler  ik r için pu u edip  ururlarken²³⁷² üzerlerine bir  ocaman  urd  ık gelip bunları  at   n edip b   n i ini dört dola dırırken hem n y semenlik²³⁷³ ken rından b zerg n n üstüne bir sürü dilkilerle bir  ocaman  urd  ık gelip b zerg n-ı derd-mend²³⁷⁴ buncılayın bir sürü ‘askeri kendisine²³⁷⁵  eb-h n eylediklerini gördükde ‘aşlı başından gidip  adırlı bozup  a dı. Bek i olan kızlardır  ar sına²³⁷⁶ varıp efendim s lt nım yine²³⁷⁷ ne t z geldiğiniz dediklerinde h  cedir   zaba gelip ey n -bek rlar! A  amdan beri ba a bir k z²³⁷⁸ verip  af da oluş deyip de yine²³⁷⁹ el altından dürlü dürlü

²³⁶⁰  arafında:  arafından T

²³⁶¹ gelip: girip T

²³⁶² eylediler: verdiler T

²³⁶³ başına  fet u urulma  um gibi gelmenin: başından  fet u urulma  um gibi eksik olmamağın T

²³⁶⁴ nig rini: nig r n T, A

²³⁶⁵ dönmüş: d nm   di T, M

²³⁶⁶ yine: gine M, A

²³⁶⁷ ortal  da: ortalığdan A

²³⁶⁸ kemerini: kemerlerin M, A

²³⁶⁹ degil: degile M, A

²³⁷⁰ yine: gine M, A

²³⁷¹ g  terdi: g  terir T

²³⁷²  ururlarken: dururken M

²³⁷³ y semenlik: T’de yok

²³⁷⁴  urd  ık gelip b zerg n-ı derd-mend:  urd  ık gelip b zerg n-ı derd-menddir M /  urddur  ık gelip b zerg n-ı derd-menddir A

²³⁷⁵ ‘askeri kendisine: ‘asker kendiler M / ‘askeri kendisini A

²³⁷⁶  ar sına:  ar   M, A

²³⁷⁷ yine: gine M, A

²³⁷⁸ ba a bir kız: bir kızı ba a M, A

²³⁷⁹ yine: gine M, A

rengler edip²³⁸⁰ beni [T 41a] cānımdan bī-zār eylediñiz dedikde her biri yemīnler edip vallāh haberimiz yokdur. Bize böyle kuru bühtānlar eyleme sulṭānım diyü niyāzlar eylediler. Bāzergān da kızlarıñ şuçu olmadığı ma‘lūmu olup²³⁸¹ ‘afv eyledi. Pes bāzergāna Hāḡ Te‘ālā Hāzretinden hidāyet erişip aḡşamdan beri işi rāst gelmediğini [A 76b] ʔaraf-ı Hāḡ’dan bilip bunca zamāndan beri şālih ü dīn-dār iken ḡālā şeyṭāna uyup ʔařd eylediği işiñ olmaması Hāḡ Te‘ālā cānibinden kendiye tenbīh olduğunu añlayıp tevbe vü istiğfārlar eyledi ve kızlara ben²³⁸² böyle işiñ ādemīsi degilim beni kendi ḡālime koyup şafāñızda oluñ. Yarın şehre vardıkda çengīyi nikāḡla alıp kendime ḡātūn edineyim ve ḡelāl yoldan ikimiz bir yere gelelim dedikde kızların da ḡātır²³⁸³ ḡoř olup ne güzel daḡı [M 108a] a‘lā Bārekallāh şālāḡıñıza deyip taḡsīnler eylediler ve şabāḡa dek yatıp rāḡat oldular.²³⁸⁴ Çünkü şabāḡ olup şehre geldiler. Bāzergāndır çengīyi nikāḡ edip aldı ve hemān ol²³⁸⁵ sā‘at ‘āřık ile ma‘şūḡ bir yere gelip gece bāḡda çekdikleri ḡamları bir demde hevāya verip²³⁸⁶ birbirinden²³⁸⁷ murād alıp murād verdiler. Anlar murādına ermiş sizler de bilece²³⁸⁸ deyip rāvī-yi ḡikāyet olan şūḡ u²³⁸⁹ şīve-kār sözünü tamām eyledi. Çünkü Kisrā’nıñ kıızı anasından naḡl eylediği ḡikāyeyi tamām eyledi. Behrām şāḡdır taḡsīn ü āferīnler edip ḡoynuna alıp şabāḡlara dek şafāda oldular.

HĀTİMETÜ’L-KİTĀB

Bu ḡāl üzere Behrām šāḡ her gün bir köřke gidip aḡşama dek sāzende vü çengīlerle ‘īř ü ‘iřretler edip aḡşam olduḡda uyḡusu gelince biraz²³⁹⁰ ḡikāye diñleyip zevḡ u şafālār eylerdi ve řevketi yedi iḡlīm dōrt ḡūřeye yayılıp cihān šāḡları emrine rām olup dā’imā

²³⁸⁰ edip: eyleyip M, A

²³⁸¹ olmadığı ma‘lūmu olup: olmadığını bilip M, A

²³⁸² kızlara ben: kızlar T

²³⁸³ kızların da ḡātır: kızlarıñ daḡı ḡātırları T

²³⁸⁴ oldular: eylediler T

²³⁸⁵ ol: M ve A’da yok

²³⁸⁶ çekdikleri ḡamları bir demde hevāya verip: geçirdikleri muḡabbetlerin bir demde hevāya verip ve T

²³⁸⁷ birbirinden: biri birinden M, A

²³⁸⁸ bilece: bile M, A

²³⁸⁹ şūḡ u: şūḡ T

²³⁹⁰ biraz: birer T, M

harāc u hazīne gönderirlerdi²³⁹¹ ve eger bir taraftan biri nev'an muhālefet şüretin gösterip iṭā'at etmese²³⁹² hemān-dem üstüne varıp geregi gibi gūşmallar verirlerdi²³⁹³ ve halka 'adl ü dād edip niçe zamān pād-şāhlık edip²³⁹⁴ cihān halkı sāyesinde rāhat oldular. 'Ākībet bir gün bu cihān-ı fānīden göçüp āhirete gitdi.²³⁹⁵ Bu maḥalde Şeyh Nizāmī ḥamsesinden Heft Peyker adlı kitāb āhire erip tamām oldu.²³⁹⁶

4.5.2. Tercüme-i İskendernâme

[T 42b, M 2b, TDK 55b] TERCÜME-İ İSKENDERNÂME²³⁹⁷

BU DÂSTÂN İSKENDER'İN DÜNYÂYA GELDİĞİNİ²³⁹⁸ BEYÂN EDER²³⁹⁹

Rāviyān-ı aḥbār ve nāqılān-ı āşār bu yüzden rivāyet ve bu güne ḥikāyet eylerler²⁴⁰⁰ ki Rūm vilāyeti pād-şāhlarından Ḥazret-i İshāq 'aleyhi's-selām silsilesinden bir pād-şāh-ı nām-dār²⁴⁰¹ var idi ki adına Feylekos derler idi. Rūm vilāyetinde ne kadar şehir var ise cümlesi eli altında olup her biri kendi tarafından zabt olunurdu²⁴⁰² ve kendisinin oturduğu şehriñ adına Maqedonya derlerdi.²⁴⁰³ Bir şehir-yār-ı 'ālī-şān idi ki ḥesābsız 'askere ve²⁴⁰⁴ hazīneye mālīk idi.²⁴⁰⁵ Halka dā'imā 'adl ü dād edip mazlūmların ḥaqqını zālimlerden²⁴⁰⁶

²³⁹¹ gönderirlerdi: gönderirler idi T, M

²³⁹² şüretin gösterip iṭā'at etmese: şüreti gösterse M, A

²³⁹³ geregi gibi gūşmallar verirlerdi: gerek gibi gūşmallar verirlerdi T / geregi gibi gūşmalları verirler idi M

²³⁹⁴ niçe zamān pād-şāhlık edip: T'de yok

²³⁹⁵ gitdi: gitdiler T / gitdiler ve M

²³⁹⁶ Bu maḥalde Şeyh Nizāmī ḥamsesinden Heft Peyker adlı kitāb āhire erip tamām oldu: Bu maḥalde Heft Peyker kitābı tamām oldu T

²³⁹⁷ Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi nüshasında *İskendernâme* tercümesi bulunmadığı için edisyon kritikli metinde karşılaştırmaya dāhil edilmemiştir.

²³⁹⁸ geldigini: geldigin T, TDK

²³⁹⁹ eder: eyler M

²⁴⁰⁰ eylerler: ederler TDK

²⁴⁰¹ nām-dār: TDK'de yok

²⁴⁰² olunurdu: olunur idi T

²⁴⁰³ derlerdi: derler idi T, M

²⁴⁰⁴ 'askere ve: 'asker ü T, TDK

²⁴⁰⁵ idi: olup M, TDK

²⁴⁰⁶ ḥaqqını zālimlerden: ḥaqqını T / dādını zālimlerden M

aliverip cihān hālkı sāye-i devletinde rāhatda olup eyyām-ı devletine du‘ālar ederlerdi.²⁴⁰⁷ Memleketi eṭrāfında olan pād-şāhlar olmaya ki üstümüze gelip vilāyetimizi elimizden alıp bizi h̄‘ār u ḥaḳīr²⁴⁰⁸ eyleye diyü kōrḳarlardı ve cümlesi²⁴⁰⁹ Feyleḳos’a ḳulluḳlar ‘arz edip ḥazīne vü pīşkeşler gönderirler idi. Gitdikçe şevketi ziyāde olup nāmı yedi iklīm dört gūşeye yayılmış idi.²⁴¹⁰ Rivāyet olunur²⁴¹¹ ki ol zamānda ‘Acem vilāyetinde pād-şāh olan şehir-yār ki adına [M 3a] Dārā derler idi.²⁴¹² Cihānda andan büyük pād-şāh olmayıp cümle cihān şāhları emrine rām idiler. Feyleḳos’uñ bu devletini gördükde ādem gönderip ḥarāc istedi. Feyleḳos bir ‘āḳīl pād-şāh olmağın fikr edip gerçi bizim devlet ü ‘askerimiz bizden evvel gelen Rūm pād-şāhlarından ziyāde olmağın Dārā’ya ḥarāc vermeyip karşı ḳomaḳ da olur lākin aralık yerde bu ḳadar ceng ü cidāle sebep olup belki bir iş de görülmeye. Çünkü bizden evvel gelen pād-şāhlar ‘Acem şāhlarına iṭā‘at edip ḥarāc edegelmişlerdir. Mūnāsib [TDK 56a] olan oldur ki biz de bir miḳdār ḥazīne verip rāhatda olalım deyip istediği ḳadar ḥarācı gönderip Dārā’ya mūdārā²⁴¹³ eyledi. Pes Dārā da ḥazīne geldikten soñra Feyleḳos’la²⁴¹⁴ ḥuṣūmet eylemeyip²⁴¹⁵ dost olup barışdı ve tā İskender pād-şāh oluncaya

²⁴⁰⁷ ederlerdi: ederler idi T, M

²⁴⁰⁸ h̄‘ār u ḥaḳīr: ḥor ḥaḳīr TDK

²⁴⁰⁹ kōrḳarlardı ve cümlesi: kōrḳarlar idi ve cümlesi T / ḳorḳularından M

²⁴¹⁰ yayılmış idi: yayılmışıdi TDK

²⁴¹¹ olunur: ederler M

²⁴¹² ‘Acem vilāyetinde pād-şāh olan şehir-yār ki adına Dārā derler idi: ‘Acem vilāyetinde pād-şāh olan şehir-yār ki adına Dārā demekle meşhūr idi TDK / T’de yok

²⁴¹³ Cihānda andan büyük pād-şāh olmayıp cümle cihān şāhları emrine rām idiler. Feyleḳos’uñ bu devletini gördükde ādem gönderip ḥarāc istedi. Feyleḳos bir ‘āḳīl pād-şāh olmağın fikr edip gerçi bizim devlet ü ‘askerimiz bizden evvel gelen Rūm pād-şāhlarından ziyāde olmağın Dārā’ya ḥarāc vermeyip karşı ḳomaḳ da olur lākin aralık yerde bu ḳadar ceng ü cidāle sebep olup belki bir iş de görülmeye. Çünkü bizden evvel gelen pād-şāhlar ‘Acem şāhlarına iṭā‘at edip ḥarāc edegelmişlerdir. Mūnāsib olan oldur ki biz de bir miḳdār ḥazīne verip rāhatda olalım deyip istediği ḳadar ḥarācı gönderip Dārā’ya mūdārā: andan büyük pād-şāh olmayıp cümle cihān şāhları emrine rām eylediler. Feyleḳos’uñ bu devletini gördükde ādem gönderip ḥarāc istedi. Feyleḳos bir ‘āḳīl pād-şāh olmağın fikr edip gerçi bizim devlet ü ‘askerimiz bizden evvel gelen Rūm pād-şāhlarından ziyāde olmağın Dārā’ya ḥarāc vermeyip karşı ḳomaḳ da olur lākin aralık yerde bu ḳadar ceng ü cidāle sebep olup belki iş de görülmeye. Çünkü bizden evvel gelen pād-şāhlar ‘Acem şāhlarına iṭā‘at edip ḥarāc veregelmişler ve mūnāsib olan oldur ki biz de bir miḳdār ḥazīne verip rāhatda olalım deyip istediği ḳadar ḥarācı gönderip Dārā’ya mūdārā T / Dārā mülk-i Feyleḳos’a reşk edip ḥarāc u bāc istemek murād edip mülk-i Feyleḳos’a ādem gönderdi. Mülk-i Feyleḳos hirās ve’l-‘ayn ḳabūl edip çendān māl ü menāl gönderip muḥālefet göstermedi. Andan soñra Dārā Feyleḳos’a M

²⁴¹⁴ Feyleḳos’la: Feyleḳos’ile T / Feyleḳos ile M

²⁴¹⁵ ḥuṣūmet eylemeyip: TDK’de yok

dek her yıl Feylekos Dārā'ya hazine gönderirdi.²⁴¹⁶ Çünkü İskender pād-şāh oldu. Maşlahat gayrı yüzden olup Dārā'ya hazine göndermeyip üstüne 'asker çekip 'Acem tahtını elinden alıp²⁴¹⁷ kendisini helāk eyledi. Nitekim mahalli geldikde beyān olunsā²⁴¹⁸ gerekdir. Tārīḥ şāhibleri İskender'in aşl u neslinde²⁴¹⁹ ihtilāf edip her biri bir güne beyān edip kimi demişdir ki²⁴²⁰ Rūm vilāyetinde bir şāliḥa vü²⁴²¹ dīn-dār [T 43a] ḥātūn var idi. Bir kimseye varıp ḥāmīle olduğda kocasınıñ va'desi tamām olup āhirete gitdi. Ḥātūndur yalnız kalıp kimsesi olmamağla maşlahatını²⁴²² kendisi görmegin bir gün bir ḥuşuş için şehrdan taşra gitmişdi.²⁴²³ Ayı günü tamām olmağın kendisinde toğurmak 'alāmeti görüp²⁴²⁴ cān başına şıçrayıp nice olur ḥālīm diyü gezinip²⁴²⁵ oturken bir vīrāneye gelip Ḥaqq'ın emriyle²⁴²⁶ evlādı dünyāya gelip gördü kim altın başlı şırma saçlı bir oğlancıktır.²⁴²⁷ Bağına başıp eyvāh ne olmaz yerde toğurdum. Böyle vīrāne yerde ki ādem ü ādemī-zād²⁴²⁸ yokdur. Nice olur ḥālīm deyip perīşān iken meger²⁴²⁹ ḥātūnuñ va'desi tamām olmağın kendisinde ölmek [M 3b] nişānını gördükde ma'sūma ḥasret gözüyle bakıp ben öldükden sonra ḥayvānlar gelip kıtsuz ma'sūmu pāre pāre eylerler diyü āh ederek cānını Ḥaqq'a teslīm eyledi. Andan ḥaberi yoğ idi ki Ḥaqq Te'ālā Ḥazretleri kemāl-i kereminden ol ma'sūmu öldürmeyip şeh-zāde gibi nāz ü niyāz ile terbiyet edip başdan başa cihānı elinde müsahḥar edip Qāf'dan Qāf'a dek 'ālemde sultān ede. El-kışsa çünkü ḥātūn ölüp ma'sūm yalnız kaldı. Hikmet Allāh'ın ol gün Feylekos şāh şikāra binip etrāfı gezerken ol yere gelip gördü kim bir ḥātūn cānını Ḥaqq'a teslīm edip yanında henüz dünyāya gelmiş bir oğlancığı turmayıp

²⁴¹⁶ gönderirdi: gönderir idi T, M

²⁴¹⁷ alıp: aldı ve T

²⁴¹⁸ olunsā: olsa T

²⁴¹⁹ neslinde: neslinden T

²⁴²⁰ ki: T ve TDK'de yok

²⁴²¹ şāliḥa vü: T ve TDK'de yok

²⁴²² olmamağla maşlahatını: olmamağın maşlahatı T

²⁴²³ gitmişdi: gitmişidi M, TDK

²⁴²⁴ kendisinde toğurmak 'alāmeti görüp: kendisine toğurmak 'alāmeti görüp T / kendisinde toğurmak 'alāmeti görünüp M

²⁴²⁵ gezinip: gözleyip T

²⁴²⁶ emriyle: emri ile T

²⁴²⁷ oğlancıktır: oğlandır TDK

²⁴²⁸ vīrāne yerde ki ādem ü ādemī-zād: vīrānede ki ādemī-zād TDK

²⁴²⁹ meger: TDK'de yok

gāh ağlar ve gāh da parmağını şokup ağzına meme gibi emer. Pes Feylekos'dur²⁴³⁰ yanında olanlara emredip ma'sūmu sarāya götürdüler ve dāyelere verip terbiyet²⁴³¹ eylediler. Ma'sūmdur günden güne güzellenip Feylekos'un elinden düşmez idi²⁴³² ve kendisinin evlādı olmamağla oğul edinip 'ömrüm tamām [TDK 56b] olduğda yerime pād-şāh olsun derdi.²⁴³³ Ba'zılar İskender 'Acem vilāyetinde pād-şāh olan Dārā'nın karındaşıydı²⁴³⁴ deyip aşlını bu²⁴³⁵ güne beyān eylediler ki²⁴³⁶ muḳaddemā Dārā'nın babası Feylekos'un kızını alıp yanına vardığında beğenmeyip ertesi gün yine babası yanına göndermişti.²⁴³⁷ Meger kız ol gece pād-şāhdan ḥāmile ḳalmışidi.²⁴³⁸ Müddeti tamām olup vaḳti geldikde bir erkek evlād²⁴³⁹ toğurup adını İskender ḳodular ve Feylekos bu sırrı ṣaklayıp kendi oğlumdur demiş idi.²⁴⁴⁰ Pes kendisinden ṣoñra yerine pād-şāh oldu dediler. Ammā ṣaḥīḥi budur ki²⁴⁴¹

²⁴³⁰ nişānını gördükde ma'sūma ḥasret gözüyle bakıp ben öldükden ṣoñra ḥayvānlar gelip ḳutsuz ma'sūmu pāre pāre eylerler diyü āh ederek cānını Ḥaḳḳ'a teslīm eyledi. Andan ḥaberi yoğ idi ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri kemāl-i kereminden ol ma'sūmu öldürmeyip şeh-zāde gibi nāz ü niyāz ile terbiyet edip başdan başa cihānı elinde müsahḥar edip Ḳāf'dan Ḳāf'a dek 'ālemde sulṭān ede. El-ḳışṣa ḳünkü ḥātūn ölüp ma'sūm yalnız ḳaldı. Ḥikmet Allāh'ın ol gün Feylekos ṣāh ṣikāra binip eṭrāfi gezerken ol yere gelip gördü kim bir ḥātūn cānını Ḥaḳḳ'a teslīm edip yanında henüz dünyāya gelmiş bir oğlancığı ṭurmayıp gāh ağlar ve gāh da parmağını şokup ağzına meme gibi emer. Pes Feylekos'dur: nişānını gördükde ma'sūma ḥasret gözü ile bakıp ben öldükden ṣoñra ḥayvānlar yiyip pāre pāre eylerler diyü āh ederek cānını Ḥaḳḳ'a teslīm eyledi. Andan ḥaberi yoğ idi ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleri kemāl-i kereminden ol ma'sūmu öldürmeyip şeh-zāde gibi nāz ü niyāz ile terbiyet edip başdan başa cihānı elinde müsahḥar edip Ḳāf'dan Ḳāf'a dek 'ālemde sulṭān ede. El-ḳışṣa ḳünkü ḥātūn ölüp ma'sūm yalnız ḳaldı. Ḥikmet Allāh'ın ol gün Feylekos ṣāh ṣikāra binip eṭrāfi gezerken ol yere gelip gördü kim bir ḥātūn cānını Ḥaḳḳ'a teslīm edip yanında āvān-ı henüz dünyāya gelmiş bir oğlancığı var. Ṭurmadan gāh ağlayıp gāh da parmağını ağzına şokup meme gibi emer. Pes Feylekos'dur T / muḳarrer etdi. Andan ṣoñra dedi ki seni bilir kim ve kimseniñ ḥaberi olmayarak seni Cenāb-ı vācibü'l-vücūda ıṣmarladım. Rūḥunu teslīm eyledi ve ol ṭıfl bī-kes ḳaldı ve Ḥaḳīm-i lem-yazel bī-kesleri bir yere eriṣdiricidir. Ol zamānda mülk-i Feylekos deṣt-i beyābān temāṣā ederek ve av avlayarak reh-güzeri ol mürde üzerine düşdü. Gördü kim yol üzerinde bir 'avrat ölmüş ve andan bir ṭıfl-ı ṣīr-ḥ'āre zuḥūra gelmiş. Ol veled kendi parmaḳların emeyordu. Mülk-i Feylekos gördüğünde M

²⁴³¹ dāyelere verip terbiyet: dāyeler verip terbiyet T / dāyelere verip terbiyetler M

²⁴³² düşmez idi: düşmez oldu M

²⁴³³ 'ömrüm tāmām olduğda yerime pād-şāh olsun derdi: 'ömrüm tāmām olduğda yerine pād-şāh oldu T / 'ömrü tāmām olduğda yerine pād-şāh oldu ve M

²⁴³⁴ karındaşıydı: karındaşı idi T, M

²⁴³⁵ bu: bir TDK

²⁴³⁶ ki: TDK'de yok

²⁴³⁷ yanına göndermişti: göndermiş idi T / yanına göndermişti TDK

²⁴³⁸ ḳalmışidi: olmuş M

²⁴³⁹ evlād: evlādı TDK

²⁴⁴⁰ ṣaklayıp kendi oğlumdur demiş idi: gizleyip kendi oğlum demişidi TDK

İskender Feylekos'un kendisinden hâşıl olma öz evlâdıdır. Nitekim rivâyet ederler ki Feylekos'un haremünde bir nâzenîn câriye var idi ki yañağı gül saçı sünbül kaşları kurulmuş yay ve²⁴⁴² çehresi bedr olmuş ay serv boylu ince belli bir pençe-i âf-tâb idi ki dünyâya²⁴⁴³ bir gelenlerden idi. Pād-şāhdır bu meh-pāreye ziyāde mā'il olup dā'imā bunuñla bile olup gayrı câriyelere iltifāt eylemezdi²⁴⁴⁴ ve pād-şāhın hiç evladı olmamağla dünyāda evlāda [M 4a] hasret idi ve pād-şāhın günlerde bir gün câriyesidir²⁴⁴⁵ hāmile olup ayı günü tamām olduğda bir mübārek vaktde ay pāresi gibi bir oğul doğurduğda²⁴⁴⁶ Feylekos'un gözü aydın olup Hakk'a çok şükrlere eyledi. Adını İskender koyup hükemāsını yanına da'vet edip emreyledi kim şeh-zādeniñ t̄ali'ini görelere. Hükemādır İskender'in t̄ali'ini yoklayıp pād-şāha müjde eylediler ki şeh-zādeniñ t̄ali'i [T 43b] gāyet²⁴⁴⁷ kuvvetli olup tamām-ı cihāna hüküm edip Kāf'dan Kāf'a dek²⁴⁴⁸ cihānı seyrede ve cihān şāhları eli altında zebūn olup²⁴⁴⁹ nāmı dünyâyı tuta dediler. Pes Feylekos şād olup bu ni'metiñ şükrü için fuḡarāya in'ām ü iḡsānlar edip²⁴⁵⁰ buyurdu kim şehri ṭonadıp niçe günler şenlikler edeler ve İskender'i terbiyet edip nāz ü niyāzla²⁴⁵¹ beslediler. Şeh-zādedir günden güne büyüyüp ata binmek ve ok atmak ve kılıç çalmak ve sâ'ir dil-āverlere²⁴⁵² lāzım²⁴⁵³ olan hūnerleri birer birer öğrenip pād-şāhlara lāzım olan ḡānūn²⁴⁵⁴ ve sâ'ir 'ādet her ne ise bir bir²⁴⁵⁵ öğretdiler. İskender'dir cümle hūnerde ser-efrāz²⁴⁵⁶ olup gāh gāh şikāra binip dil-āverlikler gösterdikde görenler taḡsīn ü āferīnler edip du'ālar ederlerdi.²⁴⁵⁷

²⁴⁴¹ budur ki: oldur ki T / budur TDK

²⁴⁴² ve: T ve M'de yok

²⁴⁴³ dünyāya: dünyāda TDK

²⁴⁴⁴ eylemezdi: eylemez idi M

²⁴⁴⁵ ve pād-şāhın günlerde bir gün câriyesidir: günlerde bir gün câriyedir T, TDK

²⁴⁴⁶ doğurduğda: doğduğda T, TDK

²⁴⁴⁷ gāyet: gāyetde TDK

²⁴⁴⁸ dek: T'de yok

²⁴⁴⁹ olup: ola TDK

²⁴⁵⁰ nāmı dünyâyı tuta dediler. Pes Feylekos şād olup bu ni'metiñ şükrü için fuḡarāya in'ām ü iḡsānlar edip: T ve TDK'de yok

²⁴⁵¹ niyāzla: niyāz ile T

²⁴⁵² dil-āverlere: dil-āverlerde T, M

²⁴⁵³ lāzım: T ve TDK'de yok

²⁴⁵⁴ pād-şāhlara lāzım olan ḡānūn: pād-şāha lāzım olan ḡānūnu T / pād-şāha lāzım olan ḡānūn TDK

²⁴⁵⁵ bir bir: T'de yok

²⁴⁵⁶ ser-efrāz: ser-firāz TDK

²⁴⁵⁷ ederlerdi: ederler idi T, M

BU MAHAL İSKENDER'İN LİKOMAS HAKİMDEN HİKMET VE SÂ'İR²⁴⁵⁸ 'ULÛM-I 'ARABİYYE ÖĞRENDİĞİDİR

Çünkü Feylekos İskender'in²⁴⁵⁹ dil-āver olup cümle hüneleri öğrenip tamām mertebe tāt u tahta lāyık bir şeh-zāde-i [TDK 57a] nām-dār olduğunu gördü. Hakk Te'ālā Hazreti kendisine böyle şeh-bāz oğul ihsān eyledigine hāmd edip şükrleri eyledi. Pes andan soñra murād eyledi ki İskender'e 'ilm ü ma'rifet öğrede tā ki her gün²⁴⁶⁰ her yüzden ser-efrāz²⁴⁶¹ ola. Ol vaktde olan hükemānıñ başı ki²⁴⁶² adına Liķomas derler idi.²⁴⁶³ Huzūruna da'vet edip²⁴⁶⁴ oğlum İskender'e hikmet ve sâ'ir 'ilm ü ma'rifet ta'līm²⁴⁶⁵ eyle dedikde Liķomas da emr pād-şāhımnıñ deyip İskender'e ta'līm eylemege başladı ve bu hakīmıñ bir oğlu var idi ki adına Aristō derlerdi.²⁴⁶⁶ İskender'le²⁴⁶⁷ bir yaşda olup şeh-zāde ile bile okurdu. Pes hakīm niçe zamān İskender'e ne kadar 'ilm var ise cümlesini ta'līm [M 4b] edip hiçbir 'ilm kalmamışdı ki anı okumamış²⁴⁶⁸ ola. Çünkü İskender hikmet ve sâ'ir 'ilmleri cümle²⁴⁶⁹ okuyup tamām eyledi. Hakīmdir artık ta'līmden ferāğat edip Aristō'yu şeh-zādeye ısmarladı. Zīrā muqaddemā İskender'in cihāna mālīk olacağını tālī'inde bilmişidi.²⁴⁷⁰ Vaşīyyet edip dedi ki ey şeh-zāde-i nām-dārım! Hakk'a çok şükrleri ki bu kadar 'ilmleri okuyup cihānda okumadığın 'ilm kalmadı. Şimden soñra benim 'ömrüm āhır olup dünyādan gidecek zamānım yaklaştı.²⁴⁷¹ Oğlum Aristō ki bunca zamāndan beri seniñle bir yerde okumuşdu. Senden ricā ederim ki bu üstādlık ve ma'nā-pederlik hakk ve

²⁴⁵⁸ ve sâ'ir: ve T / TDK'de yok

²⁴⁵⁹ İskender'in: İskender M

²⁴⁶⁰ her gün: M ve TDK'de yok

²⁴⁶¹ ser-efrāz: ser-firāz TDK

²⁴⁶² başı ki: başları TDK / T'de yok

²⁴⁶³ derler idi: derleridi TDK

²⁴⁶⁴ edip: eyledi T, TDK

²⁴⁶⁵ hikmet ve sâ'ir 'ilm ü ma'rifet ta'līm: ta'līm-i hikmet ve sâ'ir 'ulūm-ı ğarīb ü ma'rifet T / ta'līm-i hikmet ve sâ'ir 'ulūm-ı ma'rifet TDK

²⁴⁶⁶ derlerdi: derler idi M, TDK

²⁴⁶⁷ İskender'le: İskender ile T

²⁴⁶⁸ okumamış: okunmamış M

²⁴⁶⁹ çünkü İskender hikmet ve sâ'ir 'ilmleri cümle: çünkü İskender hikmet ve sâ'ir 'ilmleri M / çünkü hikmeti ve sâ'ir 'ilmleri cümle TDK

²⁴⁷⁰ tālī'inde bilmişidi: bilmiş idi T / bilmişidi TDK

²⁴⁷¹ yaklaştı: yaklaştı ve T

hukukunu²⁴⁷² unutmayıp pād-şāh olduğda oğlum Aristo'yu yine²⁴⁷³ yanına alıp kendiñe vezīr edesin deyip niçe vaşiyetler eyledi. İskender de baş üstüne Hāk Te'ālā ol vakte erişdirdikde kendime mahrem edip cümle maşlahatım²⁴⁷⁴ aña sipāriş edeyim diyü²⁴⁷⁵ 'ahd edip kavlı ü²⁴⁷⁶ karar eyledi. Çünkü Liqomas İskender'in pād-şāh olup niçe şehir-yārlarla²⁴⁷⁷ ceng ü cidāl edeceğini bilirdi. Pes gālib ü²⁴⁷⁸ mağlūb bilinmek için bir şekil yazıp İskender'e verdi ki²⁴⁷⁹ bir haşmın üzerine varıp ceng eylemeli olduğda kendi adı ile haşmının²⁴⁸⁰ adını hesāb edip eğer ol hākimiñ yazdığı dā'irede kendi adı²⁴⁸¹ gālib bulunursa a'lā! Nuşret ü zafer²⁴⁸² İskender'in olup²⁴⁸³ bī-pervā üstüne varıp ceng eyleye ve eğer İskender mağlūb bulunup haşm gālib gelirse bir gayrı yüzden tedārik görüp ceng eylemeye. Pes İskender ol şekli alıp cānı gibi şakladı²⁴⁸⁴ ve dā'imā bir haşmın üzerine varmak murād eylese ol dā'ire ile 'amel edip [T 44a] kendiniñ gālib ü mağlūb [TDK 57b] olmasını bilirdi. El-kışşa bu üslūb üzere İskender niçe dürlü hüneler öğrenip ve²⁴⁸⁵ dā'imā 'ākıller ve hākimler ile şöhet edip günden güne 'ilmi ziyāde olmakda idi. Huşūşā Aristo'yu bir ān yanından ayırmayıp maşlahatını dā'imā anıñla müşāvere edip²⁴⁸⁶ her ne

²⁴⁷² üstādlik ve ma'nā-pederlik hāk ve hukukunu: üstādlik ve ma'nā-pederlik hāk hukukunu T / hāk hukuku M

²⁴⁷³ oğlum Aristo'yu yine: M'de yok

²⁴⁷⁴ maşlahatım: maşlahatımız M

²⁴⁷⁵ diyü: ve M

²⁴⁷⁶ kavlı ü: kavlı M, TDK

²⁴⁷⁷ şehir-yārlarla: şehir-yārlar ile T

²⁴⁷⁸ gālib ü: gālib M

²⁴⁷⁹ ki: kim TDK

²⁴⁸⁰ ile haşmının: ile haşmın TDK / M'de yok

²⁴⁸¹ adını hesāb edip eğer ol hākimiñ yazdığı dā'irede kendi adı: M'de yok

²⁴⁸² zafer: fırsat T, TDK

²⁴⁸³ olup: M'de yok

²⁴⁸⁴ alıp cānı gibi şakladı: alıp cānı gibi şakladı T / olup cānı gibi şakladı M

²⁴⁸⁵ ve: M ve TDK'de yok

²⁴⁸⁶ dā'imā 'ākıller ve hākimler ile şöhet edip günden güne 'ilmi ziyāde olmakda idi. Huşūşā Aristo'yu bir ān yanından ayırmayıp maşlahatını dā'imā anıñla müşāvere edip: dā'imā 'ākıller ve hākimlerle şöhet edip günden güne 'ilm ziyāde olmakda idi. Huşūşā Aristo'yu bir ān yanından ayırmayıp maşlahatını dā'imā anıñla müşāvere edip M / TDK'de yok

tedbîr eylerse²⁴⁸⁷ anıñla ‘amel eylerdi. Bu hâl üzere niçe²⁴⁸⁸ zamân geçip Feylekos’uñ ‘ömrü âhir olup tâc u tahtını İskender’e teslîm edip âhirete gitdi.²⁴⁸⁹

BU MAHAL İSKENDER’İN FEYLEKOS YERİNE PÂD-ŞÂH OLDUĞUDUR

[M 5a] Çünkü İskender babası Feylekos’uñ yerine tahta geçip pād-şāh oldu. ‘Adl ü dāda başlayıp babasından gördüğü [T 44b] kânūnlardan mizācına hoş geldiği ile ‘amel eyleyip beğenmediğini işlemezdi²⁴⁹⁰ ve hemān pād-şāh olduğu gibi ibtidā Dārā’ya hāzîne gönderip çaķ evvel babası zamānında olan şulh u şalāhı ber-ķarār eyledi ve eṭrāf memleketde olan begleri yerinden ayırmayıp cümlesine manşıblarını²⁴⁹¹ muķarrer edip her birine niçe teraķķîler ve in‘āmlar²⁴⁹² eyledi. Düşmenlerine ‘asker gönderip her birine²⁴⁹³ miķdārını bildirip ve dostlarına pîşkeşler gönderip i‘zāz ü ikrāmlar eylemegin cihān-gîrlik resmini tamām mertebe yerine getirip eski cihāna tāze revnaķ verdi. Gāh kendi zevķ u²⁴⁹⁴ şafāsında olup niçe dürlü ‘îş ü ‘işretler edip gāh da tedbîr-i umūr-ı devlet için²⁴⁹⁵ dîvān edip memleketiniñ ahvālını görür idi ve hālķa in‘ām ü²⁴⁹⁶ ihsānlar edip re‘āyāsını hoş görmegin ‘ālem hālķını²⁴⁹⁷ kendisine ķul edip ‘adl ü²⁴⁹⁸ dād ile cihānda meşhūr olmuşıdi.²⁴⁹⁹ Aristō’yu²⁵⁰⁰ vezîr edip cemî‘ umūrunda kendisine maḥrem eylemekle dā’imā anıñ re’yi üzere²⁵⁰¹ olup hiçbir işi anıñla müşāvere eylemedikçe eylemezdi. Pes bu hâl üzere günden güne İskender’iñ devlet ü²⁵⁰² saltanatı ziyāde olup ķuvvet ü²⁵⁰³ şevketi

²⁴⁸⁷ eylerse: eder ise T

²⁴⁸⁸ bu hâl üzere niçe: bu vech üzere niçe M / bu hâl üzere bunca TDK

²⁴⁸⁹ gitdi: naķl eyledi T, TDK

²⁴⁹⁰ işlemezdi: işlemez idi M

²⁴⁹¹ cümlesine manşıblarını: cümle manşıblarını M / cümlesine manşıbları TDK

²⁴⁹² ve in‘āmlar: M’de yok

²⁴⁹³ birine: birine bir TDK

²⁴⁹⁴ gāh kendi zevķ u: ve gāh kendi zevķ u M / gāh kendi zevķ TDK

²⁴⁹⁵ devlet için: devlet’çin TDK

²⁴⁹⁶ in‘ām ü: in‘ām TDK

²⁴⁹⁷ hālķını: hālķı TDK

²⁴⁹⁸ ‘adl ü: ‘adl TDK

²⁴⁹⁹ olmuşıdi: idi T, TDK

²⁵⁰⁰ Aristō’yu: ve Aristō’yu M

²⁵⁰¹ üzere: üzerine M

²⁵⁰² devlet ü: devlet TDK

²⁵⁰³ ķuvvet ü: ķuvvet M

‘Acem şāhına gālib olmuşidi ve memleketi eṭrāfında olan begleri²⁵⁰⁴ üzerlerine bir düşmen gelse İskender’in kapısına yüz süregeldikde yardım eyleyip düşmenlerini def eylerdi.²⁵⁰⁵

BU DĀSTĀN MIŞIR HALKI ZENGİLERDEN ŞİKĀYET EYLEDİKDE İSKENDER’İN ‘ASKER ÇEKİP²⁵⁰⁶ VARDIĞIDIR

Günlerde bir gün İskender ol zamānda olan şehir-yārlar ‘ādeti üzere sarāyında meclis-i şāhāne [TDK 58a] kurup muraşşa‘ kemerli perī peyker²⁵⁰⁷ nāzenin hīdmet-kārlar şaf-ber-şaf el bağlayıp maḳām-ı hīdmetde ṭurmuşlar idi. Pād-şāh da gāh şarāb-ı erguvānī içip gāh da muşāhibler ile laṭīfe ve şakalar²⁵⁰⁸ edip ‘İş ü ‘işret eylerken sarāy kapısından feryādcılar āvāzı gelip²⁵⁰⁹ pād-şāh nedir bu feryād [M 5b] diyü şorduḳda kapıcılar gelip şehir-yārim Mısır halkının üzerlerine zengī ‘askeri gelip ol vilāyeti başlarına ṭar edip hāllerini diger-gün eylemişler. Şehrlerini eṭrāfını ikide bir de gāret edip bulduḳları ādemi helāk eylemekle ṭāḳatleri ṭāḳ olmuş²⁵¹⁰ bir emānsız ḳavm imiş ki her birinin boyu menāre ḳadar olup gövdeleri fīl gibi idi.²⁵¹¹ Öldürdükleri ādemin ḳanını içip Mısır halkının başına ḳıyāmetler ḳoparmışlar. Bir vechle ḳarşılarına varmaḡa ḳādir olamayıp ‘āciz ü ḡayrān ḳaldıklarından içlerinden birḳaçını²⁵¹² pād-şāhımın kapısına feryādcı göndermegin gelip feryād edip ḡaḡıran anlardır.²⁵¹³ Pād-şāhımdan dād isterler. Bāḳī-yi fermān şehir-yārimındır dediklerinde İskender fikre varıp buncılayın ḳan içici dīve beñzer zengī ‘askeriyle ceng eylemek²⁵¹⁴ ḡaylı müşḡildir. ‘Aceb ne tedbīr eylesek diyü buyurdu kim Aristo’yu ḡuzūruna da‘vet edeler. Ḃünkü Aristo’dur geldi. Pād-şāh zengī ‘askerinin aḡvālini beyān edip ne

²⁵⁰⁴ begleriñ: begleri T, TDK

²⁵⁰⁵ eylerdi: eyler idi T

²⁵⁰⁶ İskender’in ‘asker çekip: İskender’in ‘askeri gelip T / İskender ‘asker çekip M

²⁵⁰⁷ peyker: peykerī T, TDK

²⁵⁰⁸ gāh şarāb-ı erguvānī içip gāh da muşāhibler ile laṭīfe ve şakalar: gāhī şarāb-ı erguvānī içip gāhī muşāhibler ile laṭīfe şakalar T / gāh şarāb-ı erguvānī içip gāh da muşāhiblerle laṭīfe ve şakalar M

²⁵⁰⁹ gelip: gelip ve M

²⁵¹⁰ olmuş: olup ol T / olup olmuş TDK

²⁵¹¹ idi: olup M

²⁵¹² ḳaldıklarından içlerinden birḳaçını: ḳaldıklarında içlerinden birḳaçını T / ḳaldıklarında içlerinden birḳaçı TDK

²⁵¹³ edip ḡaḡıran anlardır: edip ḡaḡıranlardır T / eden anlardır M

²⁵¹⁴ ‘askeriyle ceng eylemek: ‘askeri ile ceng etmek T

dersiñ dedikde Aristo²⁵¹⁵ dedi ki pād-şāhım bahtıñız açık bir şehr-yār-ı ‘ālī-şānsız. Münāsib olan te’h̄ir olunmayıp hemān üzerlerine varılmağdır.²⁵¹⁶ Ümmiddir ki Hāk Te‘ālā Hāzretiniñ ‘avnı ile manşūr u muẓaffer olup Mışır gibi bir²⁵¹⁷ vilāyete mālīk olursuz ve bunuñ gibi ẓavī düşmen mübārek eliñizde zebūn olmağla²⁵¹⁸ nāmıñız cihānda meşhūr olup [T 45a] şān u²⁵¹⁹ şevket bulursuz ve sālir düşmenlere ‘ibret olup niçe fütūhāta sebeb olur dedikde İskender de ma‘ķūl görüp buyurdu kim sefer tedārīki görölüp hūkm eyledigi şehrleriñ beglerine fermānlar yazılıp²⁵²⁰ ‘asker cem‘ edip geleler. Pes fermānlardır yazılıp²⁵²¹ taraf taraf gönderdiler ve hāzīne vū cebe-hāneler²⁵²² açılıp az zamānıñ içinde gök demire ġarķ olmuş bir ‘asker cem‘ oldu ki ne gözler görmüş ve ne ķulaķlar işitmiş idi.²⁵²³ Bir mübārek vaktde İskender’dir taht-gāhı olan Maķedonya’dan yer götürmez ‘asker ile ıabl u şūrnāsın²⁵²⁴ ıalarak ķalkıp şikāyete gelen ādemleri ķulağuz edip ķandesin Mışır diyü²⁵²⁵ yola girdi. Günlerde bir gün Mışır’a [M 6a] yaklaştıķlarında şehr [TDK 58b] hālķı İskender’iñ böyle bir ‘aẓīm ‘asker ile kendileriniñ imdādına geldiginden hāber-dār olduklarında şād olup her biri ölmüş iken tāze hāyāt buldular²⁵²⁶ ve cümle pūr-silāh olup ııkıp İskender’i istiķbāl edip hāk-pāyine yüzler sürüp eyyām-ı devletine du‘ālar eylediler ve İskender’le bile²⁵²⁷ zengīleriñ üstüne ‘azm eylediler. Ćunki zengīler²⁵²⁸ üzerlerine ‘asker geldiginden āgāh oldular. Her biri bir kükremiş file dönüp yedi başlı ejder gibi yerlerinden

²⁵¹⁵ Aristo: Aristo’dur M

²⁵¹⁶ varılmağdır: varmağdır T, TDK

²⁵¹⁷ manşūr u muẓaffer olup Mışır gibi bir: manşūr u muẓaffer olup Mışır gibi M / manşūr muẓaffer olup Mışır gibi TDK

²⁵¹⁸ ıavī düşmen mübārek eliñizde zebūn olmağla: düşmen-i ıavī eliñizde bozulmağla T, TDK

²⁵¹⁹ şān u: şān M

²⁵²⁰ yazılıp: yazıla M, TDK

²⁵²¹ ‘asker cem‘ edip geleler. Pes fermānlardır yazılıp: ‘asker cem‘ edip geleler. Fermānlardır yazılıp M / T’de yok

²⁵²² cebe-hāneler: cebe-hāne M

²⁵²³ işitmiş idi: işitmişidi TDK

²⁵²⁴ Maķedonya’dan yer götürmez ‘asker ile ıabl u şūrnāsın: Maķedon’dan yer götürmez ‘asker ile ıabl zūrnāsın TDK

²⁵²⁵ diyü: deyip TDK

²⁵²⁶ bir ‘aẓīm ‘asker ile kendileriniñ imdādına geldiginden hāber-dār olduklarında şād olup her biri ölmüş iken tāze hāyāt buldular: ‘aẓīm ‘asker ile geldiginden kendilerine imdād için hāber-dār olduklarından şād olup her biri ölmüşiken tāze hāyāt buldular T / ‘aẓīm ‘askerle geldiginden kendilerine imdād için hāber-dār olup şād oldular ve tāze hāyāt buldular TDK

²⁵²⁷ ve İskender’le bile: İskender’le TDK

²⁵²⁸ üstüne ‘azm eylediler. Ćunki zengīler: üstüne ‘aẓimet eylediler. Ćunki zengīler TDK / T’de yok

kalkıp İskender'e karşı geldiler. Bu taraftan²⁵²⁹ İskender'in 'askeri bölük bölük gelmekde [T 45b] idi. Bir taraftan²⁵³⁰ zengiler de gelip iki 'askerin hây u²⁵³¹ hüyundan kıyâmetler kopup atların kişnemesi ve²⁵³² dil-âverlerin na'rası feleklere çıkıp atların ayağı altından kalkan toz bulut gibi göklere peyveste olmuş idi. Bu tarz üzere iki taraftan bölük bölük 'askerdir gelip birbirine karşı konup²⁵³³ karar eylediler ve²⁵³⁴ her biri cenge hazır u âmâde olup turdular. Çünkü ahsam oldu. İki taraftan karavul çıkıp 'askeri²⁵³⁵ hıfz edip şabâha dek birbirini²⁵³⁶ beklediler. Şabâh olup âf-tâb-ı 'âlem-tâbla cihân²⁵³⁷ rûşen olduğda İskender şahlar²⁵³⁸ 'âdeti üzere dîvân edip cümle belli başlılar gelip yerli yerlerinde²⁵³⁹ karar eylediler. Pes andan sonra ihtiyârlar ile müşâvere olunup ibtidâ elçi gönderip itâ'at eylemege da'vet edip eger kabûl eylemezse ol zamânda cenge mübâşeret olunmak üzere karar verildikde Rûm dil-âverlerinden bir kimse var idi ki yetmiş iki dil bilip gâyet söz ehli ve²⁵⁴⁰ gösterişli âdem olup adına Tötyanuş derler idi. Muşâhabet edip söze başladıkda âdemi hayrân edip biñ cânla sözüne mâ'il eylerdi.²⁵⁴¹ İskender kendisine müşâhib edip dâ'imâ yanından ayırmazdı. Ol demde İskender Tötyanuş'a emreyledi kim birkaç âdemle²⁵⁴² zengilerin beglerine varıp diye²⁵⁴³ ki eger eyledigi zulm ü²⁵⁴⁴ ta'addiden ferâğat edip pād-şāha itâ'at ederse²⁵⁴⁵ ne güzel! İ'zâz ü ikrâmlar olunup kendi memleketinde ber-karâr ola [M 6b] ve illâ eger 'inâd u muhâlefet eylerse vaktine hazır ola kim bu kadar

²⁵²⁹ taraftan: taraftan da T, M

²⁵³⁰ bir taraftan: bir taraftan T / biri tarafta M

²⁵³¹ hây u: hây T, TDK

²⁵³² atların kişnemesi ve: atlar kişnemesi ve T / atlar kişnemesi TDK

²⁵³³ birbirine karşı konup: biri birine karşı konup M / biri birine karşı koyup TDK

²⁵³⁴ ve: T'de yok

²⁵³⁵ karavul çıkıp 'askeri: karavul çıkıp M / karaçol çıkıp 'askeri TDK

²⁵³⁶ birbirini: birbirisini T / biri birini M

²⁵³⁷ 'âlem-tâbla cihân: 'âlem-tâb ile iki cihân T / 'âlem-tâb ile cihân TDK

²⁵³⁸ şahlar: TDK'de yok

²⁵³⁹ yerlerinde: yerinde T, TDK

²⁵⁴⁰ ehli ve: ebesi bir T / ehli bir M

²⁵⁴¹ eylerdi: eyler idi M

²⁵⁴² âdemle: âdem ile T, M

²⁵⁴³ diye: dedi TDK

²⁵⁴⁴ zulm ü: zulm TDK

²⁵⁴⁵ ederse: eder ise T

‘asker ile gelip cihān başına teng olunmak²⁵⁴⁶ muḳarrerdir. Şoñra nādim olup fā’ide olunmaz²⁵⁴⁷ dedikde Tötyanuş yerinden tırup İskender’in fermānı üzere yanına birkaç ādem alıp zengīleriñ ordusuna varıp kendisiniñ İskender tarafından [TDK 59a] elçi olduğunu bildirdikde²⁵⁴⁸ begleriniñ yanına götürdüler. Tötyanuş da bege du‘ālar edip İskender’in sipāriş eylediği sözü söyleyip ba‘dehū İskender’in kim olduğunu beyān edip dedi ki pād-şāhımız bir hūmayūn-baht şehr-yār²⁵⁴⁹ olup hālā bu kadar ‘askerle²⁵⁵⁰ üstüñüze geldi. Size de lāyık olan²⁵⁵¹ oldur ki buncılayın pād-şāha karşı komayıp ıulluğunu ıabūl edesiz²⁵⁵² ve muḳaddemā eylediğini küstāhlıklardan i‘tizār edip şulḥ u şalāḥ yoluna gidesiz. Eger huşūmet edip ceng ederseñiz kendiñize zarar edip şoñra nedāmet çekersiz deyip bunuñ gibi niçe sözler söyledi. Zengīleriñ begi bu sözü işitdiği gibi ıazaba gelip ejder gibi ağızdan āteşler saçıp haykırdı²⁵⁵³ ve emreyledi kim Tötyanuş’u tıutup başını keseler. Hemān-dem ‘ifrīte beñzer bir iki zengī ileri gelip derd-mendi tıtdular ve başını²⁵⁵⁴ kesip ıanını bir altın legen içine akıdıp tıldurdular.²⁵⁵⁵ Andan şoñra ol ıanla tıolu olan legeni beglerine şıunduklarında şarāb-ı ergüvānī gibi bir nefesde içip tamām eyledi²⁵⁵⁶ ve Tötyanuş ile bile gelen ādemleri haḳāretle yanından sürüp varıñ pād-şāhıñıza gördüğünüñ gibi söyleñ bildiginden ıalmasın dedi.²⁵⁵⁷ Anlar da gelip ol zengī-i nā-pākiñ elçiyi öldürüp

²⁵⁴⁶ memleketinde ber-ıarār ola ve illā eger ‘inād u muḫālefet eylerse vaḳtine ḫāzır ola kim bu kadar ‘asker ile gelip cihān başına teng olunmak: memleketleriñizde ber-ıarār olursuz ve illā eger muḫālefet ü ‘inād eylerlerse vaḳtlerine ḫāzır olup bu kadar ‘asker ile gelip cihānı başlarına teng eylemek T / memleketleriñizde ber-ıarār olursuz ve illā eger muḫālefet ü ‘inād eylerse vaḳtlerine ḫāzır olalar ki bu kadar ‘askerle gelip cihānı başlarına teng eylemek TDK

²⁵⁴⁷ olup fā’ide olunmaz: olmasın M / olup fā’ideleri olunmaz TDK

²⁵⁴⁸ bildirdikde: bildirip T / bildiklerinde TDK

²⁵⁴⁹ şehr-yār: şehr-yārımız T, TDK

²⁵⁵⁰ ‘askerle: ‘asker ile T, M

²⁵⁵¹ olan: olan da T

²⁵⁵² edesiz: eyleyesiz T

²⁵⁵³ zengīleriñ begi bu sözü işitdiği gibi ıazaba gelip ejder gibi ağızdan āteşler saçıp haykırdı: zengīler bu sözü işitdikleri gibi ıazaba gelip ejder gibi ağızlarından āteşler saçılıp haykırdı T, TDK

²⁵⁵⁴ keseler. Hemān-dem ‘ifrīte beñzer bir iki zengī ileri gelip derd-mendi tıtdular ve başını: keseler. Hemān-dem ‘ifrīte beñzer bir iki ‘Arab ileri gelip derd-mendi tıtdular ve başını: T / TDK’de yok

²⁵⁵⁵ tıldurdular: tıldurup M

²⁵⁵⁶ eyledi: eylediler T, TDK

²⁵⁵⁷ gördüğünüñ gibi söyleñ bildiginden ıalmasın dedi: gördükleriñizi söyleñ dedi. Bildiklerinden ıalmasın dediler T / gördüğünüñ söyleñ bildiginden ıalmasın dedi M

kanını içdigini beyân eylediler.²⁵⁵⁸ İskender Tötyanuş’a ziyâde acıyıp zengîlerden kanını alıp cihânı başlarına teng eylemege bel bağladı. Rûm ‘askeri’²⁵⁵⁹ çünkü zengîlerin [T 46a] âdem kanı içdiklerini²⁵⁶⁰ işitdiler. Korkuya düşüp ne²⁵⁶¹ olmaz belâya şataşdık. Bunuñ gibi dîvlerle insân²⁵⁶² nice ceng eylerler diyü Cenâb-ı Hakk’a tazarru‘ u niyâzlar eylediler. Pes bu hâl üzere ol gün de qarâr edip ahşam olduqda iki taraftan qaravul çıkıp ‘askeri beklediler. Bu hâl üzere²⁵⁶³ çünkü şabâh [M 7a] olup âf-tâb-ı ‘âlem-tâb toğup şark²⁵⁶⁴ meydânına dikildi. İskender’dir emreyledi kim kûslar ve tabllar²⁵⁶⁵ ve surnâlar çalınıp ‘asker ceng için hâzır u âmâde olalar.²⁵⁶⁶ Pes kûslardır dögölmege başlanıp²⁵⁶⁷ şadâsı kubbe-i felege peyveste olduqda Rûm ‘askeri silâhlanıp bölük bölük meydâna gelip şaf bağladılar.²⁵⁶⁸ Bu taraftan zengîler de Rûm ‘askeriniñ cenge hâzırlanıp meydâna gelip şaf bağladıklarını gördüklerinde anlar da yerlerinden kalkıp qarşılarına gelip şaf bağlayıp turdular. [TDK 59b] Çünkü iki ‘asker birbirine qarşı geldiler.²⁵⁶⁹ İki taraftan bir niçe dil-âver meydâna girip bir miqdâr²⁵⁷⁰ elleşdiler lâkin Rûm ‘askeriniñ gözü zengîlerden korkup²⁵⁷¹ Tötyanuş’uñ kanını içdiklerinde kanları kuruyup elleri cenge varmaz idi. Ne hâl ise cânlarını dişlerine alıp bir miqdâr qarşı durup ceng eylediler. Gitdikçe zengî ‘askeri gâlib olup Rûm²⁵⁷² dil-âverlerinden meydâna gelir âdem kalmadıqda İskender bu hâli görünce²⁵⁷³ tabl-ı âsâyiş çaldırıp iki ‘asker meydândan dönüp gelip yerlerinde qarâr

²⁵⁵⁸ eylediler: eylediñiz TDK

²⁵⁵⁹ ‘askeri: ‘asker M

²⁵⁶⁰ kanı içdiklerini: kanını içdiklerin T, TDK

²⁵⁶¹ ne: M’de yok

²⁵⁶² insân: TDK’de yok

²⁵⁶³ ol gün de qarâr edip ahşam olduqda iki taraftan qaravul çıkıp ‘askeri beklediler. Bu hâl üzere: ol gün de qarâr edip ahşam olduqda iki taraftan qaravul çıkıp ‘askeri beklediler M / T’de yok

²⁵⁶⁴ toğup şark: toğdu maşrıq T / toğu maşrıq M

²⁵⁶⁵ kim kûslar ve tabllar: kûslar ve tabllar T / kim kûslar ve tabl M

²⁵⁶⁶ olalar: ola T

²⁵⁶⁷ başlanıp: başlayıp T

²⁵⁶⁸ bağladılar: bağladı M

²⁵⁶⁹ çünkü iki ‘asker birbirine qarşı geldiler: çünkü iki ‘asker biri birine qarşı geldiler M / TDK’de yok

²⁵⁷⁰ bir miqdâr: T’de yok

²⁵⁷¹ gözü zengîlerden korkup: gözü zengîlerden T / gözleri zengîlerden korkup TDK

²⁵⁷² Rûm: M’de yok

²⁵⁷³ bu hâli görünce: görünce M / bu hâli göricek TDK

eylediler. İskender Rûm ‘askeriniñ zengîlerden qorquya düşdüklerinden²⁵⁷⁴ perîşân olup Aristo’yu huzûruna da‘vet edip dedi ki ‘askeriniñ gözü zengîlerden²⁵⁷⁵ qorqup yüz çevirdiler. Bunuñ gibi iş ise ‘askerle²⁵⁷⁶ görölürken dil-âverleriñ her biri qorqusunu âşikâre edip meydâna girmediler.²⁵⁷⁷ Zengîler bu hâli²⁵⁷⁸ görüp dañı ziyâde kuvvetlendiler. Eger bu hâl üzere bir iki kerre dañı ceng olunursa²⁵⁷⁹ ‘askerimiz yüz döndürüp qararı firâra tebdîl eylemekle ‘azîm rüsvâyılık olur. Buña bir çâre görölmek gerekdir. Ne tedbîr eylesek diyü şordukda Aristo’dur pād-şāha du‘ālar edip pād-şāhım Hāq Te‘ālā devlet ü²⁵⁸⁰ şevketiñizi günden güne ziyâde edip mübârek eliñizde bunuñ gibi niçe yüz²⁵⁸¹ biñ ‘askeri zebûn eylesin. Bu zengî ‘askeriniñ her biri bir dîve beñzer zûrlu mel‘ûnlardır. Rûmîleriñ qorqdukları kadar vardır. Âdem öldüren pehlevānlardan havf olunduğı yerde âdem yiyici kan içici²⁵⁸² dîvden qorqulmaz mı? Be-her-hāl qalblerine [M 7b] qorqu düşüp elleri silāh tutmadan qalmışdır. Yohsa pād-şāhıñ uğurunda baş ve cān şakınır degillerdir lâkin ne çâre iş bu yüzden oldu. Şimdi eger bunları birağıp gidersek dañı ziyâde rüsvâyılık olup ardımızdan gelip şu ‘askerimizi helāk eylemekle²⁵⁸³ cihanda bed-nām oluruz. Eger bizden bir miqdār gözleri qorqup dil-âverlik göreydik²⁵⁸⁴ ol zamānda elçi gönderip şulha tālîb olsağ münāsib olurdu lâkin²⁵⁸⁵ şimdiki hâlde müdārā için bir âdem göndersek de ‘ağlları yok söz añlamaz²⁵⁸⁶ biraz hayvān olmağla elçiye helāk etmeleri muqarrerdir. Bunlara bir ğayrı yüzden tedbîr edip hîle ile âdem eti yiyip adımızı âdem yiyici çıkarmak gerekdir tā ki anlar nice bizim elçimiziñ kanını içmek ile²⁵⁸⁷ ‘askerimize qorqu verdiler ise biz de anlara

²⁵⁷⁴ İskender Rûm ‘askeriniñ zengîlerden qorquya düşdüklerinden: İskender Rûm ‘askeriniñ qorquya düşdüklerinde T / İskender’dır Rûm ‘askeriniñ zengîlerden TDK

²⁵⁷⁵ perîşân olup Aristo’yu huzûruna da‘vet edip dedi ki ‘askeriniñ gözü zengîlerden: perîşân olup Aristo’yu huzûruna da‘vet edip dedi ki ‘askeriniñ gözü zengîlerden T / TDK’de yok

²⁵⁷⁶ ‘askerle: ‘asker ile T, M

²⁵⁷⁷ girmediler: girdiler T

²⁵⁷⁸ hâli: hâl M

²⁵⁷⁹ kerre dañı ceng olunursa: dañı ceng olunsa idi T, TDK

²⁵⁸⁰ devlet ü: devlet TDK

²⁵⁸¹ yüz: M ve TDK’de yok

²⁵⁸² kan içici: M’de yok

²⁵⁸³ ardımızdan gelip şu ‘askerimizi helāk eylemekle: ardımıza düşüp ‘askerimizi helāk etmekle T / ardımıza düşüp ‘askerimizi helāk eylemekle M

²⁵⁸⁴ göreydik: göreydi M, TDK

²⁵⁸⁵ olurdu lâkin: idi lâkin M / olurdu TDK

²⁵⁸⁶ söz añlamaz: T ve TDK’de yok

²⁵⁸⁷ elçimiziñ kanını içmek ile: elçimizi kanını içmekle T, TDK

korķu verelim.²⁵⁸⁸ Bu řarz üzere biz de anlara ‘askerimizden [TDK 60a] korķu vermekle²⁵⁸⁹ berāber olmaķın ‘askerimiz anlarla řarşılaşmaķa²⁵⁹⁰ ķādir olurlar. Birķaķ dil-āver gönderelim varıp bir iki zengī tūtop getirsinler. Andan řoñra devletli pād-řāhım ģazabla [T 46b] oturup gelen²⁵⁹¹ zengīlerden biriniñ bařını kesmeķe fermān buyursunlar. Ba‘dehū zengīniñ bařını mařbaķa gönderip piřirmeķe emreylesinler. Biz gizli ařçıbařıya tenbīh edelim bir siyāh ķoyun bařını ūtūleyip piřirsin ve yemek geldiķi vaķtde²⁵⁹² bir řabaķa ķoyup sūfreye getirsinler. Her ne ķadar zaķmet ise de sa‘ādetli pād-řāhım ol ķoyun bařından zengīleriñ ģözlerine řarşı iřtiķā ile yiyip tamām mertebe raķbet ģöstereler ve ben zengī etiniñ böyle lezīz olduķunu bilmeyip Rūm esīrleri yerdim.²⁵⁹³ Bundan řoñra bize her vaķtde²⁵⁹⁴ zengī etinden kebāb eylesinler diyū fermān buyuruñ ve ķalan zengīleri zārāfetle²⁵⁹⁵ ķaçıralım. Bu ķaberdir ‘askerlerine vardıkķa řūbhe yokķdur ki ādem eti yemek ādem ķanı içmekden daķı ziyāde korķunķ olmaķın ķavfa dūřerler. Buncılayın ķayvān söz añlamaz ādemlere yine kendi ķūylarıyla²⁵⁹⁶ ģörünmek ģerekdir. Ūmmīddir ki bu tedbīrle²⁵⁹⁷ bir iř ģörebileydik dedikde İskender bu re’yi [M 8a] begenip taķřınler eyledi ve²⁵⁹⁸ Rūm ‘askerinden bir niķe dil-āvere²⁵⁹⁹ emreyledi kim varıp zengīleriñ ordusu etrāfından birķaķ zengī tūtop getireler. Pes fermān üzere varıp beř on zengīyi²⁶⁰⁰ esīr edip keřān-ber-keřān İskender’iñ otaķına²⁶⁰¹ getirip ķapıcılara teslīm eylediler. Ķapıcılardır esīrleri İskender’iñ ķuzūruna²⁶⁰² getirdiklerinde İskender kūkremiş arslan ģibi ģazabla taķtında²⁶⁰³ ķarār edip fermān eyledi kim birisiniñ bařını kesip mařbaķa göndereler tā ki

²⁵⁸⁸ korķu verelim: M’de yok

²⁵⁸⁹ biz de anlara ‘askerimizden korķu vermekle: anlar da bizim ‘askerimizden korķuya dūřmekle M

²⁵⁹⁰ řarşılaşmaķa: řarşılamaķa T, TDK

²⁵⁹¹ gelen: M’de yok

²⁵⁹² pişirsin ve yemek geldiķi vaķtde: pişirsınler yemek geldiķi vaķt T / pişirsınler ve yemek geldiķi vaķtde TDK

²⁵⁹³ yerdim: yer idim T

²⁵⁹⁴ bize her vaķtde: her vaķtde bize M

²⁵⁹⁵ zārāfetle: zārāfet ile T

²⁵⁹⁶ ādemlere yine kendi ķūylarıyla: ādemlere yine kendi ķūnları ile T / eřeklere yine kendi ķūy ile M

²⁵⁹⁷ tedbīrle: tedbīr ile T, M

²⁵⁹⁸ ve: T’de yok

²⁵⁹⁹ bir niķe dil-āvere: niķe dil-āverlere T / bir niķe dil-āverlere TDK

²⁶⁰⁰ zengīyi: zengī M

²⁶⁰¹ otaķına: otaķında TDK

²⁶⁰² ķuzūruna: ķuzūruna ķāzır TDK

²⁶⁰³ taķtında: taķtına T, TDK

pād-šāh için²⁶⁰⁴ pişireler. Göre²⁶⁰⁵ ki zengī etiniñ hāzmı var mıdır? Pes hemān-dem fermān üzere birisiniñ başı kesilip maṭbaḥa gönderildi.²⁶⁰⁶ Muḳaddem ise Aristo tarafından aşcıbaşıya gizlice haber gönderilmiş idi.²⁶⁰⁷ Pes aşcıbaşıdır bir büyük siyāh koyun başı bulup ütileyip pişirdi ve yemek zamānı olduğda zengī başıdır deyip bir²⁶⁰⁸ ṭabağa koyup İskender'in hūzūruna getirdiler. Zengīler bu hāle ḥayrān olup bunlar ādem yiyici imişler diyü ta'accübe vardılar. İskender²⁶⁰⁹ koyun başınıñ derisinden koparıp çignedi²⁶¹⁰ ve başını şalıp zengī eti ne tatlı olurmuş diyü 'azīm²⁶¹¹ rağbetler gösterdi ve fermān eyledi ki²⁶¹² şimden şoñra bize her zamān zengī etinden kebāb edip süfreden eksik eylemesinler ve zengīleriñ gözleri karşısında rağbetle koyun başından²⁶¹³ vāfir yiyip şafālandı. Andan şoñra kalan zengīleri²⁶¹⁴ maṭbaḥ çadırına götürüp [TDK 60b] aşcıbaşıya teslīm eylediler. Anlar da gece olduğda bağlarını pek bağlamayıp²⁶¹⁵ açmaz kōdular. Pes zengīler fırsat bulup kaçdılar ve ordularına varıp begleri hūzūruna bunu haber verdiler.²⁶¹⁶ İskender'in aḥvālini beyān edip²⁶¹⁷ bunlar ādem yiyici imişler. Dünkū gün bizi esīr edip pād-šāhlarıñ hūzūruna götürdüklerinde dahı zengī eti yemediginden içimizden birini²⁶¹⁸ öldürüp başını maṭbaḥa gönderip yemek geldikde önüne getirdiler. Bir cins tatlı yedi ki ḥayrān kaldık ve her zamān zengī etinden kebāb ışmarlayıp bizi maṭbaḥa gönderdiler. Hele aşçıları²⁶¹⁹ uykuya vardıkda fırsat bulup ḥalāş [M 8b] olduğ dediler. Zengī 'askeri bir aḥmak ḳavm

²⁶⁰⁴ pād-šāh için: pād-šāhiçin TDK

²⁶⁰⁵ göre: görelim T, TDK

²⁶⁰⁶ birisiniñ başı kesilip maṭbaḥa gönderildi: biriniñ başını kesip maṭbaḥa gönderildi T / biriniñ başını kesip maṭbaḥa gönderdiler TDK

²⁶⁰⁷ gönderilmiş idi: gönderilmişidi M, TDK

²⁶⁰⁸ deyip bir: diyü M / diyü bir TDK

²⁶⁰⁹ hūzūruna getirdiler. Zengīler bu hāle ḥayrān olup bunlar ādem yiyici imişler diyü ta'accübe vardılar. İskender: hūzūruna getirdiler. Zengīler bu hāle ḥayrān olup bunlar ādem yiyici imişler diyü ta'accübe vardılar. İskender'dir T / TDK'de yok

²⁶¹⁰ çignedi: çiyinedi M, TDK

²⁶¹¹ eti ne tatlı olurmuş diyü 'azīm: eti ne tatlı olurmuş diyü ta'zīm T / eline tatlı olurmuş diyü ta'zīm TDK

²⁶¹² ki: T'de yok

²⁶¹³ rağbetle koyun başından: rağbet ile koyun başını T / rağbetle koyun başını TDK

²⁶¹⁴ zengīleri: zengīler T

²⁶¹⁵ bağlamayıp: bağlayıp T, TDK

²⁶¹⁶ varıp begleri hūzūruna bunu haber verdiler: gelip begleri hūzūruna gelip girdiler T / gelip begleri hūzūruna girdiler M

²⁶¹⁷ edip: eylediler TDK

²⁶¹⁸ birini: birisini T, M

²⁶¹⁹ aşçıları: aşçılar T, TDK

olmanın Rûm ‘askerini gerçekten âdem yiyici şanıp ‘azîm havfa düşdüler. Çünkü şabâh olup ‘âlem yüzünden²⁶²⁰ geceniñ zulmeti gitdi. İskender’in tabl u²⁶²¹ kûslarınıñ şadâsı feleklere gulgule verip atlarıñ kişnemesi ve²⁶²² dil-âverleriñ na‘rası cihânı [T 47a] tutup bölük bölük meydâna ‘azm eylediler. Bu taraftan zengîler dağı yerlerinden kalkıp karşı durdular.²⁶²³ İki taraftan bulut gibi ‘asker yeryüzünü tutup iki bölük âdem deryâsı mevc urup cûş u²⁶²⁴ hurûşa geldiler. Atlarıñ ayağı altından²⁶²⁵ kalkın toz cihânı tutup şanki yerin bir katı hevâya çıkmışdı.²⁶²⁶ Bu taraftan İskender²⁶²⁷ ‘askerini tertîb edip sağ ve şol²⁶²⁸ cümle yerli yerinde karar edip pād-şāh kendiye mahşûş olan dil-âverlerle ‘âlem dibinde karar edip zengî ‘askeri de şaflarını tertîb edip begleri orta yerlerinde²⁶²⁹ tûrdu. Çünkü iki ‘asker birbirine²⁶³⁰ karşı tûrdular. ‘Acebâ bugün meydâna kim girer ve ne şekil dil-âver pehlevānlık gösterir ola diyü iki taraftan ‘asker meydâna bakıp tûrurlarken²⁶³¹ hemân-dem zengî ‘askerinden Zarahâ²⁶³² derler bir pehlevān var idi meydâna girdi. Şanki bir kara tağ yerinden harekete gelip Rûm²⁶³³ ‘askerinin üstüne bir belâ-yı siyāh nâzil oldu. Kolları çenār dallarından nişān verip ağızı²⁶³⁴ bir mağāra kapısı kadar olup²⁶³⁵ gözleri şanki kan çanağı idi. El-kışşa bu heybet ü²⁶³⁶ şalâbetle ‘azm-i meydān edip²⁶³⁷ bir miqdār pehlevānlık gösterip ‘arz-ı hüner eyledikten sonra iki taraftan çalınan tabl u şûrnāya kulak şalıp

²⁶²⁰ yüzünden: nûrundan M

²⁶²¹ tabl u: tabl T, M

²⁶²² ve: M’de yok

²⁶²³ zengîler dağı yerlerinden kalkıp karşı durdular: zengîler de yerlerinden tûrup karşı geldiler M

²⁶²⁴ urup cûş u: edip cûş TDK

²⁶²⁵ ayağı altından: ayağından M

²⁶²⁶ çıkmışdı: çıkmış idi T / çıkmışidi TDK

²⁶²⁷ bu taraftan İskender: bir taraftan İskender T / bu taraftan İskender’in M

²⁶²⁸ şol: şola T

²⁶²⁹ begleri orta yerlerinde: begleri de orta yerde T / begleri orta yerlerde TDK

²⁶³⁰ birbirine: biri birine M

²⁶³¹ tûrurlarken: tûrurken T

²⁶³² Zarahâ: M’de yok

²⁶³³ Rûm: âdem T

²⁶³⁴ ağızı: azgını TDK

²⁶³⁵ olup: TDK’de yok

²⁶³⁶ el-kışşa bu heybet ü: bu heybet ü M / el-kışşa bu heybet TDK

²⁶³⁷ ‘azm-i meydān edip: meydāna ‘azm eyleyip M / ‘azm-i meydān eyleyip TDK

diñlerdi. Andan şöña²⁶³⁸ bülend-i āvāzla²⁶³⁹ kendiniñ kim olduğunu beyān edip²⁶⁴⁰ dedi ki ey Rūm ‘askeri! Biliñ ve āgāh oluñ ki benim [TDK 61a] adıma Zaraḥa derler. Zūr-ı bāzūyla ṭağ gibi niçe²⁶⁴¹ pehlevānları elimde zebūn edip ve niçe dil-āverler bir²⁶⁴² ḥamleme ṭākat getirememişlerdir. Yalnız bir²⁶⁴³ başıma niçe şaflar bozup yüz biñ ‘askere karşı komuşumdur. İşte bugün meydāna girdim. Her kañğıñız kanına şu²⁶⁴⁴ şamış ise karşıma gelsin dedikde Rūm dil-āverlerinden biri²⁶⁴⁵ bu sözü işitdiği gibi ihtiyārı elinden²⁶⁴⁶ gidip at kıparıp meydāna girdi ve Zaraḥa’ya berāber olup dedi ki ey zengī-yi nā-bekār! Nedir²⁶⁴⁷ şabāḥdan beri bu eylediğiñ lāf u güzāflar? Sen erenler meydānını boş mu şanırsın²⁶⁴⁸ ve ol fıkırde misin ki bu ‘askerde saña karşı çıkar kimse bulunmayıp istediğiñ gibi atıp tutup bu meydānda sağ kalasın ve cihānda ben de²⁶⁴⁹ pehlevānım diyü bulduğıñ yerde kendiñi ögesin?²⁶⁵⁰ Hemān ṭurma ḥamle eyle de nevbet baña geldikde sen de gör ki Rūm dil-āverleri nice imiş dedikde Zaraḥa gaḏaba gelip birkaç ḥavāle eyledikde²⁶⁵¹ başını teninden cūdā eyledi. Bu ḥālī gördükde Rūm dil-āverlerinden biri daḥı²⁶⁵² meydāna girip ol da helāk oldu. El-kışşa Rūm ‘askerinden birbiri ardınca²⁶⁵³ yetmiş nefer dil-āver meydāna girip her biri bir ṭarīkla²⁶⁵⁴ Zaraḥa’nıñ elinde helāk oldular. Çünkü Rūm ‘askeri bu ḥālī gördüler. Zaraḥa’nıñ ḥamlesinden cümlesine²⁶⁵⁵ korku düşüp artık meydāna kimse girmedir.

²⁶³⁸ iki taraftan çalınan ṭabl u şūrñāya kulağ şalıp diñlerdi. Andan şöña: iki taraftan çalınan ṭabl u şūrñāya kıl şalıp degdirdi. Andan şöña M / TDK’de yok

²⁶³⁹ āvāzla: āvāz ile T, M

²⁶⁴⁰ edip: eyleyip T, TDK

²⁶⁴¹ zūr-ı bāzūyla ṭağ gibi niçe: zūr-ı bāzū ile niçe ṭağ gibi T / zūr-ı bāzū ile ṭağ gibi niçe TDK

²⁶⁴² bir: T’de yok

²⁶⁴³ bir: M’de yok

²⁶⁴⁴ Bu kısımdan (2644. dipnot) 2694. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

²⁶⁴⁵ biri: birisi T

²⁶⁴⁶ elinden: elden T

²⁶⁴⁷ nedir: TDK’de yok

²⁶⁴⁸ şanırsın: şandıñ TDK

²⁶⁴⁹ de: TDK’de yok

²⁶⁵⁰ kendiñi ögesin: öğünesin T

²⁶⁵¹ eyledikde: eyledi T

²⁶⁵² biri daḥı: T nüshasında tekrarlanmıştır.

²⁶⁵³ birbiri ardınca: biri biri ardı sıra TDK

²⁶⁵⁴ ṭarīkla: ṭarīk ile T

²⁶⁵⁵ Zaraḥa’nıñ ḥamlesinden cümlesine: ḥamlesinden cümle TDK

İskender'dir bu hâli gördükde tahtından inip zırh giyip silâhla²⁶⁵⁶ kendisini ârâste edip ejder gibi bir ata binip 'azm-i meydân eyledi ve zengîniñ üstüne na'ra urup dedi ki ey nâ-bekâr! Sen²⁶⁵⁷ haşmınıñ dañı şimdi bulduñ ve kendiñiñ kaç²⁶⁵⁸ aqçelik âdem olduñuñu dañı henüz bilip añladıñ. Eger qarşımda durup²⁶⁵⁹ kaçmaz iseñ 'âlemi seniñ başıña siyâh edip saña cihânıñ kaç bucağı olduñuñu bildireyim ve zûr u²⁶⁶⁰ kuvvet nice olurmuş bir hamlede saña göstereyim. [T 47b] Nedir bu şabâhdan beri esip şavurduñuñ²⁶⁶¹ ben âdem yiyiciyim diyü atıp tıttuñuñ? Boğazıñdan geçerse beni ye. Yoñsa birkaç âdem öldürmekle sen kendiñi pehlevân mı şanırsın? Saña ben pehlevânlığı göstereyim. Bil ve âgâh ol ki ben Rûm 'askeriniñ pād-şāhı İskender'im. Hemân gözüñü bir hoşça²⁶⁶² açıp 'aqlıñı başıña devşir dedikde zengîdir İskender'den bu sözleri işitdiği gibi âteş olup gözüne cihân görünmez oldu. Ey nâ-bekâr! Şimdi seni şu kılıç ile iki päre edip yoldaşlarınıñ yanına göndereyim deyip hamle eyledikde İskender kalķanıñı qarşı verip hamlesini reddeyledi. Zarahâ bu hâli gördükde ta'accüb edip nâ-bekâr²⁶⁶³ Rûmî hamlemi²⁶⁶⁴ ne 'aceb şavuşdurdu deyip tıturken İskender âteş gibi üzerine gelip elinde arslan başlı bir gürz var idi. [TDK 61b] Tıtt şu yâdigârı ey nâ-bekâr zengî deyip havâle eyledikde başına râst gelip üstüñ'ânların haşhâş gibi hırd eyledi. [TDK 62a] Zarahâ'dır yıķılıp cānı mālîk-i cehenneme teslîm eyledikde Rûm 'askerinden taħsîn ü âferînler şadāsı feleklere velvele bırağıp zengî 'askerinden ğırîv ü²⁶⁶⁵ feryâdlar kıpdu. Andan şoñra bir zengî dañı gürleyip ağızından âteşler şaçarak meydāna ğirip İskender'e bir iki hamle eyledi. Ol da her bir hamlesini bir tārîķla def' edip nevbet kendisine geldikde hemân belinde olan²⁶⁶⁶ kılıcını 'uryān edip [T 48a] başını teninden cüdā eyledi.²⁶⁶⁷ Andan şoñra siyâh tağa beñzer bir

²⁶⁵⁶ silâhla: silâh ile T

²⁶⁵⁷ sen: T'de yok

²⁶⁵⁸ kaç: kaçı bir TDK

²⁶⁵⁹ eger qarşımda durup: qarşımda TDK

²⁶⁶⁰ zûr u: zûr TDK

²⁶⁶¹ şavurduñuñ: şavurup TDK

²⁶⁶² hoşça: hoş TDK

²⁶⁶³ şimdi seni şu kılıç ile iki päre edip yoldaşlarınıñ yanına göndereyim deyip hamle eyledikde İskender kalķanıñı qarşı verip hamlesini reddeyledi. Zarahâ bu hâli gördükde ta'accüb edip nâ-bekâr: TDK'de yok

²⁶⁶⁴ hamlemi: hamlesi TDK

²⁶⁶⁵ velvele bırağıp zengî 'askerinden ğırîv ü: ğulğule verip zengî 'askerinden TDK

²⁶⁶⁶ belinde olan: belinden T

²⁶⁶⁷ eyledi: edip ey nâ-bekâr! Bu pehlevânlarımı helāk eylemekle kendiñe muķâbil bir haşm bulunmaz mı şanırsın? T

zengî dahı meydāna girdi. Şanki kükremiş bir fîl idi. Na'ra urup ey nā-bekār bu pehlevānları helāk eylemekle kendiñe muķābil bir haşm bulunmaz mı şanırsın?²⁶⁶⁸ İşte seniñ haşmıñ benim ki niçe dil-āverler elimde zebūn olup cihān pehlevānları bir hamleme tākāt²⁶⁶⁹ getirememişlerdir.²⁶⁷⁰ Eger biñ cānıñ da olsa birini elimden hālāş edemezsin deyip bir miķdār esip şavurduķda İskender ğazaba gelip ey mel'ūn! Herzeyi ķo. Hamle edecek iseñ hemān eyle de şoñra seniñ işiñi de görüp yoldaşlarıñā gönderelim dedikde zengî²⁶⁷¹ āteş olup hamle eyledikde İskender hamlesini şavıp bir tīg ile cānını cehenneme gönderdikde andan dahı ziyāde kuvvetli bir zengî dahı²⁶⁷² meydāna girip anı da iki pāre eyledi. El-ķışsa bu üslūb üzere birbiri ardı sıra bir niçe zengî meydāna girip²⁶⁷³ her biri İskender'in elinde helāk olmağın artık kimse meydāna girmeyip aħşam yakın olmağın tabl-ı²⁶⁷⁴ āsāyiş çalınıp iki 'askerdir dönüp karar eylediler. Rūm dil-āverleri İskender'in önünde yer öpüp du'ā vü şenā²⁶⁷⁵ ile otağına getirdiler. Zengî 'askeri de İskender'in bu dil-āverliğini görüp nā-bekār Rūmī gerçekten ādem yiyici imiş diyü zūr-ı bāzūsuna taħsīnler²⁶⁷⁶ eylediler. Bu hāl üzere iki taraftan karavul çıkıp şabāha dek birbirini bekleyip 'asker rāhatda oldular. Çünkü şabāh olup āf-tāb-ı 'ālem-tāb ile cihān rūşen oldu. İskender'dir yerinden kalkıp zırhını²⁶⁷⁷ giyip silāhla meydāna girip kendisini ārāste eyledi ve²⁶⁷⁸ ejdere beñzer bir ata süvār olup²⁶⁷⁹ sā'ir 'asker de bölük bölük yerlerinden tūrup ceng yerine geldiler. Sağ ve şol cümle yerli yerinde tūrup karar edip²⁶⁸⁰ başdan başa zırha ğark olmuş 'asker şanki mevc urur bir deryā idi. Bu taraftan dahı zengīler yerlerinden hareket edip meydāna geldiler. Anlar da sağ ve şollarını tertīb edip 'askerleriniñ sağında Hābeş kavmi ve şolunda Berber vilāyetiniñ halkı karar edip²⁶⁸¹ iki taraftan ceng kūsları

²⁶⁶⁸ ey nā-bekār bu pehlevānları helāk eylemekle kendiñe muķābil bir haşm bulunmaz mı şanırsın?: T'de yok

²⁶⁶⁹ tākāt: T nüshasında tekrarlanmıştır.

²⁶⁷⁰ getirememişlerdir: getirememişler TDK

²⁶⁷¹ zengî: zengīdir TDK

²⁶⁷² dahı: TDK'de yok

²⁶⁷³ anı da iki pāre eyledi. El-ķışsa bu üslūb üzere birbiri ardı sıra bir niçe zengî meydāna girip: TDK'de yok

²⁶⁷⁴ tabl-ı: tabl u TDK

²⁶⁷⁵ du'ā vü şenā: du'ālar ve şenālar TDK

²⁶⁷⁶ taħsīnler: taħsīn TDK

²⁶⁷⁷ zırhını: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

²⁶⁷⁸ eyledi ve: edip TDK

²⁶⁷⁹ olup: oldu TDK

²⁶⁸⁰ karar edip: TDK'de yok

²⁶⁸¹ 'askerleriniñ sağında Hābeş kavmi ve şolunda Berber vilāyetiniñ halkı karar edip: T'de yok

çalınıp²⁶⁸² İskender kūsalarını velvelesi göklere [TDK 62b] gūlgūle verdi ve yerlere²⁶⁸³ zelzele verip dil-āverleriñ na‘rası ve atlarıñ kişnemesi ile kıyāmetler kıpup hāy u hūyla²⁶⁸⁴ ‘ālem tıldı. Çünki iki ‘askerdir meydāna gelip şaflar düzdüler. Hemān zengī ‘askerinden tağa beñzer bir pehlevān meydāna girip bir mīkdār ‘arz-ı hūner edip pehlevānlık gösterdikden²⁶⁸⁵ şöñra iki taraftan çalınan ceng kūsı dögdürüp kendiye muķābil olur bir er istedikde Rūm ‘askerinden bir dil-āver çıkıp muķābil olduķda zengīdir emān ü zamān vermeyip helāk eyledi. İskender bu hāli gördükde Rūm ‘askerinden bu dīvlere karşı gelir kimse²⁶⁸⁶ yokdur. Dünkü gün ‘avn-ı Hakk’la bir niçesini helāk edip bir mīkdār gözlerini kırkutmuş iken şimdi tekrār ‘askerimizi ellerinde zebūn eylemek münāsib degildir deyip hemān ‘ālem dibinden at kıparıp ‘azm-i meydān eyledi ve²⁶⁸⁷ zengīye muķābil olup bir kılıç ile iki pāre eyledikde²⁶⁸⁸ bir zengī dahı meydāna girip anı da helāk eyledi. El-kışsa ol günde birbiri²⁶⁸⁹ ardı sıra İskender’in [T 48b] elinde²⁶⁹⁰ niçe zengī helāk olup gözleri kırkup meydāna kimse çıkmaz oldu. İskender bu hāli gördükde zengīleriñ ālāyına at kıparıp şaf öñünde tıranlarıñ birkaçını helāk eyledi.²⁶⁹¹ Yine meydāna gelip²⁶⁹² na‘ra urup tekrār kendisine muķābil pehlevān istedi. Zengīleriñ begleri olan kimse hayli gūrbüz pehlevān olmağın bu hāli gördükde Rūm pād-şahı varsa bugün²⁶⁹³ eceli meydāna getirmişlerdir. Çıkıp mīkdārını bildireyim deyip gergedan derisinden²⁶⁹⁴ [M 9a] cebe giyip ālāt-ı harbe ğark olup meydāna ‘azm²⁶⁹⁵ eyledi ve İskender’in öñünü alıp er iseñ meydāndan kaçmayıp karşımda tıur tā ki seniñ ile merdāne ceng edip pehlevānlık nice olurmuş göstereyim diyü lāf urup cevelān eyledikde İskender de karşıısına gelip²⁶⁹⁶ dil-

²⁶⁸² kūsaları çalınıp: kūsalarını çalıp T

²⁶⁸³ gūlgūle verdi ve yerlere: vermede TDK

²⁶⁸⁴ hūyla: hūy ile T

²⁶⁸⁵ gösterdikden: gösterdikde T

²⁶⁸⁶ kimse: TDK’de yok

²⁶⁸⁷ ve: T’de yok

²⁶⁸⁸ eyledikde: eyledi T

²⁶⁸⁹ birbiri: biri biri TDK

²⁶⁹⁰ İskender’in elinde: İskender’in İskender’in T

²⁶⁹¹ eyledi: edip TDK

²⁶⁹² gelip: geldi ve TDK

²⁶⁹³ varsa bugün: var ise bugün T / varsa bir gün TDK

²⁶⁹⁴ 2644. dipnottan buraya (2694. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

²⁶⁹⁵ ğark olup meydāna ‘azm: ğark olup ‘azm-i meydān M / müstağrak olup meydāna ‘azm TDK

²⁶⁹⁶ İskender de karşıısına gelip: T’de yok

āverim diyü²⁶⁹⁷ lāf urmağı koyup ‘aqlıñı başıña devşir ve arslanı diyü çokluk²⁶⁹⁸ böbürlenme ki cihānda arslanıñ pençesini burup ĥaddini bildirir dil-āverler²⁶⁹⁹ bulunur. Eger endām u kıyāfetiñe bakıp aña²⁷⁰⁰ mağrūr olursañ zūr u kuvvet kıyāfete göre degildir. Şabāħdan beri seniñ gibi niçe pehlevānıñ²⁷⁰¹ her biri merdlik da‘vāsıyla meydāna girip yine ellerinden bir iş gelmeyip evvelki ĥamleye tākāt getiremeyip mest olup yıkıldılar. Pehlevān oldur ki evvel hūner göstere de andan²⁷⁰² soñra kendisini medħ eyleye yoħsa bunda²⁷⁰³ seniñ kuru lafıñdan qorķar ādem²⁷⁰⁴ yoķdur. Er iseñ hemān durmayıp ĥamle [TDK 63a] eyle.²⁷⁰⁵ Görelim ne²⁷⁰⁶ çenberden ĥallācsıñ dedikde zengīdir ġazaba gelip dalkılıç olup İskender’e ĥavāle eyledikde İskender ĥamlesini reddeyleyip²⁷⁰⁷ ol da zengīye ĥavāle²⁷⁰⁸ edip zengī de ĥamlesini²⁷⁰⁹ şavuşdurdu. El-kışşa bu üslūb üzere vāfir ceng edip birbirine aşlā²⁷¹⁰ bir zaħm uramadılar. Aħşam yaķın olmağın zengī İskender’e bugün ceng²⁷¹¹ eylemege zamān qalmadı. Pes cengden ferāğat edip yerli yerimize gidelim. Şabāħ olduķda yine seniñle bu meydānda görüselim dedikde İskender sen bilirsıñ deyip bunuñ üzerine qavl ü qarār eylediler ve²⁷¹² her biri meydāndan dönüp ‘askerine gitdiler.²⁷¹³ İki ‘askerdir dönüp qondular ve qaravullar²⁷¹⁴ çıkıp şabāħa dek biri birini beklediler. Çünki şabāħ olup yine dil-āverler bölük bölük meydāna gelip şaf bağladılar.²⁷¹⁵ İskender’dir zırhını giyip silāhını kuşandı ve atına süvār olup dünkü qavl ü qarār üzere meydāna girip ĥaşmını da‘vet

²⁶⁹⁷ diyü: bu TDK / M’de yok

²⁶⁹⁸ diyü çokluk: çoklukdur diyü TDK

²⁶⁹⁹ ĥaddini bildirir dil-āverler: ĥaddini bildireyor dil-āver T / bildireyor dil-āver TDK

²⁷⁰⁰ kıyāfetiñe bakıp aña: kıyāfetiñe bakıp T / kıyāfet ki bakıp eger TDK

²⁷⁰¹ pehlevānıñ: pehlevān T / pehlevān paf puf M

²⁷⁰² de andan: T ve TDK’de yok

²⁷⁰³ bunda: bu TDK

²⁷⁰⁴ ādem: TDK’de yok

²⁷⁰⁵ eyle: edip T, TDK

²⁷⁰⁶ ne: TDK’de yok

²⁷⁰⁷ İskender ĥamlesini reddeyleyip: ĥamlesini reddeyleyip T / ĥamlesini reddedip TDK

²⁷⁰⁸ ĥavāle: ĥamle T, M

²⁷⁰⁹ ĥamlesini: TDK’de yok

²⁷¹⁰ edip birbirine aşlā: edip biri birine M / TDK’de yok

²⁷¹¹ bir zaħm uramadılar. Aħşam yaķın olmağın zengī İskender’e bugün ceng: TDK’de yok

²⁷¹² qavl ü qarār eylediler ve: qavl ü qarār eylediler M / qavl qarār eylediler ve TDK

²⁷¹³ gitdiler: gitdi T, M

²⁷¹⁴ qaravullar: qaravul TDK

²⁷¹⁵ meydāna gelip şaf bağladılar: şaf bağlayıp meydāna geldiler T, TDK

eyledikde zengîniñ gözü İskender'den kırküp havfa düşmegin kendisi meydâna girmeyip [M 9b] 'ifrîte beñzer bir zengîye meydâna gir diyü emreyledikde zengîdir 'azm-i meydân²⁷¹⁶ eyledi. İskender gördü ki²⁷¹⁷ dünkü gün ceng eyleyen²⁷¹⁸ herîf degildir. Zengîye şorup dün pehlevānlık da'vāsıyla meydâna giren dil-āver niçin gelmedi dedikde zengî ey nā-bekār Rūmî! Ol pehlevān bizim şehr-yārımızdır. Seniñle ceng eylemege tenezzül eylemeyip²⁷¹⁹ var şunu yaķasından tutup huzūruma²⁷²⁰ getir diyü beni gönderdi.²⁷²¹ Şimdi geldim ki seni tutup huzūruna götürem. Eger görmege pek müştāk iseñ vardıkda gör dedikde [T 49a] İskender'dir ğazaba gelip ey mel'ün! Ben saña olur olmaz herze yemegi göstereyim deyip²⁷²² bir kılıç urup iki pāre eyledi.²⁷²³ Andan soñra bir zengî dahı meydâna girip anı da helāk eyledikde biri dahı meydâna girdi.²⁷²⁴ El-kışşa bu üslüb üzere bir niçesini birer hāmlede helāk eyledikde artık meydâna kimse gelmedi. İskender'dir na'ra urup ey nā-bekār zengî! Dünkü gün yarın ceng edelim diyü qavl ü qarār eylemekden maķşūduñ zarāfetle elimden hālāş olmak imiş çünki pehlevānım dersin. Bugün va'diñe turup niçin erenler meydānına gelmezsin dedikde zengîdir ğazaba gelip kükreyip ağızından āteşler saçarak²⁷²⁵ 'azm-i meydān eyledi²⁷²⁶ ve İskender'e muķābil olup ceng eylemege başladılar. Ortalık yerde birkaç hāmle haķā geķip āhir İskender fikr edip eger bu zengîyi bugün de helāk eylemezsem²⁷²⁷ [TDK 63b] yine bir iş görülmeyip ceng uzanmak²⁷²⁸ lāzım gelir. Hemān münāsib olan budur ki²⁷²⁹ bir sā'at evvel bunu bir hāl eylemek gerekdir ki başları gitdikden²⁷³⁰ soñra sā'ir 'askeri bozmaķ āsān olur deyip

²⁷¹⁶ emreyledikde zengîdir 'azm-i meydān: emreyledi zengîdir 'azm T / emreyledi zengîdir 'azm-i meydān TDK

²⁷¹⁷ ki: kim M

²⁷¹⁸ ceng eyleyen: ceng eylediği M / TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

²⁷¹⁹ ceng eylemege tenezzül eylemeyip: cenge tenezzül eylemeyip M / cenge tenezzül eylemez TDK

²⁷²⁰ huzūruma: M'de yok

²⁷²¹ beni gönderdi: baña emreyledi T, TDK

²⁷²² deyip: M nüshasında tekrarlanmıştır.

²⁷²³ eyledi: edip TDK

²⁷²⁴ anı da helāk eyledikde biri dahı meydāna girdi: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

²⁷²⁵ kükreyip azğından āteşler saçarak: gürleyip azğından ateşler saçılarak T / gürleyip azğından āteşler saçarak M

²⁷²⁶ eyledi: edip TDK

²⁷²⁷ bugün de helāk eylemezsem: bunda helāk eylesen TDK

²⁷²⁸ uzanmak: uzalmaq T

²⁷²⁹ ki: TDK'de yok

²⁷³⁰ gerekdir ki başları gitdikden: gerekdir ki başları gitden M / gerekdir başları gitdikden TDK

meydān başına vardıkda Cenāb-ı Hāk Te‘ālā Hāzretinden nuşret ü zafer dileyip hemān-dem kılıcını ‘uryān edip zengīniñ üstüne gelip var kuvvetin²⁷³¹ bāzūya getirip bir kılıç çaldı ki²⁷³² kalkanını iki şakķ edip cebe vü cevşenini²⁷³³ geķip başına rāst gelip beline varınca iki pāre eyledi.²⁷³⁴ Zengī ‘askeri bu hāli gördüklerinde ğırīv ü²⁷³⁵ feryādlar edip bir uğurdan İskender’in üzerine hamle eylediler. [M 10a] Bu taraftan Rūm ‘askeri de yürüyüp iki ‘asker biri birine²⁷³⁶ girip ortalık yerde kıyāmetler²⁷³⁷ kopdu. Dil-āverler gökler gibi gürleyip²⁷³⁸ kılıçlar şimşek gibi yalabıyıp kan seyiller gibi aķdı. İskender ise cihānı fenāya verip ‘ālemi kırdı geķirdi. Zengī ‘askeri hesābsız olmağın hayli karşı durup Rūm dil-āverlerinden niçelerini²⁷³⁹ helāk eylediler. Āķir-kār nuşret ü zafer yeli İskender tarafından esip gitdikçe Rūm ‘askeri ğālib olup zengīler zebūn olmağā başladılar. Rūm ‘askeridir bu hāli gördüklerinde var kuvvetlerin bāzūya getirip iķdām eylediler ve²⁷⁴⁰ zengīleri bozup bir miķdārını esīr edip mā-‘adāsını kılıçdan geķirdiler. Habeş ‘askeri zengīleriñ bozulduğunu gördüklerinde²⁷⁴¹ emān istediler. İskender de emān verdikde anlar da İskender’e ķul olup cümlesi iķā‘at eylediler. Ćunki İskender buncılayın bir ‘aķīm ‘askeri bozup²⁷⁴² ğālib olmaķ müyesser oldu. Hāk Te‘ālā Hāzretine şükrler edip dönüp bār-ğāhına geldi. Cümle erkān-ı devlet ve a‘yān-ı salţanat hūzūruna²⁷⁴³ gelip eyyām-ı devletine du‘ālar edip Hāk Sübhānehū ve²⁷⁴⁴ Te‘ālā Hāzreti sa‘ādetli pād-şāhımızı dūnyā durduķça mu‘ammer edip hemīşe bunuñ gibi niçe ğazālara muvaffaķ edip dā‘imā düşmenlerin zār u zebūn eylesin

²⁷³¹ kuvvetin: kuvveti TDK

²⁷³² ki: kim M

²⁷³³ cevşenini: cevşeni T

²⁷³⁴ eyledi: eyledikde T, TDK

²⁷³⁵ zengī ‘askeri bu hāli gördüklerinde ğırīv ü: zengī ‘askeridir görüp ğırīv ü T / zengī ‘askeridir bu hāli gördüklerinde TDK

²⁷³⁶ yürüyüp iki ‘asker biri birine: birbirine T, TDK

²⁷³⁷ kıyāmetler: kıyāmet T, TDK

²⁷³⁸ gürleyip: kükreyip T

²⁷³⁹ dil-āverlerinden niçelerini: dil-āverleriniñ niçelerin T, TDK

²⁷⁴⁰ Rūm ‘askeridir bu hāli gördüklerinde var kuvvetlerin bāzūya getirip iķdām eylediler ve: ‘askerdir bu hāli görüp var kuvvetlerin bāzūya getirip iķdām eylediler T / ‘askerdir bu hāli gördükde var kuvveti bāzūya getirdiler iķdām eylediler ve TDK

²⁷⁴¹ gördüklerinde: gördükde T, TDK

²⁷⁴² cümlesi iķā‘at eylediler. Ćunki İskender buncılayın bir ‘aķīm ‘askeri bozup: M’de yok

²⁷⁴³ hūzūruna: hūzūr T

²⁷⁴⁴ Sübhānehū ve: M’de yok

dediler. Andan sonra zengîlerin mälları²⁷⁴⁵ taşlar gibi yığılıp reng reng la'l ü cevâhir²⁷⁴⁶ ve 'ūd u 'anber ve kaçâr kaçâr dībā vü zībā²⁷⁴⁷ ve altın ve gümüş ve sâ'ir tuhfelere nihâyet olmayıp [T 49b] tula tula atlar ve cebe vü cevşen ve Hindî kılıçlar ve pülâd kalkınlar ve muraşşâ' taht u rahtlar²⁷⁴⁸ hesâba gelmez idi. Zengîler²⁷⁴⁹ bunca zamândan beri cihânı harâb edip 'âlemiñ mälını bir yere cem' eylemişler idi.²⁷⁵⁰ Pes İskender ganimet mälından²⁷⁵¹ [TDK 64a] bir miqdârını 'askere üleşdirip cümlesiniñ gönlünü şâd eyledi. Her biri muhtâc iken gani olup İskender'e du'âlar eylediler.

BU MAHAL İSKENDER'İN²⁷⁵² MIŞIR'A VARIP İSKENDERİYE DEDİKLERİ ŞEHİRİ²⁷⁵³ YAPIP ANDAN SONRA RÛM'A GİDİP TAHTINA²⁷⁵⁴ VARDIĞIDIR

Çünkü İskender zengî 'askerini bozup cihân halkını şerlerinden halâş eyledi. Bir hafta ol yerde karar edip andan sonra ol mahalden göçüp Mısır'a teveccüh [M 10b] eyledi. Her gün bir dürlü yere gelip²⁷⁵⁵ seyr ü şikâr ederek Mısır'a yaklaşıldıkda başdan başa 'asker²⁷⁵⁶ cebe vü cevşen giyip gök demire garç olup bölük bölük âlâyla gelip şehre girdiler.²⁷⁵⁷ Şehirde olanlar dağı muqaddemâ istikbâl edip gelen 'askeriñ seyr ü temâşâsın edip bile içeriye geldiler.²⁷⁵⁸ Bir zamândan sonra İskender de hezâr şevketle gelip bâr-gâhında karar eyledi. Ol gün geçip şabâh olduğda Mısır şehrine [TDK 64b] bâzârdan bâzâra ve mahalleden mahalleye²⁷⁵⁹ gezip temâşâ eyledi. Andan sonra içinde olan 'askerini

²⁷⁴⁵ mälları: mällarını M, TDK

²⁷⁴⁶ cevâhir: cevher M

²⁷⁴⁷ dībā vü zībā: zībā vü dībā TDK

²⁷⁴⁸ taht u rahtlar: raht u buhtlar M / taht u buhtlar TDK

²⁷⁴⁹ zengîler: zengîlerin TDK

²⁷⁵⁰ eylemişler idi: edip mälîk eylediler T, TDK

²⁷⁵¹ ganimet mälından: mäl-ı ganimetden T, TDK

²⁷⁵² İskender'in: İskender TDK

²⁷⁵³ şehri: şehir M

²⁷⁵⁴ tahtına: tahta T, TDK

²⁷⁵⁵ gelip: karar edip TDK

²⁷⁵⁶ 'asker: 'asker ve T

²⁷⁵⁷ âlâyla gelip şehre girdiler: âlâylar gösterip şehriñ önüne geldiler M

²⁷⁵⁸ şehirde olanlar dağı muqaddemâ istikbâl edip gelen 'askeriñ seyr ü temâşâsın edip bile içeriye geldiler: şehirde olanların cümlesi taşra çıkıp gelen 'askeri seyr ü temâşâ eylerler idi M

²⁷⁵⁹ Mısır şehrine bâzârdan bâzâra ve mahalleden mahalleye: şehir varıp Mısır'ı M

kendi kânûnları²⁷⁶⁰ üzere yeñiden tertîb edip kendi²⁷⁶¹ tarafından bir beg ta'yîn eyledi ve cümle²⁷⁶² levâzımını gördü.²⁷⁶³ Birkaç günden sonra Mısır'dan da²⁷⁶⁴ hareket edip²⁷⁶⁵ deryâ kenârını²⁷⁶⁶ seyrederek bir yere geldi. Ol yer gönlüne gâyet hoş gelip emreyledi kim anda²⁷⁶⁷ bir şehir binâ edeler. Pes mi'mârlardır gelip az zamânın içinde ol yerde bir²⁷⁶⁸ şehir binâ eylediler. Adını İskenderiye koyup içine 'asker ü²⁷⁶⁹ zâbıt koyup cümle ne lâzım ise görüp andan sonra deryâdan geçip Rûm²⁷⁷⁰ vilâyetine geldi. Şehre yaklaştıkda halk birkaç menzil karşı çıkıp istikbâl eylediler ve eyyâm-ı devletine du'âlar edip kulluklar 'arz eylediler. İskender de bunlara iltifâtlar²⁷⁷¹ edip niçe in'âm ü ihsânlar eyledi. Andan sonra gelip tahtında karar edip fermân eyledi kim şehri tonadıp niçe günler şenlikler edeler. Pes²⁷⁷² şehrdir tonanıp halk niçe günler 'iş u nûşlar ve seyr ü temâşâlar edip düğün bayram eylediler. İskender'dir tahtına²⁷⁷³ geçip dîvân eyledi. Cümle a'yân-ı devlet yanına cem' olduklarında²⁷⁷⁴ emreyledi kim memleketi âhir²⁷⁷⁵ etrâfında olan pād-şâhlara nâmeler yazılıp ganimet mālından²⁷⁷⁶ niçe tuhfeler gönderile.²⁷⁷⁷ Nâmelerdir yazılıp mu'temed âdemlerle taraf taraf hediyeler gönderilip çünkü nevbet 'Acem şâhı²⁷⁷⁸ olan Dārâ'ya geldi. Niçe yük 'ud u 'anber ve dîbâ vü gevher ve hesâbsız altın ve gümüş ve tula tula atlar ve muraşsa' rahtlar ve Dāvūdî zırhlar ve Hindî²⁷⁷⁹ kılıçlar ve nâzenîn cāriyeler ve perî peyker

²⁷⁶⁰ 'askerini kendi kânûnları: 'askerin kendi kânûnu T, TDK

²⁷⁶¹ yeñiden tertîb edip kendi: tertîb edip M

²⁷⁶² ta'yîn eyledi ve cümle: koyup cümle M / ta'yîn eyledi TDK

²⁷⁶³ gördü: görüp T, TDK

²⁷⁶⁴ da: T ve TDK'de yok

²⁷⁶⁵ hareket edip: kalkıp M

²⁷⁶⁶ kenârını: kenârın T / kenârına TDK

²⁷⁶⁷ anda: M'de yok

²⁷⁶⁸ zamânın içinde ol yerde bir: zamân içinde ol yere T / zamânın içinde ol yere TDK

²⁷⁶⁹ koyup içine 'asker ü: koyup içine M / koydular içine 'asker ü TDK

²⁷⁷⁰ Rûm: M'de yok

²⁷⁷¹ iltifâtlar: iltifât T, TDK

²⁷⁷² edip fermân eyledi kim şehri tonadıp niçe günler şenlikler edeler. Pes: edip şehri donadıp niçe günler şenlikler eylediler. Pes T / eyledi. Şehr tonanıp niçe günler şenlikler edeler TDK

²⁷⁷³ tahtına: tahta T, TDK

²⁷⁷⁴ olduklarında: olduğda T

²⁷⁷⁵ âhir: T ve TDK'de yok

²⁷⁷⁶ ganimet mālından: māl ü ganimetden T / māl-ı ganimetden TDK

²⁷⁷⁷ gönderile: göndereler T, M

²⁷⁷⁸ şâhı: şehir-yarı M

²⁷⁷⁹ Hindî: T ve TDK'de yok

oğlanlar ve bir niçe zencîre urulmuş zengî esîrleri ve kaçâr kaçâr develer cümlesini²⁷⁸⁰ hazır²⁷⁸¹ ü müheyyâ edip²⁷⁸² nâme ile bunca pîşkeşleri yanında muḳarreb olanlardan biriyle²⁷⁸³ Dārâ'ya gönderdi. Çünkü nâme ile hediye²⁷⁸⁴ Dārâ'ya vâsıl oldu. İskender'in bu kadar devlet ü şevket ve buncılayın mülk ü hazineye mâlik olduğuna ḥased edip gelen âdeme çokluk iltifât eylemedi ve ḥasedini âşikâre edip biraz bî-ma'nâ sözler söyledi. Ol da gelip Dārâ'nın eylediği vaż'ı²⁷⁸⁵ ve söylediği sözleri bir bir İskender'e beyân eyledikde²⁷⁸⁶ İskender Dārâ'nın bu vaż'ından rencide olup gönlünde kîn mekîn oldu ve²⁷⁸⁷ sâ'ir yerlere gidenler cümle gelip etrâfda olan pād-şâhlar İskender'e nâmenîñ cevâbıyla pîşkeşler gönderip ğazâñız mübârek olsun diyü [TDK 65a] hülûşlar 'arz eylemişlerdi. Bundan sonra İskender'in²⁷⁸⁸ devleti ve şevketi evvelkiden yüz kat ziyâde [T 50a] olup zengî 'askeri gibi 'azîm düşmene zafer bulup bozduğu yedi iklim dört güşeye yayıldı.²⁷⁸⁹ Cihân halkı Rûmîleriñ bu dil-âverliğine taḥsîn ü âferîn eder oldular.²⁷⁹⁰

BU MAḤAL İSKENDER'İN DĀRĀ İLE CENG EYLEMEK MURĀD EYLEYİP VE²⁷⁹¹ KENDİSİNİN ĞĀLİB OLMASINA FĀL EYLEDİKDE FĀLİ RĀST GELDİGİDİR

Rivâyet olunur ki çünkü İskender zengî 'askerine ğâlib oldu. Bu kadar māl ü hazine ile gelip tahtında karar eyleyip 'îş ü 'işret edip şafâ-yı hâtırla atıp tutmağa başladı. Perî peyker elinden şarâb-ı erguvânîler içip sâzende vü çengîlerle her gün bir bâğ-çede zevk u şafâya meşğûl olmağa başladı. Dâ'imâ Aristo ve sâ'ir hükemâ vü 'âkıllerle şöḥbet edip bir ân anlarsız olmayıp her nereye giderse²⁷⁹² yanından ayırmayıp bile götürür idi. Çünkü

²⁷⁸⁰ cümlesini: cümlesi T, M

²⁷⁸¹ Bu kısımdan (2781. dipnot) 2800. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

²⁷⁸² edip: olup T

²⁷⁸³ biriyle: biri ile T

²⁷⁸⁴ hediye: hediyedir T

²⁷⁸⁵ vaż'ı: vaż'ını T

²⁷⁸⁶ eyledikde: eyledi TDK

²⁷⁸⁷ gönlünde kîn mekîn oldu ve: kîn mekîn oldu TDK

²⁷⁸⁸ İskender'in: TDK'de yok

²⁷⁸⁹ yayıldı: yayılıp T

²⁷⁹⁰ âferîn eder oldular: âferînler ederlerdi TDK

²⁷⁹¹ ve: TDK'de yok

²⁷⁹² giderse: gider ise T

Dārā'ya hāṭırı alıp gönlünde k  n baqlamışdı.   şik  re edip bunca zam  ndan beri her yıl²⁷⁹³ verilen h  z  neni  n vatı geldikde göndermeyip muayyed olmadı.²⁷⁹⁴ Tam  m devletini  n uvveti vatı²⁷⁹⁵ olmaql  n z  r-ı b  z  yla²⁷⁹⁶ memleket alıp cih  n ş  hlarına galebe eylemek   rz  sunda olmaqla D  r  'ya m  d  r   etmeyip ibtid   anı  la peneleşmek sevd  sına d  şm  şd  .²⁷⁹⁷ Günlerde bir gün ş  k  ra binip aql ve ş  hr  ları olanıp seyr    şükür eylerken bir aqla geldi kim her arafı ş  k  rla otolu [T 50b] olmaql  n mur  d üzere avlar avlanıp tem  ş   olunurken gördü kim bir aya üstünde iki d  ne keklik urmayıp²⁷⁹⁸ birbiriyle ceng edip g  h bu anı  n başını yolup g  h o²⁷⁹⁹ da bunu  n anadını ırıp ceng eylerler. [TDK 65b]   skender'dir bu h  li gördükde biraz tem  ş   edip urdu. Keklikler bir²⁸⁰⁰ [M 11a] biriyle yoluşmaql  ndan aş   üzerlerine   dem geldiginden ocunmayıp²⁸⁰¹ cenglerini bozmadılar.   skender'dir bu h  le h  yr  n olup ey   bu uşları  n biri biriyle aql böyle bu adar h  ř  metine²⁸⁰² sebep ne ola ki diyü ta'accüb eyledi²⁸⁰³ ve bundan iyi f  l olmaz deyip birine kendi adını ve birine D  r  'nı  n adını oyup g  reyim²⁸⁰⁴ anqlısı g  lib olur t   ki a  na göre 'amel eyleyeyim diyü f  l utup tem  ş  ya urdu. uřlar²⁸⁰⁵ biraz zam  n ceng edip cih  nı birbirini  n başına teng eyledi.²⁸⁰⁶   hir-k  r   skender'i  n kekligi g  lib olup²⁸⁰⁷ D  r  'nı  n kekligini urup hel  k eyledi.   skender bu h  li gördükde f  lı r  st geldiginden²⁸⁰⁸ ş  d olup D  r  'ya g  lib olmasına bunu 'al  met bilip H  ql Te'  l   H  zretini  n 'avnyla nuşret    zafer bizim arafımızdan olur²⁸⁰⁹ deyip mesr  r oldu. Andan ş  nra keklik²⁸¹⁰ ş  lına ş  lına gidip

²⁷⁹³ her yıl: TDK'de yok

²⁷⁹⁴ olmadı: olmayıp TDK

²⁷⁹⁵ vatı: TDK'de yok

²⁷⁹⁶ b  z  yla: b  z   ile TDK

²⁷⁹⁷ sevd  sına d  şm  şd  : hev  sına düşdü TDK

²⁷⁹⁸ urmayıp: T'de yok

²⁷⁹⁹ o: ol T

²⁸⁰⁰ 2781. dipnottan buraya (2800. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

²⁸⁰¹ ocunmayıp: aınmayıp M

²⁸⁰² biri biriyle aql böyle bu adar h  ş  metine: birbiriyle aql bu adar h  ş  mete T / birbirleriyle t   bu adar h  ş  metine TDK

²⁸⁰³ ta'accüb eyledi: ta'accübe vardı M

²⁸⁰⁴ oyup göreyim: göreyim M / oyup göre kim TDK

²⁸⁰⁵ uşlar: uşlardır T

²⁸⁰⁶ birbirini  n başına teng eyledi: biri birini  n başına teng eylediler M / birbirini  n başına eylediler TDK

²⁸⁰⁷ olup: gelip M

²⁸⁰⁸ geldiginden: geldikten M / gelip TDK

²⁸⁰⁹ bizim arafımızdan olur: bizimdir T, TDK

bir kayanın üstüne çıktıkda kande imiş bir şahın çıkagelip kekligin başını kopardı ve İskender²⁸¹¹ bu halden ‘ibret alıp gerçi kuş haşmına galebe edip helāk eylediyse²⁸¹² de lākin ol da anın ardı sıra helāk oldu. Biz de Dārā’ya gerçi galebe eylersek de lākin²⁸¹³ anın ardı sıra bu dünyā-yı fāniden geçip gitmemiz muqarrerdir dedi.²⁸¹⁴ Rivāyet olunur ki ol tağın içinde felegin bir katına çıkmış bir kubbe var idi ki her kimiñ bir hāceti olsa ol kubbenin altına varıp kendi murādını söylerdi. Eger²⁸¹⁵ kubbeden söylediği sözün ‘aynı gelirse²⁸¹⁶ fālī hayr olup ol işe başlardı. Eger ğayr²⁸¹⁷ dürlü şadā gelirse ol işden hāzer edip eylemezlerdi.²⁸¹⁸ Pes İskender yanında olanlardan birine emreyledi ki Dārā’yla²⁸¹⁹ bizim ahvālimiz nice olur bir kerre söyle²⁸²⁰ görelim ne şadā gelir dedikde ol kimse de varıp dedi ki İskender cihāna galebe edip Dārā’yı bozup tahtını elinden alır diyü haykırdıkda²⁸²¹ hemān yine bi-‘aynihi kubbeden bu şadā geldi.²⁸²² Çünkü bu²⁸²³ fāl da rāst geldi. İskender’in Dārā’ya ğalib olmasında şübhesi kalmayıp her vechle fālları²⁸²⁴ rāst gelmegin kuvvet-i kalb olup sürür ile şikārdan [M 11b] dönüp sarāyına geldi. Andan sonra cümle hükemāsını yanına da‘vet edip Dārā’nın ahvāli müşāvere olunup İskender dedi ki Cenāb-ı Hāḡ Te‘ālā kendi lūṭf u kereminden bize buncılayın devlet ihsān eylemişken²⁸²⁵ [TDK 66a] ne lāzımdır ki ikide bir de Dārā’ya bu kadar hāzīne verip kulluḡ ‘arz²⁸²⁶ eylemek? Devlet ü saltanatda ḡod andan alçaḡ degiliz ki emrine itā‘at edeyiz. Eger anın tāc u tahtı var ise

²⁸¹⁰ sonra keklik: şonradır keklik T / sonra keklikdir M

²⁸¹¹ ve İskender: İskender TDK / M’de yok

²⁸¹² eylediyse: eyledi ise T, TDK

²⁸¹³ gerçi galebe eylersek de lākin: gerçi galebe eyler isek de lākin T / galebe eylersek de M

²⁸¹⁴ dedi: M’de yok

²⁸¹⁵ eger: M’de yok

²⁸¹⁶ gelirse: gelir ise T

²⁸¹⁷ ğayr: ğayrı T, M

²⁸¹⁸ eylemezlerdi: eylemezler idi T, M

²⁸¹⁹ Dārā’yla: Dārā ile T, TDK

²⁸²⁰ bir kere söyle: söyle bir kerre söyle T

²⁸²¹ diyü haykırdıkda: dedikde T

²⁸²² yine bi-‘aynihi kubbeden bu şadā geldi: kubbeden bi-‘aynihi yine bu şadā gelip M / bi-‘aynihi kubbeden bu şadā geldi TDK

²⁸²³ bu: TDK’de yok

²⁸²⁴ fālları: fāllar T, TDK

²⁸²⁵ eylemişken: eylemiş iken M

²⁸²⁶ ‘arz: M’de yok

bizim de²⁸²⁷ elimizde bir kılıç vardır ki niçe t̄ac u tahta²⁸²⁸ deger. Eger emrine it̄a‘at eylemeyip h̄az̄ine vermedigimizde ‘asker cem‘ edip üstümüze gelirse H̄aḫ Te‘ālā H̄azretiniñ nuṣreti bizimle olmağın anıñla ceng eylemekden yüz çevirmeziz. Egerçi bizim²⁸²⁹ ‘askerimiz anıñ ‘askerinden az ise de lākin cümlesi yek-dil olup uğrumuzda baş ve cān dir̄iğ eylemezler. H̄aḫ‘dan [T 51a] ümm̄idimiz²⁸³⁰ oldur ki aña zafer bulup t̄ac u tahtını elinden alıp kendi mülkümüze kıtayız. Şimdi²⁸³¹ bir bahāne olsa ki üstüne ‘asker çekip varsaḫ deyip andan şoñra yanında olan ḫaḫīmlerden su‘āl edip bu ḫuṣūṣda siziñ re‘yiñiz nedir beyān eyleñ dedikde anlar da pād-şāha du‘ālar edip H̄aḫ Te‘ālā dünya t̄urduḫça devletli şehir-yārimıza ‘ömrler²⁸³² verip günden güne devlet ü şevketlerin²⁸³³ ziyāde eylesin ki re‘y-i hūmāyūnları ‘āḫilāne olup aṣlā ḫuṣūr u²⁸³⁴ ḫaṭāsı yoḫdur.²⁸³⁵ Pek güzel buyurdular lākin çünkü kendi tedb̄irleriniñ şavāb olduḡu günden rūṣen iken lūṭf u²⁸³⁶ kerem edip biz kıllarından su‘āl eylediler. Emr-i hūmāyūnları üzere faḫīrāne ḫāṭıra gelen tedb̄iri ḫuṣūr-ı devletlerine ‘arṣ edelim deyip dediler ki şehir-yārim siz bu ḫuṣūṣda ‘acele etmeyip şabreyleñ. Eger ibtidā ol ‘asker cem‘ edip²⁸³⁷ ḫareket eyleser aña miḫdārın bildirmek āsāndır. Anıñ elinden gelen²⁸³⁸ hemān zevḫ u²⁸³⁹ şafāda olup içip mest-i lā-ya‘ḫıl olmaḫdır. Ammā pād-şāhımız ‘asker cem‘ edip şaflar bozup cigerler söker.²⁸⁴⁰ Nitekim zengī cenginde görölüp ve cümle cihān ḫaḫıñıñ ma‘lūmu olmuṣdur. Siz H̄aḫ Sübhānehū ve²⁸⁴¹ Te‘ālā H̄azretiniñ dīnine ḫidmet edip emrini yerine getirmege sa‘y edersiz ol ise dīn nedir bilmez bir²⁸⁴² mezhebsiz. Dā‘imā dünyāda ne kıadar yaramazlık varsa²⁸⁴³ cümlesi²⁸⁴⁴

²⁸²⁷ de: TDK’de yok

²⁸²⁸ tahta: taht T

²⁸²⁹ egerçi bizim: eger bizim T / gerçi M

²⁸³⁰ ümm̄idimiz: ümm̄idim M

²⁸³¹ şimdi: TDK’de yok

²⁸³² ‘ömrler: ‘ömr M

²⁸³³ devlet ü şevketlerin: şevketlerini M

²⁸³⁴ ḫuṣūr u: ḫuṣūr TDK

²⁸³⁵ yoḫdur: yoḫ T, M

²⁸³⁶ olduḡu günden rūṣen iken lūṭf u: olduḡunu günden rūṣen iken lūṭf u T / olduḡunu günden rūṣen bilip lūṭf TDK

²⁸³⁷ ibtidā ol ‘asker cem‘ edip: ibtidā ol ‘asker cem‘ eyleyip T / ol ibtidā ‘asker cem‘ eyleyip TDK

²⁸³⁸ gelen: geldigi T, M

²⁸³⁹ zevḫ u: zevḫ TDK

²⁸⁴⁰ cigerler söker: çekerlerse T / çekerler siz TDK

²⁸⁴¹ Sübhānehū ve: M’de yok

²⁸⁴² bir: bu TDK

kendisinde [M 12a] mevcüddür. Siziñle Dārā'nıñ ne münāsebeti var?²⁸⁴⁵ Hākla bātıl beyninde katı āşikāre fark vardır.²⁸⁴⁶ Sizde olan 'aql u tedbīr cihān šāhlarından kimseye müyesser olmamışdır. Ümmīdimiz oldur ki kılıcıñız²⁸⁴⁷ Kāf'dan Kāf'a dek hüküm edip cihān halkı cümle emriñize muṭī' ve hükümüñüze rām olalar deyip tekrār du'ā vü şenālar²⁸⁴⁸ eylediler.

BU MAHAL İSKENDER'İN PŪLĀDDAN ĀYİNE YAPDIĞIDIR

Rivāyet olunur ki [TDK 66b] İskender zamānına gelince āyīne daḥı peydā olmamış idi.²⁸⁴⁹ Çünkü İskender hikmet ile niçe şeyler peydā eyledi. Pes murād eyledi ki²⁸⁵⁰ bir şey daḥı peydā eyleye ki²⁸⁵¹ insān baḳdıḳda²⁸⁵² kendi şüretini anda²⁸⁵³ göre. İbtidā altınla gümüşü²⁸⁵⁴ getirip eritdiler ve kālība döküp cilā verdiler. İçinde şüret görülmeyip²⁸⁵⁵ murād hāşıl olmayınca bir ğayrı ma'deni tecrübe edip bu tarīḳla bakır ve kalay ve tuc²⁸⁵⁶ ve sā'irlerini birer birer eridip kālība döküdüler. Hiçbirinde murādları yüz göstermeyip āḥir-kār demiri²⁸⁵⁷ daḥı eridip cilā verdiklerinde şüret görünüp murādları hāşıl oldu ve bildiler ki ma'den kısmından āyīne ancak demirden²⁸⁵⁸ olurmuş. Pes pūlāddan āyīne peydā eylediler ve ibtidā niçe dürlü peydā²⁸⁵⁹ edip gāh dört güşeli ve gāh altı güşeli eylediler

²⁸⁴³ dā'imā dünyāda ne kadar yaramazlık varsa: dā'imā dünyāda ne kadar yaramazlık var ise T/ ne kadar dünyāda yaramazlık var ise TDK

²⁸⁴⁴ cümlesi: M'de yok

²⁸⁴⁵ Dārā'nıñ ne münāsebeti var?: ne münāsebeti vardır Dārā'nıñ? T, TDK

²⁸⁴⁶ hākla bātıl beyninde katı āşikāre fark vardır: hāk ile bātıl beyninde katı āşikāre fark vardır T / hāk ile bātıl katı āşikāredir M

²⁸⁴⁷ kılıcıñız: kılıcımız T, TDK

²⁸⁴⁸ şenālar: şenā T

²⁸⁴⁹ olmamış idi: olmamışidi TDK

²⁸⁵⁰ murād eyledi ki: murād etdilerdi kim M / emreyledi ki TDK

²⁸⁵¹ bir şey daḥı peydā eyleye ki: TDK'de yok

²⁸⁵² baḳdıḳda: baḳdıḳça T, TDK

²⁸⁵³ anda: M'de yok

²⁸⁵⁴ altınla gümüşü: altın ile gümüş T

²⁸⁵⁵ görülmeyip: görölüp T, TDK

²⁸⁵⁶ tuc: tūt TDK

²⁸⁵⁷ demiri: teymürü T

²⁸⁵⁸ demirden: teymürden T

²⁸⁵⁹ peydā: T ve TDK'de yok

lâkin her biri bir hoş göstermeyip âhîr-kâr degirmi eylediklerinde tamâm-ı şüreti bir hoşça göstermegin âyîneyi ol şekilde ihtiyâr eylediler.

BU DÂSTÂN ‘ACEM ŞÂHİ OLAN DÂRÂ İSKENDER’E HÂRÂC İÇİN ÂDEM GÖNDERDİKDE OL DA HÂRÂC VERMEYİP CENG Ü CİDÂLE SEBEB OLDUĞU HİKÂYEDİR²⁸⁶⁰

Günlerde bir gün İskender sarâyında karar edip [T 51b] bir meclis-i hâşş tertîb eylemişidi ki ne kadar hükemâ vü müşâhib var ise cümlesi ol meclisde²⁸⁶¹ hazır olmuşlar idi. İskender de tahtında karar edip gâh şarâb-ı ergüvânî içilip gâh da sâzende vü²⁸⁶² çengîler temâşâ olunup bu tarzla zevk u şafâlar²⁸⁶³ olunurken Dârâ tarafından âdem gelip izn olduğda İskender’in huzûruna girip du‘âlar eyledi. Andan sonra Dârâ’nın selâmıyla fermânını beyân²⁸⁶⁴ edip dedi ki şehir-yârimız buyurdular ki bunca zamândan [M 12b] beri vergeldikleri hâzîneyi bu sene²⁸⁶⁵ vermemege sebep nedir? Bizim devletimizde ne şekil²⁸⁶⁶ zebûnluğ gördüler ki içtâ‘atimizden yüz çevirdiler ve ‘işyâna başladılar?’²⁸⁶⁷ Hemân ihmâl etmeyip²⁸⁶⁸ bir gün evvel hâzîneyi göndersinler tâ ki ortalık yerde olan şulh u şalâh bozulmayıp ve andan sonra kendisine kem olup zarar çeker diyü Dârâ’nın²⁸⁶⁹ emrini bir bir beyân eyledikde İskender’dır gâzaba gelip âteş oldu ve gelen kimseye vâfir acı sözler²⁸⁷⁰ söyledi. Rivâyet olunur ki her yıl Rûm’dan Dârâ’ya hesâbsız hâzîne gidip içinde niçe tuhfeler var idi. [TDK 67a] Cümleden biri yumurta kadar altın ki ma‘denden ol

²⁸⁶⁰ ol da harâc vermeyip ceng ü cidâle sebep olduğu hikâyesidir: reddedip ceng ü cidâle sebep olduğudur TDK

²⁸⁶¹ müşâhib var ise cümlesi ol meclisde: müşâhibler varsa cümle ol meclise M / müşâhib var ise cümle ol meclisde TDK

²⁸⁶² içilip gâh da sâzende vü: içip gâh da sâzende ve gâh da T

²⁸⁶³ tarzla zevk u şafâlar: tarz ile zevk u şafâlar T / tarzla zevk u şafâ M

²⁸⁶⁴ beyân: T ve TDK’de yok

²⁸⁶⁵ sene: senede T, TDK

²⁸⁶⁶ şekil: T’de yok

²⁸⁶⁷ çevirdiler ve ‘işyâna başladılar: döndüreler M / çevirip ‘işyâna başladılar TDK

²⁸⁶⁸ etmeyip: eylemeyip T, M

²⁸⁶⁹ tâ ki ortalık yerde olan şulh u şalâh bozulmayıp ve andan sonra kendisine kem olup zarar çeker diyü Dârâ’nın: ve illâ sonra kendisine zarar işâbet eder diyü T / ve illâ sonra kendisine kem zarar çeker diyü Dârâ’nın TDK

²⁸⁷⁰ sözler: söz T, TDK

kıyāfetde çıkıp şöñradan ‘amel²⁸⁷¹ olma degil idi ve bir şāhāne münakkaş döşeme ki gören ādemiñ gözü kamaşırdı.²⁸⁷² Her yıl²⁸⁷³ niçe tuhfe vü hazīne ile bu döşeme ve ma‘deni altın bile gönderilip bī-ḥesāb hazīne gider idi.²⁸⁷⁴ İskender çünki ğazaba geldi. Dārā’dan ḥarāc istemege gelen²⁸⁷⁵ ādeme dedi ki var pād-şāhiña söyle ki²⁸⁷⁶ şimdi zamān bir ğayrı dürlü²⁸⁷⁷ olup altın yumurta²⁸⁷⁸ yumurtlayan kuş yuvasından uçup gitdi ve rüzgār ol naqşlı döşemeleri²⁸⁷⁹ devşirip ortalık bir ğayrı yüzden oldu. Her yıl altın ve hazīne²⁸⁸⁰ olmaz. Gāh şulḥ olup gāh da ceng olur. Seniñ pād-şāhiñ cihāna şıgamayıp bizim memleketimizden ne ister? Lütf edip²⁸⁸¹ bizi kendi ḥālimize koyup kendileri²⁸⁸² de şafāda olsunlar ve illā şöñra kem olup geçenlerde zengī ‘askeriniñ başına gelen ḥāller ‘Acem ḥalkınıñ da başına gelir. Bir pāre fıkır edip olur olmaz ḥām sevdāda olmasın²⁸⁸³ dedikde gelen ādem bu āteşli cevābları işitdikde ne kadar söyleyecek sözleri varsa²⁸⁸⁴ korkusundan cümlesini unutup hemān yer öpüp çıkıp gitdi ve āteş gibi bir yerde karar etmeyip gelip Dārā’ya İskender’iñ²⁸⁸⁵ söylediği sözleri bir bir beyān eyledi. Dārā bu²⁸⁸⁶ cevābları işitdiği gibi eleminden gülüp²⁸⁸⁷ dedi ki ḥayf şad ḥayf!²⁸⁸⁸ Ne günlere kaldık ki İskender bizim üstümüze ‘asker çekip gele ve biz anıñ kılıcından korkuya düşeyiz. Görüñ şu yaban oğlanını ki bizi cengi ile korkudur. ‘Acem şehir-yārlarınıñ [M 13a] kuvvet ü

²⁸⁷¹ ma‘denden ol kıyāfetde çıkıp şöñradan ‘amel: ma‘deninden ol kıyāfetde çıkmış idi şöñradan ‘ameli T / ma‘denden ol kıyāfetde çıkıp şöñra ‘amel M

²⁸⁷² kamaşırdı: kamaşır idi M, TDK

²⁸⁷³ yıl: T ve TDK’de yok

²⁸⁷⁴ gönderilip bī-ḥesāb hazīne gider idi: gönderilir bī-ḥesāb hazīne gider idi M / gönderilip idi TDK

²⁸⁷⁵ ḥarāc istemege gelen: gelen ḥarāc istemege T, TDK

²⁸⁷⁶ ki: TDK’de yok

²⁸⁷⁷ ğayrı dürlü: dürlü daḥı M

²⁸⁷⁸ altın yumurta: ol yumurtayı T, TDK

²⁸⁷⁹ döşemeleri: döşemeyi T, M

²⁸⁸⁰ hazīne: hazīne ile TDK

²⁸⁸¹ edip: eyleyip T, M

²⁸⁸² kendileri: kendiler T, TDK

²⁸⁸³ olmasın: olmasınlar M

²⁸⁸⁴ sözleri varsa: sözler var ise T, TDK

²⁸⁸⁵ İskender’iñ: İskender T

²⁸⁸⁶ Dārā bu: Dārā’dır T / Dārā’dır bu M

²⁸⁸⁷ gülüp: ölüp T

²⁸⁸⁸ şad ḥayf: ve şad ḥayf ki TDK / M’de yok

kudretlerinden²⁸⁸⁹ haberi yok ki üzerlerine İskender değil Kāf tağı bile gelse bir
 hamlelerine tākāt getiremezler.²⁸⁹⁰ Serçe ile şeh-bāzīn ne münāsebeti vardır?²⁸⁹¹ Anın dağı
 rūzgārdan tabanca yedigi yok. Bir sürü²⁸⁹² yaban ademīsine gālib olmağı kendisini bir
 ‘aẓīm pād-šāh şanır ammā²⁸⁹³ aña²⁸⁹⁴ haddini bildirmek gerekdir deyip tekrār bir ādem dağı
 göndermek için yanına bir söz şāhibi ādem²⁸⁹⁵ çağırıp eline bir top ile bir²⁸⁹⁶ çevgān ve bir
 şinik şuşam verip ve bundan maḫşūdu²⁸⁹⁷ ne idüğünü [T 52a] bir bir beyān edip²⁸⁹⁸
 İskender’e bunları götürüp yine baña cevābını getir²⁸⁹⁹ dedi. Herīf de²⁹⁰⁰ fermān üzere
 gönderdiği şeyleri alıp yola girdi. Günlerde bir gün İskender’in taht-gāhına varıp kapıcılara
 kendisinin Dārā tarafından [TDK 67b] geldiğini dedikde İskender’e i‘lām eylediler.²⁹⁰¹ İzn
 olduğda huzūruna girip yer öpüp du‘ālar eyledi. Andan soñra ma‘lūm-ı hümāyūnuñuzdur
 ki²⁹⁰² hīdmet-kārların cānı pād-šāhlarının elinde olmağın fermān eyledikleri emre itā‘at
 eylemeyen kimsenin başını teninden cūdā eylerler.²⁹⁰³ Eger bu kullarını²⁹⁰⁴ ‘afv edip pād-
 šāhımızn gönderdiği cevābı söylemege izn-i hümāyūnuñuz olursa²⁹⁰⁵ söyleyeyim dedikde
 İskender bildi ki Dārā bir acı cevāb²⁹⁰⁶ göndermişdir ki gelen herīf korkusundan ‘özrlər
 beyān edip izn ister. Pes izn verip gönderilen cevābdan seniñ ne şuçuñ var? Her ne ise
 hemān²⁹⁰⁷ söyle dedikde herīfdır Dārā’nın gönderdiği metā‘ı bir bir getirip İskender’in

²⁸⁸⁹ şehir-yārlarının kuvvet ü kudretlerinden: şehir-yārının kuvvet ü kudretinden M / şehir-yārlarının kuvvet ü kudretinden TDK

²⁸⁹⁰ hamlelerine tākāt getiremezler: hamlelerine tākāt getiremez T / hamlelerine bile tākāt getiremez TDK

²⁸⁹¹ şeh-bāzīn ne münāsebeti vardır?: şāh-bāzīn ne münāsebeti var? M / şāhının münāsebeti vardır TDK

²⁸⁹² bir sürü: bu sözü T

²⁸⁹³ ammā: M’de yok

²⁸⁹⁴ aña: T ve TDK’de yok

²⁸⁹⁵ ādem: ādemi T, TDK

²⁸⁹⁶ bir: T ve M’de yok

²⁸⁹⁷ maḫşūdu: maḫşūd M

²⁸⁹⁸ edip: eyledi T

²⁸⁹⁹ götürüp yine baña cevābını getir: götürüp baña cevābını getir M / götür TDK

²⁹⁰⁰ herīf de: herīfdır M, TDK

²⁹⁰¹ İskender’e i‘lām eylediler: i‘lām eylediler İskender’e T, TDK

²⁹⁰² ma‘lūm-ı hümāyūnuñuzdur ki: ma‘lūmuñuzdur T / ma‘lūm-ı hümāyūnuñuzdur TDK

²⁹⁰³ eylemeyen kimsenin başını teninden cūdā eylerler: eylemegin kimesnenin başını cūdā eylerler teninden T / eylemegin kimsenin başını cūdā eylerler teninden TDK

²⁹⁰⁴ kullarını: kullar T / kulluğu TDK

²⁹⁰⁵ olursa: olur T

²⁹⁰⁶ cevāb: söz TDK

²⁹⁰⁷ hemān: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

öñüne kodu ve şehir-yarımız buyurdular ki dahı uşakdır. Bu çevgān ve top ile oyun oynayıp²⁹⁰⁸ cihān-gīrlık sevdāsında olmasın ve eger ‘asker cem’ edip ceng eylerim derse işte bizim ‘askerimiz bu²⁹⁰⁹ şuşam dānesi gibi hesāba gelmez. Hemān ‘inādı bırağıp bunca zamāndan beri veregeldiği harācı göndersin. Yoħsa cihānı anıñ²⁹¹⁰ başına teng ederiz dediler deyip epsem oldu. İskender çünkü Dārā’dan gelen tuhfeleri gördü. Fāl tutup gelen ādeme dedi ki pād-şāhıñız lūtf edip bize çevgān göndermiş.²⁹¹¹ ‘Ömrleri çoğ olsun. Çevgān ile uzakda olan [M 13b] şeyler²⁹¹² çekilegelmegin bize de bu çevgān ile²⁹¹³ memleketimizi²⁹¹⁴ çekip kendi memleketiñe kat demege işāret buyurmuşlar²⁹¹⁵ ve top ki yeryüzüne beñzer. Bütün cihāna mālİK olursun diyü himmet eylemişler deyip andan şöñra emreyledi²⁹¹⁶ şuşamı yere dökdüler ve sarāyında²⁹¹⁷ olan kuşları getirip kuma eylediler. Kuşlardır bir²⁹¹⁸ laħzada ne kadar şuşam varsa²⁹¹⁹ cümlesini devşirip yediler. Pes İskender gelen²⁹²⁰ ādeme dedi ki eger pād-şāhıñızın ‘askeri bu şuşam gibi hesāba gelmez ise bizim ‘askerimiz de bu kuşların devşirdiği²⁹²¹ gibi her ne kadar ‘asker olursa²⁹²² cümlesini telef edip fenāya verirler deyip emreyledi kim şuşam ile²⁹²³ gelen şinik içine²⁹²⁴ üzerlik toħmu tıdurdular ve gelen ādeme verip var bunu pād-şāhıña götür. İşte²⁹²⁵ bizim ‘askerimiziñ hesābı da bu kaddardır ve cümle görüp işitdiğini bir bir beyān eyle bildiğinden kalmasın

²⁹⁰⁸ bu çevgān ve top ile oyun oynayıp: bu çevgān ve top ile oyun oynanıp M / T’de yok

²⁹⁰⁹ bu: T ve TDK’de yok

²⁹¹⁰ anıñ: TDK’de yok

²⁹¹¹ göndermiş: göndermişlerdir T / göndermişler TDK

²⁹¹² çevgān ile uzakda olan şeyler: çevgānla uzakdan gelen şeyler T / çevgānile uzakdan gelen şeyleri TDK

²⁹¹³ bize de bu çevgān ile: biz de bu çevgānla T, TDK

²⁹¹⁴ memleketimizi: memleketiñizi M

²⁹¹⁵ işāret buyurmuşlar: işāretidir buyurmuşlar T / işāretidir buyurmuşlar deyip andan şöñra emreyledi ki TDK

²⁹¹⁶ eylemişler deyip andan şöñra emreyledi: eylemişler deyip andan şöñra emreylediler ki T / buyurmuşlar deyip emreyledi ki TDK

²⁹¹⁷ ve sarāyında: ve sarāyda T / sarāyda TDK

²⁹¹⁸ bir: bu M

²⁹¹⁹ varsa: var ise T, TDK

²⁹²⁰ gelen: M’de yok

²⁹²¹ kuşların devşirdiği: kuşlar M, TDK

²⁹²² ‘asker olursa: olursa ‘askeriñ T, TDK

²⁹²³ ile: M’de yok

²⁹²⁴ şinik içine: şinige TDK

²⁹²⁵ işte: TDK’de yok

dedi. Çünkü [TDK 68a] gelen kimse İskender'den bu cevābları aldı.²⁹²⁶ Hemān yola girip Dārā'nın huzūruna geldi ve cümle aḥvāli bir bir beyān eyledi. Pes Dārā'dır²⁹²⁷ ğazaba gelip emreyledi kim eṭrāf ü²⁹²⁸ eknāfa nāmeler²⁹²⁹ yazılıp 'asker cem' edeler.²⁹³⁰ Fermānlardır yazılıp taraf taraf gönderdiler. Az zamānının içinde eṭrāf memleketden gök demire ğark olmuş ol kadar 'asker cem' oldu ki şahrālara²⁹³¹ şıgımaz oldular. Dārā'nın 'askeri de şehrden taşra çıkıp cümlesi [T 52b] bir yere geldiler ve 'askeri ḥesāb edip deftere aldılar. Tamām tokuz kerre yüz biñ 'asker idi.²⁹³²

BU MAḤAL DĀRĀ İSKENDER'İN ÜZERİNE 'ASKER ÇEKDİĞİDİR

Rivāyet olunur ki çünkü Dārā buncılayın yer götürmez 'asker cem' eyledi. Hemān yerinden kalkıp cihāna zelzele vererek kandesin Yunan diyü İskender'in başına 'ālemi tar edip dünyā kaç bucağ idüğünü bildirmek kaşdıyla²⁹³³ 'azm eyledi. Bu tarafda İskender ise kendi 'āleminde olup Dārā'nın bu kadar 'askerle²⁹³⁴ üstüne geldiginden haberi yoğdu. Günlerde bir gün feryādcılardır gelip Dārā'nın bu kadar 'asker ile²⁹³⁵ memleketiniñ eṭrāfını ḥarāb ederek yola girdigini dediklerinde İskender i'timād eylemeyip aşlı yokdur dedi. Āḥir gördü kim bir [M 14a] biri²⁹³⁶ ardı sıra ğāret olunan vilāyet ḥalkı her gün gelip²⁹³⁷ dökülmege başladılar. Bildi ki gerçekten Dārā 'asker²⁹³⁸ cem' edip üstüne 'azm eylemiş. Pes İskender de emreyledi ki²⁹³⁹ ḥükm eylediği vilāyetlerden 'asker cem' edeler. Az

²⁹²⁶ aldı: alıp M

²⁹²⁷ Dārā'dır: Dārā TDK

²⁹²⁸ eṭrāf ü: eṭraf T, TDK

²⁹²⁹ nāmeler: nāme M / TDK'de yok

²⁹³⁰ yazılıp 'asker cem' edeler: TDK'de yok

²⁹³¹ oldu ki şahrālara: oldu şahrālara T / oldu ki şahrālar TDK

²⁹³² 'asker idi: ādem oldu M / ādem idi TDK

²⁹³³ bucağ idüğünü bildirmek kaşdıyla: bucağ idüğünü bildirmek kaşdı ile T / bucağ idüğünü bildirmek kaşdıyla TDK

²⁹³⁴ 'askerle: 'asker ile T, M

²⁹³⁵ üstüne geldiginden haberi yoğdu. Günlerde bir gün feryādcılardır gelip Dārā'nın bu kadar 'asker ile: geldiginden T / geldiginden haberi yoğdu. Günlerde bir gün feryādcılardır gelip Dārā'nın bu kadar 'askerle geldiginden TDK

²⁹³⁶ birbiri: biri biri T, M

²⁹³⁷ gelip: M'de yok

²⁹³⁸ 'asker: 'askeri T, TDK

²⁹³⁹ ki: M'de yok

zamānıñ içinde Mıŝır ve Rūm ve Fireng ve Rus²⁹⁴⁰ memleketlerinden hayli ‘asker cem’ olup²⁹⁴¹ cümle bir yere geldiler. Hesāb olunup²⁹⁴² cümle üç kerre yüz biñ ādem olduğunu İskender’e i‘lām eylediler. Andan soñra İskender müşāvere için yanına cem’ olan ‘askeriñ başlarını ve hükemā vü ‘uqālāsını da‘vet edip dedi ki işte Dārā yer götürmez ‘askerle²⁹⁴³ üstümüze ‘azm edip vilāyetimizi harāb ederek seyl gibi akıp gelir. Şimdi ne çāre eyleyelim? Eger el kaldırıp²⁹⁴⁴ karşı kıomazsak cihānı harāb eder ve²⁹⁴⁵ eger ceng edersek bunca zamāndan beri Cemşīd’e varınca pād-şāh olagelmiş bir ulu şehir-yārı pāy-māl eylemek de münāsib degildir. Ne tedbīr eyleyelim dedikde cümlesi bir uğurdan du‘ālar edip dediler ki bu kıullarınıñ añladıkları oldur ki hālā mevcūd olan ‘askerle²⁹⁴⁶ bu maħalden göçüp karşılarına varıla ve²⁹⁴⁷ mādāmki anlar tarafından ceng ü cidāl için²⁹⁴⁸ mübāşeret olunmaya biz aşlā el kıaldırmayalım²⁹⁴⁹ tā ki ibtidā [TDK 68b] zulm ü ta‘addī öte tarafından²⁹⁵⁰ buluna ve cihāna niçe pād-şāhlar gelip birbiriniñ²⁹⁵¹ elinden memleket alagelmişlerdir. Haķ Te‘ālā pād-şāhımızıñ devletini günden güne ziyāde eylesin. Dārā’nıñ memleketine mālīk olmaķ²⁹⁵² degil yakın zamānda bütün²⁹⁵³ cihāna mālīk olup Qāf’dan Qāf’a dek hüküm eyleseñiz²⁹⁵⁴ gerekdir deyip du‘ālar eylediler ve bunuñ üzerine ittifaķ eylediler ki bu²⁹⁵⁵ tarafından ceng ü cidāle mübāşeret olunmayıp epsem olmaķdır²⁹⁵⁶ tā ki ibtidā el uzatmaķ Dārā tarafından ola. İskender’iñ buncılayın müşāvere eylemekden maķşūdu etrāf memleketden gelen ‘asker halkı kendiye yār olup emrine iķā‘at ederler mi

²⁹⁴⁰ Mıŝır ve Rūm ve Fireng ve Rus: Mıŝır Rūm ve Fireng ve Rus T / Mıŝır Rūm Fireng Rus TDK

²⁹⁴¹ olup: edip T

²⁹⁴² olunup: olup TDK

²⁹⁴³ ‘askerle: ‘asker ile T, M

²⁹⁴⁴ kıaldırıp: kıaldırmayıp M

²⁹⁴⁵ eder ve: eyler M / eyler ve TDK

²⁹⁴⁶ ‘askerle: ‘asker ile T, M

²⁹⁴⁷ ve: T ve TDK’de yok

²⁹⁴⁸ cidāl için: cidāle M

²⁹⁴⁹ kıaldırmayalım: kıaldırmayıp T, TDK

²⁹⁵⁰ zulm ü ta‘addī öte tarafından: zulm ü ta‘addī öte tarafından T / zulm ta‘addī öte tarafından TDK

²⁹⁵¹ birbiriniñ: biri biriniñ M

²⁹⁵² olmaķ: olacaķ M

²⁹⁵³ bütün: M’de yok

²⁹⁵⁴ Qāf’a dek hüküm eyleseñiz: Qāf’a dek hüküm eylese T / Qāf’a hüküm eylese TDK

²⁹⁵⁵ ki bu: ki bir T / bu TDK

²⁹⁵⁶ olmaķdır: turalar M / olmaķdan TDK

diyü araştırmak idi. Çünkü gördü kim cümle ‘asker kendisine yār olup²⁹⁵⁷ uğrunda cān ve baş²⁹⁵⁸ fedā eylerler. Şād olup cümle ‘askerini tertīb eyledi ve²⁹⁵⁹ bir mübārek vaktde üç yüz biñ ‘askerle²⁹⁶⁰ kalkıp kūsar ve tabl [M 14b] lar²⁹⁶¹ ve sūrnāların²⁹⁶² çalarak cihāna velvele birağıp göçüp Dārā’nın karşısına gitti. Bu taraftan Dārā İskender’in²⁹⁶³ hareket edip bu kadar ‘askerle²⁹⁶⁴ kendisini karşılamaya²⁹⁶⁵ geldiginden āgāh olduğda yanında olan ‘askerin belli başlılarını²⁹⁶⁶ ve cümle erkān-ı devletini müşāvere için da‘vet edip huzūruna geldiklerinde²⁹⁶⁷ dedi ki işte haşmımız olan İskender de ‘asker cem‘ edip yerinden hareket [T 53a] eylemiş. Gerçi bizim ‘askerimiz anın ‘askerinden çokdur lākin cengde²⁹⁶⁸ tālī‘i kuvvetli olup geçenlerde her biri dīve beñzer hesāba gelmez zengī ‘askerini bozup gālīb olmuştur. Şimdi buña ne tedbīr edip ne yüzden hareket olunmak gerekdir dedikde cümlesi epsem olup hiçbir²⁹⁶⁹ cevāba kādır olamadılar. Āhır içlerinde²⁹⁷⁰ cihān görmüş²⁹⁷¹ ve niçe şehir-yārlar²⁹⁷² meclisine girmiş bir ihtiyār kimse var idi. Söze gelip ibtidā pād-şāha du‘ālar edip dedi ki ey şehir-yār-ı ‘ālī-şānım! Hāḡ Te‘ālā cihānı²⁹⁷³ bir ān sensiz eylemeyip günden

²⁹⁵⁷ emrine itā‘at ederler mi diyü araştırmak idi. Çünkü gördü kim cümle ‘asker kendisine yār olup: emrine itā‘at ederler mi diyü araştırmak idi. Çünkü gördü kim cümlesi kendisine yār olup M / T’de yok

²⁹⁵⁸ cān ve baş: cān baş T / baş ve cān M

²⁹⁵⁹ ve: M’de yok

²⁹⁶⁰ ‘askerle: ‘asker ile M

²⁹⁶¹ tabllar: tabl M

²⁹⁶² sūrnāların: sūrnālar T, TDK

²⁹⁶³ bu taraftan Dārā İskender’in: bir taraftan Dārā’nın İskender için T / bu taraftan Dārā’nın İskender için TDK

²⁹⁶⁴ ‘askerle: ‘asker ile T, M

²⁹⁶⁵ kendisini karşılamaya: kendisine karşılamaya T / kendisine karşı TDK

²⁹⁶⁶ başlılarını: başlıların T, TDK

²⁹⁶⁷ geldiklerinde: geldiler TDK

²⁹⁶⁸ olan İskender de ‘asker cem‘ edip yerinden hareket eylemiş. Gerçi bizim ‘askerimiz anın ‘askerinden çokdur lākin cengde: bizim ‘askerimiz anın ‘askerinden çokdur lākin haşmımız olan ‘asker de yerinden hareket eylemiş. Gerçi bizim ‘askerimiz anın ‘askerinden çokdur lākin cengde T / anın ‘askerinden çokdur lākin haşmımız olan İskender de ‘asker cem‘ edip yerinden hareket eylemiş. Gerçi bizim ‘askerimiz anın ‘askerinden çokdur lākin cengde TDK

²⁹⁶⁹ hiçbir: hiçbirisi M

²⁹⁷⁰ içlerinde: içlerinden T, M

²⁹⁷¹ cihān görmüş: cihānı T / cihānı görmüş TDK

²⁹⁷² şehir-yārlar: şehir-yār T, TDK

²⁹⁷³ cihānı: M’de yok

güne devlet ü²⁹⁷⁴ şevketiñi ziyāde eylesin. Bu ihtiyār kuluñuz niçe hākīmlerle şöhet edip bizden evvel cihāna gelmiş ihtiyārlardan böyle işitdim ki Cemşīd zamānında olan hūkemā ‘ilm-i nūcūmla gelecek zamānıñ²⁹⁷⁵ aḥvālını bilip bu güne beyān eylemişler ki Rūm vilāyetinden bir pād-şāh zuhūr edip ḡāyet şeh-bāz²⁹⁷⁶ ü dil-āver kopa ve yer götürmez ‘askerle²⁹⁷⁷ cihānı başdan başa kılıcı ile zebūn edip²⁹⁷⁸ yedi iklīm dört gūşeyi emrine rām ede ve hiç cihānda kulaḡını [TDK 69a] burmadık bir pād-şāh komayıp cümlesiyle ceng edip kimini helāk ve kimini kendiye kıl ede ve ibtidā ‘Acem tahtını alıp bütün ‘Acem diyārına şāh ola ve ne kadar āteşe tapanlarıñ kilisesi ve āteş-hānesi²⁹⁷⁹ var ise cümlesini harāb edip āteşe tapanları helāk ede ve bir ḡayrı dīn āşikāre eyleye.²⁹⁸⁰ Olmaya ki bu İskender ol hūkemānıñ²⁹⁸¹ dedigi kimse ola. Hayli fikr edip bir tedbīr eylemek gerekdir. Şimdi üstüne varıp ceng edersek ḡālib ü maḡlūb kim olacaḡı ma‘lūm degildir. Şoñra güç olur. Hemān şehir-yārıma münāsib olan oldur ki İskender’in [M 15a] adını añmayıp açmaz koyalar. Şimdilik anıñ bizim üstümüze gelip memleketimize el uzatması yok iken bu kadar ‘askerle²⁹⁸² üstümüze getirmek münāsib degildir. Ol da varıp Rūm memleketi ile²⁹⁸³ kanā‘at edip kendi ‘āleminde olsun. Pād-şāhım da Rūm’dan gelen²⁹⁸⁴ hāzīneden ferāḡat edip bu maḡalden dönüp kendi şafālarında olsunlar. Uyur yılanıñ kuyruḡunu başmak ‘ākıl işi degildir deyip bunuñ gibi niçe naşihatler eyledi.²⁹⁸⁵ Dārā çünki²⁹⁸⁶ ihtiyārdan bu cevābları işitdi. Göñlüne hayli korku düşüp fikre vardı lākin İskender’e²⁹⁸⁷ ḡazabı āteşi muḡkem²⁹⁸⁸ olmaḡın tekrār parlayıp başına çıkdı.²⁹⁸⁹ Ağzından āteşler saçarak ihtiyāra

²⁹⁷⁴ devlet ü: devlet TDK

²⁹⁷⁵ zamānıñ: zamāneniñ TDK

²⁹⁷⁶ şeh-bāz: šāh-bāz M

²⁹⁷⁷ ‘askerle: ‘asker ile T,M

²⁹⁷⁸ cihānı başdan başa kılıcı ile zebūn edip: cihān başdan başa kılıç ile zebūnu olup T

²⁹⁷⁹ ve āteş-hānesi: olup āteş-hānesi T / olan āteş-hāneleri M

²⁹⁸⁰ ede ve bir ḡayrı dīn āşikāre eyleye: edip bir ḡayrı dīn āşikāre eyleye M / ede ve bir ḡayrı dīn āşikāre eyleyen TDK

²⁹⁸¹ bu İskender ol hūkemānıñ: İskender ol hūkemā M

²⁹⁸² ‘askerle: ‘asker ile T, M

²⁹⁸³ memleketi ile: memleketine M

²⁹⁸⁴ gelen: T ve TDK’de yok

²⁹⁸⁵ naşihatler eyledi: sözler söyledi M

²⁹⁸⁶ Dārā çünki: Çünki Dārā TDK

²⁹⁸⁷ düşüp fikre vardı lākin İskender’e: düşdü fikre varıp lākin İskender’e T / düşüp fikre vardı lākin Dārā’ya TDK

²⁹⁸⁸ ḡazabı āteşi muḡkem: ḡazab āteşi ziyāde T, TDK

dönüp dedi ki ey²⁹⁹⁰ kıoca ma'tüh! Bizim 'askerimizde ne yüzden za'f u²⁹⁹¹ perîşānlık gördün ki tırmadan bize²⁹⁹² Rüm 'askeriniñ dil-āverligini beyān edip bulduğun sözü söylersin? İskender ne oğlandır ki cihān-gır olup bütün 'āleme mālīk ola? İşte bugün yarın ceng olduğda gör ki Rüm 'askeri bizim 'askerimizin bir hāmlesine²⁹⁹³ tākāt getirebilir mi. Anları bir hāmlede perîşān eyleyeyim²⁹⁹⁴ ki ikisi bir yerde kalmāsın. Bu ne olmaz bī-ma'nā²⁹⁹⁵ sözdür ki biz bunca zamāndan beri tamām-ı 'āleme hūkm edip cihān şāhları cümle bize ser-fürü edip her zamān hāzīne vü pīškeşler gönderip kulluklar 'arz ederken şimdi seniñ sözüñle²⁹⁹⁶ bu kadar 'asker cem' edip buraya gelmişken dönüp gidelim ve²⁹⁹⁷ buncılayın bir avuç derme²⁹⁹⁸ çatma [T 53b] zebün 'askerli bir²⁹⁹⁹ oğlandan kaçıp kadrimizi yerlere mi çalalım ve 'Acem taht-gāhına Cemşīd'den beri bizim aşl u neslimiz pād-şāh olagelmışdir. Olur olmaz kimse ol tahta pād-şāh olamaz. Sen kıocayıp 'aklıñ perîşān [TDK 69b] olmağla³⁰⁰⁰ ma'tüh olup bulduğun sözü söylersin ve serçe seniñ gözüñe şāhın görünmegin her gördüğün ādemi dil-āver şanıp bī-ma'nā yere hālī edersin. Zīrā³⁰⁰¹ sen şimden şöñra devlet umūrunu³⁰⁰² bilmekden kaldıñ. Hemān bir gūşede epsem oturup [M 15b] bizim du'āmızda ol. Cihān-gırlık seniñ añladığıñ şey degildir deyip hayli gāzaba gelip esip şavurdu ve³⁰⁰³ ihtiyār çünkü Dārā'nın buncılayın āteşini gördü. Söylediği söze peşimān olup sözünü çevirip pād-şāhın mizācına göre söylemege başladı ve dağı³⁰⁰⁴ dedi ki şehir-yārim murādım pād-şāhımın 'azīmetlerin³⁰⁰⁵ muhkem edip cenge kandırmak idi.

²⁹⁸⁹ çıkdı: çıkdıkda M

²⁹⁹⁰ ey: T ve TDK'de yok

²⁹⁹¹ za'f u: za'f TDK

²⁹⁹² tırmadan bize: tırmayıp TDK

²⁹⁹³ 'askerimizin bir hāmlesine: hāmlimize T / bir hāmlimize M

²⁹⁹⁴ hāmlede perîşān eyleyeyim: vechle perîşān eyleyelim T, TDK

²⁹⁹⁵ bī-ma'nā: TDK'de yok

²⁹⁹⁶ sözüñle: ile T, TDK

²⁹⁹⁷ gidelim ve: gider miyim kim M

²⁹⁹⁸ derme: düzüp TDK

²⁹⁹⁹ bir: T ve TDK'de yok

³⁰⁰⁰ olmağla: olmağın M, TDK

³⁰⁰¹ zīrā: M'de yok

³⁰⁰² umūrunu: umūrundan T, TDK

³⁰⁰³ deyip hayli gāzaba gelip esip şavurdu ve: deyip hayli gāzaba geldi T / hayli gāzaba gelip sürdü şavurdu TDK

³⁰⁰⁴ başladı ve dağı: başladı dağı T / başlayıp M

³⁰⁰⁵ 'azīmetlerin: 'azīmetleri M

Yohsa³⁰⁰⁶ haķīkatde ŗehr-yārımıñ yanına cem‘ olan ‘askeriñ karŗısına³⁰⁰⁷ yalnız Rūm ‘askeri degil belki cūmle cihān hāķınıñ ‘askeri bile olsalar³⁰⁰⁸ bir³⁰⁰⁹ hāmlesine tākāt getiremezler. Siziñ devletiñiz Cemŗīd‘den beri gūnden gūne ziyāde olup kuvvet bulmuŗdur. İskender henūz³⁰¹⁰ zuhūr edip dahı dūnyāniñ kaķ bucaķ³⁰¹¹ idūgūnden haberi yok. Cihān-gīrlikle³⁰¹² ne mūnāsebeti vardır?³⁰¹³ Geķenlerde birķaķ sersem zengīleri bozmağla kendisini bir ‘azīm iŗ eyledim ŗanıp cihāna ŗıgamadığından ŗimdi buncılayın kūstāhlığa da baŗladı. Pād-ŗāhımıñ ‘azīmet-i hūmāyūnları ile aña miķdārını bildirmek kaķt āsāndır. Hemān mūnāsib olan bir gūn evvel³⁰¹⁴ ŗstūne varıp ‘askerini pāy-māl etmek gerekdir³⁰¹⁵ tā ki ġayrılara ‘ibret olup³⁰¹⁶ bir dahı kimse bunuñ gibi edebsizlige iķdām eylemeye³⁰¹⁷ deyip epsem oldu. Ćunki Dārā iħtiyārniñ evvelki sōzūnden ġazaba gelmiŗ idi.³⁰¹⁸ Hemān-dem kātiblere emreyledi kim İskender’e zehirli cevāblarla³⁰¹⁹ toptolu bir nāme yazalar. Pes Dārā’nıñ murādı ŗzere nāmedir yazılıp eline³⁰²⁰ verildi. ŗstūnū mūhrleyip bir³⁰²¹ mu‘temed ādemiñ eline verip İskender’e gōnderdi. Nāme ile giden ādem Ćunki İskender’in ordusuna geldi. Bār-gāh kaķısına varıp³⁰²² kendiniñ Dārā’nıñ tarafından nāme ile geldigin³⁰²³ kaķıcılara bildirdikde kaķıcılardır İskender’e i‘lām eylediler. İzn olduķda gelen herīfi İskender’in ŗnūne gōturdūler. Herīf de³⁰²⁴ yer ŗpūp ibtidā du‘ālar edip

³⁰⁰⁶ yohsa: T nūshasında tekrarlanmıŗtır.

³⁰⁰⁷ karŗısına: yanına TDK

³⁰⁰⁸ hāķınıñ ‘askeri bile olsalar: hāķı bile olsalar M / hāķı bile olsa TDK

³⁰⁰⁹ bir: T’de yok

³⁰¹⁰ henūz: T ve TDK’de yok

³⁰¹¹ bucaķ: bucağ T, TDK

³⁰¹² cihān-gīrlikle: cihān-gīrlık ile T / cihān-gīrlige TDK

³⁰¹³ vardır: var M

³⁰¹⁴ olan bir gūn evvel: bir gūn evvelden olan T / olan bir gūn evvelden TDK

³⁰¹⁵ etmek gerekdir: etmekdir T / eylemek gerekdir M

³⁰¹⁶ ġayrılara ‘ibret olup: ġayrılar da ‘ibret alıp TDK

³⁰¹⁷ eylemeye: eylemeyeler T, M

³⁰¹⁸ gelmiŗ idi: gelmiŗidi TDK

³⁰¹⁹ cevāblarla: toplarlarla T / cevāblar ile TDK

³⁰²⁰ eline: TDK’de yok

³⁰²¹ ŗstūnū mūhrleyip bir: ŗstūne bir mūhr urup TDK

³⁰²² varıp: gelip T

³⁰²³ Dārā’nıñ tarafından nāme ile geldigin: Dārā tarafından geldigini T, TDK

³⁰²⁴ herīf de: herīfidir M

andan sonra Dārā'nın nāmesini çıkarıp mührünü öpüp İskender'e şundu. İskender de nāmeni mührünü kaldırıp yanında olan kâtiplere verdi.

[TDK 70a] BU MAHAL DĀRĀ'NIN İSKENDER'E [M 16a] GÖNDERDİĞİ NĀMEDİR

Nāmeni ibtidāsında Cenāb-ı³⁰²⁵ Hâk Te'ālā Hâzretine hâmd ü şenâ eyledikten sonra demiş ki ey hām fıkrlı oğlan! Şakın keskin pençeli arslanla ceng edip pençe tutuşmak sevdāsında olma ki koluñu kırıp saña³⁰²⁶ miqdārıñı bildirir. Sen bizimle ceng edecek âdem degilsin. Bize haşm olmağa yine kendimiz gibi bir şehir-yār-ı 'ālī-şān gerekdir. Eger tazelik hevāsıyla [T 54a] zūruña mağrūr olup bize karşı kırsañ saña bir iş ederim ki tā³⁰²⁷ kıyāmete dek dillerde³⁰²⁸ dāstān olur. Yer gök arası tolu yer götürmez 'askerle³⁰²⁹ üstüne gelip seni bozduktan sonra Rūm vilāyetine âteşler bırağayım ve bir canlı hayvān dañı kımayıp³⁰³⁰ cümlesini kılıçdan geçireyim.³⁰³¹ Bizim saña ihmāl edip açmaz kıduğumuzdan gāfil olma ki bir iki günden sonra cihānı seniñ başına teng edip kıyāmetler kıparıp 'ālemi harāb etsem³⁰³² gerekdir. Biz saña birkaç kerre âdem gönderip tenbīhler eyledik lākin hiç muqayyed olmayıp açmaz kıduñ.³⁰³³ İşte bu def'a da nāme gönderip [TDK 70b] saña edeceğimiz işi muqaddemce³⁰³⁴ bildirdik tā ki sonra 'özü ü³⁰³⁵ bahāne eylemeyesin. Eger sözümüz³⁰³⁶ kıtup bunca zamāndan beri vergeldiğın hāzīneyi gönderip bize³⁰³⁷ kılluk ederseñ biz de seniñ eylediğın küstāhlığı 'afv edip dönüp gideriz. Sen de³⁰³⁸ varıp kendi memleketiñde 'āleminde olursun³⁰³⁹ ve eger 'inād u muhālefet edip

³⁰²⁵ Cenāb-ı: TDK'de yok

³⁰²⁶ saña: saña da TDK

³⁰²⁷ ederim ki tā: ederiz ki tā T / ederiz ki TDK

³⁰²⁸ dillerde: dillere TDK

³⁰²⁹ yer gök arası tolu yer götürmez 'askerle: yer götürmez 'asker ile T, M

³⁰³⁰ dañı kımayıp: kımayam T / kımayıp M

³⁰³¹ kılıçdan geçireyim: kırayım TDK

³⁰³² etsem: eylesem M

³⁰³³ kıduñ: kıduğ T

³⁰³⁴ muqaddemce: muqaddemen TDK

³⁰³⁵ 'özü ü: 'özü M, TDK

³⁰³⁶ sözümüz: sözüm T

³⁰³⁷ bize: T'de yok

³⁰³⁸ gideriz sen de: gidersek de T, TDK

³⁰³⁹ olursun: ol T, M

sözümüzü³⁰⁴⁰ kabûl eylemezseñ bildim bilmedim³⁰⁴¹ demeyip vaqtiñe hâzır olasin ta ki kendi vilâyetiñe kanâ‘at eylemeyip bunca zamândan beri cihân şâhları yüz süregeldigi taht sevdâsında olup üstümüze kılıç çekmegi saña göstereyim. Ol vaqtda sen de göresin ki soñ peşimânlık âdeme nice³⁰⁴² fâ‘ide vermez imiş. İşte saña bu kadar naşihatler eyledik. Bundan soñra artık sözümüz kalmayıp bâkî kalan cevâb kılıca havâle olunmuşdur. Eger sözümüzü kabûl eylemezseñ bir iki günden soñra anı da görürsün deyip bunun gibi sözlerle nâmesini tamâm eylemiş. Çünkü nâmedir³⁰⁴³ okunup mefhûmu İskender’in ma‘lûmu oldu. Emreyledi kim gelen [M 16b] nâmeye münâsib cevab yazalar. Pes cevâbdır yazılıp İskender’e şunuldu. Tamâm murâdı üzere olup³⁰⁴⁴ mührledi ve gelen âdeme verip işte pād-şâhıña³⁰⁴⁵ nâmeniñ cevâbı dedikde herîfdır nâmeyi alıp getirip gelip³⁰⁴⁶ Dārâ’ya verdi. Ol da mührünü kaldırıp kâtiblere verdi.³⁰⁴⁷

BU MAHAL İSKENDER’İN DĀRĀ’YA GÖNDERDİĞİ NĀMEDİR³⁰⁴⁸

Nâmeniñ ibtidâsında Hâk Te‘âlâ Hâzretine hamd ü şenâ eyledikten soñra demiş ki Cenâb-ı³⁰⁴⁹ Hâk Te‘âlâ sizi ve bizi pād-şâh eylemekle sâ‘ir kullarından mümtâz eylemiştir.³⁰⁵⁰ Pes imdi bizlere de³⁰⁵¹ lâzım olan budur ki bu ni‘metiñ şükrünü bilip kimseye zulm ü ta‘addî eylememekdir tâ ki Hâk Sübhânehü ve³⁰⁵² Te‘âlâ ihsân eyledigi devlet ber-çarâr olup³⁰⁵³ cihânda pây-dâr ola ve eger cevır ü³⁰⁵⁴ zulm yoluna gidip halkı

³⁰⁴⁰ ‘inâd u muhâlefet edip sözümüzü: ‘inâd muhâlefet edip sözümü TDK

³⁰⁴¹ bilmedim: işitdim TDK

³⁰⁴² nice: TDK’de yok

³⁰⁴³ nâmedir: nâme de T

³⁰⁴⁴ tamâm murâdı üzere olup: tamâmı murâd olup TDK

³⁰⁴⁵ pād-şâhıña: pād-şâhıñ TDK

³⁰⁴⁶ getirip gelip: gelip getirip T / getirip TDK

³⁰⁴⁷ ol da mührünü kaldırıp kâtiblere verdi: TDK’de yok

³⁰⁴⁸ nâmedir: nâmeniñ cevâbıdır T, TDK

³⁰⁴⁹ Cenâb-ı: T ve TDK’de yok

³⁰⁵⁰ eylemiştir: eylemişlerdir T

³⁰⁵¹ imdi bizlere de: bizlere M

³⁰⁵² Sübhânehü ve: T ve TDK’de yok

³⁰⁵³ devlet ber-çarâr olup: devleti ber-çarâr edip M

³⁰⁵⁴ ola ve eger cevır ü: eyleye ve eger cevır ü M / ola eger cevır TDK

rencide eylerseñ ecdādından Ɖahhāk'ın ahvālını tārīhlerde³⁰⁵⁵ okuyup bilmişindir ki yaramazlığından niçe mekre mübtelā olup omuzlarında yılanlar zuhūr edip niçe zamān ol zahmeti çekdikden şöñra āhir Feridun gelip anı helāk eylemişdir. Pes sen de bunca zamāndan beri eṭrāf memleketde olanları rencide edip hālā sebebsiz yere bu kadar 'asker cem' edip³⁰⁵⁶ bizim üstümüze geldiñ. Haḫ Te'ālā Hażretiniñ 'avnıyla³⁰⁵⁷ saña gālib olup 'Acem diyārına mālīk olursam Hażret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selām için³⁰⁵⁸ nāzil olan şuhuf haḫkıçin siziñ āteş-hāneleriñizi cümle harāb edip ol bāṭıl olan³⁰⁵⁹ [T 54b] dīniñizi giderip Haḫḫ'ın dīnini³⁰⁶⁰ āşikāre edeyim ve siziñ ol yaramaz 'ādetleriñiziñ yerine [TDK 71a] güzel 'ādetler koyayım. Sen bizi kendiñe muḫābil olmağa lāyık görmeyip bir miḫdār bī-ma'nā sözler söylemişsin. Bugün yarın ceng olduḫda herkesiñ ipliği bāzāra çıkıp³⁰⁶¹ ne edeceğini bildirip³⁰⁶² dil-āverlik ol zamānda ma'lūm olur. Çünkü 'asker cem' edip bu maḫalle geldim. Bundan şöñra ya bu meydānda başımı veririm³⁰⁶³ veyāhūd seniñ tāt u taḫtını eliñden³⁰⁶⁴ alırım. Yoḫsa bunuñ gibi sözlerle senden ḫorḫup geri döner degilim. Cihānda seniñ tāt u taḫtına mālīk³⁰⁶⁵ olmaḫ Haḫ Te'ālā Hażretiniñ elinde olmaḫın³⁰⁶⁶ senden alıp murād eylediği ḫuluna iḫsān eyler.³⁰⁶⁷ Gāh aṣl u³⁰⁶⁸ nesliñle ḫurūrlanıp ve gāh da 'askeriñi meydāna getirip yoḫ yere lāf u güzāf³⁰⁶⁹ eyleme ki bunuñ gibi sözler merdlere³⁰⁷⁰ lāyık degildir. Geçenlerde zengī 'askeri seniñ 'askeriñden daḫı ziyāde ḫuvvetli ve bahādır iken Haḫ Te'ālā'nıñ 'avnıyla elimizde bozulup cümlesi ḫılıçdan geçdiler.³⁰⁷¹ Bundan 'ibret alıp vaḫtiñe ḫāzır olasın ve ibtidā biz saña el ḫaldırıp ḫulm eylemedik. Belki

³⁰⁵⁵ ahvālını tārīhlerde: tārīhini TDK

³⁰⁵⁶ eṭrāf memleketde olanları rencide edip hālā sebebsiz yere bu kadar 'asker cem' edip: T ve TDK'de yok

³⁰⁵⁷ 'avnıyla: 'avnı ile M

³⁰⁵⁸ Hażret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selām için: İbrāhīm 'aleyhi's-selāma M

³⁰⁵⁹ olan: TDK'de yok

³⁰⁶⁰ Haḫḫ'ın dīnini: haḫ dīni M

³⁰⁶¹ çıkıp: çıkarıp T, TDK

³⁰⁶² ne edeceğini bildirip: M'de yok

³⁰⁶³ veririm: verem M

³⁰⁶⁴ eliñden: M'de yok

³⁰⁶⁵ mālīk: lāyık M

³⁰⁶⁶ elinde olmaḫın: yedindedir ve T / elindedir ve TDK

³⁰⁶⁷ murād eylediği ḫuluna iḫsān eyler: ḫayra verir M

³⁰⁶⁸ aṣl u: aṣl T, TDK

³⁰⁶⁹ Bu kısım (3069. dipnot) 3103. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³⁰⁷⁰ merdlere: bir merde TDK

³⁰⁷¹ geçdiler: geçdi TDK

sen cihān halkını başına cem‘ edip bizim çanımızı döküp Rüm memleketini hārāb eylemek için seyiller gibi akıp geldiğini³⁰⁷² işitdiğimiz gibi biz de üstümüze gelen belâyı def eylemek için bir miqdār ‘asker cem‘ edip karşına geldik. Bundan sonra eger şulha t̄alib olursan ne güzel! Şulh edip³⁰⁷³ dönüp yerli yerimize gidelim ve eger ceng edersen aña da h̄azırız deyip hatm-i kelām eylemiş. Nāmeniñ mefhūmu çünkü Dārā’nın ma‘lūmu oldu ve³⁰⁷⁴ gāzaba gelip emreyledi kim o maħalden kalkıp göçeler. Bu tarafta İskender Dārā’nın üstüne geldiğinden haber-dār olduğda ol da göçüp karşıladı. Pes iki ‘asker³⁰⁷⁵ birbirine muķābil olup kondular. Aħşam olduğda iki taraftan karavullar çıkıp şabāha dek birbirini beklediler. Çünkü şabāh olup āf-tāb-ı ‘ālem-tāb kulle-i Qāf’dan baş kaldırıp cihān nūruyla³⁰⁷⁶ mūnevver oldu. İki ‘askerdir yerlerinden³⁰⁷⁷ turup cebe vū cevşenlerini³⁰⁷⁸ giymege başladılar. Bu taraftan Dārā emreyledi kūsar ve kūrre-i nāylardır çalınmağa başlayıp şadāsı zemīne zelzele ve āsmāna velvele verip dil-āverleriñ hāy u hūyu ve atlarıñ kişnemesi ile cihān t̄oldu ve³⁰⁷⁹ şaflardır [TDK 71b] tertīb olunup cümle sağ ve şol tağlar gibi yerlerinde karar eylediler.³⁰⁸⁰ Dārā da silāhını kuşanıp atına sūvār oldu. Kendiniñ maħşūş hadem ü haşemiyle³⁰⁸¹ ortalıkda karar edip t̄urdu. Toķuz kerre yüz biñ ‘askeriñ sağ ve şoluna alıp cebe vū cevşeni³⁰⁸² h̄azır ü müheyyā eyledi. Meydānda şaf şaf durup³⁰⁸³ deryā gibi mevc urmağa başladılar.³⁰⁸⁴ Bu taraftan Rüm ‘askeri de ālāt-ı harbe ġarķ olup bölük bölük meydāna geldiler ve³⁰⁸⁵ şaflarını tertīb edip cümle sağ ve şol yerli yerinde karar edip İskender de gök demire ġarķ olup atına sūvār oldu ve maħşūş [T 55a] h̄idmet-kārlarıyla³⁰⁸⁶ ‘askeriñ ortasında turup emreyledi ki³⁰⁸⁷ t̄abl u sūrnāları çalıp ‘āleme velvele

³⁰⁷² geldiğini: geldiğini T

³⁰⁷³ edip: olup T

³⁰⁷⁴ ve: T’de yok

³⁰⁷⁵ ‘asker: ‘askerdir T

³⁰⁷⁶ nūruyla: nūru ile T

³⁰⁷⁷ yerlerinden: yerli yerinden TDK

³⁰⁷⁸ cevşenlerini: cevşenler T

³⁰⁷⁹ ile cihān t̄oldu ve: cihānı t̄utdu TDK

³⁰⁸⁰ eylediler: eyledi T

³⁰⁸¹ haşemiyle: haşemi ile T

³⁰⁸² cevşeni: cevşenle T

³⁰⁸³ durup: t̄olup TDK

³⁰⁸⁴ başladılar: başladılar ve T

³⁰⁸⁵ ve: TDK’de yok

³⁰⁸⁶ h̄idmet-kārlarıyla: h̄idmet-kārları ile T

vereler. İki ‘askerdir birbiriniñ anına teşne olup cn alıp cn vermege bel bağladılar. Pes Dr ‘askerine iet edince³⁰⁸⁸ dil-verlerdir bir uğurdan Rm ‘askeriniñ üzerine yürüdüler. Bu arafdan Rm ‘askeri de arılayıp birbirine girdiler. Atlarını ayağı altından³⁰⁸⁹ alkan toz bulut gibi ‘askeri bryp içinde ılılar imek gibi görünür idi. Gitdikçe ceng tei ‘alevlenip iki ‘asker birbirini fenya vermege baladılar.³⁰⁹⁰ Dr da cenge girip Rm ‘askerinden rst geldigine emn  zamn vermeyip kimini ılıla³⁰⁹¹ iki pre edip kimini mızrağla urduğda cebe v cevşen zr-ı bzsuna taamml edemeyip mızrağ bir arafdan girip öbür arafdan çıkar idi. dem anıyla³⁰⁹² üstü baı lle-reng olup amle eyledikçe önünden ‘asker bölük bölük aarlardı. Bu arafdan İskender ise ‘Acem ‘askeriniñ başına ıymet oparıp elinde yalın ılı afları birbirine urup rst geldiği pehlevnn³⁰⁹³ evvelki amlede iini tamm eylerdi.³⁰⁹⁴ önüne kimseler urmayıp [T 55b] ve urmaėa daı³⁰⁹⁵ adir olamayıp aylı dil-verleri³⁰⁹⁶ arca srmıdı. Drya İskender’in bu bahadrlığını görüp ehr-yrım n-bekr Rm ‘lemi fenya verip rst geldigini ırdı geçirdi dediklerinde emreyledi ki ‘askeriñ gzdesi cümle İskender’in³⁰⁹⁷ üzerine amle edeler.³⁰⁹⁸ Pes bir bir ceng içinde olan dil-verlere aber olup bölük bölük gelip üstüne amle eylediler. Pes³⁰⁹⁹ unki İskender ‘Acem ‘askeriniñ bu vechle hcm eylediklerini gördü. Var uvveti bzya getirip bunlarla merdne ceng eylemege balayıp emreyledi kim Rm ‘askeriniñ cümlesi gelip kendisine ara olup yardım edeler ve gelen ‘askeri geriye sürüp [TDK 72a] peran edeler. Pes Rm dil-verleri de³¹⁰⁰ bölük bölük

³⁰⁸⁷ ki: kim T

³⁰⁸⁸ edince: edicek TDK

³⁰⁸⁹ ayağı altından: ayağından TDK

³⁰⁹⁰ birbirini fenya vermeye baladılar: birbirine fenya vermeye baladı T

³⁰⁹¹ ılıla: ılı ile T

³⁰⁹² dem anıyla: anla TDK

³⁰⁹³ birbirine urup rst geldiği pehlevnn: biri birine urup rst geldigine ve pehlevnlarn T

³⁰⁹⁴ eylerdi: eyler idi T

³⁰⁹⁵ urmayıp ve urmağa daı: urmağa TDK

³⁰⁹⁶ dil-verleri: dil-verlere TDK

³⁰⁹⁷ bu bahadrlığını görüp ehr-yrım n-bekr Rm ‘lemi fenya verip rst geldigini ırdı geçirdi dediklerinde emreyledi ki ‘askeriñ gzdesi cümle İskender’in: TDK’de yok

³⁰⁹⁸ edeler: edip TDK

³⁰⁹⁹ pes: TDK’de yok

³¹⁰⁰ de: TDK’de yok

gelip iki ‘asker bir maḥalde ancılayın ceng eylediler ki cihānı birbiriniñ³¹⁰¹ başına teng eylediler. İskender ise tağ gibi yerinden kıınıldamayıp³¹⁰² sābit-ḳadem olup gelen ‘askeri aṣlā gözüne aldırılmayıp merdāne ceng eyler idi. Āḥir-³¹⁰³ [M 17a] kār gitdikçe ‘Acem ‘askeri çoğalıp İskender’iñ tākati tāk olduḳda³¹⁰⁴ nā-gāh düşmen ‘askerinden biri aṣsızdan İskender üzerine³¹⁰⁵ ḥamle edip ḳılıç ile çaldıḳda zırhı kesip geçdi lākin³¹⁰⁶ tenine çokluḳ te’ṣīr eylemedi. İskender’dir bu ḥālī gördükde ḥerīfe bir ḳılıç çaldı kim tā beline varınca iki pāre eyledi ve murād eyledi kim cengden dönüp varıp yerinde³¹⁰⁷ ḳarār eyleye lākin yine³¹⁰⁸ fıkr edip eger ṣimdi dönersem İskender ḳaçdı diyü belki ‘askere bir³¹⁰⁹ perīṣānlıḳ el vere. Pes münāsib olan Cenāb-ı Ḥaḳ Te‘ālā’ya ṣıgınıp ne ḥāl ile olursa³¹¹⁰ bu maḥalden ḥareket eylememek gerekdir. ‘Avn-ı Ḥaḳ’la bu cengde biz manṣūr u³¹¹¹ muṣaffer olup Dārā’ya ḡalebe eyleyeceğimiz niçe vechle ma‘lūm olmuṣdur deyip ḡayret edip³¹¹² yerinden ḥareket eylemedi ve mümkün olduḡu mertebe ceng ü cidālden ḳalmayıp var ḳuvvetini³¹¹³ ṣarf eyledi. Āḥir-kār iki ṭarafdan helāk olan ‘askerleriñ³¹¹⁴ ḳanları seyller gibi meydānı tutup atlar ḳan içinde yüzmeḡe başladı.³¹¹⁵ ‘Askeriñ de tākati tāk olup aḥṣam vaḳti³¹¹⁶ yakın olmaḡın Dārā emreyledi³¹¹⁷ kim ṭabl-ı āṣāyiṣ çalalar. Pes iki ‘askerdir birbirinden³¹¹⁸

³¹⁰¹ birbiriniñ: biri biriniñ T

³¹⁰² yerinden kıınıldamayıp: yerinde TDK

³¹⁰³ 3069. dipnottan buraya (3103. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³¹⁰⁴ olduḳda: olup T, TDK

³¹⁰⁵ İskender üzerine: İskender’e M

³¹⁰⁶ lākin: velākin TDK

³¹⁰⁷ yerinde: yerine TDK

³¹⁰⁸ yine: T’de yok

³¹⁰⁹ bir: T’de yok

³¹¹⁰ ile olursa: ise M, TDK

³¹¹¹ manṣūr u: manṣūr TDK

³¹¹² ḡayret edip: ḡayrı T / ḡayret TDK

³¹¹³ ḳuvvetini: ḳuvvetin T, M

³¹¹⁴ ‘askerleriñ: ‘askeriñ M, TDK

³¹¹⁵ başladı: başladılar M

³¹¹⁶ vaḳti: vaḳti de M, TDK

³¹¹⁷ emreyledi: murād eyledi TDK

³¹¹⁸ birbirinden: biri birinden M, TDK

ayrılıp yerli yerine gelip kondular. Mecnūhlarının yārelerine merhem urup rāhatda oldular ve iki taraftan karavullar çıkıp şabāha dek birbirini³¹¹⁹ beklediler.

BU MAHAL DĀRĀ KENDİNİN İKİ HİDMET-KĀRİ ELİNDE HELĀK OLDUĞUDUR

Rivāyet olunur ki Dārā'nın iki hıdmet-kārı var idi ki bir³¹²⁰ kabāhat eylediklerinden ötürü Dārā bunlara muhkem siyāset eylemişdi. Bunlar da Dārā'ya gönüllerinden kın bağlayıp her zamān fırsatın ararlardı.³¹²¹ Çünkü ol gün ceng olup iki 'asker biri birine galebe edemeyip aḥşam olmağın³¹²² ayrılıp yerli yerine geldiler. Bunlardır ikisi [TDK 72b] bir yere gelip biri biriyle kavlı ü³¹²³ karar eylediler ki yarın iki 'asker birbirine³¹²⁴ girdikde aralık yerde Dārā'nın fırsatını³¹²⁵ bulup kanın dökeler ve³¹²⁶ İskender'e 'azīm hıdmet eylemekle yanında 'izzet ü hürmet bulalar. Pes bunun üzerine ittifāk edip³¹²⁷ gece içinde kimsenin haberi yoğiken kaçıp³¹²⁸ İskender'in bār-gāhına geldiler ve³¹²⁹ kapıcılara [M 17b] bir gizli sözümler vardır³¹³⁰ bizi pād-şāha buluşdurun dediklerinde kapıcılar da bunları İskender'e 'arz edip ızın olup içeri³¹³¹ [T 56a] girdiklerinde yer öpüp şehir-yārım size bir büyük müjdemiz vardır.³¹³² Eger bu kullarına emān verip zarar eylemeyeceklerine 'ahd buyururlarsa³¹³³ huzūr-ı 'izzetlerine 'arz edelim dediklerinde İskender de bunlara³¹³⁴ bir zarar kaşd eylemeyeceğine 'ahd edip her vechle gönüllerini emīn eyledikde dediler ki pād-

³¹¹⁹ karavullar çıkıp şabāha dek birbirini: karavullar çıkıp şabāha dek biri birini M / karavul çıkıp şabāha dek biri birini TDK

³¹²⁰ bir: M'de yok

³¹²¹ ararlardı: aralar idi T, M

³¹²² ol gün ceng olup iki 'asker biri birine galebe edemeyip aḥşam olmağın: T ve TDK'de yok

³¹²³ biri biriyle kavlı ü: biri biriyle kavlı M / kavlı TDK

³¹²⁴ birbirine: biri birine T / cenge M

³¹²⁵ fırsatını: fırsatın T, M

³¹²⁶ ve: T ve TDK'de yok

³¹²⁷ edip: eylediler T, TDK

³¹²⁸ kaçıp: sürüp M, TDK

³¹²⁹ ve: TDK'de yok

³¹³⁰ vardır: var M

³¹³¹ içeri: içeriye T, TDK

³¹³² vardır: var M

³¹³³ buyururlarsa: buyurursanız T

³¹³⁴ bunlara: M'de yok

şāhım³¹³⁵ biz Dārā'nın hıdmetinde ziyāde muḵarreb olup bizden yakın hıdmet-kārı³¹³⁶ yokdur. Her birimize dünyāda olmadık işkenceler³¹³⁷ edip bizi cānımızdan uşandırdı.³¹³⁸ İkimiz ittifāk eyledik ki³¹³⁹ yarın ceng olduğda ḵanını döküp vücūdunu cihāndan maḥv edeyiz. Pes bu müjde için ḥużūr-ı 'izzetiñize geldik. Aşlā elem ü fikrde olmayıp şafāñızda oluñ ki şabāḥ olduğda biz³¹⁴⁰ be-her-ḥāl Dārā'ya fırşat bulup öldürsek gerekdir. Ol vaktde³¹⁴¹ sā'ir 'askeriñ de işi tamām olup murād-ı ḥümāyūnuñuz ḥāşıl olur lâkin şehriyārimızdan da bunu ricā ederiz ki bu hıdmetiñ muḵābelesinde bu³¹⁴² ḵullarına 'azīm iḥsānlar edip her birimizi mālā müstağraḵ edesiz deyip bunuñ üzerine İskender'le³¹⁴³ 'ahd edip yine kimse ḥaber-dār olmadan dönüp yerlerine geldiler. İskender bunlarıñ bu ḵabāḥati edeceğine i'timād etmeyip cihānda hiç kimse³¹⁴⁴ velī-ni'metine buncılayın yaramazlık ḵaşd³¹⁴⁵ eyler mi? Ancak efendilerine bir miḵdār ḥātırları ḵaldığından āteşle³¹⁴⁶ gelip bunuñ gibi bir olmaz söz söylediler. Şimdi varıp³¹⁴⁷ yine peşīmān olup ferāğat ederler diyü³¹⁴⁸ açmaz ḵodu. Çünkü geceniñ ḵulmeti cihāndan gidip şabāḥ oldu. Āf-tāb-ı 'ālem-tābla³¹⁴⁹ cihān rüşen olup iki 'askerdir ṭurup cenge ḥāzırlandılar. Dārā'dır yerinden ḵalkıp silāḥını giyip atına süvār oldu. 'Askerdir bölük bölük meydāna gelip cümle sağ ve sol yerli yerlerinde³¹⁵⁰ ḵarār eylediler. Kūsleriñ şadāsı cihānı ṭutup atlarıñ ayağı [TDK 73a] altından ḵalkan toz göklere direk direk olup ḵıçtığından şanki yeriñ bir ḵatı göge gidip [M 18a] yer

³¹³⁵ göñüllerini emīn eyledikde dediler ki pād-şāhım: göñüllerini emīn eyledi dediler ki pād-şāhım T / göñüllerin emīn eyledikde dediler ki pād-şāhımız TDK

³¹³⁶ ziyāde muḵarreb olup bizden yakın hıdmet-kārı: ziyāde olup bizden yakın hıdmet-kārı T / olup bizden yakın hıdmet-kārı TDK

³¹³⁷ işkenceler: işkence T, TDK

³¹³⁸ uşandırdı: uşandırmışdır M, TDK

³¹³⁹ eyledik ki: edip T

³¹⁴⁰ biz: T ve TDK'de yok

³¹⁴¹ vaktde: vakt TDK

³¹⁴² bu: ve bu M

³¹⁴³ İskender'le: İskender ile T, M

³¹⁴⁴ kimse: kimesne T, TDK

³¹⁴⁵ yaramazlık ḵaşd: yaramaz ḵaşdı M

³¹⁴⁶ ḥātırları ḵaldığından āteşle: ḥātırı ḵaldığından T, TDK

³¹⁴⁷ varıp: T'de yok

³¹⁴⁸ olup ferāğat ederler diyü: olurlar deyip M, TDK

³¹⁴⁹ 'ālem-tābla: 'ālem-tāb ile T, TDK

³¹⁵⁰ yerlerinde: yerinde TDK

altı kat ve gök sekiz kat olmuş idi. Ol iki³¹⁵¹ harām-zādeler ise bu vechle ittifāk eylediler ki iki ‘asker birbirine³¹⁵² karışıkda biz Dārā’nın yanından ayrılmayıp Rūm ‘askerinden birini gösterip³¹⁵³ ol da üstüne sürdükde ańsızdan urup³¹⁵⁴ işini tamām eyleyelim dediler. Bu taraftan³¹⁵⁵ İskender de başdan ayağa varınca ālāt-ı harbe³¹⁵⁶ ğark olup gece ile gelen Dārā’nın oğlanları hātırına gelip ‘aceb şu nā-bekārlar bunun gibi kabāhate el şunarlar mı ola deyip Rūm³¹⁵⁷ dil-āverlerini yerli yerine gönderip her birine tenbīhler eyledi ki olur olmaz şeyden ürküp yerinizden ayrılmamız ve cān ve başla çalışınız.³¹⁵⁸ Ola ki bugün düşmene fırsat bulup işlerini tamām edeydik deyip³¹⁵⁹ cümle ‘askerini sağ ve şol tertīb edip³¹⁶⁰ kendisi ‘askerin ortalık yerinde demir³¹⁶¹ tağ gibi karar eyledi ve emreyledi ki³¹⁶² kūsar ve tabllar ve sūrnaları³¹⁶³ çalmağa başlayıp ortalığı velveleye verdiler. Pes iki ‘askerdir birbirine hamle edip³¹⁶⁴ girişdiler. Yine kıyāmetlerdir³¹⁶⁵ kopup kılıçlar şimşek gibi oynayıp kan seyiller gibi açmağa başladı. Dārā kendisi ol gün³¹⁶⁶ cenge girmeyip yanında olan dil-āverlere göreyim sizi diyü tenbīhler³¹⁶⁷ edip göndermiş idi. [T 56b] Bu taraftan İskender yedi başlı ejder gibi cenge girip ‘Acem ‘askerinin başına kıyāmetler koparıp rāst geldiğini iki pāre edip şaflar bozup ‘askeri iki tarafından biri birine katmağda idi lākin ‘Acem ‘askerine hadd ü ğāyet olmadığından her ne kadar sa’y olunsa bile yine yerlerinden ayrılmazlar idi. El-kışşa bu hāl üzere iki taraftan gitdikçe ceng āteşi ‘alevlenip hāy hūy ile dünyā tolup atlar kan deryası içinde yüzmeğe başladılar. Dārā’nın ol gün cenge

³¹⁵¹ iki: M ve TDK’de yok

³¹⁵² birbirine: biri birine T, M

³¹⁵³ gösterip: gösterelim M, TDK

³¹⁵⁴ urup: varıp TDK

³¹⁵⁵ taraftan: tarafta T

³¹⁵⁶ ālāt-ı harbe: ālāta TDK

³¹⁵⁷ Rūm: M’de yok

³¹⁵⁸ şeyden ürküp yerinizden ayrılmamız ve cān ve başla çalışınız: şeyden ürküp yerinizden ayrılmamız ve cān başla çalışınız M / işden ürküp yerinizden ayrılmamız ve cān başla çalışınız ki TDK

³¹⁵⁹ deyip: T’de yok

³¹⁶⁰ edip: eyleyip T, M

³¹⁶¹ demir: M’de yok

³¹⁶² ve emreyledi ki: ve murād eyledi ki TDK / M’de yok

³¹⁶³ tabllar ve sūrnaları: tabllar ve sūrnalar T / tabl ve sūrlaları M

³¹⁶⁴ birbirine hamle edip: biri birine hamle eyleyip T, M

³¹⁶⁵ yine kıyāmetlerdir: kıyāmetler TDK

³¹⁶⁶ gün: gün kendisi T / M’de yok

³¹⁶⁷ tenbīhler: tenbīh M

girmeyip yerinden ayrılmadığı meger eceli erip vaktini gözedir imiş. Muḳaddemā eyledikleri tedbīr el vermeyip bir iş edemediler idi. Āhīr gitdikçe yanında olan ḥidmet-kārlar cümle ayrılıp cenge gitmegın ol iki ḥarām-zādelerden ğayrı kimse ḳalmamışidi. Çünkü³¹⁶⁸ [M 18b] bu ḥālī gördüler. Fırşatı ğanīmet bilip ańsızdan üstüne ḥamle edip göğsüne bir ‘azīm yāre açdılar ki ḳan çeşme gibi boşanıp atından yere yıkıldı. Pes ḥarām-zādeler bu işi eyledikleri gibi segirdip³¹⁶⁹ İskender’in yanına gelip dediler ki pād-şāhımıznıñ ‘ömrü [T 57a] uzun olsun ki iḳbāl-i ḥümāyūnları [TDK 73b] ile Dārā’nıñ bir zaḥmla³¹⁷⁰ işini tamām edip ḳanını yere dökdük. Eger i’timād etmezlerse³¹⁷¹ buyursunlar tā ki ḳanıyla³¹⁷² atların ayakları la’l-gün olup³¹⁷³ gördüklerinde i’timād buyursunlar. Biz ‘ahdimizde olan işi³¹⁷⁴ tamām edip yerine getirdik. Şimden şońra şehr-yārimız da ‘ahdlerine vefā edip³¹⁷⁵ bu ḳullarına va’d³¹⁷⁶ eyledikleri ḥazīneyi iḥsān eylesinler³¹⁷⁷ deyip epsem oldular. İskender çünkü bunlardan bu sözü işitdi. Bildi ki bu³¹⁷⁸ nā-dānlr efendileriniñ ḳanına girip helāk eylemişler. Eylediği ‘ahde peşīmān olup bunlardan yerini

³¹⁶⁸ İskender yedi başlı ejder gibi cenge girip ‘Acem ‘askeriniñ başına kıyāmetler ḳoparıp rāst geldigini iki pāre edip şaflar bozup ‘askeri iki tarafından biri birine ḳatmaḳda idi lākin ‘Acem ‘askerine ḥadd ü ğāyet olmadığından her ne ḳadar sa’y olunsu bile yine yerlerinden ayrılmazlar idi. El-ḳışsa bu ḥāl üzere iki taraıdan gitdikçe ceng āteşi ‘alevlenip ḥāy hūy ile dünyā ṭolup atlar ḳan deryāsı içinde yüzmege başladılar. Dārā’nıñ ol gün cenge girmeyip yerinden ayrılmadığı meger eceli erip vaktini gözedir imiş. Muḳaddemā eyledikleri tedbīr el vermeyip bir iş edemediler idi. Āhīr gitdikçe yanında olan ḥidmet-kārlar cümle ayrılıp cenge gitmegın ol iki ḥarām-zādelerden ğayrı kimse ḳalmamışidi. Çünkü: İskender yedi başlı ejder gibi cenge girip ‘Acem ‘askeriniñ başına kıyāmetler ḳoparıp rāst geldigini iki pāre edip şaflar bozup ‘askeri iki taraıdan biri birine ḳatmaḳda idi lākin ‘Acem ‘askerine ḥadd ü ğāyet olmadığından her ne ḳadar sa’y olunsu da bile yine yerlerinden ayrılmazlar idi. El-ḳışsa bu ḥāl üzere iki taraıdan gitdikçe ceng āteşi ‘alevlenip ḥāy u hūyla dünyā ṭolup atlar ḳan deryāsı içinde yüzmege başladılar. Dārā ol gün cenge girmeyip yerinden ayrılmadı. Muḳaddemā eyledikleri tedbīr el vermeyip bir iş edemediler. Āhīr gitdikçe yanında olan ḥidmet-kārlar cümle ayrılıp cenge gitmegın ol iki ḥarām-zādelerden ğayrı kimse ḳalmamışidi. Çünkü TDK / Bu kısım, Ankara Milli Kütüphane nüshasındaki ilgili varağın alttan on satırı kopuk olduğu için M’de yoktur.

³¹⁶⁹ segirdip: TDK’de yok

³¹⁷⁰ ile Dārā’nıñ bir zaḥmla: ile Dārā’nıñ bir zaḥm ile T / Dārā’nıñ bir zaḥmla M

³¹⁷¹ etmezlerse: eylemezlerse M, TDK

³¹⁷² ḳanıyla: ḳanı ile M

³¹⁷³ atların ayakları la’l-gün olup: atlarının ayağı la’l-gün edip M / atların ayakları la’l-gün edip TDK

³¹⁷⁴ ‘ahdimizde olan işi: ‘ahdimizden olan işi T / ‘ahdimizde olan işimiz M

³¹⁷⁵ şehr-yārimız da ‘ahdlerine vefā edip: şehr-yārimız ‘ahdlerine vefā buyurup M

³¹⁷⁶ va’d: va’de M

³¹⁷⁷ eylesinler: buyuralar T, TDK

³¹⁷⁸ bu: ol M / TDK’de yok

şordukda İskender'in öñüne düşüp³¹⁷⁹ Dārā'nın öldüğü³¹⁸⁰ yere götürdüler. İskender gelip³¹⁸¹ gördü kim ortalık tenhālanıp hıdmet-kārlardan yanında kimse kalmamış. Dārā'nın başından şahlık tacı yere düşüp kendi mecrūh olup kanla³¹⁸² toprağa bulanıp yatmış. Pes İskender'dir atından inip emreyledi ol iki hārām-zādeyi³¹⁸³ tutup bağladılar. Andan sonra Dārā'nın yanına gelip başını dizine aldı³¹⁸⁴ ve ağladı. [TDK 74a] Dārā'dır gözünü açıp gördü kim bir kimse başını dizine³¹⁸⁵ almış. Der ki ey pehlevān! Beni kendi hālime³¹⁸⁶ koyup yanımdan kalk tã ki kanım üstüne bulaşmasın. Şimden sonra benim 'ömrüm āhir olup cānım şem'i sönmege³¹⁸⁷ az kaldı ve rüzgār baña zulm edip hayf kılıcıyla cigerimi toğradı. Lütf edip başımı eliñden bırak ki felek vücūdum şehrini hārāb edip tedbīr ü 'ilācdan kaldım ve 'ömrüm tamām olmağın 'adem deryāsına daldım. Beni bir lahza kendi³¹⁸⁸ hālime ko ki āhir nefesimi tamām edeyim. Eger maşşūduñ üstümde olan esbābımı³¹⁸⁹ soymak ise bir dem şabreyle isterseñ başımı da kes dedikde İskender ağlayıp dedi ki ey şehr-yār-ı 'ālī-şānım!³¹⁹⁰ Ben kuluñ İskender'im. N'eyleyem ben seniñ gibi şehr-yārı buncılayın kana gark olup mecrūh olduğuna rāzī degilim lākin ne çäre ki taqdīr bu yüzden imiş. N'olaydı pād-şāhımın buncılayın zār olduğunu görmeyeydim ve bu günlere ermeyeydim? Hayf³¹⁹¹ şad hayf ki İsfendiyār nesliniñ yādigārı cihāndan gitmekle devlet-i mülk-i 'Acem āhir oldu ve Cemşīd devleti nihāyetin buldu. N'olaydı İskender de sencileyin mecrūh olup yanıñda cān vereydi? Lākin ne çäre ki zūr³¹⁹²la ölmek olmaz. Vaḳti gelmedikçe kimse 'adem mülkün³¹⁹³ bulmaz. Eger bu derde bir çäre olacağını bileydin

³¹⁷⁹ düşüp: tenhā düşüp TDK

³¹⁸⁰ öldüğü: olduğu T, M

³¹⁸¹ İskender gelip: T'de yok

³¹⁸² kanla: TDK'de yok

³¹⁸³ hārām-zādeyi: hārām-zādeleri M

³¹⁸⁴ Bu kısımdan (3184. dipnot) 3224. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³¹⁸⁵ dizine: T'de yok

³¹⁸⁶ kendi hālime: yanıma T

³¹⁸⁷ sönmege: söyünmege TDK

³¹⁸⁸ kendi: T'de yok

³¹⁸⁹ esbābımı: esbābı T

³¹⁹⁰ dedi ki ey şehr-yār-ı 'ālī-şānım: ey şehr-yārım TDK

³¹⁹¹ hayf: hayf ve TDK

³¹⁹² zūr³¹⁹²la: zūr ile TDK

³¹⁹³ mülkün: yolunu TDK

ķadır olduęum mertebe řarf olunurdu³¹⁹⁴ ve ‘ömrümü řehr-yārın yoluna fedā ederdim lākin dūnyā bir yere gelse bu derde devā edemez. Hemān řimden řońra řehr-yārımdan niyāz ederim ki bu ķullarına fermān buyuralar kim lūtf u³¹⁹⁵ iķsān edeyim ve bařımı³¹⁹⁶ yollarına ķurbān edip emrlerini yerine getireyim. Her ne ķadar gōńülleri istedigı şey³¹⁹⁷ var ise cūmlisini³¹⁹⁸ bu bendelerine sipāriř buyursunlar. Her birini yerine getirmekte biń cānla sa’y edeyim dedi. Ćunki İskender’in bu vechle ķatırını ele alıp tesliyet eyledigini gōrdü. Dedi ki ey benim tāc u taķtıma [T 57b] sezā-vār u³¹⁹⁹ lāyık olan řeh-bāzım! Cānı boğazına gelip ‘ömrü āhire ermiř kimseniń ķālinden ne řorarsın ki? Sańa ne diyeyim?³²⁰⁰ Vūcūdum gül-zārına ķazān yelleri³²⁰¹ her řarafdan esdi ve rūzgār beni böyle zār u zebūn³²⁰² eyledi ve cigerimi kesip ve tāc u taķtımdan dūr edip kıızıl ķana daldırıp³²⁰³ bařıma belā arıları üřüp ķayretde ķaldım. Benim bu ķālimi gōrüp ‘ibret al ve iyiligi [TDK 74b] kendińe ķūy edip ‘adl ü dād ile cihāna āvāze řal. Eger sen de benim gibi olursań řūbhesiz benim bařıma gelen ķāller seniń bařına da gelse gerekir³²⁰⁴ ve řanma ki eyledigiń yanına ķalır. Bu fānı dūnyāya gelen elbetde gitse gerekir³²⁰⁵ ve cihān bāğında biten yitse gerekir. Bizim neslimizden Behmen ejder ağızında helāk olup İsfendiyār da Rūstem elinde mevt řarābını içmiřdir. Bizim cihāndan gitmemiz böyle imiř. Tāc u taķt sańa mūbārek olsun. Ćunki bizim gōńlümüzde olan ārzūlardan su’āl edip yerine getireyim diyü va’d eylediń. Pes senden üç şey ricā ederim ki yerine getirmekle rūķumu řād edesin. Biri budur ki beni böyle bī-gūnāh yere helāk eden ādemleri ķutup helāk edesin. Biri de Ćunki ‘Acem taķt-gāhında oturup ol memlekete pād-řāh olasın. Gōńlūńde kimseye ķın ķutmayıp cūmlisiniń mūmkın olduęu mertebe ķatırılarını³²⁰⁶ ķoř edip rencide eylemeyesin ve bir de benim ķareminde olanları yabancı gibi gōrmeyip kıızım Ruřeng’i ki cihānda miřli bulunmaz bir nāzenindir

³¹⁹⁴ řarf olunurdu: Ćalıřıp TDK

³¹⁹⁵ lūtf u: lūtf TDK

³¹⁹⁶ başımı: kimini T

³¹⁹⁷ şey: T’de yok

³¹⁹⁸ cūmlisini: cūmle TDK

³¹⁹⁹ sezā-vār u: sezā-vār TDK

³²⁰⁰ diyeyim: diyem TDK

³²⁰¹ yelleri: erdi TDK

³²⁰² zār u zebūn: zār TDK

³²⁰³ daldırıp: şaldırdı ve TDK

³²⁰⁴ gelse gerekir: gelir TDK

³²⁰⁵ ve řanma ki eyledigiń yanına ķalır. Bu fānı dūnyāya gelen elbetde gitse gerekir: T’de yok

³²⁰⁶ ķatırılarını: ķatırını T

alıp kendiñe hātūn edinesin. İşte senden istedigim bu üç şeydir. Eger kerem edip bu vaşıyyetleri³²⁰⁷ yerine getirirseñ lūtf eylemiş olursun deyip sözünü tamām eyleyip gözünü yumup bu cihān-ı fānīden geçdi. Çünkü cengde olan ‘asker Dārā’nıñ öldüğünden haber-dār oldular. Birbirinden ayrılıp ceng³²⁰⁸ ü cidālden ferāğat edip intikāl eylediler.³²⁰⁹ Andan soñra İskender emreyledi Dārā’yı harīrlere şarıp altın tībūta kodular ve ol maħalde defn edip üstüne bir ‘ālī kubbeye binā eylediler. Çünkü Dārā bu tārīkla helāk oldu. İskender’e³²¹⁰ nuşret ü zafer naşīb olup bu kadar ‘askere bunun gibi kolaylıkla ğalebe eyledi. Pes Dārā’nıñ tahtında oturup bunca zamāndan beri ‘Acem şāhları mālīk oldukları hazineyi getirip bir bir ‘arz eylediler. Hırmen hırmen altın ve gümüş yığılıp şandūklarla la‘l ü cevāhir dizilip muraşsa‘ tāt u kemer ve sār buht u tahta nihāyet olmayıp cebe vü cevşen hūd hesāba gelmez idi. Muraşsa‘ ve mücevher rahtlı atlar ve Hıta ve³²¹¹ Türkistān güzeli oğlanlar cümle³²¹² birer birer ‘arz olunup sār tuhfeye vü esbāb cümle her ne var ise defter olunup [TDK 75a] pād-şāh için kabz olundu.³²¹³ El-kışsa tā Cemşīd zamānından beri ‘Acem pād-şāhları bu kadar zahmetle³²¹⁴ cem‘ eyledikleri hazine vü tuhfelerin cümlesi bir ānda İskender’e müyesser olduğda emreyledi kim bir miqdārını kendi yanında olan ‘askere in‘ām edeler. Pes cümlesi ğanī olup İskender’in eyyām-ı devletine du‘ālar eylediler. Andan soñra ‘Acem dil-āverlerine ve Dārā’nıñ hıdmetinde olan a‘yān-ı devlete³²¹⁵ ādem gönderip bu vechle ışmarladı ki cümlesi bizim yanımıza gelip [T 58a] hāk-pāyimize yüz sürüp şimden soñra bize bende olalar. Biz de her birine ri‘āyetler edip haklarında māl ü hazine dirīğ etmeyip cümlesini hoş görüp hālleri hālince manşıblar verip lūtfılar eyleyelim. Pes bu sözü ‘Acem halkı ışıtdıkde cümle bir yere gelip şād u hürrem oldular ve kalkıp İskender’in dergāhına geldiler. İskender’dir bu hālden şād olup başka başka her biri ile ‘ahd edip kimseye yaramaz kaşd eylemeyip cümle yerli yerlerinde ber-karār³²¹⁶ eyleye. Anlar da

³²⁰⁷ vaşıyyetleri: üç şeyleri vaşıyyetleri TDK

³²⁰⁸ geçdi. Çünkü cengde olan ‘asker Dārā’nıñ öldüğünden haber-dār oldular. Birbirinden ayrılıp ceng: T’de yok

³²⁰⁹ cidālden ferāğat edip intikāl eylediler: cidāllerinden ferāğat eylediler TDK

³²¹⁰ İskender’e: T nüshasında tekrarlanmıştır.

³²¹¹ ve: TDK’de yok

³²¹² cümle: TDK’de yok

³²¹³ olundu: olunup TDK

³²¹⁴ zahmetle: zahmet ile T

³²¹⁵ a‘yān-ı devlete: a‘yān u devlete T

³²¹⁶ ber-karār: karār TDK

bunuñ üzerine İskender’e teba‘iyyet edip kulluğunu³²¹⁷ kabûl eylediler. Andan soñra İskender emreyledi kim her biriniñ muḳaddemā zabṭ edegeldiği manşib³²¹⁸ her ne ise berātını tecdīd edip niçe teraḳḳīlerle yeñiden berāt yazıldı ve ḥazīneler açılıp her birine firāvān mällar in‘ām ü iḥsān olundu. Anlar da İskender’den bu lüṭf u³²¹⁹ keremleri gördüklerinde her biri biñ cānla ḳul olup eyyām-ı devletine du‘ālar eylediler. Bu ḳadar ‘askerden kimse ḳalmadı ki lüṭf u³²²⁰ iḥsānına maḫhar olmaya. Pes cümle ‘askeriniñ göñüllerinde İskender’iñ muḫabbeti Dārā’dan yüz ḳat ziyāde olup bu ḫarāfetle ṭarz-ı ṭavrına hezār³²²¹ āferīn eylediler. Andan soñra İskender fermān eyledi meydāna taḫt ḳurdular ve Dārā’yı helāk eyleyen iki ḫidmet-kārını³²²² meydāna getirip ibtidā fermān eyledi ki ḥazīneden ḥesābsız māl getirip bunlara verdiler. Andan soñra İskender bunlara dedi ki size māl ü ḥazīne vereyim demişidim. ‘Ahdimize vefā edip işte size bu ḳadar māl ü ḥazīne verdim³²²³ deyip ba‘dehū emreyledi kim boğazlarına ip ṭaḳıp siyāset dellālları cümle ordunuñ³²²⁴ [M 19a] içinde gezdirip pād-şāhına ḫıyānet eyleyeniñ ḫālī budur diyü söyleyeler tā ki³²²⁵ ḡayrılar görüp ‘ibret alalar andan soñra ḳarşı ḳarşıya aṣaḳoyalar dedikde³²²⁶ fermān üzere ol iki ḫarām-zādeyi bu ṭarīḳla helāk eylediler. Cümle ḫalḳ İskender’iñ [TDK 75b] bu ḫükümetine taḫsīnler edip ne güzel³²²⁷ tedbīr eyledi diyü Bārekallāh eylediler. Eyyām-ı devletine du‘ālar edip³²²⁸ bu maṣlaḫat da tamām olduḳdan soñra bir gün İskender dīvān edip³²²⁹ cümle a‘yān-ı devlet yanına gelip ne ḳadar ‘ulemā vü

³²¹⁷ kulluğunu: ḳulluḡu T

³²¹⁸ manşib: T’de yok

³²¹⁹ lüṭf u : lüṭfu ve TDK

³²²⁰ lüṭf u: lüṭf TDK

³²²¹ bu ḫarāfetle ṭarz-ı ṭavrına hezār: hezārān TDK

³²²² ḫidmet-kārını: ḫidmet-kārın T

³²²³ verdim: i‘ṭā eyledim T

³²²⁴ 3184. dipnottan buraya (3224. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³²²⁵ içinde gezdirip pād-şāhına ḫıyānet eyleyeniñ ḫālī budur diyü söyleyeler tā ki: içinde gezdirip pād-şāha ḫıyānet eyleyeniñ ḫālī budur diyü söyleyeler tā kim T / içini gezdirip pād-şāhına ḫıyānet eyleyeniñ ḫālī budur diye tā ki M

³²²⁶ dedikde: T ve TDK’de yok

³²²⁷ güzel: M’de yok

³²²⁸ diyü Bārekallāh eylediler. Eyyām-ı devletine du‘ālar edip: Bārekallāh deyip eyyām-ı devletine devletine du‘ālar eylediler M / diyü Bārekallāh eylediler. Eyyām-ı devletine du‘ālar eylediler TDK

³²²⁹ edip: eyleyip T

hükemā ve ihtiyār var ise cümle ol meclisde hāzır olmuşıdi.³²³⁰ Pes simātlardır çekilip yemek yendikten soñra her bābdan³²³¹ söz açılıp meclis-i şāha münāsib herkes bir söz söylemege başladı. Dārā'nın hıdmetinde olanlardan cihān görmüş bir ihtiyār kimse var idi ki niçe şehir-yārlar hıdmetine erişip rüzgārı tecrübe etmiş³²³² bir pīr idi. Ol da meclisde hāzır olmağın İskender bundan su'āl edip dedi ki ey pīr! Sen bu kadar zamāndan beri niçe rüzgār görüp cihānıñ aḥvālinden haber-dār iken Dārā buncılayın yaramaz işe mübāşeret eylediği vaktde³²³³ niçin naşīhat edip men' eylemediñ ve³²³⁴ bunun soñu nedāmetdir deyip bir³²³⁵ tedbīr kılmadıñ tā ki seniñ sözünle 'amel edip³²³⁶ böyle girdāba düşmezdi³²³⁷ ve miḥnet arıları [T 58b] her taraftan başına üşmezdi.³²³⁸ Bir kimse bilmezlikle bir işe başladıkda eger ol iş ḥaṭā ise³²³⁹ suç anıñ yanında olan 'āķilleriñdir ki³²⁴⁰ ol maşlaḥatıñ ḥaṭā olduğuna tenbīh eylemeyeler ve niçe yüzden naşīhat eylemekle³²⁴¹ ol kimseyi ol işden döndürmeyeler dedikde ihtiyār³²⁴² söze gelip ibtidā pād-şāha du'ālar³²⁴³ edip dedi ki dā'imā Ḥaḳ Te'ālā Ḥazreti şehir-yārımı āfātdan berī edip hezār devlet ü şevketle³²⁴⁴ cihān durdukça mu'ammer edip düşmenlerini zār u zebūn eylesin. Kuluñuz Dārā'ya naşīhati terk eylemedim ve sözümü dirīğ eylemeyip her bābdan pend ü naşīhatler eyledim ve niçe rüşen çerāğlar³²⁴⁵ gösterip doğru yola delālet eylemekde var kuvvetimi bāzūya getirip çok nuşh

³²³⁰ ne kadar 'ulemā vü hükemā ve ihtiyār var ise cümle ol meclisde hāzır olmuşıdi: ve ne kadar hükemā vü ihtiyārlar varsa hep ol meclise cem' olmuşlar idi M

³²³¹ bābdan: bābından T

³²³² etmiş: eylemiş M

³²³³ eylediği vaktde: eyledikde TDK

³²³⁴ ve: TDK'de yok

³²³⁵ deyip bir: diyü bir T / diyü TDK

³²³⁶ 'amel edip: 'āmil olup T, M

³²³⁷ düşmezdi: düşmeyeydi TDK

³²³⁸ üşmezdi: üşmeyeydi TDK

³²³⁹ ise: olsa T, TDK

³²⁴⁰ ki: TDK'de yok

³²⁴¹ ol maşlaḥatıñ ḥaṭā olduğuna tenbīh eylemeyeler ve niçe yüzden naşīhat eylemekle: T'de yok

³²⁴² ol kimseyi ol işden döndürmeyeler dedikde ihtiyār: ol ol kimseyi ol işden döndüreler dedikde ihtiyārdır M / ol kimseyi ol işden döndürmeyeler dedikde ihtiyārdır TDK

³²⁴³ du'ālar: du'ā M

³²⁴⁴ dedi ki dā'imā Ḥaḳ Te'ālā Ḥazreti şehir-yārımı āfātdan berī edip hezār devlet ü şevketle: dedi ki dā'imā Ḥaḳ Te'ālā Ḥazreti şehir-yārımı āfātdan berī edip hezār devlet ü şevket ile T / hezār devlet ü şevketle TDK

³²⁴⁵ çerāğlar: çerāğlı M

eyledim³²⁴⁶ lākin hiçbirī fā'ide vermedi ve kendi bildiginden almayıp aqlā benim sözlerimi dilemedi. [M 19b] Zīrā unki rūzgār anı 'ömrü defterini dürmüşdü ve tāc u tahtını sa'ādetli pād-şāhıma vermişdi.³²⁴⁷ Pes anı cümle işleri hep hām³²⁴⁸ olmağın tersine olup günden güne³²⁴⁹ devlet kendisinden yüz evirmekde idi ve baht u³²⁵⁰ afer pād-şāhıma yār olup cümle tedbīrleri rāst gelmegin tahtına mālīk olup³²⁵¹ yerine oturdular. Şimden şöıra haşımalarının bī-devlet olup³²⁵² bed-baht olduğundan elem-zede olmayıp [TDK 76a] kendi zev u şafālarında olsunlar.³²⁵³ Ha'a çok şükrler ki bu tāzelikte cihān şāhları hasret ile³²⁵⁴ cān veregeldikleri tāc u tahta nā'il oldular. Pes hemān fırsatı³²⁵⁵ anīmet bilip vaqtlerini zāyi' eylemesinler ve oturup zev u şafāyla³²⁵⁶ 'ömrler sürüp atıp tutsunlar. Zīrā bu tāzelik her zamān ele girmez. Bugün yarın pīrlīk erişip³²⁵⁷ cümle işden ferāğat ederler ve³²⁵⁸ bir gūşede oturup tāzelikte geçen demleri açıp hasret ekerler deyip sözünü tamām eyledi. unki İskender gördü ki pīr cihānı avālinden haber-dār olup rūzgārı fā'ide vü zararın³²⁵⁹ cümle tecrübe edip bilip alamı. Pes tekrār pīrden su'al edip³²⁶⁰ ey pīr! Ser- 'asker olan kimseye ceng yüzünde ne güne tedbīr eylemek gerekdir ki³²⁶¹ nuşret ü afer yüz göstere ve haşmına ālīb olup meydān kendisine³²⁶² ala dedikde pīrdir cevāb verip pād-āhım seni gibi şehir-yār-ı şābit-adem ki bir 'askeri içinde ola. Cümle 'askere

³²⁴⁶ kuvvetimi bāzūya getirip çok nuş eyledim: kuvvetimiz bāzūya getirdim M / kuvvetimi bāzūya getirdim TDK

³²⁴⁷ 'ömrü defterini dürmüşdü ve tāc u tahtını sa'ādetli pād-şāhıma vermişdi: defterini dürmüş idi ve tāc u tahtını sa'ādetli pād-şāhıma devlet kendisine vermişdi T / defterini dürmüşdi ve tāc u tahtını sa'ādetli pād-şāhıma vermişdi TDK

³²⁴⁸ hām: cām T

³²⁴⁹ günden güne: gün-be-gün M

³²⁵⁰ evirmekde idi ve baht u: Çevirip itmam edince ve baht u T / çevirip itmām edince ve baht TDK

³²⁵¹ olup: M'de yok

³²⁵² olup: olup ve T, TDK

³²⁵³ zev u şafālarında olsunlar: zev u şafālarında olalar T / zev şafālarında olalar TDK

³²⁵⁴ hasret ile: hasretile M / TDK'de yok

³²⁵⁵ fırsatı: fırsat TDK

³²⁵⁶ zev u şafāyla: zev şafā ile TDK

³²⁵⁷ erişip: erişir M

³²⁵⁸ ederler ve: edeler T / edeler ve TDK

³²⁵⁹ fā'ide vü zararın: fā'ide zararını M

³²⁶⁰ pes tekrār pīrden su'al edip: tekrār pīrden su'al edip T / pes tekrār pīrden su'al eyleyip M

³²⁶¹ ki: TDK'de yok

³²⁶² kendisine: kendisinde M

kuvvet-i kalb olmağın be-her-hâl haşmına gâlib olur. Bizden evvel³²⁶³ cihâna gelmiş rûzgârı tecrübe eylemiş ihtiyârlardan işitdim ki bir dil-âveriñ zûr-ı bâzûsu ne kadar ise yüregi on kat andan ziyâde olmak gerekdir. Ciger-dâr olan kimsede başka hâl vardır ve meydânda şaflar tertîb olunup ‘asker cenge hâzır u âmâde olduğda şehir-yârları olana lâıyık degildir ki ‘askerinden meded isteyip yardım taleb eyleye. Belki lâzım olan oldur ki kendisi şabr şâhibi olup yerinde şâbit-kadem ola ve yardımı Hâk Te‘âlâ Hâzretinden isteyip yâ Rabb sen beni haşmım [M 20a] üzerine³²⁶⁴ [T 59a] gâlib eyle diyü niyâz eyleye. Zîrâ ‘askeriñ yerinde ber-karâr olup haşma gâlib olması bu iki şartladır.³²⁶⁵ Çünkü Hâk Te‘âlâ Hâzretleri seni manşûr u muzafter kıla. Lâ-büdd haşmıña gâlib eyler.³²⁶⁶ Kaçan ‘askere yol verip muqayyed olma. Zîrâ ‘asker mağlûb olup perişân olduğda elbette kaçmağa yüz tutsa³²⁶⁷ gerekdir. Çünkü kendilerinin kaçacak yolları³²⁶⁸ kapanık olduğunu göreler.³²⁶⁹ Nâ-çâr ölüm eri olup gayrete gelirler ve mağlûb iken zarûrî haşmına³²⁷⁰ gâlib olurlar. İskender tekrâr su’âl edip ey pîr!³²⁷¹ İşitdim ki Rüstem yapıyâñız bir ‘askere karşı koyup [TDK 76b] ceng edermiş. Bu hiç benim ‘aklıma şıgmadı. Nice mümkündür ki yalnız bir âdem kendisini bütün bir ‘askere ura ve aña zafer bulamayalar da³²⁷² perişân olalar? Bu benim katı çokdan müşkilimdir. Bu şübhome de³²⁷³ cevâb ver dedikde pîr bu tedbîre cevâb-ı bâ-şavâb verip ey şehir-yârim!³²⁷⁴ Öyle³²⁷⁵ işidiriz ki Rüstem’in ‘âdeti ol imiş ki ibtidâ ol ‘askeriñ ser-dârı olan pehlevân³²⁷⁶ kim ise meydâna da‘vet edip ibtidâ anıñ işini tamâm eylermiş.³²⁷⁷ Çünkü ‘askeriñ ser-dârı olan³²⁷⁸ helâk ola sâ’irleri de çokluk karşı tıramayıp

³²⁶³ evvel: evvel gelen TDK

³²⁶⁴ üzerine: üzere M, TDK

³²⁶⁵ şartladır: şey iledir T / şeyledir TDK

³²⁶⁶ manşûr u muzafter kıla. Lâ-büdd haşmıña gâlib eyler: manşûr edip haşmıña gâlib eyleye M

³²⁶⁷ tutsa: tutsalar TDK

³²⁶⁸ yolları: yollarını TDK

³²⁶⁹ göreler: göre M

³²⁷⁰ eri olup gayrete gelirler ve mağlûb iken zarûrî haşmına: ‘ârî olup gayrete gelirler iken zarûrî TDK

³²⁷¹ ey pîr: T’de yok

³²⁷² bulamayalar da: bulamayalar ve T, TDK

³²⁷³ şübhome de: şübheye T, TDK

³²⁷⁴ pîr bu tedbîre cevâb-ı bâ-şavâb verip ey şehir-yârim: pîr pür tedbîr cevâb-ı bâ-şavâb verip ey şehir-yârim T / pîrdir cevâb verip şehir-yârim M

³²⁷⁵ öyle: M nüshasında tekrarlanmıştır.

³²⁷⁶ ol ‘askeriñ ser-dârı olan pehlevân: ‘asker ser-dârı olan TDK

³²⁷⁷ eylermiş: eyler imiş TDK

³²⁷⁸ ‘askeriñ ser-dârı olan: ‘askeriñ ser-dârları M / ‘asker ser-dârı olan TDK

perīṣān olurlarmış.³²⁷⁹ Yoḥsa buyurduḡuñuz gibi nice mümkindir ki yalnız bir ādem bir ‘askere karşı koy ve bu kadar hengāmeye tenhā cevāb vere dedikde³²⁸⁰ İskender tekrār su’āl edip Behmen Ferāmürz’ü öldürüp Rüstem’in hānedānını perīṣān eylemek murād eyledikde yanında olan ihtiyārlar niçin naṣīhat edip bu işden vazgeçirmediler tā ki ol ocağ perīṣān olmayaydı dedikde pīr dedi ki pād-ṣāhım ihtiyārlar aṣlā naṣīhatde kuşūr kıomayıp çalışdılar³²⁸¹ lākin söz tutmayıp bildiginden kalmadı³²⁸² ve eyledigi iş anıñ da yanına kalmayıp³²⁸³ ‘ākıbet ejder ağızında helāk oldu. Dünyāda kimi gördün ki bir kimseniñ kanına gire de ol kan kendi yoluna gelmeyip dünyāda murād üzere atıp tuta?³²⁸⁴ Bu rüzgār aña da kalmayıp elbette bir gün bir dāma düşürüp bir ṭarīkla³²⁸⁵ helāk eylemesi muḳarrerdır deyip epsem oldu. Çünkü İskender pīrden bu sözü işitti. Havfa düşüp gönlünden³²⁸⁶ biz de Dārā’yı öldürüp hānedānını [M 20b] ber-bād eyledik. Be-her-ḫāl bizim de başımıza³²⁸⁷ gelse gerekdir deyip bu hikāyeden ‘ibret alıp ḳasāvetlendi ve ḡayrı muṣāḫābete başladı.³²⁸⁸ Andan soñra ihtiyāra niçe in‘ām ü iḥsānlar eyledi.³²⁸⁹ Dārā’nıñ erkān-ı devleti İskender’in ihtiyārla³²⁹⁰ bu vechle ḫakīmāne muṣāḫābet eyledigini³²⁹¹ gördüklerinde ṣād olup evvel³²⁹² ṣehr-yārimız olan Dārā öldü ise Ḥaḳḳ’a çok ṣükrler ki yerine bunuñ gibi bir ‘ākıl pād-ṣāh geldi diyü eyyām-ı devletine du‘ālar eylediler ve Dārā’nıñ niçe eyledigi ṣümler var idi. İskender’e ‘arz eylediler. Cümlesini ḳaldırıp her vechle³²⁹³ ḫaḳıñ göñüllerini ele aldı.

³²⁷⁹ olurlarmış: olurlar imiş T, M

³²⁸⁰ koy ve bu kadar hengāmeye tenhā cevāb vere dedikde: koy bu kadar hengāmeye tenhā cevāb vere dedikde T / koyup cevāb vere dedi M

³²⁸¹ ihtiyārlar aṣlā naṣīhatde kuşūr kıomayıp çalışdılar: ihtiyār aṣlā naṣīhatde kuşūr kıomayıp vāfir çalışdılar T / ihtiyārlar naṣīhatde aṣlā kuşūr kıomadılar M

³²⁸² lākin söz tutmayıp bildiginden kalmadı: nihāyet kendi sözlerini tutmayıp kendi bildiginden kalmadı T / nihāyet kendi sözlerini tutmayıp bildiginden kalmadı TDK

³²⁸³ kalmayıp: kalmadı TDK

³²⁸⁴ murād üzere atıp tuta: murād üzere atıp tutup T / atıp tutup TDK

³²⁸⁵ gün bir dāma düşürüp bir ṭarīkla: dāma düşüp bir ṭarīkla dāma düşüp T / ādeme düşürüp bir ṭarīkla TDK

³²⁸⁶ gönlünden: T ve TDK’de yok

³²⁸⁷ başımıza: yolumuza T, M

³²⁸⁸ başladı: başlayıp M, TDK

³²⁸⁹ in‘ām ü iḥsānlar eyledi: in‘ām ü iḥsānlar edip T / in‘ām iḥsānlar eyledi TDK

³²⁹⁰ ihtiyārla: ihtiyār T / ihtiyārile M

³²⁹¹ bu vechle ḫakīmāne muṣāḫābet eyledigini: ḫakīmāne muṣāḫābet eyledigini T / ḫakīmāne muṣāḫābet eylediklerini TDK

³²⁹² evvel: eger M

³²⁹³ her vechle: TDK’de yok

[T 59b] BU DĀSTĀN İSKENDER'İN ĀTEŞ-HĀNELERİ HARĀB EYLEDİGİDİR³²⁹⁴

Rivāyet olunur ki ol [TDK 77a] vaktde cümle ‘Acem halkı āteşe taparlardı.³²⁹⁵ Ol memleketiñ her bir şehrinde niçe āteş-hāneler var idi ki ol³²⁹⁶ kavmiñ āyīn-i bātılları üzere kilisesi gibi idi.³²⁹⁷ İskender çünkü ‘Acem tahtına mālīk oldu. Emreyledi kim ol āteş-hāneleri yıkıp harāb eyleyeler ve cümle halkı ol bātıll dīnden döndürüp Hāzret-i İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām dīnine da‘vet edeler.³²⁹⁸ ‘Acem kavminiñ ‘ādetleri bu idi ki bir māl-dār kimseniñ ‘ömrü³²⁹⁹ āhir olup dünyādan gidecegi vakt yakın olduğda eger³³⁰⁰ vārişi yok ise cümle³³⁰¹ mālını vaşīyyet edip āteş-hāneye vakf edip zabt eylerler idi.³³⁰² Bu sebebdan āteş-hānelerde bunca zamāndan beri cihān mālīları cem‘ olmuşdu.³³⁰³ Çünkü İskender ol cümle āteş-hāneleri yıkıp³³⁰⁴ harāb eyledi. Her birinden niçe hazīne çıkıp hesāba gelmez māl hāşıl oldu ve bir yaramaz işleri de³³⁰⁵ bu idi ki niçe nāzenīn meh-pāre kızları³³⁰⁶ āteş-hāneye koyup dā‘imā anda olan mel‘ūnlarla³³⁰⁷ şarāb içip fışk u fücūr ederlerdi³³⁰⁸ ve her yılbaşında nev-rūz ola ki ol gün³³⁰⁹ ne kadar nāzenīn güzel kız var ise zer ü zīvere gark olup āteş-hānelere gider idi³³¹⁰ ve ‘avrat ve oğlan cümle bir yere gelip³³¹¹ zülflerini perīşān edip birbiriyle³³¹² el ele verip rakşa girerlerdi³³¹³ ve niçe günler anda kalıp fitne vü fesād

³²⁹⁴ Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

³²⁹⁵ taparlardı: taparlar idi ve T, M

³²⁹⁶ ol: T ve TDK’de yok

³²⁹⁷ kilisesi gibi idi: kiliseleri T / kilise gibi TDK

³²⁹⁸ edeler: edeler ve T, M

³²⁹⁹ bir māl-dār kimseniñ ‘ömrü: māl-dār kimseniñ ‘ömr M

³³⁰⁰ gidecegi vakt yakın olduğda eger: gidecek vakti yakın olduğda T / gidecek vakti yakın olduğda eger TDK

³³⁰¹ yok ise cümle: yoğise cümle T / yoğise M

³³⁰² edip zabt eylerler idi: eyler idi M / eylerleridi TDK

³³⁰³ olmuşdu: olmuşdur T, TDK

³³⁰⁴ ol cümle āteş-hāneleri yıkıp: cümle ol āteş-hāneleri yıkıp M / ol cümle āteş-hāneleri TDK

³³⁰⁵ de: T ve TDK’de yok

³³⁰⁶ meh-pāre kızları: kızları meh-pāre gibi güzelleri T

³³⁰⁷ mel‘ūnlarla: mel‘ūnlar M

³³⁰⁸ ederlerdi: ederler idi T, M

³³⁰⁹ ola ki ol gün: günü ola M / ola ol gün TDK

³³¹⁰ gider idi: giderler idi M

³³¹¹ ‘avrat ve oğlan cümle bir yere gelip: ‘avrat oğlan cümle bir yere cem‘ olup T / ‘avrat oğlan cümle bir yere gelip M

³³¹² birbiriyle: biri biriyle M

³³¹³ girerlerdi: girerler idi T, M

ederlerdi.³³¹⁴ [M 21a] Cümle memlekete³³¹⁵ fermānlar gidip tenbīhler olundu ki bir daḥı ol eski āyīn-i bāṭıllarını işlemeyip terk edeler ve kimse kızını taşra çıkarıp³³¹⁶ nā-maḥreme göstermeyeler. Pes āteş-hāneleri ḥarāb eyleyip ḥaremelerini zabṭ eylediler³³¹⁷ ve cümle eyledikleri yaramazlıkları bıraḡıp dünyāy³³¹⁸ ol kendilerinin işledikleri yaramaz işlerden pāk ü pākīze eylediler. Şöyle ki hiçbir³³¹⁹ āteş-perest kendi çirkin ‘ādetini göstermege³³²⁰ bir daḥı³³²¹ kādir olamayıp kimisi gerçekten Ḥaḡ dīne girip ve kimi de³³²² kılıç korkusundan mezḥebini gizledi. Tārīḡ sāhibleri bunda bir gūne dāḥı rivāyet eyleyip demişlerdir³³²³ ki Dārā ile İskender’in ceng eyledikleri yer Muşul etrāfında idi. Çünkü Dārā helāk olup İskender ‘Acem tahtına mālīk oldu. Dārā’nın cümle erkān-ı devleti İskender’e kul olup ḥükmüne muṭī‘ oldular. Pes İskender ibtidā Bābil dedikleri şehre gelip ol vilāyetde ne kadar sāḥir var ise cümlesini helāk eyleyip şerlerinden cihān ḥalkını [TDK 77b] emīn eyledi ve ol vilāyetde olan āteş-hāneleri yıkıp³³²⁴ ḥarāb eyledi. Andan soñra ol yerden göçüp Işfahān’a geldi. Anda olan āteş-hāneleri de ḥarāb eyledi³³²⁵ lākin Işfahān’da bir büyük āteş-hāne var idi ki içinde ḥesāba gelmez ḥazīne olup nāzenīn kızlar ile toptolu idi ve bu kızların içinde Sām neslinden bir kız var idi ki adına Āzer Hümāyūn³³²⁶ derlerdi.³³²⁷ Ḥüsnde āfet-i devrān olup ziyāde sāḥire³³²⁸ idi. [T 60a] Çünkü İskender emreyledi ki ol āteş-hāneyi de³³²⁹ ḥarāb eyleyeler. Pes bir niçe kimesne fermān üzere ḥarāb

³³¹⁴ ederlerdi: ederler idi T, M

³³¹⁵ memlekete: memleketine TDK

³³¹⁶ çıkarıp: çıkarmayıp M

³³¹⁷ ḥaremelerini zabṭ eylediler: ḥaremelerini zabṭ edeler T / ḥazīnelerini zabṭ edeler TDK

³³¹⁸ eyledikleri yaramazlıkları bıraḡıp dünyāy: eylediklerini bıraḡıp dünyāy M / eyledikleri yaramazlıkları bıraḡıp TDK

³³¹⁹ hiçbir: bir M

³³²⁰ ‘ādetini göstermege: ‘ādeti göstermege T / ‘ādeti göstermegin TDK

³³²¹ bir daḥı: M’de yok

³³²² de: M’de yok

³³²³ demişlerdir: demişler TDK

³³²⁴ āteş-hāneleri yıkıp: āteş-hāneleri de TDK

³³²⁵ Andan soñra ol yerden göçüp Işfahān’a geldi. Anda olan āteş-hāneleri de ḥarāb eyledi: Andan soñra ol yerden göçüp Işfahān’a geldi. Anda olan āteş-hāneleri daḥı ḥarāb eyledi T / TDK’de yok

³³²⁶ Āzer Hümāyūn: Āzer T / Āviz TDK

³³²⁷ derlerdi: derler idi T, M

³³²⁸ ziyāde sāḥire: lākin sāḥir T, TDK

³³²⁹ de: T ve TDK’de yok

eylemege vardıklarında³³³⁰ hemān-dem seḥḥāre kız kendisini yedi başlı ejder kıyāfetine koyup gelen ādemlerin üstüne ḥamle eyledi. Anlar da³³³¹ buncılayın ejder üstlerine ḥamle eyledigini gördüklerinde³³³² cümlesi perīṣān olup kaçarak³³³³ gelip İskender'in ḥuzūrunda vāki' ḥālī beyān eylediler ve dediler ki³³³⁴ pād-ṣāhım āteṣ-ḥāneniñ kapısına vardığımız³³³⁵ gibi ağzı maḡāra kadar var bir ejder³³³⁶ üstümüze ḥamle eyledi. Eger karşısında тұrup kaçmayaydık cümlemizi bir ānda helāk eyler idi³³³⁷ dediler. İskender³³³⁸ bunlardan³³³⁹ bu sözü işitdiği gibi bildi ki gördükleri gerçekten ejder değil [M 21b] belki tılsımdır. Pes Aristo'yu ḥuzūruna³³⁴⁰ da'vet edip ejderi def' eylemege bir çare eyle dedikde pād-ṣāhım ol³³⁴¹ buyurduḡuñuz ejder tılsım olmaḡ gerekdir. Anıñ³³⁴² 'ilācını Belinas ḥakīm bilir dedikde İskender Belinas ḥakīmi ḥuzūruna çağırıp ejder aḥvālīni şordukda³³⁴³ pād-ṣāhım siḥrdir. Eger³³⁴⁴ fermāniñiz olursa varıp sāḥireyi³³⁴⁵ tutup ḥuzūruñuza getireyim dedi. İskender'dir³³⁴⁶ biz de seni anı def' eylemek için³³⁴⁷ da'vet eylemiş idik.³³⁴⁸ Eliñden gelirse hemān тұrmayıp var bir çāre eyle dedi. Pes Belinas'dır āteṣ-ḥāneye toḡru varıp gördü kim kapısında taḡa beñzer bir ejder büküm büküm olup yatmış. Çünkü Belinas'ı gördü.³³⁴⁹ Hemān³³⁵⁰ yerinden ḥareket edip üstüne ḥamle eyledi. Ḥakīmdir aṣlā muḡayyed olmayıp efsūnlarını bozmaḡa başladı. Kızdır kendisiniñ eylediği efsūnların cümlesini gelen ādem

³³³⁰ fermān üzere ḥarāb eylemege vardıklarında: ḥarāb eylemege vardıkda T, TDK

³³³¹ da: daḡı T

³³³² eyledigini gördüklerinde: eylediklerini gördüklerinde T / eylediklerini gördükde TDK

³³³³ cümlesi perīṣān olup kaçarak: kaçarak cümlesi perīṣān olup T, TDK

³³³⁴ eylediler ve dediler ki: edip M

³³³⁵ kapısına vardığımız: vardığımız T / kapısına varıverdığımız TDK

³³³⁶ ejder: ejderdir TDK

³³³⁷ eyler idi: eyleridi TDK

³³³⁸ İskender: İskender'dir T, M

³³³⁹ bunlardan: T ve TDK'de yok

³³⁴⁰ Aristo'yu ḥuzūruna: ḥuzūruna Aristo'yu T, TDK

³³⁴¹ ol: T ve TDK'de yok

³³⁴² anıñ: TDK'de yok

³³⁴³ ejder aḥvālīni şordukda: ejderi dedi M

³³⁴⁴ eger: TDK'de yok

³³⁴⁵ sāḥireyi: ol sāḥiri T, TDK

³³⁴⁶ İskender'dir: T'de yok

³³⁴⁷ anı def' eylemek için: anı def' için T / anıñ'çin TDK

³³⁴⁸ eylemiş idik: eylemişidik TDK

³³⁴⁹ kapısında taḡa beñzer bir ejder büküm büküm olup yatmış. Çünkü Belinas'ı gördü: T ve TDK'de yok

³³⁵⁰ hemān: M'de yok

bâtil eyledigini³³⁵¹ gördüğü gibi hemân-dem kendi kıyâfetine girip Belinas'ın ayağına yüz sürüp emân istedi ve lütf edip ben fakîrenin³³⁵² kanını pād-şâhdan dilek eyleyip 'afv etdir.³³⁵³ Bilmezlikle bir küstâhlıktır eyledim. Bir dahı eylemeyem³³⁵⁴ diyü 'özrleri eyledi. Belinas'dır fakîre bakıp gördü kim bir mäh-pâredir ki³³⁵⁵ dünyâda mişli görölmemiş.³³⁵⁶ Biñ cânla 'âşık olup İskender'den suçunu bağışlatmak için va'deler edip buyurdu âteş-haneyi hārâb eylediler. [TDK 78a] Andan şoñra kıızı yanına alıp pād-şâhın huzûruna geldi. Kıızı taşrada koyup kendisi içeriye girip dedi ki şehir-yārım ol yedi başlı ejder bir meh-pâre³³⁵⁷ kız imiş. Ammâ şan'atında³³⁵⁸ hayli merdâne olup efsûnla felegiñ kulağını burup ayı indirip³³⁵⁹ sağmağa kâdirdir. Buncılayın üstâd kız hiç 'ömrümde görmedim. Sâ'ir 'ulûm-ı ğarîbede üstâd ve her fende isti'dādı var.³³⁶⁰ Eger bir üstâd hâkîm yanında ola cihâna bir gelenlerden olurdu³³⁶¹ ve hüsni hüd hünelerinden yüz kat ziyâde bir meh-pâredir³³⁶² ki cihânda buña beñzer bir nâzenîn görmedim. Pād-şâhımın ikbâl-i hümâyûnları ile varıp cümle eylediği efsûnları³³⁶³ bozup perişân eyledigimde elimde zebûn olup benden [M 22a] emân istedi. Ben de emân verip yanıma alıp geldim. Eger pād-şâhım raġbet edip hizmetlerine alırsa ne güzel! Eger istemezlerse bu kullarına ihsân buyursunlar ki³³⁶⁴ kendime hâtûn edeyim deyip kıızı pād-şâhın huzûruna getirdi.³³⁶⁵ İskender gördü kim [T 60b] ġâyetde güzel bir nâzenîndir. Belinas'a verip dedi ki çünkü bu seniñ kendi şikârıñdır. Yine saña verilmek münâsibdir. Al seniñ olsun lâkin mekr ü³³⁶⁶ efsûnundan ġâfil olmayıp

³³⁵¹ bâtil eyledigini: ibtâl eyler anı T, TDK

³³⁵² ve lütf edip ben fakîrenin: lütf edip ben fakîriñ M

³³⁵³ eyleyip 'afv etdir: eyleñ 'afv etdiriñ T / ile 'afv etdiriñ TDK

³³⁵⁴ eylemeyem: eylemeyeyim T, TDK

³³⁵⁵ ki: kim T / M'de yok

³³⁵⁶ görölmemiş: yokdur T / yok TDK

³³⁵⁷ meh-pâre: mäh-pâre M

³³⁵⁸ şan'atında: şan'atda T, TDK

³³⁵⁹ felegiñ kulağını burup ayı indirip: kuluñuñ kulağını burup ayı indirip T / felegiñ kulağını burup ayı edinip TDK

³³⁶⁰ ġarîbede üstâd ve her fende isti'dādı var: ġarîbeye de isti'dādı var M

³³⁶¹ Eger bir üstâd hâkîm yanında ola cihâna bir gelenlerden olurdu: Bir hâkîm yanında olsa cihânda bir gelenlerden olur T, TDK

³³⁶² meh-pâredir: mäh-peykerdir M

³³⁶³ efsûnları: T'de yok

³³⁶⁴ ki: M'de yok

³³⁶⁵ getirdi: getirip M

³³⁶⁶ mekr ü: mekr-i TDK

şakın bir gün³³⁶⁷ seni eşek eylemesin diyü laṭife eyledi. Belinas'dır yer öpüp kıızı alıp götürdü ve kendisine ḥātūn edip niçe rüzgār birbirinden³³⁶⁸ murād alıp murād verdiler.

BU MAḤAL İSKENDER ARİŞTO'YU DĀRĀ'NİN KIZI OLAN RUŞENG'İ İSTEMEK İÇİN ANASINA GÖNDERDİĞİDİR³³⁶⁹

Rāviyān-ı aḥbār bu yüzden rivāyet eylemişler ki çünki İskender gelip şehir-i³³⁷⁰ İşfahān'da karar eyledi. Ne kadar āteş-ḥāne varsa³³⁷¹ cümlesini ḥarāb edip ol vilāyeti de āteşe tapanların āyīn-i bātıllarından pāk ü pākize eyledi. Birkaç gün kendi 'āleminde olup gāh bāğ u bāğ-çelerinde³³⁷² şarāb-ı erguvānī nūş edip sāzende vü çengīler temāşasıyla³³⁷³ eglenip [TDK 78b] gāh da ṭağ ve şahrālarında³³⁷⁴ geşt ü güzār edip seyr ü şikār eyler idi.³³⁷⁵ Pes³³⁷⁶ bu ḥāl üzere kendi 'āleminde iken bir gün Dārā'nın ḥaremi ol şehirde olduğundan ḥaber-dār olduğda³³⁷⁷ niçe yük dībā vü kumāş ve la'1 ü cevher ve 'ūd u³³⁷⁸ 'anber ve sā'ir tuḥfeler gönderip ḥatırlarını şordu ve ibtidā göñüllerini³³⁷⁹ bunun gibi lūṭflarla kendisine rām edip ḥatırlarını³³⁸⁰ ele aldı ve birkaç gün geçdikden sonra Aristo'yu yanına çağırıp ḥazīneden niçe tuḥfeler alıp var Dārā'nın ḥaremine bizden selām edip ḥatırlarını şor ve bizim bunda birkaç gün eglenmekden maḥşūdumuz kıızıñızı³³⁸¹ almak olduğunu söyleyip kıızı iste. Görelim ne derler³³⁸² diyü emreyledikde Aristo'dur fermān

³³⁶⁷ bir gün: bugün TDK / M'de yok

³³⁶⁸ birbirinden: biri birinden M, TDK

³³⁶⁹ Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

³³⁷⁰ şehir-i: M'de yok

³³⁷¹ varsa: var ise T, TDK

³³⁷² bāğ-çelerinde: bāğ-çelerde TDK

³³⁷³ çengīler temāşasıyla: çengīlerle TDK

³³⁷⁴ şahrālarında: şahrālarda TDK

³³⁷⁵ eyler idi: eyleridi TDK

³³⁷⁶ pes: T ve TDK'de yok

³³⁷⁷ olduğda: olup T, TDK

³³⁷⁸ 'ūd u: 'ūd TDK

³³⁷⁹ göñüllerini: göñüllerin T, TDK

³³⁸⁰ ḥatırlarını: ḥatırını M

³³⁸¹ eglenmekden maḥşūdumuz kıızıñızı: ārāmdan maḥşūdumuz kızını M

³³⁸² derler: der T, TDK

şehr-yārımıñdır³³⁸³ deyip hazīneden niçe gözler görmedik cevāhirler³³⁸⁴ ve tuhfeler alıp Dārā'nıñ sarāyına vardı³³⁸⁵ ve içeriye haber gönderdi ki şehr-yārımız size [M 22b] selām gönderip³³⁸⁶ hātırınızı su'āl eyler ve murād eylediler ki kızınızı alıp ortañızda³³⁸⁷ olan yabancılığı kaldırıp³³⁸⁸ dostluğa döne. Taqdīr böyle imiş ne çāre? Yoḥsa Dārā'nıñ ölmesinde bizim şehr-yārımızıñ ašlā rızāsı yoḡdu.³³⁸⁹ Eceli bu yüzden imiş. Şimden şoñra sizlere lāyık olan oldur ki duḡter-i pākīze aḡteriñizi şehr-yārımıza verip biri biriñiz ile hıışm olup dost olasız. Dārā'nıñ³³⁹⁰ vaşıyyeti de budur. Pād-şāhımıza bir niçe vaşıyyet eyledi. Şehr-yārımız sā'irlerin cümlesini³³⁹¹ yerine getirip hemān bu kaldı ve³³⁹² bu hıuşuş için kendiler 'azīmet edip gelmişlerdir. Şimdi beni size gönderdi tā ki görem bu maşlahatda³³⁹³ siziñ de rızāñız var mı deyip getirdiği tuhfeleri de içeri³³⁹⁴ gönderdi. Bir zamāndan şoñra haber çıkıp demişler ki Hāḡ Te'ālā bu³³⁹⁵ pād-şāhımıza dünyālar tırdukça 'ömrler versin ki bizi hākden ref'³³⁹⁶ buyurmuşlar. Kızımız anlarıñ cāriyesidir. Eger kendilerine kul ederlerse³³⁹⁷ cān u gönülden hıdmet eylerler ve eger hātūn edinirlerse yine kendiler bilirler. Biz iki hālde de anlarıñ emrlerine³³⁹⁸ itā'at eylemişizdir. Kendileri nice [T 61a] buyururlarsa öyle eylesinler.³³⁹⁹ Hemān bizim³⁴⁰⁰ elimizden gelen kulluḡdur dediler. Aristo'dur bu cevābı alıp gelip İskender'e bir bir beyān eyledi. İskender'dir bunlarıñ itā'at

³³⁸³ Aristo'dur fermān şehr-yārımıñdır: ve Aristo'dur fermān şehr-yārımıñdır T / Aristo'dur fermān şehr-yārımıñ M

³³⁸⁴ cevāhirler: cevherler M

³³⁸⁵ vardı: varıp T

³³⁸⁶ gönderip: edip M

³³⁸⁷ eylediler ki kızınızı alıp ortañızda: eylediler ki kızınızı alıp ortalıḡda T / eyledi ki kızınızı alıp ortalıḡda TDK

³³⁸⁸ yabancılığı kaldırıp: yabancılık M

³³⁸⁹ yoḡdu: yoḡıdı T, TDK

³³⁹⁰ duḡter-i pākīze aḡteriñizi şehr-yārımıza verip biri biriñiz ile hıışm olup dost olasız. Dārā'nıñ: T'de yok

³³⁹¹ sā'irlerin cümlesini: sā'irlerini cümle M

³³⁹² ve: diyü M

³³⁹³ tā ki görem bu maşlahatda: tā kim göre bu maşlahatda T / tā ki göre bu maşlahata M

³³⁹⁴ deyip getirdiği tuhfeleri de içeri: getirdiği tuhfeleri de içeriye T / getirdiği tuhfeleri de içeri TDK

³³⁹⁵ bu: M ve TDK'de yok

³³⁹⁶ ref': refi' TDK

³³⁹⁷ ederlerse: ederler ise T

³³⁹⁸ hālde de anlarıñ emrlerine: hālde de anlarıñ emrine M / hālde anlarıñ emrlerine TDK

³³⁹⁹ Kendileri nice buyururlarsa öyle eylesinler: Kendiler nice bilirlerse öyle eylesinler T / Kendiler nice bilirlerse öyle olsun emretsinler TDK

³⁴⁰⁰ bizim: TDK'de yok

edip rāzī olduklarından şād olup bir mübārek vaktde buyurdu ki bir ‘ālī dīvān [TDK 79a] edip ne kadar a‘yān-ı devlet ve erkān-ı saltanat varsa³⁴⁰¹ cümlesi gelip yerli yerlerinde³⁴⁰² karar eylediler. Pes İskender³⁴⁰³ Dārā’nın kızı Ruşeng’i kendisine nikāh edip buyurdu ki³⁴⁰⁴ şehri tonadıp niçe gün³⁴⁰⁵ şenlikler edeler. Andan sonra cümle a‘yān-ı devlete hıl‘atler giydirip in‘ām ü ihsānlar eyledi.³⁴⁰⁶ Anlar da kalkıp bir bir yer öpüp eyyām-ı devletine du‘alar eylediler ve mübārek-bād dediler.³⁴⁰⁷ Pes³⁴⁰⁸ şehrdır tonanıp niçe günler cümle halk ‘iṣ ü ‘iṣretler edip zevk u³⁴⁰⁹ şafāda oldular. İskender de kendi nedimleri ile oturup meclis-i şāhāne kurulup sīmīn-ten sākīler elinden altın kadehlerle³⁴¹⁰ şarāb-ı erguvānīler şunulup sāzende vü çengīler³⁴¹¹ hod ortalığı velveleye verip bu üslub üzere niçe günler düğün olduğdan sonra İskender Dārā’nın haremına haber gönderdi ki şenlikler tamām oldu. Şimden sonra nigār-ı nāzenīni göndersinler dedikte anasıdır Ruşeng’e naṣīhatler edip dedi ki kızım Hāk Te‘ālā Hāzretine çok şükrler ki İskender gibi şehir-yār-ı ‘ālī-şān saña rağbet edip seni kendisine hātūn edindi. Çünkü bu sa‘ādete erişdiñ. Hemān şimden sonra saña lāzım olan İskender’in emrine itā‘at edip yüz döndürmeyesin ve hātırınca olup muhabbeti gönlünde muhkem edesin. Babañ Dārā’nın ölmesi³⁴¹² ile devlet ü ‘izzet bizden yüz çevirmişidi. Şimdi seni İskender kendisine hātūn edinmekle tekrār³⁴¹³ ‘izzet ü devlet bulduñ. Hemān bunun şükrünü edip bir hoşça ol deyip niçe naṣīhatler eyledi. Andan sonra Ruşeng’i zer ü zīvere gark edip la‘l ü cevāhir ile³⁴¹⁴ ārāste eylediler ve niçe kaṭār gözler görmedik cehīz ile gümüş tekerlekli altın³⁴¹⁵ ‘arabaya bindirip cümle a‘yān-ı devlet

³⁴⁰¹ varsa: var ise M

³⁴⁰² yerlerinde: yerinde TDK

³⁴⁰³ İskender: İskender’dir M, TDK

³⁴⁰⁴ ki: kim M

³⁴⁰⁵ gün: günler M, TDK

³⁴⁰⁶ in‘ām ü ihsānlar eyledi: in‘ām ü ihsānlar eylediler M / in‘ām ihsānlar eyledi TDK

³⁴⁰⁷ eylediler ve mübārek-bād dediler: edip mübārek-bād eylediler M

³⁴⁰⁸ pes: TDK’de yok

³⁴⁰⁹ zevk u: zevk TDK

³⁴¹⁰ sīmīn-ten sākīler elinden altın kadehlerle: sīmīn-ten sākīler elinden altın kadehle M / TDK’de yok

³⁴¹¹ Bu kısımdan (3411. dipnot) 3427. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³⁴¹² ölmesi: ölmeklige TDK

³⁴¹³ ile devlet ü ‘izzet bizden yüz çevirmişidi. Şimdi seni İskender kendisine hātūn edinmekle tekrār: TDK’de yok

³⁴¹⁴ la‘l ü cevāhir ile: la‘l cevāhirle TDK

³⁴¹⁵ ve niçe kaṭār gözler görmedik cehīz ile gümüş tekerlekli altın: TDK’de yok

öñüne³⁴¹⁶ düşüp hezār i‘zāz ü ikrām³⁴¹⁷ İskender’iñ haremine götürdüler. Çünkü aḥşam oldu. İskender’dir içeriye girdi. Dünyāda mişli görülmemiş³⁴¹⁸ bir pençe-i āf-tāb gördü ki ‘aḳllar çāk çāk olur. Bir zamān ḥüsnü temāşasında ser-mest ü³⁴¹⁹ ḥayrān ḳalıp buncılayın niğār-ı nāzenīniñ³⁴²⁰ kendisine ḥātūn olduğuna Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretine şükrler eyledi. Çünkü şabāḥ olup āf-tāb-ı ‘ālem-tāb ḳulle-i Ḳāf’dan baş ḳaldırıp nūru ile cihān rūşen oldu. İskender’dir haremde çıkıp gelip taḥtında ḳarār eyledi. Cümle a‘yān-ı devlet gelip mübārek-bād eylediler. Ḥazīneler açılıp niçe in‘ām ü³⁴²¹ iḥsānlar olduğdan şoñra zevḳ u³⁴²² şafāya başlayıp demler sürmege āgāz etdiler.³⁴²³

[T 61b] BU MAḤAL İSKENDER’İÑ İŞṬAḤR’DA TAḤTA OTURDUĞUDUR³⁴²⁴

Çünkü İskender birkaç gün³⁴²⁵ İṣfahān’da ḳarār eyledikten şoñra ‘Acem diyārında [TDK 79b] Kiyumerş zamānından beri şehr-yārlarıñ taḥt-gāhı olan İṣṭaḥr’da varıp bir mübārek vaḳtde taḥta oturup cümle a‘yān-ı devlet yer öpüp mübārek-bād eylediler. [TDK 80a] Pes bundan şoñra İskender cümle³⁴²⁶ ‘Acem memleketini zabṭ edip ne ḳadar şehr-yār varsa³⁴²⁷ [M 23a] her biriniñ begi ḥazīne vü pīşkeşle gelip ḳulluḳlar ‘arz edip yine ḥıl‘atler giydirilip eski yerlerinde ber-ḳarār olurlar idi.³⁴²⁸ Çünkü İskender bu ḳadar şevket ü devletle³⁴²⁹ geḳip taḥtında ber-ḳarār³⁴³⁰ eyledi. Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretine³⁴³¹ ḥamd edip dedi ki

³⁴¹⁶ öñüne: gözler görmedik cehīz ile gümüş tekerli altın ‘arabaya bindirip öñüne TDK

³⁴¹⁷ ikrāmla: ikrām ile T

³⁴¹⁸ mişli görülmemiş: görülmemiş mişli bulunmaz T

³⁴¹⁹ ser-mest ü: TDK’de yok

³⁴²⁰ nāzenīniñ: nāzenīn TDK

³⁴²¹ in‘ām ü: in‘ām TDK

³⁴²² zevḳ u: zevḳ TDK

³⁴²³ etdiler: eylediler TDK

³⁴²⁴ Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

³⁴²⁵ gün: T’de yok

³⁴²⁶ cümle: TDK’de yok

³⁴²⁷ varsa: var ise T / 3411. dipnottan buraya (3427. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³⁴²⁸ her biriniñ begi ḥazīne vü pīşkeşle gelip ḳulluḳlar ‘arz edip yine ḥıl‘atler giydirilip eski yerlerinde ber-ḳarār olurlar idi: her biri ḥazīne vü pīşkeşler gönderip ḳulluḳlar ‘arz eylediler ve yine tekrār ḥıl‘atler giydirip eski yerlerinde ber-ḳarār oldular T / her biri ḥazīne vü pīşkeşler gönderip ḳulluḳlar ‘arz edip yine ḥıl‘atler giydirip eski yerlerinde ḳarār oldular TDK

³⁴²⁹ şevket ü devletle: şevket ü devlet ile T / şevket devletle TDK

hesāba gelmez hāmd ol Allāhu ‘aẓīmü’ş-şān Ḥāzretine olsun ki³⁴³² beni bir avuç toprağdan yaradıp cümle kulları üzerine pād-şāh eylemekle başımı göklere erişdirip ‘izzet ü devlet verdi ve beni³⁴³³ Rūm memleketinden getirip bunca zamāndan beri yedi iklīm dört gūşe pād-şāhları³⁴³⁴ yüz süregeldikleri ‘Acem tahtına beni oturdup³⁴³⁵ pād-şāh eyledi. Pes ben de Ḥaḡ Te‘ālā Ḥāzretlerini³⁴³⁶ emrini yerine getirip ‘adl ü dād edip zālimlerden mazlūmların dādını³⁴³⁷ alıverip tūl hātūnların ve yetimlerin mühimmātını görüp cihānı [T 62a] işlāḥ edeyim³⁴³⁸ ve kimseye ḡadr u zūlm edip mālı ve³⁴³⁹ mülküne kaşd eylemeyem. Eger ḡaḡ baña kemlik ederse³⁴⁴⁰ de ben mümkün olduğu mertebe anların eylediklerine bakmayıp³⁴⁴¹ yerine iyilikler eyleyeyim³⁴⁴² ve bu dünyāda doğru yola gidip niçe ḡayrlar işleyeyim³⁴⁴³ ki āḡiretde necāt bulam. Zīrā ādem dünyāda ne işlerse āḡiretde anı bulsa gerekdir ve kimsenin manşıbını elinden almayıp herkese devletimden bir ḡişşe vereyim. ‘Āḡil ü hūnerli olanları ileri çekip niçe mertebelere³⁴⁴⁴ getirip ḡadrlerini ‘ālī eyleyeyim³⁴⁴⁵ ve cümle ḡaḡın umūrunu muḡteẓā-yı şer‘-i şerīf³⁴⁴⁶ üzere görüp ‘āḡillerin begendigi işleri işleyeyim.³⁴⁴⁷ ‘Adl ü dād ile eski cihāna tāze revnaḡ verip niçe güzel ḡānūnları koyup kimseyi rencīde eylemeyeyim³⁴⁴⁸ ve yaramazlık edenlere cezālarını verip eyledikleri³⁴⁴⁹ kemliğin ḡarşısında bir kemlik edip iyilik edenlere niçe ḡat iyilikler edip in‘ām ü

³⁴³⁰ ber-ḡarār: ḡarār M, TDK

³⁴³¹ Ḥāzretine: Ḥāzretlerine M

³⁴³² ‘aẓīmü’ş-şān Ḥāzretine olsun ki: ‘aẓīmü’ş-şāna ki T, TDK

³⁴³³ beni: benim T, TDK

³⁴³⁴ pād-şāhları: T ve TDK’de yok

³⁴³⁵ oturdup: M’de yok

³⁴³⁶ Ḥāzretlerini: Ḥāzretini T, TDK

³⁴³⁷ ‘adl ü dād edip zālimlerden mazlūmların dādını: ‘adl dādla zālimlerden mazlūmların ḡaḡkını TDK

³⁴³⁸ edeyim: edelim M

³⁴³⁹ edip mālı ve: edip māl ü T / etmeyip māl TDK

³⁴⁴⁰ baña kemlik ederse: kemlik ederlerse T / baña kemlik ederlerse TDK

³⁴⁴¹ bakmayıp: ḡalmayıp M

³⁴⁴² eyleyeyim: eyleyem T, M

³⁴⁴³ işleyeyim: işleyem T

³⁴⁴⁴ mertebelere: mertebeler TDK

³⁴⁴⁵ eyleyeyim: eyleyem T, M

³⁴⁴⁶ muḡteẓā-yı şer‘-i şerīf: muḡteẓā-yı şer‘ T, M

³⁴⁴⁷ işleri işleyeyim: işleri eyleyem T / işi işleyeyim TDK

³⁴⁴⁸ eylemeyeyim: eylemeyem T

³⁴⁴⁹ edenlere cezālarını verip eyledikleri: edenlere cezālarını verip eylediği T / edenleri cezālarını verip eyledikler M

ihsānlar³⁴⁵⁰ edeyim. Hâk Sübhānehū ve Te‘ālā Hâzretiniñ ‘avnıyla³⁴⁵¹ Rûm’dan bu memlekete geldim tâ ki bu diyârda³⁴⁵² ne kadar yaramaz işler var ise cümlesini giderip yerine Hâk Te‘ālā Hâzretleriniñ³⁴⁵³ gönderdiği şerī‘ati üzere güzel ‘âdetler koyup pāk ü pākīze eylesem gerekdir. Bu tâhta mālîk olmağdan maşūdum Hâk Te‘ālā’ya kulluk edenlere³⁴⁵⁴ ta‘zīm ve³⁴⁵⁵ ‘izzet ü ikrāmlar edip âteşe tapanları ḥār u zelīl ve³⁴⁵⁶ haķīr eylemekdir ve dermān-de vü ‘âcizelere merḥamet edip her birine lütf u ihsānlar [M 23b] edip³⁴⁵⁷ kâdir olduğum mertebe [TDK 80b] kendi rāḥatımı birağıp Hâk Te‘ālā’nıñ kullarınıñ³⁴⁵⁸ emn ü rāḥatda olmalarını isteyip³⁴⁵⁹ aramağdır ve zulm ü ğadr ile hiçbir³⁴⁶⁰ kimseyi öldürmeyip her kimi ki öldürürüm³⁴⁶¹ elbette bir ḥüccet-i şer‘iyye ile Allāh Tebāreke ve Te‘ālā’nıñ rızāsı üzere öldürürüm ve³⁴⁶² her vechle ‘ālemi işlāḥ edeyim. Hemān Cenāb-ı Hâk Te‘ālā beni bu işlere muvaffağ edip üstümüzden yaramaz gözü dūr eylesin deyip sözünü tamām eyledi. Cümle ehl-i dīvān³⁴⁶³ çünki İskender’den bu sözü işitdiler. Bi’l-cümle³⁴⁶⁴ eyyām-ı devletine du‘ālar eylediler.³⁴⁶⁵ Hâk Te‘ālā şehir-yārimızıñ³⁴⁶⁶ vücūd-ı hümāyūnunu ekdārdan maşūn u maḥfūz eyleyip³⁴⁶⁷ dünyā³⁴⁶⁸ durduğça ber-ķarār edip dā’imā bunuñ gibi iyi işlere muvaffağ eyleye āmīn³⁴⁶⁹ deyip yerli

³⁴⁵⁰ iyilikler edip in‘ām ü ihsānlar: iyilik edip in‘ām ü ihsānlar T / iyilik edip in‘ām ihsānlar TDK

³⁴⁵¹ Hâk Sübhānehū ve Te‘ālā Hâzretiniñ ‘avnıyla: Hâk Sübhānehū ve Te‘ālā Hâzretiniñ ‘avnı ile T / Hâk Te‘ālā Hâzretleriniñ ‘avnı ile M

³⁴⁵² geldim tâ ki bu diyârda: gelip bu diyârlarda T, TDK

³⁴⁵³ Hâzretleriniñ: Hâzretiniñ T, TDK

³⁴⁵⁴ edenlere: edenleri T

³⁴⁵⁵ ta‘zīm ve: M ve TDK’de yok

³⁴⁵⁶ ḥār u zelīl ve: ḥor u M / ḥor TDK

³⁴⁵⁷ lütf u ihsānlar edip: lütf u ihsānlar eyleyip M / lütf ihsānlar eyleyip TDK

³⁴⁵⁸ kullarınıñ: kullarını T / kulları TDK

³⁴⁵⁹ emn ü rāḥatda olmalarını isteyip: rāḥatını M / rāḥatın TDK

³⁴⁶⁰ zulm ü ğadr ile hiçbir: zulm ü ğadr ile hiç T / zulm ğadr ile hiçbir TDK

³⁴⁶¹ öldürürüm: öldürem M

³⁴⁶² ḥüccet-i şer‘iyye ile Allāh Tebāreke ve Te‘ālā’nıñ rızāsı üzere öldürürüm ve: cürmle öldürüp M

³⁴⁶³ cümle ehl-i dīvān: TDK’de yok

³⁴⁶⁴ bi’l-cümle: M ve TDK’de yok

³⁴⁶⁵ eylediler: edip M, TDK

³⁴⁶⁶ şehir-yārimızıñ: şehir-yārimızı M, TDK

³⁴⁶⁷ vücūd-ı hümāyūnunu ekdārdan maşūn u maḥfūz eyleyip: M ve TDK’de yok

³⁴⁶⁸ dünyā: dünyālar TDK

³⁴⁶⁹ āmīn: T ve TDK’de yok

yerine gitdiler. İskender'dir bu hāl üzere niçe günler gāh halkıñ maşlaḥatını görüp gāh da kendi zevk u şafāsında ve seyr ü şikārında ve gāh geşt ü güzārında³⁴⁷⁰ oldu.

BU MAḤAL İSKENDER ḤĀTŪNU RUŞENG'İ RŪM'A GÖNDERİP VE ARİŞTO'YU KENDİ YERİNE KĀ'İM-MAḤĀM EDİP KENDİSİ CĪHĀNİ SEYREYLEMEK MURĀD EYLEDİĞİDİR³⁴⁷¹

Çünkü İskender 'Acem tahtına mālīk olup cümle memleket emrine rām oldu. Vilāyet vilāyet fermānlar gidip cemī' şehirlerde aḳçe İskender adına sikkelenip kılā' zābıtları ve bilād³⁴⁷² ḥākimleri hep kendi tarafından oldu lākin bundan soñra yine de³⁴⁷³ 'Acem diyāri halkından emīn olmayıp bu yerin ādemīsī ne ḳadar iyilik de görse³⁴⁷⁴ yine Rūm halkına [T 62b] muḥabbet eylemeyip³⁴⁷⁵ fırsat bulduḳlarında bir³⁴⁷⁶ fitne ḳoparmaları muḳarrerdir deyip bir gece Aristo'yu ḥuzūruna da'vet edip ikisi de³⁴⁷⁷ tenhāda umūr-ı devlete mūte'allīḳ niçe muşāḥabetler³⁴⁷⁸ eyleyip İskender dedi ki Ḥaḳ Te'ālā Ḥazretleriniñ lūṭfuyla³⁴⁷⁹ 'Acem memleketine mālīk olup cümle vilāyet bize mūsahḥar oldu lākin göñlüm bir yerde oturup ḳarār eylemek istemez. Felek gibi dā'imā bir yerde³⁴⁸⁰ ṭurmayıp cihānı gezmek ister³⁴⁸¹ tā ki 'ālemi ṭolanıp her vilāyetde ne vardır göreyim ve cihānda bizden daḥı ziyāde devlet ü salṭanata mālīk bir³⁴⁸² pād-şāh var mıdır bileyim. Bunu fīkr eyledim ki kendim bu maḥalden ḳalkıp gitdikde³⁴⁸³ ne ḳadar ḥazīne vū mālīm var ise

³⁴⁷⁰ zevk u şafāsında ve seyr ü şikārında ve gāh geşt ü güzārında: zevk u şafāsında ve seyr ü şikārında M / zevk şafāsında ve seyr şikārında ve gāh u güzārında TDK

³⁴⁷¹ Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

³⁴⁷² kılā' zābıtları ve bilād: ḳal'a zābıtları ve şehir M

³⁴⁷³ de: T ve TDK'de yok

³⁴⁷⁴ görse: görseler M, TDK

³⁴⁷⁵ eylemeyip: olmayıp TDK

³⁴⁷⁶ bir: bir bir M

³⁴⁷⁷ de: M'de yok

³⁴⁷⁸ muşāḥabetler: muşāḥabet M

³⁴⁷⁹ Ḥazretleriniñ lūṭfuyla: Ḥazretiniñ lūṭfu ile T, TDK

³⁴⁸⁰ yerde: yere TDK

³⁴⁸¹ ister: isterim T, TDK

³⁴⁸² bir: T ve TDK'de yok

³⁴⁸³ kendim bu maḥalden ḳalkıp gitdikde: bu maḥalden ḳalkdıḳda M / kendim bu maḥalden ḳalkdıḳda TDK

cümlesini Rûm'a göndereyim. Zîrâ Rûm kâdîmden bizim vilâyetimizdir.³⁴⁸⁴ Anda māl ü hâzînemiz her vechle maḥfûz olur.³⁴⁸⁵ Bunda komağı münâsib görmedim. Dahı [TDK 81a] henüz elimize girmekle ihtimâldir ki biz gitdikden sonra bir fitne zühûr ede ve cümle [M 24a] māl ü³⁴⁸⁶ menâlimiz hevâya gide. Şoñra müşkil olur. Felegiñ buncılayın oyunları çok³⁴⁸⁷ olur. Rûzgâra i'timâd eylemek 'âkıl işi degildir. Her zamânda benî-âdem fâ'ide etmeyip gâhî de zarar³⁴⁸⁸ râst gelmesi muḥarrerdir. Pes sen de Rûm'a varıp bizim yerimize kâ'im-makâm olup 'aql u re'yiñ ile tahtımızı görüp gözetmeñ münâsibdir. Zîrâ buncılayın iş senden gayrı³⁴⁸⁹ kimseniñ elinden gelmez ve degme âdem 'aql u tedbîri ile cihâni³⁴⁹⁰ zabt edemez ve senden özge bizim memleketimizi görüp gözedir âdem olmaz. Tamâm mertebe bizim 'ırzımızı şakınıp adımızı kemlik ile aındırmazsın ve geregi³⁴⁹¹ gibi umûr-ı devleti görüp bir fitne vü fesâd olmakdan şakınırsıñ. Pes vilâyetimizde sen ḥâkim olmağla düşmen yol bulup bir zarar eylemege kâdir olamazlar ve ḥâtûnumuz olan Ruşeng'i³⁴⁹² alıp Rûm'a götür. Anı da bunda bırakmakdan ḥavf ederim³⁴⁹³ dedi. Çünkü Aristo'dur İskender'den bu sözleri³⁴⁹⁴ işitdi. Pâd-şâha du'âlar edip şehr-yârim Hâk Te'âlâ seni dünyâ³⁴⁹⁵ durdukça ber-karâr edip âfetlerden şaklasın. Güzel fikr eylemişsiz. Kişi soñunu şaymakdan zarar görmez ve 'âkıbetini şayan kimse cihânda hiç nedâmete düşmez.³⁴⁹⁶ Bu kullarına fermân buyurdukları işi yerine getirmege³⁴⁹⁷ biñ cânla çalışıp elimden gelen mertebeyi dirîğ eylemem³⁴⁹⁸ ve baş ve cânımı³⁴⁹⁹ şehr-yârim yoluna³⁵⁰⁰ fedâ eylemekden

³⁴⁸⁴ kâdîmden bizim vilâyetimizdir: bizim kâdîmden vilâyetimiz M

³⁴⁸⁵ māl ü hâzînemiz her vechle maḥfûz olur: māl ü hâzînemiz maḥfûz kalır T / māl hâzînemiz her vechle maḥfûz olur TDK

³⁴⁸⁶ māl ü: māl TDK

³⁴⁸⁷ oyunları çok: oyunu çok T / oyunu çoğ TDK

³⁴⁸⁸ zamânda benî-âdem fâ'ide etmeyip gâhî de zarar: vaktde âdem fâ'ide eylemeyip gâhice zarara M / zamânda benî-âdem fâ'ide eylemeyip gâh da zarar TDK

³⁴⁸⁹ buncılayın iş senden gayrı: ancılayın iş senden gayr M

³⁴⁹⁰ 'aql u tedbîri ile cihâni: 'aql u tedbîr ile cihâni M / 'aql tedbîrile cihân TDK

³⁴⁹¹ aındırmazsın ve geregi: aındırma ve gerek T

³⁴⁹² ḥâtûnumuz olan Ruşeng'i: ḥâtûnumuzu T / ḥâtûnum Ruşeng'i M

³⁴⁹³ ederim: eylerim T, TDK

³⁴⁹⁴ Aristo'dur İskender'den bu sözleri: Aristo İskender'den bu sözler M / Aristo'dur bu sözleri TDK

³⁴⁹⁵ dünyâ: dünyâlar TDK

³⁴⁹⁶ düşmez: düşmez ve M

³⁴⁹⁷ getirmege: getirmek TDK

³⁴⁹⁸ eylemem: eylemeyem T / eylemeyeyim TDK

³⁴⁹⁹ cânımı: cânımız M

elem çekmem³⁵⁰¹ lākin pād-şāhım bu işe daħı ziyāde taqayyüd edip bir muhkem tedbīr olunmak gerekdir. Zīrā pād-şāhım³⁵⁰² çünkü buncılayın uzak yerlere sefer eylemek murād-ı hümāyūnuñuz³⁵⁰³ olmağın devletle hareket buyurduğdan sonra bu kulları yalnız bir başımla³⁵⁰⁴ bu kadar büyük memleketi nice zabt edeyim? Benim³⁵⁰⁵ elimden gelirse ancak Rūm memleketini görüp gözetmekdir. ‘Acem memleketini kim gözetsin? Buncılayın bir ‘azīm memleketi kolaylıkla fetḥ eyledikten sonra bir ālāy yabancı ādemlere i‘timād edip ḥākim eylemek münāsib degildir ve bunca zamāndan beri şehir-yārlar zabt edegeldikleri vilāyetleri ḥākimler elinde perīşān eylemek de devletiñize lāyık degildir. [T 63a] Bunun gibi tahtı zabt eylemek müşkil olduğu gibi bırağıp gitmek de güçdür. Siz gittikten sonra [M 24b] her bir gūşeden ‘Acem şāhları³⁵⁰⁶ neslinden niçe şāh-zādeler³⁵⁰⁷ yüz gösterip her biri da‘vāya başlarlar ve içlerinden birisine ‘Acem halkı iṭā‘at eyledikleri gibi cümlesi tābi‘ olup yanına gelirler. Andan sonra Dārā’nın kanını [TDK 81b] bahāne edip seyler gibi³⁵⁰⁸ Rūm memleketi üzerine akıp geldikde bu kulları değil Rüstem’ler bile karşı koyamazlar. Ol zamānda iş hayli güç olur. Şehir-yārim haber-dār olup gelince anlar cihānı fenāya verirler. Pes bu kullarının ḥātırına bir tedbīr gelir. Eger öyle olursa bunun gibi korkulardan emīn oluruz. Hālā bu memleketde şehir-yārlar neslinden ne kadar şeh-zāde var ise cümlesini ḥuzūr-ı ‘izzetiñize da‘vet edip her birini bir şehre pād-şāh edesiz ve³⁵⁰⁹ kendi tarafıñızdan olan begleri cümle kaldırıp ‘Acem memleketini bölük bölük edip her birine bir pād-şāhlık yer veresiz.³⁵¹⁰ Böyle olunca şāh-zādeler vilāyetiñizi³⁵¹¹ zabt eylemek ārzūsuna düşüp³⁵¹² biri biriyle ḥuşūmete başlayıp ikisi bir yere gelmezler. Biz de şerlerinden emīn olup rāḥatda oluruz ve hem cihān halkı da şehir-yārima bunca zamāndan beri şāhlar zabt

³⁵⁰⁰ şehir-yārim yoluna: T ve TDK’de yok

³⁵⁰¹ çekmem: çekmeyem T, TDK

³⁵⁰² bu işe daħı ziyāde taqayyüd edip bir muhkem tedbīr olunmak gerekdir. Zīrā pād-şāhım: TDK’de yok

³⁵⁰³ hümāyūnuñuz: hümāyūnları T, M

³⁵⁰⁴ bir başımla: başımla M / TDK’de yok

³⁵⁰⁵ benim: bilmem M

³⁵⁰⁶ her bir gūşeden ‘Acem şāhları: her bir gūşeden ‘Acem şāhı M / her gūşeden ‘Acem şāhları TDK

³⁵⁰⁷ şeh-zādeler: şāh-zādeler T, M

³⁵⁰⁸ seyler gibi: TDK’de yok

³⁵⁰⁹ ve: T ve TDK’de yok

³⁵¹⁰ birine bir pād-şāhlık yer veresiz: birini bir pād-şāhlık edesin M

³⁵¹¹ şāh-zādeler vilāyetiñizi: şāh-zādeler vilāyetlerini M / şeh-zādeler vilāyetiñiz TDK

³⁵¹² düşüp: düşmeyip T

edegeldikleri memleketi harāb eylemeyip yine pād-şāhlar³⁵¹³ neslinden olanlara ihsān eyledi diyü du‘ālar ederler deyip sözünü tamām eyledi. Aristo’nuñ bu³⁵¹⁴ tedbiri İskender’in göñlünde³⁵¹⁵ yer edip bunuñ için her şehre pād-şāh neslinden bir kimseyi hākim eyledi ve ‘Acem memleketini³⁵¹⁶ bölük bölük edip her birini bir şeh-zādeye³⁵¹⁷ verdi. Bunlara tārīh kitāblarında Mülük-ı Tavāyif derler. El-kışşa³⁵¹⁸ çünkü şabāh oldu. İskender fermān eyledi ki Aristo mühimmātını görüp Rüm’a gitmege hāzırlana ve ‘Acem memleketinde olan³⁵¹⁹ kitāb-hānelerde ne kadar kitāb varsa³⁵²⁰ cümlesini alıp Rüm’a bile götüre ve Fārisī dilinden³⁵²¹ Yunan dili üzere tercüme oluna. Andan soñra cümlesini ügürtleyip³⁵²² bir kitāb yaza. Pes Aristo’dur fermān üzere cümle mühimmātını görüp³⁵²³ hāzırlayıp ve kitāb-hānelerde olan kitābları alıp pād-şāhın hātunu³⁵²⁴ Ruşeng’i taht-ı revāna bindirip Rüm’a revāne oldular. Meger Ruşeng İskender’den hāmile olmuşıdı. Günlerde bir gün Rüm’a gelip [M 25a] yerlerinde karar eylediler. Ruşeng’in ayı günü tamām olup bir kutlu demde altın başlı ve³⁵²⁵ sırma saçlı bir şeh-zāde toğurdu. İskender’e müjdeciler gidip dünyāya bir şeh-zādeleri geldigini beşāret³⁵²⁶ eylediler. Dünyālar kendiniñ olduğı kadar ziyāde şād olup³⁵²⁷ fermān eyledi kim adını İskenderuş koyalar.³⁵²⁸ Aristo’dur Rüm’da pād-şāhın³⁵²⁹ yerine kâ’im-makām olup umūr-ı devleti³⁵³⁰ görüp gözetmege başladı ve Rüm halkı [TDK 82a] kendiden bi’t-tamām rāzī oldular.³⁵³¹

³⁵¹³ yine pād-şāhlar: pād-şāh M

³⁵¹⁴ bu: M’de yok

³⁵¹⁵ göñlünde: göñlüne M

³⁵¹⁶ memleketini: memleketi T

³⁵¹⁷ şeh-zādeye: şāh-zādeye T, M

³⁵¹⁸ el-kışşa: T ve TDK’de yok

³⁵¹⁹ olan: T’de yok

³⁵²⁰ varsa: var ise T, M

³⁵²¹ bile götüre ve Fārisī dilinden: bile götüre ve Fārisī dilden M / gide ve Fārisī dilinden TDK

³⁵²² cümlesini ügürtleyip: cümlesi ügürtlenip T

³⁵²³ görüp: T ve M’de yok

³⁵²⁴ kitāb-hānelerde olan kitābları alıp pād-şāhın hātunu: kitāb-hānelerden kitābları alıp ve pād-şāhın hātununu ki T / kitāb-hānelerden kitābı alıp ve pād-şāhın hātunu TDK

³⁵²⁵ ve: M ve TDK’de yok

³⁵²⁶ beşāret: beyān TDK

³⁵²⁷ dünyālar kendiniñ olduğı kadar ziyāde şād olup: ziyāde şād olup dünyālar kendiniñ oldu M / dünyālar kendiniñ olup ziyāde şād olup TDK

³⁵²⁸ İskenderuş koyalar: İskender-i Rus edeler T, TDK

³⁵²⁹ pād-şāhın: pād-şāhımın T

BU MAĞAL İSKENDER'İN KA'BE-İ MÜKERREME'YE ZİYÂRET EYLEMEK İÇİN VARIP MÜŞERREF OLDUĞUDUR³⁵³²

İskender çünkü Aristo'yu Rûm memleketine³⁵³³ kendi yerine hâkim eyledi.³⁵³⁴ Ne kadar hâzîne vü mâlî var ise cümlesini³⁵³⁵ Rûm'a gönderdi. Niçe zamândan beri [T 63b] 'Arabistân memleketini³⁵³⁶ işidip görmek ister idi. Pes ol demde emreyledi kim sefer tedârikini³⁵³⁷ görelor. Birkaç güne dek cümle mühimmâtını görüp ibtidâ Ka'betullâh'ı³⁵³⁸ ziyâret eylemek niyyetiyle yerinden kalkıp beyâbâna toğru 'azîmet³⁵³⁹ eyledi. Cümle 'Arab kabîleleri³⁵⁴⁰ İskender'in Ka'betullâh'ı ziyâret eylemek kaşdıyla³⁵⁴¹ 'Arabistân'a 'azm eylediginden âgâh olduklarında her biri kâdir olduğı kadar pîşkeşler hâzır ü müheyyâ³⁵⁴² edip İskender'in gelmesine muntazır olup³⁵⁴³ tûrdular.³⁵⁴⁴ Bu taraftan İskender ise her menzile gelip konduğda ol taraflarda olan kabîleler bölük bölük gelip kulluklar 'arz edip tula tula 'Arabî atlar ve kaţâr kaţâr develer³⁵⁴⁵ ve sâ'ir kâdir oldukları mertebe pîşkeşler getirmekde idiler. Bu hâl üzere³⁵⁴⁶ İskender Ka'betullâh'a varınca her konağda niçe kabîleler gelip içâ'at eylemekde idi.³⁵⁴⁷ El-kışşa İskender'in ol tarafa sefer eylediginden

³⁵³⁰ umûr-ı devleti: umûrunu M

³⁵³¹ ve Rûm halkı kendiden bi't-tamâm râzî oldular: ve Rûm halkı kendiden bi't-tamâm râzî oldu TDK / M'de yok

³⁵³² Bu Mağal İskender'in Ka'be-i Mükerrreme'ye Ziyâret Eylemek İçin Varip Müşerref Olduğudur: Bu Mağal İskender'in Ka'be-i Mükerrreme'yi Ziyâret Eylemege Gitdigidir M / TDK'de yok

³⁵³³ memleketine: memleketinde T

³⁵³⁴ eyledi: edip ve M

³⁵³⁵ cümlesini: cümle TDK

³⁵³⁶ memleketini: memleketi TDK

³⁵³⁷ tedârikini: tedârikin TDK

³⁵³⁸ mühimmâtını görüp ibtidâ Ka'betullâh'ı: mühimmât görölüp ibtidâ Ka'betullâh'ı M / mühimmâtı görüp ibtidâ Ka'betullâh TDK

³⁵³⁹ 'azîmet: 'azm M, TDK

³⁵⁴⁰ kabîleleri: kabîlesiyle M

³⁵⁴¹ Ka'betullâh'ı ziyâret eylemek kaşdıyla: Ka'betullâh'a ziyâret eylemek kaşdı ile T / Ka'betullâh'a ziyâret eylemek kaşdıyla TDK

³⁵⁴² pîşkeşler hâzır ü müheyyâ: pîşkeş hâzır ü müheyyâ M / pîşkeşler hâzır TDK

³⁵⁴³ olup: oldular ve T / oldular TDK

³⁵⁴⁴ tûrdular: tûrdu M

³⁵⁴⁵ tula tula 'Arabî atlar ve kaţâr kaţâr develer: kaţâr kaţâr develer ve tula tula atlar T

³⁵⁴⁶ bu hâl üzere: M'de yok

³⁵⁴⁷ kabîleler gelip içâ'at eylemekde idi: kabîle gelip içâ'at eylemekde M

cümle ‘Arab kavmi haber-dār olup muḳaddemā zengī ‘askeri ve ‘Acem ‘askeri karşı kuduklarında başlarına gelen hālleri cümle³⁵⁴⁸ işidip İskender’in cengde haşma gālib olageldigini³⁵⁴⁹ bilmişler idi. Pes cümle ‘Arabistān³⁵⁵⁰ memleketiniñ ne kadar begleri ve belli başlıları var ise dürlü dürlü pışkeşlerle İskender’i karşılayıp itā‘at eylediler ve cān u³⁵⁵¹ dilden kulluḡuna bel bağladılar. İskender de bunlara ‘izzetler edip beglerine hıl‘atler giydirip sā‘irlerine in‘ām ü ihsānlar eyledi.³⁵⁵² Anlar da İskender’in eyyām-ı devletine du‘alar eylediler. Bu hāl üzere İskender’dir günlerde bir gün Ka‘be-i Mükerrreme’ye geldi. [M 25b] Menāsik-i haccı yerine getirip ibtidā Ka‘be’niñ eşigine baş koyup yüzünü yerlere sürüp Cenāb-ı Hāk Te‘ālā Hāzreti dergāhına tazarru‘ u niyāzlar eyledi.³⁵⁵³ Andan şoñra Ka‘be-i Mükerrreme’yi tavāf edip³⁵⁵⁴ fakīrlere ve muhtāclara hāzīneler açıp in‘ām ü ihsānlar³⁵⁵⁵ eyledi ve kurbānlar edip cümle Mekke-i Mükerrreme halkını ziyāfetle [TDK 82b] lütf u ihsānına ġarḳ³⁵⁵⁶ eyledi ve tamām geregi³⁵⁵⁷ gibi ziyāret-i Beytū’l-harām’ı yerine getirdikden şoñra³⁵⁵⁸ Yemen tarafına ‘azīmet edip bir niçe gün de ol taraflarda gezip seyr ü temāşā eyledi.³⁵⁵⁹ Andan şoñra³⁵⁶⁰ yine ‘Irāk memleketi tarafına gelip qarār eyledi. Günlerde bir gün Ermen diyār³⁵⁶¹ dedikleri şehriñ hākiminden ulaḳ gelip bu haberi getirdi ki şehir-yarımız cümle ‘Acem memleketini āteşe tapanlardan pāk edip ne kadar āteş-hāne

³⁵⁴⁸ cümle: M’de yok

³⁵⁴⁹ haşma gālib olageldigini: haşma gālib olagelmiş idüğünü T / haşma gālib olduğunu TDK

³⁵⁵⁰ ‘Arabistān: ‘Arab M

³⁵⁵¹ cān u: cān TDK

³⁵⁵² İskender de bunlara ‘izzetler edip beglerine hıl‘atler giydirip sā‘irlerine in‘ām ü ihsānlar eyledi: İskender’e bunlar ‘izzetler edip ol dahı beglerine hıl‘atler giydirip sā‘irlerine in‘ām ü ihsānlar eyledi T / İskender’e bunlar ‘izzetler edip beglerine hıl‘atler giydirip ve sā‘irlerine in‘ām ü ihsān eylediler TDK

³⁵⁵³ eyledi: eylediler M

³⁵⁵⁴ Ka‘be-i Mükerrreme’yi tavāf edip: Ka‘be’yi tavāf eyleyip M / Ka‘be’yi tavāf edip TDK

³⁵⁵⁵ fakīrlere ve muhtāclara hāzīneler açıp in‘ām ü ihsānlar: fakr u muhtācına hāzīneler açıp in‘ām ü ihsānlar T / fuḳarāya hāzīneler açıp in‘ām ihsānlar TDK

³⁵⁵⁶ halkını ziyāfetle lütf u ihsānına ġarḳ: halkına ziyāfetler ve lütf u ihsānlar T / halkına ziyāfetler ve lütf ihsānlarla ġarḳ TDK

³⁵⁵⁷ geregi: gerek T

³⁵⁵⁸ getirdikden şoñra: getirip TDK

³⁵⁵⁹ edip bir niçe gün de ol taraflarda gezip seyr ü temāşā eyledi: edip bir niçe günler de ol taraflarda gezip seyr ü temāşā eyledi T / eyleyip bir niçe gün de ol tarafları gezip seyr ü temāşā eyledikden şoñra M

³⁵⁶⁰ andan şoñra: M’de yok

³⁵⁶¹ Ermen diyār: Āzer-ābād T, TDK

var ise cümlesini ḥarāb³⁵⁶² eylediler ve ašlā hiçbir tarafta düşmen kımayıp cümle belli başlılarının kimini³⁵⁶³ iṭā‘at etdirip ve kimini de helāk edip yerine ġayrı ḥākim³⁵⁶⁴ kımuşlar iken ne ‘aceb Ermen dedikleri şehre ašlā taḳayyūd buyurmayıp aḥvālını yoklamadılar. Ḥālā ol şehriñ içi āteş-ḥānelerle toptolu. Ne kıadar ḥalkı³⁵⁶⁵ var ise ‘Acem ‘ādeti üzere niçe yaramazlıklar edip āteşe tıparlar ve ol şehriñ begi ‘Ād kıavmi neslinden bir pehlevāndır ki adına Devali derler. Rüstem’leri gözüne şalındırmaz bir zūrlu kimse olup ol yeriñ kıavmi cümle³⁵⁶⁶ kendisine iṭā‘at edip yoluna baş ve cān verirler ve adına tolu içip ve yerler.³⁵⁶⁷ Hemān³⁵⁶⁸ her ne fermān ederse emrinden kııl kıadar taşra iş işlemezler³⁵⁶⁹ ve ne kıadar [T 64a] ḥarāc u maḥşūl var ise hep beglerine verip ḥālā ol şehirde pād-şāhımın³⁵⁷⁰ fermānı geçmeyip Devali’niñ emri yürür. Eger pād-şāhımız bu maşlaḫata taḳayyūd buyurmayıp ihmāl ederlerse şübhesiz bizim elimizde olan şehri de alıp ‘Acem memleketine bir fitne vü fesād şalar demiş. Çünkü İskender bu ḥālden ḥaber-dār oldu. Emreyledi kim cümle ‘asker ḥāzır ü müheyyā olalar. ‘Askerdir ḥāzır olduklarında hemān-dem ‘İraḳ’dan bu kıadar ‘askerle³⁵⁷¹ kıandesin Ermen deyip³⁵⁷² ‘azm eyledi. Her kıal‘aya geldikçe içinde olanlar kıal‘anıñ anaḫtarını³⁵⁷³ getirip İskender’iñ öñüne kıoyup kıulluqlar [M 26a] ‘arz eylerler idi.³⁵⁷⁴ Çünkü³⁵⁷⁵ Devali İskender’iñ bunca ‘asker ile üstüne ‘azīmet ile ġürleyip³⁵⁷⁶ geldiginden āġāḥ olduğda ġāyet ‘ākıllı kimse³⁵⁷⁷ olmaġın başına gelecek ḥālden āġāḥ olup birkaç menzil kıarşı geldi ve³⁵⁷⁸ İskender’iñ öñünde yüzünü yere³⁵⁷⁹ sürüp

³⁵⁶² ḥarāb: helāk T

³⁵⁶³ başlılarının kimini: başlılarını kimini kendilerine M / başlılarını kendilere TDK

³⁵⁶⁴ ḥākim: ḥākimler T, TDK

³⁵⁶⁵ ḥalkı: T ve TDK’de yok

³⁵⁶⁶ cümle: cümlesi TDK

³⁵⁶⁷ ve yerler: M’de yok

³⁵⁶⁸ hemān: T ve M’de yok

³⁵⁶⁹ kıadar taşra iş işlemezler: taşra iş eylemezler TDK

³⁵⁷⁰ pād-şāhımın: pād-şāhıñ T

³⁵⁷¹ ‘İraḳ’dan bu kıadar ‘askerle: ‘İraḳ’dan bu kıadar ‘asker ile T / bu kıadar ‘asker ile M

³⁵⁷² deyip: diyi M

³⁵⁷³ kıal‘anıñ anaḫtarını: anaḫtarın T, TDK

³⁵⁷⁴ İskender’iñ öñüne kıoyup kıulluqlar ‘arz eylerler idi: öñüne kıorlar ve kıulluqlar ‘arz edip temelluqlar ‘arz ederler T / öñüne kıodular ve kıulluqlar ‘arz edip temelluqlar ‘arz ederler ve TDK

³⁵⁷⁵ çünkü: T ve TDK’de yok

³⁵⁷⁶ ile ġürleyip: eyleyip TDK

³⁵⁷⁷ ‘ākıllı kimse: bahādır kimse T / ġam-ġiñ TDK

³⁵⁷⁸ ve: M’de yok

eylediği küstâhlıktan ‘özrlr diledi ve geregi³⁵⁸⁰ gibi kulluğunu kabûl edip itâ‘at kemerini beline muhkem bağlayıp hesâba gelmez hazîne vü tuhfeler [TDK 83a] ‘arz eyledi. İskender’dir Devali’niñ bu hâlini gördükde suçunu ‘afv edip kendi şehrine yakın yerde bir vilâyet ihsân edip³⁵⁸¹ hâtırını ele alıp fermân eyledi şâhlara lâıyık bir ağır hıl‘at giydirip ser-efrâz eylediler³⁵⁸² ve muraşşa‘ kılıç kuşadıp başına tâc kodular.³⁵⁸³ Her vechle i‘zâz ü ikrâmlar eylediler. Devali³⁵⁸⁴ İskender’iñ buncılayın lütf u ihsânına mazhar olduğda³⁵⁸⁵ şâd olup eyyâm-ı devletine du‘âlar eyledi ve cân u dilden kulu ve kırbânı oldu.³⁵⁸⁶ Hidmet kemerini³⁵⁸⁷ muhkem kuşanıp pād-şâhı cümle a‘yânı ile ziyâfetler³⁵⁸⁸ eyledi ve niçe pîşkeşler çekip hidmetinde aşlâ kusûr etmedi.³⁵⁸⁹ İskender’dir ol yeriñ âb u hevâsından hazz edip³⁵⁹⁰ bir iki hafta ol yerde eglenip bāğ u bāğ-çelerinde ‘îş ü ‘işretler eyledi ve tağ ve şahrâlarında şikârlar edip niçe yüzden şafâlar edip zevk³⁵⁹¹ sürdü ve ol şehrden aldığı mâl ile³⁵⁹² Tiflis dedikleri şehri binâ edip³⁵⁹³ ma‘mûr eyledi. Andan soñra Berde‘ dedikleri vilâyetiñ hâkimi olan Nüşabe’den haber-dâr olmağın ol yerden göçüp üstüne varmağa kaşd eyledi.

³⁵⁷⁹ öñünde yüzünü yere: öñüne yüzünü T / öñüne yüzünü yere TDK

³⁵⁸⁰ geregi: gerek T

³⁵⁸¹ şehrine yakın yerde bir vilâyet ihsân edip: şehriñ yakın yerde vilâyet ihsân edip T / şehrine yakın yerde vilâyet verip TDK

³⁵⁸² giydirip ser-efrâz eylediler: getirip giydirdiler M

³⁵⁸³ kodular: giydirip M

³⁵⁸⁴ Devali: Devali’dir T, TDK

³⁵⁸⁵ lütf u ihsânına mazhar olduğda: lütf u ihsânından M / lütf ihsânına mazhar olduğda TDK

³⁵⁸⁶ eyledi ve cân u dilden kulu ve kırbânı oldu: eylediler ve cân u dilden kıl kırbânı olup M / eyledi ve cân dilden kulu kırbânı oldu ve TDK

³⁵⁸⁷ kemerini: kemerine M

³⁵⁸⁸ ziyâfetler: ziyâfet TDK

³⁵⁸⁹ etmedi: kıomadı T, M

³⁵⁹⁰ edip: eyleyip T, M

³⁵⁹¹ edip zevk: T ve TDK’de yok

³⁵⁹² ile: ise TDK

³⁵⁹³ edip: eyleyip M, TDK

BU DĀSTĀN İSKENDER'İN BERDE'E VARDIĞDA NÜŞABE İLE OLAN AĦVĀLİ BEYĀNINDADIR³⁵⁹⁴

Rāviyān-ı aĥbār ve nākılān-ı āṣār bu yüzden rivāyet ve bu gūne ĥikāyet eylerler ki 'Acem diyārında Berde' adlı³⁵⁹⁵ bir vilāyet var idi ki āb u hevāsı³⁵⁹⁶ güzel cümle eṭrāfı bāğ u bāğ-çelerle bī-bedel bir şehir-i zībādır ki şanki cennetden bir pāredir. İskender zamānında ol şehriñ pād-şāhı bir³⁵⁹⁷ ḥātūn idi ki adına Nüşabe derlerdi.³⁵⁹⁸ [M 26b] Dā'imā 'İş ü 'işretle 'ömr geçirip sāzende vü çengīlerle demler sürerdi³⁵⁹⁹ ve bu Nüşabe gerçi ḥātūn idi lākin 'aql u re'y ile³⁶⁰⁰ niçe dil-āverlere gālib olup eylediği tedbīre³⁶⁰¹ Aristo'lar ḥayrān idi. Kendi ḥidmetinde olanlar cümle māh-pāre nāzenīn kızlar³⁶⁰² olup erkek cinsinden aṣlā yanına³⁶⁰³ kimse gelmez idi ve kendiniñ yanında³⁶⁰⁴ otuz biñ kadar dil-āver şeh-bāz³⁶⁰⁵ ḥidmet-kārları olup her biri ceng [T 64b] gününde³⁶⁰⁶ niçe bölük 'askere karşı koyup³⁶⁰⁷ Rüstem'lere cevāb vermeğe kādir idiler.³⁶⁰⁸ Cümle memleketi ḥalları zabt edip bir taraftan düşmen zuhūr eyledikde varıp düşmeni perīṣān ederler idi.³⁶⁰⁹ İskender'dir Ermen'den kalkıp gelip Berde' şahrālarına otaqlarını³⁶¹⁰ kurup oturdu. Gördü kim cümle toprağı misk ü 'anber ve³⁶¹¹ hevāsı güzel yemişleri [TDK 83b] bī-bedel cennete beñzer bir maḥal. Su'āl

³⁵⁹⁴ Bu Dāstān İskender'in Berde'e Vardığında Nüşabe ile Olan Aĥvālī Beyānındadır: Bu Dāstān İskender'in Berde'e Vardığında Nüşabe ile Olan Aĥvālīdir M / TDK'de yok

³⁵⁹⁵ adlı: derler idi M

³⁵⁹⁶ var idi ki āb u hevāsı: vardır ki āb u hevāsı T / vardır ki āb hevāsı TDK

³⁵⁹⁷ bir: M'de yok

³⁵⁹⁸ derlerdi: derler idi T, M

³⁵⁹⁹ sürerdi: sürer idi T, M

³⁶⁰⁰ 'aql u re'y ile: 'aqlı re'yile TDK

³⁶⁰¹ tedbīre: tedbīrde T, M

³⁶⁰² nāzenīn kızlar: kızlar olup ve nāzenīn cānlar T, TDK

³⁶⁰³ aṣlā yanına: yanında aṣlā M

³⁶⁰⁴ yanında: T ve TDK'de yok

³⁶⁰⁵ kadar dil-āver şeh-bāz: dil-āver ve şeh-bāz M

³⁶⁰⁶ gününde: T nüshasında tekrarlanmıştır.

³⁶⁰⁷ koyup: kordu T, TDK

³⁶⁰⁸ Rüstem'lere cevāb vermeğe kādir idiler: Rüstem'ler cevāb vermeğe kādir değil idi TDK

³⁶⁰⁹ ederler idi: eylerler idi M / eylerleridi TDK

³⁶¹⁰ otaqlarını: otaqların T, TDK

³⁶¹¹ ve: T ve M'de yok

eyledi ki bu vilāyetiñ hākimi kimdir³⁶¹² ve bunuñ gibi yerde ne şekil şehir-yār atıp tutar? Dediler kim pād-şāhım bu vilāyetiñ şāhı³⁶¹³ bir hātündür ki re'y ü 'aqlı³⁶¹⁴ ile niçe erden mümtāz olup dil-āverlik kemerini yedi yerden kuşanmışdır ve re'āyā vü halkını görüp gözetmekde kıl kadar kuşūr kımayıp vilāyetiniñ umūrunu görmekde niçe hākimlere³⁶¹⁵ gālibdir. 'Acem şāhlarınıñ³⁶¹⁶ neslinden olmağla fahrlenip 'askeri³⁶¹⁷ kendiniñ kullarıdır lākin bunca zamāndan beri kimse yüzünü³⁶¹⁸ görmeyip yanına erkek kısmından kimse yaklaşmamışdır. Dā'imā niçe meh-pāre kızlarla gece gündüz³⁶¹⁹ 'ış ü 'işret eylemekdedir ve her bir³⁶²⁰ kızın üstünde cihān mālları deger cevāhir olup hüsneri hod dünyāda görülmemiştir. Çengīleriniñ bir kerre āvāzını³⁶²¹ işiden 'aql dā'iresinden çıkıp tağlara düşüp dīvāne olmağdadır.³⁶²² Bilmeziz³⁶²³ ne hikmetdir ki kendi aşlā ere tālīb ü³⁶²⁴ mā'il olmayıp sāzla şarābdan gayrı kimse meclisine³⁶²⁵ girmez. Gerçi kendisi perde altındadır lākin dā'imā halkın meşālīhinden haber-dār olup ne kadar işleri olursa³⁶²⁶ cümlesini gözetmekde 'aqlar hayrān olur.³⁶²⁷ Pād-şāhlara lāyık bir sarāyı vardır ki ancılayın sarāy³⁶²⁸ hiçbir şehirde görülmemiştir. Şāhāne [M 27a] döşemelerle döşenip ortalık yerinde³⁶²⁹ yek-pāre billūrdan bir taht konup³⁶³⁰ eṭrāfında hesāba gelmez şeb-çerāğlar vardır. Şöyle ki gece olduğda ay gibi ziyā verip aşlā mūm yakmağa hācet olmaz ve ol tahtın yoluna çakıl taş

³⁶¹² vilāyetiñ hākimi kimdir: vilāyete kim hüküm eyler M

³⁶¹³ bu vilāyetiñ şāhı: hem bu vilāyetiñ şāhı T / TDK'de yok

³⁶¹⁴ re'y ü 'aqlı: re'y ü 'aql M / re'y 'aqlı TDK

³⁶¹⁵ hākimlere: hākimler T

³⁶¹⁶ şāhlarınıñ: şāhlar M

³⁶¹⁷ 'askeri: T nüshasında “asker” şeklinde olup tekrarlanmıştır.

³⁶¹⁸ yüzünü: yüzün T, TDK

³⁶¹⁹ niçe meh-pāre kızlarla gece gündüz: meh-pāre kızlar ile gece ve gündüz M

³⁶²⁰ bir: M'de yok

³⁶²¹ āvāzını: āvāzın T, TDK

³⁶²² olmağdadır: olur M

³⁶²³ bilmeziz: bilmeziz ki TDK

³⁶²⁴ tālīb ü: M ve TDK'de yok

³⁶²⁵ sāzla şarābdan gayrı kimse meclisine: sāz ile şarābdan gayrı kimse meclisine T / sāz ile şarābdan gayrı meclisine kimse M

³⁶²⁶ olursa: olur ise T

³⁶²⁷ olur: olur ve M, TDK

³⁶²⁸ sarāy: T'de yok

³⁶²⁹ yerinde: yerde T, TDK

³⁶³⁰ konup: koyup T / kurup TDK

yerine la‘l ü³⁶³¹ cevāhir döşenmiştir. Gündüz olduğda ol billūr tahtda qarār edip eṭrāfında ay pāresi gibi cāriyeler hıdmet edip sāz u sözle³⁶³² aḥşamlara dek cān besleyip zevk u şafālar eyler.³⁶³³ Aḥşam olduğda şummākī mermerden yapılmış bir köşkü daḥı³⁶³⁴ vardır. Yalnız içine girip şabāḥa dek Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretine kulluk edip ‘ibādet eyler. Gecelerde ancak bir sā‘at kadar uyuyup kalanını cümle ‘ibādetle geçirir.³⁶³⁵ Şabāḥ olduğda yine zevk u³⁶³⁶ şafāsında olup ḥalkıñ düşen maşlaḥatları ḥuzūruna ‘arz olunup aralık yerde görüp her nice olmalı ise aña göre fermān edip dā‘imā bu ḥāl üzeredir diyü cümle aḥvālını İskender’e [TDK 84a] beyān eylediler. İskender çünkü Nüşabe’niñ buncılayın aḥvālını işitti. Görmek ārzūsuna düşüp bir ṭarīkla sarāyına varmağa gönü düşdü. Pes birkaç gün ol maḥalde maḳām edip³⁶³⁷ kendi ‘āleminde oldu ve gāḥī seyr ü şikār ve gāḥī geşt ü güzār eyledi.³⁶³⁸ Bu taraftan Nüşabe çünkü İskender’iñ şehre yakın yere gelip konduğundan āgāḥ oldu.³⁶³⁹ Şāhlara lāyık yemekden ve şarābdan her ne mümkün ise [T 65a] cümlesini tedārik edip kaṭārlarla bir niçe mu‘temed hıdmet-kārla³⁶⁴⁰ gönderdi. Giden ādemlerdir İskender’iñ bār-gāḥına varıp getirdikleri yemegi ve meyveleri fağfūrī ṭabaḳlara koyup ve³⁶⁴¹ günā-gün çiçekleri billūr şīşelere³⁶⁴² dizip ḥuzūruna ‘arz eylediler. İskender’iñ yanında a‘yān u ekābirden ne kadar ādem³⁶⁴³ var ise her birine başka başka yemekler ve yemişler getirip cümlesini konuḳladılar. El-kışsa bu üslūb üzere³⁶⁴⁴ her gün biri birinden a‘lā yemişlerden ve şarāblardan ve pīşkeşlerden³⁶⁴⁵ getirirler idi. İskender Nüşabe’niñ bu ḥālne ḥayrān olup

³⁶³¹ la‘l ü: la‘l TDK

³⁶³² sözle: söz ile T, M

³⁶³³ zevk u şafālar eyler: zevk u şafālar ile T / zevk şafālar eyler TDK

³⁶³⁴ yapılmış bir köşkü daḥı: bir köşk daḥı yapılmış T, TDK

³⁶³⁵ uyuyup kalanını cümle ‘ibādetle geçirir: oturup vaktiniñ kalanını cümle ‘ibādetle geçirirdi M

³⁶³⁶ zevk u: zevk TDK

³⁶³⁷ maḳām edip: M’de yok

³⁶³⁸ oldu ve gāḥī seyr ü şikār ve gāḥī geşt ü güzār eyledi: olup seyr ü şikāra meşğūl oldu M / oldu ve gāḥī seyr şikār ve gāḥī geşt ü güzār eyledi TDK

³⁶³⁹ Bu taraftan Nüşabe çünkü İskender’iñ şehre yakın yere gelip konduğundan āgāḥ oldu: T ve TDK’de yok

³⁶⁴⁰ edip kaṭārlarla bir niçe mu‘temed hıdmet-kārla: edip kaṭārlarla bunca mu‘temed hıdmet-kār ile T / etdirip kaṭārlarla bir niçe hıdmet-kār ile M

³⁶⁴¹ yemegi ve meyveleri fağfūrī ṭabaḳlara koyup ve: yemek ve meyve ve eşribe fağfūr ṭabaḳlara koyup T, TDK

³⁶⁴² şīşelere: şīşeler TDK

³⁶⁴³ a‘yān u ekābirden ne kadar ādem: olan a‘yān-ı devlet ne kadar T, TDK

³⁶⁴⁴ bu üslūb üzere: T ve TDK’de yok

³⁶⁴⁵ şarāblardan ve pīşkeşlerden: şarābdan pīşkeşler M

tarz-ı tavrını görmege dahı [M 27b] ziyâde gönü düşdü. Âhır bunu fıkı eyledi ki kıyâfetini tebdîl edip elçilikle sarâyına vara ve huzûruna girip göre ki³⁶⁴⁶ dedikleri yerinde midir. Pes üstünde şâhlara mahşûş olan libâsları çıkarıp hizmet-kârlar kıyâfetine girdi³⁶⁴⁷ ve yanına birkaç âdem alıp elçiyim diyü Nüşabe'ni sarâyına geldi. Gördü³⁶⁴⁸ kim âsmâna ser çekmiş bir sarây-ı 'âlîdir ki kapısında bir niçe hizmet-kâr³⁶⁴⁹ bekleyip dururlar. İskender kendisinin pād-şâh tarafından elçilikle³⁶⁵⁰ gelip Nüşabe'ye buluşmak³⁶⁵¹ istedigini [T 65b] dedikde hizmet-kârlardır Nüşabe'ni huzûruna 'arz eylediler ki İskender tarafından bir güzel şüretli 'aql ü idrâk şâhibi kimse elçilikle³⁶⁵² gelip huzûr-ı 'izzetiñize girmeye izn ister. Ne³⁶⁵³ fermân buyurursuz? Kıyâfeti hayli cünbüşünden³⁶⁵⁴ aşıl-zâde olmak aňlanır bir söz ehli kimsedir dediklerinde Nüşabe emreyledi kim sarâyın içini dürlü dürlü zînetlerle ârâste edip ne kadar câriye var ise³⁶⁵⁵ cümlesini şaf-ber-şaf karşısına dizip kendisi³⁶⁵⁶ tahtında karar eyledi. Andan sonra sarâyın taşrasını da cümle zînet eylemek fermân eyleyip buyurdu kim gelen elçiyi³⁶⁵⁷ huzûruna getireler. Pes fermânı üzere cümle³⁶⁵⁸ sarâyı ârâste eyledikten sonra İskender'e buyurun deyip önüne düşdüler. İskender'dir hemân-dem belinde olan kılıcı çıkarmayıp bî-pervâ içeri girip³⁶⁵⁹ ve açmazdan ortalığı göz terâzûsuna urup gördü ki³⁶⁶⁰ sarâyın içini³⁶⁶¹ başdan başa zer ü zîver ile ârâste edip çakıl taş yerine

³⁶⁴⁶ elçilikle sarâyına vara ve huzûruna girip göre ki: elçilik ile sarâyına vara ve huzûruna girip göre T / elçilikle sarâyına vara huzûruna girip göre TDK

³⁶⁴⁷ girdi: girip M

³⁶⁴⁸ gördü: M'de yok

³⁶⁴⁹ 'âlîdir ki kapısında bir niçe hizmet-kâr: 'âlîdir ki kapısını bir niçe hizmet-kârlar M / 'âlîdir kapısında bir niçe hizmet-kâr TDK

³⁶⁵⁰ elçilikle: elçilige TDK

³⁶⁵¹ buluşmak: buluşmağa M

³⁶⁵² elçilikle: elçilige TDK

³⁶⁵³ ne: TDK'de yok

³⁶⁵⁴ cünbüşünden: bahşışinden M

³⁶⁵⁵ sarâyın içini dürlü dürlü zînetlerle ârâste edip ne kadar câriye var ise: T ve TDK'de yok

³⁶⁵⁶ kendisi: kendi T, TDK

³⁶⁵⁷ taşrasını da cümle zînet eylemek fermân eyleyip buyurdu kim gelen elçiyi: taşrasında da cümleyi zînet eylemek fermân eyledi ve buyurdu ki gelen elçi T / taşrasında da cümleyi zînet eylemek fermân eyledi ve buyurdu ki gelen elçiyi TDK

³⁶⁵⁸ cümle: M'de yok

³⁶⁵⁹ içeri girip: içeriye girdi T, TDK

³⁶⁶⁰ ki: kim M

³⁶⁶¹ içini: içi T, TDK

la‘l ü³⁶⁶² cevāhir [TDK 84b] ve inci döşemişler. Şanki dünyāda olan la‘l ü cevāhiri³⁶⁶³ bir yere getirip ol sarāya doldurmuşlar. Andan şöıra dahı ileri varıp gördü ki³⁶⁶⁴ her biri cihāna bir gelmiş³⁶⁶⁵ nāzenīn meh-pāreler başdan başa cevāhire ġarķ olup şaf-ber-şaf el kavuşup tırmuşlar. Orta yerinde bir ‘ālī cevāhire ġarķ olup Nüşabe niķābla taht üstüne oturup karar eylemiş.³⁶⁶⁶ İskender’dir Nüşabe’yi gördükde elçiler ‘ādeti üzere yer öpmeyip gelip bī-pervā tırdu. Nüşabe ġāyet ‘ākile [M 28a] olup ferāset şāhibi olmaġla İskender’in böyle bī-pervā gelip ašlā ta‘zīme muķayyed olmadıġından şübheye düşüp gönlünden bu ādem ne ‘aceb elçiler ‘ādeti üzere bize ta‘zīm eylemedi.³⁶⁶⁷ Bunun bir sırrı olmaķ gerekdir. Kendisinden şorayım deyip İskender’i³⁶⁶⁸ başdan ayaġa varınca göz terāzūsuna urup bildi ki bu gelen ādem elçi olmayıp belki İskender kendidir. Kıyāfetini³⁶⁶⁹ tebdīl edip gelmiş. Açmaz koyup o degilden geldi ve taht üzere yanında yer verip³⁶⁷⁰ buyuruñ dedikde İskender³⁶⁷¹ çıkıp Nüşabe’niñ yanında karar eyledi. Andan şöıra Nüşabe İskender’in hāl ü³⁶⁷² hātırını şorup hoş geldiñiz şafā geldiñiz³⁶⁷³ kudümünüz ile meclisimizi müşerref eylediñiz³⁶⁷⁴ deyip niçe şenālar eyledi. İskender de³⁶⁷⁵ cevābında du‘ālar edip ‘ömrünüz çok ola deyip elçiler ‘ādeti üzere getirdiġi haberleri³⁶⁷⁶ söylemege başlayıp dedi ki şehir-yārimız beni³⁶⁷⁷ huzūruñuza gönderip buyurdular ki biz bunca ‘askerle³⁶⁷⁸ bu vilāyete ayak başalıdan beri bānū-yı devrān ne ‘aceb bize karşı çıķmayıp hāk-pāyimize yüz sürmege

³⁶⁶² la‘l ü: la‘l TDK

³⁶⁶³ ve inci döşemişler. Şanki dünyāda olan la‘l ü cevāhiri: ve inci dökmüşler. Şanki dünyāda olan la‘l ü cevāhiri M / TDK’de yok

³⁶⁶⁴ ileri varıp gördü ki: ileriye varıp gördü kim T, TDK

³⁶⁶⁵ her biri cihāna bir gelmiş: cihāna bir gelmiş M / her biri cihāna gelmemiş TDK

³⁶⁶⁶ Orta yerinde bir ‘ālī cevāhire ġarķ olup Nüşabe niķābla taht üstüne oturup karar eylemiş: Orta yerine bir hālī taht kurulup Nüşabe niķābla üstüne oturup tırmuşlar T / Orta yerine bir ‘ālī tahtdır kurulup Nüşabe niķābla üstüne oturup karar eylemiş TDK

³⁶⁶⁷ eylemedi: etmege muķayyed olmadıġından şübheye düşüp gönlünden T

³⁶⁶⁸ İskender’i: T’de yok

³⁶⁶⁹ kıyāfetini: kıyāfeti T

³⁶⁷⁰ üzere yanında yer verip: üzerinde yanında yer verip T / üzere yanında yer edip M

³⁶⁷¹ İskender: İskender’dir M, TDK

³⁶⁷² hāl ü: hāl T

³⁶⁷³ şafā geldiñiz: M’de yok

³⁶⁷⁴ eylediñiz: etdiñiz TDK

³⁶⁷⁵ de: T’de yok

³⁶⁷⁶ haberleri: haber M

³⁶⁷⁷ beni: bizi T, TDK

³⁶⁷⁸ biz bunca ‘askerle: biz bunca ‘asker ile T / bize bunca ‘asker ile M

gelmedi. Bizden³⁶⁷⁹ ne güne zebûnluḡ aḡladılar ki açmaz ḡoyup aḡlā ḡözüne aldırmadılar? Bunca cihān ṡāhları ḡılıcımız ḡorḡusundan ayaḡımız tozuna yüzler³⁶⁸⁰ sürerken bānū ḡāzetleri ḡiḡ bizden ḡorḡmayıp muḡayyed olmadılar. Birḡaç ḡündür ki atımızın³⁶⁸¹ ayaḡı memleketlerinin ṡopraḡına baṡıp bu vilāyete sāye-i devlet ṡalalı bize ‘arṡ-ı ‘ubūdiyyet yerine yārān gibi ṡarāb u meze ḡöndermeniḡ ne mezesi var? Hele bu vaḡte gelince ḡönderdiklerini ḡabūl [T 66a] edip ve eylediḡi küṡtāḡlıḡı da³⁶⁸² ‘afv eyledik lākin bundan ṡoḡra gerekdir ki gelip ḡāk-pāyimize yüz süre diyū da‘vet iḡin³⁶⁸³ beni ḡönderdi deyip ṡözünü tamām eyledi. Nūṡabe‘dir İṡkender‘den bu cevābları [TDK 85a] iṡitdikde aḡız aḡıp bu güne cevāb verdi ki āferīn seniḡ gibi dil-āver ṡehr-yāra ki arslan gibi kendi fermānını yine kendisi getirip bir bir beyān eyleye.³⁶⁸⁴ Pehlevānım ma‘zūr ola ḡāṡırma öyle gelir ki siz elḡi olmayıp belki ṡehr-yārimız İṡkender-i ṡāḡib-ḡırān³⁶⁸⁵ olasız. Zīrā ṡözünüṡ ḡılıḡ gibi ādeme te‘ṡīr edip ciḡerimi pārelediḡiniz. Pes siz³⁶⁸⁶ [M 28b] İṡkender kendiḡiz³⁶⁸⁷ olduḡdan ṡoḡra İṡkender‘iḡ ḡılıcını vaṡf edip bize ne³⁶⁸⁸ ḡorḡu verirsiniz? ṡimdi siz kendi baṡınıṡ ḡāresini³⁶⁸⁹ ḡörüḡ ki kendi ayaḡınıṡla gelip³⁶⁹⁰ dāmımıza düṡdüḡüṡ dedikde İṡkender cevāb verip ey bānū-yı mu‘aṡṡam! Benimle İṡkender‘iḡ arasında ne mūnāsebet³⁶⁹¹ vardır? Ol bir deryādır ki ben o deryānıḡ bir³⁶⁹² ḡaṡresiyim. Anıḡ ḡapısında benim gibi niḡe biḡ ḡidmet-kārı³⁶⁹³ vardır. Lūṡf edip bunuḡ gibi yaramaz fikri ḡāṡırdan³⁶⁹⁴ gideriḡ. ḡiḡ İṡkender gibi ṡehr-yār böyle yere gelmeḡe tenezzül mü eder?³⁶⁹⁵ Ben ancaḡ ṡöz ḡammālı bir elḡiyim.

³⁶⁷⁹ bizden: bizde T, TDK

³⁶⁸⁰ yüzler: yüz M, TDK

³⁶⁸¹ atımızın: atlarıḡ T

³⁶⁸² da: T ve TDK‘de yok

³⁶⁸³ da‘vet iḡin: da‘vetiḡin TDK

³⁶⁸⁴ yine kendisi getirip bir bir beyān eyleye: kendi getirdi M / yine kendisi getire TDK

³⁶⁸⁵ ṡehr-yārimız İṡkender-i ṡāḡib-ḡırān: ṡehr-yār-ı cihān T, TDK

³⁶⁸⁶ olasız. Zīrā ṡözünüṡ ḡılıḡ gibi ādeme te‘ṡīr edip ciḡerimi pārelediḡiniz. Pes siz: T ve TDK‘de yok

³⁶⁸⁷ kendiḡiz: siz M

³⁶⁸⁸ vaṡf edip bize ne: bize vaṡf edip T, TDK

³⁶⁸⁹ baṡınıṡ ḡāresini: baṡınıṡa ḡāre T / baṡınıṡa ḡāresini TDK

³⁶⁹⁰ ayaḡınıṡla gelip: ayaḡınıṡ ile gelip M / ayaḡınıṡla TDK

³⁶⁹¹ arasında ne mūnāsebet: ne mūnāsebeti T, TDK

³⁶⁹² o deryānıḡ bir: ol deryānıḡ T / ol deryānıḡ bir TDK

³⁶⁹³ ḡidmet-kārı: ḡidmet-kār T

³⁶⁹⁴ ḡāṡırdan: ḡāṡırından TDK

³⁶⁹⁵ tenezzül mü eder: tenezzül mü eyler M / ne mūnāsebeti var tenezzül mü eyler TDK

Ḥuzūruñuza gelip fermānlarını³⁶⁹⁶ getirdim dedi. Nüşabe cevāb verip zannederim ki siz İskender-i şāhib-kırān olasız. Zīrā sözüñüz kılıç gibi ādeme te'sīr edip yüreginde yer eyler.³⁶⁹⁷ Ey şehir-yārim! Siziñ nāmıñız nice 'ālī ise sözüñüz de öyle³⁶⁹⁸ 'ālīdir. Elçileriñ ne cānı vardır ki bizim ḥuzūrumuzda buncılayın keskin sözler söyleyip istediği gibi atıp tuta³⁶⁹⁹ ve yanımıza geldikde tekebbürlenip yer öpmeye? Buncılayın şevket ü kevkeb ancak pād-şāhlarda bulunup³⁷⁰⁰ ğayrı kimse kâdir degildir ve bundan ğayrı bizim yanımızda siziñ İskender olduğunıza niçe delīlimiz vardır dedikde İskender cevāb verip eger ben size keskin sözler³⁷⁰¹ söyledim ise anda benim ne ihtiyārim var? Baña öteden nice söyledilerse³⁷⁰² gelip ḥuzūruñuza ol sözü 'aynıyla nakl eyledim. Anı ben cebimden söylemem ki bunda şübheye düşesiz³⁷⁰³ ve geldigim vaktde bī-pervā geldigimi şorarsaңыз İskender gibi yedi iklīm dört gūşeye mālīk bir şāhib-kırānıñ fermānı³⁷⁰⁴ ile geldim. Bende görülen şevket ü heybet şehir-yārimıñ şevket ü heybetidir.³⁷⁰⁵ Pād-şāhlar yanında elçiye zevāl olmamak eski 'ādet olmağla ben de korkusuz gelip şehir-yārimıñ fermānını size beyān eyledim. Lūtf edip bize ne cevāb verecek iseñiz hemān veriñ ki varıp pād-şāhımıza i'lām edeyim³⁷⁰⁶ dedi. Nüşabe İskender'in buncılayın inkārını³⁷⁰⁷ görüp bir vechle kendisini ilzām eylemeğe kâdir olmadıkda ey şehir-yārim!³⁷⁰⁸ Hiç olur mu ki güneşi balçık ile şıvamağ istersiz³⁷⁰⁹ deyip [TDK 85b] karşısında³⁷¹⁰ tūran cāriyelere emredip varıñ³⁷¹¹ İskender'in şüretini getiriñ diyü fermān eyledikde hemān-dem cāriyelerdir varıp ḥazīneden

³⁶⁹⁶ fermānlarını: fermānları TDK

³⁶⁹⁷ zannederim ki siz İskender-i şāhib-kırān olasız. Zīrā sözüñüz kılıç gibi ādeme te'sīr edip yüreginde yer eyler: zannederim ki sen İskender-i şāhib-kırān olasıñ. Zīrā sözüñüz kılıç gibi ādeme te'sīr edip yüreginde yer eyler TDK / M'de yok

³⁶⁹⁸ öyle: T ve TDK'de yok

³⁶⁹⁹ tuta: tutamaz M

³⁷⁰⁰ şevket ü kevkeb ancak pād-şāhlarda bulunup: şevket ancak pād-şāhlarda olur T, TDK

³⁷⁰¹ sözler: söz T, M

³⁷⁰² söyledilerse: söylediler ise T

³⁷⁰³ düşesiz: düşesin TDK

³⁷⁰⁴ şāhib-kırānıñ fermānı: şāhib-kırān ki fermān M

³⁷⁰⁵ şevket ü heybetidir: şevketidir M

³⁷⁰⁶ edeyim: edelim T, TDK

³⁷⁰⁷ inkārını: inkārın T, TDK

³⁷⁰⁸ şehir-yārim: şehir-yār T, TDK

³⁷⁰⁹ şıvamağ istersiz: şıvarsız ve şıvamağ istersiz T / şıvamağ istersin TDK

³⁷¹⁰ karşısında: bir niçe yanında M

³⁷¹¹ Bu kısımdan (3711. dipnot) 3754. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

bir harîr getirip Nüşabe'ye verdiler. Ol da İskender'e [T 66b] verip bu şüret İskender'in şüretidir. Eger size beñzerse hiç 'inād eylemeñ ve³⁷¹² eger beñzemezse ol vaq̄tde söz siziñ olsun dedikde İskender'dir harîri eline alıp açıp baq̄dıq̄da gördü kim 'aynıyla kendi³⁷¹³ şüretidir ve bir kıl kadar şüretle³⁷¹⁴ kıyāfetden fark olmayıp³⁷¹⁵ bakıp hayrān oldu. [TDK 86a] Artık inkār eylemege³⁷¹⁶ kâdir olamayıp 'âciz ü hayrān kaldı ve³⁷¹⁷ havfa düşüp buncılayın tar yerde yakayı ele verdiginden huzān yaprağı gibi ditredi. Nüşabe'dir İskender'in korkduğundan haber-dār olduğ̄da dedi ki ey hüsrev-i kām-kār! Ne elem çekersin? Rūzgārın böyle oyunları çok olur. Hātır-ı şerīfñize hiç keder gelmesin. Hemān bunu da kendi sarāyñız bilip³⁷¹⁸ beni de bir hıdmet-kār cāriyeñiz tutuñ³⁷¹⁹ ve cümle nemiz varsa³⁷²⁰ kendiñiziñ bilip şafāda oluñ. Bundan murād hāşā sultānıma bir zarar erişdirmek degildir. Belki biz dişiligimiz ile cihāndan gāfil olmayıp siz nice erkek arslan³⁷²¹ iseñiz biz de³⁷²² dişi arslan olduğumuzu bildirmekdir ve bu da ma'lūm-ı şerīfñiz ola ki gerçi şüret-i zāhirde bir zebūn hātūnum lākin tedbīrim muq̄tezāsı üzere 'asker çekip pehlevānlara qarşı koduq̄da³⁷²³ niçe dil-āverleriñ alnına dāğ urmağa kâdirim. Eger haşmım siziñ gibi şehr-yār da olursa qarşısına çıkıp ceng ü cidālden yüz çevirmem. Eger baña gālib olursañız ha bir tūl qarınıñ bir avuç 'askerini bozmağ bir 'azīm hūner olmayıp 'ālem halkı işitdikde sizi 'ayblayıp şuncılayın zebūn qarınıñ üstüne varmağla bir 'azīm iş mi eyledi derler lākin nuşret ü zafer Hāq Te'ālā'nın elinde olmağın beni size gālib eylerse ol zamān da halk derler ki āferīn ol qarıya ki³⁷²⁴ İskender gibi yedi iqlīm dört gūşeye mālīk olup cihān şāhlarını³⁷²⁵ kılıcı altında zebūn eyleyen şehr-yārı aşlā gözüne aldırmaııp 'askerini perīşān

³⁷¹² ve: T'de yok

³⁷¹³ kendi: şüreti kendi T

³⁷¹⁴ şüretle: şüret ile T

³⁷¹⁵ olmayıp: yok T

³⁷¹⁶ inkār eylemege: inkāra T

³⁷¹⁷ ve: T'de yok

³⁷¹⁸ bilip: tutup TDK

³⁷¹⁹ tutuñ: tutup TDK

³⁷²⁰ varsa: var ise T

³⁷²¹ arslan: T'de yok

³⁷²² de: dağı TDK

³⁷²³ koduq̄da: koduq̄ça TDK

³⁷²⁴ ki: T'de yok

³⁷²⁵ şāhlarını: şāhların TDK

eyledi deyip³⁷²⁶ nāmım Kahramān gibi kıyāmete dek³⁷²⁷ dillerde dāstān olur. Eger ben hātūn olmağla sarāyımdan taşra çıkmayıp dā'imā perde altındayım lākin cihān şāhlarının aḥvālinden ḥaber-dār olup bütün 'ālemde ne kadar pād-şāh³⁷²⁸ var ise el altından her memlekete bir ferāset şāḥibi üstād muşavver gönderip başdan ayağa varınca cümlesiniñ şūretlerini³⁷²⁹ taşvīr edip ḥuzūruma getirmişlerdir. Pes her biriniñ şūretine bakıp cümlesini birer birer nişānladım ve 'aql ü³⁷³⁰ idrākleri ne mertebe olduğunu taşvīrlerden bilip añladım ve bu pād-şāhlar içinde benim nazarıma siz kadar bir şehir-yār gelmeyip cümlesiniñ içinde sizi gāyet begendim deyip bunuñ gibi niçe³⁷³¹ bī-pervā sözler söyledikten sonra tahtından aşağı [TDK 86b] inip İskender'i ol taht üstünde³⁷³² yalnız kodu ve iki pād-şāh bir tahta şıgmaz deyip emreyledi bir altın taht getirip evvelki tahtın ayağına kodular. Geçip üstünde karar eyledi. İskender'dir Nüşabe'niñ bu ḥāline ḥayrān olup ḥicāba düşdü ve söze kadir olamayıp başını önüne şaldı ve gönlünden dedi ki bu hātūnuñ 'aql ü idrākine Bārekallāh! Ne çok başlı karı olur. Buncılayın erkek ādem bile cihānda bulunmaz. Dişiligi ile bu tarz u tavra gökde olan melekler bile taḥsīn ü āferīnler eylerler lākin buncılayın çeñelere i'timād eylememek gerekdir. Belki sonra bir mekr ü efsūnu ola deyip tekrār dedi ki böyle 'aql ü idrāk ehli nāzenīnden ümmīd oldur ki kemlik gelmeye. Bize lāzım olan każāya rızā verip teslīm olmağ gerekdir. Hemān şābit-kadem olup edebimizle oturalım ve bī-ma'nā yere niyāz edip bizi şalıver demeyip³⁷³³ gülyüz gösterelim. Zīrā geçmiş zamānda bir³⁷³⁴ suçlu ādemiñ boğazına ip takıp dār ağacına aşmağa götürürlerken³⁷³⁵ görmüşler ki herīfde aślā elem ü ıztırāb olmayıp sürür ile gider.³⁷³⁶ İçlerinden biri [T 67a] behey ādem! Ne şenlik zamāndır? Şimdi³⁷³⁷ seni götürüp öldürseler gerekdir. Ādem böyle vaḳtde ne ağızla güler dedikde cevāb verip demiş ki benim 'ömr-i nāzenīnim eser yel gibi geçip gitdi. Hālā ol

³⁷²⁶ deyip: diyü T

³⁷²⁷ kıyāmete dek: TDK'de yok

³⁷²⁸ pād-şāh: şehir-yār T

³⁷²⁹ şūretlerini: şūretlerin TDK

³⁷³⁰ 'aql ü: 'aql TDK

³⁷³¹ niçe: TDK'de yok

³⁷³² üstünde: üzerinde T

³⁷³³ demeyip: deyip TDK

³⁷³⁴ bir: bu TDK

³⁷³⁵ götürürlerken: götürürler lākin TDK

³⁷³⁶ gider: gidip TDK

³⁷³⁷ zamāndır şimdi: yeridir şimdilik TDK

‘ömrden bir iki nefes qalmıř iken³⁷³⁸ lāyık mıdır ki anı da varıp feryād ü figānla geçireyim deyip bu sözde iken Hāķ Te‘ālā ol³⁷³⁹ derd-mende hālāř qapısını amağla ol belādan kırtulmuş ve qara günü aydınlığā dōnüp dārdan hālāř bulmuş. Çünkü rüzgārda buncılayın niçe baėlı iřler kolaylığla aılıp necāt bulmak mümkün imiř. Bize lāzım olan taķdīre teslīm olmaķdır. Ümmīdimiz budur³⁷⁴⁰ ki Hāķ Te‘ālā kemāl-i kereminden³⁷⁴¹ necāt verip bu varıadan hālāř eyleye deyip gōñlünden bunuñ gibi niçe sözler söyleyip kendisine tesellīler verdi. Nūřabe ise hīdmet kemerini quşanıp cāriyelere emreyledi ki yemek getirip pād-řāha zīyāfet eyleye. Pes cāriyelerdir fermān üzere faėfūrī murařřa‘ řabaķlarla ve pīrūze vū yāķūt kāselerle řehr-yārlara lāyık³⁷⁴² yemekler getirip dizdiler. Andan řoñra taħt [TDK 87a] üzerine bir altın tepsi qoyup üstüne dōrt dāne billūr kāse qodular ki biriniñ ii řolu altın olup ve biriniñ yāķūt ve biriniñ la‘l ve biriniñ de inci ile aėzına dek³⁷⁴³ řolu idi. Nūřabe’dir buyuruñ [T 67b] pād-řāhım yemege dedikde İskender bu nice mümkündür ki insān buncılayın řařları ve altını yiye? Buyur demeniñ ne ma‘nāsı vardır? Eger maķřūdūñ bize zīyāfet eylemek ise yemek getir. Ol vaķtde buyuralım dedi. Nūřabe’dir gülüp ey řehr-yāрім! Altın ve cevāhir yenmedikten řoñra buña aķ bu qadar zaħmetler çekip yolunda bařlar vermeniñ ne ma‘nāsı³⁷⁴⁴ vardır? Ma‘lūm oldu ki bu řařlar hiçbir řey degildir. Bizden evvel gelenler bunları niçe hezār zaħmetle bir yere cem‘ edip yemeden gitdiler ise bizim de iřimize yaramayıp bıraėıp gitsek gerekdir. Pes řehr-yāрім size de lāyık olan oldur ki buncılayın řařlara gōñül baėlamayıp hemān evvelce bunuñ gibi aėır řeylerden etegiñ silkesin dedi. İskender’dir Nūřabe’ye cevāb verip dedi ki ey bānūlarıñ řāhı! Sōylediğiñ söz hep³⁷⁴⁵ cümle yerindedir. Hāķīķat bu řařlar ve boncuķlar cümlesi³⁷⁴⁶ bir řeye yaramayıp maħallinde ādemiñ qarnını řoyurmaz lākin bu su‘āl size de gelir. Kāseler³⁷⁴⁷ la‘l ü cevāhir doldurup niçe raėbet edersiz ve tāc u³⁷⁴⁸ taħtıñız da cevāhirle murařřa‘ edip her birine

³⁷³⁸ qalmış iken: qalmışiken TDK

³⁷³⁹ ol: TDK’de yok

³⁷⁴⁰ ümmīdimiz budur: ümmīddir TDK

³⁷⁴¹ kemāl-i kereminden: kemāl ü kereminden TDK

³⁷⁴² lāyık: T’de yok

³⁷⁴³ dek: degin T

³⁷⁴⁴ vermeniñ ne ma‘nāsı: vermege ma‘nā TDK

³⁷⁴⁵ hep: T’de yok

³⁷⁴⁶ cümlesi: TDK’de yok

³⁷⁴⁷ kāseler: kāseler T

³⁷⁴⁸ tāc u: tāc TDK

göñül bağlarsız. Görüñ ki³⁷⁴⁹ söyledigiñiz sözden size de hişşe çıkar mı?³⁷⁵⁰ Hele bize eylediğiñiz naşihatleri kabûl eyledik. İdrâkiñize hezâr âferînler olsun ki buncılayın merdâne sözler söylediğiñiz dedi.³⁷⁵¹ Nüşabe'dir İskender'den çünkü âferîn sözünü³⁷⁵² işitdi. Hîdmet edip yer öpdü ve emreyledi ki³⁷⁵³ ol kâseleri kaldırıp yemek getireler. Pes câriyeler her tabağı getirdikçe³⁷⁵⁴ [M 29a] kendisi ibtidâ tatıp çâşnî-gîrlik edip³⁷⁵⁵ andan soñra pād-şāhıñ öñüne kodu.³⁷⁵⁶ İskender Nüşabe'niñ buncılayın hîdmet-kârlığına ta'accüb edip hayrân oldu.³⁷⁵⁷ El-kışşa Nüşabe'dir yemek tamām olunca hîdmetden bir dem âsûde olmayıp pād-şāha³⁷⁵⁸ ziyāfet eylemekde aślā kuşûr kımayıp cümlesini yerine getirdi. Çünkü yemekdir tamām olup artık pād-şāhıñ gideceği vaqt³⁷⁵⁹ oldu. Pes Nüşabe İskender'e ortalıkda geçen taķşîrâtdan ötürü hâtırı kalmayıp intikām kaşd eylememesine 'ahd etdirdi ve³⁷⁶⁰ kendi kalemiiyle bir 'ahd-nāme yazdırıp³⁷⁶¹ [TDK 87b] eline aldı ve i'zāz ü ikrām ile pād-şāhı sarāyından³⁷⁶² taşra gönderdi. Çünkü İskender³⁷⁶³ sarāydan çıkıp korkudan emîn oldu. Halāşını Hāķ Te'ālā Hāzretinden bilip çok şükrler eyledi ve³⁷⁶⁴ otağına gelip kendi şafāsına meşgûl oldu. Ol gece istirāhat edip şabāh olduķda³⁷⁶⁵ Nüşabe'dir yerinden tūrup câriyelerle³⁷⁶⁶ atlara süvār olup hadem ü³⁷⁶⁷ haşemle sürüp İskender'iñ ordusuna geldi. Gördü kim bir şahrā-yı bī-pāyānda³⁷⁶⁸ hesāba gelmez 'asker kıonup yeryüzünü reng-ā-reng

³⁷⁴⁹ ki: TDK'de yok

³⁷⁵⁰ çıkar mı: çıkar T

³⁷⁵¹ dedi: TDK'de yok

³⁷⁵² sözünü: T'de yok

³⁷⁵³ ki: kim T

³⁷⁵⁴ 3711. dipnottan buraya (3754. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³⁷⁵⁵ edip: eyleyip M

³⁷⁵⁶ kodu: kordu M

³⁷⁵⁷ oldu: olurdu T, M

³⁷⁵⁸ pād-şāha: pād-şāhı T, TDK

³⁷⁵⁹ gideceği vaqt: gidecek vaķtı T, TDK

³⁷⁶⁰ ve: TDK'de yok

³⁷⁶¹ kalemiiyle bir 'ahd-nāme yazdırıp: kalemii ile bir 'ahd-nāme yazıp T / kalemii ile bir bir 'ahd-nāme yazdırıp M

³⁷⁶² i'zāz ü ikrām ile pād-şāhı sarāyından: i'zāz ü ikrām ile pād-şāhı T / i'zāz ikrāmıla bār-gāhından TDK

³⁷⁶³ çünkü İskender: İskender çünkü M

³⁷⁶⁴ ve: M nüshasında tekrarlanmıştır.

³⁷⁶⁵ gece istirāhat edip şabāh olduķda: gecedir geçip çünkü şabāh oldu M

³⁷⁶⁶ câriyelerle: câriyeler ile M

³⁷⁶⁷ hadem ü: hadem TDK

³⁷⁶⁸ bī-pāyānda: bī-pāyāndır T

çadırlar kaplamış ve altın ‘alemlî şancağlarla ortalık zeyn olmuş. Pād-şāhın otağı önüne gelip gördü ki³⁷⁶⁹ atılasdan başı göklere erişmiş bir otak kurulmuş ki direği altından ve ipleri cümle ibrişimden olup âdem bakdıķça gözleri kımasıı idi.³⁷⁷⁰ Hāyırān olup atından aşığı indi. Dīvān hıdmet-kārları önüne düşüp İskender’in huzūruna götürdüler. Çünkü içeri³⁷⁷¹ girdi. Gördü kim bu kıadar cihān şāhları başlarını önlerine şalıp ādābla diz çöküp oturmuşlar. İskender ise heybet ü şalābetle geçip tahtında kıarār eyledi.³⁷⁷² Kıarşısında şaf-ber-şaf hıdmet-kārlar el kıavuşdurup³⁷⁷³ tırmuşlar. Pes bu tarz u tavrı³⁷⁷⁴ gördükde heybet alıp hezār ‘acz ü niyāz ile gelip İskender’in önünde yer öpüp tırdu. Pād-şāhdır emreyledi ki³⁷⁷⁵ bir altın taht getirip İskender’in tahtının³⁷⁷⁶ kıarşısına³⁷⁷⁷ kıodular. Otur dedikde tekrār yer öpüp ol tahtın üzerine [M 29b] geçip oturdu.³⁷⁷⁸ Kıarār eyledikden sonra³⁷⁷⁹ hāl ü hātırını şorup vāfir nevāzişler [T 68a] eyledi ve geldiginden hāzz eyleyip niçe ikrāmlar eyledi.³⁷⁸⁰ Andan sonra emreyledi kim yemek getirip simāt çekeler. Pes cāšnī-gırler misk ü³⁷⁸¹ ‘anber kıokulu dürlü dürlü leziz yemekleri muraşsa‘ tabağlarla³⁷⁸² ve cevāhir kāselerle getirip [T 68b] dizdiler. Her birinden murād üzere yendikden sonra sākīlerdir gelip cāmlardır tıolup yürümege başladı.³⁷⁸³ Kelleler³⁷⁸⁴ germ ve sīneler nerm olduķda sāzendelere³⁷⁸⁵ emrolundu. Gelip ortalıķa şafālar bahş edip rakķāşlar da meydāna girdiler.³⁷⁸⁶ Bir zamāndan sonra İskender emreyledi ki Nüşabe’niñ ol nāzenin meh-pāre³⁷⁸⁷

³⁷⁶⁹ ki: kim T, TDK

³⁷⁷⁰ gözleri kımasıı idi: gözü kımasıı idi M / gözleri kımasııp kıakamadı TDK

³⁷⁷¹ içeri: içeriye T, TDK

³⁷⁷² eyledi: eylemiş M, TDK

³⁷⁷³ kıavuşdurup: kıavuşup M

³⁷⁷⁴ bu tarz u tavrı: tarz-ı tavrı T / tarz u tavrı TDK

³⁷⁷⁵ ki: M’de yok

³⁷⁷⁶ İskender’in tahtının: tahtın M

³⁷⁷⁷ kıarşısına: kıarşısında T, TDK

³⁷⁷⁸ ol tahtın üzerine geçip oturdu: kıürsiniñ üstüne geçip kıarār eyledi M

³⁷⁷⁹ kıarār eyledikden sonra: kıarār eyledikde andan sonra T / andan sonra M

³⁷⁸⁰ ve geldiginden hāzz eyleyip niçe ikrāmlar eyledi: ve geldiginden hāzz eyleyip niçe ikrāmlar eyledi ve TDK / M’de yok

³⁷⁸¹ misk ü: misk M

³⁷⁸² yemekleri muraşsa‘ tabağlarla: yemekler muraşsa‘ tabağlarla T / yemekleri muraşsa‘ tabağlar M

³⁷⁸³ tıolup yürümege başladı: tıolup yürümege başlandı T / sürölmege başladı M

³⁷⁸⁴ kelleler: kelle M

³⁷⁸⁵ sāzendelere: sāzende M

³⁷⁸⁶ girdiler: girip M

çengîleri de meydâna gireler.³⁷⁸⁸ Pes fermân üzere meh-pâreler de kâküllerini ‘âşık³⁷⁸⁹ gönlü gibi perîşân edip ortalığa [TDK 88a] fitneler şaldılar ve sâzlarla hem-âvâz olup ehl-i meclisi vâlih ü dem-beste kıldılar. El-kışşa bu üslûb üzere aḥşama dek ‘îş ü³⁷⁹⁰ ‘işretler olunup demler sürüldü. Çünkü aḥşam yakın oldu. Nüşabe’dir yerinden kalkıp pād-şāhın öñünde yer öpüp şehir-yārım gelmek irâdet gitmek icâzet kâ‘idesi üzere izz-i hümâyûnuñuz olursa³⁷⁹¹ ben câriyeñiz şehre gideyim diyü destûr istedikde İskender’dir bu gece bunda kalıp siziñle bu tarz üzere şabâḥa dek ‘îş ü ‘işret³⁷⁹² edip yarın yeñi başdan bir tâze meclis kuralım ve ‘îş ü ‘işret edip şafâlar sürelim dedikde fermân şehir-yārımıñdır³⁷⁹³ deyip yerinde karar eyledi. Pes³⁷⁹⁴ bu üslûb üzere o³⁷⁹⁵ geceyi şabâḥ eylediler. Çünkü şabâḥ oldu. Yeñi başdan bir meclis-i ḥâşş kurup yalnız İskender ile Nüşabe karşı karşıya³⁷⁹⁶ iki altın kürsî üzerine oturup sâzende vü çengîler de ancak Nüşabe’niñ meh-pâreleri olup bu tarz üzere³⁷⁹⁷ ‘işrete başladılar. Kızlardır bülbüller gibi feryâda gelip ‘âlemi ‘işve vü şîveleri ile kırıp geçirdiler. Rakḳâşlar çâr-pârelerle meydâna girip sâzendeler de sâzını Zühre’ye diñletdiler. Sâķiler de³⁷⁹⁸ şurâḥîniñ kanını akıdıp³⁷⁹⁹ sâğarıñ bağrını hûn eylediler. Pes sîm-ten sâķiler³⁸⁰⁰ elinden tolular³⁸⁰¹ içilip cür‘aları toprağa saçılıp yeryüzünü lâle-zâr edip bir ‘âlem eylediler ki tâ Cemşîd zamânından beri ol âna gelince bir şehir-yārın ḥuzûrunda buncılayın bir meclis olmuş degildi.³⁸⁰² El-kışşa ol gün cām-ı Cemşîd’i âyîne-i İskenderî

³⁷⁸⁷ meh-pâre: mäh-pâre M / T’de yok

³⁷⁸⁸ gireler: gire M

³⁷⁸⁹ meh-pâreler de kâküllerini ‘âşık: meh-pârelerdir kâküllerin ‘âşıkıñ T / meh-pâreler de kâküllerin ‘âşıkıñ TDK

³⁷⁹⁰ ‘îş ü: ‘îş M

³⁷⁹¹ olursa: olur ise T

³⁷⁹² ‘îş ü ‘işret: ‘işret M

³⁷⁹³ şehir-yārımıñdır: şehir-yārımıñ M

³⁷⁹⁴ pes: TDK’de yok

³⁷⁹⁵ o: ol T, M

³⁷⁹⁶ karşıya: karşıda T, TDK

³⁷⁹⁷ tarz üzere: tarzla M / Bu kısımdan (3797. dipnot) 3809. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³⁷⁹⁸ de: TDK’de yok

³⁷⁹⁹ akıdıp: saçıp T

³⁸⁰⁰ sîm-ten sâķiler: sîmîn-ten bedenler T

³⁸⁰¹ tolular: tolu TDK

³⁸⁰² degildi: degil T

edip sāğarı elden³⁸⁰³ kıomadılar ve sâzdan ğayrıya kıulağ urmadılar. Bu üslûb üzere ğünüñ yarısı olup artık oturmağā dimāğlarda taħammûl kıalmadıķda İskender emreyledi kim Nüşabe için hıl‘at ü tuhfeler getirip şāhāne bir hıl‘at de giydirdiler³⁸⁰⁴ ve cümle cāriyeleriniñ her birine başķa başķa niçe la‘l ü cevāhirler verdiler. Pes Nüşabe’dir yer öpüp İskender’in eyyām-ı devletine du‘ālar eyledi ve bu kıadar ħazīneler ile kıalkıp mesrûr şehrine geldi.

[TDK 88b] BU MAĞAL İSKENDER’İN SEFER KASDI İLE OL YERDEN KALKIP GÖÇÜP ĖAZİNELERİNİ DEFN EYLEDİĞİDİR³⁸⁰⁵

Çünkü İskender Nüşabe ile ‘ış ü ‘işretler³⁸⁰⁶ eyleyip şafālar sürdüķden sonra Nüşabe’dir şehir-yārı vedā‘ edip şehrine gitdi. Ertesi dīvān olup ne kıadar a‘yān-ı devlet³⁸⁰⁷ ve erkān-ı salṭanat var ise cümlesi İskender’in ħuzûruna gelip cem‘ oldular. Pād-şāhdır ğöñlünde olan ārzûsunu ortaya [T 69a] getirip bunlara dedi ki dün gece ħāṭırıma geldi ki bu maħalden siziñle ğöçüp eṭrāf-ı ‘ālemi ğezeyim ve her vilāyete varıp seyr ü temāşā edeyim³⁸⁰⁸ tā ki murād üzere cihānı seyredip ğezmeyince bir dahı Rûm’a ğitmeyelim³⁸⁰⁹ [M 30a] ve ibtidā bu maħalden ğöçüp Elbürz dedikleri ṭağā varıp [TDK 89a] anı temāşā edelim. Andan sonra şāhrālara inip seyr ü şikārlar edelim ve deryādan³⁸¹⁰ ğeçip öte ṭarafda Ėaķ Te‘ālā Ėazretleri³⁸¹¹ müyesser eylediğı yere dek varıp şayd u³⁸¹² şikār ederek muķadder olduğı mertebe cihānı ğezdikden sonra dönüp Rûm’a ğidelim. Benim³⁸¹³ ħāṭırıma ğelen budur³⁸¹⁴ siz ne dersiz dedikde cümle ehl-i dīvān kıalkıp yer öpdüler ve pād-

³⁸⁰³ elden: elinden T

³⁸⁰⁴ hıl‘at de giydirdiler: hıl‘at giydürdiler TDK

³⁸⁰⁵ Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

³⁸⁰⁶ ‘işretler: ‘işret T

³⁸⁰⁷ a‘yān-ı devlet: a‘yān u devlet TDK

³⁸⁰⁸ edeyim: edelim T

³⁸⁰⁹ 3797. dipnottan buraya (3809. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

³⁸¹⁰ seyr ü şikārlar edelim ve deryādan: seyr ü şikārlar eyleyelim ve deryāyı M / şayd u şikār edelim ve deryādan TDK

³⁸¹¹ Ėazretleri: Ėazreti TDK

³⁸¹² şayd u: şayd TDK

³⁸¹³ benim: T’de yok

³⁸¹⁴ budur: budur ki T, TDK

şāha du‘ālar edip şehir-yārım Hāk Te‘ālā³⁸¹⁵ bir gününüzü biñ eylesin. Siz ne tedbīr buyurursañız³⁸¹⁶ bizim de tedbīrimiz oldur ki³⁸¹⁷ mübārek ayağıñız bağıdı yere yüzümüz sürüp emriñizden kıl kadar taşra hareket eylemeziz. Eger āteşe giriñ diyü fermān buyurursañız girip tağıdan aşığı kendiñizi atıñ diyü emrederseñiz atılıp³⁸¹⁸ her hālde pād-şāhımızñ emrine muṭī‘ ve hükümne rāzīyiz dediler. İskender³⁸¹⁹ bunlarıñ iṭā‘atini gördükde şād olup her birine hıl‘atler giydirip cümle ‘askere in‘ām ü³⁸²⁰ ihsānlar eyledi ve ol maḥalden göçüp bir iki menzil gitdiler. İskender gördü ki yanında olan ‘asker ġanīmet mālından ḥazīnelere mālīk olmuşlar ve³⁸²¹ kendi yanında da³⁸²² ḥesābsız ḥazīne var idi. ‘Ākıbetini³⁸²³ şayıp fīkr eyledi ki bu kadar ḥazīneyi yanımızda gezdirmek çokluk münāsib değildir. Rūzgārıñ niçe oyunları olup belki bir yerde düşmen eline düşürüp zāyi‘ edeyiz. Münāsib olan bunu bir yerde şaklamakdır ve ‘asker ḥalkıñıñ da ziyāde mālī olmak iyi değildir ki her biri ceng gününde ölüm ḳorqusuna düşüp māllarından ayrılmak istemezler ve geregi gibi ceng eylemeyip³⁸²⁴ göñülsüz sa‘y ederler deyip buña bir çāre bulmak için³⁸²⁵ ‘uḳālāsını yanına da‘vet edip müşāvere eyledi. Belinas ḥakīm ol maḥalde ḥāzır idi. Cevāb verip şehir-yārım bunuñ çāresi oldur ki bir vīrāne yeri ḳazıp ne kadar ḥazīne var ise ḳoyalar. Ḳuluñuz bir³⁸²⁶ ṭılsım edeyim. Aşlā kimse gelip almağa ḳādir olmasın ve cümle ‘asker de māllarını getirip defterle³⁸²⁷ ḳosunlar³⁸²⁸ ve her biri mālına nişān ḳoyup tekrār açdığımızda gelip nişānıyla³⁸²⁹ bulsun dedi.³⁸³⁰ İskender bu re‘yi begenip buyurdu ki bir vīrāneyi ḳazdılar.³⁸³¹ Pād-şāhıñ ne kadar³⁸³² [M 30b] ḥazīnesi var ise [TDK 89b] cümlesini ol

³⁸¹⁵ Te‘ālā: T ve TDK’de yok

³⁸¹⁶ buyurursañız: buyursañız T

³⁸¹⁷ ki: M’de yok

³⁸¹⁸ atılıp: TDK’de yok

³⁸¹⁹ İskender: İskender’dir T, M

³⁸²⁰ in‘ām ü: in‘ām TDK

³⁸²¹ ve: M nüshasında tekrarlanmıştır.

³⁸²² da: TDK’de yok

³⁸²³ ‘ākıbetini: ‘ākıbeti T, TDK

³⁸²⁴ ve geregi gibi ceng eylemeyip: ve gerek gibi ceng eylemeyip T / M’de yok

³⁸²⁵ bir çāre bulmak için: çāre bulmağı için M

³⁸²⁶ bir: T ve TDK’de yok

³⁸²⁷ defterle: defter ile M, TDK

³⁸²⁸ ḳosunlar: ḳosunlar dedi T, TDK

³⁸²⁹ nişānıyla: nişān ile M

³⁸³⁰ bulsun dedi: alsınlar deyip T, TDK

³⁸³¹ ḳazdılar: ḳazdılar ve M

kazdıkları yere koyup ‘askere de emreyledi ki³⁸³³ ziyāde mālī olanlar getirip cümle mālını ol maḥalle koyup³⁸³⁴ her biri bir nişān eyleye ki yine buluna.³⁸³⁵ Belinas’dır bu mālārın üstüne tılsım edip ‘alāmet için³⁸³⁶ bir māl dikdiler. Hikmet Allāh’ın seferden döndükleri zamānda ol yere uğramayıp ğayrı yoldan gelmekle cümle defneyledikleri māl³⁸³⁷ anda kaldı lākin ‘askerin seferlerde ellerine³⁸³⁸ ḥesābsız māl girmekle [T 69b] ol bıraḫdıkları māl dan müstağnī oldular ve gitdiler.³⁸³⁹

BU DĀSTĀN İSKENDER’İN BİR ŞEYHİN DU‘ĀSIYLA BİR HİŞĀR ALDIĞIDIR³⁸⁴⁰

Rivāyet olunur ki İskender bir yere sefer eylediği zamānda ‘ādeti³⁸⁴¹ bu idi ki her kande bir ‘ābid ü zāhid kimse³⁸⁴² var ise ayağına varıp du‘āsını alırdı ve kendiniñ manşūr u muḫaffer olduğunu gözü açıkların du‘āsını almakdan³⁸⁴³ bilirdi. Yanında olan dil-āver ‘asker ḫalkından³⁸⁴⁴ ziyāde faḫīrlere ve dervīşlere muḫabbet edip dā’imā du‘ālarından meded isteyip her birine ḫulūşlar ‘arz ederdi.³⁸⁴⁵ Yanında olan a’yān-ı devlet belki cümle ‘asker pād-şāhın bu tarz üzere şeyhlere meyl ü muḫabbet eylediginden³⁸⁴⁶ şıķılıp açmazdan biri birine derler idi ki şehir-yārımızın ne olmaz ‘ādeti vardır. Dā’imā bir ālāy şūfīlere³⁸⁴⁷ ve şeyhlere muḫabbet edip her zamān anların ayağına varıp du‘ā ister. Ancılayın bengīlerin du‘āsından ne olsa gerekdir? Pād-şāhları ceng gününde ḫaşmına ğālīb eden yarar ‘askerdir

³⁸³² ne kadar: M nüshasında tekrarlanmıştır.

³⁸³³ ki: M’de yok

³⁸³⁴ maḥalle koyup: maḥalde koyalar ve T, TDK

³⁸³⁵ nişān eyleye ki yine buluna: nişānla ki yine bulaḫoyalar T / nişān eyledi M

³⁸³⁶ ‘alāmet için: ‘alāmetiçin TDK

³⁸³⁷ māl: mālī M

³⁸³⁸ ellerine: ellerinde TDK

³⁸³⁹ ve gitdiler: M’de yok

³⁸⁴⁰ Bu Dāstān İskender’in Bir Şeyhın Du‘āsıyla Bir Hışār Aldığıdır: Bu Dāstān İskender Bir Şeyhın Du‘ası Berekātıyla Bir Hışār Olduğudur M / TDK’de yok

³⁸⁴¹ eylediği zamānda ‘ādeti: eylediği zamānda ‘ādet T / etdikde ‘ādet TDK

³⁸⁴² kimse: TDK’de yok

³⁸⁴³ du‘āsını almakdan: du‘āsından M / du‘āsını almakla TDK

³⁸⁴⁴ yanında olan dil-āver ‘asker ḫalkından: yanında olan ḫalkının dil-āverlerinden M / ve yanında olan ‘asker ḫalkından TDK

³⁸⁴⁵ ederdi: ederdi ve TDK

³⁸⁴⁶ meyl ü muḫabbet eylediginden: muḫabbet eylediginden T / muḫabbeti olduğundan TDK

³⁸⁴⁷ şūfīlere: şūfīler T

ki kılıçlarıyla³⁸⁴⁸ cihānı feth edip³⁸⁴⁹ her қанде varırlarsa cihān mällarını peydā ederler.³⁸⁵⁰ Şūfīleriñ elinden buncılayın iş gelmez bir ālāy şomun kıran iken³⁸⁵¹ ikide bir de³⁸⁵² pād-şāhımız şanır ki hep bu işler şūfīleriñ olup pehlevānlarıñ olmaya deyip buncılayın niçe sözlerle İskender’i ‘ayblayıp her biri birer söz söylediler.³⁸⁵³ İskender ‘askeriñ buncılayın sözlerinden āgāh olduқda³⁸⁵⁴ cevāb vermeyip açmaz қodu ve göñlünden maḥalli geldikde ben size³⁸⁵⁵ şūfīleriñ kim olduғunu bildireyim. Ol vaқtde siz de göresiz ki kendiñiz³⁸⁵⁶ қаçı bir aқçelik ādem imişsiz dedi. El-kıışsa çünki İskender ḥesāba gelmez [M 31a] ‘asker ile Elbürz dedikleri таға ‘azīmet eyledi. Her menzile geldikde³⁸⁵⁷ ol yeriñ ḥalқı gelip kendisine iṭā‘at ederlerdi. Pād-şāh da kendi tarafından bunlara bir³⁸⁵⁸ beg dikip ol maḥalden göçüp giderdi. Bu tarz üzere [TDK 90a] niçe тағ аşıp şahrā vü³⁸⁵⁹ der-bend geçdi. Günlerde bir gün bir maḥalle geldi ki bir тағıñ başında burc u bārūları³⁸⁶⁰ göklere çıkmış bir қal‘a olup içine³⁸⁶¹ bir ālāy yol kesici ḥarāmīler girip vaṭan tutmuşlar ve dā‘imā gelip geçen ḥalқı rencide edip kimini şoyup ve³⁸⁶² kimini de öldürürler imiş. Pes ol yeriñ ḥalқı gelip İskender’e ol ḥarāmīleriñ³⁸⁶³ aḥvālını söylediler. İskender’dir қal‘ayı alıp ḥarāmīler şerrinden ol³⁸⁶⁴ yolu pāk eylemek murād eyledi. Otaғını³⁸⁶⁵ ol қal‘aya yaқın yere қurup ‘asker ile eṭrāfını қушатdı. Ḥarāmīleriñ қal‘ası gāyet metīn olmaғla İskender’i aşlā şalındırmayıp bunca ‘askeri gözlerine aldırmadılar. Қal‘alarınıñ қapısını қapayıp

³⁸⁴⁸ ‘askerdir ki kılıçlarıyla: ‘askerdir kılıçları ile T, TDK

³⁸⁴⁹ edip: eyleyip M

³⁸⁵⁰ varırlarsa cihān mällarını peydā ederler: varırlar ise cihān mälları peydā ederler T / varırlarsa cihān mälları peydā eylerler M

³⁸⁵¹ iken: T ve TDK’de yok

³⁸⁵² ikide bir de: M’de yok

³⁸⁵³ birer söz söylediler: bir bir söz söylediler idi M

³⁸⁵⁴ İskender ‘askeriñ buncılayın sözlerinden āgāh olduқda: İskender’dir ‘askeriñ buncılayın sözlerinden āgāh olup T / İskender’dir ‘askeriñ bunca āgāh olup sözlerinden TDK

³⁸⁵⁵ size: sizi M

³⁸⁵⁶ kendiñiz: kendiñizi T

³⁸⁵⁷ geldikde: geldikçe M

³⁸⁵⁸ bir: TDK’de yok

³⁸⁵⁹ şahrā vü: T ve M’de yok

³⁸⁶⁰ bārūları: bārūlar TDK

³⁸⁶¹ içine: içinde M

³⁸⁶² ve: T’de yok

³⁸⁶³ ḥarāmīleriñ: ḥırsızlarıñ T, TDK

³⁸⁶⁴ ol: M’de yok

³⁸⁶⁵ otaғını: otaғı T, TDK

İskender'in³⁸⁶⁶ 'askeri değil Süleymân dīvleri bile olsa bize³⁸⁶⁷ zafer bulamazlar deyip açmaz kōdular. İskender bunlara ādem gönderip hūzūruna da'vet eyledi lākin giden ādemi kal'aya yaklaştırmayıp alarga diyü taş³⁸⁶⁸ tūtdular. Giden ādem ne kadar ki elçiyim size şāhib-kırān tarafından sözüm var diyegördü³⁸⁶⁹ ašlā dīnlemeyip bizim elçi ile olur [T 70a] işimiz yokdur. Yaklaşma sonra seni helāk ederiz diyü cevāb verirler.³⁸⁷⁰ Herīfdır gelip vākı' hāli İskender'e beyān eyledikde pād-šāh artık nā-çār olup³⁸⁷¹ 'askerine³⁸⁷² emreyledi ki hişārı daḥı³⁸⁷³ muḥkem kuşadıp ceng ü cidāl ile fetḥ edeler.³⁸⁷⁴ Pes bunca 'askerdir at arkasına gelip şaf-ber-şaf hişārı ortaya aldılar lākin bir³⁸⁷⁵ tağ başı olup ašlā bir yerden çıkmaḥ mümkün olmamaḡla bir iş göremediler. Ancak bunun³⁸⁷⁶ bir tar yolu olup ol tarafda olanlara³⁸⁷⁷ yakın varalım dedikçe yukarıdan 'azīm taşlar atıp niçe ādemi helāk eylediler. El-kışsa bu kadar 'asker kırk gün kırk gece ol hişārı kuşadıp sa'y edegördüler bir çāre bulamadılar. Mancınık ile atdıkları taşlar kal'aya erişmeyip ašlā bir tedbīr edemediler. [M 31b] Āhir İskender dīvān edip 'askeriñ cümle belli başlarını yanına³⁸⁷⁸ da'vet eyledi ve bunlara ne³⁸⁷⁹ tedbīr edelim diyü müşāvere eyledi. Pehlevānlardır İskender'e du'ālar edip dediler ki ma'lūm-ı hūmāyūnuñuzdur ki biz³⁸⁸⁰ bugün tamām kırk gündür gece ve gündüz kendimize bir ān³⁸⁸¹ rāḥatı ḥarām edip sa'y eylemekde [TDK 90b] ašlā kuşūr komadık lākin bulutla ceng edip güneşi kılıçla çalıp mızrāḡla urmaḡa kādır degiliz.³⁸⁸² Bu hişār göge

³⁸⁶⁶ İskender'in: İskender T, TDK

³⁸⁶⁷ bize: bir M

³⁸⁶⁸ taş: taşlara M

³⁸⁶⁹ sözüm var diyegördü: cevāb vardır diyegördü T / haber vardır gördü TDK

³⁸⁷⁰ diyü cevāb verirler: diyü cevāb edip T / dediler M

³⁸⁷¹ vākı' hāli İskender'e beyān eyledikde pād-šāh artık nā-çār olup: İskender'e vākı' hāli beyān eyledi. Pād-šāh 'āciz kalıp nā-çār oldu T

³⁸⁷² 'askerine: 'askere M / 'askeri tedārike TDK

³⁸⁷³ daḥı: T'de yok

³⁸⁷⁴ ceng ü cidāl ile fetḥ edeler: ceng ile fetḥ eyleyeler M / ceng ü cidāl ile fetḥ eyleyeler TDK

³⁸⁷⁵ bir: T ve TDK'de yok

³⁸⁷⁶ bunun: TDK ve M'de yok

³⁸⁷⁷ olanlara: olanlar T, TDK

³⁸⁷⁸ yanına: M'de yok

³⁸⁷⁹ bunlara ne: bunlarla T / bunlar ile ne TDK

³⁸⁸⁰ biz: bizim TDK

³⁸⁸¹ gece ve gündüz kendimize bir ān: gece gündüz T / ki gece gündüz kendimize bir ān M

³⁸⁸² bulutla ceng edip güneşi kılıçla çalıp mızrāḡla urmaḡa kādır degiliz: bununla ceng etmek güneşi kılıç ile çalıp mızrāḡla urmaḡa beñzer. Kādır degiliz T

çıkmiş bir āfet olmağla elimiz ermez ki bir tedbīr edeyiz. Hemān pād-şāhım münāsib olan oldur ki³⁸⁸³ bu hışārı almağdan ferāğat edip bu mağalden göçüp gideyiz. Zīrā bunca günden beri³⁸⁸⁴ katı çok ‘asker helāk olup niçe şāh-bāz³⁸⁸⁵ dil-āverler mecrūh oldular. Buncılayın bir küçücük ƣal‘ayı feth etmek³⁸⁸⁶ ārzūsuna düşüp ‘asker ƣırdırmanıñ ne ma‘nāsı vardır deyip cümlesi ƣal‘anıñ fethi mümkün olmadığını huzūr-ı pād-şāha i‘lām eylediler. İskender çünki ‘askeriñ ‘āciz olduğunu gördü. Su‘āl eyleyip bu diyārda dünyā ārzūlarından geçmiş şeyhlerden³⁸⁸⁷ kim vardır dedi. Meclisde olanlardan biri cevāb verip şeh-r-yārım fülān mağārada bir ‘ābid vardır ki hālkdan yüz çevirip dā‘imā anda Hāƣ Te‘ālā Hāzretine ‘ibādet³⁸⁸⁸ eylemekdedir dedi. Hemān-dem İskender yerinden ƣalkıp kendiniñ mağşūş hıdmet-kārlarından birkaç ādem ile sürüp ol mağāraya geldi. Yel mūmlarıyla³⁸⁸⁹ içine girip gitdiler. Çünki zāhid mağāraniñ içine³⁸⁹⁰ birkaç ādem girip kendisini mūmlar ile aradıklarını gördü. Hemān-dem yerinden тұrup taşra çıkdı. İskender çünki gördü kim melege beñzer nūrānī bir kimse³⁸⁹¹ yerinden ƣalkıp kendilerine³⁸⁹² toğru teveccūh eyledi. Bildi ki şeyh ol kimsedir. Hemān³⁸⁹³ ileri gelip selām verdi. Zāhid de İskender’iñ selāmını alıp şöyle añlarım ki siz İskender dedikleri şeh-r-yār olasız dedikde İskender de belī ol günāh-kārız deyip şeyhle el ele verip şeyhiñ ‘ibādet-hānesine girip oturdular. İskender su‘āl edip ey pīr-i rūşen-zamīr! Ne sebeble hālkdan ‘uzlet edip böyle tenhā [M 32a] yerde³⁸⁹⁴ oturmuşsuz? Bunda yemegi nereden bulup ne giyersiz³⁸⁹⁵ ve benim İskender olduğumu ne³⁸⁹⁶ bildiñiz dedi. Şeyh de cevāb verip ey şeh-r-yār-ı kām-kārım!³⁸⁹⁷ Āyīne

³⁸⁸³ oldur ki: M’de yok

³⁸⁸⁴ beri: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

³⁸⁸⁵ olup niçe şāh-bāz: oldu niçe şeh-bāz T

³⁸⁸⁶ küçücük ƣal‘ayı feth etmek: küçük ƣal‘ayı feth etmek T / küçük ƣal‘ayı feth eylemek M

³⁸⁸⁷ şeyhlerden: TDK’de yok

³⁸⁸⁸ ‘ibādet: niyāz TDK

³⁸⁸⁹ mūmlarıyla: mūmları ile M

³⁸⁹⁰ içine: içinde TDK

³⁸⁹¹ kimse: kimsedir M / kimesne TDK

³⁸⁹² kendilerine: kendilere TDK

³⁸⁹³ hemān: hemān-dem TDK

³⁸⁹⁴ yerde: M’de yok

³⁸⁹⁵ ne giyersiz: yersiz T / ve ne giyersiz M

³⁸⁹⁶ ne: neden M

³⁸⁹⁷ kām-kārım: kām-kār M

hemân siziñ gibi şehir-yârlarda bulunmayıp belki bizcileyin dervîşlerde de³⁸⁹⁸ [T 70b] bulunur. Kâlb derler bir âyînemiz vardır ki³⁸⁹⁹ dünyâda ne kadar şey var ise cümlesi³⁹⁰⁰ anda görünür. Sizi de ol âyîne de görüp bildik deyip mağârada olduğunuñ sebebinin beyân edip cihân hâlkında vefâ [TDK 91a] olmayıp dâ'imâ³⁹⁰¹ âdemi kendi rāhatı üzere³⁹⁰² komadıklarından bu³⁹⁰³ gūşeyi ihtiyâr eyledim ve otcağızlarla geçinip esbābımı da³⁹⁰⁴ kendim otlağdan peydā eyleyip bu hāl üzere geçinmeğe kanā'at eylemişim. Niçe yıllardır ki bu mağāradayım. Sizden ğayrı³⁹⁰⁵ kimse gelmeyip ašlā insān yüzü³⁹⁰⁶ görmemişdim deyip tekrār İskender'in gelmesiniñ sebebinin su'āl edip şehir-yārım sencileyin pād-šāh-ı 'ālī-šān ne sebeble bizim gibi faķīri³⁹⁰⁷ ziyāret eylemeğe tenezzül edip bunun gibi karanlık mağāraya geldiñiz dedikde İskender cevāb verip ey pīr-i rūšen-zamīr! Cenāb-ı Hāk Celle ve 'Alā Hāzretleri demiri iki pāre edip yarısını kılıç edip bizim gibi cihān-dārların eline vermişdir ki³⁹⁰⁸ bütün gün anıñla cihād edip düşmen ile ceng eyleriz ve yarısını anahtar edip siziñ gibi 'ābid ü zāhidlerin eline vermişdir ki dün yarılarında ol anahtarla³⁹⁰⁹ bağı kapıları açarsız ve bizim kılıcımız haķīkatde demir olmağın her zamān³⁹¹⁰ kesmeyip gāhī pas tutmağla bilenmeğe muhtāc olur lākin sizde olan anahtar dağı³⁹¹¹ haķīkatde demir olmayıp belki du'ādan³⁹¹² 'ibāret olmağın dā'imā te'sīr üzere olup açmadığı kapı yokdur. Hālā bu țarafa gelip fūlān yerde³⁹¹³ tağ başında bir ƣal'a var imiş ki içine bir ālāy haramīler girip vațan tutup yoldan gelip geçenleri rencīde eylerler imiş.³⁹¹⁴ Fetħ eylemek murād

³⁸⁹⁸ de: TDK'de yok

³⁸⁹⁹ ki: M'de yok

³⁹⁰⁰ cümlesi: M'de yok

³⁹⁰¹ olmayıp dā'imā: bulunmayıp dā'imā T / bulunmayıp TDK

³⁹⁰² rāhatı üzere: rāhatında T, M

³⁹⁰³ bu: bir T

³⁹⁰⁴ geçinip esbābımı da: geçinip ve esbābımı T / geçinip esbābımı TDK

³⁹⁰⁵ ğayrı: ğayr M

³⁹⁰⁶ yüzü: yüzün T, TDK

³⁹⁰⁷ faķīri: faķīre T, TDK

³⁹⁰⁸ vermişdir ki: T'de yok

³⁹⁰⁹ anahtarla: anahtar ile T, M

³⁹¹⁰ olmağın her zamān: olmayıp her zamān T / olmağın M

³⁹¹¹ dağı: M ve TDK'de yok

³⁹¹² du'ādan: 'ādet TDK

³⁹¹³ yerde: M'de yok

³⁹¹⁴ geçenleri rencīde eylerler imiş: gideni rencīde eyler imişler T / gideni rencīde eylerler imiş TDK

eyledigimizde yine kılıcımızı³⁹¹⁵ kesmediği vakte rāst gelmenin niçe günlerdir ki ‘āciz ü hayrān olmuşuzdur. Hālā hāk-pāyiñize geldik ki lütf edip du‘āñız berekātıyla³⁹¹⁶ bize ol kal‘anñ kapısını açasız dedi.³⁹¹⁷ Çünkü şeyh İskender’in³⁹¹⁸ murādından [M 32b] āgāh oldu. Hemān-dem bir nefes edip du‘ā eyledikde göklerin kapısı açılıp şeyhiñ du‘āsı müstecāb oldu ve emr-i Hākḫ’la gökden şimşekle taşlar yağıp kal‘anñ iki burcu yere berāber yıkıldı.³⁹¹⁹ Çünkü şeyh bu hāli müşāhede eyledi. İskender’e var pād-şāhım murādñız hāşıl olup³⁹²⁰ kal‘anñ işi tamām oldu dedi. İskender’dir şeyhiñ elini öpüp³⁹²¹ vedā‘ edip otağına geldi ve cümle a‘yān-ı devletini yanına³⁹²² da‘vet edip zevḫ u şafāyla³⁹²³ müşāhabet başladı. Bir zamāndan sonra kapıcılar pād-şāhiñ huzūrına girip şehir-yārım kal‘anñ diz-dārı anahtarlarını³⁹²⁴ eline alıp hāk-pāyiñize yüz sürmege gelmiş³⁹²⁵ ne fermān buyurursuz [TDK 91b] dediler. İskender’dir içeri³⁹²⁶ getiriñ diyü emreyledikde kapıcıları çıkıp³⁹²⁷ diz-dārñ öñüne düşüp İskender’in huzūrına getirdiler. Gelip pād-şāhiñ öñünde yer öpüp kal‘anñ anahtarlarını³⁹²⁸ koyup dedi ki şehir-yārım kal‘amız degme tedbīrle³⁹²⁹ fetḥ olunması mümkün degil idi. Hattā pād-şāhımız bunca sa‘ylar edip³⁹³⁰ niçe günden beri ḥesāba gelmez mancınıklar³⁹³¹ atdılar. Bir taşını koparmağa kādīr olamamışlarken tālī‘-i hümāyūnları³⁹³² kuvvetli olmağın dün gece gökden şimşeklerle büyük taşlar yağıp Hāk Te‘ālā Hāzretlerinin hışmı³⁹³³ mancınığı ile iki

³⁹¹⁵ kılıcımızıñ: kılıcımız M, TDK

³⁹¹⁶ berekātıyla: bereketiyle M

³⁹¹⁷ dedi: M’de yok

³⁹¹⁸ İskender’in: İskender M

³⁹¹⁹ burcu yere berāber yıkıldı: burcunu yere berāber yıkdı T, TDK

³⁹²⁰ olup: oldu T, TDK

³⁹²¹ şeyhiñ elini öpüp: şeyhi T, TDK

³⁹²² yanına: başına T

³⁹²³ zevḫ u şafāyla: zevḫ şafā ile TDK

³⁹²⁴ anahtarlarını: anahtarın T / anahtarı TDK

³⁹²⁵ gelmiş: gelmiştir T, TDK

³⁹²⁶ içeri: içeriye T, TDK

³⁹²⁷ emreyledikde kapıcıları çıkıp: emreyledi kapıcılar M / emreyledi kapıcıları çıkıp TDK

³⁹²⁸ anahtarlarını: anahtarın T, TDK

³⁹²⁹ tedbīrle: tedbīr ile T, M

³⁹³⁰ sa‘ylar edip: sa‘yları olup TDK

³⁹³¹ mancınıklar: mancıklar M / mancılıklar TDK

³⁹³² hümāyūnları: hümāyūnuñuz T / hümāyūnuñuza TDK

³⁹³³ hışmı: hışm T

kulesi³⁹³⁴ yere berāber yıkıldı. Çünkü Hāḫ Te‘ālā Hāzretlerinin mancınıkları da³⁹³⁵ siziñ
 tarafıñızdan³⁹³⁶ ola. Artık bizim ne [T 71a] cānımız vardır ki size karşı koyayız? Hālā
 ḫal‘anın anahtarlarını³⁹³⁷ getirip teslīm eyledik. Nice murād eylerseñiz³⁹³⁸ öyle eyleñ dedi.
 İskender’dir ehl-i dīvānıñ yüzüne bakıp dedi ki du‘ānıñ te’şiri olduğuna bundan ziyāde
 delīl olur mu ki siz bu kadar biñ ‘askerle³⁹³⁹ şu hişarı kuşadıp kırk gündür ki gece gündüz
 sa‘ylar edegördüñüz bir taşını ḫoparmağa bile ḫādir olamamışken³⁹⁴⁰ dünyā yemegini³⁹⁴¹
 kendisine ḫarām edip otcağızlarla³⁹⁴² geçinmege ḫarār vermiş bir za‘īf kimseniñ nefesi ile
 iki kulesi³⁹⁴³ yıkılıp içinde olanlar gelip ḫal‘ayı teslīm eylediler. Hāḫ Te‘ālā Hāzreti³⁹⁴⁴
 yeryüzünü bunun gibi du‘ası müstecāb ḫullarından ḫālī eylesin. Şimdi ma‘lūmuñuz oldu
 ki siziñ [M 33a] dil-āverligiñiz her zamān³⁹⁴⁵ işe yaramayıp gāhī de bunun gibi şālihleriñ
 du‘asına muḫtāc olduğumuz muḫarrerdir dedikde³⁹⁴⁶ a‘yān-ı devlet muḫaddemā
 söyledikleri söze peşimān olup cümlesi ḫalkıp yer öpdüler ve pād-şāhıñ eyyām-ı devletine
 du‘alar edip Hāḫ Te‘ālā Hāzreti şehir-yarımızı cihāndan eksik eylesin. Pād-şāhim bizler
 bir ālāy nā-dān ḫavm olup buncılayın nükteleri bilmez idik deyip tevbe vü istiğfārlar edip
 ‘özrlər dilediler ve³⁹⁴⁷ cümlesi rücū‘ eylediler ve³⁹⁴⁸ du‘ānıñ zūr-ı bāzūdan daḫı³⁹⁴⁹ ziyāde
 keskin olduğunu bilip añladılar. Pes İskender emreyledi kim dil-āverler ḫal‘ayı boşaldıp
 ḫarāmīlere ḫal‘a yerine ḫayrı maḫalde yer vereler³⁹⁵⁰ tā ki varıp anda sākin³⁹⁵¹ olalar ve bir

³⁹³⁴ mancınığı ile iki kulesi: mancığı ile iki kulesini M / mancılığı ile iki kulesi TDK

³⁹³⁵ mancınıkları da: mancıklar da M / mancılıklarınıñ TDK

³⁹³⁶ tarafıñızdan: tarafıñızda M, TDK

³⁹³⁷ ḫālā ḫal‘anın anahtarlarını: ḫālā ḫal‘anın anahtarların T / biz ḫālā ḫal‘anın anahtarların TDK

³⁹³⁸ eylerseñiz: eyler iseñiz M

³⁹³⁹ ‘askerle: ‘asker ile T

³⁹⁴⁰ olamamışken: olmadıñız T / olmamışiken TDK

³⁹⁴¹ yemegini: yemegi M

³⁹⁴² otcağızlarla: otcağızla M

³⁹⁴³ kulesi: ḫal‘ası TDK

³⁹⁴⁴ Hāzreti: M’de yok

³⁹⁴⁵ zamān: zamānda T

³⁹⁴⁶ dedikde: dediklerinde T, TDK

³⁹⁴⁷ dilediler ve: edip T / dilediler TDK

³⁹⁴⁸ rücū‘ eylediler ve: M ve TDK’de yok

³⁹⁴⁹ daḫı: T ve TDK’de yok

³⁹⁵⁰ vereler: verdiler M

³⁹⁵¹ sākin: M’de yok

eylediler. İskender çünkü bu hikâyeyi³⁹⁶⁵ işitti. Gönlü o tahtla³⁹⁶⁶ cāmı görmege mā'il olup şabāh olduğda ol tarafa 'azīmet eylemege kaçd eyleyip³⁹⁶⁷ açmaz kodu. Ol gece rāhat edip çünkü şabāh oldu. Emreyledi kim Serīr³⁹⁶⁸ Qal'ası cānibine 'azīmet eyleyeler. [T 71b] Pes³⁹⁶⁹ 'askerdir ol tarafa 'azīmet edip yola girdiler.

BU MAHAL İSKENDER'İN SERİR QAL'ASINA VARIP KEYHÜSREV'İN CAMI İLE TAHTINI SEYREYLEDİGİDİR³⁹⁷⁰

Çünkü İskender bunca 'askerle³⁹⁷¹ Serir Qal'asına teveccüh eyledi. Ol şehriñ pād-şāhı bu hālden haber-dār olup muqaddemā İskender'in bu kadar ceng ü cidāllerini³⁹⁷² işidip [TDK 92b] bütün 'Acem tahtına mālīk olduğundan āgāh olmuşıdı. 'Aql ü³⁹⁷³ idrāk şāhıbi bir kimse olmağla fīkr eyledi kim buncılayın şehir-yāra karşı komağ münāsib degildir. Zīrā bir pād-şāh ki bizim gibi şeh-zādeleri rencide eylemeyip belki her birine niçe i'zāz ü ikrāmlar edip memleketler vere. Anıñ gibi şehir-yāra dostluk edip kulluk 'arz eylemek gerekdir. Hālā münāsib olan bir miqdār pīškeş ile³⁹⁷⁴ karşılarına varmağdır deyip hesāba gelmez vaşak ve semmūr kürkler ve nāzenīn oğlanlar ve meh-pāre³⁹⁷⁵ cāriyeler hāzırlayıp pād-şāhı ziyāfet için yemekden ve şarābdan her ne lāzım ise cümlesini müheyyā eyleyip ileri gönderdi ve kendisi³⁹⁷⁶ de iki menzil karşı çıkıp İskender'in bār-gāhına geldi. İzn olduğda hūzūruna girip ta'zīm ü tekrīm³⁹⁷⁷ ile pād-şāha du'ālar eyledikde İskender de yanına alıp [T 72a] hāl ü hātırını şorup i'zāz ü ikrāmlar eyledi. Andan şöñra simātılar³⁹⁷⁸

³⁹⁶⁵ hikâyeyi: hikâyeti TDK

³⁹⁶⁶ gönlü o tahtla: gönlü o taht ile T / gönlünden ol taht ile M

³⁹⁶⁷ eylemege kaçd eyleyip: eylemekle kaçd eyleyip T / eyleyip M

³⁹⁶⁸ Serir: ol Serir T, TDK

³⁹⁶⁹ pes: T nüshasında tekrarlanmıştır.

³⁹⁷⁰ Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

³⁹⁷¹ 'askerle: 'asker ile T, M

³⁹⁷² cidāllerini: cidālini T, TDK

³⁹⁷³ 'aql ü: 'aql M

³⁹⁷⁴ pīškeş ile: pīškeşler ile T / pīškeşlerle TDK

³⁹⁷⁵ meh-pāre: māl-pāre T, M

³⁹⁷⁶ ve kendisi: kendi M / kendisi TDK

³⁹⁷⁷ ta'zīm ü tekrīm: ta'zīm M

³⁹⁷⁸ simātılar: simātıdır T, TDK

çekilip yemek yendikten sonra muşāḥabete başlayıp İskender³⁹⁷⁹ cām-ı cihān-nümā ile Keyhüsrev'in tahtını su'āl eyledi. Şeh-zāde İskender'in su'ālinden öyle aıladı ki kendisinden cāmla tahtını almak ister. Pes bu güne cevāb verip [M 34a] dedi ki pād-şāhım Hāḡ Te'ālā Hāzreti sizi cihān durdukça ber-ḡarār eylesin ki bu kadar devlet ü şevketle yedi iḡlīm dört gūşe emriñize rām olup şāhlarıñ birisi³⁹⁸⁰ mālīk olmadığı salṡanata erişdiñiz. Cām-ı cihān-nümāniñ hemān bir adı vardır. Yoḡsa anda görülen şeyler siziñ āyīneñizden de görölüp³⁹⁸¹ ikisiniñ biri birinden aşlā farkı yokdur. Ancak biriniñ adı³⁹⁸² āyīne ve biriniñ adı³⁹⁸³ cāmdır. Keyhüsrev tahtı dedikleri ise şehir-yārımıñ tahtıdır ki üstünde bütün cihāna ḡükm ederler.³⁹⁸⁴ Gerḡi bu ṡarafa teşrīf-i ḡümāyūnlarıyla³⁹⁸⁵ biz ḡullarını müşerref edip başımızı göklere erişdirdiler lākin raḡbet buyurdıkları cām ile taht bu kadar zaḡmet çekmege degmez dedikde³⁹⁸⁶ İskender cevāb verip ey nām-dār! Taht Keyhüsrev'in yādigārı olmaḡla murādımız bir kerre üstüne oturup cām-ı Cemşīd'den bir ṡolu nūş eylemekdir ve Keyhüsrev'in mezārı olan maḡārayı ziyāret edip görmektir.³⁹⁸⁷ Sen daḡı³⁹⁸⁸ bunda oturup 'ālemiñde ol. Biz³⁹⁸⁹ birkaç ādem ile varıp tahtı³⁹⁹⁰ görelim ve cāmıñ kenārını öpüp Keyhüsrev'i ziyāret edip müşerref olalım.³⁹⁹¹ Zīrā ḡalbimiz āyīnesi pek paslanmışdır. Varıp ol şehir-yārı [TDK 93a] ziyāret edip beḡāsız dūnyāniñ ḡālinden 'ibret almaḡla ḡalbimiziñ pasını açalım dedi.³⁹⁹² Şeh-zāde fermān şehir-yārımıñdır deyip ḡal'aya ādem gönderip ışırladır ki pād-şāh vardıkda i'zāz ü ikrāmda ḡuşūr olunmayıp her ne fermān ederse emrine iṡā'at edeler ve şāhlara lāyīḡ yemekler ve şarāblar ḡāzır ü müheyyā edeler ve taht olduḡu yeri açıp pād-şāh tahta oturdukda üstüne cevāhirler şaḡalar ve cāma

³⁹⁷⁹ İskender: M'de yok

³⁹⁸⁰ şāhlarıñ birisi: cihān şāhlardan biri M / şāhlarıñ cihānda birisi TDK

³⁹⁸¹ āyīneñizden de görölüp: āyīneñizde de görölür T / āyīneñizde de görölür TDK

³⁹⁸² adı: M'de yok

³⁹⁸³ adı: T ve TDK'de yok

³⁹⁸⁴ ederler: eylerler M

³⁹⁸⁵ ḡümāyūnlarıyla: ḡümāyūnları ile M, TDK

³⁹⁸⁶ dedikde: dedi M

³⁹⁸⁷ edip görmektir: eylemekdir T, TDK

³⁹⁸⁸ daḡı: M ve TDK'de yok

³⁹⁸⁹ biz: T'de yok

³⁹⁹⁰ tahtı: tahtını T

³⁹⁹¹ edip müşerref olalım: edelim M

³⁹⁹² dūnyāniñ ḡālinden 'ibret almaḡla ḡalbimiziñ pasını açalım dedi: dūnyādan baḡıp 'ibret alıruz tā kim ḡalbimiziñ pası zā'il olup rūşen ederiz T, TDK

şarāb ʔoldurup şunalar.³⁹⁹³ Pes giden ādem daḥı³⁹⁹⁴ ʔal‘aya varıp cümle fermān olunan şeyleri işmarlayıp³⁹⁹⁵ ḥāzır ü müheyyā olduḡda tekrār gelip şeh-zādeye³⁹⁹⁶ ḥaber getirdi. Şeh-zādedir İskender’in ḥuzūruna varıp³⁹⁹⁷ dedi ki şeh-yārım buyuruñ³⁹⁹⁸ ʔal‘ayı seyreyleñ. Siz gelince ben ʔuluñuz³⁹⁹⁹ fermānıñız üzere bunda ārām edeyim. Devletle yine teşrīf buyurduḡuñuzda emriñiz olursa [M 34b] ol vaḡtde bendeñiz de yerime gideyim dedikde İskender de⁴⁰⁰⁰ ḥükemāsından yanına dört ādem alıp beş⁴⁰⁰¹ ḥidmet-kār ile ʔal‘aya revāne oldu.⁴⁰⁰² Çünkü ʔal‘aya yaḡın geldiler.⁴⁰⁰³ Gördüler⁴⁰⁰⁴ kim burc u bārūları āsmāna ser çekmiş⁴⁰⁰⁵ ḡāyet metīn bir⁴⁰⁰⁶ ʔal‘adır ki degme cengle⁴⁰⁰⁷ feth olunmaḡ mümkün degildir. Pes ʔal‘aya girip sarāya geldiler.⁴⁰⁰⁸ Sarāy ise şāhāne dōšemelerle dōşenip perī peyker nāzenīn ḥidmet-kārlar şaf-ber-şaf ḥidmet yerinde ʔurmuşlar idi. İskender’i ʔarşılayıp ibtidā şerbetler getirdiler. Andan soñra muraşşa‘ ve cevāhir⁴⁰⁰⁹ ʔabāḡlarla misk ü ‘anber ʔoḡulu lezīz yemekler çekilip her vechle i‘zāz ü ikrām eylemekde⁴⁰¹⁰ aşlā⁴⁰¹¹ ʔuşūr

³⁹⁹³ işmarladır ki pād-şāh vardıḡda i‘zāz ü ikrāmda ʔuşūr olunmayıp her ne fermān ederse emrine iṡā‘at edeler ve şāhlara lāyık yemekler ve şarāblar ḥāzır ü müheyyā edeler ve taḡt olduḡu yeri açıp pād-şāh taḡta oturduḡda üstüne cevāhirler şaḡalar ve cāma şarāb ʔoldurup şunalar: emrine iṡā‘at edip ḥidmet-kārılıḡda ʔuşūr ʔomayalar ve şāhlara lāyık yemekler ve şarāblar ḥāzır ü müheyyā edeler ve pād-şāh vardıḡda i‘zāz ü ikrāmılda ʔuşūr etmeyeler diyü muḡkem tenbīhler eyledi ve pād-şāh taḡt üstüne çıkıp oturduḡda üzerlerine cevāhir şaḡalar ve cām şarābla ʔoldurup şunalar diyü işmarladılar T / emrine iṡā‘at edip ḥidmetinde ʔuşūr ʔomayalar ve şāhlara lāyık yemekler ve şarāblar ḥāzır ü müheyyā edeler ve pād-şāh vardıḡda i‘zāz ü ikrāmılda ʔuşūr etmeyeler diyü muḡkem tenbīhler eyledi ve pād-şāh taḡt üstüne çıkıp oturduḡlarında üzerlerine cevāhir şaḡalar ve cāmı şarābla ʔoldurup şunalar diyü işmarladılar TDK

³⁹⁹⁴ pes giden ādem daḥı: giden ādemdir M / pes giden ādemi daḥı TDK

³⁹⁹⁵ cümle fermān olunan şeyleri işmarlayıp: cümle fermān olunan şeyleri T / fermān üzere TDK

³⁹⁹⁶ şeh-zādeye: şeh-zāde T

³⁹⁹⁷ ḥuzūruna varıp: ḥuzūruna T

³⁹⁹⁸ buyuruñ: buyurup M

³⁹⁹⁹ ʔuluñuz: ʔuluñ M

⁴⁰⁰⁰ de: M’de yok

⁴⁰⁰¹ beş: pes T, TDK

⁴⁰⁰² oldu: oldular TDK

⁴⁰⁰³ yaḡın geldiler: geldiler yaḡın T

⁴⁰⁰⁴ gördüler: gördü T, M

⁴⁰⁰⁵ burc u bārūları āsmāna ser çekmiş: burc bārūları āsmāna ser çekmiş M/burc bārūları āsmāna çıkmiş TDK

⁴⁰⁰⁶ ḡāyet metīn bir: bir ḡāyet metīn T, TDK

⁴⁰⁰⁷ cengle: ceng ile T, M

⁴⁰⁰⁸ geldiler: girdiler T

⁴⁰⁰⁹ muraşşa‘ ve cevāhir: cevāhirle muraşşa‘ T

⁴⁰¹⁰ eylemekde: eyledikde T, TDK

komadılar. İskender'dir sarāyın zīnetine ve ḥadem ü ḥaṣemiñ⁴⁰¹² tarz u tavrına bakıp şeh-zādeniñ bu kadar dārāta mālīk [T 72b] olduğuna ḥayrān qaldı. El-kışsa yemekdir⁴⁰¹³ yendi. Pād-šāh yerinden kalkıp taht olduğ⁴⁰¹⁴ oṭayı şordukda ḥidmet-kārlardır öñüne düşüp bir güzel oṭaya geldiler. Taht bekçileridir gelip üstünde olan örtüleri kaldırıp gösterdiler⁴⁰¹⁵ ve pād-šāha du'ālar edip şehir-yārım Hāḫ Te'ālā sizi cihān durdukça ber-qarār eylesin. Bu mübārek tahta oturduktan sonra cümle cihāna mālīk olup Keyḥüsrev gibi nām-dār olası⁴⁰¹⁶ dediler. İskender'dir bunların bu⁴⁰¹⁷ sözlerinden ḥazṣ edip fāl tıttı ve çıkıp tahtın üstünde qarār eyledi. Muḫaddemā şeh-zādeniñ emri üzere ḥazīne-dārlar niçe tabaḫ la'l ü cevāhir getirip nişār eylediler. [TDK 93b] Andan sonra İskender tahtın kenārını öpüp aşıḡı indi ve kendi yanında olan ḥidmet-kārlara emreyledi ki⁴⁰¹⁸ tahtın üstüne cevāhir nişār⁴⁰¹⁹ edeler. Anlar daḡı⁴⁰²⁰ ol kadar cevāhir şaḫdılar ki bekçiler ḥayrān oldular. Andan sonra emreyledi kim bir⁴⁰²¹ iskemle getireler. Pes altından cevāhirle muraşsa' bir iskemle getirdiler. Geçip üstünde qarār eyledikde cāmı⁴⁰²² istedi. Sāḡidir gelip cām-ı cihān-nümāyı şarāb-ı erguvānīyle⁴⁰²³ tıddurup getirdi. Çünkü İskender cāmı gördü. Yerinden kalkıp i'zāz ü ikrāmıla⁴⁰²⁴ nūş eyledi. Andan sonra⁴⁰²⁵ Keyḥüsrev'in ol tahtında oturup niçe rüzḡār cām-ı cihān-nümāyla⁴⁰²⁶ atıp tıttuḡunu ḥātırına getirip cihānıñ beḡāsız olduğuna⁴⁰²⁷ ḥayf eyleyip bir miḡdār aḡladı. Belinas ḥakīm pād-šāhla bile gelmişidi. Yanına çağırıp cām-ı

⁴⁰¹¹ aṣlā: M'de yok

⁴⁰¹² ḥadem ü ḥaṣemiñ: ḥidmet-kārların M

⁴⁰¹³ yemekdir: çünkü yemek M

⁴⁰¹⁴ olduğ: durduḡu T, TDK

⁴⁰¹⁵ kaldırıp gösterdiler: kaldırdılar M

⁴⁰¹⁶ olası: olursuz M

⁴⁰¹⁷ bu: T ve TDK'de yok

⁴⁰¹⁸ ki: M'de yok

⁴⁰¹⁹ nişār: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁰²⁰ cevāhir nişār edeler. Anlar daḡı: M ve TDK'de yok

⁴⁰²¹ bir: T ve TDK'de yok

⁴⁰²² eyledikde cāmı: eyledi cām T

⁴⁰²³ erguvānīyle: erguvānī ile M, TDK

⁴⁰²⁴ ikrāmıla: ikrām ile T

⁴⁰²⁵ Bu kısımdan (4025. dipnot) 4046. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁰²⁶ cihān-nümāyla: cihān-nümā ile TDK

⁴⁰²⁷ tıttuḡunu ḥātırına getirip cihānıñ beḡāsız olduğuna: tıttuḡu ḥātırına gelip cihānıñ beḡası olmadığına TDK

cihān-nümāyı eline verdi. [TDK 94a] Hākīmdir cāmı eline aldı.⁴⁰²⁸ Eṭrāfında olan yazıları cümle okuyup ḥarf-be-ḥarf ne varsa⁴⁰²⁹ hep ḥāṭırına aldı. Rivāyet olunur ki İskender seferden dönüp Rūm’a geldikde Belinas ḥakīm cāmdan ezberlediği sözlerden usturlābı peydā eyledi. Pes İskender bir miqdār ol maḥalde eglenip Belinas’a⁴⁰³⁰ dedi ki olmaya ki bir kimse Keyḥüsrev gibi pād-şāh-ı ‘ālī-şānıñ tahtına mālīk olmağla küstāhlık edip üstüne otura. Buña bir tılsım eyle ki her kim üstüne⁴⁰³¹ çıkıp azacıḳ tırdıktan soñra eger kendisi aşağı inmezse⁴⁰³² taht ḥerīfi üstünden aşağı⁴⁰³³ ata⁴⁰³⁴ dedi.⁴⁰³⁵ Belinas’dır fermān üzere bir tılsım eyledi ki bir ādem üstüne çıkıp azacıḳ oturmak istedikde hemān aşağı düşer idi.⁴⁰³⁶ Andan İskender ol maḥalden kalkıp Keyḥüsrev’in mezārı olan mağāraya gitmek istedikde diz-dār gelip pād-şāhıñ önüne düşdü. Hezār zaḥmetle⁴⁰³⁷ mağāraniñ kapısına geldiler. At ile⁴⁰³⁸ içeriye girilmek mümkün olmamağla atdan inip yayan girdiler. Ol mağāraniñ aḥvālinden⁴⁰³⁹ haber-dār olanlar şeh-r-yārım içeriye girilmek mümkün degildir. Dā’imā şimşek gibi⁴⁰⁴⁰ āteşler çıkar. Yakın varan ādemi helāk eyler dediler. Pād-şāh muḳayyed olmayıp içine girip gitdi. Bir zamāndan soñra dedikleri gibi bir taraftan bir āteş zāhir oldu. Daḥı ileri vardılar. Gördüler ki ol āteş bir kuyu gibi yerden çıkar. İskender ḥayrān olup buncılayın mağārada buncılayın āteş neden ḥāşıl⁴⁰⁴¹ olur ola deyip aşlını bilmek için yanında olan ḥükemādan biriniñ beline bir ip [T 73a] bağlayıp aşağısı kükürd ma‘deni olmağla ol āteş andan peydā olurmuş. İpini⁴⁰⁴² kımıldatdıḳda yukarıya çekdiler. Vāḳi‘ ḥālī pād-şāha beyān edip şeh-r-yārım mağāraniñ ortası kükürd⁴⁰⁴³ ma‘deni olmağın görülen āteş

⁴⁰²⁸ aldı: verdi TDK

⁴⁰²⁹ varsa: var ise T

⁴⁰³⁰ Belinas’a: Belinas T

⁴⁰³¹ eyle ki her kim üstüne: eyledi ki her kim üzerine TDK

⁴⁰³² inmezse: inmez ise T

⁴⁰³³ aşağı: T’de yok

⁴⁰³⁴ ata: atar TDK

⁴⁰³⁵ dedi: T’de yok

⁴⁰³⁶ Belinas’dır fermān üzere bir tılsım eyledi ki bir ādem üstüne çıkıp azacıḳ oturmak istedikde hemān aşağı düşer idi: TDK’de yok

⁴⁰³⁷ zaḥmetle: zaḥmet ile T

⁴⁰³⁸ at ile: atlar TDK

⁴⁰³⁹ mağāraniñ aḥvālinden: mağāra aḥvālden T

⁴⁰⁴⁰ gibi: TDK’de yok

⁴⁰⁴¹ buncılayın āteş neden ḥāşıl: āteş neden TDK

⁴⁰⁴² ipini: ipi T

⁴⁰⁴³ ortası kükürd: ötesi kükürd ma‘nā T

andan hâşıl olurmuş. Girilmek mümkün degildir dedikde pād-şāh āteşiñ üstüne ‘anber saçıp Keyhüsrev’iñ rūḥuna du‘ālar eyledi. Andan soñra⁴⁰⁴⁴ dönüp mağāradan çıkmak istediklerinde yolu gā’ib edip o yaña bu yaña gidegördüler⁴⁰⁴⁵ çāre olup yolu bulamadılar. ‘Āciz olup ḥayrān qaldılar.⁴⁰⁴⁶ [M 35a] Bir zamāndan⁴⁰⁴⁷ soñra mağāranıñ bir⁴⁰⁴⁸ tarafından bir bulut peydā olup qar yağdırdı.⁴⁰⁴⁹ Diplik⁴⁰⁵⁰ yolu bulmaqdan qalıp dermān-de oldular. Pes Cenāb-ı Hāḡ Te‘ālā Ḥāzretine tazarru‘ u niyāzlar eylemege başladılar.⁴⁰⁵¹ Meger taşradan mağāra qapısında olanlar qar yağdığını gördüklerinde diz-dāra [TDK 94b] ḥaber eylemişler. Ol da bir niçe ādemle⁴⁰⁵² gelip mağāranıñ⁴⁰⁵³ qarını küremege başlamış.⁴⁰⁵⁴ Pes bu ḥāl üzere qarı açaraq İskender’e rāst gelip öñüne⁴⁰⁵⁵ düşdüler. Pād-şāhdır mağāradan selāmetle çıkıp Hāḡḡ’a çok şükrler eyledi. Andan soñra atlara süvār olup orduya geldiler. Ol gece yatıp rāḡat oldular. Çünkü şabāḡ olup ‘ālem⁴⁰⁵⁶ güneş nūru ile münvver oldu. İskender⁴⁰⁵⁷ yerinden kalkıp emreyledi kim bir meclis tertīb edip⁴⁰⁵⁸ Serīr pād-şāhını ḥuzūruna da‘vet edeler. Fermān üzere meclisdir ārāste kılnıp⁴⁰⁵⁹ şeh-zādeyi da‘vet eylediler. Gelip pād-şāhıñ ḥuzūruna girip du‘ālar⁴⁰⁶⁰ eyledikde İskender de ‘izzet⁴⁰⁶¹ ü ikrāmı edip yanına aldı ve⁴⁰⁶² ol gün aḡşama dek ‘iṣ u nūşlar edip zevḡ u⁴⁰⁶³ şafālār

⁴⁰⁴⁴ andan soñra: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁰⁴⁵ gidegördüler: gördüler TDK

⁴⁰⁴⁶ 4025. dipnottan buraya (4046. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁰⁴⁷ bir zamāndan: andan M

⁴⁰⁴⁸ bir: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁰⁴⁹ yağdırdı: yağdı M

⁴⁰⁵⁰ diplik: belki T, TDK

⁴⁰⁵¹ tazarru‘ u niyāzlar eylemege başladılar: tazarru‘ u niyāz etmege başladılar T / tazarru‘ niyāzlar eylediler TDK

⁴⁰⁵² ādemle: ādem ile T, M

⁴⁰⁵³ gelip mağāranıñ: mağāranıñ gelip T, TDK

⁴⁰⁵⁴ başlamış: başlamışlar T

⁴⁰⁵⁵ öñüne: TDK’de yok

⁴⁰⁵⁶ ‘ālem: T ve TDK’de yok

⁴⁰⁵⁷ İskender: İskender’dir T, TDK

⁴⁰⁵⁸ edip: eyleyip T

⁴⁰⁵⁹ kılnıp: kılp TDK

⁴⁰⁶⁰ ḥuzūruna girip du‘ālar: ḥuzūr girip du‘ā T / ḥuzūruna girip du‘ā TDK

⁴⁰⁶¹ ‘izzet: i‘zāz TDK

⁴⁰⁶² ve: T’de yok

⁴⁰⁶³ zevḡ u: zevḡ TDK

sürdüler. Ahşam olduḡda İskender ḡazāne-dārlara emreyledi ki⁴⁰⁶⁴ şeh-zādeye muraşşa‘ bir⁴⁰⁶⁵ tāt getirip giydirdiler ve⁴⁰⁶⁶ pād-şāhlar⁴⁰⁶⁷ giydigi ḡıl‘atlerden ḡıl‘at giydirip muraşşa‘ raḡtlı on dāne at ve yüz deve yükü dībā vū atlas verdiler. Şeh-zādedir İskender’iñ elini öpüp du‘ālar eyledi ve ḡalkıp kendi ḡadırına gitdi. Ḣünki ol gece de geḡip şabāḡ oldu. İskender emreyledi ‘asker⁴⁰⁶⁸ ol maḡalden göḡüp şāḡrālara indiler ve⁴⁰⁶⁹ şāḡrālarda bir hafta şayd u⁴⁰⁷⁰ şikār edip zevḡ u⁴⁰⁷¹ şafāya meşḡul oldular.

BU MAḡAL İŞṬAḡR’DAN ULAḡ GELDİKDE İSKENDER’İÑ ḢALKIP GİTDİGİDİR⁴⁰⁷²

Ḣünki İskender ol ṫaraflarda⁴⁰⁷³ bir hafta ḡadar⁴⁰⁷⁴ şayd u şikār eyledikten soñra ‘aceb ne cānibe ḡareket eylesek derken⁴⁰⁷⁵ nā-gāḡ bir ulaḡ gelip pād-şāḡiñ ḡuzūruna girip⁴⁰⁷⁶ yer öpüp du‘ālar⁴⁰⁷⁷ eyledikten soñra dedi ki şeh-r-yārim ben ḡuluñu İşṫaḡr’da olan ḡā’im-maḡāmıñız gönderip dedi ki sa‘ādetli pād-şāḡım bu ḡullarını yerlerine ḡoyup devletle [M 35b] ḡareket-i ḡümāyūn buyurduḡdan soñra⁴⁰⁷⁸ ḡādir olduḡum mertebe memleketiñ aḡvāline⁴⁰⁷⁹ taḡayyüd edip ḡalkıñ düşen maşḡaḡatlarını⁴⁰⁸⁰ görürken ḡaber geldi ki Rey dedikleri⁴⁰⁸¹ vilāyetde Keyḡāvus neslinden olmaḡ üzere [TDK 95a] bir kimse

⁴⁰⁶⁴ ki: M’de yok

⁴⁰⁶⁵ muraşşa‘ bir: bir muraşşa‘ T, M

⁴⁰⁶⁶ ve: M’de yok

⁴⁰⁶⁷ pād-şāḡlar: pād-şāḡiñ T, TDK

⁴⁰⁶⁸ ‘asker: ‘askerdir M, TDK

⁴⁰⁶⁹ şāḡrālara indiler ve: şāḡrālara gitdiler ve T / TDK’de yok

⁴⁰⁷⁰ şayd u: şayd TDK

⁴⁰⁷¹ zevḡ u: zevḡ TDK

⁴⁰⁷² Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

⁴⁰⁷³ ṫaraflarda: ṫarafları M

⁴⁰⁷⁴ bir hafta ḡadar: T ve TDK’de yok

⁴⁰⁷⁵ derken: der iken T

⁴⁰⁷⁶ pād-şāḡiñ ḡuzūruna girip: pād-şāḡiñ ḡuzūruna gelip T / TDK’de yok

⁴⁰⁷⁷ du‘ālar: du‘ā T, TDK

⁴⁰⁷⁸ buyurduḡdan soñra: buyurduḡlarında TDK

⁴⁰⁷⁹ aḡvāline: aḡvālini T

⁴⁰⁸⁰ maşḡaḡatlarını: maşḡaḡatların T

⁴⁰⁸¹ dedikleri: geldi ki dedikleri T

zuhûr edip ol vilâyetiñ halkı cümle kendisine itâ‘at edip⁴⁰⁸² ‘işyân eylemişler ve bunuñla⁴⁰⁸³ kanâ‘at eylemeyip yanına hesâbsız ‘asker cem‘ edip etrâfında olan şehrlere yürümüş. Halkıñ kimi kendisine itâ‘at edip⁴⁰⁸⁴ [T 73b] ve kimi⁴⁰⁸⁵ karşı koyup ceng edenleri helâk edip⁴⁰⁸⁶ mâllarını ğâret ederek Hırasan’a geldikde cümle Hırasan halkı da itâ‘at edip yanına varmışlar. Hâlâ bir ‘azîm ‘asker olup ‘Acem memleketini ğâret ederek şehir-yârimızıñ⁴⁰⁸⁷ taht-gâhı olan İştâhr’a ‘azîmet eylemiş. Bugün yarın üstümüze geldikde ol kadar ‘askerle⁴⁰⁸⁸ ceng edemeyeceğimiz ma‘lûm-ı hümâyûnlarıdır.⁴⁰⁸⁹ Pes bir gün evvel bu tarafa ‘azîmet eyleyip bu belâyı def‘ eylemeleri lâzım gelmiştir⁴⁰⁹⁰ deyip vâkı‘ olan ahvâli⁴⁰⁹¹ cümle bir bir beyân eyledi. İskender çünkü bu haberi⁴⁰⁹² işitdi. Katı a‘lâ bu ne olmaz işdir! Biz bunda Keyhüsrev tahtına oturmağla⁴⁰⁹³ fâhrlenirken İştâhr’da olan tahtımıza⁴⁰⁹⁴ eller mâlik olmak sevdâsına düşeler deyip emreyledi kim ol mağalden göçüp düşmen üzerine ‘azîmet edeler. Pes⁴⁰⁹⁵ tamâm bahâr vakti olup cihânıñ tâzelendiği demler olmağla⁴⁰⁹⁶ her gün bir mesîreye konup şayd u şikâr ederek yola girdiler. Bir niçe günden soñra Gilan dedikleri şehre gelip ‘işyân eyleyen âdemlerden bulduklarını⁴⁰⁹⁷ helâk eylediler. Andan soñra ol yerden göçüp Rey şehrine⁴⁰⁹⁸ geldiler. Ne kadar âteşe tıpar âdem buldularsa cümlesini helâk eyleyip muhkem teftiş eylediler. Bu tarafda düşmen⁴⁰⁹⁹ ‘askeri İskender’iñ geldiginden âgâh olduklarında⁴¹⁰⁰ cân atıp Hırasan’a kaçdılar. Pes İskender⁴¹⁰¹

⁴⁰⁸² ol vilâyetiñ halkı cümle kendisine itâ‘at edip: TDK’de yok

⁴⁰⁸³ bunuñla: bunuñ gibi işler ile T / bunuñ ile TDK

⁴⁰⁸⁴ etrâfında olan şehrlere yürümüş. Halkıñ kimi kendisine itâ‘at edip: TDK’de yok

⁴⁰⁸⁵ ve kimi: T ve TDK’de yok

⁴⁰⁸⁶ edip: eyler T, TDK

⁴⁰⁸⁷ şehir-yârimızıñ: şehir-yârimız TDK

⁴⁰⁸⁸ ‘askerle: ‘asker ile T, M

⁴⁰⁸⁹ hümâyûnlarıdır: hümâyûnuñuzdur T, TDK

⁴⁰⁹⁰ lâzım gelmiştir: lâzımdır TDK

⁴⁰⁹¹ vâkı‘ olan ahvâli: ahvâli M / vâkı‘ olan hâli TDK

⁴⁰⁹² haberi: haber M

⁴⁰⁹³ oturmağla: oturduğ M

⁴⁰⁹⁴ tahtımıza: tahtımızı T

⁴⁰⁹⁵ pes: M’de yok

⁴⁰⁹⁶ olmağla: olduğıçin T, TDK

⁴⁰⁹⁷ bulduklarını: buldukların T, TDK

⁴⁰⁹⁸ şehrine: dedikleri şehre TDK

⁴⁰⁹⁹ düşmen: düşmenler T, TDK

⁴¹⁰⁰ olduklarında: olup TDK

birkaç gün Rey şehrinde eglendikten⁴¹⁰² sonra düşmen ‘askeriniñ Hırasan’da⁴¹⁰³ karar eylediginden haber-dār olduğda ašlā eglenmeyip⁴¹⁰⁴ Hırasan’a geldi ve ne kadar ‘asker buldu ise⁴¹⁰⁵ cümlesini helāk eyleyip pād-šāhlık da‘vāsı eden herīfı de⁴¹⁰⁶ ele getirip işini tamām eyledi.⁴¹⁰⁷ Çünkü⁴¹⁰⁸ İskender düşmene zafer bulup [M 36a] ortalığı şerlerinden pāk eyledi.⁴¹⁰⁹ Bunuñ şükrānesi ol yerde⁴¹¹⁰ bir şehir yapıp adını Heri kōdu. Andan sonra ‘Acem memleketinde olan şehirleri cem‘ edip cümlesini⁴¹¹¹ birer birer gezip her birinde birkaç gün ārām edip ‘İş u nüşlar edip demler sürdü.

BU DĀSTĀN İSKENDER’İN HİND’E GİDİP KEYD-İ HİNDİ VE ĞAYRI İLE OLAN AĦVĀLİ BEYĀNINDADIR⁴¹¹²

Çünkü İskender ‘Acem diyārında olan şehirleri tamām seyreyledi. Bir gün dīvān edip [TDK 95b] erkān-ı devlet ve a‘yān-ı saltanat huzūrunda⁴¹¹³ cem‘ oldular. İskender söze başlayıp dedi ki Hāḡ Te‘ālā Hāzretine çok şükrler olsun ki bütün ‘Acem memleketine⁴¹¹⁴ mālİK olup⁴¹¹⁵ cümle şehirlerini seyr ü temāšā eyledik. Şimden sonra gönlüm ister ki Hindūsitān’a sefer eyleyem ve Hind pād-šāhı olan⁴¹¹⁶ Keyd-i Hindī ile ceng edem.⁴¹¹⁷ Eger sā’ir pād-šāhlar gibi bize itā‘at eylerse ne güzel! Biz de i‘zāz ü ikrām⁴¹¹⁸ edelim ve eger

⁴¹⁰¹ Pes İskender: Pes İskender’dır T / İskender TDK

⁴¹⁰² Rey şehrinde eglendikten: Rey’de eylendikten M

⁴¹⁰³ Hırasan’da: Hırasan’a M

⁴¹⁰⁴ ašlā eglenmeyip: eglenmeyip T / kākıp TDK

⁴¹⁰⁵ buldu ise: buldular ise M

⁴¹⁰⁶ de: T ve TDK’de yok

⁴¹⁰⁷ eyledi: eylediler M

⁴¹⁰⁸ çünkü: TDK’de yok

⁴¹⁰⁹ eyledi: edip M

⁴¹¹⁰ ol yerde: ol maḡalde M / T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴¹¹¹ cem‘ edip cümlesini: cümle M / cümlesine TDK

⁴¹¹² Bu Dāstān İskender’in Hind’e Gidip Keyd-i Hindī ve Ğayrı ile Olan Aḡvālī Beyānındadır: Bu Dāstān İskender’in Hind’e Gidip Keyd-i Hindī ile Olan Aḡvālīdir M / TDK’de yok

⁴¹¹³ huzūrunda: yanına M

⁴¹¹⁴ memleketine: mülküne M

⁴¹¹⁵ olup: edip T, TDK

⁴¹¹⁶ Hind pād-šāhı olan: Hindūsitān pād-šāhı TDK

⁴¹¹⁷ edem: ederim T, TDK

⁴¹¹⁸ ikrām⁴¹¹⁸: ikrām T

iṭā‘at eylemeyip karşı kıorsa üstüne ‘asker çekip miqdārını bildirelim ve tāk u tahtını elinden alıp yerine bir⁴¹¹⁹ ğayrı kimseyi pād-şāh edelim. Andan şöıra Fūr-ı Hindī üstüne sefer edip⁴¹²⁰ anıñ tacinı da⁴¹²¹ başından aldıktan şöıra Türkistān’a gidip Hākān-ı Çīn ile ceng edip cihānı seyr ü temāşā edelim. Siz ne dersiz diyü ‘askerñ belli başlılarına su’āl eyledikde cümlesi du‘ālar edip Hāk Te‘ālā Hāzreti şehr-yārımızñ bir gününü⁴¹²² biñ eylesin. Hemān her ne⁴¹²³ tarafta sefer eylemek murād-ı hümāyūnları olursa biz cümlemiz hāzır u āmādeyiz⁴¹²⁴ dediler. Pes İskender⁴¹²⁵ [T 74a] emreyledi kim ‘asker ol maḥalden kalkıp Hindūsitān’a ‘azīmet edeler. Fermān üzere ‘askerdir bölük bölük yola girip revāne oldular.⁴¹²⁶ Ardlarınca İskender de kalkıp bunca ‘askerle⁴¹²⁷ kaṭ‘-ı menāzil ve tayy-ı merāḥil ederek çünkü Hindūsitān sınırına erişdiler. Murād eyledi kim hemān bir uğurdan Keyd-i Hindī’niñ üstüne varıp cihānı başına dar ve teng ede.⁴¹²⁸ Yine⁴¹²⁹ fikir eyledi kim hele evvel bir elçi gönderip üstüne ‘azīmet eyledigimizi bildirelim.⁴¹³⁰ Belki iṭā‘at eyleye. Eger ‘inād edip karşı kıorsa ol vaktde üstüne varıp miqdārını⁴¹³¹ bildirmek āsāndır deyip mu‘temedlerden birine emreyledi ki⁴¹³² [M 36b] Hind pād-şāhı olan Keyd’e varıp tarafımızdan selām edip fermānımızı beyān eyle ki ḥālā yer götürmez ‘askerle⁴¹³³ gelip Hindūsitān’a girdik. Eger bizimle⁴¹³⁴ ceng ederse vaktine hāzır olup şöıra ‘özü ü⁴¹³⁵ bahāne eylemesin ki deryā gibi ‘askerle⁴¹³⁶ varıp memleketini Hāk ‘avnıyla ḥarāb

⁴¹¹⁹ bir: T ve TDK’de yok

⁴¹²⁰ sefer edip: gidip M

⁴¹²¹ da: T ve TDK’de yok

⁴¹²² Hāzreti şehr-yārımızñ bir gününü: şehr-yārımızñ gününü gününden M

⁴¹²³ her ne: bu T / her TDK

⁴¹²⁴ āmādeyiz: müheyâyız T

⁴¹²⁵ İskender: İskender’in TDK

⁴¹²⁶ girip revāne oldular: revāne olup M

⁴¹²⁷ ‘askerle: ‘asker ile T, M

⁴¹²⁸ dar ve teng ede: teng eyleye T / teng ede TDK

⁴¹²⁹ yine: M’de yok

⁴¹³⁰ bildirelim: bildireyim TDK

⁴¹³¹ miqdārını: miqdārın T

⁴¹³² ki: kim T, TDK

⁴¹³³ ‘askerle: ‘asker ile T, M

⁴¹³⁴ bizimle: bizim ile T

⁴¹³⁵ ‘özü ü: ‘özü TDK

⁴¹³⁶ ‘askerle: ‘asker ile T, M

ederim⁴¹³⁷ ve eger iṭā‘at edip ceng eylemezse kılıcımızdan ḥalāṣ olup ri‘āyetlerimize mazḥar olur ve ‘askeriniñ çokluğuna mağrūr olup bizimle ceng eylemek sevdāsında olmasın ki ‘asker çekip bir yere vardığımızda ṭağ ve ṭaş ‘askerimle māl-ā-māl olup [TDK 96a] karşımda olan ḥaṣmım her kim⁴¹³⁸ olursa elbette elimde⁴¹³⁹ zebūn olagelmıştır. Hemān ‘aklı kendisine yār ise erkenden bize ser-fürū edip iṭā‘at edegörsün tā ki ‘izzet ü ḥürmet bulup tāc u taḥtı pāy-māl olmaya dedi. Çünkü giden ādem Keyd’e⁴¹⁴⁰ varıp İskender’in gönderdiği āteşli cevābları⁴¹⁴¹ bir bir beyān eyledikde⁴¹⁴² Keyd’dir korkuya düşüp ḥazān yaprağı gibi ditredi. Zīrā muḳaddemā⁴¹⁴³ bir korkulu düş görüp⁴¹⁴⁴ üstüne bir yerden düşmen gelmekle ta‘bīr eylemişler idi ve Dārā’nıñ karşı durduğundan başına ne ḥāller geldigini hep işitmişti. Fikr edip⁴¹⁴⁵ karşı komağı münāsib görmedi ve lāyık olan iṭā‘at edip mülāyemet göstermekdir deyip ibtidā pād-ṣāha du‘ālar edip andan soñra gelen ādeme cevāb verip dedi ki bizim ne cānımız vardır ki İskender gibi şehir-yāra karşı koyup ceng edeyiz? Muḳaddemā iyi adlarını⁴¹⁴⁶ işidelden beri muḥabbetleri göñlümüzde⁴¹⁴⁷ ber-karār olup bir sebep olsa⁴¹⁴⁸ ki ḥuzūrlarına pīṣkeşler gönderip ‘arż-ı ‘ubūdiyyet eylesek diyü muḥabbetlerinde iken⁴¹⁴⁹ ḥālā suçsuz üstümüze⁴¹⁵⁰ ‘asker çekip ceng edecek ne var? Eger maḳşūd-ı ḥümāyūnları ḥazīne ise ḥāk-pāylerine cihān māllarını göndereyim.⁴¹⁵¹ Māl değil cānımızı bile isterse dirīğ etmeyip yollarına fedā edelim. Yok eger murād-ı ḥümāyūnları⁴¹⁵² ḥazīne olmayıp tāc u⁴¹⁵³ taḥtımız almak isterlerse kendilerine zaḥmet

⁴¹³⁷ Ḥāk ‘avnıyla ḥarāb ederim: ḥarāb eylerim M / ‘avn-ı Ḥāk’la ḥarāb ederim TDK

⁴¹³⁸ kim: ne T, TDK

⁴¹³⁹ elimde: lūṭf-ı Ḥāk’la TDK / T’de yok

⁴¹⁴⁰ Keyd’e: TDK’de yok

⁴¹⁴¹ cevābları: nefesleri T, TDK

⁴¹⁴² eyledikde: eyledi ki T / eyledi M

⁴¹⁴³ muḳaddemā: muḳaddem TDK

⁴¹⁴⁴ görüp: görmüş TDK

⁴¹⁴⁵ ta‘bīr eylemişler idi ve Dārā’nıñ karşı durduğundan başına ne ḥāller geldigini hep işitmişti. Fikr edip: T ve TDK’de yok

⁴¹⁴⁶ adlarını: adların T, TDK

⁴¹⁴⁷ göñlümüzde: göñlümüze TDK

⁴¹⁴⁸ sebep olsa: sebep ola M / şey olsa TDK

⁴¹⁴⁹ muḥabbetlerinde iken: cevāb verirken TDK

⁴¹⁵⁰ üstümüze: T’de yok

⁴¹⁵¹ māllarını göndereyim: mālları gönderelim M, TDK

⁴¹⁵² eger murād-ı ḥümāyūnları: hemān ḥümāyūnları T

⁴¹⁵³ tāc u: tāc T

olmasın kullarından birini⁴¹⁵⁴ göndersinler cümle⁴¹⁵⁵ memleketi teslīm edip kendim varıp kapılarında kulluklar edeyim. Anlar bizim efendimizdir biz anlarıñ bir⁴¹⁵⁶ ednā kuluyuz. Anlar nāz eyledikçe⁴¹⁵⁷ bize lāzım olan niyāz eylemekdir. Hemān her ne buyururlarsa emreylesinler biñ cānla iṭā‘at edelim ve eger kulluğum maḳbūle geçmeyip elbette ceng eylemek murād ederlerse anlar geldikçe biz kaçıp karşılarına gelmeziz lākin eger bizim üstümüze gelip vilāyetimizi pāy-māl eylemeyeceklerini⁴¹⁵⁸ ‘ahd edip göñlümüzü ḳorḳudan emīn ederlerse ḥuzūr-ı hümāyūnlarına her biri cihāna bir gelenlerden dört tuḥfe göndereyim. Biri ḥaremimde olan kızımdır ki ḥüsnde dünyāda mişli bulunmaz. Biri de yāḳūtdan [T 74b] bir kāsedir ki içinde ne ḳadar şarāb içerlerse⁴¹⁵⁹ ašlā bir ḳaṭresi eksilmeyip yine evvelki gibi ṭolu ṭurur ve biri bir ḥikmet šāḥibi üstāddır ki yedi ḳat yerde ne varsa⁴¹⁶⁰ cümlesinden ḥaber verip gökde olan yıldızlarıñ ḥareketinden⁴¹⁶¹ ne olup ne olacaḳdır cümlesini bir bir beyān eyler ve biri⁴¹⁶² de bir üstād ḥakīmdir ki [TDK 96b] insānıñ bedeninde ne ḳadar emrāz var ise⁴¹⁶³ cümlesinden ḥaber-dār olup bir ḥasteye hemān bir kerre el ṭutduğı gibi şihḥat bulur. Pes bu dört tuḥfeyi ki her biri cihānda mişli bulunmazlardandır eger šehr-yār-ı cihān⁴¹⁶⁴ bizimle ceng eylemeyip vilāyetimizi pāy-māl eylemeyeceklerine ‘ahd ederlerse niçe ḥazīneler ile ḥuzūrlarına⁴¹⁶⁵ göndereyim dedi. Ḳünki gelen ādem Keyd-i Hindī’den bu sözü işitdi. Dedi ki⁴¹⁶⁶ eger buyurduğıñuz şeyleri šehr-yārımıza gönderirseniz⁴¹⁶⁷ şübhesiz sizi rencide eylemeyip ḳadriñizi cihān pād-šāhları arasında mümtāz edip niçe ri‘āyetler eyler. Hemān ihmāl eylemeyip bir gün evvel ‘arz-ı ‘ubūdiyyet eylemege ‘acele buyuruñ dedikde Keyd-i Hindī yanında olan a‘yāndan bir

⁴¹⁵⁴ kullarından birini: bir kullarını M

⁴¹⁵⁵ Bu kısımdan (4155. dipnot) 4186. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴¹⁵⁶ anlarıñ bir: TDK’de yok

⁴¹⁵⁷ anlar nāz eyledikçe: bize anlar nāz eyledikde TDK

⁴¹⁵⁸ eylemeyeceklerini: eylemeyecegini T

⁴¹⁵⁹ içerlerse: içerler ise T

⁴¹⁶⁰ varsa: var ise T

⁴¹⁶¹ ḥareketinden: herkesden TDK

⁴¹⁶² biri: bir T

⁴¹⁶³ var ise: vardır TDK

⁴¹⁶⁴ her biri cihānda mişli bulunmazlardandır eger šehr-yār-ı cihān: cihānda her biriniñ mişli bulunmaz eger šāh-ı cihān TDK

⁴¹⁶⁵ ḥuzūrlarına: ḥuzūra TDK

⁴¹⁶⁶ dedi ki: T’de yok

⁴¹⁶⁷ gönderirseniz: gönderseñiz T

ihtiyār kimseyi⁴¹⁶⁸ ‘ahd ü peymān eylemek için gelen elçi ile İskender’in dergāhına gönderdi. Bunlardır yola girip İskender’in ordusuna geldiler. Hindī gördü kim taş ve taş çadırlarla tolmuş gitmiş.⁴¹⁶⁹ Şanki cümle yeryüzünü ‘asker tutmuş. Bu hāle hayrān olup sağ ve solu temāşā ederek pād-şāhın otağına geldiler. Hindī’dir İskender’in huzūruna girip yer öpdükden sonra pād-şāhından kulluklar ‘arz edip söylediği sözleri cümlesin bir bir beyān eyledi. İskender Keyd-i Hindī’niñ iṭā‘at eylediginden şād olup ‘arz eylediği tuhfeleri görmege mā’il oldu. İbtidā gelen Hindī ile aṣlā bir ṭarīḳla⁴¹⁷⁰ zarar u ziyān eylemeyeceğine ‘ahd ü peymān edip andan sonra Belinas ḥakīmle⁴¹⁷¹ a‘yāndan birkaç kimseyi Hindī ile gönderip⁴¹⁷² varıp ol tuhfeleri getirmege fermān eyledi ve emreyledi kim Keyd-i Hindī’ye bir nāme yazalar. Nāmedir yazılıp Belinas’a verildi. Ol da bir niçe bir ekābir ile Hindī’yi yanına alıp yola girdiler. Günlerde bir gün Keyd-i⁴¹⁷³ Hindī’niñ taḥt-gāhı olan şehre gelip huzūruna girdiler. İbtidā yer öpüp pād-şāha du‘ālar eyledikten sonra İskender’in nāmesini çıkarıp şundular. Ol da ayağ üzere kalkıp ta‘zīmle nāmeyi aldı ve mührünü öpüp yüzüne sürdükden sonra açıp yanında olan kātiblere verdi. Nāmedir okunup ibtidāsında Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretine⁴¹⁷⁴ ḥamd ü ṣenā eyledikten sonra demiş ki ey şeh-r-yār-ı nām-dār! Dā’imā baḥtūñ tāze olup devletin ziyāde olsun. Cihān-gīrlık ‘ādeti üzere yer götürmez ‘askerle⁴¹⁷⁵ [TDK 97a] Hind’e ‘azīmet edip kaşd eylemiş idik ki bu⁴¹⁷⁶ diyārı ceng ü cidālle⁴¹⁷⁷ fetḥ edip olanca ‘askerini ayaklar altında⁴¹⁷⁸ pāy-māl edeyiz ve bütün Hindistān toprağını ādem kanıyla balçık edip her gūşesin gāret eyledikten sonra gideyiz. Çünkü sizler şulḥa ṭālib olup bizler daḥı⁴¹⁷⁹ muḳaddemā eyledigimiz ‘azīmetden ferāḡat eyledik⁴¹⁸⁰ ve siziñle şulḥ

⁴¹⁶⁸ ihtiyār kimseyi: kimesneyi T

⁴¹⁶⁹ gitmiş: TDK’de yok

⁴¹⁷⁰ ṭarīḳla: ṭarīḳ ile T

⁴¹⁷¹ ḥakīmle: ḥakīm ile T

⁴¹⁷² kimseyi Hindī ile gönderip: kimseye Hindī ile bile gidip T

⁴¹⁷³ verildi. Ol da bir niçe bir ekābir ile Hindī’yi yanına alıp yola girdiler. Günlerde bir gün Keyd-i: TDK’de yok

⁴¹⁷⁴ Te‘ālā Ḥazretine: Te‘ālā’ya TDK

⁴¹⁷⁵ ‘askerle: ‘asker ile T

⁴¹⁷⁶ eylemiş idik ki bu: eylemişidik bu TDK

⁴¹⁷⁷ cidālle: cidāl ile T

⁴¹⁷⁸ ayaklar altında: TDK’de yok

⁴¹⁷⁹ olup bizler daḥı: olduñuz biz de TDK

⁴¹⁸⁰ eyledik: eyleyip TDK

u şalāḥ eylemege⁴¹⁸¹ karar verdik ve gelen ādemiñiz ile ‘ahd ü peymān eyleyip şulḥ kâ‘idesini yerine getirdik. Zīrā siz çünkü gönül alçaklığı edip niçe tatlı sözler söylemişsiniz.⁴¹⁸² İşitdikde gönlümüzde olan ‘adāvet muḥabbete dönüp⁴¹⁸³ ol sözlerle meftūn [T 75a] olduk. Gerekdir ki siz de muḥaddemā eylediğiniz şartı yerine getirip ol mev‘ūd olan dört tuḥfeyi ḥuzūrumuza gönderesiz ve bizimle⁴¹⁸⁴ hışm olup cihān şehir-yārları içinde şān u şevket bulasız. Bu daḥı güzel olur.⁴¹⁸⁵ Bir daḥı düşmen korkusundan⁴¹⁸⁶ [M 37a] emīn olup rāḥatda olasız. Mādāmki biz cihānda sağ olayız hiç kimse bir daḥı sizin⁴¹⁸⁷ memleketiñize el uzatmağa kâdir olamaz deyip ḥatm-i kelām eylemiş. Çünkü nāme⁴¹⁸⁸ okunup tamām oldu. Keyd-i Hindī ziyāde şād olup İskender’e du‘ālar edip cān u⁴¹⁸⁹ dilden kulu kurbānı oldu ve⁴¹⁹⁰ Belinas’a ve yanınca gelenlere⁴¹⁹¹ dürlü dürlü⁴¹⁹² ziyāfetler edip i‘zāz ü ikrāmlar eyledi ve pīşkeşleri⁴¹⁹³ ḥāzırlamağa bir hafta⁴¹⁹⁴ mühlet alıp çünkü bir haftadır tamām oldu. İskender’e ol dört tuḥfeden gayrı altın ve la‘l ü cevāhir⁴¹⁹⁵ ve ‘ūd u ‘anber ve sâ’ir dībā vü zībādan kıyāsa gelmez ḥazīnelerle ceng gününde üstüne taht kurulmak için üç dāne beyāz fīl⁴¹⁹⁶ gönderip Belinas’a bir ḥazīne ve yanınca gelenleriñ cümlesine ḥesābsız tuḥfeler verip⁴¹⁹⁷ memnūn u mesrūr edip⁴¹⁹⁸ ve kızını ki adına Perīduḥt derler idi⁴¹⁹⁹ ‘ūd ağacından yapılmış bir taht-ı revān içine bindirip

⁴¹⁸¹ şalāḥ eylemege: şalāḥa TDK

⁴¹⁸² söylemişsiniz: söylemişsiz TDK

⁴¹⁸³ dönüp: tebdīl olup T

⁴¹⁸⁴ bizimle: bizim ile T

⁴¹⁸⁵ Bu daḥı güzel olur: T’de yok

⁴¹⁸⁶ 4155. dipnottan buraya (4186. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴¹⁸⁷ kimse bir daḥı sizin: bir daḥı sizin bir kimse M / kimse bir daḥı TDK

⁴¹⁸⁸ nāme: nāmedir T, TDK

⁴¹⁸⁹ cān u: cān M

⁴¹⁹⁰ ve: M’de yok

⁴¹⁹¹ yanınca gelenlere: yanınca olanlara T / yanında olanlara TDK

⁴¹⁹² dürlü dürlü: M’de yok

⁴¹⁹³ pīşkeşleri: pīşkeşler T, TDK

⁴¹⁹⁴ hafta: haftaya T

⁴¹⁹⁵ cevāhir: cevher M

⁴¹⁹⁶ kurulmak için üç dāne beyāz fīl: kurulmağ için üç dāne beyāz fīller M

⁴¹⁹⁷ ve yanınca gelenleriñ cümlesine ḥesābsız tuḥfeler verip: verip ve yanınca gelenlere cümlesine daḥı ḥesābsız tuḥfelerle T, TDK

⁴¹⁹⁸ memnūn u mesrūr edip: M’de yok

⁴¹⁹⁹ kızını ki adına Perīduḥt derler idi: kızınıñ adına Perīduḥt derler T, TDK

yanınca⁴²⁰⁰ niçe nāzenīn cāriyelerle bile ve sā'ir mev'ūd olan tuhfeleri hūzūr-ı hūmāyūna⁴²⁰¹ gönderdi. Belinas'dır bu kadar hazine ile yola girip günlerde bir gün İskender'in hūzūruna geldi. Getirdiği pīşkeşleri 'arz eyledikde⁴²⁰² İskender'dir bu kadar tuhfeleri görüp şād oldu lākin ol dört tuhfeye cümlesinden⁴²⁰³ ziyāde rağbet edip ibtidā cāmı getirip gördü kim⁴²⁰⁴ içinde olan [TDK 97b] şerbetle⁴²⁰⁵ bütün cihān halkını kandırma⁴²⁰⁶ mümkündür. Andan sonra üstādı yanına getirip her vechiyle yoqladıktan sonra gördü kim her fende māhir ve her 'ilmde kemālī zāhir ve üstād-ı hūner-mend kimsedir.⁴²⁰⁷ Hākīmi de⁴²⁰⁸ tecrübe eyledi. Anı da şan'atında⁴²⁰⁹ kāmīl ü mükemmel ve her marazın teşhīşinde mevtden gayrıya mu'alece etmege kādirdir.⁴²¹⁰ Çünkü nevbet kıza geldi. Gördü kim bir nāzenīn meh-pāredir ki her yaña⁴²¹¹ nigāhında hezār 'aşıka cān-gāhdır.⁴²¹² Cihāna mişli gelmemiş⁴²¹³ yañağı gül saçı sūnbül beñi hindū zūlfü 'anber-bū kaşları māh-ı nev⁴²¹⁴ siyāh tozlu yay ve⁴²¹⁵ çehresi bedr olmuş ay hoḳḳa ağızlı gerdānı kāfūrdan pūskürme beñli ince belli teni yāsemenden nāzik bir pençe-i āf-tābdır ki bakdıkça ādemiñ gözü kamaşır. Ādem şūretinde bir perī cümle güzel her yeri.⁴²¹⁶ El-kışsa İskender nigār-ı nāzenīni gördükde biñ cānla mā'il olup Hāzret-i İbrāhīm 'aleyhi's-selām şerī'ati üzere nikāh edip hātūn edindi. Andan sonra Hind pād-şāhına tekrār muḥabbet-nāme yazıp⁴²¹⁷

⁴²⁰⁰ taht-ı revān içine bindirip yanınca: taht-ı revāna koyup M / tahta revāne koyup TDK

⁴²⁰¹ bile ve sā'ir mev'ūd olan tuhfeleri hūzūr-ı hūmāyūna: M'de yok

⁴²⁰² eyledikde: eyledikten sonra T

⁴²⁰³ cümlesinden: cümleden M

⁴²⁰⁴ gördü kim: TDK'de yok

⁴²⁰⁵ içinde olan şerbetle: içinde olan şerbet ile T / içindeki şerbet ile M

⁴²⁰⁶ halkını kandırma: halkı kınma T

⁴²⁰⁷ vechiyle yoqladıktan sonra gördü kim her fende māhir ve her 'ilmde kemālī zāhir ve üstād-ı hūner-mend kimsedir: vechi ile yoqladıktan gördü kim her fende māhir ve her 'ilmde kemālī zāhirdir ve üstād-ı hūner-mend kimsedir T / tarafını yoqladı. Ol da cümle 'ilmde māhir ve cemī' hūnerde kāmīl bir kimse olup M

⁴²⁰⁸ de: daḳı T, TDK

⁴²⁰⁹ şan'atında: şan'atda T, TDK

⁴²¹⁰ kāmīl ü mükemmel ve her marazın teşhīşinde mevtden gayrıya mu'alece etmege kādirdir: üstād bulup M / kāmīl ü mükemmel ve her marazın teşhīşinde mevtden gayrıya mu'alecesine kādirdir TDK

⁴²¹¹ meh-pāredir ki her yaña: māh-peykerdir ki M / meh-pāredir ki TDK

⁴²¹² nigāhında hezār 'aşıka cān-gāhdır: nigāhında hezār 'aşıka cān-gāhdır ki T / M'de yok

⁴²¹³ gelmemiş: gelmemişdir TDK

⁴²¹⁴ zūlfü 'anber-bū kaşları māh-ı nev: zūlf 'anber-bū kaşları M / zūlf 'anber kaşları māh-ı nev TDK

⁴²¹⁵ siyāh tozlu yay ve: kaşlar siyāh kurulu yay T / siyāh turalı yay TDK

⁴²¹⁶ güzel her yeri: yeri güzel perīdir TDK

⁴²¹⁷ yazıp: ile M, TDK

niçe yük la‘l ü cevāhir ve dībā ile bir otaḡ-ı ḡāṣṣ ve⁴²¹⁸ bir altından muraṣṣa‘⁴²¹⁹ [M 37b] taht ve cevherli bir⁴²²⁰ tāc ve birkaç ṭula at ve niçe nāzenīn oḡlan ve meh-pāre⁴²²¹ kızlar gönderdi ve ol maḡalde düḡün edip Hind pād-ṣāhı kızından murād alıp murād verdi [T 75b] ve bir niçe gün ol yerde ḡāḡ ṣayd u ṣikār⁴²²² ve ḡāḡ ‘İṣ u nūṣ edip demler sürdükden ṣoñra vāḡi‘ olan aḡvālī Aristo‘ya yazıp gönderdi ve aḡvāl-i memleketi yazıp sipāriṣ eyledi.⁴²²³ Hind pād-ṣāhı kızını da yanında olan ḡazīne ile Rūm’a gönderip kendi ol maḡalden⁴²²⁴ Fūr-ı Hindī üzerine⁴²²⁵ sefer eylemek murād eyledi ve eṭrāf ü⁴²²⁶ eknāfa ādemler gönderip her vilāyetiñ ḡākiminden ne var ne yok diyü⁴²²⁷ ḡaber ṣordu. Giden ādemlerdir ḡazīne ile pād-ṣāhıñ ḡātūnunu Rūm’a götürüp nāmeyi Aristo‘ya verdiler. Ol da nāmeniñ cevābını yazıp tekrār İskender’e geldiler. Sā’ir yerlere gidenler de⁴²²⁸ gelip her yerden cümle ḡaber-i selāmet ve emniyyet⁴²²⁹ getirdiler. İskender’dır ṣād olup emreyledi kim sefer tedārikini göreler.

BU MAḡAL İSKENDER ḲANNUÇ DEDİKLERİ ṢEHRİÑ PĀD-ṢĀHI OLAN FŪR-I HİNDĪ ÜSTŪNE⁴²³⁰ ‘ASKER GÖNDERİP İṢİNİ TAMĀM EYLEDİKDEN ṢOÑRA⁴²³¹ ḲĪN VİLĀYETİNE SEFER EYLEDİGİDİR

Çünkü [TDK 98a] sefer tedāriki görölüp cümle ‘asker ḡāzır ü müheyyā oldular. Pes İskender kendisi ol ṭaraflarda ṣayd u ṣikāra meṣḡul olup yanında olan pehlevānlardan

⁴²¹⁸ otaḡ-ı ḡāṣṣ ve: otaḡ-ı ḡāṣṣ T / otaḡ ve M

⁴²¹⁹ muraṣṣa‘: bir muraṣṣa‘ TDK

⁴²²⁰ cevherli bir: cevāhirli T, TDK

⁴²²¹ oḡlan ve meh-pāre: māḡ-pāre T / oḡlan ve māḡ-pāre M

⁴²²² ṣikār: ṣikāra T

⁴²²³ yazıp sipāriṣ eyledi: sipāriṣ edip M / yazıp sipāriṣ edip TDK

⁴²²⁴ maḡalden: T’de yok

⁴²²⁵ üzerine: üstüne M, TDK

⁴²²⁶ eṭrāf ü: eṭraf T

⁴²²⁷ diyü: T ve TDK’de yok

⁴²²⁸ sā’ir yerlere gidenler de: ve sā’irlerden de gidenler T / ve sā’irlerin de gidenler TDK

⁴²²⁹ her yerden cümle ḡaber-i selāmet ve emniyyet: her yerden ḡaber-i selāmet ve emniyyet T / cümle selāmet ḡaberini M

⁴²³⁰ Bu Maḡal İskender Ḳannuḡ Dedikleri Ṣehriñ Pād-ṣāhı Olan Fūr-ı Hindī Üstüne: TDK’de yok

⁴²³¹ Eyledikden Ṣoñra: Eyledikde T, TDK

birini⁴²³² hesābsız ‘askere ser-dār edip Fūr-ı Hindī’niñ üstüne gönderdi. ‘Askerdir⁴²³³ eṭrāf ü eknāfi⁴²³⁴ ġāret ederek Fūr-ı Hindī’niñ üstüne vardılar. Ceng edip cümle ‘askerini [T 76a] perīşān eylediler ve⁴²³⁵ kendisini ele getirip helāk eylediler.⁴²³⁶ Hesāba gelmez ġanīmet ile dönüp İskender’iñ huzūruna geldiklerinde⁴²³⁷ Kānnuṣ şehrinde kendi tarafından bir kimseyi pād-şāh eyledi. Andan soñra ol yerler⁴²³⁸ atlara yaramayıp tavarlar kırılmağa başladığından göçmek murād eylediler. Cemī‘ vilāyetleriñ aḥvālını tecrübe edenler⁴²³⁹ böyle beyān eylemişler ki üç dürlü hayvān üç vilāyetde çokluk yaşamayıp helāk olur. Biri Hind’de at yaşamayıp⁴²⁴⁰ ol yeriñ hevāsı⁴²⁴¹ tavara yaramaz [M 38a] imiş. Biri de ‘Acem diyārında fīl yaşamayıp Hind’den ne kadar fīl götürürlerse birkaç⁴²⁴² yılñ içinde ölmüş⁴²⁴³ ve Çīn dedikleri vilāyetde kedi yaşamayıp ol diyāra ne kadar kedi götürürlerse⁴²⁴⁴ az zamānñ içinde helāk olurmuş.⁴²⁴⁵ El-kıssa İskender ol maḥalden göçüp Tibet dedikleri yere ‘azīmet eyledi. Çünkü Tibet dedikleri maḥalle⁴²⁴⁶ geldiler. Cümle ‘asker ḥalkını⁴²⁴⁷ sebebsiz gülmek tuttu. Her biri ihtiyārsız ḳahḳaha ile gülmeğe başladılar. İskender ḥükemāsından bunuñ aşlını su’āl eyledikde⁴²⁴⁸ şehir-yārım bu za‘ferāna beñzer sarı toprağıñ ḥāşşasıdır⁴²⁴⁹ ki gören ādemi ihtiyārsız gülmek tutar diyü cevāb verdiklerinde⁴²⁵⁰ pād-şāh ta‘accüb edip ḥayrān oldu. Andan soñra ol yerden de göçüp Çīn

⁴²³² olan pehlevānlardan birini: pehlevānlardan birisi TDK

⁴²³³ hesābsız ‘askere ser-dār edip Fūr-ı Hindī’niñ üstüne gönderdi. ‘Askerdir: TDK’de yok

⁴²³⁴ eṭrāf ü eknāfi: eṭrāfi ve eknāfi T / eṭrāf ü eknāfını M

⁴²³⁵ eylediler ve: eyledi ve T / eylediler TDK

⁴²³⁶ kendisini ele getirip helāk eylediler: T ve TDK’de yok

⁴²³⁷ geldiklerinde: geldiler T, TDK

⁴²³⁸ yerler: yerlerden TDK

⁴²³⁹ edenler: edenlerden T / edenler bunlar TDK

⁴²⁴⁰ helāk olur. Biri Hind’de at yaşamayıp: helāk olurlar. Biri Hind’de at yaşamayıp T / TDK’de yok

⁴²⁴¹ hevāsı: hevāsını T

⁴²⁴² götürürlerse birkaç: yaşamayıp birkaç T / götürürlerse M

⁴²⁴³ ölmüş: ölür imiş T

⁴²⁴⁴ götürürlerse: götürseler T, M

⁴²⁴⁵ olurmuş: olur imiş T, M

⁴²⁴⁶ Tibet dedikleri maḥalle: Tibet’e M, TDK

⁴²⁴⁷ ḥalkını: ḥalkı TDK

⁴²⁴⁸ eyledikde: eyledikde cevāb verip M / buyurdukda TDK

⁴²⁴⁹ toprağıñ ḥāşşasıdır: toprağıdır ve anıñ ḥāşşası budur T, TDK

⁴²⁵⁰ diyü cevāb verdiklerinde: cevāb verip dediklerinde T / dediklerinde M

vilâyetine ‘azîmet eylediler. Otsuz şusuz beyâbâna⁴²⁵¹ girip bir niçe günden sonra⁴²⁵² ol çölü geçip tamâm eylediler. Tamâm-ı murâd üzere otlu şulu yerlere geldiklerinde bir hafta ol maḥalde karar edip atları ota şaldılar. Bir haftadan sonra tekrâr yola girip niçe⁴²⁵³ menzil geçip⁴²⁵⁴ âhir Çîn vilâyetine yaklaşip cennete beñzer bir güzel yere geldiler ki cümle etrâfı yemiş ağaçları ile⁴²⁵⁵ toptolu olup her tarafından âb-ı hayâta beñzer şular çağlayıp akar idi. Pes ol yerde karar edip bir ay şayd u şikârlar edip zevk u şafâlar⁴²⁵⁶ eylediler. Bu tarafda Hâkân İskender’in üzerine⁴²⁵⁷ sefer eylediginden haberi yok⁴²⁵⁸ kendi ‘âleminde olup gece gündüz zevk u şafâsında idi.⁴²⁵⁹ Günlerde bir gün haber geldi ki⁴²⁶⁰ İskender ‘Acem ve Hind diyârlarından yer götürmez ‘askerle⁴²⁶¹ Hindistân’a gelip Keyd-i Hindî ile şulh edip Fûr-ı Hindî’niñ tâc u tahtını elinden aldıktan sonra siziñ üstünüze gelmege kaçd eylemegin hâlâ Çîn iklimine [TDK 98b] ayak başıp yedi başlı ejder gibi âteşlerin saçarak gelmekdedir.⁴²⁶² Tedârikiñi gör deyip ihbâr eylediklerinde Hâkân-ı Çîn’dir uykudan uyanıp kendini yerinde bulmadı ve müddet-i medîde deryâ-yı fikre dalıp ‘aklı başından şıçrayıp ve yanında olan kimselerden tekrâr su’âl eyledikde pâd-şâhım anıñ katında olan ‘askerden her bir bahâdırıñ hamlesinden cihân pehlevânları tākāt getiremez ha ne de kaldı ki Çîn

⁴²⁵¹ beyâbâna: yabana TDK

⁴²⁵² bir niçe günden sonra: bir niçe günde T / niçe TDK

⁴²⁵³ ol çölü geçip tamâm eylediler. Tamâm-ı murâd üzere otlu şulu yerlere geldiklerinde bir hafta ol maḥalde karar edip atları ota şaldılar. Bir haftadan sonra tekrâr yola girip niçe: TDK’de yok

⁴²⁵⁴ geçip: göçüp TDK

⁴²⁵⁵ yemiş ağaçları ile: yeşil ağaçlar ile T / yeşil ağaçlarla TDK

⁴²⁵⁶ şayd u şikârlar edip zevk u şafâlar: şayd u şikâr edip zevk u şafâlar T/şayd u şikâr edip zevk şafâlar TDK

⁴²⁵⁷ üzerine: üstüne T, M

⁴²⁵⁸ yok: ve TDK

⁴²⁵⁹ zevk u şafâsında idi: zevk u şafâsında iken T / zevk şafâsında iken TDK

⁴²⁶⁰ haber geldi ki: haberi geldi kim T, TDK

⁴²⁶¹ ‘Acem ve Hind diyârlarından yer götürmez ‘askerle: ‘Acem ve Hind diyârlarından yer götürmez ‘asker ile T / ‘Acem diyârlarından yer götürmez ‘asker ile M

⁴²⁶² Hindistân’a gelip Keyd-i Hindî ile şulh edip Fûr-ı Hindî’niñ tâc u tahtını elinden aldıktan sonra siziñ üstünüze gelmege kaçd eylemegin hâlâ Çîn iklimine ayak başıp yedi başlı ejder gibi âteşlerin saçarak gelmekdedir: memâliki feth ederek ibtidâ Mısrı andan ‘Acem ve andan Hindüsitan’ı memleketlerin feth eyledikten sonra seniñ üstüne gelir dediklerinde huşuşâ Fûr-ı Hindî’niñ tâc u tahtını elinden alıp māl ü haza’in ‘askerin târ ü mâr eyledi ve hâlâ Çîn iklimine kaçd edip vilâyetiñe ayak başdı ve yedi başlı ejder gibi âteş saçarak gelmekdedir ne gâfil durursun? T / memâliki feth ederek ibtidâ Mısrı andan ‘Acem andan Hindüsitan gibi memleketleri feth etdikden sonra seniñ üstüne geliyor dediklerinde huşuşâ Keyd-i Hindî’niñ tâc tahtını elinden aldı. Māl ü haza’in ‘askerin târ mâr eyledi ve hâlâ Çîn iklimine kaçd edip vilâyetiñe ayak başdı. Yedi başlı ejder gibi âteş saçarak gelmekdedir ne gâfil durursun? TDK

vilâyetiniñ bahâdırları ola.⁴²⁶³ Çünkü Hâkân bu haberi işitdi. ‘Aklı başından gidip korkuya düştü ve⁴²⁶⁴ emreyledi kim eli altında olan memleketlere nâmeler⁴²⁶⁵ yazılıp [M 38b] her şehriñ⁴²⁶⁶ hâkimi ve her vilâyetiñ begi⁴²⁶⁷ mükemmel ‘askeri ile⁴²⁶⁸ bir gün [T 76b] evvel gelip yetişmege sa’y⁴²⁶⁹ edeler diyü muhkem fermânlar gönderdi.⁴²⁷⁰ Pes az zamânıñ içinde etrâf ü eknâfdan bölük bölük ‘askerdir gelip Hâkân’ıñ yanına cem‘ olup cümle taş ve taş şanki hep ‘asker oldu. Çünkü Hâkân bu kadar ‘asker cem‘ olduğunu gördü.⁴²⁷¹ Bir miqdâr cânı yerine gelip⁴²⁷² hemân kendi yanında olan ‘askeri⁴²⁷³ de taşra çıkardı ve gök demire ğark olmuş hesâbsız ‘askerle⁴²⁷⁴ kalkıp iki menzil İskender’e karşı geldi lâkin yine İskender’iñ korkusundan gece gündüz elem ü ıztırâbda olup ‘acebâ bugün yarın karşımıza geldikde hâlimiz nice olur ola deyip⁴²⁷⁵ dâ’imâ el altından⁴²⁷⁶ cäsüslar gönderip İskender’iñ tarz u tavrından haber şorardı.⁴²⁷⁷ Anlar da gelip derler idi ki şehr-yârim

⁴²⁶³ Tedârikiñi gör deyip ihbâr eylediklerinde Hâkân-ı Çîn’dir uykuğan uyanıp kendini yerinde bulmadı ve müddet-i medîde deryâ-yı fikre dalıp ‘aklı başından sıçrayıp ve yanında olan kimselerden tekrâr su’âl eyledikde pād-şâhım anıñ katında olan ‘askerden her bir bahâdıriñ hamlesinden cihân pehlevânları tākāt getiremez ha ne de kaldı ki Çîn vilâyetiniñ bahâdırları ola: Tedâriki görüp ihbâr eylediklerinde Hâkân-ı Çîn’dir uykuğan uyanıp kendini yerinde bulmadı ve müddet-i medîd deryâ-yı fikr-i hayrete talıp ‘aklı başından sıçradı ve yanında olan kimse tekrâr su’âl etdikde pād-şâhım anıñ katında olan ‘askerinden her bir bahâdıriñ hamlesine cihân pehlevânları tākāt getiremez ha ne de kaldı ki Çîn vilâyetiniñ bahâdırları ola T / Yanında olan ‘askeriñ karşısına bu vilâyet dil-âverleri degil Kâf tağı dīvleri bile tıramayıp bir hamlesine tākāt getiremezler dediler M

⁴²⁶⁴ Çünkü Hâkân bu haberi işitdi. ‘Aklı başından gidip korkuya düştü ve: Bu cevâbı işitdikde Hâkân-ı Çîn’dir T, TDK

⁴²⁶⁵ nâmeler: nâme T, TDK

⁴²⁶⁶ şehriñ: vilâyetiñ M

⁴²⁶⁷ ve her vilâyetiñ begi: M’de yok

⁴²⁶⁸ ‘askeri ile: ‘asker ile T / ‘askerle TDK

⁴²⁶⁹ yetişmege sa’y: sa’ylar T / yetişmege sa’ylar M

⁴²⁷⁰ gönderdi: gönderdiler M

⁴²⁷¹ cümle taş ve taş şanki hep ‘asker oldu. Çünkü Hâkân bu kadar ‘asker cem‘ olduğunu gördü: cümle taş ve taş şanki ‘asker oldu. Çünkü Hâkân bu kadar ‘askerini cem‘ olduğunu gördü T / TDK’de yok

⁴²⁷² gelip: gelip cümle taş ve taş şanki ‘asker oldu. Çünkü Hâkân bu kadar ‘asker cem‘ olduğunu gördü. Bir miqdâr cânı yerine gelip TDK

⁴²⁷³ ‘askeri: ‘asker M

⁴²⁷⁴ ‘askerle: ‘asker ile M

⁴²⁷⁵ deyip: T’de yok

⁴²⁷⁶ altından: altında T

⁴²⁷⁷ tarz u tavrından haber şorardı: tarz-ı tavrından haber şorardı ve T / tarz u tavrından haber şorardı ve TDK

melege beñzer hūyu hulkū güzel⁴²⁷⁸ bir pād-šāh olup dā'imā 'adl ü dādla cihān⁴²⁷⁹ halkını kendisinden rāzī edip bir kimseye 'uqūbet eylemeli olsa 'acele ile helāk eylemeyip geregi⁴²⁸⁰ gibi yoklayıp ahlını araşdırır ve kimseniñ⁴²⁸¹ māteminden şād olmayıp meclisinde kimseyi kemlik ile yād etmez⁴²⁸² ve bunca zamāndan beri hiçbir yerde⁴²⁸³ mağlūb olmayıp dā'imā vardığı yerde gālib olagelmiştir ve söz söylediği vaktde ağzından⁴²⁸⁴ cümle hikmet çıkıp işiden ādem hayrān olup kalır⁴²⁸⁵ ve az söyleyip çok epsem [TDK 99a] тұrur ve dā'imā umūr-ı devletini⁴²⁸⁶ hākīmlerle ve 'āķillerle müşāvere edip⁴²⁸⁷ cümleñiñ ittifākı olmadıkça bir işe başlamaz ve bütün 'askeriniñ içinde kendi kadar şeh-bāz dil-āver olmayıp bir taraftan bir zūrlu pehlevān zuhūr edip kimse cevāb veremedikde kendisi cevāb verir imiş ve hiçbir⁴²⁸⁸ pehlevāndan kōrkmayıp dā'imā⁴²⁸⁹ za'īflerden ve bī-çārelerden kōrkup olmaya ki bir derd-mende benim yüzümden bir⁴²⁹⁰ zahmet ola da āh ü efġānı⁴²⁹¹ ile tāk u tahtımı harāb eyleye diyü dā'imā dervīşleriñ ve faķīrleriñ hātırlarını⁴²⁹² gözetmekden ġāfil değil imiş⁴²⁹³ ve 'askerinden māl ü⁴²⁹⁴ hazīne dirīġ eylemeyip bir vilāyeti feth edip⁴²⁹⁵ ġanīmet aldıklarında olanca mālī 'askerine⁴²⁹⁶ üleşdirir imiş deyip⁴²⁹⁷ bunuñ gibi [M 39a] İskender'iñ niçe aḥvālını beyān eylerlerdi.⁴²⁹⁸

⁴²⁷⁸ güzel: güzel hūyu hulkū T

⁴²⁷⁹ dādla cihān: dād ile cihān mülkü T / dād ile cihān M

⁴²⁸⁰ geregi: gerek T

⁴²⁸¹ kimseniñ: kimse T, TDK

⁴²⁸² etmez: eylemez T, M

⁴²⁸³ hiçbir yerde: bir yere T / hiçbir yere TDK

⁴²⁸⁴ ağzından: M'de yok

⁴²⁸⁵ olup kalır: olur kalır T / olur TDK

⁴²⁸⁶ devletini: devleti T

⁴²⁸⁷ edip: T'de yok

⁴²⁸⁸ pehlevān zuhūr edip kimse cevāb veremedikde kendisi cevāb verir imiş ve hiçbir: pehlevān zuhūr edip kimse cevāb veremedikde kendisi cevāb verir imiş ve hiç M / TDK'de yok

⁴²⁸⁹ dā'imā: TDK'de yok

⁴²⁹⁰ bir: T'de yok

⁴²⁹¹ efġānı: fiġānı TDK

⁴²⁹² faķīrleriñ hātırlarını: faķīrler hātırını M / faķīrlerin hātırını TDK

⁴²⁹³ gözetmekden ġāfil değil imiş: gözetmekte imiş M

⁴²⁹⁴ māl ü: māl M

⁴²⁹⁵ edip: eyleyip T

⁴²⁹⁶ mālī 'askerine: mālını 'askere T, TDK

⁴²⁹⁷ üleşdirir imiş deyip: üleşdirir imiş T / üleşdirirler imiş deyip TDK

⁴²⁹⁸ eylerlerdi: eylerler idi T, M

Hākān cāsūslardan bu haberleri işitdikde gönlünden⁴²⁹⁹ hemān İskender ile bir bahāne bulup⁴³⁰⁰ şulh eylemek gerekdir yohsa buncılayın şehir-yār ile ceng edersek başa çıkamayıp tāt u tahtımızı ber-bād ederiz der idi. Bu tarafda Hākān'ın bu kadar 'asker cem' edip karşı çıktığını İskender'e dediklerinde cevāb verip biz de anı isteriz hemān gelsin görelim Hāk Te'ālā Hāzreti ne gösterir. Dahı rūzgārdan sitem⁴³⁰¹ görmediginden bizi gözüne şalındırmayıp 'asker çekmiş.⁴³⁰² Henüz dāma düşmemiş āhū⁴³⁰³ kendi ayağıyla dāma geldiği gibi⁴³⁰⁴ ol da karşımıza geldikde miqdārını görür deyip emreyledi kim bir nāme yazalar.

BU MAḤAL İSKENDER'İN Hākān'A NĀMESİDİR⁴³⁰⁵

İbtidā Hāk Te'ālā Hāzretine ḥamd ü şenā etdikden⁴³⁰⁶ sonra ben ki İskender-i şāhib-ķirānım. [T 77a] Bu nāmeyi saña göndermekden maḡşūdum ey ḡüsrev-i Çīn!⁴³⁰⁷ Ma'lūmuñ olsun ki bu kadar 'askerle⁴³⁰⁸ bu tarafa gelmekden murādımız siziñle ceng olmayıp belki birkaç gün bu diyārı seyr ü temāşā eylemekdir.⁴³⁰⁹ Zīrā maḡribden maşrıķa varınca cümle cihānı temāşā edip şehir-yārlardan bize itā'at edenlere⁴³¹⁰ ikrāmlar edip karşı koyanları yerlere⁴³¹¹ çalıp pāy-māl eyledik ve bundan evvel Hindūsitān'a gelip Keyd-i Hindī [TDK 99b] ile şulh edip⁴³¹² Fūr-ı Hindī'niñ tāt u tahtını elinden alıp vilāyetini ḡarāb eyleyip ḡālā seniñ memleketiñe geldik. Eger bizi kendi⁴³¹³ şehriñe misāfir alıp i'zāz ü ikrāmlar edip

⁴²⁹⁹ haberleri işitdikde gönlünden: haberi işitdikde gönlünde T, TDK

⁴³⁰⁰ İskender ile bir bahāne bulup: İskender'e bir bahāne ile TDK

⁴³⁰¹ dahı rūzgārdan sitem: T'de yok

⁴³⁰² şalındırmayıp 'asker çekmiş: şalındırmaz 'asker çekip T

⁴³⁰³ düşmemiş āhū: düşmüş āh T / düşmüş av TDK

⁴³⁰⁴ geldiği gibi: geldi T

⁴³⁰⁵ Bu Maḡal İskender'in Hākān'a Nāmesidir: Bu Maḡal İskender'in Hākān'a Nāme Gönderdigidir T / TDK'de yok

⁴³⁰⁶ şenā etdikden: şenādan M / şenā eyledikden TDK

⁴³⁰⁷ ḡüsrev-i Çīn: ḡüsrev-i şīrīn-i Çīn T

⁴³⁰⁸ 'askerle: 'asker ile T, M

⁴³⁰⁹ bu diyārı seyr ü temāşā eylemekdir: seyr ü temāşā T

⁴³¹⁰ edenlere: T'de yok

⁴³¹¹ yerlere: yere T, TDK

⁴³¹² edip: olup T, M

⁴³¹³ kendi: T'de yok

iṭā‘at eylerseñ biz de seniñle ceng ü cidāl eylemeyip māl ü⁴³¹⁴ memleketiñe zarar u ziyānımız toğunmaz.⁴³¹⁵ Eger sözüümüzü qabül eylemeyip ceng eylemek isterseñ vaqtiñe hāzır olasın ki⁴³¹⁶ yer götürmez ‘askerle⁴³¹⁷ üstüñe varıp cihānı başıña teng eylesem gerekdir. Eger bizim kılıcımızñ zūrunu bilmek isterseñ ‘Acem şehr-yārı olan Dārā’nıñ hālinden añlayıp aña kıyās edesin ve anıñ başına gelen hālñ kendi başıña dañı⁴³¹⁸ geleceğini bilesin. Bunca zamāndan beri bize⁴³¹⁹ qarşı qomayıp şulha t̄alib olan şehr-yārılarla muhkem ‘ahd [M 39b] ü peymānlar edip dostluklar eyledik ve⁴³²⁰ ‘inād u muhālefet edip ceng⁴³²¹ edenleriñ ‘askerini⁴³²² perīşān edip t̄ac u tahtını aldık.⁴³²³ Hālā siz de fikr edip göresiz ki bizimle şulh mü edersiz⁴³²⁴ yohsa ceng yoluna mı gidersiz ve ol fikrde olma ki bizim māl ü menālimiz ve mülkümüz keşret ü fīret üzere olup hiçbirine ihtiyācımız olmamağla t̄ama‘-ı hāma teba‘iyyet ile z̄annetme ki⁴³²⁵ seniñ memleketiñe qaşd eylemiş olayız. Bizde olan māl ü hāzīneye bir pād-şāh mālīk olmayıp⁴³²⁶ qapımızda olan Çīn güzelleri ve Türkistān dil-berleri hesāba gelmeyip Haṭāyī kızlarıñ hod hadd ü pāyānı yokdur.⁴³²⁷ Bizim ancak maqşūdumuz seyr-i memleketdir.⁴³²⁸ Öyle işitdik ki hālā yanıña ‘azīm ‘asker cem‘ edip yolumuzu⁴³²⁹ alıp t̄urur imişsin. Hemān⁴³³⁰ er olup qarşımızdan qaçmayasın. İşte biz de varmağdayız.⁴³³¹ İkimiz bir yere geldikde miqdārñı görürsün⁴³³²

⁴³¹⁴ māl ü: māl M

⁴³¹⁵ toğunmaz: toğunmaz ve T, M

⁴³¹⁶ ki: T’de yok

⁴³¹⁷ ‘askerle: ‘asker ile T, M

⁴³¹⁸ ve anıñ başına gelen hālñ kendi başıña dañı: ve anıñ başına gelen hāl seniñ başıña da T / Dārā’nıñ başına gelen hālñ kendi başıña da M

⁴³¹⁹ bize: T ve TDK’de yok

⁴³²⁰ ve: T’de yok

⁴³²¹ edip ceng: T’de yok

⁴³²² ‘askerini: T’de yok

⁴³²³ aldık: ber-bād eyledik M

⁴³²⁴ edersiz: olursuz T

⁴³²⁵ māl ü menālimiz ve mülkümüz keşret ü fīret üzere olup hiçbirine ihtiyācımız olmamağla t̄ama‘-ı hāma teba‘iyyet ile z̄annetme ki: māl ü mülke ihtiyācımız olmağla M / māl ü mülke ihtiyācımız olduğundan TDK

⁴³²⁶ māl ü hāzīneye bir pād-şāh mālīk olmayıp: hāzīne vü mālī bir pād-şāh temlīk edinmemişdir ve T / hāzīne vü mālī bir pād-şāh mālīk olmamışdır TDK

⁴³²⁷ hadd ü pāyānı yokdur: hadd-i pāyānı yok T

⁴³²⁸ seyr-i memleketdir: seyr-i memleketdir ve M / seyr ü memleketdir ve TDK

⁴³²⁹ yolumuzu: yolumuz M

⁴³³⁰ hemān: sen hemān TDK

⁴³³¹ varmağdayız: M’de yok

ve eger eyledigini küstâhlıktan ‘özl dileyip cengden ferâgat ederseñ yine de ‘özlünü kabûl eyleyip şuşunu ‘afv ederiz. Nâmemiz vardıkda bize bir gün evvel cevâb göndermege sa’y eyle⁴³³³ ki ‘asker tã’ifesi hâzır u âmâde olup habere muntazırlardır. Bizim böyle te’hîr eyledigimizi ihmâl şanıp hemân bir gün evvel düşmen ‘askeriniñ üstüne varıp cihânı başlarına teng edelim derler. Çünkü bu üslûb üzere nâmedir yazıldı. İskender’e gösterdiler. Mührleyip bir söz şâhibi kimseniñ eline verip⁴³³⁴ emreyledi ki varıp nâmeyi Hâkân’a götürüp cevâb getire.⁴³³⁵ Pes ol kimse de nâmeyi alıp fermân üzere sürüp Hâkân’ın katına gelip nâmeyi verdi. Hâkân da alıp kâtiblere verdi. Çünkü nâmedir okunup mefhûmu ma’lûm oldu. Bu sözlerden kalbine [TDK 100a] korku düşüp bir miqdâr fikre vardıkdan sonra [T 77b] hele ol nâmeniñ cevâbını gönderip sonra görelim maşlahat ne yüzden zuhûr edip ne güne olur⁴³³⁶ deyip emreyledi kim İskender’e bir nâme yazalar ki⁴³³⁷ bir miqdârı ‘özlrl olup mülâyemet gösterile ve bir miqdârı izhâr-ı kuvvet ü kudret olup gâzaba getirile.⁴³³⁸ Pes emri üzere nâmedir yazılıp Hâkân’a sundular.

BU MAHAL HÂKÂN’IN NÂMESİDİR Kİ İSKENDER’E GÖNDERDİKDEN SONRA [M 40a] ARDI ŞIRA KENDİ DE TEBDİL OLUP ELÇİLİKLE GELMİŞDİR⁴³³⁹

Nâmeniñ evvelinde Hâk Te‘âlâ Hazretine hamd ü şenâ eyledikten⁴³⁴⁰ sonra söze bu güne başlamış⁴³⁴¹ ki ey şehriyâr-ı kâm-kâr! Hâk Te‘âlâ sizi saltanatla müşerref edip

⁴³³² görürsün: bilirsın T, TDK

⁴³³³ göndermege sa’y eyle: gönderesın M / gönder TDK

⁴³³⁴ verip: verdi TDK

⁴³³⁵ cevâb getire: verdikde cevâb getireler T, TDK

⁴³³⁶ edip ne güne olur: eder M, TDK

⁴³³⁷ ki: T ve TDK’de yok

⁴³³⁸ bir miqdârı ‘özlrl olup mülâyemet gösterile ve bir miqdârı izhâr-ı kuvvet ü kudret olup gâzaba getirile: bir miqdâr ‘özl edip mülâyemet göstereler ve bir miqdâr izhâr-ı kuvvet ü kudret gösterip gâzaba getirile T/bir miqdâr ‘özl edip mülâyemet göstereler ve bir miqdâr izhâr-ı kuvvet ü kudret göstereler gâzab göstereler TDK

⁴³³⁹ Bu Mahal Hâkân’ın Nâmesidir ki İskender’e Gönderdikden Sonra Ardi Şira Kendi de Tebdil Olup Elçilikle Gelmişdir: Bu Mahal Hâkân’ın Yazdığı İskender’in Nâmesiniñ Cevâbıdır ve Ardi Şira Tebdil Olup Kendi Dahı Elçilikle Gelmesidir T / TDK’de yok

⁴³⁴⁰ eyledikten: olduğdan T / olduğdan M

⁴³⁴¹ başlamış: başlanmış T, M

mağribden maşrıka varınca bu kadar memleket pād-şāhlarını size müsahhar eylemiş.⁴³⁴² Pes bunca devlete kanā‘at eylemeyip hālā bu taraflara da⁴³⁴³ hareket eylemişsiz lākin ‘acele eylemeyip bir miqdār şaķınasız ki mebādā⁴³⁴⁴ yoluñuz üstünde ejder vardır.⁴³⁴⁵ Bizi⁴³⁴⁶ çaķ bu kadar ayaklar altında pāy-māl eylemege ‘azīmet eylemek Allāh’dan revā mıdır? Siz eger Rūm şehr-yārı iseñiz biz de hālımızce bu diyārıñ pād-şāhıyız. Qapıñızda bizim gibi niçe şāhlar⁴³⁴⁷ bende olagelmiştir.⁴³⁴⁸ Bizi de anlar gibi görüp bu kadar ğazab eylemeseñiz olmaz mı?⁴³⁴⁹ Cümlemiz toprakdan halk olunup yine toprak olsaķ gerekdir. Pes siziñle birkaç gün cihānda huzūrla gećinip gitsek ne var idi?⁴³⁵⁰ Bize ‘asker cem‘ edip yolumuzu almak istemişñ⁴³⁵¹ diyü buyurulmuş. Öyle işitdik ki⁴³⁵² cenābıñız bir yere sefer eyledikde bāzergān şüretinde birkaç ādemi ileri gönderir imişsiz. Anlar da gelip ol şehrde ne kadar zahīre⁴³⁵³ var ise cümlesini alıp gizli āteşe yakıp telef ederler imiş. Şehrde zahīre kalmadıķda siz de ‘askerle gelip muhāşara edermişsiz. Pes halk ‘āciz kalıp⁴³⁵⁴ nā-ćār kal‘ayı size teslīm ederlermiş.⁴³⁵⁵ Bu sözü işitdikde biz de iki menzil şehrden taşra çıkdık ki bu āfetden necāt bulayız. Gerçi bu vilāyetiñ zahīresi bunuñ gibi hīlelerle telef olmayıp hayli çokdur.⁴³⁵⁶ Allāh’ıñ verdiginden bī-nihāyedir⁴³⁵⁷ lākin halkı teşvīşe bırağıp elem vermesi muķarrerdir. Bunuñ için ileri gelip bu belāyı şavmak⁴³⁵⁸ münāsib görüldü ve ey şehr-yār-ı ‘ālī-şān! Bu memleket za‘īfleriniñ māl ü rızķlarını ğāret eylemek sevdāsında

⁴³⁴² memleket pād-şāhlarını size müsahhar eylemiş: memleketiñ pād-şāhlarına tasalluť edip anları müsahharıñız etmiş T / memleketiñ pād-şāhlarına tasalluť edip anlar müsahharıñız imiş TDK

⁴³⁴³ taraflara da: taraflarda T, TDK

⁴³⁴⁴ mebādā: M’de yok

⁴³⁴⁵ vardır: ola T, TDK

⁴³⁴⁶ bizi: M nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴³⁴⁷ gibi niçe şāhlar: şehr-yārlar T / gibi şehr-yārlar TDK

⁴³⁴⁸ olagelmiştir: olagelmişler M

⁴³⁴⁹ bu kadar ğazab eylemeseñiz olmaz mı?: ne var bu kadar ğazabla gelip bizi incitmeyesiz olmaz mı idi? T, TDK

⁴³⁵⁰ ne var idi: gerek ne vardı T

⁴³⁵¹ istemişñ: istemişsiz TDK

⁴³⁵² öyle işitdik ki: işitdik ki M / öyle işitdikde TDK

⁴³⁵³ ol şehrde ne kadar zahīre: ne kadar zahīre T / ol şehrde zahīre kalmadıķda M

⁴³⁵⁴ kalıp: olup M, TDK

⁴³⁵⁵ ederlermiş: ederler imişler T / ederler imiş M

⁴³⁵⁶ hīlelerle telef olmayıp hayli çokdur: hīleler ile telef olacaķ degildir T / hīle ile telef olacaķ degildir TDK

⁴³⁵⁷ Allāh’ıñ verdiginden bī-nihāyedir: Allāh’ıñ verdiginden bī-nihāyetdir T / M’de yok

⁴³⁵⁸ muķarrerdir. Bunuñ için ileri gelip bu belāyı şavmak: muķarrer olmağla bu belādan şavuşmak M

olma ki Hâk Te‘âlâ Hâzreti de seniñ memleketiniñ⁴³⁵⁹ re‘âyâsınıñ⁴³⁶⁰ da mâllarını [TDK 100b] harâb eylemeye ve māl ü ‘asker çoqluğuyla vardıgıñ⁴³⁶¹ memleketleri harâb eylemegi⁴³⁶² kendiñe ‘âdet eyleme ki cümlemize bu devleti ihsân eyleyen Hâk Te‘âlâ da bir gün⁴³⁶³ seniñ tâc u tahtını harâb eylemeye. Seni Cenâb-ı Hâk Te‘âlâ [M 40b] bu kadar devlete lâıyık görüp bunca māl ü⁴³⁶⁴ mülk ihsân eyledigi yeryüzünde⁴³⁶⁵ bir kimse kullarına ihsân eylemediği gibi anıñ⁴³⁶⁶ kullarına merhamet edip mülâyemetle tutasın⁴³⁶⁷ diyüdü. Pes sen de bu hâli bilip her zamân zür-ı bâzuñla cihân halkını rencide eyleme tâ ki bir gün eliñde olan devlet gayrılarıñ eline girmeye⁴³⁶⁸ ve bu vakte gelince dâ’imâ [T 78a] manşür u muzaffer olagelip niçe şehr-yârlarıñ tâc u tahtını pây-māl eyledigine⁴³⁶⁹ katı da mağrūr olup⁴³⁷⁰ pek de atıp tutma ki cihânda gâh gam ve gâh sürür ve⁴³⁷¹ gâh zulmet ve gâh nūr görülegelip her zamânıñ bir⁴³⁷² iktizâsı vardır. Pes her vakti bir bilmeyesiz ve olur olmaz yere gelmeyesiz. Bu⁴³⁷³ dünyâya⁴³⁷⁴ siziñ gibi niçe kuvvet ü kudrete mâlik cihân-gırler ve şehr-yârlar gelip niçe⁴³⁷⁵ nâm-dâr kimselerle ceng edip cümlesine galebe eylemişken⁴³⁷⁶ âhir-kâr gözlerine şalındırmayıp ḥâr u⁴³⁷⁷ haķır tutdukları ‘askeriñ⁴³⁷⁸ elinde perîşân olmuşlardır ve size İskender-i şâhib-kırân denip nâmıñız Kâf’ dan Kâf’a dek cihânı tutduğı inşâf u merhamet şâhibi bir devletli olduğıñuzdandır. Yohsa ol da olmadıkdan soñra

⁴³⁵⁹ memleketiniñ: memleketiñ T, M

⁴³⁶⁰ re‘âyâsınıñ: re‘âyâsını TDK

⁴³⁶¹ māl ü ‘asker çoqluğuyla vardıgıñ: māl ‘asker çoqluğuna vardıgıñ M/māl ü ‘asker çoqluğuyla vardıgı TDK

⁴³⁶² eylemegi: eylemek T

⁴³⁶³ Hâk Te‘âlâ da bir gün: Allâhu Te‘âlâ Hâzretleri dağı T / Allâhu Te‘âlâ’dır bir gün TDK

⁴³⁶⁴ māl ü: māl M

⁴³⁶⁵ yeryüzünde: yeryüzünden TDK

⁴³⁶⁶ bir kimse kullarına ihsân eylemediği gibi anıñ: olan M

⁴³⁶⁷ mülâyemetle tutasın: mülâyemet ile tutsun T, M

⁴³⁶⁸ gayrılarıñ eline girmeye: gayrılar eline girip mutaşarrıf olalar T, TDK

⁴³⁶⁹ eyledigine: eyledigini T

⁴³⁷⁰ olup: olmayıp T, TDK

⁴³⁷¹ ve: T’de yok

⁴³⁷² bir: T’de yok

⁴³⁷³ bu: M ve TDK’de yok

⁴³⁷⁴ dünyâya: dünyâ T

⁴³⁷⁵ kuvvet ü kudrete mâlik cihân-gırler ve şehr-yârlar gelip niçe: kuvvet ü kudret şâhibi cihân-gır şehr-yârlar gelip M / kuvvet kudrete mâlik cihân-gırler ve şehr-yârlar gelip niçe TDK

⁴³⁷⁶ eylemişken: eylemiş iken T / eylemişken TDK

⁴³⁷⁷ ḥâr u: hor u TDK

⁴³⁷⁸ ‘askeriñ: ‘asker T

cihānda ne kadar pād-şāh varsa⁴³⁷⁹ cümlesi siziñle yek-sān olup hep İskenderlerdir ve size⁴³⁸⁰ mülāyemet gösterdiğimden öyle şanmayasız ki ceng ü⁴³⁸¹ cidāle kâdir olmayam. Hāḡ Te‘ālā Hāzretleriniñ ‘avnıyla⁴³⁸² ‘askerimi yanıma⁴³⁸³ cem‘ edip tahtımı⁴³⁸⁴ fīller üstüne kurduḡdan⁴³⁸⁵ soñra niçe şehir-yārlar bir hamleme tākāt getiremezler lākin⁴³⁸⁶ siziñ gibi şehir-yāra karşı komaḡı lāyık görmeyip⁴³⁸⁷ bir ‘aql u re’y⁴³⁸⁸ şāhibi pād-şāh olduḡuñuzdan şulḡa tālīb oldum. Bundan soñra kullar gibi ḡāk-pāyiñize⁴³⁸⁹ yüzler süreyim ve bu diyārlarda olduḡça⁴³⁹⁰ dāmen-der-meyān edip kâdir olduḡum kadar⁴³⁹¹ ḡidmetler edeyim deyip nāmeyi tamām eylemiş. Pes Hāḡān’dır nāmeyi⁴³⁹² mührleyip gelen ādemiñ eline verdi. Çünkü nāmedir İskender’e geldi. Okuyup şulḡa tālīb olduğundan açmaz koyup kendi ‘āleminde oldu lākin bu taraḡda Hāḡān İskender’den emīn olmayıp belki ‘ale’l-ḡaḡle üstüne İlgār edip ‘askerimi perīşān ede diyü [TDK 101a] dā’imā endīşede idi. Āḡir-kār kendiniñ bir ‘āḡil ü dānā vezīri⁴³⁹³ [M 41a] var idi. Yanına da‘vet edip bu ḡuşuşu anıñla müşāvere eyledi ve dedi ki İskender’le⁴³⁹⁴ ‘acebā ne yola gitsem diyü⁴³⁹⁵ ḡayretde ḡaldım.⁴³⁹⁶ Eger karşı koyup ceng edersem bizim ‘askerimiz anlarla başa ḡıḡamayıp evvelki ḡamlesinde cümlesi perīşān olurlar. Soñra kem olup çāre bulunmaz ve eger şulḡ edip ‘arz-ı ‘ubūdiyyet eylessem memleketimiz ḡalkı içinde perīşānlık ve⁴³⁹⁷ zebūnluk

⁴³⁷⁹ pād-şāh varsa: pād-şāha var ise M / pād-şāh var ise TDK

⁴³⁸⁰ size: T’de yok

⁴³⁸¹ ceng ü: ceng T

⁴³⁸² Te‘ālā Hāzretleriniñ ‘avnıyla: Te‘ālā’nıñ ‘avnı ile M / Te‘ālā’nıñ ‘avnıyla TDK

⁴³⁸³ yanıma: T ve M’de yok

⁴³⁸⁴ tahtımı: tahtımı T, TDK

⁴³⁸⁵ kurduḡdan: ḡonduḡdan T

⁴³⁸⁶ lākin: nihāyet T, TDK

⁴³⁸⁷ komaḡı lāyık görmeyip: ḡomaḡ münāsib lāyık görülmeyip T, TDK

⁴³⁸⁸ ‘aql u re’y: ‘aql T / ‘aql-dār TDK

⁴³⁸⁹ ḡāk-pāyiñize: ḡāk-pāye T, TDK

⁴³⁹⁰ olduḡça: olduḡda T, TDK

⁴³⁹¹ kadar: mertebe TDK / M’de yok

⁴³⁹² nāmeyi: T’de yok

⁴³⁹³ ‘āḡil ü dānā vezīri: ‘āḡil dānā vezīri T / ‘āḡil ü dānā bir vezīri M

⁴³⁹⁴ İskender’le: İskender ile T, M

⁴³⁹⁵ yola gitsem diyü: ḡüne etsem şöyle M

⁴³⁹⁶ ḡaldım: ḡaldı T, TDK

⁴³⁹⁷ ḡalkı içinde perīşānlık ve: içinde M / ḡalkı içinde TDK

göstermiş oluruz ve bu pād-şāhın bu kadar ‘asker ile⁴³⁹⁸ sefer edip gelmekden maḫşūdu⁴³⁹⁹ nedir anı da re’yinde⁴⁴⁰⁰ bir hoşça bilmeziz. Gerçi kendisi⁴⁴⁰¹ nāmesinde murādımız bu vilāyeti seyr ü⁴⁴⁰² temāšā eylemekdir demiş⁴⁴⁰³ lākin belki şoñra bir ğayrı yüzden ola. Sen⁴⁴⁰⁴ ne dersin diyü vezīrine⁴⁴⁰⁵ su’āl eyledikde ol da cevāb verip şehir-yārım size lāyık olan māl ü⁴⁴⁰⁶ ‘askeriñize ṭayanmayıp hemān şulḥ eylemekdir. Bunca cihān şāhları kendisine ḳulluḳlar⁴⁴⁰⁷ ‘arz eyleyen şāhib-ḳırān-ı zamānla şulḥ edip müdārā eylemek zebūnluk degildir ve eger müdārā eylemeyip ceng ederseñiz şoñra nedāmet çekip tāc u taḫtınızdıñdan ayrılırsız. Zīrā bu kadar zamāndan beri bu pād-şāhla⁴⁴⁰⁸ kimse ceng edip başa çıkamamışdır.⁴⁴⁰⁹ Eger cengle⁴⁴¹⁰ karşı ḳomaḳ mümkün olaydı Dārā tokuz kerre yüz biñ ‘askerle⁴⁴¹¹ [T 78b] karşı ḳor idi lākin⁴⁴¹² ol da ğurūr ile⁴⁴¹³ kimseniñ sözünü ṭutmadığıñdan tāc u⁴⁴¹⁴ taḫtıñdan ayrıldı ve Keyd-i Hindī şulḥ edip bu kadar ‘izzetler⁴⁴¹⁵ bulup kızını vermekle kendisine şeref verdi. Pes benim añladığım budur ki siz de şulḥ ederseñiz⁴⁴¹⁶ zarar görmeyip rāḫat edersiz deyip bunuñ gibi niçe naşīḫat-āmīz sözlerle öğüt verdi.⁴⁴¹⁷ Āḫir buña ḳarār verdiler ki Hāḳān kendisi ḳıyāfetini tebdīl edip elçi şūretine gire ve İskender’iñ bār-ġāhına varıp meclisini bir kerre seyreyleye.⁴⁴¹⁸ Pes bunuñ üzerine vezīr

⁴³⁹⁸ ‘asker ile: ‘askerile TDK

⁴³⁹⁹ gelmekden maḫşūdu: gelmesi TDK

⁴⁴⁰⁰ re’yinde: M ve TDK’de yok

⁴⁴⁰¹ kendisi: kendisini T / kendi TDK

⁴⁴⁰² seyr ü: seyr M

⁴⁴⁰³ demiş: T’de yok

⁴⁴⁰⁴ sen: siz M

⁴⁴⁰⁵ vezīrine: vezīre T, TDK

⁴⁴⁰⁶ māl ü: māl T

⁴⁴⁰⁷ ḳulluḳlar: ḳulluḳ T, TDK

⁴⁴⁰⁸ pād-şāhla: pād-şāhlardan M

⁴⁴⁰⁹ çıkamamışdır: çıkmış yokdur T

⁴⁴¹⁰ cengle: ceng ile T, M

⁴⁴¹¹ ‘askerle: ‘asker ile T, M

⁴⁴¹² lākin: M nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁴¹³ ğurūr ile: ğurūrile TDK

⁴⁴¹⁴ tāc u: T’de yok

⁴⁴¹⁵ ‘izzetler: ‘izzet M

⁴⁴¹⁶ ederseñiz: isteseñiz T / etseñiz M

⁴⁴¹⁷ naşīḫat-āmīz sözlerle öğüt verdi: sözler söyledi M / naşīḫatler eyledi TDK

⁴⁴¹⁸ seyreyleye: göre M

ile ittifāk edip⁴⁴¹⁹ cümle umûrunu hep⁴⁴²⁰ vezîre sipâriş edip kendisi ol⁴⁴²¹ gece rāhatla yatıp çünki şabāh oldu. ‘Asker içinde İskender’e elçi gider diyü āvāze bıraḳdılar. Pes Hākān’dır şehr-yārlar libāsını⁴⁴²² çıkarıp bir ḡayrı kıyāfete girdi ve⁴⁴²³ yanına mu’temed ḥidmet-kārlarından birkaç ādem alıp kendi ‘askerine [M 41b] görünmeyip bir tenhā yerden çıkıp gitdi. Çünki İskender’in ordusuna geldi. Gördü kim dünyāyı ‘asker tutup şanki cihān ḥalkı cümle bir yere gelmişlerdir.⁴⁴²⁴ Sağ ve şolu seyrederek [TDK 101b] İskender’in otaḡı önüne gelip gördü kim atlasdan başı göklere çıkmış bir bār-gāh-ı ‘ālī-cāhdır⁴⁴²⁵ ki kapısında ḥesābsız ḥidmet-kārlar ṭururlar. İleri gelip kendisiniñ Hākān tarafından elçi⁴⁴²⁶ olduğunu i’lām etdikde kapıcılar da pād-şāha ‘arz etdiler. Şehr-yārim Hākān tarafından elçi⁴⁴²⁷ gelip ḥuzūruñuza girmege izn ister dediklerinde gelsin diyü fermān olup⁴⁴²⁸ anlar da buyuruñ diyü Hākān’in önüne düşüp içeriye getirdiler.⁴⁴²⁹ Pes Hākān da⁴⁴³⁰ İskender’in ḥuzūruna girdikde yer öpüp pād-şāha du‘ālar eyledi. Elçilerin⁴⁴³¹ oturduğu yeri gösterip buyuruñ dediklerinde ol da oturup dīvānı göz terāzūsuna urup gördü kim bir ṭarafı⁴⁴³² şāhlar ve şeh-zādelar ve bir ṭarafı⁴⁴³³ pehlevānlar ve bir cānibi a’yān-ı devlet ve cümle ḥükemā vü ‘ulemāsı yerli yerinde ḡarār edip epsem ṭururlar. Hākān’dır bu şevketi gördükde medhūş olup ḡayrete vardı. Bir zamāndan şoñra İskender söze gelip elçiye şehr-yāriñdan ne ḡaber getirdiñ ise⁴⁴³⁴ söyle görelim dedikde elçidir tekrār yer öpüp şehr-yārim pād-şāhimız benimle biraz⁴⁴³⁵ gizli sözler gönderip emreyledi ki şāḡib-kırān-ı zamāna bu

⁴⁴¹⁹ edip: T’de yok

⁴⁴²⁰ hep: T ve TDK’de yok

⁴⁴²¹ ol: M’de yok

⁴⁴²² libāsını: libāsın T

⁴⁴²³ girdi ve: girip T, TDK

⁴⁴²⁴ gelmişlerdir: gelmişler M / gelmiş TDK

⁴⁴²⁵ bār-gāh-ı ‘ālī-cāhdır: bār-gāhdır M

⁴⁴²⁶ elçi: elçi gelip TDK

⁴⁴²⁷ olduğunu i’lām etdikde kapıcılar da pād-şāha ‘arz etdiler. Şehr-yārim Hākān tarafından elçi: M’de yok

⁴⁴²⁸ dediklerinde gelsin diyü fermān olup: dediklerinde gelsin diyü fermān T/dedikde emr ü fermān olup TDK

⁴⁴²⁹ içeriye getirdiler: getirdiler M / içeriye girdiler TDK

⁴⁴³⁰ Hākān da: Hākān’dır T, M

⁴⁴³¹ elçilerin: elçiler M

⁴⁴³² ṭarafı: ṭaraf TDK

⁴⁴³³ ṭarafı: ṭaraf TDK

⁴⁴³⁴ ise: diyü su’āl edip T, TDK

⁴⁴³⁵ biraz: bir TDK

sözleri tenhâda söyle kimse işitmesin diyü fermân eyledi dedi.⁴⁴³⁶ Pes İskender⁴⁴³⁷ ne güzel deyip emreyledi kim⁴⁴³⁸ bir altın zencîr getirip elçiniñ elini ve⁴⁴³⁹ ayağını ol zencîrle⁴⁴⁴⁰ bağladılar. Andan soñra pād-şāhıñ öñüne yalın kılıç koyup ortalığı tenhâladılar. Aşlâ elçi ile pād-şāhdan ğayrı kimse qalmadı. [TDK 102a] Pes⁴⁴⁴¹ İskender elçiye işte ortalıq⁴⁴⁴² tenhâ oldu. Sipāriş olunan söz her ne ise beyān eyle dedikde⁴⁴⁴³ Hākān’dır pād-şāha du‘ālar edip dedi ki şehir-yārım Hāk Te‘ālā Hāzreti sizi cihān turduqça ber-qarār edip hemişe hürrem ü şādān eylesin.⁴⁴⁴⁴ Sözüñ gerçeği budur ki ben kuluñ elçi degilim⁴⁴⁴⁵ belki Çîn pād-şāhı [T 79a] Hākān’ım.⁴⁴⁴⁶ Huzūr-ı hümāyūnuñuza geldim ki yüzümü hāk-pāyīñize sürüp kulluqlar eyleyem dedikde İskender Hākān’ıñ böyle eylediginden ğazaba gelip dedi ki sen bizden ne melāmet gördüñ ki kılıcımızdan qorqmayıp⁴⁴⁴⁷ küstāhlıqla⁴⁴⁴⁸ meclisimize böyle elçilik ile geldiñ⁴⁴⁴⁹ diyü ‘itāb eyledikde Hākān du‘ālar edip pād-şāhım dā’imā cihān şāhları qapıñda bende olsun. Çünkü bu kullarından muqaddemā şehir-yārım hāqqında bir yaramazlıq olmadı ki kılıçlarından qorkuya düşem ve pād-şāhımın lütf u ihsānı hesābsız olmağın ben gibi kulları niçe kerre suç eyleyip tekrār ‘özü dilediklerinde suçlarını bağışlayıp ‘özüñü qabūl buyururlar. Pes bu kuluñuz da şehir-yārımın lütf u ihsānına i‘timād edip geldim ve qapıñızda yüz süregelen kimseye cevır ü cefā olunmayacağını bildim. Egerçi ‘azīm suç eyledim⁴⁴⁵⁰ lākin şehir-yārımdan niyāz ederim ki benim⁴⁴⁵¹ bu ğünāhıma bakmayıp ‘afv buyuralar deyip buncılayın niçe mülāyim sözler söyledi ve⁴⁴⁵²

⁴⁴³⁶ dedi: dedikde T, TDK

⁴⁴³⁷ Pes İskender: İskender’dır T, TDK

⁴⁴³⁸ kim: M’de yok

⁴⁴³⁹ ve: M’de yok

⁴⁴⁴⁰ ol zencîrle: ol zencîr ile T / M’de yok

⁴⁴⁴¹ pes: M’de yok

⁴⁴⁴² ortalıq: ortalığı M

⁴⁴⁴³ dedikde: dedi M

⁴⁴⁴⁴ Bu kısımdan (4444. dipnot) 4461. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁴⁴⁵ degilim: degil TDK

⁴⁴⁴⁶ Hākān’ım: Hākān’ım dedikde T

⁴⁴⁴⁷ qorqmayıp: qorqmayıp böyle T

⁴⁴⁴⁸ küstāhlıqla: küstāhlıq ile TDK

⁴⁴⁴⁹ geldiñ: niçin geldiñ T

⁴⁴⁵⁰ ve qapıñızda yüz süregelen kimseye cevır ü cefā olunmayacağını bildim. Egerçi ‘azīm suç eyledim: TDK’de yok

⁴⁴⁵¹ benim: T’de yok

⁴⁴⁵² ve: T’de yok

pād-şāhıñ göñlünü uğurlayıp kendisine muhabbet etdirdi. Pes İskender dedi ki seniñ şuçuñdan bu huşuşda geçdik. Aşlā hātırıña ğam u ğuşşa bizim cānibimizden getirme lākin bu cins kıyāfetiñi tebdīl edip elçilikle⁴⁴⁵³ meclisimize gelmekden⁴⁴⁵⁴ maqşūduñ nedir? Bize beyān eyle dedikde Hākān tekrār du‘ālar⁴⁴⁵⁵ edip şehir-yārım dergāhıñıza bu kıyāfetle yüz sürmekden maqşūdum pād-şāhımın bu kadar ‘askeri ile bu tarafa sefer eylemekden murād-ı hümāyūnları nedir diyü anı bilip göreyim ki bu kulları ile şulh edip memleketimi⁴⁴⁵⁶ yine bu bendelerine ihsān ederler mi diyü haber almak idi tā ki biz de rāhat edip kudretimiz mertebesi māl ü hazine verip yollarında hıdmetler edeyiz. İşte murādım bu idi ki hāk-pāyiñizde beyān eyledim. Bundan soñra fermān siziñdir.⁴⁴⁵⁷ Her ne emrederseñiz⁴⁴⁵⁸ biñ cānla kabūl edip itā‘at ederim lākin sizden de me’mul olan lütf u keremdir. Ricā ederim ki baña atam tāt u tahtını bağışlayıp ırāğ edesiz.⁴⁴⁵⁹ Ben de mümkün olduğı mertebe [TDK 102b] şehir-yārıma hıdmetler edip hesāba gelmez māl ü hazine vereyim dedi. Pes İskender Hākān’a cevāb verip dedi ki ey nām-dār! Çünkü bizim⁴⁴⁶⁰ bu taraflara geldigimizden su’āl eylediñ. Biz de saña aşlını beyān edelim. Bu kadar ‘asker ile bu memlekete geldik tā ki ‘Acem diyārı gibi bu vilāyeti de alıp kendi mülkümüze katıp⁴⁴⁶¹ [M 42a] tarafımızdan bir pād-şāh koyup kendi ırāğımız ola lākin sen⁴⁴⁶² çünkü kendi ihtiyārıñla⁴⁴⁶³ gelip bize itā‘at eylediñ. Biz de evvelki niyyetden dönüp bu vilāyeti yine⁴⁴⁶⁴ saña verelim ve seniñle ‘ahd ü peymān edip gereği⁴⁴⁶⁵ gibi şulh u şalāh edelim ve birkaç gün bu tarafları seyr ü temāşā eyledikden⁴⁴⁶⁶ soñra dönüp gidelim. Bu şart üzere⁴⁴⁶⁷ ki vilāyetiñden her ne kadar māl

⁴⁴⁵³ elçilikle: elçilik ile TDK

⁴⁴⁵⁴ gelmekden: gelmeden T

⁴⁴⁵⁵ du‘ālar: du‘ā T

⁴⁴⁵⁶ edip memleketimi: buyurup T

⁴⁴⁵⁷ siziñdir: siziñ T

⁴⁴⁵⁸ emrederseñiz: ederseñiz TDK

⁴⁴⁵⁹ edesiz: edesin TDK

⁴⁴⁶⁰ bizim: TDK’de yok

⁴⁴⁶¹ 4444. dipnottan buraya (4461. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁴⁶² sen: T ve TDK’de yok

⁴⁴⁶³ kendi ihtiyārıñla: M’de yok

⁴⁴⁶⁴ yine: T ve TDK’de yok

⁴⁴⁶⁵ gereği: gerek T

⁴⁴⁶⁶ eyledikden: edelim andan T, TDK

⁴⁴⁶⁷ üzere: üzerine M, TDK

hâşıl olursa⁴⁴⁶⁸ yedi yıllık maḥşûlünü bize veresin.⁴⁴⁶⁹ Yedi tamâm olduğdan sonra yine evvelki gibi kendiñ atıp tutasın dedi.⁴⁴⁷⁰ Hâkân'dır bu sözü işitdikde du'âlar edip pād-şāhım fermānıñız üzere yedi seneye dek vilāyetimden⁴⁴⁷¹ ne kadar māl hâşıl olursa⁴⁴⁷² huzūruñuza göndereyim lākin⁴⁴⁷³ bu kadar māl karşısında şehir-yārimdan da⁴⁴⁷⁴ ricā ederim ki bu kullarına⁴⁴⁷⁵ yedi yıla dek āhirete gitmeyip dünyāda bākī kaldıklarına⁴⁴⁷⁶ bir haṭṭ-ı hümāyūn iḥsān edeler dedi. İskender bu sözü işitdikde gülüp hemān bize bir yıllık maḥşûlü⁴⁴⁷⁷ ver de kalan altı yıllık maḥşûl seniñ olsun dedi. Hâkân'dır bundan şād olup pād-şāha du'âlar eyledi ve şehir-yārim senden niyāz ederim ki bir senelik maḥşûl üzerine şulḥ olunduğuna [T 79b] mübārek kalemiñiz ile bir emān kağıdı iḥsān edesiz tā ki varıp bir⁴⁴⁷⁸ yıllık maḥşûlü getirince pād-şāhım hareket edip bu maḥalden 'azīmet⁴⁴⁷⁹ buyurmayalar dedi. İskender kendi kalemiyle⁴⁴⁸⁰ bir 'ahd-nāme yazıp emreyledi ki gelip Hâkân'ıñ bağıni çözeler. Pes ḥidmet-kārlardır gelip Hâkân'ıñ bağıni alıp başına muraşşa' bir⁴⁴⁸¹ tāk giydirip arkasına bir ḥıl'at-i şāhāne giydirdiler.⁴⁴⁸² Ol da gelip pād-şāhıñ elini öpüp 'ahd-nāmeyi aldı ve çıkıp 'askerine gitdi. Hâkân'dır gitdikden sonra İskender⁴⁴⁸³ artık düşmenden emīn olup emreyledi kim şāhāne bir meclis kuralar. Oturup 'iş u⁴⁴⁸⁴ nūşlar edip sāz u sözle demler süreler.⁴⁴⁸⁵ Pes fermān üzere meclis tertīb olunup gece ve gündüz⁴⁴⁸⁶

⁴⁴⁶⁸ olursa: olursa ve T

⁴⁴⁶⁹ maḥşûlünü bize veresin: maḥşûlün bize veresin T / maḥşûlün bize veresin dedi TDK

⁴⁴⁷⁰ Yedi tamâm olduğdan sonra yine evvelki gibi kendiñ atıp tutasın dedi: TDK'de yok

⁴⁴⁷¹ dek vilāyetimden: degin T / dek TDK

⁴⁴⁷² olursa: olur ise T

⁴⁴⁷³ lākin: T'de yok

⁴⁴⁷⁴ da: T ve TDK'de yok

⁴⁴⁷⁵ kullarına: kullarınıñ M

⁴⁴⁷⁶ dünyāda bākī kaldıklarına: dünyāda bākī kalmasına M / bākī kaldıklarına TDK

⁴⁴⁷⁷ maḥşûlü: maḥşûl T, TDK

⁴⁴⁷⁸ bir: bu T

⁴⁴⁷⁹ hareket edip bu maḥalden 'azīmet: bu maḥalden hareket M

⁴⁴⁸⁰ İskender kendi kalemiyle: İskender'dir kendi kalemi ile T / Ḥidmet-kārlardır İskender kendi kalemi ile M

⁴⁴⁸¹ muraşşa' bir: bir muraşşa' T, M

⁴⁴⁸² giydirdiler: ile müşerref etdiler T

⁴⁴⁸³ İskender: T ve TDK'de yok

⁴⁴⁸⁴ 'iş u: 'iş M

⁴⁴⁸⁵ sāz u sözle demler süreler: demler süre M

⁴⁴⁸⁶ meclis tertīb olunup gece ve gündüz: meclisdir tertīb olunup gece gündüz T, TDK

ferāgat-i hātırıla zevk u⁴⁴⁸⁷ şafâlar edip gâh şarâb-ı erguvânî nûş edip sâzende [M 42b] vü çengîlerle eglenip gâh da⁴⁴⁸⁸ şayd u şikâr için şahrâlara⁴⁴⁸⁹ [TDK 103a] çıkıp eṭrâfı seyr ü temâşâ edip ‘âlemler ederken⁴⁴⁹⁰ Hâkân ‘askeri tarafından gözcülerdir gelip pād-şāha dediler ki şehir-yārım hesāba gelmez ‘askerle⁴⁴⁹¹ Hâkân yerinden kalkıp ṭabl u sūrnâları⁴⁴⁹² yerlere zelzele ve göklere velvele vererek bunca fîllerle⁴⁴⁹³ seyller gibi ordunuñ üstüne akip⁴⁴⁹⁴ gelmekdedir diyü haber getirdiklerinde İskender Hâkân’ın buncılayın hîlesinden āgâh olup hemân-dem tahtından aşağı indi ve⁴⁴⁹⁵ ceng libâslarına ğarķ olup emreyledi ki⁴⁴⁹⁶ cümle ‘asker sūvâr olup gelen ‘askeri karşılayalar. Pes kūs-ı şāhî çalınıp cümle ‘askerdir gök demire ğarķ olup atlarına sūvâr oldular. Yeryüzünü⁴⁴⁹⁷ ‘askerdir tutup kıyâmetler koptu. Bu taraftan Hâkân da⁴⁴⁹⁸ şevket-i pād-şāhî ile fîline sūvâr olup yer götürmez ‘askerle⁴⁴⁹⁹ gelip gördü kim İskender’in ‘askeri cümle sūvâr olup demir tağ gibi sedd-i İskenderî’den haber verir.⁴⁵⁰⁰ Pes Hâkân’dır ‘askerinden ileri gelip haykırdı.⁴⁵⁰¹ Qanı pād-şāh haber eyleñ ileri⁴⁵⁰² gelsin dedikde İskender’e şehir-yārım Hâkân meydāna⁴⁵⁰³ çıkıp sizi ister dediklerinde⁴⁵⁰⁴ hemân-dem İskender’dir atını meydāna sürüp gelip ey nā-bekâr Çinî! Gelip⁴⁵⁰⁵ bizimle bu kadar ‘ahd ü peymân edip qavl ü⁴⁵⁰⁶ qarâr eyledikten

⁴⁴⁸⁷ zevk u: zevk TDK

⁴⁴⁸⁸ edip sâzende vü çengîlerle eglenip gâh da: edip sâzlar ve çengîlerle eglenip gâh T / ve gâh âvâzı erguvânî güş edip sâzlar ve çengîlerle eglenip gâh TDK

⁴⁴⁸⁹ şahrâlara: şahrâ vü kühda T

⁴⁴⁹⁰ edip ‘âlemler ederken: edip ‘âlem ederlerken T / ederken M

⁴⁴⁹¹ ‘askerle: ‘asker ile T, M

⁴⁴⁹² ṭabl u sūrnâları: ṭabl sūrnâlar T / ṭabl sūrnâlarla TDK

⁴⁴⁹³ fîllerle: fîllerile T / fîller ile M

⁴⁴⁹⁴ ordunuñ üstüne akip: ordu üstüne göçüp T, TDK

⁴⁴⁹⁵ ve: T ve TDK’de yok

⁴⁴⁹⁶ ki: kim T, TDK

⁴⁴⁹⁷ yeryüzünü: yeryüz T

⁴⁴⁹⁸ Bu taraftan Hâkân da: Hâkân’dır M

⁴⁴⁹⁹ ‘askerle: ‘asker ile T, M

⁴⁵⁰⁰ sedd-i İskenderî’den haber verir: sedd-i İskender olup ṭurmuşlar M

⁴⁵⁰¹ haykırdı: meydāna M

⁴⁵⁰² ileri: T ve M’de yok

⁴⁵⁰³ meydāna: meydānda T, TDK

⁴⁵⁰⁴ dediklerinde: dediler M

⁴⁵⁰⁵ gelip: T’de yok

⁴⁵⁰⁶ qavl ü: qavl TDK

şoñra hālā bunuñ gibi hīle ile ‘ale’l-ğafle üstümüze gelip bize⁴⁵⁰⁷ şeb-hūn eylemek seniñ gibi pād-şāha düşer mi? Çīn halkında vefā olmaz dedikleri gerçek imiş. Zīrā eger vefā olsa pād-şāhlarında olurdu⁴⁵⁰⁸ lākin saña bir iş edeyim ki ‘ālemde⁴⁵⁰⁹ dāstān olsun. Sen de gör ki ādem ‘ahdini bozmağ nice imiş dedi. Hākān’dır İskender’den buncılayın sözleri⁴⁵¹⁰ işitdikde dedi ki ey şehr-yār-ı kām-kārım!⁴⁵¹¹ Bu kuluñuz pād-şāhımla ‘ahd edelden beri hālā⁴⁵¹² bu āna gelince ol kavl ü⁴⁵¹³ karar üzere olup bir kıl kadar iṭā‘atleri⁴⁵¹⁴ dā’iresinden taşra çıkmadım ve siziñ kendi kuluñuz ve ırāğ-ı hāşıñız olduğumda da⁴⁵¹⁵ şübhe yokdur ve şüretā ‘işyānla⁴⁵¹⁶ gelip bunuñ gibi küstāhlıktan maḳşūdum oldur ki şehr-yārımıñ ma‘lūmları ola ki bu kulları ceng ü cidālden ‘āciz olmayıp bunuñ gibi ḥesābsız ‘askerim vardır ki⁴⁵¹⁷ Hind’e sefer eylesem altını üstüne [TDK 103b] getirmege [M 43a] kâdirim lākin şehr-yārıma iṭā‘at edip kulu kurbānı oldum deyip fīlīñ üstünden aşağı indi ve pād-şāhıñ öñünde yer öpüp ḥidmetler eyledi. İskender’dır Hākān’ıñ buncılayın i‘tizārını⁴⁵¹⁸ gördükde emreyledi kendi bindiklerinden⁴⁵¹⁹ muraşşā‘ raḥtlı bir at getirip Hākān’ı üstüne süvār eylediler.⁴⁵²⁰ Andan şoñra ol⁴⁵²¹ bir yıllık maḥşūl mālını da bağışlayıp ortalıktan ḥuşūmetdir [T 80a] kâlkdı. At başı⁴⁵²² berāber muşāḥabet ederek çekilip gitdiler. İki ‘asker⁴⁵²³ cümle dost olup biri birine⁴⁵²⁴ karışdılar. Pes bir miḳdār gitdikden şoñra inip bār-gāhlarında karar eylediler. Her gün Hākān tarafından İskender’e ziyāfetler olup ne kadar

⁴⁵⁰⁷ bize: M’de yok

⁴⁵⁰⁸ olurdu: olur idi T, M

⁴⁵⁰⁹ ‘ālemde: ‘āleme M, TDK

⁴⁵¹⁰ sözleri: sözlerin T

⁴⁵¹¹ kām-kārım: kām-kār T, M

⁴⁵¹² beri hālā: hālā M / beri TDK

⁴⁵¹³ kavl ü: kavl TDK

⁴⁵¹⁴ bir kıl kadar iṭā‘atleri: kıl kadar iṭā‘at T, TDK

⁴⁵¹⁵ da: T ve TDK’de yok

⁴⁵¹⁶ ‘işyānla: ‘işyān ile T, TDK

⁴⁵¹⁷ bu kulları ceng ü cidālden ‘āciz olmayıp bunuñ gibi ḥesābsız ‘askerim vardır ki: M’de yok

⁴⁵¹⁸ i‘tizārını: i‘tizārın T, TDK

⁴⁵¹⁹ bindiklerinden: yediklerinden M

⁴⁵²⁰ Hākān’ı üstüne süvār eylediler: Hākān üstüne süvār oldu T, TDK

⁴⁵²¹ ol: TDK’de yok

⁴⁵²² başı: başları T, TDK

⁴⁵²³ ‘asker: ‘askerdir T, M

⁴⁵²⁴ dost olup biri birine: birbirine dost olup T, TDK

yemek ve şarāb lāzım ise cümle Hākān tarafından gelirdi.⁴⁵²⁵ Pes her gün iki pād-şāh bir yere gelip zevk u⁴⁵²⁶ şafālar edip [T 80b] sāzende vü çengīlerle ‘īş ü ‘işretler edip demler sürerlerdi.⁴⁵²⁷

BU HİKĀYE RŪM NAĖĖĖĖĖĖĖĖ İLE ÇĖN MUŞAVVĖRLERĖNĖN İSKENDER İLE HĖĖĖĖĖĖĖĖĖĖ A HŪNER GÖSTERDĖKLERĖDĖR⁴⁵²⁸

Günlerde bir gün yine⁴⁵²⁹ İskender’in hūzūrunda meclis kurulup İskender’dir taht üzere karar edip Hākān’la sīm-ten⁴⁵³⁰ sākīler elinden şarāb-ı ergŭvānīler⁴⁵³¹ nūş olup kelleler germ ve⁴⁵³² sīneler nerm olduĖda hūner şāhībī niĖe ‘ākīl kimseler ol meclisde bile⁴⁵³³ olmaĖın muşāhabete başlanıp her vilāyet hālkının elinden ne gŭne hūner gelir ola deyip iĖçlerinden biri dedi ki Bābil vilāyeti hālkı ekşeri⁴⁵³⁴ cādū olup sāhīr olurlar ve biri de Hōrasan ve ‘IrāĖ vilāyetinin hālkı güzel āvāzlı olmaĖın sāzende vü h’ānende olurlar deyip ÇĖn’de ūstād naĖĖāşlar olup Rŭm’da da niĖe ūstādlar bulunur. ‘Aceb Ėangīsının naĖşı güzel ola diyŭ baĖş olup kimi ÇĖn naĖĖāşlarını⁴⁵³⁵ begenip ve kimi Rŭmīler daĖı ūstāddır deyip⁴⁵³⁶ āhīr bunun ūzerine⁴⁵³⁷ ittifāk eylediler ki bir odanın ortasına bir perde Ėekilip⁴⁵³⁸ bir dīvārını ÇĖn naĖĖāşları⁴⁵³⁹ taşvīr edip ōbŭr dīvārını⁴⁵⁴⁰ Rŭm ūstādları naĖş geĖeler.⁴⁵⁴¹ Pes bunun⁴⁵⁴² ūzerine karar verip⁴⁵⁴³ bir odanın [M 43b] ortasında perde

⁴⁵²⁵ gelirdi: gelir idi T, TDK

⁴⁵²⁶ zevk u: zevk TDK

⁴⁵²⁷ sürerlerdi: sürerler idi T, M

⁴⁵²⁸ Bu Hikāye Rŭm NaĖĖāşları ile ÇĖn Muşavvirlerinin İskender ile Hākān’a Hūner Gösterdikleridir: Bu Hikāye Rŭm NaĖĖāşları ile ÇĖn Muşavvirleri İskender ile Hākān’a Hūner Gösterdikleridir M / TDK’de yok

⁴⁵²⁹ yine: T ve TDK’de yok

⁴⁵³⁰ Hākān’la sīm-ten: Hākān ile sīmīn T

⁴⁵³¹ şarāb-ı ergŭvānīler: şarāb-ı ergŭvānī T, TDK

⁴⁵³² ve: T’de yok

⁴⁵³³ kimseler ol meclisde bile: kimesneler ol meclisde T

⁴⁵³⁴ ekşeri: ekşer T / M’de yok

⁴⁵³⁵ naĖĖāşlarını: naĖĖāşların T, TDK

⁴⁵³⁶ Rŭmīler daĖı ūstāddır deyip: Rŭmīleri begenip T, TDK

⁴⁵³⁷ ūzerine: ūstŭne T, M

⁴⁵³⁸ ortasına bir perde Ėekilip: ōtesine perde Ėekip T / ortasına perdesine Ėekilip TDK

⁴⁵³⁹ ÇĖn naĖĖāşları: ÇĖnī naĖĖāşlar T, TDK

⁴⁵⁴⁰ ōbŭr dīvārını: ōbŭr dīvārına M / ve birini TDK

⁴⁵⁴¹ Rŭm ūstādları naĖş geĖeler: Rŭmī ūstādlar Ėekeler T, TDK

çekilip⁴⁵⁴⁴ bir tarafına Rümîler girip öbür tarafına da⁴⁵⁴⁵ Çînîler girdiler. Biraz müddet sa‘ylar edip⁴⁵⁴⁶ kâdir oldukları⁴⁵⁴⁷ [TDK 104a] kadar çalışıp eyledikleri nakşlarını birbirine⁴⁵⁴⁸ göstermediler. Âhir nakşlarıdır⁴⁵⁴⁹ tamâm olduğda İskender ile Hâkân ve⁴⁵⁵⁰ ol meclisde olanlar cümle temâşâyâ varıp perdeyi ortalıktan kaldırdıklarında⁴⁵⁵¹ gördüler ki⁴⁵⁵² iki taraf da bir dürlü nakş olunup⁴⁵⁵³ ašlâ biri birinden kıl kadar farkı yoğdu.⁴⁵⁵⁴ Cümlesi bu hâle hayrân olup bilemediler ki kanğı taraf⁴⁵⁵⁵ Rümîleriñ nakşıdır ve kanğı cānib de⁴⁵⁵⁶ Çînîleriñ işidir tā ki birisine öbüründen iyidir⁴⁵⁵⁷ diyeler. Meger Çîn nakķāşları nakşa⁴⁵⁵⁸ başladıklarında Rüm üstādları nakş eylemeyip hemān dīvāra cilā verip şaykal ile āyīne gibi berrāk eylemege çalışmışlar.⁴⁵⁵⁹ Pes perdedir⁴⁵⁶⁰ ortalıktan kalkdıkda karşı dīvārda olan nakşın ‘aksi beri dīvāra urmağın⁴⁵⁶¹ görenler şanmışlar ki iki dīvār da bir üstād taşviri olup biri birinden ašlâ farkı yok.⁴⁵⁶² Pes bu tarīķla Rüm üstādları Çîn nakķāşlarına gālib olmağla İskender taḥsīn ü āferīnler edip⁴⁵⁶³ üstādlara in‘ām ü iḥsānlar eyledi. Rivāyet olunur ki zamān-ı evvelde ‘Acem diyārında bir üstād nakķāş var idi ki adına Mānī derler idi. Eyledigi taşvirlerde ‘aķllar hayrân olurmuş. Günlerde bir gün Mānī’dir ‘Acem diyārından Çîn vilāyetine sefer eyler tā ki varıp anda olan üstādları görüp

⁴⁵⁴² bunuñ: T’de yok

⁴⁵⁴³ verip: edip M

⁴⁵⁴⁴ çekilip: çekip T

⁴⁵⁴⁵ da: M ve TDK’de yok

⁴⁵⁴⁶ edip: eylediler T, TDK

⁴⁵⁴⁷ kâdir oldukları: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁵⁴⁸ nakşlarını birbirine: nakşı biri birine M

⁴⁵⁴⁹ nakşlarıdır: nakşlar T, TDK

⁴⁵⁵⁰ ve: TDK’de yok

⁴⁵⁵¹ ortalıktan kaldırdıklarında: ortalık yerden kaldırdılar T, TDK

⁴⁵⁵² ki: kim T, M

⁴⁵⁵³ olunup: olup T, TDK

⁴⁵⁵⁴ yoğdu: yoğidi T, TDK

⁴⁵⁵⁵ taraf: tarafı M

⁴⁵⁵⁶ de: M’de yok

⁴⁵⁵⁷ birisine öbüründen iyidir: birine öbüründen iyi TDK

⁴⁵⁵⁸ nakşa: nakş için T, TDK

⁴⁵⁵⁹ çalışmışlar: çalışırlar imiş M, TDK

⁴⁵⁶⁰ perdedir: perde-dār TDK

⁴⁵⁶¹ urmağın: var olmağın TDK

⁴⁵⁶² yok: olmaya M, TDK

⁴⁵⁶³ edip: eyleyip T, TDK

hünerlerini seyr ü temāšā eyleye. Bu tarafından çünkü Çîn üstâdları⁴⁵⁶⁴ Mānî'niñ kendilerini⁴⁵⁶⁵ görmek kaşdıyla yola çıktığından āgāh olurlar.⁴⁵⁶⁶ Cümlesi bir yere gelip ittifāk ederler ki Mānî dağı bu vilāyete gelmeden⁴⁵⁶⁷ evvel yolda bir hüner gösterip kendimiziñ ma'rifetini⁴⁵⁶⁸ bildirelim deyip bir şusuz beyābān⁴⁵⁶⁹ yerde yol üstünde şāfī billūrdan bir havz peydā eylerler ki gören ādem şāfī şuyla⁴⁵⁷⁰ toptolu bir güzel havz şanırdı.⁴⁵⁷¹ Pes Mānî'dir günlerde bir gün geçip giderken yolu ol⁴⁵⁷² havz üstüne uğrayıp [T 81a] gördü⁴⁵⁷³ kim yol üstünde bir laṭif havz binā olunup içi turna gözü āb-ı hayāt gibi şuyla⁴⁵⁷⁴ toptolu. [M 44a] Māl bulmuş Mağribiye dönüp meded şu şudan bir miqdār içip harāretimi gidereyim deyip⁴⁵⁷⁵ havza cān atıp gelir ve egilip kana kana içmek [TDK 104b] istedikde görür kim ašlā şudan eşer olmayıp ol şu⁴⁵⁷⁶ görünen şāfī billūr imiş. Çîn üstâdlarının kendisine hüner göstermek için⁴⁵⁷⁷ reng verdiklerinden āgāh olduğda havzın ortalık yerine⁴⁵⁷⁸ bir ölmüş köpek taṣvīr eder ki gören ādem gerçekten havza köpek düşmüş şanıp şu ümmīdinde⁴⁵⁷⁹ olmaya. Pes Çîn üstâdlarıdır bu hāle vākıf olup Mānî'niñ şan'atına taḥsīnler edip hayrān kalırlar ve Mānî Çîn'e varınca biri birlerine bunun gibi niçe renkler verip hünerler göstermişler. El-kışsa bunun üzerine İskender⁴⁵⁸⁰ niçe zamān Hākān-ı Çîn'le⁴⁵⁸¹ dā'imā 'īş ü 'işretler edip demler sürmekte idi. Günlerde bir gün İskender Hākān'a ey şehir-yār! Niçe zamandır ki bu şehirde⁴⁵⁸² atıp tutup her güşesini⁴⁵⁸³ seyr ü

⁴⁵⁶⁴ tarafından çünkü Çîn üstâdları: tarafından çünkü Çîn üstâdlar M

⁴⁵⁶⁵ kendilerini: kendilerine T, TDK

⁴⁵⁶⁶ olurlar: olup M

⁴⁵⁶⁷ gelmeden: gelmezden M

⁴⁵⁶⁸ ma'rifetini: ma'rifetimizi T, TDK

⁴⁵⁶⁹ beyābān: yaban M

⁴⁵⁷⁰ gören ādem şāfī şuyla: ādem şāfī şu ile T, TDK

⁴⁵⁷¹ şanırdı: şanır idi M

⁴⁵⁷² giderken yolu ol: gider yolu ol T / giderken yolu M

⁴⁵⁷³ gördü: görür T, M

⁴⁵⁷⁴ şuyla: şu ile T, TDK

⁴⁵⁷⁵ deyip: diyü T, TDK

⁴⁵⁷⁶ şu: M ve TDK'de yok

⁴⁵⁷⁷ göstermek için: göstermek için M

⁴⁵⁷⁸ havzın ortalık yerine: havz içinde T / havz içinde ortalık yerine TDK

⁴⁵⁷⁹ ümmīdinde: meydānda TDK

⁴⁵⁸⁰ İskender: İskender'dir T, TDK

⁴⁵⁸¹ Çîn'le: Çîn ile T, M

⁴⁵⁸² şehirde: vilāyetde M

temāšā eyledik. Şimden şoñra bu maħalden göçüp Rûm’a gidelim ve niçe zamāndan beri Rûm’u görmeyip dā’imā seferlerde gezdik. Şimdi varıp anı da görelim dedikde Hākān cevāb verip emr şehr-yārımıñdır.⁴⁵⁸⁴ Hemān her ne tarafa hareket buyurmak murād-ı hümāyūnları olursa bize lāzım olan dāmān-der-meyān edip hıdmetlerinde olmağdır. Yedi iklīm dört gūşe ‘ālem cümle⁴⁵⁸⁵ pād-şāhımıñ taht-ı hümāyūnlarıdır. Her ne tarafda eglenmek murād ederlerse emr kendileriniñdir dedi.⁴⁵⁸⁶ İskender Hākān’ıñ sözünden hazz edip ‘aql ü idrākine āferīnler eyledi ve Çīn diyārında ne kadar şāh u şeh-zāde⁴⁵⁸⁷ ve a’yān u ekābir var ise cümlesine hıl‘atler giydirilip in‘ām ü⁴⁵⁸⁸ ihsānlar olundu ve⁴⁵⁸⁹ ekābirden hiçbir kimse kalmadı ki pād-şāhıñ ihsānına mazhar olmaya. Hākān ise bir ān İskender’den ayrılmayıp iltifātler gördükçe dahı ziyāde kulluklar ederdı.⁴⁵⁹⁰

BU MAHAL HAKKAN İSKENDER'E SARAYINDA ZİYAFETLER EDİP PİŞKEŞLER VERDİĞİDİR⁴⁵⁹¹

Çünkü İskender Çīn’den dönüp Rûm’a gitmek murād eyledi. Pes Hākān’dır sarāyını şāhāne döşemelerle döşeyip zer ü zīverle⁴⁵⁹² ārāste eyledi [M 44b] ve pād-şāha pīşkeş için niçe⁴⁵⁹³ tuhfeler hāzırlayıp bir meclis-i şāhāne tertīb eyledi. Andan şoñra İskender’iñ hūzūruna varıp şehr-yārım bugün⁴⁵⁹⁴ bu kullarınıñızın⁴⁵⁹⁵ sarāyına teşrīf buyurup bendelerini i‘zāz ü ikrām buyurmaları niyāz olunur dedikde İskender de [TDK 105a] yanında olan nedīmleri ile kalkıp Hākān’ıñ sarāyına geldi. Gördü kim başdan başa zer ü zīverle⁴⁵⁹⁶

⁴⁵⁸³ gūşesini: gūşesin T / gūşede TDK

⁴⁵⁸⁴ şehr-yārımıñdır: şehr-yārımıñ M

⁴⁵⁸⁵ ‘ālem cümle: cümle M / TDK’de yok

⁴⁵⁸⁶ dedi: T’de yok

⁴⁵⁸⁷ şeh-zāde: şāh-zāde T, M

⁴⁵⁸⁸ in‘ām ü: in‘ām TDK

⁴⁵⁸⁹ ve: M’de yok

⁴⁵⁹⁰ ederdı: eder idi T

⁴⁵⁹¹ Bu Maħal Hākān İskender’e Sarāyında Ziyāfetler Edip Pīşkeşler Verdigidir: Bu Maħal Hākān İskender’i Sarāyında Ziyāfet Edip Pīşkeşler Verdigidir M / TDK’de yok

⁴⁵⁹² döşeyip zer ü zīverle: döşenip zer ü zīver ile T / döşeyip zer ü zīver ile M

⁴⁵⁹³ niçe: M’de yok

⁴⁵⁹⁴ bugün: bir kerre T, TDK

⁴⁵⁹⁵ kullarınıñızın: kullarınıñ T, M

⁴⁵⁹⁶ zīverle: zīver ile T, M

ārāste kılınıp perī peyker Türkistān güzeli nāzenīn hīdmet-kārlar şaf-ber-şaf el bağlayıp maḳām-ı hīdmetde tūrmuşlar. Meclisiñ⁴⁵⁹⁷ şadrında altın ve cevāhir ile⁴⁵⁹⁸ muraşşa‘ bir taht kurulmuş. Geçip üstüne karar eyledi. Hākān ise hīdmet-kārlarla ayak⁴⁵⁹⁹ üstünde tūrup hīdmet eylerdi. Pes İskender otur diyü emreyledikde⁴⁶⁰⁰ ol da fermān üzere geçip karşısında bir taht üzerine karar eyledi ve muşavvirler anıñ taşvīrini bu şüretle taşvīr etmişlerdir.⁴⁶⁰¹ İbtidā şerbetlerdir gelip ba‘dehū simātlardır çekildi.⁴⁶⁰² [T 81b] Fağfūrī muraşşa‘ tabaḳlar ve cevāhir kāselerle ‘ūd u ‘anber ḳoḳulu lezīz yemeklerdir yendikten şoñra sīm-ten⁴⁶⁰³ sākīlerdir gelip cevāhir ḳadehlerle⁴⁶⁰⁴ şarāb-ı erguvānī şunmağa başladılar. Tōlulardır⁴⁶⁰⁵ içilip kelleler germ ve⁴⁶⁰⁶ sīneler nerm olduğda sāzende vü çengīlerdir gelip dürlü dürlü sāzlarla faşillar edip zevḳ u⁴⁶⁰⁷ şafāya başladılar. Ahşama dek bu tarz üzere ‘īş ü ‘işretler olundūdan şoñra Hākān’dır pīşkeşler getirip ibtidā ḥesāba gelmez⁴⁶⁰⁸ la‘l ü cevāhirler⁴⁶⁰⁹ ‘arz olunup andan şoñra zırhlar ve⁴⁶¹⁰ ḳılıçlar ve yaylar gösterilip yük yük Çīn dībāları ve⁴⁶¹¹ atlas ve misk ü ‘anber⁴⁶¹² ve sā‘ir tuhfeler ‘arz olunup tula tula atlar ve şāhīn ve⁴⁶¹³ toğanlar ve sā‘ir avcı⁴⁶¹⁴ ḳuşlar gösterildikten şoñra nāzenīn Türkistān güzeli hīdmet-kārlar ve Haṭāyī meh-pāre⁴⁶¹⁵ cāriyeler ve ḳırḳ dāne fīl ‘arz olundu. Bir sā‘at geçdikden şoñra bir ḥazīne daḥı ‘arz olundu ki içinde gözler

⁴⁵⁹⁷ meclisiñ: meclis M

⁴⁵⁹⁸ altın ve cevāhir ile: altından cevāhirle T, TDK

⁴⁵⁹⁹ hīdmet-kārlarla ayak: hīdmet-kārları ile ayak T / hīdmet-kārlarla ayağ M

⁴⁶⁰⁰ emreyledikde: emreyledi M

⁴⁶⁰¹ ve muşavvirler anıñ taşvīrini bu şüretle taşvīr etmişlerdir: T ve M’de yok

⁴⁶⁰² simātlardır çekildi: simātılar çekilip M

⁴⁶⁰³ şoñra sīm-ten: sīmīn T

⁴⁶⁰⁴ ḳadehlerle: ḳadehler T

⁴⁶⁰⁵ tōlulardır: tōludur T

⁴⁶⁰⁶ ve: T’de yok

⁴⁶⁰⁷ zevḳ u: zevḳ TDK

⁴⁶⁰⁸ pīşkeşler getirip ibtidā ḥesāba gelmez: pīşkeşlerdir çekilip ibtidā gelmez ḥesāba T / pīşkeşlerini çekip ibtidā ḥesāba gelmez M

⁴⁶⁰⁹ cevāhirler: cevāhir T, TDK

⁴⁶¹⁰ zırhlar ve: zırhla TDK

⁴⁶¹¹ dībāları ve: dībā vü T

⁴⁶¹² atlas ve misk ü ‘anber: ve ‘anber M

⁴⁶¹³ ve: TDK’de yok

⁴⁶¹⁴ avcı: uçar M

⁴⁶¹⁵ meh-pāre: mäh-pāre M / meh-pāreler TDK

görmedik niçe tuhfeler var idi lākin⁴⁶¹⁶ cümlesinden a‘lā üç tuhfe var idi ki nazīri yok idi.⁴⁶¹⁷ Biri⁴⁶¹⁸ bir at idi ki esen yele ve uçan kuşa hüküm edip şahırlarda ne kadar şikāra koparılsa ašlā biri⁴⁶¹⁹ öñünden hālāş olmayıp ān-ı [TDK 105b] sā‘atiñ içinde varıp yetişir idi ve biri de bir avcı kuş idi ki uçucu kuşların birisi pençesinden kırtulmayıp her ne şekil⁴⁶²⁰ kuşa şalınsa der demez elbetde varıp şayd eylemesi muḳarrer idi ve biri de bir nāzenīn māh-peyker bir tāze⁴⁶²¹ cāriye idi ki dünyāda mişli görülmemiş bir āfet-i cān ve fītn-e devrān olup ğamzesi okuna Rüstem’ler tākāt getiremezlerdi.⁴⁶²² Pes bu tuhfeler de⁴⁶²³ birer birer pād-şāha ‘arz olunduḳça yanında bir kimse tūrup her birini beyān eylerdi.⁴⁶²⁴ Çünkü bu üç tuhfedir ‘arz olundu. Ol kimsedir beyān edip şehir-yārım bu atla⁴⁶²⁵ bu kuş cihāna bir gelip her biriniñ hūneri tecrūbe olunduḳça şehir-yārıma ma‘lūm olur lākin bu cāriyeniñ hūsnünden ğayrı iki hūneri dahı vardır. Biri bir cins āvāzı güzeldir ki āġāze eyledikde⁴⁶²⁶ ihtiyārsız gökde uçan kuşları yere indirip medhūş eder ve çağlayıp aḳan şuları diñdirir. Biri de ğāyet dil-āver şeh-bāz olup degme pehlevāndan ceng gününde yüz döndürmeyip ḥaşmınıñ⁴⁶²⁷ merdāne ḥaḳḳından gelir dedi. İskender’dır bu sözleri⁴⁶²⁸ işitdikde ta‘accüb edip hoş āvāzınıñ güzel olduğuna i‘timād eyledik lākin buncılayın kāfūrī-tenli nāzenīn cāriye nice dil-āver olup pehlevān ola dedi ve cāriyeyi ziyāde⁴⁶²⁹ medḥ eylediklerinden gücenip aldıḳdan soñra yüzüne bakmayıp ašlā meclisine⁴⁶³⁰ getirmedi. El-ḳışsa çünkü aḥşam oldu. İskender⁴⁶³¹ ḳalkıp bār-ġāhına geldi. O⁴⁶³² gece de rāḥat edip

⁴⁶¹⁶ lākin: TDK’de yok

⁴⁶¹⁷ nazīri yok idi: nazīri yoġidi T / M’de yok

⁴⁶¹⁸ biri: birisi TDK / Bu kısımdan (4618. dipnot) 4664. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁶¹⁹ biri: T’de yok

⁴⁶²⁰ şekil: müşkil T

⁴⁶²¹ bir tāze: TDK’de yok

⁴⁶²² getiremezlerdi: getiremezler idi T

⁴⁶²³ tuhfeler de: tuhfelerdir TDK

⁴⁶²⁴ eylerdi: eyler idi T

⁴⁶²⁵ atla: at ile T

⁴⁶²⁶ āġāze eyledikde: yırladıḳda TDK

⁴⁶²⁷ ḥaşmınıñ: ḥaşmına T

⁴⁶²⁸ sözleri: sözü TDK

⁴⁶²⁹ ziyāde: T’de yok

⁴⁶³⁰ meclisine: T’de yok

⁴⁶³¹ İskender: İskender’dır TDK

⁴⁶³² o: ol T

çünkü şabāḥ olup ol gün yine bār-gāhında meclis kurup ‘İş ü ‘işrete başladı ve emreyledi kim cümle ‘asker ḥāzır ü müheyyā olalar ve yol tedāriklerini⁴⁶³³ görüp te’ḥīr etmeyeler. Pes ‘askerdir ḥāzırlanmağa başlayıp pād-şāhdır Ḥākān’la⁴⁶³⁴ aḥşamlara dek şöḥbetler eyledi. Ol gece de geçip şabāḥ olduğda İskender’dır cümle ‘askeriyle⁴⁶³⁵ ol maḥalden göçüp bir ḡayrı⁴⁶³⁶ yoldan eṭrāfı [T 82a] seyr ü temāşā ederek ‘Acem memleketine teveccüh eylediler. Ḥākān’dır pād-şāhla bir miḡdār yola gitdikden soñra İskender şimden soñra siz artık dönüp varıñ kendi memleketiñiziñ aḡvālını görüp kendi ‘ālemiñizde oluñ. Biz de şayd u şikār ederek çekilip gidelim dedikde Ḥākān⁴⁶³⁷ pād-şāha du‘ālar edip dönüp şehrine geldi. Pes⁴⁶³⁸ İskender’dır [TDK 106a] bir miḡdār gitdikden soñra bir güzel yere gelip ḡondular. Ertesi ol maḥalden ḡalkıp bu tarz üzere birkaç gün gitdikden soñra bir dil-ḡüşā yere gelip birkaç gün şayd u şikār için ol maḥalde ḡarār eyledi.

BU MAḤAL RUS ‘ASKERİ GELİP BERDE’ MEMLEKETİNİ ḠĀRET VE NÜŞABE DEDİKLERİ ḤĀTÜNU ESİR EYLEDİKLERİNDE İSKENDER’İN ĀḠĀHİ OLDUḠUDUR⁴⁶³⁹

Çünkü İskender ol maḥalle ḡonup ḡarār eyledi. Pes⁴⁶⁴⁰ birkaç gün şayd u şikāra meşḡul oldu lākin dā’imā vaṭan ārzusu ḡöñlünden gitmeyip niçe zamāndan beri Rüm memleketini görmediginden Rüm memleketine varıp bir kerrecik görmek ister idi. Bir gece böyle fīkr eyledi ki ol yerden ḡalkıp Ḥorasan’a vara. Birkaç gün ol yerde ārām eyledikten soñra taḡt-gāhı olan İştāḡr’a varıp biraz müddet de anda eglenip zevḡ u şafālar ve⁴⁶⁴¹ ‘İş ü ‘İşretler eyledikten soñra Rüm’a ‘azīmet edip varıp eski taḡtını göre lākin her vaḡtde ādemiñ istedigini olmayıp niçe māni‘ yüz göstermekle⁴⁶⁴² murād eyledigi işden alıḡor ve ‘azīmet eyledigi yola gidemez. Pes İskender de bu fikriñ üstüne ḡarār verip Rüm’a gitmege

⁴⁶³³ tedāriklerini: tedārikin TDK

⁴⁶³⁴ Ḥākān’la: T’de yok

⁴⁶³⁵ ‘askeriyle: ‘asker ile T

⁴⁶³⁶ ḡayrı: ḡayr T

⁴⁶³⁷ Ḥākān: Ḥākān’dır T

⁴⁶³⁸ pes: TDK’de yok

⁴⁶³⁹ Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

⁴⁶⁴⁰ pes: TDK’de yok

⁴⁶⁴¹ zevḡ u şafālar ve: zevḡ Şafālar TDK

⁴⁶⁴² göstermekle: gösterip T

niyyet eylemişken nā-gāh Ermen vilāyetiniñ hākimi olan Devali çıkageldi. İskender'in huzûruna girip du'ā eyledi. Andan sonra təcini yere urup Rus tã'ifesiniñ zulm ü ta'addisinden feryād ü fiğānlar edip dedi ki hesāba gelmez Rus 'askeri 'ale'l-ğafle 'Acem diyārına ilgār edip niçe şehri gāret eylediler. Halkıñ mällarını alıp kimini kılıçdan geçirip ve kimini de esir ederek⁴⁶⁴³ Berde'e gelip Nüşabe'niñ şehrini harāb edip kendisini esir eylediler. Sarâyında ne kadar māl ü hazîne var ise cümlesini gāret edip⁴⁶⁴⁴ silip süpürüp kal'asın yer ile berāber eylediler. Hālā ol şehrde ādemī-zāddan kimse kalmayıp harāb olmuşdur. Andan sonra bu kuluñuz vilāyeti olan Ermen şehrine geldiler. Bendeñiz de anda bulunmayıp yabanda idim. Pes cümle şehri gāret edip benim de olanca⁴⁶⁴⁵ mālımı alıp ehl-i 'ıyālīmı⁴⁶⁴⁶ esir edip bu tarz üzere niçe şehrleri gāret ederek yine kendi vañanlarına yıkılıp gitmişler. Bendeñiz cān atıp kapıñıza⁴⁶⁴⁷ dād istemege geldim. Eger ol tã'ifeniñ etdikleri⁴⁶⁴⁸ yanlarına kalıp muqayyed olunmazsa⁴⁶⁴⁹ gelecek yıl⁴⁶⁵⁰ Horasan'ı ve sã'ir memleketleri⁴⁶⁵¹ harāb edip öbür sene Rüm vilāyetini dahı gāret eylemeleri [TDK 106b] muqarrerdur dedikde İskender çünkü Devali'den bu kara haberleri işidip⁴⁶⁵² perişān olup gāyet kasāvetlendi. Bā-huşuş Nüşabe'niñ esir olup memleketi gāret olunduğuna ziyāde [T 82b] acıdı. Zīrā İskender muqaddemā⁴⁶⁵³ Nüşabe'niñ sarâyına varıp cümle sāzende vü çengīlerin görüp ve şāhāne niçe tuhfelerini⁴⁶⁵⁴ seyredip tarz u tavırına da⁴⁶⁵⁵ ziyāde mā'il olmuşidi. Pes eleminden başını bir miqdār öñüne şalıp fikre vardı. Āhır söze gelip dedi ki çünkü ol tã'ife gelip saña ve sã'ir şehrlere bu kadar zulm ü ta'addī eylediklerinden⁴⁶⁵⁶ āgāh olduk. Bundan sonra göresin ki ben de anlarıñ başlarına kıyāmetler koparıp niçe vilāyetlerini harāb edeyim. Ol taraf 'askeriniñ ikisi bir yerde kalmayıp dār u diyārları bir

⁴⁶⁴³ ederek: edip T

⁴⁶⁴⁴ kendisini esir eylediler. Sarâyında ne kadar māl ü hazîne var ise cümlesini gāret edip: TDK'de yok

⁴⁶⁴⁵ olanca: TDK'de yok

⁴⁶⁴⁶ ehl-i 'ıyālīmı: ehl ü 'ıyālīmı TDK

⁴⁶⁴⁷ kapıñıza: kapıñızda TDK

⁴⁶⁴⁸ etdikleri: eyledikleri TDK

⁴⁶⁴⁹ olunmazsa: olunmaz ise T

⁴⁶⁵⁰ gelecek yıl: TDK'de yok

⁴⁶⁵¹ memleketleri: memleketi TDK

⁴⁶⁵² haberleri işidip: haberi işitti T

⁴⁶⁵³ muqaddemā: TDK'de yok

⁴⁶⁵⁴ tuhfelerini: tuhfelerin TDK

⁴⁶⁵⁵ tarz u tavırına da: tarz-ı tavırına T

⁴⁶⁵⁶ zulm ü ta'addī eylediklerinden: zulm ta'addī eylediklerinde TDK

cins ḥarāb ola ki ‘ilāc için bir yeşil yaprakları⁴⁶⁵⁷ bulunmaya. Eger Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleri⁴⁶⁵⁸ ecelden emān verip fırsat bulursak Nüşabe’yi ḥalāş edip⁴⁶⁵⁹ igneden iplige varınca ne kadar māl zāyi‘ olmuş ise cümlesini bir yere cem‘ u taḥşīl edip yine⁴⁶⁶⁰ evvelki gibi yerine pād-şāh eylemedikçe rāḥatı kendi nefsim eḥarām edeyim. Sen gelmezden evvel ‘Acem memleketine gidip birkaç gün anda zevḳ u⁴⁶⁶¹ şafā eyledikden sonra Rūm’a ‘azīmet etmege niyyet etmişidim.⁴⁶⁶² Çünkü gelip bize bu ḥaberleri getirdiñ. Ḥālā himmet kemerini yedi yerden kuşanıp varıp Rus’dan dādıñızı almadıkça bir daḥı Rūm’a gitmek degil ‘İş ü ‘işret bile eylemem dedi. Devali çünkü İskender’den buncılayın muḥkem ‘azīmetleri⁴⁶⁶³ gördü. Göñlü yerine gelip pād-şāha du‘ālar edip şehir-yārım hemān Ḥaḳ Te‘ālā sizi cihān durdukça ber-ḳarār eylesin. Siz cihānda sağ olduğça ḳuluñuzdan kimseye zarar olduğunu istemeyip cümlesiniñ mecrūḥ göñüllerine merhem urup mesrūr edersiz dedi.⁴⁶⁶⁴

[M 45a] BU MAḤAL İSKENDER KİFÇAḲ’A GELDİKDE OL VİLĀYETİÑ ‘AVRATLARI DĀ’İMĀ YÜZÜ AÇIK GEZMEĞİN⁴⁶⁶⁵ YÜZLERİNİ ÖRTMEK İÇİN⁴⁶⁶⁶ TILSIM EYLEDİĞİDİR⁴⁶⁶⁷

Çünkü İskender Rus ṭā’ifesiniñ şehirleri buncılayın gāret eylediklerinden āgāh oldu.⁴⁶⁶⁸ Ol gece gözlerine aṣlā uyḳu gelmeyip ‘acebā⁴⁶⁶⁹ o⁴⁶⁷⁰ vilāyete vardıkda ne yüzden ceng edip⁴⁶⁷¹ ḥaḳıñ dādlarını nice alıversem diyü⁴⁶⁷² bütün gece endīşede oldu. Çünkü

⁴⁶⁵⁷ yaprakları: yaprak TDK

⁴⁶⁵⁸ Ḥazretleri: Ḥazreti T

⁴⁶⁵⁹ Nüşabe’yi ḥalāş edip: TDK’de yok

⁴⁶⁶⁰ bir yere cem‘ u taḥşīl edip yine: bir bir taḥşīl edip TDK

⁴⁶⁶¹ zevḳ u: zevḳ TDK

⁴⁶⁶² eyledikden sonra Rūm’a ‘azīmet etmege niyyet etmişidim: eylemege niyyet edip sonra Rūm’a gitmege ‘azīmet eylemişidim T

⁴⁶⁶³ ‘azīmetleri: ‘azīmetlerini T

⁴⁶⁶⁴ 4618. dipnottan buraya (4664. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁶⁶⁵ gezmegin: görmekle T

⁴⁶⁶⁶ örtmek için: örtmek için M

⁴⁶⁶⁷ Bu başlık TDK nüshasında yoktur.

⁴⁶⁶⁸ oldu: olup T, TDK

⁴⁶⁶⁹ ‘acebā: ‘aceb T, M

⁴⁶⁷⁰ o: ol T, TDK

⁴⁶⁷¹ edip: M’de yok

⁴⁶⁷² diyü: ve M

[TDK 107a] şabāh oldu. Hākān'ın verdiği ata süvār olup ilgār⁴⁶⁷³ sürüp Ceyhūn'a geldi. 'Asker de cümle⁴⁶⁷⁴ ağırlıkların geriye birağıp sāye gibi pād-şāhın yanından ayrılmayıp birkaç menzili bir eylediler ve niçe beyābānlar⁴⁶⁷⁵ geçip H̄arezm'e geldiler. Andan Kıfçak şahrāsına gelip gördüler ki⁴⁶⁷⁶ ol yerin kavmi cümle göçer evli olmağın şahrāya yayılmışlar. Cümle 'avratları yüzü gözü açık gezmegin nāzenin ve⁴⁶⁷⁷ meh-pāre kızlar⁴⁶⁷⁸ tāvus-ı ra'nālar⁴⁶⁷⁹ gibi cevelān edip erkeklerinden kaçmazlar. Pes İskender'in⁴⁶⁸⁰ yanında olan 'asker t̄a'ifesi 'ömrlerinde buncılayın nāzenin meh-pāre⁴⁶⁸¹ görmemişler idi. Çünkü ol maħalle gelip kondular. Nāzenin kızları gördükleri gibi her birinde tazelik hevāsı cūş u hūrūşa geldi lākin İskender'in⁴⁶⁸² gāzabı kōrkusundan kimse ol kızlara el uzatmayıp cānlarına cebr edip yüreklerine taş başladılar. Çünkü İskender⁴⁶⁸³ bu kışşadan haber-dār oldu. Elem çekip olmaya ki buncılayın aç 'asker 'ömrlerinde 'avrat yüzü görmemişlerken⁴⁶⁸⁴ hālā birkaç gün bunların arasında tūrurlarsa belki bir kabāhat eyleyeler diyü fikre vardı ve ol t̄a'ifenin belli başlılarını⁴⁶⁸⁵ [T 83a] huzūruna da'vet edip her birine i'zāz ü ikrāmlar eyledi. Andan soñra bunlara niçin hātūnlarıñızın yüzlerin böyle açık koyup⁴⁶⁸⁶ dā'imā bir ālāy yabancı ādemlerden kaçırılmayıp nā-maħremlere gösterirsiniz?⁴⁶⁸⁷ Belki görerek şeytān aralık yere bir fitne birağıp fesāda sebep ola. Bunların yüzlerini⁴⁶⁸⁸ örtün. Bir dahı böyle açık gezmesinler⁴⁶⁸⁹ dedi. Çünkü ol t̄a'ifenin ihtiyārları pād-şāhdan bu sözü işitdiler. Du'ālar⁴⁶⁹⁰ edip dediler ki biz pād-şāhımızın kulları⁴⁶⁹¹ olup yollarında māl ü cānımızı fedā

⁴⁶⁷³ ilgār: ilgār ile T, M

⁴⁶⁷⁴ cümle: M'de yok

⁴⁶⁷⁵ beyābānlar: beyābānlara TDK

⁴⁶⁷⁶ gelip gördüler ki: gelip gördü kim T / girdiler M

⁴⁶⁷⁷ ve: T ve TDK'de yok

⁴⁶⁷⁸ meh-pāre kızlar: māh-pāre kızlar M / meh-pāre kızlar ve TDK

⁴⁶⁷⁹ tāvus-ı ra'nālar: tāvus-ı ra'nā T

⁴⁶⁸⁰ İskender'in: İskender T

⁴⁶⁸¹ meh-pāre: māh-pāreler M

⁴⁶⁸² İskender'in: İskender M

⁴⁶⁸³ İskender: İskender'dir M, TDK

⁴⁶⁸⁴ görmemişlerken: görmemişken T / görmemişken TDK

⁴⁶⁸⁵ başlılarını: başlıların TDK

⁴⁶⁸⁶ yüzlerin böyle açık koyup: yüzleri açık olup M

⁴⁶⁸⁷ gösterirsiniz: yüz gösterirsiniz M

⁴⁶⁸⁸ yüzlerini: yüzlerin T, TDK

⁴⁶⁸⁹ gezmesinler: gezmesin T, TDK

⁴⁶⁹⁰ du'ālar: du'ā M

edip⁴⁶⁹² hizmet eylemek üzere ‘ahd ü peymân eylemişizdir. Yohsa ‘avratlarımızın [M 45b] yüzlerini⁴⁶⁹³ örtmek için⁴⁶⁹⁴ ‘ahd eylemedik. Buncılayın açık yüzlü gezmek bu tã’ifeniñ ‘âdetidir. Sizde nice ‘avratlar yüzlerin⁴⁶⁹⁵ örtmek ‘âdet ise bizde de erler gözlerini yumup nâ-maḥremlere bakmamak⁴⁶⁹⁶ ‘âdetdir. Bu kavmiñ bunca zamândan beri ‘âdetleri bunun üzerine olup hiç kimse ne bunların yüzüne bakar ne bir⁴⁶⁹⁷ fesâd eyler. Lütf edip bu ḥâtûnların⁴⁶⁹⁸ yüzlerine perde çekmekle⁴⁶⁹⁹ dünyâyı başlarına zindân eylemeñ. Zîrâ bir dahı dünyâ yüzüne ḥasret olup cihânı görmekten kalırlar. Eger şehr-yârimız bizden cân isterse de bile yollarına [TDK 107b] fedâ edelim lâkin bunca zamândan beri olan ‘âdetimizi bırakmak güçdür dediler. Çünkü İskender bunlardan bu sözü işitti. Cevâb veremeyip ‘âciz kaldı ve ne tārīkla bunları rām edip bu yaramaz işden vazgeçireceğini bilemedi. Âhir yanında olan ḥükemâyı ḥuzûruna da‘vet edip bu tã’ifeniñ ‘avratları dâ’imâ yüzleri açık gezmegin niçe nâ-maḥrem kimseler görüp vebâle girerler ve belki görüp bir fesâd edeler diyü ihtiyârlarını yanıma da‘vet edip⁴⁷⁰⁰ söyleyegördüm taş yürekli⁴⁷⁰¹ bir âlây tã’ife-i nâ-dân⁴⁷⁰² kavm olmağla ašlâ söz geçiremeyip bizim eski ‘âdetimizdir bundan ašlâ zarar görmedik dediler. Pes bunlara ne çâre eylesek ki bu yaramaz ḥüydan vazgeçeler⁴⁷⁰³ dedikde ḥükemâdan biri cevâb verip eger pād-şāhim fermân ederse bu şahrânıñ ortalık yerinde bir tılsım edeyim. Her kaṅğı ‘avrat ol tılsımı görürse yüzüne perde tutup bir dahı yüzü açık gezmeye lâkin ol şartla ki pād-şāhim birkaç gün⁴⁷⁰⁴ bu menzilde eglenip geçip gitmeyeler ve ne kadar şey lâzım ise cümlesini ḥâzır eylemege fermân buyuralar dedi.

⁴⁶⁹¹ kulları: kıl M

⁴⁶⁹² māl ü cānımız fedâ edip: māl ü cānımız ile M

⁴⁶⁹³ yüzlerini: yüzlerin T, TDK

⁴⁶⁹⁴ için: üzere M

⁴⁶⁹⁵ yüzlerin: yüzünü M

⁴⁶⁹⁶ gözlerini yumup nâ-maḥremlere bakmamak: gözlerin yummayıp nâ-maḥremlere bakmak T / gözlerin yumup nâ-maḥremlere bakmak TDK

⁴⁶⁹⁷ ne bunların yüzüne bakar ne bir: ne bunların yüzüne bakar ve ne bir M / bunların yüzüne ne bakar ve ne TDK

⁴⁶⁹⁸ lütf edip bu ḥâtûnların: M’de yok

⁴⁶⁹⁹ çekmekle: çekmek ile T, TDK

⁴⁷⁰⁰ bu tã’ifeniñ ‘avratları dâ’imâ yüzleri açık gezmegin niçe nâ-maḥrem kimseler görüp vebâle girerler ve belki görüp bir fesâd edeler diyü ihtiyârlarını yanıma da‘vet edip: T ve TDK’de yok

⁴⁷⁰¹ yürekli: yürekleri T

⁴⁷⁰² tã’ife-i nâ-dân: nâ-dân T, TDK

⁴⁷⁰³ vazgeçeler: vazgeçireyiz T, TDK

⁴⁷⁰⁴ gün: M nüshasında tekrarlanmıştır.

İskender gerçi Rus üstüne varmak bize bundan daḥı ziyāde mühimdir lākin bir daḥı bu yere de⁴⁷⁰⁵ uğramayıp buncılayın bir ḥayrlı maşlaḥatda yitmeyip ḳalmaq lāzım gelir deyip⁴⁷⁰⁶ nā-çār birkaç gün ol maḥalde oturaḳ eylemege ḳarār verip emreyledi ki⁴⁷⁰⁷ ḥakīme ne ḳadar şey lāzım ise cümlesini ḥāzır ü müheyyā⁴⁷⁰⁸ edeler. Pes ḥakīmdir⁴⁷⁰⁹ dāmen-dermeyān edip üstād mi‘mārlara siyāh taşdan bir ‘avrat şüreti yondurup beyāz mermerden yüzüne bir yaşmaq tıtdı ve tılsımla⁴⁷¹⁰ bu şüreti ol şahrānıñ ortalıḳ yerine dikdi. [M 46a] Pes Kırçak nāzenīnleridir gelip geçdikçe ol şüreti⁴⁷¹¹ görüp yüzündeki perdeyi gördüklerinde her birine te’sīr edip anlar da perde ile gezmege başladılar ve yüzlerini bir daḥı kimseye göstermeyip nā-maḥremlerden⁴⁷¹² şaḳındılar. Pād-şāhdır bu ḥālī gördükde ḥayrān olup ḥakīme dedi ki behey ādem! Biz pād-şāhlığımızla⁴⁷¹³ bu ḳavmıñ iḥtiyārlarını ḥuzūrumuza getirip her birine [T 83b] niçe⁴⁷¹⁴ iḥsānlar edip naşīḥatler eyledik ise de⁴⁷¹⁵ aşlā sözümüzü⁴⁷¹⁶ tıtmayıp ‘inād eylemişlerken⁴⁷¹⁷ seniñ buncılayın taşdan yapılma şüretiñe bu ḳadar ḥalkıñ⁴⁷¹⁸ rām olduklarınıñ ḥikmeti⁴⁷¹⁹ nedir diyü ḥakīmden⁴⁷²⁰ su’āl eyledikde ḥakīm⁴⁷²¹ cevāb verip şehir-yārim bu nāzenīn ‘avratlar gerçi sīneleri⁴⁷²² gümüş gibidir lākin içinde olan yürekleri taş gibi pek olmaḡın⁴⁷²³ bu taş yürekliilere degme ādemiñ sözü te’sīr eylemeyip yine bunlara bu şüret gibi bir taş yürekli gerekdir ki⁴⁷²⁴ anıñ [TDK

⁴⁷⁰⁵ yere de: yerlere T, TDK

⁴⁷⁰⁶ deyip: diyü M

⁴⁷⁰⁷ ki: kim T

⁴⁷⁰⁸ ḥāzır ü müheyyā: ḥāzır M

⁴⁷⁰⁹ ḥakīmdir: ḥükemādır T, TDK

⁴⁷¹⁰ tılsımla: tılsım ile T, M

⁴⁷¹¹ ol şahrānıñ ortalıḳ yerine dikdi. Pes Kırçak nāzenīnleridir gelip geçdikçe ol şüreti: TDK’de yok

⁴⁷¹² nā-maḥremlerden: nā-maḥremden T, M

⁴⁷¹³ pād-şāhlığımızla: pād-şāhlığımız ile T, M

⁴⁷¹⁴ niçe: M’de yok

⁴⁷¹⁵ naşīḥatler eyledik ise de: naşīḥat eyleyegördük T / naşīḥatler eyleyegördük M

⁴⁷¹⁶ sözümüzü: sözümüz TDK

⁴⁷¹⁷ eylemişlerken: eylemişler iken M, TDK

⁴⁷¹⁸ ḥalkıñ: ḥalk T, TDK

⁴⁷¹⁹ ḥikmeti: ḥükmü T

⁴⁷²⁰ ḥakīmden: ḥakīme M / T’de yok

⁴⁷²¹ ḥakīm: ḥakīmdir M

⁴⁷²² ‘avratlar gerçi sīneleri: ‘avratları sīneleri gerçi kim T / ‘avratları sīneleri gerçi çekme TDK

⁴⁷²³ taş gibi pek olmaḡın: taş gibidir ve taş gibi pek olmaḡın T

⁴⁷²⁴ ki: TDK’de yok

108a] kıyāfetini gördüklerinde ‘ibret alıp qalblerine te’şīr ede. Bunlar da pes bu⁴⁷²⁵ şūreti görüp buncılayın cānsız şūret⁴⁷²⁶ nā-maḥremlerden şakınıp yüzünü örttüğü yerde biz niçin örtmeziz deyip her biri yüzlerini örtmege başladılar ve bir sebebi⁴⁷²⁷ de oldur ki bu tılsımdır. Bunda niçe gizli te’şīr vardır ki⁴⁷²⁸ anı yine tılsım bilen ādem bilir ve ḥaḳīqatini⁴⁷²⁹ añlar dedi.⁴⁷³⁰ El-kışşa ol tılsım sebebi ile cümle ol⁴⁷³¹ yeriñ ‘avratları yüzlerini örtmege başlayıp bir daḥı nā-maḥreme görünmediler. Rivāyet ederler ki ḥālā daḥı⁴⁷³² ol tılsım Kışçaq şahrāsında tūrur imiş. El-‘ahdetü ‘ale’r-rāvī.

BU MAḤAL RUS ‘ASKERİ İSKENDER’İN GELDİĞİNDEN ĀĠĀH OLUP TEDĀRİK GÖRMELERİDİR⁴⁷³³

Çünkü İskender ol maḥalden göçüp bu kadar ‘asker ile yola girdi. Her vardığı yerde dürlü dürlü⁴⁷³⁴ ḥayr edip ḥalka niçe in‘ām ü⁴⁷³⁵ iḥsānlar eder idi. Pes bu ṭarīḳla Rus memleketine yaklaştıklarında⁴⁷³⁶ birkaç gün oturaḳ edip cümle ‘asker diñlendi ve⁴⁷³⁷ geri kalanlar⁴⁷³⁸ da gelip yetişdiler. Bu ṭarafdan⁴⁷³⁹ Rus ‘askeri kendi ‘ālemlerinde iken günlerde bir gün ḥaber geldi ki İskender intikām almaḳ ḳaşdıyla ḥesāba gelmez gök demire ḡarḳ olmuş ‘askerle bu memleketlere⁴⁷⁴⁰ yakın gelmiş. Yanında ol kadar pehlevānlar ve dil-āverler var imiş⁴⁷⁴¹ ki her biri ceng gününde yedi başlı ejder olup yalnız bir başla⁴⁷⁴²

⁴⁷²⁵ bunlar da pes bu: pes bunlar da M

⁴⁷²⁶ buncılayın cānsız şūret: T ve TDK’de yok

⁴⁷²⁷ bir sebebi: birisi TDK

⁴⁷²⁸ ki: T ve TDK’de yok

⁴⁷²⁹ ādem bilir ve ḥaḳīqatini: M’de yok

⁴⁷³⁰ dedi: dedikde T / dedi ki TDK

⁴⁷³¹ ol: TDK’de yok

⁴⁷³² daḥı: T ve TDK’de yok

⁴⁷³³ Bu Maḥal Rus ‘Askeri İskender’in Geldiginden Āġāh Olup Tedārik Görmeleridir: Bu Maḥal Rus ‘Askeri İskender Geldiginden Āġāh Olup Tedārik Görmeleridir T / Bu Maḥal İskender’in ‘Asker Alıp Gitdigidir M

⁴⁷³⁴ dürlü dürlü: bir dürlü T, M

⁴⁷³⁵ in‘ām ü: in‘ām TDK

⁴⁷³⁶ yaklaştıklarında: yaklaştıkda M

⁴⁷³⁷ diñlendi ve: diñlendiler tā kim T, TDK

⁴⁷³⁸ geri kalanlar: geride olanlar M

⁴⁷³⁹ ṭarafdan: ṭarafda M

⁴⁷⁴⁰ ‘askerle bu memleketlere: ‘asker ile bu memleketlere T / ‘asker ile memleketiñize M

⁴⁷⁴¹ pehlevānlar ve dil-āverler var imiş: pehlevān ve dil-āver almış M / pehlevān dil-āverler var imiş TDK

niçe biñ ‘askere karşı kor imiş ve yanınca Hind’den⁴⁷⁴³ [M 46b] ve Çīn’den iki yüz fīl getirmiş ki⁴⁷⁴⁴ her biri bir tağa beñzeyip ceng olduḡda fīllere⁴⁷⁴⁵ demirden cebe giydirip düşmen ‘askeriniñ üstüne şalıverirler imiş deyip başdan başa İskender’iñ yanında ne kadar dil-āver var ise cümlesini birer birer⁴⁷⁴⁶ beyān eylediler. Pes⁴⁷⁴⁷ Rus ʔā’ifesiniñ ser-dārları ki adına Kıyṭal derler idi.⁴⁷⁴⁸ Çünkü bu haberden āgāh oldu. Eṭrāf ü⁴⁷⁴⁹ eknāfa haberler gönderip yedi bölük Rus ʔā’ifesi cümle bir yere gelip Kıyṭal’iñ yanına cem‘ oldular. Rus ‘askeriyle⁴⁷⁵⁰ İskender’iñ konduḡu yeriñ arası iki fersah idi. Pes Kıyṭal’dır yanına bu kadar ‘asker⁴⁷⁵¹ cem‘ olduḡunu gördüḡde şād olup cümle belli başlılarını yanına⁴⁷⁵² da‘vet edip her birine istimāletler verip dedi ki İskender’iñ ‘askeri çokluḡundan aṣlā ḡāṭırınıza elem gelmesin.⁴⁷⁵³ Anlarıñ cümlesi bir ālāy derme çatma⁴⁷⁵⁴ ‘asker olup kimi Rūm’dan ve kimi ‘Acem’den⁴⁷⁵⁵ ve kimi Hind ve Çīn’den bir yere gelmedir ve cümlesi nāz ü niyāzla⁴⁷⁵⁶ [TDK 108b] beslenmiş bir ālāy yiyip içmege alışıṡ ‘asker olup bizim gibi zahmet ü miḡnetle⁴⁷⁵⁷ ḡāṣıl olmuş degillerdir. Bugün yarın karşıımıza geldikde bir ḡamlemize ṭāḡat getiremeyip cümlesi perīṣān olurlar. Hemān er olup ayak pekligi edip cānla çalışıñ. [T 84a] İskender Hind ve Çīn’e varıp ḡālā yanınca bu kadar māl ü ‘asker ü ḡazīne⁴⁷⁵⁸ getirmiştir. ‘Askerini bozduḡda cümle mālaları elimize girip⁴⁷⁵⁹ bir daḡı dünyāda mālā muḡtāc olmayıp nekbetīlikden ḡalāṣ oluruz ve İskender’i bozduḡdan ṡoñra artık bir vilāyet ḡalkı bizim öñümüze ṭuramayıp İskender gibi yedi iḡlīm dört ḡüşeye mālīk olup elimize cihān mālaları

⁴⁷⁴² başla: başıyla T, M

⁴⁷⁴³ Hind’den: Hind TDK

⁴⁷⁴⁴ getirmiş ki: getirmiş ki T / getirmiş TDK

⁴⁷⁴⁵ fīllere: M’de yok

⁴⁷⁴⁶ birer birer: bir bir T, TDK

⁴⁷⁴⁷ pes: TDK’de yok

⁴⁷⁴⁸ derler idi: derleridi TDK

⁴⁷⁴⁹ eṭrāf ü: eṭrāf T, TDK

⁴⁷⁵⁰ ‘askeriyle: ‘askeri ile T, M

⁴⁷⁵¹ ‘asker: T’de yok

⁴⁷⁵² yanına: ḡatına M

⁴⁷⁵³ gelmesin: vermesin T

⁴⁷⁵⁴ derme çatma: dermeden çatmadan T / derme devşirme TDK

⁴⁷⁵⁵ ve kimi ‘Acem’den: M’de yok

⁴⁷⁵⁶ niyāzla: niyāz ile T, M

⁴⁷⁵⁷ miḡnetle: miḡnet ile T, TDK

⁴⁷⁵⁸ yanınca bu kadar māl ü ‘asker ü ḡazīne: niçe māl ü ḡazīne M

⁴⁷⁵⁹ mālaları elimize girip: mālalarını ele getirip T / mālalarını elimize girip TDK

girip⁴⁷⁶⁰ biz de sâ'ir vilâyetiñ hılkı gibi devlet bulup kām-rân oluruz deyip bunuñ gibi sözlerle vâfir esdi şavurdu. Pes ol ahmaq kavm ki 'ömrlerinde māl ü⁴⁷⁶¹ hazine görmeyip dâ'imâ zarûretle geçinegelmişlerdir. Ser-dârlarından buncılayın ğanîmet haberlerini⁴⁷⁶² işitdikde her biri cûş u hürûşa gelip mādāmki biz şağ olayız var kuvvetimizi⁴⁷⁶³ bāzūya getirip düşmen 'askerini bozmağda sa'ylar edelim dediler. Çünkü Kıyıl 'askeriniñ buncılayın bî-pervâ olup düşmen 'askerini gözlerine şalındırmadıklarını⁴⁷⁶⁴ gördü. Şād olup [M 47a] ceng tedbiri ile muqayyed oldu. Ezîn cānib İskender de⁴⁷⁶⁵ dīvān edip pād-şāhlar ve pehlevānlar huzûruna cem' oldular. Her birine tesliyetler verip dedi ki bu Rus t̄a'ifesi ne kadar çok olursa da⁴⁷⁶⁶ bizim pehlevānlarımız ile cenge kâdir degillerdir.⁴⁷⁶⁷ Bunların dâ'imâ işi gücü yol⁴⁷⁶⁸ kesip hîle ile açmazdan bir yeri ğâret eylemekdir. Sâ'ir 'asker gibi karşı gelip merdāne ceng eylemege cānları yokdur. Aşlā cebe vü cevşenleri olmayıp çırcıplağ⁴⁷⁶⁹ bir ālāy nekbetî t̄a'ife olmağın bizim gök demire ğarğ olmuş 'askerimiziñ karşısına geldiklerinde bir hamleye t̄ağat getiremeyip cümlesi perişān olurlar. Hıq Te'ālā Hāzretleriniñ⁴⁷⁷⁰ 'avnıyla⁴⁷⁷¹ bu zamāna gelince ğāh 'Acem'de ve⁴⁷⁷² ğāh Hind'de niçe hesāba gelmez kuvvetli mükemmel 'askerle⁴⁷⁷³ ceng edip cümlesine ğālib olduk. Hıq Te'ālā Hāzretinden ümmīdimiz oldur ki bunlara da ğālib olup perişān [TDK 109a] edeyiz ve hālā bu taraflarda hesāba gelmez Tātār 'askeri vardır. Düşmen üzerine havāle eyleyip biz temāşāya t̄ursağ da olur. Zīrā Tātār 'askeri egerçi Rūm t̄a'ifesiyle de ol

⁴⁷⁶⁰ girip: M'de yok

⁴⁷⁶¹ māl ü: māl M

⁴⁷⁶² haberlerini: haberlerin TDK

⁴⁷⁶³ kuvvetimizi: kuvvetimiz M / kuvveti TDK

⁴⁷⁶⁴ şalındırmadıklarını: şalındırmadıkların T

⁴⁷⁶⁵ de: T ve TDK'de yok

⁴⁷⁶⁶ da: dağı T

⁴⁷⁶⁷ degillerdir: degildir M

⁴⁷⁶⁸ yol: yolu T, TDK

⁴⁷⁶⁹ çırcıplağ: çırlağ ve çıplağ T / çırlağ çıplağ M

⁴⁷⁷⁰ Hāzretleriniñ: Hāzretiniñ T, TDK

⁴⁷⁷¹ 'avnıyla: 'avnı ile M

⁴⁷⁷² ğāh 'Acem'de ve: 'Acem'de M

⁴⁷⁷³ 'askerle: 'asker ile T, M

ķadar dost degillerdir lākin Rus ile dūşmenlikleri Rūm'dan dahı ziyāde olmağın bulduķlarında ķanını iķerler.⁴⁷⁷⁴

İSKENDER'İN MEŞEL GETİRDİKLERİDİR⁴⁷⁷⁵

Nitekim zamān-ı evvelde iki ķurd bir tilkiyi avlamağa ķaşd edip⁴⁷⁷⁶ üstüne ĥavāle olmuşlar. Tilkidir ķurdların elinden 'āciz ķaldıķda ol maħalle yakın yerde bir ķöy var imiş ki iķinde iri ķoban ķöpekleri olup her biri ķurduñ dūşmen-i cānı olduғunu tilki bilir imiş. Pes tilkidir ķurdların öñünden ķaçarak ķöye yakın geldiği gibi hemān⁴⁷⁷⁷ ĥayķırıp çağırmağa başlar.⁴⁷⁷⁸ Köpeklerdir bu āvāzı işitdiklerinde her biri yerinden⁴⁷⁷⁹ atılıp ķöyden taşra çıkıp iki dāne ķurdu⁴⁷⁸⁰ gördükleri gibi ķovmağa başlayıp ardlarına dūşerler. Tilkidir ķöpekleri ķurdlara ĥavāle edip kendi zārāfetle ellerinden yaķasını ķurtarır ve uzaķdan seyrlerini ķalıp temāşāya tūrur.⁴⁷⁸¹ Pes biz de bir dūşmeni bir dūşmene ĥavāle eylesek murād üzere işlerini tamām edip ĥaķlarından gelirler lākin bize ĥayrı kimseniñ imdādı lāzım degildir. Yine⁴⁷⁸² kendi 'askerimiz ĥesābsız olmağla Ĥaķ Te'ālā [M 47b] Ĥazretiniñ 'avnıyla⁴⁷⁸³ dūşmene [T 84b] gereği⁴⁷⁸⁴ gibi cevāb verip ĥaķlarından geliriz deyip 'askere tesliyet iķin⁴⁷⁸⁵ bunuñ gibi temşiller getirip niķe sözler⁴⁷⁸⁶ söyledi. Pes nām-dārlar cümle pād-şāħa du'ālar edip dediler ki biz bunca zamāndan beri bir⁴⁷⁸⁷ cengde dūşmenden yüz

⁴⁷⁷⁴ Dūşmen üzerine ĥavāle eyleyip biz temāşāya tūrşak da olur. Zīrā Tātār 'askeri egerķi Rūm tāt'ifesiyle de ol ķadar dost degillerdir lākin Rus ile dūşmenlikleri Rūm'dan dahı ziyāde olmağın bulduķlarında ķanını iķerler: Egerķi Rūm 'askeriyle dost degillerdir. Nihāyet Rus ile ķadīm dūşmenleridir. Bulduķlarının ķanını iķerler T / Egerķi Rūm tāt'ifesiyle de aralıķda dost degillerdir. Nihāyet Rus ile ķadīm dūşmenleridir.

Bulduķlarının ķanını iķerler TDK

⁴⁷⁷⁵ Bu başlık M nüshasında yoktur.

⁴⁷⁷⁶ edip: eyleyip T

⁴⁷⁷⁷ hemān: T ve TDK'de yok

⁴⁷⁷⁸ başlar: başlarlar M

⁴⁷⁷⁹ yerinden: bir yerden T

⁴⁷⁸⁰ ķurdu: ķurd TDK

⁴⁷⁸¹ tūrur: tūrdu T, TDK

⁴⁷⁸² yine: gine TDK / M'de yok

⁴⁷⁸³ 'avnıyla: 'avnı ile M

⁴⁷⁸⁴ gereği: gerek T

⁴⁷⁸⁵ iķin: edip TDK

⁴⁷⁸⁶ sözler: sözleri TDK

⁴⁷⁸⁷ bir: TDK'de yok

çevirmeyip cān ve⁴⁷⁸⁸ başla sa‘ylar edegelmış idik.⁴⁷⁸⁹ Şimdi de pād-şāhımızñ himmetiyle geregi gibi sa‘ylar⁴⁷⁹⁰ edip düşmen ‘askerini perīşān eylemekde cān ve başımızı dirīğ eylemez dediklerinde İskender de ser-dārlara hıl‘atler giydirip sā‘ir ‘askere de in‘ām ü⁴⁷⁹¹ ihsānlar eyledi ve cümle ‘asker ceng için tedāriklerini görmege başlayıp İskender de ceng tedbiri fikrinde olup emreyledi kim qaravullar⁴⁷⁹² çıkıp ‘askeri şabāha dek bekleyip düşmen tarafından emīn olalar.

BU MAḤALL-İ DĀSTĀN İSKENDER’İN RUS İLE OLAN CENGİ AḤVĀLİDİR⁴⁷⁹³

Çünkü şabāh olup⁴⁷⁹⁴ iki ‘askerdir yerlerinden tırup deryālar⁴⁷⁹⁵ gibi mevc urmağa başladılar. Bu taraftan⁴⁷⁹⁶ İskender emreyledi kim cümle ‘asker yerli yerinde qarār edip şaf bağlayıp turalar. Pes bunca pād-şāhlar⁴⁷⁹⁷ her biri kendi ‘askeriyle⁴⁷⁹⁸ fermān olunan [TDK 109b] tarafta qarār edip başdan başa gök demire ğarğ olmuş iki yüz fīli ‘askeriñ⁴⁷⁹⁹ önüne dizip ardlarına⁴⁸⁰⁰ dil-āverler durdu ve İskender’in⁴⁸⁰¹ tahtını bir beyāz fīliñ üstüne kurdular. Çıkıp üstünde qarār eyledi. ‘Acem ‘askeri sağ kolda durup Hind ve Çīn ve⁴⁸⁰² Türkistān halkı sol tarafa durdular. Rus ‘askeri de bölük bölük şaf⁴⁸⁰³ bağlayıp cümle sağ ve şolu⁴⁸⁰⁴ tertīb edip ser-dārları olan Kıyṭal ‘askeriñ orta yerinde qarār eyledi. Pes

⁴⁷⁸⁸ ve: M’de yok

⁴⁷⁸⁹ edegelmış idik: edegelmışidik TDK

⁴⁷⁹⁰ himmetiyle geregi gibi sa‘ylar: himmeti ile gerek gibi sa‘ylar T / himmeti ile geregi gibi sa‘y M

⁴⁷⁹¹ in‘ām ü: in‘ām TDK

⁴⁷⁹² qaravullar: qaravul M

⁴⁷⁹³ Bu Maḥall-i Dāstān İskender’in Rus ile Olan Cengi Aḥvālidir: Bu Maḥall-i Dāstān İskender’in Rus ile Ceng Aḥvālidir T / M’de yok

⁴⁷⁹⁴ olup: oldu T, M

⁴⁷⁹⁵ deryālar: deryā T, TDK

⁴⁷⁹⁶ taraftan: tarafta T, TDK

⁴⁷⁹⁷ bunca pād-şāhlar: pād-şāhları T / bunca pād-şāhları TDK

⁴⁷⁹⁸ ‘askeriyle: ‘askeri ile M

⁴⁷⁹⁹ fīli ‘askeriñ: fīl ‘askeriniñ T, TDK

⁴⁸⁰⁰ ardlarına: ardına da M

⁴⁸⁰¹ İskender’in: İskender T

⁴⁸⁰² ve: TDK’de yok

⁴⁸⁰³ bölük bölük şaf: şaf-ber-şaf T / şaf TDK

⁴⁸⁰⁴ şolu: şolunu M

İskender'in kūs u sūrnāları çalınmağa başlayıp⁴⁸⁰⁵ şadāsı ortalığa zelzele⁴⁸⁰⁶ verdikde Rus 'askeriniñ çañları da cūş u ħurūşa geldi.⁴⁸⁰⁷ Atların kişnemesi ve⁴⁸⁰⁸ dil-āverleriñ na'rasından kıyāmetler ħopup hāy u⁴⁸⁰⁹ hūyla 'ālem ħolduķda nā-gāh Rus 'askerinden bir dil-āver meydāna 'azm eyledi.⁴⁸¹⁰ Bir miķdār cevelān edip hūner gösterdikden soñra er taleb edip⁴⁸¹¹ dedi ki ben ki fūlān bin fūlānım. Arslanlarla pençe ħutuşup ħaplanlarla ceng edip niçe dil-āverleri [M 48a] elimde zebūn eyledim. Ceng gününde mızırāğım öñünden degme pehlevān cān ħurtarıp ħalāş olamaz. Eger sözüme inanmazsañız içiñizden biriñiz ħarşıma gelip görsün dedikde Rūm 'askerinden bir dil-āver ħarşı çıkıp bir miķdār ceng eyledikten soñra bir ħılıç urup Rūmīyi helāk eyledi. Bir dil-āver daħı çıkıp ol da helāk olduķda hemān-dem Hind⁴⁸¹² 'askeri içinden bir dil-āver şeh-zāde var idi. Bu ħālī gördükde ħararı ħalmayıp meydāna girdi ve ħerīfe muķābil olup ceng eylemege başladılar. Cihānı birbiriniñ⁴⁸¹³ başına teng edip āħir-kār şeh-zāde⁴⁸¹⁴ ġazaba gelip tīğ-ı elmāsı⁴⁸¹⁵ belinden çekip bir ħılıç çaldı ki Rus'uñ başı⁴⁸¹⁶ ħop gibi meydāna yuvalandı. Pes Rus 'askerinden tekrār bir dil-āver daħı intikām ħaşdıyla meydāna girip şeh-zādeniñ ħarşısına geldikde anıñ⁴⁸¹⁷ başına da bir ħılıç urdu ki tā⁴⁸¹⁸ kemerine varınca iki pāre eyledi. Andan soñra biri daħı meydāna girip anıñ da işini tamām eyledi. [T 85a] El-ķışsa günüñ yarısı oluncaya dek⁴⁸¹⁹ şeh-zādeniñ meydānına giren cümle helāk olmağla düşmen 'askeriniñ gözü ħorķup artıķ kimse meydāna girmedi. Pes şeh-zādedir başdan ayağā varınca [TDK 110a] düşmen ħanıyla⁴⁸²⁰ boyanıp dönüp ħarār-gāhına geldikde⁴⁸²¹ İskender'dir şeh-zādeye

⁴⁸⁰⁵ kūs u sūrnāları çalınmağa başlayıp: kūs sūrnāları çalınıp TDK

⁴⁸⁰⁶ zelzele: velvele TDK

⁴⁸⁰⁷ geldi: gelip M

⁴⁸⁰⁸ ve: TDK'de yok

⁴⁸⁰⁹ hāy u: hāy T

⁴⁸¹⁰ 'azm eyledi: geldi T

⁴⁸¹¹ edip: eyleyip T,M

⁴⁸¹² Hind: Hindī TDK

⁴⁸¹³ birbiriniñ: biri biriniñ M, TDK

⁴⁸¹⁴ şeh-zāde: şeh-zādedir M, TDK

⁴⁸¹⁵ tīğ-ı elmāsı: tīğ-ı elmās-günü T, TDK

⁴⁸¹⁶ başı: başını T, TDK

⁴⁸¹⁷ anıñ: anıñ da M

⁴⁸¹⁸ urdu ki tā: urdu tā T / urdu tā ki TDK

⁴⁸¹⁹ oluncaya dek: olunca T

⁴⁸²⁰ ħanıyla: ħanına M

⁴⁸²¹ ħarār-gāhına geldikde: ħarār eyledi T

hıl‘at giydirip taḥsīn ü āferīnler⁴⁸²² eyledi. İki⁴⁸²³ ‘askerdir meydāndan dönüp yerli yerlerinde⁴⁸²⁴ gelip karar eylediler. Ol gece⁴⁸²⁵ geçip şabāḥ olduğda tekrār iki ‘asker at arkasına gelip deryālar gibi cūş u ḥurūşa geldiler ve⁴⁸²⁶ bölük bölük şaf bağlayıp biri biriniñ karşıısına tırdıklarında hemān-dem Rus ‘askerinden başdan başa gök demire ğark olmuş bir pehlevān meydāna girip mest fīl⁴⁸²⁷ gibi kükreyip er taleb eyledikde⁴⁸²⁸ Hind ‘askerinden kara tağa beñzer bir pehlevān fīl kadar bir ata süvār olup meydāna girdi. Bir miqdār ceng eyledikten sonra Hindīdir hemān ḥaşmına bir gürz urup başını ḥurd eyledi. Düşmen ‘askeri bu ḥālī gördüklerinde Hindīden kırküp kimse meydāna girmedi. Bir zamandan sonra⁴⁸²⁹ bir dil-āver yüreklenip ‘azm-i meydān eyledikde ol da⁴⁸³⁰ Hindīniñ elinde helāk oldu. El-kıṣṣa bu üslūb üzere düşmen [M 48b] ‘askerinden bir niçe pehlevānlar⁴⁸³¹ birbirini ardı sıra⁴⁸³² Hindīniñ elinde helāk oldular.⁴⁸³³ Pes Hindīdir karşıısına gelenleri cümle pāy-māl eylemegin kendisine ğurūr gelip artık kimse benim ḥamleme tākāt getiremez derken⁴⁸³⁴ nā-gāḥ düşmen ‘askerinden bir zūrlu pehlevān meydāna girip Hindīyi helāk eyledi. Andan sonra Rūm dil-āverlerinden biri meydāna girdi. Anı da helāk eyledi.⁴⁸³⁵ El-kıṣṣa Rūm ve⁴⁸³⁶ Çīn ‘askerinden bir niçe zūrlu pehlevān meydāna girdiler.⁴⁸³⁷ Cümlesi birer birer helāk olup⁴⁸³⁸ ḥerīfe muḳābil bir dil-āver bulunmadıkda⁴⁸³⁹

⁴⁸²² şeh-zādeye hıl‘at giydirip taḥsīn ü āferīnler: şeh-zāde hıl‘at giydirip taḥsīn ü āferīnler T / şeh-zādeye hıl‘at giydirip āferīnler M

⁴⁸²³ iki: TDK’de yok

⁴⁸²⁴ yerli yerlerinde: yerli yerine T / yerli yerinde TDK

⁴⁸²⁵ gece: gecedir T, TDK

⁴⁸²⁶ cūş u ḥurūşa geldiler ve: cūş u ḥurūşa geldiler M / cūş ḥurūşa geldiler ve TDK

⁴⁸²⁷ mest fīl: fīl-i mest T, TDK

⁴⁸²⁸ eyledikde: eyledi T

⁴⁸²⁹ Hindīdir hemān ḥaşmına bir gürz urup başını ḥurd eyledi. Düşmen ‘askeri bu ḥālī gördüklerinde Hindīden kırküp kimse meydāna girmedi. Bir zamandan sonra: Hindīdir hemān ḥaşmına bir gürz urup başını ḥurd eyledi. Düşmen ‘askeri bu ḥālī gördüklerinde Hindīden kırküp kimse girmedi. Bir zamandan sonra M / TDK’de yok

⁴⁸³⁰ da: TDK’de yok

⁴⁸³¹ pehlevānlar: pehlevānları TDK

⁴⁸³² birbirini ardı sıra: birbirini ardı sonra T / biri biri ardı sıra M

⁴⁸³³ oldular: oldu T

⁴⁸³⁴ derken: der iken T / deriken TDK

⁴⁸³⁵ Andan sonra Rūm dil-āverlerinden biri meydāna girdi. Anı da helāk eyledi: T ve TDK’de yok

⁴⁸³⁶ ve: TDK’de yok

⁴⁸³⁷ zūrlu pehlevān meydāna girdiler: şeh-bāz meydāna çıkdılar T / pehlevān meydāna çıkdılar M

⁴⁸³⁸ Cümlesi birer birer helāk olup: Cümlesini birer birer helāk edip T

nā-gāh Mazandaran dil-āverlerinden bir şeh-bāz⁴⁸⁴⁰ ejder gibi ağzından āteş saçarak atını meydāna sürüp Rus dil-āverine⁴⁸⁴¹ muḳābil olup dedi ki ey nā-bekār Rus! Benim elimden ḳande cān⁴⁸⁴² ḳurtarırısın? Şimdi saña miḳdārıñı gösterip yoldaşlarıñı ḳanını senden alayım dedikde Rus'dur gördü kim gelen herīf mest-i 'ifrīte beñzer bir dil-āver olup elinde bir ḳarbesi var. Şanki bir yedi başlı ejderdir ki⁴⁸⁴³ gören ādemiñ yüregi ḳāk olur. Pes şafrāsı başına çıkıp⁴⁸⁴⁴ gözleri ḳararmağa başladı ve bildi ki kendiniñ cevāb verecegi ādem⁴⁸⁴⁵ degildir. Ḳarşısında ṭurmağa taḥammül edemeyip nā-ḳār 'ār u⁴⁸⁴⁶ nāmūsı bırağıp döndü ve murād eyledi ki⁴⁸⁴⁷ 'askere ḳaçıp ḥaşmıñıñ elinden cānını⁴⁸⁴⁸ ḳurtara. Pehlevāndır behey nā-bekār! Deminden beri⁴⁸⁴⁹ bu ḳadar ādemi helāk eylemişken⁴⁸⁵⁰ şimdi sağığıla meydāndan çıkıp⁴⁸⁵¹ ḥalāş olayım dersin. Bu ne⁴⁸⁵² olmaz [TDK 110b] sevdādır? Ṭut şu ḳarbeyi deyip ardından bir ḳarbe atdı. Arkasından urup göğsünden bir ḳarış ṭaşra çıkıp yalman gösterdi. Herīfdır at zūruyla 'askere vardığı gibi yıkılıp cān verdi. Gördüler⁴⁸⁵³ kim ardından atdığı ḳarbe göğsünden bir ḳarış ṭaşra⁴⁸⁵⁴ çıkmış. Herīfden ḳorkuya düşüp kimse meydāna girmege ḳādir olamadı.⁴⁸⁵⁵ Pehlevāndır [T 85b] meydānda bir zamān⁴⁸⁵⁶ yalnız ḳalıp ḳarşısına gelir ḥaşm isteyip cevelān eylemege başladı. Āḫir-kār Rus 'askeriniñ ser-dārı olan Ḳıyṭal'ın ḥışımlarından bir şeh-bāz⁴⁸⁵⁷ dil-āver vardı ki⁴⁸⁵⁸ adına Kōbel derler

⁴⁸³⁹ bulunmadıkda: bulunduḳda T

⁴⁸⁴⁰ şeh-bāz: šāh-bāz M

⁴⁸⁴¹ dil-āverine: dil-āverlerine TDK

⁴⁸⁴² ḳande cān: ḳanden ḳaçar TDK

⁴⁸⁴³ ki: kim T

⁴⁸⁴⁴ çıkıp: urup M

⁴⁸⁴⁵ verecegi ādem: verecek ādemi T

⁴⁸⁴⁶ 'ār u: 'ār M

⁴⁸⁴⁷ ve murād eyledi ki: murād eyledi kim T

⁴⁸⁴⁸ elinden cānını: elinde cān T / elinden cān M

⁴⁸⁴⁹ nā-bekār deminden beri: nā-bekārdır deminden TDK

⁴⁸⁵⁰ eylemişken: eylediñ T / eylemişiken TDK

⁴⁸⁵¹ meydāndan çıkıp: çıkıp meydāndan M

⁴⁸⁵² ne: M'de yok

⁴⁸⁵³ gördüler: gördü T

⁴⁸⁵⁴ göğsünden bir ḳarış ṭaşra: göğsünden bir ḳarış T / bir ḳarış öñünden M

⁴⁸⁵⁵ girmege ḳādir olamadı: girmege ḳādir olamadılar M / girmedi TDK

⁴⁸⁵⁶ meydānda bir zamān: biraz zamān meydānda M

⁴⁸⁵⁷ Ḳıyṭal'ın ḥışımlarından bir şeh-bāz: Ḳıyṭal ḥışımlarından bir şeh-bāz T / Ḳıyṭal'ın ḥışımlarından bir šāh-bāz M

⁴⁸⁵⁸ vardı ki: var idi T / var idi ki TDK

idi.⁴⁸⁵⁹ Fîl gibi bir ata süvâr olup ‘azm-i meydân eyledi.⁴⁸⁶⁰ Bir miqdâr ceng eyledikten sonra Mazandaranî Köbel’e bir kılıç urup işini tamâm eyledi. Düşmen ‘askerinden ğırîv ü⁴⁸⁶¹ feryâdlar kopup bu acı ile biri biri ardı sıra yetmiş nefer dil-âver meydâna girip cümlesi Mazandaran’ın elinde helâk oldular.⁴⁸⁶² Kıyıl’dır bu hâli gördükde nâ-çâr olup silâhlarını giyip atına süvâr oldu ve⁴⁸⁶³ meydâna girip haşmına muqâbil olup aḥşama dek ceng edip biri biriniñ başına cihânı teng eylediler ve ikisi de birbirine⁴⁸⁶⁴ niçe yaralar urdular. Âḥir aḥşam yakın olduğda Kıyıl fırsat bulup ‘ale’l-ğafle Mazandaranî’ye bir kılıç urmağla işini tamâm⁴⁸⁶⁵ eyledi. Çünkü Kıyıl⁴⁸⁶⁶ haşmına galebe eyledi. Dönüp ‘askerine geldi. Bu taraftan İskender dil-âveriñ⁴⁸⁶⁷ helâk olduğuna ziyâde acıyıp lâkin aḥşam olmağla meydâna kimseyi göndermeyip iki ‘askerdir dönüp yerli yerlerinde⁴⁸⁶⁸ karar eylediler. Pes ol gece de geçip çünkü şabâh oldu. ‘Askerdir at arkasına gelip biri biriniñ karşısında şaf bağlayıp tûrdular. Kûslar ve sûrnâlar çalınmağa başladıkda Rûm dil-âverlerinden bir şeh-bâz meydâna girip düşmen ‘askerinden âdem⁴⁸⁶⁹ istedikde Rus ‘askerinden biri meydâna gelip birbirine muqâbil oldular. Bir miqdâr ceng eyledikten sonra hemân-dem Rûm dil-âveri emân ü zamân vermeyip gelen Rus’uñ başına bir gürz urup hûrd eyledi. Tekrâr biri dahı meydâna girdikde anı da helâk eyleyip bu üslûb üzere düşmen ‘askerinden meydâna girenleri birer birer emân ü zamân⁴⁸⁷⁰ vermeyip işlerini tamâm eyledikde [TDK 111a] hemân-dem Rus ‘askerinden bir gürbüz pehlevân meydâna girip bir iki ḥamleden sonra Rûmîye bir kılıç urup helâk eyledi. Pes Ermen ‘askerinden arslana beñzer bir⁴⁸⁷¹ dil-âver kim adına Şerve derler idi.⁴⁸⁷² At koparıp Rus’uñ önünü alıp bir kılıç ḥavâle eyledi. Rus’dur kalkanını karşı verdikde kılıçdır kalkanını iki pâre edip

⁴⁸⁵⁹ derler idi: derleridi TDK

⁴⁸⁶⁰ Bu kısımdan (4860. dipnot) 4933. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁸⁶¹ ğırîv ü: TDK’de yok

⁴⁸⁶² cümlesi Mazandaran’ın elinde helâk oldular: cümlesini Mazandaranî helâk eyledi TDK

⁴⁸⁶³ ve: T’de yok

⁴⁸⁶⁴ birbirine: biri birine TDK

⁴⁸⁶⁵ işini tamâm: helâk TDK

⁴⁸⁶⁶ Kıyıl: Kıyıl’dır TDK

⁴⁸⁶⁷ taraftan İskender dil-âveriñ: tarafta İskender dil-âverleriñ T

⁴⁸⁶⁸ dönüp yerli yerlerinde: döndüler ve gelip yerli yerinde TDK

⁴⁸⁶⁹ âdem: TDK’de yok

⁴⁸⁷⁰ emân ü zamân: emân TDK

⁴⁸⁷¹ bir: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁸⁷² derler idi: derleridi TDK

Rus'un işini tamām eyledi.⁴⁸⁷³ Tekrār bir pehlevān dahı meydāna girip Şerve'ye muķābil oldu. Bir miķdār ceng edip birbirine ħamleler⁴⁸⁷⁴ eylediler. Āhır Şerve ħerīfe bir kılıç urup helāk eyledikde Rus 'askerinden Hürrem derler bir pehlevān meydāna girdi. Başdan başa demire ħarķ olmuş bir gürbüz ħerīfdi.⁴⁸⁷⁵ Pes⁴⁸⁷⁶ Şerve'ye muķābil olduķda evvelki ħamlede bir kılıç ile Şerve'niñ işini tamām eyledi. Ermen dil-āverlerinden biri dahı meydāna girip ol da helāk oldu. El-kıışsa biri biri ardınca bir niçe dil-āver⁴⁸⁷⁷ Hürrem'in elinde pāy-māl olduķda Ermen şāhı olan⁴⁸⁷⁸ Devali'niñ⁴⁸⁷⁹ artıķ şabr u⁴⁸⁸⁰ ķarārı ķalmayıp hemān-dem silāħa [T 86a] ħarķ olup meydāna 'azm eyledi. Hürrem'dir ķarşısında Devali'yi gördükde yüregi ķopup cānı boğazına geldi lākin n'eylesin ķarşı tırmaķdan ħayrı ķāre⁴⁸⁸¹ olmadıģından nā-ķār Devali'ye ħamle eyledi. Ol da⁴⁸⁸² ħamlesini reddeyledikden şoñra⁴⁸⁸³ kılıcı 'uryān edip Hürrem'e öyle bir kılıç ķaldı ki başından⁴⁸⁸⁴ kemerine varınca iki pāre edip her pāresini bir tārafa düşürdü. Hürrem'in bir dil-āver ķarındaşı var idi. Bu ħālī gördükde taħammülü ķalmayıp bī-iħtiyār meydāna⁴⁸⁸⁵ girdi. Birķaķ ħamleden şoñra Devali anı da ķarındaşınıñ yanına gönderdi.⁴⁸⁸⁶ El-kıışsa bir niçe pehlevān Devali'niñ elinde pāy-māl olduķlarında Rus 'askerinde⁴⁸⁸⁷ bir zūrlu⁴⁸⁸⁸ pehlevān var idi. Adına Cövdere derler idi.⁴⁸⁸⁹ Ziyāde zūrlu ħerīf olup yalnız başıyla niçe bölük⁴⁸⁹⁰ 'askere ķarşı koyup cihānı biri biriniñ başına⁴⁸⁹¹ ķatmışıdı. Hemān-dem meydāna girip

⁴⁸⁷³ eyledi: eyledi. Rus'dur ķarşı verdikde kılıçdır ķalkānını iki pāre edip Rus'un işini tamām eyledi T

⁴⁸⁷⁴ ħamleler: ħamle TDK

⁴⁸⁷⁵ ħerīfdi: ħerīf idi T

⁴⁸⁷⁶ pes: TDK'de yok

⁴⁸⁷⁷ bir niçe dil-āver: niçe dil-āverler TDK

⁴⁸⁷⁸ olan: TDK'de yok

⁴⁸⁷⁹ Devali'niñ: Devali T

⁴⁸⁸⁰ şabr u: şabr TDK

⁴⁸⁸¹ ķāre: ķāre yokdur. Şimdi her vechle def'i mümkin T

⁴⁸⁸² da: dahı TDK

⁴⁸⁸³ reddeyledikden şoñra: reddeyleyip T

⁴⁸⁸⁴ başından: başdan TDK

⁴⁸⁸⁵ meydāna: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁸⁸⁶ yanına gönderdi: ħıtdıģı yola ħıtdırıp işini tamām eyledi TDK

⁴⁸⁸⁷ olduķlarında Rus 'askerinde: olup Rus 'askerinden T

⁴⁸⁸⁸ zūrlu: TDK'de yok

⁴⁸⁸⁹ derler idi: derleridi TDK

⁴⁸⁹⁰ bölük: T'de yok

⁴⁸⁹¹ biri biriniñ başına: birbirine TDK

Devali'ye muḳābil oldu ve⁴⁸⁹² ḥaṣmāne ceng edip cihānı birbiriniñ⁴⁸⁹³ başına teng eylediler. Āḥir aḥṣam yakın olduğda Devali'ye bir kılıç ḥavāle eyledi. Kalkanını iki şakḳ edip başına bir 'azīm yara açdı. Aḥṣam vakti olmağla ṭabl-ı āsāyiş çalınıp [TDK 111b] iki 'asker meydāndan dönüp yerli yerlerinde⁴⁸⁹⁴ karar eylediler. Devali'yi meydāndan alıp⁴⁸⁹⁵ otağına getirdiler. Yarasına merhem urup tīmārına meşgūl oldular. İskender Devali'niñ mecrūḥ olduğuna ziyāde acıyıp ḥazīneden merhem gönderip ḥāṭırını şordu. Pes ol gece de⁴⁸⁹⁶ geçip çünkü şabāḥ oldu. İki 'askerdir yerlerinden ṭurup meydāna geldiler. Kūs u sūrnālar 'āleme velvele verdikde hemān-dem Cövdere 'azm-i meydān eyledi. Bir miḳdār hüner gösterip cevelān eyledikden sonra er ṭaleb eyledi.⁴⁸⁹⁷ Hind 'askerinden bir dil-āver meydāna gelip Cövdere'niñ evvelki ḥamlesine ṭāḳat getiremeyip helāk olduğda bir dil-āver daḥı girip anıñ da işi tamām olduğda⁴⁸⁹⁸ Hind 'askeri be-nāmlarından⁴⁸⁹⁹ bir bahādır⁴⁹⁰⁰ tūwānā pehlevān var idi ki⁴⁹⁰¹ hemān-dem 'azm-i meydān edip Cövdere'ye muḳābil oldu. Birbiriyle ḥayli merdāne ceng edip ortalık yerde bir niçe ḥamle ḥatā geçdikde Hindīdir ḡazaba gelip hemān-dem elindeki gürzünü Cövdere'ye⁴⁹⁰² ḥavāle eyledikde başına rāst gelip ḥurd-ı ḥām eyledi ve⁴⁹⁰³ var kuvvetini bāzūya getirip işini tamām eyledi. Çünkü Cövdere'dir helāk oldu. Rus 'askerinden Ṭarsus derler bir nām-dār pehlevān var idi ki ol vilāyetlerde ḥamlesine ṭāḳat getirir ādem yoğidi. Hemān-dem meydāna girdi. Şanki bir yedi başlı ejder idi ki ağzından āteş saçarak gelip Hindīye muḳābil oldu. Cümle 'asker Ṭarsus'ıñ cünbüşünden ürküp ḳorḳuya düşdüler. El-ḳışsa Hindīyle⁴⁹⁰⁴ cenge başlayıp birbirine vāfir ḥamleler⁴⁹⁰⁵ eylediler. Āḥir Ṭarsus bir kılıç urup Hindīyi helāk eyledi. Andan sonra gurūrlanıp dedi ki benim adıma Ṭarsus derler. Rus 'askeriniñ Rüstemi

⁴⁸⁹² ve: T'de yok

⁴⁸⁹³ birbiriniñ: biri biriniñ T

⁴⁸⁹⁴ yerlerinde: yerinde T

⁴⁸⁹⁵ Devali'yi meydāndan alıp: Devali meydāndan çıkıp TDK

⁴⁸⁹⁶ de: T'de yok

⁴⁸⁹⁷ eyledi: eyledikde T

⁴⁸⁹⁸ işi tamām olduğda: işini tamām eyledikde T

⁴⁸⁹⁹ be-nāmlarından: bahādırlarından T

⁴⁹⁰⁰ bahādır: TDK'de yok

⁴⁹⁰¹ ki: T'de yok

⁴⁹⁰² Cövdere'ye: T'de yok

⁴⁹⁰³ ḥurd-ı ḥām eyledi ve: ḥurd eyledi TDK

⁴⁹⁰⁴ Hindīyle: Hindī ile TDK

⁴⁹⁰⁵ birbirine vāfir ḥamleler: biri birine vāfir ḥamle TDK

dāstānīyim. Her kim karşıma gelirse [T 86b] zırh yerine kefenini giyip⁴⁹⁰⁶ gelsin ve kendiniñ öleceğini bilsin deyip İskender ‘askerinden pehlevān istedikde kimse baş göstermeyip meydāna girmedi. İskender ise Hindīniñ helāk olduğuna ziyāde elem çekip murād eyledi ki ‘askere el şallayıp⁴⁹⁰⁷ cümle ‘asker bir uğurdan düşmen üzerine hamle edeler. Yine fikr edip belki bir dil-āver meydāna girip şu mel‘ūnuñ [TDK 112a] haqqından gele diyü şağa şola bakarken hemān-dem ‘askeriñ bir tarafından şimşek gibi bir şeh-bāz at kıparıp meydāna girdi ve cevelān edip hayli çābüklük gösterdi⁴⁹⁰⁸ ve hüneler ‘arz eyledikten soñra Tarsus’a muqābil olup bir kılıç çaldı ki başı top gibi meydāna yuvalandı. Bir dil-āver dañı meydāna girdikde anı da helāk edip el-kışşa bu üslub üzere birbiri⁴⁹⁰⁹ ardınca Rus ‘askerinden kırk nefer ādem meydāna girdiler. Cümlesi⁴⁹¹⁰ ol şeh-bāzıñ elinde helāk olup artık meydāna kimse girmedikde⁴⁹¹¹ hemān-dem at kıparıp kendisini düşmen şaflarına urup kimini helāk edip⁴⁹¹² kimini mecrūh eyledikde korkusundan kimse meydāna girmedi. Ol dañı meydāndan dönüp geldikde İskender dil-āveriñ buncılayın merdāneligini gördükde⁴⁹¹³ hayrān kalıp taḥsīn ü āferīnler eyledi. Çünkü aḥşam yakın olmuşıdi. İki ‘askerdir meydāndan dönüp gelip yerli yerlerinde qarār eylediler. İskender⁴⁹¹⁴ bār-gāhına gelip muşāhibleriyle meydāna giren dil-āveriñ ciger-dārlığını söyleyip ‘aceb şu şeh-bāz kañı ‘askeriñ dil-āverlerinden ola? Eger bilsem niçe in‘āmlar ve iḥsānlar⁴⁹¹⁵ edeydim. Kātı maḥallinde bulunup hayli yüz ağırtıdı.⁴⁹¹⁶ Bārekallāh zūr-ı bāzusu ise ancağ olur deyip⁴⁹¹⁷ taḥsīnler eylerdi. Çünkü yine şabāḥ olup şaflar⁴⁹¹⁸ düzüldü. Rus ‘askerinden tağa beñzer bir pehlevān var idi. Meydāna girip ḥaşm istedikde Rūm ve⁴⁹¹⁹ Hind dil-

⁴⁹⁰⁶ giyip: şarıp TDK

⁴⁹⁰⁷ şallayıp: şalıp T

⁴⁹⁰⁸ gösterdi: TDK’de yok

⁴⁹⁰⁹ birbiri: biri biri TDK

⁴⁹¹⁰ cümlesi: TDK’de yok

⁴⁹¹¹ girmedikde: girmedikten soñra TDK

⁴⁹¹² edip: edip ve TDK

⁴⁹¹³ meydāndan dönüp geldikde İskender dil-āveriñ buncılayın merdāneligini gördükde: meydāna varıp

İskender dañı anıñ buncılayın dil-āverligine TDK

⁴⁹¹⁴ İskender: İskender’dir TDK

⁴⁹¹⁵ in‘āmlar ve iḥsānlar: in‘ām iḥsānlar TDK

⁴⁹¹⁶ ağırtıdı: T’de yok

⁴⁹¹⁷ deyip: diyü T

⁴⁹¹⁸ şaflar: şaflardır T

⁴⁹¹⁹ Rūm ve: TDK’de yok

āverlerinden niçesi meydāna girip cümlesi pehlevānıñ Һamlesi altında pāy-māl olduklarında⁴⁹²⁰ yine dünkü gün meydāna giren dil-āver bir Һarafdan at Һoparıp⁴⁹²¹ meydāna girdi ve bir oҺ atımı yer ҺaldıҺda tır ü kemāna el urduҺda pehlevāna bir oҺ Һönderdi. Ol da Һalkānını Һarşı verdikde Һalkānından atlasa igne geҺer gibi geҺip⁴⁹²² cebe vü cevşen söküp bir Һarafdan girip öbür Һarafdan Һıķıp⁴⁹²³ Һayli meydāna gitdi. Pehlevāndır igne yemiş köpek gibi yıķılıp helāk olduҺda⁴⁹²⁴ biri⁴⁹²⁵ daҺı meydāna girip anı da bir oҺla⁴⁹²⁶ helāk eyledi. El-ķıřsa bir niçe dil-āverleriñ birer oҺla⁴⁹²⁷ işini tamām eyledikden şöıra yayını terkeşine Һoyup Һılıcını ‘uryān edip meydāna girenleri birer Һılıç ile helāk eyledikden şöıra Һılıcını da Һınına Һoyup mızrāğını eline⁴⁹²⁸ aldı. Bir niçesini de mızrāğla öldürüp⁴⁹²⁹ [TDK 112b] ba‘dehū gürzünü eline alıp⁴⁹³⁰ bir niçe pehlevānlarıñ da gürzle⁴⁹³¹ başlarını Һurd edip pāy-māl eyledi. El-ķıřsa düşmen ‘askeriniñ başına Һıyāmetler⁴⁹³² Һoparıp az Һaldı ki cümlesi perīşān olalar. Hele aҺşam vaķtı yaķın olmağla Һabl-ı āsāyiş Һalınıp iki Һarafdan ‘askerdir meydāndan [T 87a] dönüp āsāyiş etdiler. Çünki ol gece de geҺip şabāh olduҺda iki ‘askerdir at arķasına gelip meydāna⁴⁹³³ [M 49a] geldiler. Şaflardır tertīb olunup kūs u sūrñalar ‘āleme velvele verdikde hemān-dem Rus ‘askerinden Һağba beñzer yaban Һerīfi⁴⁹³⁴ meydāna girdi. Aşlā görülmemiş ‘ifrīte beñzer bir cān-āver olup üstünde aşlā cebe vü cevşeni olmayıp Һövdesi şağrıya beñzer aşlā⁴⁹³⁵ ne oҺ geҺer ve ne Һılıç keser ve aşlā silāҺı daҺı⁴⁹³⁶ olmayıp ancaķ kerpiç gibi bir iki pāre demiri⁴⁹³⁷ olup

⁴⁹²⁰ olduklarında: olduҺda T

⁴⁹²¹ meydāna giren dil-āver bir Һarafdan at Һoparıp: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁹²² geҺip: T’de yok

⁴⁹²³ Һıķıp: Һıķarıp T

⁴⁹²⁴ olduҺda: oldu TDK

⁴⁹²⁵ biri: bir T

⁴⁹²⁶ oҺla: oҺ ile T

⁴⁹²⁷ oҺla: oҺ ile T

⁴⁹²⁸ eline: ele T

⁴⁹²⁹ öldürüp: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁹³⁰ alıp: aldı T

⁴⁹³¹ pehlevānlarıñ da gürzle: pehlevānlarıñ da gürz ile T / pehlevānları gürzle TDK

⁴⁹³² Һıyāmetler: Һıyāmet T

⁴⁹³³ 4860. dipnottan buraya (4933. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁹³⁴ yaban Һerīfi: yaban bir Һerīf T / yaya bir Һerīf M

⁴⁹³⁵ bir cān-āver olup üstünde aşlā cebe vü cevşeni olmayıp Һövdesi şağrıya beñzer aşlā: kendiye TDK

⁴⁹³⁶ ve aşlā silāҺı daҺı: ve aşlā silāҺı M / aşlā silāҺı daҺı TDK

⁴⁹³⁷ pāre demiri: parça demir T

491

indirirler imiş.⁴⁹⁵⁵ Pes [M 49b] yere indikde haykırap zür edip bendlerini⁴⁹⁵⁶ kırıp çobanları birer el arkasıyla helāk edermiş ve eger bağları pek⁴⁹⁵⁷ muhkem olup kırmağa kâdir olamazsa⁴⁹⁵⁸ tutup şehre getirirler imiş ve cengleri⁴⁹⁵⁹ olduğu vaktde cengī fīl gibi meydāna getirip haşmlarının üstüne havāle ederler imiş. Ġālibā bugün de meydāna giren herīf de anlardan olmak gerekdir dedi.⁴⁹⁶⁰ İskender'dir bu hikāyeyi işidip hayrān kaldı. El-kışşa çünkü şabāh oldu. Tekrār iki 'askerdir meydāna geldikde hemān yine dūnkü herīf⁴⁹⁶¹ cengī fīl gibi ağzından āteşler⁴⁹⁶² saçarak miyān-ı meydāna geldi.⁴⁹⁶³ Rūm ve Çīn dil-āverlerinden bir niçesi meydāna girip her biri herīfīn elinde helāk olduğda⁴⁹⁶⁴ hemān-dem 'askeriñ ortalık yerinden bir dil-āver at kıparıp şāhīn gibi meydāna girdi. İskender gördükde bildi ki⁴⁹⁶⁵ iki gün meydāna çıkıp hūner gösteren dil-āverdir. Acıyıp yazık şu dil-āvere ki buncılayın emānsız dīviñ karşıısına çıktı. Belki telef [T 87b] olup elinde helāk ola diyü elem çekip dururken dil-āverdir ok atımı yere geldikde hemān-dem tīr ü kemāna el urup herīfe bir iki ok atdı lākin ašlā birisi de⁴⁹⁶⁶ te'sīr eylemedi. Herīf de karşıısında olan dil-āveriñ ok atdığından ġazaba gelip hemān-dem demirden⁴⁹⁶⁷ kerpiçini eline alıp haşmina havāle eyledi. Dil-āverdir kerpiç gelirken çābüklük edip yerinden şıçradı. Kerpiç de⁴⁹⁶⁸ gelip yere ġark oldu.⁴⁹⁶⁹ Herīf haşmını meydānda sağ⁴⁹⁷⁰ gördükde ġazaba gelip⁴⁹⁷¹ bir kerpiç dahı havāle eyledi. Anıñ da öñünden hālāş olduğda diplik āteş olup bir kerpiç dahı havāle eyledi.⁴⁹⁷² Yine şıçrayıp reddeyletti. Üçüncüyü atdı anı da şavuşdurdu.⁴⁹⁷³ Nevbet

⁴⁹⁵⁵ indirirler imiş: indirirlerimiş TDK

⁴⁹⁵⁶ bendlerini: bendleri T

⁴⁹⁵⁷ edermiş ve eger bağları pek: edip eger bağları pek T / edermiş ve eger bağlarının M

⁴⁹⁵⁸ olamazsa: olamaz ise T, TDK

⁴⁹⁵⁹ getirirler imiş ve cengleri: getirirler imiş ve ceng M / getirirlerimiş ve cengleri TDK

⁴⁹⁶⁰ olmak gerekdir dedi: olmağdır T / olmağ gerekdir TDK

⁴⁹⁶¹ dūnkü herīf: T'de yok

⁴⁹⁶² gibi ağzından āteşler: gibi meydāna girip ağzından āteşler M / gibi ağzından āteş TDK

⁴⁹⁶³ miyān-ı meydāna geldi: meydāna girdi T, TDK

⁴⁹⁶⁴ olduğda: oldu T

⁴⁹⁶⁵ İskender gördükde bildi ki: İskender'dir gördükde buyurdu kim T / İskender'dir gördükde bildi kim M

⁴⁹⁶⁶ birisi de: TDK'de yok

⁴⁹⁶⁷ demirden: T ve TDK'de yok

⁴⁹⁶⁸ kerpiç de: kerpiçdir M, TDK

⁴⁹⁶⁹ oldu: olduğda T, M

⁴⁹⁷⁰ meydānda sağ: meydāndan sağ çıktığını T

⁴⁹⁷¹ ġazaba gelip: T'de yok

⁴⁹⁷² Anıñ da öñünden hālāş olduğda diplik āteş olup bir kerpiç dahı havāle eyledi: T ve TDK'de yok

dil-āvere geldikde gürzünü eline⁴⁹⁷⁴ alıp herife havāle eyledi. Ol da arkasını verip hamlesini reddeyledikten sonra hemān-dem şıçrayıp dil-āveri yakasından tutup atından indirdi ve kaşd eyledi kim başını koparıp helāk eyleye. Başından zırh⁴⁹⁷⁵ külāhı düşüp yüzü açıldıkda gördü kim saçları perīşān olup ay pāresine beñzer⁴⁹⁷⁶ [TDK 113b] bir güzel çehreli nāzenīndir. Öldürmeyip ellerini bağladıkda düşmen ‘askeri ziyāde şād olup sūrūrlarından gırīv⁴⁹⁷⁷ ü feryād kopardılar. Pes bir niçesi meydāna girip esīr aldılar⁴⁹⁷⁸ ve muhkem bend edip habs eylediler. İskender bundan ziyāde elem çekip emreyledi kim cengī fillerden birini meydāna çıkarıp herīfīñ üstüne şalalar. Hemān-dem tağ gibi bir fīl meydāna sürdüler ve herīfīñ üstüne niçe harbeler atıp āteş saçagördüler ašlā te’sīr eylemedi. Herīf gördü kim fīlīñ cümle atıp tutduğu hūrṭūmundandır.⁴⁹⁷⁹ Hemān-dem iki eliyle fīlīñ hūrṭūmunu tutup çekip kopardı. Fīldir bir tarafta yıkılıp cān verdi. İskender⁴⁹⁸⁰ herīfden bu zūru gördükde ziyāde elem çekip yanında olan hükemālardan birine gālībā devlet bizden yüz döndürmüştür ki hiçbir işimiz ileri gelmeyip iki günden beri niçe şeh-bāz⁴⁹⁸¹ dil-āverlerimiz şu herīfīñ elinde zebūn oldular dedikde hakīm de pād-şāha du‘ālar edip şeh-yārım elem çekmeñ bunda nesne yokdur. Düşmen ‘askerine zafer bulmak murād-ı hümāyūnuñuz⁴⁹⁸² olursa hük-m-i nücūm öyle der ki şeh-yārım meydāna gireler. Bu herife cevāb vermek degil bütün⁴⁹⁸³ cihān halkı bir yaña olsalar pād-şāhımın elinde⁴⁹⁸⁴ zebūn olup perīşān olmaları muqarrerdir dedikde İskender emreyledi kim Çin pād-şāhı verdiği atı çekip bir kemend getireler. Pes taht üstünden inip silāh giydi ve ata süvār olup kemendi eline alıp meydāna girdi ve herife⁴⁹⁸⁵ muqābil olduğda [TDK 114a] hemān-dem kemendi

⁴⁹⁷³ Yine şıçrayıp reddeyledi. Üçüncüyü atdı anı da şavuşdurdu: Yine şıçrayıp üçüncü hamlesini de şavuşdurdu M

⁴⁹⁷⁴ eline: ele T, M

⁴⁹⁷⁵ Bu kısımdan (4975. dipnot) 4997. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁹⁷⁶ beñzer: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁴⁹⁷⁷ gırīv: gūlūvv TDK

⁴⁹⁷⁸ aldılar: oldular T

⁴⁹⁷⁹ hūrṭūmundandır: hūrṭūmundur TDK

⁴⁹⁸⁰ İskender: İskender’dir TDK

⁴⁹⁸¹ şeh-bāz: şeh-bāz ü T

⁴⁹⁸² hümāyūnuñuz: hümāyūnları T

⁴⁹⁸³ bütün: T’de yok

⁴⁹⁸⁴ pād-şāhımın elinde: pād-şāhın elinden T

⁴⁹⁸⁵ girdi ve herife: girip herīfle TDK

halka halka edip herife havale eyledi. Kemenddir boğazına geçdi. İskender⁴⁹⁸⁶ herifi boğazından çekerek dönüp ‘asker-gāhına geldikde ‘askerden tahsîn ü âferîn şadaları feleklere peyveste oldu.⁴⁹⁸⁷ Düşmen ‘askeri ise İskender’in bu dil-âverliğini gördüklerinde⁴⁹⁸⁸ medhûş olup dem-beste kaldılar. Pes⁴⁹⁸⁹ ahşam yakın olmanın artık ceng olmayıp iki ‘askerdir dönüp yerli yerinde karar eylediler. İskender herifi muhkem bağlayıp emreyledi kim meclis kuralar. Sâkîlerdir gelip piyâleler ortalıkda devr eylemege başladıkda [T 88a] İskender nedîmleri ile⁴⁹⁹⁰ muşâhabete başlayıp dedi ki şu dil-âveri ‘aceb Ruslar ne yaptılar?⁴⁹⁹¹ Eger esîr edip habs eyledilerse Hâk Te‘âlâ Hazretleri⁴⁹⁹² lûtfu ile ellerinden halâş eylemek⁴⁹⁹³ âsândır. Şeh-bâz ise ancak olur. Yâdına siziñle⁴⁹⁹⁴ tolu içelim deyip ‘îş u⁴⁹⁹⁵ nûş eylemege başladılar. Bir zamândan sonra kelleler germ ve sîneler nerm olduğda emreyledi kim habs olunan esîri huzûruna getireler. Pes tağ gibi herifi keşân-ber-keşân meclise getirdiler. Herîfdir meclise geldikde dil bilmez idi ki ‘özü dileyip ‘afv taleb eyleye. Hemân zâr zâr⁴⁹⁹⁶ ağlamağa⁴⁹⁹⁷ [M 50a] başladıkda pād-şâh merhamet edip emreyledi kim⁴⁹⁹⁸ bağını çözüler.⁴⁹⁹⁹ Çünkü bendini çözdüler ve oturup⁵⁰⁰⁰ öñüne yemek kodular. Yemegi yedikden⁵⁰⁰¹ sonra birkaç kadeh de şarâb⁵⁰⁰² verip ri‘âyetler eylediler. Çünkü herifin karnı toyup keyfi yetişdi. Hemân-dem kalkıp tahtın önünde yüzünü yere sürüp bir miqdâr söz söyledi lâkin kimse dilini bilmediginden ne dedigini

⁴⁹⁸⁶ İskender: İskender’dir TDK

⁴⁹⁸⁷ oldu: olup T

⁴⁹⁸⁸ gördüklerinde: gördükde TDK

⁴⁹⁸⁹ pes: T’de yok

⁴⁹⁹⁰ başladıkda İskender nedîmleri ile: başladı İskender nedîmlerle T / başladıkda İskender’dir nedîmleri ile TDK

⁴⁹⁹¹ ne yaptılar: n’eylediler T

⁴⁹⁹² Hazretleri: Hazreti T

⁴⁹⁹³ eylemek: eylemege başladılar TDK

⁴⁹⁹⁴ yâdına siziñle: ya ne dersiz deyip kelle TDK

⁴⁹⁹⁵ ‘îş u: ‘îş T

⁴⁹⁹⁶ zâr zâr: zâr u zâr T

⁴⁹⁹⁷ 4975. dipnottan buraya (4997. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁴⁹⁹⁸ kim: pes M

⁴⁹⁹⁹ çözüler: çözdüler T, TDK

⁵⁰⁰⁰ çünkü bendini çözdüler ve oturup: ve oturup T, TDK

⁵⁰⁰¹ yemegi yedikden: yemek yendikten T, TDK

⁵⁰⁰² kadeh de şarâb: kadeh şarâb da M / kadeh şarâb TDK

añlayamadılar.⁵⁰⁰³ Andan şoñra bār-gāhdan taşra çıkıp bir cins segirdip gitdi ki tozunu bile göremediler. İskender bunuñ hāline hayrān olup herīf bendden āzād olup⁵⁰⁰⁴ keyfī yetişdikde ‘aceb niçin gitdi ola dedikde muşāhibleriñ⁵⁰⁰⁵ her biri bir söz⁵⁰⁰⁶ söyleyip kimi dedi ki şehr-yārım şahrāda büyümüş bir hayvān olmağla⁵⁰⁰⁷ bendden āzād olduğı gibi yine şahrāya gitdi deyip⁵⁰⁰⁸ kimi de şarāb başına çıkdıkda gördü kim bu⁵⁰⁰⁹ meclisde kendisine beñzer ādem yok alışdığı yārānları hātırına gelip anlara gitdi dediler.⁵⁰¹⁰ İskender muşāhibleriñ sözünü⁵⁰¹¹ diñleyip açmaz kōdu. Bir zamāndan şoñra herīf tekrār çıkagelip⁵⁰¹² gördüler kim bir nāzenīn kızı kuşağından tutup eline almış. Pād-şāhıñ öñüne geldikde⁵⁰¹³ [TDK 114b] kızı yere koyup hālince kulluklar ‘arz eyleyip tekrār çıkıp⁵⁰¹⁴ gitdi. Kızdır pād-şāhı gördükde hicābından başını öñüne şalıp tırdı. Pād-şāhdır herīfīñ vaż‘ına⁵⁰¹⁵ hayrān olup kızın yüzüne bakdıkdā gördü kim bir nāzenīn meh-pāredir.⁵⁰¹⁶ Ortalığı halvet edip kimse kalmadıkdā kızı yanına çağırıp takayyūd ile bakdıkdā bildi kim Hākān’ın kendisine verdiği çengīdir ve muqaddemā meydānda dil-āverliğini begenip yādına tolular içdiği şāh-bāz çengī cāriyedir.⁵⁰¹⁷ Ziyāde ta‘accüb edip buncılayın nāzenīn ile dil-āverligiñ⁵⁰¹⁸ ne münāsebeti vardır diyü hayrān kaldı ve kızdān⁵⁰¹⁹ ahvālını su‘āl eyledikde çengīdir ibtidā⁵⁰²⁰ pād-şāha du‘ālar edip andan şoñra ağızından la‘l ü

⁵⁰⁰³ ne dedigini añlayamadılar: dedigini añlamadılar T / ne dedigin añlamadılar TDK

⁵⁰⁰⁴ herīf bendden āzād olup: T’de yok

⁵⁰⁰⁵ muşāhibleriñ: muşāhibler M

⁵⁰⁰⁶ söz: sözdür T, TDK

⁵⁰⁰⁷ hayvān olmağla: hayvāndır T, TDK

⁵⁰⁰⁸ deyip: deyip ve M

⁵⁰⁰⁹ bu: bir T

⁵⁰¹⁰ yok alışdığı yārānları hātırına gelip anlara gitdi dediler: yokdur alışdığı yārānı hātırına getirip gitdi dedi T, TDK

⁵⁰¹¹ muşāhibleriñ sözünü: her biriniñ muşāhabetleriñ T / her biriniñ şöhetleriñ TDK

⁵⁰¹² herīf tekrār çıkagelip: herīfdır çıkagelip T / herīfdır tekrār çıkageldi TDK

⁵⁰¹³ geldikde: gelip TDK

⁵⁰¹⁴ çıkıp: çıkdı M

⁵⁰¹⁵ vaż‘ına: şan‘atına TDK

⁵⁰¹⁶ meh-pāredir: mäh-pāredir M

⁵⁰¹⁷ cāriyedir: cāriye imiş M

⁵⁰¹⁸ dil-āverligiñ: dil-āverlik T

⁵⁰¹⁹ kızdān: kızdır T / kıza M

⁵⁰²⁰ çengīdir ibtidā: çengī de M

cevāhirler⁵⁰²¹ saçıp dedi ki şehir-yārım ben cāriyeñiz Hākān'ın cāriyesiydim.⁵⁰²² Sa'ādetli pād-şāhıma pīşkeş verdikde⁵⁰²³ beni bile verip ta'rīf eden kimse buncılayın cāriye cihānda bulunmaz dediginden⁵⁰²⁴ şehir-yārımın [M 50b] mübārek hātırlarına⁵⁰²⁵ ağır gelip bu cāriyelerine iltifāt buyurmayıp aşlā meclislerine getirmediler. Ben cāriyeñiz de pād-şāhımın⁵⁰²⁶ hizmetlerinde olmadığımdan⁵⁰²⁷ ziyāde melūl olmuşidim. Ceng günü olduğda kāsāvetimden meydāna girip şehir-yārımın ʔālī'-i hümāyūnları ile bir miqdār hūner göstermiş idim.⁵⁰²⁸ Üçüncü gün yine meydāna girdikde [T 88b] bahtım müsā'ade etmeyip bu herīfiñ elinde zebūn olup esīr oldum.⁵⁰²⁹ Beni tutup götürdükde⁵⁰³⁰ birkaç Rus meydāna gelip beni aldılar ve elime ve⁵⁰³¹ ayağıma bendler urup habs eylediler. Andan sonra⁵⁰³² şehir-yārım meydāna girip herīfi zār u zebūn edip dest-i⁵⁰³³ gerden-beste meydāndan çıkarıp sürükleyip götürdüklerinde cümle⁵⁰³⁴ Rus 'askeri mātem edip fiğānlar⁵⁰³⁵ eylediler. Belki hīle ile hālāş olur⁵⁰³⁶ diyü üstüme hesāba gelmez bed-zebān hāric-i āheng herīfleri⁵⁰³⁷ gözcü kōdular. Gecedden bir miqdār geçdikden sonra⁵⁰³⁸ şahrādan bir hāy u⁵⁰³⁹ hūy kōpdu. Ne ola derken⁵⁰⁴⁰ bir zamāndan sonra anı gördüm ki herīfdir gelip cümle bekçileri tār ü

⁵⁰²¹ cevāhirler: cevāhir M

⁵⁰²² cāriyesiydim: cāriyesi idim T, M

⁵⁰²³ verdikde: verildikde M

⁵⁰²⁴ dediginden: dedi kendim T

⁵⁰²⁵ hātırlarına: hātırına TDK

⁵⁰²⁶ ben cāriyeñiz de pād-şāhımın: cāriyeñiz de pād-şāhın T

⁵⁰²⁷ olmadığımdan: olmadığından T, TDK

⁵⁰²⁸ göstermiş idim: göstermişidim T, TDK

⁵⁰²⁹ müsā'ade etmeyip bu herīfiñ elinde zebūn olup esīr oldum: müsā'id olmayıp meydāna gelip beni aldılar.

Ayağıma bendler urup habs eylediler. Bu herīfiñ elinde zebūn oldum M

⁵⁰³⁰ götürdükde: esīr eyledikde M

⁵⁰³¹ ve: M ve TDK'de yok

⁵⁰³² andan sonra: sonra M / T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁵⁰³³ dest-i: dest ü M / dost TDK

⁵⁰³⁴ çıkarıp sürükleyip götürdüklerinde cümle: çıkıp sürükleyip götürdüklerinde cümle T / çıkarıp götürdüklerinde M

⁵⁰³⁵ fiğānlar: fiğān TDK

⁵⁰³⁶ olur: ola T, TDK

⁵⁰³⁷ herīfleri: herīfler M

⁵⁰³⁸ geçdikden sonra: geçdikde M, TDK

⁵⁰³⁹ hāy u: hāy T

⁵⁰⁴⁰ derken: der iken TDK

mār eyledi ve⁵⁰⁴¹ benim bendlerimi çözüp kuş gibi pençesine alıp şehir-yarımın huzûruna getirdi. Hakk’a çok şükrleri ki zindānda iken şehir-yarımın meclisine geldim deyip vâkı‘ olan ahvālî cümle⁵⁰⁴² bir bir beyān eyledi. İskender ziyāde şād olup cāriyenin ağzını öpdü⁵⁰⁴³ [TDK 115a] ve dedi ki ey nāzenin meh-pāre!⁵⁰⁴⁴ Gerçi muḳaddem saña iltifāt eylememiş idik⁵⁰⁴⁵ lākin ḥālā muḥabbetiñ gönlümüzde⁵⁰⁴⁶ kat kat oldu. Zīrā hem meclisde eglence olup hem⁵⁰⁴⁷ ceng gününde dil-āversin. Seni meydānda ḥayli çābük ü şeh-bāz gördük.⁵⁰⁴⁸ Zūr-ı⁵⁰⁴⁹ kuvvetiñe aṣlā söz yok. Her vechle taḥsīn ü āferīn etmege lāyıkısın.⁵⁰⁵⁰ Ḥālā isterim ki sâzıñı da diñleyip āvâzıñı da işideyim⁵⁰⁵¹ dedikde hemān-dem cāriye⁵⁰⁵² yer öpüp varıp çengi getirdi ve oturup bir miḳdār sâzını çalıp türkülerini yırladı.⁵⁰⁵³ İskender’dir cūş u ḥurūṣa gelip⁵⁰⁵⁴ murād eyledi ki ol gece çengī ile ber-murād ola lākin⁵⁰⁵⁵ daḥı düşmen ‘askeri’⁵⁰⁵⁶ perīṣān olmadığından şoḥbet erte geceye kaldı.

BU MAḤAL İSKENDER’İN⁵⁰⁵⁷ RUS ‘ASKERİNİ [M 51a] PERİŞÂN EDİP NÜŞABE’Yİ ḤALÂŞ EYLEDİĞİDİR

Çünkü ol gece de⁵⁰⁵⁸ geçip şabāḥ oldu. Āf-tāb-ı ‘ālem-tāb kulle-i Ḳāf’dan baş kaldırıp nûru ile cihān rûşen olduğda iki ‘askerdir yerlerinden ṭurup silāḥa ḡarḳ olup atlara

⁵⁰⁴¹ tār ü mār eyledi ve: tār mār eyledi M / tār mār eyledi ve TDK

⁵⁰⁴² cümle: TDK’de yok

⁵⁰⁴³ öpdü: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁵⁰⁴⁴ meh-pāre: mār-peyker M

⁵⁰⁴⁵ eylememiş idik: eylememişidik TDK

⁵⁰⁴⁶ gönlümüzde: TDK’de yok

⁵⁰⁴⁷ hem: ve hem M, TDK

⁵⁰⁴⁸ çābük ü şeh-bāz gördük: şeh-bāz gördük T / çābük şeh-bāz M

⁵⁰⁴⁹ zūr-ı: zūr u M

⁵⁰⁵⁰ āferīn etmege lāyıkısın: āferīn etmege lāyıkısın ve T / āferīne lāyıkısın M

⁵⁰⁵¹ isterim ki sâzıñı da diñleyip āvâzıñı da işideyim: isterim sâzıñı da diñleyip āvâzıñı da işideyim T / isterim ki sâzıñı diñleyip āvâzıñı işidelim TDK

⁵⁰⁵² cāriye: cāriyedir T, M

⁵⁰⁵³ yırladı: ırladı T

⁵⁰⁵⁴ gelip: geldi M

⁵⁰⁵⁵ lākin: velākin TDK

⁵⁰⁵⁶ ‘askeri: T’de yok

⁵⁰⁵⁷ İskender’iñ: İskender M

⁵⁰⁵⁸ gece de: gecedir M

süvār oldular. Meydāna girip birbirine muḳābil şaflar⁵⁰⁵⁹ bağlayıp tırdular. İskender de şabāḥdan Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretine tazarru‘ u niyāzlar edip Rus ‘askeriniñ cemī‘⁵⁰⁶⁰ sini perīşān eylemek için⁵⁰⁶¹ nuşret ü zafer diledi. Andan şoñra cebe vü cevşenini⁵⁰⁶² giyip Çīn pād-şāhı verdiği ata süvār olup ‘askeriniñ ortalıḳ⁵⁰⁶³ yerinde ḳarār eyledi. Kūs u sūrnālar çalınmağa başlayıp⁵⁰⁶⁴ şadāsı göklere çıkdıḳda hemān-dem İskender sağ ve solda tıran ‘askere ḳol şaldıḳda ol deryā gibi bī-pāyān ‘asker seyler gibi⁵⁰⁶⁵ düşmeniñ üzerine aḳıp ḥamleler eylediler.⁵⁰⁶⁶ Bu taraftan Rus ‘askeri de ḥamle eyleyip biri birine ḳarışdılar. Ortalıḳ yerde ḳıyāmetler ḳopup ḥāy u ḥūyla⁵⁰⁶⁷ cihān tıldu. Başlardır tıp gibi⁵⁰⁶⁸ yuvalanıḳ ḳan seyl gibi revān olmaḳın atlar ḳan deryāsı içinde yüzmege başladı.⁵⁰⁶⁹ İskender ise uğradıḳı yerde⁵⁰⁷⁰ bölükleri⁵⁰⁷¹ ḥarāb edip sā‘ir Rūm ve ‘Acem ve Hind ve Çīn dil-āverleri de düşmen ‘askeriniñ başına ḳıyāmetler [T 89a] ḳopardılar. El-ḳışşa bir zamān⁵⁰⁷² bu ḥāl üzere ‘aḳīm ceng olunup iki taraftan ḥesāba gelmez ‘asker helāk olduḳdan şoñra⁵⁰⁷³ nuşret yeli İskender tarafından esmekle ceng içinde Rus ‘askeriniñ ser-dārı⁵⁰⁷⁴ olan Ḳıyṭal‘i dil-āverler esīr eylediler.⁵⁰⁷⁵ Sā‘ir Rus ‘askeridir artıḳ zebūn olmaḳın yüz [TDK 115b] döndürmege başladılar. Dil-āverlerdir düşmeniñ zebūn olduḳlarını gördüklerinde var ḳuvvetlerini⁵⁰⁷⁶ bāzūya getirip merdāne sa‘ylar eylediler. Āḥir düşmeni perīşān edip

⁵⁰⁵⁹ girip birbirine muḳābil şaflar: gelip biri birine muḳābil şaf M

⁵⁰⁶⁰ eylemek için: etmek için M

⁵⁰⁶¹ cevşenini: cevşeni T, TDK

⁵⁰⁶² ‘askeriniñ ortalıḳ: ‘asker orta T

⁵⁰⁶³ çalınmağa başlayıp: çalınıp T

⁵⁰⁶⁴ şaldıḳda ol deryā gibi bī-pāyān ‘asker seyler gibi: şalıḳ işāret eyledikden şoñra deryā-yı bī-pāyān ol ‘askerdir yerinden ḥareket edip T / şalıḳ işāret eyledikden şoñra deryā-yı bī-pāyān gibi ol ‘askerdir yerinden ḥareket edip TDK

⁵⁰⁶⁵ ḥamleler eylediler: ḥamle eyledikde T, TDK

⁵⁰⁶⁶ ḥāy u ḥūyla: ḥāy ḥūy ile T / ḥāy u ḥūy ile M

⁵⁰⁶⁷ başlardır tıp gibi: başlar M

⁵⁰⁶⁸ başladı: başladılar T, TDK

⁵⁰⁶⁹ yerde: M’de yok

⁵⁰⁷⁰ bölükleri: bölük bölük T, TDK

⁵⁰⁷¹ bir zamān: M’de yok

⁵⁰⁷² ‘asker helāk olduḳdan şoñra: ‘askeri helāk edip T / ‘asker helāk olduḳda TDK

⁵⁰⁷³ ser-dārı: ser-dār M

⁵⁰⁷⁴ eylediler: edip TDK

⁵⁰⁷⁵ gördüklerinde var ḳuvvetlerini: gördüklerinde var ḳuvveti T / gördükde var ḳuvveti TDK

niçesini helāk eyledikden şöña bākī qalanları da cümle perākende olup⁵⁰⁷⁶ her biri bir tarafa qarārı firāra tebdīl eylediler.⁵⁰⁷⁷ Düşmen ‘askeriniñ hayme vü har-gāhları ve sā’ir hazīne vü cebe-hāneleri cümle zabt olundu. Çünkü İskender nuşret ü zafer kendisine müyesser olmağın⁵⁰⁷⁸ düşmen ‘askeriniñ [M 51b] perişān olduklarını gördü. Atından inip yüzünü yerlere sürüp Cenāb-ı Haq Sübhānehū ve Te‘ālā Hazretlerine⁵⁰⁷⁹ şükrlər eyledi. Andan şöña gelip tahtında qarār edip dīvān eyledi.⁵⁰⁸⁰ Cümle erkān-ı devlet ve a‘yān-ı saltanat gelip mübārek-bād edip yer öpdüler ve geçip yerli yerlerinde⁵⁰⁸¹ qarār eylediler. Andan şöña gānīmet mālından bir miqdārını cümle ‘askere baħş edip bir miqdārını da⁵⁰⁸² yanında olan a‘yāna verdi.⁵⁰⁸³ Andan şöña ol⁵⁰⁸⁴ yaban ādemīsini istedi. Arayıp buldular ve⁵⁰⁸⁵ pād-şāhın öñüne getirdiklerinde⁵⁰⁸⁶ yer öpüp kulluqlar ‘arz eyledi. Pes İskender bir miqdār altın ve cevāhir⁵⁰⁸⁷ iħsān eyledikde taşra çıkıp bir koyun başı getirip İskender’in öñüne kodu. Ya’nī maqşūdu ben altın ve cevāhiri n’eyleyem? Eger baña iħsān ederseniz⁵⁰⁸⁸ işte böyle koyun veriñ demege işāret eyledikde⁵⁰⁸⁹ İskender emreyledi herīfe vāfir koyun ve şıgır verdiler. Öñüne katıp sürüler gibi çekip gitdi. Andan şöña emreyledi⁵⁰⁹⁰ Rus ‘askeriniñ ser-dārı⁵⁰⁹¹ olan Kıyṭal’i getirdiler.⁵⁰⁹² Bendlerini çözüp hıl‘at giydirdiler ve⁵⁰⁹³ yine ol vilāyeti kendisine verip harāca kesdi⁵⁰⁹⁴ ve esir olmuş ne kadar

⁵⁰⁷⁶ cümle perākende olup: cümleyi perākende edip T / cümlesi perākende olup TDK

⁵⁰⁷⁷ qarārı firāra tebdīl eylediler: qarār eylediler M

⁵⁰⁷⁸ olmağın: olmağla T

⁵⁰⁷⁹ Sübhānehū ve Te‘ālā Hazretlerine: Te‘ālā’ya M, TDK

⁵⁰⁸⁰ edip dīvān eyledi: eyledi dīvān edip T, TDK

⁵⁰⁸¹ yerlerinde: yerinde TDK

⁵⁰⁸² miqdārını cümle ‘askere baħş edip bir miqdārını da: miqdār ‘asker bağışlayıp bir miqdārın da T / miqdār ‘askere bağışlayıp bir miqdārın da TDK

⁵⁰⁸³ yanında olan a‘yāna verdi: anda olan a‘yāna verdiler M

⁵⁰⁸⁴ ol: TDK’de yok

⁵⁰⁸⁵ ve: T’de yok

⁵⁰⁸⁶ getirdiklerinde: getirdiler geldikde T, M

⁵⁰⁸⁷ altın ve cevāhir: cevāhir ve altın M

⁵⁰⁸⁸ n’eyleyem? Eger baña iħsān ederseniz: begleriñe iħsān edersin M

⁵⁰⁸⁹ eyledikde: eyledi M

⁵⁰⁹⁰ herīfe vāfir koyun ve şıgır verdiler. Öñüne katıp sürüler gibi çekip gitdi. Andan şöña emreyledi: herīfe vāfir koyun ve şıgır verdiler. Öñüne katıp sürerek çıkıp gitdi. Andan şöña emreyledi T / TDK’de yok

⁵⁰⁹¹ ser-dārı: başları T, TDK

⁵⁰⁹² getirdiler: hod M

⁵⁰⁹³ hıl‘at giydirdiler ve: hıl‘atler giydirdiler T

⁵⁰⁹⁴ verip harāca kesdi: harāca kesdiler T / verip harāca kesdiler TDK

belli başlı âdem var ise cümlesini âzâd edip in‘âm ü⁵⁰⁹⁵ ihsânlar eyledi. Andan sonra emreyledi kim Nüşabe’yi huzûruna getireler. Pes⁵⁰⁹⁶ Kıyıl’dır varıp Nüşabe’yi habsden çıkarıp bendlerini çözdü ve şâhâne libâslar giydirip ‘izzet ü ikrâmla⁵⁰⁹⁷ İskender’in huzûruna getirdi. Pes İskender Nüşabe’ye gânimet⁵⁰⁹⁸ mālından niçe hazinele in‘âm edip andan sonra emreyledi ki Ermen ser-dârı olan Devali’ye nikâh edeler. Pes Nüşabe’yi Devali’ye nikâh eyledikten sonra⁵⁰⁹⁹ İskender Devali ile Nüşabe’ye hesâbsız māl verip vilâyetlerine gönderdi ve emreyledi kim vilâyetlerini evvelki gibi ma‘mûr edip kendi ‘âlemlerinde olalar. Pes anlar da pād-şâhın önünde yer öpüp bu kadar māl ü hazine ile dönüp vilâyetlerine gittiler. Andan sonra İskender niçe zamân ol taraflarda⁵¹⁰⁰ eğlenip gâh ‘îş u nûş [TDK 116a] edip [M 52a] gâh da şayd u şikâr ile⁵¹⁰¹ etrâfı seyr ü temâşâ eyler idi.

BU DÂSTÂN [T 89b] İSKENDER’İN ÂB-I HAYÂT ÂRZUSUYLA ZULMÂT’A GİTDİĞİNİ BEYÂN EDER⁵¹⁰²

İskender çünkü Rus vilâyetin feth edip⁵¹⁰³ birkaç gün ol maħalde eğlenip zevk u⁵¹⁰⁴ şafâya meşğûl oldu. Yine⁵¹⁰⁵ günlerde bir gün şabâhdan kalkıp emreyledi kim meclis kuralar ve ne kadar hükemâ vü müşâhibler var ise cümlesini⁵¹⁰⁶ da‘vet edeler. Pes meclisdir ârâste kılınıp cümle müşâhibler de gelip karar eylediler ve⁵¹⁰⁷ ‘îş ü ‘işrete başlanıp sîm-ten sâkîler elinden şarâb-ı gül-gün içilip kelleler germ ve sîneler nerm

⁵⁰⁹⁵ in‘âm ü: in‘âm M, TDK

⁵⁰⁹⁶ pes: M’de yok

⁵⁰⁹⁷ ikrâmla: ikrâm ile T

⁵⁰⁹⁸ gânimet: T’de yok

⁵⁰⁹⁹ emreyledi ki Ermen ser-dârı olan Devali’ye nikâh edeler. Pes Nüşabe’yi Devali’ye nikâh eyledikten sonra: emreyledi kim Ermen hâkimi olan Devali’ye nikâh edeler. Pes Nüşabe’yi Devali’ye eyledikten sonra T / TDK’de yok

⁵¹⁰⁰ taraflarda: tarafda T, TDK

⁵¹⁰¹ ‘îş u nûş edip gâh da şayd u şikâr ile: ‘îş u ‘işret edip gâh da şayd u şikâr ve M

⁵¹⁰² Ârzusuyla Zulmât’a Gitdigini Beyân Eder: Ârzusuyla Zulmât’a Gitdigi Beyân Olunur T / Ârzusu ile Zulmât’a Gitdigidir M

⁵¹⁰³ vilâyetin feth edip: ile ber-taraf oldu M

⁵¹⁰⁴ zevk u: zevk M, TDK

⁵¹⁰⁵ yine: çün T

⁵¹⁰⁶ hükemâ vü müşâhibler var ise cümlesini: hükemâ vü müşâhibleri var ise cümleyi T / hükemâ müşâhibleri var ise cümlesini TDK

⁵¹⁰⁷ ve: T ve M’de yok

olduğda muşāḥabete başlanıp⁵¹⁰⁸ bundan şoñra ‘acebā ne ʔarafā gitsek ve ʔaṅğı diyārı varıp temāšā eylesek gerekdir⁵¹⁰⁹ denildikde kimi Ḥorasan’a gidelim deyip kimi de Işfahān’a varalım dedi⁵¹¹⁰ ve kimi de Çīn hevāsını⁵¹¹¹ medḥ edip kimi de Hindūsītān’a gitmegi münāsib gördü.⁵¹¹² Āḥir ol meclisde bir iḥtiyār⁵¹¹³ kimse var idi. Çünki nevbet ol pīre geldi. Pād-šāha du‘ālar eyledikden şoñra şehir-yārım ne ʔadar memleket var ise cümlesini⁵¹¹⁴ birer kerre varıp gördüñüz ve her birini bir⁵¹¹⁵ miḳdār seyr ü temāšā eylediñiz⁵¹¹⁶ lākin ʔaranlık memlekete varmayıp ol ʔarafı seyreylemediñiz. Şimdi münāsib olan Zūlmāt’a gidilmekdir.⁵¹¹⁷ Anda āb-ı ḥayāt derler bir çeşme vardır. Her kim ol çeşmeden içerse bir daḥı dünyāda⁵¹¹⁸ fenā bulmayıp cihān durduḳça ‘ālemde ber-ʔarār olur. Şehir-yārım da varıp ol çeşmeden nūş eylesinler⁵¹¹⁹ tā ki cihānda fenā bulmayıp ilā āḥiri’l-ḳiyām bāḳī ʔalalar⁵¹²⁰ dedikde İskender ey pīr! Āb-ı ḥayāt⁵¹²¹ dedikleri ‘ilmdir ve zūlmāt içinde⁵¹²² olması yazı altında olduḡudur. Yoḥsa Zūlmāt’da çeşme olduḡunu kim görmüşdür ve bu⁵¹²³ şuda ne ḥāl olsa gerekdir ki ādemi ölmekden⁵¹²⁴ ḥıfz eyleye dedikde pīr cevāb verip şehir-yārım sözüñüz yerindedir lākin āb-ı ḥayāt ʔuṭb-ı şimāl⁵¹²⁵ altında Zūlmāt içinde gizli bir⁵¹²⁶ çeşme olduḡu da⁵¹²⁷ muḳarrerdir. Eger bu ʔullarına i‘timād

⁵¹⁰⁸ sīm-ten sākīler elinden şarāb-ı gül-gün içilip kelleler germ ve sīneler nerm olduḡda muşāḥabete başlanıp: T ve TDK’de yok

⁵¹⁰⁹ gerekdir: M’de yok

⁵¹¹⁰ kimi de Işfahān’a varalım dedi: ve kimi de Işfahān’a varalım dedi M / ve kimi de münāsibdir dedi Işfahān’a TDK

⁵¹¹¹ ve kimi de Çīn hevāsını: İskender’e kimi de Çīn hevāsını T / ve kimi ceng ovasını M

⁵¹¹² gitmegi münāsib gördü: gitmek münāsib gördü T / gitmegi TDK

⁵¹¹³ āḥir ol meclisde bir iḥtiyār: āḥir ol meclisde bir iḥtiyār bir T / ol meclisde bir iḥtiyār M

⁵¹¹⁴ cümlesini: cümlesine M

⁵¹¹⁵ bir: birer T

⁵¹¹⁶ eylediñiz: ʔıldıñız M, TDK

⁵¹¹⁷ gidilmekdir: gidip T, TDK

⁵¹¹⁸ içerse bir daḥı dünyāda: ʔıkarıp içerse bir daḥı dünyāda T / içerse bir daḥı M

⁵¹¹⁹ eylesinler: eylesin T

⁵¹²⁰ bulmayıp ilā āḥiri’l-ḳiyām bāḳī ʔalalar: bulmayalar M, TDK

⁵¹²¹ āb-ı ḥayāt: āb u ḥayāt T

⁵¹²² ve zūlmāt içinde: ve zūlmāt M / zūlmāt içinde TDK

⁵¹²³ bu: bir M, TDK

⁵¹²⁴ ki ādemi ölmekden: ki ādemi ölmeden T / ādemi ölmeden TDK

⁵¹²⁵ şimāl: şimālī T, TDK

⁵¹²⁶ gizli bir: bir gizli T, TDK

⁵¹²⁷ da: M ve TDK’de yok

buyurmazlarsa sâ'ir 'uḳalā vü ḥükemādan da⁵¹²⁸ su'al buyuruñ görüñ ne derler dedikde pīriñ bu sözü İskender'i endīşeye [M 52b] biraḳmaḡla yanında olan ḥükemāsıñ cümlesini⁵¹²⁹ ḥuzūruna da'vet edip āb-ı ḥayātı⁵¹³⁰ su'al eyledikde cümlesi söz ihtiyārındır gerçekten Zūlmāt içinde bir şudur diyü ittifāḳ eyleyip ve bu maḥalle yakın olmaḡın⁵¹³¹ gidildiḡi şüretde tīz varılır dediler. İskender çünki ḥükemādan ḥaberiñ şaḫīḥini alıp gördü kim Zūlmāt'a yakın gelmegin az zaḫmetle⁵¹³² āb-ı ḥayāta vāşıl [TDK 116b] olmaḡın⁵¹³³ dünyāda pāy-dār olup fenā bulmaz. Pes İskender⁵¹³⁴ bār-gāhıñın ḳapısını Zūlmāt tarafına açıp 'askere in'ām ü⁵¹³⁵ iḥsānlar edip göñüllerin ele aldı ve ol maḥalden göçüp ḥesābsız 'askerle⁵¹³⁶ yola girip birḳaç menzil gitdikde⁵¹³⁷ 'askeriñ çoḡu niçe zaḫmetler çekip⁵¹³⁸ ḥaste oldular. Pes İskender gördü kim bu ḳadar 'askerle⁵¹³⁹ Zūlmāt'a gidilmek mümkün değildir. Ḳonduḡları şaḫrāda bir maḡāra var idi. Ne ḳadar ḥazīne ve aḡırlıḳ varsa⁵¹⁴⁰ cümlesini⁵¹⁴¹ ol maḡāranıñ içine ḳoyup 'askeri de bu⁵¹⁴² maḥalde biraḳmaḡa ḳarār verdi tā ki kendisi āb-ı ḥayāta⁵¹⁴³ varıp gelince 'asker ol yerde ḳarār [T 90a] edip rāḫatda olalar. 'Askerdir ol maḥalde binālar⁵¹⁴⁴ yapıp ma'mūr eylediler.⁵¹⁴⁵ Pes bün-i maḡārada ya'nı⁵¹⁴⁶ maḡāra dibinde ma'mūr olan yerin adı Bulḡar demekle meşhūr oldu. Andan soñra İskender emreyledi kim yanınca giden ādemler cümle tāze olup güçlü ḳuvvetli şeh-bāz dil-

⁵¹²⁸ da: TDK'de yok

⁵¹²⁹ ḥükemāsıñ cümlesini: ḥükemāsını cümle M, TDK

⁵¹³⁰ āb-ı ḥayātı: āb u ḥayātı T

⁵¹³¹ olmaḡın: olmaḡla T

⁵¹³² zaḫmetle: zaḫmet ile M

⁵¹³³ olmaḡın: olmaḡla M

⁵¹³⁴ İskender: İskender'in T

⁵¹³⁵ in'ām ü: in'ām TDK

⁵¹³⁶ 'askerle: 'asker ile T, M

⁵¹³⁷ gitdikde: gidildikde M

⁵¹³⁸ niçe zaḫmetler çekip: T'de yok

⁵¹³⁹ 'askerle: 'asker ile T, M

⁵¹⁴⁰ varsa: var ise T, TDK

⁵¹⁴¹ cümlesini: cümlesi M

⁵¹⁴² içine ḳoyup 'askeri de bu: dibine ḳoyup 'askeri de ol M / dibine ḳoyup 'askeri de bir TDK

⁵¹⁴³ āb-ı ḥayāta: āb u ḥayāta T

⁵¹⁴⁴ 'askerdir ol maḥalde binālar: ol maḥalde binā M

⁵¹⁴⁵ eylediler: eylemekde T, TDK

⁵¹⁴⁶ bün-i maḡārada ya'nı: ol T, TDK

āverler⁵¹⁴⁷ olalar. Aşlā koca ve hasteden kimse olmasın diyü⁵¹⁴⁸ muhkem tenbîhler eyledi. Pes cümle ‘askerdir ol maḥalde ʔalıp İskender ‘askerden ügürtlediği⁵¹⁴⁹ dil-āverlerle yola girip gitdiler. İki menzili bir edip⁵¹⁵⁰ bu ḥāl üzere kāmīl bir ay gidip Zūlmāt’a varıp ṭayandılar. İskender gördü kim artık aydınlıktan nişān ʔalmayıp ortalığı⁵¹⁵¹ cümle zūlmāt ṭutmağın bundan şoñra ʔaranlığa girilmek lāzım geldikde yanında olan dil-āverlerin cümlesini⁵¹⁵² ḥuzūruna ʔağırıp bunlara dedi ki bundan şoñra oñümüzde olan zūlmāta girip gitsek gerekdir lākin biz bu⁵¹⁵³ ʔaranlığın içine girip gitdikden şoñra tekrār dönmek istedigimizde yolu nice buluruz? Bize kim delīl olup yol gösterir? Bunuñ ʔāresi nedir⁵¹⁵⁴ diyü su’āl eyledikde her biri bir ʔāre aramağa başladı ve her kişi ‘aqlınca bir söz söyledi lākin hiçbir İskender’in ‘aqlına göre⁵¹⁵⁵ münāsib olmadıkda cümlesi ‘āciz ü ḥayrān ʔaldılar. Āḥir⁵¹⁵⁶ aḥşam olup herkes yerli yerine ʔekilip gitdiler. Meger ol ‘askerin içinde bir tāze cüvān var idi ki ve bu cüvānın ḡāyet⁵¹⁵⁷ iḥtiyār bir ḥaste babası var idi ki dā’imā āḥ u nāleler⁵¹⁵⁸ ile zār u zebūn olup ḥālī diger-gūn olmuşidi. Ol gün pād-şāḥ bizimle ʔocalardan ve ḥastelerden kimse gitmesin diyü fermān eyledi. İḥtiyār oğluna sensiz bunda ʔalamam. Ne ḥāl ise beni bile götür dedikde cüvāndır nā-ʔār babasının ḥātırı için⁵¹⁵⁹ bir şandūḡ yapıdırıp iḥtiyārı [TDK 117a] cevāhir gibi ol şandūḡın içine ʔoyup yanınca bile götürürdü.⁵¹⁶⁰ Yollarda aḥşam olduğda ʔonulup⁵¹⁶¹ babasını şandūḡdan ṭaşra ʔıkarıp tenḥāca bir miḡdār şoḡbet eyleyip yemegini ve şuyunu verdikten şoñra yine kimse görmesin diyü şandūḡa ʔoyup İskender’in yasağından pek şaḡınır idi. Pes ol gün

⁵¹⁴⁷ şeh-bāz dil-āverler: şāḥ-bāz dil-āver M

⁵¹⁴⁸ olmasın diyü: gitmesin diyü M / olmaya TDK

⁵¹⁴⁹ ügürtlediği: üyütlediği TDK

⁵¹⁵⁰ iki menzili bir edip: bir iki menzil bir gidip M

⁵¹⁵¹ aydınlıktan nişān ʔalmayıp ortalığı: aydınlıktan nişān ʔalmayıp ötesini T / aydınlık nişānı ʔalmayıp ötesi M

⁵¹⁵² dil-āverlerin cümlesini: dil-āverleri M / dil-āverlerin TDK

⁵¹⁵³ bu: T ve TDK’de yok

⁵¹⁵⁴ Bu kısımdan (5154. dipnot) 5201. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵¹⁵⁵ ‘aqlına göre: ‘aqlınca TDK

⁵¹⁵⁶ āḥir: TDK’de yok

⁵¹⁵⁷ bu cüvānın ḡāyet: bunuñ çünki T

⁵¹⁵⁸ nāleler: nāle T

⁵¹⁵⁹ babasının ḥātırı için: babası ḥātırı’çin TDK

⁵¹⁶⁰ yanınca bile götürürdü: yanına bile götürdü T

⁵¹⁶¹ aḥşam olduğda ʔonulup: ʔonulup aḥşam olduğda T

İskender'in⁵¹⁶² huzûrunda Zûlmât'a girilmek tedârikini müşâvere edip kimsenin tedbîri ma'kûl görülmedikde cüvândır ahşam çadırına gelip babasını şandûkdan çıkarıp dedi ki pād-şāhımız bu kadar zahmet çekip bu mahalle geldiklerinden⁵¹⁶³ peşimân oldular ve bugün cümle dil-âverleri huzûruna çağırıp Zûlmât'a girdikten sonra yolu ne tarîkla buluruz diyü müşâvere eylediler. Aşlâ birisinin tedbîri İskender'in re'yine muvâfık gelmeyip⁵¹⁶⁴ cümlemiz hayrân kaldık⁵¹⁶⁵ diyü vâkı' hâli babasına hikâye eyledi. Çünkü ihtiyâr oğlundan bu sözleri işitdi. Dedi ki bunun çâresi âsândır. Hemân pād-şāhımız Zûlmât'a girmek murâd eylediklerinde toğurması [T 90b] yaklaşmış bir genç kuvvetli kışrak hâzırlayalar.⁵¹⁶⁶ Yavrusu toğduğu gibi başını kesip öldüreler ve üstünü örtüp tayın⁵¹⁶⁷ ol mahalde kaldığını kışrağa göstereler ve hemân yola girip gideler. Murâd eyledikleri yere vardıkdan sonra tekrâr dönmek murâd eylediklerinde kışrağı 'askerin öñüne katıp boş koyalar. Kışrakdır tayını ârzü edip elbetde yolu bulup muqaddemâ tay konduğu yere gelse gerekdir. Bu tarîkla taşra çıkıp Zûlmât'dan kurtulurlar dedi. Çünkü cüvân babasından bu tedbîri işitdi. Şād olup rāhatla yatdı. Pes şabāh olduğda dil-âverler İskender'in huzûruna gelip her biri bir çäre aramağa başladılar. Cüvân da gelip babasından işitdiği tedbîri İskender'e 'arz eyledikde pād-şāh bu re'yi begenip işte çâresi bulundu deyip şād oldu ve cüvândan sorup senden bu ma'kûle⁵¹⁶⁸ tedbîr gelmek katı 'acebdir. Öyle şanırim sen bu re'yi kendi fikriñle⁵¹⁶⁹ bulmayıp birinden öğrenmiş olasin. Bize toğrusunu söylerseñ saña niçe in'ām ü⁵¹⁷⁰ ihsanlar edeyim dedikde cüvândır pād-şāha du'ālar edip eger şehir-yārim bu kullarına emân [TDK 117b] verip suçumu 'afv buyururlarsa gerçegini huzûr-ı hümayûnlarına 'arz edeyim dedi. İskender de her ne kabāhatiñ var ise cümlesini 'afv eyledik hemân söyle dedikde cüvân muqaddemâ şehir-yārim bu sefere 'azîmet buyurduklarında bir ihtiyâr babam var idi. Elbette oğul beni bile götür. Ben sensiz olamam deyip ibrām eyledi. Ben de nā-çār sözünden çıkamayıp yanımcı bile getirmişidim. Dün

⁵¹⁶² İskender'in: İskender T

⁵¹⁶³ geldiklerinden: geldiklerinde T

⁵¹⁶⁴ gelmeyip: olunmayıp T

⁵¹⁶⁵ kaldık: kaldı ki TDK

⁵¹⁶⁶ hâzırlayalar: hâzır edeler TDK

⁵¹⁶⁷ tayın: tã ki TDK

⁵¹⁶⁸ ma'kûle: maqûle T

⁵¹⁶⁹ fikriñle: fikre T

⁵¹⁷⁰ in'ām ü: in'ām TDK

gece bu müşkili andan şordum ve bu tedbiri andan öğrendim.⁵¹⁷¹ Sözüñ gerçeği budur ki huzûr-ı hümayûnlarında söyledim. Bâkî fermân şehr-yarımındır dedi. İskender cüvândan bu sözü işitdikde bildi⁵¹⁷² ki cihānda yalnız dil-āverlerle iş görülmeyip ihtiyārlar da lâzım imiş. Pes cüvāna in‘ām ü⁵¹⁷³ ihsānlar edip hâtırını şād eyledi. İskender’dir cüvānla bu muşāhabetde iken nā-gāh gördü kim muḳaddemā āzād eylediği yaban ādemīsi Zūlmāt’dan çıkagelip pād-şāha bir arḳa yükü ġāyet a‘lā semmūr getirip önüne ḳodu ve⁵¹⁷⁴ ḳulluḳlar ‘arz edip pād-şāh da biraz ḳoyun bağışladı ve yine geldiği yola gidip⁵¹⁷⁵ nā-bedīd oldu. İskender’dir herīfīñ ḫāline ḫayrān olup bu söz aḫlamazlıkla yaban ādemīsi bize⁵¹⁷⁶ bu ḳadar vefā-dārlik eyledi ki⁵¹⁷⁷ ancak olur deyip ta‘accüb eyledi. Andan soñra pīriñ dediği gibi bir ḳışrak⁵¹⁷⁸ getirip toğurduḳda yavrusunu öldürüp Zūlmāt’a girilip gıtdiler. Çünkü İskender Zūlmāt’a girip āb-ı ḫayāt aramağa başladı. Hızır ‘aleyhi’s-selām İskender’iñ yanınca bile olmağla yanına çağırıp kendiniñ yügrek atını verdi ve bir cevheri var idi ki ḫāşşası şu bulmaḳ idi. Anı da verip dedi ki sen önümüzce bu atla eṭrāfı [T 91a] ṭolanıp āb-ı ḫayātı araşdır ola ki bulaydıñ. Pes bulduḳda evvel kendiñ içip andan soñra gelip bize de⁵¹⁷⁹ göster tā ki varıp içelim. Bu iş senden ġayrı kimseniñ elinden gelmez göreyim seni dedikde Ḥazret-i Hızır da fermân üzere ata süvār olup ol cevheri de eline alıp çekilip gitdi. Eṭrāfı ṭolaşıp araşdıragördü çāre olup bulamadı. Āḫir-kār bir ṭarafa toğru giderken nā-gāh elinde olan cevher parlayıp ziyā verdi. Ḥazret-i Hızır’dır şağa şola bakıp gördü kim gümüşe beñzer bir güzel⁵¹⁸⁰ şu bir ṭaşıñ arasından ḳaynayıp çıkar. Hemān-dem atdan inip soyundu ve ol mübarek şu ile yunup [TDK 118a] ve murād üzere içip⁵¹⁸¹ cihān ṭurduḳça ḫayāt buldu. Andan soñra libāsını giyip atına süvār oldu ve çeşmeyi bir hoşça nişān edeyim⁵¹⁸² tā ki İskender’i getirdiğimde ġalaṭ etmeyip şübhesiz bulup göstereyim diyü tekrār çeşmeyi

⁵¹⁷¹ andan öğrendim: beyān eyleyip cevāb işitdim ve öğrendim TDK

⁵¹⁷² bildi: bildim TDK

⁵¹⁷³ in‘ām ü: in‘ām TDK

⁵¹⁷⁴ ve: T’de yok

⁵¹⁷⁵ gidip: girip T

⁵¹⁷⁶ ādemīsi bize: ādemīsinden TDK

⁵¹⁷⁷ eyledi ki: TDK’de yok

⁵¹⁷⁸ ḳışrak: ḳışrağ TDK

⁵¹⁷⁹ de: TDK’de yok

⁵¹⁸⁰ bir güzel: TDK’de yok

⁵¹⁸¹ içip: için T

⁵¹⁸² nişān edeyim: nişānlayalım T

bağdıkdā⁵¹⁸³ gördü ki⁵¹⁸⁴ çeşmeyi koduñsa bulasın. Gözünden gā'ib olmuş. Hāzret-i Hızır bildi kim bunda Hāk Te'ālā'nın bir sırrı vardır ve ol devlet ancak kendisine müyesser olup İskender mahrūm olacaktır. Pes Hāk Te'ālā Hāzretine şükrler eyledi ve bir tarafa çekilip bir dahı İskender'e görünmedi ve bir rivāyet de ileri şu aramağa giden Hāzret-i Hızır ile Hāzret-i İlyās⁵¹⁸⁵ 'aleyhi's-selām idiler. Pes bunlardır āb-ı hayātı arayıp Zūlmāt'ın içinde giderlerken çeşme kenārına geldiler. Bir miqdār ta'am yiyip rāhat olmağičin atlarından inip süfrelerin orta yere getirdiler. Süfrede bir pişmiş⁵¹⁸⁶ balık var idi. Birisidir balığı süfreden alırken elinden şuya düşürdü. Pes elini şuya şokup balığı çıkardıkda gördü kim balık cānlanıp hayāt bulmuş. Bildi kim ol çeşme aradıkları āb-ı hayātdır. Pes ikisi de ol şudan içip cihān durdukça hayāt buldular ve İskender'in ol şudan naşibi olmayıp mahrūm olacağı⁵¹⁸⁷ kendilere ma'lūm olduğda her biri bir yaña⁵¹⁸⁸ çekilip perī gibi gözden nihān oldular. El-kışşa İskender kırk gün⁵¹⁸⁹ gidip āb-ı hayātdan bir eşer göremeyip ve Hızır'ı da bulamayıp gā'ib eyledikde nā-ümmīd olup geri dönmek⁵¹⁹⁰ murād eyledi. Pes kışrağı 'askeriñ öñüne koyup ardına düşdüler. Tamām kırk gün gitdikden sonra yine muḳaddemā Zūlmāt'a gitdikleri yerden taşra çıkdılar ve ol maḥalden de göçüp cümle 'asker ile⁵¹⁹¹ ağırlıkların bıraktıkları yere geldiler. İskender'dir bār-gāhında karar edip muşāhibleri ile⁵¹⁹² 'iṣ ü 'işret edip dā'imā Zūlmāt'da gördüğü 'acāyibleri söyleyip āb-ı hayāt çeşmesini bulamadığına te'essüf eyler idi.⁵¹⁹³ Günlerde bir gün İskender yine āb-ı hayātı ańıp hayf ki bu kadar zahmet çekmişiken ele getiremedik dedi.⁵¹⁹⁴ Meclisde ol etrāfiñ ahvālını bilenlerden bir ihtiyār var idi. Kalkıp pād-şāha du'ālar edip şehir-yārım eger āb-ı hayātdan murād ancak cihānda pāy-dār olup ölmemek ise [T 91b] bu maḥalle yakın yerde bir ma'mūr şehir vardır ki anda hiç kimse öldüğü [TDK 118b] görölmemişdir ve şehriñ yanında

⁵¹⁸³ bağdıkdā: bakıp TDK

⁵¹⁸⁴ ki: kim T

⁵¹⁸⁵ Hāzret-i İlyās: İlyās TDK

⁵¹⁸⁶ bir pişmiş: bulaşmış TDK

⁵¹⁸⁷ olacağı: olacağını TDK

⁵¹⁸⁸ bir yaña: T'de yok

⁵¹⁸⁹ gün: T'de yok

⁵¹⁹⁰ dönmek: dönmege TDK

⁵¹⁹¹ 'asker ile: 'askerile TDK

⁵¹⁹² muşāhibleri ile: T'de yok

⁵¹⁹³ eyler idi: eyledilerdi TDK

⁵¹⁹⁴ dedi: T'de yok

bir ‘aẓīm ıağ vardır ki⁵¹⁹⁵ gāh gāh ol ıağdan bir şadā gelip adlı adıyla⁵¹⁹⁶ şehir halkından birine çağırır. Hemān-dem ol kimse cān atıp ol ıağa ıoğru gidip na-bedīd olur. Bu sırrın aşlından kimse āgāh olmayıp bilmezler ki şadā nereden gelir ve giden ādem nice olur. Pes eger şehir-yārım ölmekden necāt isterlerse⁵¹⁹⁷ gerekdir ki ol şehre varıp anda karar edeler dedi.⁵¹⁹⁸ Pād-şāh çünkü pīrden bu sözü işitdi.⁵¹⁹⁹ Görelim şu şehrin aşlı var mıdır diyü emreyledi ‘askerinden bir miqdār ādem hāzır oldular. Pes yanınca bir nice ‘ākıl kimse de alıp⁵²⁰⁰ ol şehre ‘azīmet eyledi. Günlerde bir gün şehre gelip gördü kim cümle ahvāl pīr dedigi gibi olup sözünde aşlā hılāf yokdur lākin ol ıağın emrinde hayrān olup nice ‘ākıl kimseye emreyledi kim⁵²⁰¹ [M 53a] arayıp aşlını bulalar.⁵²⁰² Anlar da ıağın cümle etrāfını arayıp aşlā bu hālīn sırrına ‘aklları yetişmeyip bulamadılar.⁵²⁰³ Günlerde bir gün ol ıağın sırrını bulmağıçin takayyüd eyleyenlerden biriniñ ‘ömrü āhir olup⁵²⁰⁴ va‘desi tamām olduıda hemān-dem ıağdan bir şadā⁵²⁰⁵ gelip adı ile ol kimseyi çağırıldııda⁵²⁰⁶ herīfdir bī-ihtiyār da‘vet olunan cānibe⁵²⁰⁷ cān atıp kalkıp gideyim dedikde yanında olan yoldaşları herīfe şarılıp nereye gidersin diyü şoragördüler. Aşlā ağızından cevāb alamayıp zabt edemediler. Hemān-dem herīf yoldaşlarının elinden kurtulduğı gibi ıağa ıoğru segirdip nā-bedīd oldu. Birkaç günden sonra biri dahı gidip el-kışsa va‘desi tamām olanlardan birıacı bu üslub üzere ol ıağda nā-bedīd oldular. Bu ahvālī İskender’e i‘lām edip şehir-yārım bizim ‘askerimizden de⁵²⁰⁸ birıacı ıağdan çağırıldııda nā-bedīd olup gitdi⁵²⁰⁹ dediler. Pes İskender bildi kim cihānda kimse ecel pençesinden hālāş olmayıp ancak ol vilāyetiñ ölümü

⁵¹⁹⁵ ki: TDK’de yok

⁵¹⁹⁶ adıyla: adı ile T

⁵¹⁹⁷ isterlerse: isterseñiz TDK

⁵¹⁹⁸ edeler dedi: edesiz TDK

⁵¹⁹⁹ işitdi: T’de yok

⁵²⁰⁰ alıp: olup T

⁵²⁰¹ 5154. dipnottan buraya (5201. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵²⁰² bulalar: bula T

⁵²⁰³ ıağın cümle etrāfını arayıp aşlā bu hālīn sırrına ‘aklları yetişmeyip bulamadılar: M’de yok

⁵²⁰⁴ olup: olup herīfīñ M

⁵²⁰⁵ şadā: şadādır T, TDK

⁵²⁰⁶ çağırıldııda: çağırıldılar M

⁵²⁰⁷ olunan cānibe: olunduıda T, TDK

⁵²⁰⁸ de: dahı T, TDK

⁵²⁰⁹ gitdi: gitdiler M

bu şüretde⁵²¹⁰ olmağın haqīkat-i hālden haberi olmayan ölmez şanıp diri qalır şanır imiş⁵²¹¹ deyip⁵²¹² ol şehrden de ferāğat eyleyip dönüp ‘askerine geldi.

BU MAHAL İSKENDER’İN RŪM’A GİTDİGİDİR

Çünkü İskender tekrār ‘asker-gāhına geldi. [TDK 119a] Niçe hazinele sarf edip Bulğar şehrini ma‘mūr eyledi ve⁵²¹³ cümle ol taraflarda olan maşlaḥatları geregi gibi gördükden⁵²¹⁴ soñra bir gün göç edip qandesin Rŭm diyü yola girdi. Çünkü Rŭm⁵²¹⁵ halkı İskender’in seferden dönüp geldiginden haber-dār oldular. Şehri⁵²¹⁶ ārāste edip bir niçe konaq pād-şāha qarşı çıkıp istiḳbāl eylediler. Pes pād-şāhdır gelip kendiniñ eski tahtında qarār edip bir niçe zamān kendi ‘āleminde oldu ve eṭrāf ü⁵²¹⁷ eknāfda olan memleketleriñ her birini bir⁵²¹⁸ nām-dār kimseye verip ol memleketde pād-şāh eyledi. Pes [T 92a] herkes birer⁵²¹⁹ gūşede qarār edip rāḥatda oldular ve⁵²²⁰ İskender’in du‘ā-yı devletine meşğul olup kendi ‘ālemlerinde oldular. Bundan soñra İskender bir dahı sefer edip cihānı seyreylese gerekdir lākin⁵²²¹ evvelki seferinde cümle şehrden şehre gitmişdi.⁵²²² Bu nevbette⁵²²³ ise tağ ve şahrādan ve deryādan⁵²²⁴ gidip ma‘mūr [M 53b] olmayan yerleri temāşā eyledi. Nitekim āḥir-i⁵²²⁵ kitābda beyān olunur.

⁵²¹⁰ şüretde: şüretten T

⁵²¹¹ haberi olmayan ölmez şanıp diri qalır şanır imiş: haberi olmayanlar ölmez şanır imiş T / haber olmayanlar ölmez şanır imiş M

⁵²¹² deyip: TDK’de yok

⁵²¹³ ve: M’de yok

⁵²¹⁴ geregi gibi gördükden: gerek gibi gördükden T / görüp gözetdikden TDK

⁵²¹⁵ Rŭm: TDK’de yok

⁵²¹⁶ şehri: şehir M

⁵²¹⁷ eṭrāf ü: eṭrāf T, TDK

⁵²¹⁸ bir: TDK’de yok

⁵²¹⁹ birer: bir M

⁵²²⁰ oldular ve: olup TDK

⁵²²¹ lākin: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁵²²² gitmişdi: gitmişidi TDK

⁵²²³ nevbette: nevbet T, TDK

⁵²²⁴ ve deryādan: M’de yok

⁵²²⁵ āḥir-i: TDK’de yok

**BU MAHAL İSKENDER'İN 'İLME RAĞBET EDİP KENDİSİNİN 'İBĀDĀT U TĀ'ĀTİ
VE BA'Zİ AĦVĀLİ BEYĀNINDADIR⁵²²⁶**

Çünkü İskender Rûm'a gelip karar eyledi. Emreyledi kim Yunanî ve Fârisî ve Hindî ve 'Arabî ve sâ'ir dilde⁵²²⁷ ne kadar kitâb var ise cümlesini bir yere getirip tercüme edip intihâb eyleyeler. Pes hükemâ vü 'ulemâdır⁵²²⁸ gelip ol vaktde mevcûd olan kitâbları bir yere getirip tercüme eylediler ve cümlesinden bir kitâb te'lîf edip İskender'e 'arz eylediler. Pes Rûm halkının ma'rifete kâbil olanları ol kitâbı okuyup fazîlet öğrendiler ve 'ilm ü fazîletle⁵²²⁹ İskender'in yanında kadr ü mertebe ve menzilet⁵²³⁰ buldular. Zîrâ İskender'den öyle işâret olmuş idi ki bizim yanımızda 'izzet ü hürmet isteyip meclisimize girmeye tâlîb olanların yolu 'ilm ü hüner olup her kim 'ilm ü fazîletden behre-mend olursa⁵²³¹ [TDK 119b] bizim yanımızda kadr ü şeref bulup i'zâz ü ikrāmımıza mazhar olur demiş idi. Pes cümle halk 'ilme rağbet edip sa'yılar⁵²³² eylediler ve niçesi 'âlim ü fâzıl olup İskender'in yanında mu'azzez ü mükerrem⁵²³³ oldular ve İskender'in bir küçük oçası var idi ki aşlâ anda altın ve gümüşden eşer yoğdu.⁵²³⁴ Gâh gâh başından şahlık tâcını çıkarıp ol oçaya girer idi ve Hâk Te'âlâ Hazretine kulluklar edip 'ibâdet ü tâ'atler ederdi⁵²³⁵ ve cemî' halka lütf u keremler⁵²³⁶ edip kimseye güç eylememiş idi.⁵²³⁷ Bu sebeble⁵²³⁸ yedi iklim dört güşeye mâlik olup cümle halk⁵²³⁹ emrine itâ'at eylemişler idi⁵²⁴⁰ ve rivâyet olunur ki dâ'imâ İskender'in yanından⁵²⁴¹ altı bölük âdem ayrılmayıp her nereye giderse⁵²⁴² bu altı

⁵²²⁶ Kendisinin 'İbādāt u Tā'ātî ve Ba'zî Aḥvālî Beyānındadır: Kendisinin 'İbādāt u Tā'āt ve Ba'zî Aḥvālî Beyānındadır T / ve Kendisinin 'İbādāt Tā'atî ve Ba'zî Aḥvālîdir M

⁵²²⁷ 'Arabî ve sâ'ir dilde: 'Arabî her T / sâ'ir dilde M

⁵²²⁸ hükemâ vü 'ulemâdır: hâkîmlerdir M

⁵²²⁹ 'ilm ü fazîletle: 'ilm ü fazîlet ile T / 'ilm fazîletle TDK

⁵²³⁰ ve menzilet: M'de yok

⁵²³¹ olursa: olur ise M

⁵²³² sa'yılar: sa'y M

⁵²³³ mu'azzez ü mükerrem: mu'azzez M

⁵²³⁴ yoğdu: yoğidi T, TDK

⁵²³⁵ 'ibâdet ü tâ'atler ederdi: 'ibâdet ü tâ'atler eder idi T / 'ibādāt u tâ'atler eder idi M

⁵²³⁶ keremler: kerem M, TDK

⁵²³⁷ eylememiş idi: eylememiş idi TDK

⁵²³⁸ sebeble: sebep ile T

⁵²³⁹ halk: M'de yok

⁵²⁴⁰ eylemişler idi: eylemişler idi TDK

⁵²⁴¹ yanından: yanında M

dürlü t̤ā'ifeyi yanınca bile götürür idi. Birisi 'asker⁵²⁴³ t̤ā'ifesidir ki güçlü kuvvetli şeh-bāz⁵²⁴⁴ dil-āverler olup düşmen üzerine varılıp ceng ü cidāl etmek⁵²⁴⁵ lāzım olduğda 'askeriñ kuvvetiyle⁵²⁴⁶ cihānı düşmeniñ başına teng eyler idi.⁵²⁴⁷ İkinci bir ālāy sihr ü efsün bilir kimseler idi ki her biri efsūnda Hārūt'a gālīb olmağın maḥalli düşdükde anlar ile de niçe tedbīrler⁵²⁴⁸ olunur idi.⁵²⁴⁹ Nitekim ba'zı hikāyelerden ma'lūm oldu. Üçüncüsü söz şāḥibi kimseler idi ki bir yere⁵²⁵⁰ elçi gönderip vardıkları yerde su'āle göre cevāblar verip⁵²⁵¹ maḥalline⁵²⁵² münāsib sözlerle iş görürler idi. Dördüncü aḥvāl-i felekden haber-dār ḥakīmler⁵²⁵³ olup 'ilm-i nücūm bilen ḥakīmler idi ki 'ilm-i nücūm⁵²⁵⁴ k̤ā'idesi üzere kendisiniñ gālīb olmasını anlardan haber alıp aña göre 'amel eylerdi.⁵²⁵⁵ Beşinci rūzgār görmüş çok 'ömr sürmüş pīrler idi. Niçe cengler görmüş varṭalar şavmış kimseler olmağın bir maḥalde tedbīr ü⁵²⁵⁶ müşāvere lāzım geldikde anlarıñ sözüyle⁵²⁵⁷ 'āmil olup her ne derlerse⁵²⁵⁸ anı işler idi.⁵²⁵⁹ Altıncı velīler [T 92b] ve şālihler⁵²⁶⁰ idi ki niçe⁵²⁶¹ müşkil iş zūhūr edip tedbīrinde cümlesi 'āciz olsalar anlarıñ du'āsından istimdād edip şuleḥānıñ du'ası berekātıyla ol müşkili ḥalleylerler idi.⁵²⁶²

⁵²⁴² ayrılmayıp her nereye giderse: eksik olmayıp her nereye gider ise T

⁵²⁴³ birisi 'asker: biri 'askeri T, M

⁵²⁴⁴ şeh-bāz: šāh-bāz M

⁵²⁴⁵ etmek: eylemek T, M

⁵²⁴⁶ 'askeriñ kuvvetiyle: 'asker kuvveti ile M

⁵²⁴⁷ eyler idi: eylerler idi M / eyler idi ve TDK

⁵²⁴⁸ anlar ile de niçe tedbīrler: anlar ile niçe tedbīr TDK

⁵²⁴⁹ Bu kısımdan (5249. dipnot) 5297. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵²⁵⁰ yere: kerre TDK

⁵²⁵¹ göre cevāblar verip: cevāb vererek TDK

⁵²⁵² maḥalline: maḥalle T

⁵²⁵³ ḥakīmler: T'de yok

⁵²⁵⁴ bilen ḥakīmler idi ki 'ilm-i nücūm: TDK'de yok

⁵²⁵⁵ eylerdi: eder idi T

⁵²⁵⁶ tedbīr ü: tedbīr TDK

⁵²⁵⁷ sözüyle: sözü ile T

⁵²⁵⁸ derlerse: derler ise T

⁵²⁵⁹ işler idi: işleridi TDK

⁵²⁶⁰ ve şālihler: T'de yok

⁵²⁶¹ niçe: TDK'de yok

⁵²⁶² ḥalleylerler idi: ḥalleyler idi T

BU MAHAL İSKENDER'E NİÇİN ZÜ'L-ĞARNEYN DENİLDİ VE ANIN⁵²⁶³ İHTİLÂFI BEYÂNINDADIR

İskender'e Zü'l-ğarneyn dediklerinin sebebi [TDK 120a] ihtilâf olunup ba'zılar mağrible maşrıka vardığından ötürü denildi deyip ba'zılar da eñsesine şaliverilmiş⁵²⁶⁴ iki bölük perçemi olduğundan Zü'l-ğarneyn denildi deyip ba'zılar da iki çarn cihānda mu'ammer olduğundan dediler ve bir rivāyet de çünkü İskender'in 'ömrü āhir olup bu cihāndan göçdü. Yunan halkından bir üstād İskender'in şüretini taşvīr eyleyip 'aqlınca sağ ve şolunda iki melek şüreti de taşvīr eyledi ve melek şüretinin başında altından iki⁵²⁶⁵ boynuz taşvīr eyledi. Pes cihān halkı cümle İskender'in⁵²⁶⁶ rûhuna du'ālar edip iyi nāmını yād ederler idi. Ol üstādın eylediği taşvīri gezdirip İskender'i görmeyenler o şürete bakıp temāşā eylerler idi.⁵²⁶⁷ Bu hāl üzere taşvīrdir 'Arab halkının eline girdikde gördüler⁵²⁶⁸ kim üç dāne şüretidir. Kağısı İskender'in şüreti olduğunu⁵²⁶⁹ bilemeyip altın boynuzlu⁵²⁷⁰ melek şüretini İskender⁵²⁷¹ şanıp Zü'l-ğarneyn dediler ve bir rivāyet de İskender'in kulaqları gāyet uzun olup kimse bilmesin diyü təcının iki tarafından inciden birer⁵²⁷² halka yapıdırıp kulağını ol inci halka ile örter idi ve bu sırrı başını tirāş eden⁵²⁷³ oğlandan gayrı kimse bilmez idi. Pes bir niçe zamāndan şoñra berber oğlanın⁵²⁷⁴ 'ömrü āhir olup cihāndan gitmegin⁵²⁷⁵ bir gayrısına muhtāc olduğda bir üstād berber dahı tedārik olunup tenhāda başını tirāş eyledikde oğlana tenbīh eyledi ki şağın bu sırrı kimseye söylemeyip kalbinde pek şakla. Şöyle ki eger bir kimsenin ağzından işidirsem seni helāk eylerim diyü muhkem tenbīhler⁵²⁷⁶ eyledi. Pes berberdir bu rāzı kalbinde gizleyip kimseye söylemedi lākin

⁵²⁶³ ve anın: anın T

⁵²⁶⁴ şaliverilmiş: şalmış T

⁵²⁶⁵ iki: TDK'de yok

⁵²⁶⁶ İskender'in: İskender TDK

⁵²⁶⁷ eylerler idi: eylerleridi TDK

⁵²⁶⁸ gördüler: gördü T

⁵²⁶⁹ olduğunu: olduğun T

⁵²⁷⁰ boynuzlu: boynuzunu TDK

⁵²⁷¹ melek şüretini İskender: şüreti İskender'in T

⁵²⁷² birer: bir T

⁵²⁷³ eden: eyleyen TDK

⁵²⁷⁴ berber oğlanın: T'de yok

⁵²⁷⁵ gitmegin: TDK'de yok

⁵²⁷⁶ tenbīhler: tenbīh TDK

yüregine ig olup günden güne bu derdle⁵²⁷⁷ haste oldu.⁵²⁷⁸ Āhir nā-çār olup bir gün taşra çıkıp şahrāya gitdi ve beyābānda gezerken bir kuyu gördü. Varıp başını kuyuya şokup pād-şāhın kulaqları uzundur dedi. Pes ol rāzı söyledikten sonra kalbinde olan kasāvet gidip gözü gönlü açıldı. Dönüp sarāya gelip kendi ‘āleminde oldu. Bir zamāndan sonra kuyudan bir kāmış bitip günden güne boy çekdi. Taşra çıkdıkda⁵²⁷⁹ bir gün bir çoban ol maḥalden geçip giderken gördü kim kuyudan bir⁵²⁸⁰ kāmış bitip taşra çıkmış. Bir miqdārını kesip kaval yaptı⁵²⁸¹ ve ağzına alıp üfürdükde içinden emr-i Hāk’la⁵²⁸² İskender’in [TDK 120b] kulağı uzundur diyü şadā çıkdı. Günlerde bir gün İskender’dir şikārdan dönüp etrāfi temāşā eylerken uzaktan gördü kim bir çoban eline bir kaval alıp tırmadan İskender’in kulağı uzundur diyü çağırır. Pād-şāhdır bu şadāyı işitdiği gibi gāyet gāzaba gelip hemān-dem çobanı önüne getirip bu sözü sen [T 93a] kimden işitdiñ diyü kışşanın aşlını su’āl eyledikde çoban da pād-şāha du‘ālar edip şehir-yārım ben bu kavalı fülān yerden geçerken gördüm ki bir kuyudan bir kāmış bitmiş. Kesip andan peydā eyledim. Dā’imā çaldıkda içinden böyle bir şadā çıkar. Bundan gayrı bir şey bilmem dedikde İskender⁵²⁸³ bu hāle ḥayrān olup sarāyına geldi ve ortalığı ḥalvet edip berberi ḥuzūruna da‘vet etdi ve⁵²⁸⁴ dedi ki benim sırrımı sen kime söyledin ki böyle kāmış olup tā şahrāda gezen⁵²⁸⁵ çobanların ağzına deḡ düşdü. Eger toḡrusunu söylerseñ saña zararım toḡunmaz ve illā benden zarar görürsün dedikde berberdir pād-şāha du‘ālar edip ḥāşā ben şehir-yārımın sırrını kimseye söylemedim ancak bu kullarına pād-şāhım bu sırrı kalbinde gizle diyü emreylediklerinde⁵²⁸⁶ ol gizli söz yüregimi yiyip beni haste eyledikde nā-çār şahrāya çıkıp fülān yerde bir kuyuya varıp başımı içine şokup söyledim deyip bunuñ üzerine ‘azīm yemīn eyledikde İskender emreyledi kim varıp ol kuyudan bir kāmış kesip getireler. Pes fermān üzere o⁵²⁸⁷ kuyudan bir kāmış getirdiler ve işlāḥ eyleyip bir kaval yaptılar.

⁵²⁷⁷ derdle: derd ile T

⁵²⁷⁸ oldu: olup TDK

⁵²⁷⁹ çıkdıkda: çıkdıktan TDK

⁵²⁸⁰ bir: TDK’de yok

⁵²⁸¹ yaptı: eyledi T

⁵²⁸² içinden emr-i Hāk’la: T’de yok

⁵²⁸³ İskender: İskender’dir TDK

⁵²⁸⁴ etdi ve: eyledi T

⁵²⁸⁵ gezen: gezerken TDK

⁵²⁸⁶ diyü emreylediklerinde: dedikde T

⁵²⁸⁷ o: ol TDK

Çaldıkları gibi hemân içinden ol şadâ çıktı. İskender'dir bu hâli gördükde bildi kim cihânda kimseniñ rāzı gizli kalmayıp elbette bir yerden fâş olup tıyulsa gerekdir. Pes berberiñ suçundan geçip 'afv eyledi. Andan soñra bu sırr ortalığa yayılıp fâş olduğda İskender'e⁵²⁸⁸ Zü'l-karneyn diyü laķab kōdular.

BU MAHAL İSKENDER İLE BİR ÇOBANIN⁵²⁸⁹ HİKĀYESİDİR

Rivāyet olunur ki İskender'iñ bir nāzenīn hīdmet-kārı olup hūsnde cihāna bir gelenlerden olmağla bir ān pād-şāhıñ yanından ayrılmayıp dā'imā şayd u şikārda pād-şāhıñ⁵²⁹⁰ eglencesi idi. Günlerde bir gün nāzenīn [TDK 121a] şıtmadan⁵²⁹¹ haste olup gül cemālī şararıp şolmağa başladı. Pād-şāhdır hākīmler getirip derdine bir çāre eyleñ diyü fermān eyledikde her ne kadar 'ilāc eyledilerse ašlā fā'ide vermeyip günden güne hasteligi ziyāde oldu. Pes pād-şāh nāzenīniñ derdine⁵²⁹² dermān bulunmadığından ziyāde perīşān olup zevķ u⁵²⁹³ şafāsı uçup ğam u miñnete düşdü. Günlerde bir gün ziyāde eleminden sarāyıñ üstüne çıkıp eṭrāf ü⁵²⁹⁴ cevānibi seyrederken gördü kim uzakdan bir ihtiyār nūrānī çoban koyunların önüne kōtup tırmadan güdüp otladır ve⁵²⁹⁵ gezdirir gördü. İskender⁵²⁹⁶ çobanı gördüğü gibi bir miķdār göñlü açıldı. Pes tamıñ üstüne oturup yanında olanlara emreyledi kim varıp çobanı getireler. Pes fermān⁵²⁹⁷ [M 54a] üzere varıp çobanı sarāy dāmınıñ altına getirdiklerinde çoban⁵²⁹⁸ gördü kim⁵²⁹⁹ āsmāna ser çekmiş bir 'ālī sarāyıñ tamında bir muḥteşem kimse kendisine bakıp tırrur.⁵³⁰⁰ Yanında olanlardan⁵³⁰¹ su'āl

⁵²⁸⁸ İskender'e: İskender T

⁵²⁸⁹ İskender ile Bir Çobanıñ: İskender'iñ Bir Çoban T

⁵²⁹⁰ pād-şāhıñ: TDK'de yok

⁵²⁹¹ şıtmadan: ısıtmadan T

⁵²⁹² derdine: derdinden T

⁵²⁹³ zevķ u: zevķ TDK

⁵²⁹⁴ eṭrāf ü: eṭrāf T

⁵²⁹⁵ tırmadan güdüp otladır ve: tırmayıp otladıp TDK

⁵²⁹⁶ İskender: İskender'dir TDK

⁵²⁹⁷ 5249. dipnottan buraya (5297. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵²⁹⁸ getirdiklerinde çoban: geldiği gibi T, TDK

⁵²⁹⁹ kim: M'de yok

⁵³⁰⁰ tırrur: tıрма M

⁵³⁰¹ olanlardan: olanlara M

eyledikde İskender'in sarayı olduğunu bilip ve saray taminin⁵³⁰² üstünde seyreden pād-şāh kendisi idüğünden⁵³⁰³ haber-dār olduğda yer öpüp du'alar eyledi. Pes İskender çobana ey pīr! Tağ ve şahrâlarda görüp işitdigiñ ser-güzeştlerden baña bir⁵³⁰⁴ [T 93b] hikāye söyle ki göñlüm rûzgārın aḥvālinden ziyāde perīşandır⁵³⁰⁵ tā ki seniñ hikāyetiñ ile bir miqdār göñlüme tesellīler⁵³⁰⁶ vereyim [TDK 121b] dedikde çoban tekrār pād-şāha du'alar edip şehir-yārım evvel⁵³⁰⁷ bu kullarına mübārek ḥatırlarının neden⁵³⁰⁸ perīşān olduğunu beyān buyursunlar tā ki ben de⁵³⁰⁹ aña münāsib bir hikāye söyleyeyim dedi.⁵³¹⁰ İskender⁵³¹¹ çobanın sözünden ḥazḡ edip nāzeniniñ ḥasteligini beyān eyledikde pīrdir kıışşaya vāḳıf olup söze başladı ve⁵³¹² dedi ki şehir-yārım ben kuluñuz tāze iken niçe şehir-yārlara ḥidmet eylemişdim.⁵³¹³ Cümleden biri Merv şehrinde bir şeh-zāde idi ki henüz cüvānlığı vāḳıf ve tazeligi hengāmı olmağla dā'imā cihān bāğında gül gibi ḥandān olup hemīşe nedīmleri ile 'īş ü 'işret ve⁵³¹⁴ zevk u şöḥbet edip ne cām-ı⁵³¹⁵ sürürüñ inkisārından haber-dār ve ne çarḥıñ ḥumār-ı derdiyle⁵³¹⁶ bīmār olup ne meclisine ğam girmiş ve ne rûzgārdan⁵³¹⁷ elem görmüş bir cüvān idi. Kendiniñ bir yār-ı hem-demi ve bir mūnis-i maḥremi⁵³¹⁸ var idi ki dā'imā şeh-zāde ol ḥusn bāğının gülüne bülbul⁵³¹⁹ ve ol serv-i revānıñ cilvesine mā'il⁵³²⁰ olup bir ān yanından ayırmaz idi.⁵³²¹ Kaḡāyla bir gün dil-ber-i nāzenin şıtma⁵³²² derdine

⁵³⁰² taminin: tamı TDK / M'de yok

⁵³⁰³ pād-şāh kendisi idüğünden: kendisi pād-şāh olduğunu daḡı T, TDK

⁵³⁰⁴ bir: M'de yok

⁵³⁰⁵ ziyāde perīşandır: perīşān olmuştur T, TDK

⁵³⁰⁶ göñlüme tesellīler: göñlümüze tesliyetler T / göñlüme tesliyetler M

⁵³⁰⁷ evvel: evvel pād-şāhım M, TDK

⁵³⁰⁸ neden: T ve TDK'de yok

⁵³⁰⁹ ben de: M'de yok

⁵³¹⁰ dedi: dedikde T

⁵³¹¹ İskender: İskender'dir M, TDK

⁵³¹² ve: M'de yok

⁵³¹³ eylemişdim: eylemişdim T, TDK

⁵³¹⁴ ve: TDK'de yok

⁵³¹⁵ cām-ı: T'de yok

⁵³¹⁶ ḥumār-ı derdiyle: ḥamdi derdiyle T, TDK

⁵³¹⁷ rûzgārdan: rûzgārda M

⁵³¹⁸ yār-ı hem-demi ve bir mūnis-i maḥremi: yār-ı ḥoş-demi ve bir mūnis ü maḥremi M / yār-ı ḥoş-demi ve bir mūnis-i maḥremi TDK

⁵³¹⁹ gülüne bülbul: bülbulü T, TDK

⁵³²⁰ cilvesine mā'il: mā'ili T, TDK

⁵³²¹ ayırmaz idi: ayırmazidi TDK

mübtelā olup günden güne gül cemālī şararıp şolmağa başladıkda şeh-zādeniñ hālī perīşān olmağın hākīmler getirip ‘ilāclar etdirdi⁵³²³ lākin aślā derdine dermān bulunmayıp⁵³²⁴ cümlesi hasteden nā-ümmīd olup bu derdden hālāş olmak katı müşkildir diyü ittifāk eylediler. Çünkü şeh-zāde hākīmlerden bu ye’s haberini aldı. Artık cüvānıñ bu derdle helāk olacağını [M 54b] bilip yārsız baña⁵³²⁵ dünyā dirligi hārām olmağın⁵³²⁶ cānānım öldükden şöñra ben de hicrān derdiyle⁵³²⁷ helāk olsam gerekdir. Pes münāsib olan budur ki cānānımdan evvel kendi nefsimi telef edip aniñ muşībeti gününü görmemek evlādır dedi⁵³²⁸ ve ol eṭrāfda bir beyābān⁵³²⁹ var idi ki her taşınıñ dibinde bir yırtıcı hayvān⁵³³⁰ olmağın ol maḥalle giden elbette helāk olması muḳarrer idi.⁵³³¹ Bir kimse bir derde uğrayıp dünyā dirliginden nā-ümmīd olsa ol beyābāna gidip cān-āverler⁵³³² pençesinde helāk olmağla dünyā ğamından hālāş olur idi. Şeh-zāde derd-i eleminden⁵³³³ kaçd eyledi kim baş alıp⁵³³⁴ ol beyābāna gide. Yanında olanlar naşīhat edegördüler [TDK 122a] çāre olup kimseniñ sözünü diñlemedi ve⁵³³⁵ hemān çekilip ol⁵³³⁶ beyābāna gitdi ve şeh-zādeniñ bir vefā-dār dostu var idi ki⁵³³⁷ uğrunda cānını dirīğ eylemeyip her vechle şeh-zādeniñ yolunda pāre pāre olurdu.⁵³³⁸ Bu mātem haberinden āgāh olduğda hemān-dem⁵³³⁹ yol kesici kıyāfetine girip yüzüne niḳāb tıttı ve şeh-zādeniñ yolunu alıp bir na’ra urup üstüne⁵³⁴⁰

⁵³²² şıtma: ısıtma T, M

⁵³²³ etdirdi: etdiler TDK

⁵³²⁴ bulunmayıp: olmayıp T

⁵³²⁵ baña: TDK’de yok

⁵³²⁶ olmağın: olsun M

⁵³²⁷ derdiyle: derdi ile M

⁵³²⁸ görmemek evlādır dedi: görmemekdir dedi M / görmekden yegdir TDK

⁵³²⁹ beyābān: yaban yer M

⁵³³⁰ taşınıñ dibinde bir yırtıcı hayvān: taşın dibinde bir yırtıcı TDK

⁵³³¹ elbette helāk olması muḳarrer idi: elbet helāk olması muḳarrerdır T/elbette helāk olması muḳarrerdır TDK

⁵³³² cān-āverler: hayvānlar T, M

⁵³³³ şeh-zāde derd-i eleminden: şeh-zādedir eleminden T, M

⁵³³⁴ alıp: atıp TDK

⁵³³⁵ diñlemedi ve: diñlemezdi T / diñlemedi TDK

⁵³³⁶ ol: T’de yok

⁵³³⁷ ki: kim M

⁵³³⁸ olurdu: olur idi M

⁵³³⁹ hemān-dem: T ve TDK’de yok

⁵³⁴⁰ üstüne: üzerine M

hamle eyledi. Emān ü zamān vermeden tūtop⁵³⁴¹ muhkem baēladı ve gözünü baēlayıp götürüp⁵³⁴² bir zīr-i zemīnde ḥabs eyledi. Şuyunu ve etmegini vermek için⁵³⁴³ üstüne bir ādem koyup ısmarladı ki⁵³⁴⁴ kendini kim olduğunu şeh-zādeye söylemeyip muhkem ḥıfz eyleye. Pes şeh-zādedir bu⁵³⁴⁵ ḥāle ḥayrān olup Sübhānellāh! Ben ayaēımıla ölüm aramaēa gitmişken⁵³⁴⁶ gör ki başıma ne ḥāl geldi. ‘Acebā bu ḥerīfiñ beni⁵³⁴⁷ böyle ḥabs eylemekden maḳşūdu ne ola diyū [T 94a] fikre varıp yanında ḥidmet eden ādeme şoragördü. Aşlā bir cevāb alamayıp bir zamān bu ḥāl üzere maḥbūs ḳaldı. Bundan şoñra ol⁵³⁴⁸ yār-ı vefā-dār şeh-zādeniñ nāzenīnini yanına alıp niçe tīmārlar eyledi. Meger daḥı ‘ömrü tamām olmayıp ḥastelikden ḥalāş olacaḳ imiş. Pes⁵³⁴⁹ bir zamāndan şoñra günden güne şıḥḥat bulmaēa yüz tūtop vūcūduna ḳuvvet gelmeēe başladı. Birḳaç güne dek tamām evvelki ḥāline girip gül-ruḥları tāzelenip⁵³⁵⁰ ḥüsnü gül-zārı gitdikçe güzellendi.⁵³⁵¹ Ol yār-ı vefā-dār bir gece evinde bir şāḥāne meclis ḳurup odasını zer ü zīverle döşeyip⁵³⁵² ‘ūd u ‘anberlerle mu‘aṭṭar eyledi ve cūvānı meclisde oturdup andan şoñra şeh-zādeyi ḥabsden ḳıkarıp meclise getirdi ve eyledigi küstāḥlıḳdan ‘özrlere dileyip niyāzlar eyledi.⁵³⁵³ Şeh-zāde gördü kim a‘lā meclis ḥāzır ü müheyyā olup şarāb u kebāb ve dil-ber cümle meclise gelmişdir. Pes muḳaddem ḳekdig i miḥnetlerden ḥalāş olup yeñiden dūnyāya gelmişe döndü ve eski⁵³⁵⁴ ēamları ferāmūş edip yeñiden zevḳ u⁵³⁵⁵ şafāya başladı. Pīrdir İskender’e bu ḥikāyeyi söyleyip tamām eyledikde müjdeciler gelip şehir-yārım ḥaste aḳsırıp ḳalkıp oturdu dediler. Pes pād-

⁵³⁴¹ emān ü zamān vermeden tūtop: emān zamān vermeyip tūtdu M / emān ü zamān vermeyip tūtop TDK

⁵³⁴² ve gözünü baēlayıp götürüp: gözünü baēlayıp götürüp T / ve gözünü baēlayıp götürdü M

⁵³⁴³ ve etmegini vermek için: etmegini vermekiçin M / ve etmegini vermekiçin TDK

⁵³⁴⁴ ki: kim M

⁵³⁴⁵ bu: ḥāl bu TDK

⁵³⁴⁶ gitmişken: gitmişiken T, TDK

⁵³⁴⁷ beni: T ve TDK’de yok

⁵³⁴⁸ ol: M’de yok

⁵³⁴⁹ pes: TDK’de yok

⁵³⁵⁰ tāzelenip: pārelenip M

⁵³⁵¹ ḥüsnü gül-zārı gitdikçe güzellendi: ḥüsn-i gül-zārı güzellendikde T, TDK / Bu kısımdan (5351. dipnot)

5415. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵³⁵² zīverle döşeyip: zīvere ēarḳ eyledi ve T

⁵³⁵³ dileyip niyāzlar eyledi: diledi TDK

⁵³⁵⁴ eski: eskiden TDK

⁵³⁵⁵ zevḳ u: zevḳ TDK

şāh şād olup pīre in‘ām ü⁵³⁵⁶ ihsānlar eyledi ve gelip gördü kim hasteniñ marazı def‘ olup şihhate yüz tutmuş. Hakk’a çok şükrlər⁵³⁵⁷ edip gāmdan hālāş oldu.

[TDK 122b] BU MAHAL ARŞİMEŞİDİŞ HAKİM İLE NĀZENİN-İ ÇİN AHVĀLİDİR

Rivāyet olunur ki Yunan’da bir aşıl-zāde cūvān var idi ki adına Arşimeşidiş derler idi. ‘Aql ü idrāk şāhibi olmağla ‘ilm ü ma‘rifet öğrenmege tālīb olup Aristo’ya şākird olmuşidi. Aristo da⁵³⁵⁸ cūvānı oğul [T 94b] edinip dersini öğretmekde sâ’ir şākirdlerinden⁵³⁵⁹ ziyāde taqayyüd ile teveccüh etmekle cūvān az zamānıñ⁵³⁶⁰ içinde niçe ma‘rifet öğrenip her vechle akrānından mümtāz olmuşidi. Pes İskender de bu cūvāna⁵³⁶¹ ma‘rifeti için muhabbet edip huzūruna geldikçe lütfar edip ri‘āyetler eyler idi.⁵³⁶² Günlerde bir gün İskender muqaddemā Çin pād-şāhı Hākān’ıñ verdiği çengī cāriyeyi cūvāna bağışladı. Ol da alıp evine götürdükdə gördü kim cihānda mişli görülmemiş bir āfet-i devrāndır. Hemān-dem⁵³⁶³ biñ cānla cāriyeniñ zūlfü⁵³⁶⁴ zencīrine esīr olup okuyup yazmağı unuttu ve gece gündüz cāriyeniñ hüsnu kitābına bakıp Aristo’dan ders okumağa varmaz oldu. Günlerde bir gün Aristo⁵³⁶⁵ cūvānı huzūruna da‘vet edip dedi ki niçe zamāndır bize gelip ders okumağı bıraktıñ.⁵³⁶⁶ İnsānıñ kemāli ise ma‘rifetdir. Hiç ādem okumağı bırağır mı deyip⁵³⁶⁷ naşīhat edip⁵³⁶⁸ gelmediğiniñ aşlını su’āl eyledikde cūvān da ‘özü beyān eyleyip geçenlerde şehir-yārımız bu kullarına bir nāzenīn cāriye ihsān eylediler. Hālā ol perīniñ efsūnuna uğrayıp ‘aşkı sevdāsiyla okumağa kādīr olamam.⁵³⁶⁹

⁵³⁵⁶ in‘ām ü: in‘ām TDK

⁵³⁵⁷ şükrlər: şükr TDK

⁵³⁵⁸ da: dağı T

⁵³⁵⁹ şākirdlerinden: şākirdlerden TDK

⁵³⁶⁰ zamānıñ: zamān T

⁵³⁶¹ bu cūvāna: T’de yok

⁵³⁶² eyler idi: eyleridi TDK

⁵³⁶³ hemān-dem: hemān TDK

⁵³⁶⁴ zūlfü: zūlf TDK

⁵³⁶⁵ Aristo: Aristo’dur T

⁵³⁶⁶ niçe zamāndır bize gelip ders okumağı bıraktıñ: ey niçe zamāndır ki bize gelip ders okumağa gelmediñ bıraktıñ T

⁵³⁶⁷ deyip: diyü T

⁵³⁶⁸ edip: eyledi TDK

⁵³⁶⁹ olamam: olamam diyü T

Gelmedigimiñ aşlı budur diyü beyân eyledikde Aristö dedi kim ol cāriyeyi bize gönder. Göreyim niçin⁵³⁷⁰ seni böyle āvāre eyledi dedikde cūvān üstādınıñ emri üzere cāriyeyi gönderdi. Pes cāriyedir geldikde Aristö'dur bir kāse ḥakīm şerbeti yapıp cāriyeye verdi ve bedeninde olan ahlāṭı taşra çıkarıp⁵³⁷¹ bir legene ḳodu. Andan şoñra cūvānı da'vet edip cāriyeye 'ilāc etdik⁵³⁷² şimden şoñra al götür dedikde cūvān gördü kim nigār-ı nāzenīniñ gül cemāli şolup ḥazāna dönüp çirkin olmuş. Pes Aristö'ya dedi kim bu benim zūlfüne esīr olup 'aşkıyla⁵³⁷³ ḥayrān olduğum nāzenīn degildir. O bir ay pāresi gibi⁵³⁷⁴ pençe-i āf-tāb idi. Bu ise bir çirkin cāriyedir. Anıñla bunuñ ne münāsebeti vardır deyip cāriyesini bilemedikde Aristö emreyledi kim legeni [TDK 123a] getirip cūvānıñ önüne ḳoyalar. Pes cūvāndır legene bakdıḳda⁵³⁷⁵ gördü kim içi ahlāṭla toptolu olmuş. Üstādıñ murādını bilemeyip ḥayrān olduğda⁵³⁷⁶ Aristö dedi ki⁵³⁷⁷ ey⁵³⁷⁸ oğul! Seniñ ay pāresi dedigiñ bu legen içinde olandır. Zīrā biz cāriyeden bu ahlāṭı çıkarmaḡla bu kıyāfete girdi diyü vāḳı' ḥālī beyân eyledikde cūvān bildi kim kendiniñ bunca zamāndan beri 'āşık olduğu bir miḳdār ḳan ve ḥıltı imiş. İrşād olup üstādıñ elin öpüp cāriyeyi alıp evine gitdi ve derse gelip gitmege başladı.⁵³⁷⁹ Bir zamān bu ḥāl üzere geçdikde yine cāriyedir güzellenip ḥüsnü tamām yerine geldikde cūvān tāzelik hevāsiyla evvelki gibi evinde ḳapanıp şabāḥdan aḥşama deḳ cāriye ile 'İş ü 'işret etmege başlayıp oḳumaḡı bıraḳdı. Pes birḳaç yıldan şoñra cāriyeniñ 'ömrü āḥir olup bu dünyādan gitdikde cūvāndır eylediḡi [T 95a] işlere peşīmān olup yeñiden oḳumaḡa başlayıp⁵³⁸⁰ az zamānıñ içinde kāmīl oldu.

⁵³⁷⁰ niçin: T'de yok

⁵³⁷¹ çıkarıp: çıkıp TDK

⁵³⁷² etdik: idik T

⁵³⁷³ 'aşkıyla: 'aşkla T

⁵³⁷⁴ gibi: TDK'de yok

⁵³⁷⁵ bakdıḳda: bakıp TDK

⁵³⁷⁶ olduğda: oldu kim TDK

⁵³⁷⁷ ki: kim T

⁵³⁷⁸ ey: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁵³⁷⁹ başladı: başlayıp T

⁵³⁸⁰ başlayıp: başladı TDK

BU MAḤAL MARIYA NĀMINDA BİR ḤĀTŪNUŇ ḤİKĀYESİDİR Kİ ARİŞTO YANINDA ‘İLM-İ KİMYĀ ÖĞRENMİŞDİR

Rivāyet olunur ki Şām memleketinde bir ḥātūn var idi ki adına Mariya derler idi. Babası ol taraflarda⁵³⁸¹ beg olup eli altında niçe ḡal‘ası olmağın ‘ömrü tamām olduḡda Mariya’dan ḡayrı daḡı⁵³⁸² erkek evlādı olmamağla babası yerine ḡākim olup ol ḡal‘alara mālīk olmuşıdı. Bir zamān bu ḡāl üzere geḡdikden şoñra eṡrāf ü eknāfdan niçe zūrlu kimseler birden ikiden Mariya’nıñ mālīk olduḡu ḡal‘a vü emlāki elinden alıp zabṡ eylemege başladılar. Mariya’dır bunlara cevāb vermege ḡādir olamayıp fīkr eyledi ki eger bu işiñ ḡāresini göremeyip muḡayyed olmazsa ḡālā kendisiniñ olduḡu ḡal‘a da elinden gidip cümle mülkünden ayrılması muḡarrer olmağın ḡaşmlarından dādını alıvermek için⁵³⁸³ İskender’iñ dergāhına şikāyete gitdi.⁵³⁸⁴ Günlerde bir gün İskender’iñ taḡt-ḡāhına⁵³⁸⁵ geldikde⁵³⁸⁶ ibtidā varıp ḡālīmi vezīre ‘arṡ edeyim diyü sürüp⁵³⁸⁷ Arīşto’nuñ sarāyına geldi. Gördü kim bir niçe ādem ṡurmadan⁵³⁸⁸ vezīrden ders oḡurlar. Pes Mariya’dır bu ḡālī gördükde şikāyetden ferāḡat edip vezīre şākird oldu ve niçe zamān ḡidmetinde⁵³⁸⁹ olup ‘ilm öğrendi. Bir zamāndan şoñra bir gün vezīre ḡālīni ‘arṡ edip vilāyetine gitmege izn istedi. Arīşto gördü kim pād-şāh olanlara [TDK 123b] ḡazīne lāzımdır. Pes Mariya’ya kimyā öğredip bir niçe zamān kimyā ile māl peydā eyledi. Andan şoñra bir miḡdār ‘asker cem‘ edip ve Arīşto vāsıṡasıyla İskender’den memleketine ḡākim olmağā muḡarrer-nāme alıp vilāyetine ḡekilip gitdi. Pes⁵³⁹⁰ günlerde bir gün vilāyetine varıp ḡaşmlarınıñ penḡesini burup ellerinde⁵³⁹¹ ne ḡadar māl ü mülk var ise cümlesini alıp evvelkiden ziyāde devletle ol yerlere pād-şāh oldu ve dā’imā kimyā ile cihān mālīları⁵³⁹²

⁵³⁸¹ taraflarda: taraflara T

⁵³⁸² daḡı: T’de yok

⁵³⁸³ alıvermek için: alıvermek için TDK

⁵³⁸⁴ gitdi: geldi TDK

⁵³⁸⁵ taḡt-ḡāhına: dergāhına T

⁵³⁸⁶ geldikde: geldi ve TDK

⁵³⁸⁷ diyü sürüp: deyip TDK

⁵³⁸⁸ ṡurmadan: ṡurmayıp TDK

⁵³⁸⁹ ḡidmetinde: ḡidmetde T

⁵³⁹⁰ pes: TDK’de yok

⁵³⁹¹ penḡesini burup ellerinde: niḡesini bozup ellerinden TDK

⁵³⁹² mālīları: mālīlarını TDK

peydā edip yanında olan ‘askere hesābsız in‘ām ü⁵³⁹³ ihsān eylemenin kapısında olan halkın devleti hiçbir pād-şāhın ‘askerinde yogıdı. Her kim ki kapısına varıp hıdmet eylese cihān māllarına mālİK olurdu.⁵³⁹⁴ Eger eşek bile⁵³⁹⁵ gelse altından semer ururlardı.⁵³⁹⁶ Pes bu tarz üzere Mariya’nın kimyā bildigi ‘āleme fāş olup bir niçe hākīm-i zū-fünūn ki fakr u⁵³⁹⁷ fākedan bağırlları hūn olmuşıdı. İttifāk edip Mariya’nın dergāhına gelip niyāz eylediler ki kimyā ‘ilminden bize cihān halkından müstağnī edecek kadar bir şey ta‘līm buyuruñ tā ki anıñla geçinip zarūretten halāş bulayız ve siziñ şākirdiñiz⁵³⁹⁸ olmağla ‘ālemede iftiḥār edeyiz dediklerinde Mariya gāyet ‘ākile vū rind⁵³⁹⁹ idi. Bunları bir varṭaya düşürüp başından savmak için yarın şabāḥ huzūruma⁵⁴⁰⁰ geliñ. Size bir şey ta‘līm edeyim dedi. Hākīmlerdir du‘ā edip [T 95b] şād oldular ve şabāḥ olduğda gelip Mariya’nın köşkū altında munṭazır olup ṭurdular. Bir zamāndan soñra penceresi açılıp Mariya’dır bunlara ‘arz-ı cemāl edip dedi ki tağ başıyla⁵⁴⁰¹ yebrūḥu’ş-şanemi bir yere⁵⁴⁰² getirip seng-i a‘zam ile saḥḥ edip ‘amel edesiz⁵⁴⁰³ deyip bunları başından⁵⁴⁰⁴ şavdı. Hākīmlerdir Mariya’nın sözüne aldanıp her biri bir ma‘nā verip niçe zamān bī-ma‘nā yere zahmet çekdiler ve elleriniñ kiri ile yüzleriniñ karasından gayrı bir şey taḥşīl edemediler. Cihānda kimyā bilirim diyenlerin ḥīlesine⁵⁴⁰⁵ niçeler aldanıp renklere uğramışdır.⁵⁴⁰⁶

⁵³⁹³ in‘ām ü: in‘ām TDK

⁵³⁹⁴ olurdu: olur idi T

⁵³⁹⁵ bile: ile TDK

⁵³⁹⁶ ururlardı: ururlar idi T

⁵³⁹⁷ fakr u: fakr TDK

⁵³⁹⁸ ve siziñ şākirdiñiz: siziñ şākirdleriñiz TDK

⁵³⁹⁹ ‘ākile vū rind: ‘ākil ü rind TDK

⁵⁴⁰⁰ huzūruma: huzūr T

⁵⁴⁰¹ başıyla: başı ile T

⁵⁴⁰² yere: yerde TDK

⁵⁴⁰³ edesiz: edesin T

⁵⁴⁰⁴ başından: başdan TDK

⁵⁴⁰⁵ ḥīlesine: cümlesi T

⁵⁴⁰⁶ renklere uğramışdır: engellere uğramışlardır TDK

ḤİKĀYET

Nitekim rivāyet olunur ki Ḥorasan halkından biri Bağdad'a gelip⁵⁴⁰⁷ biñ dāne ḥālīş altını egeden⁵⁴⁰⁸ geçirip toz eder. Andan şoñra kırmızı toprağla altın ufağını yoğurup bir niçe yuvalak edip bir torba içine koyup varıp bir 'aṭṭāra bu yuvalakların adına ṭaberik derler. [TDK 124a] Ġāyet lāzımlı şeydir diyü güçle bir altına⁵⁴⁰⁹ şatar. Andan şoñra Bağdad şehriniñ içinden ba'zılara haber verip⁵⁴¹⁰ bir üstād kimyā-gerim diyü āvāze bırağıp lāf u⁵⁴¹¹ gūzāf urmağa başladı. Bu haberdır Bağdad ḥalīfesiniñ kulağına vāşıl olup derler ki pād-şāhım ḥālā bu şehre bir üstād kimyā-ger⁵⁴¹² gelmişdir ki toprağa yapışsa elinde altın olur. 'İlminde ġāyet māhir olmağın bir 'ameli var imiş ki birini ona şarf edip onunu yüze ḥarc eder diyü ḥerīfī göklere çıkarırlar. Pes ḥalīfedir ḥerīfī⁵⁴¹³ ḥuzūruna getirip ocaklar yapıp püteler ḥāzırlandıkda⁵⁴¹⁴ Ḥorasanīdir ḥalīfeye du'alar edip pād-şāhım bu kimyāya ṭaberik derler. Fülān yerde çıkar bir toprak vardır.⁵⁴¹⁵ [M 55a] Mādāmki ol ele girmeye murād ḥāşıl olmaz dedikde ṭaberik aranmağa fermān olunur. Şehriñ altını üstüne getirirler. Ne görmüş ādeme rāst gelirler ve ne adını işitmiş kimse bulurlar.⁵⁴¹⁶ Āḥir-kār ḥerīfīñ ṭaberik şatdığı dükkāna geldiklerinde⁵⁴¹⁷ 'aṭṭārdır torbasıyla çıkarıp yine bir altına ḥerīflere verip zarar eylemedigine şükrler eder.⁵⁴¹⁸ Pes ṭaberiki bulup ḥerīfīñ⁵⁴¹⁹ önüne getirdiklerinde hemān-dem dāmen-der-meyān edip pütelere koyup altını topraktan ayırır ve sebīkeler⁵⁴²⁰ edip meydāna getirir. Görürler kim biñ filorilik altın ḥāşıl olmuş. Pes cümlesi ḥerīfīñ üstādlığına āferīnler edip kīmyā-ger ise ancak olur. Bārekallāh usta! İşiñ

⁵⁴⁰⁷ gelip: gelir ve TDK

⁵⁴⁰⁸ egeden: igneden TDK

⁵⁴⁰⁹ diyü güçle bir altına: der güçle bir altın TDK

⁵⁴¹⁰ içinden ba'zılara haber verip: içinde TDK

⁵⁴¹¹ lāf u: lāf T

⁵⁴¹² kimyā-ger: kimyā bilir TDK

⁵⁴¹³ göklere çıkarırlar. Pes ḥalīfedir ḥerīfī: TDK'de yok

⁵⁴¹⁴ ḥāzırlandıkda: ḥāzırlandı T

⁵⁴¹⁵ 5351. dipnottan buraya (5415. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵⁴¹⁶ ādeme rāst gelirler ve ne adını işitmiş kimse bulurlar: ve ne rāst gelirler ve ne adını işitmiş kimse buldular M / ādeme rāst gelirler ve ne adını işitmiş kimesne bulurlar TDK

⁵⁴¹⁷ geldiklerinde: gelirler T

⁵⁴¹⁸ eder: eyler TDK

⁵⁴¹⁹ ḥerīfīñ: M'de yok

⁵⁴²⁰ sebīkeler: sebīke T

kesādlık görmesin diyü⁵⁴²¹ du‘ālar ederler ve hemān-dem herīfe on biñ altın verip bir niçe kaçārla⁵⁴²² yanına ādemler koşup Hindūsitān’a yakın yerde taberik almağa gönderirler. Herīfdir yola girip bir iki konak gitdikden soñra bir gece yanında olan ādemlerle⁵⁴²³ şarāb içip cümlesi ser-mest⁵⁴²⁴ olduğda on biñ altını alıp firār eder. Şabāh olduğda herīfi arayıp bulamadıklarında görürler kim ortalıktan on biñ altını alıp kaçmış. Gelip vāki‘ hāli haber verirler. Pes taberik şatan ‘aṭṭāra⁵⁴²⁵ ādemler gönderip bu toprağı ne kıyāfetli [T 96a] ādemden aldıñ diyü su‘āl ederler. Āhir vāqıf olurlar kim yine taberiki peydā eden Hōrsanlı herīf imiş. Herīfiñ⁵⁴²⁶ hīlesine hayrān olurlar.

El-kışşa Mariya’nıñ devleti cihāna yayılıp⁵⁴²⁷ halkıñ diline düşer. Āhir İskender’e geçip şehr-yārım Şām tarafında⁵⁴²⁸ bir hātūn kīmyā ile māl-ı Kārūn’a mālīk olup yanına ‘asker cem‘ edermiş. Bugün yarın hūrūc edip māl kuvvetiyle⁵⁴²⁹ cihāna bir fitne bırağıp ‘ālemi harāb eyler dediklerinde pād-şāhdır gāzaba gelip kaşd eyledi kim Mariya’nıñ başına cihānı teng ede. [TDK 124b] Aristo’dur bu hālden haber-dār olduğda⁵⁴³⁰ şehr-yārım ol hātūn⁵⁴³¹ bir ‘ābide vū zāhidedir. Hāşā ki⁵⁴³² andan buncılayın iş gelip pād-şāhıma ‘işyān ede. Niçe zamān bu kullarınıñ hıdmetinde olmağın bizden ‘ilm⁵⁴³³ öğrenip [M 55b] gördüm ki ṭālī‘i kīmyā ‘ilmine muvāfıkdır. Pes ol ‘ilmi aña ta‘līm eyledim ve pād-şāhımiñ emri ile varıp babası yerine pād-şāh olmuşdur diyü haqīkat-i hāli beyān eyledikde İskender’in gāzabı gidip suçunu ‘afv eder. Andan soñra Aristo pād-şāha hāzīne gönder diyü Mariya’ya haber gönderip vāki‘ olan hāli i‘lām eyledikde Mariya da İskender’e hesāba gelmez māl ü hāzīne gönderip kulluklar ‘arz eder.

⁵⁴²¹ diyü: TDK’de yok

⁵⁴²² kaçārla: kaçār ile T, M

⁵⁴²³ ādemlerle: ādemler ile T, M

⁵⁴²⁴ ser-mest: mest T, M

⁵⁴²⁵ ‘aṭṭāra: ādeme T, TDK

⁵⁴²⁶ herīfiñ: TDK’de yok

⁵⁴²⁷ yayılıp: yayılır M

⁵⁴²⁸ tarafında: toprağında T, TDK

⁵⁴²⁹ kuvvetiyle: kuvveti ile T, M

⁵⁴³⁰ olduğda: olup M

⁵⁴³¹ ol hātūn: M’de yok

⁵⁴³² hāşā ki: ki hāşā TDK

⁵⁴³³ ‘ilm: M’de yok

BU HİKÂYE BİR⁵⁴³⁴ FAĞİR KİMSENİN ELİNE MÂL GİRİP KÂM-RÂN OLDUĞDA
BA‘Zİ ĞAMMÂZLAR İSKENDER’E DEDİKLERİNDE⁵⁴³⁵ PÂD-ŞAHİN EYLEDİĞİ
LÜTFDUR

Rivāyet olunur ki⁵⁴³⁶ Rūm vilāyetine bir ğayrı diyārdan bir fağır kimse gelip az zamānıñ içinde niçe⁵⁴³⁷ māl ü emlāk şāhibi olup bir h̄‘āce-i kām-rân olur. Pes hālk bu herīf⁵⁴³⁸ buncılayın devlete neden⁵⁴³⁹ vāşıl oldu? Dün⁵⁴⁴⁰ bir dilenci iken bugün bu kadar devlete mālīk olmağ⁵⁴⁴¹ kolayına degildir dediklerinde kimi defne bulmuşdur ola deyip kimi⁵⁴⁴² de hırsızlık edip yola inmiştir dedi. Āhır-kār ‘arz-ı hāl⁵⁴⁴³ herīfñ vāqı‘asını İskender’e i‘lām edip şehir-yārım bu diyāra yakında bir herīf gelip⁵⁴⁴⁴ ‘ömründe beş aqçeyi bir yerde⁵⁴⁴⁵ görmemişken⁵⁴⁴⁶ ve iki yağa şāhibi olmayıp yalın ayak başı kabağ bir⁵⁴⁴⁷ dilenci iken bir yılñ içinde bir devlete mālīk oldu⁵⁴⁴⁸ ki pād-şāhım herīfñ mālını hesāb eylemege on kātib gönderse bir ayda māl ü⁵⁴⁴⁹ emlākiniñ ucunu bucağını bulamayıp ‘āciz ü hayrān qalırlar.⁵⁴⁵⁰ ‘Ömründe bir qatır boncuğuna⁵⁴⁵¹ bile mālīk olmamışken⁵⁴⁵² hālā şehir-yārılar hazīnesinde bulunmaz la‘l ü cevāhirler şatıp yük yük aqçeler⁵⁴⁵³ peydā eyler. Pes şehir-yārımıza lāzımdır ki herīfñ aḥvālını teftiş edip ařlını⁵⁴⁵⁴ araşdıralar dediler.

⁵⁴³⁴ bir: T’de yok

⁵⁴³⁵ dediklerinde: dedikde T / geçdiklerinde M

⁵⁴³⁶ ki: TDK’de yok

⁵⁴³⁷ niçe: M’de yok

⁵⁴³⁸ herīf: herīfñ T, TDK

⁵⁴³⁹ devlete neden: devlete M / devletine neden TDK

⁵⁴⁴⁰ dün: TDK’de yok

⁵⁴⁴¹ mālīk olmağ: ermek M, TDK

⁵⁴⁴² kimi: ve kimi M

⁵⁴⁴³ hāl: hāl ile T, M

⁵⁴⁴⁴ diyāra yakında bir herīf gelip: diyārda yakında bir herīf peydā olup T/diyārda yakında bir herīf gelip TDK

⁵⁴⁴⁵ yerde: yere M, TDK

⁵⁴⁴⁶ görmemişken: görmemiş iken T / görmemişken TDK

⁵⁴⁴⁷ başı kabağ bir: ve başı kabağ bir T / başı kabağ M

⁵⁴⁴⁸ oldu: olmuşdur M

⁵⁴⁴⁹ māl ü: māl TDK

⁵⁴⁵⁰ qalırlar: qalır T, TDK

⁵⁴⁵¹ boncuğuna: ve tuhfeye M

⁵⁴⁵² olmamışken: olmamış iken T / olmamışken TDK

⁵⁴⁵³ cevāhirler şatıp yük yük aqçeler: cevāhir şatıp yük yük aqçe T, TDK

⁵⁴⁵⁴ aşlını: M’de yok

İskender'dir 'arz-ı hâli okuyup herîfiñ ahvâlini işitdikde emreyledi kim varıp huzûruna getirip tenhâda buluşduralar. Pes fermân üzere herîfiñ olduğu yere birkaç âdem varıp [TDK 125a] kalk seni pād-şāh ister diyü yanına düşüp getirdiler. Çünkü İskender'in huzûruna geldi. Yer öpüp du'alar eyledi. İskender⁵⁴⁵⁵ herîfi tahtıñ yanına çağırıp lütfîlar gösterdi ve⁵⁴⁵⁶ muşâhabet [M 56a] yolunu açıp ba'zı şey⁵⁴⁵⁷ sorduğdan sonra dedi ki [T 96b] işitdim ki sen bu diyâra geldiğın zamânda hâliñ perişân olup gâyet zarûret üzere⁵⁴⁵⁸ iken hâlâ devlete erip māl ü menāl şāhibi olmuşsun. Bu mālî nereden⁵⁴⁵⁹ bulduñ? Bize aşlını beyân eyle. Eger hılâf söylemeyip gerçegini derseñ seniñ⁵⁴⁶⁰ māl ü cānıña zararımız tokunmaz. Hemân varıp kendi 'âlemiñde ol ve eger toğrusunu söylemeyip yalan söylerseñ seni helâk edip⁵⁴⁶¹ mālîñi mîrîye alırsın dedikde herîf bildi kim kendisini gammâzlar pād-şāha māl buldu diyü geçmişler. Pes toğrusunu⁵⁴⁶² söylemekden gayrı bir çäre bulamayıp⁵⁴⁶³ tekrâr pād-şāha du'alar edip dedi ki şehir-yārım ben kuluñ bu şehre geldikde bir aqçeye muhtâc bir fakîr idim. Şundan bundan günde bir iki⁵⁴⁶⁴ aqçe peydâ edip anıñla geçinirdim ve kendime münâsib bir hâtûnum⁵⁴⁶⁵ var idi ki⁵⁴⁶⁶ kanâ'at ehli olmağla gâh aç gâh⁵⁴⁶⁷ tok geçinirdik. Hâtûnum yüklü olmağın toğurması yaklaşığda baña niyâz edip dedi ki açlığdan tākātım tāk olup gâyet⁵⁴⁶⁸ zebûn oldum. Hâlâ gönlüm ıscak çorba⁵⁴⁶⁹ ister. Eger baña birkaç kaşık çorba⁵⁴⁷⁰ getirebilirseñ ne güzel ve illâ artık dermânım⁵⁴⁷¹ kalmayıp helâk olmam muqarrerdir dedikde ben de nâ-çâr olup taşra çığdım. Yanımda bir aqçe

⁵⁴⁵⁵ İskender: İskender'dir T, M

⁵⁴⁵⁶ ve: T ve TDK'de yok

⁵⁴⁵⁷ yolunu açıp ba'zı şey: yolunu açıp ba'zısını T / açıp ba'zı şey M

⁵⁴⁵⁸ üzere: TDK'de yok

⁵⁴⁵⁹ nereden: nerede T, TDK

⁵⁴⁶⁰ seniñ: M'de yok

⁵⁴⁶¹ hemân varıp kendi 'âlemiñde ol ve eger toğrusunu söylemeyip yalan söylerseñ seni helâk edip: hemân varıp T / ve illâ hemân varıp seni helâk edip TDK

⁵⁴⁶² pes toğrusunu: toğru T, TDK

⁵⁴⁶³ söylemekden gayrı bir çäre bulamayıp: ben kuluñ bu şehre geldikde dirlemeyip M

⁵⁴⁶⁴ iki: T ve TDK'de yok

⁵⁴⁶⁵ hâtûnum: hâtûn T, TDK

⁵⁴⁶⁶ ki: M'de yok

⁵⁴⁶⁷ gâh: ve gâh M

⁵⁴⁶⁸ olup gâyet: oldu gâyetle T, TDK

⁵⁴⁶⁹ çorba: şorba T, TDK

⁵⁴⁷⁰ çorba: şorba T, TDK

⁵⁴⁷¹ dermânım: zamânım T

yoğdu ki anıñla çorba⁵⁴⁷² tedārik edeyim.⁵⁴⁷³ ‘Āciz ü nā-çār⁵⁴⁷⁴ kalıp o tarafa bu tarafa gidegördüm ašlā bir yerden çorba⁵⁴⁷⁵ peydā edemedim. Āhır-kār gezerken bir vīrāne öñüne geldim. Gördüm ki⁵⁴⁷⁶ dört yanı hārāb olup niçe zamāndan beri içine ādem ü ādemī-zād⁵⁴⁷⁷ girmemiş. Hele bir kerre şuña da gireyim deyip içine girdigimde gördüm ki⁵⁴⁷⁸ bir kōrkunç yer olup her gūşesi cinler ve dīvler⁵⁴⁷⁹ mekāmı olmuş. Pes eṭrāfını⁵⁴⁸⁰ dolanıp gezerken gördüm ki bir yerden ṭurmayıp⁵⁴⁸¹ tütün çıkar. Cān atıp yakın vardıkda gördüm ki⁵⁴⁸² dīve beñzer bir zengī bir ‘azīm āteş yakıp karşıasına geçmiş ve yanında küp kadar bir destī şarābı var. Ṭurmadan şakşıyı⁵⁴⁸³ urup içer. Beni gördüğü gibi yerinden şıçrayıp bir na‘ra urdu ve⁵⁴⁸⁴ dedi ki ey nā-bekār! Kaç başıñ var ki benim gibi kan [M 56b] içici hārāmīniñ mekāmına geldiñ ve benim bunda olduğumu [TDK 125b] neden bildiñ deyip üstüme ḥamle eyledikde yüregim ağzıma gelip niyāza başlayıp dedim ki ey pehlevān-ı zamān! Ben bī-çāre ve⁵⁴⁸⁵ derd-mend-i āvāre rūzgārīñ miḥnetine⁵⁴⁸⁶ uğrayıp felegiñ cevri ile bağrım hūn ve ḥālīm diger-gūn olmağın ola ki derdime bir çāre bulam diyü ḥāk-pāyiñize yüz süregeldim diyü vāfir çeñeler çalıp öñünce yuvalandım. Zengīdir benim buncılayın niyāzımı gördükde ġazabı sākin olup yerine oturdu ve baña da otur diyü emredip⁵⁴⁸⁷ şarābını içmege başladı. Gördüm ki⁵⁴⁸⁸ yanında bir sāzı var. Hemān bī-teklīf⁵⁴⁸⁹ sāzı elime alıp çalıp çağırmağa başladım. Zengīdir cūş u ḥurūşa gelip kalkıp oynamağa başladı. Bu

⁵⁴⁷² bir akçe yoğdu ki anıñla çorba: birkaç akçe yoğidi ki anıñla şorba T / bir akçe yoğidi ki anıñla şorba TDK

⁵⁴⁷³ edeyim: edem M, TDK

⁵⁴⁷⁴ ‘āciz ü nā-çār: ‘āciz dermān-de M

⁵⁴⁷⁵ çorba: şorba TDK

⁵⁴⁷⁶ ki: kim T

⁵⁴⁷⁷ ādem ü ādemī-zād: ādemī vü ādemī-zād T / ādemī-zād TDK

⁵⁴⁷⁸ girdigimde gördüm ki: girdigimde gördüm T / girdikde gördüm ki M

⁵⁴⁷⁹ cinler ve dīvler: cinnīler ve dīvler M / cinnīler TDK

⁵⁴⁸⁰ eṭrāfını: eṭrāfi T, TDK

⁵⁴⁸¹ gördüm ki bir yerden ṭurmayıp: gördüm bir yerden ṭurma bir yerden T / gördüm ki bir yerden ṭurma M

⁵⁴⁸² gördüm ki: gördükde TDK

⁵⁴⁸³ ṭurmadan şakşıyı: ṭurmadan şakşıya M / ṭurmayıp şakşı TDK

⁵⁴⁸⁴ ve: T ve TDK’de yok

⁵⁴⁸⁵ ve: T ve TDK’de yok

⁵⁴⁸⁶ miḥnetine: miḥnete T, M

⁵⁴⁸⁷ diyü emredip: diyü emreyledi T / deyip emredip M

⁵⁴⁸⁸ ki: kim T

⁵⁴⁸⁹ bī-teklīf: bī-teklīf T, TDK

hâli gördüğümde⁵⁴⁹⁰ dahı ziyâde çalıp herîfî şevka getirdim. Zengîdir oynaya oynaya tâkati tâk olup tekrâr oturdu ve birkaç kadeh dahı içip tamâm kellesi germ olup şarâb gözüne geldikde benimle yârân olup [T 97a] dedi ki benim bu⁵⁴⁹¹ vîrânede olduğumuñ aşlı oldur ki bir yerde vâfir defîne bulduk. Bir yârânım vardır. Anıñla bir senedir ki dâ'imâ bu vîrânede atıp tutmadayız. Hâlâ ol defînenen⁵⁴⁹² bir arka yükü māl kılmağın bu gece yoldaşım varıp⁵⁴⁹³ ol mālı getirmege gitdi. Çünkü sen gelip bize misâfir olduñ. Lâzım geldi ki seniñ zarûretiñi def' edecek kadar saña da in'âm ü ihsân⁵⁴⁹⁴ edeyiz lâkin yoldaşım geldikde sen kalkıp bir güşeye gir bunda⁵⁴⁹⁵ seni görmesin. Zîrâ kaşdım oldur ki mālı getirdiği gibi herîfîñ⁵⁴⁹⁶ işini tamâm edem. Andan soñra bu yerden⁵⁴⁹⁷ kalkıp bir tenhâya çekilip yalnızca ol mālı⁵⁴⁹⁸ şafâlanam ve saña da bir hisse verip göñlüñü şâd edem dedi. Ben de zengîye du'âlar edip bu muşâhabetde iken nâ-gâh bir ayak tapırdısı geldi. Hemân-dem yerimden sıçrayıp bir güşeye çekildim. Anı gördüm ki tağ gibi⁵⁴⁹⁹ bir zengî gelip arkasından ol bir yük mālı⁵⁵⁰⁰ yere kodu ve oturup bir mikdâr çorba⁵⁵⁰¹ yiyip andan soñra uykusı galebe eylemegin uzanıp yatdı. Zengîdir yoldaşımın uykuya taldığını gördükde hemân-dem yerinden kalkıp [M 57a] dediği gibi bir kılıç urup zengîniñ başını gövdesinden cüdâ eyledi.⁵⁵⁰² Ben tırdığım yerde bu hâli gördüğüm gibi⁵⁵⁰³ 'aqlım başımdan gidip yıkıldım. Yine gayret edip 'aqlımı başıma⁵⁵⁰⁴ devşirip kalkdım [TDK 126a] ve göreyim dahı ne işler

⁵⁴⁹⁰ gördüğümde: gördükde T / görüp M

⁵⁴⁹¹ bu: M'de yok

⁵⁴⁹² defînenen: defîne TDK

⁵⁴⁹³ yoldaşım varıp: yoldaşın varıp T / yoldaşım M

⁵⁴⁹⁴ saña da in'âm ü ihsân: saña in'âm ü ihsân M / saña da in'âm ihsân TDK

⁵⁴⁹⁵ gir bunda: gizlenip M

⁵⁴⁹⁶ herîfîñ: T'de yok

⁵⁴⁹⁷ bu yerden: bundan T, TDK

⁵⁴⁹⁸ tenhâya çekilip yalnızca ol mālı: tenhâ yere gelip gideyim ve yalnızca ol mālını T / tenhâ yere gelip gideyim ve yalnızca ol mālı TDK

⁵⁴⁹⁹ tağ gibi: T'de yok

⁵⁵⁰⁰ ol bir yük mālı: bir yük māl T / bir yük mālı M

⁵⁵⁰¹ çorba: şorba T, TDK

⁵⁵⁰² bir kılıç urup zengîniñ başını gövdesinden cüdâ eyledi: bir kılıç urup zengîniñ başını gövdesinden cüdâ edip T / işini tamâm eyledi TDK

⁵⁵⁰³ ben tırdığım yerde bu hâli gördüğüm gibi: ben tırdığım yerde bunu gördüğüm gibi T / ben dahı tırdığım yerde bu hâli gördükde TDK

⁵⁵⁰⁴ 'aqlımı başıma: kendi 'aqlımı başıma T / kendimi M

diyü temâşāya tırdum. Zengīdir yoldaşını öldürdükden⁵⁵⁰⁵ sonra hançerini çıkarıp herîfi iki pâre eyledi ve⁵⁵⁰⁶ bir pâresini omuzuna urup çekilip gitdi. ‘Aceb leşi kande götürdü ola⁵⁵⁰⁷ diyü hayret ile tıururken niçe zamân geçdikden⁵⁵⁰⁸ sonra çıkagelip tekrâr öbür pâresini de omuzlayıp⁵⁵⁰⁹ gitdi. Zengī⁵⁵¹⁰ geç geldiginden bildim ki leşi⁵⁵¹¹ götürdüğü yer hayli uzaktır. Hemân-dem fırsatı ganîmet bilip zengîniñ getirdigi mâlı arķama urdum ve âteş başında bakraç ile bir miķdâr çorba kalmış idi. Anı da⁵⁵¹² alıp yola girdim. Ğâyet ‘acele ile segirdip eve geldim. Yüķü yere koyup çorbayı⁵⁵¹³ hâtûnuma götürdükde gördüm ki bir oğlum dünyāya gelmiş.⁵⁵¹⁴ Kāt kāt gönlüm şād olup hâtûnuma çorbayı⁵⁵¹⁵ verdikde içip Hakk’a çok şükrlr eyledi. Andan sonra yüķü açıp bakdım ne gördüm? Bir hazîne ki cümlesi gözler görmedik la’l ü cevâhir ve yâķût⁵⁵¹⁶ ve inci ve altın imiş.⁵⁵¹⁷ Oğlumuñ kütlu kademinde bunuñ gibi devlete erdigime⁵⁵¹⁸ Hakk Te‘âlâ Hazretine şükrlr edip yüzümü yerlere sürdüm. Hâlâ elimde olan māl ü menâliñ cümlesi ol karanlık gecede elime girmiş eşyâdandır⁵⁵¹⁹ deyip sözünü tamâm eyledi. Çünkü İskender⁵⁵²⁰ herîfdn bu hikâyeyi işitdi. Oğlunuñ toğduğı vaķtı su’âl edip hükemāya emreyledi kim tîli‘ini yoklayıp görelr. Çünkü vaķte nazar edip tîli‘ini yokladılar.⁵⁵²¹ Şehr-yârim bu dünyāya gelen oğlan bu fakîriñ belinden anasınıñ rahminden düşüp dünyāya gelecek vaķtı yakın olduķda Hakk

⁵⁵⁰⁵ öldürdükden: öldürdü andan T, TDK

⁵⁵⁰⁶ ve: TDK’de yok

⁵⁵⁰⁷ leşi kande götürdü ola: lâşesini kande götürdü T

⁵⁵⁰⁸ niçe zamân geçdikden: bir niçe vaķtden T / niçe zamândan TDK

⁵⁵⁰⁹ öbür pâresini de omuzlayıp: öbür pâresini dağı omuzuna alıp T / bir pâresini dağı omuzuna alıp TDK

⁵⁵¹⁰ zengî: zengîyi T, TDK

⁵⁵¹¹ leşi: leş M

⁵⁵¹² bakraç ile bir miķdâr çorba kalmış idi. Anı da: bakraç ile bir miķdâr şorba ile T / biraz şorba kalmış idi.

Anı da elime TDK

⁵⁵¹³ çorbayı: şorbayı T, TDK

⁵⁵¹⁴ gördüm ki bir oğlum dünyāya gelmiş: gördüm kim bir oğlum dünyāya gelip T / gördüm ki bir oğlu dünyāya gelmiş TDK

⁵⁵¹⁵ olup hâtûnuma çorbayı: oldu hâtûnuma şorbayı T / olup hâtûnuma şorbayı TDK

⁵⁵¹⁶ ve yâķût: andan sonra M

⁵⁵¹⁷ altın imiş: altın imiş ve T, TDK

⁵⁵¹⁸ devlete erdigime: erdigim devlete T, TDK

⁵⁵¹⁹ girmiş eşyâdandır: girmişdir M

⁵⁵²⁰ çünkü İskender: İskender çünkü M

⁵⁵²¹ çünkü vaķte nazar edip tîli‘ini yokladılar: pes hakîmlerdir oğlanıñ tîli‘ini bulup dediler kim M

Sübḥānehū ve Te‘ālā ma‘şūma devlet iḥsān eyleyip⁵⁵²² babası bu yüzden kām-rān oldu diyü vāḳi‘ ḥālī beyān⁵⁵²³ eylediler. Pes İskender ḥerīfī kendisine muşāḥib edinin niçe in‘ām ü iḥsānlar⁵⁵²⁴ eyledi.

[T 97b] BU DĀSTĀN EFLĀṬŪN’UŅ SĀZ PEYDĀ EYLEDİĞİ BEYĀNINDADIR⁵⁵²⁵

Rivāyet olunur ki günlerde bir gün İskender’iñ ḥuzūrunda ḥükemā cem‘ olup her biri ‘ilm ü faẓīletden dem urup kimi fülān ‘ilmde benim⁵⁵²⁶ kadar ādem yokdur deyip kimi de fülān [M 57b] hünerde ben cümleden fāzılım⁵⁵²⁷ deyip her biri ma‘rifetlerini meydāna getirip birbirinden ziyāde⁵⁵²⁸ ‘ālim ü fāzıl ü kāmīl⁵⁵²⁹ olmaḳ da‘vāsına başladıklarında Aristō’dur söze gelip ḥālā cümleñiziñ ser-çeşmesi ben olup siz cümle hep ma‘rifetleriñizi⁵⁵³⁰ hep⁵⁵³¹ benden öğrendiñiz. Şimdi cihānda benden ziyāde [TDK 126b] ‘ilm ü⁵⁵³² ma‘rifet şāḥibi kimse yokdur dedikde cümlesi Aristō’ya du‘ālar edip ḥaḳīḳat ḥālā cihānda siz kadar⁵⁵³³ şāḥib-i faẓīlet yokdur diyü⁵⁵³⁴ ittifāḳ eylediklerinde Eflāṭūn ol meclisde ḥāzır olmağın Aristō’nuñ bu kadar ğurrelenip atıp tutduğuna şıkılıp göñlünden olsun ben saña⁵⁵³⁵ hüner nice olurmuş⁵⁵³⁶ göstereyim deyip ḳalkıp gitdi ve niçe zamān ḥalḳa görünmeyip bir küp içine girip riyāzetler eyledi ve felekleriñ⁵⁵³⁷ devr eyledikçe olan

⁵⁵²² gelen oğlan bu faḳīriñ belinden anasınıñ raḥminden düşüp dünyāya gelecek vaḳti yakın olduḳda Ḥaḳ Sübḥānehū ve Te‘ālā ma‘şūma devlet iḥsān eyleyip: gelen oğlan bu faḳīriñ belinden anasınıñ raḥminden düşüp dünyāya gelecek vaḳti yakın olduḳda Ḥaḳ Sübḥānehū ve Te‘ālā ma‘şūma devlet iḥsān etmegiñ T / gelecek vaḳti yakın olduḳda Ḥaḳ Te‘ālā ma‘şūma devlet iḥsān etmegiñ M

⁵⁵²³ beyān: i‘lām T, M

⁵⁵²⁴ in‘ām ü iḥsānlar: in‘ām ü iḥsān T / in‘ām iḥsānlar TDK

⁵⁵²⁵ Bu başlık M nüshasında yoktur.

⁵⁵²⁶ benim: ben T, M

⁵⁵²⁷ cümleden fāzılım: üstādım T, TDK

⁵⁵²⁸ birbirinden ziyāde: birbirinden T / biri birinden ziyāde M

⁵⁵²⁹ ‘ālim ü fāzıl ü kāmīl: ‘ālim ü kāmīl M

⁵⁵³⁰ ma‘rifetleriñizi: ma‘rifeti M

⁵⁵³¹ hep: T ve TDK’de yok

⁵⁵³² ‘ilm ü: ‘ilm M

⁵⁵³³ cihānda siz kadar: siz kadar cihānda T, TDK

⁵⁵³⁴ diyü: diyü kadar ğurrelenip M

⁵⁵³⁵ ben saña: saña ben T / saña TDK

⁵⁵³⁶ olurmuş: olur T

⁵⁵³⁷ felekleriñ: felekler T

şadâlarına⁵⁵³⁸ kulağ urup devr-i felekden hezâr zaḥmetle erġanun dedikleri sâzı peydâ eyledi ve cümle perdelerini yerli yerine koyup bir cins düzen verdi ki insâna nice te'sîr ederse cümle⁵⁵³⁹ ḥayvânâta daḥı insân gibi te'sîr etmege⁵⁵⁴⁰ başladı. Andan şoñra bir gün şahrâya çıkıp bir perdesini çaldıkda tağlarda⁵⁵⁴¹ ne kadar vahşî cân-âverler⁵⁵⁴² var ise ol şadâyı işitdikleri gibi cân atıp geldiler ve cümlesi sâza kulağ⁵⁵⁴³ urup uykuya vardılar. Bir zamândan şoñra perdesini çevirip bir ġayrı gûne çaldıkda cümlesi uykudan uyanıp cûş u ġurûşa geldiler ve şahrâ yüzünü tutup çekilip gitdiler. Pes Eflâtûn'ın buncılayın bir sâz peydâ eylediği ortalığa yayılıp pād-şâh meclisine vardıkda Aristo'dur ġayrete gelip⁵⁵⁴⁴ niçe günler bir tenhâ yere⁵⁵⁴⁵ kapanıp riyâzetler eyledi. Âḥir hezâr zaḥmetle ol da bir sâz peydâ eyleyip şahrâya çıktı. Pes evvelki perdesini çaldıkda yine⁵⁵⁴⁶ cümle ḥayvânât gelip uykuya vardı⁵⁵⁴⁷ lâkin ikinci perdesini çaldıkda⁵⁵⁴⁸ uykudan uyanmayıp evvelki ḥâllerinde kaldılar. Ne kadar ki sa'y edip çâreler⁵⁵⁴⁹ arayagördü aşlâ ol sırra vâşıl olamayıp 'âciz ü dermân-de kaldıkda Eflâtûn'a varıp 'acizler gösterip şâkirdliğine⁵⁵⁵⁰ teslîm oldu. Pes Eflâtûn'dur sâzını ele alıp ol sırrı öğretdikde Aristo'dur du'âlar edip 'özrlere diledi ve⁵⁵⁵¹ bir daḥı Eflâtûn'ın yanında hüner⁵⁵⁵² da'vâsından nefes urmayıp⁵⁵⁵³ ferâġat edip⁵⁵⁵⁴ müdârâ⁵⁵⁵⁵ eylemege başladı. İskender de bildi kim Eflâtûn'ın fazîleti sâ'ir ḥükemâdan ziyâde imiş. Pes 'izzet ü ġürmetler edip ġadrini 'âlî eyledi ve rivâyet olunur ki İskender'in 'âdeti bu idi ki [TDK

⁵⁵³⁸ şadâlarına: şadâlarından T

⁵⁵³⁹ perdelerini yerli yerine koyup bir cins düzen verdi ki insâna nice te'sîr ederse cümle: perdeyi yerli yerine koyup bir cins düzen verdi ki insâna nice te'sîr ederse cümle T / TDK'de yok

⁵⁵⁴⁰ daḥı insân gibi te'sîr etmege: insân gibi te'sîre etmeye T / insân gibi te'sîr ederdi M

⁵⁵⁴¹ tağlarda: M'de yok

⁵⁵⁴² cân-âverler: cân-âver T

⁵⁵⁴³ kulağ: kulağ M

⁵⁵⁴⁴ gelip: düşüp T

⁵⁵⁴⁵ yere: yerde TDK

⁵⁵⁴⁶ çaldıkda yine: çaldı T / çalıp TDK

⁵⁵⁴⁷ vardı: vardılar T, M

⁵⁵⁴⁸ perdesini çaldıkda: perdesi ki çaldı T / çaldıkda M

⁵⁵⁴⁹ ne kadar ki sa'y edip çâreler: ne kadar sa'y edip çârelerini TDK

⁵⁵⁵⁰ şâkirdliğine: şâkirdliğe M

⁵⁵⁵¹ ve: T'de yok

⁵⁵⁵² hüner: T ve TDK'de yok

⁵⁵⁵³ nefes urmayıp: M'de yok

⁵⁵⁵⁴ edip: eyledi T, TDK

⁵⁵⁵⁵ Bu kısımdan (5555. dipnot) 5566. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

127a] ol zamānda⁵⁵⁵⁶ hikmet ‘ilminde cümleden üstād yedi ḥakīm var idi ki⁵⁵⁵⁷ dā’imā tenhāda anlarla oturup ‘ilm ü ma’rifet söyleşir idi. Yine günlerde bir gün bu yedi ḥakīm İskender’in önünde meclis ārāste edip etrāfında her [T 98a] fenden söyleşirleridi.⁵⁵⁵⁸ İskender bu ḥakīmlerin içinden Eflāṭūn’a⁵⁵⁵⁹ şordu kim ‘aceb sizden evvel gelen ḥükemādan hiç kimse var mıdır ki hünere sizden ziyāde olup anların bildigini siz bilmeyesiz⁵⁵⁶⁰ dedikde Eflāṭūn İskender’e du‘ālar edip şehir-yārım işitdim ki bir tārīḥde bir yer yarılıp içinden bir tılsım āşikāre olmuş. Ol etrāfın çobanlarından biri evvel⁵⁵⁶¹ gelip gördükde ‘acebā bunda ne var diyü yeri açdıḡda görür kim bir meyyit yatır. Dünyādan gideli ḡayli zamān olup lākin aṣlā bir kılına zarar gelmeyip endāmıyla tırur. Çobandır bu ḡale ḡayrān olup bakarken görür kim meyyitiñ parmaḡında ḡāyet güzel bir yüzük vardır ki miṣli görölmemiş.⁵⁵⁶² Pes çobandır yüzüḡü gördüḡü gibi bundan iyi şikār olmaz deyip meyyitiñ parmaḡından çıkarıp kendi parmaḡına tākār. Aḡşam olduḡda koyunları önüne katıp ḡidmet eylediḡi koyun şāhibine tōḡru gidip kāsḡ eder kim yüzüḡü gösterip ne miḡdār aḡçe deḡer idüḡünü [TDK 127b] bile. Pes eve gelip koyun şāhibidir çobanı gördükde koyunları su’āl edip ol da cevāb verip bu muṣāḡabetde iken koyun şāhibi görür kim çoban ḡāḡ ḡā’ib olup ḡāḡ da āşikāre olur.⁵⁵⁶³ Bu ḡālden ta’accüb edip çobana der kim ne ṣekil⁵⁵⁶⁴ siḡr öğrendiñ ki gözümdeḡen ḡāḡ ḡā’ib olup ḡāḡ görünürsün. Bunuñ aṣlı nedir dedikde çoban bilir kim bu ḡāl mührüñ ḡāṣṣası imiş. İnkār edip andan ṣoñra tecrübeyler görür kim parmaḡındaki yüzüḡü yukarıya çevirip āşikāre eyledikde kendisi de görünür. Aṣaḡı indirip avucu içine⁵⁵⁶⁵ aldıḡda kendisi de gözdeḡen ḡā’ib olurmuş. Bundan iyi kār olmaz deyip hemān ṣabāḡ olduḡda koyunları biraḡıp çırcıplaḡ olur ve eline bir keskin kılıç alıp ol şehriñ begi olan kimseniñ ḡuzūruna girip kendisini gözdeḡen ḡā’ib eder. Bir zamāndan ṣoñra ortalıḡ tenhā olup meclisde kimse ḡalmadıḡda kendisini āşikāre eyler. Beg görür kim nā-ḡāḡ odanıñ ortalıḡ yerinde eli kılıçlı bir ‘uryān ḡerīf āşikāre olur. Yüreḡi aḡzına gelip emān

⁵⁵⁵⁶ ol zamānda: TDK’de yok

⁵⁵⁵⁷ yedi ḥakīm var idi ki: ḥakīm kim varise TDK

⁵⁵⁵⁸ fenden söyleşirleridi: fende söyleşir idi T

⁵⁵⁵⁹ içinden Eflāṭūn’a: içinde T

⁵⁵⁶⁰ siz bilmeyesiz: söylemeyesiz TDK

⁵⁵⁶¹ evvel: TDK’de yok

⁵⁵⁶² görölmemiş: görölmemişdir TDK

⁵⁵⁶³ olur: olup TDK

⁵⁵⁶⁴ ṣekil: müṣkil T

⁵⁵⁶⁵ avucu içine: döndürüp avucu T

isteyip çobana siz kimsiz⁵⁵⁶⁶ [M 58a] diyü su'âl eyledikde ol mel'ün dağı⁵⁵⁶⁷ peygamberlik da'vâsı edip eger inanmazsañız⁵⁵⁶⁸ ben kendimi istedikde ġā'ib edip istedikde âşikâre ederim der ve bu yüzden niçe fitne vü fesād eder. Pes şehri-yārım ol hâkîmleriñ şan'atına hezār âferîñ ki⁵⁵⁶⁹ hikmetle buncılayın mühr peydâ edeler.⁵⁵⁷⁰ Niçe zamân fikr edegördüm aşıla neden olur idüğüne 'aql erişdiremeyip hayrân kaldım dedi.

BU MAHAL HAĞ TE'ÂLÂ HAZRETLERİ⁵⁵⁷¹ İSKENDER'İ ŞEREF-İ NÜBÜVVETLE MÜŞERREF EDİP TEKRÂR CİHÂNA SEFER EDİP HALKI HAĞ TE'ÂLÂ'NİN EMRİNE DA'VET EYLEMEGE ME'MÜR OLDUĞUDUR

Rivāyet olunur ki İskender niçe zamân Rûm'da oturup hâkîmler ve fâzıllarla şöhet ederek ne kadar 'ulûm⁵⁵⁷² var ise cümlesinde⁵⁵⁷³ kâmil olup tenhâsında dâ'imâ Cenâb-ı Hağ Te'âlâ [T 98b] Hazretine 'ibâdet ü tã'at⁵⁵⁷⁴ edip tazarru' u niyâz eylemekde idi. Pes bir gece yine bu üslûb üzere halvetde Hağ Te'âlâ'ya⁵⁵⁷⁵ tazarru' u niyâz ederken kendisine vahy⁵⁵⁷⁶ nâzil olup peygamberlik şerefiyle⁵⁵⁷⁷ müşerref oldu ve tekrâr cihâna sefer edip halkı [TDK 128a] tãrîk-ı müstaķîme delâlet edip Hağ Te'âlâ'nın emrini erişdirmege me'mûr oldu. Şabâh olduğda hükemâsını yanına da'vet edip taraf-ı Hağ'dan sefere me'mûr olduğunu⁵⁵⁷⁸ beyân eyledi. Andan sonra⁵⁵⁷⁹ oğlu İskenderus'u kendi⁵⁵⁸⁰ yerine tahta oturdup niçe naşîhatler eyledi ve anasına oğlunu sipâriş edip ben sefere gitdikden sonra

⁵⁵⁶⁶ 5555. dipnottan buraya (5566. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵⁵⁶⁷ ol mel'ün dağı: mel'ün M

⁵⁵⁶⁸ da'vâsı edip eger inanmazsañız: da'vâsını edip eger inanmaz iseñiz T / da'vâ edip eger inanmazsañız M

⁵⁵⁶⁹ ki: T'de yok

⁵⁵⁷⁰ edeler: ede T

⁵⁵⁷¹ Hazretleri: Hazreti T, M

⁵⁵⁷² hâkîmler ve fâzıllarla şöhet ederek ne kadar 'ulûm: hükemâ vü fużalâ şöhet ederek ne kadar 'ilm T / hükemâ vü fużalâ ile şöhet eder ne kadar 'ilm TDK

⁵⁵⁷³ cümlesinde: cümlesinden de M

⁵⁵⁷⁴ 'ibâdet ü tã'at: 'ibâdet ve itã'at TDK

⁵⁵⁷⁵ Te'âlâ'ya: Te'âlâ T

⁵⁵⁷⁶ vahy: peygamberlik TDK

⁵⁵⁷⁷ şerefiyle: şerefi ile M

⁵⁵⁷⁸ me'mûr olduğunu: me'mûriyyetini TDK

⁵⁵⁷⁹ andan sonra: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁵⁵⁸⁰ kendi: T'de yok

halka gereği gibi hükümet edip ‘adl ü dād ede ve⁵⁵⁸¹ kendi hevāñıza uymayıp Hāk Te‘ālā’nın emreylediği⁵⁵⁸² yola gidesiz deyip andan sonra ‘askerinden yüz biñ ādem intihāb edip ve⁵⁵⁸³ yanına biñ deve yükü māl ü hāzīne alıp bir mübārek vaktde Maķedonya’dan taşra çıktı. Birkaç gün oturup cümle mühimmāt görüldükden sonra kalkıp İskenderiye’ye gitdi. Varıp birkaç gün anda eglenip hikmetle⁵⁵⁸⁴ bir āyīne peydā eyleyip bir mīlīn üstüne dikdiler. Ol āyīneden tamām bir aylık yol görünüp her ne cānibden bir düşmen ol maħalle kaşd edip yüz gösterirse gelmezden bir ay evvel āyīnede⁵⁵⁸⁵ görünüp [M 58b] çāresini görürler idi. Andan sonra Mısır’a varıp bir niçe gün de⁵⁵⁸⁶ anda eglenip ol maħalden de göçdükdē ol zamānda Kudūs-i Şerīf’de bir zālīm kimse musallaṭ olup niçe zamān ol tarafları kaşıp kavurup dā’imā halka cevri ü⁵⁵⁸⁷ cefālar edip Hāk Te‘ālā Hāzretlerinin emrine itā‘at eylemez⁵⁵⁸⁸ bir dīnsiz herīf imiş. Ol vilāyet halkından bir niçe kimse İskender’e herīfden şikāyet edip eylediği kabāḥati bir bir beyān eylediler ve dediler ki⁵⁵⁸⁹ şehir-yārım bir cabbār vilāyetimize musallaṭ olup dā’imā Hākḫ’a kulluk edenlere ihānet ü eziyyet edip kiminiñ mālına kaşd eyleyip ve kimini de helāk edip⁵⁵⁹⁰ kendiniñ çirkin ‘ādetiyle⁵⁵⁹¹ ortalığı murdār eylemenin cümlemizi cānımızdan bī-zār eylemiştir. Niyāz ederiz⁵⁵⁹² ki gelip başımızdan bu belāyı def‘ edesiz diyü tazallüm eylediklerinde İskender’dır hemān-dem ‘askere fermān edip Kudūs-i Şerīf cānibine ‘azīmet eyledi. Bu cānibden⁵⁵⁹³ ol cabbār çünkü⁵⁵⁹⁴ İskender’in üstüne sefer eylediginden āgāh oldu. ‘Askerini yanına cem‘ edip karşı çıktı. İskender de gelip birbirlerine⁵⁵⁹⁵ muķābil olduğda evvelki

⁵⁵⁸¹ ‘adl ü dād ede ve: ‘adl ü dād ede T / ‘adl dād edip TDK

⁵⁵⁸² emreylediği: emrine göre T, TDK

⁵⁵⁸³ ve: T ve TDK’de yok

⁵⁵⁸⁴ hikmetle: hikmet ile T, M

⁵⁵⁸⁵ āyīnede: āyīneden M

⁵⁵⁸⁶ de: M ve TDK’de yok

⁵⁵⁸⁷ cevri ü: cevri TDK

⁵⁵⁸⁸ Hāzretlerinin emrine itā‘at eylemez: Hāzretlerinin emrine itā‘at eylemezdi M / Hāzretiniñ emrine itā‘at eylemez TDK

⁵⁵⁸⁹ ve dediler ki: ve dediler kim T / dediler ki M

⁵⁵⁹⁰ kimini de helāk edip: kiminiñ cānına kaşd eyleyip TDK

⁵⁵⁹¹ ‘ādetiyle: ‘ādeti ile T, M

⁵⁵⁹² ederiz: eyleriz T, TDK

⁵⁵⁹³ cānibden: cānibde M

⁵⁵⁹⁴ çünkü: T ve TDK’de yok

⁵⁵⁹⁵ birbirlerine: biri birlerine M

hamlede cümle ‘askeri perîşân olup⁵⁵⁹⁶ kimi helāk [TDK 128b] olup ve kimi de kaçıp târ mâr oldular.⁵⁵⁹⁷ Kendisi de katl olunup şerrinden cümle halk⁵⁵⁹⁸ halâş oldular. Andan sonra İskender Kudüs-i Şerîf’de herîfîñ tevâbi‘ ü müte‘allikâtından ne kadar âdem var ise muhkem teftîş edip haklarından gelmekle ol mübârek yeri pâk ü pâkîze eyledi. Andan sonra ol yerden göçüp mağrib tarafına revâne olup Efrenc’e ve Endülüs’e varıp niçe yerleri⁵⁵⁹⁹ seyr ü temâşâ edip her vardığı yerde halka⁵⁶⁰⁰ Hak Te‘âlâ Hazretine ‘ibâdet [T 99a] ü tâ‘at eylemek⁵⁶⁰¹ yolunu gösterip anlar da kabûl eylerler idi.⁵⁶⁰² Andan sonra niçe tağ ve beyâbân geçip⁵⁶⁰³ deryâya geldi. Gemiler yapıdırıp cümle ‘askeri ile⁵⁶⁰⁴ içine girip üç ay da deryâda sefer edip niçe cezîrelere gelip gördü kim içine âdem ü âdemî-zâd⁵⁶⁰⁵ ayak başımayıp birbirine⁵⁶⁰⁶ beñzemez hayvânlar mekân tutmuşlar. Hak Te‘âlâ Hazretleriniñ şun‘ u kudretini temâşâ ederek deryâyı da geçip kenâra geldiler. Gemiden taşra çıkıp [M 59a] yine yola girdiler. Vâfir yer⁵⁶⁰⁷ gidip bir beyâbâna geldiler kim toprağı sarı kum idi. Âdem başdıkça ayağını âteş gibi yağar idi.⁵⁶⁰⁸ Tamâm bir ay gidip hezâr zahmetle ol kumlu yeri⁵⁶⁰⁹ geçdiler. Andan sonra yolları Deryâ-yı Muhtî’e varıp tayandı. İskender gördü kim ol maħalde bir ısıcağ çeşme vardır.⁵⁶¹⁰ Ahşam olduğda güneş ol şuya batıp nâ-bedîd olur. Ol yerde bir ihtiyâr kimseye bu çeşmeniñ aşlını şordukda⁵⁶¹¹ pîr şehr-yârim bu çeşmeyi görenler hakîkatine vâkıf olamayıp ötesi nereye⁵⁶¹² çıkar idüğünü Hak’dan gayrı

⁵⁵⁹⁶ cümle ‘askeri perîşân olup: ‘askeri cümlesini perîşân edip T / ‘askeri perîşân olup TDK

⁵⁵⁹⁷ olup ve kimi de kaçıp târ mâr oldular: ve kimi kaçıp târ ü mâr oldular T / ve kimi de târ mâr oldular TDK

⁵⁵⁹⁸ cümle halk: halk M / TDK’de yok

⁵⁵⁹⁹ yerleri: yeri M

⁵⁶⁰⁰ halka: T’de yok

⁵⁶⁰¹ eylemek: TDK’de yok

⁵⁶⁰² eylerler idi: eylerleridi TDK

⁵⁶⁰³ niçe tağ ve beyâbân geçip: niçe ve tağ ve beyâbân geçip M / niçe tağ ve yaban gezip TDK

⁵⁶⁰⁴ ‘askeri ile: ‘asker ile T / ‘askerle TDK

⁵⁶⁰⁵ âdem ü âdemî-zâd: âdemî vü âdemî-zâd T / âdemî-zâd TDK

⁵⁶⁰⁶ birbirine: biri birine M

⁵⁶⁰⁷ yer: yol TDK

⁵⁶⁰⁸ âteş gibi yağar idi: yağaridi TDK

⁵⁶⁰⁹ yeri: yerden T, TDK

⁵⁶¹⁰ vardır: var M

⁵⁶¹¹ kimseye bu çeşmeniñ aşlını şordukda: kimseden bu çeşmeden şordukda T / kimseden bu çeşmeyi şorup TDK

⁵⁶¹² hakîkatine vâkıf olamayıp ötesi nereye: hakîkate vâkıf olamayıp ortası nereye T / hakîkatine vâkıf olamayıp ötesi nere TDK

kimse bilmez dedi. Andan sonra deryâyı geçip bir beyâbâna geldiler ve niçe taş ve şahrâlardan⁵⁶¹³ geçip ‘acâ’ib ü ğarâ’ib görerek⁵⁶¹⁴ âhir bir yere gelip gördüler kim siyâh taşdan bir yüksek taş var. ‘Acebâ ötesinde ne var ki haber alalım⁵⁶¹⁵ deyip ol maħalle bir niçe âdem gönderip hezâr zahmetle tağıñ başına çıkdıkları gibi kâhkaha ile gülüp kendilerini götürüp öte tarafa pertâb eylediler ve daħı⁵⁶¹⁶ gelmeyip nâ-bedîd oldular. İskender⁵⁶¹⁷ bu hâli gördükde hayrân olup ‘acebâ bunuñ ötesinde ne şekil⁵⁶¹⁸ temâşâ var ki bu âdemler böyle⁵⁶¹⁹ bî-ihtiyâr kendilerini atalar? Şundan bir haber alsak deyip kendisini atmamak için⁵⁶²⁰ niçe tedbîr edegördüler çâre olmayıp yine her kim tağa çıkdı ise bî-ihtiyâr öte tarafa çekilip gitdi. [TDK 129a] Bu tarîķla niçe âdem zâyi‘ olup ‘âciz ü dermân-de⁵⁶²¹ kaldıklarında ‘asker içinde bir ‘âķil ü hûnerli kimse var idi. Oğlunu yanına alıp İskender’iñ huzûruna geldi ve şehr-yârim ben varıp haber almak için bir⁵⁶²² tedbîr eyledim. Oğlumu yanıma alıp bile gidelim⁵⁶²³ ve anı tağıñ depesine⁵⁶²⁴ yakın yerde koyup kendim depeniñ üstüne çıkıp göreyim. Eger kendimi zabt edebilirsem⁵⁶²⁵ ne güzel! Huzûruñuza gelip vâķi‘ hâli beyân⁵⁶²⁶ edeyim ve eger gelemeyip ben de ğayrılar gitdigi yola gitmek görünürse⁵⁶²⁷ aħvâli oğluma söyleyeyim gelip size beyân eylesin ve eger dilim tutulup söylemege de dermân olmazsa⁵⁶²⁸ bir kağıda yazıp yine oğlum ile size göndereyim dedi. [M 59b] İskender de ne güzel hemân varıp bir haber getir ki bu sırrıñ haķîķatine vâşıl olayız⁵⁶²⁹

⁵⁶¹³ şahrâlardan: şahrâlar M

⁵⁶¹⁴ ‘acâ’ib ü ğarâ’ib görerek: ‘acâ’ibler gördüler M

⁵⁶¹⁵ ötesinde ne var ki haber alalım: ötesinde vardır ki bir haber alayım T / ortasında ne var ki bir haber alayım TDK

⁵⁶¹⁶ daħı: tâ bir daħı T, TDK

⁵⁶¹⁷ İskender: İskender’dir T, TDK

⁵⁶¹⁸ şekil: müşkil T

⁵⁶¹⁹ böyle: T ve M’de yok

⁵⁶²⁰ kendisini atmamak için: kendisi atılmamağın M

⁵⁶²¹ dermân-de: hayrân TDK

⁵⁶²² almak için bir: almağın bir M / almak için TDK

⁵⁶²³ alıp bile gidelim: bile gidelim T / alıp bile gideyim M

⁵⁶²⁴ ve anı tağıñ depesine: ve anı tağıñ depesinde T / tağıñ depesine TDK

⁵⁶²⁵ kendimi zabt edebilirsem: zabt edebilirsem kendimi T, TDK

⁵⁶²⁶ beyân: i‘lâm M

⁵⁶²⁷ görünürse: görünür ise M

⁵⁶²⁸ söylemege de dermân olmazsa: söylemege de dermân olmaz ise M / söylemege dermân olmazsa TDK

⁵⁶²⁹ ki bu sırrıñ haķîķatine vâşıl olayız: M’de yok

dedikde herîf yanına kağıd kalem alıp oğlu ile⁵⁶³⁰ çekilip gitdiler ve tağa bir miqdār yere⁵⁶³¹ çıktıkda oğlunu ol yerde⁵⁶³² birağıp kendisi depeye çıktı⁵⁶³³ ve öte tarafa bakdığı gibi derhāl bir kağıd yazıp oğluna atıp kendisi öte tarafa cān atdı. [T 99b] Pes oğlandır kağıdı alıp gelip İskender’e verdikde kağıdı okuyup⁵⁶³⁴ yazmış ki tağın yolu bir cins şarp ki çıkınca ādemiñ cānı boğazına gelir.⁵⁶³⁵ Tākati tāk olmağın bir dahı aşağı inmege dermānı kalmaz. Çünkü ben de hezār zahmetle ol tağa çıkmağa ‘azîmet eyledim. Kıyās eyledim ki ol yolda helāk olup tağın başına çıkmadan cān veririm.⁵⁶³⁶ Hele ne hāl ise⁵⁶³⁷ depeniñ üstüne çıkıp öte tarafına⁵⁶³⁸ bakdıkdā gördüm bir güzel yerdir ki ‘ömrümde aña beñzer bir yer görmemişdim.⁵⁶³⁹ Cennet mişālî cümle bāğ u bāğ-çe⁵⁶⁴⁰ olup gūnā-gūn çiçeklerle⁵⁶⁴¹ ortalık zeyn olmuş yer yer āb-ı hayāt gibi şular çağlayıp akar. Toprağı şanki misk ü ‘anber hevā esdikçe ādemiñ dimāğın mu‘aṭṭar eyleyip kuşlarının şadāsı ḥod ādemi mest eyler. Geriye bakdım tağ yolunuñ zahmetini görüp öñümde⁵⁶⁴² ise buncılayın zevk u⁵⁶⁴³ şafā görünmegin bir dahı geri dönmek ṭabī‘ate⁵⁶⁴⁴ güç gelip cehennemden çıkıp cennete yaklaşmış iken⁵⁶⁴⁵ tekrār ihtiyārım⁵⁶⁴⁶ ile cehennem yoluna gitmek lāzım gelmegin nā-çār öte taraf ihtiyār olunup vāqī‘ hāl ḥuzūr-ı ḥümāyūna i‘lām olundu. Hemān devletle⁵⁶⁴⁷ bākī oluñ deyip sözünü tamām eylemiş. İskender kağıdı okuyup ‘asker halkı bu

⁵⁶³⁰ herîf yanına kağıd kalem alıp oğlu ile: herîfi yanına alıp kağıd ve kalem ile oğluyla T / herîfi yanına alıp kağıd ve kalem ve oğluyla TDK

⁵⁶³¹ tağa bir miqdār yere: tağı bir miqdār yer M / tağdan bir miqdārını TDK

⁵⁶³² yerde: yere T

⁵⁶³³ çıktı: gitdi T, TDK

⁵⁶³⁴ gelip İskender’e verdikde kağıdı okuyup: gelip İskender’e kağıdı okuyup T / İskender’e getirdi TDK

⁵⁶³⁵ ādemiñ cānı boğazına gelir: ādem cānı boğazına gelir T / ādem cānı boğazına çıkıp M

⁵⁶³⁶ çıkmadan cān veririm: çıkmadan cān verem T / çıkıp cān verem TDK

⁵⁶³⁷ ne hāl ise: bir hāl ile T

⁵⁶³⁸ tarafına: tarafa T

⁵⁶³⁹ bir yer görmemişdim: yer görmemişdim TDK

⁵⁶⁴⁰ mişālî cümle bāğ u bāğ-çe: mişli cümle bāğ u bāğ-çe T / mişāl cümle bāğ bāğ-çe M

⁵⁶⁴¹ çiçeklerle: çiçekleri ile T, TDK

⁵⁶⁴² tağ yolunuñ zahmetini görüp öñümde: tağ yolunuñ zahmeti görünüp öñümde M / tağın yoluna zahmetini görüp uğrumda TDK

⁵⁶⁴³ zevk u: zevk TDK

⁵⁶⁴⁴ geri dönmek ṭabī‘ate: ṭabī‘ate geri dönmek T, TDK

⁵⁶⁴⁵ yaklaşmış iken: yaklaşmış gibi T / yaklaşmışiken TDK

⁵⁶⁴⁶ ihtiyārım: ihtiyārı T, M

⁵⁶⁴⁷ devletle: devlet ile T

hâlden haber-dâr⁵⁶⁴⁸ olurlarsa cümlesi varıp görmege cân atarlar [TDK 129b] deyip şakladı ve bu rāzı⁵⁶⁴⁹ kimseye söylemeyip açmaz kodu ve bu maḥalde eglenmek ḥaṭâdır deyip hemân-dem göç edip yine yola girdi. Niçe beyābân geçip ḥayvânâtdan ğayrı⁵⁶⁵⁰ bir şeye rāst gelmediler. Āḥir bir taşlı yere gelip hezār zahmetle ol yerden de⁵⁶⁵¹ geçip bir şahrāya geldiler kim Şeddād'ın yaptığı Bāğ-ı İrem ol maḥalde idi. Pes İskender içine girip temāşā eyledi. [M 60a] Gördü ki⁵⁶⁵² cümle ağaçları altından olup yemişleri la'l ü cevāhir ve inci idi ve⁵⁶⁵³ şāfī billūrdan ḥavzlar ve köşklerle ser-ā-pā içi müzeyyen. Eṭrāfını seyrederek bir büyük köşke geldiler⁵⁶⁵⁴ gördüler kim bir kerpici altından ve bir kerpici gümüşden olup içine la'l ü cevāhir ile zīnet verilmiş idi.⁵⁶⁵⁵ Andan sonra bir köşke daḥı⁵⁶⁵⁶ geldiler ki⁵⁶⁵⁷ şāfī 'aḳīḳden idi. Anı da temāşā eyledikden⁵⁶⁵⁸ sonra şāfī altından bir ḳubbeye⁵⁶⁵⁹ gelip gördüler kim⁵⁶⁶⁰ Şeddād bin 'Ād'ın mezārı içinde imiş. Ḳapısı üstüne bir levḥ üzerine yazılmış idi⁵⁶⁶¹ ki ey bu maḥalle gelen pād-şāh-ı kām-kār! Bizim ḥālimizi görüp bundan 'ibret alasin ve bilesin ki bu rūzgārda kimse pāy-dār olmayıp elbetde cihāna gelen gitse gerekdir.⁵⁶⁶² Pes vaktiṇi ḡanīmet bilip cihānıñ reng ü būyuna aldanıp ḳalmayasın diyü niçe naşīhatler olunmuş.⁵⁶⁶³ İskender'dir levḥı okuyup Şeddād'ın⁵⁶⁶⁴ ḥālinden 'ibret alıp

⁵⁶⁴⁸ bu ḥâlden haber-dâr: āḡāḥ T, TDK

⁵⁶⁴⁹ ve bu rāzı: M'de yok

⁵⁶⁵⁰ ğayrı: ğayr M

⁵⁶⁵¹ ol yerden de: ol yerden T / ol yeri M

⁵⁶⁵² ki: kim TDK

⁵⁶⁵³ cevāhir ve inci idi ve: cevāhir ve inci idi M / cevāhirden ve inci idi ve TDK

⁵⁶⁵⁴ köşklerle ser-ā-pā içi müzeyyen. Eṭrāfını seyrederek bir büyük köşke geldiler: niçe köşklere gelip T / niçe köşkler ve gelip TDK

⁵⁶⁵⁵ içine la'l ü cevāhir ile zīnet verilmiş idi: içine la'l ü cevāhir ile müzeyyen etmişler idi T / içini la'l cevāhirla müzeyyen etmişleridi TDK

⁵⁶⁵⁶ bir köşke daḥı: bir köşke T / şāfī altından bir köşke daḥı TDK

⁵⁶⁵⁷ ki: M ve TDK'de yok

⁵⁶⁵⁸ 'aḳīḳden idi. Anı da temāşā eyledikden: 'aḳīḳden iki yanında temāşā eylediler. Andan TDK

⁵⁶⁵⁹ bir ḳubbeye: bir köşke ve bir ḳubbeye TDK

⁵⁶⁶⁰ kim: T ve M'de yok

⁵⁶⁶¹ üstüne bir levḥ üzerine yazılmış idi: üzere bir levḥ üstüne yazılmış idi M / üstüne bir levḥ üzerine yazılmışıdi TDK

⁵⁶⁶² olmayıp elbetde cihāna gelen gitse gerekdir: olup ḳalmasa gerekdir T / olup ḳalmasa gerekdir. Elbette cihāna gelen gitse gerekdir TDK

⁵⁶⁶³ diyü niçe naşīhatler olunmuş: deyip naşīhatler olunmuş T, TDK

⁵⁶⁶⁴ Şeddād'ın: Şeddād'ı M

İrem'den taşra çıktı ve ašlā⁵⁶⁶⁵ içinden bir habbe almayıp 'askere de⁵⁶⁶⁶ tenbīh olunup kimse⁵⁶⁶⁷ bir taşını yerinden ayırmadı. Andan sonra o⁵⁶⁶⁸ maḥalden de⁵⁶⁶⁹ göçüp yine beyābāna girdiler. Āhır bir yere geldiler kim ašlā otdan ve şudan nişān olmayıp güneşin ḥarāretinden cümle etrāfı yanıp kapkara olmuşdu.⁵⁶⁷⁰ İçinde bölük bölük yaban ādemlerine rāst gelip İskender ḥāllerinden su'āl eyledikde dediler kim dā'imā bu şahrālarda olup⁵⁶⁷¹ yırtıcı cān-āverler [T 100a] gibi ḥayvānātdan ne bulunursa anı⁵⁶⁷² şayd edip gıdāmız oldur. Etlerini⁵⁶⁷³ yiyip derisini giyip anıyla geçiniriz. Şuyla āteş nedir bilmeziz.⁵⁶⁷⁴ Āteşimiz güneş ve şuyumuz bulut olup yağmur yağdıḳça içip hoş geçiniriz⁵⁶⁷⁵ dediler. Anları geçip bir yere daḥı geldiler ki⁵⁶⁷⁶ ol yerin ḥalkı⁵⁶⁷⁷ cümle keler yerler idi. Ol maḥalli de geçip ḥayli⁵⁶⁷⁸ yer gitdikden sonra bir şehre geldiler kim hevāsı güzel ve cümle ādemleri⁵⁶⁷⁹ ḥūb olup ašlā içlerinde ihtiyār kimse yoḡdu.⁵⁶⁸⁰ Pes İskender birkaç gün ol maḥalde karar edip bunlara in'ām ü⁵⁶⁸¹ iḥsānlar eyledi ve Ḥaḳ Te'ālā'nın emrini beyān edip cümlesine [TDK 130a] dīn yolunu⁵⁶⁸² öğretti. Andan sonra ol maḥalden de göçüp girdiler. Niçe beyābānlar geçip⁵⁶⁸³ deryā kenārına [M 60b] geldiler. Bir niçe gün o⁵⁶⁸⁴ maḥalde karar edip gemiler yaptırıp içine girdiler ve⁵⁶⁸⁵ kāmīl bir ay deryā yüzünde sefer edip kenāra geldiklerinde

⁵⁶⁶⁵ ve ašlā: M'de yok

⁵⁶⁶⁶ 'askere de: 'asker T / 'askere TDK

⁵⁶⁶⁷ kimse: kimseler M

⁵⁶⁶⁸ o: ol M, TDK

⁵⁶⁶⁹ de: T ve TDK'de yok

⁵⁶⁷⁰ olmuşdu: olmuş idi T / olmuş idi TDK

⁵⁶⁷¹ bu şahrālarda olup: şahrāda olup M / bu şahrālarda TDK

⁵⁶⁷² bulunursa anı: bulunur ise T / bulunursa TDK

⁵⁶⁷³ etlerini: etini T

⁵⁶⁷⁴ Şuyla āteş nedir bilmeziz: Şu ile āteş nedir bilmeyip T, M

⁵⁶⁷⁵ geçiniriz: geçeriz M

⁵⁶⁷⁶ ki: kim M

⁵⁶⁷⁷ ḥalkı: ādemīsi T, TDK

⁵⁶⁷⁸ ol maḥalli de geçip ḥayli: ol maḥalden geçip ḥaylice T / ve ol maḥalden de geçip ḥaylice TDK

⁵⁶⁷⁹ ādemleri: ādemīleri T, TDK

⁵⁶⁸⁰ kimse yoḡdu: yoḡidi T, TDK

⁵⁶⁸¹ in'ām ü: in'ām M, TDK

⁵⁶⁸² dīn yolunu: M'de yok

⁵⁶⁸³ girdiler. Niçe beyābānlar geçip: gitdikde niçe beyābāndan gidip T, TDK

⁵⁶⁸⁴ o: ol M, TDK

⁵⁶⁸⁵ yaptırıp içine girdiler ve: yaptılar. İçine girip M

yine deryādan taşra çıkıp otlu ve⁵⁶⁸⁶ şulu güzel yer olmağın bir hafta ol maḥalde⁵⁶⁸⁷ karar edip rāḥat eylediler. Andan sonra ol maḥalden de göçüp yola girdiler ve⁵⁶⁸⁸ birkaç menzil gitdikden sonra haber aldılar ki ol tarafta cennete beñzer bir güzel yer olmağın bir ālāy kavm gelip ol maḥalde karar eylemişler ve her biri doğru yoldan çıkıp şeytāna uymuşlar. Her bir evde olan cemā‘at içlerinden birini tutup bir küp şırlağan⁵⁶⁸⁹ yağının içine⁵⁶⁹⁰ korlar imiş. Kırk elli gün ol yağın içinde durup cümle gövdesi eriyip bir şey kalmadıkda herīfī küpden çıkarıp başını gövdesinden cüdā ederler imiş ve⁵⁶⁹¹ ol kellei önlerine koyup dā‘imā aña tapıp bir müşkilleri olduğda bir çubuk ile ol⁵⁶⁹² başa urduklarında içinden bir şadā çıkıp şordukları her ne ise cevāb verir imiş ve gelecekte ne kadar şey⁵⁶⁹³ var ise cümlesinden haber verip her ne derse cümlesi gelip çıktığından ol aḥmak kavm dā‘imā ol kelleniñ emrine boyun verip sözüne itā‘at ederler imiş. Çünkü İskender ol kavmiñ buncılayın yaramazlıklarından haber-dār oldu. Hemān-dem ol tarafa ‘azīmet eyleyip gelip gördü kim cümle etrāfı bāğ u⁵⁶⁹⁴ bāğ-çeli bir güzel yerdir ve⁵⁶⁹⁵ aḥvāllerini şordukda muḥaddemā haber aldığı gibi birer bostān oyugunu kendilerine reh-nümā edinmişler⁵⁶⁹⁶ ve şeytānıñ ol kelleye girip bunlara iğvā verdiğinden haberleri olmayıp ol şadāyı gerçekten ol baş şāḥibi⁵⁶⁹⁷ söyler şanıp dā‘imā işleri bunuñ gibi dālālet⁵⁶⁹⁸ imiş. Pes İskender emreyledi o⁵⁶⁹⁹ kelleleri kırdılar⁵⁷⁰⁰ ve yağ küplerini döküp bunlarıñ gitdikleri⁵⁷⁰¹ yol dālālet yolu olduğuna⁵⁷⁰² niçe delīller getirip ol kavme Hāk Te‘ālā Hāzretlerinin emrini beyān edip

⁵⁶⁸⁶ ve: M’de yok

⁵⁶⁸⁷ maḥalde: yerde T, TDK

⁵⁶⁸⁸ girdiler ve: girdiklerinde T, TDK

⁵⁶⁸⁹ birini tutup bir küp şırlağan: birini tutup bir küp şırğan M / birin tutup bu küp şırlağan TDK

⁵⁶⁹⁰ içine: içinde T, TDK

⁵⁶⁹¹ ve: T’de yok

⁵⁶⁹² ile ol: ol ol M

⁵⁶⁹³ şey: M’de yok

⁵⁶⁹⁴ bāğ u: bāğ TDK

⁵⁶⁹⁵ ve: M nüshasında tekrarlanmıştır.

⁵⁶⁹⁶ edinmişler: eylemişler M

⁵⁶⁹⁷ şāḥibi: TDK’de yok

⁵⁶⁹⁸ dālālet: T ve TDK’de yok

⁵⁶⁹⁹ o: ol T, TDK

⁵⁷⁰⁰ kırdılar: kırıp M

⁵⁷⁰¹ gitdikleri: gitdiği M

⁵⁷⁰² yolu olduğuna: olduğuna M / yoldur diyü olduğuna göre TDK

içlerine kendi yanında olan ‘âlimlerden birini koyup ol maḥalden de göçüp⁵⁷⁰³ niçe taşğ ve şahrâlar geçip⁵⁷⁰⁴ bir taşlı yere geldiler. Hezâr zahmetle andan da⁵⁷⁰⁵ geçip elmâs [M 61a] ma‘denine gelip gördüler kim bir mağâra gibi çukuruñ içi elmâsla⁵⁷⁰⁶ māl-â-māl olup lâkin eṭrâfını menâre gibi ḥesâba gelmez yılanlar ihâta eylemegin [T 100b] yanına varılıp içinden [TDK 130b] bir taş almak⁵⁷⁰⁷ mümkün degildir ve⁵⁷⁰⁸ ol mağâranıñ karşısında gâyet şarp bir taşğ olup her bir deliginde tüşencel dedikleri kuşlar mekân tütmuşlar.⁵⁷⁰⁹ Âhir bunu fıkı eylediler kim ol elmâs olduğı yere et atalar tâ ki⁵⁷¹⁰ varıp ol elmâslara yapışa. Ba‘dehû kuşlardır süzölüp eti kapdıķda götürüp giderken etden düşen elmâsları devşireler. Pes bunuñ üzerine biñ dâne koyun boğazlayıp pâre pâre eylediler. Andan sonra ol çukura birer ikişer atdıķça pârelerdir aşağı inip elmâs ete toz gibi yapışdı. Kuşlardır eti gördüklerinde süzölüp kapmağa başladılar ve alıp mekânlarına toğru götürüp giderken⁵⁷¹¹ düşen elmâsları alıp İskender’e götürürler idi.⁵⁷¹² Bu tarîķla⁵⁷¹³ çukurda olan elmâsları cümle çıkarıp yılanlardan ğayrı bir şey kalmadı ve et pârelerinden ḥesâba gelmez elmâs dökölüp cümlesini devşirip İskender’e götürdüler. Andan sonra ol maḥalden göçüp tamâm bir ayda hezâr zahmetle ol taşlı yeri geçip⁵⁷¹⁴ bir güzel yere geldiler gördüler kim bir tüvânâ cüvân tırmadan⁵⁷¹⁵ çift sürüp ekin eker. İskender’dır cüvânıñ yanına gelip ol yeriñ ahvâlinde su’âl eyleyip cümle haberleri aldıķdan⁵⁷¹⁶ sonra dedi ki seni yanımıza alıp niçe ‘izzet ü ikrâmlar edelim tâ ki buncılayın zahmetden ḥalâş olup râhatla zevķ u⁵⁷¹⁷ şafâda olasın.

⁵⁷⁰³ getirip ol kavme Hâķ Te‘âlâ Hâzretleriniñ emrini beyân edip içlerine kendi yanında olan ‘âlimlerden birini koyup ol maḥalden de göçüp: getirip birini koyup ol maḥalden de göçüp T / getirdi ve ol kavme Hâķ Te‘âlâ Hâzretleriniñ emr beyân edip içlerinden kendi yanında ol ‘âlimlerden birini koyup ol maḥalden de göçdü M

⁵⁷⁰⁴ geçip: gezip T, TDK

⁵⁷⁰⁵ andan da: anı da M, TDK

⁵⁷⁰⁶ elmâsla: elmâs ile T

⁵⁷⁰⁷ almak: alınmak M

⁵⁷⁰⁸ ve: TDK’de yok

⁵⁷⁰⁹ tütmuşlar: tütup TDK

⁵⁷¹⁰ tâ ki: tâ kim T / TDK’de yok

⁵⁷¹¹ götürüp giderken: götürür iken T

⁵⁷¹² götürürler idi: götürürleridi TDK

⁵⁷¹³ tarîķla: tarîķ ile T

⁵⁷¹⁴ ol taşlı yeri geçip: ol taşlı yere gelip andan göçdüler ve T / bir taşlı yere gelip andan göçdüler TDK

⁵⁷¹⁵ tırmadan: tırmayıp TDK

⁵⁷¹⁶ haberleri aldıķdan: haberleri olduķdan T / haber aldıķdan M

⁵⁷¹⁷ zevķ u: zevķ TDK

Bunuñ gibi yerde çift sürmekden ne biter? Bizim yanımızda niçe mansıblara erip devlete düşersin dedikde cüvân dedi kim ey şehir-yâr-ı ‘ālî-şân! Buyurduğunuuz üzere zevk u⁵⁷¹⁸ şafâda olmak yine muḳaddemâ rāḥata mu‘tād olan kimselere göredir.⁵⁷¹⁹ Biz ise⁵⁷²⁰ ata ve dedemizden dā’imâ bunuñ gibi işde olmağı görmegin bize buncılayın çift sürmek siziñ rāḥatınıñdan hezâr mertebe ziyâde rāḥat u şafâdır diyü cevâb verdikde İskender’e cüvânıñ cevâbı hoş gelip göreyim Hâḳ Te‘ālâ Ḥazretlerini⁵⁷²¹ bilir mi deyip [M 61b] şordu kim seni kim halk edip günden güne saña kuvvet ü kudret verip âfâtdan şaklamağla bu hâle getirdi bilir misin tâ ki sen de anıñ kulluğundan ğâfil olmayıp⁵⁷²² emr ü fermânına itâ‘at üzere olasın dedikde cüvândır cevâb verip ey Hâḳ Te‘ālâ’nıñ peygamberlik şerefiyle müşerref⁵⁷²³ olup⁵⁷²⁴ [TDK 131a] halka yol gösterici olan şehir-yârım!⁵⁷²⁵ Dā’imâ kulluḳ eyledigim ol Ḥudâ-yı Mute‘âl Ḥazretidir ki bu lâciverdî rengli⁵⁷²⁶ âsmânı kudretiyle icâd edip yeryüzünde olan otları⁵⁷²⁷ ve ağaçları ve insânı cümle yokdan var eyledi ve beni ibtidâ-yı hilḳatimden bu ana gelince dürlü dürlü ni‘metine ğarḳ eyledi. Pes vücūdumda olan her kılda⁵⁷²⁸ bir dil olup ihsân eylediği ni‘metlerden biriniñ şükrü için ‘ömrüm⁵⁷²⁹ oldukça ḥamd ü şenâ eylesem ‘uhdesinden gelmek muḥâldir ve cümle⁵⁷³⁰ ni‘metden biri seniñ gibi peygamber-i ‘ālî-şânı bu maḥalle getirmegin siziñle buluşmağı müyesser eyledi. Sizler bu maḥalle teşrîf eylemezden niçe gün muḳaddem vâḳı‘amda geleceğiniñden⁵⁷³¹ āġâh olup size muntazır idim. [T 101a] Hâḳḳ’a çok şükrler ki ben⁵⁷³² ol devlete yetişdim dedi.⁵⁷³³ İskender gördü kim cüvân vâḳıf-ı esrâr-ı nihân olup gereği⁵⁷³⁴ gibi Hâḳ Te‘ālâ Ḥazretiniñ

⁵⁷¹⁸ zevk u: zevk TDK

⁵⁷¹⁹ olan kimselere göredir: olanlaradır T / edinenleredir TDK

⁵⁷²⁰ ise: M’de yok

⁵⁷²¹ Ḥazretlerini: Ḥazretini T, TDK

⁵⁷²² kulluğundan ğâfil olmayıp: kulluğunda olup M

⁵⁷²³ peygamberlik şerefiyle müşerref: peygamberlik şerefiyle mümtâz T / peygamberliği şerefiyle mümtâz M

⁵⁷²⁴ olup: olan T / olan ve TDK

⁵⁷²⁵ şehir-yârım: şehir-yâr T, TDK

⁵⁷²⁶ lâciverdî rengli: lâciverdî reng T / lâciverdîniñ M

⁵⁷²⁷ otları: otlu otları TDK

⁵⁷²⁸ olan her kılda: olan her kıl T / her kıl TDK

⁵⁷²⁹ şükrü için ‘ömrüm: şükrü ‘ömrüm âḥir M / şükrüçin ‘ömrüm TDK

⁵⁷³⁰ cümle: cümle ve M

⁵⁷³¹ geleceğiniñden: geleceğizden T, M

⁵⁷³² ben: M’de yok

⁵⁷³³ dedi: T ve TDK’de yok

⁵⁷³⁴ gereği: gerek T

kulluğuna bel bağlamış. Pes İskender⁵⁷³⁵ gördü kim bu cüvân yetişmişlerdendir.⁵⁷³⁶ Cüvâna şenâ edip hıl‘at giydirip in‘âm ü ihsân ile ğarķ⁵⁷³⁷ eyledi ve ol yerden de⁵⁷³⁸ geçip yine yola girdi.⁵⁷³⁹ Niçe beyābān geçdikden şöñra bir yere geldiler⁵⁷⁴⁰ kim aşlında ğāyet ma‘mūr yer olup lākin şöñradan mūrūr-ı eyyāmla ħarāb olmuş. Pes İskender ol maħālde qarār edip az zamānıñ içinde ol yeri⁵⁷⁴¹ evvelkiden ziyāde ma‘mūr edip nāmını İskender-ābād ķodu ve ol yerden de göçüp Hindūsitān şınırına vāşıl olup Hindūsitān’a girdiler. Faşl-ı bahār olup ‘ālemin ğüzelligi vaķtı⁵⁷⁴² olmağın tağ ve şahrālar cümle çiçeklerle zeyn olmuşdu.⁵⁷⁴³ Her ğün bir dürlü temāşāya rāst gelip seyrederek Ķandehār’a geldiler. Ol maħālde bir ‘azīm kilise var idi. Ħarāb edip içinde şāfī altından bir put var idi ki iki gözleri yerine⁵⁷⁴⁴ birer cevāhir-i zī-ķıymet⁵⁷⁴⁵ ķomuşlar idi. İskender’dır ol putu pārelemege fermān eyledikde ol kilisede olan kıızlardan biri gelip İskender’e du‘ālar edip dedi ki ey⁵⁷⁴⁶ şehir-yāрім! Bu putuñ bir ğarīb ħikāyesi vardır. Zamān-ı ķadīmde bu kilise bir vīrāne idi. Ğünlerde bir ğün iki dāne ķuş gelip ol vīrāneniñ ķubbesi üstüne ķondular. Her biriniñ ağızında ğāyet a‘lā birer dāne⁵⁷⁴⁷ cevāhir var idi. Ķuşlardır gelip ķonduķda ħalk ağızlarında olan cevheri⁵⁷⁴⁸ gördüler. ‘Aceb şu ķuşları nice tıutup şu cevherleri⁵⁷⁴⁹ alsak diyü tedbīre muķayyed iken hemān-dem ķuşlardır ağızlarında olan⁵⁷⁵⁰ cevherleri bırağıp⁵⁷⁵¹ [TDK 131b] uçdular. Pes ħalkdır gelip bu⁵⁷⁵² cevheri aldıklarında sen alırsın yok ben alırım diyü biri biriyle⁵⁷⁵³

⁵⁷³⁵ İskender: İskender’dır M

⁵⁷³⁶ gördü kim bu cüvân yetişmişlerdendir: M’de yok

⁵⁷³⁷ in‘âm ü ihsân ile ğarķ: in‘âm ü ihsānlar M / in‘âm ihsānla ğarķ TDK

⁵⁷³⁸ de: T’de yok

⁵⁷³⁹ geçip yine yola girdi: göçüp yine yola girerdi M / geçip yine yoluna girdi TDK

⁵⁷⁴⁰ geldiler: geldi M

⁵⁷⁴¹ az zamānıñ içinde ol yeri: o zamānıñ içinde ol yeri de M

⁵⁷⁴² vaķtı: vaķt M

⁵⁷⁴³ olmuşdu: olmuşıdi TDK

⁵⁷⁴⁴ Bu kısımdan (5744. dipnot) 5775. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵⁷⁴⁵ birer cevāhir-i zī-ķıymet: zī-ķıymet cevāhir T / iki M

⁵⁷⁴⁶ ey: T’de yok

⁵⁷⁴⁷ ğāyet a‘lā birer dāne: ğāyetle ğüzel birer TDK

⁵⁷⁴⁸ cevheri: cevher T

⁵⁷⁴⁹ cevherleri: cevherlerini nice T

⁵⁷⁵⁰ ağızlarında olan: ağızlarından ol T

⁵⁷⁵¹ bırağıp: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁵⁷⁵² bu: T’de yok

⁵⁷⁵³ biri biriyle: birbiri ile T

nizā‘a düşdüler. Âhir ol zamānda bu vilāyetiñ hākimi olan kimse⁵⁷⁵⁴ bunu münāsib gördü kim altından bir put yapıp bu cevherleri gözleri yerine koyalar. Pes cümle halk bu kavle rāzī olup bu putu yapıp bu cevherleri de gözlerine⁵⁷⁵⁵ kodular. Şehr-yārimızdan ricā ederiz ki bu putu bozmayıp yine bize vereler tā ki biz de bu ihsānları muķābelesinde hıdmetde bulunup bunda bir defīne vardır kim içinde hesāba gelmez la‘l ü⁵⁷⁵⁶ cevāhir ve altın vardır şehr-yārimıza gösterelim dediler. Pes İskender’dir ol putu kırmaķdan ferāğat edip⁵⁷⁵⁷ kıza verdi. Ol da putu alıp defīneniñ yerini gösterdi. Kazdılar. Dedigi gibi içinden⁵⁷⁵⁸ hesāba gelmez māl çıkıp bir miķdārını ‘askere verip kalanını mīrīsine⁵⁷⁵⁹ zabt eyledi. Andan sonra ol maħalden de⁵⁷⁶⁰ göçüp niçe beyābān u kūh aşdıķda Çīn’e vardılar. Pes Hākān-ı Çīn İskender’iñ geldiginden āgāh olduķda niçe pīşkeşlerle karşı çıkıp istikbāl eyledi. Gelip şehre yakın yere ķondular. Her gün Hākān tarafından ziyāfetler olunup pīşkeşler çekilir idi. Pes İskender Hākān’a Hāk Te‘ālā Hāzretiniñ emrini beyān eyledikde ķabūl eyleyip itā‘at eyledi. Andan sonra İskender ol maħalden göçmek murād eyledikde [T 101b] Hākān’a emreyledi kim yanınca bile gide. Hākān da fermān üzere tedārikini görüp İskender’le⁵⁷⁶¹ kalkıp yola girdiler. Tamām kırķ gün gidip Çīn deryāsı kenārına geldiler. Ol etrāfiñ aħvālinden āgāh olanlar İskender’e dediler kim şehr-yārim bu deryā⁵⁷⁶² içinde bir cezīre vardır ki her gece deryā⁵⁷⁶³ mālīķīleri ol cezīreye çıkıp şabāħa dek dürlü dürlü nağmeler eylerler. Şöyle ki ol āvāzı işiden ādem mest ü⁵⁷⁶⁴ medhūş olur diyü vāķı‘ hālī beyān eylediklerinde İskender emreyledi kim bir gemi peydā edeler. Kendi havāşşıyla içine girip ol cezīreye vardılar. Ol gece anda ķarar eylediler.⁵⁷⁶⁵ Çünki geceniñ bir miķdārı geçdi. Dedikleri gibi deryādan niçe deñiz mālīķīleri çıkıp⁵⁷⁶⁶ kenāra geldiler ve gūnā-gūn

⁵⁷⁵⁴ kimse: kimesne TDK

⁵⁷⁵⁵ cevherleri de gözlerine: cevherlerine gözüne T

⁵⁷⁵⁶ la‘l ü: la‘l TDK

⁵⁷⁵⁷ kırmaķdan ferāğat edip: T’de yok

⁵⁷⁵⁸ içinden: içinde T

⁵⁷⁵⁹ mīrīsine: mīrīye TDK

⁵⁷⁶⁰ de: T’de yok

⁵⁷⁶¹ İskender’le: İskender ile T

⁵⁷⁶² deryā: diyār T

⁵⁷⁶³ deryā: deñiz TDK

⁵⁷⁶⁴ mest ü: mest TDK

⁵⁷⁶⁵ eylediler: eyledi T

⁵⁷⁶⁶ çıkıp: geçip TDK

nağmeler eylemege başladılar.⁵⁷⁶⁷ İskender gördü kim bunların şadâsı bir cins mü'eşşir ki işiden âdem bî-ihtiyâr çāk-i girîbân eyler. Şabāha dek [TDK 132a] bunları dinleyip ol maḥalde eglendiler. Şabāh olduğda yine gemiyi 'asker-gāha doğru sürüp kenāra geldiler. Andan şöña cümle 'askeri Hākān'a sipāriş edip kendisi bir miqdār âdemle⁵⁷⁶⁸ Belinas ḥakīmi yanına alıp yine gemiye girdiler ve bir niçe gün sefer edip 'acā'ib ü ġarā'ibler temāşā eylediler. Artık gidilmesi mümkün olmayan yere vardıklarında gemi re'îsi şehr-yārim bundan öte giden gemi bir dahı selāmet yaḳasını tutamaz dedikde ol maḥalde bir aṭa var idi. Nişān için bir mīl dikdiler tā ki ol maḥalle gelen gemiler nişānı gördüklerinde öte tarafına⁵⁷⁶⁹ geçmeyip geri⁵⁷⁷⁰ döneler diyü 'alāmet ola. Andan şöña bir tarafa dahı sefer edip gelip gördüler kim ol maḥal girdāb olmağın⁵⁷⁷¹ içine düşen gemi bir dahı ḥalāş olamayıp helāk olur⁵⁷⁷² ve bu girdābın öte tarafında bir aṭa var. Pes bu girdāba girip aṭaya geldiler. Belinas ḥakīm İskender'in emriyle⁵⁷⁷³ tılsımdan bir tavul yapıp ol cezīreye bir mīl dikip üstüne aşdı tā ki ḥaṭā ile ol girdāba düşen gemiler ol tavulu çalıp ḥalāş olalar. Andan şöña dönüp 'asker olduğ yere geldiler ve kenāra çıkıp Hākān'la görüşüp vardıkları yerlerde gördükleri 'acā'ibi naḳl edip ol gece anda kaldılar. Şabāh olduğda cümle 'askerle⁵⁷⁷⁴ kākıp⁵⁷⁷⁵ [M 62a] yola girdiler. Niçe menzil geçdikden şöña gördüler kim deryā kenārında bir ma'mūr şehr zāhir oldu. İskender bu şehr nedir diyü Hākān'a su'āl eyledikde cevāb verip şehr-yārim ġāyet güzel ma'mūr bir⁵⁷⁷⁶ şehr olup içi dürlü dürlü ni'metlerle toptoludur lākin her⁵⁷⁷⁷ şabāh gün toğduğda deryādan bir 'azīm kütürdü peydā olur. Şöyle ki işiden âdemiñ⁵⁷⁷⁸ ödü yarılr. Şehr ḥalkı ol vaḳtde cümle⁵⁷⁷⁹ zīr-i zemīnlere girip şaḳlanırlar. Güneş⁵⁷⁸⁰ toğup kuşluk vaḳti olduğda şadā⁵⁷⁸¹ kesilmegin her biri

⁵⁷⁶⁷ başladılar: başladıklarında T

⁵⁷⁶⁸ âdemle: âdem ile T

⁵⁷⁶⁹ tarafına: tarafa TDK

⁵⁷⁷⁰ geri: geriye T

⁵⁷⁷¹ olmağın: olmağla T

⁵⁷⁷² helāk olur: anda ḳalır TDK

⁵⁷⁷³ emriyle: emri ile T

⁵⁷⁷⁴ 'askerle: 'asker ile T

⁵⁷⁷⁵ 5744. dipnottan buraya (5775. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵⁷⁷⁶ güzel ma'mūr bir: ma'mūr bir güzel M

⁵⁷⁷⁷ ni'metlerle toptoludur lākin her: ni'metle toptoludur lākin TDK

⁵⁷⁷⁸ âdemiñ: âdem T, TDK

⁵⁷⁷⁹ cümle: T ve TDK'de yok

⁵⁷⁸⁰ güneş: güneşdir T, M

yerlerinden çıkıp işlerine meşğul olurlar⁵⁷⁸² dedi. İskender'dir bunu işitdikde ta'accüb edip yanında olan hükemādan kütürdünüñ aşlını su'al eyledikde şehir-yārım güneşin [T 102a] ısıcaqlığı⁵⁷⁸³ şuya tokunduğda deryā mevclenip şadā verir. Çāresi oldur ki her⁵⁷⁸⁴ şabāh olup güneşin toğması yaklaştıkda⁵⁷⁸⁵ şehir-yārımız fermān buyursunlar ne kadar tabl u⁵⁷⁸⁶ kūs varsa⁵⁷⁸⁷ cümlesini muhkem çalıp şadāsıyla⁵⁷⁸⁸ cihānı velveleye versinler tā ki deryādan gelen şadā te'sīr eylemeyip işiden ādemlere dehşet vermez [TDK 132b] dediler. İskender'dir 'askere emreyledi kim kal'aya yakın konalar. Pes cümle 'askerdir gelip şehrin etrafına kondular. Şehir halkı 'askeri gördüklerinde çıkıp zahire getirip alıp satmağa başladılar. Çünkü ol yerin pād-şāhı olan kimse İskender'in ahvālinden haber-dār olmuşidi.⁵⁷⁸⁹ Pīşkeşler hāzırlayıp yemden yiyecekden her⁵⁷⁹⁰ ne bulunursa cümle müheyyā eyleyip İskender'in huzūruna gelip yer öpdü.⁵⁷⁹¹ Getirdiği⁵⁷⁹² pīşkeşler 'arz olunduğda şehir-yārım buncılayın beyābān⁵⁷⁹³ yerde bundan gayrı pād-şāhımıza lāyık bir nesne bulunmaz deyip 'özrlr diledi. İskender de⁵⁷⁹⁴ pād-şāha ikrāmlar edip dīninden su'al eyleyip gördü kim bātil dīndedir.⁵⁷⁹⁵ Pes Hāk Te'ālā Hāzretleriniñ⁵⁷⁹⁶ emrini beyān eyledikde kabūl eyleyip hāk dīne girdi.⁵⁷⁹⁷ İskender de hıl'at giydirip in'ām ü⁵⁷⁹⁸ ihsānlar eyledi. Andan soñra⁵⁷⁹⁹ kalkıp pād-şāhın önünde yer öpüp çıkıp gitdi. Ahşam olduğda

⁵⁷⁸¹ kuşluk vakti olduğda şadā: şadadır T

⁵⁷⁸² olurlar: olur M

⁵⁷⁸³ ısıcaqlığı: ısıcaqlığı M, TDK

⁵⁷⁸⁴ her: M'de yok

⁵⁷⁸⁵ toğması yaklaştıkda: toğacağı yakın geldikde T

⁵⁷⁸⁶ tabl u: tabl TDK

⁵⁷⁸⁷ varsa: var ise T, M

⁵⁷⁸⁸ şadāsıyla: şadāsı ile M

⁵⁷⁸⁹ olmuşidi: oldu T, M

⁵⁷⁹⁰ her: M ve TDK'de yok

⁵⁷⁹¹ öpdü: öpüp M, TDK

⁵⁷⁹² getirdiği: getirdikleri T

⁵⁷⁹³ beyābān: yaban T, TDK

⁵⁷⁹⁴ bundan gayrı pād-şāhımıza lāyık bir nesne bulunmaz deyip 'özrlr diledi. İskender de: M'de yok

⁵⁷⁹⁵ dīndedir: dīndir T

⁵⁷⁹⁶ Hāzretleriniñ: Hāzretiniñ T, TDK

⁵⁷⁹⁷ eyleyip hāk dīne girdi: Hāk emrine göre M / eyledikde hāk dīne girdi TDK

⁵⁷⁹⁸ in'ām ü: in'ām TDK

⁵⁷⁹⁹ eyledi. Andan soñra: eyledikde M

cümle ‘asker yatıp rāḥat oldular. Çünkü⁵⁸⁰⁰ şabāḥ oldu. İskender⁵⁸⁰¹ emreyledi ki⁵⁸⁰² ne kadar ṭabl u kūs varsa⁵⁸⁰³ cümlesini ḥāzır ü müheyyā edeler. Bir zamāndan şoñra [M 62b] güneş⁵⁸⁰⁴ ṭoğmağa başladıkda deryādan heybetli şadālar gelmege başladı. Hemān-dem İskender emreyledi kim⁵⁸⁰⁵ bir uğurdan kūs u ṭablları çalmağa⁵⁸⁰⁶ başlayıp cihāna velvele bıraḳdılar. Şöyle kim kūslarıñ şadāsı deryādan gelen şadāya ġālib oldu. Bu ṭarīḳla ol ḳorḳunç āvāzdan ḥalāş oldular.⁵⁸⁰⁷ Ḳuşluḳ vaḳti olduḳda şadādır kesilip deñizden kütürdü gelmez oldu. Pes kūsları da çalmaḳdan⁵⁸⁰⁸ ferāḡat eylediler. Şehr ḥalkı bu ḥālī gördüklerinde pād-şāhları ile cümlesi⁵⁸⁰⁹ İskender’in dergāhına gelip niyāz⁵⁸¹⁰ eylediler ki⁵⁸¹¹ ol kūsardan birkaç dānesini kendilere iḥsān edeler. Pes İskender niçe iri kūsar⁵⁸¹² verip her şabāḥ olduḳda⁵⁸¹³ ol şehrde⁵⁸¹⁴ İskender’in nevbetini çalmaḳdan hiç eksik olmadılar ve⁵⁸¹⁵ deryādan gelen şadāyı deḳ eylemekle cümlesi rāḥatda olup du‘āsına meşḡul oldular.⁵⁸¹⁶ Andan şoñra İskender ol maḥalden de⁵⁸¹⁷ göçüp yine yola girdi ve⁵⁸¹⁸ birkaç menzil ṭayy-ı merāḥil eyledikden⁵⁸¹⁹ şoñra Çīn sınırı dükenecek yere geldikde⁵⁸²⁰ Ḥākān’a geri dönmege emreyledi. Ḥākān’dır İskender’in elini öpüp vedā‘ edip⁵⁸²¹ ol

⁵⁸⁰⁰ çünkü: çünkü İskender gördü ki T, TDK

⁵⁸⁰¹ İskender: T ve TDK’de yok

⁵⁸⁰² ki: kim T, M

⁵⁸⁰³ varsa: var ise T, M

⁵⁸⁰⁴ güneş: güneşdir M, TDK

⁵⁸⁰⁵ kim: M’de yok

⁵⁸⁰⁶ kūs u ṭablları çalmağa: kūsar ve ṭabllar çalınmağa T, TDK

⁵⁸⁰⁷ oldular: buldular T, TDK

⁵⁸⁰⁸ çalmaḳdan: çalmadan T

⁵⁸⁰⁹ cümlesi: cümle TDK

⁵⁸¹⁰ niyāz: cümlesi niyāz TDK

⁵⁸¹¹ ki: kim T, M

⁵⁸¹² birkaç dānesini kendilere iḥsān edeler. Pes İskender niçe iri kūsar: M’de yok

⁵⁸¹³ her şabāḥ olduḳda: bir daḥı her şabāḥ olduḳça M / bir daḥı şabāḥ olduḳça TDK

⁵⁸¹⁴ şehrde: şehrden T, TDK

⁵⁸¹⁵ çalmaḳdan hiç eksik olmadılar ve: çalmaḳdan hiç eksik olmadı T / çalmaḳla M

⁵⁸¹⁶ eylemekle cümlesi rāḥatda olup du‘āsına meşḡul oldular: eylemek ile cümlesi rāḥatda olup du‘āsına meşḡul oldular T / eylemege başladılar M

⁵⁸¹⁷ ol maḥalden de: ol maḥalden daḥı T / ondan da TDK

⁵⁸¹⁸ girdi ve: girdiler T

⁵⁸¹⁹ ṭayy-ı merāḥil eyledikden: gitdikden M / ṭayy-ı merāḥil olunduḳdan TDK

⁵⁸²⁰ dükenecek yere geldikde: dükenecek yere geldiler T / dükendikde M

⁵⁸²¹ vedā‘ edip: M’de yok

maḥalden dönüp şehrine gitdi.⁵⁸²² İskender⁵⁸²³ yola girip hezār zaḥmetle niçe beyābān geçip āḥir bir yere gelip⁵⁸²⁴ gördüler kim birbirine⁵⁸²⁵ yakın [TDK 133a] iki büyük⁵⁸²⁶ tağıñ arasında bir ‘azīm dereniñ içinde bir ālāy⁵⁸²⁷ ādemler mekān tutmuş ve anda toğup büyüyüp⁵⁸²⁸ karar eylemişler ve cümlesi Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretlerini⁵⁸²⁹ ilhām-ı Rabbānī ile⁵⁸³⁰ bir bilip añladıkları üzere muvaḥḥid olup⁵⁸³¹ ‘ibādet ü tã‘at edip⁵⁸³² Ḥaḳḳ’ıñ emrine bel bağlamışlar.⁵⁸³³ İskender’i gördüklerinde peygamberliğine ikrār edip⁵⁸³⁴ [T 102b] aḥkām-ı şer‘iyyesini tıtdular. Ol da bunlara Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ emri nice olduğunu beyān edip⁵⁸³⁵ ādāb-ı dīn ve ta‘līm-i ‘ilm-i yakīn⁵⁸³⁶ öğretti. Pes bunlardır İskender’dan bu lütfu gördüklerinde kemāl mertebe tazarru‘ u niyāz edip dediler kim şehir-yārım bir ‘arızımız vardır. Eger ızn-i şerīf olursa ‘arz edelim. İskender emredip fermān eyledikde şehir-yārım⁵⁸³⁷ bu tağıñ öte tarafında bir büyük⁵⁸³⁸ şahrā vardır. İçinde Ye‘cüc ve Me‘cüc derler yaramaz bir⁵⁸³⁹ kavm vardır. Gerçi insāna beñzerler⁵⁸⁴⁰ lākin gāyet çirkin olup ef‘āl ü evzā‘ları dīvlere beñzer.⁵⁸⁴¹ Yılan ve çiyān ve ejderden ne bulurlarsa böyle⁵⁸⁴² mühmelātı

⁵⁸²² şehrine gitdi: kendi şehrine geldi T, TDK

⁵⁸²³ İskender: İskender’dir M, TDK

⁵⁸²⁴ āḥir bir yere gelip: bir āḥir yere gelip T / āḥir bir yere geldi TDK

⁵⁸²⁵ birbirine: biri birine M

⁵⁸²⁶ büyük: T ve TDK’de yok

⁵⁸²⁷ arasında bir ‘azīm dereniñ içinde bir ālāy: arasında ‘azīm dereniñ içinde bir ālāy T / öñünde niçe M

⁵⁸²⁸ tutmuş ve anda toğup büyüyüp: tutup M / tutmuş ve anda büyüyüp TDK

⁵⁸²⁹ Ḥazretlerini: Ḥazretini T / Ḥazreti TDK

⁵⁸³⁰ ilhām-ı Rabbānī ile: ilhāmı M

⁵⁸³¹ muvaḥḥid olup: M’de yok

⁵⁸³² ‘ibādet ü tã‘at edip: ‘ibādāt u tã‘at T / ‘ibādāt u tã‘atde TDK

⁵⁸³³ bel bağlamışlar: iṭã‘at eylemişler T, M

⁵⁸³⁴ edip: eylediler M

⁵⁸³⁵ aḥkām-ı şer‘iyyesini tıtdular. Ol da bunlara Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ emri nice olduğunu beyān edip: ol da bunlara Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ emrini beyān edip M / TDK’de yok

⁵⁸³⁶ ādāb-ı dīn ve ta‘līm-i ‘ilm-i yakīn: edeb-i dīn ve ta‘līm-i ‘ilm-i yakīn T / niçe şeyler M

⁵⁸³⁷ kemāl mertebe tazarru‘ u niyāz edip dediler kim şehir-yārım bir ‘arızımız vardır. Eger ızn-i şerīf olursa ‘arz edelim. İskender emredip fermān eyledikde şehir-yārım: kemāl tazarru‘ u niyāz edip dediler kim şehir-yār-ı ‘ālem! Bir ‘arızımız vardır. Eger ızn-i şerīf olursa ‘arz edelim. İskender emredip fermān eyledikde şehir-yārım T / dediler kim M

⁵⁸³⁸ büyük: bölük T

⁵⁸³⁹ Ye‘cüc ve Me‘cüc derler yaramaz bir: Ye‘cüc ve Me‘cüc derler bir yaramaz T / Ye‘cüc derler bir yaramaz M

⁵⁸⁴⁰ beñzerler: beñzer T

⁵⁸⁴¹ ef‘āl ü evzā‘ları dīvlere beñzer: M’de yok

yiyp içlerinden biri geberirse⁵⁸⁴³ başına üşüp çeke çeke yiyp bir nesnesini kımazlar ve dā'imā bu iki tağıñ arasından⁵⁸⁴⁴ gelip ekinimizi harāb edip kıoyundan şığırdan ne bulurlarsa cümlesini⁵⁸⁴⁵ sürüp götürürler. Eger şu maħalde bir sedd yapılırsa⁵⁸⁴⁶ bu belādan ħalāş olurduķ diyü niyāz eylediklerinde İskender emreyledi kim ol maħalle baķırdan⁵⁸⁴⁷ ve tucdan bir muħkem sedd çekeler. Pes üstādlardır gelip seddi⁵⁸⁴⁸ yapmağa başladılar.⁵⁸⁴⁹ Bir niçe gün içinde bir 'azīm sedd çekip ol yaramazlarıñ şerrinden o ādemleri emīn ve üzerlerinden⁵⁸⁵⁰ def⁵⁸⁵⁰ eyledikde İskender'e du'ālar eylediler. Andan soñra ol maħalden de göçüp yine yola girdi. Etrāf ü eknāfı seyr ü temāşā edip çekilip giderken günlerde bir gün⁵⁸⁵¹ gā'ibden bir āvāz geldi ki yeter bu köhne cihānda seyr ü temāşā eylediñ. Şimden soñra öbür cihāna göçecek vaķtıñ yaķın oldu. Hemān bu maħalden [TDK 133b] geri dönüp tedāriķiñi gör dediler. İskender'dir bu āvāzı işitdikde bildi kim cihāndan göçüp āhirete sefer tedāriķi eylemek vaķtı karīb⁵⁸⁵² oldu. Hemān-dem 'acele ile ol maħalden geriye dönüp Rūm'a 'azīmet eyledi ve geceyi gündüze kıatıp aślā bir yerde⁵⁸⁵³ eglenmedi. Āķir Kirmān dedikleri şehre gelip andan da bir maħalle geldi.⁵⁸⁵⁴ Ol maħalden de kıalkıp Şehrızor'a geldikde mizācı ħaste olup tākati tāk olmağın bir adım ileri gitmege dermānı kıalmadı. Her ne kıadar 'ilāc eyledilerse⁵⁸⁵⁵ aślā fā'ide vermeyip ħasteliği⁵⁸⁵⁶ günden güne ziyāde oldu. Pes bu ħāli gördükde Aristō'ya ulaķ gönderip 'acele ile gelip yetişmek gereksin ola ki bir daķı beni göreydiñ deyip ve⁵⁸⁵⁷ Rūm'da olan ħakīmleri de bile alıp getir diyü fermān eyledi. Ulaķdır yola girip az zamānda Rūm'a gelip İskender'iñ fermānını

⁵⁸⁴² yılan ve çıyān ve ejderden ne bulurlarsa böyle: yılandan ve ejderden bulduķları M

⁵⁸⁴³ geberirse: ele girse M / girerse TDK

⁵⁸⁴⁴ arasından: arasında TDK

⁵⁸⁴⁵ cümlesini: T'de yok

⁵⁸⁴⁶ eger şu maħalde bir sedd yapılırsa: şu maħalle bir sedd yapılsa M

⁵⁸⁴⁷ Bu kıısından (5847. dipnot) 5864. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵⁸⁴⁸ seddi: T'de yok

⁵⁸⁴⁹ başladılar: başladılar ve muħkem yapıdılar TDK

⁵⁸⁵⁰ o ādemleri emīn ve üzerlerinden: ol ādemleri TDK

⁵⁸⁵¹ bir gün: T'de yok

⁵⁸⁵² āhirete sefer tedāriķi eylemek vaķtı karīb: āķiret seferi tedāriķini görmek yaķın ve lāzım T

⁵⁸⁵³ yerde: yere TDK

⁵⁸⁵⁴ da bir maħalle geldi: TDK'de yok

⁵⁸⁵⁵ eyledilerse: eylediler ise T

⁵⁸⁵⁶ ħasteliği: ħasteliķ TDK

⁵⁸⁵⁷ ve: TDK'de yok

Aristo'ya söyledikde cân başına şıçrayıp hemân-dem Rûm'da olan hâkîmleri yanına alıp yola girdi. Günlerde bir gün Şehrizor'a gelip⁵⁸⁵⁸ gördü kim İskender zâr u zebûn olmuş yadır. Hâkîmler ile nabz u kârûresine bakıp gördüler kim artık 'ilâc u tedbîr zamânı kalmamış. Cümlesi hayâtından⁵⁸⁵⁹ me'yûs oldular. Pes İskender'dir Aristo'ya⁵⁸⁶⁰ ve sâ'ir hükemâya niçe vaşîyyetler edip Rûm'da⁵⁸⁶¹ vâlidesine de bir vaşîyyet-nâme⁵⁸⁶² gönderip cânını Hâk Te'âlâ Hazretiniñ emrine teslîm eyledi. Cümle a'yân-ı devlet mâtemler edip ağlaştılar ve kefenini⁵⁸⁶³ 'ūd u 'anber ile mu'aţţar edip altın tâbûta koyup meyyitini ol maḥalden kaldırıp Mısır'a götürüp İskenderiyye'de defn eylediler. Bu maḥalde İskender-nâme dahı Şeyḥ Nizâmî ḥamsesinden tamâm olup kışşası âḥir oldu.⁵⁸⁶⁴

4.5.3. Tercüme-i Hüsrev ü Şîrîn

[T 103b, M 109b, TDK 1b] TERCÜME-İ HÜSREV Ü ŞÎRÎN

[A 1b] Râviyân-ı aḥbâr ve nâkılân-ı âşâr bu yüzden rivâyet ve bu güne ḥikâyet eylerler ki⁵⁸⁶⁵ 'Acem diyârı pād-şâhlarından Nüşîrevân derler bir şehir-yâr-ı nâm-dâr var idi. Niçe rûzgâr pād-şâh olduğdan sonra 'ömrü âḥir olup cihândan göçdüke⁵⁸⁶⁶ yerine oğlu Hürmüz-i Tâc-dâr pād-şâh olup babası gibi 'adl ü dâdı⁵⁸⁶⁷ kendisine pîşe edip zâlimlerden mazlûmların dâdını alıvermekle cihân ḥalkını cümle⁵⁸⁶⁸ kendisine kul

⁵⁸⁵⁸ gelip: girip T

⁵⁸⁵⁹ hayâtından: hayâtında TDK

⁵⁸⁶⁰ Aristo'ya: Aristo'yu TDK

⁵⁸⁶¹ Rûm'da: Rûm'a da T

⁵⁸⁶² vâlidesine de bir vaşîyyet-nâme: vâlidesine bir nâme TDK

⁵⁸⁶³ kefenini: kefeni TDK

⁵⁸⁶⁴ Bu maḥalde İskender-nâme dahı Şeyḥ Nizâmî ḥamsesinden tamâm olup kışşası âḥir oldu: İskendernâme-i Şeyḥ Nizâmî T / 5847. dipnottan buraya (5864. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur. / TDK nüshasının sonunda şu temmet kaydı vardır: Fî ḡurre-i şehir-i Zi'l-ḥicce 1244. Südehu'l-fakîr ilâ rahmeti rabbihi'l-kadîr Ḥalîl eş-Şükrü be-kışşa-i Gürün ḥarremellâhü ceddehü 'ale'n-nâri ve rahmetullâhi ve berekâtühü li-ebeveyhi ve li-esâtîzihî bi-ḥürmeti Muḥammedin nebiyyi'l-muḥtâr.

⁵⁸⁶⁵ eylerler ki: eyler kim T / ederler kim TDK

⁵⁸⁶⁶ göçdüke: göçdükten sonra TDK

⁵⁸⁶⁷ oğlu Hürmüz-i Tâc-dâr pād-şâh olup babası gibi 'adl ü dâdı: Tâc-dâr Hürmüz pād-şâh olup babası gibi 'adl ü dâd eyler idi T / oğlu Hürmüz-i Tâc-dâr pād-şâh olup babası gibi 'adl dâd etdi TDK

⁵⁸⁶⁸ cihân ḥalkını cümle: cihân ḥalkını M, TDK / cihânı cümle A

eylemişti.⁵⁸⁶⁹ Bu üslûb üzere gâh umûr-ı devletle⁵⁸⁷⁰ meşgûl olup gâh da⁵⁸⁷¹ ‘îş ü ‘işret edip zevk u⁵⁸⁷² şafâsında idi lâkin ol zamâna⁵⁸⁷³ gelinceye dek evlâdı olmadığından hâtırı⁵⁸⁷⁴ perişân olup dâ’imâ Hâk Te’âlâ Hâzretlerini⁵⁸⁷⁵ yoluna kurbânlar edip fakîrlere in’âm ü ihsânlar⁵⁸⁷⁶ eyleyip bir oğul isterdi.⁵⁸⁷⁷ Âhir Hâk Te’âlâ Hâzretlerini kemâl-i kereminden hâtûnu hâmile olup ayı günü tamâm olduğdan sonra⁵⁸⁷⁸ bir mübârek vâkıdde cihâna bir⁵⁸⁷⁹ oğlu gelip pād-şâha müjde⁵⁸⁸⁰ eylediler. Şād u handân⁵⁸⁸¹ olup şeh-zâdeniñ adını Hüsrev-i Pervîz kodu ve bu ni’metiñ şükrü için muhtâclara in’âm ü ihsânlar⁵⁸⁸² eyleyip cümle halk niçe günler şenlikler ve şād-mânlıklar eylediler. Andan sonra dâyeler⁵⁸⁸³ [A 2a] şeh-zâdeyi nâz u niyâz ile⁵⁸⁸⁴ terbiyeye başladılar. Günden güne güzellenip hüsnu güneş⁵⁸⁸⁵ gibi ziyâlanıp tamâm yedi yaşına girdikde⁵⁸⁸⁶ her nesneyi bilip anlamağa başladı. [M 110a] Pes üstâd h’âcelerdir gelip şeh-zâdeye⁵⁸⁸⁷ ‘ilm ü ma’rifet ta’lîmine meşgûl oldular. Az zamânîñ içinde okuyup yazmağı tamâm eyleyip on yaşına girdikde ata binmek [TDK 2a] ve ok atmak ve⁵⁸⁸⁸ gürz sallamak ve sâ’ir dil-âverlere lâzım ne kadar hüner varsa⁵⁸⁸⁹ cümlesini birer birer öğrenip hançeri⁵⁸⁹⁰ bî-emân oku âfet-i cân

⁵⁸⁶⁹ eylemişti: eylemiş idi T / eyledi TDK

⁵⁸⁷⁰ üslûb üzere gâh umûr-ı devletle: üslûb üzere gâh umûr-ı devlet ile T / üslûb üzere gâh umûr-ı devlete M / üslûbla gâh umûr-ı devletle TDK

⁵⁸⁷¹ gâh da: gâhî de M

⁵⁸⁷² zevk u: zevk TDK

⁵⁸⁷³ zamâna: zamâneye T

⁵⁸⁷⁴ hâtırı: TDK’de yok

⁵⁸⁷⁵ Hâzretlerini: Hâzretiniñ A

⁵⁸⁷⁶ kurbânlar edip fakîrlere in’âm ü ihsânlar: kurbân edip fuqarâya in’âm ü ihsân T, TDK

⁵⁸⁷⁷ isterdi: ister idi T, M, A

⁵⁸⁷⁸ olduğdan sonra: olduğda T, A / olup M

⁵⁸⁷⁹ bir: T ve TDK’de yok

⁵⁸⁸⁰ müjde: müjdeler A

⁵⁸⁸¹ şād u handân: şād M, TDK, A

⁵⁸⁸² ihsânlar: ihsân TDK

⁵⁸⁸³ eylediler andan sonra dâyeler: eylediler andan sonra dâyelerdir M, A / eyledikten sonra dâye TDK

⁵⁸⁸⁴ niyâz ile: niyâz birle TDK

⁵⁸⁸⁵ hüsnu güneş: hüsnu güneşi T

⁵⁸⁸⁶ girdikde: girdikten sonra TDK

⁵⁸⁸⁷ şeh-zâdeye: şeh-zâde T

⁵⁸⁸⁸ ve ok atmak ve: ok atmak TDK

⁵⁸⁸⁹ varsa: var ise T, M, TDK / Bu kısımdan (5889. dipnot) 6311. dipnota kadar olan kısım TDK nüshasında yoktur.

olup mızrāğī kati⁵⁸⁹¹ taşā igne atlasa geçer gibi⁵⁸⁹² geçip kılıç ile çaldığını iki biçerdi. Pes şeh-zāde bu hāl üzere on beş yaşına girdikde cemī‘ hünlerde kāmīl olup dā’imā binip inip eṭrāfi⁵⁸⁹³ seyr ü temāšā edip şayd u şikār eylemege başladı. Babası Hürmüz oğlunuñ gezmeye başladığını gördükde olmaya ki oğlum tazelik [T 104a] hevāsiyla gezdiği yerlerde bir kimseye zulm edip bir nā-ma‘kūl iş ede.⁵⁸⁹⁴ Muḳaddem buña bir⁵⁸⁹⁵ ‘ilāc görölmek gerekdir deyip⁵⁸⁹⁶ emreyledi kim şehirde dellāller nidā edip vāy ol kimseniñ hālīne ki⁵⁸⁹⁷ bir kimseniñ bāğ u bāğ-çesine gire veyāhūd⁵⁸⁹⁸ ekinine tavar şalıvere veya evine girip nā-maḥrem hātūnunu göre. Tutulduḳda her kim olursa olsun muḥkem ḥaḳḳından gelinir. Pād-şāh fermānı böyledir⁵⁸⁹⁹ diyü yer yer nidā edip muḥkem yasağ eylediler. Pes ḥalk evvelden de⁵⁹⁰⁰ zulm ü ta‘addīden ḳorḳup kimse kimseye güc eylemezdi. Bu fermānı işitdiklerinde ḥod daḥi ziyāde şakınır oldular⁵⁹⁰¹ ve gāhī bunuñ gibi ḳabāḥatle⁵⁹⁰² tutulanlara muḥkem ‘uḳūbet olunup ḥaḳḳından gelinir idi. Bu tarīḳla şeh-zāde de gezdiği yerlerde babasınıñ emri üzere ḥalka zulm eylemekden şakınır idi.

BU MAḤAL HÜRMÜZ OĞLU HÜSREV’E SİYĀSET EYLEMEK İSTEDİGİDİR

Rivāyet olunur ki günlerde bir gün yine Hüsrev [A 2b] şikār ḳaşdı⁵⁹⁰³ ile binip eṭrāfi seyr ü temāšā ederek bir köye geldi. Gördü kim bāğ u bāğ-çeli⁵⁹⁰⁴ bir güzel yerdir. Pes şikārdan ferāğat edip indi ve meclis ḳurup aḥşama dek yārānları ile⁵⁹⁰⁵ ‘İş ü ‘işret edip

⁵⁸⁹⁰ ḥançeri: ḥançer M

⁵⁸⁹¹ kati: M’de yok

⁵⁸⁹² atlasa geçer gibi: T ve M’de yok

⁵⁸⁹³ eṭrāfi: T’de yok

⁵⁸⁹⁴ ede: işleye T

⁵⁸⁹⁵ bir: T’de yok

⁵⁸⁹⁶ deyip: diyü M

⁵⁸⁹⁷ ki: A’da yok

⁵⁸⁹⁸ veyāhūd: yāhūd M

⁵⁸⁹⁹ pād-şāh fermānı böyledir: pād-şāhımıznı fermānıdır M, A

⁵⁹⁰⁰ evvelden de: evvelde T

⁵⁹⁰¹ şakınır oldular: şakınıp T

⁵⁹⁰² ḳabāḥatle: ḳabāḥat ile T

⁵⁹⁰³ ḳaşdı: ḳaşd M

⁵⁹⁰⁴ bāğ u bāğ-çeli: bāğ u bāğ-çe M / bāğlı ve bāğ-çeli A

⁵⁹⁰⁵ ile: T’de yok

çengîlerle⁵⁹⁰⁶ demler sürdü. Ahşam olduğda şehre gitmege gönlü istemeyip emreyledi kim köylüden biriniñ evine konup ol geceyi de anda şabāha çıkaralar.⁵⁹⁰⁷ Pes hîdmet-kârlardır fermān üzere [M 110b] bir ev bulup⁵⁹⁰⁸ şeh-zādeniñ⁵⁹⁰⁹ meclisini kurup hāzır ü müheyyā eylediler.⁵⁹¹⁰ Hüsrev de yārānları ile gelip ol evde şabāha dek ‘îş ü ‘işretler edip zevk u şafālar sürdü. Każāyla⁵⁹¹¹ o⁵⁹¹² gece Hüsrev’iñ atı boşanıp bir ekine girip bir miqdār yerini pāy-māl eyledi ve hîdmet-kârlarından biri bir bāğa girip bir iki şalkım koruk kopardı. Şabāh olduğda Hüsrev’dir yerinden kalkıp yine bir tarafa seyr ü şikāra⁵⁹¹³ gitdi. Gammāzlardır boyunlarına borç komayıp hemān-dem Hürmüz’üñ öñüne varıp şeh-yārım şeh-zāde ašlā siziñ emriñize itā‘at eylemeyip yasağınızı tutmaz. Dā’imā⁵⁹¹⁴ kendi hevāsında gezip her gün bir dürlü fesād eylemekdedir.⁵⁹¹⁵ Dün gece de⁵⁹¹⁶ fülān köyde kalıp atı bir faķiriñ ekinini pāy-māl edip⁵⁹¹⁷ hîdmet-kārı da bir faķiriñ bağında olan⁵⁹¹⁸ korukları fenāya verdi ve bir kimseniñ ‘avratı ve⁵⁹¹⁹ oğlanı üstüne bir sürü hîdmet-kār⁵⁹²⁰ ile konup bir ālāy nā-maħremeler bir derd-mendiñ evine girip şabāha dek çengîleriniñ hāy u hūyu ortalığa velvele bıraķdı. Eger bunun gibi⁵⁹²¹ kabāħati ğayrı kimse eyleyeydi derd-mendiñ başını kesip hānümānını ħarāb ederdiniz lākin kendi oğluñuz⁵⁹²² olmağla taķayyüd buyurmazsınız. Zīrā kendi yūregiñiziñ⁵⁹²³ pāresidir. Hiç cerrāh kendi tamarından kan [A 3a] alabilir mi? Siz de zāhir ciger-gūşeñiz olduğü için⁵⁹²⁴ ihmāl edersiz dediler. Hürmüz’dür

⁵⁹⁰⁶ çengîlerle: çengîler ile T

⁵⁹⁰⁷ şabāha çıkaralar: şabāh ede A

⁵⁹⁰⁸ bir ev bulup: A’da yok

⁵⁹⁰⁹ şeh-zādeniñ: şeh-zāde T, M

⁵⁹¹⁰ eylediler: edeler A

⁵⁹¹¹ każāyla: T’de yok

⁵⁹¹² o: ol M, A

⁵⁹¹³ şikāra: temāşāya T

⁵⁹¹⁴ dā’imā: ve illā M

⁵⁹¹⁵ eylemekdedir: eylemededir T

⁵⁹¹⁶ de: T’de yok

⁵⁹¹⁷ edip: eyleyip M

⁵⁹¹⁸ olan: A’da yok

⁵⁹¹⁹ ve: M’de yok

⁵⁹²⁰ hîdmet-kār: hîdmet-kārlar A

⁵⁹²¹ gibi: A’da yok

⁵⁹²² oğluñuz: oğluñ M

⁵⁹²³ yūregiñiziñ: yūregiz M / yūregiñiz A

⁵⁹²⁴ ciger-gūşeñiz olduğü için: ciger-gūşe olduğü’çin M / ciger-gūşeñiz olduğü’çin A

bu sözü işitdikde cihân başına siyâh olup ğazaba geldi ve emreyledi kim bir niçe âdemler varıp şeh-zâdeyi cümle tevâbi‘i ile huzûruna⁵⁹²⁵ getireler. Pes fermân üzere şeh-zâdedir geldikde köy halkını da⁵⁹²⁶ önüne getirip gece ile olan mâcerâyı teftîş [T 104b] eyledikde haber verdikleri yerinde olduğu zâhir olduğda emreyledi Hüsrev’in atını siñirlediler⁵⁹²⁷ ve çengîyi meydâna getirip tırnaklarını çıkardılar ve bâğdan koruk koparan oğlanı bâğ şâhibine verip⁵⁹²⁸ Hüsrev’in altın tahtını ve sâ’ir mülûkâne döşedikleri⁵⁹²⁹ esbâbdan ne varsa⁵⁹³⁰ cümlesini kondukları ev şâhibine verdiler.⁵⁹³¹ Hüsrev’dir bu hâli gördükde şimdi nevbet baña gelir deyip pād-şâh yanında olanlara beni şehir-yârdan⁵⁹³² dilek eyleñ diyü niyâz edip kendisi⁵⁹³³ boynuna bir maħrama takıp eline bir kılıç aldı ve mücrimler gibi bu kıyâfetle⁵⁹³⁴ tahtın önüne varıp yüzünü yerlere sürdü ve⁵⁹³⁵ pād-şâha ‘arz-ı niyâz ederek ‘afv ü merħamet diledi ve ağladı⁵⁹³⁶ ve dedi⁵⁹³⁷ ki ey şehir-yâr-ı kām-kār! Lütf u kerem edip bu kullarının suçunu ‘afv buyuruñ. Tâzelik hevâsıyla⁵⁹³⁸ bir haṭadır eyledim.⁵⁹³⁹ Olacak iş olmuş.⁵⁹⁴⁰ Bir daḥı eylemeyem. İşte boynum işte kılıcıñız. Emriñize rām hükümüñüze muṭî‘im. Her ne buyurursañız emr siziñdir deyip zâr zâr ağladı. Pād-şâh yanında olanlar da ricâ edip şehir-yârim bu def‘ada şeh-zâdeniñ suçunu ‘afv buyuruñ. Haṭâ ile bir işdir olmuş. Bir daḥı eylesin diyü niyâz edip anlar da ağlaştılar. Hürmüz’ün de babalık şefkati cûşa gelip oğlunu koşup başını öpdü ve cürmünü ‘afv edip suçundan geçdi.⁵⁹⁴¹

⁵⁹²⁵ huzûruna: huzûra A

⁵⁹²⁶ da: T’de yok

⁵⁹²⁷ siñirlediler: siñirleyip T

⁵⁹²⁸ verip: verip ve M, A

⁵⁹²⁹ döşedikleri: döşedikler M

⁵⁹³⁰ varsa: var ise T, M

⁵⁹³¹ verdiler: vereler T

⁵⁹³² Bu kısımdan (5932. dipnot) 6058. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁵⁹³³ kendisi: T’de yok

⁵⁹³⁴ gibi bu kıyâfetle: kıyâfetiyle T

⁵⁹³⁵ sürdü ve: sürüp T

⁵⁹³⁶ pād-şâha ‘arz-ı niyâz ederek ‘afv ü merħamet diledi ve ağladı: A’da yok

⁵⁹³⁷ dedi: eyitdi T

⁵⁹³⁸ hevâsıyla: sevdâsıyla A

⁵⁹³⁹ eyledim: işledik T

⁵⁹⁴⁰ olacak iş olmuş: A’da yok

⁵⁹⁴¹ Bir daḥı eylemeyem. İşte boynum işte kılıcıñız. Emriñize rām hükümüñüze muṭî‘im. Her ne buyurursañız emr siziñdir deyip zâr zâr ağladı. Pād-şâh yanında olanlar da ricâ edip şehir-yârim bu def‘ada şeh-zâdeniñ suçunu ‘afv buyuruñ. Haṭâ ile bir işdir olmuş. Bir daḥı eylesin diyü niyâz edip anlar da ağlaştılar.

[A 3b] BU MAHAL HÜSREV'İN⁵⁹⁴² VÂKİ'ASINDA DEDESİ⁵⁹⁴³ NÜŞİREVÂN'I GÖRDÜGÜDÜR

Çünkü ol gün geçip aḥşam oldu. Hüsrev'dir döşegine girip uykuya vardıkda⁵⁹⁴⁴ vâkı'asında dedesi Nüşîrevân'ı görüp dedi ki [T 105a] ey oğul! Bugün dört şeyiñ gidip dîvânda saña bu kadar ḥaḳâret olunduğuna⁵⁹⁴⁵ aṣlâ elem çekip ḥâtırına keder gelmesin. Saña müjde eyleyeyim⁵⁹⁴⁶ ki anlarıñ yerine her biri⁵⁹⁴⁷ cihâna bir gelenlerden⁵⁹⁴⁸ dört tuḥfeye mâlik olursun. Evvelkisi çünkü o ḳoruğun acılığını⁵⁹⁴⁹ tatıp buncılayın ğama düşdün ise yerine Şîrîn derler bir pençe-i âf-tâba mâlik olsañ gerekdir ki⁵⁹⁵⁰ cihânda aña beñzer bir nigâr-ı nâzenîn ne gelmiştir ve ne gelecekdir. İkincisi atnı siñirleyip⁵⁹⁵¹ helâk eylediklerinden aṣlâ elem üzere olma ki Şeb-dîz derler⁵⁹⁵² bir siyâh ata mâlik olursun ki bād-ı şarşar bile tozuna yetişemez. Üçüncü taḥtını ev şâhibine verdiler ise hiç ğam yeme ki⁵⁹⁵³ cihânda mişli bulunmaz bir taḥta mâlik olsañ gerekdir ve dördüncüsü⁵⁹⁵⁴ çengîniñ tırnaḳlarını çıkardıklarından ḥâtırın perîşân olmasın ki⁵⁹⁵⁵ saña Bârbed derler bir çengi⁵⁹⁵⁶ sâzende verilse⁵⁹⁵⁷ gerekdir ki ḳıyâmete dek⁵⁹⁵⁸ adı dillerde dâstân olup ḳalsa gerekdir dedi. Hüsrev'dir uykudan uyanıp dedesiniñ eylediği⁵⁹⁵⁹ müjdesinden şâd olup rûhuna

Hürmüz'ün de babalık şefḳati cûşa gelip oğlunu ḳoçup başını öpdü ve cürmünü 'afv edip şuçundan geçdi: Bir daḳı eylemeyip rızâñızdan ḥâric hareket eylemeyem diyü niyâz eyledikde cürmünü 'afv edip ve oğlunu ḳoçup başını öpdü ve şuçundan geçdi T

⁵⁹⁴² Hüsrev'in: Hüsrev T

⁵⁹⁴³ dedesi: A'da yok

⁵⁹⁴⁴ girip uykuya vardıkda: gelip girdikde uykuya varıp T

⁵⁹⁴⁵ olunduğuna: olduğuna T

⁵⁹⁴⁶ eyleyeyim: eyleyelim T

⁵⁹⁴⁷ yerine her biri: her biri yerine A

⁵⁹⁴⁸ gelenlerden: gelenlerden olup T

⁵⁹⁴⁹ o ḳoruğun acılığını: ol ḳoruğun acılığı T

⁵⁹⁵⁰ ki: A'da yok

⁵⁹⁵¹ ikincisi atnı siñirleyip: ikinci atnı siñirledip T

⁵⁹⁵² derler: adlı A

⁵⁹⁵³ ki: T'de yok

⁵⁹⁵⁴ ve dördüncüsü: dördüncü T

⁵⁹⁵⁵ ki: T'de yok

⁵⁹⁵⁶ çengî: A'da yok

⁵⁹⁵⁷ sâzende verilse: sâzendeye mâlik T

⁵⁹⁵⁸ dek: degin T

⁵⁹⁵⁹ eylediği: T'de yok

du‘ālar eyledi ve bu rāzı kalbinde gizleyip kimseye açmadı ve gece gündüz muşāhibleri ile ve cihān görmüş kimselerle⁵⁹⁶⁰ oturup hikāye söylerdi idi. Ola ki bir yerden işāret olunan şeylerden biri haber alınıp yüz göstereydi diyü ümmīd eylerdi. Şimden şöra birer birer zühūr eder.⁵⁹⁶¹

[A 4a] BU DĀSTĀN ŞĀVUR-I NAKKĀŞ ŞĪRĪN’İN AHVĀLİNİ HÜSREV’E HİKĀYE⁵⁹⁶² EYLEDİKDE ‘ĀŞIĞ OLDUĞUDUR

Rivāyet olunur ki Hüsrev’in bir nedīm-i hāşı var idi ki adına Şāvur⁵⁹⁶³ derler idi. Nakķāşlık şān‘atında ziyāde māhir olup çaldığı kalemde üstādlar hayrān kalır⁵⁹⁶⁴ idi. Bir gece yine Hüsrev’in cümle muşāhibleri yanına cem‘ olup her biri şeh-zādeye görüp işitdikleri hikāyeleri söyleyip şöbet ederlerdi.⁵⁹⁶⁵ Çünkü nevbet Şāvur-ı nakķāşa geldi. Hüsrev’in önünde yer öpüp eger şāh-ı cihānım bu kullarına fermān buyururlarsa gördüğüm ‘acā’iblerden⁵⁹⁶⁶ bir hikāyeyi hūzūr-ı hümāyūnlarında⁵⁹⁶⁷ nakl edeyim dedikde Hüsrev’dir icāzet verip hemān tūrmayıp⁵⁹⁶⁸ söyle ki seniñ hikāyelerin hūnerin gibi zībādır diyü⁵⁹⁶⁹ rağbet gösterdikde Şāvur’dur⁵⁹⁷⁰ Hüsrev’e du‘ālar edip cihān⁵⁹⁷¹ durdukça şehir-yārım şādān dillerle hāndān olup dā’imā düşmenleri ğam-ğīn ü perīşān olsun. Bu kulları ‘ālemi dā’ire gibi tolanıp her gūşesini seyr ü temāşā eyledim ve niçe ‘acā’ibler işidip ğarā’ibler gördüm. Cümleden biri Ezān dedikleri şehrdan Ermen dedikleri vilāyete varınca ne kadar kal‘alar ve şehirler varsa⁵⁹⁷² cümlesine pād-şāh olan şehir-yārlar neslinden bir hātündür ki

⁵⁹⁶⁰ cihān görmüş kimselerle: cihānı görmüş kimseler ile T

⁵⁹⁶¹ biri haber alınıp yüz göstereydi diyü ümmīd eylerdi. Şimden şöra birer birer zühūr eder: birini haber alıp yüz gösterip eşeri zāhir ola ümmīdi ile geçinir idi T

⁵⁹⁶² hikāye: hikāyet A

⁵⁹⁶³ Şāvur: Şāvur-ı nakķāş T

⁵⁹⁶⁴ kalır: kalırlar T

⁵⁹⁶⁵ ederlerdi: ederler idi T

⁵⁹⁶⁶ buyururlarsa gördüğüm ‘acā’iblerden: buyururlar ise gördüğüm ‘acā’ibātdan T

⁵⁹⁶⁷ hümāyūnlarında: hümāyūnlara T

⁵⁹⁶⁸ tūrmayıp: tūrma T

⁵⁹⁶⁹ diyü: T’de yok

⁵⁹⁷⁰ Şāvur’dur: A’da yok

⁵⁹⁷¹ cihān: cihānda T

⁵⁹⁷² ve şehirler varsa: var ise ve şehirlerden T

hazînesi firāvān ve ‘askeri bî-pāyān ve⁵⁹⁷³ çārpā kısmı hayvānlarına nihāyet yok⁵⁹⁷⁴ bāğ u bāğ-çeleri gāyet çok olup devleti degme⁵⁹⁷⁵ şāhlarda bulunmaz bir şehir-yārdır⁵⁹⁷⁶ lākin ere mā’il olmadığından kimse ile çift olmayıp dā’imā tek ve tenhā kendi ‘āleminde zevk u şafāsında olup bāğ u bāğ-çelerinde ‘ömr sürüp köhne cihānda murād üzere [A 4b] atıp tutmaktadır. Adı Sümeyrā’dır lākin ol yerlerde Mehīn Bānū demekle meşhūrdur [T 105b] ve cümleliñ dilinde bu nāmıla mezkūrdur. Her yılıñ dört faşlına münāsib birer yeri kendisine qarār-gāh edip faşl-ı bahār ve mevsim-i gül-zār olduķda Muķan derler bir yer vardır ki bülbüleri nālān çemenleri dil-ber perçeminden perīşān gülleri ter toprağı ‘anber⁵⁹⁷⁷ taşları cevher şuyu Kevşer Cennet’den nişān verir bir yer olmağın bahārı anda geçirip hevālar dahı ziyāde⁵⁹⁷⁸ şıcaķ⁵⁹⁷⁹ olduķda Ermen taşlarına göçüp hazān vaķtı yaklaştıķda Abhaz’a gelip kış mevsimi geldikde Berde‘ dedikleri şehirde qarār eyleyip dā’imā zevk u şafāyla⁵⁹⁸⁰ ‘ömr⁵⁹⁸¹ sürmekdedir ve bu hātūnuñ cihānda akrabādan⁵⁹⁸² kimsesi olmayıp ancak er qarındaşınıñ kıızı bir nāzenīn perī peyker vardır ki cihāna mişli gelmemiş bir pençe-i āf-tābdır ki servi⁵⁹⁸³ boylu ince belli şeker tuţaklı gül yañaķlı ğamzesi cādū beñleri hindū zūlfü ‘anber-bū⁵⁹⁸⁴ kaşları kemer teni yāsemenden ter hūsnū şem‘iniñ güneş pervānesi ve zūlfü sūnbülleriniñ⁵⁹⁸⁵ şabā dīvānesi āhū gözleri niçe ‘ākili Mecnūn gibi şahrāya şalmış ve mestāne baķışları niçe zāhidi mest ü āvāre kılmış. Ğamzeleri niçe Rūstem’leriñ yayını yaşıp kılıcını tākā aşmış. Gülse güller⁵⁹⁸⁶ açılır ve söze gelse ağızından şekerler saçılır⁵⁹⁸⁷ bir āfet-i cān ve fitne-i devrāndır ki hūsnū şadāsı⁵⁹⁸⁸

⁵⁹⁷³ ve ‘askeri bî-pāyān ve: ‘askeri bî-pāyān A

⁵⁹⁷⁴ nihāyet yok: ‘add yok ve A

⁵⁹⁷⁵ degme: T’de yok

⁵⁹⁷⁶ şehir-yārdır: şehir-yārdır ki A

⁵⁹⁷⁷ ‘anber: ‘amber A

⁵⁹⁷⁸ hevālar dahı ziyāde: hevāları T

⁵⁹⁷⁹ şıcaķ: ışıcaķ A

⁵⁹⁸⁰ şafāyla: şafā ile T

⁵⁹⁸¹ ‘ömr: ‘ömrü A

⁵⁹⁸² akrabādan: T’de yok

⁵⁹⁸³ servi: serv T

⁵⁹⁸⁴ ‘anber-bū: ‘amber-bū A

⁵⁹⁸⁵ zūlfü sūnbülleriniñ: zūlf sūnbülünüñ A

⁵⁹⁸⁶ güller: gönüller T

⁵⁹⁸⁷ saçılır: saçılır ve T

⁵⁹⁸⁸ hūsnū şadāsı: A’da yok

cihāna velvele bırağıp hayālî ile niçe biñ üftāde⁵⁹⁸⁹ geçinmekdedir ve ol rūḥ-ı muşavveriñ sözü gāyetle⁵⁹⁹⁰ tatlı olduğundan adına Şīrīn derler. Pes Mehīn Bānū'dur bu nigārî kendisiniñ velī'ahdı edip cihāndan göçdükde yerine şāh olmağa vaşıyyet eylemişdir⁵⁹⁹¹ ve dā'imā ol perīniñ ardına düşüp⁵⁹⁹² hizmetinde yetmiş dāne [A 5a] māh-peyker cāriye vardır ki her biri bir içim şudur. Dā'imā şacı gibi ol perīniñ ardına düşüp yanından ayrılmazlar. Nigār da cāriyelerle gāh bāğ u bāğ-çelerde tāvus-ı ra'nālar gibi şalınıp gāh da atlara süvār olup⁵⁹⁹³ dil-āverler gibi şahrālarda şayd u şikār eylerler ve Mehīn Bānū'nuñ ḥesāba gelmez tuhfelerinden gayrı bir siyāh atı vardır ki şabā ayağı tozu⁵⁹⁹⁴ kopdukda yetişilmek muḥāl olup öñüne⁵⁹⁹⁵ tağ gelse kuş gibi uçar şu geldikde ḥod anı da bī-pervā geçer. Adına Şeb-dīz derler. Cihāna Şīrīn gibi⁵⁹⁹⁶ bir gelenlerdendir deyip sözünü tamām eyledi.⁵⁹⁹⁷ Çünkü Hüsrev Şāvur'dan Şīrīn'in bunuñ gibi⁵⁹⁹⁸ vaşfını işitdi. Gül gibi kulağdan 'āşık olup tekrār tekrār ahvālını su'āl eyleyip söyledi idi ve gece gündüz Şīrīn'in hayālî ile eğlenip dā'imā fikri ol nigār-ı nāzenin idi. Āḥir şabra mecālî⁵⁹⁹⁹ kalmayıp bir gün Şāvur'u ḥuzūruna da'vet eyledi ve meclisi ḥalvet edip dedi ki Şīrīn'in vaşfını işidelden beri 'āşık olup bī-ḳarār oldum. Çünkü ibtidā ḥikāyesini senden işitmekle bu derde uğradık. Yine bunuñ dermānı senden olur. Ola ki bir çāre edip anı da bu ṭarafa meyl etdirebileydiñ⁶⁰⁰⁰ diyü Şāvur'a niyāzlar eyledi. Pes Şāvur Hüsrev'e du'ālar edip şehir-yārim bu ḥuşuşda mübārek ḥatırınıza elem gelmesin. Ben ḳuluñuz dāmen-der-meyān⁶⁰⁰¹ edip olanca ḳudretimi şarf edeyim. Ümmīd oldur ki ol perīyi teşḥīr edip sizi aña 'āşık eyledigim gibi [T 106a] anı da size āvāre edip⁶⁰⁰² her⁶⁰⁰³ ne ṭarīḳla olursa olsun alıp ḥuzūruñuza getireyim ve⁶⁰⁰⁴ hemān bu sā'at

⁵⁹⁸⁹ üftāde: üftādeler A

⁵⁹⁹⁰ gāyetle: gāyet ile T

⁵⁹⁹¹ eylemişdir: eylemiş A

⁵⁹⁹² ardına düşüp: A'da yok

⁵⁹⁹³ olup: olunup T

⁵⁹⁹⁴ tozu: tozudur A

⁵⁹⁹⁵ öñüne: T'de yok

⁵⁹⁹⁶ Şīrīn gibi: T'de yok

⁵⁹⁹⁷ eyledi: eyledi Şīrīn gibi münferiddir T

⁵⁹⁹⁸ Hüsrev Şāvur'dan Şīrīn'in bunuñ gibi: Şāvur'dan Hüsrev Şīrīn'in T

⁵⁹⁹⁹ mecālî: mecāl T

⁶⁰⁰⁰ etdirebileydiñ: etdireydiñ T

⁶⁰⁰¹ dāmen-der-meyān: dāmeni der-meyān T

⁶⁰⁰² size āvāre edip: bu ṭarafa meyl etdirip T

⁶⁰⁰³ her: A'da yok

gidip maşlahatı tamām eylemedikçe bir ān rāḥat eylemeyeyim dedi. Pes Hüsrev şād olup Şāvur’a āferīnler [A 5b] edip göreyim seni bu yolda niçe sa‘ylar edip maşlahatı tamām eylersin deyip⁶⁰⁰⁵ Şāvur’u gönderdi ve kendisi açmaz koyup bu sırrı kimseye söylemeyip cānı⁶⁰⁰⁶ gibi kalbinde gizledi.

**BU DĀSTĀN ŞĀVUR ŞĪRĪN’İ ELE GETİRMEK İÇİN ERMEN TAĞLARINA GİDİP⁶⁰⁰⁷
ÜÇ DEF‘A HÜSREV’İN ŞÜRETİNİ ŞĪRĪN’İN MECLİSİNE BIRAĞMAĞLA NİGĀRİ
HÜSREV’E ‘ĀŞIK EYLEDİĞİDİR Kİ ZIKR OLUNUR⁶⁰⁰⁸**

Rivāyet olunur ki Şāvur çünkü Hüsrev’in önünde Şīrīn’i peydā eylemegi der-‘uhde edip boynuna aldı.⁶⁰⁰⁹ Hemān-dem yola girip ve⁶⁰¹⁰ geceyi gündüze katıp Şīrīn’in olduğu yere cān atıp çekilip gitdi. Tamām yaz vaḥtī olup Mehīn Bānū’nuñ ol mevsimde qarār-gāhı Ermen tağları olmağın ol cānibe ‘azīmet edip⁶⁰¹¹ günlerde bir gün Ermen tağlarına gelip gördü kim tağ ve şahrālar cümle çemen-zār olup ortalık ser-ā-pā gūnā-gūn⁶⁰¹² çiçeklerle zeyn olmuş. Sağ ve şolunu seyrederek gelip bir tağın dibinde muḥkem taşdan yonulma bir kilise var idi ki içinde ihtiyār keşīşler qarār eylemişler idi. Ol kiliseye konup niçe zamāndan beri rāḥat yüzü görmediginden zār u zebūn olmuşidi. Bir miḳdār yatıp rāḥat eyledi. Andan şoñra kalkıp yarınki gün māh-pāreleriñ seyrān-gāhı kanğı mesīredir diyü şordukda fūlān yerde bir çemen-zār vardır kim etrāfı şık ağaçlık olup ortasından⁶⁰¹³ āb-ı ḥayāt gibi bir ırmağ çağlayıp akar bir zībā maḳām vardır. Yarınki gün ol māh-tābīñ cāy-gāh-ı⁶⁰¹⁴ menzili olsa gerekdir dediklerinde çīn-i şabāḥdan Şāvur kalemmini eline alıp bir

⁶⁰⁰⁴ ve: T’de yok

⁶⁰⁰⁵ deyip: T’de yok

⁶⁰⁰⁶ cānı: cān T

⁶⁰⁰⁷ Getirmek İçin Ermen Tağlarına Gidip: Getirip Ermen Tağlarında T

⁶⁰⁰⁸ Bırakmağla Nigārı Hüsrev’e ‘Āşık Eyledigidir ki Zıkr Olunur: Bırakdıkda Nigārı Hüsrev’e ‘Āşık Eyledigidir A

⁶⁰⁰⁹ aldı: alıp T

⁶⁰¹⁰ ve: T’de yok

⁶⁰¹¹ edip: T’de yok

⁶⁰¹² gūnā-gūn: T’de yok

⁶⁰¹³ ortasından: ortasında T

⁶⁰¹⁴ cāy-gāh-ı: A’da yok

kağıdın⁶⁰¹⁵ üstüne Hüsrev'in şüretini nakş edip kemāl-i leṭāfet ve şan'atlar gösterip⁶⁰¹⁶ varıp ol nāzenīnleriñ gelip eglenecekleri yerde bir ağaca aşır kendisi çekilip gitdi. Bir zamāndan sonra ol⁶⁰¹⁷ perī peykerlerdir gelip gülüp oynamaya başladılar. Çünkü ortalık ağyardan ḥālī olup kimseniñ ol yere varmaya [A 6a] cānı yoğdu.⁶⁰¹⁸ Pes bī-pervā meclislerdir kurulup altın ve gümüş kadehlerle bāde⁶⁰¹⁹ sürülmeğe başlanıp rakḳāş kızlar da saçların 'āşık göñlü gibi⁶⁰²⁰ perīşān edip çār-pārelerle meydāna girip rakḳāş başladılar. Biri birleri⁶⁰²¹ ile zevk u şöhet ve 'iṣ ü 'iṣret ederlerken⁶⁰²² nā-gāh Şīrīn'in gözü ağaçda aşılıp tūran⁶⁰²³ şürete rāst geldikde kızlara emreyledi⁶⁰²⁴ kağıdı getirip nāzenīniñ eline verdiler. [T 106b] Bakdıkda gördü kim bir dil-ber-i ra'nādır ki⁶⁰²⁵ felekde mişli görülmemiş. Pes cān u dilden ol şüret-i zībāya 'āşık olup hercāyī ki eline alırdı. Ol dil-berin yādına nūş edip deli dīvāne oldu. Kızlardır bu ḥālī gördükde Mehīn Bānū'dan korkuya düşüp belki sonra bize⁶⁰²⁶ 'itāb eyleye diyü Şīrīn yabana bakarken önünden şüreti kapıp nā-bedīd eylediler. [T 107a] Nigār-ı 'ālem nā-gah şüretiñ yanından gā'ib olduğunu gördükde cāriyelere nice oldu ol şüret-i zībā diyü su'āl eyledikde⁶⁰²⁷ yanında olanlar cevāb verip siz öte tarafa bakarken nā-gāh ortalıktan gā'ib oldu. Gālibā perīler alıp götürdüler. Bugün bu yere bizden evvel⁶⁰²⁸ bizden iyiler⁶⁰²⁹ gelmişler gibi. Zīrā aḥsıızdan bize ol şüret-i ra'nāyı gösterip sonra yine⁶⁰³⁰ kapdılar. Pes münāsib olan bu yerden göçüp bir gayrı mesīreye gideyiz⁶⁰³¹ deyip buḥūrlar yakıp mağlaṭaya bulaşdırdılar. Şīrīn'dir nā-çār

⁶⁰¹⁵ kağıdın: kağıd T

⁶⁰¹⁶ nakş edip kemāl-i leṭāfet ve şan'atlar gösterip: taṣvīr eyledi andan sonra A

⁶⁰¹⁷ ol: A'da yok

⁶⁰¹⁸ yere varmaya cānı yoğdu: yerde varmaya cānı yoğıdı T

⁶⁰¹⁹ ve gümüş kadehlerle bāde: gümüş kadehlerle bādedir T

⁶⁰²⁰ başlanıp rakḳāş kızlar da saçların 'āşık göñlü gibi: başlayıp rakḳāş kızları da 'āşık göñlü gibi saçlarını T

⁶⁰²¹ biri birleri: biri biri T

⁶⁰²² ederlerken: ederken A

⁶⁰²³ aşılıp tūran: olan A

⁶⁰²⁴ emreyledi: emreyledi kim T

⁶⁰²⁵ ki: kim T

⁶⁰²⁶ bize: bizi T

⁶⁰²⁷ eyledikde: eyledi A

⁶⁰²⁸ bu yere bizden evvel: T'de yok

⁶⁰²⁹ iyiler: yegler A

⁶⁰³⁰ yine: A'da yok

⁶⁰³¹ gideyiz: gidevüz T

sözlerine uyup ol maḥalden ḳalkdı ve bir ğayrı yere varıp⁶⁰³² aḥşama dek ‘İş ü ‘işretler edip demler sürdüler. Çünkü ol gece geçip şabāḥ oldu. Yine çīn-i seḥerden Şāvur Şīrīn’iñ ol gün gideceği mesīreyi ḥaber aldıkda bir şüret yazıp perī peykerler⁶⁰³³ ol maḥalle varmazdan evvel varıp bir ağaca aşip kendi gözden nihān oldu. [A 6b] Bir zamāndan şoñra nāzenīnlerdir gelip şoyundular ve meclisi ārāste edip āheste āheste sākīler elinden şarāblar nūş olunmağa başlanıp gide gide kelleler germ ve sīneler nerm olup çengīler de meydān-ı muḥabbete girip zevḳ u şevḳa başlandıkda nā-gāḥ Şīrīn’iñ gözü ol şürete dūş olup kızlara meded cānım! İşte ‘aynıyla dūnkü şüretidir. Getiriñ göreyim diyü⁶⁰³⁴ emreyledikde kızlarıñ içinden bir ‘ayyāre-i⁶⁰³⁵ nā-bekār ve fitne-i rūzgār varıp şüreti alırken zārāfetle şaklayıp gelip şehir-yārım şüreti elime aldığım gibi yine perīler elimden ḳapıp ğā’ib oldular dedi. Sā’ir kızlar da cānım bize dūnden⁶⁰³⁶ beri taşradan perīler şergil olup her vardığımız yere⁶⁰³⁷ ardımızca gelip dürlü dürlü rengler vermege başladılar. Bu yeriñ de şuyu çıkmaḳla⁶⁰³⁸ rāḥatımız uçdu. Hemān ḳalkıp bir ğayrı⁶⁰³⁹ yere gidelim deyip günlük ile üzerlik yakıp efsūnlar okudular ve ol maḥalden ḳalkıp bir ğayrı maḥalle varıp aḥşama dek atıp tūtup zevḳ u⁶⁰⁴⁰ şafālar eylediler. Pes ol gece⁶⁰⁴¹ de geçip şabāḥ olduḳda yine Şāvur gidecekleri yerden ḥaber alıp daḥı anlar gelmezden evvel⁶⁰⁴² varıp bir şüret daḥı aşip kendi bir gūşeye çekildi. Bir zamāndan şoñra Şīrīn de cāriyelerle çıkagelip meclisler kurulup yine şarāb keyfi ile her biri mest bülbüllere dönüp ortalığı velveleye verdiklerinde nā-gāḥ Şīrīn’iñ mestāne gözü ağaçda Hüsrev’iñ şüretine tūkundukda kimseye i’timād eylemeyip hemān-dem kendisi yerinden atılıp varıp şüreti aldı ve meclise gelip oñüne ḳodu. Hüsnu temāşasıyla ḥayrān ve ‘aşḳı āteşiyle⁶⁰⁴³ biryān olup nālān u giryān āḥ u vāḥ⁶⁰⁴⁴ eylemege başladıkda [A 7a] kızlar gördüler kim şimden şoñra buña çāre ḳalmayıp yine perīleriñ işidir

⁶⁰³² varıp: varıp ve T

⁶⁰³³ peykerler: peyker T

⁶⁰³⁴ diyü: deyip T

⁶⁰³⁵ ‘ayyāre-i: ‘ayyār-ı T

⁶⁰³⁶ dūnden: iki günden A

⁶⁰³⁷ yere: yere varıp T

⁶⁰³⁸ yeriñ de şuyu çıkmaḳla: yeriñden şuyu çıkmaḳın A

⁶⁰³⁹ ğayrı: ğayr A

⁶⁰⁴⁰ maḥalle varıp aḥşama dek atıp tūtup zevḳ u: yere varıp aḥşamlara dek atıp tūtup zevḳ T

⁶⁰⁴¹ gece: gün T

⁶⁰⁴² evvel: muḳaddem T

⁶⁰⁴³ ḥayrān ve ‘aşḳı āteşiyle: A’da yok

⁶⁰⁴⁴ āḥ u vāḥ: āḥ vāḥ T

derlerse Şîrîn'in gâzabına uğrayıp çarpılmaları muqarrer olmağın eski eylediklerine peşimân oldular ve her biri şürete şenâlar edip cānım ne güzel şüret olur. 'Aceb kimiñ şüreti ola? Bir haber alabilsek ve bu maḥalle⁶⁰⁴⁵ konulduğunuñ hikmetini şu'āl eylesek diyü Şîrîn'in öñüne yuvalanıp mizācına göre diller dökmege başladılar. Şîrîn de bunların⁶⁰⁴⁶ kendi hevāsına meyl eylediklerini⁶⁰⁴⁷ gördükde bu şüret benim 'aqlımı zülfüm gibi perîşān eylemegin deli dīvāne oldum. Bu sırrı şaklayıp kimseye açmañ. Ola ki bir yerden bunuñ aşlına ereydik ve bu hümanıñ yuvasından haber alıp bir kerre şāhibini göreydik deyip⁶⁰⁴⁸ 'İş ü 'işrete başladılar. 'Aşıkāne türküler yırlanıp⁶⁰⁴⁹ şarābdır başlarına çıkdıkda yaqalarını 'āşık-ı mehcūr sīnesi gibi çāk çāk eylemege başladılar. Şîrîn ise her toluyu ol⁶⁰⁵⁰ şüret-i ra'nānıñ 'aşkına nüş ederdi. Bir zamāndan soñra meclisde olan kızların birine emreyledi kim varıp eṭrāfı cüst ü cū edip araşdıra. Ola ki bir yerden bu şüretiñ sırrına⁶⁰⁵¹ vākıf olaydık dedikde kız da fermān üzere eṭrāfı dolaşıp [T 107b] arayagördü çāre olup bir haber alamadı. Āhir-kār gelip bānū-yı cihāna şehir-yarım olmadı bir⁶⁰⁵² haber alamadım dedikde Şîrîn'in gām u guşşası ziyādelenip eleme düşdü. Pes bu gāmla oturup 'İş u nüş ederken bir zamāndan soñra karşıdan bir keşîş göründü. Meger Şāvur üstād üç def'a Hüsrev'in şüretini Şîrîn'e 'arz eyledikten soñra kendisini çekip çevirip⁶⁰⁵³ bir şüret uğrusu keşîş kıyāfetine komuş ve kızların meclislerine yaqın yerden geçip bunlara görünmüş [A 7b] tā ki bu tarīkla Şîrîn'den bir haber ala. Çünkü nigār-ı nāzenīn bu kıyāfetle Şāvur'u gördü. Göñlüne geldi kim bu şüretten bir⁶⁰⁵⁴ haber alınmağ olursa şu gelen rāhibden alınır deyip yānında olan cāriyelere emreyledi kim varıp keşîşe şüretiñ şāhibini şoralar.⁶⁰⁵⁵ Pes cāriyelerdir nigār-ı nāzenīn⁶⁰⁵⁶ fermānı üzere⁶⁰⁵⁷ Şāvur'uñ yanına varıp şüretiñ aşlından

⁶⁰⁴⁵ maḥalle: maḥalde T

⁶⁰⁴⁶ bunların: bunları T

⁶⁰⁴⁷ eylediklerini: eylediklerin T

⁶⁰⁴⁸ deyip: T'de yok

⁶⁰⁴⁹ yırlanıp: ırlanıp T

⁶⁰⁵⁰ ol: T'de yok

⁶⁰⁵¹ sırrına: aşlına T

⁶⁰⁵² bir: T'de yok

⁶⁰⁵³ eyledikten soñra kendisini çekip çevirip: eyledikde kendisini çekip varıp T

⁶⁰⁵⁴ bir: T'de yok

⁶⁰⁵⁵ şoralar: haber alalar T

⁶⁰⁵⁶ nigār-ı nāzenīn: nigārın A

⁶⁰⁵⁷ üzere: T'de yok

haber şorduklarında Şāvur⁶⁰⁵⁸ [M 111a] bu bir gizli rāzdır degme kimseye söylenmez deyip bunlara⁶⁰⁵⁹ kıışsanıñ ötesini açmadı. Cāriyelerdir Şīrīn'e keşīşin söyledigi sözü beyān eylediklerinde nigār-ı nāzenīniñ şabr u qarārı qalmayıp⁶⁰⁶⁰ şūreti eline aldı ve⁶⁰⁶¹ gelip Şāvur'a dil-nevāzlıklar edip Şāvur ile görüşdü.⁶⁰⁶² [T 108a] Şāvur da nigāra⁶⁰⁶³ du'ālar edip ol maḥalde⁶⁰⁶⁴ oturdular. Andan soñra nigār Şāvur'a şorup⁶⁰⁶⁵ ey ḥakīm-i zū-fünūn! Ne yerlisin ve қanden gelip қande gidersin? Lütf edip bize aḥvālīni söyle.⁶⁰⁶⁶ Zīrā sende āşinā nişānları gördük dedikde Şāvur da cevāb verip ben қuluñuz bir seyyāḥ-ı cihānım ki mağribden maşrıқа varınca cümle 'ālemi devr eyleyip niçe ġarā'ibler görüp 'acā'ibler⁶⁰⁶⁷ işitdim. Aşlā bir şey⁶⁰⁶⁸ qalmamışdır ki ben anıñ aşlına erişmeyem ve bilmeyem⁶⁰⁶⁹ dedikde nigār ey üstād-ı ferruḥ-қadem! 'Aceb bu şūretiñ şāḥibini bilir misiz⁶⁰⁷⁰ kim ola? Bize şāḥibini beyān eyleseñiz⁶⁰⁷¹ ġāyet lütf u keremdir⁶⁰⁷² diyü niyāz eyledikde dedi ki ey nigār-ı şīrīn-refṭār! Ḥaқ Te'ālā yaramaz gözü senden dūr eylesin. Bu şūretiñ niçe uzun ḥikāyeleri vardır. Rağbet ederseñiz ḥużūruñuza 'arż eyleyeyim⁶⁰⁷³ lākin ortalıқ ḥālī olup kimse olmasın dedikde nigār da cāriyelere işāret eyledi⁶⁰⁷⁴ cümlesi perī gibi gözden nihān olup [A 8a] yalnız Şīrīn ile Şāvur қaldıқda dedi kim ma'lūm-ı ḥümāyūnuñuz olsun ki bu şūret şāḥibi ḥālā⁶⁰⁷⁵ şeh-r-yār-ı memleket-i 'Acem olan Hürmüz-i Tāc-dār'ıñ şeh-zāde-i cihān-dārıdır⁶⁰⁷⁶ ki adına Ḥüsrev-i Pervīz⁶⁰⁷⁷ derler diyü beyān eyledikde nigār tekrār-be-

⁶⁰⁵⁸ 5932. dipnottan buraya (6058. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁰⁵⁹ bunlara: A'da yok

⁶⁰⁶⁰ qarārı qalmayıp: qarār qalmayıp ve M

⁶⁰⁶¹ aldı ve: alıp T

⁶⁰⁶² edip Şāvur ile görüşdü: gösterdi M, A

⁶⁰⁶³ nigāra: T'de yok

⁶⁰⁶⁴ maḥalde: maḥalle M, A

⁶⁰⁶⁵ şorup: şorup ve T

⁶⁰⁶⁶ söyle: beyān eyle M, A

⁶⁰⁶⁷ ġarā'ibler görüp 'acā'ibler: ġarīb ü 'acā'ib görüp dürlü dürlü şey T / ġarā'ibler gördüm 'acā'ibler A

⁶⁰⁶⁸ şey: nesne T

⁶⁰⁶⁹ erişmeyem ve bilmeyem: erişmemiş olam M, A

⁶⁰⁷⁰ şāḥibini bilir misiz: bilir misin T

⁶⁰⁷¹ eyleseñiz: eyleseñiz gerekdir ki T

⁶⁰⁷² lütf u keremdir: lütf idi M, A

⁶⁰⁷³ eyleyeyim: eyleyem T

⁶⁰⁷⁴ nigār da cāriyelere işāret eyledi: nigār cāriyelere işāret eyledi M / nigār da cāriyelere emreyledi A

⁶⁰⁷⁵ ḥālā: A'da yok

⁶⁰⁷⁶ şeh-zāde-i cihān-dārıdır: oğlu şeh-zāde-i cihāndır M, A

tekrār Hüsrev'in ahvālını soruşturmağa başladı lākin kendiniñ ol şürete 'aşık olduğunu açmayıp anı Şāvur'dan şaqladı. Pes Şāvur da her şorduğuna cevāb verip āhir dedi ki ey nigār-ı nāzenin! Bu şüretiñ⁶⁰⁷⁸ şahibini bu kadar şormağdan maqşūduñuz nedir bize beyān buyuruñ tā ki biz de aña göre cevāb verelim. Zīrā ādem kendi derdini ḥakīminden şaqlamayıp beyān eylemek gerekdir tā ki ol da aña göre devāsını tedārik edip çāresini⁶⁰⁷⁹ göre diyü nigārın 'aşık olduğunu söyletmek istedikde nigār da [M 111b] gördü kim eger rāzını üstāda açmayıp şaqlarsa⁶⁰⁸⁰ derdine dermān bulunmayıp yine evvelki gibi maḥzūn qalmağ görünür. Hemān bu kimseye sözüñ⁶⁰⁸¹ gerçegini söyleyeyim belki bir çāre bula deyip⁶⁰⁸² dedi kim ey ḥakīm-i zū-fünūn! Seni yaradan Tañrı⁶⁰⁸³ 'aşkına olsun benim rāzımı kimseye söylemeyip⁶⁰⁸⁴ cānıñ gibi qalbiñde nihān eyle. Sözüñ toğrusu budur ki ben bir niçe günden beri bu⁶⁰⁸⁵ şüretiñ ḥüsnüne meftūn olup deli dīvāne oldum. Hālā bu derdiñ çāresini araşdırmağdayım.⁶⁰⁸⁶ Eger 'ilācını bilirseñiz beyān eyleñ gāyet lütfdür diyü niyāz eyledikde Şāvur gördü kim Hüsrev'in 'aşkı Şīr'in'ın gönlüne kār edip muḥkem te'şīr eylemiş.⁶⁰⁸⁷ Artık kendisini āşikāre eylemekden ğayrı dermān qalmadığını gördükde dedi kim ey nigār-ı nāzenin! Ma'lūmuñ olsun ki⁶⁰⁸⁸ bu şüreti ben quluñ taşvīr edip bu maḥalle qodum ve mümkün olduğu kadar⁶⁰⁸⁹ ol dil-ber-i ra'nāya benzetmege çalışdım lākin ḥüsnünün biñde birini taşvīr edemeyip 'āciz qaldım. Bir dil-ber-i şīr-in-kārdır ki cihān muşavvirleri naqşında ḥayrān olup⁶⁰⁹⁰ [A 8b] ol serv-i revānı taşvīr eylemekde her ne kadar tedbīr ederlerse de şīve-i reftārına⁶⁰⁹¹ geldikde çāre bulamayıp dermān-de qalırlar. Siz ki taşvīrini görmekle bu kadar meftūn olduğunuz yerde kendisini görseñiz bir ān yanından

⁶⁰⁷⁷ Hüsrev-i Pervīz: Hüsrev M

⁶⁰⁷⁸ şüretiñ: şüret T

⁶⁰⁷⁹ çāresini: çāresini tedārik edip T

⁶⁰⁸⁰ üstāda açmayıp şaqlarsa: açmayıp şaqlarsa T / üstāda açmayıp şaqlar ise M

⁶⁰⁸¹ hemān bu kimseye sözüñ: hemān sözüñ böyle üstād kimseye T / bu kimseye sözüñ M

⁶⁰⁸² deyip: deyip ve M

⁶⁰⁸³ seni yaradan Tañrı: yaradan Tengri M / seni yaradan Tengri A

⁶⁰⁸⁴ söylemeyip: açmayıp M

⁶⁰⁸⁵ bu: bir T

⁶⁰⁸⁶ araşdırmağdayım: araşdırmağdan murādım T

⁶⁰⁸⁷ eylemiş: eylemişdir T

⁶⁰⁸⁸ ki: kim T

⁶⁰⁸⁹ kadar: mertebe T

⁶⁰⁹⁰ olup: qalıp T

⁶⁰⁹¹ şīve-i reftārına: şīve vü reftārına M

dür olmağa [T 108b] kâdir olamazdınız diyü Hüsrev'i niçe yüzden vaşf eyledikden sonra dedi ki bu hüsle hâlâ ol perî bir gece düşünde sen pençe-i âf-tâbîñ hayâlini⁶⁰⁹² gördükde 'aklı başından gidip⁶⁰⁹³ zülfüñüz zencîrine esîr olmağla ol zamândan beri ne kimse ile oturup 'îş ü 'işret eyler ve ne derd-i 'aşkla bir demde râhat olur. Âhîr-kâr⁶⁰⁹⁴ nâ-çâr olup beni huzûr-ı 'izzetiñize⁶⁰⁹⁵ gönderdi tâ ki gelip size bu ahvâli beyân eyleyem. Pes ben de fermânları üzere gelip şüretini taşvîr eylemekle 'arz-ı hâl eyledim ve bu tarîkla huzûruñuza gelip vâkı'ayı beyân eyledim⁶⁰⁹⁶ deyip kâdir olduğı kadar bunun gibi⁶⁰⁹⁷ niçe⁶⁰⁹⁸ sözlerle Şîrîn'i mecnûn eylemekde idi. Şîrîn ise Şâvur'dan bu sözleri işitdikde⁶⁰⁹⁹ 'aklı başından gidip çâk-i girîbân edeyazdı. Hele yine [M 112a] kendisini zabt edip dedi ki ey 'aşık larıñ çâre-sâzı! Şimdi bunun 'ilâcı nedir ve⁶¹⁰⁰ ol hümâyla buluşmak nice mümkündür? Ne tedbîr eylemek gerekdir?⁶¹⁰¹ Bize beyân buyuruñ diyü Şâvur'dan niyâz edip çaresini⁶¹⁰² şordukda Şâvur du'âlar edip dedi ki ey nigâr-ı nâzenîn!⁶¹⁰³ Bu huşûşda elem çekmeyip kendi şafâñızda oluñ. Çâresi gâyet âsândır. Evvelâ bu râzı kimseye açmayıp kalbiñizde nihân edersîñiz.⁶¹⁰⁴ Andan sonra bir gün şikâr kaşdı ile Şeb-dîz'e süvâr olup şahrâya çıkarsız ve at kıparıp perî gibi gözden gâ'ib olursuz. Ma'lûmuñuzdur ki Şeb-dîz'e hiçbir at yetişemeyip ardıñızca hiç⁶¹⁰⁵ kimse gidemez. Bir miqdâr yer⁶¹⁰⁶ girdikden sonra eğer bir yerde bu⁶¹⁰⁷ kuluñuza muntazır olursanız gelip bile gidelim ve eğer 'acele buyursanız⁶¹⁰⁸ bu hâtemi alıñ Hüsrev'iñdir deyip kıynundan bir mühr kıkarıp Şîrîn'e verdi. Yolda [A 9a]

⁶⁰⁹² düşünde sen pençe-i âf-tâbîñ hayâlini: sen âf-tâbı T

⁶⁰⁹³ gidip: T'de yok

⁶⁰⁹⁴ âhîr-kâr: âhîr çâr A

⁶⁰⁹⁵ huzûr-ı 'izzetiñize: huzûruna 'izzetiñize M / huzûr-ı 'izzete A

⁶⁰⁹⁶ ve bu tarîkla huzûruñuza gelip vâkı'ayı beyân eyledim: T'de yok

⁶⁰⁹⁷ bunun gibi: buncılayın T

⁶⁰⁹⁸ niçe: M ve A'da yok

⁶⁰⁹⁹ işitdikde: işitdikden sonra T

⁶¹⁰⁰ ve: T'de yok

⁶¹⁰¹ gerekdir: gerek A

⁶¹⁰² Şâvur'dan niyâz edip çaresini: çâresini Şâvur'dan M, A

⁶¹⁰³ nâzenîn: nâzenînim M, A

⁶¹⁰⁴ edersîñiz: edersiz T, M

⁶¹⁰⁵ hiç: M ve A'da yok

⁶¹⁰⁶ yer: T ve M'de yok

⁶¹⁰⁷ bu: T'de yok

⁶¹⁰⁸ buyursanız: buyursanız M

Hüsrev'e rāst gelirseñiz⁶¹⁰⁹ yüzüğü gösteriñ. Artık nişāna hācet yok. Murādınız hāşıl olur ve⁶¹¹⁰ eger rāst gelemeseñiz Medāyin şehrine varıp Hüsrev'in köşkünü sorup bulduğunuza varıñ anda olanlara yüzüğü gösteriñ. Hüsrev'in hesābsız cāriyeleri⁶¹¹¹ vardır. Size 'izzet ü ikrāmlar ederler. Hüsrev de her kande ise gelip⁶¹¹² buluşursuz dedi. Pes bunuñ üzerine kavl ü karar eylediler. Şāvur dönüp sürürla⁶¹¹³ karar-gāhına gitdi. Şīrīn de aḥşama dek ne hāl ise kızlarla⁶¹¹⁴ ol maḥalde karar edip aḥşam olduḡda kalkıp Mehīn Bānū'nuñ yanına geldi. Muşāḥabete başlandıkda Şīrīn⁶¹¹⁵ dedi kim niçe zamāndır şikāra⁶¹¹⁶ gitmedim. Emriñiz olursa yarın binip eṭrāfı dolanıp şayd u şikār edelim ve fermānınızla Şeb-dīz'i eyerlesinler⁶¹¹⁷ göñlüm aña binmek ister dedi. Mehīn Bānū cevāb verip⁶¹¹⁸ sen bilirsın hemān göñlüñ her ne ṭarafa gitmek isterse varıp 'ālemiñde ol lākin Şeb-dīz'den ḡayrı atlar çok. Her kaḡısını isterseñ al. Zīrā Şeb-dīz'in başı pek bir ser-keş atdır. Belki zabṭ edemeyesin de bir ḡaṭā ola.⁶¹¹⁹ Eger yok⁶¹²⁰ elbette anı isterim derseñ aḡzına münāsib bir⁶¹²¹ ağır kem ursunlar. Çokluḡ incitmeyip [M 112b] başiret üzere binip 'ālemiñde ol dedi. Pes Şīrīn şād olup Bānū'nuñ öñünde yer öpüp ol gece rāḡatla yatdı.

⁶¹⁰⁹ gelirseñiz: gelirsiz T

⁶¹¹⁰ ve: T'de yok

⁶¹¹¹ Hüsrev'in hesābsız cāriyeleri: hesābsız cāriyeler T, A

⁶¹¹² gelip: eglenip T

⁶¹¹³ sürürla: sürür ile M, A

⁶¹¹⁴ aḥşama dek ne hāl ise kızlarla: her ne hāl ile olduysa kızlar ile T

⁶¹¹⁵ Şīrīn: Şīrīn ey M

⁶¹¹⁶ zamāndır şikāra: zamāndır ki şikār M / zamāndır ki şikāra A

⁶¹¹⁷ fermānınızla Şeb-dīz'i eyerlesinler: fermānınız ile Şeb-dīz'i egerlesinler T / fermānınızla Şeb-dīz'i egerlesinler M

⁶¹¹⁸ cevāb verip: T'de yok

⁶¹¹⁹ Şeb-dīz'den ḡayrı atlar çok. Her kaḡısını isterseñ al. Zīrā Şeb-dīz'in başı pek bir ser-keş atdır. Belki zabṭ edemeyesin de bir ḡaṭā ola: Şeb-dīz'e binmezseñiz ma'ḡuldür. Zīrā bir ser-keş atdır. Qorḡarım ki seni bir yere bıraḡıp zabṭına ḡādir olmayasın. Şeb-dīz'den ḡayrı at çokdur. Her kaḡısını isterseñ al T / Şeb-dīz'den ḡayrı atlar çok. Her kaḡısını isterseñ al. Zīrā Şeb-dīz'in başı pek bir ser-keş atdır. Belki zabṭ edemeyesin bir ḡaṭā ola A

⁶¹²⁰ yok: T'de yok

⁶¹²¹ bir: M'de yok

BU DĀSTĀN ŞĪRĪN'İN ŞEB-DĪZ'E BİNİP⁶¹²² ŞİKĀRA ÇIKDIKDA AT QOPARIP HÜSREV'E GİTDİGİDİR

[T 109a] Çünkü şabāh oldu. Şīrīn'in şikāra gitdiği gün 'ādeti erkek kıyāfetine girmek idi. Pes ol gün de yerinden kalkıp merdāne libāslarını giyinip⁶¹²³ bir dil-ber-i ra'nā şūretine girdi. Cāriyeler de cümle hıdmet-kārlar esbābı⁶¹²⁴ giyip bir sürü dil-ber-i şīrīn-kār atlarına⁶¹²⁵ süvār olup şahrāya gitdiler. Şikār-gāha varılıp [T 109b] her biri bir tarafa at salıp [A 9b] şikāra meşgūl oldukları gibi hemān-dem Şīrīn Şeb-dīz'i qoparip bir cānibe eser yel gibi çıkıp gitdi. Yanında olanlar ardı sıra qoşup yetişmek murād eylediklerinde tozuna bile yetişemeyip ān-ı⁶¹²⁶ sâ'atīn içinde gözlerinden nā-bedīd oldu. Cümlesi şandılar kim Şeb-dīz'i zabt edemediginden at bir tarafa alıp gitmiş ola. Pes ahşama dek eṭrāfı dolanıp araşdıragördüler çāre olup nām u nişānını bulamadılar. Āhır ahşam olduğda nigārdan nā-ümmīd olup dönüp Mehīn Bānū'nuñ yanına geldiler ve saçlarını⁶¹²⁷ yolup feryād ederek vāqı'⁶¹²⁸ olan hāli beyān eylediler. Mehīn Bānū'dur kızlardan bu muşībet haberini işitdikde qardaşınıñ⁶¹²⁹ mātemini tāzeleyip feryād ü fiğānlar eylemege başladı⁶¹³⁰ ve gözlerinden qanlı yaşlar döküp der idi ki rūzgār 'aceb ol tāze goncayı ne şekil hār-zāra bırağdı ve ol āb-ı hayāt ırmağı⁶¹³¹ bizden kesilip qanğı cānibe ağıdı?⁶¹³² Felek 'aceb o serv-i ser-keşi kimiñ⁶¹³³ hevāsına uydurdu ve ol naḥl-i tāze qanğı bāğıñ zīneti oldu deyip bunuñ gibi fiğānlarla geceyi şabāha çıkardı.⁶¹³⁴ Şabāh olduğda Mehīn Bānū'nuñ cümle a'yān-ı devleti qapısına gelip⁶¹³⁵ maqām-ı hıdmetde tūrdular ve⁶¹³⁶ bānū-yı devrānıñ fermānı

⁶¹²² Binip: Süvār Olup T

⁶¹²³ libāslarını giyinip: libāsların giydi ve T

⁶¹²⁴ cümle hıdmet-kārlar esbābı: cümle hıdmet-kārlar esbābın T / hıdmet-kārlar esbābı M

⁶¹²⁵ dil-ber-i şīrīn-kār atlarına: dil-ber-i şīrīn-kārlar A

⁶¹²⁶ ān-ı: ānı M, A

⁶¹²⁷ saçlarını: saçların M, A

⁶¹²⁸ vāqı': T'de yok

⁶¹²⁹ qardaşınıñ: qarındaşınıñ T, M

⁶¹³⁰ feryād ü fiğānlar eylemege başladı: feryād fiğānlar eyledi T

⁶¹³¹ hār-zāra bırağdı ve ol āb-ı hayāt ırmağı: hār u zāra bırağdı ve ol āb-ı ırmağı T / hār-zāra bırağdı ve ol āb-ı hayāt ırmağını M

⁶¹³² ağıdı: ağıtdı M

⁶¹³³ 'aceb o serv-i ser-keşi kimiñ: o serv-i ser-keşi gitmek T

⁶¹³⁴ çıkardı: çıkardılar T

⁶¹³⁵ gelip: varıp T

olursa cümle⁶¹³⁷ cihānı devr edip ol hümāyı araştırmakda olanca kudretimizi şarf edelim belki bir yerden⁶¹³⁸ haberini alıp bulayız dediler lākin Mehīn Bānū ašlā Şīrīn'i araştırmayıp dedi ki bundan evvel ben bu⁶¹³⁹ mātemiñ vākı'asını görmüşdüm ki [M 113a] elimde bir şāhīn varmış.⁶¹⁴⁰ Nā-gāh uçup bir tarafa çekilip gitdikde⁶¹⁴¹ feryād ü fiğānlar eyledim ve hayf ki şeh-bāzımı⁶¹⁴² elimden⁶¹⁴³ uçurdum diyü mātamlere düşdüm. Āhīr-kār bir zamāndan soñra yine gelip koluma⁶¹⁴⁴ kondu. Ümmīddir ki Şīrīn [A 10a] birkaç günden soñra yine gelip bize vāşıl ola. Ha birkaç gün 'ālemiñ cevriñi çekip şabredelim ve 'īş ü⁶¹⁴⁵ 'işreti birağıp kāsāvetde olalım. Yine ol gözüm nūru geldikde yeñi başdan zevk u şafāmızda olalım ve murād üzere yine atıp tūtalım dedi.⁶¹⁴⁶ Pes cümle a'yān-ı devlet⁶¹⁴⁷ bānū-yı cihānıñ cevābını işitdiklerinde emr şehir-yārimızıñdır⁶¹⁴⁸ deyip Şīrīn'i aramağa muqayyed olmadılar ve çekilip yerli yerlerine⁶¹⁴⁹ gitdiler. Bu cānibden çünki Şīrīn şahrāda Şeb-dīz'i koparıp cāriyeleriñ gözlerinden nihān oldu. Ašlā bir yerde ārām eylemeyip yola girdi ve tağlar aşip şahrālar geçip muhkem gider idi. Yol iz bilmez bir nāzenīn olmağla geceler tağda kalıp şabāh olduğda⁶¹⁵⁰ gözü gördüğü yere gidip⁶¹⁵¹ ne hāl ise bir köye geldi. Ol gece anda kalıp şabāh olduğda Medāyin şehri yolunu şorup yine⁶¹⁵² çıkıp gitdi. Ašlā yola çıkmamış ve rūzgārıñ soğuk ve şıcağını⁶¹⁵³ görmemiş bir gül-endām olmağla birkaç gün⁶¹⁵⁴ içinde yāsemen yaprağından nāzik olan teni⁶¹⁵⁵ yol zahmeti ile elem-zede oldu.⁶¹⁵⁶

⁶¹³⁶ ve: lākin M

⁶¹³⁷ cümle: M ve A'da yok

⁶¹³⁸ yerden: yerde M, A

⁶¹³⁹ bu: T'de yok

⁶¹⁴⁰ elimde bir şāhīn varmış: kolumda bir şāhīn var imiş M, A

⁶¹⁴¹ gitdikde: gitdi T

⁶¹⁴² ve hayf ki şeh-bāzımı: hayf ki şeh-bāzı T

⁶¹⁴³ elimden: koldan M, A

⁶¹⁴⁴ koluma: kolumda T

⁶¹⁴⁵ 'īş ü: 'īş T

⁶¹⁴⁶ olalım ve murād üzere yine atıp tūtalım dedi: olup atıp tūtalım M / olup atıp tūtalım dedi A

⁶¹⁴⁷ devlet: M ve A'da yok

⁶¹⁴⁸ şehir-yārimızıñdır: şehir-yārimızıñ M, A

⁶¹⁴⁹ ve çekilip yerli yerlerine: çekilip yerli yerine T / ve çekilip yerli yerine M

⁶¹⁵⁰ geceler tağda kalıp şabāh olduğda: T ve A'da yok

⁶¹⁵¹ gidip: gelip T

⁶¹⁵² şabāh olduğda Medāyin şehri yolunu şorup yine: şehir-i Medāyin yolunu şorup M

⁶¹⁵³ soğuk ve şıcağını: ısıcağını ve şovuğun M / ısıcağını ve şovuğunu A

⁶¹⁵⁴ gün: günüñ M, A

Derd-i ‘aşkla bî-ķarār olmağın⁶¹⁵⁷ ölüp dirildigine bakmayıp yoldan ķalmadı ve dā’imā tenhā yollardan gidip olmaya ki bir⁶¹⁵⁸ olmaz yerde yaķayı ele verem diyü muķkem [T 110a] iķtirāz eyler idi.⁶¹⁵⁹ Yine bir gün bu hāl üzere çekilip giderken bir yere geldi. Gördü bir laķīf güzel yer olup eķrāfi çiçeklerle zeyn olmuş ve dört cānibini⁶¹⁶⁰ şıķ ağaķlık tūtop ortalık yerinden⁶¹⁶¹ āb-ı hāyāt gibi bir şū çağlayıp aķar. Nigār-ı nāzenīndir şuyu gördüğü⁶¹⁶² gibi niķe günden beri gövdesi yol tozu ile⁶¹⁶³ kirlenmegin vücūdu elem-zede olmuşdu.⁶¹⁶⁴ Pes ol maķalde şuya girmek isteyip sağa şola baķdı. Gördü kim aşlā gelir gider yok. Hemān-dem bir tenhā yere gelip atından inip bir ağaca baēladı [A 10b] ve tāc u⁶¹⁶⁵ libāsını da çıkarıp bir ağaķ dalına aşāķodu. Andan şöńra ķıldan ince beline bir⁶¹⁶⁶ ibrişim peştemāl tūtop şuya girdi ve gümüş tenini yuyup yol tozundan gövdesini āyīne gibi pāk eylemege baēladı.⁶¹⁶⁷

[M 113b] BU MAĞAL HÜSREV BABASINDAN KAÇIP GİDERKEN YOLDA ŞİRİN’E RĀST GELDİKDE BİLEMEDİGİDİR

Rivāyet olunur ki Hüsrev ķünkü Şāvur’u Şirīn’i ele getirmek iķin Ermen vilāyetine gönderdi. Kendisi dā’imā babası Hürmüz’üñ hīdmetinde olup bir ān yanından ayrılmaz idi. Pād-şāh da oēluna cānı gibi muķabbet edip yanında⁶¹⁶⁸ ‘azīz ü muķterem tūtar idi. Günlerde bir gün Hüsrev’iñ düşmenlerinden birķaķ kimse bir araya gelip şeh-zādeyi bir⁶¹⁶⁹

⁶¹⁵⁵ olan teni: olan T / teni M

⁶¹⁵⁶ oldu: olmağın T

⁶¹⁵⁷ derd-i ‘aşkla bî-ķarār olmağın: derd-i ‘aşkıyla bî-ķarār olup T

⁶¹⁵⁸ bir: T’de yok

⁶¹⁵⁹ eyler idi: eylerleridi M

⁶¹⁶⁰ ve dört cānibini: dört cānibi T / ve dört cānibi A

⁶¹⁶¹ tūtop ortalık yerinden: ortalık yerde T

⁶¹⁶² gördüğü: görüverdigi T

⁶¹⁶³ tozu ile: tozundan M

⁶¹⁶⁴ olmuşdu: olmuş idi T

⁶¹⁶⁵ tāc u: tāc M

⁶¹⁶⁶ ķıldan ince beline bir: nāzık bir ince T

⁶¹⁶⁷ gövdesini āyīne gibi pāk eylemege baēladı: gövdesini āyīne gibi pāk eyleyip tamām yundu T / gövdesi āyīne gibi eylemege baēladı A

⁶¹⁶⁸ yanında: dilinde T

⁶¹⁶⁹ bir: ne A

tarîkla babasına geçip öldürtmek için⁶¹⁷⁰ bunu mülâhaza eylediler ki bir miqdâr akçeyi Hüsrev'in⁶¹⁷¹ adıyla⁶¹⁷² sikkeleyip eṭrâf ü eknâfa göndereler. Şâhdır bu işden haber-dâr olduğda elbette gâzaba gelip⁶¹⁷³ şeh-zâdeyi helâk eylemesi muḳarrerdir deyip bir miqdâr akçeyi Hüsrev'in nâmiyla⁶¹⁷⁴ sikkeleyip memlekete yaydılar. Hürmüz'dür bu hâle vâkıf olup⁶¹⁷⁵ oğlunun adı ile sikkelenmiş akçeyi gördükde [T 110b] kaşd eyledi kim Hüsrev'i tutup helâk eyleye. Pes pād-şâh muşâhiblerinden şeh-zâdeniñ taraf-dârı⁶¹⁷⁶ olanlardan birkaçı bu kıssadan haber-dâr olduklarında el altından Hüsrev'e haber gönderip şehir-yārım saña düşmenleriñ buncılayın hîle edip hâlâ pād-şâhı gâzaba getirmişler. Münāsib olan birkaç gün bu şehirde eglenmeyip bir tarafa çıkıp gidesiz diyü i'lâm eylediklerinde Hüsrev'dir endîşe-nâk⁶¹⁷⁷ olduğda hemân-dem sarâyına gelip sipâriş eyledi ki ben⁶¹⁷⁸ bir iki haftaya dek yabana gidip eglenmek isterim.⁶¹⁷⁹ Eger benden soñra sarâya bir nigâr-ı nâzenîn gelirse 'izzet ü ikrâmlar edip⁶¹⁸⁰ hâṭırınca olası. Eger sarâyda olmak istemezse⁶¹⁸¹ gönlü kaṅgı yeri begenirse ol maḥalde [A 11a] bir köşk yapıp ri'âyetinde⁶¹⁸² kuşūr eylemeyesiz diyü muḥkem tenbîhler eyledi ve yanına birkaç ḥidmet-kâr alıp çıkıp Ermen şehri cānibine toḡru çekilip gitdi. Qazâyla⁶¹⁸³ yolu Şîrîn'in şuya girdiği yere uğrayıp gördü kim bir güzel yerdir. Ḥidmet-kârlarına emreyledi kim inip bir miqdâr tavarları ota şalalar. Ḥidmet-kârlar da fermân üzere atlarından⁶¹⁸⁴ inmege başladıklarında Hüsrev yalnızca eṭrâfı dolanırken gördü kim bir ağaca bir siyâh at bağlamışlar. 'Aceb bunun şâhibi nerede ola diyü ileri bakdıkda gördü kim bir nigâr-ı nâzenîn topuḳlarını döger⁶¹⁸⁵ şırma saçlarını

⁶¹⁷⁰ öldürtmek için: öldürtmek için M, A

⁶¹⁷¹ Hüsrev'in: Hüsrev T, A

⁶¹⁷² adıyla: adı ile M, A

⁶¹⁷³ gâzaba gelip: gâzabla T

⁶¹⁷⁴ nâmiyla: nâmi ile M / adı ile A

⁶¹⁷⁵ olup: M'de yok

⁶¹⁷⁶ taraf-dârı: taraf-dârları A

⁶¹⁷⁷ diyü i'lâm eylediklerinde Hüsrev'dir endîşe-nâk: dediler Hüsrev'dir bundan haber-dâr M, A

⁶¹⁷⁸ ben: M'de yok

⁶¹⁷⁹ eglenmek isterim: gelmem M, A

⁶¹⁸⁰ gelirse 'izzet ü ikrâmlar edip: gelirse 'izzet ü ikrâmlar edip ve T / gelir 'izzet ü ikrâmlar edip A

⁶¹⁸¹ olmak istemezse: olmağa istemez ise M / olmağa istemezse A

⁶¹⁸² ri'âyetinde: ri'âyetde T

⁶¹⁸³ qazâyla: qazâ ile T

⁶¹⁸⁴ ḥidmet-kârlar da fermân üzere atlarından: ḥidmet-kârlar da fermân üzere T / ḥidmet-kârlardır fermân üzere atlarından M

⁶¹⁸⁵ topuḳlarını döger: T'de yok

şaliverip şuya girmiş ve⁶¹⁸⁶ tırmadan [T 111a] gümüş⁶¹⁸⁷ tenini yıkayıp⁶¹⁸⁸ yol tozundan pāk eylemekdedir.⁶¹⁸⁹ Hüsrev’dir nigārı gördükde hüsne hayrān olup uzakdan temāşāya tırdı ve⁶¹⁹⁰ ta‘accüb edip bunuñ gibi yerde buncılayın nigār-ı nāzenīniñ ne işi var⁶¹⁹¹ deyip bakıp tıururken⁶¹⁹² nā-gāh Şīrīn’in gözü Hüsrev’e rāst geldikde⁶¹⁹³ gördü kim bir dilber-i ra’nā şeh-zāde-i cüvān⁶¹⁹⁴ tırmadan kendisine bakıp tıurur. Cān başına şıçrayıp ‘acele ile şudan çıkıp esbābını giymege başladı.⁶¹⁹⁵ Hüsrev de kızını kendisinden şıkılıp giyinmege başladığını gördükde⁶¹⁹⁶ üstüne varmağı münāsib görmeyip bir miqdār gerisine⁶¹⁹⁷ çekilip gezinmege başladı ve kaçd eyledi ki⁶¹⁹⁸ şimdi taşra çıkıp atına süvār oldukda yanına varıp şorayım ve kim olduğunu haber alıp bileyim diyü muqayyed olmadı.⁶¹⁹⁹ Bu cānibden⁶²⁰⁰ çünkü nigār-ı ‘ālem esbābını giydi. Hemān-dem Şeb-dīz’e süvār olup yoluñ öbür tarafından at kıparıp eser yel gibi çekilip⁶²⁰¹ gitdi. Bir zamāndan şoñra Hüsrev gördü kim aşlā⁶²⁰² gelir gider yok. ‘Aceb şu nigār nice oldu deyip⁶²⁰³ sürüp çeşmeniñ yanına vardıkda gördü kim nigārın yerinde yeller eser. Kıduñsa bulasıñ. [A 11b] Atına binip çekilip gitmiş. Hüsrev’dir hayf elime şunuñ gibi şikār girmiş iken⁶²⁰⁴ muqayyed olmayıp kaçırđım ve buncılayın sūñülüne rāst gelmişken⁶²⁰⁵ ihmāl edip uçurdım deyip ol etrāfı tolaşagördü.

⁶¹⁸⁶ ve: T’de yok

⁶¹⁸⁷ Bu kısımdan (6187. dipnot) 6224. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶¹⁸⁸ yıkayıp: yuyup A

⁶¹⁸⁹ eylemekdedir: eylemede T

⁶¹⁹⁰ nigārı gördükde hüsne hayrān olup uzakdan temāşāya tırdı ve: T’de yok

⁶¹⁹¹ nigār-ı nāzenīniñ ne işi var: nāzenīn nigār tāze nigārın ne işler ve ne arar T

⁶¹⁹² bakıp tıururken: bakarken durarak A

⁶¹⁹³ geldikde: gelip A

⁶¹⁹⁴ şeh-zāde-i cüvān: A’da yok

⁶¹⁹⁵ başladı: başlayıp nesi var ise cümlesini hāzırlayıp kendisini Hüsrev’den gizleyip gördükde Hüsrev de kendiyi şaklayıp görünmez oldu. Fi’l-hāl ata binip gitdi T

⁶¹⁹⁶ Hüsrev de kızını kendisinden şıkılıp giyinmege başladığını gördükde: çünkü Hüsrev T

⁶¹⁹⁷ gerisine: geriye T

⁶¹⁹⁸ kaçd eyledi ki: A’da yok

⁶¹⁹⁹ olmadı: olmadıkda T

⁶²⁰⁰ cānibden: tarafda A

⁶²⁰¹ eser yel gibi çekilip: A’da yok

⁶²⁰² aşlā: T’de yok

⁶²⁰³ deyip: T’de yok

⁶²⁰⁴ elime şunuñ gibi şikār girmiş iken: şunuñ gibi şikār elimize girmişiken T

⁶²⁰⁵ gelmişken: gelmişiken T

Olmadı nigārdan nām u nişān bulamayıp⁶²⁰⁶ tozunu bile göremedi ve dört cānibe at kıparıp segirtti.⁶²⁰⁷ Gördü kim çāre olup ardından yetişemez⁶²⁰⁸ elini eline urup hayf⁶²⁰⁹ şad hayf ki çeşme-i āb-ı hayvāna ermiş iken⁶²¹⁰ gaflet zulmeti gözümü bağladı ve bu çeşmede bunun gibi bir içim şuya rāst gelmişken⁶²¹¹ bilmezlikle elden çıkarıp şimdi hasreti⁶²¹² yüregimi tağladı. **Beyt**⁶²¹³

Bilmedim nakd-i vaşlı çaldırdım

Gitdi⁶²¹⁴ cānānım elden aldirdim

diyerek hasretle yola revāne oldu.⁶²¹⁵ Hüsrev'dir bu hasretle çekilip gitmede⁶²¹⁶ biz bu cānibde Şīrīn'ın aḥvāline gelelim. Çünkü nigār-ı 'ālem Hüsrev'i şu kenārında gördü. Tebdīl-i kıyāfet olup yol libāsıyla⁶²¹⁷ olduğundan Hüsrev-i nām-dār olduğunu bilemeyip çekilip gitdi. Bir zamāndan sonra Medāyin'e gelip şorarak Hüsrev'in sarāyını bulup gelip atından inip içeri⁶²¹⁸ girdi. Sarāyda olan kızlardır nigār-ı 'ālemi gördüklerinde hasedlerinden her biri eleme düşdüler. Hele⁶²¹⁹ ne hāl ise önüne düşüp 'izzet ü ikrām⁶²²⁰ bir köşke götürdüler. Ne yerlisiz ve nereden gelirsiz deyip⁶²²¹ aḥvālini şoragördüler. Aşlā Şīrīn bunlara⁶²²² kendini kim olduğunu söylemeyip bildirmedi.⁶²²³ Benim ḥikāyetim pek

⁶²⁰⁶ olmadı nigārdan nām u nişān bulamayıp: neden sonra olmadı ki nigārdan bir nişān u nāmı bulup T

⁶²⁰⁷ segirtti: segirdegördü A

⁶²⁰⁸ Gördü kim çāre olup ardından yetişemez: Çāre olup ardından yetişemedi A

⁶²⁰⁹ hayf: hayf ve A

⁶²¹⁰ çeşme-i āb-ı hayvāna ermiş iken: çeşme-i āb u hayvāna rāst gelmegin T

⁶²¹¹ gelmişken: gelmişiken T

⁶²¹² hasreti: hasret A

⁶²¹³ beyt: T'de yok

⁶²¹⁴ gitdi: kendi T

⁶²¹⁵ hasretle yola revāne oldu: hasret ile yola çekilip gitmede T

⁶²¹⁶ Hüsrev'dir bu hasretle çekilip gitmede: T'de yok

⁶²¹⁷ libāsıyla: libāsı ile A

⁶²¹⁸ içeri: içeriye T

⁶²¹⁹ hele: her T

⁶²²⁰ ikrāmla: ikrām ile T

⁶²²¹ deyip: diyü A

⁶²²² bunlara: T'de yok

⁶²²³ bildirmedi: A'da yok

uzundur. Şeh-zāde-i nām-dār geldikde cümleñiziñ ma'lūmu olur lākin⁶²²⁴ [M 114a] şimdiki hālde kapıda olan atımı bir yere çekip bir hoşça görüp gözetsinler. Zīrā ol at cihān mālārı deger başım berāberi bir rahş-ı cihān-peymādır dedikde taşrada olanlara atı ısmarladılar. Şeh-zādeniñ hāşş atları [A 12a] yanına bağlayıp bir hoşça tīmār etdiler.⁶²²⁵ Andan soñra cāriyeler Şīrīn'iñ öñüne yiyecek ve⁶²²⁶ şarāb getirip ziyāfet eylediler.⁶²²⁷ Egerçi nigāra hasedlerinden⁶²²⁸ her biriniñ yüreginden kan gider idi lākin şeh-zāde gitdiği vaqıtde muhkem [T 111b] tenbīh eylemegin qorqularından güler yüz gösterip⁶²²⁹ i'zāz ü ikrāmda⁶²³⁰ kuşūr qomadılar. Şīrīn de oturup Hüsrev'e intizār çekmede. Biz Hüsrev'iñ ahvālne gelelim.

BU MAHAL HÜSREV'İN MEHİN BĀNÜ'YA VARDIĞIDIR

Çünkü Hüsrev çeşmede rāst geldiği nigārı kaçırp ol hasretle yola girdi.⁶²³¹ Günlerde bir gün Ermen şehrine vardıkda cümle a'yān⁶²³² çıkıp şeh-zādeyi istikbāl eylediler. Bir iki gün anda eglendikden⁶²³³ soñra kalkıp Muğan'a gitdi. Bu cānibden⁶²³⁴ Mehīn Bānū çünkü Hüsrev'iñ Muğan'a teveccüh eylediginden āgāh oldu. Niçe⁶²³⁵ pīşkeşlerle qarşı çıkıp yolda Hüsrev'i istikbāl eyledi ve bile gelip⁶²³⁶ getirip taht-ı şāhīde oturdup⁶²³⁷ kendisi maqām-ı hīdmetde tūrdı. Pes Hüsrev de bānū-yı 'ālemiñ hāl ü hātırını⁶²³⁸ sorup emreyledi kim tahtıñ yanına otura. Mehīn Bānū'dur şeh-zādeniñ bu lūtfunu gördükde öñünde yer öpüp

⁶²²⁴ 6187. dipnottan buraya (6224. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶²²⁵ bağlayıp bir hoşça tīmār etdiler: bağladılar M, A

⁶²²⁶ ve: ile T

⁶²²⁷ ziyāfet eylediler: konukladılar M, A

⁶²²⁸ nigāra hasedlerinden: nigārıñ hasedinden T

⁶²²⁹ gösterip: göstermegin T

⁶²³⁰ i'zāz ü ikrāmda: ikrāmda M, A

⁶²³¹ hasretle yola girdi: hasret ile yola girip gitmede idi T

⁶²³² vardıkda cümle a'yān: vardıklarında a'yān-ı devlet Mehīn Bānū'ya T

⁶²³³ eglendikden: eylendikden T

⁶²³⁴ cānibden: tarafda M, A

⁶²³⁵ niçe: T'de yok

⁶²³⁶ ve bile gelip: M ve A'da yok

⁶²³⁷ taht-ı şāhīde oturdup: taht-ı şāhīye oturup T / taht-ı şāhīye oturdup A

⁶²³⁸ hāl ü hātırını: hāl hātırın T

geçip tahtıñ⁶²³⁹ yanında bir altın iskemle üstünde karar eyledi. Andan sonra simâtlardır çekilip yemekler yenip ‘İş ü ‘işrete başlandı. El-kışsa Mehîñ Bânû bu üslûb üzere Hüsrev’i yedi gün ziyâfet eyledikten⁶²⁴⁰ sonra bir gün gelip şeh-zâdeniñ önünde yer öpüp şeh-yarımdan bir niyâza geldim. Hâlâ bu yerleriñ⁶²⁴¹ zevk u şafâsı gidip kış⁶²⁴² mevsimi yakın olmağla⁶²⁴³ niyâz ederim ki devletle bu maḥalden kalkıp Berde‘ şehrine⁶²⁴⁴ teşrîf buyurular. Zîrâ⁶²⁴⁵ ol maḥalliñ hevâsı kış mevsimine münâsib olmağın dâ’imâ ‘âdetimiz daḥı böyle olmağla ḥâk-pāye ‘arz eyledik⁶²⁴⁶ dedi.⁶²⁴⁷ Hüsrev de⁶²⁴⁸ ne güzel hemân ‘âdetiñiz her nice ise öyle edelim dedikde Mehîñ Bânû’dur ‘âdeti üzere tedârik görüp Hüsrev ile⁶²⁴⁹ Muḫan’dan⁶²⁵⁰ kalkıp Berde’e geldiler. [A 12b] Daḥı şehre varmazdan evvel Mehîñ Bânû emreyledi kim şeh-zâde-i ‘âlem için sarâyını döşedip cümle ta‘âm u şarâbdan⁶²⁵¹ ne lâzım ise ḥâzır ü müheyyâ eylediler. Hüsrev’dir geldikde sarâyına girip gece gündüz oturup zevk u şafâsına meşğûl oldu. Her gün Mehîñ Bânû bir kerre Hüsrev’iñ ḥuzûruna gelip her ne lâzım ise cümlesini tedârik edip⁶²⁵² ziyâdesiyle ḥâzır ü müheyyâ eyleyip [M 114b] hizmetinde aṣlâ bir kuşûr eylemez idi.⁶²⁵³ İşte Hüsrev bu ḥâl üzere bunda⁶²⁵⁴ atıp tutmada. Biz Medâyin’de Şîrîn’iñ aḥvâline gelelim. Şîrîn çünki Medâyin’e gelip Hüsrev’iñ sarâyında karar eyledi. Bir nice günden sonra haber aldı kim⁶²⁵⁵ Hüsrev babası korkusundan şikâr bahânesiyle taşra çıkıp Ermen cânibine toğru ‘azîmet

⁶²³⁹ yanına otura. Mehîñ Bânû’dur şeh-zâdeniñ bu lûtfunu gördükde önünde yer öpüp geçip tahtıñ: T’de yok

⁶²⁴⁰ gün ziyâfet eyledikten: güne dek ziyâfet eyledi andan T

⁶²⁴¹ yerleriñ: yeriñ M

⁶²⁴² kış: A’da yok

⁶²⁴³ olmağla: olmağın T

⁶²⁴⁴ Berde‘ şehrine: Berde’e M, A

⁶²⁴⁵ zîrâ: M ve A’da yok

⁶²⁴⁶ münâsib olmağın dâ’imâ ‘âdetimiz daḥı böyle olmağla ḥâk-pāye ‘arz eyledik: münâsibdir M, A

⁶²⁴⁷ dedi: T’de yok

⁶²⁴⁸ de: M ve A’da yok

⁶²⁴⁹ dedikde Mehîñ Bânû’dur ‘âdeti üzere tedârik görüp Hüsrev ile: deyip Mehîñ Bânû ile M, A

⁶²⁵⁰ Muḫan’dan: T’de yok

⁶²⁵¹ Mehîñ Bânû emreyledi kim şeh-zâde-i ‘âlem için sarâyını döşedip cümle ta‘âm u şarâbdan: Mehîñ Bânû emreyledi şeh-zâde için sarâyılar döşenip cümle ta‘âm u şarâbdan A / M’de yok

⁶²⁵² tedârik edip: M ve A’da yok

⁶²⁵³ hizmetinde aṣlâ bir kuşûr eylemez idi: hizmetde aṣlâ kuşûr eylemez idi T / hizmetde aṣlâ kuşûr eylemezler idi M

⁶²⁵⁴ bunda: T’de yok

⁶²⁵⁵ Hüsrev’iñ sarâyında karar eyledi. Bir nice günden sonra haber aldı kim: A’da yok

eylemiş.⁶²⁵⁶ Ziyāde perīṣān olup ‘acele ile buncılayın dāma düşdüğüne gāyet elem çekdi ve ol⁶²⁵⁷ çeşme başında rāst geldiği dil-ber-i ra‘nā kendiniñ maḥbūbu olan şeh-zāde-i nām-dār olduğunu bilemeyip kaçtığından nedāmete düşüp vāh⁶²⁵⁸ ne yavuz ḥaṭālar eyledim diyü ḳasāvet deryāsına ṭaldı. Nā-ṣār derdini⁶²⁵⁹ kimseye açmayıp ṣabreylemekden özge çāresi olmadığından epsem olup bir niçe zamān ḥasūd⁶²⁶⁰ cāriyelerin içinde ḳaldı. Āḥir-kār bunlara sarāyın⁶²⁶¹ hevāsından ṣikāyet edip bu sarāya geleli günden güne mizācım bozulup gül cemālim ṣararıp ṣolmağa [T 112a] başladı. Bārī bir hevāsı ḥūb yer olsa ki varıp anda eṭrāf ü eknāfi⁶²⁶² seyr ü temāṣā edip ḥüsrev-i cihān gelinceye dek anda eglensem dedikde⁶²⁶³ cāriyeler ey āf-tāb-ı cihān ve ey nāzenīn-i devrān! Çünkü mübārek ḥāṭırınız tebdīl-i mekān ve seyr-i gülistān ister.⁶²⁶⁴ Aṣlā elem üzere olmayıp ḥāṭırınız perīṣān olmasın ki şeh-zāde-i cihān gidecek vaḳtde⁶²⁶⁵ sizden ötürü muḥkem tenbīhler edip⁶²⁶⁶ eger ol tūṭī-i ḥoş-güftār ve dil-ber-i ṣīrīn-reftār buraya geldikde sarāyda olmaḳdan gönlü ṣıḳılır ise⁶²⁶⁷ āb u hevāsı ḥūb ve zemīni mergūb bir maḳām-ı dil-güṣā ve⁶²⁶⁸ cāy-ı [A 13a] rūḥ-efzāda bir zībā köṣk yapıp ol maḥalle göçüresiz diyü fermān eylemişdi.⁶²⁶⁹ Emriñiz olursa buyurduḳları üzere cennetden niṣān verir bir yerde bir köṣk yapmağa üstädlara⁶²⁷⁰ tenbīh edelim dediler. Ṣīrīn’dir cāriyelerden bu sözü işitdikde ṣād olup ne⁶²⁷¹ güzel şeh-zāde-i nām-dārın emrleri üzere tenbīh ediñ⁶²⁷² bir köṣk binā eylesinler varıp anda birkaç gün

⁶²⁵⁶ eylemiş: eylemişdir T

⁶²⁵⁷ ve ol: A nüshasında tekrarlanmıştır.

⁶²⁵⁸ vāh: āh T

⁶²⁵⁹ derdini: rāz-ı derūnu T

⁶²⁶⁰ ḥasūd: M ve A’da yok

⁶²⁶¹ sarāyın: sarāyının M

⁶²⁶² eṭrāf ü eknāfi: eṭrāfi ve eknāfi A

⁶²⁶³ eglensem dedikde: eylensem T

⁶²⁶⁴ ister: istedikde T

⁶²⁶⁵ olmayıp ḥāṭırınız perīṣān olmasın ki şeh-zāde-i cihān gidecek vaḳtde: olmañ ki şeh-zāde-i cihān gitdikde M, A

⁶²⁶⁶ tenbīhler edip: tenbīh eyleyip M / tenbīhler eyleyip A

⁶²⁶⁷ gönlü ṣıḳılır ise: gönlü ṣıḳılıp T / ṣıḳılır ise M

⁶²⁶⁸ ve: T’de yok

⁶²⁶⁹ eylemişdi: eylemiş idi T, M

⁶²⁷⁰ üstädlara: üstādlar T

⁶²⁷¹ ṣād olup ne: ne A / M’de yok

⁶²⁷² emrleri üzere tenbīh ediñ: emrleri üzere tenbīh eyleñ M / emri üzere tenbīh eyleñ A

tebdīl-i hevā edelim dedikde hemān-dem cāriyeler⁶²⁷³ mi‘mārı kapıya çağırıp dediler ki hālā Bābil şehri cādūlarından⁶²⁷⁴ aramıza bir sihr-bāz gelmiştir ki her gün gözünü gördükçe bağrımızı hūn eylemekdedir.⁶²⁷⁵ Şimdi bizimle bunda⁶²⁷⁶ olmağa istemeyip gayrı yerde bir köşk ister.⁶²⁷⁷ İmdi gerekdir ki hevāsı gāyet⁶²⁷⁸ ağır olup [M 115a] insān tırmağa tākāt getiremez bir yer bulup anda ol sehhāre için bir köşk yap ki içine girdikde bir aya kalmayıp hevāsının ‘ufūnetinden helāk ola diyü muhkem tenbīhler edip cihān mālārı verdiler. Pes mi‘mārdır⁶²⁷⁹ bu kadar mālı gördükde şād olup hemān-dem tenbīh olunduğu üzere dört etrāfı tağ olup aślā bir yerden hevā tōkunmayıp cehennemden nişān verir bir yer buldu kim gāyet ışıcaqlığından bir ma‘şūm eger bir hafta ol yerde dursa pīr olurdu.⁶²⁸⁰ Pes ol yerde az zamānıñ içinde bir köşk yapıp tamām eyledikde Şīrīn birkaç cāriye ile göçüp köşke geldikde gördü kim mekkāre cāriyeler kendisine reng edip tağlar arasında zindāna beñzer bir köşk yaptırmışlar. Qazāya rızā verip⁶²⁸¹ belāya şabretmekden gayrı çāresi⁶²⁸² olmadığından içine girip oturdu ve evvelkiden⁶²⁸³ ziyāde qasāvete düşüp Hüsrev’in gelmesine muntazır oldu.

BU MAHAL ŞĀVUR HÜSREV’İN⁶²⁸⁴ MECLİSİNE GİRİP ŞİRİN’İN MEDĀYİN’E GİTĐİĐİNİ HÜSREV’E İ‘LĀM VE ĀGĀH EYLEDİĐİDİR⁶²⁸⁵

Günlerde bir gün Hüsrev’in meclisi ārāste olup cümle muşāhibleri yanına cem‘ olmuşlar [A 13b] idi.⁶²⁸⁶ Kış mevsimi olmağla⁶²⁸⁷ ortaya gümüş mankallar konup içine ‘ūd

⁶²⁷³ cāriyeler: cāriyelerdir T

⁶²⁷⁴ şehri cādūlarından: şehirden T

⁶²⁷⁵ her gün gözünü gördükçe bağrımızı hūn eylemekdedir: gördükçe bağrımız hūn olmağdadır M / her gün yüzünü gördükçe bağrımız hūn olmağdadır A

⁶²⁷⁶ bizimle bunda: bunda bizimle M, A

⁶²⁷⁷ ister: istedi M, A

⁶²⁷⁸ gāyet: gāyetle T / M’de yok

⁶²⁷⁹ mi‘mārdır: mi‘mār da A

⁶²⁸⁰ olurdu: oldu A

⁶²⁸¹ verip: verilip T

⁶²⁸² şabretmekden gayrı çāresi: şabreylemekden gayrı çāre M / şabreylemekden gayrı çāresi A

⁶²⁸³ evvelkiden: evvel günden T

⁶²⁸⁴ Şāvur Hüsrev’in: Şāvur’uñ Hüsrev T

⁶²⁸⁵ Hüsrev’e İ‘lām ve Āgāh Eylediğidir: Şeh-zādeye Beyān Eylediğidir M, A

⁶²⁸⁶ olmuşlar idi: olmuşidi T

u ‘anberler atılıp tırmadan şarāb-ı ergüvānīler içilip gāh⁶²⁸⁸ çengīleriñ sāz u sözü diñlenip⁶²⁸⁹ gāh da muşāhibler⁶²⁹⁰ görüp işitdikleri hikāyeleri nakl eylemekle zevk u şafālar olunur idi. Bu tarz üzere ‘İş ü ‘işretler⁶²⁹¹ olunurken Hüsrev’in dil-ber-i nāzenīnlerinden bir ğulām-ı⁶²⁹² perī peyker gelip şehir-yārım Şāvur kuluñuz kapıya gelip huzūruñuza [T 112b] girmeye icāzet ister ne buyurursuz dedikde Hüsrev Şāvur’uñ geldigini işitdiği gibi ziyāde⁶²⁹³ şād olup ol sâ‘at⁶²⁹⁴ emreyledi kim huzūruna getireler. Pes Şāvur⁶²⁹⁵ Hüsrev’in meclisine girip yer öpüp du‘ālar eyledikde Hüsrev Şāvur’u yanına alıp başından geçen ahvālını su‘āl eylemege başladı.⁶²⁹⁶ Şāvur da ibtidā geldikde Şīrīn’e nice üç kerre şehir-zādeniñ taşvīrini göstermekle ‘āşık-ı bī-ķarār eyledikde kendisi de gelip Şīrīn’e Medāyin’e gitmegi öğretdikde ol da bir gün şikār bahānesiyle şahrāya çıkıp şayd u şikār eylerken at koparıp Medāyin’e toĝru çekilip⁶²⁹⁷ gıtdigini bir bir beyān eyledi. Çünki Hüsrev [M 115b] Şāvur’dan bu hikāyeyi işitdikde bildi kim yolda şuya girip üzerine⁶²⁹⁸ rāst geldigi nigār⁶²⁹⁹ Şīrīn kendisi imiş. İhmāl ile elden çıkardığına ziyāde nādim olup Şāvur’a gördüğü nigārı söyledikde belī şehir-yārım ol rāst geldigiñiz⁶³⁰⁰ nigār-ı perī-ruhsār Şīrīn kendisi idi lākin sizi bilemediginden kaçıp gitmiş. Şimdi hālā Medāyin’de sarāyıñızda olup size muntazır olmak gerekdir. Eger emriñiz olursa ben⁶³⁰¹ kuluñuz varıp alıp getireyim dedi. Hüsrev’dir Şāvur’u Şīrīn’i getirmege gönderecek⁶³⁰² olup ol gün geçip ertesi olduğda yine Hüsrev’in meclisi ārāste olup bir taraftan sāzendeler [T 113a] ve bir koldan çengīler yine ortalığa

⁶²⁸⁷ olmağla: olup T

⁶²⁸⁸ ‘ūd u ‘anberler atılıp tırmadan şarāb-ı ergüvānīler içilip gāh: ‘ūd u ‘anberler atıp tırmadan şarāb-ı ergüvānī içilip gāh da T / ‘ūd ‘anber atılıp tırmadan şarāb-ı ergüvānīler içilip gāh M

⁶²⁸⁹ sāz u sözü diñlenip: temāşası seyrolunup M, A

⁶²⁹⁰ muşāhibler: muşāhibleriñ T

⁶²⁹¹ ‘işretler: ‘işret M, A

⁶²⁹² ğulām-ı: T ve M’de yok

⁶²⁹³ geldigini işitdiği gibi ziyāde: geldiginden T

⁶²⁹⁴ ol sâ‘at: M ve A’da yok

⁶²⁹⁵ Şāvur: Şāvur’dur M, A

⁶²⁹⁶ ahvālını su‘āl eylemege başladı: ahvālī su‘āl eyledi T

⁶²⁹⁷ Medāyin’e toĝru çekilip: Medāyin tarafına M / Medāyin tarafına çekilip A

⁶²⁹⁸ işitdikde bildi kim yolda şuya girip üzerine: işitdi bildi kim yolda şuda M, A

⁶²⁹⁹ nigār: T’de yok

⁶³⁰⁰ geldigiñiz: geldiñiz M

⁶³⁰¹ ben: T ve A’da yok

⁶³⁰² Hüsrev’dir Şāvur’u Şīrīn’i getirmege gönderecek: Hüsrev de Şāvur’u Şīrīn’e gönderip getirdecek T / Hüsrev de Şāvur’u Şīrīn’i getirmege gönderecek M

şafâlar bahş edip sâķīler de altın ve⁶³⁰³ gümüş kıadeķlerle meclis ehlini mest ü ĥarâb eylemege [A 14a] başladıķlarında eski ‘âdeti üzere⁶³⁰⁴ Mehīn Bānū Ĥüsrev’in ĥuzûruna gelip du‘âlar eyledikde Ĥüsrev Bānū’ya sâ’ir günlerden ziyâde ‘izzet ü ikrâmlar⁶³⁰⁵ edip yanına aldı. Bir zamāndan şoñra simâķlardır⁶³⁰⁶ döşenip yemekler çekildi. Yiyecek yendikten şoñra yine piyâleler meclisde devr eylemege başlayıp her bâbdan⁶³⁰⁷ söz açıldıkda Ĥüsrev Mehīn Bānū’ya dedi ki siziñ bir ķarındaşıñızıñ⁶³⁰⁸ kıızı var imiş. İşitdim ki geçenlerde şikâra çıkdıkda atınıñ⁶³⁰⁹ başını zabt edemediginden bir ĥarafa çıķıp gidip nâ-bedīd olmuş ve⁶³¹⁰ hiç ne ĥarafa gitdiginden aslâ nām u nişān bulunmamış. Dünkü gün Medāyin ĥarafından⁶³¹¹ âdemimiz gelip ĥaber getirdi ki ĥālâ ol nigār-ı nāzenīn bizim sarāyımızda⁶³¹² imiş. Biz⁶³¹³ bunda iken ol nigārı getirmege âdem göndersem gerekdir. Ümmīddir ki⁶³¹⁴ birkaç güne dek⁶³¹⁵ gelip saña vāşıl olur. Aña müte‘allik aslâ ĥâtırına ģam gelmesin. Hemān cümle ģamları ferāmüş edip bugün seniñle ‘İş ü ‘işret edip zevķ u⁶³¹⁶ şafâda olalım dedi. Mehīn Bānū⁶³¹⁷ ĥunki Ĥüsrev’den bu ĥikâyeyi işidip Şīrīn’in Medāyin’de olduĥundan āġāh oldu.⁶³¹⁸ Sürûrundan aĥlayıp ‘aceb bir daķı ölmeden dünyā gözûyle ol⁶³¹⁹ gözüm nûru ķalbim sürûru⁶³²⁰ Şīrīn’imi görmek müyesser olur mu deyip

⁶³⁰³ ve: M ve A’da yok

⁶³⁰⁴ başladıķlarında eski ‘âdeti üzere: başladı andan şoñra T

⁶³⁰⁵ günlerden ziyâde ‘izzet ü ikrâmlar: günlerde ‘izzet ü ikrām eylediginden ziyâde T

⁶³⁰⁶ simâķlardır: simâķdır T, A

⁶³⁰⁷ başlayıp her bâbdan: başladı her cānibden T / başlanıp her yandan M

⁶³⁰⁸ ķarındaşıñızıñ: ķarındaşıñız M, A

⁶³⁰⁹ atınıñ: atıñ T

⁶³¹⁰ ve: T’de yok

⁶³¹¹ 5889. dipnottan buraya (6311. dipnot) kadar olan kısım TDK nüshasında yoktur.

⁶³¹² sarāyımızda: evimizde M

⁶³¹³ biz: ben M, A

⁶³¹⁴ nigārı getirmege âdem göndersem gerekdir. Ümmīddir ki: nigārı âdem gönderip getirtsem gerek diyü Ĥüsrev söyledikde Mehīn Bānū cevāb verip dedi ki ümmīddir T / nigār getirmege âdem göndersem gerekdir. Ümmīddir ki M / nigāra âdem göndersem getirsem gerekdir diyü Ĥüsrev de Mehīn Bānū’ya cevāb verip andan şoñra yine dedi ki ümmīddir TDK

⁶³¹⁵ dek: deĥin TDK

⁶³¹⁶ zevķ u: zevķ TDK

⁶³¹⁷ Bānū: TDK’de yok

⁶³¹⁸ Medāyin’de olduĥundan āġāh oldu: Medāyin’e gitdiginden āġāh oldu T / Medāyin’e gitdiginden āġāh olup TDK

⁶³¹⁹ dünyā gözûyle ol: dünyā gözû ile M, A / T’de yok

⁶³²⁰ ķalbim sürûru: ve ķalbim sürûrumu TDK / M ve A’da yok

yüzünü yerlere sürdü. Andan sonra kalkıp Hüsrev'in⁶³²¹ önünde yer öpüp Hâk Te'âlâ Hazretleri cihân⁶³²² durdukça şehir-yarımını mu'ammer edip sâye-i devletleri maşrıktan mağribe⁶³²³ varınca cümle 'âlemi tutsun ki bu câriyelerini⁶³²⁴ bunun gibi müjde ile şâd buyurdular lâkin şehir-yarımdan niyâz ederim ki âdem gönderdiklerinde giden kimseyi bendelerine göndersinler ki⁶³²⁵ hâlâ bizde Şeb-dîz'in eşi Gül-gün derler bir at vardır. Anı giden âdeme verip göndereyim ki yügrüglükde Şeb-dîz'e berâberdir. Eger anda Şeb-dîz'e bir âfet erişmeyip hâlâ тұrursa birine Şîrîn binip birine de giden âdem⁶³²⁶ binip [A 14b] birkaç gün⁶³²⁷ içinde gelirler ve eger Şeb-dîz zâyî' olduysa hod nigâr gönderdigimiz ata binip gelsin dedi. Andan sonra oturup Hüsrev'le aḥşama dek 'îş ü 'işret eyledi.⁶³²⁸ Aḥşam olduğda kalkıp Hüsrev'in önünde yer öpüp kendi sarâyına çekilip gitdi. Çünkü ol gece geçip⁶³²⁹ şabâh olduğda⁶³³⁰ Hüsrev⁶³³¹ Şāvur'u Gül-gün'u almak için⁶³³² Bânü'ya gönderdi. Ol da varıp atı aldı ve⁶³³³ aḥlâ eğlenmeyip yola girdi. Az zamânın içinde Medâyin'e gelip nigârı Hüsrev'in sarâyında bulamadıkda olduğu köşkü haber alıp geldikde gördü kim hevâsı gâyetle fenâ bir çukur yer olup dört yanı tağlar olmağla zindâna benzer aḥlâ bir taraftan rûzgâr toḡunmaz. İçeriye girip nigârın huzûruna geldikde gördü kim⁶³³⁴ nigâr-ı 'âlemin gül cemâli şolup hazân yaprağına dönmüş ve şem'-i ruḥsârı derd ü miḥnetle

⁶³²¹ Hüsrev'in: Hüsrev'in de T

⁶³²² Bu kısımdan (6322. dipnot) 6374. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶³²³ sâye-i devletleri maşrıktan mağribe: sâye-i devletlerinde mağribden maşrıka TDK

⁶³²⁴ câriyelerini: câriyeleri TDK

⁶³²⁵ ki: TDK'de yok

⁶³²⁶ ki yügrüglükde Şeb-dîz'e berâberdir. Eger anda Şeb-dîz'e bir âfet erişmeyip hâlâ тұrursa birine Şîrîn binip birine de giden âdem: ve bu Gül-gün'a giden âdem binip ve Şeb-dîz daḥı тұrursa Şîrîn T / birine Şîrîn binip birine giden âdem TDK

⁶³²⁷ gün: günün A

⁶³²⁸ Hüsrev'le aḥşama dek 'îş ü 'işret eyledi: aḥşama dek 'îş 'işret eylediler TDK / aḥşama dek Hüsrev'le 'îş ü 'işret eyledi A

⁶³²⁹ geçip: āḥir olup T, TDK

⁶³³⁰ olduğda: oldu A

⁶³³¹ Hüsrev: Hüsrev'dir T, TDK

⁶³³² almak için: almağı için A

⁶³³³ aldı ve: alıp ve T / alıp TDK

⁶³³⁴ hevâsı gâyetle fenâ bir çukur yer olup dört yanı tağlar olmağla zindâna benzer aḥlâ bir taraftan rûzgâr toḡunmaz. İçeriye girip nigârın huzûruna geldikde gördü kim: hevâsı gâyetle fenâ çukur yerde olup dört yanı tağlar olmağla zindân gibi aḥlâ bir taraftan rûzgâr toḡunmaz. İçeri girip nigârın huzûruna geldikde gördü kim A / TDK'de yok

sönmüş.⁶³³⁵ Dedi ki⁶³³⁶ ey nigār-ı nāzenīn! Hakk’a çok şükrler ki yine mübārek [T 113b] cemālīnizi görmek müyesser oldu. Vāfir zahmetlere girip gurbetler çekdiniz. Ümmīddir ki bugünden⁶³³⁷ sonra niçe niçe [TDK 2b] zevk u şafalar sürüp geçen gamları cümle ferāmūş buyurasız lākin bunun gibi hevāsı ağır yeri ihtiyār buyurmanızın sebebi nedir bilemedik.⁶³³⁸ Siziñ gibi hūrīnīñ cehennemle ne münāsebeti vardır ki cennete beñzer āb u⁶³³⁹ hevāsı güzel yerleri bırağıp bunda mekān tutasız?⁶³⁴⁰ Meger kendiñiz la’l-pāre olduğıñuzdan la’līñ mekānı taşlar içi olduğuna işāret için⁶³⁴¹ gelmiş olasız lākin bunun da çokluk ma’nāsı yok deyip bunun gibi niçe sözler söyledi. Nigār-ı ‘ālem ise Şāvur’u gördüğü gibi göñlünden⁶³⁴² ümmīddir ki benim bağı işlerim⁶³⁴³ yine bu üstādın himmetiyle⁶³⁴⁴ açılır deyip şād olup hezār hicābla cevāb verip ey mübārek kademli üstād! Şafā gelip kademler getirdiñ. Benim başıma gelen [A 15a] hāller dillerle takrīr olunmayıp kalemle tahrīr olunmaz. Ol zamān ki siziñ ta’līmīñiz üzere yola girip şeh-zādeniñ sarāyına geldim. Cümle cāriyeler baña hāsed edip⁶³⁴⁵ dünyāda olmadık işkenceler eylediler. Āhir-kār bunların cefāsı cānıma tāk edip⁶³⁴⁶ tek ve tenhā bir başka yerde olmak için bir köşk istedigimde⁶³⁴⁷ hāsedlerinden buncılayın yerde bu köşkü yapıdırıp beni içine kodular.⁶³⁴⁸ Niçe zamāndır ki gelip bu zindānda mahbūs olup kaldım ve şabr u⁶³⁴⁹ taḥammül den gayrı bir çāre bulamayıp gam u miḥnete taldım deyip başından geçen⁶³⁵⁰

⁶³³⁵ derd ü miḥnetle sönmüş: derd-i miḥnet ile söyünmüş TDK / derd-i miḥnetle sönmüş A

⁶³³⁶ ki: kim T, A

⁶³³⁷ bugünden: bundan T, A

⁶³³⁸ buyurmanızın sebebi nedir bilemedik: buyurduğunuzun sebebi nedir bilemedim A

⁶³³⁹ āb u: āb TDK

⁶³⁴⁰ tutasız: tutasın TDK

⁶³⁴¹ la’līñ mekānı taşlar içi olduğuna işāret için: la’l mekānı taşlar içinde olduğuna işāretidir anıñçin T / la’līñ mekānı taşlar içinde olduğuna işāretidir anıñçin TDK

⁶³⁴² göñlünden: göñlünde TDK

⁶³⁴³ işlerim: işlerimi T, TDK

⁶³⁴⁴ himmetiyle: himmeti ile A

⁶³⁴⁵ baña hāsed edip: hāsed edip baña TDK

⁶³⁴⁶ edip: deyip TDK, A

⁶³⁴⁷ olmak için bir köşk istedigimde: olmak için bir köşk istedikde T / olmağın bir köşk istedigimde A

⁶³⁴⁸ yapıdırıp beni içine kodular: yapırdılar andan sonra beni de içine koyup T / yapırdılar andan sonra beni içine koyup TDK

⁶³⁴⁹ şabr u: şabr TDK

⁶³⁵⁰ başından geçen: başına gelen T, TDK

mācerāyı bir bir söyledikde Şāvur biraz te'essüf edip dedi kim hoş şimden⁶³⁵¹ sonra hep çekilen zahmetlere kat kat⁶³⁵² mükāfātlar olunsa gerekdir. Aşlā elem üzere olmañ. Hālā şehir-yārimız⁶³⁵³ hüsrev-i cihān sizi isterler buyuruñ gidelim deyip Şeb-dīz sarāyda Hüsrev'in atları arasında kalmağın nigārı Gül-gün'a bindirip kendi de⁶³⁵⁴ bir gayrı ata binip muşāhabet ederek yola girdiler.⁶³⁵⁵

**BU MAHAL HÜSREV'İN⁶³⁵⁶ BABASI HÜRMÜZ'ÜN GÖZLERİ GÖRMEZ
OLDUĞUNDAN HÜSREV'E HABER GELDİKDE⁶³⁵⁷ 'ACELE İLE VARIP BABASINI
YERİNE TAHTA⁶³⁵⁸ OTURDUĞUDUR**

Günlerde bir gün yine Hüsrev'in meclisi ārāste olup muşāhibleri ile oturup bugün⁶³⁵⁹ yarın Şāvur Şīrīn'i getirip biri bizim ile buluşup⁶³⁶⁰ 'ālemler ederiz diyü şafāyla 'İş ü 'işret⁶³⁶¹ ederken nā-gāh Medāyin tarafından 'acele ile bir ulağ geldi. Gözlerinden yaşlar revān olarak şeh-zādeniñ huzūruna girip babası Hürmüz'ün gözlerine mīl çekilip⁶³⁶² cihān başına tīre⁶³⁶³ olduğundan haber verdi ve hālā şehir-yār-ı cihān tahtından inmekle yeri size kalmağın [TDK 3a] a'yān-ı devlet size nāmeler gönderip⁶³⁶⁴ sizi da'vet eylediler deyip nāmeleri Hüsrev'e verdi. Çünkü Hüsrev bu kara haberi⁶³⁶⁵ işidip nāmelere bakıp gördü kim iş gayrı yüzden olup cümle a'yān 'acele ile gelip yetişmek gereksiz [A 15b] diyü yazmışlar.⁶³⁶⁶ Meclis de⁶³⁶⁷ bozulup Hüsrev'e gitmek lāzım geldi.⁶³⁶⁸ Gerçi⁶³⁶⁹ Şīrīn'in

⁶³⁵¹ biraz te'essüf edip dedi kim hoş şimden: dedi kim bundan A

⁶³⁵² kat kat: TDK'de yok

⁶³⁵³ şehir-yārimız: şehir-yārim T

⁶³⁵⁴ de: T ve TDK'de yok

⁶³⁵⁵ yola girdiler: çekilip gitdiler T, TDK

⁶³⁵⁶ Hüsrev'in: Hüsrev de T, TDK

⁶³⁵⁷ Hüsrev'e Haber Geldikde: T ve TDK'de yok

⁶³⁵⁸ Yerine Tahta: Tahtına Geçip T, TDK

⁶³⁵⁹ ile oturup bugün: oturup bir gün TDK

⁶³⁶⁰ buluşup: görüşüp TDK

⁶³⁶¹ şafāyla 'İş ü 'işret: şafā ile 'İş ü 'işret T / şafā ile 'İş 'işret TDK

⁶³⁶² çekilip: çekip T, TDK

⁶³⁶³ tīre: dar A

⁶³⁶⁴ size nāmeler gönderip: nāmeler gönderip A / T'de yok

⁶³⁶⁵ haberi: haberleri TDK

⁶³⁶⁶ diyü yazmışlar: demişler TDK

⁶³⁶⁷ meclis de: meclisdir TDK, A

‘aşkıyla bî-ķarār olup⁶³⁷⁰ gelmesine ġāyet de muntazır idi lākin tāt u taht⁶³⁷¹ elden gitmek [T 114a] lāzım gelmegın nā-ķār yerinden ķalkıp ilġārla⁶³⁷² Medāyin şehrine⁶³⁷³ geldi ve babası yerine tahta geçip⁶³⁷⁴ [M 116a] pād-šāh oldu. Cümle a‘yān-ı devlet yer öpüp mübārek-bād eylediler.⁶³⁷⁵ Ķānūn üzere aḥvāl-i memleket görölüp etrāf ü⁶³⁷⁶ eknāfa nāmeler yazıldı. Her tarafından cümle begler ve⁶³⁷⁷ belli başlılar pīškeşlerle gelip Hüsrev’in dergāhına yüz sürmege başladılar. Çünkü bu maşlahat da tamām oldu. Yine Hüsrev ġāh ‘İş ü ‘işret edip ġāh da şayd u şikāra⁶³⁷⁸ meşġöl olup kendi şafāsıyla muķayyed oldu. Sarāyda olanlardan Şīrīn’i şorduķda geçenlerde⁶³⁷⁹ emriñiz üzere Şāvur gelip alıp⁶³⁸⁰ ḥuzūruñuza götürmüş idi ġayrı ḥaberimiz yokdur dediler.⁶³⁸¹ Hüsrev’dir bu ḥaberi⁶³⁸² işitdikde rüzġarın dürlü dürlü renglerinden perīşān olup her vaktde bir başka māni‘ yüz göstermekle [T 114b] bunca zamāndan beri ķulaķdan ‘aşık olduġu nigār-ı şīrīn-reftārla⁶³⁸³ buluşamadıġına ḥayrān ķaldı. Ezīn cānib çünkü Şāvur nigār-ı nāzenīni⁶³⁸⁴ Gül-ġūn’a bindirip yola girdiler. Birķaç ġüne dek Ermen’e gelip gördüler kim ġayrı iş peydā olmaġla Hüsrev Medāyin’e gitmiş. Çekdikleri zahmet yanlarına ķalıp perīşān oldular. Hele⁶³⁸⁵ ne ḥāl ise nigār Gül-ġūn’dan inip içeri⁶³⁸⁶ girdi. Bunca zamāndan beri ḥasretiyle⁶³⁸⁷ gece ġündüz mātemde olan

⁶³⁶⁸ lāzım geldi: göründü TDK, A

⁶³⁶⁹ gerçi: egerçi TDK, A

⁶³⁷⁰ ‘aşkıyla bî-ķarār olup: ‘aşkıyla bî-ķarār olmaġın nigārın T / ‘aşkı ile bî-ķarār olmaġın nigārın A

⁶³⁷¹ ġāyet de muntazır idi lākin tāt u taht: ġāyetle muntazır ise de lākin tāt tāht TDK / ġāyet muntazır idi lākin tāt u taht A

⁶³⁷² ilġārla: ilġār ile T, A

⁶³⁷³ Medāyin şehrine: Medāyin’e TDK, A

⁶³⁷⁴ 6322. dipnottan buraya (6374. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶³⁷⁵ eylediler: ķıldılar TDK

⁶³⁷⁶ etrāf ü: etrāf TDK

⁶³⁷⁷ cümle begler ve: begler ve cümle T, M / begler ve A

⁶³⁷⁸ Hüsrev ġāh ‘İş ü ‘işret edip ġāh da şayd u şikāra: ġāh ‘İş ü ‘işret ġāh da şayd u şikāra T / ġāh ‘İş ‘işret ġāh da şayd şikāra TDK / Hüsrev ġāh ‘İş ü ‘işret ġāh şayd u şikāra A

⁶³⁷⁹ şorduķda geçenlerde: şorduķlarında geçenlerde T / şorduķlarında geçenler TDK

⁶³⁸⁰ alıp: A’da yok

⁶³⁸¹ dediler: T’de yok

⁶³⁸² Hüsrev’dir bu ḥaberi: Hüsrev’dir bunu T, M / Hüsrev de bunu A

⁶³⁸³ şīrīn-reftārla: şīrīn-reftār ile T, M, A

⁶³⁸⁴ nāzenīni: nāzenīn TDK

⁶³⁸⁵ hele: TDK’de yok

⁶³⁸⁶ içeri: içeriye T, TDK

⁶³⁸⁷ zamāndan beri ḥasretiyle: zamāndan ḥasret ile T / zamān ḥasretle TDK

cāriyeler ve sâ'ir hışımları⁶³⁸⁸ Şîrîn'i gördükleri gibi dünyâ kendileriniñ olup şād u ḥandān oldular. Nigār da gelip Mehîñ Bānū'nuñ öñünde yer öpüp⁶³⁸⁹ du'alar eyledikde Bānū-yı 'ālem⁶³⁹⁰ Şîrîn'i çoçup gözlerini öpdü ve gā'ib olup gitmiş iken⁶³⁹¹ tekrār geldiginden ötürü faķîrlere in'ām ü iḥsānlar⁶³⁹² edip niçe günler şenlikler ve şād-mānlıklar eylediler.⁶³⁹³ Çünkü nigārı⁶³⁹⁴ Hüsrev'in derd-i 'aşkıyla dem-beste vü ḥayrān⁶³⁹⁵ olduğunu bilip [A 16a] añladılar. Geçen⁶³⁹⁶ mācerāyı unutup ağızlarına almadılar ve ḳande idiñ diyü⁶³⁹⁷ aşlā şormadılar ve Mehîñ Bānū yine evvelki gibi Şîrîn'in ḥidmetine yetmiş cāriye ta'yîn edip⁶³⁹⁸ kızlarla gāḥ mesîrelerde 'İş ü⁶³⁹⁹ 'işret edip gāḥ da ṭağ ve şahrālarda şayd u şikāra [TDK 3b] başlayıp gece gündüz şüretā zevḳ u şafāda idi⁶⁴⁰⁰ lākin bir ān Hüsrev'in derd-i 'aşkından⁶⁴⁰¹ ḥālī olmayıp işi gücü āḥ u vāḥ⁶⁴⁰² idi.

BU MAḤAL⁶⁴⁰³ HÜSREV'İN BEHRĀM-I ÇÜBİN'DEN KAÇIP TEKRĀR ERMEN'E GİTDİKDE ŞİKĀR-GĀHDA ŞİRİN'E RĀST GELDİGİDİR⁶⁴⁰⁴

Rivāyet olunur ki Hürmüz-i Tāc-dār'in bir ser-'askeri var idi ki [M 116b] adına Behrām-ı Çübîn derler idi. Yine şehir-yārlar⁶⁴⁰⁵ neslinden olup gāyetle dil-āver ü şāḥ-bāz

⁶³⁸⁸ hışımları: eḥibbā TDK

⁶³⁸⁹ şād u ḥandān oldular. Nigār da gelip Mehîñ Bānū'nuñ öñünde yer öpüp: şād ḥandān oldular. Nigār da gelip Mehîñ Bānū'nuñ öñünde yer öpüp TDK / M'de yok

⁶³⁹⁰ Bānū-yı 'ālem: Bānū'dur T, M, A

⁶³⁹¹ gitmiş iken: gitmişiken T

⁶³⁹² faķîrlere in'ām ü iḥsānlar: fuḳarāya in'ām ü iḥsānlar T / fuḳarāya in'ām iḥsānlar TDK

⁶³⁹³ eylediler: edip sürür sürdüler T / eyledi TDK

⁶³⁹⁴ nigārı: nigār T, TDK

⁶³⁹⁵ derd-i 'aşkıyla dem-beste vü ḥayrān: 'aşkıyla ḥayrān M, TDK, A

⁶³⁹⁶ geçen: T'de yok

⁶³⁹⁷ diyü: deyip T, TDK

⁶³⁹⁸ Mehîñ Bānū yine evvelki gibi Şîrîn'in ḥidmetine yetmiş cāriye ta'yîn edip: Mehîñ Bānū yine evvelki gibi Şîrîn'in ḥidmetinde yetmiş cāriye ta'yîn olunup T / Mehîñ Bānū yine evvelki gibi Şîrîn'e yetmiş cāriye ta'yîn edip M / Mehîñ Bānū da evvelki gibi Şîrîn'in yanında yetmiş cāriye ta'yîn edip TDK

⁶³⁹⁹ 'İş ü: 'İş TDK

⁶⁴⁰⁰ gece gündüz şüretā zevḳ u şafāda idi: gece ve gündüz şüretā zevḳ u şafāda idi M / gece gündüz tā zevḳ şafā ederdi TDK / gece gündüz şüretā şafāda idi A

⁶⁴⁰¹ derd-i 'aşkından: derd-i 'aşkıyla M

⁶⁴⁰² āḥ u vāḥ: āḥ vāḥ T, M, TDK

⁶⁴⁰³ maḥal: dāstān T, TDK, A

⁶⁴⁰⁴ Rāst Geldigidir: Buluşduğudur M, A

olmağla ol zamānıñ⁶⁴⁰⁶ Rüstem ve Ƙahramān'ı idi. Dā'imā bir tarafā 'asker göndermeli olduğda⁶⁴⁰⁷ Hürmüz Behrām'ı ser-dār edip gönderir idi. Ol da vardığı yerlerde yüz aklıkları edip niçe yararlıklar gösterir idi. Hürmüz'üñ başına bu vaq'a geldikde yine Behrām-ı Çübīn taşrada bulunmuşdu.⁶⁴⁰⁸ Çünkü bu kışşadan haber-dār oldu.⁶⁴⁰⁹ Kendisi Hürmüz'üñ⁶⁴¹⁰ yerine pād-şāh olmağ sevdāsına düşüp⁶⁴¹¹ el altından a'yān-ı devlete nāmeler gönderip 'askere böyle haber göndermişdi ki cümle bu⁶⁴¹² fitneye sebep hep Hüsrev olmuşdur.⁶⁴¹³ Hālā münāsib olan⁶⁴¹⁴ oldur ki anıñ şāhlığını kabūl eylemeyip yüz döndürmek gerekdir⁶⁴¹⁵ deyip kendisi de yanında bulunan⁶⁴¹⁶ mükemmel 'askeri⁶⁴¹⁷ ile Medāyin'e toğru yürüyüp ortalığa fitne vü fesādlar⁶⁴¹⁸ bırağdı. Hüsrev'dir bu hālden āgāh olduğda⁶⁴¹⁹ gördü kim baht kendisinden yüz döndürmekle cümle re'āyā vü 'asker halkı da hep Behrām-ı Çübīn tarafına meyl eylemişler. Cān başına şıçrayıp hālā ben bunda tūrursam⁶⁴²⁰ bugün yarın Behrām geldikde hālīm harāb olur deyip tāt u tahtını bırağıp şayd u şikār bahānesiyle Şeb-dīz'e süvār olup [A 16b] bir miğdār hıdmet-kār ile şahrāya çıkıp tenhā yollardan kandesin Ermen diyü cān atıp kaçıp gitdi. [T 115a] Birkaç günden soñra şayd u şikār ederek şehre yaklaştı. Meger ol gün Şīrīn de cāriyeleri⁶⁴²¹ ile şikāra çıkmışdı.⁶⁴²² Nā-gāh Hüsrev'e rāst gelip iki dāne tīr-endāz dil-ber-i ra'nā birbirini⁶⁴²³

⁶⁴⁰⁵ şehir-yārlar: şehir-yār TDK, A

⁶⁴⁰⁶ dil-āver ü şāh-bāz olmağla ol zamānıñ: dil-āver şeh-bāz olmağla zamāneniñ T / dil-āver şehir-yār olmağla zamāneniñ TDK

⁶⁴⁰⁷ olduğda: olduklarında TDK

⁶⁴⁰⁸ bulunmuşdu: bulunmuş idi T / bulunmuşıdi TDK

⁶⁴⁰⁹ oldu: A'da yok

⁶⁴¹⁰ Hürmüz'üñ: TDK'de yok

⁶⁴¹¹ sevdāsına düşüp: sevdāsıyla T

⁶⁴¹² 'askere böyle haber göndermişdi ki cümle bu: ve 'askere haber göndermiş idi bu T / 'askere böyle haber göndermişdi ki bu cümle TDK

⁶⁴¹³ hep Hüsrev olmuşdur: Hüsrev'dir TDK

⁶⁴¹⁴ olan: TDK'de yok

⁶⁴¹⁵ gerekdir: gereksiz M, A

⁶⁴¹⁶ bulunan: olan TDK

⁶⁴¹⁷ 'askeri: 'asker M, TDK, A

⁶⁴¹⁸ ortalığa fitne vü fesādlar: ortalığa fitne vü fesād T / ortalığına fitne vü fesād TDK

⁶⁴¹⁹ olduğda: olup T

⁶⁴²⁰ ben bunda tūrursam: bunda tūrursam M, A / bunda ben tursam TDK

⁶⁴²¹ gün Şīrīn de cāriyeleri: gün Şīrīn de cāriyeler T / gün de Şīrīn cāriyeleri A

⁶⁴²² çıkmışdı: çıkmışıdi TDK

⁶⁴²³ birbirini: biri birini M, A

nişānladılar. Dahı yakın gelip iki dāne tīr-endāzlar birbirine kavuşup⁶⁴²⁴ adlarını şoruşup bilişdiler⁶⁴²⁵ ve atlarından inip birbirleriyle⁶⁴²⁶ görüşüp ne Hüsrev Şīrīn'den ayrılabilirdi ve ne Şeb-dīz Gül-gün'u birağabilirdi.⁶⁴²⁷ El-kışsa çemen-zār [TDK 4a] üstünde oturup bir sâ'at kadar muşāḥabet ederek⁶⁴²⁸ eglendiler. Andan sonra yine atlara⁶⁴²⁹ süvār olup atbaşı berāber muşāḥabet ederek etrāfı geşt ü güzār eylemege başladılar. Āḥir Şīrīn dedi⁶⁴³⁰ ki ey şehir-yār-ı kām-kārım!⁶⁴³¹ Ne var lütfuñuzdan birkaç gün bu cāriyelerine misāfir olmağa⁶⁴³² tenezzül buyurup bizi ḥākden ref⁶⁴³³ buyursañız olmaz mı idi diyü niyāz eyledikde⁶⁴³⁴ Hüsrev de cevāb verip eger bizi misāfirlige kabūl buyurursañız birkaç gün degil aylarca kalmaḵ cānımıza⁶⁴³⁵ minnetdir dedikde hemān-dem Şīrīn⁶⁴³⁶ Mehīn Bānū'ya ādem gönderip Hüsrev'in gelip misāfir olacağından āgāh eyledikde Mehīn Bānū da⁶⁴³⁷ pād-şāh için sarāyını ḥāzır ü müheyyā edip kendisi bir⁶⁴³⁸ ğayrı yere göçüp ḥesāba gelmez⁶⁴³⁹ pīşkeşler tedārik eyleyip Hüsrev'e karşı çıkıp istikbāl eyledi ve önünde yer öpüp 'izzet ü ikrāmı⁶⁴⁴⁰ pād-şāhı getirip sarāyına kondurdu. Çünkü Mehīn Bānū⁶⁴⁴¹ muḵaddemā Hüsrev ile Şīrīn'in birbirine 'āşık-ı bī-ḳarār olduklarını⁶⁴⁴² [TDK 4b] bilip añlamışdı.⁶⁴⁴³ Bu def'a Hüsrev'dir geldikde olmaya ki Şīrīn şāh ile şöḥbet ve 'īş ü⁶⁴⁴⁴ 'işret ederek āteş-i 'aşkla

⁶⁴²⁴ iki dāne tīr-endāzlar birbirine kavuşup: M, TDK ve A'da yok

⁶⁴²⁵ şoruşup bilişdiler: şorup bilişdiler T / şoruşup biri birine buluşdular TDK

⁶⁴²⁶ birbirleriyle: birbiriyle T / biri biriler ile M / biri biriyle A

⁶⁴²⁷ birağabilirdi: birağabilir idi M, A / birağabilirdi nite görünür TDK

⁶⁴²⁸ ederek: edip M, A

⁶⁴²⁹ atlara: M, TDK ve A'da yok

⁶⁴³⁰ Şīrīn dedi: dedi Şīrīn A

⁶⁴³¹ şehir-yār-ı kām-kārım: şehir-yārım T / şehir-yār-ı kām-kār M

⁶⁴³² misāfir olmağa: misāfirlige T, TDK

⁶⁴³³ Bu kısımdan (6433. dipnot) 6473. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁴³⁴ buyursañız olmaz mı idi diyü niyāz eyledikde: buyurasız diyü niyāz T / buyurasız diyü niyāz eyledikde TDK

⁶⁴³⁵ cānımıza: cānıma A

⁶⁴³⁶ Şīrīn: Şīrīn'dir T, TDK

⁶⁴³⁷ Bānū da: Bānū'dur TDK

⁶⁴³⁸ bir: A'da yok

⁶⁴³⁹ ḥesāba gelmez: ḥesābsız A

⁶⁴⁴⁰ ikrāmı: ikrāmlar eyledi T

⁶⁴⁴¹ Mehīn Bānū: T'de yok

⁶⁴⁴² birbirine 'āşık-ı bī-ḳarār olduklarını: biri birine 'āşık-ı bī-ḳarār olduğunu A

⁶⁴⁴³ añlamışdı: añlamışdı TDK

⁶⁴⁴⁴ 'īş ü: 'īş T, TDK

birbirine⁶⁴⁴⁵ yakın olalar da⁶⁴⁴⁶ sonra cihān halkı arasında kem nāmımız kıala diyü Şīrīn'i [A 17a] yanına çağırıp⁶⁴⁴⁷ dedi ki ey gözüm nūru! Sen naḥl-i nevre⁶⁴⁴⁸ bunca zamāndan beri hezār 'izz ü nāzla terbiye edip⁶⁴⁴⁹ bu yaşa getirdim. Hālā hazīneḥ anahtar⁶⁴⁵⁰ tokunmayıp mührülü tūrurken gerekdir ki evvelkiden⁶⁴⁵¹ ziyāde şakınıp kendiḥi kimseye vermeyesin⁶⁴⁵² ve hevā-yı 'aşkla kendiḥi deryā-yı ülfete şalmayasın ki girdāb-ı⁶⁴⁵³ nedāmete düşmekle ebedī cihān halkı arasında rüsvāylıqla bed-nām olup kıalmayasın.⁶⁴⁵⁴ Hālā şehir-yārīḥ saḥa 'aşk u muḥabbeti olduḡu⁶⁴⁵⁵ günden zāhir olup bir vechle inkāra mecāl yokdur. Pes eger⁶⁴⁵⁶ saḥa muḥabbeti gerçekten ise seni kendisine⁶⁴⁵⁷ bānū-yı hem-dem ve mūnis ü maḥrem edinip ḥātūnlıḡa alırsa⁶⁴⁵⁸ 'aẓīm sa'ādete erişip cihānda 'izzet ü devlet⁶⁴⁵⁹ bulursun lākin şimdiki ḥālde kendiḥi muḥkem şakınıp perḥīz eylemek gereksin. Olmaya ki ḥātūn olmazdan evvel⁶⁴⁶⁰ seniḥ çeşme-i zülālīḥden bir iki kerre⁶⁴⁶¹ içmekle ḡinā gelip āteş-i 'aşk sönüp senden şoḡuyup dönüp bir ḡayrı hevāya meyl eyleye.⁶⁴⁶² Haḡ Te'ālā Ḥazretlerine⁶⁴⁶³ çok şükrlər olsun bizim devletimiz de andan geri kıalmaz. Eger ol māḥ-tāb ise biz de āf-tābız⁶⁴⁶⁴ ve eger Keyḡüsrev ise biz de Fīrūz'uz.⁶⁴⁶⁵ Pes⁶⁴⁶⁶ ḥātūnlara

⁶⁴⁴⁵ birbirine: biri birine A

⁶⁴⁴⁶ da: T ve TDK'de yok

⁶⁴⁴⁷ Şīrīn'i yanına çağırıp: Şīrīn'i yanına çıkarıp TDK / Şīrīn yanına çağırıp A

⁶⁴⁴⁸ nevre: nūru TDK

⁶⁴⁴⁹ nāzla terbiye edip: nāz ile terbiye edip seni T / niyāzla terbiye edip seni TDK

⁶⁴⁵⁰ anahtar: yād el A

⁶⁴⁵¹ evvelkiden: evvelki TDK

⁶⁴⁵² vermeyesin: vermeyesiz TDK

⁶⁴⁵³ girdāb-ı: TDK'de yok

⁶⁴⁵⁴ kıalmayasın: kıalmayasın ve T, TDK

⁶⁴⁵⁵ 'aşk u muḥabbeti olduḡu: 'aşk u muḥabbeti T / 'āşık ve muḥabbeti olduḡu TDK

⁶⁴⁵⁶ eger: T ve TDK'de yok

⁶⁴⁵⁷ seni kendisine: kendisine TDK / seni A

⁶⁴⁵⁸ alırsa: almaḡla A

⁶⁴⁵⁹ 'izzet ü devlet: devlet ü 'izzet A

⁶⁴⁶⁰ evvel: muḡaddem T, TDK

⁶⁴⁶¹ kerre: T ve TDK'de yok

⁶⁴⁶² ḡinā gelip āteş-i 'aşk sönüp senden şoḡuyup dönüp bir ḡayrı hevāya meyl eyleye: ḡanā'at ede ve bu tārīqla āteş-i 'aşk sönüp senden şoḡuyup dönüp ḡayrı hevāya meyl eyleye TDK / ḡanā'at ede ve bu tārīqla āteş-i 'aşk sönmekle senden şovuyup dönüp gide A

⁶⁴⁶³ Ḥazretlerine: Ḥazretine T

⁶⁴⁶⁴ biz de āf-tābız: aḥa biz de ūftādeyiz TDK

⁶⁴⁶⁵ biz de Fīrūz'uz: Efresyāb'ız TDK / biz de Efresyāb'ız A

lâzımdır ki erleriñ hevâsına uyup ardlarına düşmeyeler⁶⁴⁶⁷ tâ ki bed-nâmlık arıları başlarına üşmeye.⁶⁴⁶⁸ Zîrâ cihânda âdem niçe şeylere pâre pâre olup yoluna [T 115b] cânlar verirken eline girdikde bir iki günüñ içinde def-i ârzü eylemekle⁶⁴⁶⁹ evvelki şevkı gidip muhâbbeti kesilir. **Beyt**⁶⁴⁷⁰

Baňa âlâm-ı hicri yeg gelir yâriñ vişâlınden

Vişâl ümmîdi yegdir vaşl olup hicr ihtimâlınden⁶⁴⁷¹

Nitekim gül-zâra vardıkda niçe ter ü tâze gülleri yüz dürlü⁶⁴⁷² rağbetle kıparıp ele alırlar ve⁶⁴⁷³ [M 117a] bir miqdâr kıqladıkdan şöıra uşanıp yere⁶⁴⁷⁴ atarlar ve şarâb-ı erguvânîyi billür câmlara kıoyup sîm-ten⁶⁴⁷⁵ meh-pâre sâķîler elinden cân pâresi ve yâreli⁶⁴⁷⁶ yürekleriñ çâresidir diyü hezâr şevķla alırlar. Bir miqdârını içdikden şöıra içinde kıalan cür‘asını kıpraķa dokerler.⁶⁴⁷⁷ [A 17b] Sen hüd bilirsın ki nikâhla er ve⁶⁴⁷⁸ ‘avrat bir yere gelmek ‘âşık u ma‘şûķlukdan biñ kerre yegdir deyip⁶⁴⁷⁹ bunuñ gibi niçe naşîhatler eyledi. Şîrîn de Mehîn Bânü’nuñ söyledigi sözlere gül gibi kıulağ verip cümlesini⁶⁴⁸⁰ kıabül edip her birini cevâhir gibi⁶⁴⁸¹ küpelerine [TDK 5a] aşkı edip cevâb verdi kim ey bânü-yı devrânım! Ol Allâhu Te‘âlâ hâķķı için⁶⁴⁸² ki yedi kıat yerleri ve gökleri yaradıp sizi ve

⁶⁴⁶⁶ pes: TDK ve A’da yok

⁶⁴⁶⁷ düşmeyeler: düşmeye A

⁶⁴⁶⁸ başlarına üşmeye: başlarına üşmeyeler TDK / başına üşmeye A

⁶⁴⁶⁹ eylemekle: eylemege TDK

⁶⁴⁷⁰ beyt: T, M ve A’da yok

⁶⁴⁷¹ Bu beyit T, M ve A nüshalarında yoktur.

⁶⁴⁷² ter ü tâze gülleri yüz dürlü: ter tâze gülleri yüz kıat T, TDK

⁶⁴⁷³ 6433. dipnottan buraya (6473. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁴⁷⁴ kıqladıkdan şöıra uşanıp yere: kıoķladıkdan şöıra uşanıp T / kıoķladıkdan şöıra uşanıp yere TDK

⁶⁴⁷⁵ billür câmlara kıoyup sîm-ten: billürî câmlara kıoyup sîmîn-ten T / billürî câmlara kıoyup sîm-ten TDK

⁶⁴⁷⁶ yâreli: pâre vü pâre M / yâre TDK

⁶⁴⁷⁷ kıpraķa dokerler: doker M

⁶⁴⁷⁸ ve: TDK’de yok

⁶⁴⁷⁹ yegdir deyip: yeg olup TDK

⁶⁴⁸⁰ Mehîn Bânü’nuñ söyledigi sözlere gül gibi kıulağ verip cümlesini: Mehîn Bânü’nuñ söyledigi sözlerine gül gibi kıulağ verip cümlesini T / Bânü’nuñ söyledigi söze gül gibi kıulağ urup cümlesi M / Mehîn Bânü’nuñ söyledigi sözü güş edip gül gibi kıulağ urup cümlesini A

⁶⁴⁸¹ gibi: M ve A’da yok

⁶⁴⁸² hâķķı için: hâķķı’çin M, TDK, A

Hüsrev'i yeryüzüne pād-şāh etmekle mu'azzez ü mükerrer⁶⁴⁸³ eylemiştir. Eger derd-i 'aşkla cigerim pāre pāre olup gözlerimden yaş yerine kan⁶⁴⁸⁴ revān olursa da Hüsrev'le⁶⁴⁸⁵ bir yere gelmege rāzī olmam. Meger beni nikāhla alıp kendisine hātūn edinip helāllice kabūl ederse diyü 'aẓīm yemīnler⁶⁴⁸⁶ eyledi. Mehīn Bānū'dur Şīrīn'ın bu andlarını gördükde gönlü emīn olup⁶⁴⁸⁷ dā'imā Hüsrev'in meclisine varıp gelmege icāzet⁶⁴⁸⁸ verdi lākin ol şartla ki ašlā ikisi⁶⁴⁸⁹ bir yerde tenhā kalmayıp dā'imā cāriyeler yanından ayrılmayalar. Pes ol gün⁶⁴⁹⁰ geçip ertesi olduğda Şīrīn Gül-gün'a süvār olup yetmiş dāne⁶⁴⁹¹ cāriyesiyle Hüsrev'in huzūruna geldi. Bir miqdār şöhet olunduktan sonra kalkıp şahrāya gitdiler. Hüsrev gördü kim nigār-ı 'ālemiñ cümle cāriyeleri er⁶⁴⁹² gibi dil-āver olup her biri meydānda çevgānla top çalıp hüneler⁶⁴⁹³ göstermege⁶⁴⁹⁴ başladılar. Pes temāşalarına bakılıp⁶⁴⁹⁵ bir miqdār çevgānla [T 116a] top oynandıktan⁶⁴⁹⁶ sonra şayd u⁶⁴⁹⁷ şikāra başlayıp her cānibe at şaldılar. Ol gün aḥşama dek bu üslūb üzere seyr ü şikār⁶⁴⁹⁸ edip aḥşam olduğda dönüp yerli yerlerine⁶⁴⁹⁹ gitdiler. Şabāḥ olduğda yine⁶⁵⁰⁰ nigār-ı nāzenīn Hüsrev'in huzūruna gelip ol gün de şehr-yār-ı cihān⁶⁵⁰¹ ile⁶⁵⁰² bānū-yı devrān

⁶⁴⁸³ etmekle mu'azzez ü mükerrer: eylemekle mu'azzez M, A

⁶⁴⁸⁴ kan: kan da A

⁶⁴⁸⁵ Hüsrev'le: Hüsrev ile T, M, TDK

⁶⁴⁸⁶ edinip helāllice kabūl ederse diyü 'aẓīm yemīnler: eyleye diyü 'aẓīm yemīnler M, A / edinip deyip 'aẓīm siteimler TDK

⁶⁴⁸⁷ olup: M'de yok

⁶⁴⁸⁸ icāzet: rızā T, TDK

⁶⁴⁸⁹ ikisi: ikisi de T, TDK

⁶⁴⁹⁰ gün: M'de yok

⁶⁴⁹¹ dāne: A'da yok

⁶⁴⁹² cāriyeleri er: cāriyeleri kendi T, A / cāriyelerin kendi TDK

⁶⁴⁹³ çevgānla top çalıp hüneler: çevgān ile top çalıp hüner T, M, A

⁶⁴⁹⁴ göstermege: göstermekle TDK

⁶⁴⁹⁵ temāşalarına bakılıp: temāşalarla bakılıp T, TDK / temāşalarına bakıp A

⁶⁴⁹⁶ çevgānla top oynandıktan: çevgān ile top oynadıktan T / çevgān ile top oynandıktan M / çevgānla top oynadıktan TDK

⁶⁴⁹⁷ şayd u: şayd M

⁶⁴⁹⁸ şikār: temāşā T, TDK

⁶⁴⁹⁹ yerlerine: yerine M, TDK

⁶⁵⁰⁰ yine: A'da yok

⁶⁵⁰¹ şehr-yār-ı cihān: şehr-yār M, TDK, A

⁶⁵⁰² ile: T'de yok

aḥşama dek⁶⁵⁰³ eṭrāfı geşt güzār eylediler. El-kışşa her gün Şīrīn Hüsrev ile aḥşamlara dek gāh şayd u şikār [A 18a] için binip eṭrāfı seyr ü temāşā⁶⁵⁰⁴ ederlerdi ve gāh da sarāyda meclis kūrūp sīm-ten sākīler elinden şarāb-ı la‘l-gün⁶⁵⁰⁵ içip sāz u sözle⁶⁵⁰⁶ ‘īş ü ‘işret edip demler sürerlerdi⁶⁵⁰⁷ [M 117b] lākin Hüsrev dā‘imā fırsat araşdırıp ola ki yāri ağıyardan ḥālī edip gül-zārına bārī⁶⁵⁰⁸ girebileydin diyü ḥasret çekmede idi. Yine günlerde bir gün Hüsrev ile Şīrīn Şeb-dīz’le⁶⁵⁰⁹ Gül-gün’a süvār olup seyr ü gül-zār⁶⁵¹⁰ edip tamām bahār mevsiminiñ⁶⁵¹¹ güzelliği vaḳtı olmağla şahrālar başdan başa yeşil çemen olup içinde lāleler⁶⁵¹² ve sār’ir çiçekler açılmağla ortalık zeyn olmuşdu.⁶⁵¹³ Bir taraftan ırmaqlar çağlayıp akar ve bir yañadan bülbüllerin feryād ü fiğānı ādemin yūregini yaḳar idi.⁶⁵¹⁴ Pes Hüsrev ile Şīrīn eṭrāfı seyr ü⁶⁵¹⁵ temāşā ederek gelip bir⁶⁵¹⁶ mesīrede karar eylediler. Meclisdir kūrūlup [TDK 5b] sīm-ten sākīler elinden⁶⁵¹⁷ altın gümüş piyāleler devr etmege⁶⁵¹⁸ başlayıp sāzende vü çengīler de bezm ehline⁶⁵¹⁹ tāze tāze şevḳlar vermege başladılar. Gitdikçe kelleler germ ve sīneler nerm olup şarābın keyfi ‘āşıkla⁶⁵²⁰ ma‘şūkuñ āteş-i ‘aşkıñı⁶⁵²¹ ‘alevlendirip biri birine nāz ü niyāz eylemekle⁶⁵²² meydānda niçe

⁶⁵⁰³ dek: TDK’de yok

⁶⁵⁰⁴ şayd u şikār için binip eṭrāfı seyr ü temāşā: şayd u şikār için eṭrāfı seyr ü temāşā T / şayd şikār için binip eṭrāfı temāşā TDK

⁶⁵⁰⁵ sīm-ten sākīler elinden şarāb-ı la‘l-gün: sīmīn-ten elinden şarāb-ı la‘l-gün T / sīm-ten sākīler elinden la‘l-gün TDK

⁶⁵⁰⁶ sözle: söz ile T, M, A

⁶⁵⁰⁷ sürerlerdi: sürerler idi T, M, A

⁶⁵⁰⁸ bārī: M, TDK ve A’da yok

⁶⁵⁰⁹ Şeb-dīz’le: Şeb-dīz ile T, M, A

⁶⁵¹⁰ seyr ü gül-zār: seyr ü gül-zāra T / seyr-i gül-zāra M, TDK

⁶⁵¹¹ edip tamām bahār mevsiminiñ: tamām bahār mevsiminiñ T, TDK / tamām bahār mevsimiñ M

⁶⁵¹² lāleler: lāle T

⁶⁵¹³ zeyn olmuşdu: bir zeyn olmuşdur TDK

⁶⁵¹⁴ yaḳar idi: yaḳar T, TDK

⁶⁵¹⁵ seyr ü: seyr M

⁶⁵¹⁶ bir: A’da yok

⁶⁵¹⁷ sīm-ten sākīler elinden: sīmīn sākīler elinden T / sīm-ten sākīlerden TDK

⁶⁵¹⁸ etmege: eylemege M, TDK, A

⁶⁵¹⁹ bezm ehline: bezm-i ehle T, TDK

⁶⁵²⁰ kelleler germ ve sīneler nerm olup şarābın keyfi ‘āşıkla: kelleleri germ ve sīneleri nerm olup şarāb keyfi ‘āşık ile T / kelleler germ ve sīne nerm olup şarābın keyfi ‘āşık ile M / kelleler germ ve sīneler nerm olup şarābın keyfi ‘āşık ile A

⁶⁵²¹ ‘aşkıñı: ‘aşkı TDK

piyâdeler sürdürdüler. El-kışşa bu üslûb üzere ahşama dek ‘îş ü ‘işret edip çünkü ahşam oldu. Yerlerinden kalkmayıp⁶⁵²³ ol geceyi gül-zârda şabâha çıkarmağa karar verdiler ve yeni⁶⁵²⁴ başdan meclisi tâzeleyip sâzlara düzen verip zevk u şevka ser-âğâz⁶⁵²⁵ eylediler. Meh-pâre nâzenin câriyeler saçlarını⁶⁵²⁶ perişân edip çâl-pârelerle meydâna girip rakşa başladılar. Giderek artık Hüsrev’in şabr u karâra mecâli⁶⁵²⁷ kalmayıp hemân Şîrîn’e şarılıp zülfü sünbülünü koxup gül ruhlarından şeftâlûlar almağa başladı. Nigâr da [A 18b] bu mertebelere⁶⁵²⁸ teslîm olup açmaz kodu. Gerçi Hüsrev bu miqdâr ile⁶⁵²⁹ kanâ‘at eylemeyip dahı ötesine tâlîb idi lâkin nigârın cümle câriyeleri meclisde olmağın nâ-çar öpüp⁶⁵³⁰ koçmağla kanâ‘at edip vişâl ârzûsu⁶⁵³¹ hâtırına geldikçe cânına cebr edip şabrederdi. Pes şabâha dek bu üslûb üzere gâh ‘îş u nûş edip gâh da bûs u kenâr ile⁶⁵³² ‘âlemler edip demler sürdürdüler. Şabâh olduğda yine şayd u⁶⁵³³ şikâr için süvâr olup bir tarafa geşt ü güzâr etmege ‘azm eylediler.⁶⁵³⁴

BU MAHAL BİR GECE HÜSREV SARAYINDA MECLİS KURUP ŞİRİN İLE ‘İŞRET EDERKEN VUŞLAT SEVDÂSINDA OLDUĞUDUR

Rivâyet olunur ki bir gece Hüsrev sarâyında meclis kurup⁶⁵³⁵ ola ki ortalıktan ağıyâr⁶⁵³⁶ hâlî olup bir fırsat düşmekle nigâr-ı ‘âlemiñ mührlü hazînesine vâşıl olup devlet-i

⁶⁵²² eylemekle: eylemege TDK

⁶⁵²³ kalkmayıp: kalkıp T

⁶⁵²⁴ şabâha çıkarmağa karar verdiler ve yeni: çıkarmağla karar verdiler T / şabâha çıkarmağa kavlı karar verdiler ve yeni TDK

⁶⁵²⁵ zevk u şevka ser-âğâz: zevk u şevk ile ser-âğâz T / zevk u şevkla âğâz TDK

⁶⁵²⁶ saçlarını: saçların M, A

⁶⁵²⁷ artık Hüsrev’in şabr u karâra mecâli: Hüsrev’in artık şabr u karâra mecâli M / Hüsrev’in artık şabr kararını mecâli TDK / Hüsrev’in artık şabr u karârı A

⁶⁵²⁸ gül ruhlarından şeftâlûlar almağa başladı. Nigâr da bu mertebelere: T ve TDK’de yok

⁶⁵²⁹ bu miqdâr ile: bir miqdâr ile T / bir miqdârla TDK

⁶⁵³⁰ öpüp: olup T, M, TDK

⁶⁵³¹ vişâl ârzûsu: ârzû-yı vişâl T / vişâl-i ârzû M

⁶⁵³² bûs u kenâr ile: bûs-ı kenârlar ile T / bûse kenârlar ile TDK

⁶⁵³³ şayd u: şayd TDK

⁶⁵³⁴ geşt ü güzâr etmege ‘azm eylediler: geşt güzâr etmege ‘azm eylediler T / geşt ü güzâra gitdiler M, A

⁶⁵³⁵ Bu kısımdan (6535. dipnot) 6587. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁵³⁶ ortalıktan ağıyâr: aralık ağıyardan A

vaşlı ile kām-rān olaydım diyü Şîrîn'i ol meclise da'vet eylemişdi.⁶⁵³⁷ Pes nigār da yine cümle cāriyeleri [T 116b] ile gelip mecliste qarār eyledikde kâfûrî-beden⁶⁵³⁸ nāzenîn sâķîler elinden şarāb-ı la'l-gün yürüyüp⁶⁵³⁹ meclis ehliniñ şabrı ocağına şular şalındıkda her biri cūş u ħurūşa geldiler. Sāzendeler faşla ser-āgāz edip çengiler de pervāne⁶⁵⁴⁰ gibi pervāza başladılar. Hüsrev ise bir yañadan keyfiyyet-i şarābla mest ü lā-ya'ķıl⁶⁵⁴¹ ve bir tarafından 'aşķ-ı nigārla⁶⁵⁴² ķanzil olup artık şabr u qarāra mecālî ķalmayıp gözüne Şîrîn'den ğayrı kimse görünmez olduğda hemān ķollarını nigārîñ beline gümüş kemer edip [TDK 6a] dedi ki⁶⁵⁴³ ey nigār-ı nāzenînim! Niçeye dek ben ķuluñu āteş-i 'aşķıñla⁶⁵⁴⁴ biryān edip gece gündüz derd-i ħasretiñle⁶⁵⁴⁵ nālān edersin ve bizden⁶⁵⁴⁶ kaçınıp çekilmekle göñlümüzde⁶⁵⁴⁷ olan ğam düğümünü dahı muĥkem edersin. Ne var bu teşne-i muĥabbetiñe zülāl-i vişālîñden bir kerre içirseñ ve şarāb-ı vişālîñle mest edip cihāndan geçirseñ⁶⁵⁴⁸ ne olurdu⁶⁵⁴⁹ ve bu faķîri [A 19a] ħüsnüñüz şadaķasıyla⁶⁵⁵⁰ [T 117a] kām-rān edip vuşlatıñız gül-zārında şād u ħandān eyleseñiz neñiz eksilir idi diyü niyāza başladıkda⁶⁵⁵¹ Şîrîn de cevāb verip ey şehr-yār-ı kām-kārım!⁶⁵⁵² Ben siziñ kendi⁶⁵⁵³ cāriyeñiz olmağla cānımı dirîğ eylemem lākin faşl-ı bahār ve⁶⁵⁵⁴ mevsim-i gül ü gül-zār olmadıkça bağîñ bülbülleri feryāda gelmediği⁶⁵⁵⁵ gibi her şeyiñ bir mevsimi ve her işiñ bir vakti vardır. Mādāmki zamānı gelmeye ol iş de şüret bulup ħuşûle gelmez. Siziñle birkaç gün tāze tāze 'aşķ-

⁶⁵³⁷ eylemişdi: eylemişidi T, TDK

⁶⁵³⁸ kâfûrî-beden: kâfûr-beden TDK

⁶⁵³⁹ şarāb-ı la'l-gün yürüyüp: şarāb-ı la'l-i gül-gün içip TDK

⁶⁵⁴⁰ pervāne: pervāneler A

⁶⁵⁴¹ keyfiyyet-i şarābla mest ü lā-ya'ķıl: keyfiyyet-i şarāb ile lā-ya'ķıl T / keyfiyyet-i şarābla lā-ya'ķıl TDK

⁶⁵⁴² nigārla: nigār ile T, A

⁶⁵⁴³ ki: kim TDK, A

⁶⁵⁴⁴ 'aşķıñla: 'aşķla T, TDK

⁶⁵⁴⁵ ħasretiñle: ħasret ile T / ħasretle TDK

⁶⁵⁴⁶ bizden: bir T

⁶⁵⁴⁷ göñlümüzde: göñlümde T

⁶⁵⁴⁸ ve şarāb-ı vişālîñle mest edip cihāndan geçirseñ: T ve TDK'de yok

⁶⁵⁴⁹ olurdu: olur TDK

⁶⁵⁵⁰ şadaķasıyla: şadaķası ile A

⁶⁵⁵¹ eksilir idi diyü niyāza başladıkda: eksik olur idi diyü niyāza başladı T

⁶⁵⁵² ey şehr-yār-ı kām-kārım: ey şehr-yār-ı kām-kār T / yār-ı kām-kār TDK

⁶⁵⁵³ kendi: TDK'de yok

⁶⁵⁵⁴ ve: A'da yok

⁶⁵⁵⁵ mevsim-i gül ü gül-zār olmadıkça bağîñ bülbülleri feryāda gelmediği: mevsim-i gül-i gül-zār olduğda bağîñ bülbülleri feryāda geldiği T / mevsim-i gül ü gül-zār olmadıkça bağîñ bülbülleri feryāda geldiği TDK

bāzlıklar edip bāzār-ı muḥabbeti germā-germ eylemişken⁶⁵⁵⁶ bir demde perīṣān eylemeyelim⁶⁵⁵⁷ ve kendimizi nefis ü hevāya⁶⁵⁵⁸ maḡlūb eylemekle rūsvā-yı cihān olmayalım. Ḥālā kiras dudaklarımdan āb-dār ṣeftālūlara ḵanā‘at edip⁶⁵⁵⁹ ḵayısı sevdāsında olmañ ki daḡı zamānı degildir. Vakti geldikde sūkkerī ḥelvā gibi andan da ṣafālanıp murādıñıza vāṣıl olursuz dedi. El-ḵışṣa ol gece ṣabāḥa dek Ḥūsrev viṣāle ṭālib olup Ṣīrīn’den⁶⁵⁶⁰ murād istedikçe nigār-ı nāzenīn uğratmadığından ḥāṣıl olmadı ve her su’āline geregi⁶⁵⁶¹ gibi cevāb verip birinden de ‘āciz ḵalmadı. Āḥir-kār mestlikler nihāyete eriṣmegin Ṣīrīn ḵalkıp yer öpüp sarāyına gitdi.

BU MAḤAL ḤŪSREV ṢĪRĪN’E KŪSŪP VARIP⁶⁵⁶² ḴAYṢER’İN ḴIZINI ALDIĞIDIR

Çünkü Ṣīrīn Ḥūsrev’e rām olmayıp ḵalkıp gitdi. Bundan ṣehr-yār ziyāde⁶⁵⁶³ bī-ḥuzūr olup göñlünden dedi ki biz bunlara birkaç gün yüz vermekle gözlerine⁶⁵⁶⁴ görünmez olup yanlarında ḵadrimiz ḵalmadı ve ḥālā benim taḡtımā Behrām-ı Çübīn gibi ḥerīf mālik olup atıp ṭutarken ben bunlarıñ yanlarında ḵalıp ikide bir yok yere⁶⁵⁶⁵ nāzlarını çekmek ne belādır? Münāsib olan oldur ki hemān çīn-i ṣabāḥdan⁶⁵⁶⁶ bu maḥalden ḵalkıp Ḵayṣer’iñ yanına gideyim ve anıñ yardımıyla⁶⁵⁶⁷ gelip taḡtımı Behrām’iñ elinden alıp kendi ‘ālemimde olayım. Anlar da görsünler [A 19b] ādeme nāz eylemek nice olurmuş deyip yatıp rāḡat eyledi. Çünkü ṣabāḥ oldu.⁶⁵⁶⁸ Gece⁶⁵⁶⁹ eylediği ‘azīmet üzere yerinden ḵalkıp

⁶⁵⁵⁶ eylemişken: eylemişiken T, TDK

⁶⁵⁵⁷ eylemeyelim: eylemeyeler T

⁶⁵⁵⁸ nefis ü hevāya: nefis-i hevāya TDK, A

⁶⁵⁵⁹ edip: buyurup TDK, A

⁶⁵⁶⁰ Ṣīrīn’den: Ṣīrīn’de A

⁶⁵⁶¹ geregi: gerek T / güzeli TDK

⁶⁵⁶² varıp: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁶⁵⁶³ ziyāde: zamānda A

⁶⁵⁶⁴ gözlerine: göz T / göze TDK

⁶⁵⁶⁵ yanlarında ḵalıp ikide bir yok yere: yanlarından ḵalkıp ikide bir yok yere TDK / yanlarında ḵalıp ikide bir

A

⁶⁵⁶⁶ ṣabāḥdan: ṣabāḥ TDK, A

⁶⁵⁶⁷ yardımıyla: yardımı ile T, A

⁶⁵⁶⁸ oldu: eyledi T

⁶⁵⁶⁹ gece: gece ile T, TDK

Mehīn Bānū'yla⁶⁵⁷⁰ Şīrīn'ın haberleri yogiken Şeb-dīz'e sūvār olup kendi hīdmet-kārlarıyla⁶⁵⁷¹ [TDK 6b] şikāra gider gibi şehirden çıkıp Kayşer cānibine Rūm'a doğru⁶⁵⁷² revāne oldu. Behrām-ı Çübīn cümle yollara ādemler⁶⁵⁷³ koyup Hüsrev'i ele getirmege ikdām üzere olduğundan āşikāre yoldan gidemeyip tağlardan⁶⁵⁷⁴ ve şapa yollardan hezār zahmetle⁶⁵⁷⁵ Rūm'a vardı. Çünkü Kayşer Hüsrev'in geldiginden haber-dār oldu.⁶⁵⁷⁶ Ziyāde şād olup karşı çıktı ve 'izzet ü ikrāmla⁶⁵⁷⁷ getirip kendi sarāyına⁶⁵⁷⁸ kondurdu. Niçe pīşkeşler çekip ziyāfetler eyleyip her vechle ikrām eyledikten sonra bir nāzenīn kıızı vardı⁶⁵⁷⁹ ki adına Meryem derlerdi.⁶⁵⁸⁰ Hüsrev'e verip niçe günler düğünler olduğdan sonra Hüsrev'i içeri koyup kendisine dāmād eyledi. Hüsrev de bir zamān zevk u şafāda olduğdan sonra⁶⁵⁸¹ Behrām-ı Çübīn üzerine varıp tāt u tahtını hālāş eylemek için⁶⁵⁸² 'asker cem' eylemege başladıkda Kayşer dāmenin der-meyān⁶⁵⁸³ edip hazīneler [T 117b] açıp az zamānın içinde Hüsrev'in yanına yer götürmez 'asker cem'⁶⁵⁸⁴ olduğda bir mübārek vaktde bunca 'asker ile Rūm'dan çıkıp yola girdi. Medāyin'de⁶⁵⁸⁵ Behrām-ı Çübīn Hüsrev'in Rūm'a gidip 'azīm 'asker⁶⁵⁸⁶ cem' edip⁶⁵⁸⁷ [M 118a] üstüne geldiginden āgāh olduğda ol da⁶⁵⁸⁸ cümle 'askerini yanına cem' edip şehirden taşra çıktı ve⁶⁵⁸⁹ Hüsrev'in önünü alıp

⁶⁵⁷⁰ Bānū'yla: Bānū ile T, TDK

⁶⁵⁷¹ hīdmet-kārlarıyla: hīdmet-kārları ile T, TDK

⁶⁵⁷² şehirden çıkıp Kayşer cānibine Rūm'a doğru: çıkıp Kayşer cānibine Rūm'a doğru T / şehirden çıkıp Kayşer'e A

⁶⁵⁷³ yollara ādemler: yollarda ādemler T / yollarda ādem TDK

⁶⁵⁷⁴ tağlardan: tağdan T, TDK

⁶⁵⁷⁵ zahmetle: zahmet ile T

⁶⁵⁷⁶ oldu: olup T, TDK

⁶⁵⁷⁷ ve 'izzet ü ikrāmla: 'izzet ü ikrām T / 'izzet ü ikrāmla TDK

⁶⁵⁷⁸ sarāyına: TDK'de yok

⁶⁵⁷⁹ vardı: var idi T, TDK

⁶⁵⁸⁰ derlerdi: derler idi T

⁶⁵⁸¹ Hüsrev'i içeri koyup kendisine dāmād eyledi. Hüsrev de bir zamān zevk u şafāda olduğdan sonra: Hüsrev'i içeriye koyup kendisine dāmād eyledi. Hüsrev de bir zamān zevk u şafāda olduğdan sonra T / TDK'de yok

⁶⁵⁸² eylemek için: etmek için A

⁶⁵⁸³ dāmenin der-meyān: etek der-meyān TDK

⁶⁵⁸⁴ cem': TDK'de yok

⁶⁵⁸⁵ Medāyin'de: A'da yok

⁶⁵⁸⁶ gidip 'azīm 'asker: varıp 'asker-i 'azīm T, TDK

⁶⁵⁸⁷ 6535. dipnottan buraya (6587. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁵⁸⁸ ol da: T ve TDK'de yok

sedd-i⁶⁵⁹⁰ İskender gibi tırdı. Günlerde bir gün Hüsrev'dir gelip Behrām'a⁶⁵⁹¹ muḳābil oldu. Ol gece geçip şabāḥ olduğda iki 'askerdir at arkasına gelip 'azm-i meydān eylediler. Hüsrev'in tahtını bir beyāz fīlīn üstüne ḳodular.⁶⁵⁹² Çıḳıp tahtında ḳarār eyledi.⁶⁵⁹³ Yanında olan ḥükemā⁶⁵⁹⁴ uşurlāba bakıp ḳuvvetli ṭālī'i⁶⁵⁹⁵ gözetmege başladılar. Pes iki ṭarafdan dil-āverler⁶⁵⁹⁶ meydāna girip [A 20a] birbirlerine ḥamle edip ceng ü cidāle⁶⁵⁹⁷ mübāşeret eylediler. Gāḥ Hüsrev ṭarafında olan şeh-bāzlar⁶⁵⁹⁸ Behrām-ı Çübīn ṭarafından gelenlere ḡālib olup gāḥ da Behrām-ı Çübīn cānibinden⁶⁵⁹⁹ çıkan dil-āverler Hüsrev'in pehlevānlarına ḡalebe edip bu ṭarīḳla bir⁶⁶⁰⁰ zamān ceng olduğdan⁶⁶⁰¹ ṣoñra Hüsrev'in yanında olan ḥükemā şehir-yārim bu sā'atde ṭālī'iñiz ḡāyet⁶⁶⁰² ḳuvvetde olmaḡın hemān cümle 'askere buyuruñ ki⁶⁶⁰³ bir uğurdan düşmen üzerine hücüm eylesinler dediklerinde [T 118a] Hüsrev de sağ ve ṣolda tıran 'askere ḳol ṣaldıḳda ol 'asker-i bī-pāyān seyl gibi revān olup⁶⁶⁰⁴ bir uğurdan düşmen üzerine ḥamle eylediler. Bu cānibden Behrām-ı Çübīn de cümle 'askeri ile⁶⁶⁰⁵ ḥamle edip iki 'asker birbirlerine⁶⁶⁰⁶ girişdiler. Ortalıḳda ḳıyāmetler ḳopup 'ālem hāy u hūyla⁶⁶⁰⁷ ṭolup atlar ḳan deryāsı içinde [TDK 7a] yüzmege başladı.⁶⁶⁰⁸ Gāḥ Behrām-ı Çübīn ṭarafı ḡālib olup gāḥ da Hüsrev'in 'askeri ḡālib geldi. Çünki

⁶⁵⁸⁹ ve: TDK'de yok

⁶⁵⁹⁰ sedd-i: T ve TDK'de yok

⁶⁵⁹¹ Behrām'a: Behrām M

⁶⁵⁹² ḳodular: ḳurdular TDK, A

⁶⁵⁹³ eyledi: eyleyip T, TDK, A

⁶⁵⁹⁴ ḥükemā: T ve TDK'de yok

⁶⁵⁹⁵ ṭālī'i: ṭālī' M, A

⁶⁵⁹⁶ dil-āverler: dil-āver M / dil-āverlerinden TDK

⁶⁵⁹⁷ birbirlerine ḥamle edip ceng ü cidāle: biri birlerine ḥamle edip ceng ü cidāle M, A / birbirine ḥamle edip ceng cidāle TDK

⁶⁵⁹⁸ ṭarafında olan şeh-bāzlar: ṭarafından olan şeh-bāzlar T, A / ṭarafından olan şāh-bāzlar M

⁶⁵⁹⁹ cānibinden: cānibden M

⁶⁶⁰⁰ edip bu ṭarīḳla bir: edip bu ṭarīḳ ile biraz T / eyleyip bu ṭarīḳla bir M / eyleyip bu ṭarīḳla biraz A

⁶⁶⁰¹ olduğdan: olundıḳdan M, A

⁶⁶⁰² ḡāyet: ḡāyetde TDK

⁶⁶⁰³ cümle 'askere buyuruñ ki: 'asker cümle buyuruñ ki T / 'askere emreyleñ M, A

⁶⁶⁰⁴ seyl gibi revān olup: seyl-i revān gibi M, A

⁶⁶⁰⁵ Behrām-ı Çübīn de cümle 'askeri ile: Behrām-ı Çübīn cümle 'askeri T, TDK

⁶⁶⁰⁶ birbirlerine: biri birlerine M, A / birbirine TDK

⁶⁶⁰⁷ hāy u hūyla: hāy hūy ile T

⁶⁶⁰⁸ başladı: başladılar T, M, A

Hüsrev'in t̤ali'i kuvvetde olup⁶⁶⁰⁹ Behrām-ı Çübīn'den devlet yüz döndürmüştü.⁶⁶¹⁰ Gitdikçe Hüsrev'in 'askeri gālib olup Behrām tarafı zebūn olmağa başladı.⁶⁶¹¹ Dil-āverler⁶⁶¹² bu hāli gördüklerinde⁶⁶¹³ var kuvveti bāzūya getirip ikdām eylediler. Āhir-kār Behrām gördü ki⁶⁶¹⁴ 'askeri perīşān olmağa yüz tutmağın⁶⁶¹⁵ eger bir miqdār dahı⁶⁶¹⁶ tursursa kendi de⁶⁶¹⁷ yakayı ele vermek lāzım gelir. Hemān⁶⁶¹⁸ yanında olan hıdmet-kārlarıyla⁶⁶¹⁹ kandesin Çīn diyü cān atıp kaçdı. Çünkü Behrām firār eyledi. Artık 'askeriñ kimi kılıçdan geçip ve kimi de kaçıp perīşān olmağla ikisi bir yerde kalmadılar. [M 118b] Hüsrev bu hāli gördükde şād u handān olup emreyledi kim Behrām'ın cümle mālını zabt edeler.

BU MAHAL HÜSREV'İN TEKRĀR TAHTINA⁶⁶²⁰ OTURDUĞUDUR

Çünkü Hüsrev Behrām-ı Çübīn'e gālib olup cümle 'askerini⁶⁶²¹ [A 20b] perīşān eyledi. Gelip⁶⁶²² bār-gāhında karar eyleyip ertesi olduğda şehre girip tekrār babası tahtına oturdu.⁶⁶²³ Cümle erkān-ı devlet ve a'yān-ı salṭanat⁶⁶²⁴ gelip yer öpüp mübārek-bād eylediler. Behrām-ı Çübīn tevābi'inden ele girenleriñ haḳlarından gelinip⁶⁶²⁵ yeñi başdan

⁶⁶⁰⁹ Behrām-ı Çübīn tarafı gālib olup gāh da Hüsrev'in 'askeri gālib geldi. Çünkü Hüsrev'in t̤ali'i kuvvetde olup: T ve TDK'de yok

⁶⁶¹⁰ döndürmüştü: döndürmüşidi TDK

⁶⁶¹¹ tarafı zebūn olmağa başladı: tarafı da gāhıce Hüsrev'in 'askerine gālib olup nihāyet Hüsrev'in t̤ali'i kuvvetde olup Behrām tarafı zebūn olmağla za'if oldular T / tarafı da gāhıce Hüsrev'e gālib olurdu. Nihāyet Hüsrev'in t̤ali'i kuvvetde olup Behrām tarafı zebūn olmağla za'if oldular TDK

⁶⁶¹² dil-āverler: dil-āverdir M / dil-āverlerdir A

⁶⁶¹³ bu hāli gördüklerinde: gördüler zafer bizim tarafımızdandır T, TDK

⁶⁶¹⁴ ki: kim T, M, A

⁶⁶¹⁵ 'askeri perīşān olmağa yüz tutmağın: 'asker perīşān olmağla T / 'asker perīşān olup TDK

⁶⁶¹⁶ dahı: T ve TDK'de yok

⁶⁶¹⁷ kendi de: TDK'de yok

⁶⁶¹⁸ hemān: hemān-dem T, TDK, A

⁶⁶¹⁹ hıdmet-kārlarıyla: hıdmet-kārları ile T, TDK

⁶⁶²⁰ tahtına: tahta T, TDK, A

⁶⁶²¹ 'askerini: 'askeri TDK

⁶⁶²² gelip: M'de yok

⁶⁶²³ oturdu: oturup M, A

⁶⁶²⁴ erkān-ı devlet ve a'yān-ı salṭanat: a'yān-ı devlet ve erkān-ı salṭanat T, A / a'yān-ı devlet der-gāh-ı salṭanata M

⁶⁶²⁵ girenleriñ haḳlarından gelinip: girenleri haḳlarından gelip T, TDK / girenler haḳlarından gelinip M

umūr-ı devlet⁶⁶²⁶ görölmege başladı ve eṭrāf ü eknāfda⁶⁶²⁷ olan şehir-yârlardan nāmelerle⁶⁶²⁸ pîşkeşler gelip her biri kulluklar ‘arz eylediler. Bu üslûb üzere bir⁶⁶²⁹ zamāna dek ortalık tekrār zabt olunup iş güç kalmadıkdā yine zevk u⁶⁶³⁰ şafāya başlanıp gāh ‘îş ü ‘işret olunup gāh da şayd u şikār olunurdu.⁶⁶³¹ Egerçi Hüsrev şüretā⁶⁶³² ‘îş u nûş edip demler sürerdi⁶⁶³³ lākin göñlü yine Şîrîn’de kılmağın nigār ile Ermen şehirinde olan şöhetler hâṭırına geldikçe kanı ol nigār-ı nāzenīn ile tāze tāze meclisler kûrup birbirimize⁶⁶³⁴ nāz ü niyāz eyledigimiz demler ve bütün geceyi meşellerle şabāḥa⁶⁶³⁵ çıkarıp gözümüze uykular girmedigi ‘ālemler?⁶⁶³⁶ Demler o demler idi zamān ol zamān idi diyü āh vāhlar edip⁶⁶³⁷ dirîğ ol nigārın azacık cevrenden dil-gîr olup çıkıp gitdim. ‘Aceb ölmeden bir dahı ol nigār-ı nāzenīnim ile görüşmek müyesser olur mu deyip dā’imā fîkr ü⁶⁶³⁸ ḥayālî Şîrîn’de olup Kaysar’ın kızı aslā gözüne görünmez idi lākin n’eylesin babası buncılayın⁶⁶³⁹ ‘azîm ḥidmetde bulunmağın nā-çār yüzüne gülüp meyl ü⁶⁶⁴⁰ muḥabbet gösterirdi [TDK 7b] ve gāh da Şîrîn’den ayrılıp gelip⁶⁶⁴¹ tahtını düşmenden ḥalāş eyledigine şükredip şehir-yârlıgla ‘aşk-bāzlık ikisi bir yerde cem’ olmayıp bizim gibi⁶⁶⁴² [T 118b] şehir-yârlara düşer iş degildi.⁶⁶⁴³ Hele çok şûkr ki Şîrîn’in ‘aşkından ḥalāş olup gelip⁶⁶⁴⁴ tahtını Behrām’ın elinden kırtardım. Şimden şöṛra gide gide⁶⁶⁴⁵ muḥabbeti [A

⁶⁶²⁶ devlet: devleti T, TDK

⁶⁶²⁷ başladı ve eṭrāf ü eknāfda: başladı eṭrāf ü eknāfda M, A / başladılar eṭrāf eknāfda TDK

⁶⁶²⁸ nāmelerle: nāmeler ve A

⁶⁶²⁹ bir: biraz M, A

⁶⁶³⁰ zevk u: zevk TDK

⁶⁶³¹ şayd u şikār olunurdu: şayd şikār olunur idi TDK

⁶⁶³² Hüsrev şüretā: şüretā Hüsrev T, M, A

⁶⁶³³ ‘îş u nûş edip demler sürerdi: ‘îş ü ‘işret edip demler sürerler idi M / ‘îş nûş edip demler süredi TDK / ‘îş u nûş edip demler sürerlerdi A

⁶⁶³⁴ birbirimize: biri birimize M, A

⁶⁶³⁵ şabāḥa: şabā M

⁶⁶³⁶ ‘ālemler: ‘ālemler edip T, TDK

⁶⁶³⁷ zamān ol zamān idi diyü āh vāhlar edip: zamān ol zamānlar idi diyü āh u vāhlar edip T / diyü āh vāhlar edip M / zamān ol zamān idi diyü bu āh vāhlarla edip hey A

⁶⁶³⁸ fîkr ü: fîkr T

⁶⁶³⁹ buncılayın: buncılayın bir T, TDK, A

⁶⁶⁴⁰ meyl ü: meyl TDK

⁶⁶⁴¹ gelip: M’de yok

⁶⁶⁴² gibi: M’de yok

⁶⁶⁴³ degildi: degildir T, TDK

⁶⁶⁴⁴ gelip: M ve TDK’de yok

21a] bi'l-küllîyye qalbimizden çıkıp gider der idi lâkin nigârîñ 'aşkı kendisine gâyetle⁶⁶⁴⁶ te'şîr eylemegin bir sâ'atden sonra yine eski 'âlemleri ańıp niçe buncılayın devlet⁶⁶⁴⁷ ol nigârla⁶⁶⁴⁸ eyledigimiz 'işretiñ bir sâ'atine fedâ olsun deyip⁶⁶⁴⁹ [M 119a] âh vâh eylemege başlardı.⁶⁶⁵⁰

BU MAHAL ŞİRİN'İN AHVÂLİDİR

Çünkü Hüsrev Şîrîn'e küsüp Rûm'a gitdi. Bu hâlden Şîrîn haber-dâr olduğda kendisini yerden yere urup feryâd ü⁶⁶⁵¹ figânlar eylemege başladı ve yakasını çâk edip gözlerinden kanlı⁶⁶⁵² yaşlar seyler gibi revân olup yârsız bir dahı baña şöhet harâmdır deyip 'îş ü 'işretten el çekip şayd u şikârdan etek silkti⁶⁶⁵³ ve dâ'imâ âh vâh edip gâh bahtına sögüp gâh kendisine levm ederdi ve hayf ve⁶⁶⁵⁴ şad hayf ki şehr-yâr-ı kâim-kârımıñ kadrini bilmeyip mübârek hâtırını rencide eyledim.⁶⁶⁵⁵ Müfred.⁶⁶⁵⁶

Bilmedim⁶⁶⁵⁷ naqd-i vaşlı çaldırdım.

Gitdi cânânım elden aldırdım

deyip beyt.⁶⁶⁵⁸

⁶⁶⁴⁵ gide gide: gide T / TDK'de yok

⁶⁶⁴⁶ gâyetle: gâyet ile T / TDK'de yok

⁶⁶⁴⁷ devlet: devlet ile T / devletle TDK

⁶⁶⁴⁸ nigârla: nigâr ile T, M, A

⁶⁶⁴⁹ deyip: diyü A

⁶⁶⁵⁰ başlardı: başladı M, TDK

⁶⁶⁵¹ feryâd ü: feryâd TDK

⁶⁶⁵² kanlı: T'de yok

⁶⁶⁵³ silkti: silkitdi A

⁶⁶⁵⁴ hayf ve: hayf T, TDK

⁶⁶⁵⁵ eyledim: aldım TDK

⁶⁶⁵⁶ müfred: T, M ve TDK'de yok

⁶⁶⁵⁷ bilmedim: bildim A / M'de yok

⁶⁶⁵⁸ deyip beyt: deyip A / T ve TDK'de yok

Gitdiñ ammā ki ƙoduñ ƙasret ile⁶⁶⁵⁹ cānı bile
İstemem sensiz olan şöhet-i⁶⁶⁶⁰ yārānı bile

deyip⁶⁶⁶¹ ğam-ı cānānla yiyip içmekden kesildi ve nāzenīnlerle şöhetden⁶⁶⁶² çekildi. Āhir-
kār Mehīn Bānū’nuñ huzūruna varıp gezen mācerāyı bir bir takrīr edip Hüsrev’iñ kendisine
incinip gitdiginden hālā hicri ile biryān ve derdi ile giryān olduğunu⁶⁶⁶³ beyān eyledikde
Bānū’dur naşīhat edip ey gözüm nūru!⁶⁶⁶⁴ Öyle olur elem çekmeyip şabreyle ki her ğamıñ
şoñu⁶⁶⁶⁵ sürūr ve her zulmetiñ āhiri nūr olup⁶⁶⁶⁶ cihānda kimse dā’imā miñnetde
kalmayıp⁶⁶⁶⁷ elbetde bir gün murādı hāşıl ve cānānına⁶⁶⁶⁸ vāşıl olur. Dünyānıñ hāli budur.
Ādem cihānda gāh mest olup gāh da⁶⁶⁶⁹ maħmūr olur ve gāh mağmūm olup⁶⁶⁷⁰ gāh da
mesrūr olur. Hiçbiri ber-ƙarār olmaz ve cihānda kimse nā-murād kalmaz.⁶⁶⁷¹ Bugün
olmazsa yarın olur ve sevdiğini bir gün bulur. Sen de⁶⁶⁷² cihānda niçe⁶⁶⁷³ miñnetler görüp
ğamlar çekdiñ.⁶⁶⁷⁴ Elem çekme ki şoñu selāmet olup niçe zevƙ u⁶⁶⁷⁵ şafālar edip demler [A
21b] sürersiñ. Gerekdir ki hemān⁶⁶⁷⁶ ‘acele eylemeyip epsem ƙur.⁶⁶⁷⁷ Zīrā vakti gelmedikçe
gül bitmez ve şabāh [TDK 8a] olmadıkça hūrūs ötmez deyip bunuñ gibi niçe naşīhatler

⁶⁶⁵⁹ ƙasret ile: ƙasretle M, TDK, A

⁶⁶⁶⁰ şöhet-i: şöheti M, A

⁶⁶⁶¹ deyip: diyü M / A’da yok

⁶⁶⁶² içmekden kesildi ve nāzenīnlerle şöhetden: içmekden kesildi ve nāzenīnlerle şöhetlerinden T / içmedeñ
kesildi ve nāzenīnleriñ şöhetlerinden TDK

⁶⁶⁶³ hicri ile biryān ve derdi ile giryān olduğunu: hicri ile giryān ve derdi ile biryān olduğundan T / hicrānla
biryān ve derdi ile giryān olduğunu M / hicriyle biryān ve derd ile giryān olduğundan TDK

⁶⁶⁶⁴ nūru: A’da yok

⁶⁶⁶⁵ şabreyle ki her ğamıñ şoñu: şabreyle her ğamıñ göğü TDK

⁶⁶⁶⁶ olup: olur A

⁶⁶⁶⁷ miñnetde kalmayıp: kalmayıp miñnetle TDK

⁶⁶⁶⁸ cānānına: cānına T, TDK

⁶⁶⁶⁹ gāh da: gāh M, A

⁶⁶⁷⁰ gāh mağmūm olup: gāh da mağmūm olup T / gāh da mağmūm olur TDK

⁶⁶⁷¹ Hiçbiri ber-ƙarār olmaz ve cihānda kimse nā-murād kalmaz: Her biri bir ƙarārda kalmaz T, TDK

⁶⁶⁷² bir gün bulur sen de: bu görüşünde M

⁶⁶⁷³ niçe: T ve TDK’de yok

⁶⁶⁷⁴ çekdiñ: çekip M

⁶⁶⁷⁵ zevƙ u: zevƙ TDK

⁶⁶⁷⁶ gerekdir ki hemān: hemān T, TDK / gerekdir hele A

⁶⁶⁷⁷ ƙur: olursañ T, TDK

eyledi. Çünkü Şîrîn Bânû'dan bu naşîhatleri⁶⁶⁷⁸ işitdi. Nâ-çâr epsem olup oturdu ve⁶⁶⁷⁹ şabra karar verdi. Şāvur-ı nakkâş da Hüsrev'le gitmeyip nigârîñ yanında kalmağla⁶⁶⁸⁰ ol da niçe tesellîler⁶⁶⁸¹ verip ümmîd oldur ki bu hicrânîñ soñu⁶⁶⁸² vişâl olup niçe rûzgâr şehr-yâr-ı kām-kār ile⁶⁶⁸³ cihân bâğında şād u⁶⁶⁸⁴ hürrem olup murād üzere demler [M 119b] sürüp 'îş ü 'işretler edersiz der idi. Nigâr da bunuñ gibi sözlerle eglenip cānına cebr ederdi. Bu hāl üzere bir⁶⁶⁸⁵ zamān gechip günlerde bir gün Mehîñ Bânû'nuñ mizācı bozulup [T 119a] haste oldu ve gitdikçe za'fı ziyāde olup olmadı hasteligine bir⁶⁶⁸⁶ çāre bulunmadı. Āhîr-kār kendisinden me'yūs olup āhirete sefer edeceğinden āgāh oldu⁶⁶⁸⁷ Şîrîn'i yanına da'vet edip niçe vaşîyyetler eyledi ve cümle māl ü hazînesiniñ⁶⁶⁸⁸ anahtarını verip kendi hayātından el yuyup cihân-ı fānîden etek silkip āhirete revāne oldu.⁶⁶⁸⁹

BU MAHAL ŞÎRÎN'İN MEHÎN⁶⁶⁹⁰ BÂNŪ YERİNE PÂD-ŞÂH OLDUĞUDUR

Çünkü Mehîñ Bânû'nuñ devri tamām olup⁶⁶⁹¹ cānını Hakk'a teslim eyledi. Bir niçe gün Şîrîn Mehîñ⁶⁶⁹² Bânû'nuñ mātemini edip andan soñra yerine pād-şāh oldu. Memleketi görüp gözetmege başlayıp 'adl ü⁶⁶⁹³ dād ile cümle halkı kendisinden hoşnūd eyledi. Zindānda olan mücrimleri āzād edip re'āyāsını hoş gördü.⁶⁶⁹⁴ Şöyle ki⁶⁶⁹⁵ eli altında olan

⁶⁶⁷⁸ naşîhatleri: naşîhatler M

⁶⁶⁷⁹ oturdu ve: M, TDK ve A'da yok

⁶⁶⁸⁰ nigârîñ yanında kalmağla: nigâr ile kalmağın T, TDK

⁶⁶⁸¹ tesellîler: tesliyetler M, A

⁶⁶⁸² soñu: āhîri T, M, A

⁶⁶⁸³ ile: A'da yok

⁶⁶⁸⁴ şād u: şād TDK

⁶⁶⁸⁵ bir: biraz M, A

⁶⁶⁸⁶ hasteligine bir: bir hasteligine T

⁶⁶⁸⁷ oldu⁶⁶⁸⁷: oldu⁶⁶⁸⁷ TDK

⁶⁶⁸⁸ hazînesiniñ: hazînesin teslim edip A

⁶⁶⁸⁹ cihân-ı fānîden etek silkip āhirete revāne oldu: cihāndan etek silkdi M, A

⁶⁶⁹⁰ Mehîñ: M'de yok

⁶⁶⁹¹ olup: oldu T

⁶⁶⁹² Şîrîn Mehîñ: Şîrîn M, A / Mehîñ Şîrîn TDK

⁶⁶⁹³ 'adl ü: 'adl M

⁶⁶⁹⁴ re'āyāsını hoş gördü: re'āyāsına ri'āyet eyledi T / re'āyāsını ri'āyet eyledi TDK

⁶⁶⁹⁵ ki: T'de yok

memleketiñ⁶⁶⁹⁶ halkı Mehî Bânü zamânından dağı ziyâde râhatda olup⁶⁶⁹⁷ bânü-yı devrânîñ [T 119b] eyyâm-ı devletine du‘âlar eylediler. El-kışsa egerçi Şîrîñ pād-şâh olup bu kadar devlete mâlik oldu lâkin⁶⁶⁹⁸ yine Hüsrev’iñ hasretiyle nâlân olup gece gündüz gelip geçenden şehîr-yârîñ ahvâlini şormakda idi. Âhîr-kâr⁶⁶⁹⁹ âgâh oldu kim Rûm’dan ‘azîm ‘askerle⁶⁷⁰⁰ gelip tekrâr tahtını [A 22a] düşmen elinden hâlâş edip yerine oturmuş. Pes bu hâlden haber-dâr olduğda niçe pîşkeşler gönderip dostluğ şartını yerine getirdi lâkin Kayşer⁶⁷⁰¹ kıızı Meryem’i Hüsrev’e⁶⁷⁰² verdikde ol şart üzere vermiş idi ki andan gayrı⁶⁷⁰³ nâzenîne meyl eylemeyip üstüne kimseyi tutmaya. Çünkü Şîrîñ bu acı haberi işitdi. Deli dîvâne olup⁶⁷⁰⁴ dağı ziyâde eleme düşüp mâtemler eyledi. Çünkü⁶⁷⁰⁵ bu hâl üzere bir yıl geçdikde nigâr-ı ‘âlem gördü kim artık hicrân âteşine tahammülü⁶⁷⁰⁶ kalmayıp hasret-i cânânla⁶⁷⁰⁷ kebâb olmağdan tākati tāk oldu. Bunu münâsib gördü kim tahtını [TDK 8b] birine sipâriş edip kendisi varıp Hüsrev’e yakın bir yerde⁶⁷⁰⁸ karar ede. Pes bu tedbîr üzere⁶⁷⁰⁹ cümle⁶⁷¹⁰ memleketini bir i‘timâd eylediği kimseye işmarlayıp bu kadar câriyeler ve kullarla⁶⁷¹¹ ne kadar mâl ü hazînesi varsa⁶⁷¹² yanına alıp Gül-gün’a süvâr oldu ve⁶⁷¹³ Şâvur-ı nakkâşla⁶⁷¹⁴ muşâhabet ederek yola girdiler. Günlerde bir gün Hüsrev’iñ taht-gâhına gelip şehirden taşra bir güzel bağ u bağ-çeli yerde köşkler ve sarâylar peydâ edip⁶⁷¹⁵ karar eyledi. Hüsrev’dir bu hâlden haber-dâr olduğda cânı yerine gelip nigâr-ı nâzenîniñ

⁶⁶⁹⁶ olan memleketiñ: olan memleket T / memleketiñ TDK

⁶⁶⁹⁷ olup: olmağın M, A

⁶⁶⁹⁸ lâkin: nihâyet T, TDK

⁶⁶⁹⁹ âhîr-kâr: âhîr nâ-gâh T

⁶⁷⁰⁰ ‘askerle: ‘asker ile T, M, A

⁶⁷⁰¹ Kayşer: Kayşer’iñ M

⁶⁷⁰² Hüsrev’e: T ve TDK’de yok

⁶⁷⁰³ vermiş idi ki andan gayrı: vermiş ki andan gayrı T, A / vermiş ki andan gayrı M

⁶⁷⁰⁴ olup: TDK’de yok

⁶⁷⁰⁵ çünkü: T, M ve A’da yok

⁶⁷⁰⁶ tahammülü: tahammül M, A

⁶⁷⁰⁷ cânânla: cânân ile T

⁶⁷⁰⁸ yerde: yere TDK

⁶⁷⁰⁹ Bu kısımdan (6709. dipnot) 6733. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁷¹⁰ cümle: T ve TDK’de yok

⁶⁷¹¹ kullarla: kullar ile T

⁶⁷¹² mâl ü hazînesi varsa: hazîne vü mâlı var ise T, TDK

⁶⁷¹³ oldu ve: oldu T / olup ve TDK

⁶⁷¹⁴ nakkâşla: nakkâş ile T, TDK

⁶⁷¹⁵ edip: eyleyip A

geldiğinden ziyāde hazz eyledi lākin Kayşer'in kızı Hüsrev'i eli altına almağın⁶⁷¹⁶ ne nigārın sarāyına gelmege dermānı olup ve ne Şīrīn'in ziyāret-i cānāna⁶⁷¹⁷ varmağa cānı vardı.⁶⁷¹⁸ Pes el altından gāh gāh Şāvur ile birbirine selām gönderip getirmekle⁶⁷¹⁹ kanā'at eylediler. Zīrā Kayşer Hüsrev'e bu kadar iyilik eylediğinden ašlā Hüsrev de⁶⁷²⁰ Meryem'in hātırını rencide olacak⁶⁷²¹ bir iş işlemeyip dā'imā rızāsı üzere hareket eylerdi.

BU MAHAL BEHRĀM-I ÇÜBİN'İN ÖLDÜĞÜ HABERİ GELDİGİDİR

Günlerde bir gün Hüsrev çīn-i şabāhdan çıkıp tahtında karar eylemişti.⁶⁷²² Zerrīn kemerli⁶⁷²³ perī peyker hıdmet-kārlar şaf-ber-şaf [A 22b] karşısında el bağlayıp cümle ekābir ü⁶⁷²⁴ a'yān ve ehl-i dīvān pād-şāhın huzūruna⁶⁷²⁵ gelip umūr-ı devlet ve kânūn-ı saltanat görölüp⁶⁷²⁶ ve halkın da'vāları diñlenip zālimlerden mazlūmların dādı alıverilip 'adl ü dād üzere hüküm ve⁶⁷²⁷ hükümet olunurdu.⁶⁷²⁸ [TDK 9a] Bu hāl üzere iken nā-gāh Çīn tarafından bir ulağ gelip şehr-yārın huzūruna girdi ve yer öpüp pād-şāhım bahtıñız kutlu olup devletiñiz gün-be-gün efzūn ve düşmenleriñiz dā'imā⁶⁷²⁹ ser-nigūn olsun. Behrām-ı Çübīn firār edip Çīn'e vardıkda 'ömrü tamām olmağın başıñız sağ olsun. Cihāndan göçdü ve cümle māl ü menālinden ayrılıp saltanat sevdāsından geçdi dedikde Hüsrev bu hālden 'ibret alıp elbetde yaramazlığın āhiri şūm olup efendisine karşı koyup hıyānet eden kimse⁶⁷³⁰ ber-hūrdār [T 120a] olmayıp cezāsını bulsa gerekdir. Ol da bizi tāt

⁶⁷¹⁶ altına almağın: altında olmağın T

⁶⁷¹⁷ Şīrīn'in ziyāret-i cānāna: Şīrīn Hüsrev'in ziyāretine A

⁶⁷¹⁸ vardı: vardır T, TDK

⁶⁷¹⁹ ile birbirine selām gönderip getirmekle: biri birine selām getirip götürmekle TDK, A

⁶⁷²⁰ Hüsrev de: Hüsrev'e TDK / Hüsrev A

⁶⁷²¹ rencide olacak: hiç vech-i rencide eylemege mürüvvetden taşra T, TDK

⁶⁷²² eylemişti: eylemişti TDK

⁶⁷²³ kemerli: kemerler TDK

⁶⁷²⁴ ekābir ü: ekābir TDK

⁶⁷²⁵ huzūruna: huzūr T

⁶⁷²⁶ görölüp: görölür idi T, TDK

⁶⁷²⁷ mazlūmların dādı alıverilip 'adl ü dād üzere hüküm ve: mazlūmlar dādını alıverir idi ve 'adl ü dād üzere T / mazlūmların dādını alıverip 'adl dād üzere TDK

⁶⁷²⁸ olunurdu: olunur idi A

⁶⁷²⁹ düşmenleriñiz dā'imā: düşmeniñiz T / düşmeniñiz dā'imā TDK

⁶⁷³⁰ kimse: kimseniñ hālī āhir T, TDK

u⁶⁷³¹ tahtımızdan dūr edip başımıza bu kadar felâketler getirmişdi.⁶⁷³² Âhir-kâr eylediği yaramazlığın cezâsını bulup murâd üzere cihânda atıp tutmadan ‘ömrü tamâm olup gurbetde cân verdi dedi. Çünkü Behrâm’ın öldüğü muğarrer oldu. Artık Hüsrev’in gönlü⁶⁷³³ [M 120a] emîn olup şafâ-yı hâtırla gece gündüz zevk u⁶⁷³⁴ şafâya başladı ve Bārbed dedikleri sâzendeyi meclisine⁶⁷³⁵ nedīm eyledi. Ol da her gün bir yeñi⁶⁷³⁶ faşl peydâ eyleyip yılın üç yüz altmış gününün her birine bir dürlü şüret ü⁶⁷³⁷ nağme bağlamakla bir gün çaldığını çaķ bir yıl tamâm olmadıkça⁶⁷³⁸ bir daķı çalmazdı.⁶⁷³⁹ Pes Hüsrev’dir Bārbed’in sâzını diñledikçe daķı ziyâde cüş u⁶⁷⁴⁰ hūrūşa gelip Şîrîn’e olan ‘aşķ u şevķi günden güne ziyâdelenmekde idi ve⁶⁷⁴¹ haremeye girdikçe Kayşer’in kıızı Meryem’e bî-ihtiyâr⁶⁷⁴² Şîrîn ile olan mâcerâları⁶⁷⁴³ söylemekle günden güne Meryem’in içine âteşler bıraķıp hâtırını perîşân etmekde idi.⁶⁷⁴⁴ [A 23a] Yine bir gün Hüsrev’in meclisi ârâste olup sâz u sözle⁶⁷⁴⁵ ‘İş u nüş⁶⁷⁴⁶ edip demler sürerken Şîrîn hâtırına geldikde ‘aşķı deryâsı cüş u hūrūşa gelmekle ķalkıp içeri⁶⁷⁴⁷ gitdi ve Meryem’in yanına varıp ey bânū-yı nâzenînim! Gerçi seniñ güzel hâtırın için bunca zamândan beri Şîrîn’e şâķib çıķmayıp aşlâ yanımıza getirmediķ ve yine de bir daķı anı⁶⁷⁴⁸ huzûrumuza getirmeziz lâkin lâyık degildir ki bizim ‘aşķımız sevdâsıyla tâc u tahtını bıraķıp bu şehre gelmişken⁶⁷⁴⁹ aşlâ iltifât olunmayıp

⁶⁷³¹ tâc u: tâc TDK

⁶⁷³² getirmişdi: getirmişidi T, TDK

⁶⁷³³ 6709. dipnottan buraya (6733. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁷³⁴ zevk u: zevk TDK

⁶⁷³⁵ meclisine: meclise TDK

⁶⁷³⁶ ol da her gün bir yeñi: oldu her gün bir iki M

⁶⁷³⁷ şüret ü: şüret TDK

⁶⁷³⁸ tamâm olmadıkça: olmadıkça T / tamâm olmayınca TDK

⁶⁷³⁹ çalmazdı: çalmaz idi T, A

⁶⁷⁴⁰ cüş u: cüş TDK

⁶⁷⁴¹ ziyâdelenmekde idi ve: ziyâde etmekde idi T / ziyâde etmekde idi ve TDK

⁶⁷⁴² bî-ihtiyâr: T’de yok

⁶⁷⁴³ mâcerâları: mâcerâyı T, TDK

⁶⁷⁴⁴ etmekde idi: eylemekde idi M, A

⁶⁷⁴⁵ sözle: söz ile T, M, A

⁶⁷⁴⁶ ‘İş u nüş: ‘İş nüş TDK

⁶⁷⁴⁷ ‘aşķı deryâsı cüş u hūrūşa gelmekle ķalkıp içeri: ‘aşķı deryâsı cüş u hūrūşa gelmekle ķalkıp içeriye T / ‘aşķ deryâsı cüş edip ķalkıp içeriye TDK

⁶⁷⁴⁸ yine de bir daķı anı: yine bir daķı T / yine bir daķı anı TDK

⁶⁷⁴⁹ gelmişken: gelmişiken TDK

düşmenleri arasında h̄'ār u zelīl ola.⁶⁷⁵⁰ Sizden şunu ricā ederim ki izniñizle sarāya getirip yanımıza alalım ve yine de⁶⁷⁵¹ ašlā bize görünmeyip h̄uzūrumuza gelmesin ve başka oturup sizlerle⁶⁷⁵² de görüşmeyip karışmasın. Ancak sarāyımızda [TDK 9b] olmağla⁶⁷⁵³ dost düşmen arasında 'izzet ü h̄ürmetine⁶⁷⁵⁴ nokşān gelmesin dedi.⁶⁷⁵⁵ Çünkü Meryem⁶⁷⁵⁶ Hüsrev'den bu sözü işitti. Āteş-i gayretle⁶⁷⁵⁷ yūregi kebāb olup dedi kim ey şeh-r-yār-ı cihānım! Hemīşe devletle⁶⁷⁵⁸ cihān mülkünde kām-rān olup bütün 'ālem⁶⁷⁵⁹ h̄ükmüñüz altında olmağla düşmeniñiz perīşān olsun. Lūtfuñuzdan mercūdur ki eger Şīrīn'iñ adı sūkkerī⁶⁷⁶⁰ h̄elwā ise de mübārek ağızıñıza almağla bu cāriyeñizi⁶⁷⁶¹ āteşlere yakmağı lāyık görmek ve cihānda benden ğayrı nāzenīne iltifāt buyurmağla⁶⁷⁶² h̄atırımı perīşān eylemek nice mümkündür ki Şīrīn dedikleri h̄okķa-bāz cādūyla⁶⁷⁶³ bir sarāyda olup dā'imā yüzünü görmekle⁶⁷⁶⁴ bağırm h̄ūn ve gece gündüz ol şehhāreniñ efsūnundan [M 120b] h̄ālim diger-ğūn ola? Ben bilirim ki şimdi ol mekkāreyi⁶⁷⁶⁵ sarāya getirmege rāzī olsam geldikde niçe⁶⁷⁶⁶ mekr ü efsūnla gözünüze girip siziñle yār olur ve beni mübārek cemālīñizden dūr edip kendisi yerime⁶⁷⁶⁷ bānū-yı kām-kār olur. Ben anıñ mekr ü h̄ilesini çokdan işidip añladım ve⁶⁷⁶⁸ bir dahı [A 23b] h̄uzūruñuza getirtmemeye⁶⁷⁶⁹ himmetler edip muhkem bel

⁶⁷⁵⁰ h̄'ār u zelīl ola: h̄or zelīl ola TDK

⁶⁷⁵¹ alalım ve yine de: alayım ve yine de T / alayım ve yine TDK

⁶⁷⁵² sizlerle: sizler A

⁶⁷⁵³ olmağla: olmak ile TDK

⁶⁷⁵⁴ h̄ürmetine: h̄ürmetde T / h̄ürmet TDK

⁶⁷⁵⁵ dedi: diyüdür dedi T

⁶⁷⁵⁶ Meryem: Meryem'dir T

⁶⁷⁵⁷ ğayretle: ğurbetle T

⁶⁷⁵⁸ devletle: devlet ile T

⁶⁷⁵⁹ 'ālem: 'ālemi TDK

⁶⁷⁶⁰ sūkkerī: sūkker TDK

⁶⁷⁶¹ cāriyeñizi: cāriyelerini T

⁶⁷⁶² buyurmağla: buyurmağa T, TDK

⁶⁷⁶³ cādūyla: cādū ile TDK

⁶⁷⁶⁴ görmekle: T'de yok

⁶⁷⁶⁵ bilirim ki şimdi ol mekkāreyi: bilirim şimdi ol mekkāreniñ TDK

⁶⁷⁶⁶ getirmege rāzī olsam geldikde niçe: getirmekle rāzī olsam geldikde T / getirmekle rāzī olsam geldikçe TDK / getirmege rāzī olam geldikde niçe A

⁶⁷⁶⁷ yerime: biriyle T, TDK

⁶⁷⁶⁸ ve: T ve TDK'de yok

⁶⁷⁶⁹ getirtmemeye: getirmemege T, TDK

bağladım.⁶⁷⁷⁰ Eger gözüm karşısında göge uçarsa da bile yine⁶⁷⁷¹ aña [T 120b] i‘timād eylemem. Hālā ben anıñ bu şehirde olduğuna rāzī degil iken⁶⁷⁷² sarāya getirmege iẓn vermek nice mümkündür?⁶⁷⁷³ Hemān anıñ gibi baykuşuñ yeri yine şehrdən taşra olan⁶⁷⁷⁴ vīrāneler olmağla kendi yerinde epsem ʔurup sarāya gelmesin tā ki nuḥūseti size ve⁶⁷⁷⁵ bize te’şīr eylemeyip şerrinden emīn olalım ve cihān bāğında murād üzere siziñle demler sürüp şafāmızda olalım deyip Şīrīn’iñ gelmesine ašlā rızā vermedi.⁶⁷⁷⁶ Hūsrev’dir⁶⁷⁷⁷ bu ḫālī gördükde nā-çār sözünü döndürüp ey bānū-yı nāzenīnim!⁶⁷⁷⁸ Nice mümkündür ki bir daḫı Şīrīn’e meyl ü⁶⁷⁷⁹ muḫabbet edem? Ancaḫ murādım göreyim sizi ne buyururlar diyü imtiḫān idi⁶⁷⁸⁰ yoḫsa anı sarāya kim getirir deyip açmaz ḫodu.⁶⁷⁸¹ Bu cānibden⁶⁷⁸² Şīrīn ise Hūsrev’iñ bunca zamāndan beri bir kerre kendisini görmege⁶⁷⁸³ gelmediginden perīşān olup şehir-yār-ı cihān benim bu ḫadar ‘aşḫım da‘vāsında iken⁶⁷⁸⁴ bunca zamāndan beri ne ‘aceb bir kerre bu cāriyelerini yād eylemediler diyü elem üzere olup gāḫ gāḫ Şāvur-ı naḫḫāşla⁶⁷⁸⁵ el altından [TDK 10a] biri birine ḫaberleri varıp gelir idi.

⁶⁷⁷⁰ bağladım: bağladım ve T, TDK

⁶⁷⁷¹ yine: T ve TDK’de yok

⁶⁷⁷² rāzī degil iken: daḫı rāzī degilim degil ki T, TDK

⁶⁷⁷³ nice mümkündür: neden ḫatıra gelir T, TDK

⁶⁷⁷⁴ olan: olan yerde TDK

⁶⁷⁷⁵ ve: M’de yok

⁶⁷⁷⁶ vermedi: vermeyip T, TDK

⁶⁷⁷⁷ Hūsrev’dir: Hūsrev’dir hemān M

⁶⁷⁷⁸ bānū-yı nāzenīnim: nāzenīn T, TDK

⁶⁷⁷⁹ meyl ü: meyl TDK

⁶⁷⁸⁰ buyururlar diyü imtiḫān idi: buyursuz diyü imtiḫān idi M / buyururlar diyü imtiḫān eyledi TDK / buyurursuz diyü imtiḫān idi A

⁶⁷⁸¹ deyip açmaz ḫodu: diyü açmaz ḫodu T / deyip açmaz ḫodu ve TDK

⁶⁷⁸² cānibden: cānibde M, A

⁶⁷⁸³ bir kerre kendisini görmege: bir kerre kendisini görme M / kendisini görmege TDK

⁶⁷⁸⁴ da‘vāsında iken: da‘vāsında T / da‘vāsınca TDK

⁶⁷⁸⁵ naḫḫāşla: naḫḫāş ile M, A

BU MAHAL HÜSREV ŞĀVUR’U ŞĪRĪN’İ GETİRMEGE GÖNDERDİKDE NİGĀRİN⁶⁷⁸⁶ NĀZ EDİP GELMEDİĞİDİR

Günlerde bir gün artık ŞĪrĪn’iñ ḥasreti Hüsrev’iñ cānına ṭāḳ deyip⁶⁷⁸⁷ Şāvur’u tenhāsına da’vet edip dedi ki niçeye dek nigār-ı nāzenīnimiñ hicri ile bī-ḳarār olayım. Var ol perīyi kimse görmeden ḥuzūruma⁶⁷⁸⁸ getir. Bu gece gizlice⁶⁷⁸⁹ bir ‘ālem edip demler sürelim. Bunca zamāna dek da’vet eylemedigime sebep muḳteżā-yı devlet üzere Meryem’iñ ḥāṭırı için idi.⁶⁷⁹⁰ Eger āşikāre getirseñ ḥaber-dār olduğda kendisini helāk eylemekle Ḳayşer ile ortamıza ‘adāvet düşmekle⁶⁷⁹¹ niçe fitneye sebep olur [A 24a] ve⁶⁷⁹² şikāra gitdigimizde uğramāḳ da olmaz. Āḥir bunu fıkr eyledim ki bu gece [M 121a] ol perīyi yanıma getir⁶⁷⁹³ tenhāca bir miḳdār şoḥbet edelim diyü fermān eyledikde Şāvur emr şehir-yārımıñ deyip çıkıp gitdi. ŞĪrĪn’iñ yanına varıp şehir-yār ile olan mācerāyı nigāra ḥikāyet edip⁶⁷⁹⁴ ḥālā şehir-yārıñ āteş-i muḥabbeti ‘alevlenip⁶⁷⁹⁵ bugün bendeñizi ḥuzūruñuza da’vet için gönderdi. Ḳayşer ile ‘adāvete sebep olur diyü Meryem’dan⁶⁷⁹⁶ ḥavf üzere olmağın kendisi buraya gelemeyip sizi tenhāca⁶⁷⁹⁷ bu gece sarāya da’vet eyledi. Buyuruñ gidelim. Varıp tenhāca bir şoḥbet edelim. Siz de şehir-yārı niçe zamāndır⁶⁷⁹⁸ görmediñiz. Buluşup bir miḳdār ḥasretleriñize şular saçılıp āteş-i iştıyāḳıñız⁶⁷⁹⁹ sākin olsun dedi. Çünkü ŞĪrĪn Şāvur’dan bu sözü işitdi. Pür-āteş olup dedi ki yeter bunuñ gibi perīşān sözlerle başımı ağrıtmā ve her diliñe geleni söyleyip cebiñden⁶⁸⁰⁰ birine biñ ḳatma. Ḥāḳ

⁶⁷⁸⁶ Şāvur’u ŞĪrĪn’i Getirmege Gönderdikde Nigārıñ: ŞĪrĪn’e Şāvur’u Gönderip Getirmege Fermān Etdikde Nigār-ı Nāzenīn T, TDK

⁶⁷⁸⁷ ṭāḳ deyip: kār edip TDK

⁶⁷⁸⁸ ḥuzūruma: ḥuzūrumuza M

⁶⁷⁸⁹ gizlice: M’de yok

⁶⁷⁹⁰ ḥāṭırı için idi: ḥāṭırı’çin idi M

⁶⁷⁹¹ ortamıza ‘adāvet düşmekle: ortamızda ‘adāvet düşüp M, TDK / mābeynimize ‘adāvet düşüp A

⁶⁷⁹² ve: TDK’de yok

⁶⁷⁹³ getir: getirip T, M, A

⁶⁷⁹⁴ edip: eyledi A

⁶⁷⁹⁵ āteş-i muḥabbeti ‘alevlenip: āteşi muḥabbeti ‘alevinden TDK

⁶⁷⁹⁶ Meryem’dan: emrimden TDK

⁶⁷⁹⁷ buraya gelemeyip sizi tenhāca: bu araya gelemeyip sizi tenhāca M / bunda gelemeyip tenhā TDK

⁶⁷⁹⁸ zamāndır: zamāndır ki T, M, TDK

⁶⁷⁹⁹ āteş-i iştıyāḳıñız: āteş-i nem-i iştıyāḳıñız TDK

⁶⁸⁰⁰ diliñe geleni söyleyip cebiñden: diñledigini söyleyip çeñeden T, TDK

Te‘ālā seni⁶⁸⁰¹ inşāfa getirip bolay ki bir dahı benim gibi kimseniñ hānümānını perīşān etmeyeydiñ ve bir dahı olur olmaz sevdāyla böyle⁶⁸⁰² egri yola gitmeyeydiñ. Behey [T 121a] Allāh’dan kōrkmaz Tengri zālīmī! Bunca zamāndan beri baña niçe dürlü efsūnlar eylemekle tāt u tahtımdan dūr edip ğurbetlere düşürdüğüñ yetmez mi ki şimdi gelip beni tatlı cānımdan da⁶⁸⁰³ ayırmak istersiñ? Eşek semerci dükkānını görüp kaçmak istedikde arpa gösterip⁶⁸⁰⁴ aldatdıkları gibi sen de beni bunuñ gibi sözlerle bir dahı dāma düşürmek istersiñ. [TDK 10b] Ben cihāna bir gelip degme yerde bulunmaz bir cevher iken lāyık mıdır ki kendimi⁶⁸⁰⁵ olur olmaz yere atmağla kadrimi yerlere çalam⁶⁸⁰⁶ ve da‘vetsiz yerlere gitmekle ayaklar altında kalam? Gör şu benim kutsuz tālī‘imi ki gül ümmīdi ile gül-zāra gelmişken⁶⁸⁰⁷ [A 24b] hārda kaldım ve sāhil-i vuşlat ārzusuyla hicrān deryālarına⁶⁸⁰⁸ taldım. Baña ikide bir⁶⁸⁰⁹ Hüsrev’den selām getirmekle dāğ üzre dāğ urma. Bunuñ gibi baş ağrısı verir sözler söyleyip⁶⁸¹⁰ karşımda durma. Beni kendi hālime kō ki baht-ı nā-şādıma ağlayayım ve kanlı yaşlar dökmekle derdli yüregimi tığlayayım.⁶⁸¹¹ Görün⁶⁸¹² Allāh’ı severseñ baña ikide bir de yār-ı vefā-dārīñ ve ‘āşık-ı dīdārīñ⁶⁸¹³ [M 121b] dedigi hercāyī ve bī-vefāyī ki derd-i ‘aşkla⁶⁸¹⁴ yoluna cānlar verip bunca devletimi⁶⁸¹⁵ bırağıp ayağına gelmişken⁶⁸¹⁶ bir yeşil yaprağla hātırımı şormağa kādır olmadı ve⁶⁸¹⁷ bu kadar zamāndan

⁶⁸⁰¹ seni: TDK’de yok

⁶⁸⁰² sevdāyla böyle: sevdā ile M / sevdā ile böyle TDK, A

⁶⁸⁰³ beni tatlı cānımdan da: tatlı cānımdan da M / beni tatlı cānımdan TDK

⁶⁸⁰⁴ gösterip: göstermekle M, A

⁶⁸⁰⁵ kendimi: kendiñi T

⁶⁸⁰⁶ çalam: çaldım M

⁶⁸⁰⁷ gelmişken: gelmiş iken T, M, A

⁶⁸⁰⁸ hicrān deryālarına: deryālara T, TDK

⁶⁸⁰⁹ bir: bir de T, M, TDK

⁶⁸¹⁰ sözler söyleyip: sözleri söylemeyip T, TDK / sözleri söyleyip A

⁶⁸¹¹ derdli yüregimi tığlayayım: derdle yüregimi tığlayayım T / derdle yüregimi TDK

⁶⁸¹² görün: gelip M

⁶⁸¹³ yār-ı vefā-dārīñ ve ‘āşık-ı dīdārīñ: yār-ı vefā-dārīñ ve ‘āşık-ı dīdārīñ haberi T, TDK / vefā-dārīñ ‘āşık-ı dīdārīñ M

⁶⁸¹⁴ hercāyī ve bī-vefāyī ki derd-i ‘aşkla: bī-vefāyī ki derd-i ‘aşkla T / hercāyī ve bī-vefāyī ki derd-i ‘aşkıña M / hercāyī bī-vefāyī ki derd-i ‘aşkla TDK

⁶⁸¹⁵ devletimi: dostumu TDK

⁶⁸¹⁶ gelmişken: gelmişken T / gelmiş iken TDK

⁶⁸¹⁷ ve: M’de yok

beri bir kerre gelip görmege aralık bulmadı. Şimdiki da‘vetiñ de eger aşlı varsa⁶⁸¹⁸ Allāh bilir kimiñ ibrāmına uğramışdır. Yoḥsa kendisine ıalsa yıllarla görmese şād olur ve nāzenīnler⁶⁸¹⁹ şöḥbeti ile ğamdan āzād olup ne Şīrīn’i ḥātırına gelir ve ne görmek ḥācetidir. Ben bunda anıñ hicri ile āh vāh eylemekdeyim ol ise nigār-ı nāzenīn ile⁶⁸²⁰ zevḳ u şafālarda. Buncılayın fā’idesiz ‘ömrden ne ḥāşıl olur? N’olaydı anam beni⁶⁸²¹ toğuracağına taş toğuraydı? Hemān ḥayflar benim⁶⁸²² bunca zamāndan beri yār-ı vefā-dārım diyü yoluna pāre pāre olduğum cümle hep hevāya gitdi. Gel seniñle egri oturup toğru söyleşelim. Bilmez misin ki bu yolda benim⁶⁸²³ başıma ne felāketler gelip ‘ār u⁶⁸²⁴ nāmūsumu bırağıp bunca devletden ayrıldım ve seniñ yalan sözleriñi gerçek şanıp⁶⁸²⁵ niçe demlerdir ki dār u⁶⁸²⁶ diyārımdan dūr olup ğurbetlerde kaldım. Pes bu zamāna gelinceye dek daḥı eşer-i⁶⁸²⁷ muḥabbetden bir şey görölmedikden şöñra ne zamān devlet-i vaşlla şād-mān⁶⁸²⁸ olsam gerekir?⁶⁸²⁹ Hemān beni kendi ḥālime koyup söyletme ki derūnum⁶⁸³⁰ ol bī-vefānıñ derd-i hicriyle pāy-māl⁶⁸³¹ olmağın ağızımdan hep bunuñ gibi acı sözler⁶⁸³² [A 25a] çıkar. Hüsrev’iñ sarāyına varmak degil ḥālā oturduğum yerden ayağımy⁶⁸³³ bir adım taşra atmamağa niyyet eyledim. Eger seniñ yeriñe Kayşer’iñ kıızı Meryem bile da‘vete gelirse kaçdım oldur ki başını on yerden⁶⁸³⁴ yarıp kapıdan ters gönderirim.⁶⁸³⁵ Şimden şöñra [TDK

⁶⁸¹⁸ şimdiki da‘vetiñ de eger aşlı varsa: şimdiki ḥālde eger da‘vetiñ de aşlı var ise T, TDK / şimdiki da‘vetiñ de eger aşlı var ise M

⁶⁸¹⁹ olur ve nāzenīnler: ve nāzenīn T, TDK / ve nāzenīnler A

⁶⁸²⁰ ile: T’de yok

⁶⁸²¹ n’olaydı anam beni: ne olaydı anam T

⁶⁸²² benim: T ve TDK’de yok

⁶⁸²³ bilmez misin ki bu yolda benim: bilmez seniñ bu yolda M

⁶⁸²⁴ ‘ār u: ‘ār T

⁶⁸²⁵ yalan sözleriñi gerçek şanıp: gerçek olmayan yalan sözleriñe inanıp TDK

⁶⁸²⁶ dār u: dār TDK

⁶⁸²⁷ eşer-i: T ve TDK’de yok

⁶⁸²⁸ devlet-i vaşlla şād-mān: devlet-i vaşlın ile şād-kām T / devlet-i vaşlla şād-kām TDK, A

⁶⁸²⁹ gerekir: gerek TDK

⁶⁸³⁰ söyletme ki derūnum: söyletme kim derūnum M, A / söyletme kim derūnumu TDK

⁶⁸³¹ hicriyle pāy-māl: hicri ile pāy-māl T / hicri ile māl-ā-māl M, A

⁶⁸³² sözler: cevāblar T, M, A

⁶⁸³³ ayağımy: TDK’de yok

⁶⁸³⁴ yerden: yerde M

⁶⁸³⁵ gönderirim: gönderem T, TDK, A

11a] dīvāne gön̄lüm olur olmaz sözlerle⁶⁸³⁶ rām olmaz ve degme tedbīrle⁶⁸³⁷ yerinden ayrılmaz. Bunca zamāndan [T 121b] beri siziñ insāniyetiñizi bir bir⁶⁸³⁸ tecrübe edip añladık ve bir dağı⁶⁸³⁹ siziñ hevāñıza uymamağa bel bağladık. Bundan şöñra Hüsrev gelirse⁶⁸⁴⁰ biz kaçırız. Eger Şeb-dīz’e binerse biz de Gül-gün’a binip⁶⁸⁴¹ geçeriz. İbtidā ardıñıza düşdügümüz bir cünün idi. Gördük geçirdik ve haṭāyla⁶⁸⁴² size hıdmetler edip cāmlar içirdik. Bizcileyin derd-mendleriñ Hüsrev gibi şehir-yār ile ne münāsebeti vardır?⁶⁸⁴³ Anlara ya Kayşer kıızı gerek⁶⁸⁴⁴ [M 122a] ya Hākān. İşte Meryem bānūyu ki nūr-ı dīde-i Kayşer ve cihāna bir gelmiş bir perī peykerdir kendilerine yār-ı hem-dem ve mūnis-i maḥrem⁶⁸⁴⁵ edinmişler. Pek⁶⁸⁴⁶ güzel hemān şafāda olsunlar. Biz de bunda oturalım görelim Hāk⁶⁸⁴⁷ ne gösterir. Egerçi mālımızdan dūr olup devletimizden⁶⁸⁴⁸ ayrıldıkça size kıl olmadık ki istediğiñiz gibi⁶⁸⁴⁹ bizim üstümüze hükümet edesiz. El-kışşa Şīrīn bunuñ gibi efsāne sözlerle atıp tutup⁶⁸⁵⁰ diline geleni söyledikten şöñra bir miqdār āteşi def’ olup yavaşladı ve mülāyemetle Şāvur’a dedi kim ey yār-ı kādīmim!⁶⁸⁵¹ Varıp şehir-yāra benim ağzımdan de ki ey eski ‘ahdini ferāmūş edici bī-vefā!⁶⁸⁵² Kānı seniñ ol eylediğiñ ‘ahd ü peymānlar⁶⁸⁵³ nice oldu? Cümlesi⁶⁸⁵⁴ hep hevā mıydı?⁶⁸⁵⁵ Üstüne tırup

⁶⁸³⁶ sözlerle: şeylerle TDK

⁶⁸³⁷ tedbīrle: tedbīr ile T, M, A

⁶⁸³⁸ bir bir: birer birer T, M, A

⁶⁸³⁹ ve bir dağı: A nüshasında tekrarlanmıştır.

⁶⁸⁴⁰ gelirse: gelir TDK

⁶⁸⁴¹ biz de Gül-gün’a binip: biz Gül-gün’la T / Gül-gün’la M, A

⁶⁸⁴² haṭāyla: haṭā ile TDK

⁶⁸⁴³ ne münāsebeti vardır: münāsebeti mi vardır M

⁶⁸⁴⁴ gerek: gerekdir A

⁶⁸⁴⁵ yār-ı hem-dem ve mūnis-i maḥrem: yār u hem-dem ve mūnis ü maḥrem T / yār-ı hem-dem ve mūnis ü maḥrem M

⁶⁸⁴⁶ pek: ne TDK

⁶⁸⁴⁷ görelim Hāk: görelim rüzgār T, A / rüzgār TDK

⁶⁸⁴⁸ mālımızdan dūr olup devletimizden: yanıımızdan dūr olup üstümüzden T

⁶⁸⁴⁹ istediğiñiz gibi: istediğiñizi TDK

⁶⁸⁵⁰ bunuñ gibi efsāne sözlerle atıp tutup: bānūnuñ efsānelerle atıp T / bunuñ efsānelerle atıp TDK / bunuñ gibi efsānelerle atıp tutup A

⁶⁸⁵¹ kādīmim: kādīm T, TDK

⁶⁸⁵² de ki ey eski ‘ahdini ferāmūş edici bī-vefā: söyle ki ey eski ferāmūş edici bī-vefā T / söyle ey eski ferāmūş edici TDK

⁶⁸⁵³ ‘ahd ü peymānlar: ‘ahd peymānlar T / ‘ahd ü peymāneler TDK

⁶⁸⁵⁴ cümlesi: cümlesini T

saña kim ‘ahd eyle dedi? Hele sende de bir miqdār inşāf olsun⁶⁸⁵⁶ ve eylediğini yemînler yerine gelsin.⁶⁸⁵⁷ Ben şanırdım ki benden gayrı kimseye yār olmayıp ancak baña hevā-dār olasın ve kimseniñ vaşlı devleti ile kām-kār olmayıp yalnız baña yār-ı vefā-dār olasın.⁶⁸⁵⁸ Cümle şandığım hālā⁶⁸⁵⁹ haṭā çıkıp varıp [A 25b] düşmenlerimle yār olup aşlā beni hāṭırına getirmediñ ve eski yārim nice oldu diyü bir kerre gelip görmediñ ve beni yerlere çalıp kadrime pāy-māl eylediñ. Sizden umulan bu mu idi? Bārekallāh a‘lā! Yārsız ıaldığınızda bizimle yār olursuz ve⁶⁸⁶⁰ birkaç gün içinde bizden uşanıp bir gayrısını bulursuz.⁶⁸⁶¹ Bülbül gibi daldan dala konup⁶⁸⁶² rüzgār esdiği tarafa dönersiz. Bundan siziñ ‘aşk u muḥabbetiñiz⁶⁸⁶³ ne mertebe olduğı aňlanıp bilindi. Hemān lütf edip ben⁶⁸⁶⁴ mazlūmu bir dahı cefāñız kılıcı ile mecrūḥ eylemegi lāyık görmeñ ve Rūm gül-zārına konmuş iken bir dahı Ermen bāğına girmeñ. Bir gönüle⁶⁸⁶⁵ iki muḥabbet şıgmaz ve iki nāzeniniñ⁶⁸⁶⁶ hāṭırını gözetmek olmaz. Hemān hālā eliñizde olan nigār⁶⁸⁶⁷ şafāda olup bizi kendi hālimize koyuñ ve cānānıñız ne derse sözüne uyuñ. [TDK 11b] Biz de başımızıñ çāresini görelim ve derdimize bir⁶⁸⁶⁸ dermān bulalım deyip bunuñ gibi nāz ü niyāzlı⁶⁸⁶⁹ niçe sözlerle Şāvur’u Hüsrev’e⁶⁸⁷⁰ gönderip⁶⁸⁷¹ kendisi varmadı.

⁶⁸⁵⁵ hevā mıydı: hevā mı idi ve M, A / hevā mı oldu TDK

⁶⁸⁵⁶ olsun: olsuna T, M, A

⁶⁸⁵⁷ yemînler yerine gelsin: yemînleriñ yerine gelsine T / yemînleriñ yerini bulsuna M, A

⁶⁸⁵⁸ ve kimseniñ vaşlı devleti ile kām-kār olmayıp yalnız baña yār-ı vefā-dār olasın: T ve TDK’de yok

⁶⁸⁵⁹ hālā: M’de yok

⁶⁸⁶⁰ ve: M’de yok

⁶⁸⁶¹ bulursuz: bulursun TDK

⁶⁸⁶² konup: konarsız ve M, TDK, A

⁶⁸⁶³ ‘aşk u muḥabbetiñiz: ‘aşk-ı muḥabbetiñizi T / ‘aşk-ı muḥabbetiñiz TDK

⁶⁸⁶⁴ ben: biz A

⁶⁸⁶⁵ gönüle: gönülde M

⁶⁸⁶⁶ nāzeniniñ: nāzenin T, TDK

⁶⁸⁶⁷ nigār: nigār ile T, A / ile M

⁶⁸⁶⁸ bir: T ve TDK’de yok

⁶⁸⁶⁹ niyāzlı: niyāzlı Hüsrev’e M / niyāz ile TDK

⁶⁸⁷⁰ Hüsrev’e: T, M ve TDK’de yok

⁶⁸⁷¹ gönderip: gönderdi A

BU DĀSTĀN FERHĀD'IN ŞĪRĪN'E 'ĀŞIK OLDUĞUDUR

Rāviyān-ı [M 122b] aḥbār ve nākılān-ı āşār bu yüzden⁶⁸⁷² rivāyet ve bu güne hikāyet ederler ki Şīrīn'in ol zamānda⁶⁸⁷³ dā'imā yiyecegi sūd olmağın⁶⁸⁷⁴ öñüne yüz dürlü misk-i 'anber⁶⁸⁷⁵ koḡulu yemek de getirseler aşlā birine de⁶⁸⁷⁶ rağbet eylemeyip dā'imā kendi koyunlarından ḥāşıl olan sūd ile ġidālanıp ġayrı yemek yemezdi lākin olduğı yerden koyun sürüleriniñ⁶⁸⁷⁷ otlayıp karar eyledikleri yer ḥayli uzak olup yolu dikenli şarp yer olmağla [T 122a] ikide bir de sūd lāzım olduğça varıp getirmek zaḥmetli idi. Ḥidmet-kārlar gāhī sūdü geḡ getirmekle nigār-ı nāzenīn 'itāb eyledikde sürüler uzak olup⁶⁸⁷⁸ yol ise cümle diken geḡilmek güḡ olmağla gidenlere eglenmek⁶⁸⁷⁹ lāzım gelir diyü cevāb verdiklerinde⁶⁸⁸⁰ Şīrīn dā'imā sūdün tīz gelmesine bir çāre arayıp⁶⁸⁸¹ 'aceb ne tedbīr [A 26a] eylesem diyü fikrde idi. Günlerde bir gün Şāvur-ı naḡḡāş nigārīn ḥuzūruna gelip her taraftan muşāḥabete başladıkda Şīrīn bu kışşayı Şāvur'a söyleyip olmadı sūdün tīz gelmesine bir⁶⁸⁸² çāre bulamadım dedikde⁶⁸⁸³ Şāvur du'ālar edip ey nigār-ı kām-kārım! Bu ḥuşūşdan ötürü aşlā elem üzere⁶⁸⁸⁴ olmañ ki çāresi ġāyetle āsāndır. Bunda bir üstād cūvān vardır ki⁶⁸⁸⁵ adına Ferhād derler. Hendese 'ilminden ḥaber-dār olup külüng ile tağlar⁶⁸⁸⁶ devirip şular getirmekde ġāyet māhirdir.⁶⁸⁸⁷ Dünyāda bunuñ gibi ne ḡadar güḡ işler varsa⁶⁸⁸⁸ anıñ elinden āsānlığla gelir.⁶⁸⁸⁹ Benimle Çīn vilāyetinde bir maḥalle uşağı olup

⁶⁸⁷² yüzden: yüz T

⁶⁸⁷³ zamānda: zamān M

⁶⁸⁷⁴ olmağın: olduğundan TDK

⁶⁸⁷⁵ misk-i 'anber: misk ü 'anber M, A

⁶⁸⁷⁶ de: T ve TDK'de yok

⁶⁸⁷⁷ sürüleriniñ: sürüleri T / sürülerini TDK

⁶⁸⁷⁸ eyledikde sürüler uzak olup: eyledikçe sürüler uzak olup T, TDK / eyledikde sürüler uzak M

⁶⁸⁷⁹ güḡ olmağla gidenlere eglenmek: mümkün olmayıp geḡince zaḥmetli olup geḡ gelmek T

⁶⁸⁸⁰ verdiklerinde: verdiklerinden M, TDK

⁶⁸⁸¹ arayıp: olup T

⁶⁸⁸² bir: TDK'de yok

⁶⁸⁸³ dedikde: diyü ḥitābda T, TDK

⁶⁸⁸⁴ elem üzere: tereddüd üzere T, TDK / āzürde M

⁶⁸⁸⁵ ki: M ve A'da yok

⁶⁸⁸⁶ 'ilminden ḥaber-dār olup külüng ile tağlar: 'ilminde māhir olup külüng ile tağları T / 'ilminden ġāyetle ḥaber-dār olup külüng ile tağları TDK / 'ilminden ḥaber-dār olup külüng ile tağları A

⁶⁸⁸⁷ ġāyet māhirdir: ġāyetle māhir idi T / ġāyetde māhirdir M, TDK

⁶⁸⁸⁸ varsa: var ise T, M, TDK

ikimiz de bir üstādın şākirdi idik. Benim elim kalem tutmağa münāsib olmağa baña nakķāşlık öğredip aña taş yonmak öğretmişdi.⁶⁸⁹⁰ Eger emriñiz olursa ol dil-āveri getirelim. Koyunlar tırdıy yerdən sarāya gelince tağ içinden bir yol yapıp iki başına iki havz⁶⁸⁹¹ yapsın ki dā'imā çobanlar anda koyunları⁶⁸⁹² sağdıķça südü ol havza dökmele zahmetsiz tağdan gelip bunda olan havza dökülür⁶⁸⁹³ dedi. Çünkü Şirīn Şāvur'dan bu hikāyeyi⁶⁸⁹⁴ işitdi. Şād olup ol üstādı bulup bize getir gāyet⁶⁸⁹⁵ lütfdur işini tamām eyledikde istediginden ziyāde māllar verip hātırını şād ederiz dedi. Şāvur da [TDK 12a] baş üstüne [M 123a] deyip Ferhād'ı araşdırmağa gitdi. Āhir bulup şabāh olduķda nigārın huzūruna gitmege kavl ü⁶⁸⁹⁶ karar eylediler. Çünkü ol gece gezip şabāh oldu. Şāvur Ferhād'ı yanına alıp nigārın sarāyına getirdi. Cāriyeler gördüler⁶⁸⁹⁷ kim file beñzer bir tūvānā şeh-bāz dil-āver olup külüngünü beline şokmuş. 'İzzet ü ikrāmlar edip altına iskemle kodular ve ortalık yere perde çekip bir zamāndan soñra Şirīn de gelip perdenin⁶⁸⁹⁸ [A 26b] ardında karar eyledi. Rivāyet olunur ki Şirīn söze geldikde⁶⁸⁹⁹ āvāzını işiden her kim olursa bī-ihtiyār mā'il olup şafāsından yaķasını çāk edip degme hāl ile kendisini zabt edemezdi. Pes nigār da⁶⁹⁰⁰ perdenin ardında⁶⁹⁰¹ söze gelip şeker dudaķlarından la'l ü cevāhir saçmağa başladıķda⁶⁹⁰² nā-murād Ferhād'ın kulağına ol nāzik āvāz tokunduğu gibi deli dīvāne olup bī-ihtiyār bir āh-ı sūz-nāk⁶⁹⁰³ çekdi kim tütünü feleklere çıkdı. Şirīn'dir⁶⁹⁰⁴ Ferhād'ın āhını işitdikde āvāzının⁶⁹⁰⁵ herife te'sir eyledigini bilip lākin şimdi gördüğü baş

⁶⁸⁸⁹ gelir: gelinir T

⁶⁸⁹⁰ öğretmişdi: öğretmiş idi T / öğretmişidi TDK

⁶⁸⁹¹ havz: havz ta'biye edip T, TDK

⁶⁸⁹² anda koyunları: koyunu TDK / T'de yok

⁶⁸⁹³ dökülür: döküle T, TDK

⁶⁸⁹⁴ hikāyeyi: hikāyeti TDK

⁶⁸⁹⁵ gāyet: gāyetde M, A

⁶⁸⁹⁶ kavl ü: kavl TDK

⁶⁸⁹⁷ gördüler: gördü M

⁶⁸⁹⁸ perdenin: perde M

⁶⁸⁹⁹ geldikde: geldikçe T, TDK

⁶⁹⁰⁰ nigār da: nigārdır T, M / nigār TDK

⁶⁹⁰¹ ardında: ardından M, TDK, A

⁶⁹⁰² la'l ü cevāhir saçmağa başladıķda: cevāhir saçmağa başladı T / la'l cevāhir saçmağa başladıķda TDK

⁶⁹⁰³ āh-ı sūz-nāk: āh T

⁶⁹⁰⁴ Şirīn'dir: Şirīn de M

⁶⁹⁰⁵ āvāzının: āvāzın T

ağrısı olmamağla muḳayyed olmayıp hemān tek maşlahat bitsin diyü⁶⁹⁰⁶ diller döküp çeñeler çalmağa başlayıp ey üstād-ı nām-dār! Koyunlarımız sarāydan gāyet uzak olup biz ise dā'imā süde muḫtāc olmağla her bār varıp getirmekte zahmet çekiliyor.⁶⁹⁰⁷ Hālā seniñ gāyet üstādlığını işitmekle ḫuzūrumuza da'vet eyledik. Gerekdir ki bize⁶⁹⁰⁸ koyunlar olduğı yerden sarāya gelinceye dek bir yol [T 122b] yapasın ki çobanlar koyunları şağdıķda südü öteden⁶⁹⁰⁹ dökmekle sarāya gelip ikide bir⁶⁹¹⁰ ḫidmet-kārların varıp getirmesine muḫtāc olmayalım. Göreyim⁶⁹¹¹ seni! Bu ḫuşūşda niçe dāmen-der-meyān edip hūnerler gösteresin tā ki işiñi⁶⁹¹² başa çıkardıķda biz de saña me'mülünden ziyāde in'ām ü⁶⁹¹³ iḫsānlar edelim dedi. Ferhād ise Şīrīn'in āvāzını işitdikde 'aklı başından gidip kendiden geçmiş idi.⁶⁹¹⁴ Egerçi⁶⁹¹⁵ kulağına 'aqlar çāk edici bir āvāz gelirdi lākin ne dedigini ańlamağdan ḫalmışdı.⁶⁹¹⁶ Āḫir-kār meclisden ḫalkıp taşra çıktı ve bānū-yı devrānıñ ḫidmet-kārlarından fermān olunan işi şorup cümle aşlını ve faşlını ańlayıp etegini⁶⁹¹⁷ beline çalıp [M 123b, A 27a] külüngünü⁶⁹¹⁸ eline aldı ve koyunlar olduğı yerden tağ ve taş kesmege başlayıp⁶⁹¹⁹ kāmīl bir ayda [TDK 12b] nigārīñ köşkü önüne gelince yonma bir yol yaptı ve⁶⁹²⁰ taşları şöyle yerleşdirmişdi ki⁶⁹²¹ gūyā yek-pāre olup aralık yerine kıl şıgmaz idi ve bir cins mücellā eylemişdi ki⁶⁹²² üstüne süd dökülse yalanırdı ve

⁶⁹⁰⁶ diyü: TDK'de yok

⁶⁹⁰⁷ çekiliyor: çekilir T, TDK

⁶⁹⁰⁸ bize: TDK'de yok

⁶⁹⁰⁹ öteden: öte T

⁶⁹¹⁰ bir: bir de T, M, TDK

⁶⁹¹¹ göreyim: görelim T

⁶⁹¹² hūnerler gösteresin tā ki işiñi: hūner gösterirsin tā ki işiñi T, A / hūner gösterirsin tā ki işiñi tamam M

⁶⁹¹³ in'ām ü: in'ām TDK

⁶⁹¹⁴ kendiden geçmiş idi: kendinden geçti T

⁶⁹¹⁵ egerçi: eger TDK

⁶⁹¹⁶ ḫalmışdı: ḫalmış idi TDK

⁶⁹¹⁷ aşlını ve faşlını ańlayıp etegini: aşlını faşlını ańlayıp etegini M / aşlını faşlını ańlayıp etegin A

⁶⁹¹⁸ külüngünü: gönünü T / külüngün A

⁶⁹¹⁹ tağ ve taş kesmege başlayıp: tağ taş kesmege başladı T / tağı taş kesmege başladı TDK

⁶⁹²⁰ gelince yonma bir yol yaptı ve: degin bir yol yaptı ve T / dek yonma bir yol yaptı TDK

⁶⁹²¹ ki: kim M, A / T'de yok

⁶⁹²² gūyā yek-pāre olup aralık yerine kıl şıgmaz idi ve bir cins mücellā eylemişdi ki: gūyā yek-pāre olup aralık yerine kıl şıgmaz idi ve bir cins mücellā eylemiş idi ki M / gūyā yek-pāre olup aralık yerine kıl şıgmazdı ve bir cins mücellā eylemiş idi ki A / TDK'de yok

köşküh öñüne reng-ā-reng⁶⁹²³ taşlarla bir havz yaptı kim ‘aqlar hayrān olurdu. Çünkü yollar tamām oldu.⁶⁹²⁴ Çobanlar koyunları sağdıķda [T 123a] içine⁶⁹²⁵ dökmege başladılar. Süddür gelip havza dolduķda cāriyeler Şīrīn’e gelip şehir-yārim⁶⁹²⁶ Ferhād emriñiz olan yolu⁶⁹²⁷ tamām eyleyip hālā içinden⁶⁹²⁸ süd ırmağı aķmağa başladı dediklerinde nigār-ı ‘ālem yerinden kalkıp gelip⁶⁹²⁹ gördü kim istediginden daķı a‘lā olup havz sütle māl-ā-māl olmuş.⁶⁹³⁰ Ferhād’ın kuvvetine ta‘accüb edip isti‘dād ü üstādlığına⁶⁹³¹ hayrān kaldı ve bunun gibi⁶⁹³² işiñ olacağına aślā i‘timād eylemezdim.⁶⁹³³ Bārekallāh ol üstāda ki anıñ⁶⁹³⁴ elinden buncılayın hüner gele deyip Ferhād’ı huzūruna çağırdı ve niçe la‘l ü⁶⁹³⁵ cevāhir getirip dedi kim ey üstād-ı zūr-āver!⁶⁹³⁶ Koluña kuvvet ve hüneriñe āferīnler⁶⁹³⁷ olsun kim emreylediğimiz yolları murādımızdan yüz kat⁶⁹³⁸ a‘lā yapıp tamām eylemişsin.⁶⁹³⁹ Bunun muķābelesinde cihān mālārı verilse ücreti⁶⁹⁴⁰ degildir. Hele şimdilik şunları alıp bahāsıyla bir zamān eglenetur. Bundan soñra elimize fırsat girdikde saña daķı niçe ihsānlar edip çekdigiñ emegiñ⁶⁹⁴¹ yerine yüz kat lütfiler ederiz deyip Ferhād’ın hātırını yapmak isterdi. Ol ise altını⁶⁹⁴² alıp derd-i ‘aşķla tākātı tāk olmuşdu.⁶⁹⁴³ Ne hāl ise güçle olanca ‘aķlını⁶⁹⁴⁴

⁶⁹²³ köşküh öñüne reng-ā-reng: köşk öñüne reng-ā-reng T / köşküh öñüne jengārī TDK

⁶⁹²⁴ Çünkü yollar tamām oldu: Çünkü yollar tamām T / Çünkü yollar da tamām oldu M / Çünkü yollar tamām oldu TDK

⁶⁹²⁵ içine: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁶⁹²⁶ şehir-yārim: şehir-yār TDK

⁶⁹²⁷ yolu: işi T, TDK

⁶⁹²⁸ içinden: içinde T, TDK

⁶⁹²⁹ gelip: A’da yok

⁶⁹³⁰ sütle māl-ā-māl olmuş: süd ile māl-ā-māl olup T, TDK

⁶⁹³¹ isti‘dād ü üstādlığına: üstādlığına M, TDK / isti‘dād ü üstādlığında A

⁶⁹³² ve bunun gibi: ve bunun gibi ve bunun gibi T / bunun gibi M

⁶⁹³³ eylemezdim: eylemez idim TDK

⁶⁹³⁴ üstāda ki anıñ: üstādın T

⁶⁹³⁵ la‘l ü: la‘l TDK

⁶⁹³⁶ zūr-āver: zūr-dār TDK

⁶⁹³⁷ āferīnler: āferīn M, TDK

⁶⁹³⁸ yüz kat: TDK’de yok

⁶⁹³⁹ eylemişsin: olmuşiken T

⁶⁹⁴⁰ ücreti: çok T

⁶⁹⁴¹ emegiñ: emek A

⁶⁹⁴² altını: altıyı M, A

⁶⁹⁴³ olmuşdu: olmuşidi T, TDK

⁶⁹⁴⁴ ‘aķlını: ‘aķlı TDK

başına cem‘ edip lütfuñuz dā’im ola dedi ve cevherleri alıp taşra çıkdıkda⁶⁹⁴⁵ ayağı⁶⁹⁴⁶ altına saçıp [A 27b] tağlara düşdü.

BU MAHAL FERHĀD ŞĪRĪN’İN ‘AŞKI İLE TAĞLARA DÜŞÜP DİLLERDE DĀSTĀN OLDUĞUDUR

Çünkü Ferhād Şīrīn’in huzurundan kalkıp verdiği cevāhirleri⁶⁹⁴⁷ yere saçdı. Nigārīn ‘aşkı kalbine muhkem te’sīr edip bir ān bir yerde turmağa şabr u qarārı kalmamışdı.⁶⁹⁴⁸ Nā-çār yakasını çāk edip feryād ederek tağlara düşüp çekilip gitdi. Hālī⁶⁹⁴⁹ perīşān olup ne elinden derdine [M 124a] bir çāre eylemek gelirdi ve ne hicr-i yāre şabredip taḥammül edebilirdi. Zīrā ‘aşk deryāsı mevce gelip başından aşmışdı ve Şīrīn’in zūlfü⁶⁹⁵⁰ sevdāsı boynuna kat kat tolaşmışdı.⁶⁹⁵¹ Pes yiyip içmekden kesilip ve insānla⁶⁹⁵² şöḥbet eylemekden çekilip tağlarda [TDK 13a] ḥayvān gibi⁶⁹⁵³ ot otlayıp Mecnūn gibi vahşīlerle ülfet eylemeğe başladı. Bu hāl üzere ḥayrān u giryān tağlarda āh der āh işidirdi⁶⁹⁵⁴ ve ādem gördükde vahşī gibi bir tarafa kaçıp⁶⁹⁵⁵ giderdi ve gözlerinden akan kanlı yaşlardan tağları lāle-zāra⁶⁹⁵⁶ döndürüp āh eyledikçe tütünü göklere çıkıp bulutlara dönerdi. Āteş-i ‘aşkla yanmış⁶⁹⁵⁷ çenāra dönüp tağlarda kalmışdı⁶⁹⁵⁸ ve nīlūfer gibi boğazına dek gözyaşı seyllerine talmışdı.⁶⁹⁵⁹ Hicr-i cānānla hālī diger-gün ve derd-i ‘aşkla⁶⁹⁶⁰ lāle gibi bağır hūn

⁶⁹⁴⁵ çıkdıkda: çıkdı ve T, TDK

⁶⁹⁴⁶ ayağı: ayağ M, TDK, A

⁶⁹⁴⁷ cevāhirleri: cevāhiri T, TDK

⁶⁹⁴⁸ qarārı kalmamışdı: qarār kalmamışdı M / qarārı kalmamışdı TDK

⁶⁹⁴⁹ hālī: hāl TDK

⁶⁹⁵⁰ aşmışdı ve Şīrīn’in zūlfü: aşmışdı Şīrīn’in zūlfü T / aşmış idi ve Şīrīn’in zūlfü M / aşmışdı Şīrīn’in zūlf TDK

⁶⁹⁵¹ tolaşmışdı: tolaşmışdı TDK

⁶⁹⁵² insānla: insāna TDK

⁶⁹⁵³ gibi: T’de yok

⁶⁹⁵⁴ āh der āh işidirdi: āh vāh deyip işidirdi T / āh u vāh ederdi M / āh vāh deyip işidirdi TDK

⁶⁹⁵⁵ kaçıp: geçip TDK

⁶⁹⁵⁶ yaşlardan tağları lāle-zāra: yaşlarından tağları lāle-zāra T / yaşlarından tağları lāle vü zāra TDK

⁶⁹⁵⁷ ‘aşkla yanmış: ‘aşk ile yanmış M, A / ‘aşkla TDK

⁶⁹⁵⁸ kalmışdı: kalmışdı TDK

⁶⁹⁵⁹ gözyaşı seyllerine talmışdı: gözü yaşı seyllerine talmışdı M / gözyaşı seyllerine talmışdı TDK

⁶⁹⁶⁰ hicr-i cānānla hālī diger-gün ve derd-i ‘aşkla: hicr-i cānān ile hālī diger-gün ve derd-i ‘aşk T / hicr-i cānānla hālī diger-gün derd-i ‘aşkla M / hicr-i cānānla cānı diger-gün ve derd-i ‘aşkla TDK

olup tenhâlarda ne gözü yaşından ğayrı bir hem-demi var ve ne gölgesinden özge⁶⁹⁶¹ bir mûnis ü mahremi var idi.⁶⁹⁶² Ne nâ-murâdîñ hâl-i zârından kimseniñ haberi var⁶⁹⁶³ ve ne Şîrîn derd-mendiñ tağlara düşdüğünden haber-dâr idi.⁶⁹⁶⁴ Pes gece gündüz Şîrîn'in köşkü tarafından esen yel rûhunuñ ğıdâsı olmağla ağzını poyraza açmışdı⁶⁹⁶⁵ ve bir dahı yiyip içmek ârzüsundan geçmişti.⁶⁹⁶⁶ Âhir-kâr giderek [T 123b] Ferhâd'in feryâdı cihâna yayılıp herkesiñ [A 28a] diline düşdü ve dört yanını tağ cân-âverleri almağın gece gündüz vahşîler başına üşdü ve haftada bir kerre nigârîñ köşkü altına gelip bir miqdâr uzağdan seyr ile⁶⁹⁶⁷ kanâ'at edip yine tağlara giderdi ve ğam u⁶⁹⁶⁸ miñneti tâzeleyip yeñi başdan feryâd ü fiğânlar ederdi ve gâhî gelip köşk önünde yaptığı havzdan bir miqdâr süd içip şafâlanırdı.

BU MAHAL HÜSREV'İN FERHÂD'İN⁶⁹⁶⁹ ŞÎRÎN'E 'ÂŞIK OLDUĞUNDAN HABER-DÂR OLDUĞUDUR⁶⁹⁷⁰

Rivâyet olunur ki günlerde bir gün Hüsrev muşâhibleri ile meclisde oturup her bir vâdîden söz açılıp muşâhabete başlandıkda⁶⁹⁷¹ içlerinden biri şehr-yârim yakınlarında bir ğarîb vâkı'a olmuş. Ferhâd derler bir kimse Şîrîn'in 'aşkına giriftâr olmağla 'uryân olup tağlara düşmüş [M 124b] ve insânla şöhetden kesilip başına vahşîler üşmüş.⁶⁹⁷² Nigârîñ 'aşkı sevdâsıyla dillerde⁶⁹⁷³ dâstân olup her nereye varsañ Ferhâd'in⁶⁹⁷⁴ hikâyesinden

⁶⁹⁶¹ var ve ne gölgesinden özge: vardır ve ne gölgesinden özge T, TDK / var ve gölgesinden ğayrı özge M

⁶⁹⁶² mûnis ü mahremi var idi: mûnis ü mahremi var idi ve T / mûnis mahremi var idi ve TDK

⁶⁹⁶³ hâl-i zârından kimseniñ haberi var: hâlinde kimseniñ haberi var idi T/hâlinde kimseniñ haberi var TDK

⁶⁹⁶⁴ haber-dâr idi: haberi var idi T, TDK

⁶⁹⁶⁵ açmışdı: açmışıdı T, TDK

⁶⁹⁶⁶ geçmişti: geçmiş idi T / geçmişıdı TDK

⁶⁹⁶⁷ seyr ile: seyrile TDK

⁶⁹⁶⁸ ğam u: ğam T, TDK

⁶⁹⁶⁹ Hüsrev'in Ferhâd'in: Hüsrev Ferhâd'ı T / Hüsrev Ferhâd'in TDK, A

⁶⁹⁷⁰ Haber-dâr Olduğudur: Haber Aldığıdır M

⁶⁹⁷¹ meclisde oturup her bir vâdîden söz açılıp muşâhabete başlandıkda: meclise oturup her vâdîden sözler açıp muşâhabete başlandıkda T / meclisde oturup her vâdîden sözler açıp muşâhabete başladıkda TDK / meclisde oturup her vâdîden söz açılıp muşâhabete başlandıkda A

⁶⁹⁷² ve insânla şöhetden kesilip başına vahşîler üşmüş: T ve TDK'de yok

⁶⁹⁷³ dillerde: dillere TDK

⁶⁹⁷⁴ nereye varsañ Ferhâd'in: ne yerde varsañ Ferhâd'in T / ne yere varsañ Ferhâd TDK

geçilmez ve bir meclisde ol dāstān ortaya gelmeyince şarāb içilmez.⁶⁹⁷⁵ Egerçi cihānda çok ‘aşık-ı nālān görülmüşdür lākin hiç bu mertebede sevdā-yı ‘aşkla hāli diger-gün bir kimse ne⁶⁹⁷⁶ görülmüş ve ne işidilmiştir. Gece gündüz ol perīnīn hicrānı derdi ile gözü yaşından şahrāları⁶⁹⁷⁷ Ceyhūn edip feryādı cihānı tutmuştur. Ancağ haftada bir kerre nigārīn köşkü altına varıp selāmlayıp tūrur ve bir kerre āvāzını işitmekle kanā‘at [TDK 13b] edip o⁶⁹⁷⁸ kadar iltifāta mazhar olduğundan⁶⁹⁷⁹ bir haftaya dek şafāsından başdığı yeri bilmez⁶⁹⁸⁰ ve tağ ve şahrāları dolanıp hafta başı olmadıkça bir dahı gelmez deyip Ferhād’ın ahvālını Hüsrev’e naql eyledi. Hüsrev’dir bu dāstānı işitdikde⁶⁹⁸¹ Şīrīn’e olan ‘aşkı dahı ziyāde olup [A 28b] cūş u⁶⁹⁸² hurūşa geldi ve meydān-ı muhabbetde kendisine ayakdaş bulunduğuna⁶⁹⁸³ şād oldu. Zīrā bir gül üstünde iki bülbül olsa ziyāde şevka gelip dahı güzel⁶⁹⁸⁴ nağmeler eylerler ve bir metā’a iki kimse müşterī olsa bahāsını dahı ziyādeye çıkarıp her biri ben alayım diyü⁶⁹⁸⁵ rağbet eylemege başlarlar. Pes Hüsrev de yeñi başdan āh vāha başlayıp eski derdi tāzelendi ve gide gide⁶⁹⁸⁶ anın da ‘aşkı dillere düşüp Ferhād’ın dāstānı gibi⁶⁹⁸⁷ āvāzelendi lākin giderek yine⁶⁹⁸⁸ Hüsrev Ferhād’ın kendisine engel olduğundan⁶⁹⁸⁹ hāzlanmayıp gayrete düşdü ve yanında olanlara dedi kim biz pād-şāhlığımızla⁶⁹⁹⁰ bunca zamāndan beri bir nigārīn ardına düşüp bolay ki bir tarīkla⁶⁹⁹¹ ele getirip engelsiz şafāsını sürelim derken şimdi bunuñ gibi bir taş dögen ırğad bizim

⁶⁹⁷⁵ ve bir meclisde ol dāstān ortaya gelmeyince şarāb içilmez: ve bir meclisde ol dāstānı getirmeyince şarāb içilmez M / T ve TDK’de yok

⁶⁹⁷⁶ bir kimse ne: bir kimse T, TDK / ne A

⁶⁹⁷⁷ şahrāları: şahrālar A

⁶⁹⁷⁸ o: ol TDK

⁶⁹⁷⁹ olduğundan: olmağla M, A

⁶⁹⁸⁰ başdığı yeri bilmez: başdığı yeri bilmez idi T / yatdığı yeri bilmez A

⁶⁹⁸¹ işitdikde: işidicek M

⁶⁹⁸² cūş u: cūş M, TDK

⁶⁹⁸³ bulunduğuna: olduğuna T, TDK

⁶⁹⁸⁴ güzel: bir güzel TDK

⁶⁹⁸⁵ çıkarıp her biri ben alayım diyü: çıkarıp ve her biri ben alayım deyip T / çıkarıp ve her biri ben alayım diyü TDK

⁶⁹⁸⁶ gide gide: gide ve gide M

⁶⁹⁸⁷ gibi: T’de yok

⁶⁹⁸⁸ giderek yine: giderek giderek T / giderek giderek yine TDK

⁶⁹⁸⁹ olduğundan: olduğuna T, TDK

⁶⁹⁹⁰ pād-şāhlığımızla: pād-şāhlığımız ile T / pād-şāhlımıza TDK

⁶⁹⁹¹ tarīkla: tarīk ile T, A

cānānımızıñ vaşlı sevdāsıyla gece gündüz çāk-i girībān eylesiniñ ‘ālemi yoğdur. Bunuñ çāresi görölüp bir țarīķla def⁶⁹⁹² olunmağ gerekir. Eger tutup ĥakīmle ‘ilāc etdirsek⁶⁹⁹² ‘aşķ sevdāsınıñ ĥakīm şerbetiyle⁶⁹⁹³ gitmesi mümkün degildir ve eger ĥatlı edip helāk eylessek bir⁶⁹⁹⁴ şuıusuz derd-mendi öldürmek de⁶⁹⁹⁵ ‘azīm vebāl olmağla ol da olmaz deyip çāresini yanında olan ‘āķillerden su’āl eyledikde⁶⁹⁹⁶ içlerinden biri söze gelip şehir-yārım [T 124a] demirden zencīr urmağla⁶⁹⁹⁷ buña tedbīr olunmağ mümkün degildir ammā altın zencīre ursañız⁶⁹⁹⁸ belki ‘ilāc-peżīr olup sevdāsını def⁶⁹⁹⁹ eyleye.⁶⁹⁹⁹ Zīrā altın müferriħ olmağla sevdāyı giderir demişlerdir. Pes ibtidā ĥerīfī ĥuzūruñuza da‘vet edip i‘zāz ü ikrāmı⁷⁰⁰⁰ buyuruñ ve ĥesāba gelmez altın iħsān eyleñ. Eger mālā meyl edip ĥabūl ederse [A 29a] sevdāsı def⁷⁰⁰¹ olup bir dahı köşķüñ dā‘iresine uğramaz⁷⁰⁰¹ ve eger altını almazsa bir ‘azīm tağā şalınmağ gerekir ki ‘ömrü olduķça ol işi tamām edemeyip altından ĥalāş olmaya dedi. Ĥüsrev bu sözü işitdikde begenip emreyledi kim Ferhād’ı bulup ĥuzūruna getireler. Pes fermān üzere varıp Ferhād’ı buldular ve alıp [TDK 14a] Ĥüsrev’in ĥuzūruna getirdiler. Gözleri țās-ı pür-ĥūna dönüp kükremiş arslan gibi içeri⁷⁰⁰² girdi ve nigārıñ ‘aşķı ile gözüne cihān görünmediginden aślā edeblerini taķınmayıp Ĥüsrev’e ta‘zīmle muķayyed olmadı. Pes Ĥüsrev’dir yanına getirip iltifātı⁷⁰⁰³ eyledi. Altına bir altın iskemle ĥodular geķip üstünde⁷⁰⁰⁴ ĥarār eyledi. Andan soñra Ĥüsrev emreyledi⁷⁰⁰⁵ üstüne kīse kīse altınlar nişār eylemege başladılar. Pes ĥırmen gibi ețrāfı altınla⁷⁰⁰⁶ māl-ā-māl oldu lākin Ferhād aślā altına iltifāt eylemeyip gözüne⁷⁰⁰⁷ almadıķda Ĥüsrev gördü kim māl ile def⁷⁰⁰⁷ olur belā

⁶⁹⁹² etdirsek: etdirirsek M, A

⁶⁹⁹³ şerbetiyle: şerbeti ile T, M

⁶⁹⁹⁴ bir: bu T, TDK

⁶⁹⁹⁵ Bu kısımdan (6995. dipnot) 7015. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁶⁹⁹⁶ eyledikde: eylediklerinde T / edip TDK

⁶⁹⁹⁷ urmağla: olmağla zencīr urulmağla T

⁶⁹⁹⁸ altın zencīre ursañız: altın zencīr ursañız T / altından ursalar A

⁶⁹⁹⁹ eyleye: ede A

⁷⁰⁰⁰ ikrāmı: ikrām ile T

⁷⁰⁰¹ uğramaz: uğrayamaz TDK / uğramaya A

⁷⁰⁰² içeri: içeriye T, TDK

⁷⁰⁰³ iltifātı: iltifātı TDK

⁷⁰⁰⁴ üstünde: T ve TDK’de yok

⁷⁰⁰⁵ Ĥüsrev emreyledi: Ĥüsrev’e emreyledi kim T / Ĥüsrev emreyledi kim TDK

⁷⁰⁰⁶ altınla: altın ile T, A

⁷⁰⁰⁷ gözüne: ‘aynına A

degildir. Söze çekip su'âle başladı. Ferhâd da her birine geregi⁷⁰⁰⁸ gibi cevâb verip aşlâ bir sözünü⁷⁰⁰⁹ altında kalmadı. Evvelâ Hüsrev sorup dedi ki ey merd-i şeh-bâz!⁷⁰¹⁰ Hâlâ ne işe meşgûl olup ne kârdasın dedikde cevâb verip cân verip ğam-ı cânân⁷⁰¹¹ almağdayım dedi. Tekrâr⁷⁰¹² Hüsrev cân şatmak çokluk edebe düşer iş degildir dedikde Ferhâd 'aşık olanlar edeb kaydında olmayıp 'âr u nâmûsdan geçmişlerdir dedi. Yine Hüsrev Şîrîn yanında ne mertebededir diyü şorduğda [TDK 14b] cevâb verip tatlı cânımdan 'azîzdir dedi. Tekrâr Hüsrev ya ne zamân Şîrîn'in 'aşkı⁷⁰¹³ kalbiñden çıkarırsın dedikde cevâb verip bu⁷⁰¹⁴ cihândan vücûdum gidip cümle toprak olduğda dedi.⁷⁰¹⁵ [M 125a, A 29b] Tekrâr su'âl edip hiç Şîrîn'in 'aşkında kimseden korçar mısın⁷⁰¹⁶ dedikde cevâb verip belî hicrânından korçarım dedi. Yine Hüsrev sorup ey Ferhâd! Niçin cânıñı esirgemeyip bunuñ gibi zahmetlerle pây-mâl eylersin?⁷⁰¹⁷ Ne var Şîrîn'in ğamını göñlünden çıkarıp rāhat olsañ olmaz mı dedikde Ferhâd da⁷⁰¹⁸ cevâb verip ey şehir-yâr-ı cihân-dâr! Kalbim hazînesi cânânımıñ hayâli ile toptolu olmuşken⁷⁰¹⁹ artık cânı n'eyleyeyim ve cânân yoluna fedâ eylemeyeyim⁷⁰²⁰ de ne güne şaklayayım dedi. Âhir Hüsrev gördü kim her ne şorarsa altında kalmayıp geregi⁷⁰²¹ gibi cevâbını vermekde 'âciz degildir. Bundan ziyâde söyletmeği münâsib görmeyip göñlünden bu güne⁷⁰²² dedi kim biz buña mâl vermekle başa çıkarız şanırdık olmadı. Bu kadar altın nazarına çöp kadar görünmeyip⁷⁰²³ aşlâ iltifât [T 124b] eylemedi. Andan şöñra belki sözle ilzâm ederiz diyü su'âle çekdik aña da cevâb

⁷⁰⁰⁸ geregi: gerek T

⁷⁰⁰⁹ sözünüñ: sözüñ T, TDK

⁷⁰¹⁰ dedi ki ey merd-i şeh-bâz: ey merd-i şeh-bâz T / ey merd-i şâh-bâz A

⁷⁰¹¹ cân verip ğam-ı cânân: cânı verip ğam-ı cânân T / cânı verip ğam-ı cânânı TDK

⁷⁰¹² tekrâr: A'da yok

⁷⁰¹³ ya ne zamân Şîrîn'in 'aşkı: tã ne zamãna dek Şîrîn'in 'aşkı T

⁷⁰¹⁴ bu: T ve A'da yok

⁷⁰¹⁵ 6995. dipnottan buraya (7015. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁰¹⁶ 'aşkında kimseden korçar mısın: 'aşkıñdan kimseden korçmaz mısın T

⁷⁰¹⁷ eylersin: eylersin kendiñi M

⁷⁰¹⁸ da: M'de yok

⁷⁰¹⁹ olmuşken: olmuşiken TDK

⁷⁰²⁰ n'eyleyeyim ve cânân yoluna fedâ eylemeyeyim: n'eyleyem ve cânı yoluna fedâ eylemeyem T / n'eylerim ve cânân yoluna fedâ eylemeyem TDK

⁷⁰²¹ altında kalmayıp geregi: altında kalmayıp gerek T / altından kalmayıp geregi A

⁷⁰²² görmeyip göñlünden bu güne: görmeyip göñlünden T, M / göremeyip göñlünden TDK

⁷⁰²³ çöp kadar görünmeyip: çöpçe gelmeyip M, TDK, A

verip hiçbir⁷⁰²⁴ su'âlimizden 'âciz kalmadı. Hemân bunu söyletmeyip bir 'azîm işe şalmak
 gerekdir. Ola ki bu yüzden sıkletini⁷⁰²⁵ üstümüzden def' edebileydik deyip dedi kim ey
 Ferhâd! Seni huzûrumuza da'vet eylemekden maşşûdumuz oldur ki yolumuz üstünde bir
 'azîm tağ vardır. Murâd eyledik ki⁷⁰²⁶ ol tağın ortasından bir yol açıp gelip gitmekde
 kolaylıkla varıp geleyiz.⁷⁰²⁷ Niçe zamândır ki bu derdiñ çâresi için⁷⁰²⁸ tedbîr
 araşdıragördük olmadı.⁷⁰²⁹ Bir tarîkla ol tağdan yol açmağa kimse baş urup boynuna
 almadı.⁷⁰³⁰ Âhîr-kâr 'âciz kaldığımızda seniñ şeh-bâzlığını huzûrumuza 'arz edip dediler
 kim eger⁷⁰³¹ buña bir⁷⁰³² çâre eylemek olursa meger Ferhâd eyleye dediklerinde biz de seni
 çağırдық.⁷⁰³³ Şîrîn'in güzel başı için ki bundan büyük⁷⁰³⁴ yemîn olmaz bizim bu⁷⁰³⁵
 derdimize bir çâre eyle [A 30a] diyü⁷⁰³⁶ niyâz eyledikde Ferhâd da⁷⁰³⁷ cevâb verip güzel bu
 hîdmeti yerine getirmek benim boynuma olsun lâkin ol şartla ki⁷⁰³⁸ işimi tamâm eyleyip
 murâdıñızı hâşıl eyledikde⁷⁰³⁹ bu zahmetiñ muqâbelesinde sizden anı isterim ki Şîrîn'in
 sevdâsından el çekesiz yalnız benim olsun dedi. Hüsrev'dir bu sözü işitdikde gâyet gâzaba
 gelip cihân başına teng oldu lâkin [TDK 15a] soñradan yine fikr eyleyip göñlünden dedi
 kim bu şartdan bize aşlâ⁷⁰⁴⁰ zarar olmaz. Herîfi [M 125b] biz toprak kazmağa göndermeziz
 ki birkaç güne dek işini tamâm edip gelip nigârımızı ala. Belki bunun gibi⁷⁰⁴¹ bir 'azîm

⁷⁰²⁴ hiçbir: hiç bizden T

⁷⁰²⁵ sıkletini: sıkleti T, TDK

⁷⁰²⁶ ki: kim A

⁷⁰²⁷ gitmekde kolaylıkla varıp geleyiz: gitmede kolaylıkla varıp geleyiz T / giden kolaylıkla gidip gele TDK

⁷⁰²⁸ çâresi için: çâresi'çin TDK

⁷⁰²⁹ olmadı: bulamadık olmadı T

⁷⁰³⁰ urup boynuna almadı: urmayıp boynuna urmadı TDK

⁷⁰³¹ Âhîr-kâr 'âciz kaldığımızda seniñ şeh-bâzlığını huzûrumuza 'arz edip dediler kim eger: Âhîr-kâr 'âciz kaldığımızdan seniñ şeh-bâzlığını huzûrumuza 'arz edip dediler kim eger M / TDK'de yok

⁷⁰³² bir: M'de yok

⁷⁰³³ çağırдық: çağırıp TDK, A

⁷⁰³⁴ başı için ki bundan büyük: başı'çin ki bundan yeg TDK

⁷⁰³⁵ bu: TDK'de yok

⁷⁰³⁶ diyü: dedikde ve T, TDK / M'de yok

⁷⁰³⁷ da: TDK'de yok

⁷⁰³⁸ ki: kim A

⁷⁰³⁹ murâdıñızı hâşıl eyledikde: murâdıñız hâşıl olduğa T, TDK / murâdıñız hâşıl eyledikde M

⁷⁰⁴⁰ bize aşlâ: aşlâ bize T, TDK

⁷⁰⁴¹ bunun gibi: TDK'de yok

taşlı tağı kesmege göndersek gerekir ki⁷⁰⁴² yalnız buncılayın bir âdemiñ yüz yıl ‘ömrü olsa ol işiñ altından çıkamaz deyip cevâb verdi kim öyle olsun sen⁷⁰⁴³ bu işi tamâm eyledikde Şîrîn’den el çekip ferâgat edeyim.⁷⁰⁴⁴ Eger şöñra ‘ahdime vefâ eylemezsem nâ-merd⁷⁰⁴⁵ olayım deyip bunuñ üstüne qavl ü qarâr⁷⁰⁴⁶ eylediler. Pes Ferhâd Hüsrev ile şart eyledikten şöñra artık gönü emîn olup tağıñ yerini şordukda Bîsütün derler bir tağ vardı kim şamşâfî katı⁷⁰⁴⁷ taş olup degme hâl ile kesilmesi mümkün degildi.⁷⁰⁴⁸ Ferhâd’a göstermek için⁷⁰⁴⁹ yanına âdem koşdular. Pes Ferhâd Hüsrev’in meclisinden kalkıp herîf ile yola girip çekilip gitdiler.⁷⁰⁵⁰

BU MAHAL FERHÂD’İN⁷⁰⁵¹ BÎSÜTÜN DEDİKLERİ TAĞA VARIP KESMEGE BAŞLADIĞIDIR

Rivâyet olunur ki Ferhâd Bîsütün dedikleri tağa⁷⁰⁵² vardıkda etegini beline çalıp külüngünü eline aldı ve ibtidâ taşdan Hüsrev ile Şîrîn’in [T 125a] şüretlerini yonup⁷⁰⁵³ bir cins güzel yapıdı kim Mânî nakkâş kalemle taşvîr eylese ancak olurdu. Andan şöñra tağı kesmege başlayıp her külüngünü urdukda⁷⁰⁵⁴ hırmen kadar bir⁷⁰⁵⁵ taş [A 30b] kıparıp şabâhdan ahşama dek bir ân boş tırmayıp dâ’imâ tağ ve taşla ceng eylerdi.⁷⁰⁵⁶ Ahşam oldukda Şîrîn’in şüreti⁷⁰⁵⁷ önüne varıp yüzünü yere sürüp ayağını öperdi ve derdi⁷⁰⁵⁸ ki ey

⁷⁰⁴² ki: T, TDK ve A’da yok

⁷⁰⁴³ sen: M’de yok

⁷⁰⁴⁴ çekip ferâgat edeyim: çekeyim T, TDK / çekelim M

⁷⁰⁴⁵ ‘ahdime vefâ eylemezsem nâ-merd: ‘ahde vefâ eylemezsem nâ-murâd T, TDK

⁷⁰⁴⁶ üstüne qavl ü qarâr: üzerine qavl qarâr TDK

⁷⁰⁴⁷ vardı kim şamşâfî katı: vardır kim şamşâfî M / var idi kim şamşâfî katı TDK / vardı kim şamşâfî A

⁷⁰⁴⁸ kesilmesi mümkün degildi: kesmesi mümkün degildi T / kesilmesi mümkün degildir M / kesilmesi mümkün degil idi TDK

⁷⁰⁴⁹ göstermek için: göstermek için TDK

⁷⁰⁵⁰ gitdiler: gitdi TDK, A

⁷⁰⁵¹ Ferhâd’in: Ferhâd A

⁷⁰⁵² Bîsütün dedikleri tağa: Bîsütün’a M, A

⁷⁰⁵³ yonup: yuyup M

⁷⁰⁵⁴ külüngünü urdukda: külüngü urdukda T / külüngünü urdukça M, A

⁷⁰⁵⁵ bir: T, M ve TDK’de yok

⁷⁰⁵⁶ tağ ve taşla ceng eylerdi: tağ ve taş ile ceng eyler idi T / tağla taşla ceng eyler idi M, A

⁷⁰⁵⁷ Şîrîn’in şüreti: şüret-i Şîrîn T, TDK

⁷⁰⁵⁸ derdi: der idi M

‘aşıqların cānı ve derd-mendlerin⁷⁰⁵⁹ dermānı! Ey benim gümüş tenli taş yürekli maḥbūb-ı şīve-kārim! Seniñ derdiñle göñlümü⁷⁰⁶⁰ āvāre kıldım ve şabāḥdan aḥşama dek kendimi bir ān boş tutmayıp⁷⁰⁶¹ bunuñ gibi güç işlere şaldım. Ne merḥametsiz zālīm olursun ki bunca demden beri derdime bir çāre kılmadıñ ve⁷⁰⁶² yoluñda cānlar verdigimi ašlā bilmediñ deyip⁷⁰⁶³ gāḥ derdinden şikāyet ve gāḥ eylediği şikāyetden ‘özrlər dileyip bir⁷⁰⁶⁴ zamān bu ḥāl üzere nāleler eyledi.⁷⁰⁶⁵ Andan soñra tağıñ üstüne çıkıp Şīrīn’in köşkū cānibine ḥasret gözüyle⁷⁰⁶⁶ bağıp der idi ki ey serv-i gül-endāmım! Ben ḥasteye [T 125b] bir çāre eyle ve derdli yüregime bir dermān gönder kim seniñ ‘aşkıñla gece gündüz āḥ u⁷⁰⁶⁷ nāle eylemekden bağırım kebāb ve hicriñ elinden ḥālīm ḥarāb olmuşdur. Sen ise benim derdimden⁷⁰⁶⁸ ġāfıl olup⁷⁰⁶⁹ [TDK 15b] haberin yok. Tāze güller gibi köşkūñde⁷⁰⁷⁰ oturup dā’imā Ḥüsrev’i añmakdasın. ‘Aceb bir kerre ben miskīni de⁷⁰⁷¹ ḥātırına getirir misin? Ben nā-murād ise seniñ ‘aşkıñla bütün gün tağla ceng etmekdeyim⁷⁰⁷² ve derdli yüregim gibi her tarafını delmekdeyim. Ey nāzeninim! Ḥālīme merḥamet edip ḥidmetiñde eyledigim takşīrāta kılma ve ḥasretiñle başımı yılan gibi taşlara çalma.⁷⁰⁷³ Senden ġayrı cihānda yār-ı ġam-ḥ’arım yokdur. Pes beni buncılayın tenhā yerlerde unutmayıp bir selām göndermekle maḥzūn kalbimi şād eyle ve bir kerre bu kuluña da iltifāt eylemekle vīrān göñlümü ābād eyle.⁷⁰⁷⁴ Ol yüregiñ kebāb olmasını lāyık görme ki ġamıñla tölmuş⁷⁰⁷⁵ ola ve ol sīneniñ çāk olmasını revā görme kim maḥzūn göñlüm anda seniñ ḥayālīni bulmuş ola. Ey derdli [A

⁷⁰⁵⁹ ‘aşıqların cānı ve derd-mendlerin: ‘aşıqlarının cānı ve derd-mendleriniñ M, A

⁷⁰⁶⁰ göñlümü: göñlümüz M

⁷⁰⁶¹ bir ān boş tutmayıp: bir ān boş tutmayıp TDK / M ve A’da yok

⁷⁰⁶² ve: T’de yok

⁷⁰⁶³ deyip: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁷⁰⁶⁴ bir: biraz A

⁷⁰⁶⁵ eyledi: eyler idi M / eylerdi A

⁷⁰⁶⁶ gözüyle: gözü ile M, A

⁷⁰⁶⁷ āḥ u: āḥ M, TDK

⁷⁰⁶⁸ Bu kısımdan (7068. dipnot) 7101. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁰⁶⁹ ġāfıl olup: A’da yok

⁷⁰⁷⁰ köşkūñde: köşkte T, TDK

⁷⁰⁷¹ bir kerre ben miskīni de: bir kerre ben miskīni T / ben bir kerre miskīni TDK

⁷⁰⁷² etmekdeyim: eylemekdeyim A

⁷⁰⁷³ yılan gibi taşlara çalma: taşlara çalma ve T, TDK

⁷⁰⁷⁴ vīrān göñlümü ābād eyle: vīrān göñlümü şād eyle ve bir kerre bu kuluña da merḥamet ile yād eyle T / vīrāne göñlümü ābād eyle TDK

⁷⁰⁷⁵ tölmuş: tırulmuş T

31a] yüregimiñ⁷⁰⁷⁶ çāresi! ‘Aceb bu tağı kaza kaza bir gün sen la’l pāreye vāşıl olur muyum? Yoḥsa derdiñi ben çekip Hüsrev seni ḥāzır ḥelvā gibi yalnız bulmağla alıp şafāñı sürmege mi gider⁷⁰⁷⁷ ve ey yanmış göñlümü tāze edici!⁷⁰⁷⁸ ‘Aceb zulmāt-ı hicrāñıñ içinde gide gide çeşme-i āb-ı ḥayātıña erip⁷⁰⁷⁹ şusuz yüregimi kandıрмаğa bir⁷⁰⁸⁰ çāre bulur muyum? Yoḥsa ben bu yollarda nā-bedīd olmağla Hüsrev seni engelsiz bulup zahmetsizce ‘ālemiñi mi⁷⁰⁸¹ eder? Ey rūḥ-ı revānım! Eger bir dahı seni görürsem⁷⁰⁸² ayağıña yüzümü⁷⁰⁸³ süreyim ve yoluña cānlar verip nem varsa⁷⁰⁸⁴ ḥāk-pāyiñe şaçayım. Eger görmek olmazsa bunda olan şūretiñe kullar gibi⁷⁰⁸⁵ kulluklar edip derdimi aña ‘arz eyleyeyim⁷⁰⁸⁶ deyip şabāḥa dek bunuñ gibi uzun niyāzlarla āḥ vāḥ edip feryād ü fiğānlar⁷⁰⁸⁷ eylerdi. Şabāḥ olduḡda yine külüñgünü eline alıp işe başlardı. Aḥşama dek ‘aşk kuvveti ile ‘akla şığmaz taşları pāre pāre eylerdi. Pes Ferhād’dır niçe zamān bu işde olup tağ devirmekle⁷⁰⁸⁸ ḥalk arasında meşhūr olmuşdu.⁷⁰⁸⁹

BU MAḤAL ŞİRİN’İN FERHĀD’I GÖRMEGE GİTDİĞİDİR

Günlerde bir gün Şirīn muşāhibleri ile köşkünde oturmuşdu.⁷⁰⁹⁰ Her taraftan söz açılıp kimi geçmiş günlerde olan zevk u şafāyı añıp kimi de⁷⁰⁹¹ gelecek günlerden dem urup muşāḥabet ederek ortalığa Bīsütün’da Ferhād’ın aḥvāli geldikde Şirīn göñlünden öyle geçer kim bugün⁷⁰⁹² Bīsütün’a varıp Ferhād’ın seyrini çalayım dedi.⁷⁰⁹³ Cümlesi pek

⁷⁰⁷⁶ yüregimiñ: göñlümüñ A

⁷⁰⁷⁷ sürmege mi gider: sürmek midir T / sürmege midir TDK

⁷⁰⁷⁸ göñlümü tāze edici: göñlümüñ dermānı A

⁷⁰⁷⁹ çeşme-i āb-ı ḥayātıña erip: çeşme-i āb u ḥayātıñı sebep olup T

⁷⁰⁸⁰ bir: T’de yok

⁷⁰⁸¹ ‘ālemiñi mi: ‘ālemiñi A

⁷⁰⁸² görürsem: görsem T, TDK

⁷⁰⁸³ yüzümü: yüzüm A

⁷⁰⁸⁴ varsa: var ise T

⁷⁰⁸⁵ kullar gibi: kullar T / A’da yok

⁷⁰⁸⁶ eyleyeyim: eyleyem T, TDK

⁷⁰⁸⁷ fiğānlar: fiğān A

⁷⁰⁸⁸ devirmekle: devirmek ile T

⁷⁰⁸⁹ olmuşdu: olmuşdur T / olmuşdi TDK

⁷⁰⁹⁰ köşkünde oturmuşdu: oturmuşdu T / oturmuşdi TDK

⁷⁰⁹¹ zevk u şafāyı añıp kimi de: zevk şafāyı añıp kimi de TDK / zevk u şafāyı añıp kimi A

⁷⁰⁹² bugün: bir gün A

güzel deyip münāsib gördüklerinde emreyledi kim Gül-gün’u egerlemeyip bir ğayrı at hāzırlayalar tā ki yolda rāst gelenler bilmesinler deyip [TDK 16a] kıyāfetini de⁷⁰⁹⁴ tebdīl edip birkaç cāriye ile atlara süvār olup etrāfı seyr ü temāşā ederek Bīsütün’a geldiler. Çünkü Ferhād Şīrīn’iñ kendisini⁷⁰⁹⁵ seyreylemege geldiginden [A 31b] haber-dār oldu. Şād olup şanki taġıñ içinde bir cevāhir hazīnesi buldu. Pes bu şevkīla ikdām edip⁷⁰⁹⁶ taşları [T 126a] pārelemege başladıkda⁷⁰⁹⁷ Şīrīn de gelip bir miqdār seyreyledikden soñra yanına çağırıp bir altın meşrebe ile elinde süt vardı.⁷⁰⁹⁸ Al şunu benim ‘aşkıma iç diyü Ferhād’a şundu.⁷⁰⁹⁹ Pes⁷¹⁰⁰ Ferhād’dır nigārıñ elinden meşrebeyi alıp içdi ve bunca zamāndan beri⁷¹⁰¹ [M 126a] çekdiği derd ü miñnetleri⁷¹⁰² bir demde unutup ‘ömrünü yeñi başdan şaydı ve cānānı⁷¹⁰³ kendisine sākīlik edip bu kadar iltifāt eylediginden ziyāde şād olup dünyā kendiniñ olmuşdu⁷¹⁰⁴ lākin vücūdunu mañvedip şafāsından mest olduğundan söze kudreti olmayıp du‘aları hep hāl dili ile eyledi.⁷¹⁰⁵ Çünkü nigār-ı nāzenīn Bīsütün’u seyredip⁷¹⁰⁶ Ferhād’iñ [TDK 16b] hātırını ele aldı. Artık dönüp köşküne gitmek⁷¹⁰⁷ murād eyledikde hātāyla atı sürçüp⁷¹⁰⁸ üstünden Şīrīn düşerken⁷¹⁰⁹ Ferhād’dır yerinden atılıp nigār-ı nāzenīni kapıp [T 126b] atıyla berāber omuzuna alıp köşke gelinceye deġin

⁷⁰⁹³ dedi: TDK’de yok

⁷⁰⁹⁴ de: T ve TDK’de yok

⁷⁰⁹⁵ kendisini: kendisi TDK

⁷⁰⁹⁶ şanki taġıñ içinde bir cevāhir hazīnesi buldu. Pes bu şevkīla ikdām edip: TDK’de yok

⁷⁰⁹⁷ başladıkda: başladı T

⁷⁰⁹⁸ elinde süt vardı: elinde süd var idi T / süd var idi TDK

⁷⁰⁹⁹ Al şunu benim ‘aşkıma iç diyü Ferhād’a şundu: Şunu benden deyip Ferhād’iñ eline verdi ve benim ‘aşkıma iç deyip emreyledi T / Al şunu benden deyip Ferhād’iñ eline verdi ve benim ‘aşkıma iç deyip emreyledi ve Ferhād da alıp içdi TDK

⁷¹⁰⁰ pes: A’da yok

⁷¹⁰¹ 7068. dipnottan buraya (7101. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷¹⁰² derd ü miñnetleri: derd miñneti T, TDK / derd miñnetleri M

⁷¹⁰³ cānānı: cānıñ T

⁷¹⁰⁴ olmuşdu: olmuşidi TDK

⁷¹⁰⁵ eyledi: M’de yok

⁷¹⁰⁶ seyredip: seyredip ve T, M, TDK

⁷¹⁰⁷ köşküne gitmek: gitmege A

⁷¹⁰⁸ hātāyla atı sürçüp: hātā ile at sıçrayıp T, TDK

⁷¹⁰⁹ üstünden Şīrīn düşerken: üstünden düşükde M, A / atdan düşüp TDK

omuzunda getirdi.⁷¹¹⁰ Çünkü Şîrîn köşküne gelip⁷¹¹¹ atından indi. Ferhād da dönüp gelip ‘ādeti üzere⁷¹¹² işine başladı.

BU MAHAL FERHĀD ŞÎRÎN’İN ‘AŞKI İLE KENDİSİNİ HELĀK EYLEDİĞİDİR⁷¹¹³

Rivāyet olunur ki Hüsrev Ferhād’ı Bīsūtūn’da yol kesmege gönderdikden sonra ardınca niçe gözcüler koyup her gün ne⁷¹¹⁴ işlerse gelip Hüsrev’e hikāye eylerlerdi.⁷¹¹⁵ Pes ol zamān ki Şîrîn seyre gelip Ferhād’a bir meşrebe sūd şunmağla hâtırını ele almışdı.⁷¹¹⁶ Ferhād’ın bu iltifâtdan ziyāde keyfî gelip nigârîn vaşlı sevdâsıyla kendine tağ üstü bağ olup her lahza Şîrîn’in eylediği⁷¹¹⁷ iltifâtı hâtırına getirdikçe taze taze şevka düşerdi ve⁷¹¹⁸ ol şevkla evvelkiden yüz kat ziyāde ikdām edip⁷¹¹⁹ her külüngünü şaldıkça kulle gibi [A 32a] taşlar⁷¹²⁰ koparıp aslā yorulmak nedir⁷¹²¹ bilmezdi. Pes Ferhād’ı gözetmege me’mūr olanlar Hüsrev’in huzûruna gelip bu kıssayı hikāye eylediler ve⁷¹²² şehr-yārım geçen gün⁷¹²³ Şîrîn seyre gelip Ferhād’a iltifât etmekle⁷¹²⁴ kuvveti evvelkiden yüz kat ziyāde olup bir⁷¹²⁵ cins işe ikdām eyledi kim bu hāl üzere giderse bir aya dek tağın yolunu cümle tamām eyleyip huzûruñuza gelmesi [T 127a] muḳarrerdir dediler. Hüsrev’dir bu hālî

⁷¹¹⁰ atıyla berāber omuzuna alıp köşke gelinceye degin omuzunda getirdi: atına bindirdi ve köşke gelince öñünce şatırlık edip bile gitdi M, A/atına bindirdi ve köşke gelinceye dek öñünce şatırlık edip bile gitdi TDK

⁷¹¹¹ köşküne gelip: köşküne geldi T / köşke gelip M

⁷¹¹² ‘ādeti üzere: M ve A’da yok

⁷¹¹³ Bu başlık T ve TDK nüshalarında yoktur.

⁷¹¹⁴ ne: TDK’de yok

⁷¹¹⁵ hikāye eylerlerdi: hikāyet eylerler idi M / hikāyet eylerlerdi TDK, A

⁷¹¹⁶ almışdı: almışidi TDK

⁷¹¹⁷ her lahza Şîrîn’in eylediği: bir lahza Şîrîn’in eylediği T / her lahza Şîrîn’in M

⁷¹¹⁸ taze taze şevka düşerdi ve: taze taze şevka düşer idi ve T / taze taze şevka düşerdi TDK / taze şevka düşerdi ve A

⁷¹¹⁹ edip: eylemege başlayıp M, TDK, A

⁷¹²⁰ şaldıkça kulle gibi taşlar: şaldıkça kulle gibi taşları T, TDK / şaldıkça kulle gibi taşlar A

⁷¹²¹ nedir: T’de yok

⁷¹²² ve: M’de yok

⁷¹²³ gün: günlerde T, TDK

⁷¹²⁴ etmekle: eylemekle M, A / eylemege TDK

⁷¹²⁵ bir: bu TDK

işitdikde Ferhād eger işini tamām⁷¹²⁶ eyleyse şartımız üzere Şīrīn'den el çekip bir dahı ańmamak⁷¹²⁷ lāzım gelir. 'Aceb ne çāre eylesek diyü⁷¹²⁸ ihtiyārlarla müşāvere eyledikde içlerinden biri⁷¹²⁹ söze gelip şeh-r-yārim bunuñ çāresi oldur ki⁷¹³⁰ bir sehhāre kocaķarı bulup öğretmek gerekdir kim āh vāh ederek Bīsütūn'a gide ve Şīrīn'in helāki ile Ferhād'ı [M 126b] haber-dār ede. Bundan be-her-ħāl māteme düşüp bir⁷¹³¹ zamān işinden kalır. Şońra aslı olmadıǵından haber-dār olduķda⁷¹³² tekrār işe başlayınca vāfir zamān geçer ve evvelki şevķı gitmekle⁷¹³³ degme ħāl ile şimdiki gibi iķdām üzere olamaz ve⁷¹³⁴ bunuñ gibi iltifātı bir dahı bulamaz dedikde Hüsrev bu tedbiri begenip emreyledi kim⁷¹³⁵ Azrak cādūyu küpünden indirmege ķādir bir kocaķarı bulup Hüsrev'e getireler.⁷¹³⁶ Bir zamāndan şońra dediǵi gibi bir ķarı bulup getirdiklerinde⁷¹³⁷ şeh-r-yār maķşūdunu⁷¹³⁸ ķarıya söyleyip bir miķdār ihsān eyledikde pād-şāha du'ālar⁷¹³⁹ edip şeh-r-yārim anı işinden bir cins alıķoyayım⁷¹⁴⁰ ki bir dahı kıyāmete dek ħuzūruńuza [TDK 17a] gelip sıķlet vermege ķādir olamaya deyip Hüsrev'in ħuzūrundan⁷¹⁴¹ çıkıp gitdi ve bařdan bařa gök libāslar giyip degnegini eline alıp efsūn⁷¹⁴² okuyarak Bīsütūn'a toǵru çekilip gitdi. Ferhād'a yaklařdıkda āh⁷¹⁴³ nāzenīnim 'aşıķlarını nā-murād koyup [A 32b] kara topraklara girdiñ diyü feryāda

⁷¹²⁶ eyleyip ħuzūruńuza gelmesi muķarrerdir dediler. Hüsrev'dir bu ħāl iřitdikde Ferhād eger işini tamām: eyleyip ħuzūruńuza gelmesi muķarrerdir dediler. Hüsrev'dir bu ħāl iřitdikde Ferhād eger işi tamām T / eyleyip ħuzūruńuza gelmesi muķarrerdir dediler. Hüsrev'dir bu ħāl iřitdikde Ferhād eger işini tamām M / TDK'de yok

⁷¹²⁷ çekip bir dahı ańmamak: çekmek M, TDK, A

⁷¹²⁸ diyü: TDK'de yok

⁷¹²⁹ biri: T'de yok

⁷¹³⁰ oldur ki: olursa T

⁷¹³¹ bir: biraz A

⁷¹³² olmadıǵından haber-dār olduķda: olmadıǵını haber-dār olduķda T / olmadıǵından haber alıp M, A

⁷¹³³ gitmekle: gitmek ile M

⁷¹³⁴ ve: T'de yok

⁷¹³⁵ kim: M ve A'da yok

⁷¹³⁶ Hüsrev'e getireler: Hüsrev'in ħuzūruna getirdiler M, A

⁷¹³⁷ bir zamāndan şońra dediǵi gibi bir ķarı bulup getirdiklerinde: pes M, A

⁷¹³⁸ şeh-r-yār maķşūdunu: şeh-r-yārim maķşūduńuzu bu T, TDK

⁷¹³⁹ eyledikde pād-şāha du'ālar: eyledikde pād-şāha du'ā T / eyleñ pād-şāha du'ālar TDK

⁷¹⁴⁰ alıķoyayım: alıķoyam T, TDK

⁷¹⁴¹ olamaya deyip Hüsrev'in ħuzūrundan: olmayıp ta'ciz eylemeye deyip T / olmayıp deyip TDK

⁷¹⁴² degnegini eline alıp efsūn: ve külüngünü eline alıp efsūn T / ve kükenegini eline alıp efsūnlar M / külüngünü eline alıp efsūn TDK

⁷¹⁴³ āh: TDK'de yok

başlayıp yakasını yırttı. Çünkü Ferhād ıarından bu feryādı işitti. Yanına varıp ey ana! Kime ağlarsın ve ıurmadan niçin⁷¹⁴⁴ yüregini ıāğlarsın? Eger kızın öldüyse⁷¹⁴⁵ lütf edip bunda baña māni‘ olmayıp varıp mezārında ağla. Zīrā bir bağı yufka ‘āşık-ı nā-murādım. Bunun gibi feryādı işitdikde taħammül edemem dedikde ıarıdır söze gelip ey nā-dān u⁷¹⁴⁶ ğāfil! Sen bunda ğaflet ile⁷¹⁴⁷ geceyi gündüze ıatıp bī-ma‘nā yere ne ıalışırsın ki cānlar pāresi ve derdli yürekler yāresi Şīrīn-i gül-endāmın ‘ömrü āhır olmağla gül cemālī şararıp şoldu⁷¹⁴⁸ ve mestāne gözleri yumulup kara yerde⁷¹⁴⁹ toprağla ıoldu ve ol sünbül ve⁷¹⁵⁰ reyḥāna beñzer saçları döküldü ve kāfūrī-bedeni yer yer söküldü.⁷¹⁵¹ Ḥayli zamāndır ki ol rūḥ-ı muşavveri kara topraklara⁷¹⁵² ıodular. Ben bī-çāre ol nigārın koñşusu olmağla ğāh ğāh sarāylarına vardıkça lütflerini gördüğümde öldüğü günden beri ‘aqlımı aldırıp dīvāne oldum. Āh! Niçin ol perī helāk oldu da⁷¹⁵³ ben ıutsuz cihānda ıaldım diyerek yaıamı ıāk edip⁷¹⁵⁴ şahrālara düşdüm. N’olaydı benim gibi niçeler ol nigārın uğruna fedā olaydı tek hemān anın bir ıılına zarar gelmeyeydi deyip tekrār kendisini yerden yere urup [M 127a] feryāda başladı. Çünkü⁷¹⁵⁵ nā-murād Ferhād bu ḥaberi işitti. Bir āh eyledi kim felek āyīnesi siyāh oldu⁷¹⁵⁶ ve dedi kim ey dirīğā! Ol nigār-ı nāzenīnim cihāndan gitdikden sonra ben artık sağ ıalmağı n’eyleyeyim deyip götürüp külüngünü ıağla atdı. Demiri⁷¹⁵⁷ bir ıaşa rāst geldikde şapı içinden ııkıp bir nem-nāk toprağla şaplandı. Aşlında nar ağacından olmağla ıutup niçe zamāndan sonra bir büyük [A 33a] ağaı olup yemişler verdi derler. El-‘ahdetü ‘ale’r-rāvī. Pes Ferhād’dır külüngünü atdıktan sonra ben de varıp cānānıma buluşayım [TDK 17b] deyip bir āh edip cānını teslīm eyledi ve bir rivāyet de Ferhād ıünkim

⁷¹⁴⁴ ıurmadan niçin: ıurmayıp niçin TDK / ıurmadan A

⁷¹⁴⁵ öldüyse: öldü ise T, M, A

⁷¹⁴⁶ nā-dān u: nā-dān T, M, TDK

⁷¹⁴⁷ sen bunda ğaflet ile: sen de bunda ğafletle ile TDK

⁷¹⁴⁸ olmağla gül cemālī şararıp şoldu: olup gül cemālī şolup şararıp T, TDK

⁷¹⁴⁹ yerde: M’de yok

⁷¹⁵⁰ ve: T ve TDK’de yok

⁷¹⁵¹ kāfūrī-bedeni yer yer söküldü: kāfūr bedeni yer yer sökölüp M

⁷¹⁵² topraklara: toprağla A

⁷¹⁵³ oldu da: oldu M / TDK’de yok

⁷¹⁵⁴ edip: ederek T / M’de yok

⁷¹⁵⁵ ıünkü: ıünkim T, TDK, A

⁷¹⁵⁶ āyīnesi siyāh oldu: āyīnesini siyāh eyledi T, M, A

⁷¹⁵⁷ demiri: teymürü TDK

koçağarıdan bu muşibet haberini işitti.⁷¹⁵⁸ Hemân-dem elinde olan⁷¹⁵⁹ külüngünü hevāya atıp aşağı inerken başını tuttu. Külüngdür gelip⁷¹⁶⁰ depesine şaplandı. Gūyā Şīrīn'in mātemi için başına bir deste gök sünbül takınıp [T 127b] bu hālle⁷¹⁶¹ cānānına⁷¹⁶² gitdi. Rivāyet olunur ki bu taraftan⁷¹⁶³ Şīrīn çünkü Ferhād'ın başına buncılayın hāl geldiginden⁷¹⁶⁴ haber-dār oldu. Niçe günler gül-ruhsārı üzere inci dānesi gibi yaşlar döküp yas ve⁷¹⁶⁵ māteler eyledi ve mezārının üstünde bir 'ālī kubbeye yapıdırıp ziyāret-gāh eyledi ve gāh u gāh varıp ziyāret eylerdi.⁷¹⁶⁶

BU MAHAL HÜSREV'İN ŞİRİN'E BAŞINIZ SAĞ OLSUN DİYÜ İSTİHZÂ İLE NÂME GÖNDERDİGİDİR⁷¹⁶⁷

Rivāyet olunur ki⁷¹⁶⁸ Ferhād'ın ahvālinden Hüsrev'i haber-dār edip şehir-yārım başınız sağ olsun⁷¹⁶⁹ Ferhād cihāndan gitmekle Şīrīn'in bāğı yolunda olan diken

⁷¹⁵⁸ Aşlında nar ağacından olmağla tutup niçe zamāndan sonra bir büyük ağaç olup yemişler verdi derler. El-'ahdetü 'ale'r-rāvī. Pes Ferhād'dır külüngünü atdıktan sonra ben de varıp cānānıma buluşayım deyip bir āh edip cānını teslīm eyledi ve bir rivāyet de Ferhād çünkü koçağarıdan bu muşibet haberini işitti: Gūyā Şīrīn'in mātemi için başına deste gök sünbül takınıp bu hāl ile cānānına gitdi. El-'ahdetü 'ale'r-rāvī. Pes Ferhād'dır külüngünü atdıktan sonra şapı şaplandığı yerde bir büyük ağaç olup yemişler verdi derler ve bir rivāyet de Ferhād cānānla varıp buluşayım deyip bir āh edip cānını Hākķ'a teslīm eyledi ve ba'zılar katında Ferhād çünkü koçağarıdan bu muşibet haberini işitti T / Aşlında nar ağacından olmağla tutup niçe zamāndan sonra bir büyük ağaç olup yemişler verdi derler. El-'ahdetü 'ale'r-rāvī. Pes Ferhād'dır külüngünü atdıktan sonra ben de varıp cānānıma buluşayım deyip bir āh cānını teslīm eyledi ve bir rivāyet de Ferhād çünkü koçağarıdan bu muşibet haberini işitti M / Gūyā Şīrīn'in mātemi için başına deste gök sünbül takınıp bu hālle cānānına gitdi. El-'ahdetü 'ale'r-rāvī. Pes Ferhād'dır külüngünü atdıktan sonra ve ol şaplandığı yerde şapı bir büyük ağaç olup yemişler verdi derler ve bir rivāyet de Ferhād cānānla varıp buluşayım deyip bir āh edip cānını Hākķ'a teslīm eyledi ve ba'zılar katında Ferhād çünkü koçağarıdan bu muşibet haberini işitti TDK

⁷¹⁵⁹ elinde olan: elinden M

⁷¹⁶⁰ gelip: M'de yok

⁷¹⁶¹ hālle: hāl ile T, M, A

⁷¹⁶² cānānına: cānāna T, TDK, A

⁷¹⁶³ olunur ki bu taraftan: olunur kim bu tarafta M / olunur kim bu taraftan TDK / olunur ki bu tarafta A

⁷¹⁶⁴ buncılayın hāl geldiginden: gelen buncılayın ahvālī T

⁷¹⁶⁵ ve: TDK'de yok

⁷¹⁶⁶ üstünde bir 'ālī kubbeye yapıdırıp ziyāret-gāh eyledi ve gāh u gāh varıp ziyāret eylerdi: üstüne bir 'ālī kubbeye yapıdırıp ziyāret-gāh eyledi ve gāh gāh varıp ziyāret-gāh eylerdi T / üstüne bir 'ālī kubbeye yapıdırıp ziyāret-gāh eyledi M / üstüne bir 'ālī kubbeye yapıdırıp ziyāret-gāh eyledi A

⁷¹⁶⁷ Bu başlık T ve TDK nüshalarında yoktur.

⁷¹⁶⁸ rivāyet olunur ki: A'da yok

zaḥmetinden ḥalāṣ olduṅuz dediklerinde Hüsrev eylediği tedbīrdən peşimān olup ḥayf ki⁷¹⁷⁰ bir şuçsuz nā-murādīñ ölmesine sebep olduk. ‘Aceb rūzgār ol derd-mendiñ dādını bizden ne ṭarīḳla⁷¹⁷¹ alır diyü ḳasāvete düşdü ve Şīrīn’iñ Ferhād için eylediği mātemleri işitdikde kātibini yanına çağırıp emreyledi kim bu üslūb üzere [T 128a] başlayıp bir nāme yaza.⁷¹⁷² Evvelinde Hāḳ Te‘ālā Ḥāzretlerine ḥamd olunduḳdan⁷¹⁷³ soñra nāzenīnleriñ şāhı ve güzelleriñ⁷¹⁷⁴ māhı Şīrīn ḥuzūrlarına ‘arz olunur kim öyle işitdik ki⁷¹⁷⁵ Ferhād için mātemler edip sūnbūl zūlflerini perīṣān edip gül yañaḳlarına inci dānesi gibi yaşlar dökmişler ve niçe günler⁷¹⁷⁶ āh vāh eylemekle mübārek ḥātırlarına⁷¹⁷⁷ ḡam toḥmunu ekmişler. Dostluḳ [M 127b] şartını [A 33b] yerine getirip derd-mendiñ rūḥunu şād eylemişler. Hāḳ budur ki ḡam-ı cānān derdi ile helāk olan nā-murādīñ⁷¹⁷⁸ üstüne yıllarla mātem⁷¹⁷⁹ olunmaḳ lāyıḳdır. Zīrā siziñ uğruñuzda baş ve cānını⁷¹⁸⁰ fedā edip cānān diyerek cān verdi.⁷¹⁸¹ Pes derdiñizle⁷¹⁸² helāk olanlarıñ ḡamını çekmek üstüñüze lāzım olmaḡla yerine getirmege himmet buyurmuşsuz. Faḳīri ibtidā bu derde siz uğradıp başına bunuñ gibi belā gelmege⁷¹⁸³ sebep olduḡuñuzdan şimdi lāyıḳ olan budur ki üstüne türbeler yapıp başı ucuna⁷¹⁸⁴ çerāḡlar dikesiz ve⁷¹⁸⁵ öldükden soñra şefḳat ü merḥamet [TDK 18a] yoluna

⁷¹⁶⁹ Hüsrev’i ḥaber-dār edip şehir-yārım başıñız sağ olsun: Hüsrev ḥaber-dār olduḡda Şīrīn’e bir nāme gönderip şehir-yārım başıñız sağ T / Hüsrev ḥaber-dār olduḡda Şīrīn de bir nāme gönderip şehir-yārım başıñız sağ olsun TDK

⁷¹⁷⁰ ki: kim M, TDK, A

⁷¹⁷¹ ol derd-mendiñ dādını bizden ne ṭarīḳla: bizden ol derd-mendiñ dādını ne yüzden M, A

⁷¹⁷² bu üslūb üzere başlayıp bir nāme yaza: bu üslūb üzere bir nāme yaza M / bir nāme bu üslūb üzere yaza A

⁷¹⁷³ Ḥāzretlerine ḥamd olunduḳdan: Ḥāzretine ḥamd olduḡdan T, TDK

⁷¹⁷⁴ nāzenīnleriñ şāhı ve güzelleriñ: nāzenīnleriñ şāhı güzelleriñ T / nāzenīnleriñ şāhı ve güzeller M / nāzenīnler şāhı ve güzelleriñ TDK

⁷¹⁷⁵ ki: kim T, TDK, A

⁷¹⁷⁶ dökmişler ve niçe günler: dökmüşsüz ve niçe günler T / dökülmüş ve niçe TDK

⁷¹⁷⁷ ḥātırlarına: ḥātırına T

⁷¹⁷⁸ nā-murādīñ: nā-murād TDK

⁷¹⁷⁹ mātem: mātemler T, TDK

⁷¹⁸⁰ cānını: cānın M

⁷¹⁸¹ cān verdi: TDK’de yok

⁷¹⁸² derdiñizle: derdiñiz ile T, M, A

⁷¹⁸³ belā gelmege: T’de yok

⁷¹⁸⁴ lāyıḳ olan budur ki üstüne türbeler yapıp başı ucuna: lāyıḳdır kim üstüne türbe yapıp başı ucuna M / lāyıḳ olan budur kim türbe yapıp üstüne TDK / lāyıḳdır kim üstüne türbeler yapıp başı ucuna A

⁷¹⁸⁵ çerāḡlar dikesiz ve: çerāḡlar dikesiz T / çerāḡları başı ucuna dikesiz ve TDK

gidesiz. Çünkü⁷¹⁸⁶ evvelden bir işdir olmamak gerek idi oldu. Şimden sonra üstüne⁷¹⁸⁷ yıllarla nālān olsañız fā'ide vermez ve ne kadar feryād ederseñiz de bir dahı geri⁷¹⁸⁸ dönmez. Pes bu kadar mātemini eylediñiz.⁷¹⁸⁹ Artık ferāgat edip kendi 'ālemiñizde oluñ ve⁷¹⁹⁰ Ferhād yerde yatdıkça siz cihānda sağ oluñ. Hüsñünüz bāğında⁷¹⁹¹ anıñ gibi bülbüller eksik olmaz ve cemālīñiz şem'iniñ pervāneleri yanmağla dükenmez. Biri giderse yerine biñi⁷¹⁹² gelir ve her biri yoluñuzda cānlar verir.⁷¹⁹³ Aşlā elem üzere olmayıp şafāñızda oluñ ve⁷¹⁹⁴ Ferhād gibi niçe üftādeler buluñ.⁷¹⁹⁵ Pes kātibdir bu maẓmūnda bir⁷¹⁹⁶ nāme yazıp tamām eyledikde şehir-yārim yazdım deyip Hüsrev'e⁷¹⁹⁷ şundu. Ol da mührleyip bir ādemle⁷¹⁹⁸ Şīrīn'e gönderdi. Nāmedir Şīrīn'e geldikde açıp⁷¹⁹⁹ gördü kim her harfiniñ altında niçe gūşeli nūkteler⁷²⁰⁰ kaçd olunmuş ve şūretā muḥabbet-nāme olup içine ādemiñ cigerini⁷²⁰¹ deler sözler yazılmış. Şīrīn'e derd üstüne derd olup lākin şabrdan ğayrıya çāresi⁷²⁰² olmamağla cümlesine taḥammül edip açmaz kodu ve⁷²⁰³ göñlünden rūzgār dā'imā böyle kalmayıp⁷²⁰⁴ elbetde⁷²⁰⁵ bir gün de bizden şarafa eser. Ol vaktde ben de saña cevāb yazıp ādemi maşharaya almak nice olurmuş⁷²⁰⁶ göstereyim deyip epsem oldu.

⁷¹⁸⁶ çünkü: çünkü TDK

⁷¹⁸⁷ üstüne: A'da yok

⁷¹⁸⁸ geri: geriye M, TDK, A

⁷¹⁸⁹ eylediñiz: yeter T

⁷¹⁹⁰ kendi 'ālemiñizde oluñ ve: ve T / kendi 'ālemiñizde oluñ M

⁷¹⁹¹ bāğında: bāğına M, TDK, A

⁷¹⁹² yerine biñi: yerine biñ T, TDK / biñi A

⁷¹⁹³ yoluñuzda cānlar verir: yoluñuzda cānlar verip T / yoluñuza cānlar verir M / yoluñuza cān verir A

⁷¹⁹⁴ olmayıp şafāñızda oluñ ve: olmaz şafāñızda oluñ T

⁷¹⁹⁵ buluñ: yoluñuzda buluñ T, TDK

⁷¹⁹⁶ maẓmūnda bir: maẓmūnla bir T, TDK / maẓmūnda A

⁷¹⁹⁷ şehir-yārim yazdım deyip Hüsrev'e: şehir-yāra M, A

⁷¹⁹⁸ ādemle: ādem ile T, M, A

⁷¹⁹⁹ nāmedir Şīrīn'e geldikde açıp: nāmedir Şīrīn'e geldikde T / nāme Şīrīn'e geldikde çözüp M

⁷²⁰⁰ altında niçe gūşeli nūkteler: altında niçe nūkteli gūşeler M, A / niçe gūşeli nūkteler TDK

⁷²⁰¹ içine ādemiñ cigerini: içine ādemiñ yūregini T, TDK / içinde ādemiñ cigerini M

⁷²⁰² ğayrıya çāresi: ğayrıya çāre T / ğayrı çāre TDK

⁷²⁰³ ve: T'de yok

⁷²⁰⁴ dā'imā böyle kalmayıp: böyle kalmayıp dā'imā A

⁷²⁰⁵ elbetde: T, M ve TDK'de yok

⁷²⁰⁶ maşharaya almak nice olurmuş: maşharalığa almak nice olurmuş T/maşharalığa almak nice olur imiş TDK

BU MAHAL MERYEM BĀNŪ CİHĀNDAN GİTDİKDE ŞİRİN'İN İSTİHZÂ İLE HÜSREV'E NÂME GÖNDERDİGİDİR⁷²⁰⁷

Cihânın hâli budur kim âdem [A 34a] eger iyilik eger kemlik her ne ederse elbetde bir gün yoluna gelip cezâsını görse⁷²⁰⁸ gerekdir. Nitekim Hüsrev 'âşık-ı nâ-şâd ve⁷²⁰⁹ derd-mend Ferhâd'ı ol kocaçarıyı gönderip yalan sözlerle helâk eylemekle⁷²¹⁰ Şîrîn'i maḥzûn eylemişti ve bunuñla da⁷²¹¹ kanâ'at eylemeyip istihzâ ile bir⁷²¹² nâme göndermekle dahı ziyâde miḥnete şalmışdı.⁷²¹³ Pes taḥdîr-i [M 128a] İlâhî böyle vâkı' oldu kim kendiniñ sarâyında olan bânû-yı nâzenîni Meryem de helâk olmağla Şîrîn şâd ola ve Hüsrev eylediği cefânın⁷²¹⁴ bu yüzden cezâsını bula. Rivâyet olunur ki⁷²¹⁵ günlerde bir gün Meryem bânû⁷²¹⁶ [T 128b] ḥastelenip her ne kadar 'ilâc eyledilerse aşlâ fâ'ide vermeyip günden güne za'fı ziyâde oldu. Âḥîr-kâr 'ömrü âḥîr olmağla cihândan göçdü. Pes ḥarîrlere şarıp defneylediler. Gerçi Hüsrev Meryem'in öldüğünden şâd⁷²¹⁷ olup üstüne ḥükûmet eylemesinden ḥalâş olmuşdu⁷²¹⁸ lâkin babası Kayşer'in ḥâtırı için üstüne mâtemler edip kâmil⁷²¹⁹ kırk güne dek [TDK 18b] gök libâslar giyip aşlâ 'îş ü 'işret eylemedi. Çünki Şîrîn bu vâkı'adan ḥaber-dâr⁷²²⁰ oldu. Meryem'e ḥased eylemek derdinden ḥalâş⁷²²¹ olduğuna ziyâde şâd oldu⁷²²² lâkin 'âķile⁷²²³ olup aḥvâl-i cihândan âgâh olduğundan dedi kim âdem

⁷²⁰⁷ Bu başlık T ve TDK nüshalarında yoktur.

⁷²⁰⁸ âdem eger iyilik eger kemlik her ne ederse elbetde bir gün yoluna gelip cezâsını görse: eger iyilik ederse elbette bir gün bulur ve eger kötülük ederse elbette bir gün yoluna gelse T / âdem eger iyilik ve eger kemlik her ne ederse elbetde bir gün yoluna gelip cezâsını görse M, A

⁷²⁰⁹ ve: T ve TDK'de yok

⁷²¹⁰ sözlerle helâk eylemekle: yere ve ḥılâf sözlerle helâk eylemege sebep olup T/sözle helâk eylemekle M, A

⁷²¹¹ eylemişti ve bunuñla da: eylemişti ve bunuñ ile T/eylemişti ve bunuñla M/eylemişti ve bunuñ ile TDK

⁷²¹² bir: T, TDK ve A'da yok

⁷²¹³ şalmışdı: şalmışdır T, TDK

⁷²¹⁴ ola ve Hüsrev eylediği cefânın: ola ve Hüsrev'in eylediği cefâdan T, TDK / olup ve Hüsrev eylediği cefânın A

⁷²¹⁵ ki: kim T, TDK, A

⁷²¹⁶ bânû: M, TDK ve A'da yok

⁷²¹⁷ şâd: nâ-şâd T

⁷²¹⁸ olmuşdu: olmuşıdi TDK

⁷²¹⁹ kâmil: TDK'de yok

⁷²²⁰ bu vâkı'adan ḥaber-dâr: âgâh M / bu vâkı'adan âgâh A

⁷²²¹ Meryem'e ḥased eylemek derdinden ḥalâş: TDK'de yok

⁷²²² oldu: olup T, TDK

cihānda kimseniñ⁷²²⁴ öldüğüne şād olmamak gerekdir. Bugün aña ise yarın da⁷²²⁵ bizedir deyip biraz kāsāvetlendi. Hele ne hāl ise bir ay şabreyledikten soñra bu üslub üzere şeh-yāra bir nāme yazılmağa⁷²²⁶ emreyledi kim ibtidāsında ol pād-şāhlar pād-şāhı olan Hāk Te‘ālā Hāzretleriniñ nāmı ile başlanır kim⁷²²⁷ kapısına varıp ‘özü dileyen kullarınıñ suçlarını ‘afv eyler ve mahlūkātı kendisine hıdmet edip ihsāna müsteḥāk olmamışken lütf u⁷²²⁸ kereminden hezār⁷²²⁹ dürlü ni‘metler verip qarıncadan file varınca⁷²³⁰ cümle ḥayvānāta ve gökde uçan⁷²³¹ kuşlara ve deñizde [A 34b] olan balıklara rızıklarını verip ni‘metine ğarķ eyler⁷²³² ve kullarına ḥesābsız ni‘met verip şükürünü eylemediklerinde⁷²³³ kulaqlarını burmağla ğafletlerinden āġāh eyler ve ḥayretde⁷²³⁴ olanlara meded edip derd-i ğamdan āzād etmekle⁷²³⁵ kullarına ġāh rāḥat verip ġāh da⁷²³⁶ zahmet verir. Ġāhī faķīr edip ġāhī⁷²³⁷ ni‘met verir. Dā‘imā insānı şād eylemeyip ġāh da maḥzūn eyler ve maḥzūnları da⁷²³⁸ dā‘imā ġamda kıomayıp ġāhī mesrūr eyler. Cihānıñ ḥālī ikiden ḥālī olmayıp bir ġünü sürūr u rāḥat olursa bir ġünü de derd ü miḥnet⁷²³⁹ olur ve ġāh olur kim bir kimseniñ mātemi ġayrıya⁷²⁴⁰ göre ni‘met olur. Nitekim atalar demişler kim eşek öldükde köpeğin ġünü toġar.⁷²⁴¹ Pes [M 128b] bu ḥāl üzere⁷²⁴² muķarrer olup Hāk Te‘ālā’nıñ kısmeti bununı

⁷²²³ ‘āķile: ‘āķil T, M, A

⁷²²⁴ kimseniñ: kimse T

⁷²²⁵ da: TDK’de yok

⁷²²⁶ yazılmağa: yazmağa TDK

⁷²²⁷ Hāzretleriniñ nāmı ile başlanır kim: Hāzretiniñ nāmı ile başlayıp T/Hāzretiniñ nāmı ile başlanır kim TDK

⁷²²⁸ olmamışken lütf u: olmamışken lütf u T / olmamışken lütf M / olmamışken lütf TDK

⁷²²⁹ hezār: her ān dürlü T, M, A

⁷²³⁰ varınca: varıp TDK

⁷²³¹ cümle ḥayvānāta ve gökde uçan: ve gökde T / cümle ḥayvānāta ve gökde olan TDK

⁷²³² eyler: eylediler TDK

⁷²³³ eylemediklerinde: eylemediklerinden T, M, TDK

⁷²³⁴ ḥayretde: ḥasretde T

⁷²³⁵ derd-i ġamdan āzād etmekle: derd ü ġamdan āzād eylemekle M, TDK, A

⁷²³⁶ ġāh da: ġāhī de M

⁷²³⁷ ġāhī: ġāh da T, M, A

⁷²³⁸ da: TDK’de yok

⁷²³⁹ ġünü sürūr u rāḥat olursa bir ġünü de derd ü miḥnet: ġün sürūr ile rāḥat olursa bir ġün de derd ü miḥnet T / ġün sürūr rāḥat olursa bir ġün de derd miḥnet TDK / ġünü sürūr rāḥat olursa bir ġünü de derd ü miḥnet A

⁷²⁴⁰ ġayrıya: ġayrı T

⁷²⁴¹ atalar demişler kim eşek öldükde köpeğin ġünü toġar: atalar demişler kim eşek öldükde köpek kedi doğurur T / ata demişler eşek öldükçe köpeğin ġünü toġar M / atalar demişler eşek öldükde köpeğin ġünü toġar A

üstüne olunca ‘âkil olanlara lâyıktır ki dâ’imâ şükr üzere olup⁷²⁴³ ne baht u sa‘âdet yüz gösterdikde ziyâde şâd ola ve ne derd ü miñnete⁷²⁴⁴ uğradıkda perîşân ola. İştidik ki şehir-yâr-ı cihân hüsrev-i devrân hâzretlerinin bânü-yı nâzenîleri⁷²⁴⁵ cihândan gitmekle mâteme düşmüşler. Koç başları sağ olsun. Sarây-ı ‘âlîlerinde olan nâzenîleri var olsun. Biri giderse yerine niçesini bulurlar. Felek şehir-yârımıñ Meryem’e bu kadar muhabbeti olduğunu bilmeyip uşanmışlardır diyü miñnetle öldürmüş ve bu tarîkla üstlerinden şikletini⁷²⁴⁶ kaldırmış. Size ne gam ki? Andan dahı zîbâ bir perî peyker nâzenîn⁷²⁴⁷ bulup şafâsında olursuz. Hemân ol nigâra acınmak⁷²⁴⁸ gerekdir ki murâd üzere cihânda atıp tutmadan kara yerlere girdi. Yoḥsa dünyâda sağ kalanlar yârsız kalmayıp birini peydâ eylemekle zevk [TDK 19a] u şafâlarında olurlar.⁷²⁴⁹ Ol nigârıñ yer altında yatdığından⁷²⁵⁰ mübârek hâtırınıñz perîşân olmasın ki cihâna bir gelmiş [T 129a] bir defîne olmağla rûzgâr defîneniñ mekânı yer altıdır diyü maḥalline komuş.⁷²⁵¹ Şimden soñra gamıyla⁷²⁵² perîşân olmayasız ki nâzik vücûduñuz [A 35a] gama düşmek⁷²⁵³ lâıyık degildir ve Eflâṭun da⁷²⁵⁴ olsañız bir dahı Meryem’iñ yüzünü göremeyip⁷²⁵⁵ bu derde ‘ilâc bulamazsıñız. Hemân kendi ‘âlemiñizde olup ol perîniñ ḥasretiyle⁷²⁵⁶ gözünüñzden kanlı yaşlar akıdacağınıza meclisler kûrup sürâḥîleri ağladıp kendiñiz ḥandân oluñ.⁷²⁵⁷ Zîrâ gözyaşınıñ aşlâ fâ’idesi olmayıp ancak ol⁷²⁵⁸ derd-mendi mezârında râḥat üzere⁷²⁵⁹ komayıp ‘azâbınıñ ziyâde

⁷²⁴² üzere: T, TDK ve A’da yok

⁷²⁴³ Hâḳ Te‘âlâ’nıñ kısmeti bunuñ üstüne olunca ‘âkil olanlara lâyıktır ki dâ’imâ şükr üzere olup: Hâḳ Te‘âlâ’nıñ kısmeti bu tek olunca ‘âkil olanlara lâyıktır ki dâ’imâ şükr üzere olup A / TDK’de yok

⁷²⁴⁴ ziyâde şâd ola ve ne derd ü miñnete: şâd ola ve ne derd-i miñnete T / şâd ola ve ne derd ü miñnete TDK

⁷²⁴⁵ nâzenîleri: nâzenîler M

⁷²⁴⁶ tarîkla üstlerinden şikletini: tarîk ile üstlerinden şikletini T / tarîkla üstlerinden şikleti A

⁷²⁴⁷ zîbâ bir perî peyker nâzenîn: bir perî nâzenîn zîbâ T, TDK

⁷²⁴⁸ acınmak: acınmak T

⁷²⁴⁹ zevk u şafâlarında olurlar: zevk u şafâlarında olalar T / zevk şafâlarında olalar TDK

⁷²⁵⁰ yatdığından: olduğundan T, TDK

⁷²⁵¹ komuş: T ve TDK’de yok

⁷²⁵² gamıyla: gamla TDK / T’de yok

⁷²⁵³ düşmek: düşürmek T, TDK

⁷²⁵⁴ da: M’de yok

⁷²⁵⁵ yüzünü göremeyip: tozuna yetişmeyip T, TDK

⁷²⁵⁶ ḥasretiyle: ḥasreti ile M, A

⁷²⁵⁷ sürâḥîleri ağladıp kendiñiz ḥandân oluñ: sürâḥîler ağladıp kendiñizi ḥandân eylemek gerekdir T / sürâḥîleri ağladıp kendiñizi ḥandân eylemek gerekdir TDK

⁷²⁵⁸ ol: TDK’de yok

olmasına sebep olursuz. Meryem yerde yatdıkça şehir-yārım cihān bāğında güller gibi handān olup bülbüllerle zevk u şafāda⁷²⁶⁰ olalar. Pes nāmedir yazılıp tamām olduğda nigār-ı nāzenīn mührleyip şehir-yāra gönderdi. Nāmedir Hüsrev'e vardıkda⁷²⁶¹ açıp okudu ve Şīrīn'in eylediği güşeleri görüp cevābında⁷²⁶² 'āciz kaldı. Gönlünden dedi kim bu kağıda sebep biz olduğ ki⁷²⁶³ muḳaddemā Ferhād öldükde nigārı istihzāya almış idik.⁷²⁶⁴ Şimdi ol da bizi istihzā eylemiş.⁷²⁶⁵ Anıñ ağladığına gülmüş idik.⁷²⁶⁶ Rūzgār da anı bize güldürdü dedi.⁷²⁶⁷ Pes olan oldu [M 129a] giden gitdi. Hemān⁷²⁶⁸ şimden şöñra nigār-ı 'ālemi ele⁷²⁶⁹ getirip demler sürececek vaḳt geldi deyip⁷²⁷⁰ Şīrīn'e niçe iltifātlar edip niyāza başladı lākin nigār-ı 'ālem tamām Hüsrev'e nāz edecek zamāndır deyip sertlik⁷²⁷¹ göstermeğe başlayıp Hüsrev tarafından gelen niyāzları reddedip karşısında acı cevāblar göndermekle aṣlā mülāyemet göstermedi. Hüsrev gördü kim Şīrīn kendisine⁷²⁷² rām olmayıp nāz eylemeğe başladı. Nā-ḫār bir⁷²⁷³ zamān şabredelim görelim şöñu nice olur deyip kendi 'āleminde oldu.

⁷²⁵⁹ rāḫat üzere: rāḫatla T, TDK

⁷²⁶⁰ bülbüllerle zevk u şafāda: yıllarla zevk u şafāda T, M / yıllarla zevk şafāda TDK

⁷²⁶¹ vardıkda: var vardıkda M

⁷²⁶² güşeleri görüp cevābında: güşe görüp cevābında T, TDK / güşeleri görüp cevābından A

⁷²⁶³ ki: T'de yok

⁷²⁶⁴ almış idik: almişidik TDK

⁷²⁶⁵ eylemiş: eylemiş idik TDK

⁷²⁶⁶ Anıñ ağladığına gülmüş idik: ağladığına gülmüş idik T / Şimdi ağladığına gülmüş gülmüş idik TDK

⁷²⁶⁷ dedi: A'da yok

⁷²⁶⁸ hemān: M'de yok

⁷²⁶⁹ ele: ile TDK / T'de yok

⁷²⁷⁰ deyip: TDK'de yok

⁷²⁷¹ Hüsrev'e nāz edecek zamāndır deyip sertlik: nāz edecek zamāndır deyip sertlenmek T / nāz edecek zamāndır deyip sertlik TDK / nāz edecek zamāndır Hüsrev'e deyip sertlik A

⁷²⁷² kendisine: T ve TDK'de yok

⁷²⁷³ bir: biraz M, A

BU MAHAL HÜSREV'E İŞFAHÂN'DA⁷²⁷⁴ ŞEKER NÂMINDA BİR KIZI⁷²⁷⁵
AHVÂLİNİ HİKÂYE⁷²⁷⁶ EYLEDİKLERİNDE VARIP ALDIĞIDIR

Rivâyet olunur ki günlerde bir gün Hüsrev muşâhibleri ile meclisinde⁷²⁷⁷ oturup 'İş ü 'işret ederken dedi kim 'acebâ⁷²⁷⁸ kangı vilâyetiñ [A 35b] güzeli cümleden mümtâzdır ki⁷²⁷⁹ ol diyârdan bir kız getirdelim dedikde [TDK 19b] kimi⁷²⁸⁰ Çîn vilâyetiniñ nâzenînleri⁷²⁸¹ gâyetle güzel olmağla meşhûr olup Çîn güzeli diyü dillerde destân⁷²⁸² olmuşdur deyip kimi de Rûm güzelleri dağı zîbâdır dedi ve kimi⁷²⁸³ Ermen vilâyetiniñ nâzenînlerini⁷²⁸⁴ medh edip kimi de hayır cihânda Keşmir güzeli kadar olmaz. Nâzenîn olunca⁷²⁸⁵ bârî Keşmir'iñ perî peykerlerinden olmak gerekdir deyip bu üslûb üzere her biri bir taraflıñ nâzenînlerini begendi ve⁷²⁸⁶ ol yeriñ nigârlarını vaşf edip⁷²⁸⁷ ahvâllerini hikâyet eylediler. Âhir-kâr içlerinden biri söze gelip şehr-yârim size lâyıq nigâr İşfahân şehrinde bir nâzenîn vardır. Adına Şeker derler. Cihâna bir gelenlerden bir perî peykerdir⁷²⁸⁸ ki hüsnu dillerde dâstân olup 'âleme yayılmışdır. Ol pençe-i âf-tâbı bir kerre görseñiz şanırdım ki artık gayrı nâzenîn sevdâsında olmayıp cümleden ferâğat buyurduñuz lâkin şu kadar 'aybı vardır kim kendisini kimseden⁷²⁸⁹ kaçırmayıp her kim olursa⁷²⁹⁰ olsun bî-pervâ meclis kurup demler sürer [T 129b] ve 'avâm u⁷²⁹¹ havâşşdan kim olursa sarâyına

⁷²⁷⁴ Hüsrev'e İşfahân'da: Hüsrev Şıfâhân'da T / Hüsrev İşfahân'da TDK

⁷²⁷⁵ kıznıñ: kız T

⁷²⁷⁶ hikâye: hikâyet M, A

⁷²⁷⁷ meclisinde: meclisde TDK

⁷²⁷⁸ 'acebâ: 'aceb M, A

⁷²⁷⁹ mümtâzdır ki: mümtâz ola tâ ki T / mümtâz ola tâ kim TDK / mümtâzdır tâ ki A

⁷²⁸⁰ kimi: kimin T / TDK'de yok

⁷²⁸¹ nâzenînleri: nâzenîni M, A

⁷²⁸² destân: dâstân T, M, A

⁷²⁸³ ve kimi: ve kimi de M / T'de yok

⁷²⁸⁴ vilâyetiniñ nâzenînlerini: vilâyeti nâzenînlerini M, A / vilâyetiniñ güzellerini TDK

⁷²⁸⁵ olunca: olursa A

⁷²⁸⁶ taraflıñ nâzenînlerini begendi ve: taraflıñ nâzenînlerini begenip M / taraftan nâzenînlerini begenip TDK / taraflı medh edip nâzenînlerini begenip A

⁷²⁸⁷ edip: eyledi T

⁷²⁸⁸ bir gelenlerden bir perî peykerdir: gelenlerden bir perîdir T / bir gelenlerden bir perîdir TDK, A

⁷²⁸⁹ vardır kim kendisini kimseden: var kim kendisini kimseden T, A / var kim kendisini M

⁷²⁹⁰ olursa: olur ise T

⁷²⁹¹ 'avâm u: 'avâm M, TDK

varıp ol perîyi sîneye çeker. Bir ‘ayyâr-ı cihândır ki niçe⁷²⁹² kimseniñ olanca mālını hevāya verip bir akçesi⁷²⁹³ kalmayınca deḡ ‘iṣ ü ‘iṣretler⁷²⁹⁴ edip müflis ü faḡîr eylemişdir dedi. Hüsrev’dir bu hikāyeyi iṣitdikde Şeker’i görmege mā’il olup lâkin bu hâli kimse duymasın diyü kâmil bir yıl şabreyledi. Pes⁷²⁹⁵ [M 129b] tamām bir sene olduḡdan soñra bir bahāne ile Medāyin’dan ḡalkıp Iṣfahān’a revāne oldu. Günlerde bir gün şehre yaklaṣdıḡda Iṣfahān begi ḡarṣı ḡıkıp şehir-yārı⁷²⁹⁶ istiḡbāl eyledi. Hüsrev de eṭrāfı temāṣā ederek gelip bir ‘ālî sarāya ḡonup zevḡ u⁷²⁹⁷ ṣafāsına meṣḡul oldu ve⁷²⁹⁸ bir haftaya dek aṣlā bir yere gitmeyip ṣarāfetle el altından Şeker’iñ olduḡu yerin ḡaberini⁷²⁹⁹ aldı. [A 36a] Andan soñra bir gece tebdîl-i cāme edip⁷³⁰⁰ atına süvār oldu ve⁷³⁰¹ yanına ancak bir ḡidmet-kār alıp nigārın olduḡu sarāya⁷³⁰² gelip gördü kim ṣāhāne bir⁷³⁰³ sarāydır. Yap yap ḡapıyı ḡaldıḡda iḡeriden bir oḡlan ḡıkıp gördü kim bir atlı tāze cüvān gelip yanında bir ḡidmet-kārı var. Kimi istersiniz dedikde bu⁷³⁰⁴ gece nigār-ı ‘āleme misāfir olmaḡa geldik dedikde [TDK 20a] aḡvālî aṅlayıp ḡapıyı açdı ve şehir-yārı iḡeri aldıḡdan soñra yine ardından ḡapıyı⁷³⁰⁵ muḡkem ḡapadı. Pes Hüsrev’dir atından indikde bir miḡdār şurada oturuñ iḡeri ḡaber edelim deyip iḡeri⁷³⁰⁶ gitdi. [T 130a] Bir zamāndan soñra yine gelip buyuruñ icāzet oldu deyip Hüsrev’iñ öñüne düṣdü ve bir ‘ālî köṣke getirip perdesini ḡaldırdıḡda⁷³⁰⁷ Hüsrev gördü kim ser-ā-pā ṣāhāne⁷³⁰⁸ döṣemelerle döṣenmiş bir zībā köṣküñ⁷³⁰⁹ ṣadrında perīye

⁷²⁹² ki niçe: kim niçe M, A / kim ḡoḡ TDK

⁷²⁹³ akçesi: akçesini TDK

⁷²⁹⁴ ‘iṣretler: ‘iṣret T

⁷²⁹⁵ pes: TDK’de yok

⁷²⁹⁶ şehir-yārı: T ve TDK’de yok

⁷²⁹⁷ zevḡ u: zevḡ TDK

⁷²⁹⁸ ve: M’de yok

⁷²⁹⁹ Şeker’iñ olduḡu yerin ḡaberini: Şeker olduḡu yer ḡaber T, TDK

⁷³⁰⁰ tebdîl-i cāme edip: tebdîl olup T, TDK, A

⁷³⁰¹ ve: T’de yok

⁷³⁰² olduḡu sarāya: T, TDK ve A’da yok

⁷³⁰³ bir: M’de yok

⁷³⁰⁴ bu: bir T

⁷³⁰⁵ iḡeri aldıḡdan soñra yine ardından ḡapıyı: iḡeriye aldıḡdan soñra yine ardından T / iḡeri aldıḡda yine ardından TDK / iḡeri aldıḡdan soñra ardından yine A

⁷³⁰⁶ iḡeri ḡaber edelim deyip iḡeri: iḡeriye ḡaber edelim deyip iḡeriye T, TDK

⁷³⁰⁷ ḡaldırdıḡda: ḡaldırdı TDK

⁷³⁰⁸ ṣāhāne: T ve TDK’de yok

⁷³⁰⁹ köṣküñ: köṣk T, TDK

beñzer bir nigâr-ı⁷³¹⁰ nâzenîn qarâr edip qarşısında biri birinden güzel nâzenîn⁷³¹¹ câriyeler maķâm-ı hîdmetde tûrmuşlar ve ortalık yere⁷³¹² altın şem‘-dânlarla kâfûrî-mûmlar konup köşkûn içini rûza⁷³¹³ döndürmüşler. Pes nigâr-ı nâzenîn Hüsrev’i gördükde yerinden⁷³¹⁴ kalkıp qarşı geldi ve şafâ geldiñiz kudûmüñüzle meclisimizi⁷³¹⁵ müşerref edip bizi hâkden kaldırdıñız deyip Hüsrev’i şadra geçirip kendisi de yanına oturup⁷³¹⁶ kırk yıllık âşinâ gibi hâl ü hâtır soruşduķdan soñra⁷³¹⁷ câriyelere işâret eyledikde ortalığa meclis getirip⁷³¹⁸ muraşsa‘ kadehlerle şarâb-ı erguvânî sürülmege başladı. Birkaç piyâle devr edip yap yap şarâbıñ keyfi başlarına çıķmağa başladıkda sâzende câriyeler de gelip ortalığı cûşa getirdiler. Bir zamândan soñra iki meh-pâre nâzenîn kızlar da⁷³¹⁹ saçlarını ‘âşık göñlü gibi târ ü mâr edip biri birine qarşı çâl-pârelerle⁷³²⁰ rakşa girdiler ve her biri tāvus-ı ra‘nâ gibi zîb ü zînet ile pâ-giryân ve dest-zenân oldular.⁷³²¹ [TDK 20b] El-kışsa bu üslûb üzere [A 36b] bir zamân ‘îş ü ‘işretler⁷³²² olunup mestlikler âhire erdikde meclisi ortalıkdan kaldırıp⁷³²³ puple⁷³²⁴ dōšekler bıraktılar. Nigâr-ı nâzenîndir bir bahâne ile kalkıp taşra çıķdı ve tamâm boyda bosda kendisine beñzer bir câriyesi vardı.⁷³²⁵ Esbâbını aña giydirip içeri⁷³²⁶ gönderdi. Hüsrev’dir gelen câriyeyi nigâr-ı nâzenîn şanıp dōşege girdiler. El-kışsa

⁷³¹⁰ nigâr-ı: T’de yok

⁷³¹¹ nâzenîn: M’de yok

⁷³¹² yere: TDK’de yok

⁷³¹³ rûza: nev-rûza T, M, TDK

⁷³¹⁴ yerinden: yerden M

⁷³¹⁵ qarşı geldi ve şafâ geldiñiz kudûmüñüzle meclisimizi: qarşıya geldi ve şafâ geldiñiz ve kâdemiñizle T / qarşı geldi ve şafâ geldiñiz kâdemiñizle meclisimizi M / qarşıya geldi ve şafâ geldiñiz kâdemiñizle meclisimiz TDK

⁷³¹⁶ oturup: varıp TDK

⁷³¹⁷ hâl ü hâtır soruşduķdan soñra: hâl hâtır soruşduķdan soñra T / hâl ü hâtır soruşduķda TDK

⁷³¹⁸ getirip: görüp TDK

⁷³¹⁹ meh-pâre nâzenîn kızlar da: mäh-pâre nâzenîn kızlar T / mäh-pâre nâzenîn kızlar da M, A

⁷³²⁰ çâl-pârelerle: çâl-pâreler TDK

⁷³²¹ ve her biri tāvus-ı ra‘nâ gibi zîb ü zînet ile pâ-giryân ve dest-zenân oldular: ve her biri tāvus-ı ra‘nâ gibi zîb ü zînet ile pâ-giryân dost-zenân oldular TDK / M ve A’da yok

⁷³²² ‘işretler: ‘işret T, M, A

⁷³²³ Bu kısımdan (7323. dipnot) 7422. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷³²⁴ puple: T ve TDK’de yok

⁷³²⁵ çıķdı ve tamâm boyda bosda kendisine beñzer bir câriyesi vardı: çıķdıķdan soñra tamâm boyda ve bosda kendiye beñzerdi bir câriyesi var idi T / çıķdıķdan soñra boyda ve bosda kendiye beñzerdi bir câriyesi var idi TDK

⁷³²⁶ içeri: içeriye T, TDK

şabâh olduğda cāriye⁷³²⁷ döşekden kalkıp nigâr-ı nâzenîniñ⁷³²⁸ yanına vardı ve gece Hüsrev ile olan mâcerâyı cümle hikâyet eyledi. Pes nigârdır yerinden kalkıp mûmla içeri⁷³²⁹ girdi. Hüsrev aşlâ bu hâlden âgâh olmayıp şabâha dek nigârın vaşlı ile şafâlandım şanıp kalkıp oturdu ve nigâra dedi kim hiç bunca zamândan beri bu sarâya bize beñzer misâfir gelip sizde kaldı mı diyü⁷³³⁰ su’âl eyledikde nigâr da cevâp verip hayır siziñ gibi devletli ile aşlâ müşerref olmamışdık.⁷³³¹ Kendiñiz güzel⁷³³² sözünüñz tatlı ve sâ’ir evzâ’ıñız hep cümle⁷³³³ yerinde. Her vechle cihanda mişliñiz bulunmaz bir bî-bedelsiz⁷³³⁴ lâkin bir ‘aybıñız var. Eger hâtır-ı şerîfiñize⁷³³⁵ güç gelmezse huzûruñuza ‘arz edeyim⁷³³⁶ dedikde Hüsrev hemân buyuruñ görelim dedi. Pes nigâr-ı nâzenîñ şeh-bâzım mübârek⁷³³⁷ ağzıñız bir pâre tuz koçar dedi.⁷³³⁸ Hüsrev ey nigâr-ı nâzenîñ! Ya bunuñ çâresi nedir dedikde nigâr bir sene süd içmek gerekdir kim ol koçu gide dedi. El-kışsa Hüsrev bir miqdâr muşâhabet edip⁷³³⁹ eglendikten sonra kalkıp sarâyına geldi ve tamâm bir sene süd içip ağzı koçusuna ‘ilâc eyledi. Çünkü tamâm bir yıl oldu. Yine bir gece evvelki üslûb üzere nigârın sarâyına varıp ‘iş ü ‘işretler olunup [T 130b] demler sürüldükden sonra döşek zamânı geldikde⁷³⁴⁰ yine nigâr taşra çıkıp cāriyeyi gönderdi. Hüsrev de şabâha dek nâzenîñ⁷³⁴¹ şanıp cāriye ile ‘âlemler eyledi. [A 37a] Şabâh olduğda cāriye nigârın yanına varıp gece ile olan ahvâli hikâyet eyledikde nâzenîñ de⁷³⁴² yerinden kalkıp Hüsrev’in yanına vardıkda şehir-yâr şordu kim hiç bu sarâya bize beñzer kimse geldi mi dedikde nigâr cevâb verip geçen sene ‘aynıyla size beñzer bir cüvân gelip kalmışdı⁷³⁴³ lâkin anıñ ağzı koçar idi. Siziñ ise öyle

⁷³²⁷ cāriye: cāriyedir TDK, A

⁷³²⁸ nigâr-ı nâzenîniñ: nigârın T, A

⁷³²⁹ içeri: içeriye T, TDK

⁷³³⁰ diyü: TDK’de yok

⁷³³¹ devletli ile aşlâ müşerref olmamışdık: devletle aşlâ müşerref olmadık T, TDK

⁷³³² güzel: güzelsiñiz ve TDK

⁷³³³ cümle: T’de yok

⁷³³⁴ bir bî-bedelsiz: biriye bedelsiz TDK

⁷³³⁵ şerîfiñize: şerîfe T, A

⁷³³⁶ edeyim: eyleyeyim T

⁷³³⁷ mübârek: T’de yok

⁷³³⁸ tuz koçar dedi: koçardı TDK

⁷³³⁹ edip: ile T, TDK

⁷³⁴⁰ zamânı geldikde: vakti olduğda T, TDK

⁷³⁴¹ Hüsrev de şabâha dek nâzenîñ: Hüsrev’dir şabâha dek nâzenîñ T / Hüsrev de şabâha dek nâzenîni A

⁷³⁴² nâzenîñ de: nâzenîndir T, TDK

⁷³⁴³ kalmışdı: kalmışidi TDK

‘aybınız yok. Her vechle andan güzelsiz dedi. Pes Hüsrev nigāra dedi kim [TDK 21a] siz bu sarāya gelen misāfirlerin cümle naqşını çıkarıp her birinin ‘aybı ne ise a‘lā güzel bilirsiniz ammā ne⁷³⁴⁴ ‘aceb kendi ‘aybınızı görmezsiniz⁷³⁴⁵ dedikde nāzenin su‘āl edip⁷³⁴⁶ bizim ‘aybımız nedir lütf edip beyān buyuruñ tā ki⁷³⁴⁷ bir çāresini görelim üstümüzde leke⁷³⁴⁸ kalmasın dedikde Hüsrev cevāb verip bundan açık ‘ayb olmaz ki her gece bir yabancı herifle⁷³⁴⁹ şabāha dek bir döşekde yatıp vaşlınızla ‘ālemi kām-rān edersiniz.⁷³⁵⁰ Yazık kim bu hüsnuñle ‘ömrünü bunuñ gibi⁷³⁵¹ yaramazlıkta telef edersin⁷³⁵² dedi. Nigār-ı nāzenindir şehir-yārdan bu sözü işitdikde cevāb verip⁷³⁵³ lütf edip bir dahı bu fikrde olmañ ve⁷³⁵⁴ benim vaşlımla kimseyi⁷³⁵⁵ kām-rān olmuş şanmañ. Ma‘lūm-ı şerifiniz olsun ki bu āna gelince beni kimse sīnesine şarıp murād almamıştır.⁷³⁵⁶ Dahı⁷³⁵⁷ dünyāya gelelden beri erkek ile bir yere gelmeyip henüz hāzīnemiñ mührü bozulmamıştır. Belī ibtidā meclisde her kim olursa olsun bir yere⁷³⁵⁸ oturup ‘İş ü ‘işretler ederiz⁷³⁵⁹ lākin taşra çıkdıktan soñra yine içeri giren⁷³⁶⁰ ben degilim cāriyelerimdir. Kāranlıkda biri içeri⁷³⁶¹ girip misāfirin⁷³⁶² yanına vardıkda beni şarıp şabāha dek ‘āleminde olur dedi. Çünkü Hüsrev nigārdan bu

⁷³⁴⁴ ne: TDK’de yok

⁷³⁴⁵ görmezsiniz: görmezsiz T, TDK

⁷³⁴⁶ edip: T’de yok

⁷³⁴⁷ ki: kim TDK

⁷³⁴⁸ üstümüzde leke: üstümüze leke T / üstümüze aña TDK

⁷³⁴⁹ herifle: herif ile T, A

⁷³⁵⁰ vaşlınızla ‘ālemi kām-rān edersiniz: vaşlınız ile ‘ālemi kām-rān eylersiz T / vaşlınızla ‘ālemi kām-rān edersiz A

⁷³⁵¹ hüsnuñle ‘ömrünü bunuñ gibi: hüsle bunuñ gibi ‘ömrünü TDK / hüsle ‘ömrünüzü bunuñ gibi A

⁷³⁵² edersin: edersiniz A

⁷³⁵³ cevāb verip: T’de yok

⁷³⁵⁴ ve: T’de yok

⁷³⁵⁵ kimseyi: kimse T, TDK

⁷³⁵⁶ sīnesine şarıp murād almamıştır: sīnesine şarıp merām almış degildir T / sīneye şarıp murād almış degildir TDK

⁷³⁵⁷ dahı: T’de yok

⁷³⁵⁸ meclisde her kim olursa olsun bir yere: her kim olursa bir yere gelip T / meclisde her kim olursa bir yerde TDK

⁷³⁵⁹ ederiz: edip T, TDK

⁷³⁶⁰ içeri giren: içeriye gelen T, TDK

⁷³⁶¹ içeri: içeriye T, TDK

⁷³⁶² misāfirin: misāfir A

sözü işitdi. Qalbi şehadet eyledi kim bu nâzenîniñ dahı etegine kimse el uzatmış degil.⁷³⁶³
[A 37b] Pes bir miqdâr eglendikden şoñra qalkıp sarâyına⁷³⁶⁴ gitdi ve cümle şehir halkını
 huzûruna da‘vet edip⁷³⁶⁵ Şeker’in ahvâlini şordukda cümlesi⁷³⁶⁶ ittifâk eylediler kim dahı
 kız olup kimse ile bir yere gelmemişdir. Ancağ bir ‘ayyâre-i⁷³⁶⁷ cihân olup halka dâ‘imâ
 reng edip ibtidâ kendisini gösterip şoñra câriyelerini havâle eyler diyü şehadet eylediler.
 Pes Hüsrev’in artık şübhesi kalmayıp⁷³⁶⁸ Şeker’i almağa karar verdi⁷³⁶⁹ ve kendi sarâyına
 getirip niçe günler düğünler egleyip âhir bir yere geldiler ve südü şekere katıp demler
 sürdüler. Andan şoñra Hüsrev İsfahân’dan qalkıp Şeker’i Medâyin’e getirdi ve gece
 gündüz ‘âleminde olup bu tarîkla⁷³⁷⁰ Şîrîn’in hicrânı derdinden halâş oldu. Bir⁷³⁷¹ zamân
 bu hâl üzere geçip lâkin gide gide yine Şeker’den uşanıp Şîrîn’in vaşlı sevdâsı hareket
 eylemege başladı. Nihâyet yine gayret edip⁷³⁷² gönlünden dedi kim şimdi tekrâr Şîrîn’in
 vaşlı ârzüsuna düşersem **[TDK 21b]** halk bize ta‘n ederler. Hemân şabredip şükrle⁷³⁷³
 kanâ‘at eylemek gerekdir deyip cânına cebr ederdi. **[T 131a]** Bu cânibden⁷³⁷⁴ Şîrîn ise
 çünkü Hüsrev’in⁷³⁷⁵ İsfahân’a varıp Şeker nâmında bir kız aldığını işitdikde derdi tâzelenip
 yeñi başdan âh vâh eylemege başladı ve artık Hüsrev’in hicri âteşine şabreylemege
 tahammülü kalmayıp evvelden etdiği⁷³⁷⁶ nâzlara peşimân olup gece gündüz Cenâb-ı Hâk
 Te‘âlâ Hazretleriniñ dergâhına tazarru‘ u niyâzlar ederdi.⁷³⁷⁷ Ola ki ortalık yerden hicrânlar
 gidip vuşlata erem diyü yüzünü yerlere sürmekde idi.⁷³⁷⁸

⁷³⁶³ etegine kimse el uzatmış degil: kimse etegine el urmamış ola TDK / etegine kimse el urmamış ola A

⁷³⁶⁴ sarâyına: sarâya T, TDK

⁷³⁶⁵ halkını huzûruna da‘vet edip: halkı huzûruna da‘vet olunup T

⁷³⁶⁶ cümlesi: cümle T, TDK

⁷³⁶⁷ ‘ayyâre-i: ‘ayyâr-ı T, TDK

⁷³⁶⁸ kalmayıp: qalkıp T, TDK

⁷³⁶⁹ verdi: eyledi T

⁷³⁷⁰ tarîkla: tarîk ile T

⁷³⁷¹ bir: biraz A

⁷³⁷² nihâyet yine gayret edip: lâkin yine gayrete gelip A

⁷³⁷³ şükrle: T ve TDK’de yok

⁷³⁷⁴ bu cânibden: bu cânibden T / bu cânibde A

⁷³⁷⁵ Hüsrev’in: Hüsrev TDK

⁷³⁷⁶ etdiği: eylediği T, TDK

⁷³⁷⁷ tazarru‘ u niyâzlar ederdi: tazarru‘ niyâzlar eylerdi TDK

⁷³⁷⁸ sürmekde idi: sürmekde olup T

BU MAHAL HÜSREV'İN⁷³⁷⁹ ŞİKĀRA GİTDİKDE ŞİRİN'İN KÖŞKÜNE VARIP
EGLENDİGİDİR⁷³⁸⁰

Rivāyet olunur ki Hüsrev niçe zamān şehrden taşra bir yere gitmeyip dā'imā sarāyında olmağla göñlü şıkılıp murād eyledi kim [A 38a] birkaç gün seyr ü şikār kaşdı ile binip eṭrāf ü eknāfı⁷³⁸¹ temāşā eyleye. Pes cümle a'yān u ekābirini⁷³⁸² yanına alıp ālāylarla taşra çıkdılar ve her gün bir yerde⁷³⁸³ şayd u şikār edip her gece bir mesīrede qarār eyleyip dürlü dürlü zevk u⁷³⁸⁴ şafālar edip 'İş ü 'işretler⁷³⁸⁵ eylediler. Bir niçe gün bu üslüb üzere şayd u şikār olundukdan soñra günlerde bir gün kendiniñ maḥşuş ḥidmet-kārlarından birkaç oğlanla ŞİRİN'İN köşkü cānibine revāne oldu. Bu taraftan⁷³⁸⁶ nigār-ı nāzenīne Hüsrev'İN geleceğinden haber eylediklerinde emreyledi kim atınıñ ayağı altına dībālar⁷³⁸⁷ döşeyip saçı için tabaḳ tabaḳ cevāhir ve altın ḥāzır ü müheyyā⁷³⁸⁸ edeler. Kendisi köşküñ penceresinden [T 131b] gözü yollarda kaldı.⁷³⁸⁹ Bir zamāndan soñra Hüsrev köşke yaklaşp gördü kim nigār pencerede kendisine muntazır olup ayağı⁷³⁹⁰ altına dībālar döşemiş.⁷³⁹¹ [TDK 22a] Gelip atından indikde üstüne altın ve cevāhirler nişār eylediler. Nigār-ı 'ālem de yüzüne niḳāb tutup gelip şehr-yārıñ koltuğuna girdi ve⁷³⁹² 'izzet ü ikrāmırla köşke çıkardı.⁷³⁹³ Kendisi cāriyeler gibi maḳām-ı ḥidmetde ṭurup ibtidā şarāblar⁷³⁹⁴ şerbetler çekilip andan soñra simātılar⁷³⁹⁵ döşenip lezīz ta'āmlar gelip tamām mertebe şehr-yārı

⁷³⁷⁹ Hüsrev'İN: Hüsrev A

⁷³⁸⁰ Varip Eglendigidir: Vardığıdır A

⁷³⁸¹ binip eṭrāf ü eknāfı: sürüp eṭrāf ü eknāfı T / binip eṭrāf eknāfı TDK

⁷³⁸² a'yān u ekābirini: a'yān u erkānı T / ekābir ü a'yān A

⁷³⁸³ yerde: yere A

⁷³⁸⁴ zevk u: zevk TDK

⁷³⁸⁵ 'işretler: 'işret T

⁷³⁸⁶ taraftan: tarafda T, TDK

⁷³⁸⁷ dībālar: dībāları TDK

⁷³⁸⁸ cevāhir ve altın ḥāzır ü müheyyā: cevāhir ve altın müheyyā T / altın ve cevāhirler ḥāzır ü müheyyā A

⁷³⁸⁹ köşküñ penceresinden gözü yollarda kaldı: penceresinden yollara gözcüler koyup baḳaḳaldı T / penceresinden yollara gözlerini koyup baḳaḳaldı TDK

⁷³⁹⁰ ayağı: ayağ A

⁷³⁹¹ döşemiş: döşemiştir T, TDK

⁷³⁹² girdi ve: girip TDK, A

⁷³⁹³ ikrāmırla köşke çıkardı: ikrāmırla köşke çıkarıp T / ikrāmıla köşke çıkardı A

⁷³⁹⁴ şarāblar: A'da yok

⁷³⁹⁵ simātılar: simāt A

ziyâfet eyledi. Yemek yendikten sonra Hüsrev bânü-yı devrâna i'tizâr eylemege başlayıp dedi ki ey nigâr-ı şîrîn-reftârım!⁷³⁹⁶ Dâ'imâ cihân bâğında ter ü taze olup hâtırın şâd olsun ki bize bunca ikrâmlar edip gönlümüzü ele almağla hâtırımızı şâd eylediñ ve insâniyyetiñ ile bizi utandırıp tamâm mertebe ziyâfeti yerine getirip aşlâ kuşur kıomadın. Bârekallâh ancak olur lâkin güzel yüzünüzün niķâblı olduğunu çokluk vechini aňlayamadım.⁷³⁹⁷ Biz siziñle kadîmi âşinâ olup sarâyınıza şimdi gelmiş misâfir değil iken bizi yabancı yerine koyup [A 38b] yüzünüzü göstermediğiniñ münâsebetini⁷³⁹⁸ bilemedik dedikde nigâr-ı 'âlem cevâb verip hemîşe şehr-yârim cihân tırdıkça devletle kâm-rân olup yedi iklim dört gûşe şâhları kapılarıña⁷³⁹⁹ kul olsun. Bu câriyeñiz kadîmi şehr-yârimin⁷⁴⁰⁰ boynu bağı ve cigeri tağılı kullarıdır⁷⁴⁰¹ lâkin çünkü şehr-yârim bu kullarına⁷⁴⁰² misâfir olmak üzere geldiler. Konukluğun⁷⁴⁰³ şartı oldur ki vardığı yerde cümle hükm⁷⁴⁰⁴ ev şâhibiniñ [TDK 22b] olmağla emrine râm olup itâ'at ede ve aşlâ şöyle olsun böyle olsun diyü hükm eylemeye. Yüzüme niķâb tutduğumuñ aslı oldur ki halkın töhmetinden sâlim olup⁷⁴⁰⁵ kimse üstüme bir söz söylemege kâdir olmaya. Şehr-yârim beni kendisiniñ haremine alıp hâtûn etmedikçe⁷⁴⁰⁶ bir dahı yüz gösterenlerden değilim. Herkes Şeker degildir ki⁷⁴⁰⁷ sarâyına kim gelirse âşikâre meclis kıurup atıp tuta. Şehr-yârim a'lâ İsfahân'a varıp Şeker'in dadını aldılar.⁷⁴⁰⁸ Hemân anıñla şafâda olup zevkını eylesinler. İki nigârın 'aşkıñı bir gönle kıomak güçdür. Biz bunda dâ'imâ siziñ derd-i 'aşkıñızla nâlân olalım siz ise bir zamân⁷⁴⁰⁹ Meryem'le⁷⁴¹⁰ demler sürüp 'âlemler eylediñiz. Şimdi anıñ yerine dahı zîbâ

⁷³⁹⁶ şîrîn-reftârım: şîrîn-reftâr T, TDK

⁷³⁹⁷ yüzünüzün niķâblı olduğunu çokluk vechini aňlayamadım: yüzünüzün niķâblı olduğunu çokluk vechini aňlayamadık T / yüzünüz niķâblı olduğunu çokluk aňlayamadık TDK

⁷³⁹⁸ yüzünüzü göstermediğiniñ münâsebetini: yüzünüzü göstermediğiniñ ma'nâsın TDK / yüz göstermediğiniñ ma'nası A

⁷³⁹⁹ kapılarıña: kapılarıyla T

⁷⁴⁰⁰ bu câriyeñiz kadîmi şehr-yârimin: bu câriyeñiz kadîmi şehr-yârimiziñ T / bu câriyeñizi kadîmi şehr-yârimiziñ TDK

⁷⁴⁰¹ kullarıdır: câriyeleridir T, TDK

⁷⁴⁰² kullarına: câriyelerine T, TDK

⁷⁴⁰³ konukluğun: konukluk TDK

⁷⁴⁰⁴ hükm: hükm şâhibi T

⁷⁴⁰⁵ sâlim olup: şakınıp sâlim olam T

⁷⁴⁰⁶ etmedikçe: edinmedikçe T, A

⁷⁴⁰⁷ ki: TDK'de yok

⁷⁴⁰⁸ aldılar: aldınız TDK

⁷⁴⁰⁹ siz ise bir zamân: sen ise bir zamân TDK / sizler ise biraz zamân A

bir⁷⁴¹¹ nāzenīn bulduñuz. Ne çāre biz de cānımıza cebr edip şabredelim görelim şoñu nice olur deyip bunuñ gibi niçe nāzlar eyledikde⁷⁴¹² Hüsrev tekrār söze gelip dedi kim ey nigār-ı nāzenīnim! Egerçi eyledigiñ cümle ‘itāblarıñ⁷⁴¹³ her biri bir zehirli hañçerdir lākin baña birer kāse şerbet olup sen cevri eyleseñ de biz lūtf şayarız. ‘İtāb olursa da olsun tek senden olsun ki seniñ bize ‘itābıñ cümle lūtf u keremdir lākin⁷⁴¹⁴ ey benim sehī servim! Ben niyāz edip yalvardıkça sen⁷⁴¹⁵ nāz edip bizden kaçınma ve bize ibtidā lūtf lar gösterip şoñra eyledigiñ ihsānlarıñı yine pāy-māl edip⁷⁴¹⁶ bizi cefāña lāyık görme kim bunca [A 39a] zamāndan beri seniñ ‘aşkıñ [T 132a] derdi ile nālān ve⁷⁴¹⁷ hasretiñ elemi ile giryān olmuşumdur.⁷⁴¹⁸ Hālā bir dem rāhat ümmīdi ile ayağıña gelmişken⁷⁴¹⁹ bizi cefāya tutmağla eski derdimizi tāzeleme. Muḳaddem olan işleriñ cümlesine peşīmān oldum. Hālā ol eski suçlarıñı⁷⁴²⁰ ağzıña almayıp keder verir⁷⁴²¹ sözlerle⁷⁴²² [M 130a] ḳalbimi perīşān eyleme ki⁷⁴²³ bir dem seniñle muḳabbet üzere ‘ālem edelim ve eski kūdūretleri hātırdan çıkarıp yine evvelki gibi zevḳ u şafā yollarına⁷⁴²⁴ gidelim. Cümle suçlarıñı senden a‘lā bilirken⁷⁴²⁵ birer birer şayıp yüzüme urmağıñ ne fā’idesi var? Lūtf edip bu cefā-kārlıḳları bırağıp nā-şād göñlümüzü ḡamdan āzād eyleñ diyü niyāz eyledikde tekrār Şīrīn cevāb verip ey şehir-yār-ı cihān-dārim! Hemīşe cihān bāḡında [TDK 23a] şād u ḡandān olup zevḳ u şafāyla⁷⁴²⁶ dünyālar tırdıḳça ber-devām olasız. Henüz daḡı eyledigiñiz cefālardan birini ağzıma almadan ne⁷⁴²⁷ tīz feryāda başladıñız ve⁷⁴²⁸ daḡı bizden aşlā cevri görmeden ne ‘aceb

⁷⁴¹⁰ Meryem’le: Meryem ile T, A

⁷⁴¹¹ zībā bir: bir zībā T, TDK

⁷⁴¹² eyledikde: edip T, TDK

⁷⁴¹³ eyledigiñ cümle ‘itāblarıñ: cümle eyledigiñ ‘itāblarıñ T / cümle eyledigiñ ‘itāblar TDK

⁷⁴¹⁴ lākin: TDK’de yok

⁷⁴¹⁵ sen: A’da yok

⁷⁴¹⁶ edip: eyleyip T, A

⁷⁴¹⁷ ve: TDK’de yok

⁷⁴¹⁸ olmuşumdur: olmuşdur A

⁷⁴¹⁹ ile ayağıña gelmişken: iyābıña gelmişken T / ile ayağıña gelmişken TDK

⁷⁴²⁰ suçlarıñı: suçları A

⁷⁴²¹ verir: TDK’de yok

⁷⁴²² 7323. dipnottan buraya (7422. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁴²³ ki: kim M, TDK, A

⁷⁴²⁴ zevḳ u şafā yollarına: zevḳ u şafā yoluna T / zevḳ şafā yoluna TDK

⁷⁴²⁵ cümle suçlarıñı senden a‘lā bilirken: cümle senden a‘lā bilirken T / cümleden a‘lā bilirsin ki ‘ayb TDK

⁷⁴²⁶ zevḳ u şafāyla: zevḳ şafā ile T / zevḳ u şafā ile TDK

⁷⁴²⁷ almadan ne: almadım TDK

hâtırınız perîşân olup tabî‘atınız şıkıldı. Siziñ bunca zamândan beri bize eylediğiniz cevır ü cefânın⁷⁴²⁹ biñde birini size eyler olsañ⁷⁴³⁰ hâliniz nice olurdu? Lâyık mıdır ki beni bunca zamândan beri dâr u⁷⁴³¹ diyârımdan cüdâ eylediñiz ve⁷⁴³² böyle tenhâ yerlerde zâr u sergerdân edip bir kerre yâd eylemediñiz? Dağı hüsñüm bağı ter ü tâze olup cihân halkı arasında güneş gibi meşhûr iken bizi ayaklar altında pây-mâl buyurduñuz ve kendiñiz⁷⁴³³ varıp gâh Rûm’dan ve gâh İşfahân’dan nigâr-ı nâzenînler alıp her⁷⁴³⁴ biri ile niçe zamân zevk u şafâlar edip ben esîri⁷⁴³⁵ hicrânınız âteşiyle⁷⁴³⁶ kebâb eylemişken⁷⁴³⁷ şimdi yine nâzi siz edip eski mâcerâları ağızına alma diyü ‘itâb da eylemek istersiniz⁷⁴³⁸ dedikde Hüsrev gördü kim nigâr-ı nâzenîn tamâm mertebe kendisinden intikâm almağa fırsat bulmağın тұrmadan nâz eylemekden [A 39b] ferâgat eylemez. Pes yalvarmağa başlayıp dedi kim ey rûh-ı revânım ve⁷⁴³⁹ ey maşşûd-ı cânım! Ey iki⁷⁴⁴⁰ gözüm nûru ve ey maḥzûn göñlümün sürûru! Niçe bir felek-i nâ-bekâr gibi derdiñle toptolu olan kalbimi ḥarâb edersin ve⁷⁴⁴¹ dürlü dürlü sitemlerle hâtırımı perîşân edip hicrân yollarına gidersin. Ne var bu⁷⁴⁴² ‘âşık-ı maḥzûnuñu şâd eyleseñ ve bu ölmüş kuluñu âzâd eyleseñ?⁷⁴⁴³ Ey nigâr-ı nâzenînim! Lûtf edip⁷⁴⁴⁴ sînemde olan eski yâreleriñ üstüne tâze şerhalar açma ve bizi ḥasretiñle helâk olmağı⁷⁴⁴⁵ lâyıf görüp yanımızdan kaçma. Bu gecelik sarâyınıza⁷⁴⁴⁶ gelmiş misâfiriñ

⁷⁴²⁸ ve: T’de yok

⁷⁴²⁹ eylediğiniz cevır ü cefânın: eylediñiz cevır-i cefânın T

⁷⁴³⁰ eyler olsañ: etselerdi T, TDK / eyleselerdi M

⁷⁴³¹ dâr u: dâr M

⁷⁴³² ve: TDK’de yok

⁷⁴³³ ve kendiñiz: kendiñiz TDK / M’de yok

⁷⁴³⁴ nigâr-ı nâzenînler alıp her: nâzenîn nigârları alıp her T, TDK / nigâr-ı nâzenînler alıp M

⁷⁴³⁵ zevk u şafâlar edip ben esîri: zevk şafâlar edip ben sarây TDK

⁷⁴³⁶ âteşiyle: âteşi ile T, M, A

⁷⁴³⁷ eylemişken: eylemişken T, TDK

⁷⁴³⁸ ‘itâb da eylemek istersiniz: ‘itâb eylemek istersiz T / ‘itâb da eylemek istersiz TDK

⁷⁴³⁹ ve: TDK’de yok

⁷⁴⁴⁰ iki: A’da yok

⁷⁴⁴¹ ve: TDK’de yok

⁷⁴⁴² bu: M’de yok

⁷⁴⁴³ ve bu ölmüş kuluñu âzâd eyleseñ: ve bu ölmüş mübâregi âzâd eyleseñ A / T ve TDK’de yok

⁷⁴⁴⁴ lûtf edip: TDK’de yok

⁷⁴⁴⁵ olmağı: olmağla T, TDK

⁷⁴⁴⁶ sarâyınıza: sarâyınızda TDK

hâtırını yıkıp reddeylemegi revâ görmeñ ve қапıñızda⁷⁴⁴⁷ hâkle yek-sân [M 130b] olan kimseniñ nâ-murâd қалmasına himmet buyurmañ. Eger vişâle çäre olmazsa bârî mübârek cemâliñizde olan niķâbı giderip meclisimizi münevver eyleñ ve dîdârıñızla bir dem bu ‘âşık-ı nâ-şâdıñızı⁷⁴⁴⁸ müşerref eyleñ. Zîrâ niçe demdir ki cemâliñiz ғasretiyle⁷⁴⁴⁹ zâr u zebûn oldum. Ferhâd gibi bizi de derdiñle helâk eyleme ve anıñ başına gelen hâlleri [T 132b] bizim başımıza da getirme deyip bunuñ gibi niçe niyâzlar edip yalvaragördü lâkin Şîrîn aşlâ uğratmayıp cevâb verdi kim ey şehir-yâr-ı cihân-dârım! Dâ’imâ bahtıñız açık olup devlet ü iķbâlîñiz günden güne [TDK 23b] ziyâde olsun. Hiç cihânda iki nigâra ‘âşık olmak olur mu? Siziñ hâlâ yanıñızda olan nigâr-ı nâzenîniñ⁷⁴⁵⁰ etegini muhkem tutup zevkı⁷⁴⁵¹ ile şafâda oluñ ve bizi de kendi hâlimize қoyup cefâ eylemeñ. Mâdâmkî bu câriyelerini kendilerine hâtûn eylemeyeler bir dağı yüz göstermek muhâldir deyip niçe yemînler eyledi.

BU MAĞAL ĖÜSREV’İN KÖŞKDEN⁷⁴⁵² ҚALҚIP BÂR-GÂĞINA GELDİKDE ŞÂVUR’A ŞİRİN’DEN ŞİKÂYET⁷⁴⁵³ EYLEDİĞİDİR

Rivâyet olunur ki çünki Ėüsrev gördü ki⁷⁴⁵⁴ Şîrîn’e her ne қadar yalvardı ise aşlâ söz geçmeyip ‘inâdını elden bırakmadı. Niçe kerre niyâz edegördü aşlâ sözünü⁷⁴⁵⁵ [A 40a] diñlemeyip her birine acı cevâblar verip bunuñ gibi sözlerle dün yarısı olup baş ağrısından Ėayrı bir şey hâşıl olmadıkda hemân Ėüsrev yerinden⁷⁴⁵⁶ қалқıp atına süvâr olup ordusuna gelip bâr-gâhına girdi.⁷⁴⁵⁷ Şâvur’u yanına çağırdı ve⁷⁴⁵⁸ ortalığı tenhâlayıp dedi kim bugün

⁷⁴⁴⁷ görmeñ ve қапıñızda: görme қапıñızda қапıñızda T / görme қапıñızda TDK

⁷⁴⁴⁸ ‘âşık-ı nâ-şâdıñızı: ‘âşık-ı nâ-şâdı T, TDK

⁷⁴⁴⁹ ғasretiyle: ғasreti ile M, A

⁷⁴⁵⁰ nigâr-ı nâzenîniñ: nâzenîniñ M

⁷⁴⁵¹ zevkı: zevk A

⁷⁴⁵² köşkten: köşküden TDK

⁷⁴⁵³ şikâyet: hikâyet TDK

⁷⁴⁵⁴ ki: kim T, M, A

⁷⁴⁵⁵ edegördü aşlâ sözünü: edegördüm aşlâ sözümü T

⁷⁴⁵⁶ Ėüsrev yerinden: yerinden Ėüsrev T

⁷⁴⁵⁷ ordusuna gelip bâr-gâhına girdi: orduya geldi ve bâr-gâha girip M / ortуya geldi ve bâr-gâhına girip TDK, A

⁷⁴⁵⁸ yanına çağırdı ve: yanına çağırıp T / çağırdı ve M / yanına çağırdı TDK

Şîrîn'in köşküne varıp gece anda kalmağa karar vermişdik lakin ol Tengri⁷⁴⁵⁹ zālîmi bize aślâ yüz vermeyip⁷⁴⁶⁰ 'itâbdan ğayrı ağızından bir tatlı söz işitmedik.⁷⁴⁶¹ Her ne kadar ki muḳaddemâ eyledigimize peşimānlık gösterip 'özrlr edegördük⁷⁴⁶² aślâ taş yüregine te'sîr eylemeyip rām olmadı ve acı sözlerle gönlümüzü perîşān edip niçe küstāhlıklar eyledi. Āhîr-kār gördük ki⁷⁴⁶³ bir vechle söz ḳabûl eylemez. Pes ḳalkıp bār-gāhımıza geldik deyip olan mācerāyı cümle Şāvur'a bir bir⁷⁴⁶⁴ taḳrîr eyledi. Şāvur Hüsrev'den bu hîkâyeyi işitdikde yer öpüp du'ālar eyledi ve dedi kim şehir-yārım 'āşîḳ ile ma'sûḳ arasında [M 131a] bunuñ gibi niçe nāz u niyāzlar olagelmiştir. Hemān Şîrîn değil cümle nāzenînler buncılayın acı sözlü olup 'āşîḳlarına nāz edegelmiştir. Bundan aślâ mübārek hātırınıza ğam getirmeyip şafāınızda oluñ. Ümmîddir ki yakınlarda cümle ortalıḳda olan küdürerler gidip zevḳ u şafāyla⁷⁴⁶⁵ nigārı alıp bir yere gelirsiz ve bunca zamāndan beri çekilen ğamları ferāmūş edip niçe 'ālemler edersiz.⁷⁴⁶⁶ Nāzenînler⁷⁴⁶⁷ egerçi gāhî bunuñ gibi⁷⁴⁶⁸ serdlik gösterip 'inād eylerler lakin gide gide yavaşlayıp rām olmaları⁷⁴⁶⁹ muḳarrerdir. Şehr-yārım bu huşūşdan ötürü aślâ elem üzere⁷⁴⁷⁰ olmayıp birkaç gün dahı şabreylesinler soñu selāmetdir deyip bunuñ gibi sözlerle Hüsrev'e tesellîler⁷⁴⁷¹ verdi. Ezîn cānib çünki Hüsrev nigārın köşküden ḳalkıp [TDK 24a] bār-gāhına gitdi. Şîrîn eylediği işe⁷⁴⁷² ziyāde peşimān olup [A 40b] hayf kim şehir-yār-ı cihānım gelip bu kadar niyāz eylemişken⁷⁴⁷³ aślâ sözünü ḳulağıma ḳomayıp niçe cefālar eyledim diyü mātemler eylemege başladı ve⁷⁴⁷⁴ oturup ṭurmağa ḳudreti ḳalmayıp deli dîvāne oldu. Āhîr-kār [T 133a] gördü kim şabra

⁷⁴⁵⁹ ḳalmağa ḳarār vermişdik lakin ol Tengri: ḳarār vermege nizām vermişdik lakin ol Tengri T / ḳalmağa ḳarār vermişdik lakin ol Tañrı TDK

⁷⁴⁶⁰ bize aślâ yüz vermeyip: aślâ yüz göstermeyip T / aślâ yüz vermeyip A

⁷⁴⁶¹ ağızından bir tatlı söz işitmedik: ağızından bir tatlı söz işitmedik ve TDK / bir tatlı söz işitmedik ve A

⁷⁴⁶² peşimānlık gösterip 'özrlr edegördük: peşimān olduğumuzu ve 'özrlr ederek gördük TDK

⁷⁴⁶³ ki: TDK'de yok

⁷⁴⁶⁴ cümle Şāvur'a bir bir: cümle Şāvur'a M / Şāvur'a bir bir TDK / cümle Şāvur'a birer birer A

⁷⁴⁶⁵ zevḳ u şafāyla: zevḳ u şafā ile T / zevḳ şafā ile TDK

⁷⁴⁶⁶ niçe 'ālemler edersiz: niçe 'ālemler edersin TDK / 'ālemler edersiz A

⁷⁴⁶⁷ nāzenînler: nāzenîniñ T, TDK

⁷⁴⁶⁸ gibi: M'de yok

⁷⁴⁶⁹ yavaşlayıp rām olmaları: yavaşlanıp rām olmaları dahı T, TDK

⁷⁴⁷⁰ elem üzere: elem-zede TDK, A

⁷⁴⁷¹ tesellîler: tesliyetler T, M, A

⁷⁴⁷² Şîrîn eylediği işe: eylediği işe TDK / Şîrîn eylediği A

⁷⁴⁷³ eylemişken: eylemişken TDK

⁷⁴⁷⁴ ve: M ve A'da yok

taḥammülü⁷⁴⁷⁵ kalmayıp âteş-i ‘aşk ‘alevenip yüregini yakmağa⁷⁴⁷⁶ başladıkda nâ-çār kıyāfetini tebdīl edip erkek libāsları⁷⁴⁷⁷ giydi ve bir ata süvār olup yapıyānız kandesīñ Hüsrev’in ordusu diyü karanlık gecede yola girdi. Hele ne hāl ise biñ belāyla⁷⁴⁷⁸ gelip Hüsrev’in bār-gāhına yaklaştıkda gördü kim cümle bekçiler uykuuya varıp ortalıkda cān u cinden kimse yok.⁷⁴⁷⁹ Ola ki Şāvur’u bulaydım diyü bār-gāhın eṭrāfını⁷⁴⁸⁰ ṭolanmağa başladı. Meger Hüsrev de Şāvur ile bir⁷⁴⁸¹ miḳdār muşāḥabet eyledikden şoñra uykuuya varmağa Şāvur taşra çıkıp bār-gāh önünde ṭururken gördü kim bir atlı dil-ber-i ra’nā ṭurmadan āheste āheste eṭrāfı ṭolanıp gezer.⁷⁴⁸² Perī misin kimsin⁷⁴⁸³ böyle geç vaktde ne gezip ṭurursun dedikde nigār-ı nāzenīn Şāvur’u sesinden bilip yanına geldi ve atından inip yakın geldikde Şāvur da gördü kim gelen nigār-ı nāzenīndir. Şafā geldiñiz deyip görüştüler ve bir yere oturup hāl [M 131b] ü ḥātır⁷⁴⁸⁴ şoruştular. Āḥir-kār nigār-ı nāzenīn⁷⁴⁸⁵ Hüsrev’e eylediği küstāhlığı beyān eyleyip kışşayı evvelinden āḥirine dek⁷⁴⁸⁶ ḥikāyet eyledikden şonra dedi kim hālā cümle⁷⁴⁸⁷ eylediklerime peşīmān olup saña geldim ki⁷⁴⁸⁸ ortamıza girip beni şehr-yārla⁷⁴⁸⁹ barışdırasin⁷⁴⁹⁰ lākin öyle isterim ki şabāḥ olup şehr-yār meclis ḳurup cümle muşāḥibleri ve sāzendeleri ḥuzūruna cem‘ oluḳda⁷⁴⁹¹ beni bir gūşeye ḳo kim bir miḳdār ırāḳdan şehr-yārımı görüp meclisi temāşā edeyim⁷⁴⁹² ve biri daḥı bu kim beni şehr-yār nikāḥla alıp kendisine ḥātūn eylesinler kim böyle perīşān

⁷⁴⁷⁵ şabra taḥammülü: şabr u taḥammülü T / şabra taḥammül M

⁷⁴⁷⁶ yüregini yakmağa: yüregi yanmağa M

⁷⁴⁷⁷ libāsları: libāsı M, A / libāslarını TDK

⁷⁴⁷⁸ belāyla: belā ile TDK / belāyile A

⁷⁴⁷⁹ cān u cinden kimse yok: cān cinden kimse yokdur T, TDK

⁷⁴⁸⁰ eṭrāfını: eṭrāfına T, TDK

⁷⁴⁸¹ Şāvur ile bir: Şāvur’la TDK

⁷⁴⁸² gezer: gezerken T, TDK

⁷⁴⁸³ perī misin kimsin: biri sen kimsiñ T / perī misin M / perī sen kimsin TDK

⁷⁴⁸⁴ hāl ü ḥātır: ḥātır T / TDK’de yok

⁷⁴⁸⁵ āḥir-kār nigār-ı nāzenīn: āḥir nigār-ı nāzenīn M / āḥir-kār nāzenīn A

⁷⁴⁸⁶ āḥirine dek: āḥir dek T / āḥirine varınca M

⁷⁴⁸⁷ cümle: M’de yok

⁷⁴⁸⁸ geldim ki: geldikde TDK

⁷⁴⁸⁹ şehr-yārla: şehr-yār ile T, M, A

⁷⁴⁹⁰ barışdırasin: görüştüresin TDK

⁷⁴⁹¹ oluḳda: olunduḳda TDK

⁷⁴⁹² şehr-yārımı görüp meclisi temāşā edeyim: şehr-yārı görüp meclisi temāşā edeyim M, A / şehr-yārımı görüp temāşā edeyim meclisi TDK

gezmekden t̤akatim t̤āk oldu. Eger bu maşlahatı yerine⁷⁴⁹³ getirirsen [A 41a] ne güzel ve eger olmazsa başımı alıp çıkıp giderim. Bir dahı cihānda tozumu bile göremezsiniz⁷⁴⁹⁴ dedi. Şāvur nigār-ı nāzenīniñ murādını añladıkda baş üstüne deyip h̤idmetler eyledi ve nigārīn atını h̤idmet-kārlara verip kendisini alıp çadırına⁷⁴⁹⁵ götürdü. Oturup şabāha dek muşāhabet edip eglendiler. Çünkü şabāh oldu. Şāvur’a H̤üsrev tarafından ādem gelip [TDK 24b] şehir-yār seni ister dedikde kalkıp H̤üsrev’in h̤uzūruna varıp⁷⁴⁹⁶ du‘ālar edip maḳām-ı h̤idmetde t̤urdu. Pes H̤üsrev dedi kim bu gece bir vāḳı’a gördüm. Seni h̤uzūruma anıñ için⁷⁴⁹⁷ çağırdım ki göreyim nice ta‘bīr edersin. Düşümde gāyetle güzel bir bāğa girmişim ki aṣlā ‘ömrümde⁷⁴⁹⁸ anıñ gibi bāğ görmemişdim.⁷⁴⁹⁹ Pes içinde⁷⁵⁰⁰ gezerken elime bir kāfūrī yanmış⁷⁵⁰¹ mūm vermişler. Alıp anıñla temāşā eyledim dedikde Şāvur du‘ālar edip şehir-yārım bu vāḳı‘anıñ ta‘bīri günden rüşendir. Yakında Şīrīn’i alıp anıñla niçe zevḳ u şafālar⁷⁵⁰² edip demler sürseñiz gerekir.⁷⁵⁰³ Ol şem‘-i kāfūrī Şīrīn’e işāret olup ol bāğ u bāğ-çe zevḳ u şafādan ‘ibāretidir. Hemān bu vāḳı‘anıñ şenligine bugün⁷⁵⁰⁴ bir ‘ālī meclis kurulup zevḳ u şafālar olunmaḳ gerekir dedikde H̤üsrev ma‘ḳūl deyip emreyledi kim bir ‘ālī⁷⁵⁰⁵ bār-gāh kurup meclisi h̤āzır ü müheyyā edip cümle [T 133b] sāzende vū muşāhiblere haber edeler.⁷⁵⁰⁶ Pes fermān üzere bir müferriḥ yerde bir ‘ālī bār-gāh kurup cümle meclis esbābını h̤āzır ü⁷⁵⁰⁷ müheyyā eylediler. Muşāhibler ve sāzendeler gelip yerli yerlerinde⁷⁵⁰⁸ ḳarār eylediler. Bir zamāndan soñra H̤üsrev de gelip geḳip taḥtında⁷⁵⁰⁹ oturup

⁷⁴⁹³ yerine: T’de yok

⁷⁴⁹⁴ göremezsiniz: göremezsiz TDK

⁷⁴⁹⁵ çadırına: çadıra M

⁷⁴⁹⁶ varıp: gidip TDK

⁷⁴⁹⁷ anıñ için: anıñiçin M, TDK / anıñ’çin A

⁷⁴⁹⁸ ‘ömrümde: ‘ömre T

⁷⁴⁹⁹ görmemişdim: görmemişimdir TDK

⁷⁵⁰⁰ içinde: içini M, A

⁷⁵⁰¹ bir kāfūrī yanmış: bir kāfūrī T, TDK / kāfūrī yanmış M

⁷⁵⁰² niçe zevḳ u şafālar: niçe zevḳ şafālar TDK / zevḳ u şafālar A

⁷⁵⁰³ sürseñiz gerekir: sürersiniz ve TDK

⁷⁵⁰⁴ bugün: T ve TDK’de yok

⁷⁵⁰⁵ ‘ālī: ‘ālī meclis M

⁷⁵⁰⁶ haber edeler: haberler edeler TDK / haber edeler. Pes fermān üzere bir müferriḥ yerde bir ‘ālī bār-gāh kurup meclisi h̤āzır ü müheyyā edip cümle sāzende vū muşāhiblere haber edeler A

⁷⁵⁰⁷ h̤āzır ü: T ve TDK’de yok

⁷⁵⁰⁸ yerlerinde: yerinde T, TDK, A

⁷⁵⁰⁹ geḳip taḥtında: taḥtında TDK / geḳip A

‘İş ü ‘işretlere⁷⁵¹⁰ başlandı. [TDK 25a] Pes Şāvur Şīrīn’i tebdīl getirip hīdmet-kārların
ardında⁷⁵¹¹ bir tenhā yere koyup açmazdan [A 41b] sāzendelere tenbīh eyledi kim hep
cümle ‘āşık ile ma‘şūk arasında olan nāz ü niyāza mūte‘allik türküler yırlayıp⁷⁵¹² şehir-yarı
şevka getireler. Pes sīm-ten sākīler elinden⁷⁵¹³ altın piyāleler devr eylemege başlayıp
kelleler germ ve⁷⁵¹⁴ sīneler nerm olduğda sāzendeler de⁷⁵¹⁵ sāzlarını⁷⁵¹⁶ çalmağa başlayıp
‘aşk u şevk verir türküler yırlamağa⁷⁵¹⁷ başlayıp gitdikçe meclis ehlinin şevkı ziyāde olup
yağalar çāk olunmağa başladıkda⁷⁵¹⁸ Şīrīn oturduğu yerde artık şabredemeyip⁷⁵¹⁹ kendisini
zabt edemedi ve bī-ihtiyār bir āh eyledi kim felek āyīnesini siyāh eyledi.⁷⁵²⁰ Pes nigār-ı
nāzenīnīn āvāzı⁷⁵²¹ Hüsrev’in kulağına tokundukda ol da bir āh eyledikde Şāvur Hüsrev’in
yanına varıp Şīrīn’in tebdīl olup⁷⁵²² meclise geldiginden haber verip vāki‘ ahvālī⁷⁵²³ bir bir
beyān eyledi. Pes Hüsrev emreyledi kim cümle meclisde olanlar taşra gidip ortalık hālvat
ola. Fermān üzere erbāb-ı meclis çil yavrusu gibi tağılıp kimse kalmadıkdā Hüsrev
yerinden kalkıp Şīrīn ile buluşdular ve birbiriyle görüşüp öpüşdüler ve⁷⁵²⁴ meclise gelip
biraz şöhet olundukdan sonra emreyledi şehirden gümüş tekerlekli altın ‘arabalar
getirdiler.⁷⁵²⁵ Nigār-ı nāzenīn de⁷⁵²⁶ ‘arabaya binip Hüsrev’in sarāyına gitdi. Hüsrev de⁷⁵²⁷

⁷⁵¹⁰ ‘işretlere: ‘işrete M, A / Bu kısımdan (7510. dipnot) 7538. dipnota kadar olan kısım kopuk varak
nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁵¹¹ ardında: T’de yok

⁷⁵¹² yırlayıp: ırlayıp T, A

⁷⁵¹³ elinden: T’de yok

⁷⁵¹⁴ başlayıp kelleler germ ve: başladı kelleler germ T, TDK

⁷⁵¹⁵ sāzendeler de: sāzendelerle TDK / sāzendeler A

⁷⁵¹⁶ sāzlarını: sāzını T, A

⁷⁵¹⁷ yırlamağa: ırlamağa T

⁷⁵¹⁸ gitdikçe meclis ehlinin şevkı ziyāde olup yağalar çāk olunmağa başladıkda: şabra taḥammüle yer
kalmayıp T / şabr u taḥammüle yer kalmayıp TDK

⁷⁵¹⁹ şabredemeyip: şabr u taḥammülü kalmayıp A

⁷⁵²⁰ eyledi: edeyazdı T, TDK

⁷⁵²¹ āvāzı: T’de yok

⁷⁵²² olup: ile T / A’da yok

⁷⁵²³ ahvālī: ḥālī A

⁷⁵²⁴ birbiriyle görüşüp öpüşdüler ve: biri biriyle görüşüp öpüşdüler T / biri biri ile görüşüp öpüşdüler ve TDK

⁷⁵²⁵ emreyledi şehirden gümüş tekerlekli altın ‘arabalar getirdiler: emreyledi kim şehir gümüş tekerlekli altın
‘araba getireler T / emreyledi kim şehirden gümüş tekerli altın ‘araba getireler TDK

⁷⁵²⁶ de: TDK’de yok

⁷⁵²⁷ Hüsrev de: taşradan T

artık şikârlarını aldıktan sonra eğlenmeyip kalkıp şehre gelip⁷⁵²⁸ ertesi bir ‘ālī dīvān edip cümle a‘yân-ı devlet ve erkân-ı saltanat huzûruna geldiklerinde ‘ulemâsı gelip kendi⁷⁵²⁹ âyînleri üzere Şîrîn’i şehir-yâra nikâh eylediler. Andan sonra düğüne başlanıp⁷⁵³⁰ niçe günler şenlikler ve⁷⁵³¹ temâşâlar olunduktan sonra bir mübârek sâ‘atde ‘âşık ile ma‘şûk bir yere gelip [T 134a] biri birinden murâd alıp murâd verdiler ve bunca zamândan beri çekdikleri ğam u ğuşşaları ferâmûş edip zevk u şafâyla⁷⁵³² murâdlarına erdiler.

[A 42a] BU MAHAL HÜSREV⁷⁵³³ OĞLU ŞİRÜYE’NİN EMRİ İLE QATL OLUNUP ŞİRİN DE KENDİSİNİ⁷⁵³⁴ HELÂK EYLEDİĞİDİR

Rivâyet olunur ki⁷⁵³⁵ Hüsrev ile Şîrîn bir araya geldikten sonra⁷⁵³⁶ niçe zamân zevk u⁷⁵³⁷ şafâda olup bu köhne cihânda demler sürüp ‘âlemler eylediler. Âhîr-kâr ‘ömrleri tamâm olup her biri bir tarîkla cihândan göçdüklerini bu yüzden rivâyet eylemişlerdir ki Hüsrev’in Meryem bânûdan bir oğlu⁷⁵³⁸ [M 132a] olmuş idi ki⁷⁵³⁹ adına Şîrûye derlerdi.⁷⁵⁴⁰ Ğâyetle yaramaz bir⁷⁵⁴¹ oğlan olmağla Şîrîn’e ‘âşık olup âh n’olaydı⁷⁵⁴² nigâr-ı nâzenîn bir tarîkla⁷⁵⁴³ [TDK 25b] elime gireydi diyü dâ‘imâ fıkırde idi. Hüsrev de Şîrûye’yi gördükçe⁷⁵⁴⁴ bu oğlandan hayr gelmez. Elbette bir gün bizim başımıza bunuñ yüzünden bir

⁷⁵²⁸ şehre gelip: şehirde T, TDK

⁷⁵²⁹ geldiklerinde ‘ulemâsı gelip kendi: geldikte ‘ulemâsı gelip kendi TDK / geldiklerinde ‘ulemâsı gelip A

⁷⁵³⁰ başlanıp: başlayıp TDK

⁷⁵³¹ ve: edip T, TDK

⁷⁵³² zevk u şafâyla: zevk şafâ ile TDK

⁷⁵³³ Hüsrev: Hüsrev’i T, TDK

⁷⁵³⁴ Oğlu Şîrûye’nin Emri ile Qatl Olunup Şîrîn de Kendisini: Oğlu Şîrûye Qatl Edip Şîrîn de Kendiyi TDK / Şîrûye’nin Emri ile Qatl Olunup Şîrîn de Kendisini A

⁷⁵³⁵ ki: kim A

⁷⁵³⁶ geldikten sonra: geldikte T

⁷⁵³⁷ zevk u: zevk TDK

⁷⁵³⁸ 7510. dipnottan buraya (7538. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁵³⁹ olmuş idi ki: olmuş idi M, A / olmuş idi ki TDK

⁷⁵⁴⁰ derlerdi: derler idi T, M, A

⁷⁵⁴¹ Ğâyetle yaramaz bir: Ğâyet ile yaramaz T / Ğâyet ile yaramaz bir A

⁷⁵⁴² n’olaydı: vâh M

⁷⁵⁴³ tarîkla: tarîk ile T, A

⁷⁵⁴⁴ gördükçe: gördükde T, TDK

fesād gelmesi⁷⁵⁴⁵ muḳarrerdir deyip ne tedbīr edeceğini bilmezdi. Günlerde bir gün ol zamānıñ⁷⁵⁴⁶ ‘ākıllarından cümleden ziyāde ‘ilm ü ḥikmet⁷⁵⁴⁷ şāḥibi bir kimse var idi ki⁷⁵⁴⁸ adına Büzürg Ümmīd derler idi.⁷⁵⁴⁹ Hüsrev anı⁷⁵⁵⁰ ḥuzūruna çağırıp oğlu Şīrūye’den vāfir şikāyetler⁷⁵⁵¹ eyleyip dedi kim bu bed-baḥt oğlanıñ ṭālī‘ini yoklayıp öyle bulmuş idik ki bizim devletimiz bunuñ yüzünden⁷⁵⁵² perīşān ola. Pes ne çāre eylesek ki bunuñ şerrinden emīn olsaḳ dedikde Büzürg Ümmīd du‘ālar edip şehir-yārım tāzelik hevāsıyla şehir-zāde rızā-yı hümāyūnuñuz üzere ḥareket eylemediginden yaramaz olmaḳ lāzım gelmez. Gide gide cümle eylediği işlerden ferāḡat edip uşlu edebli olur. Lūtf edip bu sevdāyı mübārek ḥātırınıza getirmeñ deyip niçe naşīhatler eyledi. Hüsrev de n’eylesin nā-çār açmaz koyup bu ḥāl üzere bir⁷⁵⁵³ zamān geçdi. Āḥir-kār Şīrūye el altından bir ālāy eşkıyāyla⁷⁵⁵⁴ ittifāḳ edip ol zamān şehir-yārları cümle āteş-perest olmaḡla Hüsrev de bir gün āyīn-i bāṭılı üzere āteş-ḥāneye gitmişdi.⁷⁵⁵⁵ Pes Şīrūye fırsatı ḡanīmet bilip babasına ‘işyān eyledi ve yerine tahta oturup [A 42b] bir miḳdār ādem gönderdi varıp Hüsrev’i tutup⁷⁵⁵⁶ Şīrīn ile bir yere ḥabs eylediler. Hüsrev egerçi tāc u tahtından ayrıldığından ḳasāvete düşdü lākin Şīrīn ile bir yerde⁷⁵⁵⁷ olduğundan ḥaḡḡ eyleyip bir⁷⁵⁵⁸ zamān biri birine tesellīler⁷⁵⁵⁹ verip eglenirler idi ve gece gündüz⁷⁵⁶⁰ Şīrīn Hüsrev’e ḥikāyeler söyleyip ḥātırını ele almaḡda idi. Bir gece ikisi bir yere gelip⁷⁵⁶¹ bir dōşege girip yatdıklarında Şīrūye tarafından bir ādem gelip

⁷⁵⁴⁵ bir gün bizim başımıza bunuñ yüzünden bir fesād gelmesi: bizim başımızı bir yüzden fesāda uğratması T, TDK

⁷⁵⁴⁶ zamānıñ: zamāneniñ T, TDK

⁷⁵⁴⁷ cümleden ziyāde ‘ilm ü ḥikmet: cümleden ziyāde ‘ilm ḥikmet M / cümle ziyāde ‘ilm ü ḥikmet TDK

⁷⁵⁴⁸ ki: kim M, A

⁷⁵⁴⁹ derler idi: derleridi TDK

⁷⁵⁵⁰ Hüsrev anı: Hüsrev T, TDK / Hüsrev’i M

⁷⁵⁵¹ şikāyetler: şikāyet T, TDK

⁷⁵⁵² yüzünden: yüzden M

⁷⁵⁵³ bir: biraz M, A

⁷⁵⁵⁴ eşkıyāyla: eşkıyā ile T, TDK, A

⁷⁵⁵⁵ gitmişdi: gitmiş idi T, M / gitmişidi TDK

⁷⁵⁵⁶ tutup: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁷⁵⁵⁷ ḥabs eylediler. Hüsrev egerçi tāc u tahtından ayrıldığından ḳasāvete düşdü lākin Şīrīn ile bir yerde: ḥabs edip Hüsrev egerçi tāc u tahtından ayrıldığından ḳasāvete düşdü lākin Şīrīn ile bir yerde T / TDK’de yok

⁷⁵⁵⁸ bir: biraz M, TDK, A

⁷⁵⁵⁹ tesellīler: tesliyetler T, M, A

⁷⁵⁶⁰ gündüz: T ve TDK’de yok

⁷⁵⁶¹ bir yere gelip: M ve TDK’de yok

kemend atıp⁷⁵⁶² tamiñ üstüne çıkdı ve⁷⁵⁶³ aşığı inip içeri⁷⁵⁶⁴ girdi. Hüsrev'in gögsüne bir kılıç urup cigerine varınca bir 'aẓīm yāre açdıkdan⁷⁵⁶⁵ sonra yine 'acele ile geldiği yerden kaçıp nā-bedīd oldu. Hüsrev'dir bu acı ile uykudan [M 132b] uyanıp gördü kim kendiniñ işi tamām olmuş. Ğāyet⁷⁵⁶⁶ şuşadığından kaçd eyledi kim Şīrīn'den bir içim şu isteye. Gördü kim nigār-ı nāzenīn tamām uykusunda olmağla uyandırmaga kıyamayıp şusuzluğa⁷⁵⁶⁷ şabreyledi ve bu hālde cānını teslīm eyledi.⁷⁵⁶⁸ [T 134b] Pes Şīrīn bir⁷⁵⁶⁹ zamāndan sonra uyanıp gördü kim Hüsrev'in işi tamām olup cihāndan gitmiş. Feryād edip saçını yolmağa başladı. Bu haberdır ortalığa yayılıp halk mātemler eylediler. Şabāh olduğda el altından Şīrūye tarafından Şīrīn'e⁷⁵⁷⁰ haber geldi ki nigār-ı nāzenīn ašlā elem [TDK 26a] üzere olmayıp şafāsında olsunlar. 'Ādet üzere bir haftaya dek Hüsrev için mātem olundukdan⁷⁵⁷¹ sonra yanına alıp Hüsrev'den ziyāde ikrāmlar edip ne kadar hazine vü mālīm var ise cümlesini aña teslīm eyleyeyim deyip niçe va'deler eyledi.⁷⁵⁷² Pes Şīrīn bu haberi işitdikde ne güzel cānıma minnetdir deyip rızā şüretleri⁷⁵⁷³ gösterdi. Pes ekābir u⁷⁵⁷⁴ a'yān gelip Hüsrev'in cenāzesini harīrlere şarıp türbesine götürdüklerinde Şīrīn de bile gidip içeri⁷⁵⁷⁵ koduklarında [A 43a] yanında olanlara siz bir pāre taşra çıkıñ⁷⁵⁷⁶ benim işim vardır deyip halk da taşra⁷⁵⁷⁷ çıkdıklarında hemān Hüsrev'in üstünde olan harīri⁷⁵⁷⁸ açıp belinden bir hançer çıkarıp gögsüne şaplayıp⁷⁵⁷⁹ Hüsrev'in üstüne düşüp ol da cān

⁷⁵⁶² atıp: alıp TDK

⁷⁵⁶³ ve: M'de yok

⁷⁵⁶⁴ içeri: içeriye T, TDK

⁷⁵⁶⁵ açdıkdan: açdı andan T, TDK

⁷⁵⁶⁶ ğāyet: ğāyetle TDK

⁷⁵⁶⁷ şusuzluğa: şusuzluğla TDK

⁷⁵⁶⁸ ve bu hālde cānını teslīm eyledi: bu hāl ile cānını teslīm eyledi M / TDK'de yok

⁷⁵⁶⁹ bir: biraz TDK

⁷⁵⁷⁰ Şīrīn'e: T ve TDK'de yok

⁷⁵⁷¹ olundukdan: olduğdan M

⁷⁵⁷² eyledi: eylediler M

⁷⁵⁷³ şüretleri: şüretini T, TDK

⁷⁵⁷⁴ ekābir u: ekābir M

⁷⁵⁷⁵ içeri: içeriye T, TDK

⁷⁵⁷⁶ taşra çıkıñ: çıkıp taşraya gidiñ TDK

⁷⁵⁷⁷ vardır deyip halk da taşra: var deyip halkdır taşra T / vardır deyip halkdır taşraya TDK

⁷⁵⁷⁸ harīri: harīrini T, TDK

⁷⁵⁷⁹ şaplayıp: şapladıp T

verdi. Bir zamāndan şoñra halk içeri girdiklerinde gördüler kim Şīrīn'ın de işi tamām olmuş.⁷⁵⁸⁰ Pes anı da Hüsrev'in yanına koyup 'aşık ile ma'sūku bir yere getirdiler.⁷⁵⁸¹

**BU MAHAL HÜSREV'İN BAŞINA GELEN HÂL PEYGAMBER ŞALLELLÂHU
'ALEYHİ VE SELLEM HÂZRETLERİNE⁷⁵⁸² İTÂ'AT EYLEMEDİĞİNDEN BÖYLE
FELÂKETE UĞRADIĞI BEYÂN OLUNUR⁷⁵⁸³**

Rivāyet olunur ki bir gece server-i enbiyā resūl-i kibriyā Hāzret-i Muḥammed Muştafā Şallellāhu Te'ālā⁷⁵⁸⁴ 'aleyhi ve sellem Hāzretlerini Hüsrev vākı'asında görür⁷⁵⁸⁵ kim ser-ā-pā nūra ğark olmuş bir atlı⁷⁵⁸⁶ kimse zāhir olup Hüsrev'e ey dil-āver! Küfrü bırağıp dīn-i İslām'a gel ve⁷⁵⁸⁷ Haḳ Te'ālā Hāzretlerini bir bilip āteşe ıapmaḳdan⁷⁵⁸⁸ ferāġat eyle dedikde Hüsrev de cevāb verip başım kesilmedikçe dīnimden dönmem der. Hemān-dem peygamber Şallellāhu 'aleyhi ve sellem Hāzretleri⁷⁵⁸⁹ Hüsrev'den bu 'inādı gördükleri gibi⁷⁵⁹⁰ üstüne gelip mübārek ellerinde⁷⁵⁹¹ bir kāmçı var imiş. Anıñla bir kerre ururlar.⁷⁵⁹² Pes bu dehşet ile⁷⁵⁹³ Hüsrev'dir uyanıp başına āteşler düşer ve⁷⁵⁹⁴ tamām üç ay bu vākı'asınıñ kōrkusundan haste olup gece gündüz zevk-ı şafāsını terk eyler. Āhir-kār bir

⁷⁵⁸⁰ içeri girdiklerinde gördüler kim Şīrīn'ın de işi tamām olmuş: içeriye girdiler kim Şīrīn'ın de işi olmuş T / içeriye girdiklerinde gördüler kim Şīrīn'ın de işi tamām olmuş TDK

⁷⁵⁸¹ getirdiler: kōdular T, TDK

⁷⁵⁸² Peygamber Şallellāhu 'Aleyhi ve Sellem Hāzretlerine: Peyġambere T, TDK

⁷⁵⁸³ Böyle Felākete Uġradıġı Beyān Olunur: Öldüğünü Beyān Eder M / Ötürü Olduġu Beyānındadır Şallellāhu 'Aleyhi ve Sellem TDK / Olduġunu Beyānındadır A

⁷⁵⁸⁴ Muḥammed Muştafā Şallellāhu Te'ālā: Muḥammedü'l-Muştafā Şallellāhu T / Muḥammed Muştafā Şallellāhu M

⁷⁵⁸⁵ Hüsrev vākı'asında görür: vākı'alarında gördü T / vākı'asında gördü TDK

⁷⁵⁸⁶ olmuş bir atlı: olunmuş bir iki T

⁷⁵⁸⁷ ve: TDK'de yok

⁷⁵⁸⁸ Hāzretlerini bir bilip āteşe ıapmaḳdan: Hāzretini birleyip āteşe ıapmadan T / Hāzretini birleyip āteşe ıapmaḳdan TDK

⁷⁵⁸⁹ peygamber Şallellāhu 'aleyhi ve sellem Hāzretleri: Resūlüllāh Şallellāhu 'aleyhi ve sellem T / resūl 'aleyhi's-selām TDK

⁷⁵⁹⁰ gördükleri gibi: görüp TDK

⁷⁵⁹¹ Bu kısımdan (7591. dipnot) 7617. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁵⁹² ururlar: urup T

⁷⁵⁹³ dehşet ile: dehşetden TDK

⁷⁵⁹⁴ ve: TDK'de yok

gün kalk seniñle hazîneleri gezip la‘l ü cevâhiri⁷⁵⁹⁵ seyredelim der. Ola ki göñlümüz açıla. Andan soñra Şîrîn’le kalkıp Keyhüsrev zamânından beri tâ Hüsrev’e gelince bunca ‘Acem şehr-yârlarının hazînesi hep bir yerde idi. Hazîne-dârlar gelip hazînelerin defterlerini gelip anahtarlarıyla getirdiler lâkin hazînelerin bir miqdârı âşikâre olup kalanı yer altında idi. Pes âşikâre olanları açıp içine girip [A 43b] temâşâ eylediler ve yer altında olanların defterlerine bakmağla iktifâ edip⁷⁵⁹⁶ bu tarîkâla seyrederken Hüsrev gördü kim anahtarların arasında altından bir anahtar var.⁷⁵⁹⁷ Bu kangı kapının anahtarıdır diyü şordukda [TDK 26b] biri ileri gelip yer altında kalan hazîneniñdir⁷⁵⁹⁸ dedi.⁷⁵⁹⁹ Deftere bakdılar gördüler kim bir şey yazılmamıştır.⁷⁶⁰⁰ ‘Acebâ bunda ne var deyip⁷⁶⁰¹ emreyledi kim hazîneyi [T 135a] açalar. Pes⁷⁶⁰² fermân üzere yeri kazmağa başladılar. Bir zamândan soñra bir kemer zâhir olup kapısı açıldıkda içeri⁷⁶⁰³ girdiler. Gördüler kim hām gümüşden bir güzel tılsım yapıp üstüne bir levh komuşlar. Pes ol levhda olan yazıyı⁷⁶⁰⁴ okumak için bir âdem bulup getirdiler. Levhı eline alıp tamâm⁷⁶⁰⁵ mertebe okuyup mefhûmu ma‘lûm oldukda Hüsrev’e cevâb verip dedi kim şehr-yârim ecdâdınıñdan⁷⁶⁰⁶ Erdeşîr Bâbek⁷⁶⁰⁷ derler bir şehr-yâr gelip zamânında olan hükemâ ‘ilm-i nücûmla bulup öyle haber vermişler ki âhîr zamânda fülân karnda ‘Arab ‘iklîminde bu şüretde bir peygamber-i ‘âlî-şân zühûr eylese gerekdir ki⁷⁶⁰⁸ yüzü güzel sözü tatlı dil-âver olup Emîn olmağla ma‘rûf ‘ahdi dürüst kavlinde şâdık bir vücûd-ı muhterem olsa gerekdir. Hâk Te‘âlâ Hazretlerinin emrini halkâ⁷⁶⁰⁹ beyân edip

⁷⁵⁹⁵ hazîneleri gezip la‘l ü cevâhiri: hazînelere girip la‘l cevâhiri TDK

⁷⁵⁹⁶ defterlerine bakmağla iktifâ edip: defterine bakmağla iktifâ eyleyip TDK, A

⁷⁵⁹⁷ anahtarların arasında altından bir anahtar var: anahtarların arasında altın bir anahtar olup T / anahtarlar arasında altından bir anahtar olup TDK

⁷⁵⁹⁸ hazîneniñdir: hazînedir A

⁷⁵⁹⁹ dedi: dedikde T, TDK

⁷⁶⁰⁰ yazılmamıştır: yazılmamış A

⁷⁶⁰¹ ne var deyip: ne vardır diyü T / ne var ki diyü A

⁷⁶⁰² pes: TDK’de yok

⁷⁶⁰³ kapısı açıldıkda içeri: kapısını açıldıkda içeriye T

⁷⁶⁰⁴ yazıyı: T’de yok

⁷⁶⁰⁵ tamâm: TDK’de yok

⁷⁶⁰⁶ mertebe okuyup mefhûmu ma‘lûm oldukda Hüsrev’e cevâb verip dedi kim şehr-yârim ecdâdınıñdan: T ve TDK’de yok

⁷⁶⁰⁷ Bâbek: Bâbekân A

⁷⁶⁰⁸ âhîr zamânda fülân karnda ‘Arab ‘iklîminde bu şüretde bir peygamber-i ‘âlî-şân zühûr eylese gerekdir ki: T ve TDK’de yok

⁷⁶⁰⁹ Te‘âlâ Hazretlerinin emrini halkâ: Te‘âlâ Hazretlerinin halkâ emrini T / Te‘âlâ’nın emrini halkâ A

cümle milletlerden⁷⁶¹⁰ pād-şāhlığı kaldırıp Hakk'ın fermānıyla cihāna⁷⁶¹¹ yeñiden hükmi-şer' kosa gerekdir. Her kim ki ol vakte⁷⁶¹² yetişirse hemān 'acele ile⁷⁶¹³ varıp hāk-pāyine yüzler sürüp fermān-ı hümāyūnunu biñ cānla kabūl eylemek gerekdir kim⁷⁶¹⁴ 'izzet ü hürmet bula ve illā eger itā'at eylemeyip ceng ü cidāl eylerse zarar edip devlet ü salṭanatı cümle pāy-māl olmağla⁷⁶¹⁵ ber-bād olur demişler.⁷⁶¹⁶ Pes⁷⁶¹⁷ [M 133a] Hüsrev bu haberi işitdikde şürete taḳayyūd ile bakıp gördü kim 'aynıyla düşünde gördüğü şüret-i zībādır. Ziyāde ḳorḳuya düşüp aḥvāl-i cihāndan [A 44a] haber-dār olanlardan sorup bu kıyāfetde⁷⁶¹⁸ hiç kimse bilir misiz dedikde dediler kim ḥālā 'Arabistān vilāyetinde Muḥammed Muştafā Şallellāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem nāmında bir⁷⁶¹⁹ peygamber-i 'ālī-şān zuhūr eylemiştir kim vücūd-ı pākinden Ka'be-i Mükerreme'niñ toprağı misk ü 'anber olup ḳoḳusu⁷⁶²⁰ cihān ḥalkının dimāğını mu'aṭṭar eylemekdedir⁷⁶²¹ diyü beyān eylediklerinde Hüsrev'e daḥı ziyāde perişānlık⁷⁶²² el verip ḥazīneden ṭaşra çıkdı. Şirīn ḳünkü Hüsrev'in perişānlığını gördü. Dedi kim niçin elem çekip perişān olursuñuz?⁷⁶²³ Bunca⁷⁶²⁴ zamāndan beri bu ḳadar 'āḳilleriñ ittifāḳ eylediği⁷⁶²⁵ söz yalan olmayıp gerḳek olmasında aṣlā⁷⁶²⁶ ṣekk ü şübhe yokdur ve Hakk Te'ālā Ḥazretleri⁷⁶²⁷ ṭarafından ḥüccetle⁷⁶²⁸

⁷⁶¹⁰ milletlerden: milletler TDK

⁷⁶¹¹ fermānıyla cihāna: fermānıyla cihān TDK / fermānı ile cihāna A

⁷⁶¹² kim ki ol vakte: kim ol vakte T / kim ol deftere TDK

⁷⁶¹³ ile: edip T

⁷⁶¹⁴ kim: TDK'de yok

⁷⁶¹⁵ devlet ü salṭanatı cümle pāy-māl olmağla: devlet ü salṭanatı pāy-māl olup T / devlet salṭanatı cümle pāy-māl olup TDK

⁷⁶¹⁶ demişler: demiş A

⁷⁶¹⁷ 7591. dipnottan buraya (7617. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁶¹⁸ şüret-i zībādır. Ziyāde ḳorḳuya düşüp aḥvāl-i cihāndan haber-dār olanlardan sorup bu kıyāfetde: gibi T, TDK

⁷⁶¹⁹ Muḥammed Muştafā Şallellāhu Te'ālā 'aleyhi ve sellem nāmında bir: Muḥammed Şallellāhu 'aleyhi ve sellem nāmında T / Muḥammed Muştafā Şallellāhu 'aleyhi ve sellem nāmında bir M / Muḥammed Şallellāhu 'aleyhi ve sellem nāmında bir A

⁷⁶²⁰ ḳoḳusu: ḳoḳusunu T

⁷⁶²¹ eylemekdedir: ḳılmaḳdadır TDK

⁷⁶²² daḥı ziyāde perişānlık: ziyāde perişānlık M / daḥı ziyāde perişānlıkla TDK

⁷⁶²³ olursuñuz: olursuz TDK, A

⁷⁶²⁴ bunca: TDK'de yok

⁷⁶²⁵ ittifāḳ eylediği: ittifāḳ eyledikleri T / ittifāḳ etdikleri TDK / ittifāḳı eylediği A

⁷⁶²⁶ aṣlā: T ve TDK'de yok

⁷⁶²⁷ ve Hakk Te'ālā Ḥazretleri: Hakk Te'ālā Ḥazreti T, TDK

peygamber olan vücūd-ı mükerremiñ dīnini qabūl eyleseñiz cümle bu⁷⁶²⁹ vilāyet halkı da qabūl edip ol dīne girerler. A‘lā devlet ü ‘izzetle yine kendi vilāyetiñize⁷⁶³⁰ pād-şāh olup Haq Te‘ālā Hażretleri⁷⁶³¹ tarafından devletiñiz gün-be-gün dahı ziyāde olur dedikde Hüsrev cevāb verip sözüñ güzel⁷⁶³² yerindedir lākin bunca zamāndan beri gelen şehr-yārlarıñ⁷⁶³³ dīnlerini bırakmağdan [TDK 27a] hicāb ederim dedi.

BU MAĖAL PEYĖAMBER ŞALLELLĀHU TE‘ĀLĀ⁷⁶³⁴ ‘ALEYHİ VE SELLEM HAŻRETLERİNİN⁷⁶³⁵ ĖARAF-I HÜMĀYŪNLARINDAN HÜSREV’E NĀME GELDİĞİDİR

Çünkü resūl-i ekrem Şallellāhu Te‘ālā⁷⁶³⁶ ‘aleyhi ve sellem Hażretleri⁷⁶³⁷ kaffe-i enāma meb‘ūs olmuşlar idi.⁷⁶³⁸ Pes eṭrāf ü⁷⁶³⁹ eknāfda olan pād-şāhları dīn-i İslām’a da‘vet için nāmeler gönderilmege başlandıkda⁷⁶⁴⁰ Habeş pād-şāhı Necāşī’ye nāme gönderildikten sonra Hüsrev’e dahı bir nāme yazılmağa emreylediler.⁷⁶⁴¹ Evvelinde⁷⁶⁴² Allāhu ‘azīmü’ş-şān Hażretleri⁷⁶⁴³ mekāndan ve cisimden münezzeh olup ne ibtidāsı vardır⁷⁶⁴⁴ ve ne intihāsı var. Cümle kullarınıñ rızqını ihsān eyledikten sonra⁷⁶⁴⁵ fermānına iṭā‘at edenlere cennet ile [A 44b] va‘d edip emrini ṭutmayanları āteşe koyup ‘azāblar [T 135b] eylese gerekdir. Pes

⁷⁶²⁸ hūccetle: hūccet ile T, M, A

⁷⁶²⁹ bu: TDK’de yok

⁷⁶³⁰ yine kendi vilāyetiñize: yine kendi vilāyetiñizde TDK / kendi vilāyetiñize yine A

⁷⁶³¹ Te‘ālā Hażretleri: Hażreti T

⁷⁶³² sözüñ güzel: siziñ sözüñüz A

⁷⁶³³ şehr-yārlarıñ: pād-şāhlarıñ A

⁷⁶³⁴ Te‘ālā: T, M ve A’da yok

⁷⁶³⁵ Hażretleriniñ: Hażretleri T

⁷⁶³⁶ Te‘ālā: T, M ve A’da yok

⁷⁶³⁷ Hażretleri: Hażreti T, TDK

⁷⁶³⁸ olmuşlar idi: olmuş idi TDK

⁷⁶³⁹ eṭrāf ü: eṭrāf TDK

⁷⁶⁴⁰ gönderilmege başlandıkda: gönderilmekle başlandıkda TDK / gönderilmege başlandıkda A

⁷⁶⁴¹ emreylediler: emreyledi TDK

⁷⁶⁴² evvelinde: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁷⁶⁴³ Hażretleri: Hażreti M, TDK, A

⁷⁶⁴⁴ ve cisimden münezzeh olup ne ibtidāsı vardır: cisimden münezzeh ne ibtidāsı var T / cisimden münezzeh olup ne ibtidāsı var TDK

⁷⁶⁴⁵ eyledikten sonra: edip M, A

gerekdir ki sen de⁷⁶⁴⁶ hālā eylediğin āyīn-i bātlı bırağıp Hāk Te‘ālā Hāzretlerini⁷⁶⁴⁷ fermānına iṭā‘at edip emrini yerine getirmege sa‘ylar edesin⁷⁶⁴⁸ deyip bu üslūb [M 133b] üzere dīn-i İslām’a da‘veti mutazammın bir nāme yazılıp bir peyk ile Hüsrev’e gönderdiler. Günlerde bir gün nāmedir⁷⁶⁴⁹ Hüsrev’e varıp okundukda igne yutmuş köpek⁷⁶⁵⁰ gibi ıztırāba düşdü. Āhir nāmeyi eline alıp ibtidāsında Muḥammed Muṣṭafā Şallellāhu Te‘ālā⁷⁶⁵¹ ‘aleyhi ve sellem’den Pervīz’e diyü yazılıp kendi adının aşağı olduğunu gördükde⁷⁶⁵² gāzaba gelip biz bir şehir-yār-ı ‘ālī-şān olup kimse bizim adımızın üstüne adını yazmağa kādır değil iken bizim şānımıza ihtirām eylemeyip⁷⁶⁵³ adını üstümüze yazmış diyü habīs nāmeyi yırtıp gelen ādemi yanından taşra sürdü. Pes bu haber peygamber Şallellāhu ‘aleyhi ve sellem⁷⁶⁵⁴ Hāzretleriniñ hūzūr-ı hūmāyūnlarına vāşıl olduğda beddu‘ā edip bizim kağıdımızı yırttığı gibi Hāk Te‘ālā Hāzretleri⁷⁶⁵⁵ de anın devletini yırtıp perīşān eylesin buyurdular.⁷⁶⁵⁶ Bu⁷⁶⁵⁷ du‘anın te’siri ile çok zamān geçmeyip mukaddemā zikr olunduğu üzere oğlu Şirūye’niñ emri ile katl olunup altı aydan sonra Şirūye de cezāsını bulup az zamānın içinde devlet-i mülk-i ‘Acem perīşān oldu. Bu maḥalde Hāzret-i⁷⁶⁵⁸ Şeyḥ Nizāmī hamsesinden Hüsrev ü⁷⁶⁵⁹ Şirīn tercümesi de⁷⁶⁶⁰ tamām olup āhir oldu.⁷⁶⁶¹

⁷⁶⁴⁶ emrini tutmayanları āteşe koyup ‘azāblar eylese gerekdir. Pes gerekdir ki sen de: emrini tutmayanları āteşe koyup ‘azāblar ile mu‘azzeb eylese gerekdir. Pes lāyık olan saña da T / TDK’de yok

⁷⁶⁴⁷ Hāzretleriniñ: Hāzretiniñ T, TDK

⁷⁶⁴⁸ getirmege sa‘ylar edesin: getirip sa‘ylar edersin T, TDK

⁷⁶⁴⁹ nāmedir: T’de yok

⁷⁶⁵⁰ köpek: kelb T

⁷⁶⁵¹ Muṣṭafā Şallellāhu Te‘ālā: Muṣṭafā Şallellāhu T / Şallellāhu M, A

⁷⁶⁵² olduğunu gördükde: olduğundan M, A

⁷⁶⁵³ eylemeyip: eyleyip TDK

⁷⁶⁵⁴ Şallellāhu ‘aleyhi ve sellem: ‘aleyhi’s-selām TDK

⁷⁶⁵⁵ gibi Hāk Te‘ālā Hāzretleri: gibi Hāk Te‘ālā Hāzreti T / gibi zikr Hāk Te‘ālā Hāzreti TDK

⁷⁶⁵⁶ buyurdular: buyurdıklarında TDK

⁷⁶⁵⁷ bu: TDK’de yok

⁷⁶⁵⁸ Hāzret-i: M ve A’da yok

⁷⁶⁵⁹ Hüsrev ü: Hüsrev M, TDK, A

⁷⁶⁶⁰ de: T ve TDK’de yok

⁷⁶⁶¹ olup āhir oldu: oldu M, A

4.5.4. Tercüme-i Leylâ vü Mecnûn

[T 136b, M 134b, TDK 28b] TERCÜME-İ LEYLÂ VÜ MECNÛN⁷⁶⁶²

İBTİDÂ-YI KİTÂB MECNÛN'UŃ DÜNYÂYA GELİP YEDİ YAŞINA GİRDİKDE⁷⁶⁶³
BABASI MEKTEBE VERİP AĖVÂLİNİŃ BEYÂNINDADIR⁷⁶⁶⁴

Râviyân-ı ağbâr ve nâķılân-ı âşâr bu gûne rivâyet ve bu yüzden ĥikâyet ederler ki zamân-ı sâbıkda ‘Arab vilâyeti ĥabîlelerinde⁷⁶⁶⁵ ‘Âmir demekle meşhûr⁷⁶⁶⁶ bir ĥabîle var idi ki ĥalkı cümle dil-âver olup⁷⁶⁶⁷ māl ü rızķ şâĥibleri olmağla Ėayrı ĥabîlelerin cümlesinden⁷⁶⁶⁸ mümtâz idi ve bu ĥabîleniñ baş⁷⁶⁶⁹ buğu bir ulu kimse var idi ki cümle ĥabîle⁷⁶⁷⁰ ĥalkı emrine râm ve ĥükmüne muĥî‘ olup aşlâ sözünden taşra bir iş işlemezlerdi.⁷⁶⁷¹ Ėâyet⁷⁶⁷² māl-dâr bir devletli âdem olup gelip⁷⁶⁷³ geÇen misâfirlere süfresi açık ve ni‘meti mebzûl idi ve her kim gelirse yemekler ĥekip⁷⁶⁷⁴ yiyip içdikden şoñra gider olduķda atlar ve develer bağışlayıp ‘izzet ü ikrâmlar ile gönderirdi ve cümle ĥabîleniñ bay u gedâsı ni‘meti ile⁷⁶⁷⁵ Ėarķ olup her kimiñ ki bir maşlahatı olsa⁷⁶⁷⁶ görüp ĥatırını ele alırdı. Māl ü menâl yanında toprağla berâber olup cihânda aşlâ bir şeye muĥtâc degildi.⁷⁶⁷⁷ Ancak bunca zamândan beri ĥiĖ evlâdı olmayıp oğul yüzü görmediginden dâ’imâ evlâda

⁷⁶⁶² Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi nüshasında *Leylâ vü Mecnûn* tercümesi bulunmadığı için edisyon kritikli metinde karşılaştırmaya dâhil edilmemiştir.

⁷⁶⁶³ Yedi Yaşına Girdikde: T ve TDK’de yok

⁷⁶⁶⁴ Verip AĖvâliniñ Beyânındadır: Verip AĖvâliniñ Zikri Beyânıdır T / Verdigidir M

⁷⁶⁶⁵ ĥabîlelerinde: ĥabîlelerinden T, TDK

⁷⁶⁶⁶ demekle meşhûr: derler M

⁷⁶⁶⁷ olup: olup ve M

⁷⁶⁶⁸ Ėayrı ĥabîlelerin cümlesinden: cümle ĥabâ’ilden T, TDK

⁷⁶⁶⁹ bu ĥabîleniñ baş: ĥabîleniñ başı M / bu ĥabîleniñ başı TDK

⁷⁶⁷⁰ var idi ki cümle ĥabîle: var idi ki cümle ĥabîlesi T / var idi cümle ĥabîlesi TDK

⁷⁶⁷¹ işlemezlerdi: işlemezler idi M / eylemezlerdi TDK

⁷⁶⁷² Ėâyet: Ėâyet ile T / Ėâyetle TDK

⁷⁶⁷³ gelip: gelen T / TDK’de yok

⁷⁶⁷⁴ ĥekip: ĥekilip T, TDK

⁷⁶⁷⁵ ikrâmlar ile gönderirdi ve cümle ĥabîleniñ bay u gedâsı ni‘meti ile: ikrâmla gönder idi ve cümle ĥabîle ĥalkı bay u gedâ ni‘metine M / ikrâmla gönderirdi ve cümle ĥabîleniñ bay u gedâsı ni‘metle TDK

⁷⁶⁷⁶ bir maşlahatı olsa: maşlahatı olur ise T / bir maşlahatı olursa TDK

⁷⁶⁷⁷ degildi: degil idi T, M

hasret olup ol⁷⁶⁷⁸ ārzūyla⁷⁶⁷⁹ cigeri kebāb olmuşidi ve dā'imā fuḳarāya in'ām ü ihsānlar edip ola ki bir nefesi mübārek kimseniñ berekātıyla du'āsı müstecāb olup⁷⁶⁸⁰ Hāḳ Te'ālā Hāzretleri⁷⁶⁸¹ baña bir evlād ihsān edip cihānda beni bir⁷⁶⁸² oğul ile şād eyleye diyü mālını Hāḳ yoluna bezl eylerdi.⁷⁶⁸³ Günlerde bir gün Hāḳ Te'ālā⁷⁶⁸⁴ Hāzreti lütf u kereminden hātūnu hāmile olup ayı günü tamām olduğda ay pāresi gibi bir altın başlı şırma saçlı oğlu⁷⁶⁸⁵ dünyāya gelip babasıyla anasının gözleri aydın olup şād oldular. Hāḳ Te'ālā'ya çok şükrler edip şadaḳalar verip niçe koyunlar ve develer ḳurbān edip fuḳarāya üleşdirdiler⁷⁶⁸⁶ ve niçe günler şenlikler edip düğün bayram eylediler ve adını Ḳays⁷⁶⁸⁷ ḳoyup nāz ü ni'metle [TDK 29a] terbiye eylemege başladılar. Esen yelden toğan günden şaḳınıp yaramaz göz degmesin diyü alnına çivīdle⁷⁶⁸⁸ elifler çekerlerdi. [T 137a] Ma'sūmdur günden güne büyüyüp ananıñ ve babanıñ bir dānesi olup altın top gibi ellerinden düşmezdi. Bu hāl üzere Ḳays'dır üç yaşına girip niçe dürlü tatlı sözlerle anasını⁷⁶⁸⁹ ve babasını meftūn edip bütün gün bülbül gibi şaḳırdı⁷⁶⁹⁰ ve gāh gāh taşra çıkıp gelip geçenler altın tamlası gibi bir güzel ma'sūm gördükçe ohşayıp Hāḳ yaramaz gözlerden şaḳlasın diyü du'ālar edip muḥabbetler ederlerdi. Bu hāl üzere⁷⁶⁹¹ bir niçe zamān geçip Ḳays'dır yedi yaşına girip her nesneyi bilip añlamağa başladı. Babası 'ilm-i hüner öğrenip nā-dān ḳalması diyü ol yerde bir pīr ü⁷⁶⁹² mübārek mekteb h'ācesi var idi ki ol vilāyet ekābirleriniñ evlādı⁷⁶⁹³ gerek kız⁷⁶⁹⁴ gerek oğlan olsun aña verip ta'līm ü⁷⁶⁹⁵ te'dīb

⁷⁶⁷⁸ ol: M'de yok

⁷⁶⁷⁹ ārzūyla: ārzū ile T, TDK

⁷⁶⁸⁰ berekātıyla du'āsı müstecāb olup: bereketiyle du'āsı müstecāb olup T / du'āsı berekātıyla M

⁷⁶⁸¹ Hāzretleri: Hāzreti T, TDK

⁷⁶⁸² bir: T ve TDK'de yok

⁷⁶⁸³ eylerdi: eyler idi M

⁷⁶⁸⁴ Bu kısımdan (7684. dipnot) 7707. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁶⁸⁵ oğlu: bir oğul TDK

⁷⁶⁸⁶ üleşdirdiler: verdiler TDK

⁷⁶⁸⁷ Ḳays: T'de yok

⁷⁶⁸⁸ çivīdle: çivīd ile TDK

⁷⁶⁸⁹ anasını: anası TDK

⁷⁶⁹⁰ şaḳırdı: şaḳır idi T

⁷⁶⁹¹ üzere: üzere de T

⁷⁶⁹² pīr ü: T'de yok

⁷⁶⁹³ ekābirleriniñ evlādı: ekābiriniñ TDK

⁷⁶⁹⁴ kız: kız ve T

⁷⁶⁹⁵ ta'līm ü: ta'līm TDK

edip okudurdu. Bir mübârek vâkıdte ziyâfetler edip du‘â vü şenâ ile Qays’ı ol hâceye verdiler. [T 137b] Pes hâcedir Qays’ı⁷⁶⁹⁶ elif’den bâ’dan okutmağa başlayıp takayyüdler eylerdi. Qays da dersini bir kerre hâcesinden aldığı gibi⁷⁶⁹⁷ öğrenip bir dahı okutmağa hâcet kımayıp ‘aklı⁷⁶⁹⁸ kıpdu.

BU MAHAL LEYLÂ’YI DA BABASI MEKTEBE VERİP MEKTEBDE İKEN BİRBİRİYLE ‘ÂŞİK U MA‘ŞÛK OLDULAR

Rivâyet olunur ki ol yere⁷⁶⁹⁹ yakın bir kabîle dahı olur idi ki ol kabîleniñ başı⁷⁷⁰⁰ buğu olan kimseniñ bir meh-pâre kıızı olup adına Leylâ derlerdi.⁷⁷⁰¹ Hikmet Allâh’ıñ anı da ol hâceye verip Qays ile ikisi bir yerde okurlardı ve⁷⁷⁰² birbirine⁷⁷⁰³ derslerini öğredip bir yerde oturup gâh gâh aralık düşdükdde hâceden gizli nâz ü niyâz edip birbirlerine⁷⁷⁰⁴ envâ‘-ı laîfeler eylerlerdi. [TDK 29b] Günlerde bir gün Qays’dır Leylâ’yı alır göz ile bakdıkdâ⁷⁷⁰⁵ gördü kim ruhları gül saçları sünbül kışı kemer beñi⁷⁷⁰⁶ ‘anber gamzesi hançer gözleri⁷⁷⁰⁷ [M 135a] hūnī sīmīn-ten⁷⁷⁰⁸ kâfūrī-beden bir māl-tābdır ki günden güne hüsnü ziyâde olup gitmede. Pes Qays-ı nâ-murâd bir uğurdan gönül⁷⁷⁰⁹ kışunu zülfü⁷⁷¹⁰ dāmına düşürüp cān u gönülden meftūn oldu. Leylâ da Qays’ıñ hüsnüne kıp bir dil-ber-i zībâ gördükdde ol da biñ cānla Qays’a māl olup aşüfte oldu. El-kışşa iki taraıdan biri birine ‘âşık olup Qays Leylâ’ya mecnūn Leylâ da Qays’a meftūn olup⁷⁷¹¹ bir uğurdan

⁷⁶⁹⁶ pes hâcedir Qays’ı: TDK’de yok

⁷⁶⁹⁷ gibi: T’de yok

⁷⁶⁹⁸ ‘aklı: ‘akıllı TDK

⁷⁶⁹⁹ yere: yerde T

⁷⁷⁰⁰ başı: başı ve T

⁷⁷⁰¹ derlerdi: derler idi T

⁷⁷⁰² okurlardı ve: otururlar idi T

⁷⁷⁰³ birbirine: birbirini TDK

⁷⁷⁰⁴ birbirlerine: birbirine T

⁷⁷⁰⁵ göz ile bakdıkdâ: gözile kıp TDK

⁷⁷⁰⁶ beñi: sīm TDK

⁷⁷⁰⁷ 7684. dipnottan buraya (7707. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁷⁰⁸ hūnī sīmīn-ten: hūnīn sīm-ten T, TDK

⁷⁷⁰⁹ gönül: gönü T, M

⁷⁷¹⁰ zülfü: zülf TDK

⁷⁷¹¹ mecnūn Leylâ da Qays’a meftūn olup: Leylâ Mecnūn’a birbirine meftūn oldular T, TDK

bunlarıñ arasına ‘aşk âteşi düşüp yapça yapça bunları yakmağa başlayıp gizlice birbirine⁷⁷¹² ‘arz-ı hâller edip nâz ü niyâza başladılar ve ders okurken kitâblarını kapayıp açmazdan şîve bâbını ezber eylemekden gayrı bir işleri olmayıp⁷⁷¹³ hafta başı olduğda aralık yere bir gün⁷⁷¹⁴ hicrân girmekle cihân başlarına siyâh olup sebaklarını⁷⁷¹⁵ unudurlardı. Bu hâl üzere niçe zamân geçip gitdikçe bunlarıñ âteş-i ‘aşkı ziyâde olup derd-i ‘aşkla⁷⁷¹⁶ ne gündüzleri gündüz⁷⁷¹⁷ ne geceleri gece olup âh ü⁷⁷¹⁸ efğânlar eylemege başladılar. Hışım-larından ba‘zı kimseler bu hâli tıydukdâ bunlara naşîhat edip bu ne olmaz işdir ki eylersiz? ‘Ayb degil midir? Utanmaz mısınız? Babalarıñız duydukdâ size⁷⁷¹⁹ Bârekallâh mı der deyip muhkem âzârlar edip olmaya ki bir dahı buncılayın bî-ma‘nâ iş edesiz ve böyle edesizlik yoluna baş⁷⁷²⁰ koşup gidesiz. Şakınıp kimseye duyurmayıp hemân erkenden bundan geçip⁷⁷²¹ ferâgat eyleñ soñra kem olur diyü muhkem tenbîhler eylediler lâkin bu sözler aslâ birine de⁷⁷²² fâ‘ide vermeyip bir kulağına girdigi gibi öbür kulağından çıkıp gitdi.⁷⁷²³ Ancağ bu beytiñ ma‘nâsıyla cevâb verip **beyt:**⁷⁷²⁴

Gel ey nâşih kı pendi hâl-i⁷⁷²⁵ dilden bî-habersin sen

Beni dîvâne kıldı⁷⁷²⁶ ol perî bilmem ne dersin sen

deyip yine⁷⁷²⁷ kendi⁷⁷²⁸ bildiklerinden kalmadılar ve⁷⁷²⁹ evvelkiden ziyâde âh vâh⁷⁷³⁰ eylemege başladılar. Âhir-kâr bunlarıñ ‘aşkı fâş olup herkesin diline düşüp kabîle halkı

⁷⁷¹² birbirine: biri birine M

⁷⁷¹³ eylemekden gayrı bir işleri olmayıp: eylemege başlayıp T, M

⁷⁷¹⁴ gün: gün koyup T

⁷⁷¹⁵ sebaklarını: şabâhlarını T / şabâhların M

⁷⁷¹⁶ ‘aşkla: ‘aşk ile M

⁷⁷¹⁷ gündüz: gündüz ve T, M

⁷⁷¹⁸ âh ü: âh TDK

⁷⁷¹⁹ duydukdâ size: tıyarsa size T / tıyarsa sizi TDK

⁷⁷²⁰ baş: başı T

⁷⁷²¹ geçip: M’de yok

⁷⁷²² de: M’de yok

⁷⁷²³ gitdi: M’de yok

⁷⁷²⁴ beyt: M’de yok

⁷⁷²⁵ hâl-i: hâl ü TDK

⁷⁷²⁶ kıldı: etdi T, M

⁷⁷²⁷ yine: M ve TDK’de yok

⁷⁷²⁸ kendi: T’de yok

birbiriyle⁷⁷³¹ söyleşmege başlayıp ortalıkda dāstān oldu. [T 138a] Pes⁷⁷³² Leylā'nın babasına bundan 'ār gelip kızını bir dahı mektebe göndermedi. Rūzgār-ı⁷⁷³³ ğaddār ol iki 'āşık-ı şādık-ı gül-izārı⁷⁷³⁴ ğonca ile gül gibi⁷⁷³⁵ biri birinden ayırıp cihānı başlarına siyāh eyledi.⁷⁷³⁶ Kays-ı bī-çāreniñ [M 135b, TDK 30a] hālī diger-gün olup āteş-i hicrānla⁷⁷³⁷ yanıp yakılmağa başladı ve hasb-i⁷⁷³⁸ hālīne münāsib beyitler söyleyip āvāzla yırlayıp⁷⁷³⁹ gözlerinden kanlı yaşlar dökerdi. Halk Kays'ın bu hālīni⁷⁷⁴⁰ gördüklerinde kimi acıyıp bī-çāre āteş-i 'aşkla ne yavuz derde uğramış. Hāk Te'ālā mu'ini ola diyü du'ālar edip⁷⁷⁴¹ kimi de bak şu deliyi bir kızın⁷⁷⁴² 'aşkıyla bütün gün gezip feryād eyler. Uşlana der⁷⁷⁴³ yok. Yohsa buña bir⁷⁷⁴⁴ iyi kötek çalsalar 'aklı tiz başına gelirdi deyip adını Mecnūn kodular. 'Arab tāt'ifesi ğayretli kavm olduğundan Leylā'nın babası kızını obadan taşra çıkarmayıp Mecnūn'dan dā'imā şaklardı.⁷⁷⁴⁵ Mecnūn ise obaya yaklaştıkda⁷⁷⁴⁶ Leylā'nın tevābi'i şopa ile derd-mendi uğradıp uzakdan dā'ireniñ etrāfını tokuz kerre dolanıp⁷⁷⁴⁷ ola ki bir kerre cemāl-i yāri görebileydim diyü nāle vü efgānlar eylerdi.⁷⁷⁴⁸ Leylā da Mecnūn'ın āvāzını işitdikde ol da gönünden āhlar edip bulsaydı⁷⁷⁴⁹ kuş gibi uçardı ammā n'eylesin anasından

⁷⁷²⁹ ve: T'de yok

⁷⁷³⁰ vāh: vāhlar T, M

⁷⁷³¹ birbiriyle: biri biriyle T, M

⁷⁷³² pes: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁷⁷³³ rūzgār-ı: rūz-ı T

⁷⁷³⁴ 'āşık-ı şādık-ı gül-izārı: 'āşık-ı şādıkı M, TDK

⁷⁷³⁵ ğonca ile gül gibi: ğonca gül gibi M / T'de yok

⁷⁷³⁶ biri birinden ayırıp cihānı başlarına siyāh eyledi: birbiri ile hicrāna düşürüp cihān başlarına siyāh oldu T / birbiri hicrāndan ayırıp cihān başlarına siyāh oldu TDK

⁷⁷³⁷ hicrānla: hicrān ile T

⁷⁷³⁸ hasb-i: hasb ü T

⁷⁷³⁹ āvāzla yırlayıp: āvāz ile ırlayıp T / āvāzla ırlayıp M

⁷⁷⁴⁰ bu hālīni: hālīni T / āhını M

⁷⁷⁴¹ edip: edip ve M

⁷⁷⁴² kızın: kız M

⁷⁷⁴³ uşlana der: uşludur T / uşlu der TDK

⁷⁷⁴⁴ bir: T ve TDK'de yok

⁷⁷⁴⁵ şaklardı: şaklardı ve T / şaklardı M

⁷⁷⁴⁶ yaklaştıkda: yaklaştıkça M

⁷⁷⁴⁷ tokuz kerre dolanıp: dolanıp tokuz kerre T, TDK

⁷⁷⁴⁸ eylerdi: eyler idi T, TDK

⁷⁷⁴⁹ āhlar edip bulsaydı: bulsaydı T / āhlar edip bulsa M

babasından korkduğundan epsem olurdu.⁷⁷⁵⁰ Mecnûn'ın iki üç dâne⁷⁷⁵¹ taze cüvân yârânları var idi ki küçükden⁷⁷⁵² bir yerde olup dâ'imâ birbirleriyle konuşup görüşürlerdi.⁷⁷⁵³ Mecnûn'a vefâ-dârlık edip tesellîler verirlerdi⁷⁷⁵⁴ ve dâ'imâ görüp gözedip her ne şarafa gitse bile giderlerdi.⁷⁷⁵⁵ Mecnûn da kalbinde olan gizli râzlarını⁷⁷⁵⁶ bunlardan şaklamayıp kendiye mahrem edininip dâ'imâ bunlarla⁷⁷⁵⁷ Leylâ'yı söyleşip eger bir gayrı söz söyleseler cevâb vermeyip hâtırı kalırdı. Rivâyet olunur ki Leylâ'nın kabîlesi Necid derler bir tağın dibinde olup Mecnûn her şabâh evvel⁷⁷⁵⁸ ol kendiye hem-dem ü yâr u mahrem olan yigitlerle⁷⁷⁵⁹ ol tağın etegine varıp uzakdan Leylâ'nın obasına toğru hasret gözüyle⁷⁷⁶⁰ bakıp âh vâh eylerdi ve⁷⁷⁶¹ gözlerinden kanlı yaşlar⁷⁷⁶² döküp yeryüzünü ergüvân çiçeği dökülmüşe döndürüp Leylâ tarafından esen yele **beyt**:

Ey nesîm-i şehîrî cânda yeriñ var seniñ
Bülbül-i bî-dile⁷⁷⁶³ gülden haberiñ var seniñ

deyip esen yel⁷⁷⁶⁴ kendisine cânân zülfünün koşusunu getirdiginden şanki Leylâ tarafından Mecnûn'a selâm ü [M 136a] du'âlar getirir bir peyk idi ki her esdikçe Mecnûn'a taze hayât verdiginden Mecnûn da kendisine mahrem edip dâ'imâ şehir yeline söz söyleyip anıñla deli gönlüne tesellîler verirdi ve⁷⁷⁶⁵ kendi tarafından da yel ile Leylâ'ya⁷⁷⁶⁶ selâmlar ve⁷⁷⁶⁷

⁷⁷⁵⁰ olurdu: olurdu ve T, TDK

⁷⁷⁵¹ dâne: M'de yok

⁷⁷⁵² küçükden: gerçekden T

⁷⁷⁵³ birbirleriyle konuşup görüşürlerdi: birbiriyle konuşup görüşürlerdi T / biri birleriyle konuşup görüşürler idi M

⁷⁷⁵⁴ tesellîler verirlerdi: tesliyetler verirler idi T / tesliyetler derlerdi M

⁷⁷⁵⁵ giderlerdi: giderlerdi ve T

⁷⁷⁵⁶ râzlarını: râzını T

⁷⁷⁵⁷ bunlarla: bunlar ile M, TDK

⁷⁷⁵⁸ evvel: T ve TDK'de yok

⁷⁷⁵⁹ yigitlerle: yigitler ile T

⁷⁷⁶⁰ gözüyle: gözü ile T, TDK

⁷⁷⁶¹ vâh eylerdi ve: vâh eylerdi T / eyler idi M

⁷⁷⁶² yaşlar: yaşları T, TDK

⁷⁷⁶³ bülbül-i bî-dile: bülbülü dile TDK

⁷⁷⁶⁴ esen yel: T ve TDK'de yok

⁷⁷⁶⁵ tesellîler verirdi ve: tesliyetler verirdi T / tesliyetler verirdi ve M

⁷⁷⁶⁶ tarafından da yel ile Leylâ'ya: tarafından yel ile T / tarafından yel ile Leylâ'ya TDK

du‘ālar gönderip muhabbetler ‘arz ederdi ve tağdan [TDK 30b] gügercinler uçup Leylā’nın obası önüne⁷⁷⁶⁸ uğrayıp geçdikçe Mecnūn’uñ gönlüne âteşler bırağıp gügercinlere de beyt:⁷⁷⁶⁹

Ey kebūter saña reşk etmemeye çāre mi var

Kūy-ı yāre varacağ bāl ü periñ var seniñ

deyip āh n’olaydı ben de seniñ gibi bir қanatlı қуш olup varıp cānānımı görebileydim diyü efgānlar edip biraz eglenip gine⁷⁷⁷⁰ yārānları⁷⁷⁷¹ ile dönüp kendi қабіlesine gelirdi. Günlerde bir gün Mecnūn’dur yārānıyla eski ‘ādeti üzere ol tağıñ⁷⁷⁷² etegine varıp uzaқdan Leylā’nın obasına toғru baқdıқda [T 139a] gördü kim obanıñ inekleri açılıp Leylā ayıñ on dördü gibi⁷⁷⁷³ obanıñ içinde olan şuffeniñ üzerinde қарār edip ғasret gözüyle⁷⁷⁷⁴ Mecnūn’uñ gelip geçdiğı yola baқar ve hicrānla⁷⁷⁷⁵ gözlerinden inci dānesi gibi⁷⁷⁷⁶ yaşlar aқar. Mecnūn’dur қarşıdan gelip saға sola baқıp obanıñ eṭrāfını tenhā⁷⁷⁷⁷ gördükde hemān-dem⁷⁷⁷⁸ dağı⁷⁷⁷⁹ ileri gelip āh ü⁷⁷⁸⁰ efgānlar edip Leylā da ғasret āhları çekip⁷⁷⁸¹ ortalıқ yerde vāfir ‘arz-ı iştiyāqlar olundu lākin bī-çāre Mecnūn kendisini zabt edemeyip gitdikçe efgānı perdeyi⁷⁷⁸² geçip kendisini yerden yere urmaға başlayıp ortalıға velvele biraқdıқda yārānları vāh⁷⁷⁸³ bugün ne ‘aceb olmaz yerde yaқamızı⁷⁷⁸⁴ ele verdik. Şimdi Leylā’nın

⁷⁷⁶⁷ selāmlar ve: selām ü M, TDK

⁷⁷⁶⁸ obası önüne: obasına T, TDK

⁷⁷⁶⁹ beyt: M’de yok

⁷⁷⁷⁰ gine: kendi T

⁷⁷⁷¹ yārānları: yārānlar M, TDK

⁷⁷⁷² tağıñ: dağ M

⁷⁷⁷³ Leylā ayıñ on dördü gibi: Leylā ayıñ on dördüne beñzer T / Leylā’dır ayıñ on dördü gibi M

⁷⁷⁷⁴ ғasret gözüyle: ғasret gözü ile T / ve ғasret gözüyle TDK

⁷⁷⁷⁵ hicrānla: hicrānıñ T / hicrān TDK

⁷⁷⁷⁶ gibi: T’de yok

⁷⁷⁷⁷ tenhā: T ve M’de yok

⁷⁷⁷⁸ hemān-dem: M’de yok

⁷⁷⁷⁹ dağı: T ve TDK’de yok

⁷⁷⁸⁰ āh ü: āh TDK

⁷⁷⁸¹ çekip: çekip ve T

⁷⁷⁸² perdeyi: perdeden T, TDK

⁷⁷⁸³ yārānları vāh: yārānları āh vāh T / āh vāh TDK

⁷⁷⁸⁴ yaқamızı: yaқayı T / yaқа M

babası tevābi‘iyle⁷⁷⁸⁵ gelip bizim kırmadık yerimizi kırmazlar⁷⁷⁸⁶ deyip cān başlarına şıçrayıp Mecnūn-ı derd-mendiñ eline yapışıp çekip dağa doğru götürdüler. Biraz tesliyetler verip dönüp kabîlelerine çekilip gitdiler.⁷⁷⁸⁷

BU MAĖAL MECNŪN’UŖ BABASI OĖLUNUŖ DERDİNDEN ĀĖĀH OLUP LEYLĀ’YI BABASINDAN İSTEDİKLERİNDE VERMEDİĞİDİR

Çünkü⁷⁷⁸⁸ Mecnūn’uñ babası her ne zamān ki obasına geliverdi oğlunu yerinde göremediginden Kays nerede gezer diyü şordukda Leylā’nıñ ‘aşkıyla⁷⁷⁸⁹ mecnūn olup dā’imā şahrālarda gezip ḥasb-i⁷⁷⁹⁰ ḥāle münāsib beyitler söyleyip gāh gāh Leylā’nıñ [M 136b] kabîlesi tarafına varıp uzakdan efgānlar eder.⁷⁷⁹¹ Derd-mendiñ ḥālî perîşān olmuştur diyü tamām-ı aḥvālını bir bir beyān eylediklerinde babası oĖlunuñ böyle⁷⁷⁹² ‘aşk sevdāsına düşdüĖünü⁷⁷⁹³ işitdikde gözlerinden yaşlar revān olup ağlamağa başladı. Bir zamāndan sonra buña ağlamağla çāre olmaz hemān erkenden bir ‘ilāc görmek [TDK 31a] gerekdir deyip kabîlesi ulularını yanına da‘vet edip cümlesi bir yere gelip bu derdiñ çāresi için⁷⁷⁹⁴ müşāvere eylediler. Āḥir sözü bir yere getirip bunu münāsib gördüler kim varıp Kays için⁷⁷⁹⁵ Leylā’yı babasından isteyeler. Dediler ki bizim kabîlemiz anlardan alçaķ degildir ki⁷⁷⁹⁶ bize kızlarını vermeyeler. Ancak her ne kadar ağırlık isterlerse yok demeyip mālār verip araya girelim⁷⁷⁹⁷ deyip⁷⁷⁹⁸ bu söz üzere cümlesi ittifāk edip kalkıp Leylā’nıñ

⁷⁷⁸⁵ tevābi‘iyle: tevābi‘i ile T / tevābi‘i M

⁷⁷⁸⁶ kırmazlar: kırmaz T, TDK

⁷⁷⁸⁷ çekip dağa doğru götürdüler. Biraz tesliyetler verip dönüp kabîlelerine çekilip gitdiler: gelip tağa gitdiler ve Necid’e varıp biraz tesliyetler verip dönüp yine kabîlelerine götürdüler ve rāḥat oldular T / çekip tağa gitdiler ve Necid’e varıp biraz tesellîler verip dönüp yine kabîlelerine götürdüler ve rāḥat oldular TDK

⁷⁷⁸⁸ çünkü: M’de yok

⁷⁷⁸⁹ ‘aşkıyla: ‘aşkı ile TDK

⁷⁷⁹⁰ ḥasb-i: ḥasb ü T, TDK

⁷⁷⁹¹ uzakdan efgānlar eder: efgānlar eyler T / uzakdan efgānlar eylerdi M

⁷⁷⁹² oĖlunuñ böyle: böyle oĖlunuñ T, TDK

⁷⁷⁹³ sevdāsına düşdüğünü: sevdāsını TDK

⁷⁷⁹⁴ çāresi için: çāresi’çin TDK

⁷⁷⁹⁵ müşāvere eylediler. Āḥir sözü bir yere getirip bunu münāsib gördüler kim varıp Kays için: T ve TDK’de yok

⁷⁷⁹⁶ ki: TDK’de yok

⁷⁷⁹⁷ girelim: gireler T, TDK

⁷⁷⁹⁸ deyip: M’de yok

ķabīlesine ğitdiler.⁷⁷⁹⁹ Yaķın vardıķlarında Leylā'nıñ babasına ğaber olup 'Āmir ķabīlesiniñ begi ile cümle belli başlıları geliyorlar dediklerinde⁷⁸⁰⁰ Leylā'nıñ babası daķı⁷⁸⁰¹ ķarşı çıķıp ğörüşdüler ve ğoş ğeldiñiz ķademler ğetirdiñiz deyip i'zāz ü ikrāmla⁷⁸⁰² obalarına ğetirip zıyāfetler eylediler. Yemekler yendikten řoñra muřāķabete başlayıp⁷⁸⁰³ Ķays'ıñ babasına ğıķāb edip ne iķin ğeldiñiz diyü su'āl eylediklerinde ol da mā hüve'l-vāķi' cevāb verip aşlını bir bir⁷⁸⁰⁴ beyān edip dedi ki murād u maķřūdumuz⁷⁸⁰⁵ oldur ki muķaddemā⁷⁸⁰⁶ ortamızda olan dostluğu daķı zıyāde eylemek niyyetine ğelip⁷⁸⁰⁷ Ħaķ Te'ālā Ħāzretleriniñ⁷⁸⁰⁸ emri üzere ğızıñız Leylā'yı oğlum Ķays iķin isteriz. Nikāķ edip ikisini bir yere ğetirelim dedikde sā'ir ķabīle a'yānı⁷⁸⁰⁹ biz de bu ğuřuřu⁷⁸¹⁰ ricā iķin ğeldik.⁷⁸¹¹ Birbirlerine⁷⁸¹² pek münāsibdir.⁷⁸¹³ Siziñ ğızıñız nice ananıñ babanıñ bir dānesi ise⁷⁸¹⁴ ma'lūm-ı 'izzetiñizdir ki [T 139b] seyyidimiziñ oğlu Ķays da ananıñ babanıñ⁷⁸¹⁵ bir dānesidir. Pes iki ķabīleniñ begi birbiri ile⁷⁸¹⁶ ğışım olmağın arķa⁷⁸¹⁷ yardım olup bir ğarafdan bir dūřmen zūhūr eyledikde⁷⁸¹⁸ biri biriñize yardım edip⁷⁸¹⁹ 'Arab iķinde ğünden

⁷⁷⁹⁹ ğitdiler: T ve TDK'de yok

⁷⁸⁰⁰ geliyorlar dediklerinde: geliyor diyü ğaber verdiklerinde T, TDK

⁷⁸⁰¹ Leylā'nıñ babası daķı: M ve TDK'de yok

⁷⁸⁰² i'zāz ü ikrāmla: i'zāz ü ikrām ile T / i'zāz ikrāmla TDK

⁷⁸⁰³ başlayıp: başlanıp TDK

⁷⁸⁰⁴ babasına ğıķāb edip ne iķin ğeldiñiz diyü su'āl eylediklerinde ol da mā hüve'l-vāķi' cevāb verip aşlını bir bir: babasına ğıķāb edip ne iķin ğeldiñiz deyip su'āl eylediklerinde ol da mā hüve'l-vāķi' cevāb verip aşlını bir bir T / babası ne iķin ğeldiklerini M

⁷⁸⁰⁵ dedi ki murād u maķřūdumuz: dedi kim murād u maķřūdumuz T / dedi kim murād maķřūdumuz TDK

⁷⁸⁰⁶ muķaddemā: M'de yok

⁷⁸⁰⁷ zıyāde eylemek niyyetine ğelip: muķkem eylemek niyyetine ğelip T / muķkem edip TDK

⁷⁸⁰⁸ Ħāzretleriniñ: Ħāzretiniñ T, TDK

⁷⁸⁰⁹ a'yānı: a'yānı da M

⁷⁸¹⁰ ğuşuşu: ğuşuşa T, TDK

⁷⁸¹¹ ğeldik: ğelip M

⁷⁸¹² birbirlerine: biri birlerine T, M

⁷⁸¹³ pek münāsibdir: pek münāsib M / ğoş münāsibdir TDK

⁷⁸¹⁴ dānesi ise: dānesidir TDK

⁷⁸¹⁵ babanıñ: ve babanıñ bir dānesi ve T / ve babanıñ TDK

⁷⁸¹⁶ birbiri ile: biri biri ile T / biri biriyle M

⁷⁸¹⁷ arķa: arķa ve T, TDK

⁷⁸¹⁸ zūhūr eyledikde: zūhūr olduķda T / zūhūrunda TDK

⁷⁸¹⁹ edip: olup T

güne şān u⁷⁸²⁰ şevketiñiz ziyāde olur dediler. Pes Leylā'nın babası bunlara cevāb verip⁷⁸²¹ sözüñüz hep cümle ma'kūl pek güzel lākin kızımız dañı küçücük⁷⁸²² olmağın ere varacak vakti degildir ve hem cihāzını dañı hāzırlamadık. Şimdilik ferāğat buyurup vakti geldikde sizden a'lā kimseye verecek degilize başım üstüne dedikde bunlar dediler kim **[M 137a]** lūtf edip 'öṣr ü⁷⁸²³ bahāne eylemeñ. Bize cehīz lāzım degildir.⁷⁸²⁴ Hemān şöyle şuraya gelmişken⁷⁸²⁵ şimdi nikāḥ edelim de şöñra her ne zamān verirseñiz ol vaktde⁷⁸²⁶ gelip alalım ve her ne kadar ağırlık isterseñiz verelim. Sizden ašlā māl dirīğ eylemeziz diyü ibrām eylediklerinde Leylā'nın babası nā-çār olup sözüñ toğrusu budur ki oğluñuz bir dīvāne yollu ādem olup gāh gāh kabīlemiz etrāfını dolaşp dürlü dürlü beyitler yırlayıp⁷⁸²⁷ **[TDK 31b]** nāleler eyler. Ma'lūm-ı şerīfiñizdir ki 'Arab t̄ā'ifesi ne mertebe ādemiñ eksigini arayıp dürlü dürlü adlar taķıp 'āleme rüsvāy ederler.⁷⁸²⁸ Eger⁷⁸²⁹ siz muḳaddem oğluñuza 'ilāc edip 'aqlını başına getirmege bir çāre edip bir hoşça uşlu edebli olursa ol vaktde sizden kız degil cānımız bile dirīğ eylemeziz⁷⁸³⁰ ve illā bu ḥāl üzere iken adıyla Mecnūn'a kız vermek 'ākıl işi degildir. Bu huşūşda beni ma'zūr tutup ḥātırıñız ḳalmasıñ. Halkdan ḥicāb eylerim. Baķ kızını şöyle bir dīvāneye verdi diyü beni dillerde dāstān eylerler dedi. Pes Ḳays'ın babası ve sā'irleri Leylā'dan ümmīdi kesip ḳalkıp kabīlelerine geldiler ve Mecnūn'a naşīhatler edip Leylā'dan ḥüsnü on ḳat ziyāde ince belli püskürme beñli servi boylu gül yañaķlı yāķūt tudaķlı nāzenīn meh-pāre kızlar alıverelim. Bī-ma'nā yere⁷⁸³¹ yabandan niçin kız ararız. Kabīlemiz içinde işte fülāniñ kızı vardır. Dedigimizden yüz ḳat ileridir.⁷⁸³² Eger anı begenmezseñ⁷⁸³³ fülāniñ kızını alıverelim deyip niçe güzel kızları⁷⁸³⁴

⁷⁸²⁰ şān u: şān TDK

⁷⁸²¹ verip: M'de yok

⁷⁸²² küçücük: küçük T, M

⁷⁸²³ 'öṣr ü: 'öṣr M

⁷⁸²⁴ degildir: degil TDK

⁷⁸²⁵ hemān şöyle şuraya gelmişken: şuraya gelmişken M / hemān şöyle şura gelmişken TDK

⁷⁸²⁶ verirseñiz ol vaktde: derseñiz ol vakt M / derseñiz ol vaktde TDK

⁷⁸²⁷ yırlayıp: ırlayıp T

⁷⁸²⁸ ederler: eylerler T, M

⁷⁸²⁹ eger: T'de yok

⁷⁸³⁰ degil cānımız bile dirīğ eylemeziz: degil cānımız bile dirīğ T / degile cānımı bile dirīğ eylemem M

⁷⁸³¹ yere: bize TDK

⁷⁸³² ileridir: ileridir alıverelim T / ileridir alıverelim deyip TDK

⁷⁸³³ anı begenmezseñ: anı da begenmezseñiz T, TDK

⁷⁸³⁴ deyip niçe güzel kızları: niçe güzel kızlar T / niçe güzel kızları TDK

Mecnûn'a şayıp dökdüler. Pes bî-çâre Mecnûn çünkü hışımlarından bu acı⁷⁸³⁵ cevâbı işitti. Perîşân olup yakasını yırtıp kendisini yerden yere urmağa başladı ve gögsünü taşlarla dögüp⁷⁸³⁶ feryâd ü fîğânlar eyledi ve gitdikçe dîvâneliği evvelkiden ziyâde olup geceler şabâhlara dek meh-tâba⁷⁸³⁷ karşı beyitler söyleyip gâh yırlayıp gâh da⁷⁸³⁸ ağlayıp gözlerinden kanlı yaşlar revân olup yiyip içmekden kesilmişdi⁷⁸³⁹ ve nâleler edip der idi⁷⁸⁴⁰ ki şimden soñra artık⁷⁸⁴¹ baña vuşlat kapısı kapanıp hicrân yolları göründü ve nigâr-ı nâzenînim yüzünü⁷⁸⁴² göstermeyip başına firâk şâllarını büründü.⁷⁸⁴³ Râhat günlerim⁷⁸⁴⁴ gam u miñnete dönüp⁷⁸⁴⁵ [M 137b] mañzûn göñlüm hârâb olup cânân gamıyla toptolu oldu ve hicrân kuşları başıma konup tamâm yerini buldu. Günden güne yüregim derd ü⁷⁸⁴⁶ miñnetden [T 140a] ezildi ve nâmım mecnûnlar defteriniñ başına yazıldı. Pes artık ben de dostlar gamından düşmenler sürûrundan geçip tamâm cünûna qarâr verdim. Halk ne derlerse desinler⁷⁸⁴⁷ deyip gâh da⁷⁸⁴⁸ 'aceb şimdi ol nigâr-ı nâzenînim kimlerle oturup turmadadır⁷⁸⁴⁹ ve ne şekil muşâhiblerle nâz ü niyâz edip⁷⁸⁵⁰ şalınmaktadır? 'Aceb bu 'aşık-ı⁷⁸⁵¹ bî-çâre derd-mend-i âvâresiniñ [TDK 32a] hâlinden haberi var⁷⁸⁵² mı ve benim böyle âteş-i miñnetle yanıp yakıldığımı bilir mi ola? Ne vardı⁷⁸⁵³ bir kerre bir selâm ile bu haste-i bî-çâreniñ bir miqdâr mañzûn göñlünü şâd eylese ve bir nefes gamdan âzâd eylese olmaz mı idi? Âh 'aceb başımda ol sa'âdet var mıdır ki bir dahı ölüp dirilip cennet köyüne

⁷⁸³⁵ hışımlarından bu acı: hışımlardan bu TDK

⁷⁸³⁶ dögüp: dögmege ve T, TDK

⁷⁸³⁷ şabâhlara dek meh-tâba: şabâha dek mâh-tâba T / şabâhlara dek mâh-tâba TDK

⁷⁸³⁸ yırlayıp gâh da: ırlayıp gâh da T / ırlayıp gâh M

⁷⁸³⁹ kesilmişdi: kesilmişidi TDK

⁷⁸⁴⁰ der idi: derler idi T / derleridi TDK

⁷⁸⁴¹ artık: aşlâ TDK

⁷⁸⁴² yüzünü: yüzün M

⁷⁸⁴³ şâllarını büründü: şâlların bürüdü M

⁷⁸⁴⁴ günlerim: günleri T

⁷⁸⁴⁵ dönüp: dönüp ve M

⁷⁸⁴⁶ derd ü: derd TDK

⁷⁸⁴⁷ ne derlerse desinler: derlerse desin T / ne derlerse desin TDK

⁷⁸⁴⁸ gâh da: gâhı de M

⁷⁸⁴⁹ turmadadır: durmada M

⁷⁸⁵⁰ niyâz edip: niyâzla M

⁷⁸⁵¹ 'aşık-ı: 'aşık-ı TDK

⁷⁸⁵² haberi var: haber-dâr T

⁷⁸⁵³ vardı: var idi T / TDK'de yok

varıp ayağına yüzümü sürüp dünyā gözüyle bir kerre dahı görmek müyesser olur mu deyip hāy hāy edip ağladıkça insān⁷⁸⁵⁴ feryādına taḥammül edemeyip her kim işidirse kendisini zabt edemeyip nā-çār bile ağlardı ve böyle perīṣān olduğça babasınıñ ve anasınıñ yüreklerini⁷⁸⁵⁵ tığlardı. Bir çāre bulup tesliyet veremediler. Gıtdıkçe günden güne Leylā'nın 'aşkı sevdāsı derd-mend Kays'ı cūş u⁷⁸⁵⁶ hurūşa getirip deli dīvāne eyledi.

BU MAḤAL BABASI⁷⁸⁵⁷ MECNŪN'U KA'BE-İ MÜKERREME'YE GÖTÜRDÜĞÜDÜR

Rivāyet olunur ki⁷⁸⁵⁸ çünkü Mecnūn'ın derdi günden güne ziyāde olup aṣlā bir 'ilāc bulunmadı. Ba'zı kimseler babasına dediler ki Kays için hiç eylemedigiñiz 'ilāc kalmadı.⁷⁸⁵⁹ Hemān bunu bir kerre de⁷⁸⁶⁰ Ka'be-i Mükerreme'ye götürseñiz. Anda bir du'ā olunsa ümmıddir ki bu derdden ḥalāş ola yoḥsa⁷⁸⁶¹ buña gayrı yüzden 'ilāc eylemek katı müşkildir dediklerinde Mecnūn'ın babası bu sözü işitdikde begenip ma'kūl ü⁷⁸⁶² münāsib gördü ve dedi ki ḥaḳīḳat Ka'be-i Mükerreme ehl-i ḥācet⁷⁸⁶³ kıblesi olup her ne kadar müşkil iş var ise Ḥaḳḳ'ın lūṭfu ile hep anda feth⁷⁸⁶⁴ olur deyip ol sene de ḥacca⁷⁸⁶⁵ gitmege niyyet edip cümle mühimmātını ḥāzırladı ve Kays'ı da bir miḥaffeye koyup Beytullāh'a revāne oldular.⁷⁸⁶⁶ Günlerde bir gün Ka'be-i Mükerreme'ye vāşıl olduklarında Mecnūn'ın⁷⁸⁶⁷ babası oğlunun eline yapışıp Ḥarem-i Şerīf'e götürüp benim oğlum [M 138a] bu maḥalde her ne du'ā olunursa Ḥaḳ Te'ālā kendi lūṭf u⁷⁸⁶⁸ kereminden ḳabūl edip murād olunan ḥāceti revā eyler. İmdi saña da lāzım olan budur ki hemān varıp Ka'be-i

⁷⁸⁵⁴ edip ağladıkça insān: edip ağladıkça T / ağladıkça insān M

⁷⁸⁵⁵ babasınıñ ve anasınıñ yüreklerini: anasınıñ babasınıñ yüreklerini T / babasınıñ yüregini M

⁷⁸⁵⁶ cūş u: cūş TDK

⁷⁸⁵⁷ babası: Mecnūn'ın babası T, TDK

⁷⁸⁵⁸ rivāyet olunur ki: M'de yok

⁷⁸⁵⁹ 'ilāc kalmadı: T'de yok

⁷⁸⁶⁰ bunu bir kerre de: bir kerre de T / bir kere TDK

⁷⁸⁶¹ ola yoḥsa: olurdu ve illā M

⁷⁸⁶² ma'kūl ü: M'de yok

⁷⁸⁶³ Ka'be-i Mükerreme ehl-i ḥācet: Mekke-i Mükerreme ehl M

⁷⁸⁶⁴ feth: M'de yok

⁷⁸⁶⁵ sene de ḥacca: sene de ḥacca ḥacca T / sene ḥacca M

⁷⁸⁶⁶ oldular: oldu T

⁷⁸⁶⁷ Mecnūn'ın: TDK'de yok

⁷⁸⁶⁸ lūṭf u: lūṭf M, TDK

Mükerreme'niñ halkasına yapışıp cān u gönülden Hâk Te'ālā Hâzretinden dermān isteyip yā Rabbī⁷⁸⁶⁹ başımda olan 'aşk sevdāsını giderip beni evvelki hālime koyup yine⁷⁸⁷⁰ 'aqlıma kemāl ver diyü du'ālar⁷⁸⁷¹ eylemekdir. Ola⁷⁸⁷² ki Hâk Te'ālā seni bu belādan⁷⁸⁷³ hālāş eyleye ve sevdānı def' edip yine⁷⁸⁷⁴ evvelki gibi sükūnlar ihsān eyleye dedikde hemān-dem Mecnūn 'aşk adını işitdiği gibi cūş u⁷⁸⁷⁵ hurūşa gelip varıp Ka'be-i Mükerreme'niñ halkasına yapışıp [TDK 32b] yüzünü yerlere sürüp yā Rabbī derde uğrayıp kapıña yüz süregeldim. Lütf u⁷⁸⁷⁶ keremiñden benim du'āmı kabūl edip⁷⁸⁷⁷ kapıñdan mahrūm gönderme deyip andan şoñra yā Rabbī⁷⁸⁷⁸ baña [T 140b] sevdā-yı 'aşkdan ferāğat eyle diyü beni 'aşkdan şoğudup cānānımdan ayırmağ isterler. İlāhī! Benim derd-i 'aşkıımı günden güne ziyāde edip zerre kadar eksik eyleme ve benim 'ömrümü bu⁷⁸⁷⁹ 'aşk derdi ile āhir eyle diyü⁷⁸⁸⁰ du'ālar edip gözlerinden kanlı yaşlar döküp tazarru' u⁷⁸⁸¹ niyāzlar eyledi.⁷⁸⁸² Pes babası bu hāli gördükde me'yūs olup şimden şoñra buña çāre eylemek katı güç oldu deyip⁷⁸⁸³ gözlerinden yaşlar revān oldu. Oğlunu yanına alıp nā-murād dönüp kabīlesine geldi.

⁷⁸⁶⁹ yā Rabbī: yā Rabb TDK / T'de yok

⁷⁸⁷⁰ yine: TDK'de yok

⁷⁸⁷¹ du'ālar: du'ā T / ricā TDK

⁷⁸⁷² ola: bolay T

⁷⁸⁷³ belādan: belālardan T

⁷⁸⁷⁴ yine: T ve TDK'de yok

⁷⁸⁷⁵ cūş u: cūş TDK

⁷⁸⁷⁶ lütf u: lütf TDK

⁷⁸⁷⁷ edip: eyle T, TDK

⁷⁸⁷⁸ Rabbī: Rabb TDK

⁷⁸⁷⁹ bu: M'de yok

⁷⁸⁸⁰ diyü: deyip T, M

⁷⁸⁸¹ tazarru' u: tazarru' M

⁷⁸⁸² eyledi: eylerdi T, TDK

⁷⁸⁸³ güç oldu deyip: güç oldu T / oldu deyip M

BU MAHAL LEYLÂ'NİN KABİLESİ MECNÛN'U ÖLDÜRMEGE KAŞD EDİP MECNÛN'UN⁷⁸⁸⁴ BABASI ÂGÂH OLUP OĞLUNU ARAŞDIRDIĞIDIR

Çünkü Mecnûn babasıyla hacdan dönüp kabîlesine geldi. Yine eski ‘âdeti üzere Necid tağı etrâfında⁷⁸⁸⁵ gezip Leylâ’nın obası etrâfına varıp beyitler okuyup âh ü efğân⁷⁸⁸⁶ eylemege başladı. Leylâ kabîlesinden birkaç münâfıklar varıp Leylâ’nın babasına kabîlemiziñ ‘ırz u⁷⁸⁸⁷ nāmûsu kalmayıp her gün şu dīvâne gelip dünyâda olmadık sözler söyler. Siz buña bir⁷⁸⁸⁸ çäre etmeyip açmaz korsañız ‘âlem halkı arasında⁷⁸⁸⁹ rüsvây oluruz. Buña miqdârını bildirmek gerekdir tâ ki bu sevdâdan vazgele dediler. Leylâ’nın babası çünkü bunlardan bu sözü işitti. Hicâba düşüp anı helâk edip vücûdunu yok edelim deyip ğayrete geldi ve Mecnûn bir dağı geldikde hemân kavmine koma [M 138b] deyip⁷⁸⁹⁰ öldürmege ‘azîmet eyledi. Birkaç kimsedir varıp bu haberi Mecnûn’uñ babasına dediklerinde cân başına şıçrayıp Mecnûn’u araşdırdı. Bulamayıp kabîlesi halkını taraf taraf gönderip⁷⁸⁹¹ tağ ve taşu aradılar. Olmadı bir çäre olup nām u nişânından⁷⁸⁹² eşer bulamadılar. Nâ-ümmîd olup dönüp geldiler⁷⁸⁹³ ve bulamadık diyü [TDK 33a] babasına haber verdiler. Babası ve anası⁷⁸⁹⁴ Mecnûn’dan ümmîdlerini⁷⁸⁹⁵ kesip mâtemler eylediler. Rivâyet olunur ki Benî Sa’d kabîlesinden bir kimse⁷⁸⁹⁶ bir maşlahat için yola girip çekilip giderken yolu Mecnûn’uñ olduğı yere uğrayıp gördü kim bir tâze yigit bir tenhâ yerde oturup tırmadan gâh ağlayıp gâh hâline münâsib ‘âşıkâne beyitler okur. ‘Aceb böyle yerde ne şekil⁷⁸⁹⁷ âdem ola ve ne arar bunda diyü yanına⁷⁸⁹⁸ varıp selâm verip ahvâlini şordukda

⁷⁸⁸⁴ Mecnûn’uñ: M’de yok

⁷⁸⁸⁵ etrâfında: etrâfına TDK

⁷⁸⁸⁶ efğân: efğânlar T, M

⁷⁸⁸⁷ ‘ırz u: ‘ırz M, TDK

⁷⁸⁸⁸ bir: M’de yok

⁷⁸⁸⁹ halkı arasında: arasında halkıñ yanında T, TDK

⁷⁸⁹⁰ deyip: edip T, M

⁷⁸⁹¹ halkını taraf taraf gönderip: halkı taraf taraf gidip T, TDK

⁷⁸⁹² nām u nişânından: nām u nişânından bir T / nām nişândan bir TDK

⁷⁸⁹³ dönüp geldiler: gelip döndüler T, TDK

⁷⁸⁹⁴ ve anası: M’de yok

⁷⁸⁹⁵ ümmîdlerini: ümmîdini T / ümmîdi TDK

⁷⁸⁹⁶ kimse: kimesne T

⁷⁸⁹⁷ şekil: müşkil T

⁷⁸⁹⁸ arar bunda diyü yanına: arar ki M

Mecnûn'dan aşlâ bir⁷⁸⁹⁹ cevâb alamayıp bir ʔarîḳla⁷⁹⁰⁰ söyledemedi. Pes dönüp yoluna revâne oldu. Hikmet Allâh'ın yolu Mecnûn'ın ʔabîlesine uğrayıp gördü kim ʔabîle içinde bir âdem zâyi' olup durmadan halk derd-mend Mecnûn tâzeliginde ne yavuz belâyâ uğramış ki nâ-bedîd olup ne maḥalde olduğu ma'lûm degil⁷⁹⁰¹ diyü söyleşirler. Pes ol kimse bu ʔışşayı işitdikde⁷⁹⁰² halkdan⁷⁹⁰³ zâyi' olan kimsenin 'alâmet ü nişânlarını'⁷⁹⁰⁴ şordukda bildi kim kendinin râst gelip cevâb alamadığı kimsedir. Dönüp dedi kim size müjde olsun ki dedigiñiz⁷⁹⁰⁵ kimseyi ben fûlân yerde dîvâne gibi perîşân oturup ʔurmadan ağlarken [T 141a] râst⁷⁹⁰⁶ geldim. Ağzından aşlâ bir⁷⁹⁰⁷ cevâb alamadım deyince ʔabîle halkı bu haberden şâd olup herîfi Mecnûn'ın⁷⁹⁰⁸ babasına götürüp nerede⁷⁹⁰⁹ râst geldigini dedikde hemân-dem babası atlanıp birkaç âdemle ol âdemiñ haber⁷⁹¹⁰ verdigi yere varıp eṭrâfa bakarken gördü kim Mecnûn bir ʔaşıñ dibinde oturup ʔoprağa yuvalanmış. Babasıdır oğlunu bu hâlde görünce gözlerinden yaşlar revân olup yanına gelip ey benim gözüm nûru ve gönüm sürûru! Bu seniñ sevdâñ ne dükenmez sevdâdır dedikde Mecnûn da⁷⁹¹¹ babasının ayağına düşüp 'özrleri dileyip ey benim hayâtıma⁷⁹¹² sebep olan peder-i 'azîzim! Niçe zamândır ki hizmet-i şerîfiñizden dūr olup taḳşîrler eyledim ammâ bu işde⁷⁹¹³ benim zerre ʔadar günâhım yokdur. 'Aşk derler bir pād-şâh vardır ki⁷⁹¹⁴ beni kendisine⁷⁹¹⁵ ʔul edip 'aqlımı almışdır ve yüregimi âteşle⁷⁹¹⁶ yakıp beni⁷⁹¹⁷ dîvâne edip şahrâlara şalmışdır.

⁷⁸⁹⁹ bir: T'de yok

⁷⁹⁰⁰ ʔarîḳla: tarîḳ ile T

⁷⁹⁰¹ uğramış ki nâ-bedîd olup ne maḥalde olduğu ma'lûm degil: uğrayıp nâ-bedîd oldu M, TDK

⁷⁹⁰² bu ʔışşayı işitdikde: M'de yok

⁷⁹⁰³ halkdan: T ve TDK'de yok

⁷⁹⁰⁴ nişânlarını: nişânını T

⁷⁹⁰⁵ ki dedigiñiz: kim dedigiz T

⁷⁹⁰⁶ râst: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁷⁹⁰⁷ bir: T'de yok

⁷⁹⁰⁸ Mecnûn'ın: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁷⁹⁰⁹ nerede: ne yerde M

⁷⁹¹⁰ âdemle ol âdemiñ haber: âdemle ol sağlık M / âdem ile ol şalık TDK

⁷⁹¹¹ da: TDK'de yok

⁷⁹¹² hayâtıma: cânıma T

⁷⁹¹³ işde: işlere T

⁷⁹¹⁴ pād-şâh vardır ki: pād-şâhdır ki T / pād-şâh M

⁷⁹¹⁵ Bu kısımdan (7915. dipnot) 7984. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁹¹⁶ 'aqlımı almışdır ve yüregimi âteşle: 'aqlım almışdır yüregimi âteşlere TDK

⁷⁹¹⁷ beni: T'de yok

Mādāmki ben anıñ eli altındayım emr ü fermânına rām ve her ne buyurursa hūkmüne boyun verip cānla itā‘at eylemekden ğayrıya kıdır degilim. Şimdiki hālde anıñ emri böyle serseri gezmekdir. Lütf u ihsān edip bu huşuşda benim kuşuruma [TDK 33b] bakmayıp hātır-ı şerīfñiz kalmasın diyü sözünü⁷⁹¹⁸ tamām eyledi. Babasıdır Mecnūn’dan bu cevābı işitdikde āh edip behey oğul! Ben seniñ bu hālīñe nice taḥammül edeyim ve seni böyle yaban yerde terk edip nereye⁷⁹¹⁹ gideyim ve kabīleye vardıkda bī-çāre vālideñe ne cevāb vereyim? Gece gündüz seniñ firākıñla ağlamada ve⁷⁹²⁰ dā’imā ḥasretiñ āteşiyle yüregini tğlamadadır. Āh oğul diyü feryād eyledikçe işidenlerde şabr u tākāt kalmayıp sen ise bu sevdādan ferāġat etmeyip gitdikçe perīşān olmaḳdasın. Lütf edip sözümü tutup bu ḥām sevdādan vazgeç. Niçeye dek bir kızıñ derdiyle bağırñı hūn edersin. ‘Ālemde bulunmayan hemān kız olsun tek hemān koç başıñ⁷⁹²¹ cihānda şağ olsun. Sen bunda böyle perīşān iken anañla bizim nice hużūr u rāḥatımız olsun? Kalk hemān seni anañ yanına götüreyim. Ümmīd oldur ki derdiñe bir çāre bulayız.⁷⁹²² Sözümü tutup āḥir vaḳtimde⁷⁹²³ beni ağladıp maḥzūn eyleme dedikde Mecnūn babasından bu naşīḥat sözlerini işitdikde gözlerinden kanlı yaşlar akıdıp dedi ki ey benim sermāye-i fütūḥum ve⁷⁹²⁴ ‘ömrüm olan babacığım! Ḥaḳ Te‘ālā ‘ömrüñü ziyāde edip devletiñi dā’im eylesin. Benim derdime dermān için dünyā māllarını⁷⁹²⁵ şarf edip ḥesāba gelmez ḥazīneler telef eylediñ lākin bu ‘aşḳ maraḫı ḥakīmler ‘ilācıyla⁷⁹²⁶ def olur ḥastelik degildir. Bu maraḫda⁷⁹²⁷ Loḳmān’lar ‘āciz kalıp⁷⁹²⁸ Eflātūn’lar ḥayrān kalmışlar ve ben bu derde kendi ihtiyārımla düşmedim. Belki ezelde Ḥaḳḳ’ıñ taḳdīri böyle olup başımıñ yazısı bu imiş ve Leylā’nıñ zūlfü⁷⁹²⁹ zencīri boynuma kat kat dolaşıp bir dahı çıkmak muḥāl olmuşdur⁷⁹³⁰ ve benim şefḳatli babam! Cihānda

⁷⁹¹⁸ sözünü: sözü T

⁷⁹¹⁹ nereye: nere TDK

⁷⁹²⁰ ve: TDK’de yok

⁷⁹²¹ tek hemān koç başıñ: koç başıñ hemān TDK

⁷⁹²² bulayız: olayız TDK

⁷⁹²³ āḥir vaḳtimde: āḥirimde TDK

⁷⁹²⁴ fütūḥum ve: T’de yok

⁷⁹²⁵ māllarını: mālları T

⁷⁹²⁶ ‘ilācıyla: ‘ilācı ile T

⁷⁹²⁷ maraḫda: maraḫdan T

⁷⁹²⁸ kalıp: olup T

⁷⁹²⁹ zūlfü: zūlf TDK

⁷⁹³⁰ muḥāl olmuşdur: muḥāldir TDK

‘aşka ibtidā ben yalnız uğramadım ve derd-i cānānla hemān ben yüregimi t̄āğlamadım.⁷⁹³¹
Cihān mülkünde niçe şāh u⁷⁹³² gedālar [T 141b] görülmüşdür ve niçe kimseler bu h̄arca
sürülmüşdür ve benim feryādıma kulak tutup h̄atırın perīşān eyleme ki ‘aşıkların h̄ālī
dā’imā ağlamakdır ve āteş-i ‘aşkla yüregini t̄āğlamakdır. Anların gülmesi gözyaşıdır⁷⁹³³
ve⁷⁹³⁴ ağlamaları āteşleri biraz eksilip⁷⁹³⁵ epsem olduklarıdır ve bu gözyaşları⁷⁹³⁶ ādemi
yabanda kıomayıp elbette⁷⁹³⁷ bir yere erişdirir. Egerçi ibtidā bir bī-ma‘nā şey⁷⁹³⁸ görünür
ammā soñu kemāl-i h̄āldir ve ‘aşıklar melāmet t̄aşından kaçmazlar ve ‘ār nāmūs nedir
bilmezler. H̄āşılı başlarını⁷⁹³⁹ ve cānlarını terk edip andan [TDK 34a] soñra meydān-ı
muḥabbete girerler. Pes lūtf u⁷⁹⁴⁰ ihsān edip beni kendi h̄ālīme kıoyunuz ve siz kendi
‘āleminizde olup tutuñ ki ölüp gitmişimdir⁷⁹⁴¹ ve cihān bāğında bitip yitmişimdir⁷⁹⁴² deyip
sözünü tamām eyledikde bī-çāre babası⁷⁹⁴³ Mecnūn’dan bu ye’s cevābı işitdikde tekrār h̄āy
h̄āy edip ağlamağa başladı ve gücü kıuvveti kesilip çöküp oturdu. Mecnūn da bu h̄ālī
gördükde figāna başlayıp babalı oğullu bir⁷⁹⁴⁴ zamān nāleler edip efgānlar eylediler. Āḫir-
kār babası ne eylediyse eyledi⁷⁹⁴⁵ Mecnūn’u kendiye rām edip alıp kıabīleye geldi.⁷⁹⁴⁶
Vālidesi ve sā’ir aḳrabāsı yanına cem’ olup Mecnūn’a keennehū tesellī⁷⁹⁴⁷ verip h̄atırını ele
aldılar. Mecnūn da ne çāre h̄atırları’çin⁷⁹⁴⁸ iki üç gün şābredip oturdu. Ba’dēhū yine sevdā-
yı ‘aşkı cūş u h̄urūşā gelip şābr u kıarārı tār ü mār⁷⁹⁴⁹ eyledikde yā Hū sizi deyip şāhrālara

⁷⁹³¹ hemān ben yüregimi t̄āğlamadım: yüregimi ben t̄oğramadım T

⁷⁹³² şāh u: şāh TDK

⁷⁹³³ gözyaşıdır: gözü yaşıdır TDK

⁷⁹³⁴ ve: T’de yok

⁷⁹³⁵ āteşleri biraz eksilip: TDK’de yok

⁷⁹³⁶ gözyaşları: gözyaşı T

⁷⁹³⁷ yabanda kıomayıp elbette: yabana kıomaz elbet TDK

⁷⁹³⁸ şey: TDK’de yok

⁷⁹³⁹ başlarını: başlar T

⁷⁹⁴⁰ lūtf u: lūtf TDK

⁷⁹⁴¹ gitmişimdir: gitmişdir T

⁷⁹⁴² yitmişimdir: yitmişdir T

⁷⁹⁴³ babası: baba T

⁷⁹⁴⁴ bir: biraz T

⁷⁹⁴⁵ eyledi: TDK’de yok

⁷⁹⁴⁶ geldi: geldi ve T

⁷⁹⁴⁷ keennehū tesellī: tesliyet T

⁷⁹⁴⁸ h̄atırları’çin: h̄atırı için T

⁷⁹⁴⁹ tār ü mār: tār mār T

çekildi ve⁷⁹⁵⁰ dīvāne gönlünü egletmek için bir yerde karar etdiremeyip⁷⁹⁵¹ tağ ve şahrâları toğuz dolaşıp pervâne-vâr ol şem‘-i hayâliniñ⁷⁹⁵² şevkından yanıp yakılırdı.

BU MAHAL LEYLÂ’NİÑ DA MECNÛN’A OLAN MUHABBETİ İBTİDÂ GİZLİ İKEN ŞOÑRA TUIYULUP FÂŞ OLDUĞUDUR

Bî-çâre Mecnûn bu hâl üzere şahrâlarda feryâd ü⁷⁹⁵³ fiğân edip gezmekte bu tarafda Leylâ’nıñ ise günden güne güzelliği⁷⁹⁵⁴ ziyâde olup kaşları siyâh tozlu⁷⁹⁵⁵ yaya ve çehresi bedr olmuş aya dönüp ğamzesi âfet-i cân tutakları şanki mercân idi. Yañağı gül saçı sünbül gülse güller açılır söylese şekerler saçılır bir âfet-i devrân ve fitne-i cihân olmuş idi ki dünyâyâ ne mişli⁷⁹⁵⁶ gelmiş ve ne cihânda nazîri görülmüş idi.⁷⁹⁵⁷ Bu hüsne ol da Mecnûn’uñ dīvânesi ve biñ cânla ol ‘âşık-ı şâdıkıñ âşüftesi olup gizlice âh eyledikçe felek âyînesini siyâh eylerdi ammâ n’eylesin taşra çıkmâğa kudreti olmayıp anası ve⁷⁹⁵⁸ babası korkusundan ‘aşkıñı gizleyip şakınırdı ve ortalığı tenhâ buldukça âh ‘aceb ol ‘âşık-ı maḥzûnum ve bî-çâre Mecnûn’um kağı yerde benim âteş-i hicrânımla ḥaste vü biryân ve derd-i ‘aşkımla giryân olup şahrâları lâle-zâr etmekdedir deyip gözlerinden mercân dânesi gibi kanlı yaşlar döküp gâh gâh Necid tağı tarafında⁷⁹⁵⁹ Mecnûn’uñ gelip geçdiği yollara ḥasret gözüyle bakıp yel esdikçe Mecnûn’uñ kokusunu alıp şafâlar eylerdi ve yoldan gelip geçen kimseleriñ [TDK 34b] ağızından bî-çâre Mecnûn’uñ kendi ḥakkında söylediği beyitleri⁷⁹⁶⁰ işitdikçe [T 142a] karşısında kendi de beyitler söyleyip gizlice yola bırağıp giderdi ve⁷⁹⁶¹ kimseye kalbinde olan gizli râzını açmayıp dâ‘imâ melûl ü maḥzûn gezerdi.

⁷⁹⁵⁰ ve: TDK’de yok

⁷⁹⁵¹ etdiremeyip: etmeyip T

⁷⁹⁵² pervâne-vâr ol şem‘-i hayâliniñ: pervâz-vâr ol şem‘î hayâliñ TDK

⁷⁹⁵³ feryâd ü: feryâd T

⁷⁹⁵⁴ güzelliği: hüsne TDK

⁷⁹⁵⁵ tozlu: kırulu T

⁷⁹⁵⁶ olmuş idi ki dünyâyâ ne mişli: olmuş idi ki dünyâyâ mişli ne TDK

⁷⁹⁵⁷ görülmüş idi: görülmüş idi TDK

⁷⁹⁵⁸ ve: TDK’de yok

⁷⁹⁵⁹ tarafında: tarafından T

⁷⁹⁶⁰ söylediği beyitleri: beyitlerini TDK

⁷⁹⁶¹ bırağıp giderdi ve: bırağıp idi T

şimdi ol bî-çâre Mecnûn'um⁷⁹⁷⁷ kangı tağda benim derdimle ağlamağda ve ne şekil şahrâda gezip yüregini tığlamağdadır [TDK 35a] deyip tırmadan⁷⁹⁷⁸ gözlerinden yaş dökerken bağın taşrasında⁷⁹⁷⁹ bir 'Arab Mecnûn'un Leylâ hakkında söylediği firâklı beyitleri yırlayıp⁷⁹⁸⁰ geçerken Leylâ'dır türküyü işitdiği gibi⁷⁹⁸¹ yüregine âteşler düşüp feryâdla ağlamağa başladı. Meger bağda olan kızların biri bağın içinde gezerken ol yere gelip Leylâ'yı mahzûn oturup ağladığını gördükde ola⁷⁹⁸² ki kime 'âşıkdır bir haber alaydım diyü bir ağacın ardına şaklanıp durmuşdu.⁷⁹⁸³ Pes cümle ahvâli duyup Mecnûn'a 'âşık olduğunu bilip añlayıp ahşam olup⁷⁹⁸⁴ [M 139a] dönüp anası yanına geldiklerinde ol münâfık kız Leylâ'nın anasını bir tenhâ yere⁷⁹⁸⁵ çekip bağda görüp işitdiği ahvâli bir bir⁷⁹⁸⁶ beyân edip bu kıza olmuş olacak! Mecnûn'a 'âşık olup deli dīvâne olmuş. Hemân⁷⁹⁸⁷ bunu erkenden n'eylerseñiz⁷⁹⁸⁸ eyleyip şarıp şarmalayıp bir ere veregörüñ⁷⁹⁸⁹ sonra 'ilâc eylemek güç olur dedikde⁷⁹⁹⁰ anası bî-çâre hayrân olup n'eylesin elinden ne gelir? Kıza yalvarıp lütf eyle kızım bu sözü benden ğayr kimseye⁷⁹⁹¹ söyleme⁷⁹⁹² ki sırrımız dillere [TDK 35b] düşüp halk içinde rüsvây oluruz deyip açmaz kodu.

⁷⁹⁷⁷ Mecnûn'um: Mecnûn T

⁷⁹⁷⁸ tırmadan: tırmayıp TDK

⁷⁹⁷⁹ taşrasında: taşrasından T

⁷⁹⁸⁰ yırlayıp: ırlayıp T

⁷⁹⁸¹ işitdiği gibi: T'de yok

⁷⁹⁸² ola: bolay T

⁷⁹⁸³ durmuşdu: tırmuşıdi TDK

⁷⁹⁸⁴ olup: TDK'de yok / 7915. dipnottan buraya (7984. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁷⁹⁸⁵ yere: yerde M

⁷⁹⁸⁶ bir bir: TDK'de yok

⁷⁹⁸⁷ hemân: TDK'de yok

⁷⁹⁸⁸ n'eylerseñiz: n'eylerseñ M

⁷⁹⁸⁹ veregörüñ: veregör T, M

⁷⁹⁹⁰ dedikde: dedikde ve M

⁷⁹⁹¹ ğayr kimseye: ğayrıya T, TDK

⁷⁹⁹² söyleme: söylemediñiz M

**BU MAĞAL BENİ ESED KABIİESİ MĀL-DĀRLARINDAN İBN-İ SELĀM DERLER
BİR DİL-ĀVER CŪVĀN LEYLĀ'YI BABASINDAN İSTEDİGİDİR⁷⁹⁹³**

Rivāyet olunur ki Benī Esed kabīlesi ekābirlerinden İbn-i Selām nāmında⁷⁹⁹⁴ bir taze cŭvān var idi. Ėāyet māl-dār olup niçe kabīleye hŭkmü⁷⁹⁹⁵ revān bir güzel yüzlü tatlı sözlü bir⁷⁹⁹⁶ dil-āver yigit idi. Günlerde bir gün şikār için atlanıp⁷⁹⁹⁷ etrāfı tolanırken Leylā'nın kabīlesine yakın gelmişti.⁷⁹⁹⁸ Hikmet Allāh'ın ol gün Leylā da sünbül zŭlfünü⁷⁹⁹⁹ perīşān edip cādū gözlerine sürmeler⁸⁰⁰⁰ çekip hŭsnü bir iken on kat⁸⁰⁰¹ ziyāde⁸⁰⁰² olup bu leṭāfetle kabīlesi kızlarından birkaç meh-pāreleri⁸⁰⁰³ yanına alıp serv-i hırāmān gibi şalını şalını bir gül-şene revāne olmuşlar idi.⁸⁰⁰⁴ İttifākā İbn-i Selām'dır yolda⁸⁰⁰⁵ bu nāzenīnler ālāyına rāst gelip içlerinden⁸⁰⁰⁶ Leylā'nın cemālini gördükde ġamzesi okları bağına şaplanıp biñ cānla 'āşık oldu ve kimiñ kıızı olduğunu haber alıp āh vāhlar ederek⁸⁰⁰⁷ dönüp kabīlesine geldikde akrānlarından niçe ulu kimseler İbn-i Selām'ın yanına gelip [T 143a] gördüler kim ġam u ġuşşa deryāsına dalmış ve maḥzŭn u perīşān⁸⁰⁰⁸ olup kendisini aldırılmış. Sebebini sorduklarında ol da yolda rāst geldiği⁸⁰⁰⁹ perīnini hŭsnünü vaşf edip cān u⁸⁰¹⁰ dilden 'āşık olduğunu beyān eyledikde anlar da tesellīler⁸⁰¹¹ verip elem

⁷⁹⁹³ Bu Maḥal Benī Esed Kabīlesi Māl-dārlarından İbn-i Selām Derler Bir Dil-āver Cŭvān Leylā'yı Babasından İstedigidir: Bu Maḥal İbn-i Selām Derler Bir Dil-āver Benī Esed Kabīlesi Māl-dārlarından Bir Yigit Olup Leylā'yı Babasından İstedigidir ki Zıkr Olunur T / Bu Maḥal İbn-i Selām Derler Bir Dil-āver Benī Esed Kabīlesi Māl-dārlarından Bir Yigit Olup Leylā'yı Babasından İstedigidir TDK

⁷⁹⁹⁴ nāmında: derler M

⁷⁹⁹⁵ hŭkmü: hŭkm M

⁷⁹⁹⁶ bir: M'de yok

⁷⁹⁹⁷ atlanıp: T ve TDK'de yok

⁷⁹⁹⁸ gelmişti: gelmişidi M, TDK

⁷⁹⁹⁹ zŭlfünü: zŭlfün T

⁸⁰⁰⁰ sürmeler: sürme T

⁸⁰⁰¹ kat: M'de yok

⁸⁰⁰² ziyāde: T ve TDK'de yok

⁸⁰⁰³ meh-pāreleri: meh-pāre kızları M, TDK

⁸⁰⁰⁴ olmuşlar idi: olmuşidi T, TDK

⁸⁰⁰⁵ yolda: bu yolda TDK

⁸⁰⁰⁶ içlerinden: içlerinde M

⁸⁰⁰⁷ ederek: edip T

⁸⁰⁰⁸ ve maḥzŭn u perīşān: maḥzŭn perīşān TDK

⁸⁰⁰⁹ yolda rāst geldiği: rāst geldiği M / yolda rāst geldiğini TDK

⁸⁰¹⁰ cān u: cān TDK

çekmeñ bunda maḥzūn olacak bir şey yoğa. Eger emrederseñiz hemān⁸⁰¹² yarın varıp babasından isteyip ne miḳdār māl isterse verelim. Siziñ⁸⁰¹³ gibi devletliye vermez de kime verir dediklerinde İbn-i Selām şād olup bu söz üzerine ḳavl ü⁸⁰¹⁴ ḳarār eylediler. Çünkü şabāḥ olup āf-tāb-ı ‘ālem-tābla⁸⁰¹⁵ cihān [M 139b] rüşen oldu. İbn-i Selām bir⁸⁰¹⁶ niçe tuḥfeler düzüp pīşkeşlerle ḳabīlesi ihtiyārlarından birkaç ulu kimseleri kız istemek için Leylā’nıñ babasına gönderdi.⁸⁰¹⁷ Bunlar da⁸⁰¹⁸ yola girip ḳabīleye yakın olduklarında Leylā’nıñ babasına haber olup Benī Esed ḳabīlesi uluları geldiler dediklerinde karşı çıkıp bunlarla görüşdü.⁸⁰¹⁹ Hoş geldiñiz ḳademler getirdiñiz deyip ‘izzet ü ikrāmla⁸⁰²⁰ obasına getirip ziyāfetler eyledi. Yemekdir yendikten soñra bunlar da niye geldiklerini beyān edip Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretleriniñ⁸⁰²¹ buyruğu üzere kızınıñ Leylā’yı ḳabīlemiziñ ser-çeşmesi olan İbn-i Selām için⁸⁰²² istemege geldik deyip [T 143b] pīşkeşlerini ‘arz eylediklerinde⁸⁰²³ Leylā’nıñ babası da [TDK 36a] şafā geldiñiz pek güzel! Biz öyle aşıl-zāde devletliden kız degile cānımızı bile⁸⁰²⁴ dirīğ eylemeziz. Baş üstüne! Kızımızı Ḥaḳ Te‘ālā’nıñ emri üzere anlara verip biri birimize arḳa⁸⁰²⁵ yardım olalım lākin birkaç gündür ki kızınıñ bir miḳdār⁸⁰²⁶ mizācı nā-ḥoşdur. Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazreti şıḥḥat iḥsān⁸⁰²⁷ eyledikde tedārikini görüp ol vaḳtde sizlere haber eyleriz gelip nikāḥ edip alıp götürürsüz dedi. Bunuñ üzerine du‘ā vü

⁸⁰¹¹ tesellīler: tesliyetler T, M

⁸⁰¹² emrederseñiz hemān: murād ederseñiz T, TDK

⁸⁰¹³ siziñ: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁸⁰¹⁴ ḳavl ü: ḳavl TDK

⁸⁰¹⁵ ‘ālem-tābla: ‘ālem-tāb ile M

⁸⁰¹⁶ İbn-i Selām bir: İbn-i Selām’dır M

⁸⁰¹⁷ kimseleri kız istemek için Leylā’nıñ babasına gönderdi: kimselerle kız istemek için Leylā’nıñ babasına haber olup Benī Esed ḳabīlesi uluları geliyor diyü tenbīh eyledikde T, TDK

⁸⁰¹⁸ bunlar da: bunlardır T, TDK

⁸⁰¹⁹ Benī Esed ḳabīlesi uluları geldiler dediklerinde karşı çıkıp bunlarla görüşdü: T ve TDK’de yok

⁸⁰²⁰ ḳademler getirdiñiz deyip ‘izzet ü ikrāmla: diyü istiḳbāl edip ‘izzet ü ikrām ile T / diyü istiḳbāl edip ‘izzet ü ikrāmla TDK

⁸⁰²¹ Ḥazretleriniñ: Ḥazretiniñ T, TDK

⁸⁰²² İbn-i Selām için: İbn-i Selām için TDK

⁸⁰²³ eylediklerinde: eyledikde TDK

⁸⁰²⁴ bile: TDK’de yok

⁸⁰²⁵ arḳa: arḳa ve TDK

⁸⁰²⁶ birkaç gündür ki kızınıñ bir miḳdār: kız birkaç gündür ki T / bir kızdır ki kaç gündür ki TDK

⁸⁰²⁷ Ḥazreti şıḥḥat iḥsān: şıḥḥat iḥsān iḥsān T

şenâlar⁸⁰²⁸ olunup kıavl ü⁸⁰²⁹ kıarâr eylediklerinde kıabîle⁸⁰³⁰ ihtiyârlarıdır kıalkıp bu müjde haberi⁸⁰³¹ ile vardıklarında İbn-i Selâm'dır şād olup zevk u⁸⁰³² şafāsına meşğūl oldu. Çünkü uzun kıulakıdan Leylā bu haberi işidip⁸⁰³³ kendisini İbn-i Selâm'a vereceklerini⁸⁰³⁴ tıydu. Yüregine dāğ üzere dāğ olup ğam u ğuşşası dahı ziyāde olup tenhāsında āh ü⁸⁰³⁵ efgānlar edip gül cemāli günden güne şolmağa başladı.

BU MAĖAL 'ARAB BEGLERİNDEN NEVFEL DERLER BİR BEG MECNŪN'LA⁸⁰³⁶ ĀŞİNĀ OLUP LEYLĀ'SINI⁸⁰³⁷ ALIVERMEK ÜZERE 'AHD EYLEDİĞİDİR

Nā-murād Mecnūn eski 'ādeti üzere⁸⁰³⁸ dā'imā şahrālarda 'aşk āteşiyle sūzān u⁸⁰³⁹ biryān olup gece gündüz āh ü efgān⁸⁰⁴⁰ eylemekde idi. Ol zamānda 'Arab beglerinden Nevfel demekle meşhūr⁸⁰⁴¹ bir beg var idi. Ğāyet dil-āver olup mālı çok ve ĥadem ü ĥaşemine nihāyet yok⁸⁰⁴² bir devletli olup niçe kıabîleye ĥükm edip cümlesi emrine muṭī' idiler. Ol taraflarda begler begi gibi murādı üzere atıp tıtaradı.⁸⁰⁴³ Pes Nevfel'dir⁸⁰⁴⁴ günlerde bir gün bir niçe dil-āverle binip şikār için⁸⁰⁴⁵ tağ ve şahrāları dolanırken kıulağına bir taraftan [M 140a] bir ĥazīn āvāz geldi. Atını sürüp yanına vardıkda gördü kim bir tāze

⁸⁰²⁸ şenâlar: şenā T, M

⁸⁰²⁹ kıavl ü: kıavl TDK

⁸⁰³⁰ kıabîle: TDK'de yok

⁸⁰³¹ haberi: haber M

⁸⁰³² zevk u: zevk TDK

⁸⁰³³ Leylā bu haberi işidip: Leylā'dır bu haberi işitdi T, TDK

⁸⁰³⁴ vereceklerini: verecek olduklarını M

⁸⁰³⁵ āh ü: āh TDK

⁸⁰³⁶ Nevfel Derler Bir Beg Mecnūn'la: Nevfel Derler Bir Beg Mecnūn ile T / Bir Begiñ M

⁸⁰³⁷ Leylā'sını: Leylā'yı T, TDK

⁸⁰³⁸ nā-murād Mecnūn eski 'ādeti üzere: eski 'ādeti üzere nā-murād Mecnūn T, TDK

⁸⁰³⁹ sūzān u: M'de yok

⁸⁰⁴⁰ āh ü efgān: āh T, TDK

⁸⁰⁴¹ demekle meşhūr: derler M

⁸⁰⁴² mālı çok ve ĥadem ü ĥaşemine nihāyet yok: mālı çok ve ĥadem ü ĥaşem şāhibi T / māl çok ve ĥadem ĥaşemine nihāyet yok TDK

⁸⁰⁴³ murādı üzere atıp tıtaradı: murād üzere atıp tıtmada idi T, TDK

⁸⁰⁴⁴ Nevfel'dir: Nevfel de TDK

⁸⁰⁴⁵ dil-āverle binip şikār için: dil-āverle binip şikār edip T / dil-āverlerle binip şikār için M

yigit oturup durmadan firākı beyitler yırlayıp ağlar lākin⁸⁰⁴⁶ bu ādemiñ saçları fetīl fetīl olup ve gövdesi ‘uryān olmağın güneş yakıp yandırıp bir kōrkunç kıyāfete girmiş. Nevfel’dir⁸⁰⁴⁷ Mecnūn’u bu hālde gördükde ‘acebā bu ne şekil ādem ola deyip aḥvālını⁸⁰⁴⁸ şordukda bir nā-murād bī-çāre ‘āşıkdır ki bir kızın ‘aşkı derdiyle⁸⁰⁴⁹ bu hāle girip dā’imā böyle şahrālarda⁸⁰⁵⁰ gezip beyitler yırlar⁸⁰⁵¹ ve feryād ü fiğānla deli gönlünü egler dediklerinde Nevfel ta‘accüb edip biz bugün şikār için çıkmış idik.⁸⁰⁵² Bundan iyi şikār olmaz deyip atından inip Mecnūn’uñ yanına vardı. Muḥabbetler gösterip oḥşadı ve ādemlerine yemek getirin diyü emreyledikde anlar da getirip müheyyā edip öñüne kodular.⁸⁰⁵³ Hāşılı ol kadar ġarīb-nüvāzlık gösterdi kim Mecnūn’uñ gönlünü yumuşadıp kendiye meyl etdirdi lākin [TDK 36b] yine getirdiği yemekden yemeyip Leylā’dan ġayrı bir söz söylemedi. Vāfir ibrām eylediklerinde hālne münāsib birkaç beyit okuyup ḥazīn āvāzla bir cins ırladı⁸⁰⁵⁴ ki işidenlerin şabr u qarārı kalmayıp cümlesiniñ yüregi taşıp ağlamağa başladılar.⁸⁰⁵⁵ Pes Mecnūn’uñ ‘āşıkāne beyitleri Nevfel’e te’şir edip yüregini yakdıkdā⁸⁰⁵⁶ Mecnūn’a tesliyet verip ‘ahdim olsun ki māl ile mi olur yohsa ceng ü cidāl ile mi olur ol kızı sen nā-murādla⁸⁰⁵⁷ bir yere getirip seniñ murādınıñ ḥāşıl edip gönlünü şād eylemedikçe rāḥat eylemeyip zevk u şafāmı terk edeyim dedikde Mecnūn’dur söze [T 144a] gelip Nevfel’e du‘ālar edip Ḥaḳ Te‘ālā seniñ ‘ömr ü⁸⁰⁵⁸ devletiñi günden güne ziyāde eylesin ki benim gibi ġarīb için böyle himmetler buyurduñuz lākin ricā ederim ki bu ḥuşūşda vücūd-ı şerīfiñize zahmet vermeyip kendi ‘ālemiñizde olasız. Şimdi ben⁸⁰⁵⁹ bir

⁸⁰⁴⁶ yırlayıp ağlar lākin: ırlayıp ağlar lākin T / yırlayıp ağlarken TDK

⁸⁰⁴⁷ ve gövdesi ‘uryān olmağın güneş yakıp yandırıp bir kōrkunç kıyāfete girmiş. Nevfel’dir: gövdesi ‘uryān olmağın güneşde yakıp yandırıp bir kōrkunç kıyāfete girmiş kōrkulur T / TDK’de yok

⁸⁰⁴⁸ deyip aḥvālını: diyü M

⁸⁰⁴⁹ derdiyle: derdi ile T

⁸⁰⁵⁰ bu hāle girip dā’imā böyle şahrālarda: TDK’de yok

⁸⁰⁵¹ yırlar: ırlar T / M’de yok

⁸⁰⁵² çıkmış idik: çıkmışidik TDK

⁸⁰⁵³ getirin diyü emreyledikde anlar da getirip müheyyā edip öñüne kodular: getirin emreyledikde anlar da getirip müheyyā edip öñüne kodular T / getirdip öñüne kodu M

⁸⁰⁵⁴ okuyup ḥazīn āvāzla bir cins ırladı: okuyup ḥazīn āvāz ile bir cins ırlardı T / söyleyip ḥazīn āvāzla bir cins ırlardı M

⁸⁰⁵⁵ başladılar: başladı T

⁸⁰⁵⁶ yakdıkdā: yakdı M

⁸⁰⁵⁷ nā-murādla: nā-murād ile T, M

⁸⁰⁵⁸ ‘ömr ü: TDK’de yok

⁸⁰⁵⁹ ben: T ve TDK’de yok

yaban âdemîsi şekline girip insân kıyâfetinden çıktım.⁸⁰⁶⁰ Leylâ ise bir nâzenîn perîdir. Ne ihtimâldir ki bencileyin dîvâneye vereler? Eger ceng edip zûr ile alıveririm derseñiz gâlib olduđuñuzda ara yere âdemler girip size gâh yalvarıp gâh cihân mâlları⁸⁰⁶¹ ‘arz edip n’eylerse⁸⁰⁶² eylerler sizi kendilerine râm edip gine ben dîvâneysi maḥzûn qorlar. Öyle olunca **beyt:**⁸⁰⁶³

Geri maḥzûn olacaḡ⁸⁰⁶⁴ ḡatırımı şâd etme

Yine⁸⁰⁶⁵ vîrân olacaḡ göñlümü [M 140b] âbâd etme

Hemân lütf edip beni kendi ḡalime qoyup ḡam-ı cānānla zevḡ u şafāya mu‘tād olmuşken⁸⁰⁶⁶ ḡuzûrumu uçurmañız ki yoḡ yere zaḡmet çekip birḡaç gün kendi zevḡ u⁸⁰⁶⁷ şafāñızdan qalırsız dedikde⁸⁰⁶⁸ Nevfel gördü kim bu işiñ olacaḡına Mecnûn’uñ⁸⁰⁶⁹ aşlâ i‘timâdı yoḡ. Ḥaḡ Te‘ālâ Ḥazretine yemîn edip Allāhu ‘aḡimü’ş-şān ḡaḡḡı için⁸⁰⁷⁰ seni murādıñıa erişdirmek üzerime⁸⁰⁷¹ farz olsun. Mālımla ve⁸⁰⁷² cānımla ḡalışıp seniñ murādıñı ḡaşıll eylemedikçe kendi işim baña ḡarām olsun lâkin senden de⁸⁰⁷³ bunu ricā ederim ki⁸⁰⁷⁴ böyle ḡaḡlarda gezmekden ferāḡat edip birḡaç gün bizimle bile⁸⁰⁷⁵ olup âdem kıyâfetine giresin dedikde nâ-murād Mecnûn bunuñ gibi mizâcına münāsib işleri ve⁸⁰⁷⁶ sözleri işitdikde ümmîde düşüp **beyt:**

⁸⁰⁶⁰ çıktım: çıkdım ve T

⁸⁰⁶¹ gâh cihân mâlları: gâh cihân mâllarını M / gâhî cihân mâllarını TDK

⁸⁰⁶² n’eylerse: n’eylerlerse T, M

⁸⁰⁶³ beyt: M’de yok

⁸⁰⁶⁴ olacaḡ: edecek M

⁸⁰⁶⁵ yine: gine T

⁸⁰⁶⁶ olmuşken: olmuşiken T, TDK

⁸⁰⁶⁷ zevḡ u: zevḡ TDK

⁸⁰⁶⁸ dedikde: dedi T

⁸⁰⁶⁹ olacaḡına Mecnûn’uñ: Mecnûn olacaḡına M

⁸⁰⁷⁰ ḡaḡḡı için: ḡaḡḡı’çin M, TDK

⁸⁰⁷¹ erişdirmek üzerime: erişdirmek T / yetişdirmek üzerime M

⁸⁰⁷² ve: M’de yok

⁸⁰⁷³ de: TDK’de yok

⁸⁰⁷⁴ ki: T’de yok

⁸⁰⁷⁵ bile: TDK’de yok

⁸⁰⁷⁶ işleri ve: M ve TDK’de yok

Egler fakîri va‘de-i vaşlîñ ne hâl ise
Cândır umar efendi ne deñli muhâl⁸⁰⁷⁷ ise

[TDK 37a] deyip bu kavlı üzere Nevfel ile şehre geldiler. Pes Nevfel⁸⁰⁷⁸ buyurdu⁸⁰⁷⁹ Mecnûn’u hammâma götürüp yudular⁸⁰⁸⁰ ve başını tirâş edip pāk ü pākîze libâslarla bir âdem kıyâfetine kôdular. Birkaç gün bunlarla oturup nefîs yemekler yiyip laţîf şerbetler içdikden şöñra⁸⁰⁸¹ beti beñzi yerine gelip gündün güne güzellenmeğe başladı ve her gün Nevfel ile bir bāğ-çeye gidip⁸⁰⁸² şöhetler edip gâh gâh Leylâ’nıñ ‘aşkıyla⁸⁰⁸³ tâze ğazeller söyleyip deli göñlünü egletmek⁸⁰⁸⁴ için ırladıķça Nevfel de⁸⁰⁸⁵ cân kulağıyla dîñleyip taşşınler eylerdi.⁸⁰⁸⁶ Bir⁸⁰⁸⁷ zamân bu hâl üzere geçip⁸⁰⁸⁸ Nevfel’dir kendi ‘âleminde⁸⁰⁸⁹ olup her gün bir bāğ-çeye gidip aḥşamlara dek⁸⁰⁹⁰ ‘îş ü ‘işretler edip Mecnûn’uñ aḥvâlini unutup aşlâ taḳayyüd eylemedi. Mecnûn da gördü kim va‘deleri üzere ortalıkda kendi aḥvâline müte‘allık bir tedbîr ü tedârik yok. Hemân ‘arz-ı hâl olsun diyü birkaç beyit söyleyip ma’nâsı bu idi ki ben⁸⁰⁹¹ bî-çâreyi bu kadar⁸⁰⁹² va‘delerle kendi mekânımdan ayırıp buraya getirdiñiz ve⁸⁰⁹³ işimi unutup aḥvâlime taḳayyüd buyurmadiñız. Hâlâ şabr u ḳarârım ḳalmayıp ṭâkatım ṭâḳ oldu. Lüṭfuñuzdan ricâ ederim ki bu fakîre izn veresiz ki gine varıp eski ‘âlemimde ve kendi feryâd ü fiğânımda olup⁸⁰⁹⁴ derdli göñlüme tesellî⁸⁰⁹⁵

⁸⁰⁷⁷ deñli muhâl: hâl T

⁸⁰⁷⁸ Nevfel: Nevfel’dir T, M

⁸⁰⁷⁹ buyurdu: buyurdu ki T, TDK

⁸⁰⁸⁰ yudular: buyurdular T

⁸⁰⁸¹ içdikden şöñra: içdikçe M

⁸⁰⁸² gidip: girip TDK

⁸⁰⁸³ ‘aşkıyla: ‘aşkı ile T, TDK

⁸⁰⁸⁴ egletmek: eylemek T / eglemek TDK

⁸⁰⁸⁵ Nevfel de: Nevfel’dan TDK

⁸⁰⁸⁶ eylerdi: eyledi T

⁸⁰⁸⁷ bir: biraz TDK

⁸⁰⁸⁸ geçip: geçirip T

⁸⁰⁸⁹ ‘âleminde: hâlinde T

⁸⁰⁹⁰ dek: degin T, TDK

⁸⁰⁹¹ ben: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁸⁰⁹² bu kadar: T ve TDK’de yok

⁸⁰⁹³ ve: T’de yok

⁸⁰⁹⁴ ve kendi feryâd ü fiğânımda olup: olam ve kendi feryâd fiğânımda T / olam ve kendi feryâd ü fiğânımda TDK

vereyim.⁸⁰⁹⁶ Pes bir⁸⁰⁹⁷ maḥalli ile bu beyitleri Nevfel'in ḥuzūrunda okuyup ḥazīn āvāzı ile yırladı.⁸⁰⁹⁸ Nevfel'dir⁸⁰⁹⁹ Mecnūn'un bu zārāfetine ḥayrān olup ḡāyet [M 141a] hoşuna geldi. Āferīnler edip⁸¹⁰⁰ hemān ol⁸¹⁰¹ sâ'at fermān eyledi ki⁸¹⁰² ḥükm eylediği kabīlelerden yanına vāfir ādem cem' ola. Pes niçe dil-āver yigitler gelip yanına cem' olduklarında⁸¹⁰³ bir mübārek vaktde yerinden kalkıp Leylā'nın kabīlesine doğru 'azm eyledi. Yakın vardıklarında⁸¹⁰⁴ ibtidā⁸¹⁰⁵ bir iki ādem elçi edip muḳaddem gönderip bu maḥalle 'askerle gelmekden⁸¹⁰⁶ maḳşūdum kabīle⁸¹⁰⁷ ser-çeşmesi olan fülānıñ kıızı Leylā'yı Mecnūn dedikleri nā-murāda alıverip [T 144b] iki ḥasreti birbirine⁸¹⁰⁸ kavuşdurmaḳdır. Eger sözümü tutup kıızı vermege rāzī olursanız ne güzel! Size ikrāmlar edip ne miḳdār māl⁸¹⁰⁹ isterseñiz verip şafā-yı ḥāṭırla dönüp gideriz.⁸¹¹⁰ Eger 'inād u muḥālefet ederseñiz⁸¹¹¹ vaktiñize ḥazır olasız ki [TDK 37b] ceng ü cidāl olunmaḳ muḳarrerdir. Şoñra 'özü bahāne eylemeyesiz diyü haber⁸¹¹² gönderdi. Pes gönderilen kimselerdir varıp bu haberi kabīle ulularına i'lām eylediklerinde dil-āverler⁸¹¹³ ḡazaba gelip ma'lūmuñuz olsun ki iyilikle biz öyle dīvāneye kız vermeziz.⁸¹¹⁴ Eger ceng ederlerse şafā geldiler. Anlarda olan silāḥ u 'asker bizde de bulunur ola dediler. Gelip bu haberi begleri olan Nevfel'e vuḳū'u üzere

⁸⁰⁹⁵ tesellī: tesliyetler T, M

⁸⁰⁹⁶ vereyim: verem TDK

⁸⁰⁹⁷ bir: T'de yok

⁸⁰⁹⁸ okuyup ḥazīn āvāzı ile yırladı: okuyup ḥazīn āvāz ile ırladı T / ḥazīn āvāzile ırladı M

⁸⁰⁹⁹ Nevfel'dir: Nevfel de T

⁸¹⁰⁰ ḡāyet hoşuna geldi āferīnler edip: TDK'de yok

⁸¹⁰¹ ol: M'de yok

⁸¹⁰² ki: kim T, TDK

⁸¹⁰³ dil-āver yigitler gelip yanına cem' olduklarında: dil-āverler yanına gelip bahādır yigitler cem' oldu.

Andan T, TDK

⁸¹⁰⁴ vardıklarında: vardıkda T, TDK

⁸¹⁰⁵ ibtidā: M'de yok

⁸¹⁰⁶ gelmekden: gelmeden T, TDK

⁸¹⁰⁷ kabīle: kabīlesi M

⁸¹⁰⁸ birbirine: biri birine T, M

⁸¹⁰⁹ māl: aḳçe M

⁸¹¹⁰ dönüp gideriz: dönüp gideriz ve T / verip dönüp gideriz ve TDK

⁸¹¹¹ ederseñiz: eylerseñiz M

⁸¹¹² haber: haberi T

⁸¹¹³ eylediklerinde dil-āverler: eylediklerinde dil-āverlerdir M / eyledikde dil-āverlerdir TDK

⁸¹¹⁴ biz öyle dīvāneye kız vermeziz: böyle dīvāneye biz kız mı veriz T, TDK

beyân eylediklerinde hemân-dem Nevfel ‘askeriyle⁸¹¹⁵ yürüyüp Leylâ’nın kabîlesi⁸¹¹⁶ dil-
 âverleri de hâzır ü müheyyâ olup karşı geldiler.⁸¹¹⁷ İki ‘askerdir birbirine⁸¹¹⁸ katılıp
 ortalık⁸¹¹⁹ yerde oklar ve tüfenkler⁸¹²⁰ atılıp gâh kılıç ve gâh mızrâğla⁸¹²¹ iki taraftan vâfir
 âdem helâk oldu. Mecnûn ise uzakda⁸¹²² тұrup [T 145a] iki tarafın cengine bakıp
 yüzünü⁸¹²³ yerlere sürüp Cenâb-ı Hâk Te‘âlâ Hâzretine⁸¹²⁴ tazarru‘ u niyâzlar⁸¹²⁵ edip yâ
 Rabbî!⁸¹²⁶ Benim cânânım olan Leylâ’nın ‘askerini zebûn edip ayaklar altında pây-mâl
 eyleme ve nuşreti⁸¹²⁷ anlara verip kavm ü kabîlesini manşûr u⁸¹²⁸ muzaffer eyle deyip⁸¹²⁹
 ağlardı. İşidenler bak şu Mecnûn’u kendisine yardım eyleyen ‘askerin bozulduğunu ister!
 Dīvânedir ne söyledigini bilmez derlerdi.⁸¹³⁰ Andan haberleri yoğdu⁸¹³¹ ki ‘aşkın hâli oldur
 ki ‘âşık olan kimse ma‘şûkunun kavm ü kabîlesine ve ne kadar müte‘allikâtı var ise
 hayvânlarına varınca cümlesine⁸¹³² muhabbet edip içlerinden hiçbirinin hâtırı perîşân
 olduğunu istemeye. Bu huşûşda Mecnûn nâ-çâr olup muktezâ-yı ‘aşk üzere kendisine
 zararı var iken bile yine⁸¹³³ [M 141b] Leylâ’nın⁸¹³⁴ kabîlesinin gâlib olmasına du‘âlar edip
 kendiye yardım eyleyen Nevfel’in bozulup perîşân olmasını cân u dilden⁸¹³⁵ isteyip Hâk

⁸¹¹⁵ ‘askeriyle: ‘asker ile T, TDK

⁸¹¹⁶ kabîlesi: kabîle M

⁸¹¹⁷ karşı geldiler: karşıladılar T, TDK

⁸¹¹⁸ birbirine: biri birine T, M

⁸¹¹⁹ ortalık: orta T, TDK

⁸¹²⁰ ve tüfenkler: M’de yok

⁸¹²¹ ve gâh mızrâğla: ve gâh mızrâk ile T / gâh mızrâk ile M

⁸¹²² uzakda: uzakdan T, M

⁸¹²³ yüzünü: yüzün M

⁸¹²⁴ Hâzretine: dergâhına T, M

⁸¹²⁵ tazarru‘ u niyâzlar: tazarru‘lar M, TDK

⁸¹²⁶ Rabbî: Rabb T, TDK

⁸¹²⁷ nuşreti: nuşret T

⁸¹²⁸ manşûr u: manşûr TDK

⁸¹²⁹ deyip: diyü T, TDK

⁸¹³⁰ derlerdi: derler idi T, TDK

⁸¹³¹ yoğdu: yoğidi T, TDK

⁸¹³² ne kadar müte‘allikâtı var ise hayvânlarına varınca cümlesine: cümle tevâbi‘ine TDK

⁸¹³³ yine: gine M

⁸¹³⁴ Leylâ’nın: Leylâ TDK

⁸¹³⁵ olmasına du‘âlar edip kendiye yardım eyleyen Nevfel’in bozulup perîşân olmasını cân u dilden: olmasın cân-ı dilden T / olmasını cân u dilden TDK

Te‘ālā dergāhına yüz sürüp niyāzlar eylerdi⁸¹³⁶ ve Nevfel ‘askerinden biri Leylā ‘askerinden bir ādemi ursa⁸¹³⁷ İlāhī! Koluñ kopsun derd-mendi helāk eylediñ. Vāh vāh! Ne⁸¹³⁸ yavuz hayflar oldu deyip⁸¹³⁹ maḥzūn olurdu. Ammā Leylā ‘askerinden biri Nevfel ādemlerinden birini helāk eylese⁸¹⁴⁰ Bārekallāh! Eliñ var olsun. Koluña kuvvet şeh-bāzım diyü du‘ālar edip şād olurdu. El-kışsa ortalık yerde⁸¹⁴¹ vāfir ceng olup āḥir-kār Mecnūn’uñ du‘ası qabūl olup gitdikçe Leylā’nıñ ‘askeri gālib olup Nevfel’in ‘askeri zebūn olmağa başladı. Nevfel’dir bu ḥālī gördükde cān başına şıçrayıp şimdi şöyle bir qabīleniñ elinde bozulursam artık ‘Arab içinde ne yüzle [TDK 38a] ḥākim olurum deyip tarafından birkaç ādem gönderip şulḥa t̄alib oldu. Leylā ‘askeriniñ⁸¹⁴² ḥod şulḥ cānlarına minnet idi. Pes ortalık yerde şulḥ u⁸¹⁴³ şalāḥ olup Nevfel’dir ‘askeriyle⁸¹⁴⁴ dönüp yerine gitdi ve zebūn olup şulḥa t̄alib olduḡu gāyet gücüne gelip qasāvetlendi. Yanında olanlar tesliyetler⁸¹⁴⁵ verip öyle olur sultānım elem çekmeñ. Gālib ü maḡlūb olmaḡ Ḥaḡ Sübhānehū ve⁸¹⁴⁶ Te‘ālā Ḥazretiniñ kudretindedir.⁸¹⁴⁷ Qullarını gāḥ gālib edip gāḥ maḡlūb eyler.⁸¹⁴⁸ Cenābıñız⁸¹⁴⁹ qabīle ḥaḡkını göze aldırmayıp ne olsa gerekdir deyip az ‘askerle gelmişdiñiz.⁸¹⁵⁰ Anlara ise ḡayrı qabīleleriñ⁸¹⁵¹ dil-āverleri imdāda gelip ḡayli ‘asker olmuşlar. Yine bir maḡallinde⁸¹⁵² qulaqlarını burup ḡadlerini bildirmek devletiñizde⁸¹⁵³ āsāndır dediler. Mecnūn çünki Nevfel’in şulḥ eyledigini işitdi. Maḡzūn olup ardlarına düşdü. Varıp

⁸¹³⁶ eylerdi: eyledi M

⁸¹³⁷ biri Leylā ‘askerinden bir ādemi ursa: bir ādemi urursa T / biri Leylā ‘askerinden bir ādem öldürseler M

⁸¹³⁸ ne: M’de yok

⁸¹³⁹ oldu deyip: olup diyü T / oldu diyü TDK

⁸¹⁴⁰ birini helāk eylese: birine ursa T, TDK

⁸¹⁴¹ ortalık yerde: ortalıkda T, TDK

⁸¹⁴² ‘askeriniñ: qabīlesiniñ T, TDK

⁸¹⁴³ şulḥ u: şulḥ TDK

⁸¹⁴⁴ ‘askeriyle: ‘asker ile T / ‘askerle TDK

⁸¹⁴⁵ tesliyetler: tesliyet T, TDK

⁸¹⁴⁶ Sübhānehū ve: M’de yok

⁸¹⁴⁷ kudretindedir: kudretindendir T

⁸¹⁴⁸ Qullarını gāḥ gālib edip gāḥ maḡlūb eyler: qullarınıñ kimi gāḥ gālib ve gāḥ maḡlūb olup T / qullarınıñ kimini gāḥ gālib ve kimini gāḥ ma‘lūb eyler TDK

⁸¹⁴⁹ cenābıñız: cenābıñıza T

⁸¹⁵⁰ gerekdir deyip az ‘askerle gelmişdiñiz: gerek diyü az ‘asker ile gelmiş idiñiz M / gerekdir deyip az ‘askerle gelmişidiñiz TDK

⁸¹⁵¹ anlara ise ḡayrı qabīleleriñ: anlar ise ḡayrı qabīle M

⁸¹⁵² yine bir maḡallinde: yine bir maḡalde T / yine bir maḡallinde M

⁸¹⁵³ devletiñizde: yanıñızda T, TDK

Nevfel'e du'ālar edip dedi ki Hāk Te'ālā seniñ⁸¹⁵⁴ dünyāñı ve āhiretiñi ma'mūr edip cihānda olduğça vücūduñu hıfz u emānetde eyleyip⁸¹⁵⁵ 'ömr ü devletiñi⁸¹⁵⁶ günden güne ziyāde eylesin ki bu fakīr için bu kadar taqayyüdler⁸¹⁵⁷ eylediñiz lākin işi tamām eylemeyip belki⁸¹⁵⁸ evvelkiden dağı ziyāde güç edip döndüñüz.⁸¹⁵⁹ Cenābıñız muḳaddemā bu bī-ḫāreze ibtidā⁸¹⁶⁰ buluşup niçe va'adler⁸¹⁶¹ ve lüṭflar eyledikde ben sulṭānıma bu bir olmaz işdir hemān birkaç gün kendi 'ālemiñizden ḳalırsız. Ceng ü cidāl⁸¹⁶² olunduḳda orta yere [T 145b] niçe ādemler girip sizi kendilerine rām eylerler dedigimde⁸¹⁶³ yemīnler edip 'ahd eylemiş idiñiz.⁸¹⁶⁴ Ben de sizi sözlerine şādık bir devletli şanıp⁸¹⁶⁵ benim işime taqayyüd edip beni⁸¹⁶⁶ murādıma erişdirir diyü kendi gūşe-i vaḥdetimi ve ṭaḡlarda olan zevḳ u⁸¹⁶⁷ şafāmı bırağıp yanıñıza geldim ve Leylā'nıñ devesi yularını elimde bildim. Şimdi aralık yerde ceng ü cidāl olup iki ṭarafdan bu kadar ādem telef oldu ve yine bir maşlahat görülmeyip ḥālā şulḥ eylediñiz. Şimden şoñra Leylā'nıñ ḳabīlesi cümle baña düşmen olup bulsalar benim bir ḳaşıḳ ḳanıma iḫcerler. Evvel gāh gāh ḳabīleleri eṭrāfını ṭolanıp āh ü efgānlar⁸¹⁶⁸ edip deli göñlüme tesellīler⁸¹⁶⁹ verdikçe ḳararsız bir dīvānedir diyü muḳayyed olmazlardı. Bundan şoñra ol yerler baña ḥarām olup hemān yazıḳlar baña ki bilmezlikle size⁸¹⁷⁰ i'timād edip kendi zevḳ u şafāmı uçurdum deyip Nevfel'e küsüp yine 'uryān olup dönüp gitdi. [TDK 38b] Be dur diyegördüler⁸¹⁷¹ ḫāreze olup diñlemedi. Pes

⁸¹⁵⁴ seniñ: T ve TDK'de yok

⁸¹⁵⁵ dünyāñı ve āhiretiñi ma'mūr edip cihānda olduğça vücūduñu hıfz u emānetde eyleyip: dünyā vü āhiretiñi ma'mūr edip cihānda olduğça vücūduñu hıfz emānetde eyleyip T / M'de yok

⁸¹⁵⁶ 'ömr ü devletiñi: 'ömr devletiñizi TDK

⁸¹⁵⁷ taqayyüdler: taqayyüd T, TDK

⁸¹⁵⁸ belki: TDK'de yok

⁸¹⁵⁹ güç edip döndüñüz: eylediñiz T

⁸¹⁶⁰ ibtidā: T ve TDK'de yok

⁸¹⁶¹ va'adler: va'deler T, M

⁸¹⁶² Bu kısımdan (8162. dipnot) 8179. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁸¹⁶³ dedigimde: dedikde T

⁸¹⁶⁴ eylemiş idiñiz: eylemişidiñiz TDK

⁸¹⁶⁵ devletli şanıp: devletlidir T

⁸¹⁶⁶ beni: TDK'de yok

⁸¹⁶⁷ zevḳ u: zevḳ TDK

⁸¹⁶⁸ efgānlar: fiḡānlar TDK

⁸¹⁶⁹ tesellīler: tesliyetler T

⁸¹⁷⁰ size: sen TDK

⁸¹⁷¹ Be dur diyegördüler: Bu ifade T ve TDK nüshalarında "Bu derde gördüler" şeklinde yazılmıştır.

Nevfel Mecnûn'ın bu sözünden gâyet perîşân olup gayrete geldi. El-kışsa eli altında ne kadar kabâ'ili var ise cümlesine âdemler gönderip yanına hesâba gelmez 'asker cem' olduğda Nevfel'dir şâd olup şimdi varıp hem miqdârlarını⁸¹⁷² bildirip hem Leylâ ile Mecnûn'u ber-murâd edeyim deyip tekrâr Leylâ'nın kabîlesi üstüne 'azm eyledi. Çekilip giderken yolda Mecnûn'a râst gelip behey âdem! Biz seniñ hâtırın için işte bu kadar 'asker cem' edip Leylâ'yı saña alivermege gideriz deyip biñ niyâzla⁸¹⁷³ yanlarına⁸¹⁷⁴ uydurup bile götürdüler. Bu tarafda Leylâ'nın kabîlesi de Nevfel'in böyle 'azîm 'askerle tekrâr üzerlerine geldiklerinden haber-dâr olduklarında yanlarına yakın olan kabâ'ilden imdâd isteyip vâfir 'asker cem' edip karşı çıktılar. Çünkü iki 'asker bir yere gelip birbirine katıldılar. Hây u hüy edip ceng ü cidâle başladılar. Mecnûn ise 'askeriñ ortalık yerinde тұrup eski 'âdeti üzere ola⁸¹⁷⁵ ki Leylâ'nın 'askeri gâlib olaydı diyü du'âlar edip eline taşlar alıp Nevfel'in 'askerini cengden men' edip benim Leylâ'nın kabîlesiyle ceng etmeñ deyip taşla tutmağa başladı. [TDK 39a] Nevfel'in 'askeri bu hâli gördükde behey deli! Biz saña yardım ederiz ve⁸¹⁷⁶ seniñ hâtırın için gelip Leylâ'yı saña alivermek isteriz.⁸¹⁷⁷ Bizî⁸¹⁷⁸ niçin urursun⁸¹⁷⁹ [M 142a] dediklerinde siz benim cānānımın⁸¹⁸⁰ 'askerini niçin öldürürsüz? Anlarıñ⁸¹⁸¹ her biri benim cānānım berâberidir.⁸¹⁸² Ben bu muşîbete nice taḥammül edeyim bre zālimler deyip döğüp⁸¹⁸³ söğmege başladı. 'Asker ḥalkı bunuñ ḥāline ḥayrān olup bu dīvāne ile ne olmaz⁸¹⁸⁴ derde şataşdık. Ceng eylesek vay eylemesek vay! Şuç seniñ degil seniñ için bu kadar 'askerle⁸¹⁸⁵ gelen kimseniñdir⁸¹⁸⁶ deyip [T 146a]

⁸¹⁷² miqdârlarını: miqdârını TDK

⁸¹⁷³ niyâzla: niyâz ile T

⁸¹⁷⁴ yanlarına: yanlarından TDK

⁸¹⁷⁵ ola: bolay T

⁸¹⁷⁶ ve: TDK'de yok

⁸¹⁷⁷ alivermek isteriz: alıversek gerek T

⁸¹⁷⁸ bizî: TDK'de yok

⁸¹⁷⁹ 8162. dipnottan buraya (8179. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁸¹⁸⁰ cānānımın: cānānım M

⁸¹⁸¹ anlarıñ: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁸¹⁸² cānānım berâberidir: cānım berâberidir M / cānānıma berâberdir TDK

⁸¹⁸³ döğüp: dönüp M

⁸¹⁸⁴ bu dīvāne ile ne olmaz: dīvāne ile ne T, TDK

⁸¹⁸⁵ seniñ için bu kadar 'askerle: seniñ için bu kadar 'asker ile M / seniñ için bu kadar 'askerle TDK

⁸¹⁸⁶ gelen kimseniñdir: geleniñdir T / gelendir TDK

begleri olan Nevfel'e ta'n ederlerdi. El-kışsa iki 'asker ortasında hayli ceng olup⁸¹⁸⁷ helāk olan ādemleriñ kanları ırmaqlar gibi ağıdı. Āhır-kār Nevfel'in 'askeri gālib olup Leylā'nın kabilesi halkı gitdikçe zebūn olmağa başladılar.⁸¹⁸⁸ Cihān⁸¹⁸⁹ başlarına teng olup perīşān olmağa yüz tıtdular. Pes bu hālī⁸¹⁹⁰ gördüklerinde cān başlarına şıçrayıp cengden ferāğat edip bir uğurdan feryād ü fiğānlar edip⁸¹⁹¹ emān istediler. Nevfel⁸¹⁹² bunlara emān verip iki 'askerdir ayrılıp döndüklerinde Leylā'nın babası kabilesinin ihtiyārlarıyla Nevfel'in hūzūruna gelip du'ālar edip⁸¹⁹³ dedi ki sa'ādetli sulṭānım! Devletle iki kerredir ki kabilemiziñ üzerine gelip ara yerde bu kadar ādemler helāk olmağdan nāşī⁸¹⁹⁴ maḳşūd-ı şerīfiñiz eger kız ise emr siziñ. Hūzūruñuza getirip teslīm edelim tek hemān bir⁸¹⁹⁵ kız için ortalık yerde bu kadar ādem telef olup beddu'āya sebep olmayalım lākin siz bir 'āḳil ü 'ādil devletlisiz. Bunca zamāndan beri biz siziñ iyi adıñızı işidegelmişizdir.⁸¹⁹⁶ Sizden ḥāşā kimse zulm görüp bağı yanmamışdır. Biz de sizden lūṭf umarız. Fıkr ediñ ki şunuñ gibi bir dīvāneye ādem⁸¹⁹⁷ nice kız versin? Deli ile uşlunuñ⁸¹⁹⁸ beyninde ne münāsebet vardır ki anı kendimize güyegü edinip 'ālem halkı arasında rüsvāy olayız? Eger elbetde ver derseñiz emr siziñ verelim. Aşlā muḥālefetimiz yokdur lākin sulṭānıma 'Arab halkı bunca zamāndır ki halka 'adl ü dād ederken vardı⁸¹⁹⁹ bir nām-dār kimseniñ kızını bir dīvāneye alıvermek için⁸²⁰⁰ bir kabīle halkını kılıçdan geçirdi derler. Siz a'lemsiz deyip sözünü tamām eylediklerinde⁸²⁰¹ iki taraf ekābirleri de⁸²⁰² söz ihtiyārındır sulṭānım dediler. Nevfel de

⁸¹⁸⁷ olan Nevfel'e ta'n ederlerdi. El-kışsa iki 'asker ortasında hayli ceng olup: olan Nevfel'e ta'n ederler idi.

El-kışsa iki 'asker ortasında hayli ceng olup M / olanlar TDK

⁸¹⁸⁸ zebūn olmağa başladılar: gerileyip M

⁸¹⁸⁹ cihān: dünyā M

⁸¹⁹⁰ hālī: hāl üzere T, TDK

⁸¹⁹¹ feryād ü fiğānlar edip: feryād ü fiğān eylediler TDK

⁸¹⁹² Nevfel: Nevfel'dir T, TDK

⁸¹⁹³ edip: eyleyip T, M

⁸¹⁹⁴ nāşī: M ve TDK'de yok

⁸¹⁹⁵ hemān bir: bir M / TDK'de yok

⁸¹⁹⁶ işidegelmişizdir: işidegelmişiz TDK

⁸¹⁹⁷ fıkr ediñ ki şunuñ gibi bir dīvāneye ādem: şunuñ gibi fıkr ediñ ki bir dīvāneye ādem T / şunuñ gibi fıkr etdiñ ki bir dīvāneye TDK

⁸¹⁹⁸ uşlunuñ: uşlu TDK

⁸¹⁹⁹ vardı: bu vardı TDK

⁸²⁰⁰ alıvermek için: aldı anıñ için TDK

⁸²⁰¹ eylediklerinde: eyledikde M

⁸²⁰² de: TDK'de yok

düşünüp vâkı‘ā kim demez⁸²⁰³ şimdi ibrām [TDK 39b] edip [M 142b] kızı⁸²⁰⁴ Mecnūn’a alıverirsek⁸²⁰⁵ halk bizi ‘ayblar ve hem Mecnūn da bir dīvāne-meşreb ādemdir.⁸²⁰⁶ Belki birkaç günden sonra kızdan⁸²⁰⁷ uşanıp bir gayrı sevdāya düşer. Pes münāsib olan bunları yine⁸²⁰⁸ kendi hālīne komaqdır deyip dedi ki hoş olan oldu giden gitdi. Şimden sonra suçunuzdan geçip sizi⁸²⁰⁹ ‘afv eyledim. Siziñ baña du‘ā-yı hayrınız lāzımdır. İhtiyārınız eliñizdedir. Nice bilirseñiz öyle eyleñ deyip⁸²¹⁰ bunlara lūtf eyledikde Leylā’nın babası ve sâ’irleri⁸²¹¹ Nevfel’e du‘ālar edip Hāk Te‘ālā ‘ömr ü⁸²¹² devletiñizi günden güne ziyāde eyleye. Lūţflar eylediñiz deyip dönüp gitdiler. Çünkü Mecnūn Nevfel’in yine⁸²¹³ şulh eylediginden haber-dār oldu. Yanına varıp hayflar ki siziñ⁸²¹⁴ sözüñüze inanıp iki kerredir ki yanıñıza uyup⁸²¹⁵ gelirim ve her geldikçe bir iş görülmeyip eski derdim üzere gam u guşşalarım⁸²¹⁶ ziyāde edip yüregime t̄āğ üzere t̄āğ olur. Böyle kolaylanmış işi ne vardı⁸²¹⁷ ferāğat edip beni maḥzūn u⁸²¹⁸ nā-murād edecek? Siziñ ‘ahd ü peymānınız bu muydu⁸²¹⁹ deyip feryād ü⁸²²⁰ fiğānlar eyledi. Nevfel ne kadar ki⁸²²¹ lūţflar edip ri‘āyetler [T 146b] edegördü çāre olmayıp daḥı ziyāde fiğānlar edip kendiyi yerden yere urdu ve saña Leylā’dan güzel kızlar alıvereyim diyü ‘ahdler edip⁸²²² va‘deler eyledi. Aşlā diñlemeyip ḥuzūrundan kalkıp şahrāya toḡru çekilip⁸²²³ gitdi. Ardı sıra ādemler gönderip eṭrāfi⁸²²⁴

⁸²⁰³ demez: demez siz T

⁸²⁰⁴ edip kızı: edip kızını T / edip edip kızını TDK

⁸²⁰⁵ alıverirsek: alıversek T, TDK

⁸²⁰⁶ ādemdir: ādemdir ki T

⁸²⁰⁷ kızdan: TDK’de yok

⁸²⁰⁸ yine: M’de yok

⁸²⁰⁹ sizi: TDK’de yok

⁸²¹⁰ deyip: diyü T, TDK

⁸²¹¹ sâ’irleri: sâ’ir T, TDK

⁸²¹² ‘ömr ü: ‘ömr TDK

⁸²¹³ yine: gine M

⁸²¹⁴ hayflar ki siziñ: hayflar ki M / hayflar siziñ TDK

⁸²¹⁵ uyup: varıp T

⁸²¹⁶ guşşalarım: guşşalar T, TDK

⁸²¹⁷ vardı: var idi M / varidi TDK

⁸²¹⁸ maḥzūn u: mecnūn u M / maḥzūn TDK

⁸²¹⁹ bu muydu: bu mu idi T, TDK

⁸²²⁰ feryād ü: feryād TDK

⁸²²¹ ne kadar ki: bu kadar ki M / ne kadar TDK

⁸²²² güzel kızlar alıvereyim diyü ‘ahdler edip: daḥı ziyāde kızlar alıvereyim M/güzel kız alıvereyim diyü TDK

⁸²²³ çekilip: çekildi T, TDK

aradılar. Aşlā nām u⁸²²⁵ nişanın bulamadılar. Rivāyet olunur ki ibtidā Nevfel Mecnūn için Leylā'nın kabīlesi üzerine 'asker çekip geldiğini Leylā⁸²²⁶ işitdikde öyle mesrūr olup şafālar eyledi ki gūyā⁸²²⁷ dünyāları kendisine verdiler.⁸²²⁸ Hāḫḫ'a çok şükrlər⁸²²⁹ edip ümmīd oldur ki⁸²³⁰ babam Nevfel ile başa çıkamayıp ben nā-murādı 'āşıkım olan bī-çāre⁸²³¹ Mecnūn'a verip iki 'āşık⁸²³² bir yere gelip bunca zamāndan beri çekdiğimiz ḥasretleri bir demde hevāya verip murādımıza vāşıl oluruz deyip şafāsından тұrup oturamazdı. Çünkü Nevfel 'askeriyle⁸²³³ gelip Leylā'nın⁸²³⁴ kabīle ḥalkı da ceng için karşı çıkdılar. Leylā'dır Cenāb-ı Hāḫḫ'a tazarru' u niyāzlar edip yā Rabbī!⁸²³⁵ Nevfel'in 'askerini manşūr u muzaffer edip gālib eyle ve⁸²³⁶ bizim kabīlemizin⁸²³⁷ ḥalkını ellerinde⁸²³⁸ zār u [M 143a] zebūn eyle diyü yüzünü yerlere sürüp niyāzlar eylerdi⁸²³⁹ lākin evvelki def'ada Leylā'nın du'āsı kabūl olmayıp [TDK 40a] nuşret yeli kabīlesinin⁸²⁴⁰ ḥalkı tarafından esmek sebebiyle⁸²⁴¹ Nevfel'in 'askeri zebūn olup nā-çār şulḥ edip dönüp gitdikde Leylā ziyāde perīşān olup niçe günler yas ve mātemler eyleyip⁸²⁴² der idi ki ḥayf ki cihān bāğında nā-murād Mecnūn'ın bir kerre murādı ḡoncası açılmağa başlayıp⁸²⁴³ buncılayın bir devletli beg⁸²⁴⁴ kendisine yardım edip 'asker çekmiş iken⁸²⁴⁵ felek anı da

⁸²²⁴ eṭrāfı: T'de yok

⁸²²⁵ nām u: nām T

⁸²²⁶ Leylā: T ve TDK'de yok

⁸²²⁷ eyledi ki gūyā: edip gūyā ki T / edip der ki gūya TDK

⁸²²⁸ dünyāları kendisine verdiler: dünyā anın oldu M

⁸²²⁹ çok şükrlər: çok şükr T / şükrlər TDK

⁸²³⁰ ki: M'de yok

⁸²³¹ bī-çāre: M'de yok

⁸²³² 'āşık: 'āşık u ma'sūḫ T, TDK

⁸²³³ Nevfel 'askeriyle: Nevfel'dir 'askeri ile T / Nevfel'dir 'askeriyle TDK

⁸²³⁴ Leylā'nın: M'de yok

⁸²³⁵ edip yā Rabbī: 'arz edip yā Rabb TDK

⁸²³⁶ edip gālib eyle ve: eyle ve gālib edip T / eyle eyle ve gālib edip TDK

⁸²³⁷ kabīlemizin: kabīlemiz M, TDK

⁸²³⁸ ellerinde: aralarında T

⁸²³⁹ yüzünü yerlere sürüp niyāzlar eylerdi: yüzün yerlere sürerdi M / yüzünü yerlere sürüp du'ā etdi TDK

⁸²⁴⁰ kabīlesinin: kabīle M

⁸²⁴¹ esmek sebebiyle: esmek ile M

⁸²⁴² eyleyip: eyledi M

⁸²⁴³ der idi ki ḥayf ki cihān bāğında nā-murād Mecnūn'ın bir kerre murādı ḡoncası açılmağa başlayıp: ḥayflar ki cihān bāğında nā-murād Mecnūn'ın bir kerre murādı ḡoncası açılmağa başlayıp M / TDK'de yok

⁸²⁴⁴ beg: TDK'de yok

çok görüp yine⁸²⁴⁶ şoldurdu ve biz ‘aşıkları ağladıp düşmenlerimizi⁸²⁴⁷ güldürdü. Bir dahı kim şāhib çıkıp yardım eyleye? Ol da bir kıyruklu yıldız idi ki tamām toğmadan yine tıulundu deyip āh vāhlar edip ümmīdini kesmişdi.⁸²⁴⁸ Bir⁸²⁴⁹ zamāndan şöıra Nevfel’in tekrār ‘azīm ‘asker cem’ edip geldigini işitdikde yine cānı yerine gelip ola⁸²⁵⁰ ki bu def‘ada bir iş edebileydi⁸²⁵¹ deyip Hakk’a tekrār tazarru‘ u niyāzlar eylemege başladı.⁸²⁵² Çünkü ceng olup Hakk Te‘ālā Hāzretlerinin⁸²⁵³ taqdīriyle⁸²⁵⁴ bu kerre nuşret Nevfel’e müyesser olmağın kabīlesi⁸²⁵⁵ halkı Nevfel ‘askeriniñ elinde⁸²⁵⁶ zār u zebūn olup emān istediklerinde babası maḥzūn olup⁸²⁵⁷ bir niçe ādemlerle Nevfel’in hūzūruna gitdikde Leylā şād olup sürürundan rakş edip Cenāb-ı Hakk Te‘ālā’ya yüz biñ şükrler olsun ki bu def‘a murādım mūmunu yakıp gözümüzü⁸²⁵⁸ aydın eyledi ve kabīlemizi Nevfel’in elinde zebūn edip şimdi babam beni nā-çār olup bir gözü ağlar ve bir gözü güler⁸²⁵⁹ Mecnūn’a verse gerekdir. Yine⁸²⁶⁰ mi şafā deyip cādū gözlerine sürmeler⁸²⁶¹ çekip güzel libāslarını giyinip⁸²⁶² kendisini çekip çevirmiş idi.⁸²⁶³ Bir⁸²⁶⁴ zamāndan şöıra babasıdır sürūrla⁸²⁶⁵ gelip oturdukda Leylā babasınıñ sürürundan bozulup yine⁸²⁶⁶ ḥayrlı ‘alāmet degil ancak hele

⁸²⁴⁵ çekmiş iken: çekmişiken TDK

⁸²⁴⁶ yine: gine M

⁸²⁴⁷ düşmenlerimizi: düşmenleri T

⁸²⁴⁸ kesmişdi: kesmiş idi T / kesmişidi TDK

⁸²⁴⁹ bir: biraz M

⁸²⁵⁰ ola: bolay T, M

⁸²⁵¹ edebileydi: edebilelerdi M / edebileydiler TDK

⁸²⁵² tekrār tazarru‘ u niyāzlar eylemege başladı: tazarru‘ u niyāzlar eyledi M / tekrār tazarru‘ niyāzlar eylemege başladı TDK

⁸²⁵³ Hāzretlerinin: Hāzretiniñ M

⁸²⁵⁴ taqdīriyle: taqdīri ile T, TDK

⁸²⁵⁵ kabīlesi: kabīle T, M

⁸²⁵⁶ elinde: elinden M

⁸²⁵⁷ olup: T ve TDK’de yok

⁸²⁵⁸ gözümüzü: gözümü M / yüzümü TDK

⁸²⁵⁹ güler: gülerken M

⁸²⁶⁰ yine: gine M

⁸²⁶¹ sürmeler: sürme T

⁸²⁶² giyinip: giyip TDK

⁸²⁶³ çevirmiş idi: çevirmişidi TDK

⁸²⁶⁴ bir: biraz M

⁸²⁶⁵ sürūrla: sürūr ile T

⁸²⁶⁶ yine: M’de yok

göreyim⁸²⁶⁷ ne söyler [T 147a] diyü perde ardından kulağ urduğda⁸²⁶⁸ Nevfel ile tekrār şulh eyledigini işitdigi gibi ‘aql dā’iresinden çıkıp yas ve mātemler eyledi ve şimden şöñra artık Mecnūn’la⁸²⁶⁹ vuşlat muhāl olup hasret kıyāmete kaldı deyip gözlerinden kanlı yaşlar⁸²⁷⁰ döküp feryād ü figānlar eyledi.

BU MAHAL MECNŪN’UN ŞAHRĀLARDA GEZERKEN AVCILARA⁸²⁷¹ RĀST GELİP ELLERİNDEN ĀHŪLARINI⁸²⁷² ALDIĞIDIR

[M 143b] Nā-murād Mecnūn’a felek müsā‘ade etmediginden Nevfel’e hātırı kalıp şahrālara gitmişti.⁸²⁷³ Tağ ve şahrāları tolanıp gözleriniñ yaşıyla⁸²⁷⁴ ortalığı lāle-zāra döndürüp gece⁸²⁷⁵ gündüz feryād ü figānlar edip gezerken nā-gāh bir avcınıñ üstüne uğrayıp gördü kim üç dāne geyik yavrucağlarını⁸²⁷⁶ tutup muhkem bağlamış ve anaları hasretiyle yüreklerini tağlamış. Turmadan ağlaşıp sürmeli [TDK 40b] gözlerinden insān gibi yaşlar akar. Bir cins ki gören ādemiñ cigerini⁸²⁷⁷ yaçar. Avcıdır bunları tutup hayli zamāndır ki elime böyle şikār girmeyip bu şahrāları boş gezerdim. Çünkü elime böyle şikār girdi. Diri götürmek olmaz. Münāsib olan budur ki bunları boğazlayıp yükleneyim ve⁸²⁷⁸ ikisini satıp birini ehl ü ‘ıyālime verip anlara nafağa edeyim derken⁸²⁷⁹ Mecnūn’dur ol mahalle çıkagelip⁸²⁸⁰ yavrucağlarıñ⁸²⁸¹ böyle belā tuzağına tutulup analarınıñ hasretiyle gözlerinden yaşlar revān olduğunu gördükde Leylā hātırına gelip şimdi benim cānānım⁸²⁸²

⁸²⁶⁷ göreyim: görelim TDK

⁸²⁶⁸ kulağ urduğda: kulağ urduğda M / kulağ urduğda yine TDK

⁸²⁶⁹ Mecnūn’la: Mecnūn T

⁸²⁷⁰ yaşlar: yaşları TDK

⁸²⁷¹ avcılara: avcılar T

⁸²⁷² āhūlarını: āhūlar M / avlarını TDK

⁸²⁷³ gitmişti: gitmişdi T, TDK

⁸²⁷⁴ yaşıyla: yaşı ile M

⁸²⁷⁵ gece: gece ve M

⁸²⁷⁶ yavrucağlarını: yavrucağların M

⁸²⁷⁷ cigerini: bağırmı TDK

⁸²⁷⁸ ve: M’de yok

⁸²⁷⁹ verip anlara nafağa edeyim derken: götürüp gideyim derken M/verip anlara nafağa edeyim dedikde TDK

⁸²⁸⁰ çıkagelip: çıkıp gelip T / çıkıp TDK

⁸²⁸¹ yavrucağlarıñ: yavrularıñ M

⁸²⁸² cānānım: cānım T

da böyle anası babası elinde giriftâr olup hasretle⁸²⁸³ âhû gözlerinden inci dânesi gibi yaşlar dökmektedir deyip hây hây edip ağlamağa⁸²⁸⁴ başladı. Avcıdır Mecnûn’uñ bu hâline hayrân olup ‘acebâ⁸²⁸⁵ bu herîf niçin ağlar ki derken bir zamândan sonra avcıya yalvarıp lütf edip kerem eyle şu hayvâncıkları incitmeyip yine şaliver dedikde avcı hoş güzel sen bir merhametli âdem olup bağıñ yufka⁸²⁸⁶ olduğundan bu hayvânları esirgeyip⁸²⁸⁷ şaliver dersin lâkin ben⁸²⁸⁸ bunları avlayınca hayli zahmetler çekdim. Şimdi boğazlayıp kimini ehl ü⁸²⁸⁹ ‘ıyâlimle yiyip ve kimini de⁸²⁹⁰ şatıp aqçesini kendime nafaqa eylesem gerekir. Benim kâr ü kesbim budur dedikde Mecnûn behey kişi! Böyle güzel güzeli şîrîn hayvânları âdem ne yürekle boğazlar? Gözleri şanki cānānımıñ gözleridir. Lütf eyle bu olmaz sevdādan vazgeç⁸²⁹¹ dedikde avcı behey âdem! Sen dīvāne misin nesen?⁸²⁹² Gözleri seniñ cānānıñ gözlerine⁸²⁹³ beñzediginden baña ne fā’ide? Benim cānānım yokdur. Hemān ben⁸²⁹⁴ bunları şatıp aqçesini almağa hayrānım. Şimdi seniñ hâtırın için bunları şaliversem birkaç gün dahı **[M 144a]** bu şahrāları boş gezmek lâzımdır tā ki yine elime bir şikār gire. Ötede ehl ü ‘ıyālim⁸²⁹⁵ ise ne zamān ekmek getirir diyü baña baqarlar dedikde Mecnûn’dur üstünde kalmış esbābdan⁸²⁹⁶ ne var ise cümlesini çıkarıp avcıya verip kerem eyle bu benim esbābımı alıp bahāsını ehl ü ‘ıyālîne nafaqa eyle tek hemān⁸²⁹⁷ bunları şaliver dedikde avcı da⁸²⁹⁸ gördü kim Mecnûn’uñ **[T 147b]** esbābı âhûlardan ziyāde aqçe eyler. Bu şikār dahı a’lā deyip âhûların⁸²⁹⁹ **[TDK 41a]** bağlarını çözüp şaliverdikde segirdip şahrāya togru kaçdılar. Mecnûn da ardlarına düşüp çekilip gitdi. Pes Mecnûn’dur bu hāl üzere iken niçe

günler⁸³⁰⁰ gezip günlerde⁸³⁰¹ bir gün yine bir⁸³⁰² avcıya rāst gelip gördü kim bir güzel şığın şikār eylemiş. Yanına varıp gāh arkasını oḥşayıp gāh gözlerini öpüp ey bī-çāre! Ne ʔarīḳla tutulup böyle belā dāmına giriftār olduñ? Yoḥsa Leylā gibi seni⁸³⁰³ de anañ babañ mı ḥabs eyledi? Āḥ cānānım şimdi⁸³⁰⁴ seniñ gibi ol da ḥabsdedir⁸³⁰⁵ deyip vāfir ağlayıp feryād eyledi. Andan soñra avcıya yalvarıp kerem edip şu ḥayvānı şalıver gāyet lüṭfdur. Bī-çāre eşinden ayrılıp yüregi ḥasret āteşiyle yanmışdır dedikde avcı ben bir⁸³⁰⁶ faḳīr ādemim ki⁸³⁰⁷ dā'imā böyle av avlayıp anıñla⁸³⁰⁸ geçinirim. İki aydır⁸³⁰⁹ ki elime böyle⁸³¹⁰ bir şikār girmeyip biñ belāyla⁸³¹¹ şimdi elime buncılayın bir⁸³¹² şikār girdikde anı⁸³¹³ bī-ma'nā yere nice⁸³¹⁴ şalıvereyim dedi. Pes Mecnūn ben saña bu gece misāfir olsam 'Arablar 'ādeti üzere sen bu şikārı benim için boğazlayıp baña yedirmez mi idiñ?⁸³¹⁵ Şanki bu gece⁸³¹⁶ saña konuḳ olup bunu baña ziyāfet için fedā eylediñ lüṭf edip bu sözümü ḳabūl eyle⁸³¹⁷ şu bī-çāreyi āzād eyle diyü niyāz eyledikde avcıdır ḥoş sözün güzel ammā şimdi gāyetle zarūretim vardır. Gel bu teklīfi eyleme dedikde Mecnūn ne çāre edeyim ki seniñ ḥāṭırını⁸³¹⁸ ḥoş edem?⁸³¹⁹ Geçen gün nem varsa⁸³²⁰ sencileyin bir avcıya verip elinden üç dāne āḥū

⁸³⁰⁰ üzere iken niçe günler: üzere niçe gün T, M

⁸³⁰¹ günlerde: TDK'de yok

⁸³⁰² bir: M'de yok

⁸³⁰³ seni: sen TDK

⁸³⁰⁴ cānānım şimdi: cānım T / cānım şimdi TDK

⁸³⁰⁵ ḥabsdedir: ḥabsdır T, TDK

⁸³⁰⁶ bir: M'de yok

⁸³⁰⁷ ki: zīrā T / TDK'de yok

⁸³⁰⁸ av avlayıp anıñla: avlayıp bunuñla TDK

⁸³⁰⁹ aydır: ay miḳdārı geçipdir T, TDK

⁸³¹⁰ böyle: M'de yok

⁸³¹¹ belāyla: belā ile TDK

⁸³¹² bir: TDK'de yok

⁸³¹³ anı: anı da T, TDK

⁸³¹⁴ nice: T ve TDK'de yok

⁸³¹⁵ bu şikārı benim için boğazlayıp baña yedirmez mi idiñ: baña bu şikārı boğazlayıp yedirmege ḥāzırlayamaz mıydıñ T / baña bu şikārı boğazlayıp yedirmege ḥāzırlamaz mı idiñ TDK

⁸³¹⁶ bu gece: M'de yok

⁸³¹⁷ eyle: edip T, M

⁸³¹⁸ ḥāṭırını: ḥāṭırın TDK

⁸³¹⁹ edem: edip T, TDK

⁸³²⁰ nem varsa: her nem ki var ise T / nem var ise TDK

yavrucağların alıp āzād etdirdim.⁸³²¹ Şimdi böyle ‘uryān olup yanımda bir ḥabbe kalmadı ki saña verem. Eger rāzī olursañ cānımı saña⁸³²² vereyim. Beni boğazlayıp tek bu ḥayvāncığı⁸³²³ şaliver dedikde avcı nā-çār olup emr Allāh’ın ādem deyip [M 144b] avın⁸³²⁴ bağını çözüp şaliverdi. Şığın⁸³²⁵ şahrāya toğru segirdip kaçdıkda Mecnūn ardından segirdip⁸³²⁶ çekilip gitdi.

BU MAḤAL MECNŪN BİR AĞAÇ ALTINDA⁸³²⁷ BİR KARGAYA SÖZ SÖYLEYİP GÖNLÜNÜ EGLERKEN BİR ZENCİRE URULMUŞ ĀDEMLE BİR KOCAKARININ⁸³²⁸ GELDİĞİDİR

Yine bir gün Mecnūn Leylā’nın ‘aşkı sevdāsıyla beyābāna⁸³²⁹ düşüp tağlar aşır şahrālar⁸³³⁰ geçerdi ve beyitler okuyup feryād ü fiğānla gözyaşını⁸³³¹ yerlere saçardı. Bu hāl üzere çekilip giderken güneşin [TDK 41b] şıcağından⁸³³² tākati tāk olup gāyet şuşamışdı.⁸³³³ Nā-gāh yolu bir çemenli güzel yere uğrayıp gördü ki⁸³³⁴ bir ulu ağacın gölgesinde bir laṭif ḥavz yapmışlar.⁸³³⁵ İçi turna gözü āb-ı ḥayāt gibi şovuk⁸³³⁶ şuyla toptolu. Bir mikdār ol şudan içip ağacın gölgesinde⁸³³⁷ oturdukdā gördü kim ağacın üstünde dil-ber perçemi gibi siyāh bir güzel karga tırmadan daldan dala konar. Mecnūn’dur [T 148a] bunu gördükde dedi ki ey benim cānānımın şacı renginde siyāh

⁸³²¹ āhū yavrucağların alıp āzād etdirdim: şikārını alıp M

⁸³²² saña: M’de yok

⁸³²³ ḥayvāncığı: ḥayvāncıkları TDK

⁸³²⁴ avın: anın TDK

⁸³²⁵ şığın: şığındır T, M

⁸³²⁶ kaçdıkda Mecnūn ardından segirdip: kaçdıkda ardınca segirdip M / T’de yok

⁸³²⁷ Mecnūn Bir Ağaç Altında: Bir Ağaç Altında Mecnūn T, TDK

⁸³²⁸ Ādemle Bir Kocağarının: Ādem ile Bir Kocağarının T / Ādem ile Bir Kocağarı M

⁸³²⁹ ‘aşkı sevdāsıyla beyābāna: sevdāsıyla yabana TDK

⁸³³⁰ şahrālar: şahrāları T, TDK

⁸³³¹ gözyaşını: gözü yaşını M

⁸³³² şıcağından: ısıcağından M

⁸³³³ şuşamışdı: şuşamışdı TDK

⁸³³⁴ ki: kim M

⁸³³⁵ yapmışlar: yapmışlardır T, TDK

⁸³³⁶ āb-ı ḥayāt gibi şovuk: gibi āb-ı ḥayāt TDK

⁸³³⁷ gölgesinde: gölgesine T, M

mātem libāslarına giren⁸³³⁸ kuşcağız! ‘Aceb felek seni ne şekil şāha⁸³³⁹ kul edip hicrānlara⁸³⁴⁰ şalmışdır? Yoḥsa benim gibi bir meh-pāre⁸³⁴¹ ḥasretiyle mātemlere girip vuşlatıñ kıyāmete mi⁸³⁴² kalmışdır? ‘Aceb kañğı āfet-i devrān seniñ şabāḥıñı⁸³⁴³ aḥşam edip saña böyle zūlfu gibi siyāh esbāblar⁸³⁴⁴ giydirip yakıp yandırmışdır ve dudağı şerbeti ile ne şekil nā-dānı kandırmışdır?⁸³⁴⁵ Eger ‘aşk ehli degil iseñ niçin böyle siyāhlara girersin⁸³⁴⁶ ve dā’imā benim gibi⁸³⁴⁷ bir yerde qarār etmeyip daldan dala konup bir tarafa çekilip gitmege iversin? Seniñ bu kıyāfetiñ⁸³⁴⁸ ve cünbüşüñ boşa⁸³⁴⁹ degil. Sende bir sır var ammā Bārekallāh ḥayli ağızıñ pek! Hiç baña rāzıñı açmadıñ deyip kuşla dīvāne gōñlünü eglerken nā-gāh uzakdan bir kocaḳarı yanınca zencīre urulmuş bir ādemi yedip gelir. Yakın geldikde Mecnūn⁸³⁵⁰ karıya sorup bu ādemiñ cürm ü⁸³⁵¹ kabāḥati nedir ki kan eylemiş ādem gibi zencīre urulmuş? Yoḥsa hırsız yāḥūd kul mudur ki efendisinden kaçıp ayrılmış? Aşlı nedir⁸³⁵² beyān eyle dedikde qarıdır cevāb verip sözüñ toğrusu budur ki ben faḳīr bir bī-čāreyim ki ašlā bir yerden bir aḳçe gelirim yokdur ve işe güce de ḳādir degil⁸³⁵³ bir⁸³⁵⁴ iḥtiyārım. Bu derd-mend de⁸³⁵⁵ benden beter on ḳat. Başında⁸³⁵⁶ dermānı yok bir miskindir. Böyle zencīre⁸³⁵⁷ ṭaḳıp esīrdir diyü ḳabīle ḳabīle gezdirip merḥamet şāḥibi devletlilerden aḳceciḳ peydā edip her ne olursa iki pay edip birini buña verip birini de ben

⁸³³⁸ libāslarına giren: libāslar giyen TDK

⁸³³⁹ felek seni ne şekil şāha: seni felek ne şekil şāha T / felek seni ne şekil şāhına TDK

⁸³⁴⁰ hicrānlara: hicrānıñ TDK

⁸³⁴¹ meh-pāre: māl-pāre T, M

⁸³⁴² mi: T’de yok

⁸³⁴³ şabāḥıñı: şaḳıñı TDK

⁸³⁴⁴ esbāblar: esbābları M

⁸³⁴⁵ ve dudağı şerbeti ile ne şekil nā-dānı kandırmışdır: T ve TDK’de yok

⁸³⁴⁶ böyle siyāhlara girersin: siyāhlara giydiñ T, TDK

⁸³⁴⁷ benim gibi: M’de yok

⁸³⁴⁸ seniñ bu kıyāfetiñ: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁸³⁴⁹ boşa: sevmege T, M

⁸³⁵⁰ Mecnūn: Mecnūn’a TDK

⁸³⁵¹ cürm ü: cürm M / TDK’de yok

⁸³⁵² zencīre urulmuş? Yoḥsa hırsız yāḥūd kul mudur ki efendisinden kaçıp ayrılmış? Aşlı nedir: zencīre urulmuş? Yoḥsa hırsız yāḥūd kul mudur efendisinden kaçıp ayrılmış? Ādem gibi aşlı nedir T / aşlımı TDK

⁸³⁵³ degil: degilim T, TDK

⁸³⁵⁴ bir: M’de yok

⁸³⁵⁵ Bu kısımdan (8355. dipnot) 8371. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁸³⁵⁶ başında: başına TDK

⁸³⁵⁷ böyle zencīre: böylece zencīr TDK

alıp bu hāl üzere geçiniriz dedikde Mecnūn ıarıya niyāz edip lūtf eyle⁸³⁵⁸ beni bunun yerine baēla ki zencīre urulmaēa mūsteḥakk aşı benim ve esīrdır dediginde sözün gerçek olup yalan söylemeden ḥalāş olursun ki bir meh-pāreniñ⁸³⁵⁹ niçe⁸³⁶⁰ yıllardır ki derd-i ‘aşkı zencīrine esīr olup [TDK 42a] kul ḳurbānı iken felek beni ḳapısından ayırıp āvāre eylemiştir. Beni bu hāl üzere boynu baēlı ve cigeri tēēlı ḥuzūruna⁸³⁶¹ gōtür. Dilerse öldürsün ve dilerse şuçumu baēıslasın.⁸³⁶² Gezdigin yerlerde Ḥaḳ Te‘ālā ḳullar başına vermesin daēı ḳundaēda ma‘şūm iken esīr olup bunca yıllardır ki hicrān adlı⁸³⁶³ bir kāfirin zindānında esīr idi şimdiki ḥalde bahāya kesilip ḳıkmıştır deyip ne ḳadar aḳçe alırsañ hep seniñ olsun. Baēa bir pūlun gerekmez. Ben⁸³⁶⁴ hemān bu zencīre ḥayrānım dedikde ḳarı gōrdü kim bāzār kendiden yaēa. Hem aḳçe istemez ve hem ēāyet zebūn olmaēla maḥall-i merḥamet olup bir daēı darlık yüzü görmem deyip zencīri Mecnūn’a tākdı. Bu hāl üzere gezip⁸³⁶⁵ ḳabīle içinde bir gün Leylā’nın obasına geldi. Oralarda gezerken⁸³⁶⁶ [T 148b] Leylā Mecnūn’u āvāzından bilip ḥasret gözüyle yüzüne baēdıēda Mecnūn da ‘arz-ı ḥāle başlayıp dedi ki ey benim nāzenīn ‘işve-kāрім!⁸³⁶⁷ Ḥālime merḥamet edip bir naēar eyle ki şimdi seniñ zūlfün sevdası beni böyle zencīrlere urdu ve ḥasretiñ beni bī-ḳarār edip böyle eli baēlı [TDK 42b] yüregi tēēlı⁸³⁶⁸ ḳapına getirdi. Eger ḥaēālar edip üstünüze Nevfel ‘askeriyle getirdigimden ḥaēıra ağır gelmeyip bu ḳuluñuza ēāzab eylediñiz ise şimdi kendi ayaēımla ḥuzūr-ı şerīfiñize geldim. Boynumu urup helāk eylerseñiz ne sa‘ādetdir ki ḳapınızda ḳurbān olup efendimiñ devletinden devletine yetişirim. Siziñ ḳılıcınız baēa bir kāse āb-ı ḥayātdır ki içip ḳıyāmete dek şafāsından mest olup ḳalırım ve eger reddeylerseñiz emr ü⁸³⁶⁹ fermān siziñdir.⁸³⁷⁰ Ḳulların efendisine ḳarşı söylemege ne cānı vardır? Ricām

⁸³⁵⁸ eyle: edip T

⁸³⁵⁹ meh-pāreniñ: māh-pāreniñ T

⁸³⁶⁰ niçe: TDK’de yok

⁸³⁶¹ ve cigeri tēēlı ḥuzūruna: cigeri tēēlı ḥuzūra TDK

⁸³⁶² baēıslasın: baēıslasın ve T

⁸³⁶³ adlı: T’de yok

⁸³⁶⁴ ben: T’de yok

⁸³⁶⁵ bu hāl üzere gezip: çekip ve bu hāl ile gezip ḳabīle T

⁸³⁶⁶ oralarda gezerken: TDK’de yok

⁸³⁶⁷ ‘işve-kāрім: šīve-kāрім TDK

⁸³⁶⁸ yüregi tēēlı: T’de yok

⁸³⁶⁹ emr ü: emr TDK

⁸³⁷⁰ siziñdir: seniñdir T

oldur ki bu kullarına merhamet edip suçunu ‘afv buyuralar diyü⁸³⁷¹ [M 145a] varıp yine feryād ü figānlar edip belki bir maḥallinde⁸³⁷² merhamet edip suçumu ‘afv ede diyü ümmīdde olurum.⁸³⁷³ Hemān ne⁸³⁷⁴ buyurursañız⁸³⁷⁵ fermān eyle sultānım diyü ol kadar niyāzlar edip ağladı ki işidenleriñ yüregi pāre pāre oldu.⁸³⁷⁶ Āḥir cūş u⁸³⁷⁷ ḥurūşa gelip yallāh deyip elinde ve ayağında olan zencīrleri kütür kütür⁸³⁷⁸ kırıp tīmār-ḥāneden boşanmış dīvāne [T 149a] gibi zencīr pārelerini⁸³⁷⁹ sürüyerek kandesin dağlar deyip çekilip gitdi. Kocağarıdır bu ḥālī gördükde bre Allāh’dan bulası! Ben o zencīri demirciye ne miḥnet ile yaptırdım.⁸³⁸⁰ Aḳçesini daḥı⁸³⁸¹ vermemişdim ve seniñle henüz⁸³⁸² bir zencīr bahāsı⁸³⁸³ kadar aḳçe kazanmamışdım.⁸³⁸⁴ Ne⁸³⁸⁵ yavuz zulmler eylediñ. Āḥir ‘ömrümde⁸³⁸⁶ sermayemi fenāya verip beni böyle borçlu edip iki ellerimi taşlar altında koyup yıkılıp gitdiñ diyü ardınca feryād edince⁸³⁸⁷ Leylā’dır ağlayarak elem çekme ana kadın⁸³⁸⁸ öyle olur. Bir nā-murād ‘āşıqdır. Coşup⁸³⁸⁹ kendisini zabt edemeyip çekilip gitdi deyip karıya zencīriñ bahāsını verip gönünü şād eyledi. Ol da Leylā’ya du‘ālar edip gitdi.

⁸³⁷¹ 8355. dipnottan buraya (8371. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁸³⁷² varıp yine feryād ü figānlar edip belki bir maḥallinde: varıp gine feryād ü figānlar edip belki bir maḥallinde M / yine varıp feryād figānlar edip belki bir maḥalde TDK

⁸³⁷³ merhamet edip suçumu ‘afv ede diyü ümmīdde olurum: ‘afv buyuralar ve ben daḥı ümmīdim oldur ki T / ‘afv buyuralar ve benim daḥı ümmīdim oldur ki TDK

⁸³⁷⁴ ne: T ve TDK’de yok

⁸³⁷⁵ buyurursañız: buyurursañ M

⁸³⁷⁶ ol kadar niyāzlar edip ağladı ki işidenleriñ yüregi pāre pāre oldu: T ve TDK’de yok

⁸³⁷⁷ cūş u: cūş TDK

⁸³⁷⁸ kütür: TDK’de yok

⁸³⁷⁹ pārelerini: pārelerin M

⁸³⁸⁰ demirciye ne miḥnet ile yaptırdım: demirciye daḥı yakında yapıdırıp M / teymürcüye ne baḥs ile yapıdırıp TDK

⁸³⁸¹ daḥı: M’de yok

⁸³⁸² henüz: daḥı M

⁸³⁸³ bahāsı: aḳçesi TDK

⁸³⁸⁴ kazanmamışdım: kazanmamışken T / kazanmamış iken TDK

⁸³⁸⁵ ne: TDK’de yok

⁸³⁸⁶ ‘ömrümde: ‘ömrde T, TDK

⁸³⁸⁷ feryād edince: feryād feryād edince M / feryād edicek TDK

⁸³⁸⁸ kadın: M ve TDK’de yok

⁸³⁸⁹ coşup: cūş TDK

**BU MAḤAL LEYLĀ⁸³⁹⁰ İBN-İ SELĀM'A NİKĀḤ OLUNUP VERİLİP⁸³⁹¹ MECNŪN'UŅ
BU KİŞŞADAN ḤABER-DĀR OLDUĞDA FERYĀD Ü FİĞĀNLAR⁸³⁹² EYLEDİĞİDİR**

Çünkü Leylā'nın ḥüsnü şöhret bulup vilāyet vilāyet⁸³⁹³ yayıldı. Her taraftan niçe nām-dār kimseler kulağdan 'āşık olmağın⁸³⁹⁴ ol meh-pāreniñ⁸³⁹⁵ biñ cānla müşterisi olup vuşlatı⁸³⁹⁶ gül-zārına girip yañağı güllerine ve zülfü sünbüllerine erip bülbülünü⁸³⁹⁷ ol bāğa kondurmak sevdāsına düşüp babasına haberler gönderip mällar 'arz edip istediler. Bu kışşadan İbn-i Selām haber-dār olduğda cān başına şıçrayıp bizim nişānlı dil-berimizdir.⁸³⁹⁸ İhmāl eylememek gerekir.⁸³⁹⁹ Belki bir yerden bir ibrāma rāst gelip kıızı verirlerse soñra bize güç olup⁸⁴⁰⁰ hemān nā-murād Mecnūn'la⁸⁴⁰¹ ayakdaş olmağdan ğayrıya çāremiz kalmaz deyip⁸⁴⁰² [TDK 43a] niçe tuhfeler ḥāzırlayıp tarafından birkaç söz⁸⁴⁰³ bilir iş bitirir kimselere⁸⁴⁰⁴ teslīm edip Leylā'nın babasına gönderdi. Pes bunlar da yola girip günlerde bir gün menzile erişip Leylā'nın babasına⁸⁴⁰⁵ gelip İbn-i Selām'ın selām du'āsıyla⁸⁴⁰⁶ gönderdiği pīškeşleri 'arz eylediler. Qabūl [M 145b] olup⁸⁴⁰⁷ yemekler çekilip ziyāfetler olundu. Andan soñra söze gelip muqaddemā va'd-i⁸⁴⁰⁸ şerifiñiz olmuşidi. Şimdi Ḥaḫ Te'ālā Ḥazretiniñ emri üzere kıızıñızı nikāḥ eylemege geldik.

⁸³⁹⁰ Leylā: Leylā'yı T, M

⁸³⁹¹ Olunup Verilip: Edip Verilip T / Olunup Verildigi ve M

⁸³⁹² Mecnūn'ın Bu Kışşadan Haber-dār Olduğda Feryād ü Fiğānlar: Mecnūn İştikde Feryād T, TDK

⁸³⁹³ vilāyet vilāyet: vilāyetlere TDK

⁸³⁹⁴ olmağın: olup T, TDK

⁸³⁹⁵ meh-pāreniñ: mäh-pāreniñ T, M

⁸³⁹⁶ olup vuşlatı: oldular ve dediler ki vuşlat T, TDK

⁸³⁹⁷ güllerine ve zülfü sünbüllerine erip bülbülünü: güllerine ve zülfü sünbüllerine erip bülbüllerini T / güllerini ve zülf sünbüllerini erip bülbüllerini TDK

⁸³⁹⁸ nişānlı dil-berimizdir: nişānlımızdır diyü M

⁸³⁹⁹ gerekir: gerek M

⁸⁴⁰⁰ olup: olur T

⁸⁴⁰¹ Mecnūn'la: Mecnūn ile T

⁸⁴⁰² kalmaz deyip: kalmayıp TDK

⁸⁴⁰³ söz: umūr T

⁸⁴⁰⁴ kimselere: ādemlere T, M

⁸⁴⁰⁵ gönderdi. Pes bunlar da yola girip günlerde bir gün menzile erişip Leylā'nın babasına: gönderdi. Pes bunlar da yola girip günlerde bir gün Leylā'nın babasına M / TDK'de yok

⁸⁴⁰⁶ İbn-i Selām'ın selām du'āsıyla: İbn-i Selām'dan du'ā vü şenāyla T/İbn-i Selām'dan du'ā vü selāmla TDK

⁸⁴⁰⁷ olup: olup T

⁸⁴⁰⁸ va'd-i: va'de-i M

Ma'lûm-ı devletiñizdir ki hayrlı⁸⁴⁰⁹ maşlahatı eglemekde hayr⁸⁴¹⁰ yokdur. Zîrâ dünyâda mâni' eksik olmaz. Bir⁸⁴¹¹ taraftan bir şey peydâ olur da hem⁸⁴¹² cenâbıñıza zahmet olur ve hem İbn-i Selâm'a güç olup⁸⁴¹³ aralık yerde birbiriñize bir⁸⁴¹⁴ 'adâvet peydâ olur. Görmez misiz ki geçenlerde Nevfel iki kerre 'asker çekip üstüñüze gelip bu kadar haşâlar şavdıñız.⁸⁴¹⁵ Hemân münâsib olan bir gün evvel İbn-i Selâm'a verip siz de gavgâdan emîn olursuz dediklerinde Leylâ'nın babası da⁸⁴¹⁶ ma'kûl deyip hemân ol⁸⁴¹⁷ sâ'at Leylâ'yı biñ altın nikâhla⁸⁴¹⁸ İbn-i Selâm'a nikâh edip du'â vü⁸⁴¹⁹ şenâlar olunup Haş Te'âlâ birbirine⁸⁴²⁰ mübârek eyleye [T 149b] dediler.⁸⁴²¹ Çünkü Leylâ⁸⁴²² kendisini İbn-i Selâm'a nikâh edip verdiklerini işitdi.⁸⁴²³ Perişân olup vâh⁸⁴²⁴ babam baña ne yavuz hayflar edip nâ-gâh beni yabancı bir⁸⁴²⁵ herife verip 'âşık-ı şadıkım olan nâ-murâd Mecnûn'umdan⁸⁴²⁶ ayırdı diyü yas ve mâtemler eyledi. Pes düğün olup kabîlenin hâtûnları ve kızları gelip kutlu olsun kadınım darısı dostlar başına dediklerinde Leylâ gönlünden bunlara darılıp ağzıñız kurusun der idi ve çengîler gelip ortalık yerde şenlikler oldu⁸⁴²⁷ Leylâ⁸⁴²⁸ aşlâ gülmeyip ve⁸⁴²⁹ açılmayıp gam u guşşasını dağı ziyâde edip gam-nâk⁸⁴³⁰ olurdu. Pes bu hâl

⁸⁴⁰⁹ ki hayrlı: hayr T / hayrlı TDK

⁸⁴¹⁰ eglemekde hayr: eglendirmekde 'âlem M / eglemedikde hayr TDK

⁸⁴¹¹ bir: her M

⁸⁴¹² olur da hem: olur hem M / olur da TDK

⁸⁴¹³ olup: olur T, TDK

⁸⁴¹⁴ birbiriñize bir: biri biriñize M / biri biriñize bir TDK

⁸⁴¹⁵ Görmez misiz ki geçenlerde Nevfel iki kerre 'asker çekip üstüñüze gelip bu kadar haşâlar şavdıñız: TDK'de yok

⁸⁴¹⁶ babası da: babasıdır T

⁸⁴¹⁷ ol: M'de yok

⁸⁴¹⁸ nikâhla: nikâh ile T, M

⁸⁴¹⁹ du'â vü: du'âlar ve TDK

⁸⁴²⁰ Haş Te'âlâ birbirine: Haş Te'âlâ biri birlerine T / biri birine Allâh M

⁸⁴²¹ eyleye dediler: dediklerinde T / eyleye dediklerinde TDK

⁸⁴²² çünkü Leylâ: Leylâ'dır çünkü T, TDK

⁸⁴²³ edip verdiklerini işitdi: edip vereceklerini işitdi T / eylediklerinden haber-dâr oldu M

⁸⁴²⁴ vâh: T ve TDK'de yok

⁸⁴²⁵ bir: T ve TDK'de yok

⁸⁴²⁶ Mecnûn'umdan: Mecnûn'dan T, TDK

⁸⁴²⁷ oldu⁸⁴²⁷da: oldukça M, TDK

⁸⁴²⁸ Leylâ: T ve TDK'de yok

⁸⁴²⁹ ve: T ve M'de yok

⁸⁴³⁰ guşşasını dağı ziyâde edip gam-nâk: guşşası dağı ziyâde M, TDK

üzere birkaç gün düğün olup Leylā'yı cevāhirlere gark edip bir gümüş miḥaffeye bindirip niçe cāriyelerle İbn-i Selām'ın ādemlerine verip gönderdiler. Günlerde bir gün İbn-i Selām'ın⁸⁴³¹ olduğu yere yaklaştıklarında⁸⁴³² İbn-i Selām'a⁸⁴³³ müjdeciler gidip Leylā'nın yaklaştığı haberini⁸⁴³⁴ verdiklerinde İbn-i Selām şād olup ağızlarını cevāhirle⁸⁴³⁵ doldurup niçe in'ām ü⁸⁴³⁶ iḥsānlar eyledi. Bir zamāndan sonra Leylā'dır geldikde İbn-i Selām⁸⁴³⁷ niçe ṭabaḫ cevāhir ve altın saçıp halk yağma eylediler. Andan sonra 'aẓīm ziyāfetler olup⁸⁴³⁸ bir mübārek vaktde du'ā vü şenā ile⁸⁴³⁹ İbn-i Selām'ı içeri⁸⁴⁴⁰ kodular. Pes⁸⁴⁴¹ İbn-i Selām içeri⁸⁴⁴² girip Leylā'nın cemālini gördükde 'aklı başından gidip yıkıldı. Cāriyeler yüzüne gülāblar [M 146a] saçıp elini ayağını ovup güçle 'aklı başına gelip kalkıp Leylā'nın yanına varıp gül yüzünden [TDK 43b] sifteh edip bir⁸⁴⁴³ şeftālū alayım dedigi gibi Leylā'dır hemān⁸⁴⁴⁴ çehresi budur deyip gāzabla öyle bir sille urdu ki⁸⁴⁴⁵ gözlerinden āteşler çıkıp tekrār 'aklı başından gitdi. Bir zamāndan sonra kendisini devşirip ey benim nāzenin ü⁸⁴⁴⁶ şive-kārım 'ömrümün sermāyesi efendim sultānım!⁸⁴⁴⁷ Eliñe kuvvetler. Pehlevānlık göstermek ise⁸⁴⁴⁸ ancak olur. Bārekallāh⁸⁴⁴⁹ hayli lüṭflar eylediñiz⁸⁴⁵⁰ lākin bu kuluñuzdan 'acebā ne cürm ü⁸⁴⁵¹ günāh şādır oldu ki suçumu beyān eylemeden böyle gāzaba müsteḥakk olduk dedikde Leylā'dır cevāb verip saña bu suç yeter ki benim vaşlım

⁸⁴³¹ İbn-i Selām'ın: İbn-i Selām T, M

⁸⁴³² yaklaştıklarında: yaklaştıkda T, TDK

⁸⁴³³ İbn-i Selām'a: ileriye T, M

⁸⁴³⁴ haberini: haberin TDK

⁸⁴³⁵ cevāhirle: cevāhir ile M

⁸⁴³⁶ in'ām ü: in'ām TDK

⁸⁴³⁷ İbn-i Selām: M'de yok

⁸⁴³⁸ olup: olunup T, TDK

⁸⁴³⁹ du'ā vü şenā ile: TDK'de yok

⁸⁴⁴⁰ içeri: içeriye T, TDK

⁸⁴⁴¹ pes: T ve TDK'de yok

⁸⁴⁴² içeri: içeriye T

⁸⁴⁴³ bir: T'de yok

⁸⁴⁴⁴ hemān: M'de yok

⁸⁴⁴⁵ ki: kim TDK

⁸⁴⁴⁶ nāzenin ü: nāzenin T, TDK

⁸⁴⁴⁷ 'ömrümün sermāyesi efendim sultānım: efendim sultānım 'ömrümün sermāyesi M

⁸⁴⁴⁸ göstermek ise: gösterirsin TDK

⁸⁴⁴⁹ Bārekallāh: T ve TDK'de yok

⁸⁴⁵⁰ eylediñiz: edip TDK

⁸⁴⁵¹ cürm ü: cürm TDK

sevdāsına düşüp küstāhlık edip el uzatdın. Ma‘lūmuñ olsun ki benim vaşlım ārzūsunda olma ki saña bir vechle rām olmam. Hiçbir şeye kıdır olmadığım taqdırce kendimi zehirleyip helāk olurum diyü ‘azīm andlar içdikde pes İbn-i Selām Leylā’nın ğazab u⁸⁴⁵² āteşini görüp yemīnlerini işitdikde nā-çār olup ancak yüzüne bakıp cemālini seyreylemekle kanā‘at edip kendi ağzının kaşığı olmadığını bilip ğayrı kimseye gönül vermişdir buña ibrām eylemek olmaz. Hemān çāresi oldur ki şabredip elim altında olduğu devlet yeter deyip geri çekildi. Leylā’dır günden güne āh u efġānlarını⁸⁴⁵³ ziyāde edip gitdikçe [T 150a] ‘aşkı⁸⁴⁵⁴ āteşi parlayıp ‘alevlendi⁸⁴⁵⁵ ve Mecnūn’uñ dīvānesi olduğu bilinip āşikāre oldu. Artık ‘ār u⁸⁴⁵⁶ nāmūsu bırağıp anası ve babası ve⁸⁴⁵⁷ kocası korkusundan geçip meydān-ı muḥabbete girdi ve her gün Mecnūn tarafından esen yele ey müştākların peyki⁸⁴⁵⁸ bād-ı şabā⁸⁴⁵⁹ Benim cānānım olan maḥzūn Mecnūn’um sağ ve⁸⁴⁶⁰ esen midir? ‘Aceb ol derd-mende şimdi⁸⁴⁶¹ benim ḥālimden ve bu tāze dāğımdan kim ḥaber verir⁸⁴⁶² deyip gönölüne tesellīler⁸⁴⁶³ verirdi.⁸⁴⁶⁴ Bī-çāre İbn-i Selām bu ḥālleri⁸⁴⁶⁵ görüp n’eylesin nā-çār olup şabrederdi⁸⁴⁶⁶ zīrā Leylā’nın ibtidāda⁸⁴⁶⁷ yüzünü gördüğü gibi gönölü kuşunu zūlfü⁸⁴⁶⁸ dāmına düşürüp biñ cānla mübtelāsı olmuşidi. Pes karşı komağa cānı olmayıp kendi ḥāline kumuşdu.⁸⁴⁶⁹ Dostları ‘ayblayıp⁸⁴⁷⁰ bunca demdir ki bir kıızı⁸⁴⁷¹ bu kadar zaḥmetle⁸⁴⁷² ele

⁸⁴⁵² ğazab u: ğazabı T, TDK

⁸⁴⁵³ āh u efġānlarını: āh efġānlarını T / āh fiġānlarını TDK

⁸⁴⁵⁴ ‘aşkı: ‘aşk T, TDK

⁸⁴⁵⁵ ‘alevlendi: ‘alevlenip T

⁸⁴⁵⁶ ‘ār u: ‘ār T

⁸⁴⁵⁷ ve: M’de yok

⁸⁴⁵⁸ müştākların peyki: müştāklar peyki M / TDK’de yok

⁸⁴⁵⁹ bād-ı şabā: T ve M’de yok

⁸⁴⁶⁰ maḥzūn Mecnūn’um sağ ve: maḥzūn Mecnūn’um sağ M / Mecnūn maḥzūnum sağ ve TDK

⁸⁴⁶¹ ol derd-mende şimdi: şimdi ol derd-mend M

⁸⁴⁶² kim ḥaber verir: ḥaberi var mıdır M

⁸⁴⁶³ tesellīler: tesliyetler T, M

⁸⁴⁶⁴ verirdi: verdi M, TDK

⁸⁴⁶⁵ bu ḥālleri: M’de yok

⁸⁴⁶⁶ şabrederdi: şabrederdi ve T

⁸⁴⁶⁷ ibtidāda: ibtidā M

⁸⁴⁶⁸ zūlfü: zūlf TDK

⁸⁴⁶⁹ kumuşdu: kumuşidi TDK

⁸⁴⁷⁰ ‘ayblayıp: ‘acebleyip T

⁸⁴⁷¹ bir kıızı: T ve TDK’de yok

⁸⁴⁷² zaḥmetle: zaḥmet ile T, M

getirdikten sonra [M 146b] niçin vaşlı sevdâsında olmayıp oturup bakarsın? Seniñ yüzüne karşı bir yabancı herîf⁸⁴⁷³ için âh vâhlar eyler. Buna nice taḥammül olunur?⁸⁴⁷⁴ Âdem böyle kıızı melek bile olsa boşayıp babası evine gönderir derlerdi⁸⁴⁷⁵ lâkin beyt:⁸⁴⁷⁶

‘Âşıka ta‘n etmek olmaz⁸⁴⁷⁷ mübtelâdır n’eylesin

Âdeme mihr ü⁸⁴⁷⁸ muḥabbet bir belâdır [TDK 44a] n’eylesin

ma‘nâsından haberleri yoğdu.⁸⁴⁷⁹ Pes bunlar⁸⁴⁸⁰ bu ḥâl üzere⁸⁴⁸¹ ikisi bir yere gelmeyip biri birine uzakdan merḥabâ ederlerdi. Mecnûn ise bu ḥâlden haberi yok şahrâlarda gezip beyitler söyleyip ağlamakda idi. Günlerde bir gün İbn-i Selâm kabîlesi ḥalkından bir ‘Arab bir maşlahat için durmadan çekilip giderken nâ-gâh kulağına Mecnûn’uñ âvâzı toḡunup yanına varıp göreyim ne işler şu dîvâne deyip⁸⁴⁸² devesini sürüp yanına geldikde gördü kim ṭurmadan⁸⁴⁸³ Leylâ ḥaḡḡında ġazeller söyleyip ağlamada. Herîfdir Mecnûn’a dedi kim ey bî-çâre Mecnûn! Bunca yıllardan beri yoluna cânlar⁸⁴⁸⁴ verip ‘aşkıyla şahrâlara düşüp yâr-ı vefâ-dârım ve nâzenîn⁸⁴⁸⁵ cânânım dedigiñ fitne-i cihân ki âdemiñ öyle cânânı olmakdan ise olmaması çok yegdir bunca zamândan beri seniñle ‘ahd ü⁸⁴⁸⁶ peymânlar edip senden⁸⁴⁸⁷ ġayrı kimseye yâr olmam ve⁸⁴⁸⁸ muḥabbetim ancak⁸⁴⁸⁹ sañadır diyü söylediği sözler cümle hep⁸⁴⁹⁰ yalan olup aşlı faşlı yok imiş.⁸⁴⁹¹ Murâdı ancak seni şahrâlara şalıp

⁸⁴⁷³ yabancı herîf: yaban herîfi T, TDK

⁸⁴⁷⁴ olunur: eder M

⁸⁴⁷⁵ derlerdi: derler idi M / dediler TDK

⁸⁴⁷⁶ beyt: T ve TDK’de yok

⁸⁴⁷⁷ ta‘n etmek olmaz: kâr etmek ta‘nıla mümkün olmadığından T, TDK

⁸⁴⁷⁸ mihr ü: mihr T

⁸⁴⁷⁹ yoğdu: yoğidi T, TDK

⁸⁴⁸⁰ bunlar: bunlardır T, M

⁸⁴⁸¹ üzere: üzere iken TDK

⁸⁴⁸² ne işler şu dîvâne deyip: ne işler deyip şu dîvâne T / işler deyip TDK

⁸⁴⁸³ ṭurmadan: ṭurmayıp TDK

⁸⁴⁸⁴ cânlar: cân M

⁸⁴⁸⁵ yâr-ı vefâ-dârım ve nâzenîn: yâr-ı vefâ-dâr nâzenînim TDK

⁸⁴⁸⁶ ‘ahd ü: ‘ahd T

⁸⁴⁸⁷ senden: M’de yok

⁸⁴⁸⁸ ve: T ve TDK’de yok

⁸⁴⁸⁹ ancak: M’de yok

⁸⁴⁹⁰ cümle hep: hep cümle T, TDK

seyriñi çalmaq imiş. A‘lā şimdi babası kendisiniñ rızāsıyla İbn-i Selām’a verip niçe günler düğünler olup ikisi bir yere gelip gece gündüz⁸⁴⁹² ikisi birbirinden⁸⁴⁹³ murād alıp murād vermededirler⁸⁴⁹⁴ ve kendi ‘ālemlerinde olup dā‘imā zevk u⁸⁴⁹⁵ şafā sürmededirler.⁸⁴⁹⁶ Sen ise bu hālden haberin yok bī-ma‘nā yere şahrāları gezip taẓyī‘-i evkāt edip feryād ü fiğān eylemekdesin.⁸⁴⁹⁷ Hiç saña olan zulm cihānda⁸⁴⁹⁸ kimseye olmuş degildir ki güzel ‘ömrünü böyle yaban yerlerde hevāya verip āh vāhla geçirdiñ dedi. Çünkü Mecnūn ol nefesi tutulacak herīfden bu zehirli sözü işitdi.⁸⁴⁹⁹ Hemān-dem haykırıp kendisini yerden yere urmağa⁸⁵⁰⁰ başladı. Başı taşā rāst geldikçe yarılıp çeşme gibi kanlar⁸⁵⁰¹ [M 147a] revān olurdu. [T 150b] Bir cins feryād ü fiğān eyledi ki şadāsı göklere⁸⁵⁰² çıkdı. Herīfdir söylediği söze peşimān olup edeblerle tesellīler⁸⁵⁰³ verip ben saña yalan söyledim. Lütf edip suçumu ‘afv edip baña hātırcığıñ kalmasın. Murādım seni imtiḥān idi.⁸⁵⁰⁴ Göreyim ne söyler diyü yalan yere⁸⁵⁰⁵ söylemişdim.⁸⁵⁰⁶ Gerçi İbn-i Selām’a kendi rızāsı yogiken verdiler ammā aslā yanına yaklaştırmamışdır⁸⁵⁰⁷ ve biñ yıl da⁸⁵⁰⁸ ‘ömrü olsa seniñ muḥabbetiñ üzere ber-ķarār olup ğayrı⁸⁵⁰⁹ kimseye rām olmayıp eglenir⁸⁵¹⁰ ve dā‘imā seniñ

⁸⁴⁹¹ aşı faşlı yok imiş: aşı faşlı yogimiş T / aşı ve faşlı yogimiş TDK

⁸⁴⁹² gece gündüz: T ve TDK’de yok

⁸⁴⁹³ ikisi birbirinden: biri birinden M

⁸⁴⁹⁴ vermededirler: vermededir M

⁸⁴⁹⁵ zevk u: zevk T, TDK

⁸⁴⁹⁶ sürmededirler: sürmededir M

⁸⁴⁹⁷ şahrāları gezip taẓyī‘-i evkāt edip feryād ü fiğān eylemekdesin: şahrālarda gezip taẓyī‘-i evkāt edip feryād ü fiğān eylemekdesin ve bu feryād ü fiğānlar edip T / şahrāları gezip feryād eylemekdesin M

⁸⁴⁹⁸ cihānda: M’de yok

⁸⁴⁹⁹ işitdi: T’de yok

⁸⁵⁰⁰ urmağa: çalmağa T, TDK

⁸⁵⁰¹ kanlar: T’de yok

⁸⁵⁰² göklere: gökler T

⁸⁵⁰³ tesellīler: tesliyetler T / tesliyet M

⁸⁵⁰⁴ imtiḥān idi: imtiḥān T

⁸⁵⁰⁵ yere: T ve TDK’de yok

⁸⁵⁰⁶ söylemişdim: söylemiş idim M / söylemişdim TDK

⁸⁵⁰⁷ ammā aslā yanına yaklaştırmamışdır: nihāyet yanına yaklaşılmamışdır T / nihāyet aslā yanına yaklaşılmamışdır TDK

⁸⁵⁰⁸ da: M’de yok

⁸⁵⁰⁹ ğayrı: TDK’de yok

⁸⁵¹⁰ olmayıp eglenir: olmamak aılanır M

derdiñle gözü yaşını Ceyhün edip yas ve⁸⁵¹¹ mâtem [TDK 44b] eylemekdedir diyü söyleyegördü⁸⁵¹² çäre olup feryādını kesmedi ve herîfiñ böyle iki dürlü söz⁸⁵¹³ söylediğinden bir yalancı kıtabân âdem olduğunu aňlamışdı⁸⁵¹⁴ lâkin ibtidâ söylediği söz göñlüne ziyāde te’şîr eylemegin niçe zamân bu hâl üzere feryād ü figānlar⁸⁵¹⁵ eyledi. Pes Mecnûn’dur bu haberi işitdikden soñra dīvāneligi dahı⁸⁵¹⁶ ziyāde olup Leylā’yı hâtırına getirip hayāline der idi ki neydi ol⁸⁵¹⁷ seniñle aralıqda fırsat düşüp bir yerde görüşdükde ben niyāz etdikçe sen nāz edip ben nā-ümmîd olup seniñ zülfüñ ne ihtimāldir ki ben perîşānıñ eline gire dedikçe⁸⁵¹⁸ baña⁸⁵¹⁹ niçe va’deler verip dürlü dürlü ‘ahd ü peymānlar edip Hâk Te’ālā baña ol günü göstermesin⁸⁵²⁰ ki senden ğayrı kimse benim hüsnum bağına gire. Eger ibrāma uğrarsam kendimi helāk eylerim diyü eylediğiñ kıavl ü⁸⁵²¹ kararını unutup şimdi kendi ihtiyārıñla varıp bir nā-dānı⁸⁵²² vaşlıñ bağında kām-rān eylediñ. Tıtalım ki ben āvāreden muhabbetiñ kâkıp uşanmışsın.⁸⁵²³ Ya⁸⁵²⁴ ol eylediğiñ ‘ahd ü peymānlar hep⁸⁵²⁵ cümle yalan yerlere mi idi? Kānı seniñ ol serv-i hırāmānlar gibi şalındıkça yoluñda pāy-māl olduklarım? Hep hevāya mı gitdi? **Beyt:**⁸⁵²⁶

Kānı hāk-i rehiñ āhımla⁸⁵²⁷ ber-bād etdigim demler⁸⁵²⁸

Añılmaz mı ser-i kūyuñda feryād etdigim demler⁸⁵²⁹

⁸⁵¹¹ ve: TDK’de yok

⁸⁵¹² söyleyegördü: söyleyegördü ve T

⁸⁵¹³ söz: M’de yok

⁸⁵¹⁴ âdem olduğunu aňlamışdı: âdem olduğun aňladı T / olduğunu aňlamışdı TDK

⁸⁵¹⁵ figānlar: figān T, TDK

⁸⁵¹⁶ işitdikden soñra dīvāneligi dahı: işitdikde dīvāneligi T / işitdikden soñra dīvāneligi TDK

⁸⁵¹⁷ hayāline der idi ki neydi ol: der idi ki neydi T

⁸⁵¹⁸ gire dedikçe: girdikçe T, TDK

⁸⁵¹⁹ baña: M’de yok

⁸⁵²⁰ baña ol günü göstermesin: baña ol günü göstereyin T / ol günü göstermesin M

⁸⁵²¹ kıavl ü: kıavl TDK

⁸⁵²² kendi ihtiyārıñla varıp bir nā-dānı: varıp bir nā-dānı kendi ihtiyārıñla M

⁸⁵²³ uşanmışsın: uşanmış olasın M

⁸⁵²⁴ ya: nihāyet T, TDK

⁸⁵²⁵ ‘ahd ü peymānlar hep: da’vālar hep M / ‘ahd ü peymānlar TDK

⁸⁵²⁶ beyt: T’de yok

⁸⁵²⁷ āhımla: āhıla T

⁸⁵²⁸ demler: günler TDK

⁸⁵²⁹ demler: günler TDK

Şimdi benim maḥzūn göñlüme bu cins ğam u ğuşsa toḥmunu ne yürekle ekdiñ ve elimde olan etegiñ ucunu⁸⁵³⁰ kañğı el ile çekdiñ ve benim başıma şahrāları dar edip kendiñ varıp aġyārla yār⁸⁵³¹ olduñ? [M 147b] Hoş hemān sen sağ olup cihān bāğında dā'imā⁸⁵³² güller gibi ter ü tāze ol. Ben de bunda bahār bulutları⁸⁵³³ gibi iñleyip⁸⁵³⁴ aġlayayım⁸⁵³⁵ ve daġlar gibi cevriñ yüküne bel bağlayayım.⁸⁵³⁶ Sen bī-vefā olup muḥabbetiñ bahār çiçekleri gibi birkaç gün içinde perişān olduysa da⁸⁵³⁷ ben yine⁸⁵³⁸ saña vefā-dār olup serv gibi dā'imā ber-karārım deyip kendi kendiyle⁸⁵³⁹ buña beñzer niçe söz söyleyip feryādlar eylerdi.⁸⁵⁴⁰

BU MAḤAL MECNŪN'UŇ BABASI OĖLUNU ARAYIP BULUP NAŞİḤAT EYLEDİĞİDİR⁸⁵⁴¹

Mecnūn'uñ⁸⁵⁴² babası oĖlunuñ günden güne dīvāneliği ziyāde olup dā'imā beyābānlarda⁸⁵⁴³ gezmege başlayıp aylar geçip qabileye uğramadığını gördükde 'ilāc⁸⁵⁴⁴ için cihān māllarını ḥarc edip her ne kadar tedbīr eylediyse hiçbirinden de bir fā'ide görmediginden⁸⁵⁴⁵ Mecnūn'dan⁸⁵⁴⁶ ümmīdini kesip ğam u ğuşsa ile bir gūşeye oturup [TDK 45a] ḥayf ki cihānda oğula ḥasret iken [T 151a] bir evlādım olup lākin bunuñ gibi bir devāsız derde uğrayıp ādem kıyāfetinden çıkıp gitdi diyü dā'imā aġlardı. Bu derdle günden

⁸⁵³⁰ etegiñ ucunu: etegiñ ucun T / etek ucunu TDK

⁸⁵³¹ aġyārla yār: aġyār ile yār T / aġyārla TDK

⁸⁵³² dā'imā: T ve TDK'de yok

⁸⁵³³ bahār bulutları: bahārlar buludu T, TDK

⁸⁵³⁴ iñleyip: eglenip M

⁸⁵³⁵ aġlayayım: aġlayam T, TDK

⁸⁵³⁶ yüküne bel bağlayayım: yüregine bel bağlayam T / yüküne bel bağlayam TDK

⁸⁵³⁷ olduysa da: oldu ise de T, TDK

⁸⁵³⁸ yine: gine M, TDK

⁸⁵³⁹ kendiyle: kendi ile T, TDK

⁸⁵⁴⁰ feryādlar eylerdi: feryād eyledi T, TDK

⁸⁵⁴¹ Babası OĖlunu Arayıp Bulup Naşīḥat Eyledigidir: Vaḥşī Cān-āverlerle Ūlfet Edip Dā'imā Yanınca Bile Gezdikleridir M

⁸⁵⁴² Mecnūn'uñ: çünki gördü ki Mecnūn'uñ T / çünki gördü Mecnūn'uñ TDK

⁸⁵⁴³ beyābānlarda: yabanda M / yabanlarda TDK

⁸⁵⁴⁴ gördükde 'ilāc: müşāhede etdikde 'ilāc T / müşāhede etdikde 'ilācı TDK

⁸⁵⁴⁵ görmediginden: görmeyip T / görmediginden soñra TDK

⁸⁵⁴⁶ Mecnūn'dan: T ve M'de yok

güne haste olup ihtiyār olmağın iki k̄at bükölüp gāyet zebūn olmuşdu.⁸⁵⁴⁷ Günlerde bir gün fikr edip şimden şöñra⁸⁵⁴⁸ ‘ömrüm āhir olup pīr oldum. Bir gün Hāk Te‘ālā’nın emrine gitdikde olanca mālımı yabancılar zabt edip yerim boş kalır. Pes ne⁸⁵⁴⁹ hāl ise bir kerre dahı şu Mecnūn’a varıp bir naşīhat eyleyeyim. Ola ki te’sīr edip gelip yerine oturaydı deyip ‘aşāsını eline alıp yap yap şahrāya togru⁸⁵⁵⁰ çekilip gitdi. Vāfir yer gidip olmadı⁸⁵⁵¹ Mecnūn’dan bir nām u⁸⁵⁵² nişān bulamayıp haste olmağın yorulup nā-çār yol üstüne oturup gelip geçene şu kıyāfetde bir ādem gördüñüz mü diyü⁸⁵⁵³ şormağa başladı. Her geçenden su’āl edegördü. Olmadı bir görmüş ādeme rāst gelmeyip ‘āciz kaldı. Āhir hele bir ādem gelip geçen gün⁸⁵⁵⁴ fülān yerde bir mağārada sen dedigiñ kıyāfetde bir ādeme rāst geldim.⁸⁵⁵⁵ Ġālibā aradığın ol⁸⁵⁵⁶ kimsedir dedikde pīrdir mağāranın nişānını haber⁸⁵⁵⁷ alıp niçe zahmetle yola girdi.⁸⁵⁵⁸ Şabāhdan ahşama dek gidip güçle ol haber verdiği mağāraya gelip girdikde Mecnūn’u gördü kim [M 148a] hemān kemikleriyle⁸⁵⁵⁹ derisi kalıp ağlamakdan gözleri içine batmış ve yılan gibi toza toprağa yuvalanıp dört k̄at olup⁸⁵⁶⁰ yatmış. Babası bu hālī gördükde yüregi pāre pāre olup gözlerinden kanlı yaşlar akarak başını dizine alıp⁸⁵⁶¹ şefkatle ohşamağa başladı. Mecnūn’dur gözünü açıp gördü kim bir ādem tırmadan⁸⁵⁶² kendisine merhamet edip ohşar. Babası olduğunu seçemeyip kimsin ki baña bu lütfu eylesin ve nereden⁸⁵⁶³ gelip nereye gidersin? Lütf edip beni kendi hālīme koyup uyķumu uçurma ve cānānımın hayālīni ürküdüp kaçırma dedikde babası ey

⁸⁵⁴⁷ olmuşdu: olmuşidi T, TDK

⁸⁵⁴⁸ şöñra: şöñra fikr oldur ki T, TDK

⁸⁵⁴⁹ ne: TDK’de yok

⁸⁵⁵⁰ şahrāya togru: şahrāların tarafa M

⁸⁵⁵¹ yer gidip olmadı: yer gidip olmadı ki T / gidip olmadı ki TDK

⁸⁵⁵² nām u: nām TDK

⁸⁵⁵³ diyü: deyip T, TDK

⁸⁵⁵⁴ geçen gün: günde T / geçen günde M

⁸⁵⁵⁵ rāst geldim: bir ādeme rāst gelip gördüm T / rāst gelip gördüm TDK

⁸⁵⁵⁶ ġālibā aradığın ol: ġālibā ki ol aradığın T, TDK

⁸⁵⁵⁷ nişānını haber: nişānın M

⁸⁵⁵⁸ girdi: girip T, M

⁸⁵⁵⁹ kemikleriyle: kemikleri ile T, TDK

⁸⁵⁶⁰ dört k̄at olup: dört olup TDK / T’de yok

⁸⁵⁶¹ gözlerinden kanlı yaşlar akarak başını dizine alıp: T’de yok

⁸⁵⁶² tırmadan: tırmayıp TDK

⁸⁵⁶³ nereden: neden T

benim⁸⁵⁶⁴ bî-çāre Kays'ım! Korkma yabancı değil babañ derd-mendim dedikde Mecnūn'dur gözünü ovarak bakıp babası olduğunu bildikde 'özrlər dileyip ayağına düşdü. Ol da ciger-güşesini hasretle⁸⁵⁶⁵ koşup iki gözünü⁸⁵⁶⁶ öpüp ağlaşmağa başladılar. Bir zamāndan sonra babası gözyaşını⁸⁵⁶⁷ silip tekrār Mecnūn'a bakıp mahşer halkı gibi başdan başa 'uryān ve gövdesi yārelerle⁸⁵⁶⁸ biryān olduğunu [TDK 45b] gördükde yanınca⁸⁵⁶⁹ bir kat esbāb getirmişdi.⁸⁵⁷⁰ Giydirip kuşatdı ve naşihat edip dedi ki ey benim ciger-güşem oğlum! İnsānla⁸⁵⁷¹ hayvānların ne münāsebeti vardır⁸⁵⁷² ki dā'imā anlarla olup vahşiler gibi ādemden kaçarsın ve bunun gibi vīrāne mağāralarda⁸⁵⁷³ niçe bir yatıp kalırsın ve güzel 'ömrünü bî-ma'nā yerlerde zāyi' edip yerine ne alırsın? Nāzenīn 'ömr akarşu gibi tırmadan⁸⁵⁷⁴ akıp gitmededir⁸⁵⁷⁵ sen ise andan haberiñ yok olmaz sevdālarla telef edip yok yere çürütmedesin. Tut ki niçe yıllar böyle beyābān yerlerde⁸⁵⁷⁶ gezip feryād eylemişsin. Ne hāşıl olur ve feryād ü fiğānla [T 151b] maķşūduna⁸⁵⁷⁷ kim vāşıl olur? Çünkü bu zamāna dek böyle beyābānda gezmekden bir iş edemediñ. Şimden sonra münāsib olan budur ki 'aklıñı başıña devşirip gelip yanımda oturasın. Belki maķşūd u murādıñı⁸⁵⁷⁸ oturduğun yerde ayağıña getiresin.⁸⁵⁷⁹ İşte benim de⁸⁵⁸⁰ 'ömrüm āhir olup cihāndan göçecek zamānım yakın oldu. [M 148b] Senden ğayrı⁸⁵⁸¹ bir evlādım yok.⁸⁵⁸² Ben dünyādan gittikten sonra kabīlemizi zabt edip cümlesine baş ve buğ olasın. Bunda kalıp gelmezseñ benim mālımı

⁸⁵⁶⁴ benim: M'de yok

⁸⁵⁶⁵ hasretle: hasret ile T

⁸⁵⁶⁶ gözünü: gözlerini M

⁸⁵⁶⁷ gözyaşını: gözü yaşını M, TDK

⁸⁵⁶⁸ ve gövdesi yārelerle: gövdesini yāreler T / ve gözleri TDK

⁸⁵⁶⁹ yanınca: TDK'de yok

⁸⁵⁷⁰ getirmişdi: getirmişidi T, TDK

⁸⁵⁷¹ insānla: insānla T / insān ile TDK

⁸⁵⁷² ne münāsebeti vardır: münāsebeti nedir T, M

⁸⁵⁷³ mağāralarda: mağārada TDK

⁸⁵⁷⁴ tırmadan: tırmayıp TDK

⁸⁵⁷⁵ akıp gitmededir: geçip gitmededir T / geçip gitmede M

⁸⁵⁷⁶ beyābān yerlerde: yaban yerlerde M / beyābān yerlere TDK

⁸⁵⁷⁷ feryād ü fiğānla maķşūduna: feryād fiğānla maķşūda T / feryād fiğān ile maķşūda TDK

⁸⁵⁷⁸ maķşūd u murādıñı: murād u maķşūduna M / maķşūd murādıñı TDK

⁸⁵⁷⁹ ayağıña getiresin: bulasın TDK

⁸⁵⁸⁰ de: T ve TDK'de yok

⁸⁵⁸¹ ğayrı: ğayr T

⁸⁵⁸² yok: yok ki T, TDK

yabancılar zabt edip⁸⁵⁸³ yerime otururlar. Bunca zamāndan beri ata ve dedemiz ocağı sönüp⁸⁵⁸⁴ kabīle şāhibi olmak bizim elimizde iken Allāh’dan revā mıdır ki ğayrı kimselerin⁸⁵⁸⁵ eline gire? Eger⁸⁵⁸⁶ sözümü tutup bu olmaz sevdādan ferāġat eylemez iseñ bilirim ki şöñra peşīmān olursun lākin şöñ peşīmānlık⁸⁵⁸⁷ fā’ide vermez. Benim oğlum kalk hemān⁸⁵⁸⁸ kabīleye gidelim ve gözüm görürken seni yerime oturdup her ne kadar mālım var ise cümlesini saña teslīm edeyim ve hāl-i hayātımda seni kendi⁸⁵⁸⁹ yerimde görüp şād olayım ve bir iki günlük ‘ömrümü⁸⁵⁹⁰ seniñle geçirip āhir ‘ömrümde birkaç gün ben de mesrūr olayım diyü vāfir naşīhatler eyledi. Çünkü Mecnūn babasından bu naşīhat sözlerini işitdi.⁸⁵⁹¹ Gördü ki sözleri hep cümle⁸⁵⁹² ma‘kūl. Qalbine te’şīr edip babasının sözünü⁸⁵⁹³ tutup ‘aşqdan ferāġat eylemek istedikde⁸⁵⁹⁴ hemān-dem göñlünde olan ‘aşq sevdası harekete gelip beni bıraġıp elimden kurtulsañ mı gerekdir deyip⁸⁵⁹⁵ cūş u hūrūşa geldikde⁸⁵⁹⁶ Mecnūn’dur yine⁸⁵⁹⁷ evvelki hāliline dönüp⁸⁵⁹⁸ yüz biñ hicābla babasının yüzüne bakıp dedi ki ey benim şefkatli ve merḥametli⁸⁵⁹⁹ babacığım! Bilirim ki eylediğñ naşīhatler hep cümle güzel baña hayrlı sözlerdir. Ben de biñ cānla qabūl eylemegi isterim⁸⁶⁰⁰ ammā n’eyleyem sevdā beni kendi hālime qomayıp [TDK 46a] nā-çār kendisine qul eylemiştir. Her ne kadar⁸⁶⁰¹ seniñ sözünü tutup emriñe itā‘at edeyim dedim ise⁸⁶⁰² rāzī

⁸⁵⁸³ cümlesine baş ve buğ olasin. Bunda qalıp gelmezseñ benim mālımı yabancılar zabt edip: cümlesine başbuğ olasin. Bunda qalıp gelmezseñ benim mālımı yabancılar zabt M / TDK’de yok

⁸⁵⁸⁴ ocağı sönüp: sönüp T / ocağını söyünüp TDK

⁸⁵⁸⁵ kimselerin: kimseniñ T, TDK

⁸⁵⁸⁶ eger: eger bu TDK

⁸⁵⁸⁷ lākin şöñ peşīmānlık: lākin şöñ peşīmānlık olursun M / şöñ peşīmānlık TDK

⁸⁵⁸⁸ hemān: M’de yok

⁸⁵⁸⁹ kendi: T’de yok

⁸⁵⁹⁰ ‘ömrümü: ‘ömrü T

⁸⁵⁹¹ naşīhat sözlerini işitdi: naşīhatli sözleri işitdi T / naşīhat sözlerini işidip TDK

⁸⁵⁹² ki sözleri hep cümle: kim sözleri hep T, TDK

⁸⁵⁹³ sözünü: sözlerini T, TDK

⁸⁵⁹⁴ istedikde: fikrini eyledikde M

⁸⁵⁹⁵ kurtulsañ mı gerekdir deyip: kurtulsañ mı gerekdir M / kırtarasın gerekdir deyip TDK

⁸⁵⁹⁶ cūş u hūrūşa geldikde: cūş u hūrūşa gelip T / cūş hūrūşa geldikde TDK

⁸⁵⁹⁷ yine: gine M

⁸⁵⁹⁸ dönüp: girip TDK

⁸⁵⁹⁹ ve merḥametli: TDK’de yok

⁸⁶⁰⁰ ben de biñ cānla qabūl eylemegi isterim: ben de biñ cānla qabūl eylemek isterim T / TDK’de yok

⁸⁶⁰¹ kadar: kadar ki T, TDK

⁸⁶⁰² emriñe itā‘at edeyim dedim ise: itā‘at fermāniña edeyim der isem T / fermāniña itā‘at edeyim derim TDK

olmayıp gönlümü kendi tarafına⁸⁶⁰³ çekip elbette benim emrimden boyun çekme demegin zarūrī ben de hükümüne rām olurum.⁸⁶⁰⁴ Pes ‘aşk sevdāsına düşen kimseniñ yanında⁸⁶⁰⁵ her ne kadar māl ü menāl var ise gözüne zerre kadar⁸⁶⁰⁶ görünmeyip bir kabīleye hākim olmak değil cümle ‘Arabistān’a begler begi⁸⁶⁰⁷ olmak yanında bir nefes cānānının⁸⁶⁰⁸ eşiginde toza toprağa⁸⁶⁰⁹ yuvalanmak devletine ve ol āsitānda olmak⁸⁶¹⁰ sa‘ādetine degmez. Bu fakīriñiz de çünkü ol ‘aşk şarābını içdim [M 149a] ve dünyā devletinden geçdim. Buyurduğunuz üzere kabīleye⁸⁶¹¹ hākim olmak devleti ve ne kadar māl da verirseñiz cümlesi gözüme kadar gelmez ve böyle⁸⁶¹² yaban yerlerde⁸⁶¹³ gezip vahşilerle şöhet edip eglenmege⁸⁶¹⁴ degmez. Mādāmki bu sevdā benim başımdadır insānla⁸⁶¹⁵ bir yerde olup anlarla ülfet eylemege kādır degilim. Hemān sizden ricā ederim ki beni bu huşūşda ma‘zūr tutup her ne kadar küstāhlık eylersem [T 152a] ‘afv buyurup babalık hākkını helāl edesiz ve beni dünyāya gelmemiş yerine koyup devletle⁸⁶¹⁶ varıp gidesiz ve⁸⁶¹⁷ cihān durdukça mu‘ammer olup niçe zamān kendi zevk u⁸⁶¹⁸ şafañızda olasız deyip sözünü⁸⁶¹⁹ tamām eyledi. Pes babası çünkü Mecnūn’dan bu nā-ümmīdlik haberini işitdi. Bildi ki⁸⁶²⁰ her ne kadar sa‘y u tedbīr eylerse bu āteş bitmez⁸⁶²¹ ve emrine rām olup kabīleye gitmez. Me’yūs olup Mecnūn’a⁸⁶²² hasret gözüyle bakıp ey babanıñ cānı! Çünkü sözümü kabūl eylemediñ.

⁸⁶⁰³ kendi tarafına: kendisinden tarafa M

⁸⁶⁰⁴ olurum: oldum TDK

⁸⁶⁰⁵ düşen kimseniñ yanında: düşen kimseniñ M / düşeniñ yanında TDK

⁸⁶⁰⁶ var ise gözüne zerre kadar: var ise gözüne T / olsa da gözündə zerre kadar M

⁸⁶⁰⁷ ‘Arabistān’a begler begi: ‘Arabistān begler begi T / ‘Arabistān’a beg TDK

⁸⁶⁰⁸ cānānının: cānānıñ T, TDK

⁸⁶⁰⁹ toza toprağa: TDK’de yok

⁸⁶¹⁰ devletine ve ol āsitānda olmak: devletine ve ol āsitānede olmak T / M’de yok

⁸⁶¹¹ kabīleye: kabīle TDK

⁸⁶¹² cümlesi gözüme kadar gelmez ve böyle: T ve TDK’de yok

⁸⁶¹³ yerlerde: yerlere M

⁸⁶¹⁴ edip eglenmege: eylemege T, M

⁸⁶¹⁵ insānla: insān ile T

⁸⁶¹⁶ devletle: devlet ile T

⁸⁶¹⁷ ve: T’de yok

⁸⁶¹⁸ zevk u: zevk TDK

⁸⁶¹⁹ sözünü: T’de yok

⁸⁶²⁰ bildi ki: belki TDK

⁸⁶²¹ eylerse bu āteş bitmez: eylese bu āteş gitmez T / eylese bu iş bitmez TDK

⁸⁶²² Mecnūn’a: M’de yok

Sen bilirsin. Hemān sağ ol lākin⁸⁶²³ saña vaşiiyetim budur ki benim dünyāda⁸⁶²⁴ birkaç günlük ‘ömrüm ıalıp⁸⁶²⁵ āhirete gidecek zamānım ıarīb olmuşdur. Benim öldüğümü işitdikde üstüme gelip beni gömdüklerinde sen de⁸⁶²⁶ bir avuç toprak atıp⁸⁶²⁷ bile bulunasın ve beni hayr du‘ādan⁸⁶²⁸ unutmayıp gāh gāh cānım için okuyup rūhumu şād edesin deyip gözlerini⁸⁶²⁹ öpüp vedā‘ edip ağlaya ağlaya dönüp ıabīlesine⁸⁶³⁰ gitdi. Varıp⁸⁶³¹ ıam u ıuşsa ile döşeklere düşüp niçe zamān haste olup ıaldı. Bir gün ‘ömrü āhir olup cānını Hāı Te‘ālā Hāzretiniñ⁸⁶³² emrine teslīm edip dār-ı dünyādan dār-ı beķāya gitdi.⁸⁶³³ Bu tarafda Mecnūn ise babasınıñ öldüğünden haberi yok dā‘imā eski hālī⁸⁶³⁴ üzere Leylā’nıñ bī-vefālīğını hātırına getirdikçe āh vāhlar edip beyitler söylemede idi. Günlerde bir gün bir avcı daıları dolaşırken⁸⁶³⁵ Mecnūn’a rāst gelip ey ‘ārsız [TDK 46b] ve nāmüssuz! Sen bunda Leylā diyü feryād ü fiğān⁸⁶³⁶ edip gezersin babañ nā-murād ise seniñ derdiñden āhirete gidip akrabā vü müte‘allikātıñ⁸⁶³⁷ cümlesi feryād ü fiğān edip yas ve mātem⁸⁶³⁸ eylemekdedir. Ādemiñ dünyāda sencileyin oılu olmaıdan ise olmaması çok yegdir dedikde Mecnūn’dur çünkü herīfden bu mātem haberini⁸⁶³⁹ işitdi. Feryād ü fiğānlar edip dirīgā cihānda [M 149b] felek beni yine⁸⁶⁴⁰ bir tāze derde daıı mı⁸⁶⁴¹ uğratdı deyip gözlerinden ıanlı yaşlar revān olup taşlarla dögünmege başladı ve şora şora varıp

⁸⁶²³ ol lākin: olası TDK

⁸⁶²⁴ dünyāda: M’de yok

⁸⁶²⁵ ıalıp: ıaldı TDK

⁸⁶²⁶ sen de: T ve TDK’de yok

⁸⁶²⁷ atıp: alıp T, TDK

⁸⁶²⁸ ve beni hayr du‘ādan: beni du‘ā-yı hayrdan T / ve beni du‘ā-yı hayrdan TDK

⁸⁶²⁹ gözlerini: gözlerin M

⁸⁶³⁰ ağlaya ağlaya dönüp ıabīlesine: ağlayarak T / ağlayarak dönüp ıabīlesine TDK

⁸⁶³¹ varıp: dönüp ıabīlesine gelip T / TDK’de yok

⁸⁶³² Te‘ālā Hāzretiniñ: Te‘ālā’nıñ TDK

⁸⁶³³ dār-ı dünyādan dār-ı beķāya gitdi: dünyādan geçdi M, TDK

⁸⁶³⁴ hālī: hāl T, TDK

⁸⁶³⁵ daıları dolaşırken: taılarda ıolanırken T / taılar ıolanıp TDK

⁸⁶³⁶ feryād ü fiğān: feryād M, TDK

⁸⁶³⁷ müte‘allikātıñ: ta‘allükātıñ TDK

⁸⁶³⁸ feryād ü fiğān edip yas ve mātem: feryād fiğān edip yas mātem TDK

⁸⁶³⁹ haberini: haberi T, TDK

⁸⁶⁴⁰ yine: TDK’de yok

⁸⁶⁴¹ daıı mı: mi M, TDK

babasının mezârını bulup üstüne düşüp bir zamân⁸⁶⁴² bî-hüş olup ‘aklı başına geldikde feryâda başlayıp dedi ki ey benim vücûduma sebep olan şefkatli babacığım!⁸⁶⁴³ Benim⁸⁶⁴⁴ hasretimle cânını Cenâb-ı⁸⁶⁴⁵ Hakk’a teslim edip beni garîb koduñ. N’eyleyeyim⁸⁶⁴⁶ rûzgâr beni seniñ hîdmetiñden ayırıp sağlığıñda bir işiñde [T 152b] bulunmayıp ‘âkıbet dünyâdan baña incinip gitdiñ ve baña bunca naşîhatler edip yalvaragördüñ. Hayfâ ki cihânda bir kerre sözüñü tutmadım ve gamımla seni bir gece bile râhat üzere⁸⁶⁴⁷ uyutmadım deyip bu hâl üzere feryâd ü fiğânlar edip niçe günler babasının başı ucunu bekleyip âhir yine şahrâlara toğru⁸⁶⁴⁸ çekilip gitdi.

BU MAHAL MECNÛN’UÑ VAHŞÎ HAYVÂNLAR İLE⁸⁶⁴⁹ ÜLFET EDİP DÂ’İMÂ YANINCA BİLE GEZDİKLERİDİR

Mecnûn’uñ bir taraftan Leylâ’nıñ⁸⁶⁵⁰ gamı ve bir yañadan babasının öldüğü elemi cânına kâr edip ziyâde perişân⁸⁶⁵¹ olup bî-karâr olmağın tağlara ‘azîmet edip çekilip giderken yolda bir⁸⁶⁵² kimseniñ elinde bir kağıd gördü ki⁸⁶⁵³ bir üstâd nakkâş ol kağıdıñ üstüne⁸⁶⁵⁴ Leylâ ile Mecnûn’u taşıvîr edip bir güzel meclis yazmış.⁸⁶⁵⁵ Mecnûn’dur⁸⁶⁵⁶ bu hâli gördükde kararî kalmayıp herîfiñ elinden kağıdı alıp Leylâ’nıñ şüretini bozup kendi şüretini incitmeyip hâli üzere kodu. Herîfdir bu hâli gördükde⁸⁶⁵⁷ hayrân olup behey dîvâne! Bunca zamândan beri⁸⁶⁵⁸ ‘aşkıyla⁸⁶⁵⁹ nâlân u ser-gerdân⁸⁶⁶⁰ olduğün güzeliñ

⁸⁶⁴² zamân: zamân düşüp M

⁸⁶⁴³ babacığım: babam M, TDK

⁸⁶⁴⁴ benim: TDK’de yok

⁸⁶⁴⁵ Cenâb-ı: M ve TDK’de yok

⁸⁶⁴⁶ n’eyleyeyim: n’eyleyem T, TDK

⁸⁶⁴⁷ bile râhat üzere: bile râhat ile T / râhat üzere seni TDK

⁸⁶⁴⁸ toğru: TDK’de yok

⁸⁶⁴⁹ hayvânlar ile: cân-âverlerle M, TDK

⁸⁶⁵⁰ Leylâ’nıñ: Leylâ M, TDK

⁸⁶⁵¹ perişân: perişânü’l-aḥvâl T

⁸⁶⁵² bir: her M

⁸⁶⁵³ ki: TDK’de yok

⁸⁶⁵⁴ üstüne: üstünde TDK

⁸⁶⁵⁵ yazmış: yazmışdır T, TDK

⁸⁶⁵⁶ Mecnûn’dur: Mecnûn’dan TDK

⁸⁶⁵⁷ gördükde: M’de yok

⁸⁶⁵⁸ zamândan beri: zamândır TDK

şüretini niçin bozduñ dedikde Mecnûn'dur cevâb verip ben cānānımla bir olup
aramızda⁸⁶⁶¹ senlik benlik ıalqımışıdır. Anıñıçin⁸⁶⁶² bozdum dedi. Herīfdir ıatı a'la tıtalım
ki⁸⁶⁶³ cānānla bir olup ortañızdan⁸⁶⁶⁴ ikilik ıalqımışı ola. Ya Leylā şüretini [TDK 47a]
bozmağa borç ne?⁸⁶⁶⁵ 'Aql yatımı üzere kendi şüretiñi⁸⁶⁶⁶ maıv edip cānānıñ şüretini hālī
üzere ıomağ gerek idi⁸⁶⁶⁷ dedikde Mecnûn'dur herīfe cevâb verip sen bir söz añlamaz
ādeme beñzersin gibi.⁸⁶⁶⁸ Behey yādigār! Ben cānānla bir olup ol⁸⁶⁶⁹ benim ıalbime girip
göñlümde gizlenip benim vücūdum aña ıaftān gibi olmuşıdur demek [M 150a] isterim.
Yohsa ben anıñ ıalbine girip ol baña esbāb gibi olacağ degildir kim⁸⁶⁷⁰ sen dedigiñ gibi
edem. O⁸⁶⁷¹ benim cānımdır. Bu seniñ gördüğün gerçi şüretā Mecnûn'dur ammā haqīkatde
Leylā'dır. Bu sözü gerçekten 'aşık olanlar bilir. Seniñ bildigiñ söz degildir deyip çekilip
yoluna revāne oldu.⁸⁶⁷² Pes tağlara gidip niçe zamān anda olup vaşşilerle alıdı. [T 153b]
Arslan⁸⁶⁷³ ıaplan ıurd tilki geyik⁸⁶⁷⁴ her ne ıadar insāndan ıaçar hayvānlar var ise⁸⁶⁷⁵
cümlesi Mecnûn'a rām olup ıaçmayıp yanında dururlardı⁸⁶⁷⁶ ve⁸⁶⁷⁷ aışam olduğda tılayı
yanında yatırlardı.⁸⁶⁷⁸ Mecnûn bunlardan her ıangısını çağırsa⁸⁶⁷⁹ yanına gelip eliyle⁸⁶⁸⁰

⁸⁶⁵⁹ 'aşkıyla: 'aşkı ile T, M

⁸⁶⁶⁰ nālān u ser-gerdān: nālān M, TDK

⁸⁶⁶¹ cānānımla bir olup aramızda: cānānla bir olup ortalığdan T / cānānımla bir olup ortalığdan TDK

⁸⁶⁶² anıñıçin: anıñ'çin T

⁸⁶⁶³ ki: M'de yok

⁸⁶⁶⁴ ortañızdan: ortadan M

⁸⁶⁶⁵ borç ne: ne borç M, TDK

⁸⁶⁶⁶ şüretiñi: şüretiñ T

⁸⁶⁶⁷ gerek idi: gerek idiñ M

⁸⁶⁶⁸ bir söz añlamaz ādeme beñzersin gibi: bu sözü añlamaz bir ādemsin ki TDK

⁸⁶⁶⁹ ol: T'de yok

⁸⁶⁷⁰ kim: TDK'de yok

⁸⁶⁷¹ o: ol T, TDK

⁸⁶⁷² yoluna revāne oldu: gitdi TDK

⁸⁶⁷³ arslan: T ve TDK'de yok

⁸⁶⁷⁴ ıaplan ıurd tilki geyik: ıaplan ve ıurd ve dilki ve geyik T / ıaplan ve ıurd tilki geyik M

⁸⁶⁷⁵ hayvānlar var ise: hayvān var ise T / hayvān olup TDK

⁸⁶⁷⁶ dururlardı: dururlar idi T / tıururlardı TDK

⁸⁶⁷⁷ ve: M ve TDK'de yok

⁸⁶⁷⁸ yatırlardı: yatırlar idi M

⁸⁶⁷⁹ çağırsa: çağırıp T, TDK

⁸⁶⁸⁰ eliyle: eli ile M

ohşadıkda ol da Mecnûn'a mülâyemetler gösterirdi.⁸⁶⁸¹ Bu hayvânların içinde bir güzel geyicek var idi ki gâyet şūh olup şıçrayıp segirdip cünbüşler eylerdi.⁸⁶⁸² Mecnûn cümlesinden ziyâde aña mâ'il olup dâ'imâ yanına çağırıp ohşardı. Hakk'ın emri ile yanında olan yırtıcı hayvânların⁸⁶⁸³ birbirine⁸⁶⁸⁴ aşlâ zararları⁸⁶⁸⁵ toğunmayıp cümle hayvânât gūyâ Mecnûn'ın hizmet-kârları olmuşidi ki huzûrunda⁸⁶⁸⁶ birbirlerine aşlâ⁸⁶⁸⁷ küstâhlığa cür'et edemezlerdi ve⁸⁶⁸⁸ yoldan gelip geçen ba'zı âdemler ki⁸⁶⁸⁹ Mecnûn'a uğrayıp yemek getirir yâhūd aḥvâlini sorarlardı.⁸⁶⁹⁰ Hayvânlardır gelen âdemi gördüklerinde açılıp uzakdan bakarlardı.⁸⁶⁹¹ Gelen yemekden Mecnûn ancak bir iki lokma yiyip cümlesini hayvânlara verip anlar da⁸⁶⁹² Mecnûn'u kendilerine velî-ni'met⁸⁶⁹³ bilip⁸⁶⁹⁴ kulluğunu edip yanından ayrılmazlardı.⁸⁶⁹⁵ Zîrâ hayvânât bile tuz etmek hakkını bildikleri muḥarrerdir. Nitekim rivâyet olunur ki:

HİKÂYET

Bir pād-şāhın niçe arslanları var idi ki⁸⁶⁹⁶ şanki her biri bir⁸⁶⁹⁷ yedi başlı ejder idi.⁸⁶⁹⁸ Pād-şāh bir kimseye gâzab edip helâk etmek dilerse⁸⁶⁹⁹ emredip esbâbını soyup

⁸⁶⁸¹ gösterirdi: gösterdi T / gösterip TDK

⁸⁶⁸² segirdip cünbüşler eylerdi: segirdip cünbüşler eyler idi T / segirden cünbüşlerden eylerdi TDK

⁸⁶⁸³ yırtıcı hayvânların: yırtıcıların T, TDK

⁸⁶⁸⁴ birbirine: biri birine M

⁸⁶⁸⁵ aşlâ zararları: aşlâ T / TDK'de yok

⁸⁶⁸⁶ olmuşidi ki huzûrunda: olmuşidi ki huzûrlarında T / olmuşlardı ki huzûrunda M

⁸⁶⁸⁷ birbirlerine aşlâ: M'de yok

⁸⁶⁸⁸ küstâhlığa cür'et edemezlerdi ve: küstâhlık etmeye kâdir degillerdi ve T / küstâhlık etmeyip TDK

⁸⁶⁸⁹ geçen ba'zı âdemler ki: geçenlerin ba'zı âdemler ki T / geçenlerden ba'zılar M

⁸⁶⁹⁰ getirir yâhūd aḥvâlini sorarlardı: getirirlerdi M

⁸⁶⁹¹ bakarlardı: bakardı TDK

⁸⁶⁹² da: T ve TDK'de yok

⁸⁶⁹³ kendilerine velî-ni'met: kendilerine veliyyü'n-ni'met T / kendilere veliyyü'n-ni'met TDK

⁸⁶⁹⁴ bilip: edip T, M

⁸⁶⁹⁵ ayrılmazlardı: ayrılmayıp etrâfını dolaşırlardı T, TDK

⁸⁶⁹⁶ ki: T ve TDK'de yok

⁸⁶⁹⁷ bir: T'de yok

⁸⁶⁹⁸ ejder idi: ejder idi ki T, TDK

⁸⁶⁹⁹ etmek dilerse: eylemeli olsa M

arslanların⁸⁷⁰⁰ öñüne atarlardı. Arslanlar da⁸⁷⁰¹ herîfî pāreleyip ol gün anıñla geçinirlerdi.⁸⁷⁰² Bu pād-şāhın muşāhiblerinden⁸⁷⁰³ bir tāze cūvān var idi ki⁸⁷⁰⁴ gāyet hūnerli ve⁸⁷⁰⁵ ‘ākıl olduğundan pād-şāh [TDK 47b] ziyāde muḥabbet edip kendisine nedīm-i ḥāṣṣ eylemişti.⁸⁷⁰⁶ Cūvān⁸⁷⁰⁷ fıkr edip eger pād-şāh baña bir gün⁸⁷⁰⁸ ğāzab edip arslanlara [M 150b] atarsa ḥālim nice olur? Buña evvelden⁸⁷⁰⁹ bir tedārik etmek gerekdir deyip her gün arslan-ḥāne seyrine⁸⁷¹⁰ varıp arslancıya baḥṣīşler verip ve birkaç koyun getirip arslanlara verirdi ve⁸⁷¹¹ kendisi eliyle verip arslanları kendisine alıṣdırmış idi.⁸⁷¹² Arslanlardır ol cūvānı her gün yanlarında görüp dā’imā kendilerine koyun getirdiginden⁸⁷¹³ ve eliyle ni‘met verdiginden⁸⁷¹⁴ velī-ni‘met bilip⁸⁷¹⁵ gördükçe temelluḳlar ederlerdi.⁸⁷¹⁶ Cūvān da⁸⁷¹⁷ yanlarına varıp bunları oḥşayıp arḳalarını şığardı. Pes günlerde bir gün pād-şāh muşāhibine ğāzab edip emreyledi kim götürüp arslanların öñüne atalar.⁸⁷¹⁸ Fermān üzere tutup esbābını şoyup arslanların içine [T 154a] bıraḳdılar. Arslanlardır yine bir⁸⁷¹⁹ ādem geldigini gördükleri gibi yerlerinden şıḳrayıp cümlesi birden ḥamle⁸⁷²⁰ eylediler. Çünki yanına yaḳlaṣdılar. Gördüler kim her gün kendilerine gelip bunca iḥsān eyleyen cūvāndır.

⁸⁷⁰⁰ arslanların: arslanın T, TDK

⁸⁷⁰¹ arslanlar da: arslan ise T, TDK

⁸⁷⁰² geçinirlerdi: geçinirdi T, TDK

⁸⁷⁰³ muşāhiblerinden: muşāhiblerden M

⁸⁷⁰⁴ ki: M’de yok

⁸⁷⁰⁵ ve: T ve TDK’de yok

⁸⁷⁰⁶ eylemişti: etmişti TDK

⁸⁷⁰⁷ cūvān: cūvāndır T, M

⁸⁷⁰⁸ baña bir gün: bir gün baña T / bir gün M

⁸⁷⁰⁹ evvelden: evvel M

⁸⁷¹⁰ arslan-ḥāne seyrine: arslan-ḥānesine M / arslan-ḥāneye TDK

⁸⁷¹¹ arslanlara verirdi ve: arslanlar verir idi T / arslanlara verip M

⁸⁷¹² eliyle verip arslanları kendisine alıṣdırmış idi: seyrini çalardı M / eliyle verip arslanları kendiye alıṣdırmış idi TDK

⁸⁷¹³ getirdiginden: getirdiklerinden T

⁸⁷¹⁴ ve eliyle ni‘met verdiginden: kendilerine M

⁸⁷¹⁵ velī-ni‘met bilip: veliyyü’n-ni‘met bilip T / veliyyü’n-ni‘am olup TDK

⁸⁷¹⁶ ederlerdi: ederdi T / ederler idi ve TDK

⁸⁷¹⁷ cūvān da: cūvāndır T

⁸⁷¹⁸ arslanların öñüne atalar: arslanların öñüne atdılar T / arslanın öñüne atalar M

⁸⁷¹⁹ yine bir: bir M / yine TDK

⁸⁷²⁰ cümlesi birden ḥamle: her taraftan ḥamleler M / ḥamle TDK

Her biri geri çekilip kuyruklarını yere urup⁸⁷²¹ yüzlerini ayağına sürüp mülâyemetler gösterdiler. Cüvândır her birini oḡşayıp⁸⁷²² ol gece arslanlar arasında⁸⁷²³ kalıp çünkü şabâh oldu. Pād-şāhın ğazabı geçip eylediği işe⁸⁷²⁴ peşīmān olup dünkü gün arslanlara atdığımız derd-mendi görüñ. Eger kalmış kemikleri⁸⁷²⁵ var ise alıp bir yere gömüñ dedikde arslancıdır gelip pād-şāhın huzūrunda yer öpüp [T 154b] du‘ālar eyledi ve dedi ki pād-şāhım ol kimse ādem⁸⁷²⁶ değil belki gökden inme bir⁸⁷²⁷ melek imiş ki arslanlar bir kılına bile zarar getirmeyip⁸⁷²⁸ hālā içlerinde sağ ve sālindir dedikde pād-şāh ta‘accüb edip yanında olanlara varıñ getiriñ diyü emreyledi. Varıp pād-şāhın huzūruna getirdiler.⁸⁷²⁹ Gelip⁸⁷³⁰ yer öpüp pād-şāha du‘ālar eyledi. Pād-şāhdır bunun arslanlar elinde helāk olmayıp sağ kaldığına hayrān olup sihr mi bilirdiñ yoḡsa bir du‘ā mı okuduñ ki arslanlar seni helāk etmeyip ellerinden⁸⁷³¹ hālāş olduñ? Bunun sırrı u⁸⁷³² hikmeti nedir bize de beyān eyle⁸⁷³³ dedikde cüvândır pād-şāhım on yıldır ki arslanlar her gün benim elimden yemek yiyegelmişlerdir. Şimdi ol verdiğim ni‘metiñ⁸⁷³⁴ hāqqını gözedip [TDK 48a] benim etimi yemediler dedi. Pād-şāh çünkü onlar⁸⁷³⁵ seniñ eliñden yedikleri⁸⁷³⁶ [M 151a] ni‘meti gözedip seni incitmemişler. Sen de bizim bunca zamāndan beri hizmetimizde olduğundan biz de seniñ cānıña kaşd etmeyip şuçuñu ‘afv eyledik dedi. Bu hikāyeden maḡşūd yırtıcı hayvānlar ki dā’imā⁸⁷³⁷ ādem oğlanını helāk edegelmişlerken⁸⁷³⁸ birisi kendilerini gözetse

⁸⁷²¹ yere urup: bulayıp TDK

⁸⁷²² her birini oḡşayıp: T ve M’de yok

⁸⁷²³ ol gece arslanlar arasında: her biri içinde ol gece arslanlar ile T / ol gece arslanlarla TDK

⁸⁷²⁴ geçip eylediği işe: sākin olup ‘afv eylemediginden cüvāna acıyıp T / sākin olup ‘afv eylemediginden cüvāna TDK

⁸⁷²⁵ kemikleri: kemlikleri kemikleri TDK

⁸⁷²⁶ ādem: T ve TDK’de yok

⁸⁷²⁷ bir: T’de yok

⁸⁷²⁸ getirmeyip: etmeyip T, TDK

⁸⁷²⁹ huzūruna getirdiler: huzūr getirdiler T / huzūruna iletdiler TDK

⁸⁷³⁰ gelip: TDK’de yok

⁸⁷³¹ sihr mi bilirdiñ yoḡsa bir du‘ā mı okuduñ ki arslanlar seni helāk etmeyip ellerinden: sihr mi bilir idiñ yoḡsa bir du‘ā mı okuduñ ki arslanlar seni helāk etmeyip ellerinden T / TDK’de yok

⁸⁷³² sırrı u: sırrı T

⁸⁷³³ bize de beyān eyle: bize beyān eyle T / bize beyān eyleye M

⁸⁷³⁴ verdiğim ni‘metiñ: ni‘met T

⁸⁷³⁵ pād-şāh çünkü onlar: pād-şāh çünkü ol T / pād-şāhdır çünkü onlar M

⁸⁷³⁶ yedikleri: yedigi TDK

⁸⁷³⁷ dā’imā: dā’imā anlar T, TDK

verdiği ni‘metiñ haqqını bilip ol kimseyi incitmeyip anıñla yār olurlar imiş.⁸⁷³⁹ Pes öyle olunca tağlarda⁸⁷⁴⁰ olan vaḥşiler de çünki Mecnūn’uñ elinden ni‘met yediler. Mecnūn’u kendilerine velī-ni‘met⁸⁷⁴¹ bilip dā’imā yanından ayrılmazlardı.⁸⁷⁴² Bu ḥāl üzere Mecnūn dā’imā⁸⁷⁴³ tağlarda vaḥşilerle şöḥbet edip ‘aşk-ı cānānla ağıardı. Bir gecedir Cenāb-ı Hakk’a tazarru‘ u niyāz edip ey beni yokdan var edip⁸⁷⁴⁴ derd-i ‘aşka mübtelā eden perverd-gārım! Niçe demlerdir ki sevdā-yı ‘aşkla⁸⁷⁴⁵ ser-gerdān olup cānānımıñ⁸⁷⁴⁶ ḥālinden bī-ḥaberim. Lütf u⁸⁷⁴⁷ keremiñden ricā ederim ki beni cānānımdan ḥaber-dār edip derdli göñlüme teselliler⁸⁷⁴⁸ verip mecrūḥ kalbime şifālar iḥsān eyle diyü tazarru‘ u niyāzlar ederek⁸⁷⁴⁹ gözüne uyku gelip bir miqdār uykuya vardıkda düşünde anı gördü kim yerden bir ağaç bitip gitdikçe uzanıp dallar ve⁸⁷⁵⁰ budaklar şaldı ve bir taraftan bir güzel⁸⁷⁵¹ kuş gelip ağacıñ üstüne konup bir miqdār tırdıktan soñra Mecnūn’uñ üstüne gelip ağızından bir cevher dānesi bırağıp gitdi. Mecnūn’dur bu şevkla⁸⁷⁵² uyanıp uğurdur deyip⁸⁷⁵³ şād oldu. Şabāḥ olup cānān tarafından yeller esmege başlayıp Mecnūn’uñ göñlüne⁸⁷⁵⁴ sâ’ir günlerden ziyāde zevk u⁸⁷⁵⁵ şevklar verdikde Mecnūn’dur⁸⁷⁵⁶ şabāya beyt.⁸⁷⁵⁷

⁸⁷³⁸ edegelmışlerken: edegelmışken T / edegelmışiken TDK

⁸⁷³⁹ olurlar imiş: olurlarımıñ TDK

⁸⁷⁴⁰ tağlarda: dağda M

⁸⁷⁴¹ velī-ni‘met: veliyyü’n-ni‘met T / veliyyü’n-ni‘am TDK

⁸⁷⁴² ayrılmazlardı: ayrılmazlar idi M

⁸⁷⁴³ dā’imā: T ve TDK’de yok

⁸⁷⁴⁴ edip: eden ve T, TDK

⁸⁷⁴⁵ ‘aşkla: ‘aşk ile M

⁸⁷⁴⁶ cānānımıñ: cānānıñ T

⁸⁷⁴⁷ lütf u: lütf TDK

⁸⁷⁴⁸ teselliler: tesliyetler T, M

⁸⁷⁴⁹ ederek: edip TDK

⁸⁷⁵⁰ uzanıp dallar ve: uzayıp dal ve M / uzayıp tıllar TDK

⁸⁷⁵¹ taraftan bir güzel: taraftan bir gūrī T / güzel M

⁸⁷⁵² şevkla: şevkıla T

⁸⁷⁵³ deyip: diyü T, TDK

⁸⁷⁵⁴ göñlüne: göñlünde T, TDK

⁸⁷⁵⁵ zevk u: T ve TDK’de yok

⁸⁷⁵⁶ verdikde Mecnūn’dur: verdikde T / verdi ki Mecnūn’dur M

⁸⁷⁵⁷ beyt: T ve TDK’de yok

Ꞑatı sür‘atle gelirsın der-i⁸⁷⁵⁸ dil-dārımdan
Yine ey bād-ı⁸⁷⁵⁹ şabā bir haberin var gibi⁸⁷⁶⁰

deyip sürūrla⁸⁷⁶¹ beyitler okurken karşıdan bir atlı zāhir olup kendisine tođru geldigini⁸⁷⁶² gördükde ümmıddir ki bu kimsede bir hayrlı haber vardır deyip karşı vardı. Yakın geldikde gördü kim bir çehresi nūrlu kimsedir. Pes Mecnūn⁸⁷⁶³ ey Hızr-ı mübārek-ķadem! Sa‘ādetle⁸⁷⁶⁴ ne tarafından gelip ne tarafa gidersiz⁸⁷⁶⁵ ve ķanđı [T 155a] hasteye şıhķat haberini⁸⁷⁶⁶ götürürsüz⁸⁷⁶⁷ diyü şordukda herıfdir atından inip Mecnūn’a⁸⁷⁶⁸ dil-nevāzlıķlar gösterip dedi ki bir dostdan bir dosta sırra mūte‘allıķ [M 151b] bir gizli haberle geldim.⁸⁷⁶⁹ ‘Acele ile [TDK 48b] geldigimiñ⁸⁷⁷⁰ aslı oldur isterseñiz söyleyeyim. Eger baş ađrısı verir derseñiz⁸⁷⁷¹ çekilip gideyim dedi. Pes Mecnūn⁸⁷⁷² ol atlıdan bu cins ümmıd haberini işidince⁸⁷⁷³ deli dıvāne olup dedi ki hiç ne demekdir ki cānāndan gelen haber ādeme baş ađrısı vere? Belki cāna cān ķatıp ādeme tāze hayāt verir. Hemān lūtf edip beyān eyleñ ki ne buyurdular dedikde herıfdir sōze başlayıp dedi ki geķen gūn fūlān yerden geķip giderken bir obanıñ oñüne uğrayıp gördüm ki bir nigār-ı sım-ten⁸⁷⁷⁴ kāfūrī-beden yañađı gül şacı sūnbūl gözleri āhū zūlfü ‘anber-bū⁸⁷⁷⁵ ķaşları ķurulmuş yay⁸⁷⁷⁶ çehresi bedr olmuş ay

⁸⁷⁵⁸ der-i: T’de yok

⁸⁷⁵⁹ yine ey bād-ı: TDK’de yok

⁸⁷⁶⁰ gibi: gibi cānānımdan M

⁸⁷⁶¹ sürūrla: sürūr ile T

⁸⁷⁶² geldigini: geldiginden T

⁸⁷⁶³ Mecnūn: Mecnūn’dur T, TDK

⁸⁷⁶⁴ sa‘ādetle: sa‘ādet ile T

⁸⁷⁶⁵ gidersiz: gidersin T, TDK

⁸⁷⁶⁶ haberini: haberin M, TDK

⁸⁷⁶⁷ götürürsüz: götürürsün T / yetirirsin TDK

⁸⁷⁶⁸ Mecnūn’a: Mecnūn’dur T

⁸⁷⁶⁹ haberle geldim: haberim var TDK

⁸⁷⁷⁰ ile geldigimiñ: eyledigimiñ M / ile gitmemiñ TDK

⁸⁷⁷¹ verir derseñiz: verirse T

⁸⁷⁷² Mecnūn: Mecnūn’dur T, TDK

⁸⁷⁷³ cins ümmıd haberini işidince: haberini bir cins ümmıd ile işidince T / haberini bu cins ümmıdle işidicek TDK

⁸⁷⁷⁴ sım-ten: sımın ten M

⁸⁷⁷⁵ zūlfü ‘anber-bū: zūlf ‘anber TDK

⁸⁷⁷⁶ yay: ay T

tuṭağı ğoncanıñ bağrını hūn edip la‘liñ yūregini⁸⁷⁷⁷ yaķar söze gelse ḥod cāna cānlar ķatıp ağızından şekerler şaçar cilve edip⁸⁷⁷⁸ yūrüse ķıyāmetler ķopar bir pençe-i āf-tābdır ki dūnyāya bir gelmiş. El-ķışşa ol nāzenīn šīve-kār bu ḥūsle ṭurmadan⁸⁷⁷⁹ gül yüzüne inciler gibi yaşlar döküp ağlar. İhtiyārım elden gidip yanına vardım ve ey nigār-ı nāzenīn! Ḥaķ Sübhānehū ve⁸⁷⁸⁰ Te‘ālā seniñ⁸⁷⁸¹ gül cemāliñi şoldurmasın. Böyle bir⁸⁷⁸² bī-bedel iken ‘acebā⁸⁷⁸³ ne derde uğradıñ ki ṭurmadan⁸⁷⁸⁴ ağlarsın ve gören ādemiñ yūregini ṭāğlarsın? Ne var bu faķīre sırrıñızı söyleseñiz olmaz mı dedikde nāzla ağız açıp dedi ki⁸⁷⁸⁵ belki işitmişindir ki Mecnūn’uñ sevdiği Leylā derler bir kız vardır. İşte ol derd-mend-i bī-çāre benim ki ol āvāreniñ ‘aşķıyla bağrım hūn ve ḥālīm diger-gūn ve ḥaķīkatde ol Leylā ben Mecnūn oldum. Ne bir yār-ı ğam-gūsārım var⁸⁷⁸⁶ ne āşikāre āh vāh etmege cānım var.

Beyt:

Ne ‘azm-i terk-i diyār etmege mecālīm var
Ne ķādirim ki⁸⁷⁸⁷ ṭuram bir ğarīb ḥālīm var

Bir yañadan İbn-i Selām’dan elem çekip ve bir ṭarafdan babamdan ḥavf edip ķafesde ḥabs olunmuş⁸⁷⁸⁸ ķuş gibi bir yere çıķmağa ķādir degilim ve murādım üzere feryād ü⁸⁷⁸⁹ fiğān eylemege de cānım yok. Ne derdime bir hem-dem⁸⁷⁹⁰ ve ne sırrıma bir maḥrem var.

Beyt.⁸⁷⁹¹

⁸⁷⁷⁷ yūregini: yūregin TDK

⁸⁷⁷⁸ şaçar cilve edip: şaçıp TDK

⁸⁷⁷⁹ šīve-kār bu ḥūsle ṭurmadan: bu ḥūsle ṭurmayıp TDK

⁸⁷⁸⁰ Sübhānehū ve: M’de yok

⁸⁷⁸¹ seniñ: T ve TDK’de yok

⁸⁷⁸² bir: M’de yok

⁸⁷⁸³ ‘acebā: ‘aceb T, TDK

⁸⁷⁸⁴ ṭurmadan: ṭurmayıp TDK

⁸⁷⁸⁵ nāzla ağız açıp dedi ki: T’de yok

⁸⁷⁸⁶ yār-ı ğam-gūsārım var: ğam-gūsārım var M / ğam-gūsārım var ve TDK

⁸⁷⁸⁷ ki: T’de yok

⁸⁷⁸⁸ olunmuş: olmuş M, TDK

⁸⁷⁸⁹ feryād ü: feryād M

⁸⁷⁹⁰ bir hem-dem: bir dermān T / dermān TDK

⁸⁷⁹¹ beyt: T ve TDK’de yok

Yaşımdan özge⁸⁷⁹² āhıma⁸⁷⁹² hem-dem bulunmadı
Sāyemden özge⁸⁷⁹³ sırrıma mahrem [M 152a] bulunmadı

Ol ise bencileyin ayağı bağı kız degil. Başlı başına āzāde olup gönlü istedigı kadar⁸⁷⁹⁴ feryād ü fiğān edip her kağı tarafa çekilip gitse ne kimse niçin feryād eylersin der⁸⁷⁹⁵ ne kande gidersin gitme diyü men‘ eder.⁸⁷⁹⁶ Gerçi ol benim zülfüm sevdāsıyla hāli perīşandır ammā ben andan yüz mertebe ziyāde derd ü⁸⁷⁹⁷ ğamdayım [TDK 49a] ki bir yere gitmege kadir degilim. Gāh gāh sevdā-yı ‘aşk behey⁸⁷⁹⁸ şimden şoñra ne olsa gerek? Hemān şunların içinden çıkıp bir tarafa çekil git der. Ben de sözünü tutayım derim lākin yine⁸⁷⁹⁹ düşünüp anam babam beddu‘āsından korkup ve hālā şu ādemiñ nikāhı altındayım. [T 155b] Bırağıp gitmek mürüvvet degildir diyü epsem olurum. İşte benim hālim budur ki size⁸⁸⁰⁰ beyān eyledim. ‘Aceb ol bī-çāre Mecnūn da şimdi ne hālde⁸⁸⁰¹ ola ve ne yerlerde gezip kimlerle şöbet eder?⁸⁸⁰² Eger ahvālinden haberinīz varsa⁸⁸⁰³ söyleñ ki ğāyet lūtfdur dedikde⁸⁸⁰⁴ ben de seniñ ahvālīñden muḳaddemā haber alıp bilirdim. Dedim ki şimdi ol üftādeniñ hāli ziyāde perīşandır. Gece gündüz feryād ü⁸⁸⁰⁵ fiğānlar edip cümle dostlarından kesildi ve⁸⁸⁰⁶ seniñ derdiñle tağlara çekildi. Hālā yanında ne mūnis ve ne yār-ı⁸⁸⁰⁷ ğār ve ne bir söz añlar nedīmi vardır. Ancaḳ vahşī⁸⁸⁰⁸ cān-āverlerle ülfet edip āhūlarla eglenir ve bu yakınlarda faḳīriñ⁸⁸⁰⁹ babası āhirete gidip yüregine tağ üzere tağ olmuşdur ve ğam u ğuşsa

⁸⁷⁹² āhıma: T ve TDK’de yok

⁸⁷⁹³ özge: T’de yok

⁸⁷⁹⁴ kadar: gibi TDK

⁸⁷⁹⁵ der: der ve M / T’de yok

⁸⁷⁹⁶ eder: eder var T, TDK

⁸⁷⁹⁷ derd ü: derd M

⁸⁷⁹⁸ sevdā-yı ‘aşk behey: sevdā-yı ‘aşkla ya M

⁸⁷⁹⁹ yine: gine M

⁸⁸⁰⁰ hālim budur ki size: budur ki M

⁸⁸⁰¹ Mecnūn da şimdi ne hālde: Mecnūn’dan şimdi ne haber T / Mecnūn’dan şimdi ne hālde TDK

⁸⁸⁰² eder: eyler M

⁸⁸⁰³ ahvālinden haberinīz varsa: haberin var ise ahvālinden T, TDK

⁸⁸⁰⁴ dedikde: dedi T

⁸⁸⁰⁵ feryād ü: feryād TDK

⁸⁸⁰⁶ ve: M’de yok

⁸⁸⁰⁷ yār-ı: yār u TDK

⁸⁸⁰⁸ vahşī: cān-āverlerle vahşī T / TDK’de yok

⁸⁸⁰⁹ faḳīriñ: faḳīreniñ TDK

kendisini her  arafdan⁸⁸¹⁰ almışdır. G h seni   aşkı la beyitler söyleyip y rlar⁸⁸¹¹ ve g h babasını açıp ağlar dedikten  o ra h  tırımda⁸⁸¹² olan beyitleri nden bir a  beyit okudum. Hem n bir kerre  h edip bir⁸⁸¹³ şarafa yıkıldı. Bir zam ndan  o ra  aklı başına gelip seni  h  li e ol  adar yanıp yakıldı ki dillerle taşır olunmaz. Ba deh  ba a dedi ki ey hel  l-z  de! Ta rı⁸⁸¹⁴ Te     sende r     olsun ki⁸⁸¹⁵ ba a c  n nımdan bu  adar haber verdi . H yli zam n idi ki aş a bir haber alamayıp deli d v ne olmuşıdım. L   f edip bir da ı buraya⁸⁸¹⁶ uğraş. Ol y r-ı ş d  ıma bir n me yazayım götürüp benden sel m eyle. H cc-ı ekber şev b   adar şev ba n  il olursu  deyip niy z eyledi. Ben de baş üstüne deyip bir güne va d⁸⁸¹⁷ edip yoluma gittim. Çünki ol  avl eyledigimiz [M 152b] gün oldu. Obası    ne gelip uzağdan  urdum. Beni görüp açmaz  odu. Bir zam ndan  o ra ortalığı tenh ⁸⁸¹⁸ d ş rd kde yanıma geldi. Gördüm ki siy h m tem lib sları giymiş. N meyi elime verip Ta rı⁸⁸¹⁹ em neti bunu ol   ş  -ı ř d  ıma⁸⁸²⁰ götür deyip çekilip gitdi. Ben de n meyi alıp işte ol idi ki  acele ile buraya gelip sağa buluşdum deyip n meyi  oynundan çıkarıp Mecn n u  eline⁸⁸²¹ verdi. Mecn n çünki ol zanba   oncasına be zer n meyi eline aldı.

Beyt:

Dil  ol n me-i ser-beste kim dil-d rdan geldi

Dağı a ılmadı ⁸⁸²² bir  oncadır g l-z rdan geldi

[TDK 49b] deyip mührünü öpüp yüzüne gözüne s rd kde⁸⁸²³ c  n n  o usu dim   ına girip zev ından bayılıp ar ası üstüne yıkıldı. Bir zam ndan  o ra  aklı bařına⁸⁸²⁴ gelip mührünü çaldırıp a dı.

⁸⁸¹⁰  arafdan: e r  fdan T

⁸⁸¹¹ beyitler söyleyip y rlar: söyleyip beyitler ırlar T / söyleyip beyitler y rlar TDK

⁸⁸¹² h  tırımda: h  tırımdan TDK

⁸⁸¹³ bir: her M

⁸⁸¹⁴ Ta rı: Tengri T, M

⁸⁸¹⁵ ki: T ve TDK de yok

⁸⁸¹⁶ buraya: M de yok

⁸⁸¹⁷ va d: va de M, TDK

⁸⁸¹⁸ tenh : T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁸⁸¹⁹ Ta rı: Tengri M

⁸⁸²⁰ ol   ş  -ı ş d  ıma: ol   ş  ıma M / y r-ı ş d  ıma TDK

⁸⁸²¹  oynundan çıkarıp Mecn n u  eline:  ıkarıp Mecn n a TDK

⁸⁸²² a ılmadı : açılmadı T

LEYLÂ'NİN NÂMESİDİR

Nâmeniñ evvelinde Hudâ-yı müte‘âl ve Cenâb-ı zü'l-Celâl Hâzretine hamd ü şenâdan şoñra demiş ki ey benim eski yârim ve ‘âşık-ı dîdârım ve⁸⁸²⁵ dâ'imâ miñnet ü zañmet yollarına⁸⁸²⁶ giden cānānım ve gözü yaşıyla tağlarda olan⁸⁸²⁷ taşları yâķūt eden efendim sultānım!⁸⁸²⁸ Huzūr-ı [T 156a] şerīfīñize derdli yüregimden selām ü du‘âlar gönderildikten şoñra mübârek hāl ü⁸⁸²⁹ hâtırınıñ su‘âl olunur. Dâ'imâ sağ ve esen olasız.⁸⁸³⁰ Benim dostum hālâ ‘aşkımla ne hâldesin ve hasretimle ne hayâldesin?⁸⁸³¹ İşitdim ki dostlardan cüdâ olup dâ'imâ⁸⁸³² şahrâlarda gezip âh ü efğānlar edip⁸⁸³³ tağlarda vahşîlerle şöñbetde imişsiz.⁸⁸³⁴ Kişi istediğı yerde gezmek ve sevdālî göñlünü her gün bir yerde eglemek⁸⁸³⁵ ‘âşıkların hâli olduğı muķarrerdir. Āh n'eyleyeyim⁸⁸³⁶ benim de elimden gelse seniñ gibi gözüm yaşıyla şahrâları lāle-zâr edip⁸⁸³⁷ hasretli sīnemde⁸⁸³⁸ dağlar yakıp uğruñda cān ve başlar⁸⁸³⁹ verirdim. **Beyt:**⁸⁸⁴⁰

Cānlar fedā muħabbet-i cānāna ser degil

Erbāb-ı ‘aşķa terk-i ser etmek hüner degil

⁸⁸²³ yüzüne gözüne sürdükde: yüzünü gözünü sürdükde T / yüzüne gözüne sürdü TDK

⁸⁸²⁴ bir zamāndan şoñra ‘aķlı başına: ‘aķlı başına bir zamāndan şoñra T

⁸⁸²⁵ ve: M’de yok

⁸⁸²⁶ miñnet ü zañmet yollarına: zañmet ü miñnet yoluna T, TDK

⁸⁸²⁷ tağlarda olan: tağlarda gezip T / tağlara gezip TDK

⁸⁸²⁸ efendim sultānım: sultānım efendim T, TDK

⁸⁸²⁹ hāl ü: hāl T

⁸⁸³⁰ ve esen olasız: olasin TDK

⁸⁸³¹ ve hasretimle ne hayâldesin: ve hasretimle ne daldasın TDK / T’de yok

⁸⁸³² dâ'imâ: TDK’de yok

⁸⁸³³ edip: edip ve M

⁸⁸³⁴ şöñbetde imişsiz: şöñbetde imişsin TDK

⁸⁸³⁵ her gün bir yerde eglemek: her gün bir yerde egletmek T / her yere eglemek TDK

⁸⁸³⁶ n'eyleyeyim: n'eyleyem T, TDK

⁸⁸³⁷ gözüm yaşıyla şahrâları lāle-zâr edip: gözüm yaşıyla şahrâları Ceyhūn edip M / şahrâları gözyaşıyla lāle-zâr etmek TDK

⁸⁸³⁸ sīnemde: sīneme M

⁸⁸³⁹ cān ve başlar: baş ve cānlar M

⁸⁸⁴⁰ beyt: T’de yok

Bu haste-i hicrânîñ aḥvâl-i perîşânından su'âl olunursa⁸⁸⁴¹ dâ'imâ 'aşkıñız⁸⁸⁴² âteşine pervâne ve⁸⁸⁴³ sevdânız zencîrine dîvâne olup firâk elinde zebûn ve⁸⁸⁴⁴ derdle bağırm hûn olmuşdur. Ne çäre ki rûzgâr beni bir tarafa atıp ayağımı bir kimseniñ nikâhı bağıyla⁸⁸⁴⁵ bağlamışdır ve yüregimi miḥnet⁸⁸⁴⁶ âteşiyle tığlamışdır. [M 153a] Gerçi bu işe ben⁸⁸⁴⁷ râzî olmayıp her ne kadar muḥâlefet eyledimse olmadı. Anam babam beni ibrâmla bunun gibi⁸⁸⁴⁸ zindâna şalıp esîr eylemişdir.⁸⁸⁴⁹ Hâlâ yine siziñle olan 'ahd üzere ber-çarâr olup herîfî yanıma yaklaşdırmadım lâkin n'eyleyeyim⁸⁸⁵⁰ ki dâ'imâ ḥabsde olup bir yere çıkmğa kâdir degilim. 'Aşk âteşi ise dâ'imâ vücûdumu yakıp yandırmada ve beni ğam şarâbıyla dâ'imâ kandırmadadır.⁸⁸⁵¹ Dirliğim dirlik degil.⁸⁸⁵² Ha bir kara gündür geçer! Huşûşâ bu yakınlarda babañız Hâk Te'âlâ⁸⁸⁵³ emrine gitdiğini işitdiğimde yaşamı yırtıp âh ü⁸⁸⁵⁴ efgânlar eyledim ve siyâh mâtem libâslarına girip merḥûmuñ yas ve mâtemini eyledim. Hâk Te'âlâ rahmetler edip anlar⁸⁸⁵⁵ yerde yatdıkça siz sağ olasız benim cânım.⁸⁸⁵⁶ Âh felekden şikâyetim çokdur ammâ⁸⁸⁵⁷ şimdiki ḥâlde şabrdan ğayrıya çârem⁸⁸⁵⁸ yokdur. Hâk Te'âlâ Hâzretinden ricâm odur ki bu ḥasretleriñ⁸⁸⁵⁹ [TDK 50a] âhîrinde niçe vuşlatlar müyesser edip⁸⁸⁶⁰ bunca zamândan beri çekdigimiz derd ü ğamlar zevk u şafâya⁸⁸⁶¹ dönüp

⁸⁸⁴¹ aḥvâl-i perîşânından su'âl olunursa: aḥvâlinden su'âl olunursa da T / aḥvâlinden su'âl olunursa M

⁸⁸⁴² 'aşkıñız: 'aşkıñ TDK

⁸⁸⁴³ ve: M'de yok

⁸⁸⁴⁴ elinde zebûn ve: elinde zebûn T / elinden zebûn ve TDK

⁸⁸⁴⁵ nikâhı bağıyla: nikâhıyla T, TDK

⁸⁸⁴⁶ miḥnet: T ve TDK'de yok

⁸⁸⁴⁷ ben: ben dahı T

⁸⁸⁴⁸ beni ibrâmla bunun gibi: beni emriyle bunun T / emriyle bunun gibi TDK

⁸⁸⁴⁹ zindâna şalıp esîr eylemişdir: zindânda kalıp esîr olmuşumdur TDK

⁸⁸⁵⁰ n'eyleyeyim: n'eyleyem T, TDK

⁸⁸⁵¹ şarâbıyla dâ'imâ kandırmadadır: şarâbıyla dâ'imâ kandırmada T / şürbüyle dâ'imâ kandırmadadır M

⁸⁸⁵² degil: M'de yok

⁸⁸⁵³ Hâk Te'âlâ: Allâh TDK

⁸⁸⁵⁴ âh ü: âh TDK

⁸⁸⁵⁵ anlar: anlar da T, TDK

⁸⁸⁵⁶ siz sağ olasız benim cânım: sen sağ olup benim cânım da TDK

⁸⁸⁵⁷ ammâ: ki bu TDK

⁸⁸⁵⁸ ğayrıya çârem: ğayrı çârem T / ğayrı çäre TDK

⁸⁸⁵⁹ odur ki bu ḥasretleriñ: odur ki bu ḥasretleri T / oldur ki bu ḥasretleri TDK

⁸⁸⁶⁰ edip: T'de yok

⁸⁸⁶¹ derd ü ğamlar zevk u şafâya: derd-i ğamlar zevk u şafâya T / derd-i ğamlar zevk-ı şafâya TDK

siziñle bir yere gelip niçe zamān bu fānī dünyāda ‘ālemler edip demler⁸⁸⁶² süreyiz deyip sözünü tamām eylemiş. Mecnūn çünki nāmeyi tamām eyledi.⁸⁸⁶³ Şafāsından rakş edip nāmeyi getiren kimseniñ elini öpüp du‘ālar eyledi ve⁸⁸⁶⁴ dedi ki Hāk Te‘ālā senden rāzī olsun ki ben⁸⁸⁶⁵ maḥzūnu şād eylediñ lākin şimdiki ḥalde yanımda ne divit⁸⁸⁶⁶ var ve ne kağıd⁸⁸⁶⁷ ki cevābını yazıp göndereyim⁸⁸⁶⁸ deyince meger ol kimseniñ yanında divit⁸⁸⁶⁹ ve kağıd var imiş. Çıkarıp Mecnūn’uñ öñüne kodu. Pes Mecnūn’dur şād olup murādı üzere bir nāme yazıp eline verdi. Herīfdir nāmeyi alıp Mecnūn’a⁸⁸⁷⁰ vedā‘ edip yoluna⁸⁸⁷¹ revāne oldu. Günlerde bir gün Leylā’ya varıp Mecnūn’uñ nāmesini verdikde⁸⁸⁷² Leylā’dır nāmeyi alıp öpüp yüzüne⁸⁸⁷³ gözüne [T 156b] sürdükden şoñra açdı.

MECNŪN’UŇ NĀMESİDİR

Nāmeniñ ibtidāsında Hāk Te‘ālā Ḥazretine⁸⁸⁷⁴ ḥamd ü şenādan şoñra demiş ki ey güzellik bāğınınḡ gülü ve muḥabbet gül-zārınınḡ⁸⁸⁷⁵ sūnbülü ve ey derdli göñlümünḡ⁸⁸⁷⁶ dermānı ve bu mübtelānıñ cān u cānānı efendim sulṭānım! Lūṭfuñuzdan⁸⁸⁷⁷ bu derd-mendlerini⁸⁸⁷⁸ yād ve ḥaste göñlünü⁸⁸⁷⁹ şād edip nāme göndermişsiz.⁸⁸⁸⁰ Gelip vāşıl oldu.

⁸⁸⁶² demler: M’de yok

⁸⁸⁶³ eyledi: eyleyip TDK

⁸⁸⁶⁴ ve: M’de yok

⁸⁸⁶⁵ ben: T’de yok

⁸⁸⁶⁶ yanımda ne divit: miyānımda ne divit T / yanımda ne devāt TDK

⁸⁸⁶⁷ kağıd: kağıd var TDK

⁸⁸⁶⁸ göndereyim: göndere idim M / gönderem TDK

⁸⁸⁶⁹ yanında divit: yanınca divit ve kalem T / yanınca devāt ve kalem TDK

⁸⁸⁷⁰ Mecnūn’a: Mecnūn’u M

⁸⁸⁷¹ yoluna: TDK’de yok

⁸⁸⁷² verdikde: şundu T, TDK

⁸⁸⁷³ yüzüne: yüzüne ve M

⁸⁸⁷⁴ Te‘ālā Ḥazretine: Te‘ālā’ya TDK

⁸⁸⁷⁵ gül-zārınınḡ: güllerininḡ T

⁸⁸⁷⁶ göñlümünḡ: yüregiminḡ T, TDK

⁸⁸⁷⁷ lūṭfuñuzdan: Ḥazret-i lūṭfuñuzdan T

⁸⁸⁷⁸ derd-mendlerini: derd-mendiñizi TDK

⁸⁸⁷⁹ göñlünü: göñlümü T, TDK

⁸⁸⁸⁰ göndermişsiz: gönder göndermişsiz M / göndermişsin TDK

‘Ömr ü⁸⁸⁸¹ devletiñiz hüsñüñüz [M 153b] gibi ber-çarâr olup Hâk Te‘âlâ Hâzreti gül cemâliñizi şoldurmayıp dâ’imâ cihân bâğında ter ü tâze ede. Eger bu bî-çâreleri⁸⁸⁸² ahvâlınden su’âl olunursa⁸⁸⁸³ Hâk’a yüz biñ şükrleri⁸⁸⁸⁴ ki hâlâ derd-i ‘aşkıñız yine⁸⁸⁸⁵ evvelki gibi ber-çarâr olup günden güne ziyâde olmağdadır. Ricâm odur⁸⁸⁸⁶ ki ‘aşkıñızdan Hâk Sübhânehû ve Te‘âlâ bir lahza göñlümü⁸⁸⁸⁷ hâlî kılmasın belki lahza lahza ziyâde eylesin.⁸⁸⁸⁸ Niçe demdir ki hasretiñiz âteşi ‘alevlenip dâ’imâ yüregimi dâğlamadadır ve firâkıñız insânla⁸⁸⁸⁹ şöhet eylemege tahammül etdirmeyip⁸⁸⁹⁰ kuluñuzu âvâre edip tağlara düşürmüşdür ve başıma cihân ğamlarını üşürmüşdür. Hâlâ işim âh ü efğân ve⁸⁸⁹¹ hâlim evvelkiden yüz kat ziyâde perîşân olup sultânımla vişâl bu cihân bâğında biter yemiş⁸⁸⁹² olmadıgını bilip başımı taşdan taşta çaldım ve ğam u miñnet deryâsına taldım. Hemân Hâk Te‘âlâ Hâzreti sâyeñizi üstümüzden⁸⁸⁹³ eksik eylesin. Taraf-ı şerîfiñizden⁸⁸⁹⁴ esen bād-ı şabâyla⁸⁸⁹⁵ kanâ‘at edip egleniriz ve benim sultânım hüsñüñüz bâğınıñ etrâfını bādlar almışlar.⁸⁸⁹⁶ Hele Hâk’a çok şükrleri ki bâğ-bân⁸⁸⁹⁷ [TDK 50b] ‘aşkıñız uğratmayıp taşrada kalmışlar. ‘Ömrüñüz ziyâde ola deyip⁸⁸⁹⁸ sözünü tamâm eylemiş.

⁸⁸⁸¹ ‘ömr ü: ‘ömr TDK

⁸⁸⁸² bu bî-çâreleri: bu bî-çâre T / bî-çâre TDK

⁸⁸⁸³ olunursa: olunur ise T

⁸⁸⁸⁴ şükrleri: şükr T

⁸⁸⁸⁵ yine: TDK’de yok

⁸⁸⁸⁶ odur: oldur T, TDK

⁸⁸⁸⁷ ‘aşkıñızdan Hâk Sübhânehû ve Te‘âlâ bir lahza göñlümü: ‘aşkıñızdan Hâk Sübhânehû ve Te‘âlâ bir lahza göñlümüzü T / ‘aşkıñızdan Hâk göñlümü bir lahza M

⁸⁸⁸⁸ belki lahza lahza ziyâde eylesin: belki lahza lahza yâd eylesin T / M’de yok

⁸⁸⁸⁹ insânla: insân ile T, TDK

⁸⁸⁹⁰ etdirmeyip: kımayıp M

⁸⁸⁹¹ âh ü efğân ve: âh fığân TDK

⁸⁸⁹² biter yemiş: biter imiş T

⁸⁸⁹³ üstümüzden: üstümden M

⁸⁸⁹⁴ taraf-ı şerîfiñizden: tarafıñızdan T, TDK

⁸⁸⁹⁵ şabâyla: şabâ ile TDK

⁸⁸⁹⁶ almışlar: almış T, TDK

⁸⁸⁹⁷ şükrleri ki bâğ-bân: şükrleri ki M / şükrleri bâğ-bân TDK

⁸⁸⁹⁸ ziyâde ola deyip: dâ’im ola deyip T / dâ’im olsun TDK

BU MAHAL MECNŪN'A SELĪM-İ 'ĀMİRĪ GELDİGİDİR⁸⁸⁹⁹

Rivāyet olunur ki Mecnūn'ın kendi kabilesinden⁸⁹⁰⁰ anasının karındaşı bir ihtiyār kimse var idi ki adına Selīm-i 'Āmirī⁸⁹⁰¹ derler idi. Güzel huylu ve⁸⁹⁰² kerem şahibi bir kimse olup⁸⁹⁰³ elinden gelen⁸⁹⁰⁴ hayrī 'ācizlerden dirīğ eylemezdi. Mecnūn'dur böyle 'aşk sevdāsına uğradıkda ziyāde perīşān olup vāfir⁸⁹⁰⁵ 'ilāclar aradı çāre olup bir dermān bulamadı ve yine Mecnūn'dan⁸⁹⁰⁶ kesilmeyip gāh gāh bir miqdār esbābla yemek peydā edip⁸⁹⁰⁷ her kande ise Mecnūn'u arayıp bulup⁸⁹⁰⁸ yemegi verip esbābı giydirirdi.⁸⁹⁰⁹ Hayli zamān idi ki Mecnūn'a varmamış idi.⁸⁹¹⁰ Pes⁸⁹¹¹ bir gün hātırına gelip çokdan şu dīvāneyi görmedim. 'Aceb ne hālde ola? Varıp hātırını⁸⁹¹² şorayım deyip bir kat esbābla⁸⁹¹³ biraz yemek alıp Mecnūn'ın⁸⁹¹⁴ olduğu tağa 'azīmet eyleyip gelip tağın içini ararken gördü kim Mecnūn bir gūşede oturup vahşī cān-āverler ve yırtıcı hayvānlar dört yanını almışlar.⁸⁹¹⁵ Selīm'dir bu hāli gördükde havf [M 154a] edip uzaqdan çağırdı. Mecnūn'dur işidip kimsiñ diyü şordukda Selīm de [T 157a] kendisini bildirdi. Pes Mecnūn'dur yerinden kalkıp Selīm'i karşılayıp yanına aldı ve biri biriyle hāl ü hātır şoruşup şöhet eylemege başladılar. Selīm'dir⁸⁹¹⁶ Mecnūn'ın üstünde esbābdan eşer olmayıp 'uryān olduğunu gördükde getirdiği esbābı çıkarıp giydirmek istedikde Mecnūn dedi ki beni kendi hālime koyup

⁸⁸⁹⁹ geldigidir: geldigi M

⁸⁹⁰⁰ kabilesinden: kabilesinde M

⁸⁹⁰¹ Selīm-i 'Āmirī: Selīm M

⁸⁹⁰² ve: T ve TDK'de yok

⁸⁹⁰³ bir kimse olup: kimse olup T / kimse idi TDK

⁸⁹⁰⁴ gelen: geldigi T, M

⁸⁹⁰⁵ vāfir: TDK'de yok

⁸⁹⁰⁶ Mecnūn'dan: Mecnūn'dur T

⁸⁹⁰⁷ gāh gāh bir miqdār esbābla yemek peydā edip: yemekle biraz esbāb peydā edip gelip yedirip giydirir idi T / gāh gāh yemekle biraz esbāb peydā edip gelip yedirip giydirir idi TDK

⁸⁹⁰⁸ her kande ise Mecnūn'u arayıp bulup: TDK nüshasında tekrarlanmıştır.

⁸⁹⁰⁹ yemegi verip esbābı giydirirdi: yemegi verip esbābı giydirir idi T / esbābını giydirir idi TDK

⁸⁹¹⁰ varmamış idi: varmamışidi TDK

⁸⁹¹¹ pes: TDK'de yok

⁸⁹¹² hātırını: TDK'de yok

⁸⁹¹³ esbābla: esbab ile T

⁸⁹¹⁴ Mecnūn'ın: Mecnūn M

⁸⁹¹⁵ almışlar: almışlardır TDK

⁸⁹¹⁶ Selīm'dir: T'de yok

giydirmek kaydında olma⁸⁹¹⁷ ki derūnumda olan āteşe esbāblar taḥammül eylemeyip hemān bī-ma‘nā yere zaḥmete girersin. Eger ḥāṭırın için şimdi⁸⁹¹⁸ giyersem de hemān⁸⁹¹⁹ bir sâ‘atden şöıra sevdām cūş u⁸⁹²⁰ ḥurūşa geldiği gibi yine çıkarıp⁸⁹²¹ pāre pāre ederim diyü cevāb verdikde Selīm ziyāde ibrām edip⁸⁹²² niyāza başladıkda Mecnūn da nā-çār olup⁸⁹²³ ḥāṭırın için giyip muşāḥabete başladılar. Andan şöıra Selīm bir miqdār ḥelvā ile birkaç dāne poğaça getirmişdi.⁸⁹²⁴ Mecnūn’uñ öñüne koyup teklīf eyledikde Mecnūn’dur poğaçaları kırıp karşıısında tūran ḥayvānlara atmağa başladı. Selīm’dir bu ḥāle ḥayrān olup Mecnūn’a sorup sen bu yemegi yemeyip⁸⁹²⁵ hep cümle ḥayvānlara verdikten şöıra ya kendiñ ne yersin [TDK 51a] dedikde Mecnūn’dur cevāb verip niçe zamāndır ki ‘aşk-ı cānānla bu⁸⁹²⁶ ḥāle vardım ki⁸⁹²⁷ boğazımdan bunuñ gibi yemekler geçmekden ḳalıp ancak her gün şabāḥ vaktinde cānān tarafından esen rūzgār baña ğıdā olup gāh gāh daḥı ziyāde acıksam çemenlerden⁸⁹²⁸ otlanıp şafālanırım⁸⁹²⁹ dedi. Çünkü Selīm Mecnūn’uñ böyle otla geçinmege⁸⁹³⁰ ḳarār verdiğini işitdikde ḥayrān olup göñlünden⁸⁹³¹ Sübhānellāh! Benī ādem ‘aşk āteşiyle ne ḥāle⁸⁹³² varırmış⁸⁹³³ deyip ba‘dehū Mecnūn’uñ mizācına göre söyleyip dedi ki⁸⁹³⁴ ḥaḳīḳatde dūnyāda ḳanā‘at ḳadar bir güzel şey yokdur. Hevāda olan ḳuşlar bile dāne ārzūsuyla dāmlara düşüp belālara uğrayıp eşli eşinden cūdā olurlar. Ol kimse ki⁸⁹³⁵

⁸⁹¹⁷ olma: olmañ T

⁸⁹¹⁸ ḥāṭırın için şimdi: şimdi ḥāṭırın için M

⁸⁹¹⁹ hemān: TDK’de yok

⁸⁹²⁰ cūş u: cūş TDK

⁸⁹²¹ yine çıkarıp: çekip M

⁸⁹²² edip: eyleyip T, TDK

⁸⁹²³ Mecnūn da nā-çār olup: Mecnūn’dur nā-çār M / Mecnūn da nā-çār TDK

⁸⁹²⁴ getirmişdi: getirmişdi TDK

⁸⁹²⁵ yemeyip: M ve TDK’de yok

⁸⁹²⁶ bu: bir M

⁸⁹²⁷ vardım ki: vardım T / vardım ki her TDK

⁸⁹²⁸ çemenlerden: çemenlerde T / çemenler TDK

⁸⁹²⁹ şafālanırım: şafā şafālanırım M

⁸⁹³⁰ geçinmege: geçinmekde T, TDK

⁸⁹³¹ göñlünden: TDK’de yok

⁸⁹³² benī ādem ‘aşk āteşiyle ne ḥāle: benī ādem ‘aşk āteşiyle T / ādem ne ḥāle M

⁸⁹³³ varırmış: varır imiş TDK

⁸⁹³⁴ ki: kim TDK

⁸⁹³⁵ ol kimse ki: M’de yok

cihân içinde azacığ şeye kanâ‘at eylese⁸⁹³⁶ kendi şafâsında olup dâ‘imâ rāḥat eyler. Nitekim rivāyet olunur ki.⁸⁹³⁷

ḤİKĀYET

Geçmiş zamānlarda⁸⁹³⁸ bir pād-şāh var idi. Şayd u şikāra mā‘il olup her zamān taraf taraf seyr ü⁸⁹³⁹ şikār için binip dâ‘imâ zevk u şafâ⁸⁹⁴⁰ eylerdi. Pes günlerde bir gün şikāra binip eṭrāfı gezerken gördü kim bir tağıñ dibinde bir kimse bir mağārayı maḳām edinip [M 154b] karar eylemiş. Pād-şāhdır yanında olan ādemlere⁸⁹⁴¹ ‘aceb bu ādem kimdir ve⁸⁹⁴² böyle yerde karar eylemekden maḳşūdu ne ola diyü su‘āl eyledikde pād-şāhım bir şāliḥ kimsedir. Halkdan el çekip bu maḳāmı ihtiyār eyleyip dâ‘imâ ‘ibādāt u ṭā‘āt⁸⁹⁴³ eylemekdedir. Bir du‘āsını alacak kimsedir diyü medḥ eylediklerinde pād-şāhdır ne güzel yanımıza da‘vet edip görüşelim deyip bir kapıcıya emredip⁸⁹⁴⁴ [T 157b] var şu ādemi çağır dedikde kapıcıdır varıp şeyḥi da‘vet edip buyuruñ sizi pād-şāhımız ister lākin size bir şey şorsam gerekdir. Niçin⁸⁹⁴⁵ cihân halkından kesilip böyle tağlarda olursuz ve⁸⁹⁴⁶ bunda ne ile geçinip ne yersiz dedikde şeyḥdir halk bunda bize şiklet vermeyip şafā-yı ḳalb ile⁸⁹⁴⁷ ‘ibādetimize meşgūl olmak için bu⁸⁹⁴⁸ güşeyi ihtiyār edip ve bir miḳdār kuru otluğ gösterip bunu yerim dedi. Kapıcıdır bu hāle ḥayrān olup behey ‘azīz! Ya kendiñize zaḥmet verip otla geçineceğñize⁸⁹⁴⁹ bizim pād-şāhımızñ yanına gelip ḥidmetinde olsañız⁸⁹⁵⁰ size

⁸⁹³⁶ eylese: eyleye M

⁸⁹³⁷ ki: TDK’de yok

⁸⁹³⁸ zamānlarda: zamānda M

⁸⁹³⁹ seyr ü: seyr T, TDK

⁸⁹⁴⁰ binip dâ‘imâ zevk u şafâ: dâ‘imâ zevk şafâ TDK

⁸⁹⁴¹ olan ādemlere: olanlara T, M

⁸⁹⁴² ve: T ve TDK’de yok

⁸⁹⁴³ eylemekden maḳşūdu ne ola diyü su‘āl eyledikde pād-şāhım bir şāliḥ kimsedir. Halkdan el çekip bu maḳāmı ihtiyār eyleyip dâ‘imâ ‘ibādāt u ṭā‘āt: eylemekden maḳşūdu ne ola diyü su‘āl eyledikde pād-şāhım bir kimsedir. Halkdan el çekip bir maḳāmı ihtiyār eyleyip dâ‘imâ ‘ibādet ü ṭā‘at T / TDK’de yok

⁸⁹⁴⁴ bir kapıcıya emredip: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁸⁹⁴⁵ niçin: ne için T, M

⁸⁹⁴⁶ olursuz ve: olursuz M / olursun ve TDK

⁸⁹⁴⁷ şafā-yı ḳalb ile: şafāyla ḳalb-i ferāğatle T / şafā ile ḳalb-i ferāğatle TDK

⁸⁹⁴⁸ bu: bir T

⁸⁹⁴⁹ otla geçineceğñize: otla geçineceñize T / ot ile geçineceğñize M

⁸⁹⁵⁰ ḥidmetinde olsañız: ḥidmetiñizde olsañız M / ḥidmetinde olsañ TDK

kifāyet miqdārı şey ta'yīn edip zevk u şafāyla geçinip⁸⁹⁵¹ giderdiñiz dedikde şeyh gülüp dedi ki bu saña gerçi otluğ görünür ammā bizim yanımızda gül-be-şekerdir.⁸⁹⁵² Sen kanā'at şāhibleriniñ hāllerini⁸⁹⁵³ añlamazsıñ. Eger kanā'at süfresinden bir loğma yiyip dadı damağıña gire idi⁸⁹⁵⁴ sen de bizim yanımıza gelip bundaki olan zevk u şafādan ayrılmaz idiñ⁸⁹⁵⁵ deyip kalkıp pād-şāhıñ yanına varmağa 'azīmet eyledi. Kıpıcıdır ileri gelip [TDK 51b] şeyhle⁸⁹⁵⁶ olan muşāḥabeti beyān eyledikde⁸⁹⁵⁷ pād-şāh şeyhiñ kanā'at şāhibi⁸⁹⁵⁸ bir büyük ādem olduğunu bilip karşı⁸⁹⁵⁹ varıp atından indi ve size zahmet verdik deyip elini öpüp du'āsını alıp yoluna revāne oldu. Selīm'dir hikāyesini tamām⁸⁹⁶⁰ eyledikten soñra Mecnūn'a dedi ki gerçi⁸⁹⁶¹ böyle tağlarda olup ot otlamak ādeme bir şekil görünür⁸⁹⁶² ammā şeyh dedigi gibi kanā'at şāhibleriniñ yanında gül-be-şekerden⁸⁹⁶³ dahı lezīz bir hāletdir⁸⁹⁶⁴ dedikde Mecnūn bu hikāyeden⁸⁹⁶⁵ ziyāde hazz edip şafāsından rakş eyledi. Andan soñra kabīlede⁸⁹⁶⁶ olan āşinālarını adlı adıyla⁸⁹⁶⁷ Selīm'e sorup fülān ne işler ve fülān ne hāldedir deyip [M 155a] ba'dehū āh edip gözlerinden yaşlar revān olup⁸⁹⁶⁸ 'acebā şimdi anam bī-çāre benim ḥasretimle ne hālde⁸⁹⁶⁹ ola? Çok zamāndır ki mübārek yüzünü görmeyip ḥasreti beni yakmışdır dedikde Selīm Mecnūn'ıñ anasına olan ḥasretini gördükde hemān yerinden kalkıp kabīleye varıp anasını bir yügrük deveye⁸⁹⁷⁰ bindirip Mecnūn'a getirdi. Anası bī-çāredir gelip oğlunu bu cins yaban ādemisi kıyāfetine girip

⁸⁹⁵¹ zevk u şafāyla geçinip: zevk u şafāda geçinip T / zevk şafāda geçinir TDK

⁸⁹⁵² gül-be-şekerdir: gül-şendir TDK

⁸⁹⁵³ hāllerini: hālini TDK

⁸⁹⁵⁴ dadı damağıña gire idi: dadını damağıña muşāhede edeydiñ TDK

⁸⁹⁵⁵ zevk u şafādan ayrılmaz idiñ: zevk şafādan ayrılmazidiñ TDK

⁸⁹⁵⁶ şeyhle: şeyh ile T, M

⁸⁹⁵⁷ beyān eyledikde: M'de yok

⁸⁹⁵⁸ şāhibi: M'de yok

⁸⁹⁵⁹ karşı: karşıya T, TDK

⁸⁹⁶⁰ hikāyesini tamām: hikāyesini T / bu hikāyesini M

⁸⁹⁶¹ gerçi: egerçi T, TDK

⁸⁹⁶² görünür: gelir M

⁸⁹⁶³ gül-be-şekerden: gül-be-şekerdir belki T / gül-be-şeker belki M

⁸⁹⁶⁴ lezīz bir hāletdir: lezīzdir T, TDK

⁸⁹⁶⁵ hikāyeden: hikāyetden T

⁸⁹⁶⁶ kabīlede: kabīle TDK

⁸⁹⁶⁷ adıyla: adı ile T, M

⁸⁹⁶⁸ revān olup: revāne oldu T

⁸⁹⁶⁹ hālde: 'ālemde M

⁸⁹⁷⁰ deveye: deve M

eṭrāfını vaḥṣī cān-āverler almış gördükde ağlamağa başlayıp⁸⁹⁷¹ Mecnūn da anasına karşı gelip [T 158a] biri birine şarılıp bir zamān ağlaştılar.⁸⁹⁷² Ba‘dehū oturup muşāḥabete başlayıp anası dedi ki gel oğul seni kabīleye götürüp babañ yerine oturdalım. Niçeye dek bu sevdālarla⁸⁹⁷³ olmaz yere vücūduñu telef eylersiñ. [T 158b] Şimden soñra sen de ‘aqlıñı başıña devşirip ādeme qarış diyü yalvaragördü çāre olup söz geçiremedi.⁸⁹⁷⁴ Āḥir gözlerinden kanlı yaşlar dökerek Mecnūn’a⁸⁹⁷⁵ vedā‘ edip dönüp kabīleye geldi. Çok zamān⁸⁹⁷⁶ geçmeyip oğlu ḥasretiyle⁸⁹⁷⁷ ol da āḥirete gitdi.

BU MAḤAL LEYLĀ MECNŪN’U⁸⁹⁷⁸ GÖRMEGE BİR⁸⁹⁷⁹ ÇĀRE ARAYIP ĀḤİR BİR TARİḲLA GÖRÜŞDÜKLERİDİR

Çünkü Leylā İbn-i Selām’ın yanında maḥbūs gibi olup⁸⁹⁸⁰ gece gündüz ašlā bir yere çıkmāğa kādir degildi.⁸⁹⁸¹ Dā’imā ‘aşq derdi ile ḥālī perīṣān āḥ vāhla ne gündüzü gündüz ve ne gecesi gece olup Mecnūn’uñ ḥasretinden deli dīvāne olmuşıdi. Āḥir bir gece şabr u taḥammül edemeyip kimseniñ ḥaberi⁸⁹⁸² yoğiken hemān obadan taşra olup gözü gördüğü yere⁸⁹⁸³ çekilip gitdi. Ḥayli yer gidip bir yol kenārına geldi. Ašlā obadan taşra çıkmamış⁸⁹⁸⁴ [TDK 52a] yol iz bilmez bir nāzenīn olmağla⁸⁹⁸⁵ nā-çār yoluñ kenārında⁸⁹⁸⁶ oturup ne çāre edem ve ne yola⁸⁹⁸⁷ gitsem? ‘Acebā Mecnūn buraya yakın mı ola? Hiç

⁸⁹⁷¹ gördükde ağlamağa başlayıp: gördükde T / görüldükde ağlamağa başlayıp TDK

⁸⁹⁷² biri birine şarılıp bir zamān ağlaştılar: bir yere oturup Mecnūn başını anasının dizine koyup bir zamān ağlaştı T

⁸⁹⁷³ sevdālarla: sevdālara düşüp TDK

⁸⁹⁷⁴ geçiremedi: geçiremeyip M, TDK

⁸⁹⁷⁵ Mecnūn’a: Mecnūn’u M

⁸⁹⁷⁶ zamān: M’de yok

⁸⁹⁷⁷ ḥasretiyle: ḥasretle TDK

⁸⁹⁷⁸ Maḥal Leylā Mecnūn’u: Leylā Mecnūn’u T / Maḥal M

⁸⁹⁷⁹ bir: T ve TDK’de yok

⁸⁹⁸⁰ olup: oturup T

⁸⁹⁸¹ degildi: degil idi M, TDK

⁸⁹⁸² ḥaberi: ḥaber M

⁸⁹⁸³ yere: yerde T

⁸⁹⁸⁴ ašlā obadan taşra çıkmamış: obadan ašlā taşra çıkmamış T / obadan ašlā taşra kimse çıkmamış TDK

⁸⁹⁸⁵ olmağla: olmağın M

⁸⁹⁸⁶ kenārında: kenārına gelip T / M’de yok

⁸⁹⁸⁷ edem ve ne yola: edip nere M

olmazsa bārī bir ādem bulup aḥvālını⁸⁹⁸⁸ şorsam ve kendisine selām ü du‘ā göndersem derken⁸⁹⁸⁹ nā-gāh yoldan bir ihtiyār kimse göründükde Leylā’dır şād olup bu ihtiyār ādemden a‘lā kimse olmaz deyip kıcadır yakın geldikde⁸⁹⁹⁰ Leylā dedi ki baba ‘acebā⁸⁹⁹¹ Mecnūn derler bir⁸⁹⁹² nā-murād ‘aşık vardır. Hiç ḥālinden ḥaberiñ var mı ki⁸⁹⁹³ şimdi nerede ola ve ne işler diyü su‘āl eyledikde ihtiyārdır cevāb verip belī bilirim geçende fülān tağda rāst gelip görmüşdüm.⁸⁹⁹⁴ Leylā’nıñ derdinden āh ü⁸⁹⁹⁵ efgānla [M 155b] gün geçirip dā’imā vahşīlerle şoḥbet edip insān kıyāfetinden çıkmış dedi. Pes Leylā kıcadan bu kıadar ḥaber⁸⁹⁹⁶ alıp gördü ki elinden iş gelir bir söz añlar ihtiyārdır. Dedi ki işte ol bī-çāre Leylā benim ki ‘aşkımla ol⁸⁹⁹⁷ yār-ı şādıkım ancılayın ḥāllere girmişdir lākin ben andan beş beter derde mübtelāyım ki ne āh vāh etmege dermānım var⁸⁹⁹⁸ ne çıkıp gezmege kıādirim. Esīr gibi dā’imā bu⁸⁹⁹⁹ obanıñ içinde maḥbūs olup ḥālim diger-gün olmuştur. Bu gece fırsat bulup⁹⁰⁰⁰ ola⁹⁰⁰¹ ki bir ḥaber alaydım diyü kimse duymadan çıkıp buraya geldim. Ḥālā senden ricā ederim ki varıp ol āvāreyi bulup fülān yere getiresin. Andan şöñra gelip baña bir gizlice ḥaber veresin tā ki bir tenhā⁹⁰⁰² vaqtde kimse duymadan çıkıp yanına varayım ve bir miqdār yüzünü görüp ağızından⁹⁰⁰³ birkaç beyit işideyim. Ola ki sevdālī göñlüme bir miqdār tesliyet vere idim. Bundan büyük şevāb olmaz deyip kıulağındaki küpesinden birkaç inci çıkarıp ihtiyārıñ öñüne kıoyup ḥālā bunları ma‘zūr tutuñ. Yanımda ğayrı şey yokdur. İnşāllāhu Te‘ālā bu lütfuñ kıarşısında daḥı niçe niçe⁹⁰⁰⁴ iḥsānlar [T 159a] ederim dedikde

⁸⁹⁸⁸ bulup aḥvālını: olup aḥvālını T / bulup ḥālını TDK

⁸⁹⁸⁹ derken: der iken T

⁸⁹⁹⁰ geldikde: olduķda TDK

⁸⁹⁹¹ baba ‘acebā: ‘acebā baba TDK

⁸⁹⁹² bir: M’de yok

⁸⁹⁹³ ki: M’de yok

⁸⁹⁹⁴ görmüşdüm: görmüş idim T / görmüşidim TDK

⁸⁹⁹⁵ āh ü: āh TDK

⁸⁹⁹⁶ ḥaber: ḥaberiñ T, TDK

⁸⁹⁹⁷ benim ki ‘aşkımla ol: benim ol M / benim ki ‘aşkımla TDK

⁸⁹⁹⁸ āh vāh etmege dermānım var: āh eylemege dermānım var ve M / āh vāh eylemege dermānım var TDK

⁸⁹⁹⁹ bu: bir T, M

⁹⁰⁰⁰ bulup: olup TDK

⁹⁰⁰¹ ola: bolay T, M

⁹⁰⁰² tenhā: tenhāda M

⁹⁰⁰³ ağızından: ve ağızından TDK / M’de yok

⁹⁰⁰⁴ niçe niçe: niçe T, TDK

ķocadır bař űstűne deyip inciűi alıp Mecnűn řarafına⁹⁰⁰⁵ revāne oldu. Leylā da geri dűnűp obaya gelip yatađına⁹⁰⁰⁶ yatdı. Pes iřtiyārdır Mecnűn’uń olduđu řađa varıp birķaķ gűn⁹⁰⁰⁷ aradı olmadı. Mecnűn’a rāst gelmeyip āķir biń belāyla bir⁹⁰⁰⁸ ormanda bulup dedi ki ey bī-ķāre! Bűyle yaban yerde ne⁹⁰⁰⁹ yatarsın? Gűzűń aydın ki baķtıń uyanıp cānānıń olan⁹⁰¹⁰ Leylā senden daķı⁹⁰¹¹ ziyāde derd-i ‘ařķa műbtelā olup řasretińle⁹⁰¹² yollara dűřűp geķen gece fűlān yerde rāst geldim. Mecnűn’umu ķoķdan gűrmeyip řasreti derdinden āteřlere yandım. Lűřf [TDK 52b] edip var benden vāfir selām ű du‘ālar⁹⁰¹³ edip iřtiyāķlar ‘arż eyler. Eger zaķmet olmazsa gelsinler. Alıp fűlān yere getir ve⁹⁰¹⁴ gelip bańa řaber eyle diyű niyāzlar eyledi. Ben de⁹⁰¹⁵ birķaķ gűn idi ki seni arardım hele gűķle bunda buldum dedikde Mecnűn’dur cānān selāmından tāze cān bulup řafāsından rakř eyledi ve ķalkıp iřtiyārla⁹⁰¹⁶ el ele verip daķı ne buyurdular diyű⁹⁰¹⁷ řorup muřāķabet ederek yola girdiler. Ķavl olunan⁹⁰¹⁸ yere geldiklerinde iřtiyārdır Mecnűn’a [M 156a] sen bunda oturup biraz ārām eyle. Ben varıp Leylā’yı getireyim deyip ‘azīmet eyledi. Pes⁹⁰¹⁹ Leylā’nıń olduđu yere varıp uzaķdan obanıń eřrafını dolařıp bir řarīķla⁹⁰²⁰ Mecnűn’uń geldigini Leylā’ya řaber eyledi. Leylā’dır řād olup āķ aķřam ne zamān olur ki varıp cānānımı gűreydim diyű geceye dek ķatlandı. Ćűnki aķřam olup⁹⁰²¹ herkes uyķuya vardıķlarında řarāfetle kimse řuymadan yatađından ķalkıp ķocanıń ardına dűřűp ķandesin cānān diyű Mecnűn’dan yańa cān atdı. Gelip Mecnűn’u gűrdűkde yanına yaķlařmayıp bir miķdār uzaķ řurdu.

⁹⁰⁰⁵ Mecnűn řarafına: Mecnűn’dan řarafa M

⁹⁰⁰⁶ yatağına: yatağında T, TDK

⁹⁰⁰⁷ gűn: T ve M’de yok

⁹⁰⁰⁸ belāyla bir: belāyla T / belā ile TDK

⁹⁰⁰⁹ ne: M’de yok

⁹⁰¹⁰ ki baķtıń uyanıp cānānıń olan: ki baķtıń uyanıp cānıń T / gine baķtıń uyanıp cānānıń olan M

⁹⁰¹¹ daķı: TDK’de yok

⁹⁰¹² řasretińle: řasretiń ile T

⁹⁰¹³ vāfir selām ű du‘ālar: vāfir selām du‘ālar T / selām ű du‘ālar M

⁹⁰¹⁴ getir ve: getirip T

⁹⁰¹⁵ ben de: TDK’de yok

⁹⁰¹⁶ ve ķalkıp iřtiyārla: ve ķalkıp iřtiyār ile T / ķalkıp iřtiyār ile M

⁹⁰¹⁷ diyű: deyip T, TDK

⁹⁰¹⁸ olunan: olan T, TDK

⁹⁰¹⁹ pes: ve sen M

⁹⁰²⁰ řarīķla: řarīķ ile T

⁹⁰²¹ ne zamān olur ki varıp cānānımı gűreydim diyű geceye dek ķatlandı. Ćűnki aķřam olup: T ve TDK’de yok

İhtiyârdır⁹⁰²² bu hâli gördükde Leylâ'ya dedi ki Mecnûn'a bunca zamândan beri asret olup bu kadar⁹⁰²³ iřtiyâkıñ⁹⁰²⁴ var iken niçin yanına⁹⁰²⁵ varıp görmezsiñ dedikde Leylâ'dır cevâb verip baba âteř-i 'aşkıñ bundan ziyâde yakın olmağa taammülü yokdur. Hâlâ niçe zamândır ki ortamızda⁹⁰²⁶ asretler ziyâde olup firâklarımız uzanmışdır. Şimdilik münâsib olan böyle⁹⁰²⁷ uzakdan merhabâdır. Hem⁹⁰²⁸ ben hâlâ İbn-i Selâm'ıñ nikâhı altındayım. Gerçi anıñ haberi yokdur lâkin 'âlem ağıyardan hâlî degildir. Şoñra⁹⁰²⁹ akkımızda töhmet edip yüzümüze kir getirirler. Bu⁹⁰³⁰ miqdâr yakınlık kifâyet eder.⁹⁰³¹ Hemân varıp Mecnûn'a benden selâm edip bir iki beyt okusun. İşidip bir miqdâr göñlüme tesliyet vereyim dedikde pîrdir Mecnûn'ıñ yanına varıp gördü kim cānān oķusuyla mest olup almış. Bir zamândan şoñra 'aklı başına geldikde⁹⁰³² pîrdir işte cānānıñ arşıda oturup⁹⁰³³ saña selâm eyledi ve⁹⁰³⁴ bir iki beyit okusun diyü niyâz [T 159b] eyledi dedikde Mecnûn'dur cūř-ı hurūřa gelip şevķ-ı cānānla biraç beyit okuduķda Leylâ'dır Mecnûn'ıñ āvāzını işitdiği gibi ağlamağa başlayıp Mecnûn da cānānınıñ⁹⁰³⁵ ağladığını işitdikde feryād edip bir zamān iki arafdan ağlaşdılar.⁹⁰³⁶ Āhır Mecnûn'ıñ şabr u taammüle⁹⁰³⁷ dermānı almayıp feryād ederek şahrāya oķru çekilip gitdi. Leylâ da dönüp obasına geldi.

⁹⁰²² ihtiyârdır: ocadır M

⁹⁰²³ bu hâli gördükde Leylâ'ya dedi ki Mecnûn'a bunca zamândan beri asret olup bu kadar: bu hâli gördükde Leylâ'ya dedi ki Mecnûn'dan bunca zamândan beri asret olup bu kadar T / M'de yok

⁹⁰²⁴ iřtiyâkıñ: iřtiyâķ T, TDK

⁹⁰²⁵ yanına: T ve TDK'de yok

⁹⁰²⁶ ortamızda: ortalıkda T / ortamıza TDK

⁹⁰²⁷ böyle: T'de yok

⁹⁰²⁸ hem: ve T / ve hem TDK

⁹⁰²⁹ şoñra: M'de yok

⁹⁰³⁰ bu: bir T, M

⁹⁰³¹ eder: eyler T, M

⁹⁰³² geldikde: geldikten şoñra T

⁹⁰³³ oturup: olup T

⁹⁰³⁴ ve: M'de yok

⁹⁰³⁵ biraç beyit okuduķda Leylâ'dır Mecnûn'ıñ āvāzını işitdiği gibi ağlamağa başlayıp Mecnûn da cānānınıñ: T ve TDK'de yok

⁹⁰³⁶ ağlaşdılar: ağlaşdı T, TDK

⁹⁰³⁷ taammüle: taammül etmege T

BU MAĞAL ZEYD DERLER BİR KİMSE ‘AMMİSİ KIZINA ‘AŞIK OLUP LEYLÂ YANINA GETİRİP GÂH GÂH MECNÛN’A⁹⁰³⁸ GÖNDERDİGİDİR

Rivāyet olunur ki ol zamānda Zeyd derler bir cüvān [M 156b] var idi ki bir şeh-bāz güzel yigit idi. Kendi ‘ammīsiniñ [TDK 53a] bir nāzenīn kızını var idi ki hūsnde bedr olmuş aya beñzer idi. Zeyd’dir göñlü kuşunu ol nigārīñ zülfü dāmına düşürüp biñ cānla⁹⁰³⁹ ‘āşık olup derdi ile bī-ķarār olmuşidi.⁹⁰⁴⁰ Her ne ķadar ara yere ādemler koyup ‘amucasından dilekler minnetler edip kızını istedi ise⁹⁰⁴¹ faķīrdir diyü bī-ķāre Zeyd’i aşlā⁹⁰⁴² uğratmayıp rızā vermedi. Pes bī-ķāre Zeyd’iñ ‘aşķ ile hālī⁹⁰⁴³ diger-gün olup āh ü efġān ile⁹⁰⁴⁴ günden güne perīşān olup beyitler söyleyip ırlardı.⁹⁰⁴⁵ Gide gide Zeyd’iñ sırrı fāş olup Mecnūn gibi dillerde dāstān olmuşidi. ‘Ālem hālķı bir yere⁹⁰⁴⁶ oturup Mecnūn’uñ aḥvālını söyleşseler ardı sıra Zeyd’i yād edip ortaya⁹⁰⁴⁷ getirirler idi. Āḥir-kār kızını bir māl-dār kimseye verip Zeyd’iñ baġrını ḥasret āteşiyle⁹⁰⁴⁸ ķebāb eylediler. Pes bundan soñra Zeyd’iñ hālī daḥı ziyāde perīşān olup⁹⁰⁴⁹ şabr u taḥammülü ḥırmene āteşler düşüp niķe günler feryād ü fiġānlar edip āteş-i ‘aşķla⁹⁰⁵⁰ Mecnūn gibi ḥasb ü hāle münāsib ġazeller söyleyip ırlayıp deli göñlünü eglendirir idi.⁹⁰⁵¹ Günlerde bir gün birķaķ ḥātūn Leylā’nıñ yanına gelip⁹⁰⁵² muşāḥabet eylerlerken⁹⁰⁵³ münāsebet ile Zeyd’iñ söylediġi ġazellerden birķaķ beyit okudular. Leylā’ya ġāyet ḥoş gelip begendi.⁹⁰⁵⁴ ‘Acebā bu beyitleri kim söylemiş⁹⁰⁵⁵ ola

⁹⁰³⁸ Mecnūn’a: Mecnūn için T, TDK

⁹⁰³⁹ düşürüp biñ cānla: düşürüp biñ cān ile T / düşüp biñ cānla TDK

⁹⁰⁴⁰ olmuşidi: olmuşidi ve T, M

⁹⁰⁴¹ ise: ol ise T, TDK

⁹⁰⁴² aşlā: T ve TDK’de yok

⁹⁰⁴³ ‘aşķ ile hālī: ‘aşķı ile derdi T / ‘aşķıyla derdi TDK

⁹⁰⁴⁴ āh ü efġān ile: āh ü efġānlar M / āh efġānla TDK

⁹⁰⁴⁵ ırlardı: yırlar idi M, TDK

⁹⁰⁴⁶ bir yere: yer yer M, TDK

⁹⁰⁴⁷ söyleşseler ardı sıra Zeyd’i yād edip ortaya: söyleşseler ardı sıra Zeyd’i añıp orta yere T / söyleşseler idi size Zeyd’i añıp orta yere TDK

⁹⁰⁴⁸ āteşiyle: āteşi ile T

⁹⁰⁴⁹ hālī daḥı ziyāde perīşān olup: hālīni daḥı perīşān gördükde T, TDK

⁹⁰⁵⁰ ‘aşķla: ‘aşķıyla T

⁹⁰⁵¹ eglendirir idi: eglendirir idi ve feryād ü fiġānlar eyler idi T / eglendirir ve feryād ü fiġānlar eyler idi TDK

⁹⁰⁵² gelip: M’de yok

⁹⁰⁵³ eylerlerken: eylerken T, TDK

⁹⁰⁵⁴ begendi: T’de yok

diyü su'âl eyledikde hātūnlar⁹⁰⁵⁶ Zeyd'in aḥvālını bir bir beyān edip 'amucası kızına 'āşık olup āḥir-kār babası faḫīrdır deyip ḡayrı kimseye verdi ve⁹⁰⁵⁷ derd-mendiñ şabrını tār ü mār edip yūregine dāḡ urdu dediler. Leylā'dır Zeyd'in aḥvālını işitdikde görmege ṭālib olup ādem gönderip yanına da'vet eyledi. Zeyd de gelip Leylā'ya buluşduḡda Leylā'dır tekrār mācerāsını kendisinden şorup ol da başından geḡen aḥvāli bir bir beyān eyledikçe⁹⁰⁵⁸ Leylā⁹⁰⁵⁹ durmadan ağlayıp cān kulaḡıyla diñlerdi. El-kışşa Leylā Zeyd'i kendi sırrına maḥrem edininip⁹⁰⁶⁰ dā'imā yanına çağırıp muşāḥabet ederdi ve Mecnūn'a ḡāḡ ḡāḡ ḡaber göndermek lāzım geldikçe⁹⁰⁶¹ Zeyd'i gönderip ol da varıp Mecnūn'a Leylā'dan selām ü du'ālar götürüp yine Leylā'ya gelip Mecnūn'ıñ [M 157a] ḡaberini⁹⁰⁶² getirirdi.⁹⁰⁶³ Zeyd'dir yine bir ḡün Mecnūn'ıñ yanına varıp muşāḥabet [T 160a] ederken dedi ki ey Mecnūn!⁹⁰⁶⁴ Eger maḡşūduñ 'aşḡ⁹⁰⁶⁵ cevāhirine mālīk olmaḡ ise kendiñi çekip çevirip uşlu edebli olsañ daḡı kolaylıḡla⁹⁰⁶⁶ vāşıl olup murādıñ ḡāşıl olurdu. Böyle vaḡşī ḡayvān gibi ādemden kesilip şaḡrālarda ḡayvānlarla geḡinmeniñ ne ma'nāsı vardır ve bu dīvānelikden ne biter? Elḡamdülillāḡ ben de 'āşıkım lākin yine insānla⁹⁰⁶⁷ bile olup dā'imā anlar ne⁹⁰⁶⁸ yerlerse ben de yerim ve yine 'aşḡ u⁹⁰⁶⁹ muḡabbetim [TDK 53b] eksilmeyip dā'imā ber-ḡarārdır. Ḥalḡ içinde olmanıñ ḡiḡ ḡazarını ḡörmedim. Bilmem sen ne sevdāya uyup böyle yaban yerlerde 'ömrüñü žāyi' eylemedesin deyip vāfir ṭa'n eyledi. Mecnūn'dur Zeyd'den bu cevābı işitdikde dedi ki ey Zeyd! Bu sözler saña çokdur ve sen baña bu sözü söyleyecek ādem degilsin.⁹⁰⁷⁰ Eger cānānımdan bir ḡaber getirdiñ ise⁹⁰⁷¹ ḡoş geldiñ şafā geldiñ. Başım

⁹⁰⁵⁵ söylemiş: söylemişdir M

⁹⁰⁵⁶ hātūnlar: hātūnlardır M

⁹⁰⁵⁷ ve: TDK'de yok

⁹⁰⁵⁸ aḥvāli bir bir beyān eyledikçe: aḥvāli bir bir beyān eyledi T / ḡālleri beyān eyledikçe M

⁹⁰⁵⁹ Leylā: Leylā'dır T, TDK

⁹⁰⁶⁰ Leylā Zeyd'i kendi sırrına maḥrem edininip: Zeyd'in kendi sırrlarına maḥrem edip M

⁹⁰⁶¹ geldikçe: olduḡda M

⁹⁰⁶² Mecnūn'ıñ ḡaberini: Mecnūn'dan ḡaber T / Mecnūn'a ḡaber TDK

⁹⁰⁶³ getirirdi: getirir idi T, M

⁹⁰⁶⁴ dedi ki ey Mecnūn: TDK'de yok

⁹⁰⁶⁵ 'aşḡ: T ve TDK'de yok

⁹⁰⁶⁶ kolaylıḡla: kolaylıḡıla T

⁹⁰⁶⁷ insānla: insān ile T

⁹⁰⁶⁸ anlar ne: anlarla TDK

⁹⁰⁶⁹ 'aşḡ u: 'aşḡ TDK

⁹⁰⁷⁰ degilsin: degil M

⁹⁰⁷¹ ḡaber getirdiñ ise: ḡaber ile geldiñ ise T, M

üstünde yeriñ var ve eger baña ʔa'n eylemege geldiñ ise⁹⁰⁷² var sağlığla.⁹⁰⁷³ Beni kendi hālime ʔo ki seniñ añladığıñ ʔışşa degildir. Yemek içmek ʔaydında olan kimse 'aşkıñ dadını almamışdır ve 'aşık olmağı ancak nefsinin tekāzāsını şanmışdır. 'Aşk bir⁹⁰⁷⁴ hümādır ki gölgesi bir kimseniñ başına geldikde⁹⁰⁷⁵ anı pād-şāh edip bu fānī dünyānıñ zevk u⁹⁰⁷⁶ şafāsından el çeker ve giyinip⁹⁰⁷⁷ ʔuşanmağdan geçer ve bir şarāb içir ki ʔıyāmete dek mest olup ayılmaz⁹⁰⁷⁸ ve degme açlığdan bī-tāb olup bayılmaz.⁹⁰⁷⁹ Sen⁹⁰⁸⁰ bunuñ gibi 'aşkı düşünde bile görmediñ ve⁹⁰⁸¹ haḳīkat-i hāle ermediñ. Saña bundan⁹⁰⁸² baḥş eylemek hārāmdır hemān edebiñle ol diyü⁹⁰⁸³ hayli söz söyledi. Zeyd de Mecnūn'dan bu cevābları işitdikde 'özrlir dileyip dönüp geldi ve Mecnūn'dan işitdigi sözleri bir bir Leylā'ya söyledi.

BU MAḤAL LEYLĀ'NIN ʔOCASI OLAN⁹⁰⁸⁴ İBN-İ SELĀM'İN ÖLDÜĞÜDÜR

Rivāyet olunur ki Leylā niçe zamān İbn-i Selām'ın yanında olup dā'imā Mecnūn'ın 'aşkıyla⁹⁰⁸⁵ biryān idi.⁹⁰⁸⁶ İbn-i Selām da bu hāli görüp cānına cebr edip hüsñü temāşāsına ʔanā'at eylemekle⁹⁰⁸⁷ şabreylerdi. Hikmet Allāh'ın bir gün İbn-i Selām'ın mizācı nā-ḥoş olup⁹⁰⁸⁸ haste oldu ve günden [M 157b] güne hasteligi ziyāde olup her ne ʔadar 'ilāc eyledilerse⁹⁰⁸⁹ aṣlā çāre vü dermān olmayıp niçe zamān döşek esiri⁹⁰⁹⁰ oldu.

⁹⁰⁷² hoş geldiñ şafā geldiñ. Başım üstünde yeriñ var ve eger baña ʔa'n eylemege geldiñ ise: T'de yok

⁹⁰⁷³ sağlığla: sağlığa M

⁹⁰⁷⁴ bir: TDK'de yok

⁹⁰⁷⁵ geldikde: sāye şaldığda M / sāye geldikde TDK

⁹⁰⁷⁶ zevk u: zevk TDK

⁹⁰⁷⁷ giyinip: giyip T, TDK

⁹⁰⁷⁸ ayılmaz: bilmez T

⁹⁰⁷⁹ bayılmaz: ayılmaz M

⁹⁰⁸⁰ sen: TDK'de yok

⁹⁰⁸¹ ve: T'de yok

⁹⁰⁸² bundan: bunuñla TDK

⁹⁰⁸³ diyü: T ve TDK'de yok

⁹⁰⁸⁴ olan: TDK'de yok

⁹⁰⁸⁵ 'aşkıyla: 'aşkı ile T, M

⁹⁰⁸⁶ biryān idi: biryān T, TDK

⁹⁰⁸⁷ eylemekle: edip TDK

⁹⁰⁸⁸ nā-ḥoş olup: ḥoş olmayıp M

⁹⁰⁸⁹ eyledilerse: eylediler ise TDK

Âhir-kâr va‘desi tamâm olup bir gün Hakk’ın emrine gitdi. Kabîle halkı cümle bir yere gelip feryâd ü figânlar eylediler. Leylâ’nın da⁹⁰⁹¹ eline çünkü böyle fırsat girdi. Hemân saçını⁹⁰⁹² yolup İbn-i Selâm’ın üstüne mâtemler eyledi lâkin murâdı Mecnûn idi. El-kıssa İbn-i Selâm’ı defn eylediler ve niçe günler yas ve⁹⁰⁹³ mâtemler eylediler. ‘Arablar arasında ‘âdet ol idi ki bir hâtûnuñ⁹⁰⁹⁴ kocası âhirete gitdikde⁹⁰⁹⁵ ol hâtûn iki yıla dek kocasının obasında olup anası babası yanına varmayıp kimseye hiç görünmeyip yas ve mâtemler⁹⁰⁹⁶ eylerdi. Pes Leylâ da İbn-i Selâm’ın kabîlesinde çalıp Mecnûn için İbn-i Selâm’ın adına feryâd ü figânlar eylerdi.⁹⁰⁹⁷ [TDK 54a] Çünkü Zeyd İbn-i Selâm’ın âhirete gitdiğini işitti. Şâd olup şimdi Mecnûn’a bundan iyi müjde olmaz deyip⁹⁰⁹⁸ varıp mahzûn gönlünü şâd edeyim⁹⁰⁹⁹ deyip yola girdi. Gelip Mecnûn’u bulup dedi ki ey birâder! Hakk’a çok şükrler ki ol seniñ ümmîdiñ gülistânına diken olup Leylâ ile seniñ ortaña giren İbn-i Selâm sen sağ ol ki⁹¹⁰⁰ işini tamâm edip cânını saña verip âhirete gitdi ve cihân bāğından⁹¹⁰¹ [T 160b] bitip yitti diyü müjdeler eyledikde⁹¹⁰² Mecnûn’dur bu cevâbı işidip bir na‘ra urdu ki ortalığa zelzele verdi. Gâh şafâsından rakşa girip ve gâh bugün ol helâk olduysa⁹¹⁰³ yarın benim de olmam muqarrerdir deyip feryâd eyledi.⁹¹⁰⁴ Bir yüzden gülüp bir yañadan ağladı.⁹¹⁰⁵ Gâh Zeyd’i şâd edip gâh yüregini dāğladı.⁹¹⁰⁶ Bir zamândan soñra Zeyd’e dedi

⁹⁰⁹⁰ esîri: esîr M

⁹⁰⁹¹ da: T ve TDK’de yok

⁹⁰⁹² saçını: saçın M

⁹⁰⁹³ ve: TDK’de yok

⁹⁰⁹⁴ hâtûnuñ: hâtûn T, TDK

⁹⁰⁹⁵ gitdikde: gitdikçe T / gitse TDK

⁹⁰⁹⁶ yas ve mâtemler: mâtemler T / mâtem M

⁹⁰⁹⁷ Pes Leylâ da İbn-i Selâm’ın kabîlesinde çalıp Mecnûn için İbn-i Selâm’ın adına feryâd ü figânlar eylerdi: Pes Leylâ da İbn-i Selâm’ın kabîlesinde çalıp Mecnûn için İbn-i Selâm adına feryâd ü figânlar eyler idi M / T’de yok

⁹⁰⁹⁸ deyip: M’de yok

⁹⁰⁹⁹ edeyim: edelim TDK

⁹¹⁰⁰ İbn-i Selâm sen sağ ol ki: sen sağ ol ki İbn-i Selâm TDK

⁹¹⁰¹ bāğından: bāğında T, TDK

⁹¹⁰² müjdeler eyledikde: müjdeledi TDK

⁹¹⁰³ olduysa: oldu ise T

⁹¹⁰⁴ eyledi: eylerdi T

⁹¹⁰⁵ ağladı: ağlardı TDK

⁹¹⁰⁶ Gâh Zeyd’i şâd edip gâh yüregini dāğladı: T ve TDK’de yok

ki ey yār-ı qadīmim!⁹¹⁰⁷ Bunca zamāndan beri benim hayli zahmetim çekip⁹¹⁰⁸ niçe kerre baña cānānımdan⁹¹⁰⁹ haberler getirip beni şād eylediñ. Hiçbir vechle ol eyledigñ lütf u⁹¹¹⁰ ihsānñ şükrünü edemem. ‘Ömrüñ mezīd olsun lākin bugün ki baña bu⁹¹¹¹ haberi getirdiñ gerçi müjde idi lākin haṭā edip cānını saña verdi dediñ. Cānını Leylā’ya verdi demek gerek idiñ. Zīrā anıñ içdigi şarābı ben de içsem gerekdir ve ol cānını cānān yoluñda⁹¹¹² fedā⁹¹¹³ eylediği gibi ben de cānımı cānān yoluna qurbān eylesem gerekdir⁹¹¹⁴ dedikde Zeyd Mecnūn’a cevāb verip ey birāder! Sen cānıñı ol zamān cānān yoluna fedā eylediñ ki⁹¹¹⁵ yolda bir taṣvīre rāst gelip Leylā’nıñ naqşını⁹¹¹⁶ bozup kendi⁹¹¹⁷ naqşıñı ḥālī üzere koyup cānānla ikimiz bir olup ortamızdan senlik benlik qalkmışdır⁹¹¹⁸ demiş idiñ. Pes bunca zamāndır ki ol da’vā üzere ber-qarār olup maḥv-ı vüçüd eylemişken⁹¹¹⁹ şimden soñra tekrār fedā olacaḡ degilsin ki bu sözde haṭā ola. Zīrā cānını saña iṣmarladı demek hemān Leylā’ya iṣmarladı demekdir deyip da’vāsını iṣbāt edip Mecnūn’u ilzām eyledikde⁹¹²⁰ Mecnūn’dur bu ‘aşıqāne sözden şād olup Zeyd’i qoçdu ve gözlerini öpdü. Bārekallāh birāder güzel dediñ deyip bir miqdār oturdular. Andan soñra Mecnūn dedi ki ey Zeyd! Niçe demdir ki cānānım Leylā’yı görmeyip yüzüne ḥasret oldum. ‘Acebā şimdi babası yanına varmazdan evvel şu aralıḡda⁹¹²¹ bir kerre görmek olmaz mı dedikde⁹¹²² Zeyd şimdi görüşmek evvelkiden daḡı müşkildir. Zīrā hiç taṣra çıkmaz.⁹¹²³ Ben de hayli zamāndır ki

⁹¹⁰⁷ Zeyd’e dedi ki ey yār-ı qadīmim: dedi ki ey müjde ile gelen! Beni şād edip gāh yüregimi tāḡladıñ. Ey yār-ı qadīm T / Zeyd’e dedi ki ey müjde ile gelen! Beni şād edip yüregimi tāḡladıñ. Ey yār-ı qadīm TDK

⁹¹⁰⁸ çekip: geçip T

⁹¹⁰⁹ cānānımdan: cānımdan TDK

⁹¹¹⁰ lütf u: lütf TDK

⁹¹¹¹ bu: T ve TDK’de yok

⁹¹¹² gerekdir ve ol cānını cānān yoluñda: gerekdir ve ol cānını yoluna T / gerek ve ol cānān yoluna TDK

⁹¹¹³ Bu kısımdan (9113. dipnot) 9136. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁹¹¹⁴ gerekdir: gerek TDK

⁹¹¹⁵ ki: TDK’de yok

⁹¹¹⁶ naqşını: taṣvīrini TDK

⁹¹¹⁷ kendi: kendi cān T

⁹¹¹⁸ qalkmışdır: qalmışdır TDK

⁹¹¹⁹ olup maḥv-ı vüçüd eylemişken: vüçüd eylemişken TDK

⁹¹²⁰ eyledikde: eyledi TDK

⁹¹²¹ şu aralıḡda: şuralıḡda TDK

⁹¹²² olmaz mı dedikde: olmaz dedi TDK

⁹¹²³ çıkmaz: çıkmayam TDK

yanına varmadım. Hele bir aralık olursa başım⁹¹²⁴ üstüne murādın ‘arz edeyim göreyim ne buyururlar.’⁹¹²⁵ Yine bir⁹¹²⁶ cevāb aldıkda⁹¹²⁷ [TDK 54b] gelirim deyip Mecnūn’a vedā‘ edip çekilip gitdi. Gelip Leylā’ya Mecnūn’uñ cümle aḥvālını bir bir ḥaber verip⁹¹²⁸ bir gün gelip mübārek yüzünüñü görmek ister dedikde Leylā da⁹¹²⁹ Mecnūn’umu benim de ḳatı⁹¹³⁰ çokdan göreceğim geldi lākin ne çāre hiçbir ṭarīḳla⁹¹³¹ buluşmak mümkün degildir deyip āḥir bunu fikr eyledi ki fülān gün İbn-i Selām cānı⁹¹³² için yemek pişirip fuḳarāya kendi elimle üleşdirsem gerek. Ol gün gelip eline bir kāse alıp aralık yere girerse⁹¹³³ ol vaḳtde görüşmek olur dedi. Zeyd’dir bu müjde ḥaberini aldıkda ḳandesin Mecnūn diyü şāḥrāya ṭoḡru çekilip gitdi. Gelip bir gūşede Mecnūn’u bulup Leylā’nıñ selāmı ve fülān gün gelsin dedigini bir bir beyān eyledikde Mecnūn’dur şafāsından raḳşa girip şād oldu. El-kıṣṣa va‘d olunan gün olduğda Zeyd’dir gelip Mecnūn’a birāder ḳalk hemān gidelim lākin böyle ‘uryān varılmaḳ [T 161a] olmaz deyip bir eski libās⁹¹³⁴ bulup arḳasına verip bir ip ile bağladı ve başına bir tepesi delik külāḥ giydirip kırḳ yıllık dilenci ḳıyāfetine ḳoyup bir tenhā yerden çekilip gitdiler.⁹¹³⁵ Ol maḥalde geldiler kim Leylā da beline bir ibrişim peştemāl ḳuşanıp ḳazanı ortaya ḳoyup kepçesini alıp gelen fuḳarāyı yollardı ve pilavı henüz üleşdirmeye başlamış. Hemān-dem Zeyd bir kenārı kırık çanaḡı bulup Mecnūn’uñ eline verip birāder bu ḥerīfleriñ arasına gir deyip ol da girip ola ki cānānıñ bir görebileydiñ dedikde Mecnūn da çanaḡını eline alıp yaklaşdıḳda dilenciler arasında gizlenip Leylā’yı gördü ki durup aş üleşdirir. Gördüḡü gibi ‘aklı başından gidip arḳası üzerine yıkıldı. Hele ne ḥāl ise kendisini zabṭ edip ṭurup devşirip daḡı yakın varıp Leylā’nıñ temāşāsına ḥayrān olup ṭurma ‘aşḳ baḥrinden kāse kāse şarāb içip hiç ḳanmaḳ

⁹¹²⁴ başım: baş T

⁹¹²⁵ göreyim ne buyururlar: ne buyururlarsa TDK

⁹¹²⁶ bir: TDK’de yok

⁹¹²⁷ aldıkda: olduğda T

⁹¹²⁸ cümle aḥvālını bir bir ḥaber verip: bir bir aḥvālını beyān edip TDK

⁹¹²⁹ Leylā da: Leylā’dır T

⁹¹³⁰ benim de ḳatı: benim ḳatımda TDK

⁹¹³¹ ṭarīḳla: ṭarīḳ ile T

⁹¹³² cānı: T’de yok

⁹¹³³ girerse: girersem T

⁹¹³⁴ libās: pösteki T

⁹¹³⁵ bulup arḳasına verip bir ip ile bağladı ve başına bir tepesi delik külāḥ giydirip kırḳ yıllık dilenci ḳıyāfetine ḳoyup bir tenhā yerden çekilip gitdiler: giyip çekilip gitdi TDK / Bu kısımdan (9135. dipnot) 9259. dipnota kadar olan kısım TDK nüshasında yoktur.

bilmez. Leylā ise tırmadan her bir fakīriñ çanağına birer kepçe pilav kōr idi. Çünkü nevbet Mecnūn’a geldi. Ol da çanağını şundukda Leylā bir kepçe urup çanağını kırdı.⁹¹³⁶ [M 158a] Çünkü Leylā gayrılar gibi Mecnūn’uñ çanağına pilav kōmayıp çanağını⁹¹³⁷ kepçe ile urup kırdı. Mecnūn’dur şafāsından rakş edip dünyālar kendisinin⁹¹³⁸ oldu. Hakk’a çok şükrler ki⁹¹³⁹ baña gayrılara eylediği lūtfu eylemeyip başka yüzden ihsānlar eyledi deyip niçe günler bu zevkīla şād olup dünyālar anıñ oldu ve yine tağlara gidip kendi ‘āleminde oldu. Rivāyet olunur ki çünkü bu hāl üzere⁹¹⁴⁰ iki yıl tamām oldu. Leylā’dır anası babası yanına gitmek için esbābını develere yükledip kendisi de bir miḥaffeye binip⁹¹⁴¹ İbn-i Selām’ıñ ādemleri [T 161b] yanına düşüp yola girdiler. Hikmet Allāh’ıñ yolları Mecnūn’uñ üstüne uğrayıp Mecnūn da gördü ki⁹¹⁴² bir niçe develerle birkaç ādemler⁹¹⁴³ çekilip giderler. Yakın varıp ‘alāmetlerinden bildi ki cānānı⁹¹⁴⁴ olan Leylā’dır babası yanına gider. ‘Aceb bir ‘arz-ı cemāl eder mi diyü birkaç beyit okudu. Çünkü Leylā miḥaffe içinden Mecnūn’uñ āvāzını işitdi. ‘Arz-ı cemāl edip kabīleye vardıkdan soñra inşallāh bir maḥalli düşdükde bir gün seni da‘vet edip bir şöḥbet eyleriz deyip vedā‘ edip⁹¹⁴⁵ yoluna revāne oldu. Mecnūn ise cānānını⁹¹⁴⁶ gördüğü gibi ḥayrete varıp niçe zamān ol yerde tırup ḥattā kuşlar gelip başında yuvalar yapıp yavrular⁹¹⁴⁷ uçurdular. Bu taraftan Leylā ise kabīlesine gelip anası babasıyla görüşüp hāl ü⁹¹⁴⁸ ḥātır şoruşdular. Niçe zamān⁹¹⁴⁹ oturup Mecnūn’u da‘vet eylemege bir⁹¹⁵⁰ fırsat bulamadı. Gāh gāh Zeyd yanına gelip anıñla muşāḥabet edip niçe olur ḥayli zamāndır ki ‘āşık-ı⁹¹⁵¹ şādıkım olan Mecnūn’u bir gün da‘vet edip görüşmek

⁹¹³⁶ 9113. dipnottan buraya (9136. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁹¹³⁷ çanağını: M’de yok

⁹¹³⁸ kendisinin: kendiniñ M

⁹¹³⁹ ki: edip T

⁹¹⁴⁰ üzere: üzere iken T

⁹¹⁴¹ binip: girip M

⁹¹⁴² ki: kim T

⁹¹⁴³ ādemler: ādemlerdir T

⁹¹⁴⁴ bildi ki cānānı: bildi kim cānān T

⁹¹⁴⁵ edip: T’de yok

⁹¹⁴⁶ cānānını: cānān T

⁹¹⁴⁷ yavrular: yavruları T

⁹¹⁴⁸ babasıyla görüşüp hāl ü: ve babası ile görüşüp hāl T

⁹¹⁴⁹ zamān: M’de yok

⁹¹⁵⁰ bir: T’de yok

⁹¹⁵¹ ‘āşık-ı: ‘āşık u M

isterim lâkin bir aralık bulamadım deyip Zeyd de tesliyetler verip elem çekmeñ bir gün inşallâh maḥallini⁹¹⁵² düşürüp görüşürsüz dedi.⁹¹⁵³ Bu ḥâl üzere vâfir zamân geçdi. Bu tarafda Mecnûn da⁹¹⁵⁴ niçe zamân kadîd olmuş gibi ol yerde тұrup âḥir yine tağlara düşüp beyitler söylemege başladı. Bir gece Cenâb-ı Hâk Te‘âlâ dergâhına tazarru‘ u niyâzlar edip yâ Rabbî! Derd-i ‘aşkla ḥâlim diger-gün olmuştur. Niçe zamândır ki cānânıma ḥasret ü iştiyākım efzûn olup tākātım tāk olmuştur. Eger böyle kalırsa ḥasretiyle⁹¹⁵⁵ cān vermek muḥarrerdir. İlâhî! Ḥayâtım şem‘i sönmezden⁹¹⁵⁶ [M 158b] evvel bir kerre dahı cānânımı görebileydin ve ḥüsnü gül-zârını temâşâ edip yañağı güllerine elim ereydi⁹¹⁵⁷ deyip niçe niyâzlar edip gözlerinden kanlı yaşlar dökdü. Âḥir şabâḥ olup âf-tâb-ı ‘âlem-tâb kulle-i Kâf’dan baş kaldırıp nûru ile cihân rûşen olduḡda Mecnûn’dur yerinden⁹¹⁵⁸ kalkıp gördü kim kalbi sürûrla⁹¹⁵⁹ tölup göñlü şâd olmuş. Hâkḡ’a çok şükrler edip inşallâh ḥayrlı ‘alâmetdir deyip⁹¹⁶⁰ cānân tarafından esen yele göz kulaḡ olduḡda anı gördü kim yâr-ı kadîmi olan Zeyd⁹¹⁶¹ karşıdan çıkagelip selâm verdikten soñra Mecnûn’uñ üstüne müjde gevherlerin⁹¹⁶² nişâr edip cānânın olan Leylâ niçe demler idi ki iştiyākın âteşine kebâb olup seni da‘vet edip yanına çağırıp mülākî olmaḡa⁹¹⁶³ biñ cānla tālîb idi lâkin niçe zamân idi ki fırsat bulamayıp bu derdle⁹¹⁶⁴ kalmışidi.⁹¹⁶⁵ Hâkḡ’a çok şükrler ki bugün⁹¹⁶⁶ kabîle tenhâ kalıp ekşer ḥalkı bir maşlaḡat için fülân yere gittiler. Beni şabâḥdan ḥuzûruna da‘vet edip var ol yâr-ı cānıma selâmlar edip⁹¹⁶⁷ eger zaḥmet olmazsa gelsinler diyü gönderdi.⁹¹⁶⁸ Ben de ‘acele edip geldim. Hemân fırsattır durma gidelim dedikde Mecnûn’dur yerinden тұrup

⁹¹⁵² maḥallini: maḥalli M

⁹¹⁵³ görüşürsüz dedi: M’de yok

⁹¹⁵⁴ tarafda Mecnûn da: tarafından Mecnûn’dur M

⁹¹⁵⁵ ḥasretiyle: ḥasret ile T

⁹¹⁵⁶ sönmezden: söyünmezden T

⁹¹⁵⁷ ereydi: ermedi M

⁹¹⁵⁸ yerinden: yerden M

⁹¹⁵⁹ sürûrla: sürûr ile T

⁹¹⁶⁰ ḥayrlı ‘alâmetdir deyip: ḥayrlar ‘alâmetidir T

⁹¹⁶¹ Zeyd: Zeyd’dur T

⁹¹⁶² gevherlerin: gevherini T

⁹¹⁶³ da‘vet edip yanına çağırıp mülākî olmaḡa: yanına da‘vet eylemege M

⁹¹⁶⁴ derdle: derd ile T

⁹¹⁶⁵ kalmışidi: kalmışdır M

⁹¹⁶⁶ bugün: bu T

⁹¹⁶⁷ edip: verip T

⁹¹⁶⁸ gelsinler diyü gönderdi: diyü gönderdi ki gelsinler T

şafâsından na‘ralar urup rakşlar eyledi. Gözlerinden yaşlar döküp sürûrundan secdeler edip yüzünü⁹¹⁶⁹ yerlere sürüp Hakk’a çok şükrlere eyledi ve kalkıp kandesin cânân kabîlesi diyü Zeyd ile muşâhabet ederek yola girdiler. Arslanlar ve sâ‘ir vahşî hayvânlar⁹¹⁷⁰ ise Mecnûn’dan ayrılmayıp ardına düşüp bile gitdiler. Kabîleye yaklaştıklarında Zeyd Leylâ’ya müjde için ileri⁹¹⁷¹ varıp Mecnûn’uñ⁹¹⁷² [T 162a] geldiginden haber verdikde Leylâ şâd olup şanki ölmüş idi⁹¹⁷³ tekrâr tâze cân buldu. Yerinden sıçrayıp obadan taşra çıktı. Mecnûn’u gördükde şafâsından ‘aklı başından gidip yıkıldı. Mecnûn da Leylâ’yı görüp ol da bir na‘ra urup yıkıldı.⁹¹⁷⁴ ‘Aşk şarâbıyla mest olmuş ‘âşık u ma‘şûk her biri⁹¹⁷⁵ bir tarafa yıkılıp niçe zamân bu hâl üzere⁹¹⁷⁶ kaldılar. Yüzlerine gülâblar saçıp niçe ‘ilâclar edip güçle ‘aklları başlarına gelip Leylâ’dır Mecnûn’uñ eline⁹¹⁷⁷ yapışıp obaya girdiler ve ikisi bir yere gelip şöhet eylemeğe başladılar.⁹¹⁷⁸ Zeyd ise ortalık yerde hîdmet eylerdi. Mecnûn ile bile gelen arslanlar ve sâ‘ir vahşî cân-âverler ise obanın eţrafını alıp kuş uçuramazlar idi. Kabîle halkından bir iki âdem hâta ile ol maħalle uğradıklarında arslandır pâre pâre edip helâk eylerdi. Pes Leylâ ile Mecnûn gerçi bir yerde şöhet eyledi lâkin hep sözleri cân u dilile olup ne Leylâ’dan Mecnûn’a bir söz ve ne Mecnûn’dan Leylâ’ya bir cevâb olup ağızları mührlenip biri birine bakmadan ğayrı bir şey olmadı ve aşlâ hâtırlarına vişâl ümmîdi gelmeyip hemân cemâl seyrine kanâ‘at eylemişler idi. ‘Âkıbet Leylâ dedi ki ey muħibb-i şâdıkım ve cân u dilden ‘âşıkım! Bunca zamândan beri derd-i ‘âşkımla nālân ve âteş-i hasretimle biryân olup feryâd ü figânın göklere çıkıp gözleriñden akan kanlı yaşlar şahrâları lâle-zâra döndürüp benimle bir sâ‘at görüşmege biñ cânla müştâk iken şimdi Hakk’a yüz biñ şükrlere ki ol murâdın hâşıl olup hüsnum gül-zârına ermiş iken gerek idi ki bülbüller gibi feryâd ü figânlar edip tûtiler gibi söze geleydik. ‘Acebdır ki aşlâ bir söz söylemeyip ve firâk günleri muħasebesinden bir şey beyân eylemeyip hayrete taldıñ ve ‘aklıñı aldırılmış dīvâne gibi bakıp kaldıñ. Ne var biraz da muşâhabet eylesek dedikde

⁹¹⁶⁹ yüzünü: yüzün M

⁹¹⁷⁰ hayvânlar: cân-âverler M

⁹¹⁷¹ ileri: ileriye T

⁹¹⁷² Mecnûn’uñ: Mecnûn M

⁹¹⁷³ ölmüş idi: ölmüşidi T

⁹¹⁷⁴ Mecnûn da Leylâ’yı görüp ol da bir na‘ra urup yıkıldı: T’de yok

⁹¹⁷⁵ biri: M’de yok

⁹¹⁷⁶ üzere: ile T

⁹¹⁷⁷ eline: M’de yok

⁹¹⁷⁸ Bu kısımdan (9178. dipnot) 9180. dipnota kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

Mecnûn'dur cevâb verip ey benim maḥbûb-ı şîve-kârım ve eski yârim! Hâk Te'âlâ dünyâlar tırdıkça saña 'ömrler verip gül cemâliñi şoldurmasın. Ben kuluña bu lütfu ki eylediñ ḥâk-pâyiñe gelip cemâliñi gördüğüm gibi murâdım vücûdumda olan⁹¹⁷⁹ her bir kılı söze getirip biñ dilile ḥuzûr-ı 'izzetiñize 'arz-ı ḥâl eylemek idi lâkin ol sürmeli gözleriñ nefesimi tutup bende tâb ü tüvân kıomadı ve sözde kıâdir olsam bile 'âşıkıñ bir bilinmedik nesi var ki söyleyeyim? Hep ḥasb ü ḥâl ma'lûm-ı ḥazretiñdir. Ḥâk-pâye 'arz edecek bir ḥafî yeri yok ve cümle sözden maḥşûdum bir kerre mübârek cemâliñizi dünyâ gözüyle görmek idi. Ḥâkḥ'a yüz biñ şükrler ki ol devlete erdim ve seni daḥı bir kerre gördüm. Çünkü murâdıma nâ'il oldum. Ğayrı sözüm kıalmayıp işim bitti. Gerçi şimdi seniñ yanıda otururum ammâ ḥaḳîḳatde kendimden eşer kıalmayıp hemân cânsız şüret gibiyim. Murâdım oldur ki vücûdumu da ḥâk-pâye nişâr edip andan da kıurtulam diyü ol kıadar 'aşk u muḥabbet sözleri söyledi ki Leylâ'ya ḥayret el verip bir zamâna dek bakıp kıaldı. Ba'dehû Leylâ da Mecnûn'a niçe 'arz-ı muḥabbetler edip bu ḥâl üzere ḥayli zamân bir yerde oturdular. Âḥir-kâr Mecnûn Leylâ'ya bir kerre Allâh'a ıřmarladıḳ gözüyle⁹¹⁸⁰ [M 159a] bakıp feryâd ü fiğân ederek yerinden kıalkıp şaḥrâya toḡru çekilip⁹¹⁸¹ gitdi. Kendisiyle⁹¹⁸² bile gelen arslanlar [T 162b] ve yırtıcı ḥayvânlar daḥı ardına düşüp gitdiler. Mecnûn Leylâ ile bu kıadar vişâlden soñra ğayrı zevḳ u şevḳa düşüp meczûb olmuřdu⁹¹⁸³ ve her ne şarafa bakřa⁹¹⁸⁴ Leylâ'dan ğayrı bir şüret görmeyip řaḡ ve řař gözüne hep Leylâ görünür idi.

BU MAḤAL LEYLÂ'NIÑ 'ÖMRÜ TAMÂM OLUP ÂḤİRETE GİTDİĞİDİR

Çünkü cihân gül-zârı ter ü tâze olup gülleri ḥandân ve⁹¹⁸⁵ bûlbülleri nâlân iken ḥazân vaḳti geldikde cümlesi perîşân olup aḡaçlar yapraḳsız kıalıp⁹¹⁸⁶ çemenler kıuruyup bûlbülleriñ zevḳ u şevḳı⁹¹⁸⁷ gitdiḡi gibi elbette her sürûruñ ardınca bir ḡam ve her şâd-

⁹¹⁷⁹ olan: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁹¹⁸⁰ 9178. dipnottan buraya (9180. dipnot) kadar olan kısım kopuk varak nedeniyle M nüshasında yoktur.

⁹¹⁸¹ çekilip: çekildi T

⁹¹⁸² kendisiyle: kendiyle M

⁹¹⁸³ olmuşdu: olmuşidi T

⁹¹⁸⁴ bakşa: bakarsa T

⁹¹⁸⁵ ve: M'de yok

⁹¹⁸⁶ kıalıp: kıalır T

⁹¹⁸⁷ şevḳı: şevḳ M

mānlıkdan soñra bir mātem muḳarrerdir. Nitekim rivāyet olunur ki Leylā ile Mecnūn birbirine⁹¹⁸⁸ bunca zamāndan beri ḥasret iken aralık yerde biraz fırsat düşüp bir gün şöḥbet eylemek müyesser olmuşıdi. Leylā’dır ol vuşlat lezzetiyle⁹¹⁸⁹ birkaç gün mesrūr olup şād iken günlerde bir gün mizācı nā-ḥoş olup günden güne vücūdu za‘īf olup hilāle döndü ve gül cemālī şolup bedenine ḥazān yeli⁹¹⁹⁰ toḳundu. Āh vāh ederek sāye gibi yerlere düşdü. Döşege yatıp⁹¹⁹¹ anasına ḥaber eylediler.⁹¹⁹² ‘Aklı başından gidip feryād ederek gelip kızını ol ḥālde gördükde ḥātırını⁹¹⁹³ şorup gözüm nūru saña ne oldu⁹¹⁹⁴ ve güzel cemālīñ niçin şoldu dedikde Leylā’dır gözünü açıp anasını başı⁹¹⁹⁵ ucunda gördükde āh edip dedi ki ey sevgili anam! Ġālibā ḥayātım bāğına ḥazān yeli esdi ve şıḥḥatım ipligini marāz maḳaşları kesdi. Şimden soñra baña tedbīr eylemeñ ve⁹¹⁹⁶ yanımda ‘ilāca müte‘allik söz söylemeñ.⁹¹⁹⁷ Zīrā bilirim ki derdim ‘ilāc ḳabūl eylemez⁹¹⁹⁸ ve ḥasteligime hiçbir devā te’şīr etmez. Ben⁹¹⁹⁹ dirlikden nā-ümmīd olup el yudum. Hemān siz de benden ümmīdi⁹²⁰⁰ kesip beni Allāhü Te‘ālā Ḥazretine ışmarlañ ve baña āḥiret ḥaḳḳını ḥelāl eyleñ⁹²⁰¹ diyü anasının elini öpüp yüzüne sürdü ve dedi ki ey benim şefḳatli vālidem! Senden ricā ederim ki ben öldükden soñra tābūtumuñ üstünü güllerle ve sünbüllerle zīnet edip kefenimi ḳan ile boyayasız ki ‘aşḳ yolunda şehīd olduğuma nişān u ‘alāmet ola ve⁹²⁰² beni bu ḥāl [M 159b] ile götürüp toprağa defn edesiz. ‘Aşḳımla⁹²⁰³ āvāre vü ser-gerdān olan Mecnūn’um ḳünkü⁹²⁰⁴ öldüğümden ḥaber-dār ola. Gelip mezārım üstüne⁹²⁰⁵ oturup beni⁹²⁰⁶ arayıp

⁹¹⁸⁸ birbirine: biri birine M

⁹¹⁸⁹ lezzetiyle: lezzeti ile M

⁹¹⁹⁰ yeli: T’de yok

⁹¹⁹¹ yatıp: düşüp yatıp M

⁹¹⁹² eylediler: eyledi T

⁹¹⁹³ gördükde ḥātırını: gözükdü ḥātırın M

⁹¹⁹⁴ ne oldu: n’oldu M

⁹¹⁹⁵ başı: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁹¹⁹⁶ ve: T’de yok

⁹¹⁹⁷ söz söylemeñ: sözlemeñ M

⁹¹⁹⁸ eylemez: T’de yok

⁹¹⁹⁹ ben: M’de yok

⁹²⁰⁰ ümmīdi: ümmīd M

⁹²⁰¹ eyleñ: eyle M

⁹²⁰² ve: M’de yok

⁹²⁰³ ‘aşḳımla: M’de yok

⁹²⁰⁴ āvāre vü ser-gerdān olan Mecnūn’um ḳünkü: āvāre Mecnūn ve ser-gerdān Ḳays’ım T

⁹²⁰⁵ üstüne: üzere T

toprağımdan gayrı nişân bulmaya ve derdle yaqasın çāk edip feryād ü fiğânından kalmaya ve bir vaşıyyetim de⁹²⁰⁷ oldur ki Mecnûn'um benden saña yâdigâr olup Tengri emâneti olsun.⁹²⁰⁸ Lûtf edip haķâret gözü ile bakmayıp mümkün olduķça hâtırcıgını gözedip rencide eylemeñ⁹²⁰⁹ ki bunca zamāndan beri benim⁹²¹⁰ yolumda baş ve cāndan geçip şahrâlarda 'uryān gezip tağlarda vücūdunu fenāya verdi. Benim başım berāberi cānımdan 'azîz yār-ı şādıķımdır. Sizden de ricā ederim ki yanınızda 'azîz tutup diyesiz ki ol seniñ yoluñda cānlar verdigiñ Leylā bu fānī dünyādan gidip seniñ muḥabbetiñ ile topraklara girdi ve 'ömrünü seniñ 'aşkıñ sevdāsıyla⁹²¹¹ tamām edip bu cihāndan⁹²¹² ğamıñla gitdi ve ḥālā yatdığı yerde vişālīñ ārzusu hâtırından gitmemişdir ve el'ān 'aşkıñdan ferāğat eylememişdir deyip gözlerinden yaşlar aķıtdı ve cānān diyerek cān verip [T 163a] cihāndan gitdi. Anası çünki Leylā'nıñ dünyādan gitdigini gördü. Başına kıyāmetler kopup yaqasını çāk edip şacını yolup mātem eylemege başladı. Sā'ır kabīle hātūnları da⁹²¹³ cümle haber-dār olup bir yere geldiler ve ortalık yerde bir cins feryād ü fiğān⁹²¹⁴ eylediler ki āvāzları 'ālemi tutup göklere çıķdı. El-kışsa Leylā'nıñ vaşıyyetini yerine getirip tábūta kōdular ve cümle kabīle halkı mātem ederek götürüp defn eylediler. Çünki Zeyd Leylā'nıñ öldüğünden haber-dār oldu. Yaqasını pāreleyip kendisini yerden yere urdu⁹²¹⁵ ve siyāh mātem libāsları⁹²¹⁶ giyip gözlerinden kanlı yaşlar dökerek Leylā'nıñ mezārına varıp üstünde niçe feryād ü fiğānlar⁹²¹⁷ eyledi. Andan soñra şahrāya gidip āh vāhla Mecnûn'ıñ yanına gelip ağlamaķdan söz söylemege dermānı olmadı. Mecnûn'dur Zeyd'iñ bu ḥālini gördükde ḥayrlı 'alāmet degil bunda bir muşībet var el-ḥaķ deyip cān başına şıçradı⁹²¹⁸ ve ey⁹²¹⁹ yār-ı şādıķım! Ne belāya uğrayıp⁹²²⁰ böyle mātem libāsları giyip feryād edersin⁹²²¹

⁹²⁰⁶ beni: M nüshasında tekrarlanmıştır.

⁹²⁰⁷ de: T'de yok

⁹²⁰⁸ olsun: olup T

⁹²⁰⁹ eylemeñ: eyleme M

⁹²¹⁰ benim: T'de yok

⁹²¹¹ sevdāsıyla: sevdası ile M

⁹²¹² cihāndan: cihānda M

⁹²¹³ hātūnları da: hātūnlarıdır T

⁹²¹⁴ fiğān: fiğānlar M

⁹²¹⁵ urdu: urup T

⁹²¹⁶ mātem libāsları: libāslar M

⁹²¹⁷ fiğānlar: fiğān T

⁹²¹⁸ şıçradı: şıçrayıp T

⁹²¹⁹ ey: T nüshasında tekrarlanmıştır.

diyü şordukda Zeyd bir āh eyledi ki⁹²²² felek āyīnesini siyāh eyledi [M 160a] ve bundan daḥı ziyāde nice mātem olur ki? Felekler mātem edip bulutlar ḳan aḡlasın ki bizim ümmīdimiz bāḡına⁹²²³ ḥazān yelleri esip sürūrumuz gülistānını perīṣān eyledi ve rūzgār ol⁹²²⁴ serv boylu Leylā'nıñ gül cemālini şoldurup ḳara yerlere şaldı dedikde Mecnūn'dur bu mātem haberini işitdigi gibi āh edip bir na'ra urdu ki ortalığı zelzeleye verip arḳası üstüne yıkıldı ve niçe zamān meyyit⁹²²⁵ gibi yatıp ba'dehū ḳalkıp feryād ü fiḡānlar edip taşlarla dōḡünmege başlayıp Zeyd ile Leylā'nıñ mezārına cān atdı. Varıp mezārı üstüne düşüp 'aḳlı başından gitdi. Bir zamāndan şoñra ḳalkıp mātemler eyledi ve niçe günler mezārı başında⁹²²⁶ bekleyip yine taşlara düşdü. Mecnūn'ıñ bundan şoñra artık şabr u taḥammülü ḳalmayıp feryād eyledikçe yanında olan⁹²²⁷ ḥayvānlar cümle ürküşüp ḳaçarlardı ve her gün Leylā'nıñ mezārı üstüne gelip feryād ü fiḡān eyledikçe āvāzı 'ālemi tutup herkes ḥāline merḥamet eder oldu.⁹²²⁸ Bir yerde ḳarār etmeyip gece gündüz nālelerle cihānı tutup firāḳ-ı yār ile ḥālī diger-gün ve kendi ḡāyet zebūn olmuşidi. Bu ḥāl üzere⁹²²⁹ niçe zamān gechip āḥir Leylā'nıñ firāḳı bī-ḫāre Mecnūn'a ḳār edip cānān ḡamıyla tāḳati tāḳ olmuşidi. Bir gün yine 'ādeti üzere Leylā'nıñ mezārına ziyāret eylemege gelip derdle gözlerinden⁹²³⁰ ḳanlı yaşlar döküp feryād ü fiḡānlar eyledi ve elini ḳaldırıp Cenāb-ı Hāḳ Te'ālā dergāhına bu yüzden tazarru' u niyāzlar⁹²³¹ eyledi ki ey cümle maḥlūḳātı yokdan var eden Cenāb-ı Mūte'āl! Artık cānān firāḳından⁹²³² bu za'īf ḳuluñda şabr u taḥammül⁹²³³ ḳalmamışdır. Lütf u keremiñden ricā ederim ki beni bu⁹²³⁴ derdden ḥalāş edip Leylā'ya

⁹²²⁰ uğrayıp: uğradıñ T

⁹²²¹ edersin: eylersin M

⁹²²² ki: kim T

⁹²²³ bāḡına: bāḡında T

⁹²²⁴ ol: T'de yok

⁹²²⁵ meyyit: mest T

⁹²²⁶ başında: başını M

⁹²²⁷ olan: olanlar M

⁹²²⁸ oldu: oldular M

⁹²²⁹ ḥāl üzere: ḥāle üzere de M

⁹²³⁰ gözlerinden: T nüshasında tekrarlanmıştır.

⁹²³¹ tazarru' u niyāzlar: tazarru' niyāz M

⁹²³² firāḳından: firāḳında T

⁹²³³ şabr u taḥammül: taḥammül ü şabr T

⁹²³⁴ bu: M'de yok

ulaşırdı ve biri birimizle⁹²³⁵ âhiretde buluşdurasın deyip⁹²³⁶ Leylâ'nın mezârını koşup üstüne düştü ve bunun gibi niyâzlarla cânını Hakk'a teslim edip Leylâ'yı görmeğe gitdi. Mecnûn çünkü bu fânî dünyâdan geçdi. Cihân halkının dilinden kurtulup cânân uğrunda mevt şarâbını içdi. [T 163b] Tamâm bir yıla dek⁹²³⁷ ol hâl üzere kalıp⁹²³⁸ kimse yanına varamadı. Zîrâ arslanlar ve sâ'ir yırtıcı hayvânlar ki bunca zamândan beri Mecnûn'ın yanından ayrılmayıp kande giderse⁹²³⁹ ardına düşerler idi mezârın etrafını alıp beklediler. Tamâm bir yıla dek ol tarafa kimse⁹²⁴⁰ uğramağa [M 160b] kâdir olamadı.⁹²⁴¹ Bir yıldan sonra hayvânlar⁹²⁴² gördüler ki Mecnûn'ın vücûdu mahv olup ancak kemikleri kaldı. Nâçar dağılıp her biri bir tarafa gitdi. Mecnûn'ın akrabâ vü müte'allikâtı gelip kemiklerini Leylâ'nın mezârı yanına defn edip iki 'aşıkı bir yere getirdiler. Rivâyet olunur ki Mecnûn da bu fânî dünyâdan 'âlem-i beâyâya göçdükdü Zeyd'dir gelip rûhlarına du'âlar⁹²⁴³ edip iki 'aşık u ma'sûk'ın hasb-i⁹²⁴⁴ hâllerini nazm edip cihân halkına dâstân eyledi. Bir gün Zeyd'in hâtırına bu geldi ki derd-mend Mecnûn'la⁹²⁴⁵ Leylâ bu⁹²⁴⁶ dünyâda biri birinden murâd alamayıp her biri derd ü gamla cihândan nâ-murâd gitdiler. 'Aceb şimdi âhiretde hâlleri ne ola diyü fikr edip gece olduğda düşünde gördü kim bir bağ-çeye varmış ki dünyâda mişli görülmemiş. İçinde âb-ı hayât gibi akarşular dürlü dürlü ağaçlarla toptolu⁹²⁴⁷ taşları⁹²⁴⁸ la'l ü cevâhir toprağı misk ü 'anber içinde güller açılmış üstünde bülbüller feryâd ü figâna gelmiş.⁹²⁴⁹ Orta yerinde bir şu kenârında altından⁹²⁵⁰ bir taht kurulup nûra garķ olmuş. Üstünde Leylâ ile Mecnûn oturup gâh biri birine cām şunup gâh

⁹²³⁵ biri birimizle: biri birimiz ile T

⁹²³⁶ buluşdurasın deyip: buldurasın deyip deyip M

⁹²³⁷ dek: degin T

⁹²³⁸ kalıp: kalkıp M

⁹²³⁹ giderse: gider ise T

⁹²⁴⁰ kimse: M'de yok

⁹²⁴¹ uğramağa kâdir olamadı: uğramayıp T

⁹²⁴² hayvânlar: T'de yok

⁹²⁴³ du'âlar: du'â T

⁹²⁴⁴ hasb-i: hasb ü T

⁹²⁴⁵ Mecnûn'la: Mecnûn ile T

⁹²⁴⁶ bu: M'de yok

⁹²⁴⁷ ağaçlarla toptolu: ağaçlar toptolu meyveler T

⁹²⁴⁸ taşları: taşlar M

⁹²⁴⁹ gelmiş: gelmişler T

⁹²⁵⁰ altından: altın T

da muşāḥabet edip ıurmadan zev  u şaf  eylemekde ve bir i tiy r kimse bunları n hıdmetinde şurup her demde bir güne  a  m   şar b getirip önlerine  omak da. Zeyd'dir bu h li gördükde i tiy ra sorup bu ta t üzerinde olanlar ki d ny da ' mrlerini'⁹²⁵¹ hev ya vermişler idi. Bu devlete neden l y k oldular dedikde i tiy rdır cev b verip bu iki y r-ı ş d k çünki cih nda n -mur d olup biri birine eremediler⁹²⁵² ve hiçbir gün r  at yüzünü göremediler. H k Te  l  H zreti⁹²⁵³ kem l-i kereminden   irete geldiklerinde bunları bu devlete l y k görüp cennete  oyup idi. Böyle zev  u şaf  sürse gerekdir dedi. Zeyd'dir uy kusundan⁹²⁵⁴ uyanıp hele b -  re⁹²⁵⁵ Mecn n'la⁹²⁵⁶ Leyl  d ny da biri birine v   l olamadılar ise h l  bu ni mete erip şaf da imişler deyip H k Te  l  [M 161a] H zretine şükrler olsun ki bunları bu h lde gördüm diyü şükrler eyledi.⁹²⁵⁷ Bu ma  alde Şey  Niz m  h msesinden Leyl  v  Mecn n tercümesi de⁹²⁵⁸ tam m oldu.   ad temme f   urre-i Şafer 'l-hçyr 1197.⁹²⁵⁹

⁹²⁵¹ ' mrlerini: 'ömrünü M

⁹²⁵² olup biri birine eremediler: biri birinden ayrılmadılar T

⁹²⁵³ H zreti: M'de yok

⁹²⁵⁴ uy kusundan: uy kudan T

⁹²⁵⁵ hele b -  re: M'de yok

⁹²⁵⁶ Mecn n'la: Mecn n ile T

⁹²⁵⁷ şükrler olsun ki bunları bu h lde gördüm diyü şükrler eyledi: Çok şükrler ve mec d  amd   ş n lar eyledi deyip M

⁹²⁵⁸ de: M'de yok

⁹²⁵⁹   ad temme f   urre-i Şafer 'l-hçyr 1197: M'de yok / 9135. dipnottan buraya (9259. dipnot) kadar olan kısım TDK nüshasında yoktur.

SONUÇ

İslâmiyet'i kabul ederek yeni bir kültür ve medeniyetle tanışan Türkler, bu dini Araplardan ziyade Farslardan öğrenmiş ve bu dinî etkileşimin edebiyata da yansıması sonucunda Fars dilini edebiyat dili olarak benimsemişlerdir. İslâmiyet'le yeni bir edebiyat oluşturan Farsların edebî ürünleri, klâsik Türk şairlerini büyük ölçüde etkilemiş ve bunun doğal sonucu olarak Fars edebiyatını besleyen temel kaynaklar, klâsik Türk edebiyatının da beslendiği temel kaynaklar hâline gelmiştir. İslâm ve Fars kültürüyle beslenen klâsik Türk edebiyatı, başlangıçta kendisine Fars edebiyatını örnek almış ve klâsik Türk şairleri, Fars şairlerin etkisinde kalarak eserlerini Türkçeye tercüme etmişlerdir. Eserleri Türkçeye tercüme edilen bu şairlerden biri de Nizâmî'dir.

Doğu edebiyatının en büyük sanatçıları arasında yer alan Nizâmî, klâsik Türk edebiyatına önemli ölçüde etki etmiş ve klâsik Türk şairleri tarafından yüzyıllarca örnek alınmış hamse sahibi yazarlardandır. Siyasî, coğrafi ve kültürel açıdan verimli bir bölgede yetişen Nizâmî, sadece klâsik Türk edebiyatına değil aynı zamanda Farsçayı kullanım tarzı, tarihî olayları işleyişi, fikirleri, felsefî ve bilimsel görüşleriyle dünya edebiyatına da çok şey kazandırmış önemli bir şairdir. Muhtelif kaynaklarda değinilen ve kahramanlarının daha çok tarihî açıdan ele alındığı *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn* hikâyeleri, ilk olarak onun kalemiyle şekillenerek edebî eser özelliği kazanmış ve Fars olsun Türk olsun birçok şair bu hikâyelerde Nizâmî'nin izinden gitmeye çalışmıştır. 12. yüzyılda yaşamasına rağmen klâsik Türk edebiyatının son dönemlerinde bile onun mesnevîlerine tercümeler yapılması, Nizâmî'nin ne kadar büyük bir şair olduğunun önemli bir göstergesidir.

Sadece ülkemiz kütüphanelerinde değil dünyanın çeşitli kütüphanelerinde de yer alan el yazması eserlerimiz, bu alan çalışanlarının yanında bütün vatandaşlarımızın da ilgilenmesi gereken millî miraslarımızdandır. Latin alfabesinin kabulüyle gerçekleşen harf reformu, bu millî mirası Arap alfabeli metinlere yabancı kalanlara tanıtmayı zorunlu hâle getirmiştir. Çalışmamızın ana konusunu, Nizâmî'nin daha önce de isimlerini zikrettiğimiz

dört mesnevîsine yapılan mensûr tercümenin çeviri yazı ile yeni harflere aktarımı ve incelenmesi oluşturmıştır. Bu çalışma ile hem klâsik Türk edebiyatına çok şey kazandıran fakat hak ettiği değeri bulamayan büyük şair Nizâmî tanıtılmaya çalışılmış hem de *Hamse*'sini oluşturan mesnevîlerden dördüne yapılan mensûr tercüme edebiyat dünyasına kazandırılmaya çalışılmıştır. Zira bu dört hikâye, klâsik Türk edebiyatında pek çok şair tarafından kaleme alınan ve o dönemin roman ihtiyacını karşılayan temel eserlerdendir.

Tercümenin mensûr biçimde yapılmış olması büyük önem arz etmektedir. Çünkü hayalleri, mazmunları, soyut olması ve ağır üslûbu sebebiyle sürekli eleştirilen ve bu özelliğinden dolayı bazen de yüksek zümre edebiyatı olarak adlandırılan klâsik Türk şiirinin aksine bu mensûr tercüme, *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn*'a akıcı ve sürükleyici bir roman üslûbu kazandırmıştır. Tercümenin hikâye ve roman tekniğine uygun bir biçimde yapılması ve olayların bir zincir halkasını andırır biçimde birbirine bağlanması, okuyucuda merak duygusunu kamçılayan ince ayrıntılardandır. Hikâyelerin olay örgüsü, gerek şahıslar ve gerekse yaşanan olayların geniş halk kitleleri tarafından tanınmış olması sebebiyle zengin bir yapıya sahiptir. Olay örgülerinde, şahısların olayın içerisindeki rolleri de başarıyla işlenmiştir. Ayrıca tercümede kullanılan kelime hazinesinin günümüz diline yabancı olmaması, halk kesiminin diline yakın bir dil kullanımının gözetilmesi ve anlatılmak istenenin dolaylı yollarla veya birtakım hayalî unsurlarla gizlenmeyip direkt ve etkili bir şekilde sunulması, tercümeyle her kesim tarafından rahatlıkla okunup anlaşılabilir bir özellik kazandırmıştır.

Hikâyelerdeki maddî ve manevî aşk, lirik ve dramatik bir üslûpla başarılı bir şekilde sunulmuştur. Hikâyelerde maddî ve manevî aşkın yanında dinî ve ahlâkî unsurlar da önemli bir yer tutmuştur. Didaktik unsur taşıyan ifadeler ise soyut olarak değil, konu içindeki olaylarda ve yeri geldikçe bir ibret dersi niteliğinde somutlaştırılmıştır. Bu da okuyucunun eserden istifade edebilmesi bağlamında önemli bir özelliktir.

Klâsik Türk edebiyatındaki mensûr hikâye tarzı eserlerde önemli bir yere sahip olan bu tercüme, hikâye içinde hikâye anlatma geleneğine de uygundur. Mütercimmin yabancı sözcükleri ve yerel söyleyişleri okuyucuyu rahatsız etmeyecek ve kulak tırmalamayacak bir ifade ile birleştirmesi, tercümeyle yalın ve duru bir şekilde sunmasını sağlamıştır. Ayrıca her bölümden önce anlatılacak konuyu özetleyici başlıklar kullanması, olay örgüsünün

sağlam kurulmasını ve metin halkaları arasındaki kopukluğun engellenmesini sağlamıştır. Bunun yanında tercümede dinî-tasavvufî inanışlar, aşk, güzellik, doğa, insan karakteri, kahramanlık, savaş, ölüm, kadın, toplum yaşamı vb. imajları da başarılı bir şekilde kullanmıştır. Olayları anlatırken monolog, iç monolog ve diyalogları tahkiyevî ve tasvirî bir üslûp içerisinde ustalıkla kullanarak gerek duygu ve düşüncelerin gerekse de ruhsal çözümlemelerin yapılmasına zemin hazırlaması ve anlatımı zaman zaman kahramanlara devrederek çeşitlendirmesi ve tekdüzelikten kurtarması mütercimnin diğer önemli özellikleri olarak göze çarpmaktadır.

Nizâmî'nin dört mesnevîsine yapılan bu mensûr tercüme, Şark-İslâm kültürünün Anadolu insanı arasında tanınmasına, böylece bu coğrafya toplumlarının bazı ortak duygu ve düşünceler etrafında birleşmelerine vesile olmuştur. Tercümede yer alan masal ve efsane motifleri, İran ve Türk halkları arasında devamlı söylenen masal ve hikâyelerde yer aldığından esere sembolik bir anlam ve millîlik kazandırmıştır. Bu durum edebî eserlerin kültür etkileşimindeki rolünün de bir göstergesidir. Ayrıca hikâyelerin o dönem sosyal hayatı, yaşam biçimi, âdetleri, gelenek ve göreneklerinden kesitler sunması eserin bir diğer önemli özelliğidir.

Bu çalışma, klâsik Türk şairleri tarafından hep ikinci plana atılan mensûr eserlerin edebiyatımız açısından ne kadar değerli metinler olduğunun bir göstergesidir. Olay örgüsü ve içeriğinin anlaşılması bakımından manzum metinlerin mensûr metinlere nazaran biraz daha dikkat isteyen bir özelliğe sahip olmaları göz önünde bulundurulduğunda bu mensûr tercüme; Fars ve Türk edebiyatında birçok örneği verilen *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn* hikâyelerinin bütün yönleriyle ve kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlayan önemli bir çalışmadır.

Kısaca bu çalışmayla hem Fars edebiyatının klâsik Türk edebiyatına etkisi bağlamında Nizâmî tanıtılmaya çalışılmış hem de şairin *Hamse*'sini oluşturan mesnevîlerden *Heft Peyker*, *İskendernâme*, *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Leylâ vü Mecnûn*'a yapılan mensûr tercüme, bütün yönleriyle incelenip okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Bundan sonraki dönemlerde yapılacak benzer araştırmalara ışık tutacağını düşündüğümüz bu çalışmayla ismi zikredilen hikâyeler zincirinin bir halkası daha tamamlanmış ve eser, ilim âlemine kazandırılmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Akalın, Nazir (1998), “Nizâmi-yi Gencevî’nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri”, **Bilig**, (7), 67-91.
- Akkuş, Metin (1993), **Nef’î Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akpınar, Yavuz (1990), “Nizami”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi içinde** 7, (71-73), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım (1989), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1-2**, Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoyak, İsmail Hakkı (1996), “Mahzenü’l-Esrâr Geleneğine Bağlı Mesnevîlerdeki Ortak Hikâyeler”, **Bilig**, 3, 182-189.
- Aktaş, Şerif (1998), **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, 3. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aktaş, Şerif ve Gündüz, Osman (2008), **Yazılı ve Sözlü Anlatım**, 10. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Albayrak Sak, Vesile (2012), “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği ve Bu Gelenekte Mantıku’t-Tayr Tercümeleri”, **Turkish Studies**, 7 (4), 655–669.
- Aliyev, Rüstem (1991), **Nizâmî Gencevî**, (Çeviren: E. Emiraslan), Bakü: Yazıcı Yayınevi.
- Ateş, Ahmed (1964), “Nizâmî”, **İslâm Ansiklopedisi içinde**, 9, (318–327), İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Aytür, Ünal (1977), **Henry James ve Roman Sanatı**, Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Bağırov, A. (2006), “Nizâmî”, **Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi içinde**, 6, (639-640), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Bilgen, Abdüsselam (1991), “Nizami’nin Hamsesindeki Eğitici ve Öğretici Nitelikteki Öğütler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi Dergisi**, 35 (1), 15–34.
- Büyükkarcı Yılmaz, Fatma (2013), “On Sekizinci Yüzyıldan Bir Kırkambar: Elîfîzâde Feyzî Mecmuası”, **Turkish Studies**, 8 (9), 833-877.
- Çaldak, Süleyman (2006), “Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)”, **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, (77–78), 74–90.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1977), **Yahyâ Bey, Dîvân**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakóltesi Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2003), **Roman Çözümleme Yöntemi**, 1. Baskı, Ankara: Öncü Basımevi.
- Dilberipur, Asgar (1999), “Türk Edebiyatında Nizâmî’nin Takipçileri ve Hamse’sine Nazire Yazanlar”, (Çeviren: M. Fatih Köksal), **Türklük Bilimi Araştırmaları**, (8), 199–238.
- Durmuş, İsmail (2003), “Leylâ ve Mecnûn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde**, 27, (159-160), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Erkal, Mustafa (1999), “Hüsrev ve Şîrîn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde**, 19, (53-55), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Genç, İlhan (2000), **Esrâr Dede, Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye**, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Güler, Zülfü (1999), “Leylâ ve Mecnûn Hikâyelerinde Aile”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 9 (1), 101-128.
- Güzelova, Hanzâde (2006), “Abdî’nin Bilinmeyen Bir Mesnevîsi: Heft Peyker Tercümesi”, **Bilig**, (38), 35–49.
- İlaydın, Hikmet T. (1935), “Behrâm-ı Gûr Menkabeleri, *Mîr Ali Şîr Nevâî* ile *Hâtîfî*’nin Eserleri Arasında Müşterek Bazı Hususiyetler Hakkında”, **İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası**, 5, 275–290.
- İsen, Mustafa ve Kurnaz, Cemal (1990), **Şeyhî Dîvânı**, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kanar, Mehmet (2007), “Nizâmî-i Gencevî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde** 33, (183-185), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kaplan, Mahmut (1996), **Neşâtî Dîvânı**, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Kapsal, Semra ve Ertem, Rekin (1981), “İskendernâmeler”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi içinde**, 4, (416-419), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (1980), **Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kavruk, Hasan (1998), **Eski Türk Edebiyatında Mensûr Hikâyeler**, 1. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Kesik, Beyhan ve Baka, Şermin (2015), **Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi**, İnceleme-Sadeleştirme-Metin-Tıpkıbasım, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Kut (Alpay), Günay (1973), “Aşkî ve Heft Peyker Çevirisi”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, (1972), 127-151.
- Kutlu, Mustafa (1986), “Leylâ ve Mecnûn”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi içinde**, 6, (87-90), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kutluk, İbrahim (1989), **Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü’ş-Şu‘arâ**, Cilt 1, 2. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Küçük, Sabahattin (1994), **Bâkî Dîvânı**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Levend, Agâh Sırrı (1951), “Bilinmeyen Eski Eserlerimizden: Ahmed Rızvân’ın İskendernâmesi”, **Türk Dili**, 1 (3), 143–151.
- (1959) **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Nizâmî (1946), **Mahzen-i Esrâr**, (Çeviren: M. Nuri Gençosman), Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- (1955), **Hüsrev ve Şîrîn**, (Çeviren: Sabri Sevsevil), İstanbul: Maarif Basımevi.

- (1989), **Leylâ ile Mecnûn**, (Çeviren: Ali Nihat Tarlan), 2. Baskı, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- (2013), **Leylâ ile Mecnûn**, (Çeviren: A. Naci Tokmak), İstanbul: Say Yayınları.
- (2013), **Heft Peyker, Yedi Sûret**, (Farsçadan Çeviren: Mehmed Emin Yümni, Hazırlayan: Aytekin Yıldız), 1. Baskı, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Okuyucu, Cihan (1994), **Cinânî, Hayatı, Eserleri, Dîvânının Tenkidli Metni**, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Önal, Sevda (2007), “Sebeb-i Teliflerdeki Ortak ve Farklı Temalar”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, (35), 105-124.
- Öztuna, Yılmaz (1977), “Nizâmî”, **Türk Ansiklopedisi içinde** 25, (297), Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Pala, İskender (2009), **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, 18. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Resulzade, Mehmet Emin (1951), **Azerbaycan Şairi Nizamî**, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Sucu, Nurgül (2006), “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (19), 125–148.
- Tekin, Mehmet (2012), **Roman Sanatı**, 10. Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tepebaşı Fatih (2012), **Roman İncelemesine Giriş**, 1. Baskı, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Tunç, Semra (2005), “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 1985 Numaralı Şiir Mecmuası” **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (18), 11-87.
- Ünver, İsmail (1986), “Ahmed-i Rıdvân”, **Belleten**, 50 (196), 73-125.
- (2000), “İskender”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde**, 22, (557-559), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

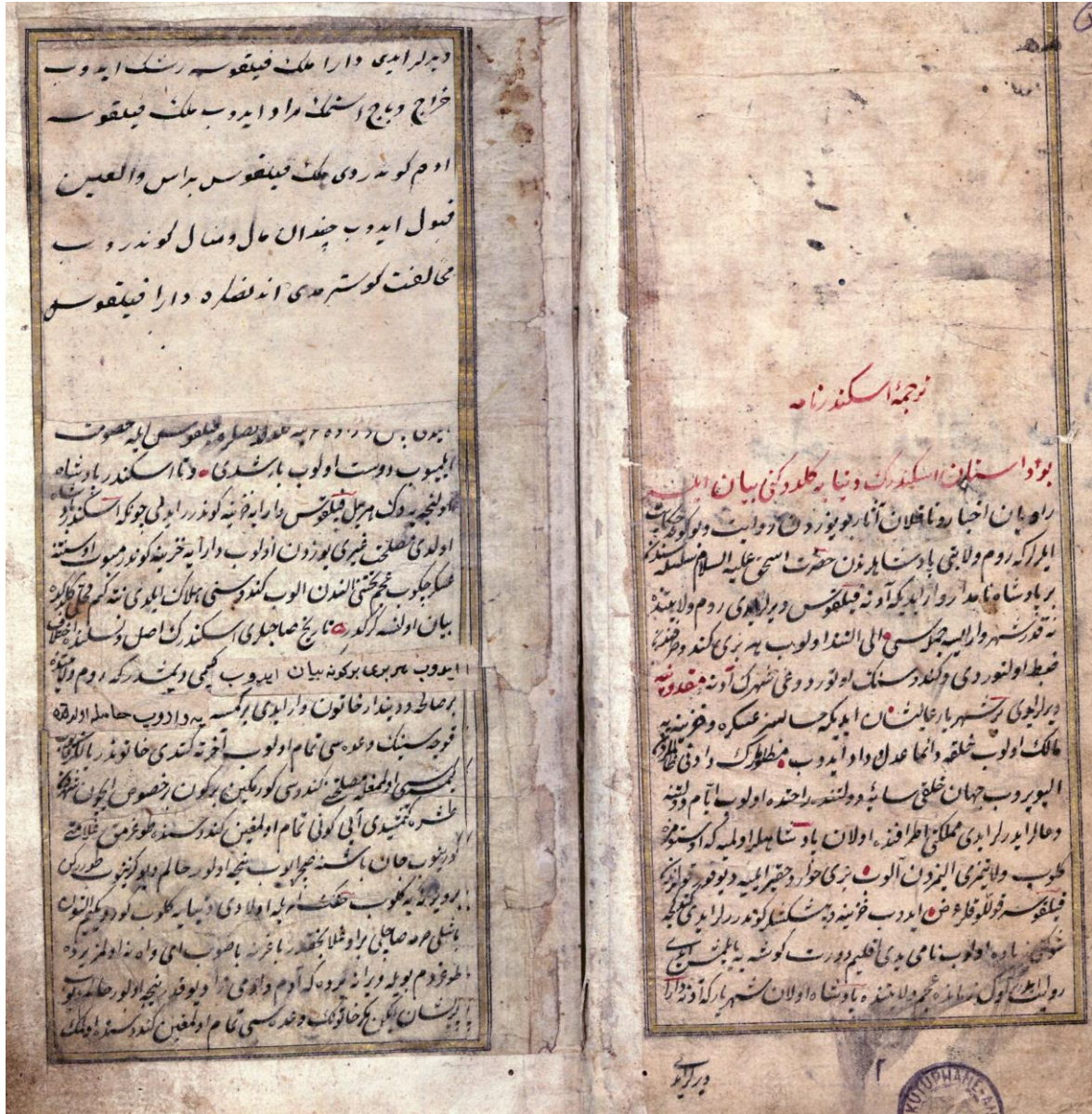
- Yazgan, Nesibe, **Rusçuklu Ahmed Ağa'nın Hikâye-i Leylâ ile Mecnûn'u**, Devam Etmekte Olan Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, Tahsin ve Kurnaz, Cemal (1997), "Hamse", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi içinde**, 15, (499-500), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yıldız, Ayşe (2009), "Tercüme Kavramı ve Türkçe Mesnevîlerde Tercüme Meselesinin Klâsik Edebiyatlar Bağlamında Yorumlanması Denemesi", **Turkish Studies**, 4 (7), 939-954.
- Yıldız, Mesut (1992), **Nizâmî Gencevî, Heft Peyker Mesnevîsi ve Türkçe Çevirisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Reha (2007), "Nizami Gencevî'de İdeal Toplum-İdeal Yönetim Anlayışı," **Journal of Qafqaz University**, 20 (2), 26-33.
- Yılmaz, Saim (2001), "Nizami Gencevî'de Adaletli Yönetici İdeası", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, (18), 201-210.
- Yüksel, Murat (1993), **Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri**, Cilt 1, (Osmanlı Dönemi), 1. Baskı, Trabzon: Yunus Dergisi Yayınları.

EKLER

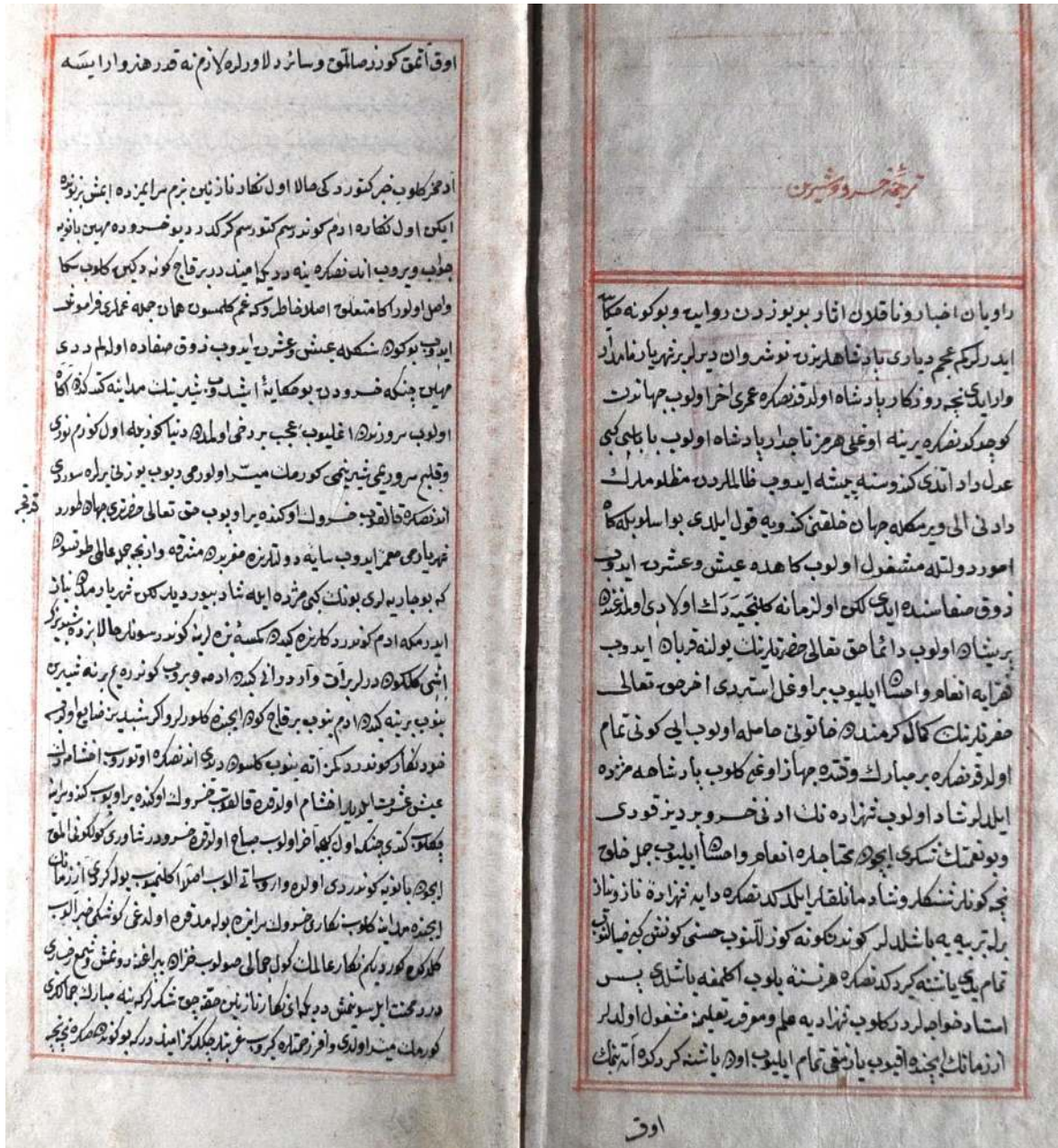
Ek 1: İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Nüshasının İlk Vırağı

Ek 2: Ankara Milli Kütüphane Nüshasının İlk Vırağı

Ek 3: Ankara Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Nüshasının İlk Varığı

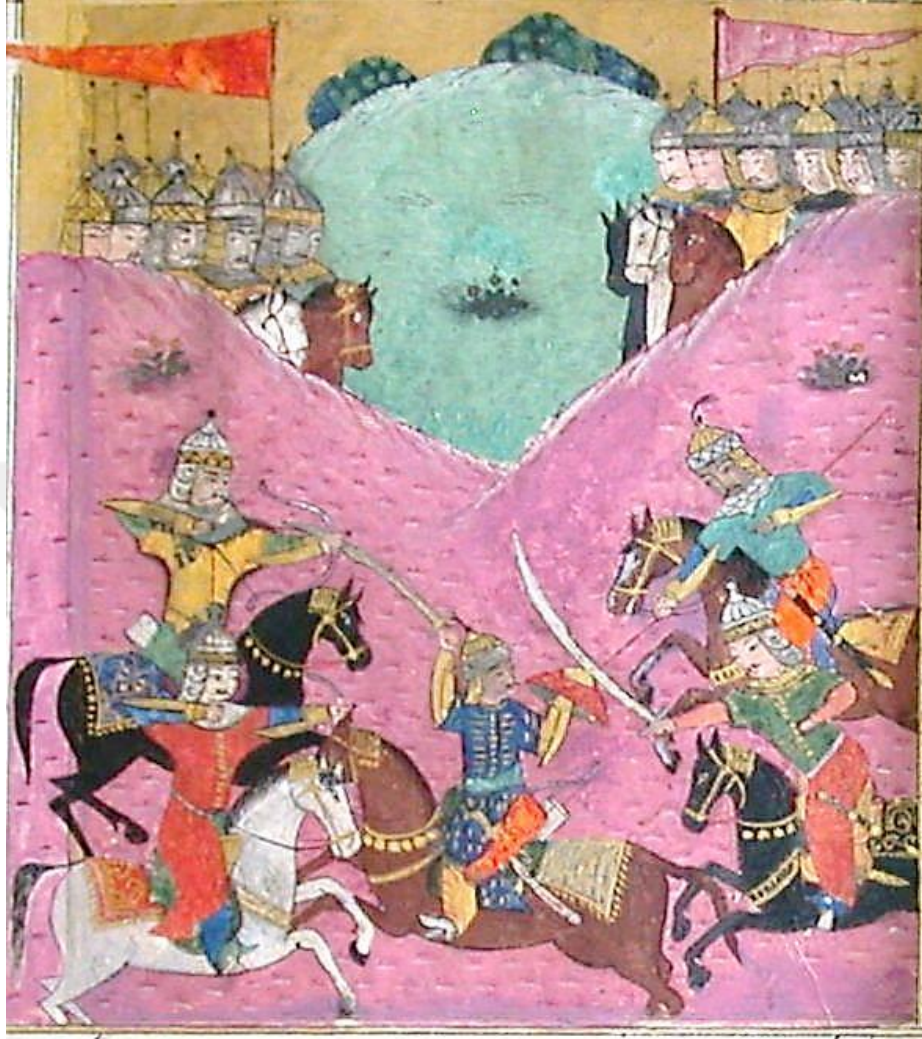
Ek 4: Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi Nüshasının İlk Varağı

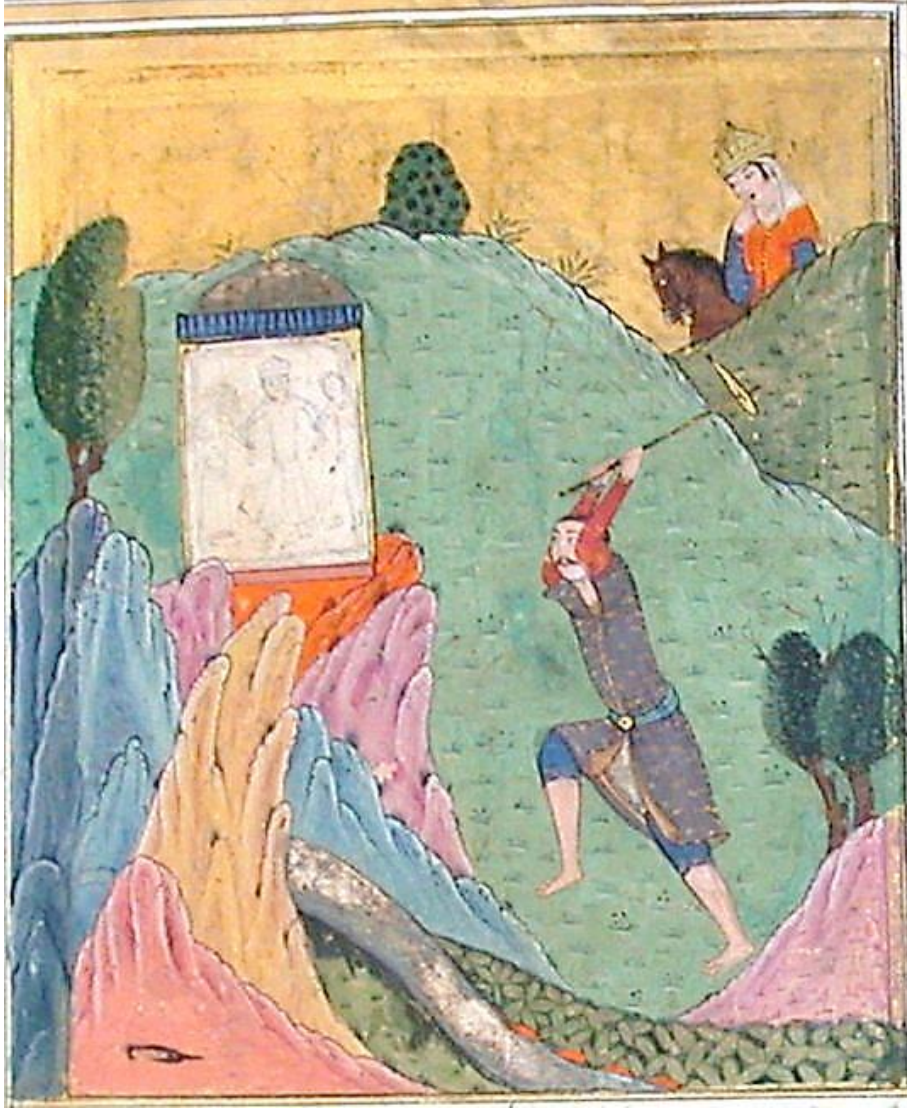
Ek 5: Behrâm'ın Çengî Cariyelerle Gûr Avına Çıkması (Heft Peyker)

Ek 6: İskender'in Acem Hükümdarı Dârâ ile Savaşması (İskendernâme)

Ek 7: Ferhâd'ın, Şîrîn Uğruna Bîsütûn Adlı Dağı Kazması (Hüsrev ü Şîrîn)

Ek 8: Mecnûn'un, Leylâ'nın Aşkî Yüzünden Çöllere Düşmesi ve Vahşi Hayvanlarla Dostluk Kurması (Leylâ vü Mecnûn)

ÖZGEÇMİŞ

19.09.1983 tarihinde Trabzon'un Akçaabat ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini aynı ilçeye bağlı Şinik İlköğretim Okulu ve Akçaabat Lisesi'nde tamamladıktan sonra 2002 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Giresun Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 2006 yılında lisans eğitimini tamamladıktan sonra 2007 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Programı'nda yüksek lisansa başladı. "16. Yüzyılda Yazılmış Bir Behrâm-ı Gûr Mesnevîsi I (İnceleme-Edisyon Kritikli Metin)" adlı teziyle 2010 yılında yüksek lisanstan mezun oldu. 2011 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda doktora başladı. "Nizâmî'nin Dört Mesnevîsinin Mensûr Tercümesi [Heft Peyker, İskendernâme, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, İnceleme-Edisyon Kritikli Metin]" adlı doktora tezi çalışmasını hazırladı. Lisans eğitimini tamamladıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı çeşitli okullarda ve özel eğitim kurumlarında görev yapan araştırmacı, 2013 yılından itibaren Giresun Üniversitesi'nde Türk Dili okutmanı olarak görev yapmaktadır.